

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Sahlgrenska Sjukhus-
Biblioteket.

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

100183 3555

Centralbiblioteket

Tidskr.
Sv.

Konst

S w e n s k
L i t e r a t u r = T i d n i n g ,

u t g i f w e n

1

S t o c k h o l m o c h U p s a l a .

~~Sally och Sjöbergs~~
Biblioteket

1 8 2 0 .

F e m t o n d e B a n d e t :

J a n u a r i — J u n i . (N : o 1 — 2 6) .

---

u p s a l a ,
b o s P a l m b l a d o c h C .

Register

öfwer

Swenskt Literatur-Lidning för år 1820.

Theologiska Konstskapsarter:

Dogmatik.

Aphorismi Theologici, propos. Norrman.	163
Översättning af Aphorismi Philosophici etc.	183.
Biblisk förklaring öfwer Högskoleorden på 2:dra bönedagen 1817,	297, 305, 321, 353.
Anmärkingar wid Recensionen i Stockh. Posten öfwer Biblisk förklaring: m. m.	298.
	305, 321, 353.
Utdrag af Strengnäs Consistorii Protocoll angående Prestm. Lybeck's utgifne Skriften.	298.
Spvad är Christlig Sanning om Gud? af Lybeck.	298, 305, 321, 353

Ascetik.

Religiösa undervisning för ungdom af John Clowes. Häft. 1 & 3	279.
---	------

Catechetik.

Christensdomsfrågor af B. Darin.	609.
----------------------------------	------

Homiletik.

Predikningar af T. h. Morén 1. Saml.	593.
••••• af E. P. Hagberg. 6. Saml.	669.
Anvisning att blifwa en god Predikskolastalare, efter Reinhard, Öfverf.	685.

Religionshistoria.

Christna Kyrkans och Religions ödens af Thym.	209.
---	------

Philosophiska Konstskapsarte.

Methodik.

Theses methodum philosophandi corrigentes a P. Nordin.	145, 172.
--	-----------

Pädagogik.

Plan till en Kurfes uppfostran af Kende.	31.
Tänkar om Universtiteter; af Schleiermacher.	221, 257, 283

Philologiska Konstparter:

Grammatik.

Örings Lärobok i Latinska Språket; af C. L. Wählin.	27, 41.
Lärobok i Svenska Språkets Urtel och Satsningslära af Leuthmark	337.
Grammatica Latina af Sireling, öfversedd af H. Sjögren	369, 401.

Etymographi.

Vocabularium Latino-Svecanum	95.
Tysk Språklära och Lärobok för begynnare	511.
Första grunderna af Östiska språkläran; af Hammarstedt	529, 605, 613.

Witterhet:

Lyrik.

Sånger af August	49.
Dikter af Viralis	49.
Fennische Runen von Dr. H. Schröter,	31.
C. G. Brunii Elegi Seculares in Reformationem Lutheranam MDCCCXVII.	95.
Skapelsen i Sånger af Vörjeßon	241.
Sånger till H. K. H. Kronprinsens ära. Wisby, 1817	472.
Mollbergs Epist'or, 2:dra häftet.	463, 577.
Senare Dikter af Viralis 1:sta häftet	542.
Skaldestycken af D. Aspelin. H. 1	12.
Skaldeförsk af Anna Maria Lenngren	161, 193.
Familje-Gåfwan af C. E. U.	615.

Epik.

Markalls Ödmulsösa Måttor, 1:sta Matten	433, 459.
Ovidii Metamorphoser, öfvers. af Adlerbeth	481, 509.
Homæros Odysseia. Öfvers. af Wallenberg	513.

Dramatik.

Engelbrecht Engelbrechtson; af Ring	5, 33.
Stamfrun, sörge'pel af Grillparzer	201.
Hamlet, sörge'pel	225.
Don Juan de Colibrados. Komedi af Kotzebue	341.
Magnetsimen och det onda samvetet. Komedi af Shakespeare	409.
Wijstimmann, Komedi af Niffelt	431.

Romaner.

Ranunclo, mördare och rövare i det gamla Slottet	79.
Almalda. En sann händelse.	576.

Gullns och Gulla af G. Måler	502.
Abelard och Heloisa af Koizebue	656.

Wäktalighet.

Äreminnen och Inträdestal af Schübara	177.
Marci Aurelii Äreminne af Thomas. Öfvers.	653.

Esticer, Tabler, Verättelser m. m.

Den bortförwade här-locken af Pope; öfvers. af Sifferskolpe	46.
Walda Österländska berättelser af Herder och Liebekind	256.
Drömming Coniiosa, Rensaga	414.
Den Eldna Märghilda eller sagan om det klingande löfvet	652.

Wittra Samlingar.

Kalender för Damer 1820	49.
Poetisk Kalender f. 1820, af Åkerhorn	65.
Svenska Akademiens Handlingar 7 del.	421.
Yduna. Årtonde Häftet	769, 785, 801, 817.
Thorilds samlade skrifter. 1:sta Del.	158.

Konstlära.

Något om Reglor för Svensk Hexameter	273 : 289.
--------------------------------------	------------

Archæologi.

Eddornes Sinnbildslära af Ring	545, 561.
Samlingar af de äldsta folkslagens Religionskrunder. Del. 1.	711, 721, 737.

Physiska Kunskapsarter.

Naturkunnighet.

Några delar af naturkunnigheten på ett nytt sätt betraktade	78, 109.
---	----------

Geologi.

Werlden i sitt ursprung af Wallenstedt 1:sta Del.	17.
---	-----

Botanik

Handbok i Scandinaviens Flora af Hartman	625.
--	------

Historiska Kunskapsarter.

Biographi.

Märkwärdiga händelser ur Alfieris lefnad. Del. 1.	127.
Del. 2.	825.
Voltaire, Biographiskt utkast	831.

Bidrag till Napoleons lefnad och Regeringehistoria	351.
Bilogr. Förtreckning på de Herrar och Wän af andl. ständer, som blifwit utnämde till Commendeurer eller ledamöter af någon bland de swenska Kgl. Orden	384.
Tefin och Tefintana	385.
Commentarii de gente De Geeriana Auct. Lud. De Geer	655.

Politiska Håfder.

Sweriges Historia för ungdom. 1 Del. af M. Bruzelius	191, 204.
Congressen i Carlsbad af de Prædt, Del. 1.	432.
Historia om Romerska Cesarernas fall af Gibbon	497.
Reflexioner öfwer Franska Revolutionen af Friherrinnan Staël, Del. V.	559.
Franska Revolutionen af Vatteloul	559.
Maryweills Resa på Gula hafwet	620.
Swenska Fölkets Historia under Konungarne af Wasa: Åtten Del. 1	635.
Anecdoter om K. Gustaf III:s Hof och Regering	753.
Spaniens Historia af Th. D. Yriarte, Öfvers. af Carlberg	763

Geographi och Statistik.

Lärobok i Geographien af Stein; öfversatt af C. Netherwood	27, 122.
Nileys resa i Afrika	143, 177.
Jorden och dess inwånare af Zimmermann D. 5.	255.
..... D. 7.	657, 673.
Geographi för Bejjnae af J. P. Wählin	367.
Bref öfwer St. Petersburg af Fanny Tatnow	405.
Wälning af Madrid af Fischer	415.
Resa genom Skandinavien af Frh. von Hallberg: V. och	641.
Beskrifning öfwer Eko Kloster af Nochtob	649.

Afhandlingar och smärre Uppsatser.

Anmärkingar öfwer Academiens för de fria Konsternas exposition år 1822	465, 538.
Armenien, en Geographisk, Historisk skildring af Palmblad.	689, 705.

S w e n s k

L i t e r a t u r - T i d n i n g.

N:o 1.

Årbogen den 8 Januari

1820.

R e c e n s i o n e r:

Engelbrekt Engelbrektson. Sörgespel af
Ling. Salm, Gadelii Sterbhus, 1819,
246 fidd. 12:o.

En Rec, som ärligen en eller två gånger måste yttra sig öfver Hr Lings nya dramatiske alster, befinner sig i en föga ofundswärd belägenhet. Han äger endast ett och detsamma att upprepa, och han är wiss, att hans wälmående anmärkingar, såsom bit till, af Hef. Skola lemnas utan afseende. Han kan aldrig misstänka det berömda patriotiska fräswande, som rådes i alla dessa vår Höf:s ur fosterländska häfder walda ämnen för tragedien; men han nödgas också öppet uttala de förwillelser, hwaruti Skalden iäskar på denna bana. Det är wisstligen ett sorgligt skådespel, att se en ädel, högsinnad natur sådan som Hr Lings, fullkomligt misstänka sin kallelse; att se honom bortkasta hwarpon, hwarur han med mäktig hand framkallade dessa sina första toner, som hördes med

beundran kring Norden, för att fatta den tragiska dollen, hwilken hans arm är förman att föra. Allsedan Hr L:s första uppreåde sjon dramatiske författare, framställa hans produkter skådespelet af ett ständigt skunkande. Närwarande stycke tyckes dock hafwa hunnit den sista gränsen: ty man kan icke falla djupare; det är icke möjligt att mera misslyckas; — i alla Tragediens elementer.

3 handling och karakterer. Egentligen gifwes här alldeles ingen — äminstone blott en yttre. Wisstligen framsläpar Höfnästan wid hwarje scen ett dusin personer, af hwilka blott några så komma till ordo, och dessa så språka också några ord, hwilka med lilla rått kunna yttas så wäl af den ena som den andra. Skalden har sjelf i ett slags företal derom aflagt en ganska naiv bekännelse, då han tillstyrker, att "i händelse hans stycke skulle blifwa uppfördt och förfortningar derwid onses alldeles nödvändiga, hela den 3:de handlingen och de 8 första Upptreden af 4:de eller också blott den 6:te handlingen helt

och hållet må förbigås." — Wanligen anser man sista Acten af ett Drama, — en brännpunkt, der alla städer skola samla sig till frambringande af en enda ljus och ingripande effekt, — såsom den allvarigast; men Hr E. har verklig rätt: denna Handling kan helt och hållet borttogs, utan att Kuckers ekonomi på minsta sätt derigenom lidres. — I sådant fall, fortfar Hr E., blefve 3:ne historiska personer utslutne, hvarför man äfwen i dessa ställen sett andra personers namn uti noten, "der samtalet mer angick handlingens gång i allmänhet, än någon enskild characters yttring." — I tragedien finnes ingen handling, utan en handling; der gifwas inga episoder, liksom i Epos, hvilka efter behög kunna undanflutas. Hvarje ord måste på det nogaste framgå ur den talande personens handlingssätt — och hvarje handling äter fullkomligt öfverensstämma med hans egen karakter. Men hvad skall man tänka om sådana tal, hvilka blott äro disfat, för att framfluta handlingen; — eller om de i detta stycke uppträdande karakterer, på hvilka man, efter slump och godtycke, kan öfverskyta frammande personers språk och yttringar? Melierid måste man medgifwa, att detta wilskorliga särprägelsått äfwen här icke är så oäkomplice, som man skulle förmoda: ty alla karakterer äro formade efter wissa allmänna abstrakta begrepp, utan all individuel pregel och särprägning. Så är Engelbrekt sjelf en man, om hvilken alla hans wänner tala med ståtliga ord, ropande:

Oidskräkt!

Såsom hieten Engelbrekt!
 men sjelf förtegar han sig sålön någonting,
 som kan rättwisa deras losord och förhoppningar.
 Man måste ständigt påminna sig En-

gelbrekt i historien, för att fatta någon tillgifwenhet för den Ringiska. Wäl hör man en och annan gång nämnas något märkligt storverk, som Engelbrekt mellan öfverna utfört, men läsaren ser det ej: och detta säte att framställa dramatiska händelser för drat, i stället för ögat, är ett fel gemensamt för alla Hr E:s tragiska arbeten, för hwilket redan Horatius warnar. Sündom synes den Ringiska hieten handla nog oberäknsamt, såsom då han, utan att läsaren kan inse skälet, med dessa ord:

Niddare Bengt Stenson sjelf har swikit
 Fosterlandet; hwem förundras då,
 Om med slika skäl han will förswara
 Kungens troldshet?

grundlägger den fiendskap med ätten Natt och Dag, som snart bereder hans undergång. Alla de öfriga personerna äro sublimt oberäknsamt, om ej kanhända med undantag af mördaren Magnus Bengtson, i hwilken förf. anwändt alle bemödande att inlägga hat, hämndelust och den högsta rå-krafs, utan att derför göra honom mera intressant. Wäl skall en eller annan (Germund) vara en genomårlig man, men har dect hela sin tid tjent den lömska Natt och Dag: wifwerligen sparar ej den redlige swennen sina skarpa förmaningar, som af hans hushande icke onådigt upptagas, liksom i wissa gamla tragedier, kröna beswar af sina hömdån tåligt låta kalla sig för tyraner och barbarer. En och annan (Erik Diskoppen) skall äter vara listig och råktfull, en annan stolt, en tredje ädelmodig o. s. w., men allt detta säga blott de sjelfwa och andra: läsaren wet ingenting derom, såvida han fordrar sårare prof än ord. Liksom i det verkliga lifwet, så äfwen inom konstens

område skiter man alldeles ingen tro till så-
ka försäkningar. För det priset är man ju
konstnär, att man skall äga förmåga, att
läsa den yttre handlingen afspela den inre,
att man skall låta hjält och tanka framtråda i
färligt lif och verkningar. Hvad skulle man
säga om en målare, som tecknade alla vyer
konomier lika, färgade alla sina personer lika,
— och blott skrefve under: denna är en
försvifad människa, — denna en ängersfull,
— denna en glädjedrucken o. s. w.?

Ofta har man sett dramatiska författare,
hvilka ej genom någon djup och fin rik plans
anläggning, ej eller genom någon stark och
med snille utförd karakteristisk, måttat gifwa
sina compositioner en högre lyftning, hånsvra
läsaren genom dialogens lif, eller diktionens
kraft och glans. Men intet af allt finnes i
Hr Lings tragedier. Hans språk är en torr,
utmagrad, merglös prosa, som ej engång af
bilder och färgor lånar ett yttre skimmer; och
för att göra detta språk ännu mera lågt och
lamt, har Hörf. walt den tunga, krypande
semfotade trochaiska metern. Man läse detta
kumpwis walda prof:

In för Swea Riks Råd wi bära
Goda Swensfars wördnadsfulla helsning.
Stockholms borgare of hafwa länder
För att fjedd begära mot de wäldsmän,
Som i hufwudstadens fäste bo.
Wonske höfwitsmannen Erik Rönnow
Hötar of med sin förökta krigshår.
Ej den ädle Kröpselin, som föder
War Kung Eriks Stortsherre i Stockholm.

Mer förmår att flydda of mot faran m. m.
och man måste medgifwa, att Borgarne res-
dan i det verkliga lifwet uttrycka sig med
mera styrka och med mera wärdighet. Man
läse deras Protocoller wid våra Riksdagar.
Hr L. gör sig stundom en ära af att säta av

för i verk, såsom då han i Gylse rimmar
rapporterna i Jnrrikes Tidningen; men är icke
mångengång sselfwa Hamburger Correspon-
dens mera sublim och parhe iffe? — I detta for-
gespel träffar man med möda tre eller fyra
tirader, som höja sig till wärdigheten af ett
bildadt språk, och Rec. gör sig ett nöje af att
anföra de bästa:

Ätten Natte och Dag har ljus och
mörker
Lifsom andra: — Godt och ondt der
wexla,

samt denna:

. . . Min Engelbrekt är ju för stor,
För att fattas af ett qwinnohjerre?
Likwäl är han ej för stor att äffas.

De ha verser, som i ett annat städespel skulle
wäcka föga uppmärksamhet, äro dock, som
sagor är, ej allenast de bästa, utan äfwen
— Rec. kon tryggat försäkra det — de enda
goda i hela denna tragedi. Rec. wet icke,
hurwidå han från detta omböme skall un-
dantaga några lyriska sängstycken, som här äro
inflätade: — en genre, i hvilken annars
Hr L. med så mycken lycka utmärkt sig. På
denna profans nakna fält stå wärligen dessa
wisor såsom finna, halfstorra blomster på en
sandhed: men det är endast fluggorna om-
kring dem, som ät dessa partier låna något
ljus. De äro författade på folksmelodier;
men i sin anda hafwa de intet, som någons
sin kan göra dem gångbara bland menighe-
ten. — Skulle man här utmärka något,
som höjde sig upp till medelmåttan, så skulle
Rec. nämna den scen, hvilken föregår En-
gelbrekts mord; men man erinras alliför lif-
ligt om en motsvarande i Fouqué's Sigurd
der Schlangentödter, der hjelten soser till

sin makas fattig, — och vår swenska Tragedi förlorar alltså mycket wid denna jemförelse. Näst denna scen är sista eller hette Aften minst föröföföf, ehuru den, strängt taget, i sig sjelf är ett hors d'œuvre.

Vi kunna slutligen icke underlåta, att säga oss wid en omständighet, hwilken wid alla andra historiska skådespel är temligen likgiltig, men wid hwilken vi här måste uppehålla oss, emedan Förk. sjelf derpå lägger så mycket värde. Vi mena den historiska troheten. I sin helhet tagen, är den poetiska sanningen wäsende identisk med häfderens; endast man rätt förstår denna enhet. Historien är menlikvisens epos^{*)}, den utgör en sammanhängande ledja af wäsende orsaker och verkningar, som förberedande den ena den andra, i tid och rum, icke hafwa någon gräns. I dramet åter är ett enda betydelsefullt moment af historien framställt: men hwarje konstverk är begränsadt, ett för sig fulländadt, ett inom sig sjelft slutadt helt; hwad det förlorar i utsträckning, winnet det åter genom ögonblickets kraft och concentrisk uppfattning, inom gränserna af en inskränkt tid och rum, af hwad som i verkligheten ofta ligge spridt mellan långa tidsrymter och aflägsna orter. I tragedien måste konst-hjertan (såsom redan är erturadt) i en enda brännpunkt samla strålarna af den handling som framspälles; i en hus och förstått dager ställa de verkande karaktererna, som annars i lifwet wanligen blott lånasamt utveckla sig. Konstens sanning är således i grunden enhandad med werldshändelserna; men formen, uttryc-

*) Epos sjelf står på gränsen mellan den begränsade Sagan och det bestånda konstverket. Också hette hos Grekerne de äldre episka författarna långare (*μακροί*), och konstnärer (*ποιηταί*).

ket af denna sanning kan wäsende högst olika. Det enskildta factum måste här, om ej anorkunda ske kan, wika för uppändert af totaländamålet: bestående af konstens själ, framställa sig verklighetens bilder i ett högt, mångfärgadt skimmer, som förwillar det owana ögat — men också endast det; — ty det är endast de kända, allbekanta bilderna som i Konsten framträda i högtidkläder.

Huru stor är deremot icke den konstnærens förwillelse som will måla hjertar i deras morgonkläder; huru inskränkt den häfderetackare, som, utan förändring af det hwardagliga från det stora och betydelsefulla, upptecknar allt hwad han hört och förnummit; huru mycket mer därtill den Skald, som gjuter gullet och slagget i samma begel, och deraf skapar en bild; som inbillar sig wäsende historien derigenom trognare, att han utan idealisk månsök sammanför allt hwad han finner i kronikor, dagpapper och andra tillfälliga anteckningar! En sådan composition — hwad kan den bliwä? Den äger icke historiens sanning, ty den är icke fullständig i sin yttre — icke poesien, ty den är icke fullständig i sin inre totalitet.

(Slutet följer.)

Skaldestycken af Dawid Aspelin. I. Sthm 1819. 99 sid. 8:o.

(Slut fr. No 48 förra Nr:o.)

Härefter följer Jomswikingarna. Fornstida Saga. Rec. anser för ett ganska löswärde företagande, att förstå sig i Hjeltebikten, och att hämta ämnen för sin sång ur våra gamla häfder. Jomswikingarnes öden skulle också kunna lyckligt användas af ett sant episkt snille. Men då detta är så högst sållsyn, så må man ej förundra sig att finna en total brist derpå i förevarande stycke. Det är för

fattadt på 8 radiga strofer, efter samma meter som Hr Tegners Massång. Det är väl sant, att man aldrig kan föreskrifva Snillet den form, hvarnit det skall yttra sig; likväl torde man ej så alldeles utan skäl påstå, att den här använda versarten, egentligen bildad för den Eyriska sången, swärligen lämnar sig till ett episkt skaldestycke. Oehenschläger, som försökte något sådant uti sin Thors Reise till Jorunheim, kan icke en gång med sitt snille sågas hafwa öfwerwunnit alla de betydliga betor som kunna hysas deremot. Fästängt söker man hos Hr Næpelin forntidens anda, af honom uppsattad och återgifwen. Öfwerallt begår han de största fel emot costumen. Härigenom, och genom ån odwercräffligt platta och ån lösligt öfwerpånda ställen, som öfwerflöda i stycket, skulle man wid genomläsningen lätt hålla det för en Parodi. Så står om Jomswikingarna det högst moderna uttrycket: de woro mån af heder — Hakan Jarl utropar på en ett ställe, att de stodo som på en kyrkgård, hwilken förmodligen war okänd för Hakan ån do till begreppet. Äter säger Förf. om den på hafwets djup liggande Bo den digre:

"Ibland hans wrede jäser;
Och med ett swärd i dyn
Han står, att watten fräser
från djupet upp i fön."

Förf. har på flere ställen melat lifua de Eyriska Skalderna uti återpreparandet af wissa epitheter och verser; men detta har hufwudsakligen inskränkt sig till att rimma "Bo den tjocke Karl" mot "Siegwald Jarl" och följande quatrain:

"Och af det starka slaget,
Slogs i år Siegwalds män,
Som rånade det i draget,
Och tålde mera ån." o. s. w.

I afseende på det Historiska har Förf. fatt. följt Sturlesons berättelse, — och det ser

ut som den utförligare Jomswikinga Sagan varit obekant för honom, hwilken han likväl bordt känna, innan han företog sig att skrifwa öfwer dessa wikingar. Förf. går dock ibland tillåga. Så läser han till exempel Thorskel Leyras dotter säga wid underrättelsen om Wagn Atlesons ed:

"Hwi kunde Wagn ej komma,
Som wån, hon suckade.
Sag är en ofedd blomma,
Men mig han wille se."

Eedan Förf. omtalar Jomswikingarnes wilda stana härjande, läter han dem möta en aldrig man; då åter skall Bo wisa sig menfelig och säger:

En Aldrig ruttan stubbe
Ej röras skall, sad' Bo;
Wår är du, gamle gubbe,
Men gå din wåg i ro.

Men då Gubben härpå böjjar förehålla dem deras plundrande: och säger, att förr wändes swärdet mot wargar och björnar, då

Är du ej klok till finnes,
Min Gubbe, ropte Bo!

Når Förf. här skulle sjunga Jomswikingarnes beröm, är det oskipligt, hwarföre han föresigde den hufwudomständigheten, som fördar deras ära, neml. att det war blott igenom sitt ormensliga blodessfer och trolleri, som Hakan såges hafwa öfwerwunnit dem. Anmärkas må äfwen den orimligheten, att Förf. läter på twenne ställen Skeppen framkomma uti skäwen, ehuru slaget i Hjörungawåg stod, som bekant är, wide i wintren; orsaken trodes wara behofwet af ett rim mot skäwen. Äfwen till införandet är detta stycke högst felaktigt och Dec. anser det för det mest mislyckade i hela samlingen.

Härpå följa Elegiska Sånger. Förf. har ej nytjat den wänliga Elegiska formen,

neml. wexlande Hexameter och Pentameter; olyckligvis är också den anda, som här råder, högst oelaglig. Grafwen, det första bland dem belänt med andra Guldenningen, är författadt på samma meter som Chordt: Ulfan; men metern har här blifwit ganska tung genom nyttjandet af upptakt och en Chordt i stället för en Daktyl. Dehuruom finnes en mängd falska daktyler som "jorden dock,"

Nej endast, som hunnit och hårda opostropheringar, som t. ex. "Elygodt," Mull'n etc. . . . Om Correcthet fordras af Sw. Akad. så är i sanning underligt, huru detta incorrecta stycke kunnat blifwa belänt. Det består helt och hållet af om hvarandra kastade sensenser och utrop, utan den minsta ordning eller sammanhang fins emellan. Alla gå ut på dyliga saiser som, att man ej bör förgåta det man är en del af jorden; att man blifwit danad af dess grus, och så wäl den rike som den fattige skall blifwa blott mull. På ett ställe prissas grafwens råttvisa:

Ly i mullens samn fruktas man inaen
strid,
Och ingen fiendskap mellan de murkna benen.

Wibare:

Där all råflan är död. Tusende små
besvär
hwila, som fordom följt Skönheten mildt
i spåren.
U i sitt tomma tjäll, blickad, hon ej begär
att med en lånad glans dröja den flodda
wären.

Besväret att sminka sig, är således det onda, som Skönheten slipper i grafwen. Fördrikt paraderna här, såsom i alla dyliga Poemer, Tiggaren och Lydiens Kung, Tamerlan och Sture, Newton, Nero, Roms Cäsarer, en Mausolö, flera åstor, guld och hand m. m.

De öfriga Elegiska Sångerna äro af

samma host som den föredöende. U i dess fattige Unglingen och Jasminen hänwisar för förf. till dalen, lugnet och kajan med samma suttliga sentimentalitet, öfwer hwilken han gör sig lustig i förenämnda Syddan i Dalen. I den Fattige Unglingen återtomma dehuom följande märkwärdiga stropher:

Om än din lampa i midnattens samn
Dagar af kunsfaper skatten, (?)
dock deras nyitor (?) så wäl som ditt
namn,

wet ingen af, utom natten.
Där sitter du enslig måne! — och
går
Fram med din sackla i fluggornas spår,
ingen dig ser utom natten.

Ofkänd och gämd i din lugnslitna drägt,
står du en främling i bolen,
medan en rikare Ungling så eddett
swänger sin Donna i salen.
O, huru månaen med hjerta för dig
bort från det hörn skyndar rådnande sig,
der du står sämre än alla!

Är detta Elegie eller ens någon slags Prosie, så tillstår Rec. att han ej wet hwad hwarken Elegie eller Poesie will säga.

Det enda stycke, der man finner en något högre rigtning, är i den Fattiges Klagan, men öfwen här finnas skärande disharancer.

Rec. har besökt förf. för ett wanwärdigt språk. Utom hwad i detta hänfrende redan genom citat blifwit wisadt, will Rec. nämna att förf. skrifwit en skår i stället för ett skår s. 7 o. fl. "Uti moln war Solen skruden:" för skruden s. 12. Rättare wore wäl: hade skrudit. — "grunder, hwarpå," för på hwilka, s. 16. "Bålen röker" för ryker s. 91; brönsja för brynja s. 55 o. fl. Som prof på förf. merit må anmärkas att

han accentueror Atom och förut; och såsom rim brukar Thorkele Leyra mot yra, fyra, ja till och med mor fir, då ey i Leyra efter Isländskon skall läsas som lånat e. Dessa prof må göra tilllyst att rättfärdiga der omöddne Rec. har sålt öfwer dessa Staldestycken.

L i t e r a t u r - S i d n i n g.

No 2.

Lördagen den 15 Januari

1820.

R e c e n s i o n e r :

Werlden i sitt ursprung, eller Bewis om mera än en Fornwerlds tillwarelse och undergång; af J. G. J. Wallenstedt, Pastor i Pöbbsorf uti Hertigd. Braunschweig. Öfvers. fr. andra Uppl. af J. Czjernskolpe. I:a Del. Innesfattande Arkhologiska Afhandlingar. Stlm, Nordström 1819, 222 sid. 8:o.

Förf., en landprest uti Brunswigiska landet, synes hafwa blifwit wäckt till uppmärksamhet på Geologiens föremål genom de underrättelser, som blifwit meddelade uti åtskilliga tidningar och populära tidkrifter, hwilka han i sin belägenhet kunnat erhålla (såsom Repertorium des Wissenwürdigen aus der Naturkunde, von Glörke. Berlin, 1812, — Der Freimüthige, — Zeitung für die Jugend, — der Westpfäl. Moniteur, — Allg. Anzeiger der Deutsch., — Zeitung für die elegante Welt) och ur dessa har han med ett berömvärdt nit sam-

lat det märkwärdigaste, warit närwarande wid några fosila djurlemningars uppgräfning i sitt granskap och derefter sjelf uppsatt och i populära tidkrifter äter meddelat så wäl sina på nämde sätt inhämtade kunskaper som tankar om saken. Genom dessa särskilda uppsatser's samlande har åtminstone närwarande del af boken tillkommit, i hwilken man således förgäfwes söker någon plan, utan fast mera beswäras af beständiga omsägningar. Föremålet är i det hela blott de fosila lemningarna efter födore djur som lefwat nyss före människolägtets tillkomst, enligt hwad Geologerna allmänt antagit. Angående deras period har Förf. samlat ganska läswärda underrättelser, men ströfwar i det hela nog hinderlöft omkring och öfwerstiger stundom denna periods gränser än på den ena än på den andra sidan, utan att så noga weta hwarthån han kommer, hämtar erfarenheter ur de bortom warande petrificat-perioderna, då enligt ordets betydelse organiska ting nedlades: i bergfasta klippor, (petræ, så kallade Öfwergångs- och Fildizberg) och skiter dem tillsammans med saker, som

att den framkommande och ännu fortskättans
de perioden blifwit mer eller mindre tillhård-
nade eller betrakta med stalactisk skorpa och
kunna kallas på sin höjd stenhårdningar. För-
treför till och med i detta sammanhang be-
skrifna byggnader i Modena sid. 46, draget
af allsammans den slutsatsen att människan
warit en invånare af dess så kallade urwerld,
upphäfwet således eller rättare will på alltför
fruga sätt upphäfwat gränsen emellan Geo-
logiens och Historiens hitrills warande om-
råden, hwilket senare måste gå tillbaka så länge
som människans tillwarelse på jorden; således
läter Förf. sig öfwer det som man förr an-
togt och som mån, sådana som Cuvier och
Blumenbach, med så många forskningar ut-
rönt. Med selskaps sakens behandlande på ett
så ovarsamt sätt, följer också benämningarnas.
Urwerlden, eller som Öfwerfättaren gifwit det,
werlden i sitt ursprung, betyder härstädes, så
vidt man kan dömma af denna delens inner-
håll, de nu mera utdödda, ursprungliga större
syrfotade djuren m. m., som ligger begrafwet
i de såsa jordhwarfwen, och alldeles icke den
period, som Geologerne tillage namnet uråld-
rig, då de talat om Uråldriga berg m. m.,
en tidsålder, hwilken ligger 3 perioder bak-
om Förf:s. Den af blott Geologer brukade
benämningen Præadamiter, som hos dem
will säga det som warit till förr än den för-
sta människan, lika mycket hwilken den warit,
indraget Förf. på Historiens område, då han
läter benämningen strängt wid den Bibliska
Adam, antager att människor funnos före
honom, och talar om Præadamiska människor
sid. 55 m. m. Till följe af allt detta, saknar
Förf. i hög grad både Geologisk och Histor-
isk hållning. Hans bok kan wäl tjena att
underrätta allmänheten om hwad som i Geo-
logien senast mest warit i fråga och gif-

wa ett slags begrepp om dess värde, men det
är fara wärdt, att de efterrättskunnare af
sättet, hwarpå dessa underrättelser meddelas,
styrkas i sin förut merendels fattade fördom,
att allt uti Geologien är osäkert. För dem,
som söka en ordentlig Geologisk kunskap, kan
den än mindre otillförligen recommenderas,
då den är mycket förwiltande både till sak och
benämningar, samt dessutom, såsom redan är
anöydt, äminstone hitrills är utan all ord-
ning och fullständighet.

Efter detta allmänna omdöme, will Rec.
angifwa hufvudinnehåller af detta werk, hwad
under han torde finna tillfälle att ioffra ett
och annan anmärkning, ty att länge uppe-
hålla sig wid detta arbete, löner ej mycket
mödan. — 1) Bewis om en för-Adamis-
kisk Werlds tillwarelse och undergång.
Sången af Förf:s framställning och bewis är
ingenting mindre än planrigtig och systematisk.
Det tyckes hafwa warit naturligt att här-
ja med det, hwarom alla Geologer öfwer-
ensstämma, nemligen bewisen för tillwarelsen
om en præadamisk werld med maskräk och
andra slagren af de osullkomligaste djuren, samt
wärdet af den lågre graden, och sedan fortgå
till bewiset af hwad de största naturkännare
hitrills nekat, existensen af menliga invånare
i denna urwerld. Förf. rycker deremot på
engång fram med allt hwad han har i huf-
wudet, och upprepar sedan litet af hwar sak
nästan i hwar artikel, den må handla om hwad
änne som helst. Detta omethodiska förfar-
ande har uppkommit derigenom, att de flesta
af dessa artiklar, af hwilka hela förfa-
deln är ett oordnad aggregat, ha, såsom nämt är, författ
blifwit skrifna för särskilda journaler, så att så-
ledes hwar och en måtte utgå ett slags helt
för sig; under det Förf. i hwarredra inströdet

sin favorit-hypothese: — den, om existensen af så kallade Præadamiter — taget som redan ofwansföre är anmärkt, i en helt och hållet ogeosogiskt bemärkelse. Om Förf. på sin sida har äfskilliga journal-skrifware och andra i wettensskapens rike föga bekanta män, så har han likwäl emot sig namn, sådana som Cuvier, Campe, Blumenbach, Schubert, Treviranus m. fl. De flesta stenwandlingar man hittills upptäckt bestå uti snäckor och andra skaljur, samt inskriet i bersten, några i jämsförelse med de förra så släkten af fyrfota djur. Också hafwa många Geologer nekat att rosdjur funnits bland de förgångna djursläktena. Swad åter Menckner i fornwerlden berättar så stulle, tyckas, att om sådana verkligen funnits, man äfwen bland numera utdödda djurs lemningar borde hitta menniskobon. Men detta är dock icke faller, utom med ett skelett, funnet på Gardeloupe samt med äfskilliga andra i bergen wid Gibraltar. Dessa senare skola wäl blifwit undersökte i London, och der erkände såsom verkliga mennisko-skeletter, — men, så widt Rec. känner, af ingen bekant osteolog, och då man alltså wäl känner, huru ofta ben af djur blifwit förwexlade med så kallade jätteben, måste man äfwen här hålla ett misstag möjligt. Swad de på Gardeloupe fundna widkommer, så är det endast en tillhårdning af ännu lefwande koraller och maskkräk kring menniskobon, och sådana kunna ännu bildas på hwilken tid som helst. Äfwen har man funnit några pyror och en järnring samt några redskap i stigsberg. Men sådana bewis äro ännu alltså licet kritiskt undersökta, för att befanna ett factum, som de öfrige har så många stäl emot sig. Förf. har wäl anförde äfskilliga, bewis för morsats

sens rimlighet; — men de äro af litet värde, och desutom bewisar möjligheten af drig werkligheten. — 2) Wederläggning af några twifwelsmål och inkast emot en ursprunglig Werlds existens. Ur en journal af år 1813 har Förf. hämtat följande uppgift: "Summan af de fyrfotade djur från en fornwerld, sådana som föda lefwande ungar och sådana som lägga ägg, hwilka djur Cuvier af de uti kalkgroparna wid Paris fundna ben och skeletter kunnat sammansätta, utgö: 78. Af dessa äro 49 alldeles obekanta, 11 eller 12 något liknande bekanta arter, 16 eller 18 owiga; 15 arter af dem höra till äggläggande, men alla de öfriga till däggande djur." — 3) Menniskan, redan en inwånare af den ursprungliga Werlden. Förf. har den billigheten att medgifwa, att menniskor ännu ej kunde gifwas under werldens första period, då granit-bergen danades och då ingenting "utom mosor" — påstår Förf., men dessa mosor kunna säkert ej warit annat än Dendriter, — kunde wäxa, ej heller under öfvergångs- och stigsformations-tiden, under hwilka båda perioder den organiska skapelsen tog sin början. Detta är wisserligen ganska riktigt, men huru öfwerensstämmar detta med de ofwan anförda, och af Förf. såsom fullt pålitliga, antagna upptäckter af de i sådana bergarter funna mennisko-ben? Att åter menniskosläktet är äldre än 6000 år, — detta läser ingen wilja bestrida. — 4) Mammut-djuret. I denna artikel läser man följande nog ensaldiga citat: "Sjelfwa namnet Mammut är ännu för mången rått swårt att förklara. Man frågar hwarifrån djuret erhållit detta namn,

eller hwaraf man wet, att det i en fornvärld herat så? — Emellertid bde man låtit inse, att denna benämning är ny och alldeles icke härleder sig från en annan världshemland; ty wid sin första existens har djuret såkert herat annorlunda än nu, såframt det då redan hade ett namn. — Äldre Zoologer trodde, att detta djur hörde till samma släkte som Elefanten, men Cuvier och Blumenbach hafwa wifit, att denna Elephas primigenius wisserligen dermed hafte någon likhet, men dock warit ett särskilt djurslag. Rec. tillägger här, hmad han inhämtat af en resande, att det bästa och fullständigaste exemplet, som finnes af detta numera utdödda släkte, är att beses i New-York. 5) Den nyaste upptäckten från den ursprungliga Werlden. Åtskilliga noticer, hwilkas hopsamlande på ett ställe, ehuru denna samling mycket kunde ökas, dock icke saknar all förnyelse. — 6) Ett stort fornvärldens djur, upptäckt wid Offleben, i Brunswig. Många ansågo detta för en urore (Urus), men Blumenbach för en nu mera utdöd orrace. 7) Gipsgrufworna wid Tiede (nära Wolfenbüttel), hwilka lemnat rika fynd af en fornvärldens djur. Mer än hälften af denna uppsats intages af en undersökning af hwad man af öfverskriften alldeles icke wänat, neml. hypoteser om den revolution, som begrafte den nu förgångna werlden. Jörf. affhandlar sid. 107 den gifningen, att dessa alster kunna härleda sig från en främmande planet, som sidst tillsammans med jorden, och öfwer dess mæteria blef utbredd. Denna sats är wisserligen orimlig, men icke ur det skäl öfwerf. anför: "Om 2:ne runda massor stöta emot hwarandra, kan det blott ske på en punkt — huru skall då en rund massa

kunna utbreda öfwer en annan rund massa?" Naturligtwis sker contacten endast i en punkt, men då twenne halftelnade klot mötas och den ena, remnande, flyter öfwer den hårdare, så beträffas ej blott en liten punkt af den senare, utan en betydlig del af dess yta. 8) Leswande Paddor i stenar. Jörf. berättar, huru dessa djur blifwit fundna ej allena i trädb, utan öfwen i stenar, och sedan de kommit i dagsljuset, ännu leswat en eller flera timmar. Denna omständighet är, så wida Rec. känner, af alla verkliga Geologer förbigången med stillatigande och det utan twifvel af skäl, att man icke med någon wisshet wet huru det förhåller sig: em stenarten verkligen warit annat än en nyss förut bildad tillhårdning, huruvida grodan verkligen varit i stenen o. s. w. Man har wäl från flera länder uppgifter om paddor i stenar, men enligt dessa skulle de så sällan förekomma, a e redan sällsambeten gör saken misstänkt. En af de bättre beskrifna exemplen derpå förwaras i R. Wer. Akad. äldsta Handlingar Wol. 2 sid. 248, der det berättas, att då en arbetare i sandstensgrufwan wid Burswiken på Gottland sönder slog en sten, så fanns en leswande groda i gruset derefter. Sådant måste lemnas derhån och bde icke begagnas till omkullstötande af annars wäl bestyrkta sanningar. — 9) Charakteren af en fornvärld och dess alster. Åfwen här Jörf. är af den tanken, att jorden hafte en osantlig bördighet, som warit spridd öfwen under de numera kallaste regioner, att landdjuren warit colossala (Jörf. hade funnat tillägga: mera obåkliga, och mera osullfornligt organiserade, enligt Schubert), men

vattensdjuren deremot mindre. — 10) Hvar wa jättar funnits i en fornwerld? — en fråga, hwarpå Förf. svarar sakande — enligt nyh anförda analogi. Orimlige äro wäl Förf. och Edward Siern, då de tillskrifwa detta slägte byggnaden af de colosala tempel och altären som finnas i England, Tykland o. s. w. för att ej tala om Egyptens Pyramider och Tempelgrotterna i Indien. — 11) Syndafloden war icke fornwerldens allmänna graf; — utan blott partiell. Redan gammalt. — 12) Hvad war det, som gjorde slut på fornwerlden? Förf. gillar i början Humboldts mening, att jordytan blifwit förändrad genom den inre wärkans aftagande, men tänker sedan på någon "stor naturrevolution, af hvilken beskaffenhet som helst." Men blir således af denna lista S. på intet sätt klokare än förut.

Såsom Tilläggningar äro bifogade 3:ne afhandl. 1) Försök, att på ett förnuftigt sätt förklara en del mythologiska berättelser i Bibeln; 2) Om den Judiska Tideräkningens värde; 3) War Adam den första människan? eller om människoslagets ålder, och Jordens första bildning. I den första af dessa uppsatser utvecklar Pastor Wallenstedt en hög grad af enfaldighet; i den andra råder han ej liten okunnighet i de folkslags häfter med hwilka han jämför den äldsta judiska historien, och i den sista omsägar han för elfte gången, hvad han tio gånger sagt förut. Moses skrifter äro wisseligen ej skrifa för att lära efterkommande geologi, physik, geographi m. m., men en man af så inskränkt hufwud, som icke t. ex. kan fatta arkishyndens idee, borde icke i obilla sig, att Moses, en af de tidigsta människor, som lefwat på jorden, — eller Förf. af de böcker som tillskrifwas honom — "icke ägt mycket

hög förståndsodling" (s. 185). Pastor Wallenstedt anser den förklaringen af de äldsta bibliska myterna wara den förnuftigaste, att man deruti bortreddjer allt förnuft och förklarar dem för ett blott bombastiskt, poetiskt skal, inom hwilket man, efter mycket letande, finner en torr, mager och maskningen låna. Pastor Wallenstedt anser Judarne för det råaste och mest obildade folkslag bland Afiens äldste folkslag, och anser deros historia, i jämförelse med Babyloniers, hwilkas historia är en wälsnad af olika författarens uppgifter, som aldrig kunna förenas, med Egyptiers, om hwilka wi blott weta några sager, och med Indiernes, som icke äga någon historia, så som ganska ung. — Pastor Wallenstedt, som mid de judiska tideräkterna wisar sig som sepprens, anser dock såsom en fullt bestyrkt sanning traditionen om Alluras anläggande af Fursten Flu för 7896 år tillbaka, ehuru denna saga är hwarken mer eller mindre trovärdig än berättelsen om Babels tornbyggnad (se Svea II. sid. 131). Om man, med Johanne von Müller flyttar de första människor 5000 år tillbaka före Christi födelse, så att werldens ålder blefwe 7000 år — en beräkning, som alldeles icke motsäges af G. T. — så finnes intet folkslags chronologi, som strider emot den judiska, såvida man ej will taga Hinduernes, Chineernes och Japanernes millioner år också i beräkning, ty redan 2000 år för war tideräkningens begynnelse widtager också öfwerallt fabelns oviska skimmer. Endast ur jordens inre bildning kunna bewisen hämtas om en högre ålderdom, af hwilken allt minne försvunnit. Förf. skrifsätt är högst enfaldigt, och långsträckt, ehuru öfwerf. bortrensar mycket, fullt af rediter och ewiga tautologier. H. Sjerskolpe

Kallas detta, att skriva "så ofonstade, att man knapt skulle tro förf. waro Tyf." Sellska Öfversättningen är så god, som man har rätt att wänta af denna hand, — och äger troligtwis den swenska upplagan i händseende till språk och stil företräde framför urskriften. Endast då Öfvers. skrifer låses papper, påminnes man om ett tyfkt original, ty wi kalla sugpapper hwad man i detta språk försär med Löschpapper. Föredrigt mistager sig Öfvers., då han menar, att wi förut på swenska, utom i Dr. Wahlensbergs afhandling i 1:a Häft. af Swra, ingenting äga gemensamt med de ämnen som här behandlas; ty i Schuberts Ansichten von der Nachtseite der Wissenschaften, hwaras nästan för ett år tillbaka utkom en öfversättning, läser man en hithörande högst genialt afhandling, med hwilken Pastor Wallens stodes på intet sätt kan jämsföras.

Rärobof i Latinska Språket, m. m. Öfversättning från Sjette Upplagan af F. W. Dörings Anleitung zum Uebersetzen aus dem Deutschen ins Lateinische, utgifwen af C. Ludv. Wählin. Första Delen. Stockholm 1818 200 sid. Andra Delen. Stockh., Nordström, 1819, 288 sid. 8:o.

Den förra delen af detta arbete är redan recenserad i No 43 af denna Tidning 1818. Utan att jämsföras Originaler, anförde Rec. då de allmänna bristfälligheter, hwarmed detta Band war beswårade. Då nu äfwen den andra delen är lemnad i allmänhetens händer, och Öfvers. i sine Förorord dertill förklarar, att den första delen "redan på flere ställen wid

den allmänna och enskilda underwisingen begagnas," torde det ej wara osenligt att närmare granska äfwen denna del, samt warna unga Lärare, det de icke utan afsamhet må begagna den.

Först må anmärkas, att Sjunde Upplagan af detta arbete utkom i Jeni och Leipzig 1817, hwaruti öfningsexemplen äro fördrubblade. Denna Upplaga lärer hafwa warit Öfvers. obekant.

Hwad som framför allt är nödigt i en Elementarbof är beständhet och tydlighet; men mot denna regel har Öfvers. förgått sig på många ställen. Bland exemplen till första regeln, om adjectivum och Substantivum, förs kommer sid. 2 (Essensstafwen 32) Eburneus, a, um. Scipio. I tyskan står tydligt och rätt: die elsenbeinerne Stab. — § 3 Ungdomsstyrkan, 53) Juvenilis, e. Robur; i Tyskan: die jugendliche Stärke. Det hade varit wida bättre, att alldeles förbiqä dessa exempel, eller wälja andra, då dessa höra under denna regel.

Sid. 4 är die berühmten öfversatt med de berömda. Detta ord betyder dock rätteligen de ryktbara, hwaremot det i noten gifna Illustris swarar. Samma fel har Öfvers. begått öfwerallt, der berömt förekommer i Originaler.

Sid. 5 finnes en anmärkning af Öfvers. så lydande: I Latin stå icke alltid dessa Casus der, som de i Swenskan brukas. Denna otypliga och osvenska mening hade icke kunnat förbytas till en mera bestämdare, t. e. Dessa Casus brukas icke alltid lika i Latin, som i Swenskan.

Regeln A för nominativus, som lyder: nominativus följer på frågan: hwilket? hwilket? m. m. är alldeles obestämd och stes. I Tyskan, der frågan är wer eller was,

svarar den ena nominativen tydligt emot den andra; men i Swenskan är hwilken likafå wäl Accusativus som Nominativus. T. ex. Folket äskar Konungen. Fråg. Hvilken äskar Folket? Sw. Konungen. Således bör Konungen, enligt regeln, stå i Nominativus. Sic temere! — Detta faller ännu mer i ögat, om man jemför härmed regeln för Accusativus sid. 33. Accusativus står gemensligen på frågan: hwilken? eller hwilket? m. m. Skulle man nu försöka att sammanslå dessa regler till en, så skulle den lyda sålunda: Nominativus står på frågan, och Accusativus gemensligen på frågan hwilken? eller hwilket? En lärjunge, som af sådana regler sökte någon efterrättelse, blefwe mycket bedragen.

Sid. 13 bland exempl. Cicero war ganska begärlig (?) efter beröm. Det tyfka begierig betyder lyften, och har således en activ bemärkelse; men begärlig i Sw. skan har en passif, t. ex. denna waran är begärlig.

Sid. 16 är efter orden: wara af något (reg. o) utgående: eller talesätten: det är ett tecken, det är en pligt. Bland de sedan anförde exemplen finnes: Detta passar icke för m. m., utan att Swenska verbet passa är förut upptaget bland dem, som kunna uttryckas genom det latinska esse. Denna originalitet har ej Originaler.

Sid. 19. första exempl. En tacksam människa påminner sig gerns bewissta wålgerningar. Det tyfka empfangene hade hört gifwas med ånjutna; hwaremot det latinska acceptus svarar. En oersäken skulle nu lärt af detta misstag kunna förledas till att öfversätta det i nästa exempel förekommande: bewissta wålgerningar med

beneficia accipere. Defutom ligger en tvetydighet i slesswa uttrycket: bewissta wålgerningar, hwilket lika snart betyder de wålgerningar, jag bewist andre, som de, hwilka andre bewist mig.

Sid. 22. Det war för Aristides icke så mycken wigt i Öfwerbesålet som för Themistocles. Hwarföre hellre nyttja denna swenska mening, än det i not. 22 angifna talesättet: Det war icke så angeläget för Aristides, som för Themistocles att hafwa öfwerbesålet.

Sid. 25. Öfwerheter, 24) Magistratus. Originaler har die Obrigkeit, som här betyder Embetsmän.

Sid. 29 anmärkes, att hos Adjectiva och Adverbia, som utmärka en närbelägenhet, icke blott Dativus, utan också Accusativus kan stå: t. ex. prope Romanam och prope Romæ. Originaler (Åtminstone i 7 Uppl.) nämner blott adverbier. Nec twiflar högeligen, att det senare constructions-sättet finnes annorstädes, än hos Poeter och mindre godkände författare. Men i alla fall borde Öf. hafwa undantagit adjectiverna Affinis, Finitivus och Propinquus, hwilka wäl aldrig torde regera Accusativus.

Sid. 30 h) Dativus står hos verba parati, benedico &c hwilka i Swenskan fordra en annan casus, (Öfvers. tillägg) emedan man hos dem icke kan fråga: för hwem? eller hwartill? Denna regel, som för Tyfkan är ganska riktig, är deremot i Swenskan, som icke äger någon annan Casus-förändring än Genitivus, alldeles misslyckad; och tillägget, som är hämtadt genom en förvirring från Sw. öfversättningen af Schellers Lat. Gram., gör den ännu mera förvirrad. Om man säger: jag konar mig

fiende, torde det vara lika rätt att förklara fiende för Dativus, som för Accusativus. — Men desyutom hade Öfvers. bort undantaga verberne cavere och succensere, till hvilka man kan lämpa frågorna: För hvem? Till hvem?

Sid. 31 not. II le mot någon, arride-

re. Detta fel har ej originalet; der står an lächeln. — Not. 12 persuadere alicui aliquam rem eller aliqua re. Swarken i Sorani, Noltenii, Sjögrens eller Lindbloms Lexikon finnes den senare konstruktionen, som också lärer vara twisfwelaktig.

(Fortsättn. följer.)

S m å r r e S k r i f t e r.

Utan till en Furstes Uppfostran och Undersökning. Af C. W. Arndt. Schm, Leuchterborgska Boktryck., 1819, 48 sid. 8:o

Förf. utgår ifrån den riktiga synpunkten, att man bör uppfostra en ädel furste såsom man uppfostrar en ädel människa; men man måste taga en större måttstock för den, som främdeles skall röra sig i de widaste kretsarna. Tre stora makter, säger han — besalla Öfwer lifwet; de heta Kärlek, Modwändighet och Frihet: de stå som waktande Englar wid de tre stora landsvägar, som föra genom lifwet: den nyfödda människan emottages wid des tröstel af dessa trenne Gudomliabeter, eller råttare af deras jordiska bilder: Mod och Qwinna — Fader och Moder. Mannen är representanten af Modwändigheten, Qwinnan af Kärleken: gemensamt föra de den unga werldsböraren till lifwets högsta mål: friheten. — Förf. utför widare detta thema med den genealogi, storfinniga allwar och i den upphöjda skrifart, som man alltid beundrar hos den ädle Arndt, — och då han enskilde öfwergår till Furstarnes uppfostran, så utvecklar han en mängd åsigter och vederlägger några fördomar — hwilket allt högeligen förtjenar att behjertas. Förf. har welat uppställa en bild af det Råda och det Rätta; ty dit syftar all uppfostran. . . . "Att vara god, är det högsta på jorden; men vara god

kan man blott medelst kraft och fasthet." — Skönt är synnerhet sluter: "Det onda är på jorden jemte det goda; ja det går jemt och ständigt utmed des sida, på det detta ej må församma sig; det gifwes ett fullkomligt ondt, som kan herrska med ett förfärligt wäld. . . Jordens elementer, i människans elementer är det onda mellanblandadt, och ofantliga krafter förefinnas, som kunna blifwa tjenstbara åt des wäld. Den som har gifwit sig till (?) att vara helt ond, den som will använda elementernas hela ryfliga känslolöshet, alla människors passioner, swagheter och brister, inså den måste allt (böja sig?) i stoftet, blott icke dygden och kraften; den som dristar vara helt god, skall öfwerwinna honom?"

Hier. har jemföre denna öfwerfärning med originalet, som har följande titel: Entwurf der Erziehung und Unterweisung eines Fürsten. Berlin 1813. och funnit den ganska trogen, kånhandad alltför mycket trogen för att vara fullt swensk. Wi hafwe redan i det öfwanförförda anmärkt några germanismer, ett par andra må här antecknas: „Bra furstar (brave) sid. 37, — hela lifwet består på (steher auf: hwar på) tre eller fyra stora sanningar, sid. 32; — huruwida enstodig, sid. 19, swarar mot vereinzelt, lemnar Rec. oafajordt, då han ej känner detta ord. Med dessa små fluggor är denna tolkning i det hela temligen lycklig.

L i t e r a t u r - T i d n i n g.

N:o 3.

Erborgen den 22 Januari

1820.

R e c e n s i o n e r :

Engelbrekt Engelbrektson. Sorgespel af
Ling. Schm, Gadelli Sterbhus, 1819,
246 sid. 12:o.

(Slut fr. N:o 1:)

Hr Ling har ingen aning om dessa will-
kor för den dramatiska framställningen: han
går sig till och med en åra af att trofva deß
ollmännaste fordringar. Ej blott i Gylfe
har han rimmat den Svenska Post, och In-
rikes Tidningen, alla hans sorgespel äro fulla
med hänvisningar; endast i detta finnas erthun-
drade septiosix citater: man kan icke läsa tjuge
rader, utan att stöta på ett par zifferor. Det
är sannt att dessa hänvisningar äro så många
läsenhet (så äro alla dessa 166 citater alle-
nast hämtade ur trenne böcker, och bland dem
selas sjelfwa grundkällan för Engelbrekts Les-
werne: den stora Rimkrönikan); det är sannt,
att de onödiga fällorna icke bewisa hwad de
skola bewisa, utan att tvvertom motsatsen just

der står att läsa. Rec. will nu framlägga
sina bewis för dessa yttranden, ehuru wäl
han ej lofwar att göra denna lista på historis-
ka felaktigheter fullständig.

Noten N:o 29. Man wet ej, om det
war Carl Knutson eller någon annan, som
sände skrifwelse till Danska Rådet, och lof-
wade mäkta mellan rike och kung. — På
det ställe i Lagerbring som citeras, nämnes blott
att "Rådet uppsatte och undertecknade en wils-
korlig uppsägelsekrifte till R. Erik, af hwil-
ken en affkrift sändes till Danska Rådet." Om
mätling nämnes ej.

N:o 35, 47, 8. Det synes, som först.
sammanlagit 3 försildra personer till en en-
da. Först Riksrådet Albr. Peccatel (hwil-
ket namn förekommer under publika Noter på
denna tid). För det andra den af Engels-
brekts fångns berättelser (se Lagerbr. 4 del.
sid. 134) som Måns Bengtson, efter för-
wadt mord på hans herre tog med sig till S.
rehro. För det tredje den Peccatel, som
Dalin lär nämna såsom Hättebrödernes an-

förare (år 1385). Det är ej möjligt, att Riksrådet Peccatel varit besejt hos Engelbr. om man ock antar, att han varit förut en bland hättebröderna. Detta anses blott i afseende på den historiska trovärdigheten af pjesen, som Förf. ostridigt vill råfna sig till förtjenst, emedan han citerar.

N:o 36. Hr Ling låter personer tala, och när de talat, anföhr han sin ouctor, liksom denne hade framställt dem talande på Lagerbr. på återopade ställe nämner hvarken Erkebiskopp eller Marsk. — Samma anmärkning gäller om Noterna 97, 98.

N:o 41. Vid den återopade S. ur Lagerbring har Förf. förgått att kasta en blick på den hithörande noten. Der säges, "att hatten ej uppfattes till frihetstecken utan till fredstecken." Hatten var en borgensdesför, att Borgmästarna utan att befara wäld, kunde begifwa sig ut att tala med de svenska Herrarne.

N:o 49. Erkebiskoppens tal låter så naifr, att man skulle tro att Lagerbring (som citeras) verkligen lärt honom hålla det, och som Herrarne från Korntorget omödelbart svarerat till Swaribredrakloster, att hålla Riksföreståndarewal. Men man böe ej låta bedraga sig af citationen. Att Erkebiskoppen talat, wet Lagerbr. ej af. Widare föregång många andra saker innan Riksföreståndarewale. Engelbrekt begaf sig från Korntorget eller någon annan stadens trakt till en bérjan till Nyköpning, en lästning, som han hade sig uppdraget att belägra och intaga, under det Marsk, Erik Duke, Örensstjerna m. fl. höllo danske Commendanten inspärred på Stockholms flott. Först sedan de belägrande haft den olyckan att låta öfverrumpe-

la sig af de belägrade, måste Engelbr. åter försoga sig från Nyköpning till Stockholm, der, efter någon å nyo förelupen tid det besanta Riksföreståndarewal skedde, till hvars hållande Hr Ling låter Erkebiskoppen genast försoga sig, samma dag, som man anländt från Arboga till Stockholm.

N:o 71. Det är besynnerligt, att denna i Calmar (1436) med Kon. Erik gjorde nya förening, hvarken af Lagerbring eller i stora Rimkrönikan omtalas. — I allmänhet kan om Tunelds "Engelbrekts lefwerne" göras den anmärkning, att denna författare ej uppgifwit de källor, hwärur han hämtat en del af sina underrättelser, hwilka desutom till en låfäst stor del äro twifwel underkastade.

N:o 100. I de "Historiska hänwisingar" som stå till slutet, måste trycket finnas. I det i noten N:o 100 återopade 2 Cap. 3 S. af Lagerbr. förekommer ingenting om Bengt och Nils Stensöner. Men i Lagerbr. IV. del. 2 Cap. 31 S, hwart berättelse om Nils drottswakt göres, omtalas de och det på följande wis. Nilsdrottswaket, som sedans R. Nils tid synes ha varit obesatt, fingo Swenskarne först år 1435 under Kon. Erik XIII:s sista wistande i Stockholm, löf att återbesätta. De kommo isynnerhet tre Swenske män i betraktande, och bland dem war denne Nils Stensson Mart och Dag, som klogar, att brodern tagit från honom rummet till Nilsdrottswaket. Men som Konungen ej war nöjd med de tre Subjekterna, hwarpå man råfat, emedan de woro för unga, måste ny omröstning gå för sig. Bland dessa tre nya, hwarpå nu voterades, war Bengt Stensson Mart och Dag en; ehuru Christer Nilsson Base af Konungen till Nilsdrottswaktes. Sådant är förhållandet med det "cum till Nilsdrottswaket, som

Benat Stensson tog från Nils, sin bror" — och man kan ej undgå, då man känner verkliga sammanhanger, att finna Nils Stenssons anledning att här för hvarmas på sin bror, högst barnslig och ogrundad.

N:o 107. Hade det ej gått an att låta Carl Knutson i handling råda den ofund hon till Engelbrekt hyste, — heder än att hänvisa läsaren till orden i Lagerbring?

N:o 108. Skälet till Swenska presters Koppers hat mot Kung Erik (hvilket är prosblematiskt) var ej, att "munkarna i Lund" (en dansk stad) fingo nämde besättning. Om det hade honom, hade det wigtigare skäl, t. ex. att K. Erik welot hindra Domkapitlets i Upsala fria wal af Erkebiskopp Olof Larsson, i dessnes ställe tillsatt omwärdiga och utländska Erkebiskoppar m. m.

N:o 111. NB. Detta skedde 1439, eller tre år efter Engelbrechts död.

N:o 125 och 127. Måste tryckfel i "historiska hänvisningarna" finnas, emedan på de i Lagerbring's historia citerade ställen inret hitdräande förekommer.

N:o 135. Förmycket wigt lägges Hr Ling på den händelsen, att Margreta kyss hand på Munkar och Munnor i Wadstena. Den bit drog säkert ej till CalmarUnionens stadgande. Sällsamhet märkes, att "de stolte klerkerne" eller Biskopparne ej woro synnerligen nogrädnade med Regenten, om han ej wistade prestskapet tillbörlig aktning. Detta bevisas af Erkeb. Olof Larssons historia: en man, som i och utom riket föröfwd af Erik XIII, så snart han af Engelbr. blifwit hemkallad till stöd för revolutionspartiet, emot allas förmodan, gick på Konungens sida, derså att han såg sin winning i CalmarUnionens bestånd. Biskopparne gynnade eller hatade sina Konungar ej med prestkärlek eller presthat, utan

kanste egentligast såsom medlemmar i rådet, såsom Aristokrater. Om Margreta t. ex. wistade Wadstena klosterbröder och systrar aktning, så kan man anse, såsom bewis att hon ej war nogräknad i sitt uppförande mot Klerkerna, en annan händelse, neml. då hennes tjenare med wäld och med misshandlande of Domprosten i Upsala låt borttaga den till denna Kyrka af Erkebisk. Henrik testamentarade skatt, såsom Ericus Olaf berättar. Men sådana händelser lände regenterna under CalmarUnionen ej till synnerlig men. De gynnades af egna intressen, dem Aristokraterne (hwaribland Biskopparne) hade. — Swarför har ej Hr Ling åswen nämt, att Margreta, ja åswen den adla Drottin. Hilppa, Erik XIII:s gemål, låtit inkriswa sig till Klosters systrar i Wadstena?

N:o 146. Det är besynnerligt, att Hr L. öberopar Lagerbr. till stöd för en mening, som denne författare vederlägger. Johannes Magnus har i sin historia sagt, att Måns Bengtson fallit i wanwert. Lagerbr. anför detta, men anmärker: "Man har icke det minsta prof af ånger eller wanwert hos Måns Bengtson. — Att han blifwit Riddare, Riksråd och Lagman i Merike i Kon. Carl Knutsons tid öfwerlyggar ej heller om någon särdeles ledsnad till lifwet." m. m. Skulle citation behöfwas, så hade bäst warit att citera ur Johannes Magni historia.

N:o 149, 150. Skulle ej någon läsa tro, att Lagerbr. beskriwer en vision, som Måns Bengtson haft? — Historien är ej wärde att wilja lära ur Lings historiska dramer. Öberopade ställe hos Lagerbr. angår blott Måns Bengtsons misshandlande af Engelbrekts döda kropp, efter föröfwdt mord.

N:o 160. "Riddar" (Hr L. har sjelf ant

märkt bland Rättelserna att han war blott war Wäpnare) "Nils" (Stensson N. och D.) gjorde uppror mot Carl Knuts, och flydde till Kung Erik 1439. Engelbretks lik begrofs deremot i Örebro, några dar efter mordet, år 1436.

No 163. Finnes ej upptagen bland historiska hänvisningarna. Man wet i sanning ej heller någon historia att citera till såd härskr: den enda bok wore wäl Bibeln, hwarur det kunde ske. Hwarken Tuneld eller Dalin eller Lagerbring nämna ett ord om Tings Munk.

Sid. 9. Det är ej sannolikt att Engelbretks blotta obewisade tillmåle på hvars remdret i Arboga, att Riddaren Bengt Stensson war Landsförrådare, ägt den kraft att ur Rådet och ur landet förwisa ej allenast far utan ock son.

Sid. 13:

"Men i Rådet tecknar jag mitt namn,

Som sig bde bland andra wäpnare" —

Det låter, som hselten i pjesen will skrifa härmed, som med ett drag af modesti. Hwar skulle han wäl ha tecknat sig annars än ibland wäpnarne, då han hwarken war Biskopp eller Riddare? Riddare woro sällsynta på den tiden och ingen, utom Kungen, kunde dubba sådana. Härpå undrar ingen kännare af historien, såsom på någon besynnerlighet, då Carl Knutsen, Riksföreståndaren och högsta werldsliga rådsherren, tecknade sig bland wäpnarna.

Sid. 74. "Nasar Riddar Puke?" Sid. 175 "Hjuda Riddar Puke?" m. m. Erik Puke war ej Riddare. Under twenne publika oetter för år 1435 (se Sadorphs bihang till Rimkrön.) får Erik Pukes namn bland

wäpnarnes. Men hans far Nils Puke war Riddare och att Erik Puke efter 1435 blifs wit Riddare, är rent omöjligt, emedan Kungen blott kunde upphäja i riddert. stånd, denna åter efter 1435 ej uppehållt sig i Sverige, och besutom revolutionären Erik Puke ej kunnat hoppas denna Kungliga nåd. — Ej heller Riksföreståndarne ägde rått att dubba Riddare.

För order: "Händelsen föregår 1436." — Ej historiskt sonne — utan mellan åren 1436—1439. — Vidare må nämnas att Örebro Kyrka aldrig warit någon Domkyrka, hwarill Förf. gör henne.

Rec. slutar denna uppsats, med den önskan, att Hr Ling, äfwen för sin egen drakfull, måtte återwända från ett fält hwarpå ingen frans för honom är att winna. Må han måla den nordiska naturens höghet och kraft, de ättgamla Gudars boningar, deras bragder och undergång, men idgäfwes skall han bemöda sig att intränga i lifwets inre helgedomar, att skiltra menniskor, söndrade från naturkraften; — idgäfwes skall han sträfwa att utreda händelser, som ej uppstå genom vulkaniska revolutioner utan uppstå ur den fria menniskans eget bröst, och i sin framgång mötas af Oders och Tillfällighetens stormar. Hr Ling känner blott, kan blott teckna en enda individualitet: — sin egen. Alla personer i hans sorgespel rata, handla som barn af samma famij; men de äro endast människor: porträtter, små doctor, som upprepa enahanda redelser: — måfverens egna. Hwar för will han då ej bortjaga dessa lifs och själsliga automater; hwar för will han ej wisa sig sjelf, — stark, kraftig, skalande såsom fordom? Hans egen Genius ware hans ledsagare: då han anförtror sig åt andra — frönlis.

skrifware och dylika — så leda de honom inåt
 omder, der han, öfvergifwes af sin Poes-
 siens Skyddsengel, och nådgas slafwisk och
 samlande framtrifwa sig i andras spår.

Lärobok i Latinska Språket, m. m. Öfvers-
 sättning från Sjette Upplagen af F. W.
 Dörings Anleitung zum Uebersetzen
 aus dem Deutschen ins Lateinische,
 utgifwen af C. Ludv. Wählin. Första
 Delen. Stockholm 1818, 200 sid. Andra
 Delen. Stockh., Nordström, 1819,
 188 sid. 8:o.

(Slut fr. N:o 2.)

Sid. 35. Regeln c) om verba impersonalia: decet &c. är orodig och opålitlig. Först säges i allmänhet, att Saken skall stå i Nominativus eller Infinitivus, och strore efter förklaras, att hos Oportet står alltid saken antingen i Infinitivus eller i Conjunctionivus: men hvarken här eller å det citerade stället i Schellers Grammatica upplyses, huru alle detta skall tillgå, när eller huru Conjunctionivus skall eller kan brukas, m. m.

Om regeln d) sid. 36, att Verberne juvo, adjuvo etc. hafwa i Latin Accusativus hos sig, om ån ofta i Swenskan Dativus står, gäller samma omdöme, som om regeln b) sid. 30. Öfvers. har alltså ofta glömt Tyfka och Swenska språkens olika lynne.

Sid 38 får man weta, att segla bort till kufferna heter litora prætervehi. Det hade varit lärt att i hwad Ericson som helst stå upp prætervehi och finna de så rädda be-

märkelse. Ett ordet förstånd af originalet an den Kusten hinsegeln har wäl gifwit anledning till mistaget.

Sid. 39 exempl. Det står hos min wän att belöna Dig. Wisserligen är det i en bok af denna natur icke fråga om någon prydligare stil, såsom Öfvers. säger i sitt företal; men begriplig Swenska bör det wäl ändå wara. I en bok, ämnad för undervisningen, bör språket framför allt wara rent och stadadt. Veklogligen äro sådana Soloecismer icke sällsynta i denna språklära.

Sid. 55. säges, att hans eller hennes bör öfversättas med is, ea, id, när det kan förbyttas med densammes eller hwilkens, hwars (?); ett uppenbart mistag om betydelsen af deren und dessen, som här icke bemärker hwilkens, hwars, utan dennes och dess. Utaf de nu följande exemplen höra blott de tvenne sista till regeln. Alla de öfriga, som i Tyfka originaler woro på sitt rätta ställe, äro deremot i Swenska Öfversättningen alldeles icke hit lämpliga. Öfvers. har icke ens befunnat innehållet af den nu anförda Regeln att det Swenska Pronomen hans eller hennes öfversättas i Latin ån med suus, ån med Genitivus af Pronomen is, ea, id; ty i exemplen förekommer knapt någon enda gång hans och hennes, utan sin eller sina, som naturligtvis öfversättas med suus; och der ånsligen de förra Pronomina förekomma, är det alldeles påtagligt, att suus icke kan komma i fråga. Helt annat är förhållandet i Tyfkan, der sein och ihre fordra noggrann upmärksamhet att rätt öfversättas på Latin. Ännu ett mistag bör anmärkas wid siffwa öfversättningen af Regeln, nemligen att ihre på detta ställe icke betyder hennes, utan deras.

Sid. 76 slutas regeln D med ordan: Åse

wenska kan också Präsens följa på Perfectum, när werkan eller följden af saken, hwarom talas, följer på den närwarande tiden. Hwad detta will säga på Swenska, lærer wäl wara omöjligt för något förnuft att utreda; det wädra talesättet följden följer will Nec. icke ens widbrä. I Tyfka Originaler står tydligt och klart: Eben so kann auch das Präsens auf das Perfectum folgen, wenn die Wirkung oder Folge der Sache, von der die Rede ist, auf die gegenwärtige Zeit geht (lyftar på den närwarande tiden).

Sid. 77. I Latin står Participium i många fall, der som det äfwen i Swenska kan stå, alldeles såsom förhållandet är med Adjectiva. Denna otydliga mening lærer, efter hwad originaler gifwer wid hand, betyda: I Latin, likasom i Swenska, brukas Participium ofta alldeles såsom Adjectiver.

Sid. 82. Genom en alltför tung efterapning af originalet har anmärkningen 3) utslutit en mängd nomina verbalia, hwilka här hade borde intagas. Rätteligen skulle anmärkningen hafwa lydt sålunda: De flesta Swenska Substantiver, som leda sitt ursprung från verber, uttryckas gerna i Latin genom participier. Härigenom hade ock den följande anmärkningen wid anmärkningen förswunnit.

Sid. 87 r. 16. Af dela Italien. Det tyfka abtheilen hade här borde öfversättas med indela eller fördela.

Sid. 104 r. 4. De kungliga tjänarena lade Gofkarne uti en korg (?), som de utsatte på det uppsfigna wattenet. Originaler har Wanne, som här betyder Tråg; deremot swarar det latinska Alveus, som al-

drig har bemärkelsen Korg. Därför torde det wara rätt att så en så tät korg, att den urenstänger watten.

Sid. 110 r. 1. meddelas den underättelsen, att så heter accessere. Denna bemärkelse saknar accessere i våra wanliga Verica.

Sid. 111 r. 20. Som de buro om (?) den wänstra armen. Originaler har: am linken Arme trügen, (buro på den wänstra armen). Den härwid gifna phrasen är: aliquid manu gestare. Lärjungen slutar häraf, att manus underfundom betyder arm. Hwarföre icke på detta, såsom på de flesta öfriga ställen taga phrasen från Livius, den hade då hetat: brachio lævo habere? Om då buro förändrats till hade, så skulle hela wärdeliskan förswunnit.

Sid. 118 r. 8. är Weiderin öfversatt med förttytande; det betyder dock afundsjukt. På nästa rad är Argwohn öfversatt med förbittring, men betyder mistänka.

Sid. 123 r. 10 är Zum Meuchelmord öfversatt med till fördöfwande af mordet, men hade borde hetat till lönnmordet.

Sid. 144 r. 18 af Patriciernas slägt. Orig. aus dem Geschlecht der Patricier. Man skulle wara frestad att tro, det öfversatt Patricierne för någon wif slägt i Rom. Patricierne urgjorde ett eget stånd, eller adels: slag.

Sid. 145 r. 18 att återfordra sina egendomar; i orig. seine Güter abzufordern. Troligen war det fråga blott om idg egendom, hwarpå den gifna phrasen bona repetere också lyftar; med Pluralis Egendomar förstås i Swenskan Fastigheter.

Sid. 147 r. 2. på följande dagen, orig. am folgenden Tage. På svenska säger man: den följande dagen, eller dagen derefter, nästa dag.

Sid. 151 r. 12. Utan tillfogadt wäld. En onödig och twertdig omskrifning. Det tyckes unöverlekt, på Latin inviolatus betyder ofskadad, ofkränkt.

Sid. 152 r. 3. Efter honom inemot trehundra. Af noten får man weta, att efter huter præter och inemot circiter; men nu wot hwar och en, som är aldrig så litet bekant med latinska språket, att præter betyder utom och circiter wid pass. Orig. har ingen del i detta mistag; ty nach kan och betyd utom, och gegen wid pass.

Sid. 156 r. 4. och stickligast förstod att behandla det. Orig. har: und das selbe am besten zu behandeln wußte, d. å. och förstod att bäst behandla detsamma. Då blir och den gifna phrasen riktig: artem optime tractandi plebem callere.

S. 1 r. 9 Lemmarne i kroppen. Lemmarne sitta icke inuti kroppen, utan sammansätta eller utgöra den. Originalen har ingen del i denna nonsens; det har: die Glieder des Körpers, kroppens lemmar.

S. 1 r. 16 fullföljde lemmarne en lång tid. Orig. har eine Zeitlang, som här betyder någon tid. Om lemmarne en lång tid hade fullföljt sin föresats att swälta ut magen, hade det säkert blifwit för sent för dem att ångra sin dårskap.

Men det kan wara nog med dessa onmärkingar för att se, hwad värde denna öfversättning äger. Nec. kan tryggt försäkra, att de kunnat utan möda mångdubblas. Den andra delen synes dock wara med mera omsorg öfversattad på vårt språk, och kan således wara någorlunda brukbar, ehuru i all-

månhet phraseologien är alldeles för swår för en Nyb gynnare. Men den första delen är, såsom man af de ofwan anförda exemplen lätt kan finna, så bristfällig, otydlig och oriktig, att den utan en total omarbetning är werkligen skadlig för undervisningen i det latinska språkets skrifwande. Nec. kan icke återtaga ett enda ord af denna hårda dom; twert om måste han beklaga, om, enligt hwad öfvers. försäkrar, den redan blifwit begagnad af enskildte och publice lärare.

— D — N.

Den bortröfwade Hårlocken. Comisk Hsela redigt af Alexander Pope. Öfversättning af J. W. Stjernstolpe. Sibm, 1819, 46 sid. 8:o.

Det war en tid, då detta Skaldestycke hade ett ofantligt anseende och på 1760-talet täflade en mängd tyska författare att härma det, till omwringning med mera melancholiska apertier efter Youngs Nattdänkar eller Miltons förlorade Paradis. Det är wäl också oenkligen den mest poetiska produkt af den allsör mycket berömda Pope; men det mest poetiska af en sådan kall, fantasiöds menniska, hwars hela förfijensst ligger i språket och uttrycket, är i sig sjelf icke mycket poetiskt. I denna så kallade komiska Hjeliedikt råder wisserligen, en ganska munter ledig och behaglig ton, och öfwer det hela är utspridd en wäl elegant ironi, som icke förfelar att behaga. Deremot har det ingenting originellt, och dess första — i en senare omarbetning först tillagda — prydnad, dess maschineri, som

mansatt af ElementarAndar, är lånadt dels från Abbé Villiers' bekanta Roman Le Comte de Gabalis och dels från den store Shakespears mästestycken: The Tempest och A Midsommernights Dream. Att er hålla ett så beskoffadt Skaldestycke öfversatt, kan således icke anses såsom någon spännelig vinst för vår vitttra Literatur, ehuru visserligen en hvar älskare af Poesien gerna läser Hr Stjernstolpes lediga tolkning, och Granskaren gerna medger att en så beskoffadt öfversättning, som den närvarande, af The Rape on the Lock, i sin mån kan bidraga att befordra vårt Språks böslighet för det elegantare skämtet, efter det första olyckliga försöket, som, för något mer än ett decennium sedan, med skäl gaf så önnigt tillfälle för Hrr Leopolds och Stjernstolpes qwicka anmärkingar i Läsning i Blandade Amnen, samt Journal för Swensk Literatur.

Öfversättaren, hwars namn är en borgen för tolkningens godhet, har föresatt sig att vara ytterst trogen och lifsom rad för rad öfverslytta originalet. Rec. har derwid icke funnit mera att anmärka än följande. S. 9.

Lärde högmödet mången sanning tyft förwarar,
Den man för barn och flickor uppenbarar.
De engelska verserna:

Some secret truths, from learned pride
conceal'd,

To Maids alone and Children are reveal'd,
utrycka dock något annat. De tola ju om hemliga Sanningar, hwilka icke förwaras af utan döljas för det lärda högmödet. — Genom de båda verserna, sid. 11.

So, endast Sylphen; himmelsk wisshetslära
Är mer, än tomma mensko.ordet ära.
Ätergiffes icke heller egentligen meningen af originalets:

Tis but their Sylph, the wise celestial
know,
Though Honour is the word with Men
below.

Något släpande är raden, sid. 22:

Och trumf blef Spader, som hon hördes yrka.
derigenom att Öfvers. ej gifwit akt på, att Pope i originalet:

Let Spades be trumps! she said, and
trumps they were
intenderat en Parodi af de genom den på denna tiden i så högt anseende stående Londonska ofhandlingen *next Years*, såsom ytterligt sublima berömda orden i SkapelseBoken: *Warde de ljus!* och det wardt *ljus!*

Äfwen de bekanta, verkliga oonständiga verserna:

Men prove with Child, as pow'rfull
fancy works,
And maids turn'd bottles, call aloud
for corks.

Äro icke med precision återgiffna, sid. 52:

Uti buteljers skenad flickor stå,
Och ropa högt att kork de måtte stå.

En matt oegentlighet i swenska uttrycket förkommer återigen, sid. 16:

En lock wårt stolta mantön snårja får.

Här och der har Öfvers. meddelat korta utdrag ur de Noter, hwilka äro följande den stora Londonska upplaga: af Papes verk, men sid. 31 har han sjelf tillagt en, för att, så wide förmågan räckte till, draga läpparne till läse öfwer animala Wagnerismen, hwars mysterier ligga öfwer hans fattning.

Öfvers. omtalar i ett kort förord, att denna tolkning kostar honom mycken möda, och det vill Rec. i anseende till flitaktigheten af engelska och swenska språkens bildning, gerna tro. Rec. är också ganska willig att derför hålla honom räkning, likwäl med den fulla öfvers tygelse, att om Öfvers. besparat sig denna möda, skulle egentligen ingen deraf känd någon affaknad.

L i t e r a t u r - T i d n i n g.

N:o 4.

Erbdagen den 29 Januari

1820.

R e c e n s i o n e r :

N:o I. Kalender för Damer 1820. Tredje Årgången. Med 2:ne kopparst. af Prof. Forsbells. Sthm och Upsala, Bruzelius, 1819, 308 och 220 sid. 12:o.

N:o II. Sånger af August. Ders. 146 sid. 8:o.

N:o III. Dikter af Vit a l i s. Ders. 63 sid. 8:o.

Den första hälften af närvarande Årgång utgöres af senare afdelningen af Dehlschlägers berömda dramatiserade Saga: Aladdin eller den underbara Lampan, öfver hwilken Rec. återoppar sig hwad han redan yttrat i N:o 13 af denna Tidning för år 1819. Öfvers., Hr Ludvig Borgström, har till en del begagnat de råd, hwilka Rec. der tog sig den frisheten att meddela honom, neml. att jemföra den Tyska och Danska upplagan, då båda till en del innehålla olika stöcker. Deremot har han ej welat antaga Rec:s tillstyrkan, att uteläsa de scener i den förra upplagan, hwarest Förutnelsen, Skulden och Hånden upp-

träda och hålla en så kall och liflig dialog, som man kan wänta af slika allegoriska Wäsenden, som sjelfwa endast äro kropplösa abstrakta begrepp, hwilka förortta till benägel, då de inträda i Poesiens blomstergård. Hr B. har i deras språk sett "den egna dunkla, mystiska färg, som utgör grunden för alla denne författares målningar." — Förmodligen är han den ende, som finner någon mystik i denna eller Dehlschlägers öfriga målningar, då man der annars finner alla Poesiens öfriga elementer utom filosofiskt djup och rik symbolisk betydelse. — Hwad öfversättningen föröfrige beträffar, så är Hr B:s talent alle för wälkänd, för att behöfwa Rec:s wittsord, och han medger med nöje, att denna senare afdelning hör till hans bästa arbeten. Den är ej allernäst återgifwen med den trohet, som är Hr B. egen, utan öfwen med en frighet, en ledighet och en gratie, som man stundom saknat i hans första försök. Endast sid. 169 har en dantiem insmugit sig: „en blommas fallnar!" Man säger öfwen i wårt språk måhända fallna, men icke fallna. Ett uppenbart språkfel förekommer s. 170:

O Matt! Snart, snart kanske
 Din månas strålar
 Mitt bleka anslete
 I döden målar.

Slutscenen, som i danskan och tyskan äro fullt komligt olika, är meddelad twefalt, sådan den finnes på båda språken.

Den andra afdelningen i denna Kalender har öfverskriften: Smärre Skaldestycken, I. af flera författare. Det första poemet, hwar under låses namnet August, är ett ganska vackert stycke; — Blommor af „— C. — är ett bland dem, om hvilket intet bestämdt omdöme kan fällas; något underligt är Skaldens smäl, då han bland alla blommor föredrar Blåklinten:

Bland blållande rågen sig Blåklinten döller,
 Dit, blållande blomma, min dyrkan dig följer
 Och främst utaf alla min kärlek du har.

Äf — f — m läsas trenne stycken, nätta, correcta i språk, versbyggnad och uttryck, men återuppreparande ett echo af wisa poetiska loci communes. Det är i allmänhet ingenting mindre än swäret, att till en wis grad lyckas i den lyriska poesien. Här till erfodras en öfwiad ta, lent, makt öfwer språk och verskonst samt någon läsning af goda författare. På detta sätt kan man, så länge man sjelf ej ledsnar, i ständigt nya stanser och nya rim uttrycka de ideer, som wid hwarje ny Poesins epoch mest äro på modet. Men att sjelfwa på theorben anslå nya accorder, sådant måkta ej dessa halskalder, som med sitt swärmeri, sin tränad, sin religionsmysticism, hwilket allt hos dem endast är fårg, uppbygga den läsande allmänheten, som will blifwa lagom rörd, lagom känslöfull, lagom swärmande. N. c. anmärker detta icke blott i afseende på den ne författare, utan, med undantag af twenne som sikt skola nämnas, äfwen i hänseende på alla, som här

upptråda, hwilka troligen Skaldgudinnan afdrig har eller Fall inbjuda såsom förtrolliga gäster, men hwilka hon stundom från fönstret låter råcka ett glas limonad, en matt undfåg nad, som ändock styrker dem på deras wandring genom lifwet. — Med ndje har N. c. genomläst de trenne lyriska stycken och de trenne epigrammer, som tillhöra signaturen St: —. I första stycket äro de trenne sista stancerna de mest utmärkta, i synnerhet den första. Poemet Unglingasinnnet har wäl ingenting sjelfständigt, men tyckes wara toner af en adel inre själfstämning. Det följande: Till minn Slicka är åter något lätsinnigt; dess början är selt och angenämt skalkande, men slutet repeterar endast alla föråffade skalders favorithema sedan Catullus tid, motsatserna melan lagern och kysken, utan att det lyckats war fört: att genom färgblandningen göra den mera pikant. — Widare träffa wi: twenne af — I — med ledighet återgifna bitar af Herder, — en något tung och oredig Syn i drömmen af L. .... m, samt trenne swaga försök af — m, som bland annat klagar öfwer att han af ödets ris blifwit drifwen från sin sälla, drömda werld. Derester läsas 4 öfversättningar ur Goethe, en ur Shakespeares Hamlet, ester Klingemanns bearbetning, två ester Matthison, en ester Höfny samt en imitation ester Jean Paul. Bland dessa är Andarnes sång på watten: alltså stel och staswisk, meningen wäl noggrant återgifwen, men det rhytmiska uttrycket har ej sällan gått förloradt. Deremot har Rectycke tolkningen af samma författares Notgentlage wara ganska råkt och rent utförd. — s, som ockå lefwererat trenne bland de nybnämnda öfversättningarna, har äfwen upptrådt, med lika många originalstycken, som dock på intet sätt äro originella, nemligen

r. Vid ruinerna af Brabhus, ett ganska
platt pensafoster, som slurar sålunda:

Blott morgonolen vänligt skiner
Sån höjdens rynder klar och ljus,
På värnadsbjudande ruiner
Af fordom stolta Brabhus.

2. Lifwets ström, af hvilken de första stro-
pherna äro drågliga, men den sista äter platt.

3. Affredshelsing, — en obetydlig tillfä-
lighets-produkt. Samma omödmé gäller af-
wen om — v — s sång till M. C. Den
senare Hörf. har sjelf insett det, men har trots
sig kunna inskrifwa sin blomma bland de många,
hvilka innehållas i denna Anthologi och
äro annuella, utan anspråk på en längre listtid.

Under en egen titel: Sånger af August
träffa wi en samling poemer, som under sam-
ma rubrik äfwen särskild blifwit urgifna (No II).
Då dessa dikter så fördelaktigt utmärka sig fram-
för alla dem wi hittills granskat, så torde Rec.
höra uppnämma och med ett par ord karakteri-
sera dem alla. Samlingen öppnas med en
Tillegnan till H. R. H. Kronprinsen, wärdig
sitt höga ämne, samt en ort poetiskt förord,
enkelt och angenämt. Författarens öfriga Sån-
ger äro 1. Tårnan, en mislyckad, trivial ballad;
— 2. Barndomen, målad med naiva och ofskulds-
fulla färgor, — 3. Pilgrimen, ett skönt tema
mott utförde, — 4. Midnattsbalen, en ytterst
föroljckad produkt, hvaruti Skalden uppbyder
alla midnattens sator och alla Underwerldens
makter, för att på en meter, som är ämnad
till uttryck af de största gräsligheter wederslägga
ett squaller. Blonda hade bröllopsnatten
med sin fästeman för en kort tid förswunnit;
wål förklarar Skalden nästan i hwar stroph att
ej förbudet frukt hans (brudgummens)

wällust lockar

Och Blonda ren utur hans armar gick.

Men de qwinliga gästerna förmodade helt annat

Och hennes rodnad så illa förklarar,

Ladlas af alla, af ingen förswaras.

Det blef hennes loit

För skuldlofa njutningen blott.

Hastigt inkastar en guldkrona med påskrift:

„Den renaste mö jag tillhör,” och åt intet ans-
nat huswud påhär den, än åt Blondas. Ho-
de Hörf. förskärat att ironiskt, istället för att
på fullt allwar behandla sitt ämne, så skulle
det wiserligen gjort den werkan det åsyftar.

— 5. De tre Systerarna — inga Gracier,
då de ej eldigare kunnat upplifwa wår Sångas
re. Den första bannas på följande sätt:

— Flitta, Swettens perlor från dig flyta,

Kalle är hjertat innanför din barm.

— 6. Bönhörelsen, efter A. W. Schlegel.

— 7. Litterhögen, ett foster af en lycklig ins-
giffwelse, swenskt, kraftigt, men utan gödhiffet
häng och prål. Rec. wore frestad att här af
meddela ett prof, men stycket medgifwer intet
utdrag. — 8. Skaldens Blomma, ett högst
ljust och intagande stycke. — 9. Ufwen, en
naturston, hvilken, såsom isolerad här ståen-
de, kanhända saknar full betydelse. — 10.
Offer åt Adalberths Skugga, icke owär-
dig sitt ämne, allwarligt och redligt menad.

— 11. Alfred och Gilma: äfwen denna ballad
måste wi fransäga poetiskt wärde. Till sitt
innehåll lika enkel, som Schillers Ritter Tog-
genburg, är den tredubbelt längre och saknar
sålunda all last och kraft. — 12. Blom-
man Understön, af Goethe, både troget och
ledigt tolkad, endast i tredje raden bör läsas:
jag wille i st. f. jag skulle söka den i
dag (Ich möchte es gerne zu suchen
gehn). — 13. Till min Moder, en något
matt reminiscens från barndomsåldern. —
14. Torrstenen. Fadern förklarar detta stek

för sin frågande Gofte att wåra Carl XII:s
på himlens blytrande swärd, men denne

Wår rådd ju mer han det betraktar

Och springer in till Mamma.

Ideen är wacker och betydelsefull, men kanhända allisfr onaturlig. — 15. Paul von Jacobson, en medelmåttig sonett. — 16. Angelingen och Skaldemön. Ätween detta poem skulle betydligt ha vunnit genom en mera concret framställning; början, som skilrar en naturscen, är ganska lycklig. En mikrologisk kritisk skulle kunna inwända att duswor äro inga wattenfåglar, och således ej "i ringar plaska wattenet kring med sina wingar." — 17. Frid med våra Fäder! Ganska läsbar. — 18. Kungen, en dithyramb, diktad med sann känsla. — 19. Lyckklang till Hilma. En obestridligt wacker miniaturbild af Örenstjernas stora målning Dagens Stunder, af hwilken dock intet drag är lånadt. Alla dygnets Wåker äro med så warma, så lifliga friska och harmoniska färger målade, att man har swäret, att gifwa företräde åt någon wiss. 20. Stolte Carls Jest. Första strophen är icke mislyckad, men de öfriga röja sig såsom foster af en artificiell inbillning. — 21. Greklands Gudar, efter Schiller, hwarefter följer såsom motstycke 22. Korssets Tro. Hwarsfärningen är i det hela lyckad och originalet ej owärdigt sin motbild, som med alla sina förtjenster och med alle det förtjenta uppsående den gjorde på sin tid, dock saknar enhet, och snarare utgör ett slags poetisk gudaskatolog än den fullständigt uttrycker det helleniska lifwets grundideer. Wår kristlige Förf. har åter i sitt ämne haft fördelen af en fast medelpunkt, Korset, och de st. åtar, som derifrån i hans dikt bryta sig, äro glänsande och wedergwickande. Den slutar med en psalm, som ingen skall läsa utan verklig rörelse. —

23. Afledsord; ett tillfällighetsstykke, men ändock icke utan all förtjenst, isynnerhet om det varit kortare. — 24. Amalia. Efter Schiller. Wida bättre öfversatt än af B** i hans Witterhetsförjök, men dock originalet wida underlägsat. — 25. Sonetter af A. W. Schlegel. — 26. Wapensång. Begynnelsen är en aflägsle, något mattad återklang efter Körner. Det öfriga i Schillers arabeskaner, kanhända nog förwirradt. — 26. Söderens Kämpa och 27. Nordens Kämpa. I det förra glöder icke söderens yppiga lif och färgrika skimmer. Det senare är mera efter naturen, och skulle möjligen hafwa gjort en mera bestämd werkan, om Förf. der welat uttrycka ej blott motsatsen af Nord till Söder, utan ätween karakterisera en heden kämpa. 28. Gråshoppa, samt 29. Till Sångens Ursprung, en wärdig Epilog till denna klänge rika samling.

Såsom slutromdöme om hela denna sängs frans tillåter Dec. sig att yttra följande. Om verkligen har denne Förf. af naturen emottagit en verkliga sann känslelse till Skald, hwilket icke kan sägas om så många andra af dessa Apollos förmenta barn, som ändock med konst och flit sammansätta helt nästa stycken, på hwilka blott så läsares ögon sakna geniets äkta stämpel. Hittills visar sig vår Förf. skräkraft om segern, då han målar den första ungdomsålderns menlösa nöjen, dess hopp och fröjder, eller då han skilrar den nyfödda kärlekens skuldslösa rosensdagar; eller då han ledsagar oss på en oprydd naturas fluggrika blomsterängar: med ett ord: det täcka, ljuswa, mildt elegiska äro de toner, hwilka klinga resonast från denna lyra, som, säkert stämd, aldrig förwillar sig bland misshud, om än alla accorder ej ännu från henne ljuda med

fullständigt kraft. En författad öfning i Skaldgubinnans glada lekar skall lära denna Skald att med ringare yttre apparat med lika styrka uttrycka samma ideer; att sammantränga deras strålar inom en mera inskränkt brännspiegel, att säkrare fördela dagror och skuggor, som nu smälvva omfisa kring den vidsträckt rymden.

Med en rakt emotfatt karakter uppträder en annan författare, som kallat sig Vitalis, i spetsen för en till widden något mindre samling, som äfwen i en särskild upplaga (No III.) blifwit aftryckt. Dessa dikter förräda en werkligen mindre harmonisk bildning, en mera osäker tokt och en mindre fulländad technisk särdighet än Augusts, men de förräda derjemte en högre lyftning, en djerfware flygt och ett mera afgjordt originelt snille. Förrädnande har det varit för Nec att hos en ny uppträdande Gidf. finna en i war witterhet nästan skänd humoristisk qwickhet, icke af den Trallingsta arten, som man hos oss hittills blot beundrat, utan af en äkta poetisk adel. Vitalis fallerhet för det starka, wilda och rygliga är föröfrigt så afgjord, att Nec. knapt skulle hafwa tillerote honom för många, att hos läsaren wäcka motsatta känslor, om han ej genom sin beundranswärde tjusande dikte: Blomsterflagan bewisat, att ingen af själens grundtoner för det erkända Geniet förborgar sig. Nec. lyckas för den fosterländska witterheten till denna dess yngsta Son. När det blot lyckas honom, att återställa den rubbade femwigen i sin inre, utan att derför uppoffra någonting af sin sängkonst styrka och selfförmåga; att mildra denna dyrbärghet, hat och bitterhet, som stundom skär

pa gubaneftarn, men stundom äfwen grumla den med sin galla!

Det är billigt att wi äfwen uppräknat denna Sångares dikter, med ett och annat karakteriserande epithet. 1) Till Sullmännan, en ironisk Dedikation, i en ton som redan antyder en sann originalitet — 2) Skaldens tröst, en rörande sång, ursprung af en djup melancholi, helt olika mot den som wåra öfriga glada Skaldebarn stundom hyckla, för att göra sina qwäden mera retande. Skada att correctorns omsamsamhet wid de tre sista stancerna förskottt strophbyggnaden. — 3) Till Floden i samma tonart och af lika werkan. Nec. tillstår dock, att han ej förstår dessa rader:

Sköna swar dock kallar
Du (floden) från stjernebågen
På ditt hjertats frågor.

Himlens stjernor swara
På din höga smärta,
Och ditt lif förklara
Sjunkna till ditt hjerta:

Är meningen, såsom det wil synes, att Solen ilar i wägens omsamning, så är ju werldshafwet, men ej den ringa floden, Solens brud? I alla fall är uttrycket i hög grad dunkelt. — 4) Mina önskingar. Ester Grekiskan. Följande tirad är bland andra högst sinnrik:

När stjernorna himlen förklara
Och möt dig ur midnatten se,
O kunde jag himmelen wara,
För att med fler ögon dig se.

5) Minne och tro, flagan äfwer en förlofad wån. 6) Enslingens sång i den stora Sknen, liksom skrifwet med blodet af ett förrunnet, isadt hjerta:

Nu går jag på wärldens marknadstorg,
 Der hwar wara en lekfel är.
 Jag kan ej få Soled på Himmelens borg,
 Och jag derför intet begär.

7 Till en Violblomma, ett skönt epigram
 af Zoppi. 8 Till Laura. 9 Matthiassons
 bättre manér. — 9 Orden. Till formen har
 detta ironisk-humoristiska stycke ett wisst tycke
 med Geijfers Omständigheter. Det istå-
 gawarande har lyctiga ställen, slutet är up-
 perligt, men det hela är alltför widöftrigt
 och äfwen något förwirradt. — 10 Sweris-
 ge. Ett echo af det gamla skrytet — 11
 Trollhättan. Det swagaste poem i denna
 samling. — 12 Under en sjukdom. En
 mild, harmonisk elegi, utan blandning af
 den bittra gallan. — 13 Till mina Wän-
 ner. En ädel och manlig sinnesstämming, ut-
 tryckt i kraftiga drag. Themat är detta:

Wi wisja ej sitta mer och beundra;

Något herrligt ott göra, wäl än är qwar:

Som en renfände äska wi fram skola dundra,
 Wära swärd utdela orokel swar.

Wi hafwa mycket, mycket att hämnas:

Nu wisja wi åter med fruktan nämnas.

14 Komiska Fantasier. Af dessa är den
 2:dra endast wild och bitter, men de trenne
 öfriga äro diktade i en humoristisk anda, som
 förtjenar de högsta loford. Der kan ej neka
 sig det nöjet, att meddela en af dessa fanta-
 sier, som dock bland dessa tre ej är den bästa,
 men torde dock i anseende till ämnet wara
 den lättost fattliga för wårt swenska publicum,
 som, efter hwad wi redan sagt, har så litet
 sinne för den ädra komiken:

Och hjeltar slå låger uppå ett bord:

De tala icke ett enda ord.

De ha ej tid att dermed sig befatta:

De wisja så gerna hwarann beskatta.

De ha om ädla röstware sett,

Hur de i romaner sig betett.

Nu wisja de ädla röstware wara,

Att de må röstwa förutan fara.

Af föld man på landswägen illa far:

Rötter man också af lagen har.

Då fram de brokiga konungar komma,

Det nya Chevaleriet's blomma.

Med hufwen i begge ändar de gå,

De hafwa ock mycket att tänka på.

Och WisshetsGudinnan, den herrliga
 Dallas,

Hos oss nu Spader, dame mände kallas.

På Pinden finns ingen societet

Och lifwet är ledsamt, som man wet.

Då mände hon sin mening förklara,

Hon wille ej längre jungfru wara.

Kom så Konung Dawid med harpan
 i hand;

Han kom direkte från Judaland.

Hon wille den husliga smaka

Och tog Konung Dawid till äkta maka.

Han hade ännu Idyller qwar,

Allse'n han en fåraberde war.

Hin nu med sin fluga från Pinden
 stänger

Ho utan pass dit uppåt tränger. —

Men efter likasom ödet står,

Det öfwer Gudar och menniskor rår.

Kung Dawid och Dallas skälswa och bäswa,

När efter börjar öfwer dem swäfswa.

De brokiga Konungar stupa i strid

Att de ädla röstware blekna derwid:

Att mörka fantasier sig lemna:

Konung Dawids fall de måste hämna. —

Den femte akten sin början tar,

När man spelt bort så mycket man har.

Om satiren är en spegel, i hwilken Skönhe-

ten wisar sig i omvänd gestalt, så framträd-

der den i följande stycke: 15 Blomsterklas

gan i hela kraften af sin medfödda tjuvning, — ett stycke, som ej allenast är det hypersta i denna anekdoti, utan hörer äfwen till de utmärkaste wi äga på vårt språk. — 16 Till Laura, ett försök i spansk tonart, men något matt. — 17 Epigrammer, temligen öberydliga, isynnerhet det första och sjerde. — 18 Gratiernas Tempel och 19 Barndomsminnen, båda icke utan förtjenst, men det är swårt att wid så ofta behandlade ämnen, säga något nytt. — 20 Bruden i Corinth. Af Goethe. Berömligen har Förf. stråfwat, att efterbilda skönheterna i denna oupphinneliga romanz, men wi kunna ej säga att det fullkomligt lyckats honom. Det är swårt, att uppgifwa hwarje enskildt ställe, der Förf. lyckats minst; men andan, förtrollningen är förlo rad, och den läsare, som blott känner detta stycke på svenska, skall med swårighet ana, att detta poem är en af herrligaste blomstren i den nyare Poesiens paradys. — 21 Brant Anund, en myth, medelmättigt utförd. — 22 Siegmunds Ideer, en quick, men något för långt utspunnen ironi; 23 Oscars Fesf, ett äminstone wälmant stycke.

III. Prosaiska Bidrag. I Solen och Månan. Paramyth samt 2 Midsommarnatten. Fantasi. Samma författare, Hr Fr — —, som förledet är uppträdde med en liten berättelse, hwars skrifsätt förädde sann talent, har nu lemnat twenne bidrag, hwilka, ehuru i en helt annat stil, till en stor del röja samma grundfel och samma förtjenster. I den senare dikten saknar man all lewande idee, all betydningssfull symbolik, utan hwilken hwarje fantasiens spelsse ej blir mera än en töcknig dunstbild i en febersjuk dröms

werld; också slutar berättelsen just der man wäntade att den skulle börja. Deremot är Förf:s färgblandning frisk, men något entonig. Paramythen utgår åter från en ganska lycklig centralidee, men kraften af den wärfan förswagas genom den längd och den något för mycket utsträde stilen. Huru säkere wiste icke Herder att röra genom selswa sin enkelhet!

Man igenkänner i begge Kopparsticken af Prof. Forshell måstarens grassstickel. Dock är utdrandet mera märkwärdigt än ideen, som, isynnerhet hwad det senare stycket beträffar, är nog trivial. Det inskränka utrymmet är också söga gynnande för en betydande composition. Expressionen i den sotswande gossens physionomi på första bladet bär stämpel af en mild skönhet: deremot är gruppen på det andra, framförallt modren med ett något fatalt ansigte och en ofördelaktig costum, söga lyckade.

Mollbergs Epistlar. Sthm, Zinnelius, 1819,
42 sid. 8:o.

Desa blad förtjena uppmärksamhet: de böra ej bortblandas med mängden af de flygskrifster, som öfverswämma våra boklädor. Tonen har någon likhet med Bellmans; men den är mera romantisk. Förf. uppträder såsom en humoristisk landskapemålare, ständigt förherrligande och parodierande naturen. Stockholms i sig sjelft förtjusande nesder spegla sig med ett förtrolladt sken i Konstnårens glas, och deras strålar, återstudande från dessa med omwexlande konst slipade ytor skapa mångfal

diga bilder, underbara, men allitit retande och sköna. Det är santt, att dessa tafflor, såsom Förf. sjelf bekänner, skundom röja någon "ungdom och omoanhet." de äro kånshända i allmänhet allitit öfverlastade, de brofiga färgorna så tät påfogda, att de ej sällan förwilla ögar, liksom de komiska scenerna allitit långt utsträckt. Ett ställe är äfwen motjudande: det långa, men ändock icke fullständiga, registret på namnen af andra supen. Fantasiens phoenix, då hon pådrager sig sin mest brofiga fjäderkrud, bdr ej allitit länge dröja wid samma föremål, utan med lätta wingar ila från ort till ort, ty i denna rörlighet, denna flitande mångfald hwilar en del af hennes segrande kraft. Nec wet också icke, om hans känsla misglode hans omdöme: han ersor wid dessa af konsten framtröskade landskap, samma intryck som han öfta kände, sedan han länge ensam besökt ett ej mindre skönt landskap i naturen: — han kände långtan efter menniskor. Ty naturen leswer endast genom det lif och de känslor wi sjelfwa der nedlägg; och den filosofen hade icke alldeles orätt, som påstod, att äfwen ett paradys på längden skulle förekomma den ensamme ägaren ledsamt, om han ej ägde en förtrogen, till hwilken han kunde säga: Se, huru skönt! — På Förf:s tafflor uppträda wisserligen äfwen menniskor, men de äro endast figuranter, naturprodukter i menskelig skapnad. Werkligen, — männe dessa målningar icke skulle betydligt hafwa wunnit om

Förf. till medelpunkt walt sig en leswande handling, dock enkel i högsta grad såsom i en idyll; — hwad, om äfwen de Wellmanska hjeltarna, förenade i ett litet äfwenlyst, skulle blott sammantröskande wid en oberörlig lustfort, här skulle hafwa uppträde, Ulla Willsblad, Broder Jokum och Fredman sjelf? Men tecknas måste dessa i Sängen mot sin egen wisja leswande menniskor utan öfwerdrift, utan parodi af sjelfwa parodien, så att poessens sol allitit öfverstrålar skuggorna i teckningen. Förf. loswar öf en skänk af samma slag som denna d. 1:a Maj. Dubbelst angenämare skulle en sådan liten idyll wara öf, ehuru äfwen denna är all tack wärd.

Till prof sölsande: "Den som ej förståe läsa i naturens bok, för honom äro alla böcker tillslutna; de äro dock intet annat än commentarier till den stora himmelska upplagan, som wär herre låt trycka anno mundi 1, och hwilken soltant ingen mågtat genomläsa mer än han sjelf. Hwad äro stjernorna på himmelen annat än bokstäfverna i denna upplaga, månen ett stort ord, som bdrjar kapitlet om natten och des stjernedansar. Hwad är solen annat än ett cursivt ord, som ingen kan öfwerhoppa, emedan det bränner i ögon och hjerta, och beryder: Jehova Gud. . . Månen är nattens blanka ansigte, det kunde också wara någon ting twertom. Månen är hantel, derför är han blek och har sått horn."

S w e n s k

L i t e r a t u r - T i d n i n g.

N:o 5.

Berbagen den 5 Februari

1820.

R e c e n s i o n e r:

Poetisk Kalender för År 1820, utgifven af Aiterbom. Upsala, Palmblad & C., 1819. 213 och 88 sid. 80, med sex Musikbilagor.

Med dubbelt nöje anmäler N. c. detta års Kalender, emedan den älsfwärde Skald, som först bärjat slåta denna Dikt, Krans, som nu för nionde året åter klyptes, deribland inför lifwat ett antal af sina wackraste blommor: Aiterboms namn läses icke nu mera, blott såsom en tradition på Titelbladet, utan han har werkligen sjelf besörjt Redaktionen.

I den sönaste färgprakt glänsa Uggiswarsens egna Blomster bland de öfriga. Dock måste Rec. enligt sin tanke, från detta omödmö undantaga de Sånger wid Oscarsfesten, hwilka söngos i Upsala d. 1 Dec. 1819. Hon är öfwerlygad att de, beledsagas de af en sön Musik och sungna i Chor, för tillfället icke hafwa förfelat den påräknade ef-

fekten; men dylika compositioner, der Skalden icke haft full frihet, hwarken i anseende till conceptionen (så stort, högt och betydningfullt än ämnet varit), ej eller i det tekniska utförandet, tyckos werkligen ej höra till den Skaldeart, i hwilken Hr Aiterbom mest lyckas. Man märker detta, på de swäfwande, halvsöta uttryck eller så kallade blinda meningar och språk-öegentligheter, hwilka i dessa slags Tillställighetsstycken, emot förhållandet med hans öfriga Poemer, förekomma. Så t. ex. sid. 6:

Lyckliga dagars aning,
Glänssande ödens danning,
Krans och öddens maning,
Dörja kring bålen sin ondegång.

en tirad, der Rec. ej kan finna annat än en af rimmet framkallad tomhet. Sålfont är äminstone skädespelet af dessa aningar, danningar, maningar, som wandra i ring omkring bålen. — Sid. 7. "Hornet — — Mödan förstummar." Det är alldeles mot språkbruket, att använda detta Verbum acoust. Förstummas heter det. — Sid. 9.

”Så wist, som än den gamla Bälten.” Mare Balticum heter på Svenska Bält: det stora Bält eller det lilla Bält. — Af dessa Sångar är Minnesfången till H. K. H. Kron-Prinsen, den vackraste. Den Häre Sångan wisar sig generad i hwar stroph, ja nästan i hwarenda rad. — Deremot, den som ännu lärå kända Hr. Akerbom i hela widdan och glansen af hans Skaldeförmåga, den må läsa de förtjusande stycken, hwilka, under titel af WandringsMinnet, träffas sid. 104—185. De kunna verkligen betecknas, som ett sammåndrag af Skaldens inre reserörelser; omwäxlande mellan de allwarligaste, högsta, glättigaste och låtaste rörelser. Någon egentlig rangordning mellan dessa ypperliga, men hwar och en till känslan på ett olika sätt tolkande Qwäden, kan icke bestännas annorlunda, än efter de intryck som de göra på läsarens sinnen. Och måste Nec. bekänna att han förnämligast kände sig hänförd af Besöket i Sorrento, af sängerna på bergshöjden wid Olebano, Guitarrspeklerskan på Marknad, Afsted från Villa Borghese, Gondolfärden med en herrlig melodi; Till Steffens; Wandrarns Afkomwisa, samt af Tyroler Wisa. I det förfämda har Hr. Akerbom, i den djupa, idealiskt fulländade tonart, i hwilken han redan skänkt oss så många tusande stycken, uttalar en confesion af sin ålder, nu mera till full klarhet utvecklade åsigt af konsten, framställd genom den snillrikaste uppfinning och genomslad af en warm kärlek till fostersbygd och hans innerliga, ädla förhoppningar. — Det andra wisar oss huru de wärdiga högkomiterna af forntidens ypperste Skaldes måstare öfwerwändigat den blufamma Sångaren med ett mistroende till sina egna krafter, och det i en possi, som ensamt weder-

lägger hans twiflan och berättigar honom till ett rum bland redan fransöskända Sångare. Det 3:e och 5:e af dessa poemer hafwa äro den wälsufige och glättige colorit, som hörer till det yppiga klimat, der alle ler i en ständig Semmar, bland orangeirån och wintankor. I Afstedet från Villa Borghese framträd der äro den swärmodighet, som är ett grunda drag i nordmannabroder, föranledd af beskräftelsen öfwer de glöda föremål, bland hwilka Skalden en tid bortåt blifwit hemman och uttalad med den ljufhet, som är denna skald så egen. — Ett stycke af innerlig djuphet och hög mystik, föranledd genom ånner, är Sångan till Steffens, utmärkt af en profiskt ledig diktion och intogande rhytm. Ett wist twång, för ädande öfwerjättning, gifwer deremot Sångan till Scheffling, ett underordnade wärde. — De sistnämnda de Stycken böra äro sammanklidas med twenne herrligt utwurna stycken, kunna under någon af Skaldens lyckliga morgonwandringer. — Mland de öfriga stycken af dessa Wandringeminnen, kan wisserligen ingen läsa de båda täcka sängerna Bettina, och Sicilianisk Wisa, utan det nåjers och wälbegärts leande på läpparna, som är en produkt af det äkta nordiska sköna. Poemet öfwer Byströms Juno har, utom många andra förtjusningar, äfwen den, af en skön harmoniskt elegaiff vers. Och i Sonetten Italia, ett Skaldeslag, hwars skapare i swenskan Hr. Akerbom på wist sätt kan anses vara, liksom han i detta Skaldeslag wisar sitt såkra måstarekap, har han sammanträngt en äkta poetisk respiration öfwer detta konstens förlöfswarde land. Och hwem intages ej af den innerligaste rörelse, wid läsningen af slutet till ären:

Cypris beskuggad, står i Liber-balen

Det fordras lifwets Diobe, och tiger;

Den höga Roma, trofvis och söfknad.

De oberydligaste bland dessa stycken äro efter Dec:s tanke, Den sköna Nunnan, och Afgift. Hvad detta sista angår, tillstår Dec. att han ej kan rått fatta sammanhanget mellan innehället och öfverskriften. — Urom dessa Wandringssången, finnes ännu ett stycke, af Hr Atterbom, Till ett ungt Fruntimmer, en samling af några elegiska Sonetter, hvilken, ehuru icke en af denne Höfversperrsta produktioner, dock icke förnekar sitt ursprung.

Någon har uppstått den hypotesen, att Hr Atterbom skulle hafwa i dessa stycken bortlagt den dunkelhet, som man påstått skulle vara väsentlig för hans äldre stycken. Dec. menar, att om dunkelhet tillhör honom fördom, så tillhör den honom ännu. Dec. kan neml. icke upptäcka någon skilnad, hvarken i förträfflighet eller framställningsätt, mellan t. ex. Besöket i Sorrento eller Sängen till Steffens och hans yppersta äldre stycken af samma genre. Och hvad idetråde i klarhet har wäl Sicilianer: Wisan eller Guittarr-Spelelkan främde Sjårilt, Den nya Blondel, Sparswen och så många andra, från den fordrna perioden? Ehuru många ställen finnas hos denna skald, der poesins sol ej kunnat fullt upplysa de metaphorska fluggor, som träffas i flera af hans compositioner, så är dunkelhet egentligen ej någon för Hr A:s poeti karakteriserande egenhet. Der man welor finna den, har den berott dels af ämnetts beskaffenhet, — så kan t. ex. den poetiska afgift, som uttalas i det beundransvärda stycket, Diokles och Zeliadora, icke wara lika till plan, som den, hvilken sät sit uttryck i t. ex. BarnBalatten (härst. sid. 163),

och naturligtwis måste den innerliga musik, som lefwer i poemet Allegro och Adagio, förekomma mindre känsliga och exalterade personer, mera dunkel för begreppet än det plastiska lifwet i Tegien öfwer Byströms Juno; — dels af läsarens ewana, så wäl wid en högre poetisk afgift, som wid tjerfware poetiska bilder och ett dristigare behandlande af språket. Dec. twiflar dertför icke att om man nu wille göra sig beswär att ånyo genomlösa de stycken, öfwer hwilkas mörker det blifwit ett slags tradition att klaga, skulle man häpnad öfwer deras enkelhet och lättfattlighet. — Den som i anledning af denna föregångna dunkelhet, i sitt, likwäl ohöfliga bemäddande att wara gwick, framkrystat det insoffret, att det snarare ser ut, som om Hr Atterbom rest till Anticyra än till Italien*) har dermed endast antydt sitt eget behof af helleborus, eller god oförfalskad prustrot, hwarer igenom, enligt Hippokrates, all smuts och orrenlighet skall bortrypas från den renjade hjernan.

Närmast till Uggifwarens så i poetiskt wägarde fänkända de stycken, med hwilka Hr Hedsborn och den tjugonde Skaldinnan Euphrosyne pryde detta årets Kalender. — Bland Hr Hedborns Qwäden står otwifwelaktige Regnbåcken i högsta rummet. Uppfinningens originalitet och styrighet, råstar med det sprittande poetiska lifwet i framställningen och den muntra, sulländade utbildningen i dictionen. De twenne styckena Gildurs Skapselse, och En Höst-Afton, utmärkas af den egna friska morgonklarhet, som i allmänhet utgör karakteren af denna skalds poeti, och hwilken icke öfvergeswer honom, ätven då

*) Se de så kallade Reflexionerna öfwer Poetisk Kalender i Nya Extra Posten,

han, såsom i Sängen Wid Friherrinnan Ramsfay's Graf, i Elegi till en Wån, och Sängen Wid min Moders Graf, spelar i sentimentalaretoner. Minst lyckad, såsom ett helt, är Sängen på Minnesdagen 1818 af Kon. Carl XII:s Död. Den tyckes icke vara barn af en genuin och oaffekterad entusiastism, och derföre full med flere tomheter och grammatikaliska prosaismer i uttrycket. T. ex.

”J fallna Hjeltars lugn gån in,
Der flydda tidens englar wakra,
Wid tycka lågren hvarje sin!”

Man måste omläsa dessa rader ärmånga gånger, för att finna att detta sin har offeende på Hjeltar. — Eller dessa verkligen rent af platta rader:

”O Carl! jag ställer wid din sida
En Gustaf Adolfs ädla bygd,
En Wasa, som drog ut att strida
För frihet och för fosterbygd”

hvilka besynnerligt kontrastera mot det vackra slutet af strophen:

”Wäl hördes smådarn äfwen gnaga
De helgas lof med giftig tång;
Men ho kan stjerner nedertaga?
Ho lösa kan Orions band?”

Emellertid finnas dock här å skilliga rätt vackra ställen. I Elegien till en Wån träffas å skilliga tekniska brister, dem Rec. måste, tadlande, anmärka, på det att ingen annan, af Hr. Hedborns exempel, må tro sig berättigad, att göra dem efter. Så förekomma några Pentameter, i hvilkas fjärde hemistich, en Troche anbringas, i st. f. den erforderliga och regelrätta Dactylen, t. ex.

. . . templet's heliga hwall. —
. . . rasla wid flokans klämt;

bels också, några ordätt accentuerade ord, t. e. våra, såsom pyrrich, samtida såsom daktol. Bland Euphrosynes Poemer, synes det för Rec. som wore Maria Eleonora det minst intogande. Ganska lycklig war wäl Skaldinnans idee, att med de Huswa tonerna från hennes milda lutha, förherrliga den qwinligaste af våra Drottningar, men det tyckes som hon tagit lösnigen af detta problem allt för lågt. Till en Romans egnade sig icke ämnet, då den karakter, som utmärkte Maria Eleonora, icke egentligen uttryckte sig i en wisk, frappant bedrift, utan i en mängd smådrag, hvilka alla måste hoppsamlos för att dana en betydningfull bild, och till ett litet, half-idylliskt Epos, hwartill ämnet icke war så alldeles orjentligt, wille Skaldinnan icke anlägga sitt stycke. Men utaf den versifierade och till ett slags poetiskt Compendium bragta Chronologiska öfversigten af Händelserna blir aldrig någon artistisk organisation, hwilken måste framstå, som en fri och sjelfständig Fantastisk Kapelle. Derföre tillfredsställer ej heller det hela af detta Poem, och när man kommer till dess slut, wet ingen rätt, hwarför det just der skulle upphöra. Dess delar äro icke på ett lefwande sätt sammanlänkade. Så mycket sällnare äro de öfriga, i synnerhet Nyårs Watten, En blick ger fridens helning, Skattgräfwaren, och Wilhelms Barposlag. Det råder i dem alla qwinlig innerlighet och fin känsla, i förenig med manlig utbildning och originalproduktivitet. Äfwen sjelfwa versificationen är oändeligt ren och melodisk, ehuru icke utmärkt betydelsefull eller konstrik. Endast ganska få, och mindre tekniska brister, har Rec. trott sig kunna upptäcka. T. ex. sid. 72.

"Vill du rik genom lifvet gå,
Så lär dig sångens gudakönnst förstå."

Att "gå rik genom lifvet," är en gallicism, på en gång intet sågande och obehaglig. — Sid. 86.

"Att bära ett svärd,

Att strida för frihet i Norden;

Den skönaste arfslott på jorden."

Hvarföre skall det vara skönare, att strida för Nordens frihet, än för Söderns? — Ett sådant uttryck kan endast gälla, som utbrott af ett tomt frosmakeri, det var göthiska ensidighet bragt å bane. — Sid. 91.

"Uppå en dunkel runehäll,

Som höljt en Kirfasts tränga tjäll."

Detta en är obehaglig, emedan det föreskommer som blot och bart en verslysnad, utan att säga något. Denne Kirfast är allt hitills för läsaren obekant, och dock utpekad han så bestämt, genom denna Artikel, som om hela världen kände en mängd Kirfaster, af hvilka en vis skulle utmärkas. Sådant är ett retoriskt konstågrepp, stridande mot Poesiens objectivitet. —

Åf Gfms, i år, till Kalendern lemnade Bidrag, är Sonetten Till en ung Skald, utan tvifvel, till hela sitt väsende, det minst betydande. Men de båda strofherna öfver ett sofvändande Värn, sid. 45, ganska vackra. Der de uttrycka är visserligen hvarsken nytt eller ovanligt, men hvarwa uttrycks sättet rent, varmt och upphöjdt poetiskt, es huru kanhända man skulle kunna göra en grammaticisk invändning mot dessa verser:

"Snart med strån skall öders wilda hand

Gripa öfver hjertats waka strängar."

En handen gör ingen ting med strån, utan detta uppkommer först, genom ett wildt, omusikaliskt gripande i strängarna, sådan är

wäl också Skaldens mening, men ordställning uttrycker det icke klart. Deremot ger stycket Mr Mollys Testamente, icke anledning till någon roblande anmärkning. Det är ganska innerligt kändt och melodiskt framställt. Ideen är lånad ur Marrens herrliga sång i Shakespeares What you will, men så fritt behandlad, att man ej engång kan kalla närvarande stycke för en imitation. Ett blad ur min Planbok, sid. 199, innehåller äfkilliga Epigrammer i den grekiska betydelsen af ordet, d. å. elegiska Reflexioner, lårt och färdigt uttryckta; i denna antologi utmärka sig synnerhet Hjertat; Wettens Skapsmannen; Nordens Skalder; Det Sublima och Trösten. Att parodiera sådana individuella infall, är ganska lårt, men bevisar just derigenom ingenting mera, än att Parodisten är en gäck, som gerna wetat vara qwick, om Himlen dertill förlånat honom krafter. Och så personer hafwa väl så alldeles saknat dem, som den enfaldige mannen, hwilken nyligen i Nya Extra Posten gifwit ett utbrott af öfvenså mycken ljudande gälla som påbelaktighet.

Under Carls namnteckning läses 12 poemmer. Första rummet så wäl i hänseende till widd som kanhända äfwen till värde, intrages af det, som har till öfverskrift: Till S. K. S. Kron-Prinsen, den 1 Dec. 1819, wid Swärdets och Hörnets öfverlemnande, hwilket utmärker sig af en god deklamation och wacker, wälbildad rhythm, ehuru det, så som ett Tal, på Vers, redon i hvarwa idén, hwilar på en förwillelse. Bland de öfriga utmärka sig i synnerhet Den korta Wären, sid. 65; Gofsen och Natrviolen, sid. 67 och Gofsens Klagan, sid. 208. De äro wäl icke alldeles fria för manér, men wä

uppfunna, warnt och ganska wäl verifierade. Säkta, men likwäl obetydliga äro Sonetten till Fogelberg, och Aurora's Konstwerk, om hwilket senare Nec. icke warit i stånd att utgrunda, haru det kommit till sin titel. Det swagaste är dock Den glömda Riddaren. Det innehåller intet annat, än hvad man hundra gånger hört förut, hwilket här med synbar pretention omsäges i hwar enda stroph.

Twenne småsaker äro underskrifna G—K. De äro äfwen till sitt wärde alledeles obetydliga. Ehuru sådana tillfällighets-produkter blott till hälften höra inom Kritiskens område, anmärker dock Nec. att slutet of andra Epigrammet hwilar på ett misslyckade infall.

I Achilles Bön, sid. 99, har S**, mycket lyckligt attraperat den gamla grekiska tragiska stilen. Det enda Nec. härwid finner underligt, är att Skalden icke helt och hållet offriat sitt stycke på senarer, helst han, genom de åtta sista Verserna, wisat huru wäl han förmår att bilda dem.

Och i det lilla wackra Stycket Hösten, sid. 101, har A—3 — å nyo ådagalagge sin stora förmåga, att dikta i den äkta Folks-tonen.

I denna Kalender träffas twenne, förut obekanta signaturer. Af — D—D, läsas här twenne stycken: Skalderna, och Nord-männen. Det förra uttrycker i nästa tankar och i nästa elegiska Verser, en innerlig beundran för Franzén, Tegnér, Åtterbom, Geijer och Ling, och det enda derwid skulle kunna anmärkas, är, att Förf. icke tyckes hafwa en rätt noga och objectiv bekantskap med Hr Åtterboms Poesi, då han i honom endast ser en Nätkergal. — Deremot är det sednare stycket Nordmännen, så mycket mat-tare, och säkert det sämsta i detta årets Ka-

lender. Till och med saknas här icke språka och rimfel, såsom t. ex. nalkar, i s. s. nalk-las, och blommor såsom rim till återkommer.

Af Olindo äro här twenne, lyckligtwis korta stycken, om hwilka intet är att säga, än att de förråda lärhet i verificationen, samt af N—r, en Trohets-Sång, wid H. K. H. Kron-Prinsens afresa från Upsala, d. 18 Dec. 1819, sid. 211. Den har såsom ett tillfällighetsstycke mycket wärde och tyckes för tillfället hafwa warit wäl beräknad.

Några poetiska öfversättningar hafwa också så sällt rum i denna Kalender. — Der, som de förra åren, lemnat till denna Samling några Dikter of krefisall originalitet och djuphet, har i år uppträdt med twenne öfversättningar, från Finlän. Originalen till sednare stycket, Sångaren, sid. 52, läses i v. Schröters Finnische Runen. Det förra, Wäinämöinen's Harpa, träffas wäl också bland die finnische Runen, men efter en annan tradition, då den näro-rande, från Norra Sawolx. Med dessa språkerna och lediga tolkningar har Hr — der bewisat, att mestiska öfversättningar efter finsta Poemer, på Swenska, ganska wäl låta verkställa sig, så framt de försökas af den äkta talenten.

Schillers bekanta Poem, Die Macht des Gesanges är likligt nog öfversatt af August. Endast den Stroph som börjar i Lyssa Wie wenn auf einmal in die Kreise etc. är alltför ofwiktande i Versen. — Slutligen har Grevne Schwerin, hwilken redan förut lemnat så mången lycklig tolkning af Goethes äldre Sångr, i år meddelat en öfversättning af Mahometers Sång, sid. 40, full af uskriftens friska lif och höga anda. Endast i sista Strofen synes en orgens

lihet, ha undfått det genliffte Folkens
uppmärksamhet:

Städer hällens Son,
Fram med vän
Dwäld, en Herablick lif!
Oswen flyar
Närde goda Andar
Kungdoms-lifwet
Wellan buffboryna fjäll.
Seht den Felsenquell,
Freudehell,
Wie ein Sternblick
Ueber Wolken,
Nähren seine Jugend
Gute Geister
Zwischen Klippen im Gebüsch.

Det tycks Rec. nemligen tydligt att uttryc-
ket öfver Wolken har hänfört till Sternens-
blick, lif hwilken der Felsenquell war freu-
dehell. Efter slutet af denna liknelse, föl-
jer först berättelsen om flodens genesis. —
Den som vill se, huru twenne poetiska snills-
kon kunna med mycken olikhet i sätter, be-
handla samma ämne och äfwen ungefär same-
ma uppfinning, må jemföra denna Sång
med Hr Herborns Regnbäck. Och i detta
afseende, är det lärorikt, att dessa båda sty-
cken fått rum i en och samma bok.

Det prosaiska Bidraget, utgöres af Waga-
nerisören. En Familjehändelse af Soff-
mann. Öwersättning; en, enligt Rec:s öf-
wertiggelse, rå, oblygglig och widrig berät-
telse, om en besonnenhetig man, ån gammal och
ån ung, hwilken genom Magnetism slutligen
tar lifwet af en ung flicka, — en novell utförd
utan plan-utvecklning, utan sammanhang, utan
afrundad ordningsföljd och utan sansad klar-
het i detaljerna, men alltigenom med stark affek-
tation och framspringande genialitet. Rec.

kan ej annat än högeligen förklara sig emot
walet of en så beskaffad produkt, liksom han
i allmänhet anser det för en ganska otacksam
möda att frän de moderna språken öfversätta
wittra skrifter, helst sådana, hwilka det är en
ringa heder att sjelf hafwa uppfunnit.

Några Delar af Naturkunnigheten på ett
alldeles nytt sätt Betraktade. Fjärde För-
sktet. Stockholm, 1817. 54 sid. 12:o.

Då den Recensent, hwilken på engång
anmält alla de hittills hos oss utkomna skrif-
ter öfwer den animala Magnetismen, förbis-
gätt den närwarande, som äfwen, i afseende
på sitt ämne, under samma rubrik kunnat ins-
tagas; — så vill man härmedelst supplera
denna artikel med några underrättelser öfwer
sitt ämne af detta lilla, ofta begäddade
Werk, hwilket, oaktade all den godtyck-
lighet och den något förskeddade inifränkning
i åsigt, som i detsamma råder (se Recensio-
nerna öfwer de föregående Försktet), dock
alltid måste förblifwa af en wis märkwär-
dighet och hedrande röjer ej blott Försk-
tens behof af en högre grund, än det mate-
riella, utan äfwen oneklige hos honom witt-
nare om ädel wilja, mycken qwickhet och en
werklig fast outvecklad och wilsesörd genialitet.

Detta häfte innehåller 1) Om den så-
 kallade Animala Magnetismen, sid. 3—44.
Försk. uttrar i början af sin uppsats den frukt-
tan, att han med sin åsigt af ämnet skulle
fåta både Magnetismens wänner och fiender.
Swad de senare angår, är detta så mycket
mindre att besara, som de wäl aldrig ne-
kar wisa verkningar, men såsom t. ex. ut-
tryckligen de af franska WetenskapsAkademien

på 1780-talet, tillförordnade Commisarierna, skrifvite dem, liksom här vår Auktor, på Inbillningskraftens räkning. Äfven magnetismens vännen lära icke ha alltför mycket att invända mot denna åsigt, då de allt mer och mer börja inse, att denna Kraftens förunderliga verkkan mera härstammar af en psykisk än fysisk grund. Med Inbillning förstår dock icke Förf., enligt den vanliga dagligdags-meningen någon ting tomt på all realitet, utan fast mera har Inbillningen, hvilket namn hon anser såsom synonymt med Tro och Känsla sid. 47, för honom den högsta verklighet, emedan intet annat är verkligt, än hvad som för vår känsla är det (sid. 13), och detså finner han också, konsekvent efter sin förutsättning, "Philosophie och Religion hörande till inbillningens känsla" (sid. 12) — ett påstående, som just i följd af Förf. förutsättning om Känslans och Inbillningens identitet, af Tänkaren torde finnas förjerna någon motsägelse. Efter denna grundsats, lyder Förf:s teori om ma-

gnetismen, att det är en "aktiva, som Förf. sy en meddelar wijs: människor, att igenom händerns påläggning bota sjuka likat. Denna gåsna tror jag består hos den så kallade magnetisören, i en allvarlig Bön till den Allsmåttige, att den sjuke måtte warda helbregda, och enär, då den sjuke kan i sin inbillning föreställa sig denna bön kraftig, eller, som är detsamma, tro att den Allsmåttige vill och kan wid detta tillfället hjälpa honom, utan andra medel, så warder han helbregda; men denna Bön, denna Tro kan människan icke af sig själf frambringa, den är en inflytelse, en ingifwelse, en inbillning, af Herren den Allsmåttige och detså står den icke under människors disposition, efter godtycke och uträkning, och detså synes den stundom verka och stundom icke" sid. 17. — Verkan af magnetismen är således helt och hållet andelig, ty enligt Förf. åsigt, "är det materiella ingen kraft utan är död."

(Slutet följer.)

S m ä r r e S k r i f t e r .

Dianunclo, Mördare och Rövare i det gamla Stottet, eller de oskwerwinnetiges Förebund. Öfvers., Ohm, Nyberg, 1819. 42 sid. 8:o.

Wore denna Roman sammansatt med någon smula qwickhet, egen uppfinning, kannedom af costumen, och förebragen i en påfande stil, skulle man kunna tro, att den wore författad i den öfsta, att förlöjliga rövvarromanernas tillskrifwade tyrlighet: ty så orimligt och uppnedvänd är planen, att den nästan endast i en galninas hjerna kan wara allvarligt menad. Grefwe Sewerini Dianunclo twinnas i sitt eget stort af aderton rövware att med sitt eget blod på fyra är förskrifwa sig till dem och

förbinda sig att utföra tolf grofwa mordaringar. Dessa mord utför han inför sina kamraters ögon, dock så att personerna icke mördas utan beworas på hans stort, der han slutligen lemnar Rövvarne i rättwisans händer: dock benäddas de på hans förbön, mot deras löfte att återvända till dygden. s. 40. Likaså orimligt som planen, lika så platt är stilen: ja förf. har till och med på 4 s. glömt det namn han på den första gaf Grefwens hushållerska. Förf. kallas hon Maritta, men sedan förbytes hennes namn till Skrabaska, förmodligen för att i förf:s tanka låta mera Italienskt. För sina landsmäns åra döskade verkliga Nec., att något utländskt original till denna usla Roman måtte kunna uppwisas.

L i t e r a t u r = F i d n i n g.

No 6.

Erbdagen den 12 Februari

1820.

R e c e n s i o n e r.

Finnische Runen. Finnisch und Deutsch von
Dr. H. N. von Schröder. (Mit einer
Musikbeilage). Upsala, bei Palmblad &
Comp. 1819. XVI. 147. Seit. 8:o.

(Slut se. No 52 förra Årg.)

Efter denna inledning går Rec. att i kort
het karakterisera hvar och ett af dessa stycken
färskilt.

1) Kawe, ur Wanander. Kawe, Nor-
dens Herre är Finnarnes Kronos, Wäinä-
möinens fader, och i detta lilla stycke beskrif-
wes hans själfödelse ("die erste Selbsterschrei-
bung Gottes" — såsom Öfversätt. säger) ur
Kuontaris — Naturens — föde, hvilket
han uppsvarfode med sin wenskra lillia. Man
kunde jemföra denna myth med ett par in-
diska. — 2) Wäinämöinen och Joukka-
wainen; omtalar, huru Kawes Son, Wäi-
nämöinen, (den egentliga goda Principen i
Finnarnes mythologi, som än sjungade i

mörka Norden, än tillbade Harpon och öf-
tade Qwäden, än länste sin eid till jernsmi-
det och än föddade och gaf seger i krig)
mötte på en wäg Jätten Joukkawainen,
som lockade honom att sjunga. Denna Run-
na tyckes blott wara ett fragment af ett större
Qwäde, hwilket måtte hafwa haft en ofläge-
sen likhet med det eddiska WafstendnisMal.
Hr von Schröder har hämtat denna myth
från Wanander. Lenequist meddelar häraf ett
afwikande fragment. — 3) Eldens Födel-
se eller Upptkomst. Elden härstammar från
Himmelen, der den frambrages af Wäinä-
möinen och Ilmarinen. En gnista föll ned
i Niemo Sjö, der den af ättilliga Fiskar
upplufades och slutligen af en Karp, hwil-
ken af Wäinämöinen och Ilmarinen, med
Jungfru Marias tillhjelp fångades. Runan
är icke meddelad af Wanander och Porthan,
och här anförd efter jemförelse af dessa båda
lärdes Redactioner. — 4) Jernets Upprin-
nelse. Treenne mäktiga i Naturen, eller som
de här kallas, trenne Luontos Fiskar, ut-
gingo att samla Hd, och derunder mjölkade

en önskan att regnet måtte sändas till Wisborg och till Karelen, der det behöfdes. Öfvers. har icke näme hwar han hämtat detta lilla, mindre betydliga Qwäde. — 20) Plog-Sång ur Pieniä Runoja. En ung Gofse skulle plöja sin faders åker, men lemnade hästen utan wärd, medan han ingick i skogen för att skära sig ett spö, för att dermed framdrifwa sin häst. Medan han war borta, hade Wargen uppåtit hästen. Då han grävande hemkom, tröstade Fadren honom dermed, att när han i Wisborg sått sälja den hwita kalf, som kon dagen förut framfödt, kunde han köpa sig en bättre häst, o. s. w. — 21) QwarnWisor, twenne prof af de Qwäden den hwilka de finska Qwinnorna sjunga, un-

Goethe.

Köm' der liebe Wohlbekannte,
Völlig so wie er geschieden;
Ruff erkläng' an seinen Lippen,
Hätt' auch Wolfsblut sie geröthet;
Ihm den Handschlag gab' ich, wären
Seine Fingerspitzen Schlangen.
Wind! o hättest du Verständniß,

der det de mala eller draga de tunga handqwarnarna, meddelade efter Porrihan. Den andra, innehållande en ung flickas längtan efter en man, är isynnerhet utmärkt skön, full af brinnande passion och finhet i det rikt målade uttrycket. — 22) Flickans Wäntan, efter Skjöldebrand (Voyage Pittoresque) och Porrihan. Af ungefär samma innehåll som föregående. Då Goethe öfversatte detta stycke förut på Tyska — förmodligen efter Herbt i hans resebeskrifning: — så tror Krc. sig göra Läsaren ett nöje med att anföra denna öfversättning, bredwid Hr von Schröters, då derigenom hans manér ännu äfskädligare låter sig fattas.

von Schröter.

Führe Gott mir solchen Mann zu,
Dessen Ring mir passen möchte,
Dessen Brustschmuck taugen möchte,
Der angriffe sich, mich freite!
Über komme nicht ein Dummer,
Komme wankend nicht ein Sinkler,
Wenn nicht Bessere kommen sollten,
Schönere nicht zu mir eilten!
Wie so lang ich Leben habe,
Unter goldnen Mondes Scheinen,
Schlamm' ich ein auf Pfuscher's
Kleidern.

Beug ich mich zu leerem Beutel,
Liebe ich zerrissne Schuhe.
Über käm' der Wohlbekannte,
Zeigte sich der Vorgesehne, —
Küssen wollt' ich seine Hände,
Singe Schlang' an Fingerspitzen.
Hätte, ach, der Wind Verständniß,
Hätte Sturm ein Sprachvermögen;
Botschaft melden, sollt' er bringen.

Wort' um Worte trügst du wechselnd,
Sollt' auch einiges verhallen,
Zwischen zwey entfernten Liebchen.

Geen entbehr' ich gute Bissen,
Priesters Tafelfleisch vergäß' ich,
Eber als dem Freund entsagen.
Den ich Sommers rasch bezwungen,
Winters langer Weis' bezähmet.

Man ser således här af Goethe blott åter-
gissvit den senare hälften af Sängen, emes-
dan Herbt icke upptogt mera. Efter honom
är denna senare hälft äfwen öfversatt på
Swenska och insörd i Upsala Tidning, för år
1812, N:o 34. — 23) Glickans Klagan,
upptecknad efter tradition. Här klagas en
Glicka, i de mest rörande toner, deröfwer,
att hennes föräldrar öfvergissvit och hennes
söfkon föraktade henne, så att hon icke hade
någon, för hwilken hon kunde utgjuta sina
sorger, hwilka äro så många "att ingen
håst är att finna, ens i den bästa prestgård,
som orkade draga dem." — 24) Löje och
Gråt, också upptecknad efter traditionen.
Är här öfversörd, i swensk öfversättning,
meddeladt. — 25) Den Bedröfwade, ur
Pieniä Runoja. Innehåller en ung karls
klagan deröfwer, att ingen Glicka will rycka
om honom. Detta stycke har mycken likhet
med N:o 23, och de två första verserna äro
alldeles desamma: "Hwem må wäl hafwa stas
pat mig, hwem hopnastat mig eländige?" —
26) Den Förslagne, efter tradition. Ett
beswane ligt stycke. Ömtalar huru en ung
karl, af en blodgiclig Främsling — manne
en Ding? — blifwit tvungen att flykta upp
i ett land, hwilket månas som det allrafärs-
ligaste, men som tyckes wara Lappland. —
27) Den Rike. Denne får icke en wacker
Brud, men den fattige Antti har ej ans-

Führen oft die häus'ge Botschaft;
Zwischen Liebenden den zween.

dra för än Wiggor och Brömsar, ej andra
håstar, än en Loppa och en Lus o. s. w.; om
han skall hålla bröllopp, så blir trakteringen
derester. Denna bejynnerliga Sång är häm-
rad ur Pieniä Runoja. — 28) Kojoins
Son, en art romans, som blifwit öfvers.
muntligen meddelad. En ung flicka, som
wallade för på stätten, war så skön, att
wid hennes åsyn Smeden släppte hammaren
ur händerna, och

Om hennes Prester stredde,
Stridde rika Riddersmänner
Samt de smala Herrgårdsherrar.

Men Kojoins Son ankom och ryckte med sig
den Sköna i sin släda, och i trots af hennes
jemmerrop, förde henne ut på Dietwulens
mark, der han mördade henne, bildade wens-
ne sköna Bullar af hennes Bröst och förde
dem till Glickans Mor, under föregifwande
att hon sticket med dem såjom Wägens mål-
komstgåfwa. Då modern åt af dessa bullar
och prisade deras angenäma smak, muntlade
pigan wid dörren:

Om du något lter wisse,
Om du något blot föstode,
Stulle du helt wigt ej swaka
Denna Wägens hemkomst gåfwa.

Derigenom blifwen nyfik, wille modern
weta hwad hon är, men pigan sade det icke,
förrän hon fått löste om att blifwa den ende
Sonens brud. En swensk romans af unge

får samma innehåll, förklarar för Rec:s minn
no. — 29) Saksfriaren, en annan romans
lånad ur Pieniä Runoja. Lilla Annika satt
på Broåndan och längtade efter en Brudgum,
som kunde passa henne; då höjde sig ur haf-
wet först en Gullman, så en Silfverman, så
en Koppar- och senast en Jernman och be-
gärde hennes hand, men alla fingo Korgen.
Slutligen uppträdde en Brödmän:

Mun af Bröb, af bröb hans hufvud

Harnesk af Bröb på skuldran,

Handskarne af Bröb på ändren

Bröb var ringen uti handfken

Spårren ock af Bröb på håten.

Och honom gaf hon willige sit Ja: ord. —

Swen i Kosengård.

När kommer du tillbaka,

Swen i Kosengård?

När Swanen han svartnar

Kära Moder wår!

J wänta mig sent eller aldrig.

Och när svartnar Swanen,

Swen i Kosengård?

När Korpen han hwitnar,

Kära Moder wår!

J wänta mig sent eller aldrig.

Och när hwitnar Korpen,

Swen i Kosengård?

När grästen flyter,

Kära Moder wår!

J wänta mig sent eller aldrig!

Och när flyter grästen,

Swen i Kosengård?

Stenen flyter aldrig,

Kära Moder wår!

J wänta mig sent eller aldrig!

30) Den blodige Sonen, efter traditio-
nen. Är till innehåller en fet finst bear-
betning af den bekanta sköna svenska roman-
sen Swen i Kosengård (Siv. Folkwisor.
3:e Del. s. 3—12). Den är också icke af-
fattad i wanlig Runometer. En jemförelse
mellan dessa båda Behandlingar torde för-
mera än en läsare wara intressant, emedan
den äfskädligare framställer den olika andan
i och det olika lynnet af de båda Marioner-
nas Poesi. Rec. wil deriöfver här sammanfatta
slutet af Romanen, öfversatt efter Hr von
Schröter, bredwid slutet i den gamla swens-
ka sången:

Den blodige Sonen.

När skall till hem du komma åter?

Du min glade Son! (Pojkarin
illoinen)

När i Norden dagen råndes,

Gyllne Modern min! (Tuori
kultasein)

När i Norr skall dagen råndas?

Du min glade Son!

När på watten Stenen rullar,

Gyllne Modern min!

När skall Sten' på watten rulla,

Du min glade Son!

När till botten Fjädern sjunker

Gyllne Modern min!

När till botten sjunker Fjädern,

Du min glade Son!

När för Domstol'n alla komma,

Gyllne Modern min!

31) Grafskrifte, utgde slutet på en Rlogos
sång af en finsk Dönde, Paul Niemis, öf-
wer sin Broders död. Runan trycktes i Åbo
1765, och detta Fragment upptogs af Por-
than, såsom ett fullgillit bevis på ferti-
gandet af den poetiska andan hos Finlands
allmoge. Onekligt är äfwen, att ganska få
Grafskrifter äro att finna, äfwen om man
söker dem i alla språk, som kan tåla jemfö-
relse med denna Finska, i fall hela stycket är
lika med det här meddelade slutet. — Sid.
133 — 141, intagas af Anmärkungen, in-
nehållande underrättelser om källorna, från
hvilka Öwers. hämtat hvarje Runa, samt
mytologiska och etymologiska upplysningar.

Ät hwad ofwansdöre blifwit nämnt, läser
Läsaren inhämtat, hwilken skatt af poetisk
skönhet han här har att finna, såsom pro-
dukt af en högst rik fantasi och djup känsla,
som blifwit ännu mera sammanpressad och
liksom nedtryckt i det innersta djupet af ett
ädelt folk, genom betraktelsen deröfwer, att
det redan i sin barndom förlorat sin self-
ständighet och blifwit liksom öfwerwäldigad af
annan Nations främmande ehuru högre cul-
tur. Derifrån kommer förmodligen äfwen den
dystra colerit och den melancholiska tonen, som
bemäktigar sig hvarje känslig läsare, och hwil-
ken äfwen öfvergått i den första musiken,
enligt hwad man kan sluta af den melodit till
Runan Laulaja, Sångaren, (sid. 82), som
Hr von Schröter äfwen meddelat.

Huru mycket måste alltså icke den Språk-
lärd, äfwenom hvarje wån af Skaldekon-
sten och hvarje Forskare efter denna gudom-
liga konstens olika lunnen och utvecklingsgra-
der hos så olika folkslag, känna sig Hr von
Schröter skuldig för den dyrbara, så wäl an-
ordnade skänk han med närvarande arbete
lemnat dem! Rec. har derför ansett sig plig-

tig att med denna utförlighet anmäla det,
och tror han det skall wäl upptagas. Denna
Recension, liksom selfwa boken, måste ju fä-
st och Swenskar wara erinringar om en gam-
mal, bepröfwad, numera förlorad wån, och
hwem uppfattar ej sådana hägkomster med
hertats innersta deltagande? Ät utgäfwarne
af Tidningen Minemosyne i Åbo, wäntar
Rec. vidare, att de skola fortsätta hwad de,
genom den meddelade finska Profodien, så
wackert börjat till råflan med denna adla ut-
ländnings bemödan, att göra Finlands poe-
tiska guldgrufwor allmänare bekanta, hwar-
igenom så många fördelar wiserligen skola
bringas den allmänna culturen. Men iyn-
nerhet är Rec. nyfiken att erfara, huru dessa
runor blifwa uppragna i Tyskland, som —
enligt Öwers. träffande ord i Förretaler —
schon so viele ausheimische Gesangesfrö-
me liebend in sich aufgenommen, och der-
inga politiska olyckor, förtryck och gudsningar
kunne utsläcka eller förswaga det lifliga in-
trycket för det stöna och sanna.

Slutligen will Rec. icke lemna onämt,
för att ännu mera sätta hvarje Konstwäns
tillgifwenhet wid Hr von Schröter, att han
äfwen gjort början med att lära sig lappiska
språket, samlat en stor mängd lappiska Na-
tionalgwäden, och wäl framdeles, i samma
sticket som dessa finska, torde meddela lärda
werlden denna sin samling, för att dermed
wisa huru orätt man har, att föreställa sig
Lapparne, dessa mörkrets, köldens och de o-
wänliga själlarnes underbara barn, såsom sans-
lösa Barbarer, hos hwilka alle behof af in-
billningens nöjen, all känsla för det stöna
förstelnat.

Vocabularium Latino-Svecanum. Pa-
riis: Suenst Glosbok. Stockh., 1819,
159 sid. 8:o.

Enligt Företalet har för detta arbete le-
gat till grund Dr: Sjögrens Liber Memo-
rialis, och att dess första affigt war en om-
arbetning af denna mycket begagnade Glos-
bok. Men under utarbetningen tog det en
annan gestalt, icke allenast genom en mera
äfverränt Plan, enligt hvilken en mängd af
Dr: Sjögrens upptagna, men i classisk Latin
sådan använda ord blifwit utesurna, men
deremot en ännu större mängd hos honom
saknade men hos de flitigast läste gamla, förs-
nämligast profaiska Auctorer, ofta förekom-
mande ord blifwit här anförda; utan äfwen,
för att bereda en ledning för begreppet om
ordens användande, genom en tillagd ända-
målsmåsig Phraselogi. Detta Vocabulari-
um är derför icke nu mera ämnadt att bru-
kas till utantläsning, för att i mianet in-
präglade Glosor, utan att, som ett Hand-
lexicon, begagnas wid expliteringen af de i
Scholorna antagna Auctorer och såsom ledning

wid den första skrifningen af Latin. För bete-
ta ändamål är det äfwen med synnerlig flit-
lighet utarbetadt. Derför saknas här nästan
inga andra än sådana componderade ord, hvilka
äro med något af de upptagna hafwa samma
bemärkelse och af dem lätt förstås, såsom t.
ex. collabefacio, collaudo o. n. a. samt wissa
hos Cornelius Nepos förekommande, från
fremmande Språk låna t. ex. Satrapes, O-
stracismus o. s. w. hvilka också icke egent-
ligen höra hit. — Nec. tror sig derför med
full säkerhet kunna rekommendera denna bok,
helst som han sjelf hafte tillfälle att praktiskt
pröfwa den och derunder erfarit det gagn den
bereder wid expliteringen. För första Latina
skrifningen skulle den också kunna göras dub-
belt användbar om efter samma säkra princip
och lika flitligt, ett Suenst Register ut-
arbetades. Och utgifningen af ett sådant i
flere afseenden viktigt och nödigt arbete, kan
man tanhända wänta af Förläggarens, Hr
Magister Wiborgs omförg, då han, med ett
så berömdvärdt och wäl beräknadt nit, länge
sökt att afhjelpa de mest trängande behofwen
i vår påagogiska Literatur.

S m å r r e S k r i f t e r.

C. Georgi Brunii Elegi Sæculares in
Reformationem Lutheranam, recitati
Londini Gothorum MDCCCXVII. Hol-
miæ, Hæggstroem, MDCCCXX. pagg.
XV. 8:o.

Såsom prof på Föreläs poertiska förmåga,
eller rådtare — hwad som i sådana skrifter e-
gentligen pågår wäro fråga om — förmågan
att sammansätta vers efter prosodiens regler —
meddelas här början:

Phœbe procul blandæque deæ; Permissi-
dos undas

Non peto; carminibus fabula nulla meis,
O æquæve patri, fili, qui sidera linquis,
Ut nos servares numinis usus ope:
Qui coelum rediuius adis de morte trium-
phans,

Æterno resides maximus inque toro:
Qui, tuba per ruptas ubi nos ciet ardua
nubes,

Vultu terrebis vulgus inane tuo:
Hos animos, hæc, Christe, precor, mi-
tissime, comple

Pectora, dum patriæ júbila justa ca-
nam. . . .

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

No 7.

Lördagen den 19 Februari

1820.

R e c e n s i o n e r:

Ärobot i Allmänna Geographien, enligt de nyaste politiska förändringarne, af Chr. G. Dan. Stein; efter 9:de upplagan öfversatt och försett med en särskild artikel öfver Skandinavien, af C. Neherwood. Eshm, Högström, 1819, 454 sid. 12:o.

Wi äga, såsom allmänt bekant är, på wårt språk flera geographiska Läroböcker, men ingen enda fullt god. Också är Geographien en konstup, som i senare tider börjat förlora allt anspråk på wettenskapligt wärde — till en del genom det idkares eget förwällande, hwilka nästan endast sätta sig wid det tillfälliga, det upphörlige werlande, utan att upptaga det ewige karakteristiska för länderna och deras inwånare. Widare har en stor mängd geographiska uppgifter blifwit ett slags traditionalegendom, hwilken den ena efter den andra tecknar på sina chartor eller affrisurer i sina läroböcker, utan att söndra det säkra från

det owisiga, eller jemföra, granska och uppställa nyare upptäckter. I båda dessa omständigheter äger närvarande Handbot ett werkligt företräde framför inhemska företrädare: det författade har här meddelat ärsfulliga, äfwen för den geographiska nybörjaren oumärliga notiser, som hittills saknats i dylika böcker, äfwen har han wisat prof på egen forskning och beläsenhet af Geographiens nyare källor. Men med allt är den långt ifrån graden af den fullkomlighet, hwilken Rec. anses möjlig att här hinna. Den är alltför öfversiddande på namn, och alltför fattig på begrepp; den är alltför utförlig i beskrifningen om städer, mindre om länderna sjelfwa — mera topographisk än geographisk. Den är alltför widlösig på generella underrättelser, af hwilka intet är att winna annat än förwöring. T. ex. Hwar till tjänar det att wid werlddelar och äfwen wid länder, som äro belägna under de mest olika luststreck, på några få rader afhandla klimatet; hwad är derom att säga, än att det i norr är gans

ka kalle och i söder ganska varmt? — också har Hr Stein intet annat wid hvarje söder rike att säga. Vidare, hvar till tjänar det, att t. ex. wid länder af sådant omfång, som t. ex. Ryssland, uppräknas de produkter, såsom bredvid hvarandra isbjörnar och kameler, sostrar och silkesmaskar, själluxer och oliver (s. 285)? Rec. anser det för mera tjenligt, att i förberedelsen upställas en för hela hemisfären gällande klimat- och produkt-lära, indelad i vissa regioner, efter afståndet från dagjämningelinien, samt sedan wid hvarje landskap anföra de afvikelser, som derifrån äga rum i afseende på landets upphöjda läge, jordmånens beskaffenhet, o. s. v. samt wid de särskilda staterna endast anföra de natur-äster, som äro mest karakteristiska och hafva den viktigaste inflyelse på invånarnes kultur och handel. Slutligen må anföras, att denna Geographi i vissa uppgifter är så felaktig, att det är undransvärdt, huru så många förseelser kunnat undfalla en författare, som nio gånger haft tillfälle att granska sitt arbete.

För att ej förfäna samma förebräelse som förf. sjelf — för alltför generella omdömen — vill Rec. bilägga dessa anklagelser med bewis. Att granska och rätta alla uppgifter, wore en möda, som ungefär wore lika med den att skriva en alldeles ny lärobok. Vi börsja vår granskning med den för och mest intrifanta artikeln, den om Skandinavien, för hwilken vi hafva att tacka Öfversättaren. Den innehåller en samling af uppgifter, för hwilkas meddelande man är Hr N. all tack skyldig: det hade endast varit att önska, att han gått tillwaga med mer granskning och mindre bråkande iswer.

Sid. 207. Bergen äro öfwer 8000 fot höga. Mindre precist. Snöhattan på

Dovre fjäll i Norrige är 7620 par. fot; detta är det högsta fjäll i Skandinavien; de öfriga norrska fjällen äro, så widt de blifwit undersökte, lägre än Sulitelma (icke Sultetjälma), hwars norda spets har en absolut höjd af 5798 fot. Neffutan hinner endast till 4850 (Wahlenberg, Mätningar och Öfvers. Schm 1808). — S. 208. Gift i öfwerflöd, isfrynighet sll? — S. 209. Äges, att Skandinavien idkar handel på Ostindien, China, hwilket nedansöde skall upplifas. — S. 1. Riksdagen i Sverige samt Stortinget i Norrige, (hvar till adeln, prästerkapet, borgare och bönder kallas); af denna mening skulle man sluta, att ähwen i Norrige, liksom i Sverige funnes ständsrepresentation. — Flottan består af 18 Rangskopp, utan twiswel en allsör hög uppgift. — S. 211. Ibland de produkter, hvarmed Jutikes handeln idkas, anföres att Sverige utför omkring 2000 Skopp: d Allan årligen. Till förf:s undermåttelse må anföres, att Allan beräknas i sat uti Svenska tulltaxan, men ej efter Victualliwigt, ehuru en bestämd wigt är fastställd för hvarje sat. Således hade varit rättast att antaga det i Jutikes handel mest brukliga måttet och ej sölja utländskt uppgift här. — Religionswården är anseendod att en Erkebiskopp, 12 Biskoppar och 14 Consistorier. Det första och sista äger wisserligen grund, men den 12:te Biskoppen, finnes endast och allenast i förf:s egen fantasi. — Jutikes handeln befördas mycket genom rime Stora Canalerna Götha och Trollhätte Canal. Man torde så fråga Öfwerf., i hwad afseende Götha Canal hitills befördar Jutikeshandeln, då denne ännu ej är mer än half, fullbordad och knappast segelbar mer än under en obetydlig sträcka i W. Götaland? Med mera

fäl borde man i stället anfört SöderTelae Canal, som afledne October öppnades till genomfart, Arboga och Strömsholms Canaler, hvilka (den förre äfwer 200 år och den senare i nära 50 år) befordrat handeln emellan Städerna i Nerike och Westmanland med Stockholm. — Då Förf. s. 212 bland rikets införsävaror nämner papper, kunde han äfwen hafwa tillagt böcker. — Artikeln om Piteå, s. 218 är, liksom de fl. öfr., offskrifwen ur Djurbergs geogr. Lexicon. — Sundswall 1900 inwånare; synes nog starkt, Djurbergs har 1471. — Söderhamn har ett gewärsfaktori, som också finnes i Dj. bok, men som i dr lång tid tillbaka är nedlagd. — Gessle, också ett förfortadt utdrag ur samma bok; wäber tänkt har dock Epitomatorn utestrukt denna uppgift om Gessles märkwärdigheter: "Auktoren till detta Geografiska verk är född i denna Stad år 1744." Då båda dessa författare nämna trivialskolan, borde de äfwen angifwit ElementarSkolan. Deremot är uppgiften om tillwärelsen af en Trivialskola utestrukt wid beskrifningen om Salun, Linsköping, Söderköping, Stenninge, Kalmar, Malmö, med flera städer, hwarom Öfwerf. kunnat skaffa sig underrättelse i Schulzenbeims föträffliga Tal om Swenska Folkets seder m. m. i Kgl. Wet. Akad. Schm, 1801. — Bland Stockholms Sällskaper nämnes Krigsmanna, fastän detta samsund redan länge sedan blifwit förwandladt till en KrigsWetenskapAkademi. — Upsala uppgifwes s. 231 äga en Silkesstrump och en sidensbandsfabrik, anläggningar, hvilka ingen har hört omtalas. Men Öfwerf. har äfwen här blifwit wilselörd af Dj., som han ständigt bländt offskrifwer. Wäghända hafwa dessa inrättningar funnits i hans ungdom eller då wa-

rit tillkomnade. — I Upland finnes jemwäl Uro jerngrufwor Dessa grufwor ligga i Söderödrn, och höra således till Södermanland. — S. 235. Då Förf. varit så öfwerföddig att i Städerna angifwa inrättningar, som icke finnes, så kunde han wid Köping hafwa antecknat att der finnes en Tobaks-, en strump och möb. samt en bomullswäfstaabrik. — S. s. Wid Westmanland kunde ännu mer hafwa förtjent anmärkas, att der finnes der största Måfingsbruk i Sverige: Skultuna, då det mindre, Gufum, i Österadshöland är upptaget. — S. s. omtalas Strömsholm såsom lustflott, men nämnes ej såsom stueri. S. 236. De westra socknarne mellan Sjelmarefund och Strengnäs kallas Rikarne. Denna uppgift är i flera fall oriktig. — Nyköping. En Klädesabrik. Der finnes för närwarande fyra. — Trosa har god hamn, neml. för strömmingsbåtar, ty inga egentliga farrog lära der kunna landa. — I Malmköping är inrättad en militärakademi. Förhållandet är, att någon för längre sedan der i åkt anlägga en militärskola, och der till undsäkt Kongl. privilegium, men planen blef aldrig fullföljd. — I Torshälla ett wacker jernbruk, samt hampestamp och lärstwald. Dessa uppgifter äro såwida sanna, att för ett decennium sedan har i denna stad funnits ett litet bruk med en smedja, och hwad de senare inrättningarna beträffar, finnes der en oinredd byggnad, hwilken wäl kan inrättas till hampestamp och lärstwald, men också till hwad annat som helst. — Leffilstuna består af fyra hufwuddelar, S. Staden, Nya Staden, Friskstaden, Carl Gustafs Stad, samt Friskstadens jernmanufakturwerk. Dessa hör sålunda rättas: Nya Staden och Friskstaden äro olika namn på samma anläggningar. Carl Gustafs Stad är ett

Brnk, och hvar Förf. menar med Friska-
dens Jernmanufakturwerk såsom en sär-
skild stad, är obekant. Förf. hade kunnat
tillägga att här finnes ett gemänsfaktori. —
I sin barndom har Gustaf L. studerat i
Strengnäs. En blott tradition, ty historiskt
bestyrkt lär detta icke vara. — S. 237.
Brnk: Lhrndal, — längesedan nedlagd. —
Det somma gåller äfwen om Örebro ge-
wärsfaktori; denna stad har vidare ej twen-
ne utan endast i Ryka. För dessa mistag
kan ej Skuden Skutas på Djurberg. — S.
240 Blyfswen, tryckfel i st. för Blyfs-
wen. — Norrköping, ett Messingsbruk; är
ockfä ännu qwar till namnet, och der fin-
nas allhanda manufakturwerk, men mes-
singshandteringen har upphört. Söderköping,
en yllefabrik; osann, men wäl finnes der en
Blådesfabrik, som dock lär vara nära att ned-
läggas. — Wadstena. i Tobaksfabrik, som
för alla Wadstena-boar är obekant, äfwenfä
finnes intet stannsteyckeri i Linköping, in-
gen Pottaske-fabrik i Wimmerby, men wäl
2 Rimråfsbruk. — S. 144 Männe Westers-
göthland i allmänhet kan sägas hafwa en
bördig jordmån? — Götheborg här fin-
nas ett Ostindiskt Handelscompagni och ett
Grönländskt fiskercompagni. Det förra är
längesedan upplöst och om det senare har in-
gen äminstone på de senare åren ens hört
talas. Det är wäl sant, att år 1813 eller
1814 gick ett skepp från Götheborg till Chi-
na, och återkom 1816, men det utrustades
af privata köpmän. — Skara Domkyrka
anlagd af Olof Skötkonung. Certum
pro incerto; så mycket är säkert, att den är
en af de äldsta i riket; men tiden, då den
blifwit anlagd, är aldeles obekant. — Lid-
köping. Här kommer den kanal, som skall

förenä Wenern och Wetteren, att ledas
till Wenern. En högst förwirrad mening,
som tillika innehåller ett groft mistag. Hwar
för ej se på chartan? — Hjo, godt lastfise
— ? — I Bohuslän fångas årligen 2 till
300000 tunnor sill. Nemat. kanhända för
20 år tillbaka; men har då ej Öfwerf. hört den
allmänna klagan öfwer sillens förswinnande
från våra kuster? Då förledet är i en Stock-
holmsTidning den hugneliga underrättelsen
meddelades, att sillen nästan i sin fordna mängd
återkommit till rikets westra stränder, anmärk-
te den Götheborgske Subben med Skäpet,
att Bohusländstugarne den tiden ej fångade
mer sill än den som öfwerf. iswarne sände
dem. Men de älftrar, som engång fått
rum i geographiska böcker, förswinna ej,
i trofs of alla föremålens föränderlighet. —
Kalmar är wäl befästadt, neml. i Gustaf
L:s tid. Enligt krigskonstens nuwarande be-
skaffenhet kan denna stadens wallar ej få
namn af fästning. De äro förfallna och länge
för detta urdomda; i den "wäl befästa fäst-
ningen" finnes ungefär ett corporallskap till
garnison. Om Slottet gälder samma anmärk-
ning. — Kalmar har föröfrigt 22ne Sockerbruk,
af hwilka äminstone det ena för närwarande
drifwes med fördel. Deremot ha Nlle. Pistols-
och Gewärsfabrikerna, samt Pottaske-räfs-
fineri och Calcinerverket, Nec. weterligen,
ej på 12 a 16 år warit i gång. — Små-
land äger i betydligt Alunbruk omkring 4
mil söder om Kalmar wid namn Lovers-
bruk. Männe icke detta förfjenar ansöras?
Samma anmärkning må äfwen gälla om de
öfriga Alunbruken i Riket, såsom Garphyta-
tan i Nerike, och tillika det största i riket.
Alunbruken i Westergöthland, Andrarum i
Skåne, Ölands Alunbruk m. fl. Bland Ölands,
Nerikes och Smålands produkter bör äfwen

ansökas Robolt. — Wisingsö med ett gymnasium och en wacker botanisk trädgård. Huru skrifa en Topographi öfwer Sverige och ej känna, att nämde läroanstalt på denna redan är upphäfd, och till en del flyttad till Jönköping? Den wackra botaniska trädgården har wäl ej också kunnat flyttas; men har i stället sedan monnaminne gjort sig osynlig. — S. 254 Blekinge. Inwånarne idka sifte med däckade Båtar långt under Tyska wallen; detta är oförning. Blekingboerne idka sifte hafesfiske i öppna hafwet med såkallade Wacklor, hwilka äro ganska stora båtar, men dessa äro ej däckade. — S. 255. Wid Carlskrona omtalas först (så wide Rec. erinror sig) stadens boktryckeri; men ej t. ex. i Örebro, hwars topographiska officin är en af de största i riket. — S. 257. Skåne. Planteringar af Mulbärsträd äro här anlagde med mycken framgång. I vårt land, hwares man sällan tillbörligt begagnar hwad man har, men med wäld will skapa hwad naturen nefat, uppkom äfwen i medlet af förra århundradet den wärmen, att Sverige skulle blifwa ett Serica, ett silkesland, och till den ändan planterades i förra Skåne och isynnerhet wid Lund några hundrade mulbärsträd. Då Rec. för några år sedan besökte denna stad, och begärde att blifwa förd till de berömda mulbärslunderna, swarades honom att de ingenstädes wore att träffa; mer än i Tuznelds Geographi der de ännu idealiskt blomstrade i 5:te upplagan, sedan de allesammans i verkligheten för inemot ett halft sekel tillbaka utgått under en skarp frostinatt, så är efter deras plantering. Om ändock ett och annat mulbärsträd såsom en curiositet, — någorstädes i Skåne eller på Gottland (i Wis-

by wäga några träd af arten *Morus nigra*) — finnes qwar *); så kan ändock icke sägas att mulbärs- och silkesmask-culturen der sonnerligt florerar, lika litet som Sverige är ett chéland, fastän Linné wid Upsala under frihimmel uppdragit en chébuske — ej heller ett paradisländ, fastän en *Musa Paradisiaca* i fria lufien i samma trädgård blomstrade och gaf frukt år 1755 (se Lärda Tidn. s. år). — Malmö befästad med wallar, gräfwar, bastioner, och utanwerk, samt har en fästning till ytterligare beskydd. Malmö har kånhandat sedan ett sekel upphört att wara en fästning, och på dessa wallar, gräfwar, bastioner och utanwerk, som äro femna som en wättenytta, har stadens fädna werld sedan tio år med största beqwämlighet promenerat. — Falsterbo, den minsta stad i Sverige. Så står det riktigt i Djurbergs bok, men Hr Netherwood har i sin artikel upptagit den nya staden Carl Johan, hwilken förmodligen är ännu obetydligare. — S. 259 Gottland. Afståndet från närmaste land 10 mil. Längd Afreds Charra 9. — Sällar i sin högsta längd 12 och en half mil; rätore: något öfwer 13; — i bredd 4 och en half mil, nogast 4 och 7/8 dedels mil. Ön omgifwes rundtomkring med en ås. Denna ås utbreder sig eudast kring westra sidan. På norra ändan af ön uppreser sig Thorsborg. Detta kalkberg ligger midt i landet, såwäl närmast till östra kusten. — Swit Kalksten. Kalken är hwit, men sjelfwa stenen grå. — Här finnas åtskilliga strömmar och sjöar. Dessa

*) På Helsingborgs torg infördes mellerlid förledet är, temligen stora quantiteter mulbär, af *morus alba*.

fett, hafwa för honom bekräftat: "1:o att Somnambulisterna, somnat eller Clairvoyansen bidraga icke till den sjukes hälsa, utan merendels tvärtom. 2:o Att en Andewerld gifwes, hwars inwånare kunna meddela sig med människor i denna werlden, men att detta meddelandet är af samma natur, som det som sker igenom wanliga drömmar. 3:o Att somnatalets beskaffenhet är subjectiv, så att om Somnambulen är mera upplyst, så kunna dess svar innehålla mera märkvärdiga saker, än om den är mindre upplyst. (Detta motsäges af de fleste andre Magnetisörers erfarenhet. Rec. vill blott erinra om Susanna Strammin i Strasburg). — 4:o Visning i mörkret eller känedom om länge oflägsna saker och händelser m. m., kan icke ske medelst våra naturliga organer, sålän Somnambulen så tycker, efter den inbillning han får, utan när sådant öfvernaturligt tilldraget sig, tror jag att andeliga wareser meddela sig, och de behöfwa icke, för att meddela sig, andra organer af våra, än rösten. — (Det tror Rec. äfwen; men denna Förf:s Tro om andeliga waresers meddelande, på hwad åsigt af Handpåläggningens förhållande till en andelig werld, grundar sig den?). — 5:o Kan somnatalet vara farligt och skadligt. Wi hafwa anmärkt att det icke bidrager till den sjukes hälsa; men om det ingifwer ofelbar tro på de ting som somnambulen säger, så kunna Samhällets och andras wälfärd äfwen tyra." Sid. 35—37. — Wi se således, att magnetismens theori och dess wettenskapliga förklaring icke en härsmän blifwit befordrad genom denna uppsats. Deremot måste man göra Förf. den rättwisa, att han

har affattat den i ett ganska fromt sinne och med uppriktig wälmening. Äfwen så läres icke den starkaste magnetism-hatare kunna påstå, att vår Naturors grundsatser gynna widspjelpelse eller bedrägeri.

Den senare uppsatsen i detta Häfte kallad Sammanfattning af Jemförelser (i 44—54) den han här uppdragit till läromod för minnet, till widare groofkning och rättelse för förståndet, och "till säkerhet för inbillningen, i dessa förmodgenheters somfädra och afgörande beslut (!?!), att förkasta de dåda — tillfälliga och materiella ordsaker (caussæ occultæ, occasionales & Physicæ) som kunna lösa aldrig denna gåta" (sid. 45), och framställt i tabellarisk form. I uppställningen af dessa jemförelser framblifwar då och då ur ett kaos af godtyckligheter och ofruktbringande qwickhets påfund, en genieblid, som säkert träffar det rätta. Så indelar Förf. enligt den Erfaldighet, som utgör formen för hans åfsädning, människans själsförmodgenheter, i Minne, Förstånd och Inbillning. Hwad det första uppsattar, heter kunskap; hwad det andra, wettenskap och hwad det tredje, Wisshet (sid. 46). Men i bestämningen af kunskapens, Wettenskapens och Wisshetens utgreningar — nemligen, den första i Kosmograsphi, Historie, Språklära; den andra i Mechanik, Geometri, Arithmetik och den tredje i Philosophi, Moral, Theologi — ser man tydligen Förf:s totala blif på all slags dialektisk disciplin. — De Anmärkningar Förf. s. 52, bifogat dessa jemförelser, måste Rec. lemna derhån, emedan han alldeles icke förstår dem. Ett register öfwer alla fem Förföken slutar detta Häfte.

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

No 2.

Lördagen den 26 Februari

1820.

R e c e n s i o n e r :

Thomas Thorilds Samlade Skrifter. Första Delen. Upsala, Palmblad & C. 1819. 207 sid. 8:vo.

Elfwa är hafwa förflutte, sedan Thorild — detta måktiga och märkwärldiga genieblöf i vår fordna litteratur — gick ur werlden, och under den tiden har allmänhetens önskan ofta lärt förnimma sig, att så se hans arbeten, i en Samling, lemnad åt det Folk, bland hwilket han uppväxt, och åt den nya generation, på hvars tankesätt och bildning de icke varit utan betydlig inflytelse. Det war derföre icke utan liflig sågnad, som man emottog det löfvet, att se denna Samling redigerad af ett samfund, i hvars spets man såg Envoyén Baron Silfverhjelm, känd så som Thorilds förtrogna ungdomsvän, och Professor Geijer, hwilken, genom så många förtjenster, såsom författare, förwärfwat sig rättwisa anspråk, så wäl på nationens aktning som förtroende. Genom detta Samfunds ätgärd, har nu första delen af Thorilds

Samlade Skrifter, framträdt. Enligt löfvet om denna Samling, wäntade Läsaren att främst erhålla en utveckling af Thorilds egentliga författarslynne, och af hans inflytanden ej mindre på wetandet i allmänhet, än på hans lands och hans tids witterhet i synnerhet. "Denna uppsatts — heter det i det korta förordet — har, wid närmare beräkande, och enligt en af dess författare utträd önskan, blifwit utsluten och skall innan fort särskilde utgifwas." Wi så således då pröfwa anledningen till denna saknad. Men wist är emellertid, att den fordran icke kan kallas obillig, att framsöde dessa skrifter erhålla, om icke en Charakteristik, diminstone en Beswernesbeskrifning, i hwilken man kunde se gängen af Thorilds bildning och utvecklingen af det folklynne, som utmärker hans skrifter. Denna önskan måste, genom den Samling, som närwarande Del frambyder, blifwa ännu lifligare. Hwarje kännare af den ton, som lesiwet i de skrifter, genom hwilka Thorild wäckt mesta uppsendet, skall naturligtwis för sig framställa

de frågorna: Huru kom Thorild, under en så heterogen tendens af hans samtid, att antaga denna riktning? — Hvad ledde honom under hans mannaålder till ett så främsmande mål, för den bana han egentligen som yngling bekräftade? Huru kom han för sin wittna verksamhet och wälja sig så olika mönster mot dem, hvilka ledde alla andra på hans tid? Huru kom han att till en början så missförstå sin individualitet, som han senare gjorde, då han år 1778, kunde angifwa som det enda utslutande stycket för sitt poetiska sträfvanne,

” — — att om Vanadis

Och hennes Walkande Afskrifter,
 I lösa skämt, förtjusta bilder,
 En ljuslig dårskap qwåda få,
 Och på den ömma G. finers wis,
 I ett inbilladt Paradis

Bland Gratier och Herdinnor gå etc. *)

eller då han fördröte sig med Anakreoniska Oden? — Desutom är det wäl gifwet, att hvarje egentlig poetisk måstare, hwar och en som i följd af en ren och full poetisk inspiration lemnat fulländade produkter inom konstens objectiva rymder, försvinner helt och hållet bakom sitt verk, hwilket framstår som en sjelfberoende, i sig sluten och af sig sjelft bäst förklarlig organism. Det jordiska lifwet af en Homer, Sophokles, Dante, Ariosto, m. fl. är därför af intet betydande för den klara uppfattningen och fulla njutningen af deras ewiga mästerstycken. Men några frag

*) Det är märkwärdigt och förtjenar erinras, att wi i detta år 1778, till Riks-Rådet Schæffer skrifna Stycke, finna den tydliga förbilten, så i afseende på ton som yttre form, till de sednare bekanta Erosiska Odena af Hr af Leopold.

mentariska utbrott, snarare af en Waldist hänsförelse, än omedelbar inspiration; sådana poetiska Fermenter — som dessa närvarande af Thorild — helst då de, som här, frambräta från en i grunden prosaisk (i detta ords goda bemärkelse nemligen) natur — de kunna aldrig fullkomligt förstås och således ej heller rättwist värderas, utan att man känner den stämning, som framkallat dem och arten af den Dilletantiska som gifwit dem deras form. — På alla dessa frågor skulle wisserligen man snarast wänta svar, i en Beskrifningsmålning, uppsatt under ledningen af Personer, som nästan jemt följt Högfartaren under hela hans utvecklingsbana. Ugifworna tyckas äfwen hafwa insett detta, och därför lofwat äfwen i den, innan kort så skild utkommande Afhandlingen, alla de upplysningar, som kunde fordras men här icke finnas. I den händelsen måste dock Rec. bekänna, att han icke kan inse annat, än att en Afhandling med sådant föremål, alldeles icke kan bestå såsom något särskildt och för sig utan att den owilkorligen hör till närvarande Samling, hwilken icke är fullständig utan en sådan upplysande Afhandling. Dock medgifwer Rec. gerna, att den kan ej ijenligare bär så sitt rum wid slutet af werket, såsom resultatet af allt det föregående, än i början af en ännu icke fulländad Samling.

Denna Delen innehåller blott poetiska Stycken, dock icke allt, hwad, åtminstone af den yttre formen att dömma, skulle kunna räknas dit. Så widt Rec. känner Thorilds poetiska bemödanden, tror han att, i allmänhet, Redaktörerne icke kunna besyftas för allt för mycken stränghet. Dock är det sannt, att ett sorgfälligt urval efter poesiens högsta

mänstock, skulle urmindst mer än hälften af Thorilds skrifter i bunden stål. Men flera, i artistiskt hänseende, obetydliga stycken äro dock gorsta karakteristiska för historien om Thorilds egen bildning, och då den role han spelat varit så betydande i vår witterhet, så intaga sådana produkter ett märkligt rum i vår inhemska litteraturhistoria. Det i alla esseenden misshägnade Nimmeriet Skaldes Konst, lärar wißt ingen här sakna. Der emot kan Dec. ej neka, att han med någon förundran här förgåwes sökt så wäl Måns fur wid Kaukas (inörd i Samling af Witterhets Stycken. Sthm 1788), som Skaldebreffwet till Generalen m. m. Grefse we Måns Stenbock, tryckt skriftligt i Greiffswald år 1806. De äro äminstone fullt jämgoda med ett och annat här upptaget Stycke. Wisstligen yrtra sig U-giswarne: "Utskiltigt af hwad här finnes utfluer ställ bland Thorilds strödda uppsatser bäst se finna ett rum, emedan det egentligen äger sin märkligt wårdighet såsom bidrag till denna stora, genialiska naturens utvecklingshistoria." Det kunde derföre wara möjligt, att dessa stycken således till frambildes blifwit svarade. Men Dec. infer icke att t. ex. Dedicationen af Afhandlinaen om Mildheten, eller Nimmeriet wid Konungens Zerkomst, har något högre sjelfständande värde än dessa. Dock är Dec. genast villig att ändra sin tanke, så snart, af sjelfwa utdrander, han förs till en annan öfvertygelse.

Thorilds åsigt af Poetsen woro helt olika med de, bland hans samtid, i vårt sådernesland herrskande. Skaldekonst war, enligt hans definition, iner annat än "glansen af bild, höjden af känsla, styrkan af Språkets Musik (sid. 15)." Derföre ansåg han

icke allenast Nimmeriet — hwilket på 1780-talet förklarades för Smakens lilla broder och som wigtigt att förskälet att skrifwa i orimnad doctum list meter, förklarades för en lika wärdig, som onödig nyhet, stridande mot den i Witterheten allmänt godkända smaken — utan äfwen metern, som någon ting i Poetsien alldeles öfverflödigt och owäsendeligt, förklarande, att Nimmeriet ej är annat än "hwad en afmått knäpp på strängen skulle wara i en Violinsonat, eller en återkommande Caprioleto i en dans," ja sjelfwa Metern "ej annoe än ett kallt mode (l. c.)." Han försökte således icke allenast, midt bland den då stora mängden af swenska Nimmare, på en tid, då de fordna förskälet att bilda en swenskt wers ester de gamles metriska regler, långesidan blifwit glömda och förlösligade, utan äfwen länge innan deras tjenligg het för vårt starkt accentuerade språk, ännu — utom med ett par undandag — af någon åter war insedd, att bilda så wäl swenska Hexametret och andra lyriska Metrer, utan äfwen fria rhytmiska Sånger, i likhet med den form som Goethe gifwit ärskilliga af sina lyriska Stycken, ja till och med att alldeles bortlägga all meter, all afmått rhytm och i fullkomlig obunden form gifwa gestalt åt sina skaldiska conceptioner, under namn af prosaisk Poesi — ett namn som tyktes innebära en uppenbar motsägelse mellan Subject och Predicat. — Widare, under det alla hans medräflare om Skaldekonstens Lager förklarade den rent af till en Gud upphöjde Voltaire, som det utflutande högsta mönstret, och i alle ej woro annat än imiterande beundrare af hwarsje Fransysk obetydlig het, uttalade han att endast så Fransoser ägde någor ädelt (sid. 53); att Galliens Sångens

endast war en en Modetkrämmerka, som redan beherrskat oss för länge (sid. 25), och att Voltaire blott war en Nimmästare, af hwars 30 band Verser man knapt finner 3:ne blad af Poesi (sid. 85). Deremot upphöjde han såsom de störste af alla Skalder, framför alla Ossian och dernäst Shakespear, Klopstock, Gessner, Goethe och Sjernhjelms (3:e Sång. P. tionerna), på den tiden i Sverige föresmål för den allmänna glömskan eller det afseckerade föraktet. — För att fullända teckningen af hans theoretiska grundsatser, må slutligen nämnas, att han ansåg Epiken och Dramatiken, Heltidsäventyret, såsom foster af en sublim smaklöshet, men deremot Låros dikten och Odet, som de aldra yppersta slag af Skaldekunst, hwilkas högsta föremål är, att genom ett sant och starkt uttryck af geni, röra, upplysa, förtjusna de medleswande. Dock bär härvid tilläggas, att Thorilds åsigt rer med tiden undergingo betydliga förändringar, — och denna gång af hans bildning är icke owigtigt att i den löswade afhandlingen se utredd.

Hwad nämnda grundsatser angår, så utmärka de mönstret Thorild walc sig, onekligen ett högre behof af en djupare rörelse, än hos de fleste bland hans samtid. Men att han så högt uppöfwer alla Skalder värderade Ossian, så att han till och med finner hsewa Homer mot honom wara intet, det bewisar wäl, utan mindre förtrolig bekantskap med den store grekiske Mästaren, att hela Thorilds inre poesi antagit formen af en sentimental naturöfängtan, hwilken äfwen ligger till grund för hans philosophiska åsigtter. Denna sentimentalism — såsom tydligt synes af hans yttranden i 5:e Sången af Passionerns — bestämde icke allenast hans såte

att uppfatta skönheterne äfwen hos Shakespear och Klopstock, utan war äfwen troligtwis en integrerande orsak till hans bemiddande för den så kallade profaiska Poesien. Dock torde man här till kunna anse såsom en hufwudsaklig orsak hans bestrande öra för wersens häroment, som gjorde att han bildade antingen sådana Nimmverser som denna:

”För honom, matt, knapt knektens fröjdrops
Kallor.”

eller Hexameter, sådana som denna och flera:

”Droppe af Guds stråla! slakt af hans ondas
ljusbet.”

och i allmänhet nästan öfwerallt i sina verser i ädråkade ordens accent. Men denna omvilja mot Vers och Meter måtte härdrö af hwilken anledning som helst, så ligger likwäl onekligen för den till grund en flit åsigt af Konsten. Långt för detta har man wisat, så wäl ur philosophiska och ästhetiska som historiska och physiologiska grunder wisat, att takt och meter äro något gonfka naturligt och för Skaldekunsten wäsendligt *). Det är också gifwer att Poesien, såsom Konst, med öfigt att gifwa bildligt uttryck i Tiden är skönhetsidéen, måste hafwa ett sig eget yttre framställningsmedel, och detta är wersen, i hwilken redan en i ändligheten uppenbarad oändlighet framträder. Att nu såsom Poet, i sin composition, församma versen, är dersföre usgefår dersamma som om en Målare, i sin tosta, wille bortlemna contourerna, och råfna på att bilda något fulländadt skdar, med

*) H. W. Schlegels Afhandling Ueber Poesie, Sylbenmaß und Sprache. C. W. H. Höijers Försök att förklara upphofwet af Skön Konst, i Lyceum och W. F. Palmblads Utkast till Swensk Verslära, i Phosphoros.

blotta den harmoniska färgblandningen. Dess utom ligger i bemäddandet om melodiskt vers, ett medvetet inskränkande och begränsande af den fria, omedvetet verkande inspirationen, som är nödvändig, för att är idéen gifwa bildlig objectivitet och lefvande gestalt. Därför förekomma oss äfwen de mest lyckade af vår Auctors så kallade profaiska Sångar, t. ex. Inbildningens Nöjen (sid. 65—72) och Bildur (sid. 90—92) icke anseckunda än som ungefärliga öfningsöfkningsgar eller analyser af några verkliga Poemer. Det obundna talet är för upplåst att vara äkta prosa, men för nyckert, för taelöst och oafsmått för att vara poetiskt.

Men äfwen med de mest irriga grundsatsar, kan det äkta poetiska geniet bilda förvånande Mästerstycken, emedan deras yttre band äro, allt för swaga för att hejda den kraftiga inneboende anden. Därför skulle det dock kunna hända, att Thorilds Skaldestycken, allt detta oakadt, i sitt slag (detta slag en gång erkändt) wore fulländade. Huru är förhållandet härmed? — Rec. har redan anmärkt, att Thorild icke war Skald. Det ena af elementerna till en sådan gudadöskad warelse, nobile pectus, en inre djuphet af idéer, rikedom och storhet i uppfinningen, ägde han wisserligen; men han war aldrig herre öfwer sin entusiasm, så snart han trådde utom Reflexionsförmågans kalla sfer. Det brast honom det os magna sonaturum, den bildande kraft, som för den fulländade Konstnären är lika så wäsentlig. Lågg här till, att det felades honom en fullkomlig inre harmoni, hwilken han aldrig kunde ernå, samt sinne för den art mildare sanning, som uttolkar sig i bilder, former och tecken. Den stränga, nakna, absoluta Sanningen war

hans Gudom, för hwilken han aldeles glömdede det sedna skenet, utan hwilket den förra aldrig kan inträda inom konstens gebiet. Den abstrakta genialiteten öfwerwågade och undertryckte hos honom nästan alltid det individuella, inom former begränsade. Därför framrusade stundom än de måfåriga idéerna, utan att taga gestalt och harmoniskt form, t. ex. Passionerna (sid. 31—46), då detta Poem betraktas i sin helhet, Forsmärket (sid. 127—136) och hans Profaiska Skaldestycken. Eller också å andra sidan, då han, genom användande af Reflexionen, wille kufwa sin inre tjusning, så hände det, att i trots af hans egna regler, det i hans productioner inter annat uppkom än detta "råtande", detta blotta "Folkwert med Rim på", som han sjelf utmärkt som det särkottliga gaste i Skaldkonsten. Så t. ex. äro wäl dessa rimade rader (sid. 170):

"Den, som gör en Tyrant, gör också hans Tyrant:

Och Trådoms-smickrets konst, att sel, att orätt wörda,

Det äfwen är den konst, att Folk och Kungar mörda.

Sy söka lugn i Wäld, och ro i orätt, är Som hoppas Trohet då man bröter det man swär:

Och smickrarns tal, att lätt kan Swensken undertryckas;

Det är en ewig lögn: Nej först bde hjerstat ryckas

Uu hwart redligt bröst." etc.

eller dessa (sid. 179):

"Dock hwad Folkligt är, det wer

Patrioten bara:

Endast hans erfarenhet

Dig ett ljus kan wara:

Men hur kånnes rått igen
 Sådan ålta Wonde. Wån?
 Just utaf det mesta
 Gjorde till allas bästa."

Ja! wål samtliga Göthamanna Sångerna (sid. 167 - 207) äro utan undantag icke annat än den nakna prosa, hwilken här, i trois af tankarnes sundhet och uttryckets energi, icke alltid gära den werkan, som hwarje poetiskt stycke måste frambringa, emedan den yttre formen ger oss läste om förbildade idéer, då wi i sjelfwa werket icke erhålla annat än idel relationsbegrepp med rim på. På andra sidan kan icke nekas, att wi så af dessa stycken, med all deras poetiska torrhet, dock hafwa en ton af rent, kraftigt naturspråk, af en, hwad man skulle kunna kalla gammal ålta jwensshet, så att det synes som Thorild, om han welat egna sig åt denna skrifart, skulle hafwa blifwit den ypperste skribent för allmoget.

(Forts. följer).

Åmärkbara Händelser ur Vittorio Alfieris Besnad, af honom sjelf antecknade. Övers. af E. D. J. r. 1:sta Del. Upsala, Palmblad & C., 1819, 125 sid. 8:0.

Morgonrodnaden af Europas romantiska litteratur uppgick i Italien. Innan ännu på andra sidan Alperna de första rena ljuden klingat af en förnyad skaldkonst, hade der en rad af måfåre uppträdt, hwilka gånwo Italiens witterheten en för alltid bestånd eigening. Episka dikter hade man så wål af den allwarssamma, som komiska arten; lyriska stycken, hwilka i det hela ingen nation ännu öfverträffat, lustspel och äfwen andra dra-

matiska compositioner, ehuru af ett ringare wärde. Ännu sålades blot egensliga, eller så kallade regelbundna tragedier; Italiens läste det med horm till alla utländska litterärs historier, hörde denna förebräelse af alla utländingar, för hwilka de prisade sin wittershet. Slutligen framstod Alfieri — man erhåll hwad man sknade, man war nöjd och ansåg sin inhemska litteratur såsom complet.

Man måste wara född på andra sidan om Alperne, för att beundra denna skald. Frivilligt försakade Alfieri hwad som utgör högsta skåsheten hos hans nation, blomstren, wåningarna, tjusningen af diktonens prakt. Han wille skapa i en stor och hög stil. Han wille segra blot genom tankens och sinnens egen, rare makt. Men Idæerna flums ra, som man wet, ännu i hans rådernesland. Alfieri, med hela allwaret af sin wilja, förs mädde dock icke wäcka dem. Sällsamt nog, blef en man, som i hela sitt lif war kån handa den eidigaste wån som friheten i senare tider ägt, den mest undergifne slaf af inbillade regler, som lade hans snille i sjets trar. Sällsamt nog, blef samma man, som ingenting högre hatade än Fransoser, och alle hwad som hörde till dem, sjelf, utan att wilsa eller weta der, deras efterapare. I torrhet, enformighet, yttighet, gestaltds och abstrakt teckning af karakterer och tidehwarf öfverträffar han sina medwetslösa mönster; men han äger ej engång denna rhetoriska prydnad*), som sprider ett slags yttre glans

*) Rec. måste dock bekänna, att han endast kånner Alfieri's dramer genom en tysk översättning: Alfieri's Trauerspiele, übers. v. Nehsuek. 1:2 Th. Berlin 1809. Äfwen så erinrar han, att dessa ömdomen gälla om det hela af denna skalds werk. Enskilda ställen äga stora födheter.

Ering dessa inwertes döda compositioner. Man måste läsa hans historia för att förklara sig detta phenomenon.

Och likväl ägde Alfieri ett starkt och brinnande sinne. Han ville eröfra Skaldkonsten, såsom man eröfrar en fästning. Men de fria Konsterna heta därför fria, emedan ingen jordisk makt bestormar deras lustiga azurhem; emedan deras gudatoner, oförnimbara i bruket af lidelsernas stormar, blott sänka sig till det lugna, fridsamma sinnet. Sällan såg man Täckhetens och Sångens Gudinnor blomstrå den ban, hvaröfver en vulkanisk natur, — sådan som Alfieri's — stormande ilor.

Likväl ägde Alfieri en hög, en ädel själ. Hvem, tyckes det, skulle hafva krossigare fört dygdens, styrkans och mannsinnets språk? Sen tribun, vi äro öfverryggade derom, skulle Alfieri hafva talat så oemotståndligt som Brutus. Men då konstnären i sitt verk liksom öfversätter sitt eget Jag, så framträder ofta, om man icke klart fattar de försämlanden, under hvilka en sådan själsöfvelse är möjlig, en främmande, knopt mer egentligen halfgestalt. Skall bilden likna den speglonde, så måste glasat vara slipadt efter såkra grunder. Denna konst var i vår skolas tid bortglömd i Tassos fosterland. Alfieri skapade blott ett herrligt characters drama, — teckningen af sitt eget Lif. Detta drama är det bästa af dem alla. Man kan tillägga: det mest tragiska. Född på en annan tid, bland ett folk, som hafte sinne för det heligaste bland allt meniskt, hvad skulle han icke hafva blifvit? Icke ofta föröföade Ödet ett så dyrbart offer.

Likväl var Alfieri, såsom människa, en lika litet fulländad människa, som han var

konstnär. Han var född med passioner, som som stundom nära gränsade till raseri, och som endast mera retades genom motsäendet: Hvem var mera ensidig, sträng och hård än han? Hans ensilda handlingar voro, hvar för sig, en ledja af contraster och inconsequencer; men likväl var hans karakter i sin helhet, en af de mest bestämda, de mest consequenta, och tillika en af de ärlaste, de mest moraliska som sunnits. Vi hafva nämt hans gränslösa kärlek för friheten; dock därades han inter ögonblick i en tid, då hela världen badrogs af namn och sven, af franska revolutionens vresel. Icke engång England kunde han stuligen fördraga. Det tycktes som hans ljusa blick anade något högre än ett frihetstillstånd, som man kunde kalla blott mekaniskt. Fransmännen voro honom alltid en flyggelse. Och likväl besökre han oupphörligt deras land, och ledde hela sex åren i Paris, under den mest ursinniga folkvran, likjom, för att, ända intill djupet af sin själ, mätta sig af hat och galla.

Alfieri's Sjellsbiographi är i literdrift och artistiskt hänseende, oändligt mindre märkvärdig än Goethe's, kanhända mindre än Rousseau's; den äger få af de behag, hvarmed dessa store män, genom stilens mästskap, bårda i ett olika slag, öfverglutit sina målningar; den är icke engång så rik på handlinger eller retande genom berbringar med samtidens märkvärdiga literatörer som någondera af dessa. Men den är i psykologiskt hänseende kanhända likaså, om ej mera, märkvärdig; den är enklare och skrifven med större upprigtighet. Den innehåller historien om en gigantisk natur, en spartansk själ, som blef ett offer för tidens sernhand. Det är lärorikt att se, huru tvånget förstafvar svaga själar, men hur

ru det säcker de starkare i en spänning, som öfvergår till den motsatta ytterligheten. Född i ett litet land, — det fordna Piemont — der först, i brist på wigtigare sysselsättning, blandade sig i sina undersåtars minsta husliga förhållanden, försakade Alfieri, för hwilken ett sådant förmynderskap war alldeles olidligt, tidigt fädernesland och större delen af sin onsenliga förmyndighet. Det är sorgligt-märkwärdigt att se, huru en sådant frostig men obildad natur genomträr hela Europa, utan tanka, utan känsla, utan att fåsta sig wid något, utom wid hästar. Blott i Preussen, i Petersburg, wid åsynen af de ofantliga caserner, hwarof, enligt hans mening, dessa stater endast bestå, wäctes smärsamt hans själ ur slumren; i Sverige qwar lemnade den djupa tylnaden af Nordens fogar, naturens höga allwar ett outplånligt intress hos den unga Italienaren. Det är märkwärdigt att se, huru denna frivillige landsflyktig, liksom af förtwiflan bilske skapa i diktens werld hwad han icke för-mådde i den verkliga, som för honom öfwerallt war sluten. Detta synes Rec. råta grunden till hans skalskap, ehuru han sjelf icke hade medwetande deraf. Det är märkwärdigt att se, huru han som wid trettio år, ännu icke kände något enda språk, utan ett barbariskt chaos af allo, måste börja med att lära sig stafwa, och sedan taga vidare undervisning i sitt eget fäderneslands tungomål, den såsom skrifspråk, endast för classisk ansedda toscanska munarten, — men huru han, genom ihärdighet, öfwerwann alla dessa hinder, så att hans diktion och rhythm lärar hafwa blifwit en af de renaste och mest wäljudande bland Italiens nyare skalders, —

samt huru han, hwars ungdom warit alldeles wanwärdad, i sina sista år utan andras undervisning lärde sig grekiska, — ehuru detta företag ej war stort mer än en äldersdoms-barnslighet — så att han derpå, till sin outsägliga glädje, kunde skrifa bref. Dessa wäldsam och häftig, som alla hans öfriga lidelser, war hans kärlek, då den wor störd, till den dame, som i denna Biographi uppträder under ett diktadt namn, men som i sjelfwa awerket war den sista Peterdencens gemäl, en södd greswinna Stollberg. Sedan alla hinder äntligen woro öfwerwunna, genom greswinnans skilsmässa från en henne owärdig make, förslufwade denna förbindelse, ehuru icke stadfastad af prestertlig wälsignelse, hans sista lefnadsår. Rånhända hade den harmont, som härigenom denna ständigt skakade själ äntligen ämsjö, äfwen mera wälgörande kunnat verka på Alfieri's skrifter, om den inträffat tidigare. Wehertid är hans reckning om denna låga högst rörande att läsa; och så stycken hafwa gjort ett djupare intryck på Rec. än den latiniska, enkelt sublima grafiskrift, som han skref öfwer sig och sin åskåde.

Den Biographi, ur hwilken ungefär den första sferdedelen nu framlägges för swenska allmänheten, är öfversatt från tyskan: Denkwürdigkeiten aus dem Leben Vittorio Alfieri's. Vom ihm selbst geschrieben. Von Ludw. Gail. Th. 1 u. 2. Colln 1812. Rec. har ställwis jemfört dem båda, och funnit swenska tolkningen ledigt och troget återgifwen. Några anmärkingar skulle kunna göras, men Rec. har ej tråffat några så betydande, att de förtjente här anföras.

L i t e r a t u r - T i d n i n g.

N:o 9.

Lördagen den 4 Mars

1820.

R e c e n s i o n e r:

Lärobok i Allmänna Geographien, enligt de nyaste politiska förändringarne, af Chr. G. Dan. Stein; efter 9:de upplagan öfversatt och försedd med en särskild artikel öfver Skandinavien, af E. Recherwood. Stockholm, Högström, 1819. 454 sid. 12 o.

(Fortsättn. från N:o 7).

Läsaren inser af föregående anmärkingar, att artikeln om Sverige både helt och hållet omarbetas, för att en lärare med säkerhet må kunna sätta denna bok i ungdomens händer. Rec. uppmanar dock Öfvers. att wid detta omarbete göra sig större möda, än det han hittills ägnat åt första bearbetningen. Boende i Stockholms, är han i bästa tillfälle att erhålla alla nödvändiga underrättelser — detta kostar väl något besvär, men författarvägen är också ingen lustvandring. Det gifves intet land, der pålitligare uppgifter kunna inhämtas om populationen, än i vårt Fädernesland. Förf.

hade ju borde rådfråga Tobell-archivet, enligt de uppgifter som hvar femre år dit insändas, och i Commerce-Collegii Archiv hade han kunna skaffa sig sådra underrättelser om Stadens näringar genom utdrag ur Hallrättens årsberättelser om Fabrikernas och manufakturernas beståfvenhet. Då man i åman, som oupphörligt undergå förändringar, skrifer för det uppvåkande släktet, borde man ej säga det, huru tillståndet var för 40 eller 50 år tillbaka*).

Sedan föregående N:o af denna Rec. var aftryckt, har Rec. erhållit originalen till

*) Rec. råttar här ett par små misstag, som undskallit honom. — Wid Malmköping har han nekot, att någonsin en militärakademi här varit inrättad. Öfvers. har så wida rätt, att för mer än trettio år sedan har här i några år funnits en militärskola, som uphördt wid början af 1788 års krig. — Wid Skilstuna, läser, enligt en annan uppgift som Rec. erhållit, Nya Staden och Feistaden uti några olika delar af staden. Öfvers. indelning blifwer i alla fall origtig.

denna: kleine Geographie, oder Abriss der mathem., phys. und besonders politischen Erdkunde. Mit einer hydrograph. Charakte. 10:te verbess. u. vermehrte Auflage. Leipzig 1819. Då Förf. säger på titelbladet och i företalet, att denna upplaga är både förbättrad och tillöft, så hade varit önskligt, att äfwen Öfvers. försköfvar sig denna sista edition. Aritikeln om Sverige är väl kort, men vida correctare än den svenska Ömarbejarens. Öfdrag gifvas ändock, såsom då Förf. angifwer, att svenska Eke-Biskoppen har sitt Palats i Gamla Upsala. Man måste medertid hålla Stein räkning för sina annars riktiga uppgifter om ett land, som annars är utlänningen söga mindre bekant än det inre af Afrika. Så läses i en tysk geographi., tryckt i Gotha 1802, att Jönköping heter Husvudstaden på den Öland. J Guthries stora, af 10. voll. bestående, och på fransyska efter 19:de originalupplagan öfversatta Géographie universelle, Paris, 1802, meddelas de mest sällsamma notiser om vårt fädernesland. Rec. vill för läsarens nöje meddela några prof: "Les gens du peuple s'entendent peu à la culture de pêchers, apricotiers, brugnonns et ananas! — Les femmes vont à la charue; battent en grange, manient la rame, servent les maçons, portent des fardeaux, et font tous les gros ouvrages de l'agriculture. — Puffendorf étoit natif de Suède. — Il y a dans l'université d'Upsal près de 1500 étudiants, mais très pauvres pour la plupart, et qui logent cinq et six ensemble dans de misérables baraques. Cet université a produit, depuis son institution, des hommes célèbres dans toutes les branches de sciences. Il y en avoit à

Lunden en Schonen, une autre université, qui est tombée en decadence. Men återkommom till Stein! Rec. lemna dock Europa — för att framdeles dit återkomma — och följer Förf. till Asien, der han blott vill uppehålla sig wid det wigtigaste.

Inledningen s. 316. Wapstien om bergen är ganska förwirrad. Allt ägdes till en gren af Bozdo-Oda (? — förmodligen de Tibetanska eller Himalaya). På detta sätt är Svenska Kölen en aren af Ural. — Bland Sjöar nämnes Man, men icke Urmia, som är större. Floder. "I Nankin: wiken rinna Gula och Blå: floden och i östra hafwet Jantsekiang och Soangho." Wi behöwa här erhållit fyra floder af två; ty Jantsekiang söder benämnet Blå floden och Soangho betyder i öfversättning Gul flod. Bland Produkter träffar man åter ett chas af namn, som ingenting betydha då de ej äro ordnade efter deras hemortet. — Ännu större oreda träffas wid wapstien om folkstammarna i Asien, som Förf. går till 29, men som egentligen endast utgöra 4: neml. Eschuder, Mongoler, Malayer och Tatarer eller Kaukasier; de öfriga nationerna i Asien och Europa äro endast utgreningar af dessa husvud-racer. — J. äfwen på Religionen tillas den Braminska, Lamaiska och Schamaniska. De båda senare äro desamma, och äfwen, om man ej har äfwen på den yttre culten, äfwen den Hinduiska. — S. 322 Elbrus, tryckel för Elburs. — Arabien är utom några bergsträckor slätt. Fälsk. Arabien är utom den ett par mil breda kuststräckan wid Arabiska wiken (Tehama), ett bergigt högländ. Bland Produkter ris. Denna sumpåskande växt är genom sin natur

främmande för Arabien; huswudslädet är Durra (Holcus) och majs, samt bernäst hofce och korn för hästarne. Jörf. nämner inoendero. — Persien. Bland träd uppräknas tallar och granar bredvid palmer. Det är sant: i Persien finnas bådadero slagen, men huru skall nybörjaren förklara sig ett sådant phänomen? Det mest karakteristiska för detta land hade varit att säga, att det — såsom öfvergångsland från öken — i allmänhet saknar alla slags träd. "Konsterna (Jöf. menar de mekaniska) i sin barndom." Ogrundadt i förhållande till Afrikiska släderna, ty Perser, Hinduer, Chinesare och Japaner äro de konstrikaste bland alla nationer i denna werldedel. — Ostindien. "Kaster 1) Brahminer, 2) Tschutri. Nairer m.m." Nairerne äro endast en särskild localgren af Tschutri's, på Malabar. — Den mest föraktade kaster utgöres af Paria. Paria utgöra egentligen ingen kast, utan äro utsköta från dem alla. — Indianernes wettenskapliga insigter (Sädernes — Indier Amerie) äro obetydliga. Efter hvilken måttstock mäter Jörf.? Efter den europeiska — då är uttrycket halfsant; falskt äter om man jemför denna Nation med alla andra i Asien. Men öfverhuswud, hwartil tjena lika loci communes? — "Den östra indiska Halvön . . . är mycket bergig." Nämligen så lunda, att det bebodda landet, mellan berg och åfkor, som äfkijs stora långa dalar (ef mycket långsedan utorkade sjöbottnar?), är mestadels jemnt, sankt, sumpig. Man kunde således också sååa twertom, att denna Halvö wore ett slätt land, och man hade lika rätt, men läsaren wisste ändock af ingendera uppgiften huru landet wore beskaffadt. — Cei-

lon. Inwånarne till en del Budhister; ja, men den större delen, neml. twå tredjedelar, enligt Buchanan, utgöres af Christne. — China. Äter en ny rad af heterogena och klimatiskt äfkiilda naturalster. Deribland har Jörf. glömt hwete och hirs (synnerh. Hirsus sorghum), som är hela norra Chinas huswudväring. Niset böjjar först med fördel att odlas söder om Hoangho. — 4) Huswudreligioner: Kongfutsse's, Laotian's, Fo's och den Lamaiska. De båda första äro, för att tala bestämt, inga särskilda religioner, utan moraliskt-deistiska filosofiska systemer; Fo's lära är densamma som den Lamaiska, med någon stillnad i culten. — Christne hafwa fri religionsöfning. Neml. före år 1715. Nu så de ej hafwa några kyrkor, påskas, dränkas och jagas från den ena provincen i den andra; — kallas detta att hafwa fri religionsöfning? — 3) Lärda Kunskaper öfverträffa Chinesarne, Japanarne undantagne, alla asiatiska nationer. Jörf. wisar sig söga hemmostadd i dessa nationers cultur/historia. Chinesarne hafwa aldrig, i förhållande till Hinduerne, hos hvilka fordom wettenskap war lefwande, varit annat än abstrakta pedanter, som i maximer, formler klädt all sin från Indien hämtade wisdom; Japanarne äro bland dessa trenne folkslag de, som minst äga en selfständig literatur; de hafwa från China länat allt, till och med alfabeter. 3 wisja mekaniska yrken öfverträffa de dock sina lärare: i de flesta äro Hinduerne bädas mästare. — Peking har 10,000 palatser! Jdel trä-rudel. Reserliga palatset sjelft är wäl en stad för sig, men också af träd, bestående af en odnelig mängd små-hus, inwäddigt till en del kostbart förgyllda och lackerade, men utan ar-

Chirkonisk höghet (Åfwen i Afrikisk stil). Endast Jesuiter, som funno allt i China suklime, kunde gifwa slika hus namn af wafatser. Wid dessa boningar är ingenting slätligt mer än trädgårdarna, mot hwilka den präktigaste engelska endast skenar en fålgård. Wlort i sådana anläggningar wisa Chinesearne sinne för det stora och stöna. — Den såkallade kejsarliga canalen — kånhandas det nyttigaste och största företaget i werlden — tillhör ej dem, — till idcen; dertill twang dem en mongolisk Eröfware (Kublaj, en af de största menniskor, som suttit på en tron) med Kantschuen i handen. — S. 359. Öfwen Kobi har några oaser, (uröna bewarade, enkla dar i sandhufwen), såsom Samel, Lop. Men Lop är ju en sjö? eller gifwes någon oas af samma namn? — Artikeln om Tibet är den bästa af dem wi hittills genomgått. Der finnas endast twenne misstag. Bland der bestimliga djur nämnas lejon. De kunna finnas i de närgränsande länderna, Hindostan och China, men hafwa der, så wide N. c. känner, aldrig blifwit sedda; i Tibet åter är det en natur-ömslighet för ett lejon att trifwas, ty detta land skenar i klimat närmast wårt Jemalands. — Religioner: den Lamaiska (Schigemunistiska eller Budhistiska). Wi hafwa redan oswanför nämt, att i afseende på grundinnehållet är den Lamaiska och Brahminiska identiska; den Budhistiska är åter en gren af den senare eller rättare dess moder. Till Lama-läran stå både i ungefär samma förhållande som mahamedismen till Christendomen. Widare säges det att i Tibet träffas de högsta berg i werlden, hwilket är riktigt; sid. 363 läses det, att dessa äro att finna i Nepal, men sid. 20 återigen anföres enligt gamla flentertanen, att Chimborage, som är 7000 fot

lägre än de indiska, är det högsta. — I Japansene äro, bland Affens nationer, de af Stein mest gynnade. Wi hafwa redan förklaradt oss dertsäwer. — Religionen på denna ö uppges åter wara Budhistisk. Det gifwas der twenne: Sinto, den äldsta, en mystisk orden; Budso d. å. de sedammande gudarnes wäg, Budh's eller Fo's, folkreligion. Man tillägger en tredje: Siuro d. å. de Wises wäg, men det är endast en filosofisk lära, identisk med Kongsurfs, hwars anhängare af mängden anses för frändkare.

För att på engång kunna afhandla Rysska och Osmaniska Riket, som hafwa besittningar i werldsdelar, så upptager förskdem båda fullständigt wid slutet af Europa. Mot det södra är ingenting att påminna, då Ryssland är en europeiserad nation och kärnan af dess länder ligger i denna senare werldsdel; det senare åter torde wara mindre riktigt, åfwen då man låter den politiske-statistiska indelningen gälla, alldeles af motsatta stäl.

Turkiet. Sid. 304 Döda Hafwet eller sjön Lots. I originaler står See Lots, hwilket måste heja Lot's sjö. Landets religion är den mahamedanska, hwars öfwerhuswud Musti är. Ögrundadt; ty Sultan, i egenkap af Imam, har warit dess öfwerhuswud alltifrån Selim I:s eröfring af Egypten, då den sista Kbaliten på Inkräkaren öfwerflyttade åfwen sina andliga rättigheter, och Scheriffen i Mekka, erkännande denna rättighet, stikade honom den heliga stadens nycklar. — I bland konstver idkas byggnadskonsten (endast af Greker, som byggt alla Osmanernes stönaste Moskkeer efter en stil sammansatt af Sophia Konstens och den arabiska), — trädgårdsanläggninge

gar (— de äro döljda, Serassens egna inber gripna samt i gammal holländsk stil) — och musik (— den idkas endast af fruntimmer, som merendels äro utländningar; med undantag af Kriegemusik, som tyckes vara länad från Perserne —); obekanta äro målarkonsten (af menniskor och djur, ty den är förbuden af Muhammed; men blomster och arabesker måla Turkorne behändigt nog, ehuru sämre än Perserne) — bildhuggare och kopparstickkonsten. Det senare är ogrundadt. Från tryckeriet i Soutari har utkommit ganska vackra chartor öfver Kaspiiska hafvet, och år 1798 utkom, enligt Langlès, ett präktigt verk med sköna raderade kopparstick. Stryckorna, i sin öfversätn. af Seid Mustapha's afb. om Krigskonsten, försäkrar äfwen att Turkornes gravur kan jämsdras med de bästa europeiska mästares. — Om turkiska poesian, som ju också är en konst, nämnes intet. Regeringsförfattningen är oinfränkt despotisk. Inte så alldeles. Storherrens makt har der twenne motvigrer: Nemo och Janitscharcorpsen, af hvilka han är mera bunden än någon af Afrens öfriga mäktigare herskare. Konstantinopel. Skolor för fortification, artilleri, navigation geometri. Dessa af den sista Selim listade läroanstalter äro sannolikt långesedan förfallne; Arminstene omtalas de ej mer af nyare Resande. — Arzerum 150,000 inwånare. Wi äro ingen senare uppgift om denna stads population än från Tourneforts tid, som uppskattar dess folkmängd till ej fullt 25,000. Staden har sin näring af persiska handeln, som sedan denna Resandes tid mycket aftagit; således måste också stadens folkmängd minskat sig. Wänne tryckfel för 15,000 — ett ganska rimligt antal? — Naturligt har

Förf. sammanfört Irak Arabi med Armenien, men särskilt åter afhandlat Djessira (Mesopotamien). Det första och sista böra tillfamnans, och äro physiskt, geographiskt, klimariskt och äfwen politiskt flida från höge landet Armenien.

Man ser af det anförda, att Förf. mestadels varit olycklig i sina allmänna öfversigter och i ländernas allmänna karakteristik. Han anför då antingen orientigheter eller trivialomdömen, som ingenting bestämma. Der emot är Förf. — så widt Rec:s kännedom gunnit till — nästan alltid pålitlig wid de topographiska, wid städernas beskrifningar och de politiska indelningarna. Wi återgå nu till Europa och bokens början.

(Fortsätn. följer.)

Thomas Thortlids Samlade Skrifter. Första Delen. Upsala, Palmblad & C. 1819. 207 sid. 8:vo.

(Forts. fr. No 8.)

Så innehåller följande strof i dessa GötthamannaSånger alldeles ingenting poetiskt; men der finnes någonting nationelt, någonting kärnfullt, manligt och kraftigt, som ej undgår att behaga.

Was Far är Wonden än,
 Än i denna dagen;
 Le ej, ty du har, min Wän,
 Wondens Bröd i W-agen,
 Wondens W uti din Rock:
 Derför lagom, lagom Poek!
 Se i honom glader
 Dina faders fader.

Doct måste, i alla fall, denna Samling af poetiska Försök, wota af hög märkwardighet och wigt för vår Literatur. Medan blott, så som utbrott af det ädre lifwet hos en mäktig individu, måste de äga stor betydhet, helst som, enligt hvad wäret tidhwarss störste Skald, lika hönt, som träffande anmärkt:

Niemand beichtet gern in Prosa;

Doch vertraun wir oft sub Rosa

In der Museu stillem Sayn.

Men der öfweraskade honom äfwen under skundom SångGubinnan, och lade till belöning för hans höga allwar och warma kärlek, någonsång, rena och werkligen ända till hans förelse höna Sanger på hans tunga. Hit kunna räknas äfwenhet nästan alla de, i anseende till formen, blott rhytmiskt bildade Qwäderna, såsom Tina (sid. 96—100); Ufian (sid. 102); För och Mot (sid. 106), o. a. men framför allt Champagnerwinet (sid. 107) — en äkta herrlig Dithyramb, i hwilken det hde till aren att Inspirationen skall öfwerwäldiga bildningen i det enskilda — och det lilla förjusande Stycket Rimet (sid. 139). Kan man wäl hos någon Skald träffa något Hufwore, än dessa verser:

Hör, huf i swarande toner,

Hör rimers gudomliga Sång!

Som sällhetens röster,

Som ofskuldens lykar

Hwifkande forla kring Änglarnes throner!

Äå Echos skall

Försködnar och gläder,

Och njufar den landiliga Flösten i dalen:

Äå, och lå?

Nera hufwa

In Änglar och Echo,

Swara hwarannan

I ensliga Sluggor

Kärlekens suckar.

Hör, huf i hela Naturen,

Hör Skönhetens himmelska röst!

I lika gående, swarande fläktar,

Hon talar till Sjålen,

Hon strömmar i Sinnet:

Med suckars tysta, ewiga rop.

Hwad söker det hufwa, kännande hjertat?

Det lika, lika,

Det Swarande!

I Tonernas Sång

Äå lockar Hudet det älskade Hudet;

I lika språng

De sölja hwarannan till himmelska Äthern etc.

Han har således här uppenbarat, huru riktigt och sant han, i trots af sin mot det samma ofta yrade omwila, fattat Nimmets idé och wäsende och tillika att det icke war Nimmets, i och för sig sjelit, som han ogillade, utan det sått på hwilket det i allmänhet användes. — Äfwen hans öfwersättning efter Klopstock, Rnglingen (sid. 112) är ganska wäl lyckad, äfwen temligen i öfseende på den metriskä formen. Annars är Poemet Passionerna, en lärodikt öfwer Naturens och Lifwets innersta wäsende, så widt det yrtrar sig medelst begär, det mest bekanta. Det är anmärkt, att detta stycke har alle, hwad som fordras för att göra det till den yppersta af alla lärodigter: euhphet i Conceptionen, storhet i omfattningen och hög entusiasm — så när som det öfwerallt jemt fördelka, omsorgsfullt wärdade poetiska utförandet och versens regelräte harmoniskt bildade gång. Derföre kan detta Poem, hwilket en Thorilds först skriftige wån, sedan härförste motsändare — i olika mening, under dessa båda förhållanden, men dock i båda fallen, lika träffande — kallat "Rekningen till Naturens Tempel," endast ställwis tillfredsställa den för äkta poetisk

Ämhet känslige läsaren. — Men äfwen i alla dessa qväden, äfwen i de mest profaiske lägsstämda, ligger dock alltid någonting originalt, någonting manligt ädelt och eräffande riktigt i de annars starkt, men fragmentariskt uttalade Anmärkningarna. Så äfwen i selskaps- och swaga, redan förut nämnda OdharmannaSångerna — af hvilka de från den 8:de till den 12:te äro något bättre än de föregående, emedan 8:de der icke ragit till ämne så frängt betingade relativiteter — t. ex. sid. 206:

Sult är i Bitterhet, sult är i Soder

Pyntet med Vins och Puffet med Präl:

Edk hvad du kan uti Sanningens H:der:

Sufkande Guckel ju Smaken ej tål:

Ömfligt är råtande:

Ösligt är ståande:

Ära, men en sann, se det är ditt mål.

Och detta gifwer äfwen lösningen af dessa ett intresse och gör den lärorik.

Desutom måste, såsom vi redan omnämnt, denna Samling väcka ett lifligt litterär-historiskt intresse. Ty man ser här, i dessa poemes så förtjenster som fel, förklaringen af både den ritning, som flere bland Thorilds yngre Samtida antogo, i sina witra bemsöbanden, och ehuru det för den låg, till grund någor riktigt, neml. ätän efter en djupare rökelse, äfwen derat att denna ritning för en tid gick under och deras sträfvananden, till en del, misslyckades. Äfwen erhåller man nyckeln, så wäl till Lidners warma tillgifwenhet och djupa wördnad för Thorild — hvilken inom sig ägde blott den starkare sossönjålen till Lidners — som till den antagonism, hvilken rådde mellan Kellgren och Thorild. De måste, enligt alla hittills erkända psykologiska regler hata hwarandra, emedan den ena utes-

lutande ägde, hwad den andre söknade och dock behöfde till framställningen af en fullständighet i sin art. Hade med Thorilds uppfattningserika originalitet, i en person blifwit förenad Kellgrens äkta och ytterst lågt behag verkande bildningsstol, så skulle i denne Person framstått en Skald, jemaförbar med den yppersta, som tidböckerne wera nämna. Ett sådant sönderstyckande af en fullständig natur pågår alltid, de båda häfterna emellan, förorsaka oämja och hat, fast ingalunda mistännande af hwarandras egen domliga förtjenster. Att detta äminstons icke ägde rum å Thorilds sida, der på hafwa wi ett tryck, flere talande bewis, framförallt i den intagande dedikationen framför Inbildningens Nöjen, i hvilken han, sannare och warmare än någon hittills, antyde det verkliga och karakteristiska wärdet af Kellgrens Skald:lik. Att Kellgren, ehuru det ej i tryck blifwit bewaradt, gjort lika rättwisa åt Thorilds förtjenster, tror Nec. måste nödwändigt förusåttas hos en sådan man som Kellgren, hwars högsta passion war nit för fosterlandets Bitterhet, och hans wackaste dygd, iveren mot en uteslutande smak. Dock sprider det — likwäl med rätt, i Sanningen utkräfwer alltid med oblidelig stränghet sin fordran — ett flugdrag kring den redliga Kellgrens minne, — att allmänheten nu får i sina händer, under titel Sörsök till orimmad Vers (sid. 137) det stycke, som parodierades i det bekanta Nytt Sörsök till orimmad Vers och hwarpå den råa Estrafflägan blef en respik. Ehuru ytterst gwick nämde Parodi också är, så kan man med afsende på det lugna höga allwar, som råder i det parodierade stycket, och dess verkliga poetiska förtjenst, ignorerhet i jemförelse med så mycket från dem

tiden, som vann högljudt bifall af Stockholms Postens Kristarch, ej annat än efter Thorsilds eget uttryck, ett personligt utbrott af Gogårens ras, som wäl förtjente en liten äga, men icke Räkstykning (se StraffSången 1:a Noten).

(Slutet följer.)

James Riley's Fängenskap och Resa i Afrika, förutledde af amerikanska Brigaden Commerces Skippetrott mot afrikanska westra kusten d. 28 Aug. 1815, jemte Underrettelser om Tombuktu och den hitills uppräckta stora staden Wasanah. Från Eng-Iskan med förkortningar. Öfversättning från Tyskan. Upsala, Palmblad & C., 1820. VIII. 512 sid. 8:o.

Originalet till denna Resa utkom i London år 1815 och år 1817 i en ny Öfversättning. Förf. war Supercargeur på ett amerikanskt Skepp, som förgees på fasa sondets kust wid Gröna Uddens dar i Afrika. Med lif och wäld bemäktigade sig Insödingarne det strandade Skeppswraket, dödade en del af Besättningen och slöjade de öfriga, såsom slafwar, till det inre af öken. Förf. lefde der i ungefär ett år under ett ständigt ombyte af herrar, och räddades nästan genom ett under. Förf:s till de enkla, och utan alla prydnader, såsom en olård slömans, men man kan icke utan en med fasa och medlidande blandad känsla läsa Skillingen på det elände han här utlod. Några uppgifter gränsa till det underbara, men Förf:s

öfweraste fromlysande sanningssäkerhet tycks här utefrånga alla twifvel. Wi äga förut äfveliga resebeskrifningar om det inre af Afrika, som alla hafwa en wis enformighet — oöndwillig i ett land, der natur och lefnadsfätt ewigt äro enahanda —, men hos så resande träffar man mera noggranna beskrifningar om den inre stora Öken, Sahara, som med all sin monotoni dock ständigt väcker ett lifligt intresse, — des inwånare, deras seder och bruk, — samt i Bihaget förträffliga underrettelser rörande windarna, strömmarna i det atlantiska hafwet, genom hwilkas kånedom tillkommande söfarande lätrare kunna undwika sådana oläcker, (emedan strömmen oförmärkt drifwer skeppen åt öster, åt Afrikanska kusten, på hwilken de östra oförbränte stranda, medan de efter skeppräkning inbillas sig wara länge från landet) m. m. Djems förlige mera märkwärdig än allt der öfriga är ett utdrag af en dagbok öfwer en resa från Widnoon till Tombuktu, och derifrån till den hitills obekanta stora staden Wasanah. Det är ej Förf. sjelf, som gjort denna resa, utan hans herre Sidi Hamet, en ädel och upprigtig man, öfwer hwars sannfärdighet i hufwudsaken wi äga inter skäl att twifla, då utom andra kännetecken denne resa äger ingenting sållsamt eller underbart, och Förf. sjelf, som icke utan noggran kritik införtswat den i sin egen Resa, använde allt bemödande för att under sitt wistande i Magador jemdra den med uppgifter från andra resande, som besökt Tombuktu. Alla dessa underökningar öfwerlygde honom endast mer om trovärdigheten af hans förordna herres berättelse.

(Slutet följer.)

L i t e r a t u r = F i d n i n g.

No 10.

Torsdagen den 11 Mars

1820.

Re c e n s i o n e r:

Theses Methodum philosophandi corrigentes, a Petro Nordin, Theol. & Philos. Doctore exhibitæ. Christianstad, Cedergréen, 1819. 38 pagg. 8:o.

Sällsynheten hos oss af något origtigt nödförsk, att utreda eller framställa Philosophiens grundsanningar, måste redan ädrua osvannande lilla Skrift en förtjent uppmärksamhet. Och denna belönas verkligen genom bekantskap med en Författare, hos hvilken Granstären genast råder ett allvarligt nit för sanning och wisshet, i förening med en icke obetydlig grad af filosofiskt skarpsinnighet och speculativa anlag. Ett bewis derpå är att Förf. från sin synpunkt, den aenom Kants bemiddanden något modifierade leibniziska dogmatismens, dock bestämdt anar nödvändigheten af en Natur=philosophi, såsom transcendentol. philosophiens complement och correctif. Att han dock, detta oakadt icke kom-

mit till en klarare åsigt, än att complexus Naturæ imago potentia Absoluti est, & leges Naturæ voluntatem Ejus indicant (pag. 10), således ej anseende naturen för den rymdliga uppenbarelsen af det absoluta real-lif, liksom intelligensen är den temporella uppenbarelsen af det absoluta ideal-lif, hvilket i grunden med det real-lif är identiskt — och i allmänhet, att han icke hunnit till något tillfredsställande resultat, ja! icke ens utom en dualistisk cirkelgång i resonnementer, det har också sin grund i en icke förvärfwad fullständig filosofiskt disciplin eller nog utbredd intuitiv bekantskap med wettenskapens alla, så äldre, som yngre evolutioner.

Förf. börjar med en kort öfversigt af den gamla, egentligare grekiska filosofien, hvilken dock är så kort (pag. 3, 4,) att den icke kan vara mycket upplysande; äfwen hafwa några små misstag insmugit sig. Så t. ex. antages (pag. 3) Pythagoras såsom den förste uppfinnaren i Grekland af ett samman-

Hängande och systematiskt framställnings sätt af Philosophien, hwarwid Höf. gifmer den af Thales grund. de joniska Skolan af mathematiska Tankare. Vidare angifvas flere temligen disparata läroboggnader, såsom utgreningar af Pythagoriemen (rami Philosophiæ pythagoricæ) (pag. 4), bland hvilka äfven de epikureiska och pyrrhonistiska, hvilken senare förmodligen genom ett skriffel såges vara grundad af Epikur från Elea, i st. f. Pyrrho från Elea. Deremot nämnes icke hwarken Platonismen eller den peripatetiska Skolan.

Genom betraktelsen af dessa äldre bemsdanden och de föga tillfredsställande resultatet de frambragt, kommer Höf. till den upptäckten, att orsakerna till den ännu wacklande öfvertygelsen äro dessa twenne: 1) Afsläpnande från den philosophi, som sjelfwa Naturen erbjuder; 2) Twiwelelsmål om de saker, hvilka enligt i utryget af wårt medvetande och Sensus Communis werkligen existera, och 3) icke nog tillbörlig uppmärksamhet egnad åt den intelligentia Naturen. — Efter den kändedom Hc. kunnat förwärfwa sig om philosophiens historia, kan han ej sina annat, än att Höf. gör sina föregångare orätt med denna beskylning. — Ty 1) säkerligen hafwa de fleste werkligen gjort simplex ille gressus, quem Facultas sciendi, ab effectu ad causam & vice versa concludens & ascendendo crescens, explicationis uberiori sponte constituit och som skall vara criterium på den philosophi quam ipsa Natura offert (p. 5). Men för att med säkerhet göra detta fleg fordras naturligtwis en regel, efter hvilken man kan pröfwa, om man från effekten riktigt slutar till den sanna orsaken eller tvertom. Denna regel eller wärandets princip måste derföre först och för-

nämligast efterskåas och sedan användas såsom correctivet wid allt användande af spekulationen. Denna princip kan dock icke anses emedelbart vara gifwen in sensu communi, emedan denna såsom blott warande en känsla i medvetandet af willkoren för den inre sjelfverksamheten, blott såsom all annan känsla kan användas såsom en negativ princip, hvilken har fullgiltigt auctoritet i sina inwändningar mot det allför willkorligt antagna, då det mot sjelfverksamhetens möjlighet är stridande, men alldeles icke i sina positiva satsar. Alltså måste 2) den som will winna wisshet i sin kunskap, först betwifla hwarje sak, äfven den af Sensus Communis såsom werkelig framställda, till dess man för dess realitet funnit en säkrare grund. Då de fleste filosofer, isynnerhet efter Cartesius, sökt denna grund i människans intelligentia Natur, så torde det befinnas obilligt, att 3) neka, det de äro den lemnat tillbörlig uppmärksamhet.

Emellertid söder sig på denna beskylning Höf. s. efter dess objekter bestämda, indelning af philosophien: 1) Physik, som afser den finliga naturens phänomena (Phænomena naturæ physicæ) antingen i och för sig sjelfwa eller i förbindelse med andra. 2) Psychologi, hvilken undersöker människans intelligentia natur, grundande sig på medvetandet om själen och dess operationer, hvilka icke bestämmas af den finliga naturens lagar. 3) Metaphysik, som affhandlar det willkor, till följe af hwilket såväl människan som sinnewerlden existera och bibehållas. Detta willkor innesluter i sig werldsordningens krafter och lagar, betraktade som produkter. Då hwarken människans intelligentia natur eller sinnewerlden af sig sjelfwa kunna tillägna sig

detta vilkor för deras tillvarelse och bestånd, så är det i Förståndsförmågan eller människans Jag, ett Postulat att ett sådant vilkor, någor annorstädes skall finnas, såsom filosofiens object (pag. 7). Deraf följer att psykologien, eller undersökningen om människans intelligenta natur, måste föregå metafysiken. Men psykologiens Propädeutik måste fysiken vara, då sinnens världens objecter äro ett nödvändigt beting för Förståndsförmågans verksamhet (p. 17). Människan föddes neml. utan all kunskap, endast begäfvad med förmåga att småningom samla sig all möjlig kunskap, hvilken bestämmer af objecterna, emedan de ensamt gifva Tanktelagorna realitet. Alltså är Förståndsförmågan (Facultas intellectualis) endast en tom verksamhetsmöjlighet, ända till dess hon får ämne i objecterna, genom erfarenheten, (pag. 8 & 11). Hvad begrepp Förf. sätter vid ordet Erfarenhet, har han dock ingenstädes uttalar. Det ligger likväl klart för en hvar, att härmed icke kan förstås annat, än ett ett visst sätt att förvärfa kunskap; och att Förf. sjelf så fattar saken, synes af hans egna ord, pag. 8 att hvort uppfattadt nytt object ger en ny förökning af Förståndsmaterialet eller grundar en ny erfarenhet (unum quodque Objectum, intelligendi Facultate apprehensum, novum augmentum Materici intellectui, sive novam experientiam constituit). Men här af blir lika klart, att Förf. snärt sig i en motsägelse, då han antager en på visst sätt förvärfvad kunskap, erfarenhet, före hvar som Förståndes eller Kunskapsförmågans verksamhet, ja! såsom ett oöndviktligt vilkor för densamma. Att förvärfa något, utan verksamhet af den förmåga, som förvärfsvar, måste alltid blifva en omöjlighet.

Förf. söker dock lösa sig ifrån denna motsägelse, dermed att han antager att erfarenheten egentligen icke förvärfsvas, utan beror på och gifves af omedelbara åskådningar (intuitus), hvilka gifva de axiom, från hvilka all sader intellektualkunskap utgår. Rec. fruktas dock, att svårigheten dermed icke är undanröjd. Med åskådningar i allmänhet, har hittills i Philosophien aldrig förstås annat än individuella föreställningar, hvilka omedelbart hänföres till sitt object. Men föreställningen förutsätter ju nödvändigt verksamhet af den förmåga, som producerar föreställningar d. ä. af Förståndsförmågan? och således måste nödvändigt denna förmåga, både till sin varelse och sin verksamhet föregå äfven den på åskådningar grundade Erfarenheten.

Detta blir ännu tydligare genom en noggrannare afgifning på ämnet. — Detta föreställningens hänförande till objectet, gifver ingen visshet i Kunskapen, om ej objectet med föreställningen öfverensstämmer — hvilket äfven Förf. medgifver, då han sid. 13 riktigt bestämmer, att kunskapen beror på congruentia subjectivi & objectivi. Men den identitets-copula, som sammanbinder föreställning och föremål, subject och object, är den intellektuella åskådning, som säger Detta är Detta: $A = A$. Objectet för denna åskådning är det Absoluta, som ju är absolut der föreföre att i det icke existerar några motsädd, varande indifferensen till dem alla. Detta Absoluta är således det enda äfna före Kunskapsförmågan, hvars första Prens, medvetandet endast är en reflex af den intellektuella åskådningen. Först med medvetandet är alltså erfarenhetens möjlighet gifven; ty denna

beror på föreställningen om mitt Jag, såsom någonting från annat särskildt, och denna föreställning ger medvetandet, eller intelligensens öft, att weta af sig sjelf.

Då man icke utgår från denna enhetsprincip, utan i stället antager twenne principer, neml. dels förståndsförmågan, den intellektuella naturen, hwilken i utöfwandet af sin egen activitet låter sig som något från sinnewerlden särskildt (pag. 11), och dels en fysisk natur, hvars objecter gifwa realitet åt förståndets föreställningar och bestämmandem, så råkar man owillkorligt, som vår Auktor, i trångsela mellan twenne principer, eller inwecklar sig i en dualism, den man hwarken kan tillfredsställande förklara, eller från hwilken man ej kan utgå till någon sakter kunskap. Ty antager man dessa båda principer såsom hwar för sig sjelfwa bestående, så gifwer man dem en inbördes oafhängighet som motsträfwar all relation dem emellan. Och fåfängt är det att wilja frambringa denna genom antagandet af en prästabilerad harmoni, enligt hwilken den yttre werldens phänomener skulle vara lämpade efter förståndets föreställningar och förståndet efter phänomenerna, så att werlden svarar fullkomligt till människan och människan till werlden (pag. 16). Swärtiligen kan neml. med detta antagande förenas objecternas realitet; ty då hos twenne personer som betrakta samma föremål, det uppträder olika föreställningar — och att sådant ofta händer, lärar oss dagliga erfarenheten — så, då verkligheten af vår egen föreställande existens icke för oss sjelfwa gerna kan bli twifwelsaktig, måste wi häraf ledas derhän att anse harmonien blott vara bestämd emellan den enda verkligheten: vår tanke och någonting blott kens

bare, som presenterar sig olika för hwarje olika tanke. Och wi kunna i detta faller icke trogna oss med annat än en Fichtisk Idealism, som lärar att Jaget sjelf presenterar, till sin egen begränsning, ett icke Jag, d. ä. sinnesobjectet. Antag så detta, så följor widserligen den prästabilerade harmonien all oföretlighet och orimlighet, som annars åtföljer den, ty det kensobject, jag för mit eget behof, frambringor, det bildar jag namn liksom i harmoni med min föreställning. Men människan, så ofta tryckt och beswärad af tingen utom henne, kan swärtiligen förtro sig med en sådan Idealism.

Med antagandet af en sådan prästabilerad harmoni, måste äfwen hela min kunskap blifwa wacklande; ty då object och föreställning stå, till hwarandra, i ett inbördes causalsamband, så kan jag aldrig om objectet winna någon kunskap utom min föreställning, d. ä. icke weta huru objectet är beskaffadt i och för sig sjelft. Då nu likwäl erfarenhet lärar mig, att wisja objecter i sjelfwa werket äro annorlunda än jag föreställer mig dem, så måste jag alltid bli twifwelsaktig, om ej sådant är förhållandet mellan alla mina föreställningar och deras objecter. Det är deri öfver flål i att Förf. p. 10, förklarar denna kunskap för fragmentarisk och man må ej undra äfwer, om förskäl göras att i den brinna fullständighet, genom ett transcendental forskande efter det absoluta. Men strukturar dock att om ej kunskapen utgår från det absoluta i intellectualafskådningen uppfattadt, så kommer den genom ingen transcendens dit, den må nu taga till sin basis, aningen derena Jaget eller sinnewerlden, eller båda tillhopa (pag. 13). Wist är äminstone, att om enda wägwisaren och ledaren under transcendensen, skall vara den tillräckliga grun-

dens sats (Principium rationis sufficientis), som det pag. 22 heter, så är bemödan det så långt. Ty Principium rationis sufficientis är till sitt väsende intet annat än en logisk sats och äger derföre blott inom logiska frågor giltighet, såsom endast hänvisande till en yttersta grund för räsonnementet. Men att Hörf. icke tänker sig sitt absoluta, än som en sådan Causa Causarum, som illam constituit Substantiam, ex qua omnia derivantur, det förklarar han med tydliga ord pag. 25. Skulle man också, hypotetiskt antaga denna ensfärdiga förklaring öfver det absoluta, som den egentliga; så följer af ett consequent fortsättande af satsens ledning, att man äfven måste fråga efter en grund för den yttersta grunden, en Causarum Causæ Causa, emedan just satsens formeln af satsen antyder en sådan infinit series af orsaker. Men om man också med satsens uppsinnare skulle vilja afhugga undersökningen genom anmärkningen, att det ej gifves något pour-quoi de pour-quoi, och förklarande att man ej behöfver gå längre än till den grund, som tillräckligt förklarar phänomenet; så är det dock gifvet och långfredan anmärkt att Principium rationis sufficientis, dock omöjligen kan leda begreppet till en evigt själfberättande och fritt verkande orsakernas orsak, eller till summum gradum in Intelligente Natura. som vår Auktor yrkar sig pag. 36, och således mycket mindre till en öfver alla motsatser upphöjd och dem fullständigt lösende absoluthet. — Huru tror D. c. ogiltigheten af Causalitetens satsen i metaphysiska undersökningar vara demonstrerad; och att den icke gäller mera inom physiken, synes deraf, att den då är en mechanisk synpunkt borde ådagaläggas, hvad den dock icke kan, att rörelsen i Universum

nödvändigt måste taga en början. Således är Causalitetens satsen helt och hållet äter förvisad inom Logikens gebiet, och dermed undanryckt de stöd den skulle upprepa under Hörf. förutbestämda harmoni, hvilken derföre måste ramla öfver ända.

Detta blir ännu påtagligare, om vi närmare betrakta de af den förutbestämda harmonien och med causalitetens satsen sammanhängande, så kallade categoriska propositioner, dem Hörf. medgifver fullt realitet utom erfarenheten (pag. 8), och underligt nog, angifver för de allmänaste tankelagar, erforderliga såsom oundgängliga villkor för varandens möjlighet, (p. 9), då han likväl nyss förut sagt, att kunskapsförmögan endast genom erfarenheten väckes till verksamhet. — Några af dessa axiomatiska intuitioner eller categoriska förställningar uppräknas pag. 11—13, och framåt bland dessa angifves menliga satsen, quisque enim sentit se esse liberum. Här har dock Hörf. erfarenheten emot sig, hruken visar, huru söga speculationen ännu förnänt att rädda denna för moraliteten alldeles nödvändiga sats, för det vanliga oreflexerande medvarandens infäst. Och inconsequent är detta yrkande, af den som antagit såsom det högsta sanningscriterium, Principium rationis sufficientis: att ingenting sker och intet uppkommer utan en tillräcklig orsak; emedan med den omöjligen kan förenas en tillfällig och villkorlig, d. å. fri handling. Från detta håll har också redan Forskål angripit Causalitetens satsen, visande att så snart man antager Gud såsom världssammanshängets första upphof och causa necessitans, så, emedan Synden verkligen existerar, måste man sluta, hvad dock är orimligt, att den är Gud behaglig; ty annars

hade det kostat hans allmoft ingenting, att i detta nödvändiga system af följder, som wi kalla Universum, från början utsluta den. Verkligan har också Förf. haft ett icke rätta besvär med det onda, utan att dock tillfredsställande kunna reda sig dermed. Men då existens, kunde han icke, för att ej så hela erfarenheten och det allmänna människoförståndet emot sig. Ej heller kunde han antaga det, såsom något positivt, då hypotesen om det ondas nödvändighet, såsom en från materien och sättheten ostränkselig egenskap, skulle motstrida friheten och upphäwa all moralitet. Derså för att med ett Alexanders hugg lösa den gordiska Knuten, härleder han såväl det ondas som det godas existens i Intellectual och Sinnesvärlden från tvänne särskilda af hvarandra oafhångiga principer, (pag. 19). Men då — heter det, p. 20 — Malum istud Principium non est absolute necessarium, necesse est, ut Absoluto Principio subordinatum sit; quare sequitur, Malum Principium, quod neque materiæ est, inter Absolutum & Materiam esse quærendum. Men mot denna, mellan det absoluta och materien warande onda princip, måste de absoluta ut fundamentum & subsistentia omnis ordinis hafwa ett afgjordt och beständigt bemiddande (Nisus) och ille nisus perpetuam in Natura constituit correctionem, quæ absque dispendio libertatis apud finitas essentias influit, & efficit, ut effectus perturbationis ad bonum exitum vertantur, & quidquam utile producant (pag. 33). Wi finna således här en något mildrad och förslöad ontydning af den Evidentziska Västa Werlden, i hvilken allt onde blott är skenbart, för hwars allmänna antaglighet man dock wäl ytterst

måste fly till Swedenborgs sats, att menniskan icke handlar fritt a se, utan blott sicut a se, och i och med desamma är friheten ohjelpligen förlorad.

Emellertid har Förf. handlat consequent i antagandet af dessa båda principer för det onda och goda, liksom för Kunskapen, neml. Förståndsförmågan och Enheten = Föreställningarne och objecterna. Samma duasäm till råder äfwen i människoförståndet, består af Förståndsförmågan (Facultas intelligendi) och Begärelseförmågan (Facultas Appetendi) eller Wiljan (pag. 14 & 16). Denna senare förmåga förhåller sig till den förra som förståndsförmågan förhåller sig till sinnesvärldens objecter. Liksom emellertid det förregående, objecterna kalla förståndsförmågan till verksamhet, så uppväcks wiljan af förståndet, liksom utan att deras uppkomma eller bero. Hwarken konstitueras wiljan af förståndet, eller förståndet af wiljan. Men utan förståndet skulle wiljan ej kunna framtråda i verksamhet, på samma sätt som förståndet ej är activt utan genom erfarenheten (pag. 17). Mellan förståndet och wiljan — liksom mellan föreställningsförmågan och objecterna — råder en förutbestämd harmoni, vel Ordo a principio ita constitutus est, ut intellectus & Voluntas concordent (pag. 18) — och stod Förf. fast wid denna sats, så wore friheten återigen ohjelpigt upphäfwen. — Men stros nedanså heter det, att harmonien mellan förståndet och wiljan enligt denna ordning (harmoni?), konstituerar moraliskt förståndet, i hvilken hwarje gerning sammanstämmer med sitt mål. Men om begärelseförmågan till följe af principio accidentali, quod inter Absolutum & Mundum sensibilem pendeat (pag. 30), förledd af Banor, af mens

niskroppens natur-inertie eller af den statiska begränsningen (pag. 31), bryter mot den från begynnelsen bestämda naturordningen, så uppkommer det Onnda, hwaremot det är godt, som med denna prästabilerade naturordning öfverensstämmer (pag. 27). Då nu Jag vill, att intet ondt mot mig skall udföras och aktsiavelten lär att mina likar hafwa samma vilja (pag. 26), så idser deras att Jag och mina likar hafwa inbördes plikter och högsta regeln i affeende på dem eller den första moralitetsprincipen, enligt naturens Postulater och i medvetandet gifwen, är det budet: att hwad jag vill att mig ej skall tillfogas af andra, må jag ej tillfoga dem (pag. 27). Det gudomliga ursprunget och den djupa sanningen i detta bud är oödnelig, men det uttalades först, som en tillfällig anmärkning, alldeles icke i mening att vara en wettenskaplig sats och derföre är den icke heller tjenslig deri. Den är neml. endast negativ, användande blott hwad man bdr uraktslåta, icke hwad man bdr göra, och således kan den, i anseende till wettenskaplig evidens icke räffa med den Kantiska Formeln för moralprincipen, hwilken alltid måste gälla som en fötträffligt väl uttalad Norm för fria gerningar, den nemligen: Handla så, som wille du att din handling wore en allmän lag. — Men Nec. vill återvända till theorien om förhållandet mellan förståndsformågan och wiljan.

Följande den angifna moralprincipen eller icke, är dock wiljan, i båda fallen, till alla fria gerningar, en ofskänd orsak (caussa-prægnans) och den inre activitetsprincipen. Då nu, som vår Natur träffande uttrar sig, lif är activitetens wilkor, så lefwer wiljan, men icke utan i förbindelse med förståndet.

Och detta, ehuru wilja och förstånd äro bestämde särskilda egenheter i sinnet, har detta wälat, att allmänheten tillskrifwit förståndet, hwad som är wiljans, och derifrån har i filosofien uppkommit den empiriska metoden, som går ut på, att härleda all menisklig kunskapsörjan från de yttre sinnena (pag. 17).

(Slutet följer.)

Thomas Thorilds Samlade Skrifter. Första Delen. Upsala, Palmblad & C. 1819. 207 sid. 8:vo.

(Slut fr. No 9.)

Likväl då dessa Skaldestycken äro barn af en helt annan tid än den närwarande, torde Nec. anses öfwer dem warit för widåstsig på befostrad af det, som egentligen borde vara föremålet för hans älgård, neml. Redaktions-sättet. Nec. wil derföre nu för desamma göra reda. — Det heter i Förordet: "Det hela ha wi indelat efter Åldrar. Man kan taga denna indelning både i yttre mening efter tiden, och i inre mening, såsom utmärkande särskilda epoker af Författarns bildning; och i båda dessa betydelsor dräffa wi, att den må förstås. Denna indelning är wisserligen ganska lyckligt funnen. Då dessa Skaldeskrifvelser egentligen äro att anse såsom inledning till Samlingen af Thorilds prosaiska Skrifter, dem genom hwilka han födnämligast werkat på Samtid och Efterwerld, är ett sådant anord-

hände af dem, onekligen det bästa, som framställer den gradvisa utvecklingen af Thorilds obling och tendens. — Den första Aldern omfattar de båda senare åren af 1770 talet, under hvilken dels uttrycker af en warm, kristlig religiositet, dels ett smöglatigt gaslanteri tycktes blanda färgorna till hans compositioner. De äro alla rimmade utom en enda, som är i säkallad poetisk prosa, till hvilken form Thorild tycktes hafwa blifwit ledd af Götner och Gerstenberg. — Under Andra Aldern, ungefär från 1782 till 1786, framträder verkan af hans förgudande värde för Othian, Klopstock och Göthe, och nu tingerade en sentimental naturkärlek tonen i alla hans stycken, med undantag af ett par rimmade, i hvilka råder en reminiscens af första Alderns manér. Under denna period var hon äfwen mest omväxlande i formen. Utom några stycken i poetisk prosa, höra alla hans herametriska, lyriska orimmade och rhytmiska stycken till denna Aldern, från hvilken äfwen man kan anse att Thorild lemnat oss den största skatt af äkta poetisk skönhet, helst, som enligt Rec:s tanke, det vackra stycket Rimmet borde föras till denna andra period, såframt ej, hvilket ännu ej är angifwet, Redaktörerne äga öfverwägande skäl för att flytta det bland tredje Alderns alster. Då uppkomstriden af detta stycke icke är angifwen, kan Rec. ej säga, om detta skäl är chronologiskt, det kan dock knapt skulle tro; ty om hans minne ej förmycket bedrager honom, har han läst detta Skaldestycke i StockholmsPosten för något af de första åren af 1780-talet. Med undantag af detta, hafva alla styckena från tredje Aldern, en of-

öfördt strängare karakter, och behandla, nästan uteslutande i timvårter, patriotiska äfvi-ter och reflexioner. De äro också af alla mest komma på poetisk märkvärdighet. Som tiden för GöthamannaSångernas förläsnande af är uppgifwen, kan man anse år 1794, så som det sista år, sedan hvilket vi, af Thorild, äga något versifieradt försök på svenska.

Det slutar af de här upptagna Poemer, hvilka Rec. kunnat jämföra med äldre upplagor, neml. Passionerna, Inbillningens Vöjen, wid Konungens Hemkomst och Mildheten, äro de alldeles oförändrade till sin ytre gestalt, hvaraf åter är att sluta, då Redaktörerne hafte tillgång äfwen till Thorilds egna efterlemnade papper, att han af dessa sina Skaldeförsök icke företagit någon revision eller utfört några partiella förbättringar. Dock torde mera än en läsare här om önska någon beständare angifvelse, liksom äfwen sakna flere icke så alldeles omvigtiga bibliographiska underättelser. Ex. hvilka stycken förut varit tryckta, hvar och af hvad anledning o. s. w. Man kan swara, att då dylika omständigheter alldeles icke hafwa något inslytande på styckets värde eller övärde, more sådana frågors besvarande endast tjentlita att förändja en otidig nyfikenhet. Men Rec. hemställer, om dylika underrättelser icke allenast äro vigtiga till bekräftelse af hvarje styckes äkta thorsildska upphof, utan äfwen vigtiga bidrag till historien om Förf:s förhållande till sin tid och des Tidnings utgifware m. m. Med ett ord, ingen kan föruse, om ej en händelse kunde inträffa, som mera än nu gjorde en sådan underrättelse af vigt.

Gotheborn

R e c e n s i o n e r:

Skalde, Förel af Anna Maria Lenns
gren. Stockholm, Grahn, 1819, 255
Sdd. 8:o.

Med sågnad och erkänsla emottager All-
mänheten en Samling af de, tid efter annan
i StockholmsPosten, införda poemer, som,
ehuru utan namn meddelade, dock beredde deras
författarinna ett berömdt namn och förtjent
bifall. Näst Franzén har kånhandat ingen
svensk Skald i den nyh förflutna perioden,
frambragt flera stycken, som spridt sig bland
alla Samhällets klasser, lefwat på allas läp-
par, blifwit lärda utanill, och, på wise
sätt, införlifwat sig med den allmänna bild-
ningen. Dock ännan Rec. yttrar sin mes-
ning om dessa stycken, är det billigt, att nå-
got liter uppehålla läsaren wid det företal,
hvarmed denna Samling beledsagas.

Det är författadt af samme wördnads-
wårde Patriarch i wår Wittethet, hwilken

wedan så ofta förut pröfwat den bittra lotten,
att rista minneskriften på sina bortgångna
wänners wårdar. Det är författadt i sam-
ma bildade och harmoniska språk, som utmär-
ker all Landsböfotngen v. Rosensteins prosa,
och närwarande företal förtjenar en så myc-
ket större uppmärksamhet, som det i yttersta
Förthet innehåller grunddragen af Förf:s och
man kan äfwen nästan säga, Swenska Skalde-
miens konst-åskge, så widt den hitills blif-
wit bekant. Beropande sig på Förf:s eget
yttrande "att alla rättänkande böra wåga, att
oaktadt ombyrta ränkessätt, oaktadt allt klandre
och smädelse, stå qwar att strida för (hwad
de anse för) det sanna och rätta," — will
Rec. tillåta sig den friheten, att upptaga och
med några anmärkingar beledsaga den del af
Förf:s ästhetiska theori, som han här funnit
för godt att framskälla.

"Det gifwes — heter det sid. V. — i
alla wittira arbeten twenne huswudsakliga före-
tjenster, uppfinningen och utdrandet; den förra
snillens och inbillningens foster, bör wara fet,

och intrycket den gör, lifaså, utfrändet wid känna reglor, icke ensamt skapade af wanan, men grundade i förståndet, som häruti, liksom i alt menckligt, efter att hafwa blifwit förwånadt och hänryckt, åskär att hejda sig, samsa sig och döma. Det frågar: war uppfinningen styrd eller tygelfri? war uttrycket sannt? war ändamålet rätt wunnet? war känslan jemt underhållen? kan man till det nåje, som blotta driftigheten, egenheten och nyheten skapat, återgå lika ofta och med samma hwilande, oförda och waraktiga beundran, som södes genom delarnes sammansättning, genom rättighet, sanning, genom en wid hwarsje läsning förnyad upptäckt af stilens skönheter och af det helas fullkomlighet? Fullkomlighet är nämnd, den finnes onekligen i stilen, i uppfinningen, planen, sammansättningen, och kan, oaktrad möjliga inkast, söras nära till wifhet. I anseende till flagen af Skaldkonst och wältalighet, är den icke lika bewislig och är underkastad tvete samt Mathematicers och enskiltes olika tymanen." Widare sid. VII. "Bredwid de författare, som söljt reglor, hämtade från sjelfwa saken och dem sundt förnuft gillat, finnas dessa originalsnillen, som, obekymrade om alla reglor, förkastande alle twång, skapa sig en ny och egen wäg. Beundrom dessa Snillen, men utan att förswara deras fel och utan att förringa wärdet af en rätt och sanna smak. Beslagom tillika alla dem, som, utan att åga deras snille, söka härma dem, och tro sig wara snillen genom blotta förkastandet af smakens råd och genom nyheten. Då man bildar sig efter författare af en sund och erkänd smak, kan man lifafullt bli söga intressant och äswen matt. Då man bildar sig efter de så kallade

originalförfattare, utan att åga deras originalitet, löper man fara att blifwa löjlig."

Hwad, enligt war öfwerbyggelse, förwillat wara äldre Konstdomares theori, är deras misstag att föreställa sig Snillet och Konstsen — eller hwad de kalla Smaken — så som twenne bestämde åfseilda acter af Skaldens skapelse: förmåga: nemligen snillet såsom en på "en egen och ny wäg" djerte och "sanslös" framrusande Pegasus, Smaken åter ungefär såsom en töm, hwarmed den ystre gudafälen skall "hejdas." Wi minnas ännu de tider, då man knopt nämde Snillet, annat än för att wara för dess förwillelser; då man bland ett styckes förtjenster, endast nämde vers, diktion, och rimmens lärhet; nu, sedan några år tillbaka, börjar man medgifwa, att Snillet är någonting wäsentligt, äswen i Poesien. Å war sida medgifwa wi gerns: att all Konst har sina långa lärosår, att den fordrar — hwad man kallar reglor. Men hwilka äro dessa reglor? Se här stiljestenen. De fransyske och svenske Fransoserne swara: "Reglor?" — huru är det möjligt att icke förstå det? Reglorna i Ästhetiken hafwa samma grund som reglorna i Grammatican: man abstraherar dem från "författare af en sund och erkänd smak," och skrifwer öfwer: Usus voluit. — Deremot neka wi, att i Diktens Werld äswen de störste mästare kunna skapa lagor för en yngre Skaldslägt. — Då Hr v. N. och andre tala om de stora Snillenas fel och widunderligheter — hwad mena de? Jag känner inga Snillen af första ordningen, hwad äro wanställda af werkliga fel. En nutidens Skald skall ej, såsom Homerus (enligt hwad man wet af Kellgren), låta Jupiter hota sin gemål med styrl, — ej, stikka en tragisk hjelte, såsom Ajas hos Sophokles, att frida

med oxar, — ej låta sina hjeltinnor skämta så sjelfwäldigt, såsom mångengång hos Shakespeare — detta wore ett fel mot conveniencen (och frän den bör hwarje författare icke utan högre skäl afwika), — men icke böra wi lägga våra begrepp, våra föreställningar till måtstock för förfurua tider — wi böra ej engång med förlåtande medlidande se ned på sådana fel, så länge det ännu är oafgjordt, om äfwen, då wår smak stötes af sådana omständigheter, wår bildning ej kan wara förmycket artificiell, och om ej våra förfäder deruti hade rätt, då de följde naturen. Det är åter möjligt, att wår närwarande bildning, i åtföljande bland dessa punkter, äfwen i högre menisktligt (och således jemwäl artisktligt) hänseende, verkligen kan hafwa förändrat sig, — men hwad betyda sådana oöwäntliga conveniens-fel mot Konstens höga, ewiga lagar? Wi se af Shakespeares äldsta skådespel, att äfwen den störste bland den yngre tidens skaldar icke på engång uppträdde såsom måstare, att äfwen han måste hafwa genomgått Konstens läro-år, — men icke woro hans största utkast dertför ofullkomliga, emedan han i sina yngre år hade förmycket snille, som sedermera, skulle man sålunda tro, något litet bortdunstade. Twertom: äfwen som poet kan man aldrig hafwa förmycket snille. Ej heller bör, enligt Hr v. N:s dualistiska åsigt, man föreställa sig Snillet och den så kallade Smaken såsom twenne krafter, hwilka, liksom Hipolytes hästar, ströfwa åt olika sidor; eller Snillet såsom ett gas, som lyfter Diktens flapp mot molnen, och Smaken såsom en riddwändig barlast, som nedtrynger den mot jorden. Rec. föreställer sig hellre dessa twenne krafter såsom aldeles identiska; han tror, att snillet sjelft är sitt eget correctif, och då man ser en mäktig Natur på afwägar, är det mes-

sa dertför, att han i denna stund blifwit styrd af en mattare, än af en starkare Genius. Medgifwom, att det äfwen gifwes en rå, oharmonisk kraft, som aldrig skapar annat än widunderligheter; men sådana ensidiga originaler böra ej bland raden af de måstare, hwilka man "beundrar" — om man äfwen hos dem kan beundra enskilda tankar, uttryck och ställen. Sådant är måhända Milton's Paradis, — sådant är i wår inhemska witterhet drottqwädet Gylfe, fullt af måningar, som kunna ställas bredwid de största måstares, men det hela i grunden hwilande på en förwillelse, som ej är snillet's, utan, efter man will nyttsja detta uttryck, den falska smakens.

"Aldramest och djupast — forrfar Hr N. — skall smaken falla, om något land skulle widkännas den olycka, att se en Philosophie uppstå, som icke wore nog klar, nog förtlig, nog utredd; och om en sådan Philosophie skulle få insigtelse på witterheten, hwad skulle wäl då följden blifwa?"

En sådan olycka måste, så wide Rec. kan inse, hwarje lands Witterhet widkännas, der en verklig philosophi uppstår. Ty hwilket dödt, ofrukthärande träd wore ej en Philosophi, som ej sträckte sina rötter äfwen inom Konstens land! Är då Witterheten en isolerad planta, som växer på ytan, utan att hämta sin näring af lifwets allmänna rot. Och huru skall man ensamt begära af den dunklaste bland Wertenskapet, att den på engång skall framfödas fullwuxen? Så söddes i himmelen Wisshetens Gudinna, enligt fasbelt; — men här, i den sublunarska werlden, måste denna planta säas, uppstiga och långsamt tillwäxa. Och wäxa i ewighet mot höjden; — ty wore Philosophien verkligen "fullt klar, fullt utredd," — så wore ju alla lifwets gåtor upplösta. Och detta är äfwen

det mål, hvaritt alla Adla fräfwor, — men manne de, som wilja njuta utan att så, hafwa rätt, då de ropa: Tog hit frukten, lät oss smaka på! . . . Swad? är den icke mogen. Än? Hugg ner trädet! Det ger ju bara flugor, och hindrar utfläkten åt släkten! Hugg ner det, utrota det ur vårt land! Swad kan wäl annars följden deraf blifwa?”

Vi gå nu till några andra, mera enkla anmärkingar i detta Brevet.

Med mycket få, uttrar Förf. sid. 12 — att Fru Lenngren är ”wärdig att räknas för den största Skuld bland Swenska Fruntimmer.” — Welleritt har hon egentligen ej flera än twenne medelåfårinnor, Fru Brenner och Fru Nordenslycht, — ty Grefwinnan, Frölich och Fru Swedenmark woro allt för litet productiva och wunno aldrig något betydligt anseende. — Swad den sista angår, kan hon wisserligen, oaktadt allt det berömd på henne, under hennes lifsdagar, slåsades, aldrig inså den sansade Kritiken komma i beräkning, då man wäl måste medgifwa att ”högbergsgumman” största ära war, att till werlden hafwa frambragt aderton barn, en ära, som fåga skades genom ännu twenne barn af ett helt olika slag: neml. twenne qwarte hand platta timmerier. Blotta ögnandet på dem, wisar tydligen att Fru Brenner hwarsken war man eller qwinna, utan en Werdant i stubb. — Fru Nordenslycht åter har under senare tider lemnats åt en glömska, som, då man efter hennes så kallade utswalds Arbeten bedömmar henne, är alldeles oförligt. Oaktadt hennes belåsenhet — äfwer hwilken Fru Lenngren ganska qwickt nämner, sid. 69 — war hon alltid, i de af hennes Skaldestycken, som mottagit den

stora prögeln af hennes själ, ren qwinna, i hwars hjerta, med förtärande lågor, kärlekens tränad flammade. Dertföre långade hon med sentimental håfghet, efter den tid och de rum, då ingen falsk conveniens, ingen blott på yttre saken beräknad anständighet lade hinder i wägen för uppsjällandet af hjertats öfswisningar; men då hon ej i verkligheten kunde flytta sig tillbaka till denna Arcadiens första ålder, wille hon åtminstone bereswa i Dikten. Ur denna djupa fördomda källa flödo dessa smårande Herdagwäden, der Herdinnor än utgjuto sin förtjusning öfwer den älskades omarmning, än sin klogans äfwer hans glömska; och dessa längeansqwäden, som glöda af en förborgad låga, och ofta frambräta såsom jimmerrop af en försmädd kärleks förtwiflan *).

Man upptäcker i denna omständighet en afsjörd otidhet mellan henne och Fru Lenngren. Denna senare tyckes alldeles hafwararit kall för känslornas varmaste rörelse, för kärlekens hänsbrände: åtminstone hafwa dessa känslor aldrig sunnit en ton på hennes Lyr. Dertföre i Några Ord till min K. Dotter: ifall jag hade någon (sid. 1 — 6) träffas intet, som angår förhållandet mellan Ålfrorinna och Ålfrare; äktenskapet framställles såsom ett blott moraliskt contract, icke såsom ett — i ordets alla bemärkelser — heligt sacrament. Så heier det sid. 5:

Den male, som dig blir besörd

(Wärk denna stora hemligheten!)

War huld, om han är huldhet wärd,

Om ej — så war det i förtreten.

Det är ingen fråga, att icke männenne fluke

* Man läse Sängen till Zischersfröw. Utwälsda Arbeten sid. 148.

finna sig wäl wid, om hwarje Hustru bok-
 stäftigen följde detta råd; men det torde wara
 lika så gifwet, att ett sådant bud endast kan
 följas, liksom föreskrifwas af dessa kallare
 wäsenden, hwilka aldrig i hjertat känna be-
 hofwet af ett sympathiskt swar. — Det högs-
 ta af alla äktenst. pers bud, hwarom Fru
 Penngren har intet att säga sin Dotter, är
 wäl det, att man älskar — af ingen annan
 grund än för kärlekens egen skull. Ty hwad
 är en kärlek af plikt för ett warmt hjer-
 ta, en werkligt sön själ? Wißerligen ganska
 okningswärd — men endast negativ; en lä-
 ga utan wärma. Sålom en grundanka seams
 ställes här öfweralt den föreställningen, att
 kärleken blott är snäll, en blott kärta, ett
 aberration från det wänliga och bestämda,
 som gifwer anledning till lösligheter. Det
 är i ett af dessa stycken (sid. 22), Därskar-
 pen framställd som kärlekens Bror, och uds-
 den af det hela, den, att den senare jemte le-
 des af den förre. I ett annat kallade Dam-
 sen, sid. 58, warnas Ticken på detta sätt:

Likwäl akten, då I swingen,
 Under glädjens vira lopp,
 Ut ej med en slägt af wingen
 Astrild tändet lågor opp.

Efter wanan skälmsk och listig,
 Semligt särar han och ler;
 Walsen adr den skalken dristig,
 Unga Sköna akten er!!

Han skräsligt fring er wakar:
 Öfberwägna, helt dig Koff,
 Om hans blod i dansen sprakar:
 På din spindelglesa ryll. etc.

I ett tredje sid. 88, beskriwes skönda föro-
 hållander mellan Kästmö och Kästman:
 Kästman af det tundra slaget,

Platt i joller och i skämt,
 Libbar wid den sköna jemt,
 Henne endast ser i laget.

I winkel och wäl
 Der smeka de två;
 Hwad extaser!
 Hwitka phraser!

Ättliga ort höra på.

Hans Väds Morgondröm s. 122, beskri-
 mes åter på detta sättet:

Hon jolla tröts ännu bland smekande cousins:

I minik och störd och mousetner

Och lösa mynt och lif och lyfkar och berdm.
 Och i sagan Andarne sid. 194 utmålas den-
 na äfigt af kärleken såsom blott fikandet efter
 förestulna snälliga wälfarter, med nästan allt
 för klara och genomskinliga sårgor.

Denna obekantskap, detta, Nec. wille nä-
 stan säga, förakt för qwinns ägentliga genia-
 litet: kärleken, har äfwen medfört den följ-
 den, att man hos wår Författarinna saknar
 all worm känsla för religionen, denna qwin-
 nans enda, sanna Philosophie. Det finnes
 bland hennes Skaldeförsk, en Hymn sid. 41,
 som skulle wara religiös, men i hwilken dock
 råder intet annat än en theophilanthros-
 pist NaturReligion, som med sin öfriga is-
 köld har den olyckan, att aldrig kunna bli
 poetisk. Äfwen i det lilla stycket Kyrtogår-
 den sid. 49, saknar man i uttrycket den an-
 dakt, som ånken af lifwet efter detta måste
 wäcka i hwarje äkta frome hjerta. Och Adams
 och Evas Morgonsång, som, ehuru i sig
 sjelf ganska wacker, dock icke må jemföras med
 Franzéns hänförande stycke: Menistans An-
 lete, hwilar äfwen på en blott pligt kärlek
 till Gud, såsom Naturens Upphoffsmän. Den-
 na brist på sinne för kärleken, har äfwen le-
 des: wällar, att man ofta i Fru L:s stycken
 saknar denna qwinliga finställa, denna med-

wetlösfa tokt för det stickliga, som onnars
plågar åtfölja Gratiernas lön. Hos Fru
Lenngren yppar sig denna brist, genom det
att hon utmålar wisa föremål med en all-
för liflig grad af fysisk styggelse. I. ex.
detta drag i stycket *Contrasten* (sid. 98).

Sleppundswigtiga Marrona,

Skona of, jag her!

Sänk då dessa breda rona

Wid ett spelbord ner.

Eller detta i det annars qwicka stycket *Wauy-
hallen* (sid. 115).

Andlig ett mäncken af ljus,

Rackling och buller och sus,

Ledsnad, urdunstning (!), behof utaf snus.

Hwarwid man nästan är färdig att sätta Näs-
duken för Näsan.

Till samma Clas höra äfwen de särgor,
med hwilka vår Författarinna nästan bestån-
dige utmålar Alderdomen. — Med undantag
af det högst intagande stycket *Gumman* s. 12,
och ett annat kalladt *Mor och Dotter* (s.
77), så framträder den aldrig annat än *Stin-
torr*, med pintorra ben, utan wador,
men hwilka spå wäder, med Näs med
familjeskras, med diger brun barm, med
fontäneller och podager etc. alle antydande
att hon helst i Alderdomen icke såg annat än
förförelse; grunden till all styggheit. Det är
naturligt, att då denna sättes emot begäret
och bemödadet att synas ung, att behaga el-
ter imponera med wärdighet, så måste en lös-
lighet bli dess effekt; men icke det milda wäl-
gbrande halft tårblandade löje, som framkallas
af en äkta komie, utan det gälla, skärande,
bittra årlöje som owillkorligen beredes af hwar-
je något qwickt anlagd och rasst utörd Car-
ricatur.

(Slutet följer).

Theses Methodum philosophandi corri-
gentes, a Petro Nordin, Theol. &
Philos. Doctore exhibitæ. Christian-
stad, Cedergréen, 1819. 38 pagg. 8:0.

(Slut fr. No 9.)

Anledningen till detta misstag ligger till
en stor del deri att wiljan, såsom en inre
förmåga och den egentliga och första bewekels
segrunden till all handling, är närmare inre
till det absoluta än förståndet, efter hwar-
s bestämningar den icke alltid rättar sig, utan
uppenbarar sig som en herrskande kraft, hwil-
ken till och med efter sina böjelser (affectio-
nes) länkar förståndet, ehuru dock i sjelfwa
verket wiljan icke kan anställa något wal
mellan objecterna, utan att förståndets kän-
nedom om dem föregår (pag. 18). Och så-
som ett kraftigare medel till begärelsebrmä-
ngans wäckande, har den skapande förstånds-
förmågan (pag. 14) en egenkap, känd under
namn af productiv inbillningskraft, *Doesiens
tjenariana*, som frivilligt efter egna lagar,
ombildar de redan kända objecterna och af
dem sammansätter och framställer nya (p. 11).

Företaga wi nu ett närmare bestående
af denna deduction — kanske en af de bästa
i hela den lilla skriften — och försöka att
sammansänka den med Förf:s grundsat, att
förstånds-förmågan aldrig utan genom erfaren-
heten skulle komma till verksamhet, så se wi
honom åter stanna i samma motsägelse, som
redan från början lagt sig i wägen för hans
speculation. Wi hafwa sett att erfarenheten
är ett wist sätt att förwärfwa kunskaper;
men utan activitet kan intet förwärfwas och
således måste man nödwändigt hos individen,

under det att den erfar, tänka och activitet, emedan utan denna intet hopsamlande och ordnande af intrycken, hwari erfarenheten består, skulle kunna äga rum. Och sanningen af denna anmärkning lärer erfarenheten sjelf i det hon visar sin olikhet hos djuren, (hwilka endast äro passiva och derför af aldrig så ofta itererade intryck icke vinna någon kunskap) och hos människan. Men activiteten, sine qua actio non produceretur (pag. 16), är enligt vår Auktors hypotes, helt och hållet wiljans product, och wiljan åter kan icke framträd, såsom wilja, utan att åter förståndsförmågan på förhand bildar sig föreställningar om objecter. Således är activiteten, såsom wiljans product, senare och yngre än både erfarenheten, som erfordras för förståndsförmågans väckande, och förståndsförmågan, hwars verksamhet är nödvändig, för att wiljan må komma i utöfning, men det oakadt är activiteten ett erforderligt villkor för båda dessa kunskapsförvärfningsfått, och således måste man präsupponera activiteten för att så activiteten konstruerad, hwilket är orimligt. — Vidare då, enligt den antagna meningen om en prästabilerad harmoni mellan föreställningarne och objecterna, den yttre världens phänomener måste accommodera sig efter föreställningarne och dessa åter efter phänomenerna (pag. 16), så blir det alltid en grof contradiction, att låta en productiv inbillningskraft gälla, som enligt sina egna lagar, sponte componit & in medium producit nova objecta, och i allmänhet att statuera att *Facultas intellectualis in natura se ipsam, ut objectum Philosophiæ, a mundo physico hujusque legibus separatam sistit, quod propria gaudet activitate* (pag. 12). — Och efter att hafwa

wissat denna mångfaldiga motsägelse i hellska huswudsatserna, anser Rec. det öfverflödigt att följa Förf. i alla partial-detaller. Han will derför nu blott till slut anföra de tre nya kunskapsprinciperna, dem Förf. härledt ur sammanhonger mellan orsaker och verkningar och dem han will lägga såsom fundamentet för all säker wettenskap (pag. 34—36).

Princip. I. *Cum Effectus est Productum causæ, necesse est, ut effectus tales leges & habitus contineat, quales ex causa derivantur.* Om denna sats skulle medgifwas och wi således, efter Auktors ord, ej kunna neka, att orsaken ger verkan sin form, så följer dock deraf icke, att wi i verkan kan hafwa en förklaring eller ledning till kännedom om hela väsendet af Orsaken; ty jag känner den blott så wida den frambragt denna verkan och således ensidigt. Den som sönderstiter ett papper, kan äfwen bygga ett hus; men, genom den nogaste kännedom om den förra verkningen, kan jag dock omöjligen sluta mig till de egenskaper och förmågor hos Orsaken, af hwilka den senare verkan är en följd.

Princip. II. *Quatenus dentur dissimilitudines & varietates Intelligentium Naturarum, quæ in materiam influunt, eatenus in operationibus illarum dissimilitudines & varietates locum habebunt.* Detta antagande af flere och särskildte intelligenta naturer, beror på och står och faller med en annan Förf:s sats: att då materien icke utan den intelligenta naturens inverkan, kan hafwa orsaken till sitt bestånd i sig sjelf, och ett vacuum, som skulle widraga der materien upphör, är en orimlighet för tanken; så gifvar man, att det gifwes mellan materien och det absoluta en intelligent werld, uppskild med

wäsendheter (essentiæ) af samma beskafsenhet, som människosjålen, genom hvilka det absoluta till material-werlden öfverbringar sina verkningar, liksom människosinnet sina till kroppens alla delar. Mellan dessa wäsendheter gifwas flere fullkomlighetsgrader (p. 37). Likheten mellan denna vår Auktors Orbis intelligens och NeoPlatoniskernes Pandæmonium är påfallande, och efter den här gifna bestämningen svarar Förfs Absoluta helt och hållet mot de gamla Werldssjål, blott ett annat namn på hvad Spinoza kallar Natura naturans. Med detta antagande, disharmonierar dock

Princip. III. Intelligens Natura per naturam physicam, sicut per instrumentum suum, operatur. Med den tyckes Förf. dock antyda, att hans filosofiska åsigt ytterst är en sådan idealism, enligt hvilken ingenting annat har realitet, än blott det förstående och sin öfverstående motsats ponserande Jaget.

Äfwen i sjelfwa speculationsmethoden rådes swana. Som det af det oswanstående synes, cirklar Förf. beständigt mellan samma grundmotsägelse i konstruktionen, till hvilken han beständigt återkommer. Denna brist har äfwen öfvergått till sjelfwa framställningsmethod, i hvilken af blotta öfverkrifternas på de efter hwarandra följande Theserna blir synligt, huru föga en sig stilla utan alla språng utvecklande organisk är rådande. Se här: 1) De Objectis Philosophiæ. 2) Intuitus in Genere, qui in Mundo Intelligentæ & Physico occurrunt. 3) De Anima. 4) De Malo. 5) De Adscensu Rationis in Absolutum. 6) De Gradibus Rerum

qui Intuitu repræsentantur. 7) De Officiis. 8) De Efficacia Intelligentis Naturæ in Objecta Ratione non Prædita. — Förf. har skrivit på Latins ett otydligt wål, då detta språk icke är bildade till den bestämde het i uttrycken eller till den böflighet för utfågandet af nya ideer, som den filosofiska framställningen fordrar. Nec. tror sig också här och der kunna utwisa ställen, der just det swäfwande i den latinska termen fölede honom till Logomachier och Sophismer i speculationen, som icke skulle hafwa egt rum, ifall han skrivit på svenska. Hans latinska stil är klar och lätt, men länge ifrån, hvad äfwen följer af ämnet — classisk; och detta berowisar så mycket mera otydeligheten att till dylika ämnen använda ett språk, enligt hvars wäsende, antingen dess classiska renhet eller framställningens wettenskaplighet måste lida. — Meningen är äfwen i denna lilla skrift of grofwa trycket corrumperad.

Så wida ändamålet med hwarje filosofisk undersökning är att frambringa en säker och fullt tillfredsställande princip, antingen för hela kunskapen eller för någon del, och detta utförde i en sig sjelfutvecklande systematisk ordningsföljd — samt allt det som ej motsvarar sitt ändamål är mislyckadt, så måste Nec. till följe af oswanstående deductioner, förklara dessa Theser för mislyckade. Men jemte det att Nec. sökt fullgöra denna sin pligt som wettenskapsman, har han dock aldrig kunnat söndeka den uppriktiga öfning, som denna skrift ingiwit honom för en öfresattare, hvilken med sant nit, så wäl utan pretention, som utan captatio benevolentie redligt sökt efter det sanna.

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

No 12.

Fredagen den 24 Mars

1820.

R e c e n s i o n e r:

James Riley's Fångenskap och Resa i Afrika, förordade af amerikanska Brigaden Commerces Pepparbrott mot afrikanska westra kusten d. 28 Aug. 1815, jemte Underrättelser om Tombuctu och den hitills ouppräckta stora staden Wasanah. Från Engellän med förkortningar. Öfverföreläring från Lyfkan. Upsala, Palmblad & C., 1820. VIII. 512 sid. 8:o. (Slut fr. No 9.)

Sidi Hamets märkvardiga Resa till Tombuctu och Wasanah läses sid. 289 — 318. Under resan genom öknen uppstod en rydlig blifst på watten, hwarest ett uppror utbröt, så att af 1000 personer endast 20 lifswa räddade. Efter tio dagars resa, till en del längs en flod som af Araberne kallas el Wod Tenij, af Negrerne Gozen-Zair, ankommo de till Tombuctu. Beskrifningen öfver denna midt i öknen belägna stora stad, hwars folkmågd 30 f. kanske för högt uppsätts till mer än 200,000 människor, öfverses stämmer i det hela med andre resandes

uppgifter, med hvilka Förfs ödra jemföras. Wi meddele blott den, som angår handel.

"Tombuctu är en rik stad och drifwer stark handel med de från Marocko och medelbasflusterna kommande Karawaner. Dessa föra med sig från Algier, Tunis, Tripoli o. s. w. alla slags tyger, jernwaror, salt, gewär, kruc och blv, sablar, tobak, opium, kryddor, specerier, Bernsteinkoraller och andra saker, som blänka för ögat, och emottaga dertill tillbaka elefanttänder, guldstof, arbetade guld, Senes galgummi, strutsfjedrar, fina turbaner och slafwar; de sednare till stort antal, jemte flera mindre betydande artiklar. Slafwarne ödras alla fånglade från sydwest till Tombuctu och säljas för rödwarepris, så att man för en Galk, som i Marocko kostar två dollars, här kan köpa en dugtig slaf. Twenne mil ifrån staden i en djup dal lägga Karawanerne sig, utan att af Negrerne hindras dertill, och ödra alla sina waror fram ända till stadsnvarne, der innewänarne mot ofwännämnde artiklar byta sig till dem. Af hwarje Karawan så blott femtio personer i sländer inkomma i staden och wäste åter lemna den, innan andre tillåtas inträda. Äfwen med Wasan

nah (en långt i SO belägen stad) drifwer Tombuktu stor handel med redan anförda handelsartiklar."

Då Konungen sät tillsammans en stor mängd slafwar, gummi, guldstof och elefanttänder, men genom uteblifwandet af den från Nordafrika ankommande karawanen nu war förlågen att så sälja dessa waror, beslöt han att afsätta dessa waror, jemte jern, salt, tyger, tobak, i Wasanah — en stad hwilken de nykomne aldrig hört omtalas. Till den ändan utrustades en karawan, med hwilken de främmande införlifwades. Efter ungefär 2:ne månaders resa, wigtig för Geographen till bekännande af Wasanah's läge, anlände de resande till denna stad. "Knappt war, säger Sidi Hamet, hwars beskrifning wi här läsa, vår ankomst der bekant, förinnan konungen i speisen för sin här ryckte ut emot oss. Men då han förnam, att wi blott i handelsärenden kommit dit med hans wän Szigars i Tombuktu waror, så inböd han karawanen att bo i ett fyrkantigt inhägnadt område nära staden. Sjelfwa staden ligger imellan två höga berg, hwilka från twänne sidor omsluta den, och just på stranden af ofwännande flod, som flyter nära förbi staden i sydlig riktning och här har en så betydlig bredd, att en människa knappt kan ses ifrån den ena stranden till den andra. Inwånare i Tombuktu kalla floden Solibib, men inwånarne i Wasanah Sadi. Landet omkring staden är odladt och bär, utom korn, fåtfrukter af mångfaldiga slag. Utmed floden finnas stora risplantager, oror, kor och åsnor ser man till stort antal, dock inga kameler, hästar, får eller getter; men desto fånare sjäderså gifwas der och ägg af dem; åfwen siff fångas i stor myckenhet, krokodiler upphålla sig åfwen i floden. Bland träd finnas i synnerhet till stor

mängd ett, som liknar palmträdet; man nyttjar dess starka, breda blad till tak på husen, och man äter dess stora frukter. Dessa frukter af ett människohufwuds storlek innehålla en mjölkewit, söt saft, och ett fast kött af god smak. Stadens mur är långt högre och starkare än Tombuktu's och består af stora stenar uppstaplade på hwarandra utan lera eller murbruk, liksom murarne i Morockanska provinzen Haj Haj. Det tilläts mig, jemte sex Negrer, att kringgå murarna, hwartil jag behöfde en hel dag. De bildade en fyrkant och hafwa på hwar sida en stor port. Blott tjuga personer singo hwar gång inkomma i staden och måste äter lemna den före natten. Nedan hade en månad förfutit, innan ordningen kom till mig. Nästan hela platsen fann jag upptagen af små hus, hwilka äro uppförde af stenar, utan murbruk, och bestående af råråppar med deröfwer liggande breda palmblad. Mellan dessa små hus finnos tränga gator. Konungens hus är ganska stort, en fyrkant, högt och uppbogt af stenar, hwilka äro sammanfogade med en hwit mossa som liknar kalk, men ej är hård. Man wille ej tillåta mig att beträda detta hus, men man berättade för mig, att konungen egde flere än hundradesemtio hustrur och tiotusende slafwar, samt befatad en lifwakt af tvåhundra Negrer, af hwilka hundra äro bewäpnade med mustböter, semtto med långa spjut, semtto med bågar, och allesammans med långa knifwar wid sidorna. Widare har han en stor krigshår, som strider med flutgewär, spjut och bågar.

Staden räknar ungefär dubbelt så många inwånare, som Tombuktu, och på andra sidan af den stora floden, åfwen som längre ned utmed den, sågo wi ett ej ringa antal af små städer och flere bebodde ställen.

Slafvarne, af hvilka detta folk har en stor mängd, brukas hufwudsafelig-n att odla jorden och de äro till en del fångslade. Slafvarne gå fullkomligt nakne, Slafvinnorna få betäcka sig med ett stycke tyg, som är försärs vigadt af det omtalade (kokos) trädets bark. På samma sätt beklåda sig och de fattigare af infödingarne; de förnämre i Wasanah bära lintyg af hvit eller blå färg, wida, korta benkläder och till en del desutom en lång kaskan med ett mångfärgadt bälte. De fria personerne af qwinnohdnet äro nästan alla underfärdiga; klåda sig i hwhita och blåa, med gublor af olika färgor kring lifwet låstade klädningar, och pryda sin hals, sina öron, näsor, armar och hår med en mängd af gyllene smycken, knappar, och muskalkal."

"Konungen, eller öfwerhufwudet, kallas Uleboo, som på neger-språket betyder god fulkan. Han war en ännu ung, wälwärdig man och klådd i ett hwhitt lintyg, samt i långa wida, orange-färgade byxor, samt en med armar försedd röd kaskan, som hopfästades kring lifwet med ett af brokigt äfentyg försärdigadt bälte. Detta bälte räckte ifrån bröstet på honom ned till höfterne och banden dert, som woro fästna till färgen, woro lindade kring hans armar och höfter. Konungens öfriga prödnader, bestående af guld och öbla stenar, will jag ej beskrifwa. Wanligen rider han på en elefant, hwilket djur man der kallar Ifement, och som wid floden nära Wasanah träffas i stort antal. Detta folks lynne är fromt, gästfritt och utan böjelse att stjåla. Fastän wi talade ett för dem obegripeligt språk, gifwade de dock ofta till våra behof och meddelade åt oss sina lifsmedel, hwilka hufwudsafelig-n bestodo af korn, ris, mjölk och föder. Religiösa bruk tycktes wara dem alldeles obekanta. Blott wid sin

wänners ödd springa de omkring, kasta sig till jorden, sönderklåsa sina ansigten, samt bära sig åt såsom galningar; och wid hwarje nyttanad sira de en fest, hwarwid de hela natten dansa efter en musik som består af sång, af ett taktmåsigt slående på skinn, som äro utspände öfwer urholkade trädstycken, och af små stenars skakande i kokoskal. De hafwa intet begrepp om läsande och skrifwande, men något om sjöarten, hwilken de idka på floden i stora båtar, som kunna bära femton till tjugo Negrer och bestå i stora urholkade trädstammar. Också berättade konungens broder för en muselman, min söfslagare, som förstod hans språk, att han inom få dagar skulle uppbryta med sextio båtar och femhundra drade slafwar, fara floden nedåt först åt söder, och sedan åt wester, och ändteligen komma till det stora wattenet. Dit anlände det bleka folket i stora båtar med böjor, krut, tobak, blåa tyger, knifwar o. s. w. för att dersför tillhandla sig slafwar. Det wore wäl en lång wäg dit, på hwilken han måste tillbringa tre månader, äfwen som hemresan till lands skulle medtaga en tid af tjugo månader, men han hoppades blifwa en rik man på denna resa." —

Nummer tillärer oss ej, att anföra något mer ur denna Resa, till hwilken wi hänwisa läsaren self. Öfwerfärningen är correct och noggrann; här och der skulle man blott önskat några lättare och mindre efter tyfkan blifwade perioder.

N:o 1. Aphorismi Theologici et Philosophici Argumenti, quos venia max. ven. Consist. Hernoesand. speciminis

loco, m. prop. Mag. Johann. Norrmann, Ad Acad. Lund. Prof. LL. OO. et. Gr. Reg. et EO. Hernoesandix, Svedbom, Mdcccix. 16 pagg. 4:o.

N:o 2. Granskning af Aphorismi etc. etc. Sthm, Strah, 1820. 8 sid. 4:o

Granskaren påstår om dessa Theser och deras författare, att ingen sanningens och religionens vän utan grämelse skall läsa denna afhandling, — att den är ett mördrets afbrott; — att der finnes ett gudlöst tolkningsfätt, — att gröfre willfarelser torde swäriligen finnas i allt hwad som i senare tider blifwit strifwit och tryckt; — jemför förf:s strif med Babelska förbifringen, — dömmen en sats i 7:de Aphorismen att vara Gudsförnekande, — det hela såsom en uppenbar Guds och Guds ords hädelse, samt förf. sjelf att vara en för Gudi och mannom dödsens man.

Sådana utbrott af en fanatisk orthodoxy

Prof. Norrmann:

Processisse inprimis videtur religionis sensus a conspectu et admiratione earum rerum, quæ magna quadam nocendi vi instructæ erant: fuisse vero serior, hominisque jam ad humaniorem cultum aliquanto erecti, grata beneficiorum acceptorum memoria.

Men oaktadt den berömda Philologen Heyne's mening och många andra, som före och efter honom försvarat samma sats, så måste man dock medgifwa att den är ej mindre Gud än människan ovärdig. Ty hwilken kan föreställa sig någon annan orsak till kunnas per om Gud, än Gud sjelf? Är icke förnustret en spegel af Gudomen, hwars himmelska bild återstrålar i det rena stanet. Medgifwom, att det gifwes folkslag (t. ex. de forndne Lapparne,

äro i våra dagar sällsynta. Nec. will gerno tro, att dessa förkättringsförbrif ej härleda sig från låga personliga bewefelsegrunder, utan att en afkningswård (men falsk) iswet för det G. T:s bokstaf, wäckt denna wrede. Men om den ena Christne ser Ijusare än det andre, hwarsföre utropa förbannelser och anathemer? Endast Skrymtaren straffades hårdt af den Gudomlige Lagstiftaren, i hwars sots spår wi böra tråda.

Nec. tror således det werkeligen löna mådan, att såsta läsaens uppmärksamhet på huswudinnehåller af dessa Aphorismer, hwad wid Nec. äswen will tillägga en och annan anmärkning.

Aph. I. Gorf. uttrar, att religionskänslan hos människan först wäcks genom åstādandet af föremål, som ingifwa fasa, förwåning, och fruktan. Denna sats är gammal; ordadåren äro lånade ur Heyne, Opusc. Acad. Götting. 1785 I. 202, såsom kan synas af denna jemförelse.

Heyne:

”Processit itaque omnis priscorum hominum religiosus sensus a miratione, quæ, si ad res magnæ nocendi et officendi vi instructas conversa erat, in metum abire debuit; multo serior est et hominum jam ad humaniorem cultum arrectorum, grata memoria beneficiorum acceptorum.”

Jesiderna wid stränderna af Tigrisfloden), som tillbedja det Ona och dess princip, den de kalla den stora Herrn, äswensom äffliliga fetisch dyrkande folkslag i Afrika, men det är oegentligt att kalla en sådan dämonisk trådom (dämon) för religiös känsla; obilligt att förblanda Hebräerna med slika på menflighetsens djupaste trappsteg stående nationer. Liksom sina stamförwanner, Araberne och Aromäerna äswensom Perserne, woro de äldsta

Hebräerna Sabder, som före Moses rökte och offrade på bergshöjderna; en sed, som en lång tid derefter bibehöll sig. Solen war för desse dyrkare en bild af Gud, och dagens stjerna är ej ett föremål, som väcker fasa och fruktan. Det gifwes ädla folkstammar, liksom det gifwes ädla individer, hos hvilka Gudsfruktan är helt annat än fruktan för Gud; för hvilkas hjertan kärlek och värdenad för det högsta väsendet är ett rent, inre, otvunget behof. Religionskänslan har hos olika nationer haft ett olika ursprung. All hedendom är dock en andelig trådom; men Sabatismens upphof är renare, än den wisar sig i en senare tid, då det betecknade glömdes för sjelfwa tecknet. Men förf. är af den mening, hvilken numera blifwit temligen allmänt öfvergifwen och hvilken motsäges af Bibeln, af alla äldre folkslags häfder och af sjelfwa författaren, att människan småningom från djurisk råhet uppfått ad humaniorem cultum. — Öfver de exempel som förf. ur DeWettes Dogmatik anfö om de attributer, som de äldre Hebräerna tillade Gud, wore mycket att säga, — men det skulle förmycket leda oss in i det enskilda. Citationerna ur Ordsp. 2: 5, Esaias 11: 2, 1 Mos. 31: 42, 33 bewisa äminstone ej, att Gudsfruktan war fruktan för Guds skadesemåga. — I sina anmärkingar öfver denna t. s. har, efter Nec:s mening, Granskaren fullkomligt rätt, med undantag af sjelfwa uttryckens hårdhet.

Aph. II. Guds enhet war själen i Moses lära; Men Israeliterna fattade ej högheten af hans begrepp om Gudomen, utan antogo Jehowah såsom en national Gud, och sig sjelfwa som hans folk. Ut Mosesnismen war lifsprincipen i Mosaiska lagstiftningen, derom måste alla vara ense med förf., men swår torde den senare satsen vara

att bewisa. För sin del tror Nec., att den sublima ideen om en Universal Gud war okänd för alla folkslag före kristendomen, hwars fullkomlighet och seger äfwen ligger deruti, att den befriade Anden från menliga sinnbilder, förefref inga former för den offentliga kulten, som öfverallt kunde vara olika, endast det Gudomliga deraf ej bortskymdes, samt gaf en enda Gud, en enda lära är menligheten, ej ät ett wist folkslag. Moses — ehuru den öpperste Lagstiftaren och Propheten före det Gudomliga Sändebudet — fattade ej ännu denna himmelska idee; — emertom wisar hans ceremonielog, att han ej ännu kände Kärlekens Religion, — äfvensom hans förbud mot Hebräernas blandning med andra folkslag, hans förefrister om den strängaste isolering från alla andra stammar, hans nationalhelgedom, som sedermera fullständigt utfördes genom Tempelbyggnaden, (då kristendomen är lärar, att Gud bor öfverallt, bland fromma och andaktige människor), hans mångfaldiga vitranden om Jehowah, såsom Abrahams (Hebräernes stamsaders) Gud, och Hebräerna såsom Jehowahs folk, — att Moses med hela sin lagstiftning ej tänkte på hela människoslägter, utan endast på den stam han tillhörde. — Också återtager förf. i senare delen af sin t. s. hwad han söcut vitrat, då han medgifwer att "huic etiam opinioni locum fecerint dicta Moysis."

Aph. III. Högheten af Moses idee om Gudomligheten wisar sig äfwen deruti, att Gud under ingen bild fick dyrkas, "quod tanto majus judicaverim, quo non alia eo tempore gens fuerit, (rättigt, men mera bestämt: i Egyptiska mystikerna dyrkades också den högste ende Guden, men Moses hade den oddliga förtjensten, att popularisera den högsta af de inom detta samfund erkän-

de Idéer, att göra den till ett folks religion, (se Schiller, über die Sendung Moses) quæ non Numen sibi symbolice proponeret. Men han framställde dessa de supremo Numine notiones anthropopathice. Nec alia eum conditione coævi facile intellexerint. Denna sats är endast halffann. Abraham såg Jehowah såsom en fladdrande eldslåga; till Moses talade han ur elden, under ljungeld, basunalsjud och jorbbåfning: folket hörde ljudet af hans röst, men ingen gestalt sågo de. Äfwen Elia förnam Jehowah såsom ljudet af ett sakta wäder; ur ett wäder talade han ännu till Hjob. Först i Propheternes ditrymbiska syner antager Jehowah oftare människogestalten. Micha såg honom såsom Ormuzd föreställes i ZendAwesta: ännu mera wäyer bilden i majestät och colossal prakt hos Esaias (6: 14), Ezechiel (1: 1-28) och Daniel (10: 5-7), med hvilka yppiga föreställningar — en följd af bekantskapskapen med Hög-Astiens sublimt fantastiska bildningsförmåga — synerna i Joh. Uppenb. äfwen stå i förbindelse. Först har ej haft en klar föreställning af den successiwa utvecklingen af denna de Supremo Numine notio hos Hebräerna: i äldre tider enkelt sublim, utan all bild (Jacobs brottande med Gud wid wader Jabbok i Mos. 32: 24-30 gör härifrån det enda undantaget Nec. kan erinra sig: detta fragment förräder sig såsom en främmande tradition; så är Jacobs stege, på hvilken Englar gingo upp och ned, en fullkomligt chaidaisk, persisk idé), sedan mera konungsligt majestätligt mera skimrande, men mera finligt.

Aph. IV. Först nefar, att Hebräerna någonsin tänkt sig Gud såsom substantia immaterialis, h. e. spiritus — och bedrager sig decuti. Det följer af hela Moses lära, fastän man på den tiden ej så metaphysiskt strängt

föndrade begreppen som wi. De exempel Först. ansådet för att bewisa sin mening, bewisa juft moisaisken. Den som engång erkänner Gud i sin enhet, måste tillika tänka honom såsom Ande, såsom immateriel, såsom en kraft som rör, lifwar och genomränger allt. I motsats deremot kallades hedningarnes Gudar odla — blotta belåten. Då Propheterne tecknade Gud såsom humana forma indutum, så följer deraf icke att de tänkte sig Gud, permanent, i mennisko, skpnad. Man bör åtskillja den symboliska skaldiska målningen (som fördear form och klådnad) från den inre filosofiska.

Aph. V. Aeternum esse Deum non quidem distincte affirmant, antiquissima literaturæ Hebrææ monumenta; origigt. Nedan i Sais läste man på en pyramid: jag är allt som är, som war och wara skall; skulle Moses, som enligt Manetho och Philo war wäl underwisad i Egypternes hieroglyphiske symboliska wisdet och utan twiswel underwisade i en ännu högre wisdom, skulle Moses ej hafwa känt denna för den råaste dyrkan ousbärliga sats? Innehår ej namnet Jehowah (Jao, J-harho i Serapis) denna mening; war han, den högste Guden, icke Eieie, den som säker om sig: Jag är den jag är. (Göres, Mychengesch. s. 481). Samma inskrift lästes redan på en urgammal bildstod af Isis. Säger icke Jehowah hos Moses: (5 B. 32: 39, 42) Jag will lyfta min hand upp i himmelen och will säga: Jag lefwer ewinnerligt. — Först. medger dock, att man ej länge tänkt sig Gud utan detta attribut. Deremot hade Hebr. i början de omnipotentia divina jejunam satis notionem. Bewisen äro 1) emedan man uppfattade Gud under bilden af en menniska — hwilket wi wisat är falskt; ja snarare, om det warit Propheternes mening, att man skulle taga deras poetiska bilder för bokstafligt philo-

forbiff sanning, twert emot andan af Moses lagstiftning; 2) emedan Gud på menfkligt sätt förefälls hvilat och hämta krafter. Men är icke Skapelse, werket just ett bewis på den högsta Allmakt. Männe icke Moses wisste, att allt, genom det första Warde! på en gång kunnat framstå, men han skulle då för of framstått en mindre skön och majesticke målning af alltings successiva utveckling: han skulle äfwen varit mindre sann, ty hela Naturen har på olika tider utfwit framallstrad. Menskligt att tala, männe en Konung berför är mindre mäktig, berför att han gör, hvad se skall, på sinom tid, efter wisa lagar. Men huru länge skall man sölja den blinda bokstafwen?

Aph. VI — XI. handla om Guds boning och öfriga attributer, om hwilka de i allmänhet heter, att Hebräerne indocte primo, sensim vero melius, judicasse. Utfliliga af dessa anmärkningor erkänner Nec. såsom rigisga — det blefwe dock för widlöftigt att här företaga en sådan granskning — men andra hwila åter på ett grundpostulat, hvars origitighet wi wisat. Det heter der, att Hebräerne skulle söknat uttryck på wilja. Männe ej för hostadt? הָיָה voluit, och לֹא noluit opponeras ju t. ex. hos Es. 19 20. Om Pharaos heter det $\text{לֹא אֶפְרָיִם אֶתְּוֹתֶיךָ}$ han wille icke släppa dem m. m. Utom Lexica se Duxtors Concord. —

Aph. XII — XIII. bewisa att Psaltaren varit annorlunda ordnad och ej ensamt skrifen af Dawid. Nedan längesedan bekanta uppsister.

Aph. XIV. innehåller några strödda observationer ur Lowth de Sacra Poesi Hebr. pag. 31, 32, 33, 34 enl. 2:da Orfords-uppl. Aph. XV. en nog trivial öfversigt af de semitiska språkens utgreningar samt Aph.

XVI. exempel och citater af M. T:s så falskade solocismor, allesammans, med undantag of en enda, utur Er. Hefelgrens gradualis disp. under Marhesius, sålån denne wille bewisa motsatsen af hvad här ansöres.

Man ser af det ofwanstående, att dessa Aphorismor äro werkligen intressanta föremål och genom sitt ämne — likfom genom sin widd — utmärka sig framför de flesta öfriga af samma slag. — äfwen som att de ingalunda äro så "gudsförnekande," som den zelotiske Granskaren wille, helst de till förre delen äro — ofta med författarens egna ord — öfkrifne ur Heyne's, DeWette's, Eichhorns, samt Gesenit arbeten. Nec. tillstår att han i många fall ej delar samma öfwertrygelse, som dessa store Philologer, men icke af det skäl, att någon wäda är att befara för Christendomen af en friare kritik af G. T. skrifter och en förändrad öfigt af Judendomen. Gesena erkänner han, att i ingen äldre eller samtida nations häfder Gud klarare uppenbarat sig, men enligt hans öfwertrygelse, sammanhänger Christendomen blott historiskt med Judendomen. Det gifwes ingen religionslära — så widd Nec. fattat historien om nationernas trosläror — som kunnat uppkomma och rotas på andra orter, i en annan tid och i andra sinnen, än då och hwarest de werkligen framträdte. Endast Christendomen — och berför är det en gudomlig lära och till sitt idee en universal Religion — skulle kanhända med samma segrande kraft kunna hostwa framstått i hwilket land som helst, ty de temporära och nationella förhållanden, under hwilka den ewiga Sötligheteläran, såsom ett historiskt factum, uppenbarade sig, äro för des wäsende alldeles tillfälliga. Ty genom Andans och Kärlekens Religion är den stränga Lagen öfkräffad,

som vill försöna Gud genom offer, och blinda sinnet wid yttre högtider, former, ceremonier, bokfastwen. Är icke detta andan af Pauli Skrifter (man läse och fatt e det herrliga 3:de cap. af 2 Br. till Corinth.). Moses religionslära förblifwer wisserligen för ewiga tider en wördnadswärd minnevärd af forntiden; men en annan klarhet hafwer det som återwänder, en annan det som warar ewinnerligen (v. 11); herrlig war den Prophet, som skref sina lagar i sten (v. 7.), men ett högre Gåndebud kom, gaf oss friheten, skref sina lagar i våra bröst, och själen höjde sig på befriade wingar emot sitt upphof. Ty då det kommer som fullkomligt år, så wänder det åter, som endels år (1 Cor. 13: 9); aldrig wänder Kärleken åter, ändock prophetierna skola återwända (v. 8). Hwar nu någor är i Cristo så är han ett nytt kreatur; det gamla är för gånget: si, all ting äro ny wordne 2 Cor. 5. 17.

Tilläg g. Sedan det ofwansående redan war skrifwit, har Rec. erfarit, att en widlöftig granskning af dessa Theser nyligen blifwit införd i Swenskt Församlings Tidning. Man lär der wisa att äfkilligt är plagieradt ur Bauer's skrifter: — hwilka Rec. ej hafte tillfälle att jemföra.

Swertiges Historia för Ungdom. Hedniska tiden, Första Afdelningen, af M. Bruzelius, E. D. Adjunct. wid Lunds Akademi. Lund, Berling, 1817. 156 sid. 8:o.

"Swertiges unadom," säger Förf. i föresättes, "har länge saknat en Historia öfwer

"Rosterlandet, som på ett ofkonstladt sätt framträdde händelserna så, som de i våra äldsta sagor och urkunder berättas." Häruti har Förf. fullkomligt rätt. De flesta våra Swenska Historier hafwa hittills varit antingen widlystiga och lärda kritiker och håfdesforskningar, i sitt slag ganska berömliga, eller nakna och torra Compendier, och de, som någon gång försökt skrifa en egentlig Historia: hafwa oftast genom den en tid moderna pragmatismen förderfwat dess renhet och enkelhet. Då Hr. Dr. genom sitt arbete sökt afhjelpa denna brist, är man honom all tack skyldig, i synnerhet som det ej skett utan framgång. I en enkel wärdig stil, utan alla egna tillägg ser berättar Hr. Dr. forna tiders händelser och Dec. kan ej annat än gilla Förf. försök, att i dessa urgamla tiders Historia, nyssa ett äldre språks talesätt och infoga de gamla sagornas själfwa, hwilket, då det sker lätt och omärligt samt med urwal, så att man ej fyller boken med upprepandet af obetydliga berättelser, är det bästa sätt att gifwa en klar och lifswande bild af den ifrågawarande tiden.

Efter ett kort förord, ger Förf. uti inledning, XX. sid. lång, en enkel berättelse om våra förfäders Gudalära, tagen utur Edda. Hr. Dr. förklarar namnen på Odens twenne korpar Hugin och Munin med Sinne, och Minne. Då det säges, att dessa korpar underrättade Oden om hwad som händer i fjerran land, är det wäl mera naturligt att öfversätta, deras namn med Företsande och Minne de twenne själsförmögens herer, som här till äro de mest påwande. Zug betyder också enligt Bårn Haldarson, curare, providere. Zugbod, præsagium mentis &c. &c. —

(Slutet följer.)

S w e n s k

L i t e r a t u r = F i d n i n g.

N:o 13.

Lördagen den 1 April

1820.

R e c e n s i o n e r:

Skalde, Författ af Anna Maria Lenns
gren. Stockholm, Grahn, 1819, 255
sid. 8:o.

(Slut fr. N:o 11.)

Med namnet Carriatur har Rec. an-
gifvit den genre, till hvilken man måste
räkna de fleste af Fru Lennsgrens Skaldesty-
cken såsom: Det Högstfödnäma ägta Paret
(sid. 75); Fröken Lise (sid. 78); Toiletten
(sid. 81); Till en Girig (sid. 83); Min
salig Man (sid. 90); Fröken Juliana (s.
95), Min salig Husfru (sid. 113); Vaux-
hallen (sid. 115); Mirza (sid. 117) m. fl.
Genom hvilka hon isynnerhet åbragit sig den
större allmänhetens beundran.

Detta namn är annars lånadt från Mä-
lerier, der det utmärker ett Målningstätt, för-
resållande föremål ur den lägsta verkflighe-
ten. Dock gifwes det twenne slags målerier,
hvilka behandla det hwardagliga, neml. Bam-

bocciat, målningen, så wide man wet, först
använd af en gammal Italianare wid namn
Michellino och sedan med stor framgång utöf-
wad egentligen af några Spaniska och Hol-
ländska mästare — och Carrikaturen, i sitt
bestämda stic, först framkallad af Engels-
mannen Francis Piper och derefter af hans
Landsmän, Hogarth, Bunbury och Gillray
fullkomnad. Den förra arten motsvaras en-
gentligen af den idylliska Komiken i Poesien,
och får en oändligt intagande och verkande
kraft, ju mera en djup elegisk stämning och
framsör allt en inre själens godhet ligger i
bakgrunden, som ger betydelse åt de naivt och
med stilla måtbehag behandlade hwardagsfigu-
rerna. Carrikaturen svarar åter mot den di-
daktiska Satiren och utflyter egentligen från
känslan af bitter harm mot det willkorligt
därliga; derföre då Bambocciat, målaren, liksom
afwen den beundransvärde Bellman i de
af hans stycken, som höra till denna genre,
förmildrar det groteska i figurerna, genom en
mild, godmodig glädje, genom omgifningerna
af en stön Natur o. s. w. samt sålunda liks

som odlar och idealiserar själwa lägheten; — kan Carrikatur. Målaren aldrig få det föraktliga nog föraktligt och öfwerdrifwer derför lägheten genom grimace, hwarunder den dock behagar genom skärande qvickhet i conceptionen och träffande och säker karakteristik i utförandet — egenskaper hvilka wi, i hög grad igenfinna i Fru Penngrens Carrikatur-Poemer. Det heter också derför gamla rigtigt i Företalet, sid. XI, att "den som i wiisa of hennes tankor liknade hennes penna wid Hogarths pensel, felade icke." Men för att vara råttwis, bör man derwid erinra, att i fråga om egentlig och djup Poesi, förhålla sig dessa hennes stycken mot Bellmans qwäden, som er tasta af Hogarths eller Bunbury, mot en af K. Fr. von Meulen eller Mieris.

Dock har Fru Penngren deri en förtjenstframsåt Hogarths, att sour det riktigt anmärkes i Företalet, på wiigt sätt sjelf vara dannare af sin genre, Carrikatur, Poesien. "Slaget är af henne ej blott nysskapadt hos oss; men det torde äfwen vara swårt att finna mönster deruti på andra språk." Och lika träffande tillägges: "De alltid rådbande egenskaper i hennes skrifter äro originalitet, naturlighet, smak och sanning i teckningen, höfslighet, ledighet och enkelhet i uttrycken, elegantighet i wal af ord, en wexlande men alltid harmonisk vers" (sid. XI). Men wid uppräknandet af dessa hennes förtjenster har dock tillfögt utregiömd en egenkap, genom hwilken kånhandna hon egentligen varit i stånd att gifwa åt sina ordmålningar en rörlighet i gestalten och en träffande äfädighet, som framskrallt gära hennes poemer på ett eget sätt intagande. Denna egenkap är en af gjord Mimisk talent, så i uppfattning som

framställning och hwilken på det skönaste sät framträder i hennes trene Idyller: Den glada Festen (sid. 7); Helog (sid. 38) och Grefwinnans Besök (sid. 64), stycken, hvilka alltid skola försäkra Redaktarinnan ett ett godt rum på det svenska Heltkon; skada blott, att de twenne förnämnda något blifwit skadade genom sentimentala Sermonaler och reflexioner om Skinnaden mellan inifrånhetens lugna lycklighet och det förnämde lifwers granna och bhwärliga romhet. Sannerligen, skulle icke Målaren alledeles förqväfres hafwa använt sin konst, om han sjelf behöfde uttrycka denna Skinnad. Aldraminsk war detta wäl nödigt wid det hänförande stycket Den glada Festen, onckligt en af de skönaste idyller, den moderna Poesien bildat. Wif, hwilken först så lyckligt började att sätta den moderna Idyllens Sångend från Sällskapet med sada idealiska Herdar och Herdinnor, här och Houletter till teckningen of wår werkliga landtlefnad, — hwarigenom Idyllen åter fick sanning, consistens och mimisk lif — har också ett stycke öfwer samma ämne, men hwilket, i ansendet till för lång utströckning och en alltför lång utmärkning af detaljerna, står långt efter det svenska Poemet. Wif med Fru Penngrens flesta öfriga Satirer, äger detta idylliska trillingepar ett eget behag, derigenom att de komiska dragen icke äro skrämda af en werkelig skade, gäddje och illawillig Skattelöfnad, man derigenom att öfwer det hela ströfwar en mild ironi, en ofskoldig komisk fröjd. Det gifwes, såsom wi redan anspår, twenne slag of begäbbelse; den ena bitter, skadelöfnad, liksom jubilerande är menstlåtens swagheter och uselheter, för att med dess skilning wäcka det gälla äridjet. Sedan

satirer, då de äro lyckade, utgå ej att väcka
 godfrämmer, men de efterlemnna tillika ett djupt
 sår i hjertot; det är en Poesi, som lånat
 Håmbens länk, i stället för den blomsterlän-
 kade pilen. Minst påfar ett sådant wäpen
 för Grotiernes kön — det må wändas mot
 menfligheten Helt, eller mot individen. Af
 ett annat slag är åter det nyss karakteriseras-
 de skämtet, som kon användas äfwen emot
 de personer man älskar, endast det härskare
 från ett ädelt hjerter, och de swagheter, som
 lemnas till präs för samlöjer, ej äro sådana,
 att de förtinga människans sebliga wärde.
 Sådana äro Grene's hufvudkarakterer: de
 nyssnämnda bland Fru L:s dikter. Andra hö-
 ra till det förra, mindre godhertade slaget,
 många swärwa på gränsen mellan dem båda.

Då Rec. nämte Jyhlen och Carrikaturen,
 har han tillika nämte de twenne poetiska ar-
 ter, i hvilka Fru L. är ofwärdtråffelig. Gan-
 ska olyckliga äro åter hennes Romanser: det
 lilla Tiggarskikan (sid. 17); Warningen
 (sid. 26) och Gref Bernhards Bröllop (s.
 32). De äro högst witriga genom för tjockt
 pålagda fårgor, genom tydligt röjdt stråw-
 de efter effekt, och ett affecterode dystert ut-
 seende eller — för att så säga — ett ohar-
 moniskt kånstojur, som förräder en alldeles
 falsk åsigt af Romaniken. Till Görf's be-
 röm må dock anföras, att man lyckligwis
 träffar ganska få stycken af detta slag i den-
 na Samling. Fru Lenngren wor också icke
 egentligen danad, att se tingen i annat än i
 ett löjligt ljus — hwadan äfwen hennes pa-
 rodi: Wallad: Gångångaren (sid. 141), för-
 kjenar allt beröm — och det är så mycket wisare,
 som enligt hwad i Förtalet sid. X antydes,
 hennes anlag för satiriska insall uppenbaras i
 en stor mängd af hennes poemer. — Hon äg-
 de också onekligen i hög grad — i motsats

med Fru Nordenflycht, som alldeles saknade
 denna egenkap — hwad man kallar Qwick-
 het, d. ä. förmågan att öfwer förekomman-
 de föremål ytra sig i korta, glada och träffan-
 de riddar. Denna framträder werkligen på
 ett ganska glädjande sätt, i hennes epigram-
 mer, st. sid. 233 - 255, i flere satiriska sty-
 ken, t. ex. Andra Tider Andra Seder
 (sid. 132); Herrns och Fruns Morgons
 Conversation (sid. 120), Operan (s. 185)
 det upperliga stycket Opera i Tre Acter (s.
 212) m. fl. och i äfwen tillige af hennes Fabler
 och Sogor, hvilka dock enligt det jacobiska
 hynnet hos den tid, i hvilka de blifwit före-
 sattade, mest drabba de upphöjdhare Eloferna i
 Staten, ontydande att nästan hwarje Grefwe
 är en ödugling, hwarje Grefwinna en löjligt
 högdragen Gås och hwarje Fisker en enfals-
 dig, generad toka.

Med alla dessa förträffligheter, hvilka ut-
 märka Fru Lenngrens Skaldeförfökt, måste
 man wisserligen medgifwa att deras utgifts-
 wande war för war Bitterhet en winst, och
 då allt i sitt slag godt kan så kallas, "ett
 stöd för Smaken" (sid. XII). Men dermed
 följer icke att de, som man will i Förtalet
 sid. II, strängt taget, böra hedras med äres-
 namnet elofiska. Då Hr von Rosenstrin-
 menar, att de grekiska Författarne icke också
 blifwit ordnade efter begreppet om eloficitet,
 så har han, som han äfwen Helt antyder
 sid. III., icke om dem fullständig bekantskap.
 Grammatikerne i Alexandria woro mycket an-
 gelägna att inom hwarje genre af witterheten
 anordna Elofikerne och just detta är skälet
 till, att wi äga gwar wisä arbeten af några
 Författare under fullkomlig saknad af flere
 andra. Men Heltswa Normen efter hwilken
 de dömdes war en fullständig uppenbarelse af

genrens alla resourcer — och derföre förklarades Kallimachos för *Clasicus* såsom *Elegiker*, ehuru man medgaf att han i poetisk kraft och fulländning öfverträffades både af *Mimmermos*, *Philokles* och *Hermestianor*. De romerska författarne åter beständes såsom mer eller mindre *classiske*, alle efter den högre eller lägre renheten i språket. Och derföre, om man ej wille gifwa åt epithetet *classisk*, en mot wanliga bruket alltför utsträckt allmänlighet, till synonymisk betydelse med ypperlig, så kan detta icke tilläggas Fru L. Icke kan hon neml. sågas hafwa framträdte och utvecklat alla resourcer inom hwarje Skaldeflag i inre rikedom — ty äfwen *Carrikatur*-genren är af henne mera esqviserad än fullkomligen i alla sina brötningar utörd. Och hennes språk har ej heller den grad af fulländning, att det kan gifwa henne rätt till nämde titel. Det är icke nog rent; alltför fullt af *Conversations*, *Dictionens* franska ord och gallicismer i wändningar, som måhända kunna ursäktas med sjelfwa Skaldeartens egen ton. Men någonsång (ehuru högst sällan) förekommo hos henne några små (t. ex. *wär nit i stycket Operan*) grammatikaliska wårdsödelheter hwilka icke kunna tjena att tagas till månstet, såsom: "Fast ej menligt af sed och ton" — ett alldeles obegripligt och ofwenskt konstruktionsstyt. Meningen skall troligen vara: "Fast ej menligt enligt sed och ton." Den maka, som dig blir beffard, war huld, om hon är huldhet wård" etc. Wäste enligt swenskt grammatik herä: "Mot den maka som dig blir beffard, war huld" etc. o. m. fl.

Icke heller tror Rec. sig kunna medgifwa Företalaren, att denna Samling *Poesmer* bör anses som ett efterdöms "för alla dem, som wilja skrifwa vers." Wiserligen

är Fru Lenngrens versifikation ganska ledig och behaglig, i allmänhet utan några hårda och centbrott, så att man med skäl kan kalla den *cantabel*; men djuphet och konstriker, liksom egentlig harmoni, söker man der förgräfwes och den hörde också ej till orten af det lätta Skaldeflag, inom hvars spher hennes fängsdianna dwäljes. Man bör ej hänwisa den rhytmiske lärjungen till *Horatii Satirer*, för att deraf låra sig verskonst. Såsom månstet inom wår witterhet, må i detta hänseende nämnas *Kellgren*, i afseende på wetsens ljusbet, *Dellman*, i afseende på dess musikaliska rikedom, och *Usterbom*, i afseende på dess konstriker och dess nästan till spansk ljudfyllighet gränssande wälklang. Deremot kan man i rhytmiskt hänseende jemföra de flesta af Fru Lenngrens dikter med *Leopolds* skämtande stycken: här södras lätthet, uddiga wändningar, och här wore en med omsorg utarbetad vers lika otyglig, som de ursäkta och prunkande Orden i *Brefstilen*. Med ett ord: Fru L:s vers är god för sitt ämne, men ej widare. Ingen bör imitera den, som ej kan skrifwa med lika ledighet som hon.

Till de i Företalet bifogade biographiska notiserna, torde några obetydliga tillägg förses tjena bifogas. — Såsom *Mamsell Walmstedt* öfversatte hon, redan wid slutet af 1770talet ett par franska Operetter *Lucile* (till hwilken *Kellgren* författat Prologen) och *Semire* och *Azore*, samt utgaf en paraphrastisk version af *Ovidii Heroid* från *Dido* till *Aneas*. Om den uttrar sig *Thorild*, i N:o 13 o. 14 af *Nya Granskaren*: "Wäste ni någonsin den nya öfversättningen af *Dido* till *Aneas*? Den är af Fru Lenngren, den fordnä *Mamsell Walmstedt*. Men hwilken renhet, smak, behaglighet, sanning af ett *Quinto*, skulle! Jag

har sett Hundrade små fastade Skönheter af denna samma handen, alla tecknade med liflighetens grace." — Bland dessa så kallade "små fastade skönheter," läses böra räknas ett stycke kalladt The-Conseillen, som gjorde på sin tid mycket uppteende, och hwilket Rec. af flere mycket hört berömmas — Sjelf har hon aldrig sett det. Innet af dessa äldre stycken finnes upptaget i denna Samlingen, från hwilken ätwen den bekanta Parodien öfwer Kellgrens Wallad Fredriks Wälnad kallad Anders och KöksCassa; ett berättande stycke under titel: De Elfwatusen Jungfruar, samt de båda Carrikatur: Wisorna Gubben Didrich och Märten Golt, (hwilka allmänt anses för Fru Lenngrens arbeten), med rätt blifwit u. s. v. Detta gäller isynnerhet om det sista i fall det verkligen är af denna Första, ty det har ingenting af den qwickhet, den vintreförade insälllek, den oöfsta ledighet och det spelande lif, som utmärker hennes äldre arbeten af samma Händers.

Stamfrun. Sorgespel i Fem Akter af Franz Grillparzer. Efter andra Tyiska Upplagan öfversatt af E. W. Djuressström. Linköping, Petre och Abrahamssön, 1820, 148 sid. 8:o.

Ston, Silens sarg, versmått, och på wisa sätt, i hänseende till planens idee, förkommer detta sorgespel Rec. såsom ett slags oflägs imitation af Wallners bekanta Die Schuld, men står dock wida under sin förebild i tragisk wärdighet. Läsaren dömm! — Grefwen Dorotta har erhållit ett bref, som

underrättar honom om en aflägsne släktingssödd, så att med honom ättens namn skall utstöckna. Hans dotter, Bertha, tillstår sin kärlek för en man, som räddat henne ur röfwarhänder. Grefwen försäkrar, att fastän denne är torstig och af lägre börd, skall han dock beldna honom med sin dotters hand. Bertha går, och i hennes gestalt visar sig Stamfrun för den försträckte Dorotta: man erfar att detta spöke alltid uppenbarar sig, när någon stor olycka förefår hennes hus. Grefwen går till hwila och strax efter införtar Jaromir, en resande som blifwit öfverfallen af röfware i Skogen. Bertha igenkänner i honom sin älskare. Man ledsagar honom till sitt rum. Stamfrun visar sig för honom i salen; wid Jaromirs stert sedtar Bertha ut; de öfverraskas af Grefwen som man mente längesedan löst. Då klappas på borgporten och in kommer en Öfwerste, som i nersden anställt en segrande jagt efter röfwarne. Under samtaleet försvarar Jaromir häftigt deras sak, men den gamle Grefwen wäpnar sig och sänder Öfwersten för att sällända öfwentyret. Skott. Bertha rymmer in i sin älskares kammare (det är knemot midnatt), men finner den tom. Snart införtar dock Jaromir, särad; nu inkommer en soldat med ett stycke af ett skärp, som man under striden slöt från röfwarecaptainen; Bertha igenkänner det för det samma, som hon skänkt sin Jaromir, som också, sedan Walthers gått, erkänner, hwad läsaren länge anat, att han är röfwarhöfdingen, men förefår, hwad läsaren knapt skulle anse för rimligt, sin Bertha att med honom fly till Rhem, der han äger ett flote och skatter (hwilka han röfwar). Flickan wägrar; älskaren hotar och frivilligt öfwerlemnar sig åt Dättwisan och

nu samtycker hon. Jaromir väpnar sig, i brist af annat, med en gammal familjdolk, som redan blifwit färgad i stammörens blod (Men hvarmed stridde röfwaren under sin första utvandring? hans värsta war redan af bruten wid hans första inträde i stotter) Stamfrun framträder änyo. — Med denna dolk genombar Jaromir, som åter dåraktigt gifver sig ut på fältet, den gamle Grefwen. En röfware införes och förklarar att han skulle hans son, hwilken Grefwen anfert hafwa drunknat i en brunn (men skulle då ej den döda kroppen uppflyta; eller skulle ej en Jaromir bottenlösa den, för att christligt kunna fördöfva sin son?), och att denne är Jaromir, hwilken han uppfostrat till röfware. Grefwen kafar, ty han har emottagit döden af sin egen sons hand, och afstöder. — Okunnig om denna upprätt, begifwer sig Jaromir till kapellet, der hans åfäde skulle möta honom för att fly; der träffar han sin förmentelike far, samme röfware, som berättar hwad han redan berättat på stotter. Jaromir wet nu, att han är fadermördare — rasar tre sidor långt, men redöfar sig på den fjerdre, och tre sidor derefter will han gifva sig — med sin syster. Han inträder i geaschoret. Verithas gestalt kommer — han sluter den i sina armar — men det är Stamfrun. Gud af dem, som komma att fångsla röfwaren. Stamfrun upphöfjer härskädet; Veritha ligger i sin kista; Jaromir intager sitt rum bredwid henne; Stamfrun påhöfjer det swarta täcket och återwänder self till sin grafwård. Måttwissons tjenare språnga döden och finna hår öfwerallt endast döden.

Det är omöjligt, att läsaren kan fåsta något intresse wid hielten i en tragedi, som är en gemen röfware, som ej engång gör sig en

enda förebräffe öfwer detta yrke, som will löfa en ädel stic, hwars kärlek han uppväckt genom en af honom öföfad fara, att förena honom öden med hans skuldbesläktade wandel, att med honom dela hans stulna gods, och som till och med ej derifrån will afstå, då han erfår, att hon är hans syster. Planen är full af osannolikheter — för att ej nämna spökesriet, hwilket — ifall det engång också är tillätet i tragedien — uppträder för ofta, för att frambringa den werkan dermed äfytas. Deribland råfna wi öfhynerhet Jaromirs ständiga utvandringar i fejd, då han engång sunnit säkerhet i stotter, hwarest wäl worde tryggast att förblifwa på sine rum. Charaktererna göra ej anspråk på individualiserad teckning. Deremot är språket ädelt, stansrikt och i äkta tragisk stil — men de talande höra sig med så mycket nöje, att de aldrig wända igen att orda. Wisso scenen torde från theatern göra en stark weikan, men de skuldror, att detta öföfe i det hela för detta ändamål är alltför tomt på handling.

Öfversättningen är gjord med lärt och noggrannhet, och tolkaren har med detta öföfe, hwilket wi önska måtte blifwit egnadt åt ett bättre original, förwårswat sig ett rum bland våra bättre metriske öfversättare.

Sveriges Historia för Ungdom, Hedniska tiden, Fösta Afdelningen, af M. Brunzelius, E. O. Adjunct. wid Lunds Akademi. Lund, Berling, 1817. 156 sid. 8:o.

(Slut fr. N:o 11.)

Öfwen kan anmärkas, att de trenne stjernorna i Ortons bälte ej kallas Friggas spinnrock, som Först. berättar, utan Freyas.

I öfseende på det Historiska har Förf. till förra delen sålgt nyare Danska förf. faktore, i sonnerhet Suhm, hwat af flere blifwer med våra egna Historier upptomma. Förf. betar Herrens tiden uti Jortiska Tids- hwarfwet från år 1500, till år 100 f. Chr. 100. 11. 2. Göthiska Tidschwartwet från den sista Oden till Einund Gammal. Ut börja vår Historia så långt tillbaka, och hur må man från denna långa tid ej kon antäna ett enda riaktigt factum utan blott hypoteser, anser H. e. ej böja allas; helst det abdeles icke är bewist, att Sverige varit så ut- blyt bebodt. Suhm sj. k. nämner det blott såsom en Hypotes. Detta adler äfwen om de underrättelser från nämnde tid Förf. med- betar, neml. att man då "enklade Jordett under namn af Gudinnan Hertha och Kirges- Guden Thyr" (här menas förmodligen Tyr) under bild af en öxe. Hwi ket är och förblif- wer afkniggar, om ej något värre.

I berättelsen om Forniotherska ätten es- ter Gundinn Moreaur, följer Förf. Lager- bring och Suhm, hwilka antaga denna ätt äldre än Oden. Vår lärde och sörjente Hallenberg har nu, som bekant är, upptagit och med Skarsflänghet bewisat Torfæi sats, att Oden och Forniother wore ungefär sam- tida. — "Forniother, säger Förf. Koll "haf- wa rått öfwer Finland och en del af Swe- ge." Detta sednare faktior all historisk grund.

Före sitt så kallade Göthiska eller Åsa- Tidschwart, har Förf. anidit en slags inled- ning anående Schwertnos och Sarmarernas, Persernas och Gerernas krig, samt wiff ders ifrån härleda uwwandrinaarna till Norden en- ligt Suhm, som likwål anför det siff såsom problematiskt. Men om äfwen detta allt wor- re bewisligt, så är det klart, att siff så långa härledninggar och undersökningar, i uniwersal- historiskt hänseende ganska berömdwårda, es böra egentligen till en Historia, som objek- tiuot skall framstålla ett enda folkslags öden. Man måste utgå ifrån en punkt och den är då Swenska folket blef Swenskt; går man längre tillbaka, så måste man sdr att wara osäquent, börja från Noach eller Adam, som

man äfwen har exempel på; och äfwen i hi- storiskt hänseende gäller på wiff sätt Horatii: Nec gemino bellum Trojanum o ditur ab ovo. — Den siffnad Förf. widare antoger mellan Swear och Göther, att neml. de sdrre word of Schyrist härkomst samt inkomma ge- nom Finland; de sednare, Göther, inkomma öfwer Östersjön och Gotland, är wål så ors- bicair och obwistlig, att den ej borde äga rum härådes.

Ut i Ynglingadiktens Hiftorts följer Förf. Sturleson esia ord sdr ord. Då Förf. sä- ger om Yngwe Frey att han kallades Drott af Swenskarne, kunde man tro att han sdrst eller enlam haft denna titel; likwål wor den som bekant är, till Drogmes tid, gemensamt sdr alla och betyder hos Sturleson blott att hon erkändes sdr Sverges Konung. Stur- leson nyttjar också samma uttryck om Njord. Widare säger Förf. p. 14, att "Yngwe Frey omgiffwit Upsala tempel med en sdrstfild ofplank- ning, som kallades Skidgård." Ordet Skid- gård är ett Nomen Appellativum och nyttjas stätt som ett Proprium.

P. 20. "Konung Dag blef ill: wid, när sparfwen icke kom hem taen, och offer- de sin egen son, på det han skulle så weta" etc. etc. Här har Förf. sdrst och blifwit sdrledd af Deringfåldes origtiga öfwersättning af ordet: Sonar: blot, som betyder Förfors- nings: offer. Så har äfwen Schöning öf- wersatt det i sin upplaga af Sturleson. — Pag. 31. "Odd gick mot de elfwa bröderne med "ett stort tråd i handen, som han huggit till roder". Odd hade wål förut huggit sig ett ämnetråd till roder, men då han fick se Ans- gantyr med des bröder, gick han åter i skogen och högg sig en klubba (hoggur sdr Kilsu) med hwilken han slog Angantyr's bröder. — Pag. 61. "Harald fick tillnamnet Hilderand, "Hildæ's tand eller Hjelte". Enligt Skoldun- ga Sagobrott samt Sögo, har han detta namn sdr sina guldgålfande rånder — Pag. 178. Ut berättelsen om Danmarks eröfrande från Swen Tjuguskäg af Erik Segersäll, följer Förf. de Danska Historici, och antoger, att detsa tåg war företaget att återupphjälpa på

Danska Thronen Harald Blåtand, som skulle vara utdrifwen af sin son Swen, och förnekar således, att Danmark war eröfradt af Erik Segersäll; ehuru detta utförligen wits ordas både af Adamus Bremensis och till och med af Saxo, och bewisas noga af Lagerbring. — Då Förf. sedan pag. 114. säger att Swen genom sitt gifte med Sigrid Storråda återfick Danmark; är detta en obegriplighet för läsaren, emedan Förf. ej nämnt, att det varit honom fräntaget. Underligt måste det äfwen förefalla läsaren, att Sigrid Storråda kunde bortfänta Danmark, då Förf. förbigår den hufvudomständigheten, att Danmark war eröfradt af Sigrids man, och lydde nu under hennes unga son. — Pag. 127. "Ymisja land (landet wid Umeå)" Ymisja land betyder här, som öfweralt, åfkilliga, ymse, land. Så hafwa också både Schönning och Peringsköld öfversatt det. Efter Swerreska ätten, anför Förf. ett kort sammandrag öfwer Götternas utvandringar. Historien om de Syd-Europeiske Götternas öden, har wäl så litet sammanhang med Swerge och Swenska folket, att den utan saknad kunnat uteslutas. Den förbindelse mellan dessa Götter och våra förfäder, som Förf. welat upgöra, enligt Fornandes, genom den gamla sagan om Vericks utflyttning, är för obetydlig. Huru skulle denna lilla Coloni (han hade blott trenne skepp,) ibland ett beslagadt men mera obladt folk kunnat åstadkomma sådana rörelser? Icke heller kan det wara Förf:s mening, att de Syd-Europeiske Götterne härstamma från denna Coloni, då Förf. pag. 5, 6. antagit, att dessa länder redan förut woro befolkade med Götter. Att dessa sydliga Götter varit of samma folkstam som Swenskarne, berättigar icke heller Förf. att i en Swensk Historia införa deras öden; af samma skäl skulle man då likaså wäl berättas Danmarks, Tysklands, Englands etc. Historia.

Genom förbigående af flere omständigheter har Förf. någon gång gjort sina berättelser orediga. Wid Sagan om Adil och

Ysa till exempel, som essest Förf. så noga går iänom, idrtiger han likwäl hufwudwäfsaken här, neml, att Ysa war på en gång Konung Helges Dotter och Hustru. När detta berättas för Ysa, int e man orsaken hwarför hon rymde från Helge, hwilket annars är en gåra för läsaren. — I la Danaholms måte samt Emund Lemmes persson förbigår Förf. med en otillbörlig tyfnad. Likaså Konung Anund Jacobs titeln af Kolbränna, samt orsaken dertill, som Arminson i Juridiskt hänseende är märkwärdig, och hwarwid Förf. endast behöfve rådfråga Konungalängden wid WestGöthaLagen.

Språket är i allmänhet rent och wärdigt. Drätt Skrifwer Förf. dock Pag. 1. "Hjernes skäl" i. st. f. Hufvudskäl — p. 38. "Styckena" för: stycken — p. 114. "han har blifwit öfwertalt" för: öfwertalad. Arbetet är äfwen tämligen fritt från tryckfel; anmärkas må dock följande. — p. 25. "Ser" i. Han — p. 71. "dem" i. dem. — Men i afseende på stafningsläret kunde man med all skäl begära, att Förf. användt mera enhet och noggrannhet. I en handbok som sättes i Ungdomens hand, är det en fordran som ej förbises. Förf. och främst råder sig Förf:s stora besläshet uti Danskan, derigenom, att den förledt Förf. att äfwen i Swenskan öftra stafska Nomina substantiwa appellatiwa med stora Initial: bokstäfwer. Så t. ex. träffar man endast på Pag. 1. Fogt, Fiske, Jordkulor, Folkslag, Wiken, Jordhögar med stora beaynelse: bokstäfwer, ehuru dessa ord ej stå i början af någon mening. För öfrigt är Förf. ganska inconsequent i sitt stafningslärt; t. ex. Imperfect. af binda Skrifwer handomsom p. 21, 104. "bant, bandt, bann utan att dock träffa den rätta flexionen (band) "Berfärkar och Barfärkar" — P. XXXVIII, 12, 19. "Hjallarhorn, Giersudd och Zell" i. st. f. Hjallarhorn, Giersudd och Hell. Slutet af företaleet lofwar Förf., att de öfriga tvänne Afdelningarna af detta arbete med det första skulle tryckas, hwilket löfwe ännu är ouppfyldt.

L i t e r a t u r = F i d n i n g.

No 14.

Lördagen den 2 April

1820.

R e c e n s i o n e r:

Historisk Utveckling af Christna Kyrkans och Religionens öden, för bildade Christna; af Johan Fredrik Wilhelm Thym, Professor i Kyrko-Historien och Antiquiteterna wid Universitetet i Halle. Öfversättning från Tyskan af Carl Christian Lilljenwall. Stockholm 1819. 8 A. Nordström. Första Bandet utom föreläsning sid. 321. Andra Bandet sid. 416.

"Man har väl här och der utropat historien om vår Religion och Kyrka, såsom en oafbruten, ledsam klagomisa öfver menniskofinnens förwillester i förståndens och hjertats viktigaste angelägenheter, såsom en lång, tröttsam litania af lästerier, af tomta begrepp hos forntidens Christna och Kyrkollärer, af hyckleri, herrskapsnod, tyranni m. m. — Kortteligen: såsom en Wetenskap, hvilken wärra Candidater, för sin examens skull, wäl

wäl måste arbeta sig igenom, men som för en bildad man icke kunde framställa hwarken några glada eller lärrika uppträden. Emedlertid är der ännu alltid en vigtig fråga, om denna förebräelse träffar seltwa wetenskapen och icke snarare ett ensidigt bearbetande deraf?" Så yttrar sig Prof. Thym i föreläset. Denna ensidighet har han funnit i många kyrkohistoriska verk yttra sig genom "en wiss bitterhet, owilja och ondska; med ett ord, ett råbande elakt lynne". Det kan wiserligen icke nekas, att en polemisk tendens utgjort grunddraget i de flesta kyrkohistoriska arbeten ända in uti 18:de århundradet, men öfwer alle, der den finnes, må den dock icke stämpas med namn af "owilja och ondska". En Gud, en tro, enahanda hopp och bekännelse, war det orthodoxiens palladium, för hwilket fortidens Theologer, wäl ofta med ett bruskande och owist, dock alltid med allwarligt och consequent nit sribde. När denna anda flyttades öfwer till kyrkohistorien, blef denna naturligtwis en fortlöpande krigshistoria. Kyrkos

Historikerna hade för mycket allvar i sinnet, att icke taga parti i de tvister de följade. Dock förekommer denna gamla orthodoxa partifhet Nec. värdnadsvärdare, än en annan tids hämvis och förnåma gåckeri med de förflutna århundradens Theologiska stridskampar. Dessa Hercules förde väl klubban stundom något häftigt, men dock säkert; de gamle äkta Theologerna visste, på hvem de trodde, och lärde som de trodde. En sträng consequens i Theologiska åsikter, en fast religiös tro i kamp med tidehvarswens lärsinniga Neologer och starke andar, är dock ett stort herrligt skådespel, oaktadt alla mellan-acter af stämpingar och partiagg, af årelystnadens, afundens och egennyttans wilda utbrott och fastän stridsmännen på banan icke alltid woro hvarken de frommaste Christne eller de uppriktaste Theologer. "Det rådbande elaka lynne" i äldre kyrkohistoriska verk, hvilket Prof. Thym omtalar, var väl derför i sin grund icke så fördömligt. Det yttrade sig huswudsaktigast emot förmenta lättare och uttryckte så wida åfwen, uti sitt hat, kärlek, det är, wördnad för det heliga, som af lättarne angreps. Den historiska rättwisan fordrar, att man håller fast hwarje tids anda för sig och icke tager det närwarande århundradet till måttstock wid bedömandet af Christendomens första tidehvarf. Huru Prof. Thym sjelf uppfyllt sitt gifna löfte i detta asseende och hurudant hans egit Historiekrifware-lyne är, torde af det efterföljande bäst kunna förstås.

Prof. Thym's affigt war att gifwa "en sammandragen, från all lärd widlyftighet fridd åfwerstigt om Christna Kyrkans och Religionens wigtigaste förändringar", eller en kyrkohistorisk Läsebok för bildade Christna. Deröfmlig war denna affigt och det så mycket mer, som ett arbete af denna art påkallades

utaf behofwet och allmänna rösten. Näst intill det berömliga uti affigten är Hr Thym's största förtjenst, en utan Mikrologi fullständig och, så wide Nec. kunnat dömma, med asseende på det wigtiga företagen utredning samt lärt och intragande framställning af historiska facta. Dessa egenheter göra Prof. Thym's arbete till en underhållande läsning för de bildade Christna, hwilkas bästa författaren i synnerhet åsyftat. Att det åfwen i allmänhet är lärorikt genom sin ljusa plan, enkla framställningsfart och factiska pålitlighet, witt Nec. ock, till förfets ära, medgifwa. Nec. tror ock, efter anställd undersökning, författaren på hans "högtidliga förskran, att samlingen framför allt warit honom dyrbar och kär", då man dermed förklar huswudsaktigen den factiska sanningen. Men då författaren icke, såsom han i företalet lofwat, blott "anrägit en historisk referens role", så är här åfwen fråga om en slags historisk pragmatismus och således tillika om en högre sanning, än Christnans; sanningen uti total åfgifter. Denna åter beror ytterst af Religionen, som är historiens lifsprincip. Ur historien talas till oss Guds ande, som, oafhångig af werlden och bakom fenomenernas förhänge, dömmar jordens krets med rättfärdighet och framförer allt till ett enda mål. Historien är den successiva uppenbarelsen af Guds ewiga werldspån; och derför gifwes ingen äkta historiograph, uti hwilkens sinne Religion icke är grundtonen och hwilkens högsta brändbände icke är att i Läsarens och Detraktarens sinne anså samma ton. Efter dessa grundsatser måste i synnerhet en Kyrko-Historicus, i högsta instansen, dömmas. — Första delen af Hr Thym's i fråga warande Arbete framställer i 3:ne böcker Christna Kyrkans öden från dess uppkomst till Gregorius VII, år 1073. —

Hvad Jesus är för den, som beskriver Jesu Religion och Kyrkas öden, är den första och viktigaste frågan vid bedömandet af hans arbete. Om äfven Dec. skulle nöja sig af det svar, att Jesus för historien må gälla såsom blott Religionsstiftare; så hade dock Dec. önskat en mindre flygtig utveckling, än Hr Thym gifvit, af Jesu Religionsstiftares höghet. Detta är också af Öfversättaren rätteligen anmärkt. (sid. 5). Då man ej kommer till en objectiverad Religion, utan genom dess organ; då Jesu Lära står i innerligaste samband med hans person och utan en rätt kännedom af hans person icke kan förstås, då ingen kommer till Guds tron, utan genom Jesus; så inses redan här af wigen af tron på Jesu person, såsom det första villkoret för hans erkännande. Hvad Jesus war, blef derför nödvändigt en lika angelägen fråga, som den: hvad Jesus lärde. Ut denna åsigt har den första wiktiga twisten i Christna kyrkan om Logos sin rätta betydelse. Det är i Christendomen en strid på lif och död, som desutom har en särskild wigt genom den speculativa riktning den gaf de Christna Theologerna. Prof. Thym synes med mera likgiltighet betrakta denna twist, än dess stora föremål förtjenar, (se sid. 75 följ.) Denna högupplifsta likgiltighet är kanske ett grundfel hos denne Historikskrifware. Derför talar han ej allrid nog aktningssfullt om religiösa ämnen; derför gifmer han en stor Författarens påminnelse, att man om heliga ting och ord endast kan tala ur den tids anda, hwilken de tillhöra. Derför är han så höjd att anse de Theologiska twisterna såsom lärda bagateller eller ordgräl. Derför ställer han mången ytring af forntida fromhet under begreppens mikroskop och skådar deruti endast widspelsse. Dec. vill

rättwisa sina ombömen med några bilagor.

Man wet, huru usigten är en bättre tid, flädd i mångfaldiga gestalter och i synnerhet utvecklod i chylastisk form, tröstade de första Christna under förföljelserna. Dessa chylastismens förväntningar woro "drömmar" och "swärmerier" (sid. 23 och 24); de stödde sig på en exoterisk irring. Detta alle känne wi, högwise. Men — bör man icke häruti se äfwen en fromhetens willfarelse? Måte man icke ofta anse den sålla helig, ur hwilken widspelsens olyckor flutit? "Många Christnas dristiga förhoppningar om Christendomens snara ärefulla seger öfwer hedendomen", woro de endast sangwiniska utsigter? (s. 23) liksom fromhetens känslor och hoppet till Gud berodde af ett sangwiniskt temperament. — Sid. 3. följ. anser Prof. Thym "Christendomens hastiga utbredande så länge gränsa till underverk, till dess man närmare betraktat det tidens omständigheter, under hwilka det inträffade". Dec. gör all rättwisa åt tidens omständigheter i detta hänseende; de woro desutom flera och wigtigare, än dem Författ. anförer. Men äfwen esier dessas närmare betraktande måste Hr Thym förstå, att Dec. ensfaldigen tror, att Christendomens utbredande icke blott gränsade till underverk, utan werkeligen war det. Föreningen af flere yttre medverkande omständigheter — ty inter annat betyder wansligen den så ofta uthängda och snart förändta Skylten, som kallas Tidens anda — war icke den Talisman, med hwilken Apostolarne förrättade under. Ut Christendomens anda och originela character ligger hufwudgrunden till dess hastiga utspridande, och hwarje från det yttre allena hämtad förklaring af detta underverk blifwer allrid otillfredsställande. — Sika litet kan man upplysa fenomenet af

de Christna Martyrens orubbliga ståndaktighet genom den åsigt, att de woro blott wän-
sinniga swärnare. Då Nec. med Tertullianus
är öfvertygad, att Martyrens blod war ett
heerligt usåde för kyrkan; så kan han aldrig
tro Hr Thym utan bewis på hans lösa ord,
att "mången öfvergifwen wäghals, såsom
Martyr, fördat en osfortjent äro, då man
genom firande af hans dödsdag sökte föra hans
minne öfwer till efterwerlden" (sid. 37) Icke
heller kan Nec. förstå sig att med Hr Thym
hänföra Tertullians föreställning om "Mar-
tyr, döden, såsom ett blodsdop, till gäckelses-
let af religiösa bagateller och drömmar, hwar-
med hopen af Christna förwillades utaf sina
swärmande föreståndare" (sid. 44). Är icke
sjelfwa detta uttryck Blodsdop hämtade af
Jesu ord i Matth. 20: 21. och användt i
Bibeln's mening? — Om Constantin d. sto-
res öfvergång till Christendomen efter säger Hr
Thym det wänliga, att neml. der till war
ett politiska orsaker (sid. 66). Npore Rykos
historiekrifware finna ingen ting otroligt uti
Eusebii miraculösa berättelse här om; men Hr
Thym är rädd för underverk. Dock utan af-
seende på nämde berättelse, onse de det säer,
hwar på Constantinus tillkännagaf sin Religion
i de Christnas församlingar, bewiso, att han
upprigtigt trodde på den Christliga. Så wu-
ket är åtminstone wist, att de flesta be-
skyllningar man påbördat honom, äro hämtade af
Zosimus, som war en hedning och Christen-
domens bitteraste fiende. — Om Munkwäsendet,
synnerhet i Orienten, kan wår Författare icke
säga nog mycket ondt (se sid. 85:87, 146,
212, 3° m. m.). Munkarne så öfwer alle
titel af Swärnare och privilegierade dag-
drifware. Men i stället för alla usab, ha-
de det mera egnat en lugn historiekrifware

att historiskt och filosofiskt wisa, huru Munk-
lesnadens uppkomst kan eller bör förklaras ut-
rån moraliska begrepp. Om icke genom den-
na förklaring Munkwäsendet i sjelfwa sin rot
angripes; så kan man icke genom blotta små-
delser emot Munkståndet i des urartade ges-
skale wedersläga dem, som, det oaktrade, wä-
ga tro, att Munklöswet i sin idé uppkommit
af Religion och att den aftning det nödt war
Religiosité. Detta hafwa äfwen Protestantiska
Theologer påstått, utan att der före förtjena
förebärf för Kryptokatholicism. Med all sin
billiga förtrotelse öfwer Munkståndet, är
dock Prof. Th. nog rättwis att gifwa ett
tillbörligt loford åt Occidentens munkar, i
sonnerhet Benedictinerna (s. 147, 296 m. fl.
st.) — Detta må wara nog för den bewis-
ning Nec. utlofwade.

Nec. will tillägga ännu några strödda an-
märkingar öfwer första delen af Prof. Thoms
Konkhist rit. S. 17. "Grunden till Prest-
wäldet (hierarkien)" finner Förf. uti till-
färandet af Presbyteri, Episcopi och Diacon-
er i första Christna samsunder. Det är att
säga, det grunden till despotism ligger uti
inrättningen af en Republikansk demokrati. Så
caracteriserar Thym sjelf denna första period,
om hwilken fråga är, i sin Historia. Med
grund måste Förf. mena första början —
S. 95. Om Theodosius den store säges, att
han talte af sine undersåtare endast dem, som
"på allernädigste befallning" trodde på den
af Orthodoxerna fastställda Treenigheten; och
s. 96 förklaras Nicénska Trosbekännelsen, så-
som en "Usurpator". Om ock dessa uttryck
innehålla i sig något sannt, så äro de dock
ej nog ädla och tyckas förråda en wist harm,
den Förf. sjelf i förtaleet förebrått sina föres-
gångare. — S. 10. "Wåda (Jovianus) och

Vigilantius) föllo under den obeweckliga dödsdom, som den nitiske Hieronymus drog öfver deras hufvud; och Vigilantius måste stället tillräckande gå tillbaka inom sitt eget medvetande, så framt han icke wille råka i samma fördömlig med sin wån Jovinianus". Här synes vara motsägelse, ämnesstone oreda. Först föllo begge under en obeweklig dödsdom; sedan går den ene af dem tillbaka inom sitt eget medvetande. Jovinianus blef fördömd, icke: till döden dömd, på Synoder i Gallien af Bisk. Siricius i Rom och Ambrosius i Mayland. Dermed upphörde hufvudsakligen den stridighet han wäckt. Hieronymus skref emot hans lära om äktenkapets nytta, men med så öfverspände nit, att han måste utgifwa ett särskildt förklar för sin egn yrade öffiger öfver coelibatet. Emot Vigilantius skref och Hieronymus. Om Vigilantius öden för öfrige erinrar sig Nec. ingenstädes hafwa funnit någon upplysning; ämwen som dödsdomen öfver den ena eller andra är för Nec. alldeles obekant. — Med denna Todtengericht lär förskifta en ecclesiastisk eller borgelig dödd. — S. 249. Wid Romerska Biskoparnes uppstående till anseende i kyrkan finner Prof. Thym ända in i nionde århundradet eller snarare före Gregorius VII icke någon "fortspände systematisk plan, utan blott oberedde, tillfalliga anledningar utifrån". Uti Hildebrandis men framstod wäl egentligen Hierarkien i sin oöfjåde gigantiska storhet, sårdig till mognad och utveckling; men då N. C. läser om Leo I., Gregorius I. och Nicolaus I. m. fl., råder sig wäl tydligt nog i deras beslut och handlingar ej en blott önskan (sid. 317.), utan ett planmässigt sträfvanande till andelig despotism. Ämwen de swagranfattare, som emellan

dem innehade Romerska Biskopsstolen, förloade dock icke ledtråden.

Wid denna öfversättning äro fel lika sällsynta, som de annars wänligen ofta förekomma. Några ställen behöfwa dock rättelse. — S. 110. säges om Jovintanus och Vigilantius, att de worit "stilla äfädare af de andeliga och munkarnes låga och egennyttiga knep, så wäl som af folkets lättrogenhet". Originalen har: . . . "deras öfdrämda och egennyttiga gåckeri med folkets lättrohet". — S. 83 och 84. "Wid denna tiden kallades de (Semitarianerna) ännu, efter sina skiljaktiga meningar, Homousiaster", bdr, enligt originalen och sakens förhållande, heter: . . . "ännu af sin skiljaktiga mening, Homousiaster (Thym: Homousiasten)". — Sistnämde sida står och homousie (likhet i wäsende) i stället för: homoiouste, Thym: Homousie. Här är ett tryckfel högst betydande, då hela Christna Kyrkan, enligt en gammal utsaga, för ett jota skul söndrade sig i twenne stora partier, af hwilka det ena försvarade de homousios, det andra homoioustos.

Nec. öfwergår till Andra delen och skall der wara förtare.

Andra Delen. Innesattar, såsom den första, ämwen 3:ne Böcker, ätskilda genom wisfa Period:afdelningar, dem Hr. Thym ut öfwerkriften på hvarje Bok, för redigheters skull, borde angifwit. Thymiska periodafdelningen är lika med Mänschersta, med den skillnad, att perioden emellan Reformationens början och Westphaliska freden hos Thym sönderfaller i 2:ne, neml. från 1517 till 1563; derifrån till 1648. Skiljearånsen är således Tridentinska mötet. "Emedan, säger Hr. Thym, (sid. 311) den Catholska Kyrkan, igenom dessa kyrkomöte, i anseende till sitt läro

Begrepp, sin författning och disciplin, erhölet den öppnad, som i det hela intill närvarande tider äger bestånd; emedan ändeligen, genom detta möte, Kyrkan emellan den gamla och nya kyrkan blifwit fullkomnad och högst sannolikt för ewärdeliga tider bestånd, så passar det bäst att med detta märkwärda Kyrkoändte sluta reformationshistorien". Härmed slutas och femte Boken. Derefter börjar siette Boken afhandlingen om tillståndet i Protestantiska Kyrkorna till 1648.

Samma enkla och klara sammanhang, samt alla lätta och behagliga stil utmärka denna andra del; och det synes derjämte, som författaren med lifwad häg bearbetat sitta ämne. Äminskone har en mildare anda utbrede sig öfver det hela. Det kan ock i sakens natur hafwa sin rätta grund. Ehuru det än må vara, röner man här en högre tillfridsställelse, som, efter Rec:s egen känsla, beror af mer förädling uti åsigt och lugn uti omdömen. Till några anmärkningas gifwes här sällan anledning. Det allena kan man dock med fål säga, att, då Thym framställde öfversigtten af Förstågens följder (sid. 59-66), hade ännu icke den förträfflige Heeren Krifwit öfwer detta ämne. — Sid. 74 säges, att Hildebert af Tours i sin Tractatus Theologicus först nyttjade ordet: Transsubstantiatio. Marheinecke i sin Symbolik deremot påstår, att det först förekommer hos en wif Stephanus, Cluniacenser Munk, hwilken, liksom Hildebert, dog i 12:te seket. Han hade utgifwit en Tractatus de Sacramento altaris & iis, quæ ad illud variosque ecclesie ministros pertinent. Rec. kan endast nämna, ej afgöra sällfaktigheten i dessa uppgifter, som desyutom är af söga wigt. Sjelfwa transsub-

stantiations begreppen utspreddes först of Paschasius Radbertus.

Wisa enskilda uttryck uti öfversättningen må slutligen anses. — Sid. 101. "o konstlade behag" uttrycker ej noggrant originalets: liebenswürdige Unbefangenheit. — Sid. 351. "tids spår emot Melanchthon" (an Melanchthon zum Ritter werden) — S. 398. . . "irring emellan de förenta Staterna och Stårhållaren". Irrung betyder här: missförstånd eller oenighet. Sällan förekommer någon Germanism. Af Hr Thym har öfversättaren lärt förläsa sig att allsida ofta onödigtwis nytta utländska ord, såsom simplicitet, precision, absurditet m. m. — Utom detta, är Dr. Ulljenwalldhs öfversättning en af de fullkomligaste Rec. haft tillfälle att se på vårt språk. Öfversättaren har desyutom riktat Thym's arbete med Upplysningar i Swenska Kyrkohistorien, och der han annars stundom gjort några rättelser eller anmärkingar wid sin författare, utmärka de sig alltid af grundlighet och kärlek till sanningen. — Alla bildade Christna och utaf dessa i synnerhet de, som bereda sig till eller ingått uti Läroämnet i församlingen, böra erkänna sin förbindelse både till den lärde öfversättaren och nitiske Förläggaren, hwilka skaffat oss Prof. Thym's Kyrkohistoria, som, utom den förtjensken att vara ett arbete i stort, äger en annan wida högre, att utgöra en ej mindre nyttig, än underhållande läsning. Det är werkligen tid att inse och erkänna, det kunnskap om Christna Kyrkans och Religionens öden bör ingå, såsom en wäsentlig beståndsdel, uti hwarje Christelig bildning, som fordrar eller eftersträfwat något högre, än Catechismis insigt.

Åf tillfället föranledda Tanker om Universitetet i Tysk bemärkelse. Gemte ett Tillägg om inrättandet af ett nytt Universitet. Af Fr. Schleiermacher. Öfversättning. Stockholm, hos Gadellius, 1819. 138 sid. 8:o.

Då denna bok, för några år sedan, först utkom på tyska, ämnade framl. Professor D. C. H. Hölzer, att, för det tillämnade 3:dje Häftet af *Lyceum*, recensera den; men verkställigheten af detta beslut kom att upphävas genom den oförgätliga långsamma stulligheten till dess att hans inträffade, för tidiga död gjorde detta hopp om intet. Då nu denna bok blifwit införlifwad med Swenska Litteraturen och således äfwen ett föremål för denna Tidnings granskning, måste Rec. högeligen beklaga, att han icke kan stöja sig wid en kritik af en sådan mästares hand.

Annars måste denna Skrift wäl hafwa minnre intresse för oss Swenskar, då den icke innehåller en på allmänt giltiga filosofiska grunder utförd Construction af Universitetsbegreppet i allmänhet, utan fast mer blott betraktelser öfwer de tyska Universiteterna och deras förhållande till den allmänna Idéen, föranledda af förslaget att i Berlin stifta ett nytt Universitet. Redan Bokens indelning: 1) Om det vetenskapliga Samfundets förhållande till Staten: sid. 5-20. — 2) Om Scholor, Universiteter och Akademier: Sid. 20-41. — 3) Närmare betraktande af Universitetet i Allmänhet, sid. 41-59. — 4) Om Faculteterna, sid. 59-86. — 5) Om Universitetets Seder och om Uppförelsen, sid. 86-104. — 6) Om tilldelandet af lärda wärdigheter, sid. 104-114. — Bihang om inrättandet af ett nytt

Universitet, sid. 115-138, ger tillkänna att man här icke egentligen har en sammanhängande och uttömmande Undersökning att wänta. — Men då härunder en berömd Författare, Schleiermacher, framställer äfkilliga anmärkningar, som röra dessa inrättningars innersta wäsende, och då våra Universiteter ursprungligen blifwit danade efter formen af de Tyskas, så börr närwarande Skrift icke sakna ett verkligt intresse, och de af Rec. framställda observationer icke anses öfverflödiga, då de röra de antagna medlen för möjligheten af den vetenskapliga andans bibehållande och utbredande i Staten. Då Skriften har en sådan gifwen local syftning, skall det wiseligen anses så mycket mindre obehörigt, att Rec., så wide hon förmår, söker wisa de framställda grundsätternas tillämplighet på Universitetswäsendet inom hans Fädernesland.

Förf. utgår från det postulacet, att det "ibland menniskorna måste gifwas ej allenast Kunskaper af alla slag, utan äfwen en *Wetenskap*": en disciplin, som undersöker och framställer den enhetsgrund, från hwilken de särskilda Kunskaperna, såsom *Naderna* fräna Medelpunkten, utgrena sig, och i hwilken de endast hafwa sin wäsendliga konsistens, såsom Kunskaper, d. å. såsom föremål för menliga Tankförmågan, ej blott för det yttre mekaniska handterandet. Utvecklingen af denna, för uppnående af menniskans högsta mål, oundgängliga *Wetenskap* — hwarafred den semt fortsatta utvecklingen af hwarje särskild Kunskap, i sin mån är angelägen — kan icke tillwägabringas af en enda menniska eller i en isolerad krets. Då denna *Wetenskap* juft är uttrycket af Släktets högsta mål, kan den icke utvecklas annorlunda, än i allmänhet Släktets bildning utvecklas, då denna se-

des af den sbera. Allisä uppkom behofvet af Vetenskap i och med det samma att Slägtet wakenade till medvetande om nödwändighet af bildning, och med detta uppvaknande war Staten gifwen, emedan Slägtets bildning icke kan beredas utan inom Stateförhållanden. Sålledes är det onekligen falskt, att, som vår Auctor, sid. 9, framställer Vetenskapen och de för des utwäckling uppkomma inrättningar, såsom något för Staten främmande", då twertom de båda endast i och genom hwarandra hafwa sin verklighet. Det är till och med icke rätt, att, som det sker, sid. 7, påstå att de för Vetenskapens utbildning widtagna anstalter icke äro Statens verk. Om de icke äro det medelbart — och ju mera Staten förfar med klar insigt om sitt mål: menstligheters högsta bildning, under vilkor en för en gifwen national individualitet, ju mindre befattar han sig med, att, på annat sätt än slyddande, befordra Vetenskaplighet, emedan det som med honom sträfwar åt samma mål, icke kan, ofskadligt, göras till medel under honom — så äro de det dock omedelbart, emedan de icke annorstädes än inom Stat kunna uppkomma. Mellan Vetenskapen och Staten, båda rigtige sedda, kan således omöjlig vara någon ursprunglig antagonism, och att så föreställa saken, är att verka förderligt för de båda så innerligt sberenade elementerna, emedan wetenskaplighet icke kan finnas utan Stat, och Stat icke uppkomma utan behofwet att weta, och icke bestå utan wetenskaplig odling. Dermed nekas det icke, att wisja dels redan förswundna, dels ännu existerande Stater, tillgripit ett direct inslytande, ofkast i motsträfwig affigt, på Vetenskapen och således beredt en fiendskighet mellan Vetenskap och Stat; men det

origtiga häri måste blifwa så mycket mera påtagligt, ju klarare man antyder deras ursprungliga förening. Då denna brytes, uppkommer ett missförhållande, som wetkar förderligt på båda elementerna; antingen nu Staten, nära sin upplösning, will göra sig sjelf till det enda och högsta målet och derför sträfwar till Despotism, den der i Vetenskapen måste hafwa sin bitteraste fiende, emedan ingen ting så orgt motsträfwar Slägtets utbildning som Despotismen. I en så olycklig Stat följer oundwilkigen först den ofunnigaste råhet och brutaliska i Seder och sbereställningar och derefter Statens oundwilkiga upplösning och sberstöring. Eller också har Staten förlorat insigten om sitt kall och i slyje deraf aflägnat sig från det äslytande af enhet i Insigt och handling, som är målet för allt rent menstligt sträfswande, och derför, "äsiwen insende, att Kunskaper till och med Vetenskaper äro någon ting wälgörande och sberkräftig", slyfter den slymmerhet sin gynnande uppmärksamhet wid de särskilda Kunskaperna, och det så mycket mera, som dessa egentligen intet annat äro, än användningar af Vetenskapens resultat på dessa inom Staten förekommande kall. Derför söker en sådan Stat, som icke rätt wisar detta förhållande, förnämligast att "gynna utbredd bekanskap med facta, phänomena och slyjder af alla slag, samt att till sådant leda de wetenskapliga Anstalterna, när han antager sig dem". Nationen i en sådan Stat förfaller derför nödwändigtwis i en eländig empiri, emedan den, med alla de många kunskaper den äger, dock icke besitter någon Vetenskap, och slylden blir "ett tumultuariskt anarchiskt tillstånd" (sid. 17).

(Fortfäctn. slyjer.)

L i t e r a t u r - T i d n i n g.

No 15.

Torsdagen den 15 April

1820.

R e c e n s i o n :

Hamlet, Sorgespel i Fem Acter. Första gången uppförd på Kgl. Theatern i Stockholm, d. 26 Mars 1819. Fri Svversättning från Engelskan. Sthm, 1819. 38 sid. 8:o.

Länge hade ärfillige af våra yngre Literatörer på flera ställen yrkat, att wi dock äntligen på vår Theater borde erhålla något af Shakespeares, sedan alla andra bildade nationers skådebanor redan länge för detta tillagnat sig hans mästestycken. Långe war det intet hopp, att denna önskan skulle gå i fullbordan. Under den tiden, då sådana pjäser, som Olle Nördbom och Skatan eller Destour Ches Högbragde m. fl., framdrogos på Scenen eller medan alla Theaterns medel användes på tomma och platta Wallerter, kunde man ej wänta, att fulländade tragiska stycken skulle intaga rum på en sådan skådeplats. Men en förändring föreföll med Theaterns styrelse, och den nya Direktionen, intogen af

upprigtigt nit för Dramatikens fullkommande, bestod att äntligen wisa för vår allmänhet ett prof af hwad det nyare Europas störste Tragedy fulländat. Detta beslut måste berättiga den närwarande Kgl. TheaterDirectiionen till den största tacksamhet af hwarje verklig wän af det Konstföna, så mycket mera, som det verkligen fördrades ett slags heroiskt till det utförande. Anhängarne af den gamla observansen talade högt deremot; flere så kallade Theaterwänner yttade twifvelsmål mot möjligheten af det representation, mot den effect det skulle wäcka o. s. w. och hjälpswe de, hwilka ifrigast önskat att se ett af Shakespeares stycken på scenen, twelade, om det walda, neml. Hamlet, skulle wara det mest tjenliga att inleda bekantskapan med det stora Snillet för en allmänhet, som knappast kände det till namnet. De mente att i Hamlet låg en alltför djup mening, en mot wanan alltför skärande romantisk colorit, för att genast fattas och de trodde att något annat stycke, t. ex. det herrliga Sorgespellet Julius

Käsar. — det populäraste af alla Shakespeares. — Skulle vara mest tjenligt, att öppna den engelske Uchylus ingång på Swenska Theatern och i Swenska si met. Directionen hade dock twifvelsutan såstat sig wid Hamlet, förnämligast af den anledningen, att denna Tragedi war den mest rykbara och utgången rättfärdigade fullkomligt det gjorda walet. Dock vågade Directionen icke att låta gifwa den i sin ursprungliga sticket, utan den följde det exempel, nästan alla andra nationers Theatrar lemnat, att wid den widtagna förändringar. Ut det — och derom skola wi nedanföre tala — blifwit af en ganska tung och oskicklig hand utförda, är en förebräelse, som icke drabbar den afkningsvärda Directionen, lika så litet som den kan tadlas, dersföre, att den, osäker om effekten, första gången bifogade plesen en obetydlig esterpjes, den så personer hade sinnesstämning att betrakta. Sedan utgången af representationen, den lyckligaste ett Skådespel i Sverige någonsin wunnit, war afgjord, bortlemnades äfwen alla dylika granlåter och lika begärligt stormade dock publikens, att se detta herrliga verk, och bortgick med en rörelse som tydligt wisar att det äkta poetiska öfwerallt träffar receptibla sinnen. Directionen kan nu wara öfwerfogad, att ju flere Shakespearska stycken den meddelar, ju större blir allmänhetens nöje, och ju mindre förändringar med dem widtagas, ju starkare skall effekten blifwa och ju warmare publikens tacksamhet. Man bör också medgifwa att så wäl Directionen, som de flesta af Acteurerne gjort allt för att gifwa detta Skådespel likmåttigt det stora wärde. Decorationerna woro ganska wäl beräknade; den lilla Theatern ganska lyckligt anbragt och dragerna walda med smaktfullt prakt. Herr Åbergs-

sons stora förtjenst i representationen af Hamlets role är af allmänhetens högsjudda befall länge sedan witsordad. Hans utmärkte spel war icke allenast ett hedrande bewis för hans rigtiga insigt i rolens karakter och hans warmta nit att omfatta den, utan äfwen ett talande exempel på, att det icke fordras mera än äkta poetiska roller för att utverka stora tragiske, mimiske anlag der de finnas, och det är wisst, den som warit nog lycklig att se t. ex. Hr Åbergsons spel i Scenen mellan Hamlet och hans Mor, den måste känna inom sig att han sett en äkta tragisk aktion, sådan, som man hittills wänt sig att tänka den af Garrick, Talma eller Schöder. Dock måste Rec. bekänna att Hr Åbergsons spel icke öfwerallt lika tillfredsställde honom. I alla Scener af stor effekt, af starkare passionligheter war det ypperligt; i de mera lugna war det stundom nog kallt, så som t. ex. då han fordrar eden af de Waktbåswande, eller icke nog wärdigt, hwarken Personagens rang eller sinnesstämning. Så t. ex. pågades wäl det låga speldjet hwarken en Prins eller en olycklig älskare, i det Hamlet, utgående, upprepar sin warning till Ophelia, att gå i kloster; wisst är äminstone, att en sådan Mimik wid detta tillfälle, icke låg i Shakespeares beräkning. Dessa anmärkningsgöra äfwen icke för att förminskade de loford Hr Åbergson erhållit och i allmänhet så wäl förtjenar och i hwilka Rec. upprekigt instämt, men ju st dersföre att Hr Åbergson på de flesta ställen spelade så wäl, äfwen de man att han så skulle gjort öfwerallt. — Clodii, eller Konungens, role spelades otadligt och samma anmärkning gäller äfwen om Laertes och Gyldensterns; Horatios deremot så, som man af den erkände Mästaren hade rätt att wänta, ehuru rolens beskaffenhet ej gaf

tillfälle att utbreda en stor talent. Ganska riktigt hade Aktörerna på den lilla Theatern iakttagit de öfverdrifna manér och åtbördor, som höra till den öfverdrifna art af Städspel, den Shakespeare wille förlöjliga och uttränga. Gertruds eller Drottningens role utfördes stelt och sömnigt; Polonius sålde noga utvecklingen i Svenska Pjeseu, dock som denna karakter der alldeles är missförstådd, så måste spelare äfwen blifwa fäst, men samst af alla roller spelades Ophelias! Helt wille påstå, att om det varit möjligt att utföra en så herrlig role, skulle den svenska Ophelia hafwa lyckats i detta söga prisvärda bemödande. Helt och hållet hade den stadspeletska, åt hwilken denna role war anförtrodd, både ålder och utseende emot sig. Ophelia måste wara en ung, sangwiniskt mild och utmärkt rått flicka. Sedan hade Aktisen alldeles icke gifwit åkt på den om henne gjorda anmärkning, att Ophelia förwandlade selskapslidandets golenkap till behog och wärdighet; ty derm. d. låter icke förena sig de enformigt utsträckt armarna, de stelt hängande händerna, den monotona pjunktionen eller den affecterade släpande gången. Dock är det alltid en lycka att erhålla en sådan role som spelar selsk i stället för Aktisen, att jag så må säga. En sådan är Ophelias. Den är med så hög och djup poetisk konst utmärkt, att den icke kan annat än hänföra. Så gjorde den äfwen på Svenska Theatern och därför woro de flesta rätt nöjda med Representationen.

Shakespeare har egentligen utvecklat den djupa, filosofiska reflecterande sidan af den romantiska Konsten och bildat karakterstragedien, der alla händelser inbördes inverka på framfälla och bero af uttrycket utaf hufwuds personens inre eller själstotalitet. I denna

art är Hamlet ett beundransvärdt mästerverk, der han gått ut på, att i karakteren af en ensligt grubblande, theoretiskt exalterad yngling, framställa striden mellan begäret att hämnas en åfskad faders dödd och kärleken till sin brottsliga mor; mellan det inre behöfwet att handla och den yttre vis inertiz, som icke låter honom någonsin fatta det bestämdt tjenliga ögonblicket, så fram ej öberräknade tillfälligheter drifwa honom dertill. Den som ej har förmåga att fatta eller äminstone dunkelt rödas af detta Sorgspelets inre wäsende, den skall lätt löpa fara, att icke njura af det hela, då det i allmänhet har söga frapperande situationer eller öfverraskande Theatercoups. En sådan åfskadare skall också, som Recensenten i Alm. Journalen, kloga öfwer att denna Tragedi icke narrat honom att gråta; ty den har så enskilda, känslökakande och råre presande ställen. Det är åter ställningen i det hela af Hamlets karakter och öde, hans bestämmelse, att han, utan dertill erforderlig handlingsdrift och krafter, skall tillräckställa den inträffade rubbningen i den allmänna moraliska wärldsordningen, och hans djupa känsla af denna sin bestämmelse, som ger detta stycke en så obegripligen starkt wärfande och ingripande pathetik för en hwar, som har sinne för ett sammanhängande helt.

Wår närwarande Theaterinrättning i jemförelse med den, som i England wid Shakespeares tid war rådande, då man söga behömrade sig om illusionen för ögat, för hwilken man nu kanhända allt för ofta uppoffrar skönheter af en högre rang, har gjort, att de äldre engelska Städspelen äro för widlöftiga och långa, för att i wåra tider och på wåra städeplatser, i sitt ursprungliga stik, kunna föreställas. Upplysta och smaksulla Theaters

Direktioner, hvilka dock icke welat låta Pur-
bliken umbära nöjet af att se den nyare ti-
dens yppersta och mest fulländade dramatiske
kompositioner, hafwa derföre nödgats widtaga
ärfylliga förkortningar och ändringar af de
rika originalerna. Det är dock wigtigt, så
wål af aktning för ett af de största och klar-
sinnigaste poetiska Snitten, som för Allmän-
hetens nöje, att wid dylika förändringar ej
andra lägga handen än de, som med origi-
nalskalden hafwa en noggrann bekantskap och
wid sitt försarande ledas af en wis, säker
och wäl genomtänkt princip. Det är wid
alla ändringar, en ewillkorlig fordran, att
hwarken det rena uttrycket af Författarens styl
eller den fullständiga utvecklingen af Konst-
verkets grundidee och wäsentliga tendens på
något sätt må lida. Sålledes bör en slik för-
ändring alldeles icke sträckas längre än den är
alldeles nödwändig, och intet annat bortskä-
ras än hwad, efter nogaste pröfning, kan
synas mest likgiltigt för den fullständiga up-
penbarelsen af Författarens totala sikt. Ty
ett fulländadt konstwerk är icke ett krukma-
karekäril, som man ideligen kan återkastat i
degeln och beständigt modelera om, än så och
än så. Minst låter detta godtyckliga försök
verksämla sig med Shakespeares Dramer, då
så Författare så noga beräknat sina medels
werken, efter den bestämda affiggen, så grund-
ligt genomtänkt möjligheten och sätet af hwad
han wille uttälta, och så noggrannat afwägt
hwarje del i det hela, enligt lagarna för den
mest genomförda och fulländade organisk.
Derföre skall det låte hända den, som will
företaga några utslutningar ur ett Shakes-
peariskt Skådespel, att han finner det som
wid första anblicken syntes honom ganska ober-
tydligt, wid närmare efterseende af den högsta

wigt för utvecklingen af det hela. Den som
will se bewis på huru iwehogse den beräknings-
me måste blifwa med werkställandet af ett dy-
ligt uppdrag, kan läsa i Wilhelm Meißer öf-
werläggningarne om förändrandet af Hamlet.

Huruwida den närwarande swenska bear-
betaren warit lycklig i sitt försarande, skola
wi nu tillse. — Hwad han yttar i sitt förs-
ord, om den "Swenska klassiska Scenen," els-
ler om haru han ansett "sig sorgfälligt böra
bibehålla originalförfattarens anda, och den
charakter af popularitet, som utmärker hans
författar och hans arbeten. Men för att ej
framställa originalens former med sådana pro-
portioner, som möjligen kunde åstadkomma nå-
got obehagligt intryck, har man begagnat rät-
tigheten af en fri öfversättning, och stundom
undwikt eller besödat wisja uttryck," — ger,
jemförde med hans behandling, icke stort att
hoppas, och antyder ej att han just har den
klaraste insigt, hwarken om Shakespeare, om
popularitet eller om riktiga proportioner.

Den olikhet, som först faller i ögonen,
mellan den närwarande swenska bearbetningen
och originalen är den yttre formen. Den eng-
elske Hamlet är till det mesta versifierad; ens-
dast wid sådana tillfällen, der ämnets ringare
wigtighet icke utan swulst kunde antaga Skals-
dekonstens högridigare bråk, användes det
obundna framställningsättet. Wärdeligen kan
man icke råa en sårare insigt om wiffören
för sin konst, och härigenom har Shakespeare
just försäat att winna den träffande egentliga
het, den hänsörande listiga natur, som så
måktigt intager en hwar i hans Dialog,
hwaremot i de allsemt versifierade och mest
i de alexandrinske stampande fransyska Cor-
gespelen man antingen stötes af den stile am-
poulé med hwilken de trivialaste saker sägas,

eller också, hos den som vill undvika detta, af missförhållandet mellan innehållets prosa och formens versificatoriska anspråk att gälla som Poesi. Den svenska bearbetningen har deremot upplöst allt till ren prosa, med undantag af den representerade Tragediens Alexandriner och några här och der inflötade lyriska strofer. Hwad Dictionen derigenom lidit, är otroligt, ty på de flesta ställen, hör man Poesien igenom Prosan, som på detta sätt, måste synas betydligt förbättrad. Så t. ex. säger man annars icke i Prosa: "dena fuktiga sjerna, som utöfvar sin inflytelse på Neptuns rike, förmodades likasom på världarnes sista dag" (sid. 6), och sådana tråder möter man öfverallt. — Men mest ohyllig är den svenska bearbetaren då han vilse mildra uttrycket, hvarigenom det ofrånkade honom att han missförstår meningen, som t. ex. då han låter Laertes säga åt Ophelia: "Den kvinna som ännu icke fallit, kan blott åt nattens stjärnans strålar oförolämpad ansåtro sin skönhet," då likväl, enligt Originalet, Laertes' uttryck voro: den blygaste flicka är redan allt för utöfswande om hon inför Månan blottar sina behag. — Annars kände de fleste åskådare tyhnerhet missförhållandet, mellan det prosaiska talet och den poetiska situationen i Spökscenen. Att höra ett högre väjande så länge tala alldeles som vil andra, förslappat wår tro på uppenbarelsen, och den ihålliga declamation, som tillhörde rolen, måste blifwa alltför enförmig, då det war ett o bundet tal, som skulle declameras. Dock, man bör icke fordra förmycket på engång. Nyheten af en rimfri versifikation kunde man icke serna på engång se wunnen, som nyheten af ett Skådespel af detta owanliga slag.

J ossende på de förändringar, hvilka

vid sjelfwa utvecklingen blifwit widtagna, må anmärkas, att den Scen som i Originalet börjar 2:a Akten mellan Polonius och hans Tjenare Reinhold, den han sänder efter sin Son, för att utforska hans uppförande, är bortskuren, liksom den emellan Hamlet och Polonius i samma Act, då Polonius anmäler Skådespelernes ankomst. När nu desutom förre delen af hwad Polonius uttrar i den Scenen, då han för Konungen och Drottningen berättar sin förmenta upptäckt af osöken till Hamlets wansinnighet, och alla hans gwarståendes uttryck desutom äro mildrade, så har den falska framställningen af Polonius karakter uppkommit, om hwilken Rec. redan talat. Han har neml. i den svenska Pjesen blifwit förwandlad till en ganska redlig och förständig man, då han likväl i originalet är en narraktig tjäff, lika föraktlig genom de medel han vill använda, för att bibehålla sig i Konungagunsten, som obetydlig till sin intellektuella förmåga. Och dock måste han wisa sig i detta dåraktiga stic, dels för att mildra den uppröande effekten af det mord, som Hamlet af mistag på honom föröfwar, dels för att ännu starkare antyda odugligheten hos den brodermördande och thronen usurperande Konungen; ty det är en gammal regel, att man känner Regenten ganska wäl af hans favoritters beskaffenhet. För att ännu mera sätta Farbroderns uselhet i full dag — hwarpå naturligtvis så mycket berodde — hade Shakespeare utdränkt den fega beskickningen till Morrige, hwilken dock ur Svenska Pjesen måste bortfalla, emedan hela det uppträde af den unga Morriske Prinsen Fortinbras, som skulle motivera detta, är utesuret. Rec. wet wäl, att i de flesta för theatraliska representationer företagna bearbetningar af Hamlet

är Fortinbras bortlemnad, men han tror verkligen icke att Pjesen derpå vunnit. Huru oändligen stönt och högridligt uppträder icke denna unga Hjelte, wid slutet af stycket, för att lugna sinnet, upprördt af de hopade gråsligheterna, med den erinran, att det war för att bereda rum för en högre Genius, som det i sina brott förmurknade gamla Konungahuset måste gå under, och hwar wi således se en skymt af Försynens milda styrelse efter des högre planer. Desutom tjénar contrasten mellan den verkligt handlande ungdomsfriska Fortinbras och den i sig sjelf slutne, blott contemplerande Hamlet, så mycket mera att tydligt uppdraga för oss denne sevaras karakter. Och hwilken herrlig målning öfver hans tillstånd nödgas wi icke att söka, derigenom att Hamlets ypperliga Monolog, i 4:de Aktens 4:de Scen, efter mötet med Fortinbras trupper måst utstrykas!

I sammanhang härmed må erinras, att Resan till England, i Swenska Pjesen, icke företages. Wäl omtalas denna resa, i 4:de Aktens 4:de Scen sid. 70, men des verkställighet lemnas sedermera alldeles derhån och deraf har det sel inflytt i Dramen, att en omständighet antydes och en handling börjas, som sedermera icke får några följder och intet slut. Och deraf har äfwen hänt, att man under en lång tid af pjesen icke wet hwar Hamlet är, eller någon om honom besymrar sig. Men den engelska Resan är wäl egentligen utelemnad, för att kunna komma ifrån den namnkunniga dödgårdfvars scenen, som dock är ett så ovärderligt mästestycke, hwars nära samband med Dramens hufwuds affigt icke kan undgå den som verkligen känner pjesen. Man har sagt, att början af denna scen endast är uppfyllt af humoristisk qwick-

het och det är sant, men af en humor och en qwickhet, som kommer håren att resa sig på läsarens hufwud. Man ser här för sina ögon liksom inelworna, det rysliga skelettet af lifwet. Desutom är det just här, der Hamlets melancholiska contemplation allra klarast och rikast uttalar sig, och wigten af uppträder mellan honom och Laertes i Ophelias Graf, för utgången af det hela, lär icke någon kunna neka. Dock likväl är denna situation utelemnad och genom alla dessa bortskärningar har sista Akten fått en emot de öfriga alldeles disproportionerlig korthet.

Dock att tala om alla de gråsliga wanfäpesser, som med Shakespeares herrliga Sorgespel i närwarande swenska bearbetning blifwit företagna, skulle icke taga någon anda. Och man kan ej undra derpå, då, om intet annat, Hamlets sista ord just wisar, att bearbetarn helt och hållet missförstått Pjesen och Hamlets karakter. De låta sålunda sid. 88. "O! min wän för att frälsa mit namn från wana åra — — Mit öde är en ryslig hemlighet, den går med mig i grafwen — — Efterwerld! förlåt mina brott! Himmel! skänk mig försöning." Dessa skola motswara originalets verser:

J, som stån båkwande wid detta fall,
Som häpnat wittnen till hwad här har skett,
Om blott jag had: tid — men Wödeln, döden,
Öfr kort process — jag kunde säga es
der — —

Dock lika godt! — Horatio, jag går bort
Du lefwer qwar! — Förklara då min sak
Lifsom mig sjelf för de ej tillfredsställda."
Men hela denna sista Scen är utförd alldeles emot originalets anda och ord, utan känsla och besinning. För det första låter man en röst från den Gamle Konungens Wältnad höras,

ehuru man icke kan föreställa sig, att såets ningen föregick annat än wid dageljus, och således har denne bearbetare på Shakespeares råkning infört spöken midt på dagen. — Dessutom för ett så obetydligt ändamål som det är, att förklara hvarföre en person gjort så eller så, besvärar den wise Shakespeare inga andar och icke vill han öka gråsligheten, genom deras framerådande, af ett uppträde, som i sig sjelft är nog förfärligt. Ju mer man studerar denne måstare, ju mer skall man finna, att hon isynnerhet söker undvika all parenthys, så wäl i uttryck som paratios. — Wår bearbetare, som föremödligen aldrig gjort sig reda för hwad ett Sorgespel är, inbillade sig wist, att med denna tillsats hafwa gjort Shakespeare en betydlig tjenst. — För det andra har han bortbytt Laertes ypperliga sturord:

— — — Han fått sin lön;
Det war ett gift, hopblandadt af hans
hand.

Wår wi i byta tillgif, ädle Hamlet!
Min och min Faders dödd dig ej tillräknas,
Och mig ej eller din!"

mot detta affekterade och tomma sladder:
"Ni har hämnat Er egen dödd utan att wetta det. Denna förgiftade dryck war Er ämnad. Den wårspets, hwarmed wi äro sårade, är förgiftad. Wi håra dödden i wår Skotte (pekande på Claudius). Se der Er mördare (pekande på sig). Se här hans verktyg. — Himlen har fört wåra steg, må himmelen förlåta oss." — Deretter yttar sig Hamlet:
"Nu min Fader är Din Ande försonad och lycklig. Se här frukterna af menliga begärrens förwillelser (Sic!) — — O du olyckliga Mor — — — Horatio är du en man, så gif mig denna bågare." — Allt detta sladder skall motswara Originalets:

— — — — — Wår himlen gæra
Dig fri dersö! Jag följer dig! — Horatio,
Jag dö. — — Djälla Drottning far nu
wål!" etc.

Men hwad vill Hamlet med den Bågare, hwilken han i swenska Wsesen begär af Horatio? — Saken är den, att i Originalet vill Horatio, slagen af förwitslan öfwer de ryligheter han sett inträffa, tömma giftbågaren och följa sin älskade Prins i grafwen. För att hindra detta, säger Hamlet:

— — — — — Är du en man
Så gif mig bågaren! Wid Gud mig gif den
O Himmel, hwilket skändade namn mig
skulle
I werlden följa, om alle lemmas så i
mörker.

Om nånsin du mig i ditt hjerta bar,
Så håll dig än ifrån din salighet
Och andas än på jorden, bland des möddar,
För att min skickelse berättlja." — —

Och af detta har wår bearbetare hopfuskat sitt slut! — På samma okloke willkorliga sätt är hela Dialogen behandlad. För att med ett widlöftigare exempel styrka detta, will Rec. anföra Hamlets råd till Skådespelarne (sid. 45), och der bredwid dessa föreskrifter troget öfversätta ur Originaler, bland många andra stäl, äfwen af det, att dessa så tydlige ådagolägga, huru djupt Shakespeare genomtänkt sin konst.

På swenska Theatern sade Hamlet: "I skolen uttala orden med ett redigt, klart och fritt språk. Eder declamation skall wara naturligt, sann och wärdigt. I målingen och föreställningen af en häftig passion bören I noga afmåta graderna af röstens utbrott, efter graderna af den händelses förhållanden (?),

I framställan. Declamationen är ett barn af musiken; som den grundad på natur och sanning, som den skyldig att öka eller mildra sin styrka efter de regler dessa ledare föreskrifva. — Låt alltid undersökningen af Errols karakter och dess rätta uppfattning vara Er första pligt och vägledaren för Er egen urskilning och omdöme. Erinen Eder att på Scenen ensamt sysselsätta Er med den roll ni spelar. Det är på Skådeplatsen, som i allmänna världen så menniskor kunna utan förringande af det helas värde, spela flere än en roll. Dramatiska konstens ändamål har varit ifrån sin första uppkomst och är det än i våra dagar, att är naturen likasom framställa en spegel, visa dygden dess verkliga anletsdrag, Hycklaren dess liknande bild, och Eldra hvarje Tidehvarfs olika form, färg och stämpel. Det är ifrån Skådeplatsen som omdömet kan hemta ledning och ljus, i undersökningen af menliga sel och egenskaper (!?!); må den berföre vara en föreningspunkt för sedoläran, smaken, språkets renhet, konsternas förkofran, hjertats rörelser, sorgens tröst och glättrigherens trefnad (Sic!). Uppfyller han detta mål, så blir det Skådespelaren, som med Åskådarens biträde, vägleder det helas omdöme öfver den dramatiska Konsten (noch bättre!). Förfjeningen berföre detta omdömes bifall" etc. — I Originalet åter låta Hamlets råd sålunda: "Varen så berförlige och hållen det tal jag eder dicerat, med ett lätt uttal; ty om I wissen taga munnen så full, som de fleste af våra Skådespelare, då wille jag lika så gerna höra mina verser declameras af den offentliga Utroparen. Sagen ej heller så mycket med händerna genom luften — utan behandlen allt med Koning. Ty midt i en passions storm, storm eller, om jag så må säga, hvirvelvind, måsten I beståta eder om en tådra, som endast eder förwäntwade smidighet gifwer. O det förargar mig in i själen, när en sådan handfast, hårtill Kamrat söndersticker

en posten liksom i bitar och trasor för att dundra in den i dronen på Postarne i Paretterren, hwilka till det mesta icke kunna fatta annat än skumma Panomimer eller Larm. Jag hade lust att låta prygla en sådan kof för hans omwäsende, hwarmed han liksom öfvertyrannerar Tyrannererna. — Men warren också icke allt för tama, utan låten edert eget omdöme vara eder Mästare; passen äro hörderna efter Orden och Orden efter äro hörderna; hwarwid I noggrannt måsten gifwa ett derpå, att aldrig öfwerstrida Naturens enkelhet. Ty allt hwad som öfwerdrifwes, motstrider Skådespelers ändamål, hwilket så wäl från början som nu war och är, att liksom framhålla en spegel för Naturen, och att visa Dygden sina egna anletsdrag, föraktet dess bild och hwarje tidehwarf ett aftryck af dess egen gestalt. Öfwerdrifwes detta eller framställles det för matt, så kan det wäl locka den okunnige till löje, men wäcka förtrytelse hos den insigtsfulla; och dennes tadde wäste efter eder wärdering uppwäga ett helt Skådespelshus uppfölldt af andra. O det gifwes Skådespelare, dem jag sett och af andra hört berömmas, hwilka, för att lindris gast tala, hwarken hade tonen eller gängen af Christna eller Hedningar eller ens menniskor, utan hwilka anskrade sig och bråkade så, att det såll mig in, det någon Naturens Handlangare welot fresta att göda menniskor och att det mislyckats honom; på ett så ofskyldigt wärde låter sökte de att hämma menlighet. etc.

På detta sätt har swenska bearbetaren sökt att enligt sitt företal, "lemna en upplyst Nation teckningen af detta Snilles dramatiska karakter." Det är alltså en stympos, förwänd och wanställd Hamlet, som hitills på Swenska Theatern blifwit framställd. Vid den, mellertid, gjort en så stor och förwärande werkan, kan man deraf sluta till den, som ett Shakespeariskt mästerverk, i sitt äkta stic, måste åstadkomma; och den bättre delen af den åskådande allmänheten låter det fulla hopp till närwarande upplysta Theaterdirection, att den snart låter erfarenheten bestyrka denna förhoppning.

L i t e r a t u r - T i d n i n g .

No 16.

Lördagen den 22 April

1820.

R e c e n s i o n :

Skapelsen i Sönger af Johan Börjeson.
Upsala, Palmblad & C., 1820. 72
sid. 8:o.

Så ännan äga i sig sjelfwa en så afgjord poeti, som den i första Mosebok meddelade berättelsen om den synliga världens framkallande till rimlig verklighet, ur intets eller den blott ideala möjlighetens djup. Den har allt det bildningsrika af en underfull Saga, allt det värdenadsbjudande af en helig Religionsurkund och innebär öfverallt herrliga anledningar till erinran om Guds oändliga godhet mot det Skapade, och de Skapades tack- och samhetslyblighet emot den allswäldige Upphöfsmannen. Flere Skåder hafwa också behandlat detta stora thema. Den grekiske Munken Georgios Pindos och hans efterföljare: Du Bartas, Arreboe och Spiegel använde det didaktiskt. Milton äter, i sin sublima Skaldeqvåde om Wenniskofslågtets fall,

Behandlade det episkt. Då det framställer en uppkomst i tiden, kan det wiserligen antasga formen af en forskridande berättelse; men då här icke är någon annan handlande än den Allsmåktige, för hwars wärd inga hinder i wägen kunna tänkas, och hwad som utspöres ej är en följd af händelser och omständigheter, utan af öfwerlagdt beslut; så kan den poetiska framställningen af Skapelsen, om den skall alltigenom hållas i episkt renhet, icke på längden underhålla intresset. Men då detta höga Skaparwerk egentligen syftat till känslan genom påminnelsen om Guds allmakt, herrlighet och barmhertighet; så leder det nästan af sig sjelft det poetiska sinnet att upptaga och genomtränga det episka elementet af detta thema, med en lyrisk reflexion. På detta sätt har också Hr Börjeson ganska wälberänt uppfattat sitt ämne i närwarande Poem, hwilket redan derigenom kräwer sin gård af Granskarens noggrannare uppmärksamhet, att det erbjuder den, bland oss höge sållynte, företelsen af ett försök i Skaldekon-

stens objectiva arter, och som dertill äger en dubbel rikt, genom sina stora skönheter. — Att han egentligen vill hafva sin Skaldes fång ansedd som ett owillkorligt utbrott af sin upprörda, warma känslas brinnande beundran, det uttalar han i den wackra strof som börjar slutbetraktelsen, sid. 69:

”Ur kosters låga dy och djupsens grunder,
Ur jordens stormars, lifwets misshjuds skri,
Förlåt, o Gud, att uti sålla stunder
Min rörda ande haf sig lös och fri,
Mitte öga hang wid Dina werldars under,
Mitte öra wid Din himmels harmoni,
Min själ uti Din ljuswerlds sålla zoner
Öfnt i äfsädning, salighet och toner.”

En uttryckligen, att det af ingen bör kunna misförstås. — Och för att ännu mera rönfärdiga denna sinnessämning, uttyder Skalden ganska riktigt och behörigt sid. 45 & 46, att han, i ett tillstånd af Insigniswelsens hänryckning, liksom sett det höga Skaldes sewerket föregå framför sina ögon. Det enda som derwid kunde anmärkas, wore att Förf. snarare synes borde angifwa denna sin närvaro i Inspirationen redan wid hufwa början af Poemet — hwilket ock ganska lågt kunnat ha i en Invocation — i stället för att ej ombringa detta stycke, förrän i anledning af det första människoparets Skapelse; emedan det hos mången torde anses såsom en besynnerlighet, att höra en mensklig Sångare omtala, huru han äfsädar och hwad han känner wid danandet af den första Människan, i och med hwilken han alltså själf förf, in potentia, blef till. — Denna anachronism erinrar Rec. om något annat. Närwarande Thema har den swårigheten med sig, att det fordrar, att Fantasten skall med sin äfsädning utgå från ett rent tomt och absolut Intet, men Poe-

sten måste, liksom Måleriet, hafwa en grund, på hwilken den framtrollar sina gestalter; den kan ömsdiligen skapa något af intet. För att bitda sig en sådan grund, börjar wår Skald sitt Poem med en skildring af en, wid ewigs hetens gräns, belägen källa, ur hwilken werldarnas är uppgwäld. Wid dess strand warte Urlifwets tråd, i hvars flugga Gud satt, på första Skapelsedagens morgon. Men då före Skapelsen intet war till utom Gud, medför det sina stora swårigheter, att i äfsädningen dessförinnan antaga tillwarelse af ett tråd och en källa. För den spekulerande tanken går det lätt an att fatta, det dessa och alle annat sinligt existerade såsom idee före än de antogo kroppslig warelse. Men hwad som är giltigt i Philosophien är det icke inför Fantasien i Skaldkonsten, som öfwerallt vill hafwa bestämd skenad och full objectiwitet. Att detta här icke mera och hårdare sköier, utmärker dersöre en sann poetisk förtjenst hos stycket, som för mången undanskimmer nämnda swårighet.

Denna förtjenst uppenbarar sig först och mest synbart i den omwerlande versificationen, som med så riktigt målände sinne är afskafadt efter de olika framställningarnes natur. Första Dagen, då till en början Chaos bildades ur Intets djup, är besjungen i en, till Detawe Nime hopstättad chaotisk (war äfwen detta verkligen Skaldens affigt?) Alexandrins meter med omwerlande cesurer, men hwilken Meter mot slutet, då ljusets och mörkrets äfskifande omtalas, ordnar sig till en kort, hastig och bitycklig Jamb, vers. Men för att wisa huru karakteristiskt wår Skald wet att behandla dessa sina Alexandrin, ottawer, må Rec. anföra såsom prof, nedansående twenne i alla afseenden förtrefliga Strofers. Sid. 2, 3.

"Der hang i natten det (Chaos). — På
 höga allmogets thronen
 Den Outgrundlige i gudomslust uppsteg,
 Och allt förstumrades kring vida himla-
 zonen.
 I ljusets strudar uppå thronens lägsta steg
 Knäböjde Seraphim — på harpan sum-
 rar tonen —
 I helig väntan hvarje Ängel teg,
 Gud såg omkring sig: "Hvad är ewighe-
 ten liden?" —
 Då slog det första timm laget af tiden.
 Då ner på Chaos Gud den stilla blickten
 såg; —
 Den i des innandsmen trängde. Åter han
 Upplyste den. Och kärlek i Hans öga
 blänkte,
 Och wisshet, ommakt, ned uppå des strå-
 le brann.
 Satt på helt stum. Han satt och Skå-
 på tänkte;
 Och strålen af Hans Skapartanke rann
 Fram genom tidens natt i dunkla änd-
 lösheten,
 Och tog i flykten fatt på ewigheten." (??)
 Herrans verk, på Andra Dagen, då han
 skilde det våta från det torra, och spände
 Himmelens såfte öfver Jorden, äro beskrifna
 i en omverlande elfwa- och ärtastafwig, eles
 gifft jambiskt tacr. På Tredje dagen framkäl-
 des slutligen örter och blomster, och den är
 målad med en mild, melodisk trochiskt Vers,
 verlande med elfwa och med tio stafwelser.
 Och på sådant sätt ända till menskans Skap-
 selse på Sjette dagen, ämnat för Skaldens
 högsta hänrykning och dertföre besjungen i en
 herrligt Canzon; hwaremot Skaparens lugna
 Swilla på Sabbathen framstår tecknad i hög-

tidliga och regelbundna Ottaver. Endast den
 meter Skalden walt för sin Sång om Fjer-
 de Dagen, är matt, släpande och betydelslös
 och har i sin mån bidragit, att åt uttrycket
 här och der, gifwa ett prosaiskt Skapigne.
 T. ex. sid. 31.

"Allt jemnt af strandens ler
 Han tar. I floden ner
 Så skinnande det twager.
 Han rastlöst mera tager.
 Han hastar forma bilda —
 Då ligger Solen der i ljuset milba."

Att Solen Skapades af Ler, har ingen omdö-
 ritet i den heliga Urkunden och framställnin-
 gen af Gud som en Reukmakare, eller på sin
 höjd, som en Modeller, är wisst icke nog
 wärdig för VerldesSkaparen. Hela denna
 Sång är också, i allmänhet, den mattaste
 af alla.

Dock dylika Prosaismer i conceptionen äro
 nog sällsynta i detta stycke. Allt är twert
 om omgifwet med ett ädra poetiskt bildligt
 ljus, hwilket tyhinnerhet, då Moses beskri-
 fning är mera summariskt sammanträngd, nödgat Skal-
 den att anthropomorphisera, — enda wilske-
 ret för all poetiskt behandling — och som då
 han icke hade för affigt att skrifa en bi-
 blifft Historia eller en exegetisk afhandling,
 utan ett Poem, måste anses hafwa varit
 hans rätt, helst han utfört detta wärf så
 att han nästan öfwerallt syfselätter Fantastien
 med en rik och djup idee. I intets djup ned-
 sträckte Skaparen handen, och deraf bildades
 det tomma till Verldschaos. Detta rullade
 han in i urnattens tecknar och slungade fram
 det i tidens öken, för att blifwa det ämne,
 på hwilket han sedan skulle utdwa sin Skap-
 arförmåga. — Med en suet ur sitt bröst
 sprängde han in en flamma i hjertat på Chaos,

Der nu lifwet först kände sig och uppslog sitt
Ega. — Morgonen och Qvällen utände han
till rymdens gränser och den förre med Dagg-
perlor i sitt hår tog sin boning wid österns gyllne
port, under det att den senare drog midt
emot och uppslog sitt tåle i westerns dunkla
lunder. — Sedan Skaparn format Solen,
tog han den i sin famn för att bära den till
ingången af werlden (?), och derunder slog från
hans hjerta in i Ljuslifwet en ewig, upp-
lifwande och närande kärlekssamma. — Af
Gudomens Skapande productiva princip, den
ewige Fadern, bildades till Hans eget beläte,
Mannen, hwarefter han lade sitt Scepter på
Adams bröst och sade (sid. 48):

"Jag kallar Dig, o människa af jorden,
Förmåder dig en ande utur luset;
Des upprätt dig ur gruset,
Du till odödlighet är kallad worden;
Tog mitt insegel på ditt ljusta ämne,
Och jorden råg; du råde öfwer henne!"

Men de milda behagens och godhetens Sym-
bol, Qwinnan, i hvars hjerta kärlekens her-
la oändliga djup lefwer och werkar, bildades
af Gudomens allbarmhertighets Princip,
den försonande och fräljande Sonen, och ge-
nom ett på hennes mun tryckt andekyß, kall-
lade han henne till lif och kånsta. — Slutli-
gen, sedan det stora Skaparwärfwet war full-
bordadt, framkallade Herran på Sabbathen
Himmelens Skaror, och (sid. 65):

"Då upplåt Gud på wida gaffar polen —
Än ingen Ängel sett Han Skopelse —
Uti des midt uppställdes allmaktstolen; —
De Änglar fram sig trängde undrande.
Ei — och på thronen uppsteg Gud. Som
Solen

Sken glänsande Hans gudomsonlere.
Då syntes Herran högra handen höja —

Af werlden drog Han morgonrodnans
höja."

Och dessa herrliga föreställningar stola wißt
icke misstännas af någon annan än den, hvars
hjerter och fantasi hopstelnat af Profans winter.

Men oaktadt den höga skönheten i dessa
Dikter och den utbildade förtjensten af wisa
delar, tyckes dock Skalden icke hafwa lagt den
sista sulländande handen wid sitt Skaldewerk,
hwarföre ännu flere nog betydliga paritella bris-
ter widläda det. — I några af Hr Wörjes-
sons senare lyriska småstycken, har man an-
märkt en framskymtande manierering, men af
detta ästheriska spöke har Rec. funnit i när-
warande Skaldestycke, knapt mera än ett en-
da spår, neml. sid. 22:

"Och sade: Väre jorden

Gräs och Örtar, som frö hafwa,

Och fruktsam trä, att hware

Wä bära frukt efter sin art,

Och eget frö hafwa

Uti sig sjelfwe uppå jorden."

Man märker här en med affigt sökt betydels-
fullhet, hwarigenom det hela blifwit ren
prosa, framstäld hwarken i Rim eller Mes-
ter. — De omtalade bristerna bestå således:
1) i Repetitioner af wisa måningar och ut-
tryck; 2) i wisa morsägelse i föreställning-
arna och 3) i ogiltiga ordformer och tales-
sätt. Rec. skall i samma ordning anföra de
betydligaste.

1) I fyra Strofer sid. 5 & 6, beskrif-
wes Elementernas uppkomst, först Eldens,
så Waterns, Luftens och sist Jordens. S.
8 & 9, förekommer samma beskrifning med
andra ord och i annan ordning, ty nu är
Jorden först och Luften sist. — Sid. 10 be-
rättas, huru sedan Chaos war bildadt, det
ter slog en timmas slag i himlen,
" — — — men lifwet

In uti naturæ fallæ armar fröð. —

Då reste Skaparn sig — fram genom
rymdens öfnar

Han ropte: "Warde ljus!" — I chaos
idönar

Ljus wardt."

Men åter heter det sid. 32, att Gud först
sedan han bildat Solen och framsjungat den
öfver Werlden, utropade:

" — Warde ljus

Uti himmelens sätte."

Sid. 1 läsa wi denna vers:

"Sitt hufwud lutande så tankfull uti
handen."

S. 12 åter: "Med hufwut i sin hand."

S. 22 "Och hufwut stödt mot handen."

S. 62 "Wid sidan Sonen, hufwu'r sänkt
i handen."

Widare sid. 2, förekommer detta uttryck:
"med allsmågtig mening;" hwilket återkom-
mer sid. 13 "med en ewig och allsmåktig
mening." — Lika är förhållandet med det eg-
na talesättet sid. 12: "Han sitter sinnande i
fromma andaktstankar;" det wi återfinna sid.
13: "Gud sinnande på Chaos står. — Och
med frasen sid. 40: "De stora wingars hwita
segel," repeterad sid. 51: "Uppå den glänste
Swanens hwita segel," med någon föränd-
ring, som presenterar sig såsom en reminis-
cens från Franzéns bekanta Stycke: Men-
niskans Anlete. — Wärdeligen höra repeti-
tioner till det äkta, strånga, godtrogna Episka
manerret; men urom det, att hwad som gäller
i den rent episka, icke kan passa i den episka-
kyriska framställningen, emedan Eyriskens hela
ton grundar sig på en hel annan princip, så
förekomma och passa dessa repetitioner endast i
Epitheter och återuppräknander af wisa tal,
men alldeles icke i sjelfwa den forskrifdande
framställningen.

2) Sid. 1, omtalas Huru, före Skapels-
sen, tidens föllå uppvälde wid Ewighetens
gräns; widore sid. 2, huru tidens första tim-
slag slog, och sid. 6, huru Luftelementet, ef-
ter det frambrött ur Chaos, lågrade sig
"kring tidens gråa stoder." Således war it-
den född med Guds första Skapartanke, och
fallas till full verksamhet innan Chaos upp-
drogs ur intets djup. Det oaktrade heter
det sid. 10, att ännu efter Elementernas ät-
skiljande, satt tiden fången och sandningelös
på djupet. — Sid. 5 höra wi, att före Eldele-
mentets frambrött, remnade Molnens hwal-
och thordönnen framsjungade. Således woro
moln och åfkor redan i urtidens början; men
enligt Sångern om Andra Dagen sid. 14, he-
ter det, att Gud först sedan Han upphöjt him-
lahwalswet, under detsamma bestämde Mols-
nens och Åfkans lopp. — Sid. 20 omtalas
i en wacker strof, huru, sedan Gud skilte det
fuktiga från det torra och kallat detta Jord,

" — bergen stråwa opp ur gröna jor-
den —

En lifwets undran uti stelnad blick,
En mågtig wilja till förstening worden,
En dunkel werld i sällsamt dystert stik,
För fröjden slutet strängt det allvarsam-
ma hjerta,

Kalle och förstenade ädla ädrans lopp,
De bära en förstummad fröjd och smärta
På djupet ner, mot höga himlen opp."

Men enligt sid. 18, redan förut, då Herran
först hödd ate wattenen skulle samla sig under
himmelen:

"Då stego bergen såsom spridda dar
Så undersamme utur hafwen opp."

Och sid. 8 angifwes Bergens uppkomst i
och med sjelfwa första formationen af Jords

elementet, i dessa tvänne sinnigt sköna verser:

"Hur des tyfsta barn och slutna moders hjerta

Så bergen opp, som en förstenad smärta."

Till denna elaf af lapsus calami hörer hvad som säges sid. 3, efter sedan Gud fattat sin Skapar-tanke:

" — — — — — Så klang

Ej Skapar-sången före i höga himlalsuset."

Naturligt! emedan ingen Skapelse innan dess föregått.

3) Sid. 1:

" — — — — — Utsiver den ses swalla

Utsivets tråd med sina grenar alla."

Att ett tråds grenar swalla, är mera sökt än precist. — S. 1.

"Då talte med sig sjelf den höga Gud-
daanden

Uter uti källans wäg."

Att tala ner i en källa, är ett nog besynnerligt uttryck.

Sid. 3. "En darrning genom hwarje Ängel sprang."

En genomspringande darrning är en fras, som enligt ingen Logik och ingen Grammatik kan förswaras. — S. 4. "Ue ögat glant en tår." Provincial-ordet glinta är Nec. obekant.

"Gud Fader sträckte ut sin famn — och
bröt

Uter hans bröst en suck."

i hvilken tirad en stor syntactiskt förwirring råder. — Sid. 5.

"Om eldens flammor det (Wattnet) med
starka floder rammar."

Öfverdrifwet, nästan intill meningslöshet. —

S. 7. "Af fruktan Änglarna för sina bröst
sig så,

Med suckan för hwar gång, som skälwa

under striden
De gamla himlens hwalf, på dem de
rädde stå."

Nec. anar, att meningen skall vara: Med suckan för hwar gång, som himlens hwalf skälwa under striden; men en sådan inversion är i svenska språket alldeles oriktig och leder till den högsta orydlig-
het. — S. 1. — — — "och branden

"Af lågans eldflod för Hans blick af hot
förglöde."

Wäste heta förglöder. Den starkare uppsmärksamhet, som lägges på Rimorden, gör att till dem icke tyckligt kunna användas mindre godkända Abbreviaturer af verbalformerna. — Sid. 8.

"Der thronar lifwet bort igenom dunkla
trafter."

Att throna bort är ett meningslöst uttryck; en verklig contradictio in adjecto, ty att throna utmärker att sitta högtidligen fast och säkert på ett ställe. Är meningen, att bort beryder ända igenom (öfverallt) . . . så är detta uttryck i detta sammanhang söga bisfallwårde utan genska dunkelt.

Sid. 26. "Uti Hjernens kungapraht

Högt Tullpanens kronor stamma."

Kan ordet stamma här vara det råita och egentliga? — Sid. 27.

"Då Hältianthen sorgsten, hon

Ej när till ljusets rymder höga,

Strån des blåa ångor kan

Ej sänka ner sitt trångtons öga."

I uppställningen af denna tirad, råder en förwirring och ett mörker, som det fordras ett af ringa besvär att häfwa. Sid. 30.

"Du höga himmel tig."

Ett underligt Imperativ till Himmelen.

Sid. 44. "Uppå sitt verk han gick och sann."
 Rec. önskade, att wi ägde ett ord, som uttryckte det tyska sinnen, det fransyska mediter; huruvida detta lån från det förståndiga språket, förtjenar antagas, öfverlemnar Rec. till läsarens urteflinng.

S. 51. " — — tanken söll i drömmen."
 Männe man icke snarare drömmer med tanken, än att tanken själf, såsom tanke, drömmer?

Sid. 61. "Då såg jag Menniskorna purpursfänkta."

Männe detta uttryck här på färdet är med fullkomligt öfverläggning utvaldt?

Sid. 65. "De ånglar sönko ner i undran, frägor

Och fröjd knäböjande."

Högst beynnerligt, att knäböja i stäror.

Hic må äfwen söros de, som det tyckes, med sitt södra archaisiska ordställningar och former, hvilka här och der förekomma, t. ex. "i boning swal," i st. f. swal boning; "sig gåns gad," "i stora sjäten gick sig Herran" o. s. w. hvilka, då fördrifte hela Poemets anda och diction är modern, måste anses såsom felaktiga, såsom några främmande släktar att undra på. Ej heller torde det böra lemnas obemärkt, att, så widt Rec. kan finna, dessa verser från sid. 47.

"Wid floden strande den Ewige på stranden
 Han formade med handen

En Menskobilid så ljus och stön af jorden."
 lifligt påminna om första strophen af det bekanta stycket Sorgens Son, efter Claudius af Leopold.

Resultatet, för Rec:s öfvertygelse, af denna granskning blir således den, att Skalden måste ännu egnas en ytterligare uppmärksamhet åt poluren af sitt annars så iycligt anlagda

Skalbestycke, för att gebrä dess yttre framställning öfwerallt svarande mot enskilda partier och planen af det hela.

Det torde kanske anses för öfversiddigt, att efter det ofwansäende wilja onsdra något särskildt exempel på dessa lyctade ställen; det är också endast i söjd af det utmärkta nöje Rec. erfarit af nedanstående stycke, som han här will afskrifwa det såsom en liten ersättning för den tunga mödan han haft, att så i detalje anseckna bristerna. Sid. 14, efter omtalandet af Himmelens danande heter det:

"Uppöfwer der ifrån de första stunder

Uf ewighetens allids-är

Guds boning står bland sälla werldars under,

Och oförgångeliga wår,

Wid fridens wida, höga segerpalmer,

Och lifsens blomsterstrand,

Och ewighetens lustwa frålsnings Psalmer,

Och högre himlars brand.

Der skymta sälla Ungdoms-slägter

På blomsterpydda stränderne

Uf lifsens elf i diktens skimmerdragter,

Och röda gullne harporne.

Uti den underbara wägens willa

Sig fridfullt spegla lifsens trån,

Och på dess speglar Sångens Swanor stilla

Till klangens lunder swäfsa hån.

Och ewigt ångarne här mera gröna

Och lundarne mer höga stån,

Och dalens alla blomster mera stöna,

Och flodens bölja mera blå.

Den helga Kärleken och Sångens throna

Kring dessa hem i menlids tro,

Och oupphörligt deras hymner tona

I dessa lunders sabbatsbro.

Och lik en himmelsk ljuslig andesufning

Förflyter stundens ewighet,

Öch lifwet är i aldrig icke förtjusning
 En ewig suet af salighet.
 Öch wardt af afcon och morgon den Andra
 Dagen."

Jorden och dess Inwånare, historisk Tofla af
 det Åbertonde Århundredets Upptäckter
 om fremmande Folkslag och Länder; af
 C. A. W. v. Zimmermann. Sjette
 Delen. Med 5 kopparskick. Stockholm,
 Högström, 1819, 368 sid. 12:o.

Denne del innefattar de omåtliga lands-
 stråktor, som wi inbegripa under benämning-
 garna Guiana, Peru, Paraguay och Tu-
 kuman. Läsaren känner redan, genom de fö-
 regående Delarna, det sätt hwar på denne förf-
 fattare behandlar sitt ämne, hwilket utgör ett
 slags medelväg mellan en grundlig wetren-
 skaplig beskrifning, och en målning, som blott
 fäster sig wid det pittoreska, det effekt-rika —
 eller det så kallade intressanta. Blotta ämnet af
 kopparschicken, som föreställa 1 Condamine's
 Porträt, 2 Pongo, 3 en Indiansk Kefe,
 4 en Indiansk krigare samt 5 en Tjenst-
 flicka i Lima, wisar äfwen, att förf. swäfs-
 war på gränsen mellan båda dessa områden. —
 I vårt land, der en boks pris för dess af-
 sättning är så wigtigt, hade man här kun-
 nat umbära den hederlige Condamine's Por-
 trät, (hwilket fördrifft är wäl utfördt) och
 ännu mer naturmålningen af Pongo wid
 Manseriche, som, om också konstnären här welat
 nedläggga mera arbete, inom en så liten skala
 ej ändock skulle gifwit någon lefwande bild.
 De öfriga kopparschicken, ehuru såga märk-
 wärdiga, äro lokala och hithörande; det sista

präsenterar hela den majestätiska graviteten
 och kraften af en Tjenstefiga i Lima. — Öf-
 versättningen röjer en ständigt tilltagande
 skicklighet.

Walda Österländska Berättelser, af J. G.
 Herder och N. J. Liebeckind. Öfvers-
 sätt. 1:sta Häftet 185 sid., 2:dra Häft.
 191 sid. Upsala, Palmblad & C.,
 1819, 8:o.

Originalet till detta arbete är i 4 Band
 utgifwet i Berlin, 1787—1819, under titel:
 Palmblätter, erlesene morgenländische Erz-
 ählingen (1:a och 4:de Delen äro förbäte-
 trade af Krummacher 1816—19), anordnade
 och med ett Företal försedde af den store Her-
 der. Uggifwarens egentliga affigt war, att
 förskaffa Ungdomen en angenäm och för ut-
 wecklingen af den sedliga känslan fruktbara
 de läsning. "Det är ej blott det underbara
 slans i de österländska dikningarna, som dra-
 ger till sig ynglingens öga och bestrålar hans
 sinne, liksom med en gyllne låga; det är snar-
 rare den rena teckningen, gestalterna och själv-
 wa sanningarnas höga enkelhet, som hos ho-
 nom qwarlemnar en oförgätlig bild." Hwar-
 för — förundrar sig Herder — har man icke
 långt för detta för ungdomen samlat dessa för-
 träffliga prof af den österländska menliga
 fabeln? Icke alla äro nya Berättelser, men
 de blifwa det genom den lyckliga omklädnad-
 den, som är än skönt poetisk, än enkelt in-
 tagande. "Framsör allt har förf. lyckats att
 befria dem från den falska swulst, hwilken
 Europeerne länge onågo för österländsk höga-
 her." Öfversättningen är god; dessa häften
 förtjena således, att, såsom en roande och bis-
 dande läsning, lemnas i ungdomens händer.

S w e n s k

L i t e r a t u r - T i d n i n g .

N:o 17.

Lördagen den 29 April

1820.

Recensioner:

Åf tillfällen föranledda Tankar om Universitetet i Tyfse bemärkelse. Gemte ett Tillägg om inrättandet af ett nyr Universitet Åf Fr. Schleiermacher. Öfversättning. Stockholm, hos Gadelius, 1819. 138 sid. 8:o.

(Fortsättn. från N:o 14).

Sanningen af denna ommärkning bestyrkes af det olyckliga Värens exempel, och äfwen i wåre Fädernesland hafwa wi wisserligen så sent kommit till en fast, trygg och beständande statliff författning, till en stor del derföre, att wi, under det ofta lyckliga hemdandet för den enskilda Kunnöpen, så soga, för än i sednare tider, sträfwar att tillägna oss Speculationen, eller den wärens skapliga sossfättningen med det som öfwersågande sossar på Enheten och den wärens skapliga Formen i alle wetande" (sid. 18). Så angeläget är det, att en hwar som har något inslyrande på en Stats och en Nations öden kraftigt stärker sig i den öfvertygelsen,

"att kall sant herrskas och sant lydast; så måste, i båda fallen, på alle sätt först sant wetas". —

Men för att bereda detta wetande, behöfwer, som Förf. sid. 7, rätligt anmärker, Staten wisserligen ingenting direct göra, utom det, hwarest Staten uppkommit derigenom, att en liten bildad flock gjorde sig till Herrar öfwer råa Horder, och hos dem will påskynda culturstillståndet; ty annars, så snart Nationen gjort de första stegen till statliff författning, bilda sig, genom fria föreningar mellan de kunnigare, af sig sjelfwa anstalter för Kunnöpsbegärets tillfredsställelse, och Staten har derwid intet annat att göra, än skyddande tillåta uppkomsten af dessa anstalter, och hålla hand öfwer, att intet frammande intrång nödgår dem, att taga ett mot nationalindividualitetens heterogent skaplyne. Så bekrästar Historien, att fordom undervisningen meddelades icke blot, i Grekland och Rom, der hwarsje berömd Lärare kring sig bildade en skola, utan äfwen att de ännu bestående Anstalter under Medeltiden

uppkommo. Ut de förnämsta af dessa, eller Universiteterna, öfwer hela Europa danat sig hufvudsakligen i samma form, talar starkt för den nära stamsförvandtschaften mellan de Europeiska Nationerna; och äfwen hafwa de närmaste beslägtade Nationers — Tyskarnes, Holländarnes, Danskarnes och Swensknarnes Universiteter de närmaste öfwerensstämmelser. Och då dessa stiftelser egentligen utgingo ur hjertat af den ältaste Germaniska Stammen, antagande gestalt efter sticket af denna Stams offentliga samlif, så måste de för alla grenarne af denna Stam vara föremål för den högsta angelägenhet, såsom det för dem genuina sått till wäranders utbredande. Då nu i våra dagar uppkommit ett rop om reformer af dessa inrättningar, är det enligt vår Auctors äfsta hufvudsakligen nödigt, för förnyningen af billigheten af detta fri, att noga betrakta Universiteterna i deras förhållande till andra för Konstnärers utbredande widtagna anstalter, för att utfinna grunden till deras former och wigtens af deras bibehållande. Wäl anser Rec. att, för detta ändamål, warit isenligare att företaga en filosofisk Kritik af Universiteternas historiska Construction; men då Höf. gått den förbi, tror Rec. det för honom wore mindre behörigt att här föra söka en sådan, än att sölja Författaren på hans walda bana, då här egentligen är fråga om att ge bra reda för hans äfstyter och method.

Den Form af Afledning under hwilken wi, genom Schlegelmachers öfriga skrifter, fänna att han plågar för sig konstruera föresmälten, den neml. af en sammanhängande Triplet, igenfinne wi äfwen här. Den negativa Polen utgöres, enligt detta föreställningsätt, af de lärda Elementar-Skolorna:

den positiva af de så kallade Akademierna eller lärda Societeterna och Indifferencen af Universiteterna. På detta sätt will han betrakta "Scholan såsom ett ställe för Mästarene att vara tillsammans med Lärqofarna, Universitetet såsom ett ställe för Mästare att vara tillsammans med Gesällerna och Akademierna såsom församling af Mästare med hwarandra" (sid. 21), hwadan han får en fullkomlig Skrå-Ördning organiserad. Men fråga är, om vår Auctor ej här uppragat en länk i constructionen, som alldeles icke hör dit. Om man skulle betrakta de lärda Anstalter under typen af en Skråförfattning, så bildar ju redan Universiteternas Professors Collegium en sådan församling "af Mästare med hwarandra", och det i närmare likhet med HandwerksMästarnes förening? Men desutom motstrider den fria utveckling, som Vetenskaperna fordra, alldeles en sådan emsbestämda, som Akademierna, enligt Höf. mening, skulle vara. Det medgifwes dock, att dessa Akademier äfwen sjelfwa gerna önskat att så blifwa ansedda, och deraf härstytter äfwen den retrograderande werkan som dessa temligen unga och konhända mindre wäl öfwerlogda utwärtter hafwa haft på Vetenskaperna så länge NB de i allmänns Opinionen hade något anseende. Egentligen äro de endast att betrakta, såsom en slags litterär Luxe, ett medel att tillfredsställa Dilettanterns säsänga, hwadan äfwen de fleste Akademier i Europa äro, i stället för att vara fria församlingar af lärda, godtyckliga stiftelser af Regenterna. Och så hafwa de det emot sig, att i ingen Akademisk Memoire man finner någon af de stora frugtbara upptäckter, genom hwilka någon konstnärsgren så märkligt blifwit utvecklad. Hwarken Kepler, eller Newton, eller Linné, eller någon an-

nan af Vårdomens heroer, hafwa från någon akademisk SektionsSal utförd sina stora vetenskapliga revolutioner. Dock om man skulle vilja anse detta såsom tillfälligt, så är det åtminstone en vigtig erfarenhets-sats, att den egentliga Vetenskapen, den filosofiska Speculationen icke kan få någon fast rot inom dessa till sin grund fullkomligen empiriska Samsund; så att vår Auctor sjelf uttryckligen fordror att Philosophien ur dessa Akademier skall "tråda tillbaka" (sid. 31), hvarför det också just är från dessa föreningar, som de håfvigaste ropen mot all Philosophi egentligen läte höra sig. Och kan då väl en Scitellse upptagas, såsom en nödvändig länk i ledjan af de till vetandets utbildning absolut wäsendeliga anstalter, då den från sig antingen factiskt eller åtminstone potentialiter ofågsnar det rena allvarliga bemödandet om Vetandets yttersta grund och enhet. — Dessutom anmärker vår Auctor, sid. 22, ganska riktigt, att "Vetenskapen, så wida den i det hela af samtliga de bildade folkslagen finnes såsom deras gemensamma verk och egendom, skall utbildas individuen till kunskap och individuen skall äfwen tillbaka i sin mån utbildas Vetenskapen." Men i dessa så kallade Akademier quäfwes ju all individualitet genom Congregationens gemensamma anda, i det att den ena Ledamoten måste wakta sig att stöta den andra; måste sträfwä att accommodera sin åsigt efter den af alla de andra antagna, och på detta sätt uppkommer denna halfhet, detta så beprifade och dock så i sin grund falska förfarande, att icke taga bestämde parti hwarken för eller mot en uppkommen ny vetenskaplig Method, och detta inbördes Complimentwäsende, hwilket wauligen gör det mesta af akademiska

Handlingar så obetydliga.

Med allt detta wore det orättwist att neka, att dessa lärda Societeter gjort åtskillig nytta. Under ett Tidshwarf, då man ej mera wärdetade kunskaperna för deras egen skull — och i ett sådant äro de nästan alla formerade — bidrogo de, att dock för dem bland allmänheten bibehålla öfning, genom högridligheten af deras bruk och den glans de spridit omkring den enskilda Lärde. Widdare hafwa de i sina Handlingar bewarat mången vigtig uppsats, som annars icke skulle hafwa kunnat framdragas i ljuset, och på detta sätt kunna de egentligen ännu wara gagneliga, så wida de behandla sådana ämnen, hwilka minst kunna hafwa intresse för det större Publicum och således i sina Handlingar egentligen upptaga philologiska och antiquariska undersökningar, Monograpier öfwer Naturalier, o. s. w. liksom de, genom den större tillgång än den enskilda Lärde de äga, kunna skaffa, hwar på sin ort, möjligheten att begagna de för astronomiska eller kemiska forsökningar nödiga Instrumenter, Samlingar af Böcker, Antiquiteter, Naturalier o. s. w. Mellertid torde man dock inse, att de icke höra med i länken af de för vetandets utweckling och öfwerförande från den ena generationen till den andra, nöd wändiga anstalter, och att de således måste bortfalla ur vår Auctors Triplciter, hwilken hon uttrycker genom begreppen discere (sid. 29), addiscere (sid. 34) och cognoscere (sid. 88); ty de så kallade Akademierna hafwa ju ingen annan att direct wärka på än hworje enskild författare, och kunna således ej lära någon annan "att sjelf inse" än den kunskapsbegärliga delen af Publiken, hwilken under detta sitt bemödande, wida senare,

Beståndare och lärare ledes af de enskilde Lärdes, det hela af hvarje Kunstap omfattande verk, än genom Akademiernas "Samlingar af uppsatser, hvilka upplysa wisa ännu utforskade ämnen, framlägga egna uppträcker, framsöra i bogen och pröfwa nyss uppfundna metoder", (sid. 26). —

Att undersöka riktigheten af denna begrepps-triplicitet, anser Rec. så mycket mera öfwerflödigt som han ej tror att mot den mycket bör kunna inwändas. Hellre vill han anmärka, att, om dess giltighet erkännes, wi Swenskar kunna glädja os öfwer att i våra lärda undervisningsanstalter, hafwa denna triplicitet fullkomligen uttryckt, utan att dertill behöfwa inwringa hwad som icke bör dit. Wi hafwa neml. Skolor, Gymnasier och Universteter. — Förf. bestämning af Skolan måste wäl alla underskrifwa, då han säger, sid. 24: "Skolan bör methodiskt öfwa alla intellectuella krafter, så att de bestämde träda utur hwarandra och deras särskilda funktioner klart inses, och så stärka dem att hwar och en kan med lätthet alldeles bemäktiga sig ett gifwet föremål." Och vidare, sid. 27: "Skolorna sfskoldetta sig endast med kunskaper såsom sådana; insigter i naturen af kunskap i allmänhet, den wetskapliga Andan, förmågan till uppfinning och egen combination söka de blott förberedande att lifwa"; dertföre äro Grammatik och Mathematik de egentliga ämnena för ElementarUndervisningen i Skolan, der man egentligen går i lära (discitur) och der allt, som inhämtas, antages på auctoritet af den Lärares bok, som Läraren begagnar. — Från Skolan uppflyttas Lärjungen i Gymnasium, för att lära mera (addiscere); der man, om Rec. så får säga, efter att i Skolorna hafwa

inhämtat Kunstapernas A B C, börjar med Kunstapernas stafning och innanläsning. Och här antages allt på auctoritet af den för Lärjungarne dikterande Läraren, hwilken dock här ännu forrför att hålla Lärjungen till att behörigt öfwerläsa och som lära tillägna sig hwad honom föredrages, emedan dennes Kunstapsbegär icke ännu stadgat sig till sjelfständighet, utan liksom det i Skolan wäckres, här skall mogna dertill. Således står Gymnasium midtemellan Skolan och Universteter. Så användes här, som wid Universteter, det muntliga föredraget, men liksom wid Skolan är ett gifwet Lästrång Lärjungen åtagdt; dertföre hafwa äfwen här de anställda pröfningsarna endast för ossigt, att wisa huru långt de intellektuella krafterna blifwit öfwade för uppfattandet af rent wetande. Dertföre gåller äfwen om Gymnasium vår Auctors anmärkning om Skolorna (sid. 26), att litterära produktioner ej tillkomma dem, "emedan ej offentligen bör wisa sig något, som ej behöfvar Wetskapens vidare framsteg". Då behörigheten af detta yrkande, ju klarare det inses, ju starkare måste bestinnas; så löser deraf, icke allenast det falska i det påståendet, som någon gång hos os blifwit hörde, att Skollärare ej böra vara wäl lönta, för att förmå dem att med utgifwande af Skrifter förwärfwa den ukomst de sakna, utan äfwen i den nyaste Skolorningens föreskrifter om de mångfaldiga Tal, hvilka wid Skolor och Gymnasier skola hållas, emedan erfarenheten tillräckligen styrkt vår Auctors anmärkning (sid. 26), om det missförhållande som märkes i de skolastiska och gymnastiska Programerna etc. "emedan de antingen icke förtjena att uppsättas, eller, om de förtjena det, ej äro af den egenkapen, att de passa för det

Publicum, som förändligt taget dem äro sig? — Det begripes också lättigen, att den hvarken, som Skole- och Gymnasiallärare, dagligen måste sysselsätta sig med det analytiska exponerandet af Konsternas propädeutiska detaljer, icke gerna, utan största svårighet, kan bibehålla snittets önblick fastad på enheten i Betänders inre väsende, utan hvilket ingen vetenskaplig skrift kan produceras som är värd ett för allmänheten blifwa framlagd.

Helt annat är förhållandet med Universitetet, hvars affigt är "att hos de ädlare ungdomarne, som redan äro utrustade med Konstver af många slag, väcka idén af vetenskapen, att förhjelpa densamma till herravälde öfver dem på det konstvergebietet äro hvilket hvar och en i synnerhet vill ägna sig, så att det hos dem blir natur, att betrakta allt ur Vetenskapens synpunkt, att äro skåda allt enskildt ej för sig, utan i dess näraste vetenskapliga förbindelser, och föra in det i ett stort sammanhang, i beständigt hänsförande till Konstverens Enhet och Allhet, att de lära sig att i allt tänkande baswa medverande af Vetenskapens grundsatser, och just derigenom smärningom hos sig med sitt bearbetande frambringa idémågan att självast forska, att uppfinna och framställa. Detta innebär äfwen detta dess egentliga namn; emedan just här ej allenast flera Konstver hära samlas, äfwen om det wore andra och hvarre (?), emedan här det samteliga Hela af Konstver skall framställas, i det man bringar Principerna och likasom grundtningen af allt vetande på sådant sätt till åskådning, att deraf uppkommer den sädigheten, att arbeta sig in i hvarre och ett Betänders ge-

biet, "(sid. 29). Dersöre bindes den vid Universitetet studerande af ingen annan auctositet, än af de öppersta Verken i hvarre Konstvergren, dem han äger full frihet, att själv söka och efter eget godfinnande begagna, under det att anstalt är fogad, att Professorerne under deras Föreläsningar bereda tillfälle äro den som vill begagna det, att anordna det inhämtade i systematiskt method, att skaffa sig nya åstare öfver ämnet, att vinna anvisningar öfver allt hvarre inom Vetenskapens gebiet blifwit gjordt o. s. w. Ty här äro det som man egentligen skall lära sig "att själv inse" (cognoscere), och dersöre utgår man först från Universitetet, att verka i Samhället eller inom Literaturen på egen hand.

Men med denna åstigt af Universitetet, måste det finnas lika oförenligt, som i sig själv faller, att med Schleiermacher sid. 34 — förklara Universitetet för en Esterkola och en Får-Akademi. Förf. vill gifwa Inrättningen det förra af dessa namn, emedan då Philosophien, den rena Enhetsvetenskapen, såsom Konstverens inre och hvarre regulerande anda, icke fullständigt läter föra sig, utan i förening med sin kropp, det reala vetandet, så föredragas äfwen hvarre man kallar konstver wid Universitetet. Men de försdragas det på ett fullkomligt vetenskapligt sätt, såsom någonting realt, för sig själv ämålsmässigt bestående, utan att rapportera sig på tillfälligt för ytterre gagn beräknadt bruk. Och då, som vi ovanstående sett, väro Auctors ganska rigtige anmärkt, att det ytterst elementariska af Grammatik och Mathematick egentligen ensamt äro de äkta undervisningsämnen wid lägre läroverk, så visor äfwen detta, att icke Universitetet äger i sig något

så beskaffade skolastiskt, att det i ringaste grad förtjenar namn af Esterskola. Utå så litet kan det kallas en Hörskola för Akademien, då som redan är visadt, de så kallade Akademierna icke äro några nödvändiga länkar i den bestående utbildningskedjan, och då det, hvarmes delst Universiteter skulle visa sig, såsom en sådan för Akademi och hvarom vår Auctor yttrar sig, sid. 34: "Den vetenskapliga Andan, hvilken genom den filosofiska undervisningen är väckt, och derigenom att den änyo äskäddar det den redan lärt sig från en högre ståndpunkt befästar sig och kommer till klarhet, han måste efter sin natur äfven snart föröfva och öfwa sina krafter, i det han från Medelpunkten begifver sig hjälpare in i det Oskilda för att söfka, sörens, frambringa eget och genom dess riktighet verificera den insigt han uppnått uti Naturen och Sammanhanget af allt vetande", har afseende dels på något som rakt hör till Universiteternas innersta väsende, neml. Skyldigheten för dem, som vilja förvärfa några Lärodomsgrader, att dertill, med en vetenskaplig Afhandling, visa sig berättigade; dels har det afseende på de, wid tyfka Universiteterna wanliga Seminarier, om hvilka man icke behöfver mera än att läsa, hvad vår Auctor om dem yttrar, sid. 71 — 74, för att inse att de endast såsom högst obehöriga utväxter blifwit förenade med Universiteterna. Wid de i vårt Fädernesland warande Universiteter finnas ej heller sådana Seminarier, ty det så kallade PrestSeminarium är på wißt sätt af en annan natur, än de i Tyskland kända prisurdelande Skrifternas.

Nej! Universiteter, såsom en finlig Representant af Betandets Universalitet, har såsom Betandet, intet annat mål än sig sjelfe

och ingen annan tendens, än att genom fet, hvarken med lock eller tvång framkallad utveckling, bereda werandets högsta systematiska mognad, hos dem, som begifwa sig inom kretsen af dess inflytande. Men som den till allsidig enhet bildade Speculationen, den rena humanistiska bildningen i sin application till wiße gisna fall, wänder sig till systematiskt förklarung, antagen af den sanctionerade Religionslärans positiva dogmer eller af den högsta Rättslärans statistiska användning eller af lifeorganismens verkningar till sitt eget bibehållande eller förstörande; så uppkommer deraf de fyra Faculteterna, hvilka, enligt hvad Hof. sid. 59 yttrar sig, för mången betraktare gifwit Universiteterna ett groteskt utseende, hwarföre man wid flera, i synnerhet mystiflade Universiteter utlämnat denna indelning i Faculteter, ehuru de, enligt vår Auctors ord, sid. 60, "dock äro ganska repräsentativa och äro ganska väl beräknade på Universiteternas uppkomst och närwarande tillstånd." Detta afseffande af Faculteterna, tvärt emot Universiteternas idé, har väl dock egentligen blifwit föranledt af den orimliga Rangstrid, som tid efter annan, mest genom den kontiska Criticismen föranledt, blifwit förb Faculteterna emellan. Vår Veritiska Sänkare kan ej sikallas från den föresbräelsen att hoswa denna Rangtwist i huswärd; hwadan han med half owilja omtalar att den Philosophiska Faculteten är den lägsta. Men detta måste den ju wara, emedan den är den första. Detta har den dock icke blifwit, dertföre, att de trenne andra Faculteterna äro de SpecialSkolor dem Staten antingen stiftat, eller ärminkone, emedan de äro omedelbart beräknade på Statens wäsende

liga behof, för och framför de andra tagt i sit bestydd, hwaremot den philosophiska är för honom (Staten) ett blott privat företog liksom det wettenskapliga Samsundet i allmänhet är för honom en privat person, och har endast genom den inre nödvändigheten och det rent wettenskapliga sinnet hos de i de förra Faculteterna tillfatta, liksom subsidium blifwit tillkallad" (sid. 60). Men Universiteternas Historia betygar, att de trenne höggre Faculteterna lika sjelswilligt, utan Statens medverkan, genom privatföreningar bildat sig, som trots den philosophiska, och en nogare insigt i deras wäsende upptäcker genast, att de icke handla, och icke kunna handla, utan att i och med detsamma upphöra att wara Universitetens Elementer, med betraktning på Staten. Så låsa icke Ledamöterna af theologiska Faculteten, för att göra sina åhörare sällige att i landet fördrätta de wästerliga functionerna, utan blott och bart deridre att hos dem, hwilka utwalt den theologiska afdelningen af Konstakademiens rike till mål för sin tankes verkfämheter, gifwa detta studium en fullständigare systematisk utveckling och en fastare grund*); och så är äfwen förhållandet i de juridiska och medicinska Faculteterna, ehuru denna sednare måste uppraga en mera praktisk metod, emedan dess konstakademier är mest materiell. Äfwen här motsäger F. S. detaljerade bestämning, den generelt uppställda satsen, ty sid. 60 och 61 angifwer han, onekligen

*) Derföre har också en svensk Biskop offentligent klagat, att då Theologiska Licentiaten komma till Pastorater, weta de knapt i hwilken ånda barn skola döpas. Att han wille anföra detta till nesa för den theologiska lärdomen, wisar att han blott har sin Doctors hatt genom Kgl. Nåd.

ganska riktigt, att den theologiska Faculteten bildat sig i Kyrkan för att, under bibehållande af Fädernas Wisbet ren från willfarelse, gifwa den widare utbildningen af Lära och Kyrka en historisk bas, en säker beständ rigtning och en gemensam anda; hwaraf följer att det fulländade theologiska studium är twäfsaldigt, det ena neml. dogmatiskt: från den bestående Kyrkans positiva lärosatser syntheetiskt utvecklande den till grund liggande rena uppenbarelsen och kritiskt bestämmande dogmens mer eller mindre äfwerensstämmelse med denna dess yttersta grund; eller också historiskt, framställande huru från öfriga den gudomliga uppenbarelsen småningom omkläddt och format sig till nu bestående Kyrko-Lärobyggnad. — För detta studium kan således omöjligen en fulländad philosophisk Disciplin umbäras. Den juridiska åter af den på behofwet, ett kring sig bilda ett säkert bestämde rättstillstånd, grundade kända nödvändigheten att komma i besittning af ett System af fullständiga, sinsemellan äfwerensstämmande lagar och af höggre principer, efter hwilka Lagarna, i twerydiga fall, måtte kunna tolkas.

Efter denna grundsats sedd, måste man wäl medgifwa, att den juridiska Faculteten så wäl wid de tyfka som swenska Universiteterna, enligt Förf. ord, sid. 63, behöfwer en utbildning; ty för liden wettenskaplig karakter har blotta kannedomen af en positiv Lagbok såsom sådan, hwilken dock alltid med orätt är ett faststående och oföränderligt, och öfver af Wetenskapsmän fortbildas, ej hafwa dem sig underkastade. Här måste således Politiken, Statshushållningen, den philosophiska och historiska kunskapen om Lagstiftningen me-

ra framtråda" — Vila riktigt yttrar han sig sid. 61, om den Medicinska Faculteten, att den "sedan uråldriga tider grundat sig på behofver, dels att känna, dels att modificera Kroppens tillstånd, dels på en mer eller mindre dunkel hemlighärsfull aning om hela den öfriga Naturens innerliga förhållanden till menniskokroppen. Dersföre woro de medicinska Skolorna från början dels öfverwägdande gymnastiska, dels magiska och mystiska. Genom förenig af bägge grenarna winna dessa bemödadanden småningom ett mera konstmässigt utseende" och i samma mån måste de börja, att, genom iakttagelser och försök, arbeta sig in i de särskilda grenarne af Naturvetenskapen, hwilket åter icke frugtbringande kan ske utan filosofisk Disciplin. Sålledes måste dessa tre Faculteter, för hwarje wäsentligt framsteg inom dess gebiet, fordra en pro-pädevisk genomgång genom en annan Facultet, hwilken innehåller "hela den naturliga Organisationen af Vetenskapen, den rena transcendenta Philosophien och hela den naturvetenskapliga och historiska sidan" (sid. 62); som endast och allenast, i sina lärosföredrag, offer utvecklingen af den rent menliga bildningen, utan beräkning för något behof af ett bestämdt ändamål, som dersföre omfattar de egentliga och äkta Humaniora och hwilken Facultet kallas den Filosofiska, emedan Philosophien, denna undersökningslära om grunden till allt wäret wetande, är höjden och och kronan af all humanistik. Att inhämtande af denna rena humanistiska bildning måste förutsättas, innan något inskränkande wal af ett wigt realvetenskapligt yrke kan äga rum, bewisas icke allenast deraf, att det

är den filosofiska Faculteten som först upptager och ensamt präfwor dem, som anmäla sig att blifwa medborgare af Universitetet, utan åfwen deraf, att fullgiltig Lärdomsgrad, att rättwis Doctorwärdighet inom filosofiska Faculteten måste wora wunnen, innan någon grad kan skeas i någon af de andra Faculteterna. Dersföre kan omöjligen den filosofiska Faculteten intaga något annat rum eller någon annan rang än den innehar, om också aldrig så många Universiteter, såsom "fria föreningar af Lärde," — N. B. om dessa lärde riktigt förstå hwad de med föreningen ähsta — skulle uppkomma (sid. 63). —
(Slutet följer.)

Smärre Skrifter

Sånger till H. K. KronPrinsens (numera H. K. W. Konungens) Åra. Wid särskilda tillfällen författade. Wisby, Brygger och Soblin, 1817, 2 ark, 40.

De så Sånger, 4 till antalet, höra till de bättre af LandSorternas verkproducerer. Förf. har bemödat sig att wara Horatisk kort och sinnrik, och har månggång icke illa lyckats; det hela är likwäl ett konstladt cento af Carlwagnar, UlfThor, Leson, Jern, Runor, Själlpetersfar, och andra götiska elementer. Det bästa stycket är det sista, till formen en imitation efter Leopolds Slutande Århundra, och i detta Ode äter sista strophen den mest lyckade ej allenast der utan i hela den lilla samlingen:

Wä, då Tre Kronor i blånande såle
Runna från Lesonet röfwos af Önen,
Ulla och grus endast samnas af Wäl,
Sjösida med törnen!

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

No 12.

Pördagen den 6 Maj

1820.

Recensioner:

Något om antagna Reglor för Svensk Hexameter. Sthm, Grahn, 1820. 28 sid. 8:o.

Sedan man i vårt fosterland hunnit derhån, att den rika och majestätiska Hexametern, för 10 år tillbaka ännu ett ämne för smådansen och årlöjet, småningom i vår witterhet med mer eller mindre framgång blifwit använd så mål till öfversättningar af forntidens störste skalder, som till Originalarbeten, äfwen af större omfång, — har hos oss twenne teorier bildat sig om grunderna för byggnaden af detta versslag (och således af all orimnad vers i allmänhet). Den förra teorien består egentligen i ett jäfwande af alla grunder, i det man endast utgår, såsom man säger, från dratts fordringar, så att här ej kan gifwas någon wiß regel, i det den ena förklarar en vers för ypperlig, som i den andra dras dra klingar högst widrig. Den senare teorien grundar sig på en enda regel, gemens-

sam för all metrisk vers, och genomför den öfwerallt med sträng consequens. Till den förra clasen eller gehörs-läran, höra i vårt fosterland: Herr Regnér, Thorsild, Silberkolpe (i dess omarbeten af Sijernshjelm's Hercules), Wallenberg, samt Förf. af epopeen Osden; till den senare, Adlerbergh, Franér och i allmänhet de Skalder, som man pågår räkna såsom hörande till den nya Litteraturen. I Tyfka witterheten kunna deribland nämnas: Voss, A. W. Schlegel, Neumann, Waggesen, Brinkman samt (med några modificationer) Schiller och Goethe. Emot deras principer för versbyggnad förklarar sig Förf. af närvarande afhandling, i ändamål att bewisa, att de flesta af dessa regler äro alldeles olämpliga för vårt språk. Lärom oss pröfwa kraften af dessa skäl.

Förf. utgår från den grundsatsen (s. 2), att då uttalet i ett språk ej efter behag kan förändras, måste reglorna lämpas efter det allmänna (Rec. skulle hellre skrifwit: det riktiga, ty uttalet är lika omwärlande hos oss som i andra språk) uttalet. Med-

giftved. — Sid. 2. "All stofs vers är egentligen metrisk, — ty hvad är vers, som ej är metrisk?" Den rimmade versen hvilat ju dock på en helt annan grund, hvorman kan läsas N. B. Schlegels Bref Ueber die Sprache und Sylbenmaache i Charakteristiken und Kritiken. Men vi kunna här förbigå denna fråga, då det utredande ej nödvändigt här är.

Sid. 6. "Det är nödvändigt att påstå uppmärksamheten vid en egenkap af Hexameter, som, mig metriskligen, af ingen prosodist ännu blifvit nämnd. Det är: att första stafvelsen i en versfot, äfven då den består af två långa, liksom första noten i en musiktakt, har en märkelig vikt framför den följande." — Denna anmärkning (längre fram, sid. 27, heter det att Hr Wallenberg är den ende bland världens Hexameterfaldar, "som haft en aning derom") var både känd och utvecklad redan af de grekiske Grammatici: den har i nyare tider blifvit utförd af B. B. (Z. itzess. d. deutsch. Sprache), af Clodius, samt med stor usärlighet och kanske alltför mycket finhet af den bekante Herrmann; äfven på vårt språk är derom en kort underrättelse meddelad i Svensk Verslära (Phosph. 1811, sid. 500, 501). Denna stafvelse heter avsis, och den metriskt upptakten anakrusis; den, som man jemför med ett musikaliskt präladium, basis.

S. 6. "Ett tvåstafvigt ord, som jemt fyller en versfot, kan ej annorlunda uttalas än som en troché (—), hvilket äfven kan uttryckas med ett annat tecken (—), som är i sig sjelft detsamma!" — Vi nödgas beskrifa ett sådant yrrende. Vi erkänna att första stafvelsen, ensam stånd i ett versmått,

väl är kvalitativt (hörd genom accenten af avsis eller icrus, som här sammanstå), men icke quantitativt beredelsefullare, ty en sponde kan aldrig (enligt Ares mening) antaga en trochaisk natur: väl förlorar stofsstavelsen en del af sin tonvikt, men ej dess dröghet eller längd. Hvem hör ej skillnaden mellan Abo (Aboa), troché, och sponden Abo (incola), (och med den, som ej hör det, är det en förlorad möda att svista) i denna vers:

Abo | sofnar en | äbo | mer . . . .
 efter musikalisk beteckning, måste denna rad så uttryckas:

S. 6. "Man har antagit som en af de första och nödvändigaste regler: att i tvåstafviga ord, sammansatta af ett biord och ett stamord, det förra bör vara kortt och det senare långt." Detta är, så vidt Ares fattat, dock icke den bästa, på hvilken de metriskt spökmet, som i denna bok bestrides, egentligen hvilat. Utlärbeth (föret. till Aueids Rom. I.) utgår från accenten och bestämmer i de följande momenten dess logar, använda för metrikten. Förf. af anförda Verslära antager, i lifvet med Bog, att stamstafvelsen (med de undantag som uppräknas) är långt aflednings- och bestäffenhets-stafvelsen återfört. Båda anförda uttryckligt, att präfixerna för, be, ge, äro korta, men för, svarande mot det tyfka vor äro långt, se Utlärb. för retal. Rom. 4. rad. 1. r. samt Phosph. s. 504. r. 8. Det är således tvärt, att insä, hvilka en efterstående tadel skall utdrä: "J anseende till största mängden (af ord), är regeln alldeles falsk. Ansdrom blott några så: affall, afgud, ofkuld, odygd, ofsed, oro, afstryk."

affigt, förord, försmak, förmat, förmat, förestaf, förtropp, äfigt, äbo, ätal, tillstott, tillit, tillstånd, tillgång, utfart, utgång, utlopp m. m. Alla dessa ord uttalas positivt som trocheer; men om regeln vore riktig, borde de uttalas som jamb; ty stamordet är i andra staswelsen." — Regeln är gifwen, men undantagen, enligt språkets natur, också fastställda. Skulle man åter, i afseende på de anförda orden sammanfatta med till, ut, o. s. w., vilja klara dra regeln osulskändighet, anfordra wi följande ur Phosph., som synes Nec. innehålla en ganska bestämd föreskrift: "Spondeer äro alla af två accent-åtgande ord sammanfatta ord. Men präpositioner (undantagande för, be), i sig sjelfwa medeltidiga, blifwa, förenade med nämns och tidsorden, långa: uppgång, bortgå." Till samma class höra ju äfwen tillgång, utgång, lika väl som uppgång, bortgå o. s. w.? Hwad förtroigt dessa ords meriska natur angår, hvilka, enligt Höf., positivt uttalas som trocheer, så äro de rena, positiva spondeer.

Hvem har rätt? A*). Wi. — B. Wi. — A. Men dessa och alla dylika ord äro ju tydliga spondeer, enligt alla grunder? . . . B. Wi vilja ej höra talas om några grunder, några principer, några regler. Man har påtrugat oss en versibeort, "hämtad från andra språk, stundande mot vårt." A. Ni kan ej mena något annat än tyflan. Men grundlagen för alla de nordiska språken är densamma, och den Niderberghiska metrikken är icke annat än den Westiska tillämpad på vårt språk. Hwad

*) Med denna bokstaf beteckna wi onhängarne af den systematiska theorien i Verseläran, och med B, dem, hvilka blott erklära g. h. d. r.

är hvarje wettenskap utan en fast medelpunkt, utan säkra grunder, utan bestämda regler för dess form? B. Wi hafwa också en sådan norm ehuru endast icke i er pedantiska mening. Det är vårt öra. Eller är icke versen skapad för örat? Skall wäljudet uppoffras för detta inbillade spöke? — A. Ingalunda. Det äro twertom wi, som utgå från begreppet om det högsta wäljud; men när örat hör illa, när man "i hwardagstales höllar öfwer en accent, som, enligt språkets art, aldrig kan förloras") så följa wi det ej, utan wi följa de från språkets innersta wäsende och organisk hämtade lagar och consequencer, som den bildade och den obildade, som hwar och en, i declamation stränge, men i ett hastigt hwardagspråk blott yligt iaktager. — B. Hvilken förmånenhet! A. Wi hafwa vågat det; ty hwad är flyktigare, mera oskadigt, mer osäkert än uttalet, som wexlar hos så många individer och i särskilda tider? Hwad är åter en regel hämtad från gehöret, som hos dem ena är mera bildade, hos den andra mindre? — B. Wi idruslåtte, att ingen försöker att skrifa vers, som ej har sinne för harmoniens fordringar. — A. Jag är ingen Musikus: jag beklagar att jag icke är det; men man har sagt mig, att det gifwas nyfärdiga i konsten, som säta stocken fulla af eld och snille, efter blotta gehöret, hwilket, så som sådant, kan wara ganska fint; men huru ofta inträffar ej, att dessa stycken geome såra Konstens lagar och Kännarens öra. — B. Jag medger det. — A. Men wänne föra hållandet ej är det samma med Metrikken? B: Swärligen. Eller wänne ej verkligen alla förena sig, att finna verser sådana som dessa:

*) Niderb. föret. sid. 6, r. 1-5.

Och, som högsta darskapen lättast menskorna
vinner.”

Bela fortfor: ställiga kläder, svärdslöse, bår du.
Norrskenet, stundom blodrödt, bådande rygliga
fejden; *)

goda och lättflytande? Eller på samvete, m.
h., huru finner ni dem? — A. Uppriktigt:
alldeles oharmoniska. B. Ni skulle således,
i skället för den sista, hellre vilja skriva:
Norrskan, i skiftet af blod, bådande rygliga
fejden. **)

A. Wiserligen, i fall norrskan ej hade wa-
rit spondé. — B. Förunderligt. Och hvad är
ert omdöme om dessa Adlerberhiska hexameter:
Länge hällen i helgd. Från stränderna stiga

Njoto i tallarnas flyggt en ewig swalka och
Fymning,

äro de ej ganska melodiska, lättflytande? —
A. Tadelösa, lättflytande, ja; men det låta
gör inga anspråk på den högre skönheten.

Jag tror verkligen, som förf. i Phosph.,
att det Sköna här, som i alle, uppkommer
genom en försoning af äwenne stridiga krafter:
af rhytmen och metern. En lång följd af
Herrarnes så kallade lättflytande verser skulle
för mig vara alltför monoton. Men tillåt
mig en fråga tillbaka. Hexameter, sådana
som denna:

Snare uppslår Cytheréa, förnysd, svartglän-
sande ögar,

Bliskar omkring: men gemått omslör den
bestörta gudinnan,

hur skulle ni finna dem? — B. Tunga,
hårda, pedantiska. — A. Förunderligt. Men
dessa och andra af samma art behåga blott mitt

*) Därwarande Skifte, s. 9, 10.

**) Ders. anförd såsom mera misjudande,
än den motsvarande,

dra. — B. Men de föra, de lättflytande,
endast mitt. — Läsaren. Men resultatet,
mine herrar! Ingen kan, mer än jag, bota
långa discussioner. Resultatet! Hvem har
då rätt? — A. Wi. — B. Wi. —

Rec. förutser lätt, att det ästwen för ho-
nom är omdömligt att komma till mera afgö-
rande slutsatser, än en ewig cirkelgång, med
motparter, som blott antaga grunder, hvilka,
af en blott subjectiv art, ej kunna äga någon
allmän giltighet. Men det är också icke, för
att öfwertygga förf., uran för att förswara
det system, hwartil Rec. bekänner sig, mot
beskyllningar för inconsequencer och orimligheter,
som Rec. här uttrar sina meningar öf-
wer denna lilla Skrift, hvilken i alla fall äger
den förtjensten, att hafwa samlat och påfun-
nit nya grunder, i affigt att vederlägga den
motsatta meningen.

E. 6. "Skrifwom efter regeln:

Thilda & du | är min af | guds, med 8 | rö
ör | fyller mitt | hjerta.

Och regelns ifrigaste försäktare skola nödgas
tillstå, att ordens accent är förvrängd, och
att versen — låter illa." — Förf. gör här
sina motparter en orättwisa, liksom skulle de
anse afgud och oro, för famber. — "Men
låtom kamordet bliwa der längsta af två långa:
Thilda är | min af | guds, 8 | rö hon | väcker
i | hjertat.

Och ordens accent blir såga mindre rubbad,
versens ljud såga behagligare." Dock af hvil-
ket skal? Emedan min, ett medeltidigt ord,
har en för swag tonwigt för att öfwerwäga
första stafwelsen; men låtom oss söka en söt
långstafwing:

Thilda är Erns afs gud, oro hon . . .
och versen blir wäl ej flytande, men mera

rigtig *) är den af vår Huctor endast gilla-
de behandlingen:

Thilda, min afgud du är, med oro du fyller
mitt hjerta.

S. 8. Förf. förklarar såsom en fördom
den förefristen, att, så mycket möjligt, ge-
nom affäringar af ord mellan versmåttens,
bidraga till versbyggnadens skönhet. Han
ansör, "att om man är ense om, att scan-
deringen ej bör vara märklig, så följer deraf
att skönheten i affäringen också är omärklig".
Detta följer icke: man bör ej, såsom Skog-
sät, skandera, men det är också, enligt Dec.,
en visst ytterlighet att läsa vers såsom pro-
sa. I förra fallet hör man blott liksom de
enformiga pendelstagen af den döda metern:
i det senare förnimmer man blott naturtoner,
ännu ordnade af konsten. Men att rätt
läsa metrisk vers — huru så kunna det?
Jäke Dec. — ehuru liksom i det inre sinnet
för honom ljuder hvad han med yttre orga-
ner ej kan utföra. Blott en gång i hans
lesnad hörde han af en stor konstnär jamber
declameras, och blef bekräftad om hvad han
länge dunkelt anat.

Förf. anser i. 9. incisionerna i latinska
språket såsom en nödvändighet, emedan de
flesta tvåstaviga ord i detta språk förmodli-
gen äro jamber, och att vi of nöden gjort

*) Vi medgifs att den är tung, deriges-
nom att slutstavelserna af tvänne spon-
deer omedelbart efter hvarandra stäl-
las i början på en versför. Versen är
således ensidigt bildad, och alltså mycket
utrymme lemnadt åt det ena elementet af
versen: rytmiken; hwaremot meterns
egen kraft i tvänne versmått liksom blifs
vit upphjfd. Men ombilda versraden:

Doer afgud! o södkona Sophie! oro
du ju väcker,
och den blifwer förträfflig: — efter
Dec:s omdöme äminstone.

en förtänsf. Både prämissen och slutsatsen
äro mindre rigtiga. De flesta tvåstaviga ord
äro, om Dec. ej bedrager sig, i latinet spon-
deer, och det är i själid af öfverskudet derpå,
som man ser de nya latinska elegiske poeter-
ne, hvilka stränge sölja Ovidius i att alltid
sluta hvarje pentameter med en jamb, jem-
merligen qvålfos wid slutet af hvarje distichon.
Hvarsöre äro Ennii, Ciceros, Horatii hexa-
metrer (ehuru den senares värdelösa vers ej
illa öfverensstämmer med den naturliga ton-
nen i bref och satirer), mera spondaiska, men
mindre rika på incisioner och harmoniska bryt-
ningar, än deras, hvilka allmänt äro er-
kände för den romerska hexameterns må-
stare, Virgilii och Ovidii? — Förf. ansör,
såsom väljudande denna rad af Thorsid:

Sportar den skåtande Tigern: andas ömhet
i duswan,

ehuru den för andra synes högst släpande,
genom de båda trochäerna tigern, andas,
ställda brodwid hvarandra, hwilket i synner-
het efter de tvänne första versmåttens gör en
för de flesta äron otdlig werkan: så, stränge
Eumetrister tillära ej en sådan troché i tres-
dje versmått, äfwen om en daktyl går före
ut och efter är, och ännu strängare, såsom
Brinkman, förkasta den alldeles öfverallt, ut-
om i 6:te regionen. Den Adlerberghiska
versen:

Drinna då wrede och har så grymt i him-
melnska hjertan
är alldeles otadlig, och, ehuru ingen prakt-
vers, dock rätt wälklangande. Om den sak-
nar incisioner, har den äminstone tvänne
takthvilar *).

*) Öfvenskående förefrist om incisioner är aldrig,
för de moderna språket, der det wore en omöj-
lighet, äfwen såsom en omöjlig reael. Goda
Metrister söka, blott, så widt språkets natur tillåter,
närna sig till den gamla hexameterns behag och
harmoniska rikedom.

(Slutet följer.)

Åf tillfället föranledda Tanker om Univer-
sitet i Tyss bemärkelse. Jemte ett Tillägg
om inrättandet af ett nytt Universitet Åf
Fr. Schleiermacher. Öfversättning.
Stockholm, hos Gadellus, 1819. 138
sid. 8:o.

(Fortsättn. och Slut från No 17).

Ätt fördrigt, då alla de Konstfärdig-
hettens inom filosofiska Faculteten föredras
gas, endast äro och måste behandlas såsom
radier, utgående från den egentliga, all kon-
stfärdighetens Constituerande Essens-Verenskapen, Phi-
losophien, så är det högst viktigt, som vår
Förf. utfar, sid. 67, att denna Facultet be-
behåller sig i orubbad enhet. Således är det
icke allenast en obehörig och skadlig sed, som
wid Kgl. Carolinska Universitetet hos oss inri-
tat sig, att dela den humanistiska Candidat-
examen i två, i den philologiska och den phi-
losofiska Examen; utan äfwen det i Swer-
ige wänliga bruket, att för dem som wisa
förfärdighet till graden i juridiska och Medicin-
ska Faculteterna, främsta wisa Konstfärdig-
hettens såsom för dem nödiga ansedda, men
lemna de öfriga derhän i de så kallade medico-
philosophiska och juridico-philosophiska Can-
didat-Examina; men högst löstigt och söndrande
är det bruket, som, enligt hwad förf. uppvisar,
sid. 111, wid några tyssa Universiteter skall
wara öfligt, att utnämna iakttaga Doctoret i
Historien, eller i Rättsheten eller någon annan
enkel humanistisk konstfärdighet. Sådana be-
rättigheter skulle wid våra swenska Univer-
siteter icke vara möjliga.

Men detta är icke det enda, äfwendet i
hwilket wi Swenskar, wid utdelande af Lar-
domsgraderna, i synnerhet den filosofiska,
äro oss lyckliga att hafwa qwarblifwit mera
trognä wid den första Idéen och ätra wäsen-
det af dessa wärdigheter. Det är neml. öftri-

ligt, att så länge Lagen endast på wisa be-
stämda tider och med behörig högridighet,
tilldelar ett wist antal af de Fickigast pröf-
wade Candidaterna, skall Magisterwärdighe-
ten — så som den hos oss kallas — aldrig
förlora sitt anseende, utan iwertom, så mera
pröfningen strängt och rättwist widmakthålles
och utöfwas, alljemt stiga och förhöjas. Lik-
så riktigt är det, att denna wärdighet ej för-
unnas, utan efter tvåfaldig pröfning, neml.
examen, till utnämning huruvida de bestånde
Läroämnenä blifwit riktigt och fullständigt
uppfattade, samt framgifwen och öfentligt
förförad Afhandling, till bewis att Condi-
daten uppfattat konstfärdigheten hos sig i en le-
wande anda. Derwid är blot att erinra,
att denna Afhandling derföre omwilkorlig-
gen af Candidaten sjelf borde författas, och
sedan den orimligt, blot af slapp troghet äro
nu fortsatta wanan, att dessa Afhandlingar
skola utöfwas på Latin, ett språk, som endast
traditionswis utan inre grund blifwit antagit
till det scientifiska, och genom hwilken wana
hela Disputationens wäsendet nedsjunkit till en
haislösig och ylig pedantism. Med hwad fle-
re af Tyttiands öppersta Lärde mot detta
bruk yttrat, förenar sig vår Auctor, sid. 112:
”Men det som wid dessa handlingar synes wara
icke wäsentligt, utan blot påhånne för
wärt språks förtiga tillstånd af rådet och öf-
wetenkaptyhet, är att man wid dessa för-
rättningar all igenom brukar Latinska språket.
Öfverliten har denna inriktning, emedan större
mängden derwid måste tanna sig fristad
till mångahanda författningar, och mer bidragit
att främja de lärda wärdigheterna deras
goda tycke. Jemte wi göre framfög, derfo-
mer måste wärdigheten detta språk, som redan
längeledan upphört, för oss wisa sig obrukbar
till den wärdiga framställningen, undan-

tagande på det filosofiska och matematiska gebieter. Hvad wist skall det och blifwa om det, som kunde på Tyska (eller Swenska) sågas förträffligt, på romerska språket uppträder medelwärdigt?*)

*) Såsom Supplement till det ofwanstående, må några ord anföras af den förträfflige Steffens, i hans skrift, Die gegenwärtige Zeit, 2:re Th. s. 725. „Hwad hafwa Cathedrarne i våra dagar lemnat? — En oräknelig mängd Programmer, som förblifwit i sitt möker, eller nödgats antaga en annan form för att ådraga sig uppmärksamhet; beståda Tal, hvilka lockat alla åhbrare till fömnis eller eländiga Lärdomsklutar, genom hwilkas uthängande Lärningarne förwärfwat ha den högsta wettenskapliga wärdighet. — Intet är också mera utmärkt än denna form, som ger anledning till de skarpsinnigares bespottelse och kommit Universiteternas rykte att sjunka desto djupare. Hwaraf har detta heshonneliga öfånomen wäl sin upprinnelse? — Det är saken, att en nästan otrolig dårskap utestängt det lefwande (fosterländska) Ordet från dessa Salarstolar, och att blott det döda, obegripliga (Latinska), som ingen förstår att handtera, der får lära höra sig. Nya djupa årtädningar måste ju kämpa med hesswa det medlödda språket; redan detta lägger sig hinder i vägen, dem wi swärligen kunna öfwerwinna. Ännu mera på ett främmande! I det wi tvingas att wälja ett dödt språk, som är och förblifwer ewigt främmande för våra innersta tankar, hafwa wi i snarhet, som talande, fränlagt oss vår innersta lefwande tillwarelse, och en inattning, genom hwilken den betydningfullaste meddelning kunde frambringa de wiktiga underökningar, nedhunker till en snopparig språksöknig.“ — Hwem kan motsäga dessa på? Och dock fortfar man, att tvinga ynglingar att betala räkningen af uppätsar, hwilka genom den af hesswa språket påwäntade allligheten, sät en obetydlighet, som mer än

Utom dessa nu anförda finnes i denna Del en rikedom på anmärkingar, dels af den mest inlysande riktighet, s. ex. om det fruktanewärda i förslaget, att redan i Skolan bestämmande afgöra, hwilken Discipel duger till att få en fullständig bildning wid Universitetet, och hwilken icke, sid. 44; om den wid Universiteterna gällande läroform, Föreläsning, sid. 520 följ.; om Stipendier, sid. 74; om Universitetets besättning med Lärare, sid. 75; om Universitetets rätt att sjelf förwärla, hwad som kunde anses höra till dess hueliga lif, sid. 83; om det skadliga deri, att icke anse Universiteternas betyg öfwer förwärlwad kunnsighet, såsom högsta instansen, sid. 113 o. m. fl. Dels sådana, hwilka wäl såla närmare underökning och modification, som s. ex. om den allmänna lärofriheten, sid. 66, om bruket att betala Collegiuppenningar, sid. 70, o. s. w. Men att längre derwid upphålla sig, skulle öka widden af denna Resension, redan nog widlöftig. Och öfwerflödigt är det äfwen, då der anförda tillräckligt torde rättwisa det, redan i början, sålunda ömddmet, att man här blott har att söka en, af tillräcklig anledning, framkallad Samling af stödda Anmärkingar, men hwarken en historisk framställning eller ren filosofisk Construction af dessa högsta Läroanstalter.

Endast några ord öfskar Rec. så tillägga i afseende på den så kallade akademiska friheten. Riktigt anmärker vår Auctor, sid. 87, att den har tweanne sidor. Den ena eller den friheten, Studenterne njuta wid Universitetet i jemförelse med Scholan, från

något annat stänger dem från allmänheten. Och dock kunde, på denna wäg, så herrliga upptäckter framläggas och ideer meddelas, om man fick använda ett fönbildadt modersmål, i stället för en mer eller mindre tillfräglad latin.

Hvilken de komma, förändligast i afseende på deras intell. cruela godmod. De äro ders wid ej underkastade något slags tvång; ingenstädes blifwa de pådrifna och intet är dem tillslutet;" denna frihet har äminstone hithills icke varit i fråga satt, och skulle något deremot invändas, äger det sitt fullständiga svar, hos vår Histor, sid. 87-93. — Den andra sidan åter är den frihet Studentent njuter wid Universitetet, i jemförelse med det tillstånd, i hvilket han inträder, sedan han blir Samhällsmedlem. Af denna frihet, och hvilken, wid närmare påseende, icke torde befinnas större än den ungdom i allmänhet, under Patrum tutela, äger, har i synnerhet, hos oss, deras rätt, att dömmas blott af Consistorium Academicum, blifwit omröfadt. Att åter Universiteternas domsredet väsentligen tillhör dem, och att all inskränkning häruti af staten "är förmynderskap, som endast i Vetenskapens barndom kan wara på sitt ställe;" det har Göf. utvecklat sid. 84. Och med skäl torde ett nogare öfverwägande, om det icke är wigtigt, att innan man ställer sig under Lagens omedelbara herravälde, man wänjer sig att wörda den, medelbart representerad af en upplyst personlighet, eller om ej Lärarens så högst nödvändiga myndighet skulle förlora hos Lärjungen, då han icke i honom afwen ser domaren öfwer sina festsig — kunna winna bifall hos den eller dem, för hvilka föreställningen om en forensisk enhet i det mångfaldiga lifwet, blifwit en fix idé, för hvilken alla gamla inredningar måste ramla. Att sådant är att framfara något ohistoriskt och att sådana åtgärd af Studentfrihetens inskränkning, förutlåter en nästan total obefantkap med Universitetslifwet, det är äminstone oemotsägeligt.

Den tunga och mörka styl, som utmärker alla Schieermachers skrifter, och göra dem till svåra problemar att lösa för Öfversättare, igenfinnes äfwen i denna, och desz Solfare tyckas icke hafte nog förmåga att öfwerwinna swärigheterna. Nec har wäl icke Originaleet till hands, men öfwerallt stöder man på perrioder, sådana som denna, sid. 91. "Det största antalet på långt när wid hwart och ett Universitet utgåra de aldeles icke genietiska eller de, som ej på ett individuellt sätt utveckla sig, men likwäl äro redliga och flitiga ynglingar," — hvilka rader, för att blifwa Swenska, så måste omskrifwas: Wid hwarje Universitet utgöres det största antalet af de genielösa eller de, hvilka ej på ett individuellt sätt utveckla sig, men likwäl äro redliga och flitiga ynglingar — och dylika fraser bewisa, att han oftast allför flafwiskt följt originalen i spåren. Derjemte wonskälla råda och förwillande tryckfel nästan öfwerallt meningen. Så satt Nec länge grubblande öfwer denna titrad, sid. 9, "ly det som i ett språk är wetskapligt frambragt och framställdt, har det uti detta Språkets särskildta natur," till desz han gifade att det sednare det är tryckfel i st. s. det. — Då desutom denna bok är tryckt med fula typer, på tunt, skymligt papper och således har det obehagligaaste typographiska yttre, så struktar Nec. att det goda ändamålet med denna öfversättning till en stor del blir föreladt. De hvilka egentligen behöfde denna öfversättning, för att göra bekantkap med de här framställda idéer, tröttna wid boken, innan de slutat andra sidan, och flere dem som hafwa ett så werksamt intresse för saken, att det öfwerösttar alla framställningslättrets obehagligheter, känna Boken på grundspråket.

S w e n s k

L i t e r a t u r = F i d n i n g.

N:o 19.

Ördbagen den 13 Maj

1820.

Recensioners:

Något om antagna Regler för Swenskt
S-rameter. Öhm, Grahm, 1820. 28
sid. 8:o.

(Slut fr. N:o 18.)

Deremot gillas till hälften "den regeln,
som förbjuder att med så-likta ord jemt fyl-
la hwarje versfot." Men denna versbuvagnad
är ju en försummelse af den nu så ramlade för-
teckningen om incisionerna, och hade Fö.f. här war-
rit consequent, så skulle han haft ingen be-
räkthet att anföra mot sådana verser som
denna:

Bela fortfar: ställige kläder, svärdblöde, bår du,
och ej "unnit dem på längden mindre behaga-
liga" Rättare: de kunna aldrig behaga.

§ 10 "En regel förbjuder strängt: att
införa ett och samma ord på olika stäl-
len med olika tonwigt. Hvad blir då af
den logiska accenten, som har så märkligt
inflerande på wåre språk, och som förskän-
det?" Rec. wet icke, på hwilken detta tadel

lyftar. Adlerbeth har om dessa accentföret-
ningar skrivit en hel sida (Mom. 3 slutet
samt Mom. 4), och om den logiska, eller af
Virgilia tolkade så kallade oratoriska accenten
gifvit underrättelser, som alldeles öfverens-
stämma med wår Auktor. Med dem same-
manstämmer höf af Swenska Versläran.
Wetterid ensam är wår Fö.f. i den tankan,
att pyrrichisera partiklar, pronomina, ja vers-
ber, såsom gå på, mina, honom, genom,
o. s. w. Dessa ord erhålla ofta genom mes-
ningens eftertryck en förhöjd accent, men äf-
wen då meningswigren ej hwilar på dem,
förloras ej den ursprungliga helt och hållet.
Rec. skulle, hvad de förra beträffar, i wissa
ordställningar snarare medgifwa rättigheten
till en afwikelse, ty han erkänner att accen-
ten i deras första stavelse mångengång är
ganska swag; men aldrig skulle han tillåta
sig att skrifa, som Fö.f. will, § 12.

§ 11 Klättra upp på ett träd m m.

§ 13. Är författaren unnit adlerbeths
sju verserna: Tre skepp Notus för . . .
Tre hwatf swängs . . . förisena en om

Bildning, kommer deraf, att han — såsom Nec. mer och mer märker — icke i vårt språk vill erkänna existensen af spondeer. På tre, som har den logiska accenten (hvilket också medgifwes) måste wid uppläsningen läggas en stark tonwigt, men detta förminskar intet af drogheten eller wärdet af orden skepp, swängs. Hwärt och ett af dessa twenne ord har sin egen selfständiga betydelse (således långd). Tadelwårda äro icke heller sådana hexameters begynnelse som

Hwad dryck | måttar det | . . . .
 emedan en paus gör fullnaden i första regelonen:

och hwad häfwes genom ictus. — Mindre gillar Nec. med Förf. en begynnelse med Så snart, emedan så förhåller sig till snart som ungefär 1 till 4, och är således för swagt, för att kunna lyftas genom arsis. Ännu mindre har det fallit någon in, att börja en hexameter med: Behag, styrka af lif . . . , emedan förhållandet mellan de båda stafwelserna, som utgöra första versfoten, här är ännu mera olika.

Sid. 15. Förf. "har hört sägas om verser, att de äro wackra, men selaktiga mot reglorna." Detta kunde blott en Dersfaren säga: det selaktiga kan aldrig vara wackert. Förf:s tadel är ganska billigt.

Sid. 17. "Ord, nyttjade som spondeer, göra stundom en elak werkan, då de antingen ej hafwa nog consonanter, eller förekomma, när brat fordrar mera rörelse, helst nära slutet af en vers, t. ex.

Ungdomen bort? | Ej bör dig att Cännæ Och
 Neonidens."
 Nec. fruktar, att Förf. läst annorlunda än

versens förf. welat att den skall reciteras, (en vers som lemnar rum för en sådan twetydig het, är dock alltid selaktig). Sannolikt bör man läsa . . . Cännæ och | Neo | nidens, så att versen erhåller spondaisk utgång. Men alldeles bestämde har förf. mistagit sig om scanstionen af denna Virgiliska vers, då han afdelar den sålunda:

Tantæ mo | tis e | rat . . .
 i st. f. Tantæ | molis e | rat . . .

Sid. 18. Förf. uttrar: "Man har mycket tadlat ett hexametriskt Poem, för det ordfader der nyttjas på olika sätt, men i ett annat Poem, nästan öfwer samma ämne, fins samma ord öfwen så olika behandladt, — och ingen har sagt ett ord derom." Naturligt: emedan detta förra war ett metriskt stycke, och det senare (om Nec. ej missar sig om de stycken, hvilka Förf. welat utmärka) ett rimmade, der metern är underordnad.

S. 19. Förf. anför också sina metriskt wedersparters tadel af cesurlösa hexameter (NB. då de ofta återkomma), men uttrar sig self alldeles icke, huruvida han bifaller deras mening.

S. 20 anför Förf. fyra sätt att inrymma ordet förswarstal i hexametern, neml.

Hans förswarstal verkade starkt . . .

Men, af detta för | swarstal, | i sanning . . .

Men, af detta förswarstal Domaren . . .

Men, utaf hans förswarstal, i sanning, . . .
 onmärkande "att det är swårt att afsädra, i hvilken af dessa verser förswarstal låter bäst." Enligt wårt sätt att se (eller rättare att säga) är förswarstal en bacchius — och kan således endast på ett sätt behandlas,

neml. enl. No 1 och 3. Men för är i båda exemplen fork, och Rec. inser ej, hvarför Förf. i första exemplet reknar det långstafwigt, eller enligt musikalisk expression:

Hans för | swardtal | . . .

Men of | detta | idr | swardtal | . . .

Är icke för i båda fallen lika drögt, ett enstafwigt ord eller en troché må föregå den eller icke, d. w. s. i alla händelser motsvarande $\frac{1}{2}$ i musiken? — —

Förträfflig är Förf:s anmärkning, att "regeln är för handverket, mekanikern; och d'rat och smaken bero wälljud och behag; af sniller tankarnas post."

Rec. har nu, (utan att förbigå ett enda inkast eller bewis för motsatsen, på hwilket Förf. sjelf ryckes lagt någon wig) enligt hans egen åskundan, "gjort sig den mödan att uttan fördom undersöka de bewis, Förf. anfört; och om man likwäl ej skulle finna dem gällande, wederslägga dem med skäl." — Rec. har försökt det, efter måttet af sina insigter. En kunnigare Granstare skulle wiserligen sunnit flera mera bindande skäl. Äfwen Rec. skulle hafwa kunnat lemnat en wida grundligare wederslägning, men detta skulle erforsdrat en hel bok. Det ansörda torde i alla fall wara tillräckligt (om ej redan öfwerflödigt), att rädda det metriskä system, mot hwilket Förf. wände sina wäpen.

Efteråt bifogas twenne Bilagor. I. Om sättet att läsa Hexameter; i denna meddelas äfkißliga goda anwisingar. Det har sågnat Rec. att finna wår Förf. äfwen wa-

ra af samma tanka som wi öfwanför antyde, att då man "läser wäl, höre scanderings höras och icke höras. Det beror af naturligt smak och öfning att träffa denna medelwäg." — Deremot anser Rec. det för en alldeles öwilkorlig fordran af en god (ja, af en blott duglig) hexameter, att den ej höre lemna minsta twiweksmål om sättet att läsa den, — och att det är alldeles onödigt, om en vers är riktigt byggt och schemat kände, att "ögat skall föregå läeningen" — och liksom lera sig wäg. Wof och Adlerbeth (aldrig Trannér) hafwa efter de Gamles exempel tillärit sig att ställa ett medeltidigt ord äfwen bland dem, som gränsa till forstafwiga, i början af ett weremått: men derwid iaktagit den warsamheten, att en afsjord sponde eller helst en daktyl måtte föregå, på det läsaren ej måtte draga det betonade ordet in i den föregående regionen och sålunda förwilla hela versens construction. Således kan man skrifa, ehuru och är forstafwigt:

Älfade af ditt behag jag förtusades och
af din skönhet

men origtig skulle en sådan byggnad wara:

Ädla af ditt behag jag förtjustes och af
din skönhet,
ly en del läsare skulle då lägga tonwigen på
ditt och af (i 5:te pes).

II. Wårjan på denna Bilaga eller Anmärkning har satt Rec. i mycken förundran. Det heter: "Af de reglor, som i det föregående bestridas, ha ganska få blifwit antagna och följda af de Elafiska Poeternas förträffliga öfwersättare på wårt språk. Wår Adlerbeth och wår Wallenberg hafwa sjelfwe skrifwit tusentals Hexameter, och således sunnit ömsigheten att följa de flesta bland dessa

reglor, till ex. om stämordets wigt, om scissioners och cesurers nödwändighet, om ordens lika wigt, ehwar de förekomma, m. m. Endast granskare, som ej genom eget arbete wunnit full kännedom i ämnet, hwaru dels i rewenktioner, dels mundtligen dömt efter sådana föreskrifter; och, som reban är sagdt, blifwit allmänt trodda. — Jag vill nu endast anföra de så föreskrifter i föreläsa till öfversättningen of Virgili Äneis, som jag ej trott mig böra antaga. . . . Sedan Förf. moment för moment bestrider Adlerberchs teori, (så att af alla de hufwudprinciper ingen enda lemnats öngripen) så heter det, att det hos honom gifwes så föreskrifter, hwilka han (Förf.) ej antagit! — så säger han, att af de reglor, som i denna bok bestridas, ganska få blifwit antagna af wåra inhemskt förträffliga öfversättare. Menas härmed, att deras teori icke står i opposition mot Förf:s, så har denna granskning redan wisat den fullkomliga afstämningen mellan hans och Adls metrisk system. Menas dermed åter, att dessa öfversättare blifwit såna egna teorier utrogn, så är det sannt, att man i Adlerberchs senare tolkningar träffar några så inoconsequencer, men i hela den swenska Äneiden torde man knapt kunna framhålla lika många fel som der finnas sänger. Öfvers. uttrycker sig också derom med sin wänliga blygsamhet. Så Prof. Franér råder oss bland dessa förträffliga öfversättare, så har han nu snart fullbordat sin 9:de Sång, och det är icke troligt, att den som ypperligt verffierat 9 sänger, ej också skulle lyckas i de 15 återstående. Twertom tilltager denna tolkning, som i de första Sångerna lemnade en och annan fördran öpplysd, (dock icke i afseende på mechanisk correction) i harmonisk rikedom och omwexling. Hvad åter

wär Adlerberch och wär Wallenberg besträffar, så kunna dessa ej nämnas tillsammans, då de, såsom Metriker, äro hwars andras antipoder. Mellertid widgår Dic: att den senares vers merendels är bättre än hans teori (likfom twertom, Adlerberchs vers någon gång är sämre än hans metrisk Ideal *), och detta födra gäller ännu mer om Epopen Öden, der ett fint utbildade musikaliskt öra warnat Förf. från förselsker, oundwiktiga hos andra, som, utan ett lika fint öra, skulle, likfom han, såwa alla andra reglor. För att åter ej inbegripas under det allmänna slut-ömdömet om granskare, som dömma strängt men icke genom egna arbeten wisat sin kännedom om ämnet, så nödgas Dic. nämna, utan att dock jemföra sig med Wästarns, att öfwen han icke är utan praktiskt erfarenhet i denna wäg. Öfwen han har icke allenast skrifwit tusentals heramerter, utan öfwen söjdt sig i mångfaldiga andra versslag, som äro oändligt swårare

Öfwer hwad sid. 26 yttras, att det ej må vara tillåtet, att i första versmåttet nyttja en jamb, har Dic. som medgifwit att "ortosen har mycket gemensamt med musiken," icke wäl sökt försvara denna frihet, genom tillåtelsen att sätta en paus först (consäntoren kan ju sätta den hwarest han behagar); men i vers satte de gamle den endast antingen främst, eller i sista versmålet (esterst), hwilket kunde flucas med en troché, likfom heramertern böjas med en jamb. Wille man med musifrecket nogga exprimera wår moderna episka vers, så skulle man nödgas medgifwa, att i

*) Detta sagdt, utan att kassa flugga på den swenska Verslärans första lastsktare: ty i hwarjemenskligt företag står ju alltid utförander under idealen.

alla versmått, der wi nödgas hjälpa oss fram med trocheer, uppstår en ljudfattighet, hvilken wi måste fylla med pauser, om ej den ena takten skall blifwa bryggare än den andra. Men dessa trocheer äro af ett olika slag. Låtom oss skapa en hexameter, som innehåller exempel af alla slagen:

J. I. Pes, som är garstaktigast, t. l. $\frac{1}{2}$; den andra och sjerde något mera mindre än i r:ra versmått, ungefär $\frac{1}{3}$, ty bänningsskafvelsen är alltid kortare än äfwen de enskafwiga ord, som äro afgjorde kortskafwiga; men 3:de och 5:te versmått äro de enda, jemte den 6:te, hvilka enligt de gamles sinne äro laggitiga. — Eddont är förhållandet till alla de gö:hist: germaniska språken, och för att dömma öfwer den blott mekaniska structuren, dertill behöfwer man icke "wara en infidd" (s. 27). Då fråga sedan uppstår om veriens högre skönheter (melodi, wälklang), dertill råcka intet abstrakt studium af reglor: men icke att uppnå dem, är nödwändigt, att först wäl hafwa fattat språkets enkla prosodiska grammatik.

N:o 1. Biblisk förklaring öfwer Högmes-
 so. Texten på andra stora Bönedagen den
 20 April 1817: Gud war i Christo och
 försönade werlden med sig sjelf. 2 Cor. 5:
 19. Schm, Elmen och Granberg, 1817.
 31 sid. 8:o.

N:o 2. Upplysande Anmärkingar wid den
 Recension, som i StockholmsPosten N:o
 154 för den 8 Juli 1817 blifwit in-
 förd öfwer en liten tryckt Skrift, ka-
 led: Biblisk förklaring etc. Schm, El-
 men och Granberg, 1817. 30 sid. 8:o.

N:o 3. Utdrag af Strengnäs Consistorii
 Protocoll, angående twenne uof Prest-
 mannen Johan Tybeck igenom trycket
 utgifna Skrifter. Strengnäs, Elmark,
 1818. 98 sid. 8:o.

N:o 4. Hvad är christelig Sanning om
 Gud? en fråga, som till någon del sin-
 nes upplyst af nödiga tillägg och närmas-
 re förklaring öfwer de ofullständiga swar,
 hvilka på Strengnäs Consistorii frågor
 blifwit, wid en anställd Examen, afgif-
 ne af J. Tybeck. s. d. Huspredikant.
 Schm, Delén, 1818. 109 sid. 8:o.

Då dessa Hr Tybeck's skrifter röra det in-
 nersta wäsendet af den lutherst: protestantis-
 ska Kyrkans religiösa föreställningar, och då
 dessa på ett så afgörande och imponerande sätt
 behandlas; så må man werkligen undra öf-
 wer, att de ej mera ädragit sig allmänhetens
 uppmärksamhet. Om någon här skulle
 wilja se ett bewis på en allmänt utbredd,
 upplyst Tolerans, så torde det wara att be-
 sara, emedan Skrifternas föremål röra de
 högsta objecterna för vår Trosoföreläggelse, att
 denna Tolerans, wid närmare beskådande,
 antager utseende af en nog cras Indiferens-
 tism för de aldrantigaste religiösa frågor.
 Endast N:o 1 har, i StockholmsPosten, blif-
 wit recenserad; men detta dagblad's populära
 tendens och dess temporella och locala förhållan-
 den gifwa icke Granfaren utrymme, att

Behandla Boken med den utskärlighet och grundlighet, som ämnet påkallar. Urom detta, har, ända hittills, alla våra Dagblad som befattna sig med litterära ämnen, alldeles lemnat dessa Tybeck's meningar å stå. Deremot blef Höf. af Högst. Kgl. Hof. Sazlers Ambetet stånd under tilltal för N:o 1 & 2, af ofwännämde Skrifter, men af den walda Juryn befriad. Deresför inkallades han af Consistorium i Strengnäs till Höf. (N:o 3), för att förklara sig öfwer de satsen, han såsom Prest, i dessa båda skrifter bland allmänheten welat utsprida, i följe hwaraf han sedan sitt prästerliga kall entledigades.

Wid första påstendet tycks det werkligen, som om här twenne särskilda Rätter sålde en olika dom i ett och samma mål och Hr Tybeck sjelf hor icke underlärit, att så framställa saken, då han yttrar sig i N:o 4 sid. 4. "Det företer sig då allraförst, att ehuru jag för 8 månader tillbaka blef instämnd enligt Kgl. Tryckfrih. Förordn. till Stockholms Stads wälkost. Råtners Rätt samt der i afgifwen skriftlig förklaring upplyst och såsom jag hwaras fullkomligen wedertage alla de anmälingar, bestyllningar och påståenden, som Stockholms Stads Högw. Consist. funnit för godt att genom tillförordnad Actor låta gärd emot nyssbesagde Skrifter, och jag på sådan grund för deras innehåll både af den utredde Juryn och äfwen af Högst. Kgl. Swea HofRätt från alle ansvar blifwit frisländ, fortfar ändock onklagelsen emot dessa skrifter, att de skola innehålla wilskarande meningar." Men wid närmare påseende skall man medgifwa, att TryckfrihetsJuryn och Kgl. Swea HofRätt dömt öfwer något helt annat, än Consistorium i Strengnäs. Hr Tybeck är wobl. att betrakta i twenne afseenden: 1) som

svensk Medborgare; 2) som svensk Luthersk Prest. I förra faller war det hans, i TryckfrihetsLagen grundade Rättighet att utgifwa Skrifter. Så betraktades han bleit inskr. Juryn, och kunde ej betraktas annorlunda, då han der endast kunde dömas efter Tryckfrihetsförordningen; hwarföre äfwen, så snart de åtlagade Skrifterna ej innehölo hwarken härdelse emot Gud eller Förnekelse af en Gud och ett lif efter detta eller Gäckeri af den allmänna Gudstjensten, eller något annat hwar TryckfrihetsLagen förbjuder, Juryn måste friskänna Medborgaren Tybeck, såsom den hwilken icke mot sina medborgerliga plikter brukit. Men Presten Tybeck hade, såsom sådan, äfwen att iakttaga andra plikter, uttrycka i hans oflagda Prested. Om nu hans sedmån funnit, att han brukit denna sin embersed så tillkom det dem, att dersför ålägg honom det straff, som de Reglementariska Stadgarne föreskrifwa, och skall det som han gjort eller ykrat, motstridde grundprincipen för hans embere, att honom derifrån entlediga. Granskningen af ofwan uppräknade Skrifter blir således twäfsaldig. Först: innehålla de något, som ej kan förenas med den för svenska Prester föreskrifna Embersed? Och sedan, är detta deras innehåll äfwen fridans de mot det wettenskapliga begreppet om det Rätta?

I sin oflagda embersed har Hr Tybeck wid Gud och Hans heliga Evangelium lofwat och förbundit sig, att hwarken hemligen hos sig sjelf hafwa, eller uppenbarligen för sina Åhörare predika och utsprida någon annan Lära, än den, som är grundad uti Guds rena och klara Ord, det Gamla och Nya Testamentets Prophetiska och Apostoliska Skrifter,

och författad uti de tre hufwudSymbolis, Apostolico, Nicæno och Athanasians; jämwäl uti den oförändrade Augsburgiska Bekännelsen af år 1530, waders tagen uti Upsala Concillii åren 1593 och 1693, samt uti hela den sätallade Libro Concordiæ förklarad. — Således är det hwarje swenskt Prestis omwillkorliga Skyldighet, utan hwaris iakttagande han ej kan beklåda sitt embete, att endast förkunna den Läran som på klara grunder ur det Gamla och Nya Testamentets Prophetiska och Apostoliska Skrifter — hwilka den lutheriska Bekännelsen således gifwer lika rang och wårde — blifwit i Dogmatiskt System sammanfattad, uppställd och förklarad i de Symboliska Böckerna. Men nu uttrar sig Förf. om Herrans Apostlar i N:o 1 sid. 15. "Det är wisst, att Herrens Apostlar ibland de sanningsgar, som wi ofwontill fromlagt, kände och erkände hwardera för sig särskilt. De kände, att Herren som wandrade ibland dem och underwiste dem, war såsom Människa betraktad, Guds son, den utlofwade Messias, Israels Konung och Rättfärdig; samt att Gud war hans Fader. Men de kunde ej sammanbinda dessa Sanningar till något helt, eller inse deras inre holt i något sammanhang. Läran om en Gudomlig Treenhet war för deras förstånd i en outredd dunkelhet." Widare sid. 19. "Här anmärka wi förnämliga gäst, att sedan Herren uppgått till Himmel och hans Apostlar, enligt Hans löfte, blifwit beklådde med kraft från höjden, Luc. 24: 49, der will säga, undfått den Helige Andes spennerliga gåfwor, att förwalta det Läro-embete som dem blifwit anförord, så uppfom wäl derigenom mera ljus och större klarhet i de kunskaper och begrepp hos dem, som de af Herrens underwising redan hade

fattat; men deras förstånd kunde dock icke upplystas till den grad af andeligt Sanningens ljus, att de fullt insågo det inre höga och heliga, som i dessa kunskaper och begrepp låg inneslutt. — Och sid. 20. "Under loppet af denna enkla, men makadst höga och wålgderande embets-tjenst, skulle de utan twiswel winna djupare insigt och förståndens högre lyftning in i Ordets himmelska Ideligheter; men sådant kunde likwäl ej ske, utan småningom och med tiden: så att hward de så egna personer icke finge åskåda och njuta, det skulle blifwa en lycksalig lott och winning för deras efterträdare. Deras begrepp om Gud i Christo war emellertid ganska inskränkt, outredt och ensaldigt." Samt sid. 21. "All högre förståndsbildning war på deras tid och i synnerhet hos Judiska släktet till den grad strämmande och wanwärdad, att de (Apostlarna) knappast kunde lyfta tanken öfwer det synliga och synliga i werlden, för hwilken tänkeslöhet de ofta af Herren tilltalas." — I N:o 2, sid. 11, uttrar Förf. att, såsom bewis på att Apostlarna "icke förnämde uppsatta Läran om Christus," behöfwes icke något annat, "än deras egna Skrifter. Ut dem finnes icke något enda ställe, som till den grad ger upplysning om Honom, att derof fullt kan dömas, att han allena är den endsanne Himmelens och Jordens Gud; intet enda ställe, som klart utreder, att gudomlig Treenhet är uti hans person, eller huru det riktigt hänger tillhopa med Fader, Son och Helig Ande, hwarom Han så ofta och tydligt talte för dem." Widare, derst. sid. 17. "Blott den frågan kom återstå, huruvida Apostlarna talte och lärde af någon omedelbar Guds ingifwelse. Men deras Epistlar wittana uppenbart, att de detta icke gjorde, så

framt man riktigt kan och vill förstå, hvad en omedelbar Gudomlig ingifwelse innebär." Och slutligen i N:o 4 sid. 79. "Hwad det yttande angår, som tillägges mig att Apostlarna woro för såde att emottaga gudomlig undervisning, så har jag hwarken sagt eller tänkt något sådant *). De emottogo wiste denna undervisning i allt det mått som war dem möjligt; men att de i det fulla ljus, som Ordet ger wid handen, icke insågo Lärans om Herren och det Gudomliga, som honom tillhör, derom wittna deras skrifter i Skriftd." Om de trene Församlingens Symbola heter det vidare i N:o 2 sid. 8. "Men om det för den tidens upprädda och förvirrade ställning, i hvilken Docter Luther befann sig, kunde wara honom ursäkligt och med skonsamhet bör bedömmas, så war det dock i seltwa werket högst olyckligt, att han på god tro och utan minsta föregående pröfning antog Katholska kyrkans lära i hela sin widb, rörande Gud, så wanställd den war genom Nicenska mötets beslut, och så inskrädd den sedan blef med idel sanningstridiga tillsatser under Påsweddners långa antichristiska Tidshwarf." Och sid. 16: "alla sanna begrepp om Gud ursläktes, Herren sjelf blef örnens kad, och ett Lärosystem antogs, som införde kränkning af Guds heliga Ord, wanstapade alla andeliga kunskaper, ryckte Församlingen urband Herrens Gudomliga Synelse och hänade öppen wäg för Antichristi Herrawälde,

*) Dock heter det i N:o 2 sid. 14 att "den judiska Nationalisöheten sådade wid Herrens lärjungar," och sid. 15, att "de, såsom Judar, icke såde den påswa, som är allmän bland andra folkslag, att i anledning af Herrens tal och inwision kunna förstå och undersöka, hwad som hos Propheterna, så ganska tydligt war sagdt om honom, samt att ursäkta, pröfwa och deraf sluta, hwad han sjelf mente" etc. Ifr N:o 1 sid. 36.

för andelig trådom, märker och all olycksalighet. Detta skedde genom arrkastas Rättesriet och nicenska mötets beslut, omsking år 300:de efter Herrans födelse." — Ännu åter i N:o 4, sid. 12. "Kan wäl något wara mera uppenbart, än att i de begge anförda Symbolerna (der nicenska och aihanoniska) prekas och läras Tre särskildre ewiga Gudar, och will man än lånare, att närwarande christna Folk skall böja sitt fria förnuft under detta trådoms och blinde tro denna scandalska förwillelse, som hädar Gud och upphäfwet alle Hans ord, så att ingen enda sanning der mera kan förblifwa oskadd?" Om Luther ders emot utåter hr 2. sig, N:o 3, sid. 59. "Der som ifrån början nedstörtat Christna Församlingen ifrån den sällhets höjd, dit hon war på wägen att kunna uppkomma, ned i det förderts djup der hon dannu ligger, bestär i twenne stora osmänna skakningar, som fastat öfwerända hela hennes sköna andeliga byggnad, ryckt henne med wäld ur sin autornlige Skiftares hand och gemenskap och sönderstött alla heliga föreningsband, som hon i början hade med honom etc. — Den andra (skakningen) bragtes till wäga wid Luthers reformation derigenom att denne annars högt förtyente, wälsinnande och nitiske man antog Rättfärdiggörelsen genom Tron allena, och gjorde denna sats till en grundwal för hela det System han uppsörde. Han widroa detta oslyckliga steg hufwudsakligen för att derigenom bewerka en fullkomlig förändring ifrån de Påsweske, som äfwen hade lärt en rättfärdigadrelse, fastän med mycken åtskillnad, och härifrån insatte hon sig att Paulus gynnade hans fattas de tanka om Tron allena. Der andra skälet till beogde stea war således en irrina om rätta meningem af Påuli Epistlar till de Romare och Galater, dem han helt och hållet misförstod och bygade deraf den farligaste irråra, efter hwilken och till hwars förman hon mistrydde och förfalskade allt Guds Ord, som hon tog för händer."

(Sörsättu. följer.)

L i t e r a t u r - T i d n i n g .

N:o 20.

Erdagen den 20 Maj.

1820.

Recensioner:

N:o 1. Bibliisk Förklaring öfwer Högmes-
so-Texten på andra stora Vdne dagen den
20 April 1817: m. m. Sthm, 1817.
51 sid. 8:o.

N:o 2. Upplysande Anmärkningar wid den
Recension, som i StockholmsPosten N:o
154 för den 8 Juli 1817 m. m. Sthm,
1817. 30 sid. 8:o.

N:o 3. Utdrag af Strengnäs Consistorii
Protocoll, m. m. Strengnäs, 1818. 98
sid. 8:o.

N:o 4. Hvad är Christelig Sanning om
Gud? m. m. Sthm, 1818. 109 sid. 8:o.
(Forts. fr. N:o 19.)

Vi fortfora att anföra ännu några sat-
ser, för att läsaren må inse huru de stå till-
sammans med den Ed Hr Lybeck oflage wid
emottogandet af sitt Presterliga kall.

Det heter i N:o 2 sid. 9. "Det är tybligt,
att då ett af så förwillonde satsen om Gud

Hopsunnit System, som war beräknadt på det
skändliga företag, att genom Skriftens förs-
sättning rycka åt sig all Herrens magt och
regering öfwer Himmel och Jord och lägga
den utesturaude i Påfvens händer blef utan
pröfning och rättelse öfverskrödt i Luthers lä-
reform, så skulle alla de Skriftens ställen, som
i så många år varit missbrukade till besagde
ändamål, bibehålla den wanhelgande rydning
de sät, och Bibeln i denna del blifwa en Bok,
utan hwilken man kunde framställa Gud una-
der hwad missfiemande drägt och med hwad
menschliga passioner man wille." — Och i N:o
4 sid. 8. "Kan det ännu dölas, att de (sym-
boliska Böckerna) uppenbart lära Tre älskilda
Gudar: att de lära en tro, som till mennis-
kans saliggörelse utesturer all praktisk Chris-
stendom och helig lefnad: att de lära en åter-
lösnings, som skall wara skedd genom strafs-
fets lidande för andras synder och Budor-
lagens upphyllande i andras ställe? De ha
tre grundwärfarelsor utgöra symboliska Bö-
kernas hela innehåll, af hwilka och med hwilka
ta tusende andra willor äro i det nogaste

samband och hvilka alla samfällt och hvar, dera för sig förfälska, wälsödra och nästan söstöra det Gudomliga Ordet och hwarenda helig sanning, som der finnes. — Sid. 38 talas om den lära, som i de Symboliska Böckerna innehålles, och om den yttar sig. Först. "Den har widdöppnat alla portar för synd, blindhet, förhärdelse och alla afgrundens styggelser: den har liksom forsat öfwer och dermed ustruikt alla Bibelns Gudomliga Sanningar, så att der ingenting annat skall kunna läsas eller finnas, bara det ena ordet Tro. Den ryktbara Skriften Tröst för den brottslige, emot hvilken man med alle skal hars mats och israt, är likwäl i jämförelse till denna Lära, såsom en droppe watten emot en stor sjö." Och enligt sid. 5, har Hr. Tybeck inför sina Hördmän uppenbart bedyrat och erkänt, att han wisserligen förkastat de symboliska Böckerna.

Om det hände att en Officer inför de under honom stående mansköpet, företog sig att framställa Exercitiereglementet såsom en samling af galenskap, dem ingen sönuftig menniska borde råta sig efter; KrigsArtiklarna såsom fulla af wanwete och orättwisa samt GeneralAdjutants Expeditionens Ordres: såsom någon ting högst obilligt, hwilket endast sträf Wade att böja fria människors hjesfor undersaker, och dersöre af honom hägridligen förkastades; så är det wäl lika säkert, att denne Officer genast entledigades från sin plats, som att en hwar, underrättad om sakens sammanhang, skulle finna detta entledigande högst rättwist och billigt; ty en ämbetsman måste noga efterkomma och respektera de författningar och instructioner, efter hvilka hans ämbete skall utöwas. Det skulle alltså mycket wisstaga sig om icke Hr. Tybeck bör på samma

sätt bedömmas då han fällt de ofwansföde anförda hårda uttalarerna om de Instructioner, dem han, uti sin oflagda Prested, förbundet sig att efterkomma. Kan det då wara annat än strängaste råte i hwad som honom öfwergått, eller har hon ringaste skäl, att deröfwer beklaga sig, hwilket han dock går i No 4 sid. 38, och ännu häftigare sid. 108. På det senare stället förklarar han, att han aldrig kan anse det hwarken logligt eller rättwist, att han blifwit dömd för ämbete förlustig; utom att han fastmera tycker det wara första steget till införande hos oss af Katholiska grundsatser, hvilka skola såsom wansligt draga efter sig barbari, morder, somwetswäng, andelig trödom, det sunda förnuftets och det Heliga Ordets kufning under mestliga willor, med ett ord, ett wildt herrskande Påsweddme." Wirkligen rosliga följder af Hr. Tybeck's öde! — Swertom, hade det wäl snarare varit Hr. Tybeck's pligt, för att hafwa sitt samwete fredadt, då han icke längre fann sig wid den lära, som framställes i de Symboliska Böcker, hvilka gifwa hela den bestämde formen åt den swenska lutheriska kyrkan, och hvilka således utgöra enda willkoret för möjligheten att wara swenssk Prest, ja! ännu mera då han fann deras "innandöme och istligt" (sid. 38), att sjelfwillig nedläggas sitt ämbete och begära bestielse från den oflagda Eden, med hvilken han förbundet sig att just efter dessa Symboliska Böcker, råta sitt tankesätt i religiösa mål.

Äfwen wid Strengnäs Consistorii försarands med detta mål, är ingenting att anmärka. På förledning af en skrifwelse från Höglofs. Kgl. JustitiäConzlersembeter, företog Consistorium de under No 1 och 2 anförda skrifver till granskning, men sålde dock

Ingen Dom före än Förf. self blifwit inkallad och under ett muntligt förhör fått utvecklade sina, från den ewangeliske lutheriska Orthodoxien afvikande meningar, hvilka han förklarar sig alldeles icke kunna frångå. Wål Klagar Förf. deröfwer (N:o 4 sid. 3), att wid det anställda förhöret, Biskopen hade alla sina frågor skriftligt uppfatta och ur Papever föredrog dem, hwaremot han, Hr Tobek, war förbunden att genast utan förbehållande besgrubande muntligen beswara dem; och Rec. medgifwer, att det wiserligen, för att lemna den Åtlogade alla Beneficia Juris, kunde hafwa varit i wist afseende billigt, att först utberätta honom om innehållet af de frågor, hvilka skulle honom föreläggas. Deremot war det alldeles ej nödvändigt, då ingen enderörder andra ämnen än dem han i twenne tryckta skrifter behandlat och hvilka man alltså borde förutsetta, att han hade klart utredda för sig, och då de desutom icke höra till det slag af invecklade frågor, hvilka icke utan djup dialektik kunna beswaras.

Widare Klagar Förf. derst. sid. 5, deröfwer, att hans båda utgifna Småskrifter och de i dem framställda sakter icke blifwit pröfwade efter den Heliga Skrift, för att utredna huruvida de innehålla sann öfwerensstämmelse med den. Här är Förf:s Klagan ännu mera obehörig, och för att bewisa det måste Rec. utbedja sig tillärelse, att något utförligare få uppställa sin Deduction. — Christendom, såsom det religiösa högsta, är en wida öfwer verklighetens tränga sfer swärfwande Idee, hwilken på jorden icke någonsin fullkomligt kan realiseras. Denna Christendomens höga idee är i de heliga Skrifterna uttalad, och wid dem måste man söka sig, så snart fråga blef att inom tid och rum försöka en fram-

fällning af denna idee, eller att regulera en kyrka. Rigtigheten af denna åsigt bewises åfwen deraf att man allmänligen antagit, att det gifwes en öpnlig Kyrka, hwilken endast ofullkomligt af den synliga Kyrkan föreställes. Denna synliga Kyrka kan neml. icke fullt och allsidigt uppfatta de höga sanningar, hvilka utgöra den Öfnligas wäsende och derföre sätter den sig wid en wist sids, utlutar derifrån sina dogmer, och fixerar dem genom symbola till allmännelig norm för alla dem, hvilka i denna synliga kyrka wilja inträda. Medelst dessa symbola will hwarje kyrka framställa, huru hon fattat den Heliga Skrift och i hwad mån Christendomen för henne blifwit Confession och genom den intager ett eget lif och en beständ gestalt. Ingen wist kyrka kan helt uppfatta denna höga idee; ty kunde hon det, wore det omdöligt att det kunde gifwas me än en; men hwarje kyrka måste tillse, att alla dess medlemmar troget gwarblifwa wid den Bekännelseform, genom hwilken hon i tiden existerar, liksom hwarje Stat, ehuru han i sin Författning endast kan gifwa en modification af den allmänna Rättsideen, måste hålla hand öfwer att dess Författning eftersees. — Den Heliga Skrift erkänna alla de Christliga kyrkorna som deras enda grundwol. Derföre heter det åfwen i den Katholska Kyrkan, som ihynnerhet utmärker sig genom antagandet af Tradition, illud omne & solum est de fide catholica, quod est reuelatum in verbo Dei. Veron. Regul. sid. cath. c. 1. §. 1.

Hwad som således skiljer den lutheriska Kyrkan från andra Christliga kyrkor, äro dess egna symbola, är det sätt, på hwilket denna kyrkans sader uppfattat de i G. och Nya

Testamentets Prophetiska och Apostoliska skrifter lesvande sonningar, framställr denna uppfattning i de antagna tre HufvudSymboliska och i den Augsbürgiska bekännelsen, samt förklarar den i den så kallade Libro Concordiæ, såsom fullständigt innehållande de Läror och Afgifter af Christendomen, genom hvilka den lutheriska-protestantiska kyrkan skiljer sig från alla andra christna kyrkor. Denna i dessa skrifter uttalade individuella lutheriska Bekännelsen är populärt föredragen i den till allmänt bruk sanstionerade Catechismen och hvarje afvikelse från denna bekännelse är, inom vår kyrka, kätteri. Då det nu här var en sams fråga, huruvida en Consistorii underlydande, en Prest hade yttrat sater, som voro öfverensstämmande eller icke öfverensstämmande med lutheriska Orthodoxien — om de rent uppfattade Christendomen i allmänhet det hörd icke hit — så måste ju dessa prästas endast efter de Böcker, i hvilka den lutheriska-protestantiska modificationen af Christendomen är konstruerad. Då nu dessa sater uppenbart strida emot denna construction — och att de det göra, skall nedan för närmare utredas — så var det ju gifvet, att Hr Sydbeck lika litet borde tro sig själv, som han af andra kunde anses för skicklig förkunnare af den i Sverige, såsom den äkta antagna Religionen, läran, eller att vara lutherisk Prest. Detta hindrar honom dock alldeles icke, att som svensk protestantisk Medborgare — i hvilken egenkap han blott har att rätta sig efter de allmänna Lagarne — söka sanningen och äfven underkasta de lutheriska Symbolerna sin fria pröfning, huruvida de med Bibeln öfverensstämma o. s. w. hvarikill de symboliska Böckerna hellska gifva honom rätt, då det heter: Sola sacra Scriptura iudex,

norma & regula cognoscitur, ad quam; seu ad Lydium lapidem, omnia dogmata exigenda sunt & iudicanda, an pia, an impia, an vera, an vero falsa sint? Form. Conc. Epit. Præf. Men öfver riktigheten af denna pröfningens resultat har icke något Consistorium — endast tillfäst att widmakta hålla ordning och skick inom stiftet, enligt Kyrkolagen — någon afgörande Domrått, emedan det utgör Karakteren af Protestantismen, att hvarken en enskild Präste eller ett Concilium har rätt att bestämma öfver Sanning och Rätt. En sådan bestämelse tillhör den allmänna granskningen, och det är dess dom, så vida Nec., för sin individuella del, kan uppfatta reglorna för densamma utöfning som man här nedan för skall söka utveckla. Först bör vi dock Nec. ge några underrettelser om beskaffenheten af de fyra skrifter hvilka utgöra föremålen för denna undersökning.

I No 1, har Förf. för ossigt att ådagalägga det den år 1827 förordnade andra Vöndagsbrevet, 2 Corinth. 5 19, så framt den lages till efterföljd af något wist menligt System, så kan det råta i strid med Skriften sjelf, och skall då införas misledande begrepp om de viktigaste föremål i Sanningens läran" (No 1 sid. 4). För att vinnna denna affigt, börjar han med att genom anförandet af flere Dicta probantia wisa att det grekiska namnet Christus motsvarar eller är en ren öfversättning af det hebraiska ordet Mesias — hvarom ingen menniska någonstän har tviflat — och att således orden Jesus Christus ganska rätt skulle kunna öfversättas med Jesus den smorde, den utlofvade eller den väntade (sid. 5). Sedemera anroger Förf. likväl utan anförande af

något bewieställe, att Judarne alltid med bes-
greppet om Messias förbundo den tanken,
"att han wore en Guds Son, icke någon
Son ifrån ewighet, som wore en annan sårs
skildt Gud, utan en sannfärdig och verklig
Menniska" (sid. 7). Det är dock bekant, att
Judarne om deras Messias gjorde sig de
mest crassa föreställningar, troende honom för-
la blifwa en werldslig Helt, den der skulle
befria folket från romerska wäldet, återställa
judiska riket till sin fordnå glans och under-
lägga det större delen af werlden. Af deras
föreställningar om Messias kan således natu-
rligtvis ingen snuföjd dragas, om ej den,
som de orthodoxa Judarne ännu i dag hysa,
att Jesus verkligen icke war den dem utlofs-
wade Smorde eller Messias, hwilken de ders-
före ännu förwänta. Af deras stipulerade
Föreställning hämtar dock Förf. anledning, att
widare utveckla sin föreställning först om Jes-
su eget wäsende och sedan om Treenhigheten,
enligt hwilken den wäntliga läran om Tre
Personer i Gudomen böde på ett annat sätt
förstås, än wäntligen (sid. 31), och till följe
deraf, äfwen försoningsläran helt olika upp-
fattas (sid. 42). — Förf. är framställ-
ningsfärdig i denna bok, då Förf. wid des-
snebestämdhet ännu icke anade någon motsä-
gelse, mindre bestämd och afgörande, men
sträcker sig äfwen derföre längre, än han se-
dan funnit för godt att fullt widlämnas.

N:o 2 blef förklarad af en i Stockholms
Posten insänd Recension öfwer den förra skrif-
ten, och är å Förf:s sida icke uppfatt utan
häfslighet. Här har han dock nogare bestämt
meningen af sina sätter och rätt utreat sin op-
position mot den orthodoxa Lutheranismens
symbolik. Men då denna lilla skrift endast
är polemiskt riktad mot StockholmsPost-

Recensentens anmärkningar och invändningar,
är den den minst betydande för den dogmatiska
constructionen af Förf:s åsigter.

N:o 3 innehåller öfverna af den Rätt-
gång, genom hwilken Tybeck blef förklarad le-
dig från sitt prästerliga kall. I N:o 4 åter
upptager Förf. hwarje fråga, honom af Cons-
istorium i Strengnäs blifwit förelagd och
framställer derefter sitt utvecklande och we-
derläggande Svar af den, icke så, som han
dem inför Consistorium andragit, utan så
som han dem efter nogaste öfwerläggning med
sig sjelf utdänkt. Denna skrift är derföre icke
allenaft den till skriftatet bestämdaste och bä-
sta, utan äfwen det fullständigaste Documen-
tet öfwer Förf:s religiösa åsigter. På denna
måtte wi således förnämligast, under det följ-
jande, fästa vår uppmärksamhet, då wi wilja
angifwa Förf:s verkliga mening.

Se wi nu på dessa fyra Skrifterns in-
nehåll, så skola wi finna, att Förf:s lära
mot den allmänna, är controvers egentligen i
följande fyra Punkter: a) i läran om Chris-
ti Person; b) i läran om Treenhigheten; c)
i läran om Apostlarnes Skrifter, betraktade
såsom warande Guds ord; och d) i läran om
Försoningen. Wi skola såla att i denna ord-
ning påse hans sätter.

Läran om Christi Person, om förhållan-
det mellan hans gudomlighet och menlighet,
war i den äldsta kyrkan icke fullt bestämd.
Äfwen sedan det Nicenska kyrkomötet, så
som ensamt orthodoxt sanctionerat Christi ho-
moufi med Fadren, upphörde ej skiljaktigheter-
na i meningarne, emedan enligt hwad Ewa-
grius berättar i 1:a Bok. 1:a Cap. af sin
kyrkohistoria, den ensa lärde att Christus ut-
gjordes af twenne olika, från hwarandra skilj-
aktiga naturer (ὁ τὴ γὰρ ἓν δὲσ φωνὰς τὴν

Χριστον ὁμολογῶν); en annan åter västod, att han bestod af de tvenne Naturernas oupplösliga förenig (ὁ τε ἕκ δυο λεγῶν την ἐν δυο παντως ὁμολογιακῶν ἔπαγει, ἐπεὶ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρώποτητος τον Χριστον λεγῶν, ἐν θεότητι καὶ ἀνθρώποτητι ὁμολογεῖ αὐτον καθ' ἑαυτῶν οὐτε της σαρκος ἐς θεότητα μεταβλησθεῖσης, οὔτε αὐτης θεότητος ἐς σαρκα χωρηστικῆς, ἐξ ἧν ἡ ἀρχήτος ἐνωσις). Slutligen dömdes det Chalcedoniska Kyrkombödet i denna sak, mellan Synodens och Nestorius då de beslut blef: καὶ κηρυττομεν τον ἕνα κυριον ἡμων Ἰησοῦν Χριστον, προ ἁιωνων μεν ἐκ θεου πατρος ἀναρχως γεννηθεντα κατα την θεότητα, ἐπ' ἔσχατων δε των ἡμερων τον αὐτον δι' ἡμας, δε δια την ἑμετεραν σωτηριαν, εκ Μαρίας της παρθενου κατα την ἀνθρώποτητα, θεον τελειον καὶ ἀνθρώπον τελειον τον αὐτον εν προσληφει ψυχης λογικης καὶ σαματος, ὁμοουσιον τῷ πατρι κατα την θεότητα, καὶ ὁμοουσιον τῇ μητρι του αὐτου κατα την ἀνθρώποτητα. Καὶ γαρ εν δυο φύσει ὁμολογουντες τον Χριστον μετα την σαρκωσιν την εκ της ἁγιας Παρθενου, δε ἐνανθρωπησιν, ἐν μιᾷ ὑποστάσει, καὶ ἐν ἑνὶ προσωπῷ ἕνα Χριστον, ἕνα υἱον, ἕνα κυριον ὁμολογουμεν* δε μιαν μεν του θεου λόγου φύσιν, σεσαρκωμένην μεν δε ἐνανθρωπησασαν, λεγειν οὐκ ἀρνούμεθα, δια το ἐξ ἀμφῶν ἕνα δε του αὐτου ἐστι τον κυριον ἡμων Ἰησουν τον Χριστον. Τους δε δυο υἱους, ἢ δυο ὑποστάσεις, ἢ δυο προσωπα καταγγελλοντας, ἀλλ' οὐχι ἕνα καὶ τον αὐτον κυριον Ἰησουν Χριστον, τον υἱον του θεου του ζωντος κηρυττοντας, ἀναθεματιζωμεν, δε αλλοτριους εἶναι της ἐκκλησιας κηνομεν*). Concilior. Coll. Reg. Tom. VIII. pag. 19.

*) Och wi förkunna såsom vår enda Herre, Jesum Christum, till sin gudomlighet före tidernas begynnelse af Gud Fader, utan bdejan

Med anställd jämförelse mellan detta och de trenne redan nämde Symbola har den svenska Lutheriska Kykan bildat sin högrådliga funktionerade bekännelse: att det wäl är sant, att Jesus Christus, sann Gud, född af Fadren i ewighet, desliques sann menniska, född af Jungfru Maria, är vår Herre; hwilken den förtoppade och fördömda menniskan förlöfats, förwärfwar och wunnit hafwer, förmedelst sitt dyra blod och med sin oskyldiga dödd och pina, ifrån alla synden; ifrån döden och djefwulens wäld.

Detta är dock alldeles icke vår Föf:s lära. Dersöre yrtrar han sig, No 4 sid. 10. "Är vår dyre Frälsare och Återlöfware werklig Gud och en sann Gud, så må det tillåtas mig att fråga, om Han icke också är den Eine och Ende Guden, som wi Christne bö-

född, och i de yttersta dagarna för vår och vår frälsnings skull, till sin menlighet, (född) af Jungfru Maria, en fullkomlig Gud och en fullkomlig menniska, genom hans eget antagande af en förnustig Själ och en kropp; af samma wäsende med Fadren, i anseende till sin gudomlighet, och af samma wäsende med sin Moder, i anseende till hans menlighet. Och dersöre bekänna wi Christus hafwa tvenne natureer efter födett af den heliga Jungfrun och efter hans menniskoblikswande, men i en enda Substans och en enda Person, så att wi bekänna blott en Christus, en Son och en Herre; fast wi icke neka att säga, att det gudomliga ordets nature antagit födet och menlighet, så att af dessa båda (Natureer) blifwit en enda, som är vår Herre Jesus Christus. Men de som förkunna tvenne Söner eller tvenne Substanfer eller tvenne personer, men icke en Herre Jesum Christum, lefwande Guds Son, de som sådant förkunna wære anathematiferade och dem dömma wi att wärda afskilda från Kyrkans gemenskap."

na erkänna och dyrka, eller om det gifves flere andra Gudar, uppöfwer eller bredwid honom? Medgifwer man att han är sann Gud, hwilket är Ordets Lära ifrån des hördjan till slutet, så måste han oemotfägligt ensam och allena wara Gud;" vidare No: 1 sid. 7, der det heter, att Judarne alltid om sin Messias förbundo den tanken, att han wore en Guds son, "icke någon son ifrån Ewigheit, som wore en annan särskild Gud, utan en sannfärdig och verklig Människa, som hade sitt menfkliga ursprung omedelbart ifrån Sjelf Jehovah Gud, eller ifrån sjelfwa den oändliga Gudomen;" och ännu utförligare No: 1 sid. 11, "I en sak af så hemlighetsfull och gudomlig wisheit, som de äro, kunde för menfkliga förståndet ingenting mera öppet och tydligt sägas än det Ängeln här (Luc. 1: 31—35) uttråde, att det oändliga Gudomliga, som kallas Jehovah Gud, skulle sjelf omedelbart wara Fader till det heliga Fosteret, som skulle födas; och detta Foster, detta makalöst underbara Människobarn således wara Jehovah Guds egen Son, den egna heliga Menfklighet, den han sjelf antog och igenom födelse iklatte sig." Och derst. sid. 23. "Vi hafwa redan sagt och sett, att Herrens menfklighet (mandom) war afslad af den Allräddigste af Jehovah Gud och derigenom Guds son, samt till sitt innersta ursprung och grundwäsende Gudomlig. Men sådan war den ingalunda i sin yttre förfatning, eller genom födelsen af modren. I detta hänseende war den behäftad med ett arf ifrån henne af idel ändliga och blott menfkliga ting och egenfkapet."

"Detta leder oss först att efterfinna hwad med Menfklighet menas och hwaruti den består. Då finna vi, att Menfkligheten hos hwar människa tar sin första början i fönu-

tet. Till den hörd således allt hwad inom fönuftens krets innesattas: alla fönuftiga kunskaper och sanningar, begrepp och områden; alla fönuftiga begär och böjelser, uppsåt och affigter. Till menfkligheten hörd der näst och derunder alla de kunskaper, som genom undervisning, eget afregifwende, läsning och annan erfarenhet blifwit samlade och införillfrwade med minnet, samt der qwarstanna, så att de blott wetas och innesattas derigenom en lägre trost i menniskans ande, som är wida nedanom fönuftets. Dessa kunskaper hafwa äfwen i sitt sällskap böjelser och nöden, som med dem öfwerensstämma. Änsligen hörd ock dit hela sinnlighetens område, eller alla sinliga tankar och inbillningar, wälsuster och känslor. Allt detta tillsammans utgör hos menniskan des menfkliga wäsende. Hwad som är uppöfwer eller innanför allt detta, såsom alla andeliga och himmelska Sanningar, tillika med kärleken för Herren och Nästan och alla derifrån följande goda och himmelska böjelser, så wida de alla endast för Sanningens och det Gudas skull äro satta i utöfning, tillhörd allena Herren och meddelas menniskan genom utwärtens wäg (?), när han undergifwer sig Herrens ordning. Den jordiska kroppen, som hon omförd i denna werlden, hörd egentligen icke till hennes Menfklighet. Den är blott ett af jordiska ämnen bestående omhölje, som innesluter och sommanhåller allt det uppräknade, hwilket utgör hennes menfklighet och den är i sig sjelf liflös och förgänglig. Hwad nu Herren angår, så hörd om honom noga märkas, att allt det, som hörd till fönuftets wilseliga del, allt fönuftigt godt och kärleksfullt, tillika med allt det, som war der uppöfwer, hela hans innersta Människa, des form, egenfkapet och wä-

fende, det war allsamman hos honom genom affelsen Jehovah sjelf, idel Gudomligt, såndligt och allsmågrat. Men allt det deer, som tillhörde förnuftets förståndliga del, alla förnuftets kunskaper och sanningar, alla i minnet samlade blott vetenskaps- och erfarenhets saker, jemte dermed parade höjelser, samt det som kallas den sinnliga människans förråd i tankar och känslor, allt detta tillsammans tagit utgjorde hans egentliga Mencklighet till des yttre författning betraktad. Ut i alla dessa stycken inkom Han dels genom sjelfwa södelser och dels måste han sjelf förwärfwa sig dem, i likhet med hwar och en annan människa, men likwål med den utmärkta åtskillnad ifrån alla andra, att han icke, såsom de, hade något årsteligt ondt ifrån Fadrens sida, ty der war Jehovah sjelf innerst ut i honom och derföre kunde han lättare, fortare och högre uppstiga i förkofran, än någon annan skapad. — Men ehuru högst öfwerträffande hans framsteg wero, höllos de dock tillbala genom det arf han undfået af Modren. Derifrån war han behäftad med dunkelhet, swagheter och irringar. — När detta menckliga jemfördes med det gudomliga, eller med Jehovah Fadren, som war innerst hos honom, så war emellan dem båda samma omåttliga afstånd och skillnad, som emellan det ewiga oändliga och det ändliga i tiden. Jehovah eller Gudomen kunde derföre icke nedstiga i detta hos Herren, eller dermed förena sig, hwarföre Herren oundgängligt måste ofklåda sig det och utdrifwa det ifrån sig, samt i stället af Fadren iklåda sin Mencklighet idel gudomlighet. Detta war ock hans stora verk och undrandswärda bemöddande hela lefnaden igenom. Och som, enligt Guds ewiga ordning, intet annat medel gifwes till detta ändamål, än endast andeliga frestelser, strider

och dermed förbundna segrar, så ingick Han i denna ordning och använde detta medel. — Genom dem iklådde han sig af Jehovah Fadren en mencklighet, som äfwen till det yttre och yttersta war Gudomlig, som efter hand undfick alla Fadrens egenskaper, och hwarigenom Herren blef Jehovah Gud i det yttersta och sista såsom han war det ifrån början i det innersta och första. — Af allt detta långa och orediga under hwors affriswande der förekommit Rec. twiswefaktigt om Guds rätt förstået sig sjelf, tyckes man dock kunna ana att han emellan det Gudomliga, som wi wänligen kalla Fader, och det Gudomliga som wi kalla Son, icke allenast antager någon personlig skillighet, utan rent af alldeles ingen skillighet hwarken i anseende till idé, Substans eller Hypostas, wäsende, warelse, kraft eller werkan; att det gudomliga egenskap af Son, endoft och allenast tillhör Kristus i afseende på sin menckliga natur och att det mellan en människa Kristus och andra människor icke war annan skillnad, än att då wäl erhålla allt hwad som är uppöfwer och innanför det sinliga, genom utwärtens wäg*), det tillkom Kristus omödelbart inmaniffrån, emedan hans "förnufts wisseliga del" war genom affelsen hos honom af Jehovah sjelf, eller af det rena gudomliga natur (sid. 24), att det mellan dessa båda naturer, den menckliga och gudomliga hos Kristus, war ett omåttligt afstånd, hwadan han rent nekade all communicatio idiomatum och slutligen, att Kristus, för att upphäfwa denna skillighet i sice wäsende, måste låta sin mencklighet småningsom blifwa gud, ända till des att sjelfwa hans kropp blef Gudomlig: en sats som nära öfwerenskommer med Caspar Schwenckfelds häfse.

(Fores. följer.)

*) Behöfwer Rec. göra sina läsare uppmärksamma på det högst orediga och sig sjelf motsägande i den satsen, att hwad som hos människan är innanför det sinliga, det förwärfwar hon på utwärtens wäg?

L i t e r a t u r = F i d n i n g.

N:o 21.

Lördagen den 27 Maj

1820.

Recensioner:

N:o 1. Biblisk Föreläsning öfver Högmeds so. Texten på andra stora Bönedagen den 20 April 1817: m. m. Sthm, 1817. 51 sid. 8:o.

N:o 2. Upplysande Anmärkingar wid den Recension, som i StockholmsPosten N:o 154 för den 8 Juli 1817 m. m. Sthm, 1817. 30 sid. 8:o.

N:o 3. Utdrag af Strängnäs Consistorii Protocoll, m. m. Strängnäs, 1818. 98 sid. 8:o.

N:o 4. Hvad är Christelig Sanning om Gud? m. m. Sthm, 1818. 109 sid. 8:o.
(Forts. fr. N:o 20.)

För alla dessa underliga Saker torde det blifwa swårt för Förf. att uppleta klara beskickelser ur den Heliga Skrift. Iwertom träffar man flere, hvilka i afseende på Hr Svoberts första påstående, vittna om motsatten, eller en substantiell skillnad emellan Fadren

och Sonen, och denna skillnad gifwen från ewighet. I ex. början af Johannis Evans gelium: I begynnelsen war Ordet och Ordet war när Gudi och Ordet was Gud. Och Job. 8: 54-58: Om jag förs härligar mig sjelf, är min härlighet inset. Den mig förhärligar är min Fader, om hwilken I sägen, att han är eder Gud, utan att I erkännen honom; men jag känner honom. Och om jag skulle säga, att jag icke känner honom, så wore jag en lögnare, såsom I. Men jag känner honom och bewarar hans Ord. Abraam eder Fader gläddes åt att se min dag; och han såg den och fröjdades. Då sade Judarne till honom: du är ännu ej femtio år och du har set Abraam? Swarade dem Jesus: Sannerliga, sannerliga säger jag eder, förr än Abraam blef, war jag. I början af detta märkwärdiga tal, bestämmer wäl Jesus, så bestämde som möjlige, at han icke war till alla delar identisk med Fadern, och i slutet angifwer han beskickelsen, att han, det påstade, wat före tidens

Begynnelse. Och huru orimligt skulle det icke vara att antaga, det han i början talade från sin menlighetens synpunkt och i slutet från sin Gudomlighet. Ett sådant förverkande i ett och samma tal, af twenne olika Jag, det kan tänkas möjligt hos snärjande Sophister, men icke, utan hjälp, hos den som är erwinnerligt Hus och sanning. Och slutligen, i anledning af berättelsen om Christi Dödsse, Matth. 3: 16, 17, är det väl föres rimlighet, än i den vanliga Föreställningen, att antaga det samma Gudomliga Hypostas, som visade sig för Johannes i menlig form, på samma gång visade sig för honom i Dödsolikhet? Eller måtte Kristus den gången endast war tillstädes i sin menlighet, så att åter gudomligt då war hos honom? ty enligt vår Auktor, war det menniskan Kristus som war Guds Son. Jfr vidare Joh. 1: 14, der det uttryckligen säges att Ordet, *λογος*, som, från begynnelsen gudomligt, war när Gudi, blifwit kött och wi sett dess herrlighet, så som den herrlighet, hwilken tillkommer Fadrens Enfödde, full af nåd och sanning.

Ännu swårare läres det för vår Auktor blifwa, att med något bibliskt stöckum probans styrka, att "Herren under sin härworo i tiden, gjorde sin onæagna menlighet Gudomlig, det är, förenade den till Ett med Gudomen eller Fadren wi sig, iklädde detta menliga eller sonliga hos Sig alla Fadrens gudomliga Gaensker, all hans såndliga lärak, wisshet och maat och det så inbårdes, danselidigt och sukkomligt att allt det gudomliga Faderliga hos honom blef menlighetens eget och allt det gudomliggjorda menliga hos honom blef Gudomens eller Fadrens eget" (N:o 2 sid. 3); och att han sjelf misströstar häröf, det kan synas ej blott deraf,

att han i N:o 4 sid. 17, bekänner, att "dena na interna och upphöjda Söra" icke kunde sättas af Herrans Apostlar — och så tror Rec. äfwen; — utan också deraf att han på anförda stället återoppar såsom bewis för den na galimatias, de enkla orden hos Johannes 16: 15, Allt hwad Fadren eger, är äfwen mitt. Om det varit tillagdt, allt hwad jag ägar, är äfwen Fadrens, så kunde det hafit något stän af stäl, att ur dessa ord willa framtrinaa meningen om en förening "mellan det gudomliga Faderliga och det gudomliggjorda menliga" *). Men när det så icke är, och ingen skymt af Uppenbarelseu bjuder det; huru kan man begära, att någon menniska skall antaga den orimligheten att det gudomliga i tiden antagit menlighet, för att gudomliggjorda den och sedan förenas med sig denna förgudade menlighet för ewighet. Tanken går ikring wid dessa motsägelser och tron förtelna, emedan denna mörka lära icke har något, som intager och wällygde känslan. Huru helt annorlunda är förhållandet med den bibliska framställningen. Då den swaga menniskan icke kan äfwa någon annan än den hon tror wara sin like, nedslög det gudomliga för barmandet på jorden, antog menniskofskynod och wisade sig i synlig likhet med oss, för att wäcka oss till besinnning om att äfwen wi med vår kroppslighet hafwa en andelig natur, och, för att försäkra oss

*) Jörf. återoppar också orden, Joh. 17: 10, *Και τα έμα πάντα σα έστι, και τα σα εμα*, men dessa böra alldeles icke hit, ty här talar Jesus om sina bekännare, dem han förwänskat så wäl at Fadren som at sig. Detta synes tydligt af hwad som föregår och omedelbart följer derafter: *και δεδοξασμαι εν αυτοις*.

om des ewiga frälsning bortlade han denna sin kropp i grafwen, för att åter uppstå från de döda och slutligen åter till det gudomliga urwäsendet, till sin ewige Fader återgå. Huru willige sluter sig icke kånkan, med barnslig förtrostan, till den stora erbjärta lärdom, som härunder föreställes! Kristus, Guds Son har med oss varit jemntil: det är oss nog. Men med denna jemntilhet för binder icke det äkta troende barnasinnets den föreställningen, "att Fadren, ehuru innerst med honom förenad, skundom war så som på afstånd, eller ofrågen ifrån honom (N:o 2 s. 27)," eller den, att han från Modren war "behäftad med dunkelhet, swaghet och irringsgar (derst. s. 25)," ty sinliga swaghet och sinliga behof af sömn och söda måste man wisserligen tänka sig hos hwarje kropp af kött och blod, sådan som Jesu war; men andelig swaghet, neml. dunkelhet i begrepp och irringsgar, äro alldeles otänkbara hos det andeliga wäsende, som lifwade Jesu kropp, ty det war den allwärande Guden sjelf. — Och besutom hwilken osäkerhet och twifel skall icke denna Tybeckska lära kosta öfwer alla Jesu tal och utsagor, ty hwadan har den troende Enfalden den måttlösk, efter hwilken den kan afgöra om han ena gången irrade, under det han talade, och andra gången icke, eller weta när Fadren är från honom ofrågt, då han naturligtwis blott handlade och talade som en naturlig människa, och således är war mer att tro än en annan människa? Eika litet lär der äfwen den wettenskapliga Psychologen någonsin kunna bli nöjd med Förf:s klyfsning af Förmuster, i des wiljeliga del och des förståndliga del — om hwilken klyfsning Nec. i förreende will nämna för Hr Tybeck, att den är en ursprungligen bekniff lärosats — så att den

födra, hwilken omfattar alle skönstigt godt och kärleksfullt, är någonting wida högre än den förståndliga delen, som äfwen innefattar böjelse "samt det som kallas den sinliga människans förtåd i tankar och känslor" (N:o 1 s. 25). Det följer dock af sjelfwa ordens begrepp, att böjelserna resultera endast från wiljan, och att wiljan är och måste wara ödd, såframt ej förståndet leder henne och ger henne ett object att verka på. Man måste alltså medgifwa Förf. att ärminstone hans, Hr Tybeck, "naturliga förbelle haft det oundwärligen med sig, att alle hwad hos honom inkommit genom andras undervisning och eget bemiddande, der ärföljes tywäre! af skenbarheter och bedrägliga tankebilder" (se s. 25).

Naturligtwis måste en sådan föreställning om Kristus gifwa Förf:s äfste af Trinitetsläran en bestäm dlikhet med Församlingens wanliga. Han använder också de starkaste uttryck han kan räkna, för att föklara sitt hat mot detta wanliga, orthodoxa föreställningsfätter: att det är tre Personer i den enda Gudomen, hwilket han än N:o 2, sid. 5 kallar en "afskywärd willomening," än "en grufflig förwillelse att nödgas säga det wara blott en Gud, och likwäl med sin tro, bön, sång, tackägelse erkänna och dyrka Tre Gudar" (N:o 4 s. 11), och deraf att en sådan mening "tros och tänkes i Församlingen påstår han (N:o 2, sid. 6) skall uppkomma förwirring, barbari och förbindelse i alla heliga Religionsämnen." Och skulden för denna föderliga lära, den tillskrifwes endast och allenaft det Nicenska mötet, N:o 2, sid. 9. N:o 3 sid. 10 sid. 54 och på fl. a. s. — Wi skola bemöda oss, att något närmare utreda förhållandet härmed.

Nedan i de djupaste af gamla werldens

Mythologier finna vi tydliga spår efter begreppet om en wäsendelig Triplitet i Gudomsideen. Klarast synes detta spår i den Indiska, Egyptiska och Nordisk-Edniska Gudalåran, men till och med i den sinligt-synliga Grefiska har man erott sig se det framskymta t. ex. hos Homer, *Ilias*, II: 371. IV: 288. VII. 132. Demosth. Orat. in Mid. Cap. 54. Hor. Lib. II. Od. 12. — Mera bestämd framträdde denna Trinitetsidé, sedan Platon, genom en själfständig utveckling af orientalistisk wisdom, till ren idealism portentierat den grefiska Philosophien, och uttalades tydligt och uttryckligt af Juden Philon, i hans lära om *λογος ενδιαιθετος* (det blott tänkbara begreppet), *λογος προφορικος* (det uppenbarade, utgående Begreppet) och *πνευμα θειον* (den gudomliga Andan), hvilka trenne föreställningar, tillsammansfattade, utgjöra ideen Gud. Och i den Judiska Kabbalah uttrycktes Treenheten genom Wisbeten, eller de lefwande Gudars Ande; Förståndet, eller Anden af Anden och Kunskapen eller Wattenet af Anden, hvilka tre äro oupplösligen och wäsendeligen förbundne, så att begynnelsen fast sammanhängar med slutet och innefattar det mellersta. Ännu mera bindande sanningskraft äga de framställningar af denna Treenhetslära, hvilka träffas i Nya Testamentet, såsom af Frälsaren sjelf, då han besallte sina Lärjungar utgå att lära alla folk, slag och ödöpa dem, i namn Fadrens, Sønnens och den Helige Andes (Matth. 28: 19) och sedan af Petrus (1 Ep. 1: 2) och Paulus (1 Korinth 12: 4—6 och 2 Kor. 13: 13), hvilka bibehålla termerna *πατηρ, υιος και αγιον πνευμα* eller Fader, Son och Helig Ande, hvilka också derefter uppiogos i det så kallade Apostoliska Symbolum och sedan alla

månt blifwit bibehållna. Men den som gjorde första försöket att utreda det inbördes förhållandet af denna Triad, war den djupsinlige Neo-Platonikern Plotinos, då han uttalar, att det ursprungliga Sjelfwet, det absoluta Wäsendet (*το ον, το Αγαθον*) eller Faderen, äfwen tänke såsom Skönhet potentialiter, förblifwer oföränderligen i sig sjelft öfwerallt begripande upphöjd, uppenbarar sig och styrer det sinliga endast medelbarligen genom Sonen, Intelligenzen (*ο Νους*) eller den Sköna och meddelar sin genom Anden (*η ψυχη*), Naturens allmänna lif, det Skönbildande. För att göra sig allmänare fattad, kallar han Faderen Kronos, Sonen Zeos och Anden eller VerldesSjålen Aphrodite, sålunda framställande med nya Symboler detsamma tresaldigt ursprungliga, som Hesiodos kallat Chaos, Eros och Gaja. Men han will dock ingalunda att de skola tagas såsom trenne särskilde för sig bestående Gudar, utan blott som trenne wäsendeliga elementarideer, som trenne substanser (*αρχικαι υποστασεις*) i Gudomen. Utifrån denna neoplatonism inslöt på de äldsta forskaderna, det är oneklige och det synes påtagligt hos Origines, icke allenast deraf att han, i bestämmandet af förhållandet mellan Fader och Son, kallar den förre Zeos utan Striktel, d. ä. Gud i allmänhet, den ännu blott i sin absolutitet, utan all wäsendes bestämning, tillwarande Guden; men Sonen *ο Zeos*, Guden, d. ä. den genom gudomliga Intelligenzens framträdande och återbjudning på absolutiteten eller på sig sjelf, till wäsende bestämde, substantiell art, eller ideell, andelig form antagande Guden. Och ännu uttryckligt gåre i sin förklaring öfwer de tre Hypostasernas inbördes relationer: *και διηκει τον πατερα δια παντων των οντων, τον δε υιον μεχρι των λογικων μονον, το δε πνευμα μεχρι μονον*

των σεσωσμενων. Phot. Bibl. Cod. 8. Och på samma sätt den gnostiskt bildade Tertullianus i sin skrift adversus Praxeam, Cap. 2. Custodiatur œconomix Sacramentum, quæ unitatem in Trinitatem disponit, tres dirigens, Patrem, Filium & Spiritum Sanctum. Tres autem non statu, sed gradu; nec substantia, sed forma; nec potestate, sed specie; unius autem substantiæ & unius status, & unius potestatis, quia unus Deus, ex quo & gradus isti & formæ & species in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti deputantur. Slutligen uttalade sig denna kyrkans allmänna öfvertygelse, med symbolisk kraft och bestämdhet i det Niceiska rådets beslut *): πιστευομεν εις ένα θεον, πατερα παντοκρατορα, παντων ορατων και αορατων ποιητην. Και εις ένα κυριον Ιησουν Χριστον τον υιον του θεου, γενηθεντα εκ του πατρος μονογενη, τουτ' εστιν εκ της ουσιας του πατρος, θεον εκ θεου, φως εκ φωτος, θεον αληθινον εκ θεου αληθινου, γενηθεντα ου ποιηθεντα, ομοουσιον τω πατρι, δι' ου τα παντα εγενετο, τα τε εν τω ουρανω και τα επι της γης: τον δε ημας τους ανθρωπους, και δια την ημετεραν σωτηριαν κατελθοντα και σαρκωθεντα, και ενανθρωπησαντα* παθοντα και θανοντα α) και ανασταντα τη τριτη ημερα, και ανελθοντα εις τους ουρανους β) και ερχομενον παλιν κριναυ ζωντα και νεκρου. Και εις το πνευμα το αγιον, τους δε λεγοντα, ην ποτε οτα

*) Från den text af Niceiska Rådets Troshöfännelse, som Rådets eget beslut upptagit (Conc. Coll. reg. Tom. II, p. 193. och p. 429 & 458), afviser den, som meddelas af Gelassius i hans Historia öfver Rådet, med följ. tilläsf: jfr l. c. p. 429.

a) και ταφεντα. — b) και καθεζομενον εν δεξιη του πατρος.

ουκ ην, και πριν γενηθηναι ουκ ην και οτι εξ ουκ οντων εγενετο, η εξ ετερας υποστασεωσ η ουσιασ φασκοντασ εσιν, η κτιστον, η αλλοιωτον, η τρεπτον τον υιον του θεου: τουτουσ αναθεματιζει η καθολικη και αποστολικη εκκλησια *). Den wid samma Råde sanctioneras de latinska öfversättningen afwiker redan något från Originalet: Credimus in unum Patrem omnipotentem, & in Jesum Christum, Filium eius, ex ipso ante omnia sæcula genitum Deum Verbum, cum Patre consubstantialem, per quem omnia facta sunt, tum quæ in cælis, tum quæ in terris; qui descendit & incarnatus est, & passus est, & resurrexit, & ascendit ad cælos, & iterum venturus est iudicare vivos & mortuos. Et in Spiritum Sanctum. In carnis resurrectionem. In vitam venturi Sæculi. In regnum Cælorum. In unam catholicam Ecclesiam Dei, ab una orbis terrarum ora ad alteram us-

*) Vi tro på en Gud, den allsmågtige Fadren, all det sönliga och det osönliga Skapare. Och på en Herre Jesum Christum, Guds Son, ensfödd blifwen af Fadren, d. å. af Fadrens wäsende, Gud af Gudi, lius af lius, sann Gud af en sann Gud; född, icke skapad, af samma wäsende med Fadren, genom hwilken allt blifwit, som i Himlen och på jorden är; för oss menniskor och för vår frälsnings skull, nedtügen, antagande födt och blifwande menniska; lidande, dödd och uppkänden på tredje dagen, återwändande till Himmelen och återigenkommande att döma lefwande och döda; och på den Helige Ande. Men de som säga, att det war (en tid) då han ej war och att han ej war för än han blef, och att han blef af intet eller de som säga honom wara af en annan Substans eller wäsende, eller att Sonen är skapad, eller en annan, eller född från Gud, de wære anathematiserade af den allmänna och apostoliska kyrkan."

que se porrigeantem (l. c. p. 543). Äfwen här saknas dock någon fullkomligen bestämde uttryckt idé om den Helige Andes homoufi med Fadren och Sonen, och därför blef det Nicenska Symbolum änyo revideradt på Kyrkomötet i Constantinopel år 381, och genom tillägget af tredje Artikeln: *Πιστευομεν εις το πνευμα αγιον, το κυριον, το ζωοποιον, το εκ του πατρος εκπορευομενον, το συν πατρι και υιω συμπροσκυνομενον, και συνδοξασομενον, το λαλησαν δια των προφητων*"), bragdt i sitt fullkomliga sticket, sedan den latinska Kyrkan på Mötet i Toledo år 589, till orden qui procedit a patre tillagt filioque.

I alla fall träffas här ingen bestämning, i hwad förhållande man skulle tänka sig Fader, Son och Helige Ande till hwarandra; om de woro fullkomligt från hwarandra skilda wäsenden, eller blott olika benämningar eller särskilda intellektuella handlingsgrader af samma wäsende. Denna bestämning utfördes i det bekanta Symbolum Pseudo-Athanasianum, eller så kallade Quicunque, som af hela Christenheten blifwit antaget. Och till följe häraf, har det blifwit de fyra allmänna Christna Kyrkornas sammansämmande och orthodoxa mening: Att det enda Gudomswäsendet består af trenne Personer eller Subjecter, hwilka såsom utgörande ett och samma wäsende (*οὐσια*) icke bestå utom och jemte utan i och genom hwarandra; att de i makt, ära och herrlighet, liksom i alla andra gudomliga egenskaper, äro hwarandra fullkomligen lika och att en hwar af dem kan

*) "Wi tro på den helige Ande, Herren och lifgifwaren, som från Fadren utgår och med Fadren och Sonen lika dyrkad och ärad wärdar, såsom den hwilken genom Propheeterne talat hafwer."

särskilt för Gud, — emedan hela Gudomen är i hwarje särskild Person, — erkänas och dyrkas. Härwid bör dock erinras, att uttrycket Person eller någon den fullkomligt motsvarande icke förekommer hos de Grekiska Fäderna, utan här den helt och hållet till latinska Kyrkan, der den infördes af Tertullianus, men enligt hwad Augustinus berättar, blott i följd af latinska språkets oförmåga, att beständare uttrycka Pluraliteten mellan Grekernes *ουσια* och *υποστασις*: Aliter enim Græci accipiunt Substantiam, quam Latini. A Latinis autem una essentia vel substantia, tres personæ, quia non aliter in sermone nostro, h. e. latino, essentia quam substantia solet intelligi. De Trinit. VII. c. 4.

I alla fall låter det lätt bewisa sig att Hr Toback alldeles icke har fog till sitt utrop, No 4 sid. II. "Med munnen måste wi beständigt utropa, att de Tre Gudar och Herrar, som wi tro och dyrka, äro blott En Gud och En Herre. Men huru har man wäl kunnat bringa till wäga, att man och hjerta, tal och förstånd hos millioner förnutliga menniskor i 15 fulla sekel blifwit författe i så uppenbar söndring och inbördes stridighet?" Ty ingen Christen, som något reserretot öfwer sin tro, har någonsin trott tre Gudar. Att alla oakade denna hypostatiska eller personliga trefaldighet, dock innerligen varit öfvertygade om Gudomswäsendets enhet, det se wi hos alla Christna Kyrkans Författare från hellska medeltiden. Bewis här för, hwilka, som sagde är, kunde hämtas ur alla, wilk Nec. låna blott ur några få. Först t. ex. Tertullianus, hellska bildaren af Personals termen. Hans yttrande i 8de Capitulet af Woken aduersus Praxeam (Ed. Ri-

galt. 1641 pag. 640), är följande: Nihil a matrice alienatur, a qua proprietates suas ducit. Ita Trinitas consortos & connexos, gradus a patre decurrens, & Monarchiæ nihil obstrepit, & Oeconomix statum protegit. Hanc me regulam professum, qua inseparatos ab alterutro Patrem & Filium, & Spiritum testor, tene ubique & ita, quid quomodo dicatur, agnosceas. — Gregorius of Nazianz, i sin 37 Oration (Oper. Colon. 1690, p. 601): *ἡμῖν εἰς θεὸς ὅτι μὴ θεότης, καὶ πρὸς ἐν τὰ ἐξ αὐτοῦ τὴν ἀναφορὰν ἔχει, καὶ τρία πιστεύεται. Οὐ γὰρ τὸ μὲν μᾶλλον, τοδὲ ἦσαν θεός· οὐδὲ τὸ μὲν πρότερον, τὸ δὲ ὕστερον. οὐδὲ βουλήσῃ τεμεῖται, οὐδὲ δυνάμει μερίζεται, οὐδὲ δε τι τῶν ὅσα τοῖς μερισταῖς ἵπάρχει, καὶ ταῦτα λαβεῖν ἐστὶν ἀλλὰ ἀμεριστος ἐν μεμερισμένοις. εἰ δὲ συντομος εἶπειν, ἡ θεότης.* Samt något längre neder på sidan bestämmer han, att det särskiljande och karakteristiska hos de tre Hypostaserna i Gudomen utgöres derof, att Gud Fader är ofödd, Sonen född och Anden utånd (*ἰδίον του πατρός ἡ ἀγεννησία, του υἱου δὲ ἡ γεννησις, πνεύματος δὲ ἡ ἀπεμφυσις*). Och för att styrka det denna åsigt fortsätter under hela Medelriden — denna "märka tid," enligt hvad Förf. utläter sig, No: 2 sid. 7, från hwilken Luther olyckligt wis skule hafwa upptagit den fördomliga läran om tre Gudar — må Rec. erinra huru Sancta Birgitta, i första Boken af sina reuelationer, utläter sig, att då det i de tre Personerna är en enda fullkomlig Gudomlighet, en enda wilja, en enda wisshet, makt, Rönhet, kraft, barmhertighet och glädje, så kan den ena Personen, skild från de andra twenne, lika litet wara Gud, som *e. ex. la.* tinnika ordet ita blir detta ord, om man der-

istän borttager någon af des bokstäfwer. Der förre war Kristus äfwen under sin synliga mensklighet teke skild från den treeniga Gudomligheten, utan den i och med honom och han i och med den, liksom förut och efteråt, på samma sätt som det ord wi läsa på Papperet är ett och detsamma ord wi inom oss tänka och med munnen uttala.

Detta uttrycker också, enligt Recs tanke, ganska riktigt den allmänna Kirkans tillklarhet bragta begrepp om Treenhighetshemligheten. De tre Hypostaserna eller Subjecterna äro ett och samma wäsende och af samma warelse, wisshet, makt och herrlighet, så som utgörande en fullkomlig unitas numerica och tresoldige endast till handlinas och uppenbarelse sätter, så att hwarje Subject eller person för sig wäl är alius men icke alius (Jfr Augustin. de Civit. Dei. Lib. XI. c. 10). — Med denna förklaring förenas ganska lätt, så wäl hwad Förf. No: 2, s. 23, anför ur Luthers Rytikostilla, 2:a B. sid. 529, som i No: 4, sid. 51, ur Doct. Mohrborgs Postilla, sid. 102, och wäntar man på bewis för att denna åsigt är hämsrad "ur Påstrens antichristiska Cabinet (No: 2 sid. 23) och full af "skadliga inflyttelser" (derst. s. 21). Arminstone — då Förf. så ofta ropar på saktighet för Förståndet — torde denna åsigt wara mera begriplig än hans egen Trinitärlära, uppställd i No: 2 sid. 4, med dessa ord: "ur Ordets rika sanningsföråd öfwer detta ämne, ligger i klaraste dag, att Herren hos sig förenot allt det Gudomliga, som i ordet kallas Jehowah och Fader, allt det Gudomliggjorda mensklige, som kallas Son, och allt det Gudomliga, som härifrån utgår och kallas Hellig Ande och följaktligen

har Han i sin allrahögsta Person upprättat en Gudomlig Treenhet, som icke är diklad, icke består i ord, icke är insvept i mörker; utom den, som är gudomligt sann, verklig, helig och ordningsfull, och för hwart lunde människoförstånd på det klaraste fattlig." Det skola wi pröfwa!

Det gudomliga som kallas Son, är, enligt Förf:s egna ord, endast det gudomliggjorda menliga, som uppfom först, genom det "ytterst gudomliga storverk, som Herren of egen kraft bragte tillwaga hos sig," då han herrliggjorde eller förklarade (*edogmatis*) sin menlighet (N:o 2 sid. 3). Men något menligt fans ju icke hos Gudomen för än det, i Jungfru Marias sköte, aflades till Guds egen son (N:o 1 sid. 9 o. 11)? — Således då det gudomliggjorda menliga nödvändigt hör till treenigheten, såss i Gudom, men ingen Treenighet, för än Jesus föddes, såsom menniska i werlden. Och således kan Hr Lybeck förnuft fatta möjligheten af, att det i tiden sker en förändring i Gudomligheten — och förvandlingen från enhet till treenhet måste wäl gälla för en sådan? — Vidare skiljer han ju själf emellan det gudomliga, som kallas Jehovah, mellan det gudomliggjorda menliga och mellan det gudomliga, som derifrån utgår, och således har han ju uppenbarligen själf, i sin förklaring, antagit de trenne Hypostaser, det är på hans språk, de tre Gudar, hvilka han wille bortförklara. Ty de tre slag af det gudomliga, han uppger, måste wäl wara lika ewiga och oändliga, då det är en sak omöjligt att något ändligt kan ingå i det oändliga. Förf. har således härmedelst wisat sig icke wara bättre Hermeneuticus, än han wisat sig som stylist i början af hans här anförda Dogma, eller

Metaphysicus, i N:o 4 sid. 54. Här heter det neml. "Ett wäsende kan wisat icke delas. Men männe icke tre personer dela det, fastän de alla tre äro innehafware af samma magt? Och om de hwardera hafwa sin Subsistentia (enligt Athanasii Symbolum), så måste de ock hwardera hafwa sin Existentia och hafwa de hwardera sin Existentia, så måste de äfwen hafwa sin egen Essentia, utom det gemensamma wäsendet, hwari de alla deltaga."

Men trenne ur samma wäsende utgående och verkande Subj:er dela alldeles icke detta wäsende, så mycket mindre, som begreppet dela endast i fysiskt afseende och på fysiska objekter är användbart och således för ingen del i afseende på Gudomswäsendet. Dock tyckes Förf. egentligen hafwa såpat sig anta re wid de latinska Termerna ur N. Wallerij Metaphysik. Nec. fruktat likwäl att de icke fråssa honom. Ty Hr Lybeck kan swörtligen säga, att, så länge han wandrar här på jorden, har hans kropp och hans själ samma existens, men derför lärer han wäl icke wisja medgifwa att hans själ har samma existens som hans kropp. — Vidare sid 11 heter det: "Härwid hafwa de icke ens wärbar besinnning, att ett och samma wäsende kan i någon omständighet wara gemensamt för ganska många personer och göra dem till ett: såsom till ex. Tiemannawädet i Rom, Tiomanna Domstolen i Beredig och Athéns 400 Rådsherror" etc. — Alla oöfkiat wärda exempel. Ty hwarken det ene eller det andra af dessa wäsenden hade ett wäsende, utan blott en warelse och en werkan, och derför, emedan warelse och werkan konstituera Personlighet, kall en hwar af dem i sammanfärtning af de särskilde fysiska Personerna, en moralisk Person. Och på samma sätt kan äfwen personalvermens användande på Gudomligheten förswaras, emedan hwarje hypotes är en särskild moralisk eller intell:uell personaluppenbarelse af ett och samma wäsende. (Cluret följer.)

L i t e r a t u r - T i d n i n g.

No 22.

Pörsdagen den 3 Junii

1820.

R e c e n s i o n e r :

Lärobok för Begynnare i Svenska Språkets Utel och Stafningslära, samt Kommateutings- och Punktteringsläran. Af Leuthmarck. Stockholm, Nyberg, 1820. 28 Fdd. 12:0.

Första Lärostycket. Ljud, Vokaler, Tal m. m. innehåller Hörsens filosofiska ideer öfver språkens uppkomst "Naturen af människorna förmåga att medelst ljud uttrycka sina känslor, lidelser, glädje och öfvertygningar. I början, då människan ej ännu war bättre än ett djur, voro dessa ljud, lika barnens, enkla eller inskränkte till ofonstlade utrop och blott efterhärminningar; men så småningom danades tillika de artikulära ljuden, som utgöra människans språk" o. s. w. Denna orimliga hypotes om människans bestående tillstånd har allt för ofta blifwit vederlagd, för att behöfva underkastas någon vidare granskning. Umbärlig är den i alla fall i en lärobok, som består af $1\frac{1}{2}$ ark.

S. 4. "Intet ljud kan framkommas af blott konsonanters sammansättning, såsom: bg, hf, rmjw, pntbz. Således äro Vokalerna eller de första ljud, som människan lärde att gifva, oundärliga, och derföre äldre än konsonanterna, som låna sitt biljud af Hjelpljuden." Hörs. Koffade den lilla världen en oöfvanad upplysning, om han kunde framställa exemplet af ett enda språk, der ej konsonanterna äro lika oundärliga som vokalerna; att vokalerna skulle vara äldre är svårt att förstå. Iwertom utgöra konsonanterna i alla språk juft sjelfwa roten, från hvilken alla härledda ord utgrena sig, då vokalerna äro underkastade mångfaldiga förändringar. I Orientalispråken finner man i de äldsta tider intet spår till särskilda vokaltecken, emedan med sjelfwa konsonanterna äfwen vokalerna voro gifna. Hörs. har befunnit om i oiid kommit fram med denna anmärkning, emedan man först i det Andra Lärostycket får weta skillnaden mellan vokal och konsonanter.

S. 6. "A, ä, å äro ett wigore skriffat af distongerna ao, ae, oe, au, auu — således

gård, mård, färdas, dö, frö, i stället för gaord, mäurd, fuerdas, doe, fraeu (!!) Ut det senare skrifväret äfwen war brukligt i forntiden, bewisa gamla ord, som öfvergått från tweljuder till det sammanslogna." Detta tål att med exempel beskrifas.

S. 7. "E, r, z äro ej Swenska bokstäfwer, utan finnas endast i främmande ord" m. m. Såsom undantag härifrån: *æ* för *æ*. Dessa tre bokstäfwer äro dock lilla swenska som den öfriga delen af alfabeteret, emedan wi fått det helt och hållet från Latinen. Wäret *z* är det enda tecken, som wi ej hafwa gemensamt med våra grannar, och jemte *å* och *ö* de enda tilläggen till det så allmänt gängse latiniska alfabeteret.

S. 9. Tredje Lärstycket. Bokstäfwerernas uttal. "Se uti Tchar utläses nästan som s". Ett hittills obekant ord i Swenska: Den Ryska titteln skrifwes enligt Polska: *Czar*, af Tyskane *Tsar* eller *Tschar*: kånhandta i Swenska borde det rättast efter uttalet skrifwas: *Ksar* ell. *Tjar*. — "Det nyttsas endast att skilja participiernas neutrer ifrån ett likjudande perfect, — t. ex. gjort m. fl. till skillnad från deras perfecter gjort" m. m. Stafwar då icke för. äfwen godt af god o. s. w.? Är der ordet att stofwa: fändt i perf. af sända, rådt of råda? —

S. 12. "Gj brukas, framsör o i gjort (af göra; annat är gjort); och u i gjuta (gießen)." Förf. borde af jemförelse med Fransyskan, som han tager sig min af att kånna, märkt, att i efter g i wårt språk gde samma (enst som e i Fransyskan, då a, o, ell. u följer. — "S anses i latinet för en vokal" (!!).

S. 17. Fjerde Lärstycket innehåller vidare indelningar af Bokstäfwererna.

"Detta Lärstycke är wäl för Swenska Språket af ganska ringa wigt, enligt språkets olika natur med Grefskans och Latnets, äfwen för de profodi eller tonlära; men det kan icke wara onyttigt att kånna det." Så sade dock en skolårare, som sysseltatte sig att lära barnen skrifwa baklänges, då någon med förundran betraktade denna öfning: "Å! man wet ju ej hwad det kan duga till för framtiden."

S. 18. Femte Lärst. Stafwellerens sönderdelning. Der förekommer en besynnelig: a uttän.

S. 20. Sjette Lärst. Om Swenska Stafningsläran, som skulle utgå en wäsentlig del af arbetet, heter det: "Den är swår och widlöftig, för sina undantag och de olika tillfällen, för hwilka skulle gifwas olika reglor. Hårt kan litet sägas bestående, och allramint skulle man kunna begripas och ihågkommas af barn. Öfning giwer de bästa reglor." Med denna öfwerigaste ryktes förf. hafwa företagit sig det onödiggaste arbete i werlden. I allmänhet har han anfört sitt arbete nog lätt och obetydligt. Erfarenheten vittnar dock, att det fordras mycket studium af språk för att skrifwa läroböcker för Begynnare. Förf. tror, att man behöfwer blott en ringa öfning, för att bli en fullkomlig kånare af de ämnen, som i hans Lärobok äro widbräda s. 28; men han behöfwer sjelf många år ännu studera, för att redha sina begrepp, och i hela sin lifstid sitt modersmål, för att säga sig wara en fullkomlig kånare af detsamma. Det skulle leda till en onödig widlöftighet att vidare framställa, huru planlöst denna skrift blifwit utdakt och utarbetad, och den mängd af fel och misstag, som förekomma på hwarje sida. Man will blott ännu anmärka den besynner-

ligheten, att en så inkräkt för Begynnare i Swenska språkets uttal och stofningslära blifwit belastad med en stor mängd af främmande ord, till äldre delen Tyfka, hvilka man ej kan förutsetta såsom bekanta för dem som skulle kunna nytta denna bok. Dessa parallellämnen äro desutom oftra illa walda, och de tyfka orden oftra så förskifade, att man ej öfwerakt kan anse oaktsamhet under tryckningen såsom wälkande deri. *T. ex. sid. 8. Braxen (Tyskarnas Braxse) — hwarföre icke Brachse ell. Brachsmé, såsom det äfwen heter, hwilket är närmare det Swenska uttallet? — S. 13. Socker (af Zucker), läs: Zucker. — S. 1 Tjåra of Teer; läs: Theer S. 22. Skola (med ägonen, schulen) — S. 23. Husdom Sieckrum). — S. 24 Tjåra (Teer), tyf (Fusch) o. s. w.*

Don Ranudo de Colibrados eller Kattigdom och Högård. Komedi i 4 Akter. — Efter Holberg och Kotzebue. Stockholm, hos Jannellus, 1820. 96 sid. 8:o.

Önekligen tillkommer Holberg det främsta rummet bland alla de nyare tidernas theatraliska Comici, så wida rangordningen mellan dem skall bestämmas efter de mest afgjorda förtjenster. Och dessa äro hos Holberg en nästan outtrömlig uppfinningsrikhet på komiska situationer; en alltid spelande qwickhet wid deras utdrande; en lika så skarp som säker uppfattning af karakterer; en öfwerträfflig objektivitet i teckningen af lösligheterna och en liflig och afpassande, fast något wårdslösad colorit wid des påläggande; men kanske framförallt en öintereferad godmodighet i bakgrun-

den, som förwandlar hans narragiga compositioner till det hwad de böra vara, för att vara sant komiska, till en, ifall detta uttryck må tillåtas, ut och inwänd Poesi. Man erinra sig den politiske Kandestöber, den Stundeslöse, Jeppe paa Bierget, de Ulynlige, Erasmus Montanus, Barsele stuen, det lyckelige Skibbrud och framidre alle Sereri eller blindt Allarm och Ulyfkes von Ithacia, och man skall medgifwa, att öfwanämnde egenskaper igenfinnas der i hög grad. Skulle de åter sparsammare träffas i äfskilliga andra af hans werk, så må man befinna att intet menfligt snille någonsin alltjemt brunnit med samma eld — och desutom är det intet bland hans många Skådespel, som icke på något sätt röjer sitt ursprung och är den store måstaren wärdigt. Det glödde deroföre Rec. ogement, då han såg en Holbergsk Pjes på Swenska öfwerflytrad, äfwen fastän den icke war en af hans rika snilles härligaste Skapelser. Denna Rec. glödde nedstämdes dock betydligt, då han blef upplyst, att Komediens ej war öfwersatt efter Holberg ensam utan tillika efter Kotzebue, och den upphörde nästan alldeles, då han fick se huru den Holbergske Don Ranudo de Colibrados blifwit kotzebuiserad och colibradosiserad, så wäl i det hufwudsakliga, som i bipartier. — Så t. ex. är Donna Maria, som, i det Holbergska Originaler, är Don Ranudos och Donna Olympias Dotter, enligt Kotzebue, den förres Brorsdotter. Det är dock klart, att war hon blott deras Brorsdotter, kunde hwarken hennes mesalliance wara så motbudande för fosterfödrarne eller så djupt smärta dem, som om de warit hennes rätta föräldror, ej heller kan det finnas något begripligt skäl, hwarföre en Brorsdotter fortsat att swälta hos en orim-

llg Onck; men hvarfve en dotter quardröjer
 i eländet, der till gifwas tusende Thal. Widare
 te herer det hos Holberg, att, sedan den ä
 ethiopiske Prinsen af Jesuiterne blifwit om-
 wänd, hade han älskat förmåla sig med nå-
 got förnämligt katholicke hus i Europa, till den
 ändan frågar sin Tolk, en Spanior, om råd,
 och denne såges då hafwa gifwit onwänning
 på det Colibradosiska, såsom det äldsta och ä
 delstgaste i Westländerna. Korzebue har äter
 hopställt det på det wiser, att, enligt en i
 Colibradosiska Familjen lefwande tradition,
 skulle en af ättens stamfäder, i Saget wid
 Burgo, hafwa tillsägatagit en mohrist Koe-
 nung, men ädelmodigt stänkt honom friheten,
 hwarefter "det swarta Wäfskådet af tackfams-
 het lefwade, att stifta ett ämt förbund mellan
 en af sina ättlingar och en Donna Colibra-
 dos," sid. 80, och nu utgaf sig Gonzalo för
 en afkomling från denna mohristiska furste. —
 Påtagligen har Hr Korzebue widtagit denna
 förändring, i affige att skräre och sannolikare
 motwera katastrophen — här ett drifligt barn
 af sjelfföretroende, då man wet huru noga
 Holberg här ämweräntke sin förklädning, för att
 ämwertråffa och tränga i Kuggan den, som för
 rekommer i Mollieres oblade Borgare. Man
 måste också medgifwa, att stycket icke wunnit
 något på den tyfka förändringen. Först har
 det förlorat i komisk styrka derigenom, ty
 hwem skulle icke blifwit lika lätt narrad, om,
 efter ett från ungdomen hafwa hört talas
 om att en Prins skulle komma med hufstern
 af en King, en sådan Kinghälse werkligen
 prästenters. Det är således icke mera blott
 deras högfärdiga inbillning om deras utarmas
 de Familjes wärde, som här bedroger dem.
 Widare är i grunden Korzebues tillståndning
 ofannolikare än Holbergs, i spinnhet om

man erinrar sig, att en Spanisk Abelsmans
 förnämlighet grundar sig på hans länge utbata-
 gäende katholicke Christendom. Denna war det
 äfwen, som dref den äldre Colibrados att strö-
 da mot Mohrerna, och är det då rimligt att
 föreställa sig det han skulle finna sig mycket
 smickrad af löfiet, att ärliggen af en oiros
 gen skulle frisa till en Fröken Colibrados, eller
 att hela Familjen, genom århundraden skulle
 hoppas på att få en Muftelman till måg?
 Ett sådant löfte kunde omständigheterna äfwen
 hafwa framwingat till en mindre ansedd pers-
 on, och således är det wärdeligen hwarken
 lika mycket smickrande eller lika mycket rim-
 lighet, som det, att en äthiopisk Prins, efter
 att hafwa blifwit kristnad, will gifwa sig med
 en förnam Spanjorska, och efter de underdras
 telfer han om de spanska slågternas inhämtar,
 stannar med sitt wäl på en Fröken Colibra-
 dos. — Utom dessa hufwudsfalliga ändringar,
 finnes här äfwen ett icke ringa antal mindre
 wäsentliga. Så t. ex. är Holbergs Pedro
 och Gusman sammanslagne till en Person,
 kallad Pedrito, och Donna Marias fyfve
 barnet Eugenia utelemnad, hwarigenom 4:de
 Scenen af 3:re Acten i Originalet bortgår.
 Ett likwäl Holberg med denna Scen hafit nå-
 gon högre mening, kan stutas deraf, att han
 först i andra upplagan af denna komedi
 tillfalte nämnde uppträde, förmodligen för att
 äfwen i denna pjes indringa en sådan reflek-
 terande person, en erfärning för de gomies
 Chorus, som man igenfinne i Holbergs fles-
 ste Acten. — Drottningen är äfwen början af
 3:re Scenen af 1:sta Acten i originaler, der
 Leonora och Pedro brottas om det mågiga
 brödslydet, och hwarigenom husets elände är
 obiectifit sålles för äfvidarnes ögon, o. s. w.
 — Den först i ögonen fallande förändringen

edler sig dock i dietkonen, som från Holbergs gedigna och obnerferade noiviter, har icke sig till ett uriskt nöjert, ett uppjaadt själfande föller. Man läse t. e. blot Gonzales betraktelse om det ofundsjuka Ceranium, sid. 4. — Men för att klarare framställa ästetiken mellan Ho berg och Kotzebue och karakterisera denna fränare, må ett par prof anföras: I Originalens 12a Act. 2a Scen, förestår Isabella Pedro att kliva något bättre än Lalef, och då han säger hvad, svarar hon: jag veed ingen bedre til at skrive Almanacker, end Du, og det er en Profession, som man kan leve vel og reputerelig af. Pedro. Men jag har altid hört, at den der skal skrive saadant, skal brav kunde lyve. Isabella. Jeg kjender og Ingen, der er lykkeligere i at inventere, end Du. I den svenska piesen efter Kotzebue heter det åter, sid. 13 "Isabella. Du kunde vara något bättre. Pedro. Till exempel? — Isabella. Prest. Det är ett handwerk som både föder och göder sin man. — Pedro. För det han säger så bra, menar Eric Nåd. — Isabella. Precis." Och derunder har svenska översättaren satt följande not: "Man glömmes ej, att Scenen ej är i vårt lyckliga förbernesland, der hvarje andelig man också är en afjordt sanningsälskande man," liksom han varit rädd för att ej så dela det fördrag, som drabbar Original-författaren för dylika gement intenderade dumheter.

Hvad översättningen angår berättar den en öfver hand, ty den är lelig och flyrande. Ofantligt tjockt är dock tolkarens bon mot, "Gripsumarna", i s. f. Executionsbesjenter, och dum öfver all beskifning, den beröfver i en not sid. 41 gifna förklaring. Man märker dock snart, att det är en förvirring af det

danfka originalets Gripomenes. — I Dialogen har annars öfvers. affecterat att följa det manliga dagligalets ofynaktiska och språkförvirrande Vacors. Om det fördrifliga att i tryckt bok, som flyger kring hela landet, upptaga hvad som är uppenbart ordet, har ofta blifvit taladt, och ofta med den kraft, att det bordt upphöra, om den dumma ofynaktigheten wore i stånd att fatta skäl. Men den står qwar på sin post och friar, att det sker, för att göra Dialogen mera naturlig. Herrarne betänks dock, att hvarken Holberg eller någon af Fransoserens classiske Comici, Molière, Regnard, m. fl. att ej tala om de gamle Mästarna: Aristophanes, Plautus eller Terentius, någonsin troit sig behöfva deras expedient; att de twertom skrefwo språket i sin första renhet, och dock gäfwes en naturlighet är sin samtalsstil, som genom ingen eftersträfwd hvardaglighet kan uppnås.

Till Historien om detta nu i fråga warande Städespel hörer: att det, grundadt på ett par af den tidens anekdoter, författades troligen först år 1733, men trädde ej i ljuset förr än år 1745, då det först trycktes och bragtes på den Danfka Theatern, tillwäl utan att der göra synnerlig lycka. Så mycket sidsre gjorde det på andra ställen, der andrygs beten mer hade sin plats än den kunde hafwa i Danmark. Att det i Sverige behynderligen behagat, kan flutas deraf att den närvarande är den tredje öfversättningen af Don Quixote de Solibrabos på wänt språk. Den första skrifwet utgaf efter Originalens första utgåga, år 1765 hos Werling i Lund. Derest utkom från Westersås *) år 1780,

*) Vid denna tiden, omkring 1780, utkommo så många Holbergfka skrifter öfversatta, från Westersås boktryck, som om någon med sig

en så kallad fet öfversättning, i hvilken åre-
stelliga förändringar skola vara widtagna;
men denna öfversättning har Dec. aldrig kun-
nat så se. Deremot har Dec. anledning att tro,
att detta så gerno lästa stycke, hos oss ännu
icke någorstädes blifwit uppskrift.

Voltaire. Biografiskt Urkast. Sbm. Im-
nellus. 1820. 77 sid. 8:o.

Denna Biographie, som på titelbladet ger
sig mine af originalitet, är, om Dec. ej be-
drager sig, en öfversättning af en artikel i
Magazin encyclopedique. Den innehåller
dock nästan intet annat än gammalt förlegadt
gods, hwilket till större delen redan genom
Journalisten, Wjörnsstahls Bref m. fl. skrifter
länge sedan är oss bekant. Boken är författad
i så kallad Eloge stil; d. w. s. att så mycket
sanning häruti ingår, som beqwämligen kan
klådas i prunkande ord. Förf. gör sin hjäl-
te till ett helgon, till ett fullkomligt mönst. r
af dygder; och för att bewisa det, anföres
de ewiga historierna om familjerna Calas,
Cornette, m. fl. Dec. lyser dock den öfvers-
tygelsen, att man gör denna märkwärdiga
man orätt, då man å andra sidan utmålar
honom, såsom posttist-elak. Hufvuddraget i
hans karakter war wisstligen egoism och få-
sänga; men dessa förantledde hos honom hand-
lingar, som, då man ej offer källans
renhet, med rätta böra anses för adla och

gått ut på, att hos oss sätta hans namn i
stort anseende. För literära historien, wore
det inträffant att erfara, hwem denna ifrige
Holbergian kunde vara.

wälsagrande. Och ehuru alle war beräknade
på sken, på eff. r, på werldens onödiga,
tråffar man dock af honom drag, som, förä-
dande ärminstone en ögorblickig godhjerterhet,
synas ugätt från ett rej alldeles ihåligt bröst.
Men, såsom menniska och författare, war
Voltaire sammansatt af contrastes, och man
är orditwile, om man för dem söker en ge-
mensam, harmoniskt enande medelpunkt. Så
som menniska tråffar man honom, än låg och
fryppande för d. Store, så länge de berömda honom,
än åter en mikrig motståndare mot wälder,
godtycker, intoleransen; såsom kritiskållare,
ömsom föraktande allt, som ej bar frantysk
stämpel, ömsom hållande öfwer det trångbid-
stade i sin fosterlands witterhet. Med all sin
ensidighet kan man dock påstå, att Voltaire
bland alla nyare wittre Franseser war den
mest universelt bildade, och med all sin yllig-
het, ägde han dock kunskaper, som hans beun-
drare ansågo för ett onödig pedanteri. Så
mycket Dec. läst öfwer Voltaire, har han dock
aldrig sunnit någon fullkomligt sann åsigt af
dessa förhållanden, eller af den måk iga in-
flytelse han utöfwat på sin samtid och näst-
maste efterwerld. Närwarande kritiks förfat-
tare gör ej engång fördrick att karakterisera
hans arbeten, att sätta hans så kallade philo-
sophie i sitt rätta ljus, eller att angifwa he-
la tendensen af hans lif, såsom medborgare
och auctor. I stället dertför hjälper han sig
med allmänna fraser; hans samtidas beun-
dran är för honom ett tillräckligt bewis på
hans oändliga storhet; ty en Parisare kan os-
wöjligen fatta annat, än att ett arbetes abso-
luta värde bewises af dess succés, och för
ewigt är ett werk förloradt, som wid sin fö-
delse ej hettas af handklappningar.

Lärobok i Allmänna Geographien, enligt de nyaste politiska förändringarne, af Chr. G. Dan. Stein; efter 9:de upplagan öfversatt och försedd med en särskild artikel öfver Skandinavien, af C. Necherwood. Sthm, Högström, 1819, 454 sid. 12:0.

(Fortsättn. och Slut från N:o 17).

Denna Lärobok föregås, efter wanliheten, af en Matematisk och en Physisk Geographi, innehållande de allmänaste uppgifter, som i arbeten af detta slag wanligen träffas. S. 20 uppgifves deruti Chimborazo såsom det högsta berg, ehuru de Japiska, såsom Jörf. längre fram sjelf angifwer, äro 7000 fot högre. — S. 26 sägas "tjocka fogar, törnbusskar och snår bidraga till att göra ett klimat kallare." Hvarföre törnbusskarna deri, bland specielt upptagas såsom köldbärande, infser ej Rec., utan misstänkte i böjon ett fel i öfversättningen, men i originalet står riätigt Dorngesträuche. — "Ju längre ett land ligger mot öster, desto kallare är klimatet." Detta gäller likwäl endast om Europa, samt om norra och westersta Asien. I Nordamerika är deremot förhållandet alldeles motsatt. — Det är äfwen ett misstag, då Jörf. s. 28 räknar Finnar, Lappor, Grönländare till den mongoliska folkstammen; de höra otwifvelaktigt, jemte Eskimoerne, till en egen polarisk race, som man kallat den Schudiska. — Det är äfwen fallet, att "Muhammedanska Religionens Öfverhufwud heter Musli." Detta gäller blott om Turcker, och ej engång derom, ty Sultan är der religionens egentliga chef.

Afdelningen om Europa är i allmänhet författad med större säkerhet, och lemnar mera sållan anledningar till anmärkingar.

Hwad som Rec., som flera månader begagnat denna lärobok, här i allmänhet sunnit att tadla, är att floders, bergs, städers blotta namn anferas, men högst sållan deras lägen, så att de mindre bekanta på chartan med werklig swårighet återfinnas. Denna swårighet ökas genour Jörf:s osystematiska förfarande, i det han wid provincernas beskrifning alldeles icke följer någon slags ordning, utan hoppar än från norr till söder, än från öster till wester. Länderna sjelfwa äro så flitrade, att de alldeles icke gwarlemla någon öfkyllig, individuellt karakteristisk bild; deremot är topographien utskönligt och omsorgsfullt bearbetad, wida öfwer nybrynnarens behof, i synnerhet Tyfklands, hwars beskrifning upptager fulla 100 sidor eller inemot hälften af hela Europa. Öfwerf. hade wisherligen här kunnat och bordt widtaga förforningar, då Spanien endast afhandlas på 4 sidor, Frankrike på 15, Storbritanien på 11, Italien på 14, så att alla dessa sprastoters beskrifning ej engång är hälften så widlöftig, som Jörf:s fädernesland, som wäl i anseende till sin politiska öreda ej medger en kort teckning, men derför icke bör urwäpa till ett så onaturligt omsång. Några misstag, ehuru här temligen sållsyna, hafwa äfwen någongång infannit sig, såsom då staden Valencia s. 45, uppgifwes ligga wid Guadalquivir, i st. s. Guadalviar. Om Runda Tornet i Köpenhamn heter det, att man stiger derupp på ett snäckhwalf (spiraltrappa), och att man der kan fara upp med hästar och wagn, s. 203. Rec. will dock ej tillstyrka någon, att föreraga en sådan färd. — Öfkylligt skulle en sorgfällig granskning lät upptäcka; men det anförda torde wara tillräckligt till att bestämma denna Läroboks både förresenster och brister.

Bidrag till f. t. Kessas Napoleons Beskrifning
och Regerings Historie. Stockholm, Ekstein,
1820. 114 sidor.

Denna berättelse är ett utdrag ur
tvänne skrifter, den ena af en Baron Odele-
ben, Chefst General, och den andra af
franska generalen Baudoucourt. Innehållet
utgöres af 1. Sålittaget år 1813; 2. Anek-
doter om Napoleons wissande på ön
Elba, dess aflägsnande derifrån och rege-
ring under de Hundrade Dagarne; 3. Om
Napoleons fångelse och behandlingssätt
på St. Helena. Man finner således här in-
gen sammanhängande historia, utan fragmen-
ter och anekdoter, af hvilka de flesta äro o-
bekanta och af verkligt intresse. Rec. kån-
ner icke originalen, och kan således ej uppgif-
wa, om den svenska läsaren vunnit eller förlorat genom det som blifwit utflutet. Då
båda de nämde författarne beröra samma äm-
ne, äro deras uppgifter, för jemförelsen skull,
skälde bredwid hwarandra. Den sista skrif-
ten är öfversatt ur Edinburgh Review, der
den utgör recensionen af en slags apologi, för
Sir Hudson Lowe, som i författaren af näm-
de skrift funnit sin försvarare bland engelska
allmänheten. Rec. visar det osammanhän-
gande i detta löstalt, och ådagalägger genom
en ledja af facta, anförda af Dr. O'Meara,
den godtyckliga, småskitiga och tyranniska
behandling, som denne tillåter sig mot sin
fånge. — Emedan rummet så medgifwer will
Rec. meddela att proffsälle ur denna bok,
som funnit en skicklig öfversättare:

”I anseende till Hältherrörelanger war
Napoleon wida öfwer alla sina officerare.
Hans styrka låg skönhet uti en fulländad
konst att bedöma och combinera tid, affstånd

och antal, samt att beräkna stora arméers
rörelser, jemte en förwänansvärd hastig och
correct öfverblick, hwarigenom han snart blef
bekant med nya positioner i länder som han
aldrig förut sett, och delta med en alldeles
öfverraskande snabbhet. Ett enda ögonkast
med sikaren midt ibland röd och willerwalla,
gaf honom, i ögonblicket af de sista faror,
genast en bestånd kunskap om säkerhets stäl-
ning. Författaren såg förnyade prof härpå
under detta såltåg; den stora bristen på Cas-
wallerie och på erfarna SubalternOfficerare,
nådgade Napoleon som oftast att handla en-
dast efter sitt eget omdöme och utan föregående
de underrättelser. Men han litade likwäl för
mycket på denna utomordenliga förmåga, och
beständiga framgångar hade hos honom wäckt
ett blinde förtroende till sin lycka, så att hans
planer och combinationer blifwo dag från dag
mindre regelbundna, till det han slutligen i
England ignores hafwa öfverlemnadt sig helt
och hållet åt slumpen.”

”Han hade affmak för alla slags detaljer
och misgladdes således ofta af personer, hvilkas
stora bedrägerier och understef i de lägre de-
partementerna af arméen födrorsakade oupphörliga
förluster och slagomål. Hans förmåga
att u:hårda kroppsliga fatiguer och wakar war
icke den minst wigriga af hans militära es-
sensfärer; lika så utmärkta woro hans ge-
nområngande blick och sålta verksamhet i sitt
cabinett. De som omgäfwade honom talade
med förnämning om den läthet och den out-
rämliga ymnigheit, hwormed han dicerade för
sina Secretärer. Han war helt helt och hål-
let outtröttlig i arbetet, bortlade sålkan nå-
got som kom för honom, och sparade icke
mer sina underhafswande än sig sjelf.”

L i t e r a t u r - T i d n i n g.

N:o 23.

Beredagen den 10 Juni

1820.

Recensioner:

N:o 1. Bibliisk Förklaring öfwer Högneses so. Texten på andra stora Bönedagen den 20 April 1817: m. m. Schm, 1817. 51 sid. 8:o.

N:o 2. Upplysande Anmärkningar wid den Recension, som i StockholmsPosten N:o 154 för den 8 Juli 1817 m. m. Schm, 1817. 30 sid. 8:o.

N:o 3. Utdrag af Sirengnäs Consistorii Protocoll, m. m. Sirengnäs, 1818. 98 sid. 8:o.

N:o 4. Hwad är Christelig Sanning om Gud? m. m. Schm, 1818. 109 sid. 8:o.
(Slut se. N:o 21.)

Att Hr E. ej eller är bättre Kyrkohistoricus, der skönjes af hans yttrande, N:o 4, sid 86. "Att ingen lära om Tre personer i Gud såns i Christna församlingen, före nicenska Mötets tid;" om det jemföres med hwad ofwansföre blifwit förteligen anförde till upplys-

sande af Historien om Trinitetsbegreppet; och skulle Jörf. önska flera bewisfällen för detta begrepps prioritet före det nicenska mötet, behagade han läsa t. ex. Justinus Martyr, Apologia major & minor, I. §. 6 & 16. Tertianus, Oratio adversus Græcos, pag. 145, 146. Theophilus Antiochiensis, Tres Libri ad Autolyceum, II. §. 15. Clemens Alexandrinus, Stromata V. p. 646 m. fl. N. c. hoppas att den, som behagar granska dessa citater, skall finna dem något mera bewisande, än då Jörf. på anförda ställe åberopar det så kallade Apostoliska Symbolum till bewis på att äldsta kyrkan icke kände någon godmlig trespersonlighet. Men hwar och en som jemför detta Symbolum, meddeladt i vår antagna Catechismus, med det nicenska som läses under N:o 6 i Sw. Psalmboken af 1627, lärer genast inse, att det senare blott är en vidsträcktare utläggning af det förra. Husmudsaken, ett specifikt åskällande af Fader, Son och Ande så ekommer påtagligen i båda. Deremot är det ganska wist, att Jörf:s

hufvudsakliga mening, att Christus icke war född af ewighet, är ganska gammal. Redan Arius lärde den, då han yrkade det hafwa varit ett moment af ewigheten, i hwilken Gud ännu icke wor Fader, ehuru han dock sätter Sonens afstelse före tidernas begynnelse (*πρωτων χρονων και αιωνων*) och är sättes i den puncten mera orthodox än Hr Zybeck.

En sådan åsigt af Treenheten, som den war Auktor framställt, skulle nödvändigt bereda en skiljakthet från den wänliga Försoningsläran, och Hr Zybeck har också uppgifwit sina öfriga satser, endast för att leda sig wäg till en sådan. Derföre heter det N:o 1 sid. 38. "Herrens återlösnings bestod icke i lidande, utan i gudomligt kraftiga gerningar och stredde icke genom hans blod, utan genom frestelser, kämpningar och fullkomliga segrar." N:o 2 sid. 23. "Ehuru Han (Herren), så wäl i Joh. 17 som på många andra ställen lärt och öfraktat, att han uppenbarat alle uskan undantag, som angår det Gudomliga och wägen till människors saliggörelse, finnes dock icke ett enda uttryck, en enda bokstaf af hans mun utgången om Försoning eller något som utan förtydning kan lämpas dit." — N:o 4 sid. 18 "Frågorna 15-21, som alla äro råta tydningen och förståendet af Hebräiska ordet *ἵλασις* och det grekiska *ἱλαστικῶς* försona, samt äfwen det grekiska *καταλασσειν*, sådela, har jag beswarat, kanhända icke så fullständigt, men hwarpå ei heller ligger någon magt, då hwarken försona eller förlåta tillämpas på Herren Gud, såsom Han å sin sida skulle behöfwa eller fordra någotdera." — Derst. sid. 21 "Essentliga frågan här, om det är genom öfwerträdarens egen, eller Medlarens förtjenst, den der under wissa villkor kan öfwerträdaren tillägnas, som nåd, försoning och salighet kan erhållas,

är icke biblisk, utan hämtad ur menliga Synsemer. Jag en människa har någon förtjenst i andeliga mät. — Hwad åter tillägnas det af Herrens förtjenst angår, så hör denna tillägnelse eller tillräkning icke till sannings gebiet, utan är en påsweltig Uppfinning, grundad i sarsen om Tre gudomliga Personer. Herrens förtjenst består deri, att han af ousäglig kärlek till människor gaf sig i de swåraste strider mot alla helheten, som med grymmaste wåld och list antastade honom, samt af egen kraft kämpade med dem, till dess Han wunn fullkomlig seger och kufwade dem under Sig. Den består ock deri, att Han af egen kraft gjorde sin menlighet Gudomlig, och genom dessa twenne verk höll en sturlig dom eller rensning och åstifvande öfwer och emellan alla de gode och onde i andeliga werlden, som allt ifrån fallets tid uppgått ifrån Jorden; att Han widare af de goda danade Himmel, och lät de onda ströta sig i sina helheten, samt omsider beredde och grundlade en ny Församling på Jorden, i den förstörda judiskas ställe. Dessa och flera dylika gudomliga kraftgerningar uti och genom sin menlighet tillhöra honom allena. De utgöra hans gudomliga förtjenst och det gudomliga lif, som han derigenom iklädde och öfwerwafwade sitt menliga wäsende. Och denna hans förtjenst kan icke mer tillägnas, tillräknas, öfwerflyttas eller tillämpas på någon skapad warelse, icke ens en gnista deraf på den högsta Hagel, mer än Solens eldflot kan öfwerflyttas och indras i ett menniska födga."

Wi hafwa redan anmärkt huru ofta och öftrigt Hr Zybeck ropar på förståndighet i läran, och huru han bidat ett hufvudsakligt inkast mot wisa af den lutheriska Orthodoxiens

Dogmer af deras obegriplighet. Men har wäl någon af dem denna egenkap i så hög grad, som hans egna satser? Eller kan det wäl ingå i något begrepp, hvad fördel Men- niskoägdet skulle hafwa af dessa säkallade kraf- tegeringar, eller hvad Herren wille winna med de strider, i hvilka han inlär sig, enligt äfwen 3d:es ord, af ursäglig färd; ty hvad fördel hafwa wi att han gudomliggjorde sin menlighet, då wi af den icke kunna blif- wa delaktige, eller deraf att han verkställde en rensning mellan de onda och goda, ned- skördande de förre i sina helweten och upptog de senare i himmelen. Om än denna lära wore biblisk och förnuftigt giltig — hwilket den dock icke är, ty skillnad mellan godt och ondt måste nödwändigt tänkas ifrån första stund ett fall inträffade, och desutom antyda påtagligen de i gamla Testamentet förekom- mande berättelserna om Enoch och Elias, att de gode, redan innan Herrans ankomst i lde- ter, hörde till hans himmel; — så skulle den su endast framståda Kristus för oss i ett all- deles frammande skick, af hwars uppenbarande den swaga meniskan ingen möjlig tröst kun- de hämta, då deremot det wanliga föreställ- ningssättet är ett verkligt Evangelium till det ångrande hjertats sanna lifa och hugswa- lelse. Och detta föreställningssätt är grundadt i den ewige Förbarmarens egna ord: Men- niskones Son har icke kommit för att tjena, utan för att tjena och gifwa sitt lif till en lösning för många. Matth. 20: 28. Ty detta är mitt, det nya Förbun- dets blod, utgjutit till många Synders förlåtelse. Matth. 26: 28. Och vidare: Jag är den gode Herden; den gode Her- den låter sitt lif för Sären, Joh. 10: 11.

Genom menniskoäggets affall från sitt ursprungliga oskyldighetsstånd, hade nödwän- digt följt ett allt mer och mer öfwerhand ta- gande förderf, så wäl i andelig som sekamlig wätra: i det icke endast alla menniskans bö- jelser wore riktade åt det onda, utan äfwen hennes intellektuella ljus hade så blifwit af- mattadt, att de uråldriga reminiscenserna af Guds äldsta uppenbarelse allt mer och mer uppgrottades genom egna dikter och en öfwer- handtagande Naturstruktan. Deraf skulle slut- ligen en fullkomlig andelig böd, d. ä. en total förqätenhet af det högsta Wäsendet och desamma förhållanden till det skapade, blifwit en oundwils- lig följd, då i den urartade menniskanaturen ingen förnåga fans, att, på egen hand leta sig till det rätta, så framt ej Gudomen, af sitt oändliga förbarmande, uppsyllt sit, i de äldsta tider gifna löfte, och sjelf antagit men- niskoöfknad för att närma sig till sina skapade, återförwärfwa sig deras förklåtande, up- penbara för dem den ewiga wisshetens hem- ligheter, genom sitt noggranna uppsyllande af Sedelagens strängaste fördragar blifwa ett idealiskt mönster för deras jordiska wandel och dymedelt rena och försona dem (*καταργεῖν*); genom det att han sjelf fullbordade hvad hans rättwisa kräfte och framställde sig i sitt eget blod, såsom den nådastol (*ἰλαστήριον*) öfwer hwilken den troende ångren kunde utgjuta sina synder. Om den förändring, som härigenom tillwägabragtes i menlighetens relation till det gudomliga, yttrar sig Doctor Ödman — denne aftekningsvärde man, hwilken på senare tider, nästan ensam bland Sweriges Theolo- ger med lust och nit arbetat för sin wettens- kap — ganska förträffligt, då han säger: "Allt, som afsträcke det onda samwettet från Gud, förswann wid åsynen af en Gud, som i Jesu Christo synder förlåter och brister belar.

Verlden uppträdde i ett nytt förhållande till sin Skapare, Syresman och Lagstiftare. Icke blott de omvände och helgade uppträdde i detta nya förhållande. Hela den fallna menskligheten författes i detta saliga tillstånd, att kunna nåkas Gud med hoppets frimodighet och wissheten af en benådning, grundad på rättvisa i kärleken. En så hög försäkran kräde en hög underpant" (Sir. Försköl öfwer N. Testam. 3:e Band. s. 15).

Men för att vinna denna underpant, fordras att omsatta den och dess verkningar med en lefwande tro, d. å. med denna öfvertygelse för känslan, som hos det fallna släktet, endast, genom Gudomens nedstigande till brödraskhet med oss och genom framställande af den mest idealiska helighet i lefwernet, i förenig med det högsta lidande, kunde frambringas, för att bilda öfvertygelsen om den Guds nåd, som under utöfning af den strängaste rättvisa, blifwit oss förkunnad, och hwilket allt wanligen beräknas genom uttrycket: tillräknande af Jesu Christi Förtjenst. Derför heter det wisserligen ganska riktigt hos Augustinus, de så kallade Thomisterne och Luther, liksom hos alla hans efterföljare, att en sådan tro är det första och nödvändigaste villkor för hoppet om salighet, ty som Frälsharen sjelf säger, måste man tro på ljuset, för att blifwa Ljusets barn (Joh. 12: 36). Men vår Auktor är öfwen här af en helt annan mening; han finner, som wi hifwa sett, här den skadligaste tvifveln, och yttar sig, N:o 3 s. 33. "Jacob lärde wist aldrig någon sola fides; och då Pauli skrifer någon gång grundligt undersökas, torde det befinnas, att hwad man hos honom antagit för sola fides, mera ligger i uttryckets min-

dre klara bestämhet, än någonstän i hans mening. En helt annan sak är med Luther. Han antog denna Fides eller Tron allena till salighet, med påstående att menniskan genom den göres rättfärdig inför Gud, och att sedan hon ensam rättfärdiggjort, så skall hon af sig sjelf frambringa kärlek, goda gerningar och heligt lefwerne, samt omlied, att hon af denna sin fruktbarhet och kraft, kallas lefwande. Emedan denna sats eller mening är sjelfwa b. sis och quintessencen af lutheriska Lärosystemet, så förtjenar det att närmare beskådas. Luther antager kärlek till Gud och nästan, såsom en frukt och påföljd af Tron, sedan hon ensam författ menniskan i saligt tillstånd. Han nelar således icke kärleken. Men emellan tro och kärlek är samma förhållande som emellan förstånd och wilja hos menniskan" etc. — Vidare sid. 34: "I gerningarna är hela menniskan med alle hennes lif tillstådes och synligt; och rätteligen äro de ej annat än hennes kärlek och tro författe i dyren dag, i werksamhet och fullbordan." Och sid. 35: "Om alle detta behörigen efterfinnas, så kan deraf dömmas, huru påståendet att Tron allena gör menniskan rättfärdig och salig, är fullkomligt det samma, som att föregifwa, det förståndet allena gör en människas fullkomlighet, då likväl det är wiljan och dess nyttiga werksamhet i samband med förståndet, som gör det; och då åter alla dessa tre stycken, kärlek, tro och goda gerningar betraktas såsom Ett, emedan de alltid äro och verka i förenig, då är förrenämnde påstående det samma, som att säga, det Solens blotta ljus, förutan hennes värma och utan dess verkande kraft på jorden, kan åstadkomma jordens fruktbarhet."

Bäst må härvid erinras, att blott och bart efter människans gerningar kan hon aldrig med säkerhet moraliskt värderas, emedan hon icke är herre öfver sina gerningar, då de såsom något yttre måste råka i conflict med andra yttre förhållanden och således till sina följer — den enda måtstock, hvarestier gerningen, såsom blott gerning, kan bedömmas — stå under en annan lag än frihetslagen, neml. naturordningen. Endast inom sig själf är människan fri, endast hennes affigt, hennes goda vilja adlar gerningen till god eller skämplar den som ond, hvaradan det heter, den gode framgår godt ur sitt hjertas goda fatabur och den elake framgår hvarad ondt är ur sitt hjertas onda fatabur. Men nu är intet annat godt, än hvarad som beslutes i följe af den innerligaste årtå att efterkomma Guds vilja — ty själfva den skotska Kantianismens moralbud: handla rätt för det rättas skull, är ej annat än ett abstract, kallare uttryck för samma sak — och denna innerliga årtå vinnes endast genom Tro på Kristus, d. å. den hela inre människan sig bemäktigande känslans öfvertygelse om det i menlighet uppenbarade gudomliga och att endast tvändringen på des hana leder till Gud. Dersöre benämnes i Nya Testamentet denna öfvertygelse för känslan ömsom *ayann*, ömsom *πίστις*: ord, hvilka i grunden hafva samma betydelse; ty då det förra egentligen uttrycker en Subjecter själf fullt tillfredsställande värdeande hängifvenhet — hvilken ej är möjlig utan tilltro, (se 2 Joh. 1:6) så utmärker det senore ett till villig lydnad beteckande förhållande, som åter icke är möjligt utan hängifvenhet. Hvarad Höf. således tänker sig under ordet Tro, är ej lätt att gifva, då hon skiljer den från kärlek; ett begrepp,

som nödvändige ingredierar i öfvertygelse för känslan. Dock han har nog tillräckligt, med de senast anförda citater, visat, att han icke har någon reda hvarken på sina förställningar eller uttryck. Så heter det sid. 33, att viljan innehar ett absolut och odeladt herravälde hos människan, således äfven öfver hennes förstånd; men om Förståndet ej leder viljan till det object, på hvilket den skall operera, så är hon alldeles inactiv och lifslös. Denna liknelse för framställandet af relation mellan Tro och gerningar råkar dersöre att lika så mycket motsäga Höf:s egen mening, som den andra, han anför sid. 35, om Solen, des ljus och des värma och werkan på Jorden. Ty det är ganska visst att man kan tänka sig Solen såsom lysande, utan värma — och vi nordbor finna här ingenting frammande — men ömsigtigen Solens värma utan hennes ljus. Och så är det väl möjligt att föreställa sig en lefwande och sann tro, som ej ännu utbrutit i goda gerningar, men alldeles ömsigtigt att finna någon gerning af årtå from och helig halt, utan att hos gerningens utsware förorsätta en fast Tro, den der rättfärdiggör till Tro. Rec. recommenderar dersöre Höf. att nega och med odelad och lefwande uppmärksamhet genomläsa en afhandling öfver detta höga ämne af Dr. Odmann, införd i 2:a Bandet af hans Serödda Höf.

Dock försör Hr Tybeck consequent äminstornera deruti, att då han wille fördunkla värdet af den allmänt antagna Trinitets och Persongeläran, han på allt sätt sökre såfwa Apostlarnes vittnesbörd, under åberopande af deras national-slöhet, och nedföra de underättelser, som des Herrens ömedelbara lärjungar meddela, långt under dem og gifwas

t de skrifter, som återstå efter Judarnes så-
 kallade Propheter, emedan Jöf. tillägger de
 förra blott medelbar, men de senare en o-
 medelbar inspiration, N:o 2 sid. 17—19.
 N:o 4 sid. 57—60, 72—79. — Medan
 Consistorium i Örengråns har anmärkt den
 uppenbara inre motsägelsen i uttrycket: me-
 delbar inspiration, och deröfver förklarar sig
 wår Auktor N:o 4 sid. 72, att den "gifwes
 af Herren under och genom Ordets läsning,
 eller tillika, såsom det hände Apostlarna, ge-
 nom en muntlig undervisning af honom."
 Men ett sådant förwärfwande af Ljus kan
 icke kallas Inspiration, hwars enda betydelse
 är en omedelbar — om wid så så säga —
 påandning eller inandning, utan det he-
 ler upplysning af förståndet och kan genom
 eget bemödande förwärfwas. Att dock Apostlarnes
 kunskaper om andliga ting, och deras wetan-
 de om Guds råd och wissa i afseende på
 menniskors salighet icke blott war en sådan
 genom studium förwärfwad begrepps-upplys-
 ning, det betygas på det kraftigaste i Apost-
 lageringarnes 2:a Cap. genom beräkelsen om
 den Helige Andes afdelas omedelbara och syn-
 barliga utdelande åt Apostlarna. Något så-
 dant weta wi icke hafwa händt någon of G.
 Test:s Propheter; emertom underrättas wi,
 genom äfkißliga ställen af Samuels, Konun-
 gas och Chronikeböckerna, att i Judäen wo-
 ro inrättade ordentlige Prophet = Skolor, der
 ynglingar undervisades, ehuru naturligtwis en-
 dast i de techniska willkoren för framställning-
 gen; ty Inspiration har i ingen tid kunnat
 genom eget bemödande förwärfwas. Jöf. har
 således inret annat stäl att stöbja sitt påståen-
 de wid, än att hos Propheterna det bestån-
 dige heter: Så säger Jehowah; Jehowah
 ord stredde till mig, o. s. w. (N:o 2 s. 17),

hwilka formuler åter icke förekomma i någon
 af Apostlarnes skrifter med undantag af Up-
 penbarelsesBoken. Härmed har dock påtaglig-
 gen Jöf. ingenting annat bewisat, än att
 han ej förstår stillo emellan den poetiska for-
 men, hwars systemål är att uppkasta känslan
 och inbillningen och den prosaiska formen,
 som endast går ut på att upplysa och under-
 wisa förståndet hos Läsaren eller Hördaren.
 Wisserligen woro Gamla Testamentets Pro-
 pheter mer, än Judiska Nationalkaldar, som
 blott gripne af patriotisk iswer sångos de wor-
 ningar, råd, bestroffningar och förhopnings-
 gar, till hwilka Judiska statens läge gaf an-
 ledning. Att de under detta framssjunga-
 antingen af sina egna eller statens angelägen-
 heter, uttråde uppenbarelsen om saker af en
 högre betydelse, det medgifwes gerna. Ders
 af följer dock ingalunda, att wi i wår sa-
 lighets sak kunne mer bygga på Judiska Pro-
 pheterna, hwilka aldrig sett Nya Testamen-
 tets insegel bruret, än på dessa med Herrans
 egen undervisning benådade män, hwi kas en-
 da kall war att uppteckna hans lära, till
 församlingens upplysning, hwarunder de des-
 utom i afseende till ämnet af deras Tal,
 styrdes af den helige Andes ingifwelse. Ders
 emot har UppenbarelsesBoken — den wår
 Auktor, besynnerligt nog, tillägger det högsta
 apodictiska wärde, ehuru dess authenticitet långst
 varit bestridd och ännu wid Wäret i Laodia-
 cea icke antagen i Kanon, såsom misbränt att
 blott wara ett af Rättaren Cerinthus under-
 stuckt werk *) — helt och hållet Inspira-

*) Detta anföres blott såsom ett historiskt fac-
 tum för att wisa den äldsta Korikans tvekan
 om denna bokens ägthet, hwilken dock Rec.
 redan för länge sedan, i granskningen af Hantein,

tionens formen, såsom warande ett Poem, i hwilket, som bekant är, man till och med funnit swår efter versification, den wanliga poetiska yttre formen. Hvad åter Evangelierna angår, så höra de helt och hållet till samma art, som Apostolornas öfriga skrifter, i hvilka, såsom warande prosaiska skrifter, endast råjer sig den sak: inspiration som genom Andens såndande åt lärjungarne blifwit meddelad, på det att de ej skulle förkunna annat än ren himmelsk sanning. Synnerhet kan wäl ingen, som förstår sig sjelf, tillägga — hvad dock vår Auktor gör M:o 4 sid. 77 — Lucas Evangelium en annan och högre inspirationens-genesis, än hans berättelse om Apostlarnes gerningar, då han sjelf i de fem första verserna af sitt Evangelium förklarar oss huru han sammansatt det.

Besynnerligt är det också, att Förf. påstår ett så stort förtroende till Propheeterna, då de liksom Apostlarna, och det till och med utan att, som de, hafwa ånjutit den högsta wisshetens egen undervisning, woro medlemmar af den judiska Nationen, öfwer hwars slöhet och bristande skarpsinnighet, i jämförelse med andra folkslag, Förf. ej nog härde kan uttrycka sig. Nec. är wäl icke fallen för att dela deras mening, som anse de i sig sjelfwa ganstliga stämde Israeliterna, för ett normalsfolk, framstälde till mönster för alla andra Nationer, men icke wäl han bestylla det folk för så slöhet och total intellektuell oförmåga, ur hwars stöde det uppstod sådana författare, som — att icke nämna det

föret besträffa. Och är det hans orubbliga öfvertygelse att Uppenbarelseboken, alla twi-velsmät oaktadt, är en sann apostolisk skrift, af den högsta betydelse.

gamla Testamentets clasiske lärare — Philon från Alexandria och Moses Maimonides, och bland hvilka det utvecklat sig en sådan besvåransvärd wäfnad af djupt dialektiskt skarpsinne, som Judarnas Kabbalah och Talmud.

Så är besäffenheten af det hufwudsakliga yrkandet i dessa skrifter, genom hvilka Förf. tydligt förkunnat att hans meningar dock icke äro ursprungligen hans egna, utan, så godt sig göra låtit, uppfattade efter en man af wida högre både Lärdom och Genialitet, som af ett wigt matematiskt swärmeri blifwit förb till en theologiskt lärobyggnad, afwifande från den allmänt antagna. Men äfwen på den, i jämförelse med den allmänt antagna, tror Nec. att skäligt Befings ord kunna användas: Ich möchte nicht behaupten daß unser altes ReligionsSystem ein Flickwerk von Stümpfern und Halb-Philosophen sey. Ich weiß kein Ding in der Welt, an welchem sich der menschliche Scharfsinn mehr gezeigt und geübt hätte, als an ihm. Flickwerk von Stümpfern und Halb-Philosophen ist das ReligionsSystem welches Einige jetzt an die Stelle des Alten setzen wollen, und mir weit mehr Einfluß auf Vernunft und Philosophie setzen wollen, als sich das alte anmaßt. Hwilket kan gälla såsom ofögrande swår på Förf. ofta ytttrade anspråk, att han och hans samtida äro kallade, att wida klarare inse Christendomens hemligheter än wåra fäder, ja! än sjelfwa Herrans egna Lärjungar.

Med allt detta kan Nec. icke neka Förf. sin ökning för hans nit att dyppet och öfverförd uttala sin öfvertygelse och ej heller wäl han frångå, att Förf. i wiga partiella, öwäsentliga saker träffat sanningen och med rätta uppräckt wiga crassa åsigter af den orthodoxa

dogmatiken. Men dock kan Rec. ej öfverfoga sig, att Hr Tybeck blifwit kallad, att som Författare sprida något egenligt lys, emedan, utom mycket annat, det äfwen dertill synes betäta honom förmåga att behandla språk. Hans diction är wäl temligen ledig, men krasfids, släpande, incorrect och icke sålän förwirrad. Äfwen genom användandet af en wif secteristisk terminologi, t. ex. Nyttor, ondför o. s. w. har han icke gjort sin styl behagligare, men wäl temligen ofölsadt utropat, hwilken andas barn han är.

Geografi för Begynnare, utgifwen af J. P. Wählén. Ohm, Elmén och Gransberg, 1817. 190 sid. 12:0.

Denna Lärobok är till en del omarbetning till en öfversättning af Thombors Geographi för Begynnare. I det hela är den, så wida Rec. haft tillfälle granska den, temligen correct, planfull och ijenlig för den första kursen, såwida man engång är ense om den ideen att föredraga Geographien på ett nästan uteslutande topographiskt sätt: en method, som ifrån Arabernes tid gjort sig allmänt herrskande. Inledningen, s. 3—12, är något enfsldig. Förf. börjar Europas beskrifning med Sverige, som afhandlas efter Länen. Den gamla efter Landskapen, såsom grundad i naturen och på historien, synes dock Rec. mer att föredraga. Derefter Norge och Danmark. Samma misförhållande,

hwilket wi redan anmärkt wid Sveins Geographi, igenfinner man äfwen här. Likasom i den Tyfka Geographien Tyfkland upptager nästan en hälft af Europa, så är här Danmark afhandlad på 15 sidor, Ryfsländ dertill mot på 3, Frankrike på 3 och en half, Italien på 11, Portugal på 2, Spanien på 4 o. s. w. I den afdelning som innehåller Asien, har correcturen med mindre noggrannhet blifwit läst. Man finner der Al-Kalef för Al-Katif, Altan för Altan, Beit-el-Sakch för Beit-el-Sakih, Arras' (Araxos) för Arras, Cahor för Labor m. m. — Flera städer uppgifwas jemwäl såsom stora, hwilka derpå alldeles icke kunna göra anspråk, såsom Kars, hwilken högst har 15,000 invånare, Hella, som blott har 12,000. Merkat i Arabien kan icke kallas någon "märkelig stad," då Förf. förbigått Aden, Zambo, Drefeh, Bohabiternes hutwudstad. Den Proslemiska indelningen i Öst, Perdiska och Lyckliga Arabien är längeledan sörfkastad, såsom hwarcken grundad i naturen eller känd af insbyggarne selsive. Musjag (s. 135) kan ej kallas ett irdiskt berg, ty det ligger långt öfwanför Indiens gränser. Den beräskedja Förf. menar, heter Himalaya. Då Förf. enligt rätta uttalet stafwar Hayderabad, borde han äfwen skrifwa Meisur, i st. f. Mysore, Tschu ej Taischr. Folkwängden i Peking uppgifwas till 2 miljoner, och Nankings till 1, då wänligen den senare anses hysa en starkare folkstock. Wid Japan läses: att länderne äro delade mellan "många små Förfstar, som stå under en Kubo, eller en oinfänkeltessare." Om Dairi nämnes intet ord.

L i t e r a t u r - T i d n i n g .

No 24.

Lördagen den 17 Juni

1820.

Recensioner:

Grammatica Latina. på ett lätt och tydligt sätt, både för Begynnare och dem som Mognare äro i det Latinska Språket, inrättad af Joh. Streling, efter anmodan öfversedd och förbättrad af Håkan Sjögren. 9:de Uppl. Örebro, Lindh, 1816. 232 sid. 8:0.

Wanligen anser man en bok, som redan genomleswat flera åldrar, såsom kritikad från en allvarsammare granskning; och i många fall skulle kritiken wara utan ändamål, om den anställde några strängare undersökningar med alle gammale nytt, som framträder änyo i dagsljuset. Men man är öfverrygad, att wårt undervisningswerk skulle winna derpå, om de läroböcker, som allmänt i Skolorna brukas, ostare än wanligen sker, blefwo närmare pröfwade. Ingen twiflar derpå, att en flöla mindre wäl födtes af en gammal, föråldrad lärare: och med läroböcker förhåller det

sig på samma sätt: de behöfwo, om ej lika ofta, dock åtminstone hwart tionde eller tjugonde år att upprättas eller ersättas genom nya. Gammal wana och ferdom lägga dock stora hinder i wägen: särdeles har detta inträffat i wårt land, der man ännu på sina ställen läser Woldikes Compendium i Theologien, Mennings eller Frölings Logica, Fantz Pärbof i den Allmänna Historien, Wählins i den Swenska, Möllers Kyrkohistoria, Djurbergs Geographi, Peplers Fransiska Grammaire m. fl. och der till och med dåliga editioner af wisa författare (s. ex. af Fenelons Aventures de Telemaque tr. i Westerås) hwart decennium förnyas, ehuru man i stället för dessa böcker dels längesedan eger, dels låtit borde kunna få några bättre.

Wå Nere:s mening ej missförstås! Det wore otacksamt att kosta en flugga på dem, som med slit och iswer att gagna gjort alle hwad i deras förmåga stått och genom sina arbeten undanträngt andra odugliga eller föråldrade. De fleste af dessa män hafwa läns

gesedan ingått i det tyfsta: icke för att ofreda deras skoft, utan för att leda de lefvandes uppmärksamhet på ett för den allmänna bildningen wigtigt ämne, har N. C. fattat pen-
nan.

Äf en Språklära, ämnad både för begynnare och för dem som wunnit mera för-
dighet i språket, måste man göra 3 frånga
fördringar. Den bör ej endast betraktas så
som en hjälpredda att lära declinationer och con-
jugationer samt förwärfwa flitlighet att nå-
gorlunda tyda en lätt auktor; den borde wara
de lägre skolornas logik, en systematisk och
klar anwiesning att redigt fatta andras och
redigt uttrycka sina egna begrepp. I detta
hänseende lemnar Creeling mycket att öfwa.
Der Sidgrens tillägg äro wiserligen af mys-
ten förtejst: han har med wiffklighet begagne-
nat äfklilliga äldre och nyare Språklärer; men
de förbättringar boken derigenom wunnit, så
merendels här och der för sig sjelfwa in-
stedsda, oftast såsom anmärkingar under
texten. Derigenom uppkommer för Begyn-
naren en förwäring och en osäkerhet att we-
ta, hwar han egentligen skall finna det han
wid hwarje tillfälle behöfwer, hwilket gör bo-
ken ganska litet brukbar. Der Sidgren har
af denna Grammatika gjort allt hwad han
kunnat: bristerna i des systematiska byggnad
hafwa ej kunnat afhjelpas.

Den omständigheten, att en Latinisk Gram-
matica ofta är den första, som sätres i en
gofes händer, och att den äfwen merendels
är gör sjelfwa grundläggningen för hans kän-
nedom af modersmålet, gör det äfwen wigt-
igt, att en sådan ej må hafwa ett föråldradt
utseende. Swenska språket är i Creelings
Grammatica ej illa wärdadt, och skulle warit

wärdert för hundrade år tillbaka. Men nu
mera talar och skrifer man ej wanligen så,
som på Sahstedts tid; och säkert stola om 50
år många ord och constructioner synas ufit-
na och föråldrade, hwilka nu äro allmän-
gångse. Häraf följer äfwen nödwändigt, att
en språklära måste lära sig efter tiden.

Rec. will i ordning följa författaren och
göra några anmärkingar.

Sid. 5. Substantivum är det ord,
som utan Adjectivi tillhjelp kan förstås
m. m. en otydlig definition, isynnerhet då be-
gynnaren ännu ej sätt weta, hwad Adjecti-
vum är.

S. 5. heter det, att Adjectiva hafwa
antingen tre ändelser, neml. i Masc. US
et. ER, i Femin. A, i Neutr. UM —
eller twenne ändelser i Masc. IS, Fem. IS,
i N. E. m. m. hwilket måste wara obegrip-
ligt för den, som ej ännu läst Declinatio-
nerna.

S. 6, 7, 8. Comparatio Adjectivo-
rum afhandlas här likaledes på ordit ställe.

S. 9. Genera Nominum äro fem:
Masculinum, Zan: Femininum, Zon: Neu-
trum, Det: Commune, Zan, Zon: Omne,
Zan, Zon, Det. Endast de tre första haf-
wa någonting karakteristiskt, och borde ej
med de senare termerna förblandas. Äfwen
sådana ord, som kunna ämsom brukas såsom
Masc. o. Fem., äfwen som Adjectiva, hwil-
ka kunna nyttjas i alla tre genera, måste
dock alltid på hwarje särskildt ställe förekom-
ma såsom entdera genus, ej såsom två eller
tre tillika.

Reglorna att igenkänna Substantivens ge-

mus äro alls för widlöftiga. Man gör bäst, om man instånker sig till det allmänaste, som ej torde äro idränga undantag. Bruket måste ändå alltid till slut finnas. — Begynnaren bör först och främst lära sig att urskilja genus of bemärkelsen, emedan han endast detigenom kan lära att förstå hvad genus betyder, och emedan dessa regler äro allmänna. De kunna ej blifwa flera än trenne: 1) Masculina äro alla ord, som brukas om en Han: Johan, Sader, dräng o. fl. 2) Feminina — om en Hon: Maria, Moder, piga o. fl. 3) Neutra, om hvilka man kan säga, Det: således bokstafver och alla ord, när de brukas såsom oböjliga Substantiva: stort O, ett sorgligt farväl, Maria är restafwigt. — De öfriga reglorna äro sådana, att de antingen ej kunna af begynneren ännu förstås, eller också hafwa så många undantag, att de ej göra honom särdeles kloke. Han kan ej förstå hvarföre månaders och wådernas namn äro Masc. om han ej får wetta, att mensis et. ventus är flertal hufwudorden, som förstås under; Verbalia på A kan han ännu ej igenkänna; Folkslags namn äro Masculina, när man talar i plurali eller obestämt, i Singulari endast när man menar en man: många af dem hafwa också motsvarande Femin. t. ex. Scythia, Scythissa; Thrax, Threissa; Laco, Lacena. Vid floders, åwensom Landskaps, Öars, Ståders och Träds namn kan man ej inse hvarföre de förra ofta äro Masculina, de senare Feminina, utan att känna att amnis är Masc., regio, insula, urbs, arbor, Femin. men här äro så många undantag, att man ej borde belasta gafsens minne med en sådan regel.

Äf ändelsen kan lärjungen wiserligen lära känna flera ords genus; men reglorna böra

wara så och merare rediga än *§§. 10—15*. Man bör lära begynneren att endast då taga sin tillflykt till dessa regler, när de ofwänkannda allmänna ej kunna begagnas, på det han ej må råka i bryderi, då han finner, att rex och lex, honor och soror, nurus och fructus o. fl. äro olika till genus. Terminationsreglorna borde vidare ej föregå Declinationerna, utan såsom upplysande anmärkningar följad dem. Grekiska ord torde ej för begynneren böra komma i beräkning. Strelings regler äro en stor plåga för alla gossar, som ej hafwa ett owanligt glesminne. Streling har nästan endast sett på första bokstafwen eller bokstafwerna i hwarje ord, men nästan intet på ordens flexioner. Således om wid 3:e Decl. anmärks, att Masc. äro ord som ändas i Nom. på OR, OS; och i Gen. Öris, så behöfves blott ett undantag i stället för tio; dessa närbestämda ändelser (honor, honos o. fl.) kunna ej bekvämt följäs i tvänne regler, då man ställer ändelserna ER, IR, OR tillsammans i enda. o. s. w.

§. 16. Not. 2. om unus, solus m. m. borde sparas till dess man är färdig att gå till Pronamina.

§. 24. o. följ. Anmärkningarna till tredje declination kunde vara mycket redigare ordnade.

§. 33—35 upptagas of register på ord, som wänligen brukas endast i Singulari eller endast i Plurali. De äro till större delen offattade i minnesverser, förmodligen för att lättare kunna läsas utan till of begynnerens ett besvär, som icke stort skulle löna sig, i synnerhet som många af dessa ord ej ofta förekomma hos de auctoror, hvilka brukas wid skolundervisningen. Öfversättningen är en öfversättning af dessa ord insatt öfver hwarje

je minnesvers. Man kan wäl knappast finna en widrigare råa för daat, än:

"Småttarmar; catheder; confect, bete, wapen.

Ilia; cum rostris; bellaria, pasqua, et arma.

Inelwor; gra'del efter föräldrar eller anhörige; troläsning; ämbets-skyl-digheter; äretjenst är dōda.

Exta; parentalia; et sponsalia; munia; justa."

och så till sidans slut.

§. 45. o. följ. Wid Pronomina borde orsakten anföras, hwarföre de fleste sakna Vocativus; man behöfde då icke att upprepa wid hwart exempel: vocativo caret. Wid förswensknigen af exemplen bör man ej upptaga all, som kan passa sig i en seitare öfversättning, utan endast hälla sig wid den bokstäfliga. Således bör icke Genit. Mei öfwer-sätas med min, Genit. Nostri Nostrum, och, wi (?), sui, hans, sitt, deras.

§. 48. Quis och qui borde ej sammanblandas.

§. 50. Verbum impersonale, som icke har alla Tre besagde personer, utant allenast den tredje personen af Singularis Numerus, t. ex. Decet, det höfvs; dicitur, man säger, eller det säges. Impersonale, är efter orden: Öpersonligt, ett verbum, som är obestämdt i anseende till person, t. ex. det regnar, det anstår, regna, anstå. Äf den oivan anförda definitionen skulle man lätt kunna draga den slutsatsen, att man kunde öfversätta decet ej blott: det höfves, utan äfven: han eller hon höfves; — och att infinitivus och participium i alla impersonela verba sakades. Dicitur är ett mindre passande exempel, när

man vill göra skillnad mellan de verba, som endast brukas impersonaliter och alla de öfriga, hvilka någonsång så nytjas. — För öfrigt kommer alle detta i otid, innan man ännu lärt känna verbi personaländelser.

§. 51. Den gamla indelningen af Verbum, i Activum, Passivum, Neutrum och Deponens är nog haltande. Man sammanblandar då på ett förunderligt sätt, om man så får säga, den yttre och den inre formen. I anseende till den yttre flexionen, finnes blott twenne slag: activum och passivum. I anseende till den inre, som bestämmes af hetswa bemärkelsen och constructionsättet, kunde man dela Verba i trenne slag: Activa, Passiva, Neutra. Men då ett Activum alltid har sitt motsvarande Passivum och med detta samma utgör ett helt, wore det kanske tjentligare att antaga benämningen: Transitivityvum och Intransitivityvum. — Deponentia äro tillfom Neutro-passiva, en särskild art, som bör särskilt tagas i betraktande. Ganska egenliga är Streets definition: Deponens är det som har ett Passivi ändelse, men ett Activi bemärkelse, eller conjugeras som Passivum och förswensklas såsom Activum. Man får wäl i en notweta, att Deponens förswensklas skändom såsom ett Neutrum, och sällan såsom ett Passivum; men hwarföre skall då Deponentia ren lära sig en felaktig definition? och huru många läsa wäl sin uppmärksamhet wid den besagade råttelsen? Blund Deponentia äro ganska många med intransitiv bemärkelse, och enligt den naturliga utvecklingen af språket är det troligt, att de första deponentia uppkommit på det sätt, att ett ursprungligt passivum öfvergår fört till reciprok, sedan till intransitiv betydelse, till d. s. man slutligen

Äfven böjde bruka wisa dylika verba så som actiua. Wigtigt är det emellectid att göra skillnad mellan Deponentia af transitiv och intransitiv betydelse, äfwen derföre, att Begynnaren annars ej kan förstå, hwaro före somliga hafwa partic. fut. på dus, andra icke. Förståeligt bör man ej bestämde säga, att Deponens conjugeras som Passivum, då man måste sedermera till en del taga sina ord tillbaka. Anmärkningarna sid. 56, samt hela sid. 57, 58 kunna ej läsas med fördel förr än man lärt de regelbundna Conjugationerna, hwilka widtaga s. 59.

Kanhända borde man föredraga mones eller något annat för det wanliga doceo så som paradigma emedan supinum af 2:a Conjugationen, enligt regeln sid. 56, lyctas på tum och doctum är en oswifelse. Wigtigare är dock själwa Conjugationssystemet. I Struelings Grammatica äfwen som i de flesta hos oss gängse är Futurum Exactum upptaget såsom Futurum Coniunctivi. Detta futurum som bildar en öfvergång mellan alla tempora äfwen som mellan Indicativus och Coniunctivus, kan, såsom bekant är, aldrig brukas i en sats, der Coniunctivus ofwifeligen fordras, och synes sålunda med rätta hafwa blifwit of ngare språklärare återade till Indicativus. Deremot wore det wifertigen skäl att bland paradigmata anföra futurum periphrasticum, hwilket så ofta förefommer. Bland sel, som denna Grammatica ensam erbjuder, kan man anmärka den Swenska Öfversättning, som är bifogad paradigmata. Samma beist på noggrannhet, som oswändre är anmärkt wid några pronomina, finnes här i ännu högre grad. Perfectum och Plusquamperf. Coniunctivi öfversättas lika med samma tempora i indicativus: en begynner

kan deras lätt fluta, att det är sigilligt om han öfversätter: jag har älskat med amavi eller amaverim. Ännu sämre är, att man ej iakttagit en noggran liknällighet mellan den första och de öfriga Conjugationerna, utan det heter: Amem, jag må älska, Doceam, jag lärer eller må lära; Amarem, jag skulle älska, Docerem, jag lärde o. s. w. Lika ordigt är det att öfversätta amavero, jag warder älskande (så Swiswer wäl knappast någon Swensk nu för tiden), och amatus fuero, jag skall hafwa älskat, emedan begynner saknar ett gemensamt hjälpverbum i swenskan, hwarigenem han lättare kan igenkänna samma tempus.

§. 65 finnes bland anmärkningarna ett kort schema för att wisa, huru Deponentia conjugeras. Detta borde för att ej lättare förbigås, hafwa ett rum i själwa texten och läsas utantill. Nec. har ofta träffat gofår, som temligen wäl kunnat läsa Cornelius Nepos, men ej rätt conjugera ett Deponens i infinit.

§. 89. Dari och Fari hafwa ej 1:a Pers. Sing. Præs. I det senare verbum fattas dock mycket mera; det är nästan lika defect som ajo eller inquam.

§. 93, 94 Adverbia, i 14 clofer, uppräga twenne sidor: deremot Præpositiones en enda, s. 95. De snare behöfde dock att närmare förklaras med exempel och framför alle noggrannare öfversättas. En redig förståelse af præpositionernas betydelse både för sig själwa och i sammansatta ord är en af de ansewärdaste saker i en språklära. När en Begynner t. ex. läser: Adversus emot; Contra emot (owån); Erga emot (wån); huru skall han weta när adversus kan nyttjas? Widare: Ob. Propter, för, för skull; Præ för, för skull; skall han ej anse den senare

präg. för liktydig med de förra? In mer: Pro för, efter; huru skall han kunna föreslå så motsatta bemärkelser? Slutligen: somliga taga till sig både en accusativus och en ablativus, såsom: in, uti, på, m. m. Här wore väl nödigt att med exempel förklara detta olika constructiones sätt, om ej begynnaren skall förblanda mycket åtskilda satsfält; in urbem och in urbe; sub noctem och sub nocte o. s. w.

Syntaxis är i en Språklära för Begynnare kånhandad den svåraste delen att väl utföra. Grammatikens indelning i Orthographi, Etymologi, Syntaxis och Prosodi, från hwilken det ej torde wora lätt att afvikta, medför redan den olägenheten, att Begynnaren ej steg för steg kan fortgå i språkkunskapen, utan måste på sina ställen göra stora språng från det ena till det andra ämnet, och på andra inhämta saker, hwilka han ej kan förstå förr än han kommit längre fram. Prosodien är ej endast en Verslära; den innefattar äfwen grunderna för uttalet (Ämningarne kunna de med mindre till hänförelse till Orthographien); sålunda borde den till sina grundideer ej utgöra den sista delen i grammatiken. Utan kånedom af Etymologien kommer man ej långt i Orthographi; men Etymologi och Syntaxis gå så nära in i hwarandra, att Etymologien måste blifwa en tanklös utanklära, till dess man hunnit till Syntaxen. Man har i senare tider warte män om att tidigare än tillförene göra ungdomen bekant med Euclides; och det är wisserligen af en stor nytta att ej för sent börja ett studium, der allt är byggt på klara principer och hwarje sats utvecklar sig ur de föregående. Skulle ej en Språklära, mutatis mutandis, kunna inrättas på samma sätt,

d. w. s., så att lärjungen redan wid första genomläsningen steg för steg leddes från det ena till det andra, utan att behöfwa öfwerhoppa någonting, och utan att så låsta något i minnet, som han ej med tillhjälp af det föregående kunde förstå?

Men det skulle blifwa för widlöftigt att här närmare utveckla detta förslag. Det har stora svårigheter, bland hwilka den ej är den minsta, att en så inrättad Grammatik trofögen skulle genom sin nyhet wiana liter förtröende hos mängden af lärare. Så mycket borde dock ämningarne kunna winnas, att syntaxen i våra Språklärer mera consequent ordnades. Genom den wanliga indelningen i Syntaxis Convénientiae, Regiminis och Ordinis kan man ej undwika att rubba den naturliga följdén af reglorna och ofta nog lära en lärjunge läsa, hwad han först längre fram med tillhjälp af en annan regel kan förstå. Exempel härpå framdeles. Fördrigt är stället mellan Convenientia och Regimen mera skenbar än grundad i sjelfwa sakens natur. Ty denna Enlighet mellan ord kan för ingen del wara godtycklig; någotdera måste dock wara hufvudord, efter hwilket det andra skall rätta sig. Man kan sålunda lika väl säga, att ett Substantivum fordrar ett Adjectivum af samma genus, numerus och casus, som man säger, att ett Verbum Activum fordrar Accusativus.

Enligt Nec:s tanka bör Syntaxen börja med en inledning om konstruktionen af hufvudorden i enkla sätser och af särskilda sätser i perioder. Utan en sådan inledning skall lärjungen råka i många bryderier och ganska långsamt genom eget begrundande lära, hwad han lätt bör kunna inhämta med tillhjälp af läroboken. Derefter böra reglorna följa i en

naturlig ordning, så att de första innefatta hufvudordens konstruktion i enkla sats, innan man kommer till dem som omgå perioder. I detta afseende har Wallenbergs Syntaxis Latina Linköp. 1796 ett ofrutligt företräde framför sina Svenska medtäfvere; författare och beständare är inledningen till Syntaxen i Latinsk Grammatica för Begynnare Stockholm. 1798, som lärer vara författad af Höijer, Men det är tid att återgå till Streling.

1 Reg. Ett Adjectivum och Substantivum skola komma öfverens i lika Genere, Numero och Casu, såsom: Tranquillus animus — Hvarföre är tranquillus singularis? Derföre att animus är singularis. — Hvarföre är animus singularis? Derföre att tranquillus är det. Man kan ej undra på, om man lär sådana svar af en geist, som ej af sig själv genast kan weta att substantivum är hufvudordet. Fördförigt borde denna regel ej vara den sista. Ett substantivum och ett Adjectivum göra ej någon fullständig mening, om man ej i tankarna sammanbinder dem. Men säger man: animus est tranquillus, så är prædicatet sammansatt och satsen således mindre enkel än en som består af ett substantivum och ett verbum.

2 Reg. Pronomen Relativum, Qui, quæ, quod, så och quantum och qualis, komma öfverens med föregående Substantivo eller Pronomine Demonstrativo uti Genere och Numero, men icke alltid uti Casu, hwilket af följande Verbo regleras. Kan man då säga, att pronom. relativ. regleras af det följande verbum när pronom. är subjekt, eller styres af en præposition i accusativus eller ablativus? Sånsta bestämde har Wallenberg: Casus blifwer den som ställningen i den relativa meningen

fordrar. Fördförigt är denna regel nog inifrån: icke endast pronom. relativum, utan adjectiva i allmänhet, måste råta sig efter sitt hufvudord i genus och numerus ehuru de icke kunna råta sig efter detsamma i casus, när hufvudordet förekommer i en föregående sats och der i en annan ställning, t. ex. Cornel. Nep. Præf. "Pleraque nostris moribus sunt decora, quæ apud illos turpia putantur." — Illos har afseende på det föregående: Grajorum. Milt. 7. "Classem septuaginta navium Athenienses eidem Miltiadi dederunt, ut *insulas*, quæ barbaros adjuverant, bello persequeretur. Quo imperio *plerasque* ad officium redire cœgit, *nonnullas* vi expugnavit." Plerasque och nonnullas stå här tillfälligtvis i samma casus som insulas, men måste wänta af samma genus och numerus o. s. w. Om man lärde begynneren att i sammansatta perioder, der det behöfdes, alltid supplerade hwarje sats i tanken, så skulle hela Syntaxis Convenientiæ kunna bringas till en enda hufvudregel, af hwilken de öfriga blott wero särskilda tillämpningar. Reg. 3 om bruket af pronomina reciproca, och Reg. 4 om skillnaden mellan Genit. Mei m. fl. och pronom. possess. Meus o. fl. hörer snarare till Etymologien än till Syntaxen. Alla de sex första reglorna hos Streling, isynnerhet de fem senare, äro obegripliga för begynneren, till dess han hunnit längre fram i Syntaxen.

En stor oröda har uti det följande uppkommit derigenom, att ingen skillnad göres mellan hufvudreglorna, hwilka äro gemensamma med andra språk, och de särskilda tillämpningar, som uppkomma genom wissa

slipser eller för Partiet egno talesätt: (de senare äro sällan eller aldrig förklarade). Således kan det ej vara mer än en hufvudregel för bruket af genitivus, en för dativus, twenne för accusativus (neml. då det styres af verbum eller af præposition) en för vocativus och en för ablativus. Hos Streling är ingen ordning emellan reglorna. Således får man läsa Nio regler af Syntaxis Ablativi, innan man kommer till sjuhundra grundregeln om præpositionerna, som fordra ablativus. I Syntaxis Coniunctivi har man gjort sjuhundra hufvudregeln till den andra o. s. w.

Genom en oegentlig tolkning af wiså ord och talesätt hafva flera regler inflytt i den Latinska Syntaxen, hvilka wäl ej böra utslutas, men dock så förklaras, att de ej wärfä missförstånd och oreda. Således borde det ej lemnas obemärkt, att alla verba, hvilka konstrueras med dativus eller ablativus, äro Intransitiva, om de ock genom en liten wändning i uttrycket skulle kunna öfversättas såsom Transitiva. Begagna sig af Tillfället, är lika Swenskt som att säga: nyttja tillfället; men det senare svarar mindre ordogonnt mot det Latinska: uti occasione.

Ännu ett prof på ordning lemnas anmärkningarna till Syntaxis Ablativi Reg. 9, af hvilka den första och andra helt och hållet, men den tredje till en del höra till Syntaxis Accusativi.

Syntaxis Coniunctivi, den siffigaste delen af Syntaxen, är oredig: många exempel behöfwas der mera än på andra ställen.

Syntaxis Infinit. Reg. 1. När twenne Verba komma tillsammans i ett Commate utan Coniunction, står det senare uti In-

finitivo. Huru wäl man efter denna regel förklara talesätt, der infinitivus är subject: scire tuum nihil est o. s. w.?

(Slutet följer.)

Biographisk Förteckning på de Herrar och Wän, af Adeltiga Ståndet, som blifwit utnämnde till Commendeurer eller Ledamöder af någon af de Swenske Kongl. Orden, eller att wid dem bekläda Officiants-embeten. Christianstad, Cedersgreen, 1818. 96 sid. 8.0 m. Register.

Uti Företalet anmäles, att Bibliothecarien Gjörwell anmodade Förf. att uppsätta denna Förteckning och tillhöd detta arbete ett rum bredwid de flere så kallade Lingder i det verk hwarmed han slutade sin literära bana och som han utgaf under namn af Dreswärling; men att flere saknade upplysningar i ämnet nekade Förf. tillfälle att uppsylla hans begäran. — Denna förteckning sträcker sig till och med d. 11 Maj 1818. Biographierna äro med förther och noggrannhet utskrivne. Likwäl fattas de Norriska Presternas (utom Bisk. Nordahl Bruhn) alldeles. Förf. hade öfver wärden af denna skrift, om han tillagt de literära arbeten hwar och en utgifwit. På omständigheter äro förbigångne. Likwäl saknas wid art. Jac. Tengström (s. 41) att han 1817 wid Reformationsesten blef utnämnd till Eke-Biskop i Finland. Förf. öfrige äro dessa uppsatser ganska correcta. Såsom skriftel må, dock anses att Swärta Socken i Strengnäs stift sid. 69 kallas Swärtuna.

L i t e r a t u r = F i d n i n g.

No 25.

Fredagen den 23 Juni

1820.

Tesin och Tesiniana. Biographie med Anecdoter och Reflexioner, samlade utur framledne Nils-Nådet m. ra. Grefve C. G. Tesins egenhändig Manuscripter. Stockh., Znnullius, 1819, 430 sid.

Någon torde med undran anse, att Swensk Literatur-Tidning så länge dröjt att onmdla närvarande verk, utan motsägelse det märk-wärdigaste, som förledet är utgått från swenska bokpressen. Med skäl kan det yrkas, att på allt, hvad som gör en verklig heder åt vår Literatur, borde man snart söka fästa en mera allmän uppmärksamhet. Men merendels är det just verkets egen förtjenst, som förswärar och recenserande. En god bok måste långsamt och stigt omsluderas, innan man kan vara förvisad att hafwa uppfattat allt, hvad nogare bör besinnas, och innan den förtjusning, som ypperligheten väcker, kallnar tillräckligt, för att lemna rum åt den lugnare granskningen. För Rec. skulle det vara den största sågnad, om Läsaren, efter genomgåendet af det nedanstående, icke skulle tycka,

att han ändå alltför mycket skyndat med förkunnandet af sin åsigt.

Will man se på alla de Biographier, hvilka i någon nyare Literatur förvärfvat sig ett anseende för ästhetiskt värde, så hafwa de, i mer eller mindre mån, än så eller så modifierade, hufvudsakligen rättat sig efter trenne, fins emellan karakteristiska olika mönster från forntiden, och lemnade af Cornelius Nepos, af Tacitus eller af Plutarch. Det är onekligt, att den som mest värderar, i en lefversnebeskrifning, att så se en klar, ren, på hufvudsakliga, i riktig ordningsföljd anbragte, historiska data grundad karakterteckning af hjelten, allstädes genomskymta berättelsen om hans iden — den skall gifwa yppersta rummet åt Plutarch och helst önska att alla andra Biographier efter honom bilda sig, liksom den, hvilken framför allt eftersträfwat en lätt, allmänt fattig, men något ylig och mager taffa, uppdragen af strödda, wäl utvalda anecdoter, den skall framför alla åt sig utvälja Cornelius Nepos. Tacitus åter, i sin Vita Agricolæ, uppfyller minst deras för-

dringar, som i Biographens Skildring vill se-
 dragen af en främmande individualitet; han
 kände neml. att han inom sitt eget bröst ha-
 de en sådan rikedom, att han af den kunde
 gifwa något wida intressantare, än alle hwad
 genom andras betraktande skulle kunna sam-
 manlockas. Det war icke det enskilda indi-
 viduum eller den enskilda händelsen, som wäck-
 te hans deltagande eller för honom war wig-
 tig, antingen han tecknade en biographi eller
 en statshistoria, utan blott den synpunkt af
 lifwet hwilka de för honom fixerade, den Phi-
 losofhi öfwer Stat och Verldshändelser, hvil-
 ka de hos honom föranledde. Dersöre läser
 ingen, som kan göra sig reda för sina företag,
 Tacitus, egentligen för att lära känna Bri-
 tanniens erdfrare, utan blott att inhämta
 hwad en af hans tids skarpare Statsmän och
 husfaste hufvuden, tänkt öfwer de lägen, i
 hwilka Agricola sig befann. Agricola war för
 honom intet annat än den så kallade kärnan,
 kring hwilken han formade bronztatuen af
 sin bok. Ser icke Rec. alldeles misse, är
 denna Vita Agricolæ förebidnen till Tefin
 och Tefiniana.

Rec. har ansett det nödigt, att på detta
 ställe anryda, hwad man af närvarande bok
 hufvudsakligen bör wänta. Den må icke öf-
 mas af den, som icke söker annat än en full-
 ständigt och trogen målning af hwad Gr. Tes-
 sin varit och hwad han gjort. I detta fall
 skulle man finna sig mindre tillfredsställd. I
 anseende till det inflyrande har utswade på
 de allmänna ärenderna under sin tid, hade
 naturligtvis för detta ändamål fordrats en
 fullständig öfversigt af periodens politiska
 wärf, bemödanen och åsigtter. Denna saknas.
 Endast här och der framskymtar tendensen af
 det Part, Hattarnas, till hwilket Gr. Tesin

hörde, hwaremot Wärbornas eller motpartiets
 åsigtter och stråfwanden alldeles lemnas i fluga-
 gan. Ja, till och med förbigås helt och hål-
 let den märkwärdiga wändpunkt i de allmän-
 na affairerna, då, på 1750:talet, Hofwet ssefte
 ändrade syfte och från Hattpartiet öfwer gick
 till Wärborna, ehuru denna förändring icke
 skulle heras wara någon, och dersöre partierna
 omwexlade namn. Igenom denna utelämn-
 ning står här Gr. Tesins fall från högsta
 höfgunst till verklig onåd — ester erforandet
 af denna förändring så naturligt — aldeles
 oförklarligt, och framwisas blott och bart, som
 ett werk af owänners kabaler. Men öfwer
 att dessa skulle kunna verka, behöfdes or-
 saker.

Detta kan öfwen till någon del förminska
 obehaget af Gr. Tesins beständiga klagan öf-
 wer den ogunst, i hwilken han wid Hofwet
 råkat, emedan det nu synes som om han be-
 klagade sig öfwer att den styrande Makten
 antagit wisa grundsatser, dem han trodde skulle
 le bereda fäderneslandets osärd. Men utan
 detta måste dessa Gr. Tesins beständiga fem-
 merrop öfwer sin onåd, föresälla oss söga wärdig-
 ga en manlig och upphöjd själ, men ännu min-
 dre förstå wi Biographen ssef, då han förstå-
 krar, sid. 2, att han, Tesin, "soll genom
 Hofwets förförlse mycket djupare än hans
 wedertlikar." Till denna slutsats har Höf. wiss
 serligen endast kommit genom Tesins egna
 klagomål, ty ssefwa händelserna bestyrka det
 icke. Att hwad som hände honom, war att
 år 1752, då han om sommaren begärde ledig-
 het från sina ämbeten, förordnades Gr. Strom-
 berg till vice Gouverneur (sid. 154); att
 Konungen år 1753 lät, utan Tesins anmä-
 lan, insätta i Rådsprotocollerna, "att han
 ytterligare ämnade begagna sin tjenstfrihet",

och att "Hiel föd mätte honom wid Hofwet" (sid. 158). Slutligen att ett uppträde föres för mellan honom och Konungen, som slutades så, att Konungen hotade att anklaga honom för JustitiäConzleren, hwarpå hans dimission från Gouverneursämberet följde, liksom med bibehållande af fulla lönen (sid. 165). Detta torde icke med skal kunna kallas ett så djupt fall; och det fall, hvar verkligen gjorde, torde något hvar finna icke så alldeles orättwist, då man på engång erinrar sig hans förfärliga Elevs stora anlag, och tillika den bildning Gref Tessin gaf honom, som alldeles rättfärdigar innehålllet af Drottning Lovisa Ulricas fråga: voulez vous donc eternellement negligier cet enfant? (Sid. 163). Och de underrättelser om sin uppfostringsmetod, som Gr. Tessin meddelat (se Noterna sid. 161—164), bekräfta ännu mera denna anmärkning, i synnerhet om de vidare samsföras med de så kallade En gammal Mans Bref till en ung Prins.

Men om dessa, liksom om Gr. Tessins öfriga litterära arbeten, talar Förf. nästan intet, och dock målar Gr. Tessin, i dem, så träffande och påtagligen sin karakter. Man ser i dem bilden af ett mera qvickt, snillrikt och lätt, än ett genialiskt och djupsinligt hufvud, odladt mera genom en vidsträckt, än ordnad och grundlig beläsenhet, ledt mera af smaken för det prälande, froppanta, ögonblicklig effect verkande, än för det rent stöna, gedigna och djupträngande. Så ser man honom äfwen i sin politik. Han wille gerna spela Chef för ett frihetsparti och ändå stå qwar i hofwets ynnest, för att prydas med all den skåd, som i hofens ögon väcker uppsände. Dersöre smärtade det honom så djupt, att denna hans tjenst hos twenne Herrar icke

wille lyckas. Men äfwen efter sin onöd afhölls han, af sitt hopp och sitt sträfswande att återwinna den Hofgunst han förlorat, från att taga ett afgörande steg, hwarigenom han odeladt egnade sig åt det intresse, som uppstod det, hwilket skulle heras wara hans parti. Han älskade dock upprigtigt sitt fädernesland; men hans grundsatser tillät honom icke att se dess lycka i något annat än en, utan synnerlig egen ansträngning, genom främmande subsidier och diplomatiska flingingar wunnen yttlig glans. Heroism och genialitet woro alldeles obekanta elementer i hans Statskonst.

Men Förf. har consequent dersöre utlemnat Gr. Tessins litterära arbeten ur sin beaktelse, emedan han fästare dem utresurande wid den ljusa sidan af Gr. Tessins karakter. Det är också onekligt, att denna karakter hade så mycket ljus — fastän kanske mera då han betraktas såsom en privat än såsom en publik person — att derigenom redan detta skulle kunna ursäktas. Hans kärlek för Söderneslandet, hans egen owanliga ämbetsmansna duglighet, hans manligt intagande, romerskt utbildade talekonst, hans urbana lefnadsätt, hans nit för Wetenkskaper och Konster, och hans kraftiga befordran af alla de unga män, hwilka inom hans tids horisont å denna hans löfwade att göra Swenska namnet heber (såsom en v. Linné m. fl.), måste alltid wid hans namn fästa erklanslans hogkast och kring detsamma sprida en glans, hwilken under de efterföljande tiderna blef allt klarare och klarare wid hägkomsten af att all storhet är relativ. Redan detta urskuldar fullkomligen Förf. att han, liksom Tacitus med Agricola, uppdragit sin tassa öfwer Gr. Tessin utan anbringandet af alla flugpartier, och det, hwad man beremot i artistiskt häns

seende kunde hafwa att inwända, försvinner alldeles, då man sårer uppmärksamheten wid den tacitanska tendensen af hela werket, och hwilken Nec. redan framföre såg att antyda.

Förf. har icke så mycket sett i föremålet för sin berättelse den Grefwe Tessin, hwilken verkliga leste och verkade i Sverige mellan åren 1695 och 1770, utan fast mera blott den fixerade gestalten för sitt ideal, af en wärdig, verksam, men genom andras cabaler och ett ensidigt beräkande Hofes lätt sinlighet fallen minister; och är detta ideal länte han blott hwad som behöfdes för att wäcka för dersamma ett så mycket lifligare historiskt intresse. Så har Förf. lika mycket genom det urskifvande walet och det, på sina ställen, wäl beräknade inståndet af Gr. Tessins yttranden, som genom sina egna, berättelsen bliffligt genomskådande och upplysande, forta, men alltid träffande reflexioner, låtit sin egen politiska åsigt framskymta. Enligt denna skulle det för hwarje Stat wara den önskanswärdaste formen, en constitutionell Monarchi, i hwilken en myndig Aristokrati, bestående af verkliga dugliga, redliga och kunniga medlemmar, bibehöll jemwigten mellan Hofwets stråfwande efter utwidgad magt å ena sidan, och den större mängdens hjälpe för demokratiskt sjelfswäld å den andra. Med ett ord: ungesår sådan som 1720 års Regeringsform, enligt hwilken, jemte den helgade konstituerande myndigheten hos det hela, det lemnades åt hwarje utmärktare individuell Kraft fritt spelum att verka och till sig leda uppmärksamheten (man läse t. ex. sid. 35, 57, 135 m. fl.). Skulle man än icke i alla delar wara ense med Förf. i dessa åsigtter, skall dock ingen läsa denna hans utveckling af dem, utan det största gagn för sina grundsatser, utan att få sina tankar öfwer

Stat, Regering, Medborgelig frihet, och andra ämnen, som med dem stå i sammanhang, på ett tillfredsställande sätt utwidgade och bestående.

Men denna politiskt-theoretiska förteckningen är icke den enda i närwarande ypperliga bok; den äger en lika stor, ännu mera märkbar inom wår Literatur, i och genom sin styl och sin diction. Dess allmänna karakter är, från början till slutet, lugn wärdighet som intager, öfwen på de par, tre ställen, der den med lätt hand synes blott annalstiftligt skizzerad, och som snart i Förf. föräder en, under Statenswärf gränad tänkare. Jemte detta lugn uppenbarar sig Förf:s hjerta, hans innerliga warma känsla för sin boks hjelte, i en wis ton af saknande melancholi, som wänder sig gerna från det närwarande, för att söka tröst i minnet af det föremål för wördnad och tillgifwenhet som icke mera är till. Och detta under ett wal af korta, tankdiga, wäl afwägd och dock lätta och naturliga uttryck och perioder, alla af en manlig kraftfullhet, som påminner om Swenska Dictionen från den tiden, då Tessin och Höpken talade. Då man läser t. ex. sådana uträder, som dessa, sid. 218. "Swenska Friheten uppställdes af stadiga forndagämån, som ej beräknade eller ännu kunde beräkna huru mycket af den skulle urarta och afgå under striden emellan fattigdom och en stigande fåfånga, wid utländske Cabinetter's försärliga politik, af inhemska lycksöckerter och höfintriger. Tessin widtog ungesår der Partierkerne slutade, men såg något längre fram. Lika nitist som de för hela systemet, affatte han på båda sidor en wis lott för menskliga swagheter, medgaf några rörelser, ömsom af despotismen och folkwäldet, och trodde att Republiken emellan begge skulle gå fram till bestånd och wålmagt, egentligen ledd af Dådets

waksamhet och medlande kraft. Ett och fyratio år söljde och älskade han denna friheten; såg henne i sin korta ungdoms oförderfwade, wälgörande flick; wakade, söljde, äfwen med lifsfara, för henne under förödelsens wädliga tider; ränte hennes otack under anarhiens förbittring. Ytterligheterna på alla sidor öfwerstege hans beräkningar: tiderna blefwo honom öfwermågtige, och wi hafwa sett förmodgenhet, talanger, arbete, hofgunst, lugn, hederstrykte, allt förqäswes uppoffradt för — Höpfens Fädernesland. — Han tillkänkte sina medborgare mer lycka än de kunde bära; trodde dem om mer dygd än de kunde bewisfa; uppoffrade för dem mer än de wille erkänna. Han dog bedragen på sin samtid, och efterlemnade blotta idealerna of en rätt foderlig Regering och ett fritt lyckligt samhälle, på hwilka han såfångt använt alla sina mödor och omsorger. Han lefde nog länge för att misfördsta om Republiken; men "hans ögon woro i jorden murkade", när denna frihet, på så ofwarsamma sätt profwad, hotad och förfäktad, sundom så låck och öfwerdådig, ändtligen öfwerumplades, snärjdes och söll, lik Carl XII i Bender, matt och uppgifwen i de händer som fångat dem. — Förlorad för sitt tidehwarf, liksom flere ypperlige Män, är han det nästan äfwen för efterwerlden. Hans politiska grundsatser woro för höga för det närwarande slägt: hans tjenster äro till en stor del utplånade af tidernas fliten. Statswälförningar hafwa affkört serplantningen, inflyttelsen af begge, och hans minne synes of nu mer aflägsat och fremmande, liksom om han ej hade warit wår. — Hans rena, i skämt och ofwarsamt bewarade samwete, öfwertröskade alla falska rykten och beskyllningar och tillät honom ej att ryckas med agget om sin bildning. Han gjorde med afunden

som med den hungrige, låt taga af sin ymnighet, tills föga mer war öfrigt än det goda han aldrig kände: hoppet om upprättelse af efterwerlden. Han misfändes i våra faders tid "och förtröskade på of." — — När man läser detta, säger Nec, se wi någon ting helt annat, å ena sidan, än den skrufwade, trasflade gängen i uttrycks- och meningshyggnad, och å den andra, än den inre nakenhet, den ideesfattigdom och tomhet på innehåll, som man en tid bortär hos of gifwit namn af Wälsatlighet. Och i anledning deraf önskade Nec, att liksom detta måsterstycke icke bör saknas hos någon swenskt medborgare, bör det framför alla studeras af den som önskar öfwertygga sig att swenskan ännu är mågtig af ett fädt bildadt, elastiskt obunder föredrag med bibehållande af hela dess urgamlas, manliga genius.

Sednare delen of boken, fr. sid. 223 till sid. 430, intages af Teßintana. Wi hafwa, inem wår literatur, icke många skrifter på ana. Och kanske är den närwarande den första åkra, om wi inskränka dess bemärkelse till en sådan samling som innehåller blandade och strödda reflexioner, små uppsatser, anteckningar, erfarenheter och insällan af en utmärkt man. Wigt är det åtminstone, att så eller ingen bland alla ana-skrifter, äfwen från främmande länder, är så lyckligt wald. Det mesta utgöres af reflexioner öfwer Statens politiska ställning, karakteristiker af den tidens märkwärdiga personer, men derjemte finnas här äfwen wigtiga anteckningar i wårt fäderneslands häfder, i Konsternas och Wetskapernas historia, i Deconomien o. s. w. Och ingen anmärkning, så oberydlig den än kan synas, såsom t. ex. öfwer wärdeteken, m. w. är utan sin wigt och sitt värde, såsom gifwande en äfädlig bild af den werksamhet

som ännu utmärkte Tefins lefnadsaktion. De äro utdragna ur hans Dagbok, som utgör icke mindre än 40 handskrifne folianter, förvarade på Åkerö Sätergård i Södermanland. Dock vill Rec. icke länge uppehålla sig wid dessa Tefiniana, så mycket mera som de böra vara de flesta läsare väl bekante, emedan Allmänna Journolen en lång tid började, med verklig gourmandise, ur desamma stillat sin hunger. Dock kan Rec. ej afhålla sig ifrån att sätta uppmärksamheten på den Caractere de Charles XII. (sid. 396 — 400), som Gustaf III, såsom Kronprins år 1768, uppsatt, emedan den visar att wid den tiden han riktigast och säkrast af alla i sitt rike, bedömdo den före konungelige sista kämpen.

Bref öfver St: Petersburg. Af Fanny Tarnow. Åbo, Frenckell & Son 1820. 218 och 34 sid. utom Företal.

En hufvudstad är, hvad man dock ofta bestridt, en bild af seltwa landet. Det wore visserligen swårt, att finna en repräsentant af det omäätliga Ryska Riket, hvars Charakter ej kan uttryckas i en enkel bild, men Petersburg är det dock i många hänseenden. Liksom detta Rike sjelft, så gifwes det i nyare tider knapt någon stad, som funnit en höfligare tillväxt, än denna, hvilken nu räknar en befolkning af nära 300,000 människor. Dess arkitektur är lånad från nästan alla nationers: från det gamla Greklands, Italiens, från Hollands i afseende på canalyggnaderna, blandad med en visig egen inhemsk physionomi. Wredwid palatser, hwilkas facader äro lånta från Minervas tempel i Athen eller

uppförda i den renaste stil, stå byggade af en äfka orientalistisk smak. Jugenslades i Europa, utom i Constantinopel och kånhandna i en och annan af medelhafwers hamnar, ser man en sådan sällsam blandning af inwånare; infödde, af hwilka en del bibehållit den nationela drägen med det långa skägget, från alla rikens trakter, en del åter till sitt yttre fullkomligt europeiserat sig, Swenskar (hwilka här finnas till ett antal af 1800), Fransmän (2300), Tyskar (18000), Armentier, Persier, Kossacker, Kaukasier, med flere Asiatiska folkslag, hwilkas olika drögter ger ögat en angenämt öfverraskande tafsa af mångfald och omwexling. Man möter här, liksom öfwerallt i stora städer, de starkaste contrasten af armod och en verklig asiatisk lura, under europeiska former; tafstor af den närwarande tidens högsta förfining och seder, från Peter d. I:s århundrade. Wredwid den gamle köpmannen med sitt långa frusiga skägg och runde benade hår, och hans hustru i den utdragna costumen i blommig weckig kost, håret rak nedkammadt på båda sidorna om benaden, omknuter med en brosig silkesduk, ser man deras son och dotter i det nyaste modet från Paris.

Fanny Tarnow, bördig från norra Tyskland, ankom till Petersburg i Juli 1816 och afreste derifrån i Juni eller Juli 1817. Det fattades henne således icke tid att göra sig bekant med föremålen. Icke heller sinne, att liflige uppsatt naturens och konstens daningar. Hennes skrifsätt är lifligt, målande, warmt. Hennes beskrifningar röja förtrolig bekantskap med sitt fosterlands witterhet. De förnämsta föremål, som utgöra ämnet för dessa 15 bref, äro följande: 1. Afreskan från Lybeck till Kronstadt. Innehåller alldeles

ingenting nytt för den som gjort eller blott läst beskrifningen af en sådan liten sjöart. 2. Infarten i S:t Petersburg, med lifliga fär-
gor beskrifwen. Kyrkorna föreföllo Förf. allt-
för små, och tornen låga; men de sörgyllda
kupolerna och tornspitsorna gäro på en klar
dag en herrlig werkan. Den dystra höghet,
som wid inträdet i de gödhiska Domkyrko-
na så mäktigt öfverraskar själen, finnes ej i
de grekiska. Det inre är wacker och wän-
ligt, till och med praktfullt, men man tycker
sig inträda i en sällskapsal. Till detta in-
tryck bidrager wäl bristen på orgor, Chor och
mestadels predikstol. Altaret i sonden skimrar
af guld och silfwer: helgonbilderna på wäg-
garne äro ganska prydliga, men taforna mes-
tadels oberydliga, och ibland ser man en af-
delning af kyrkan inträdd till boningsrum
åt kyrkobesjterterne och försedd med bord, stolar
och säng. 3. Kasanska kyrkan, kanske det
fönaste arkitektoniska werk i Ryssland, gäro
dock härifrån ett lysande undantag. Hon äro
231 fot lång, 182 bred; höjden till första
kupolens hwalf utgäro 182. Huset infaller
uppifrån genom 16 fönster, befinnlige i kupo-
len, som upphöjer sig i midten, och hwilar
på fyra med pilastrar prydda pelare, hwarifrån
en dubbel pelaregång leder till de tre ingån-
garne och till huswudaltaret. Stödnare pelare
än dessa, har kanske ej något tempel i werl-
den att uppvisa, och dessa ensame äro wärda
en resa till Petersburg. Hwar och en af
dem, i ett stycke huggen af granit äro 35
fot hög, ungefär 3 och en half fot i diamet-
ter och klar och glänsande som kristall. Till
färgen äro de dels rödaktiga dels gråa; pie-
destalerna och Kapitälerna äro af starkt sö-
rgyld brons, dessa 56 pelare äro i hwarje hån-
sende sanna mästestycken, hwilkas sammans-

ställning ästadkommer ett stort och, som jag
tycker, öförgärligt intryck. Men tyvär, äro
kyrkan söder liden för dem, och, oakadt all sin
prakt, förefommer mig denna, sedan jag of-
tare sett den, och ej mer öfverwäldigas af
första intryckets mage, som ett fodral öfwer
dessa öfbrilkneligt herrliga pelare.

Hofrådet och Professoreu Woronichin har
gjort första utkast till denna kyrka, och den
sist öfstedne Öfwer Strogonoff war öföfdran-
de i den till detta ändamål nedsatta Com-
mission, Den 27 Aug. 1801 lade Alexander
grundstenen till byggnaden, och 1811 war hon
redan så wida färdig, att hon den 15 Sept-
9. st., äredagen of Kejsarens kröning, kunde
inwigas. Men äro söder äro dess ytterre ännu
icke fulländadt. Korkans golf äro lagde i mo-
saisk af brokig fliff och marmor. — De
trappsteg som föra till altaren bestå af ett
slags gråsten, hwilken antager en ganska
wacker politur. Huswudaltaret äro pryde med
den heliga Gudsmoders af Kasan namnkunniga
bild, som under Storfursten Joann Was-
siliwitsch regering fördes från Kasan till
Moskwa, hwarifrån Peter den Store lät
transportera den i S:t Andra kyrka på
Wasili-Ostrow. Derifrån kom den till Ka-
sanska trädkyrkan, som Kejsarinnan Anna lät
uppbygga, och nu äro den en helgedom i den
nya kyrkan. Den svartbruna bilden har fått
en präktig ny infattning af klaraste guld, och
man wärderar de juweler och perlor hwarmed
den äro smuktad, till öfwer 200,000 Rubel.
Södersta delen af denna prydnad äro en gåtwa
af Kejsarinnorna Maria och Elisabeth samt
Drottning Catharina af Würtemberg. Wäl-
lustroden framför altaret samt ingången och
flygeldörarne till dersamma äro af möjise
silfwer, äfwen som de rikte sörgyllda strålarne
beröfwer. Den triangel som omgifwer de

högskåpver hwilka bilda den abrahdögsses nattin, består af åtta stenar. Framför hufwudaltarnes helgonbilder, stå manshöga silfwerljusstakar. Till vänster från hufwudaltaret är den för Kejsertliga familjen bestånda plåsen, under en baldachin af grönt, guldbroderade sammet, hwaröfwer man ser det Ryska wapnet och denna inskrift:

Konungens Hjerta är i Herrans Hand.

Till höger om altaret, i rät linea med tronhimmelen, är den blott några trappsteg upphöjda predikstolen. — Utom detta hufwudaltare, äro ännu twenne, åt den helige Theodosius och Jungfru Maria helgade altaren, som likaledes äro rikligt prydda med helgonbilder, hängande silfwerlampor och silfwerandelabrar. I bland kyrkans dyrbara förtäl utmärker sig en stor gyllene kalk, hwars ylsens prydnader äro Kurna af EnkeKejsarinnan Maria Teodorowna.

Rysarne sätta mycket värde derpå, att ingen utlänning arbetat hwarken på byggnaden eller dess konstprydnader. Statuerna, taforna, basrelieferna, allt är förfärdigadt af Ryska konstnärer. I den höga hwälfningen öfwer hufwudaltaret, är en stor målning på guldbotten, nattwardens siftning, af Akademikern Wesonoff. Grupperingen är Egyptisk, coloriten herrlig: figurerna framtråda oändligt tydligt på guldbotten, men detta är också, efter mitt omdöme, allt det goda som derom kan sägas. Widt emot är Jungfruns himmelsfärd af Schuboff. Ganska dältiga äro de i Kupolens fyra nischer målade 4 Ewangeliesterne. Det war en utländsk konstnär uppdragit, att pryda dessa nischer med basreliefer, föreställande Ewangeliesterne af kolossal stor-

lek, i lutande ställning. Då de woro fullt förbäddade, erkändes de allmänt såsom föderliga konstverk. Men man hade ej tänkt på medel att behörigen sätta dem uti denna hwälfda höjd. De ramlade ned och blefwo, emedan konstnären under tiden oflidit, bortlaggda. I deras ställen suddades dit de 4 sula bilder med gulbleka färger, af helt olika coloriter, som stöta det öfwer den öfriga praktens förwånade ögat. Basrelieferna öfwer kyrkans yttergångar, äro af Profosier och den berömda Martos. Den sednare arbetar äfwen på de 4 Ewangeliesterne statuer, hwartill Donzka Kossackerna fördrat af sitt byte 40 pud (80 lösp.) silfwer. Kyrkans stönaste prydnad äro de rundtomkring på murarna med smok ordnade örnar, fanor och standarer: troféer efter de två sista äreriska fälttügen. Deras finnas 108 Franska och 7 Persiska. På en af de pelare som bära kupolen, hänger, innesluten uti ett glasfodral, Dawous's Märskalkstaf, och derunder äro de eröbrade städernas och fästningarnes nycklar upphängde på bronstafolor, med Ryska och Latinska namn. Flere Ryska städers och bland dem Han:burgs, Wremens och Lybeck's nycklar finnas der. Prinsens af Eckmühl Märskalkstaf blef för någon tid sedan ur kyrkan bortstulen, af en wid Kejsertliga kapellet anställd Fransos; men stölden uppräcktes innan äfwen hann bringa sitt rof i säkerhet.

Omgifwen af dessa öddliga segrars troféer, hwilar här Kutusofs stoft. Hans grafsten är enkel, likajom han stelf varit till fästningsfäst.

(Slutet följer.)

L i t e r a t u r = F i d n i n g.

No 26. Lördagen den 1 Juli 1820.

Recensioners:

Grammatica Latina, på ett lätt och tydligt sätt, både för Begynnare och för de som Magnare äro i det Latinska Språket, utarbetad af Joh. Struelina, efter omtyckta öfversättningar och förbättrad af Håkan Sjögren. 9:de Uppl. Örebro, Lindh. 1816. 232 sid. 8:o.

(Fortsättn. och Slut från No 24).

Redigare är Syntaxis Ornata s. 163—194, men för widhöfelig i jämförelse med de öfriga. De följande artiklarna innehålla äro tillika goda saker, som ej böda sökas i en utskiljlig Grammatica, men på ett besynnerligt sätt fastode om hvarandra: sid. 194. Syntaxis Figurata; s. 199. Constructionens ordning, och hvad annat, wid öfversättning af Swenskan på Latin, är att märka; s. 203. En liten underrättelse om Perioder; s. 206. Tillfatts om Orthografin; s. 210. Kort Underrättelse om Skiljetecknens bruk i Swenskan, som och

Kan tjena i Latin och andra språk.

Boken får härigenom snarare utseende af att vara en samling af strödda uppsatser, än en Sprogsklára, sammanhängande och utarbetad efter en viss plan.

S. 215. widtager Profodien, hvilken, besynnerligt nog, är författad på Latin, då den öfriga delen af boken är på Swenska. I allmänhet blifwer denna del af Språkláran nog licet studerad; wigriat wore wäl att äfwen wid den hafwa något afseende på sitt modersmål. Reglorna för Skafwelsers quantitet böra ordnas så, att man hufwudsakligen fästet sig wid dem, som grunda sig i Skafwelsens egen natur eller deras inbördes förhållande till hwarandra. Sådana äro: 1. för långa Skafwelser; contraction, position, diphthonger; 2. för korta Skafwelser; en vocal framför en annan vocal. Sålunda hjälper att lära sådana brukets förhållande, ehuru de föga kunna uppställas des öfraf, äro na äfwen några antwistningar om quantiteten af sista Skafwelsen, äfwen som analogien mellan declinationernas och conjugationernas slut

stafvelser. Man kunde wäl tillägga ett och annat om förhållandet mellan derivata och composita m. m. som i Strelings Prosodi är inströdd bland det öfriga; men så, som är mindre constant och fordrar många undantag, bör sparsamt användas eller åtminstone afskändras från det öfriga. Streling har blandat allt om hwartannat; stundom finnas de wiktigaste upplysningarna bland Dr Sjögrens anmärkningar.

§. 221. In polysyllabis, si penultima habet accentum, est longa. Denna regel, som wänligen förekommer i alla Latinska Grammaticor, förefaller Dc. ganska betydlig. Den antager just hwad den skall bewisa: ty penultima får en mera uthälpen tonwigt dersöre att den är lång, ej twertom.

Wersens construction och de olika werkslagen afhandlas nog ofullständigt, på tre sidor. Detta allt förserje dock att sorgfälligare utredas, dels dersöre att det prosodiska studium annars blifwer en död mekanik, dels emedan constructionen af de antika werkslagen äfwen är af wigt att känna för att tillbörligt kunna förstå de moderna språkens metrisk lagar.

Men det är tid att sluta dessa anmärkningar, som lätt skulle kunna mångdubblas. Rec. måste högtligen beklaga, att en sådan bok, som närwarande Grammatica, sålles wid den allmänna undervisningen, och ännu i ett halft århundrade torde komma att nyttjas. Om enhet är nödwändig i hwarje annat arbete, så är den wäl högst nödwändig i ett sådant som detta. En Grammatik försedd med rättelser, tillägg och anmärkningar af en annan hand, här och der inströdda, än emellan hellska texten, än under densamma, såsom det ofta skete i synnerhet i Syntaxen, kan ej wara tjenlig för en Begynnare, knaps

pass för den mera för sig komne. En mängd af regler, fastade huller om huller, ej sålles widlöstriga utan att dersöre wara mera betydliga, gör att lärjungan, då han hinner två steg fram, stjutes ett tillbaka. Äfwen i typographiskt hänseende är mycket att påminna; stilar och popper kunna wäl i sig hellska wara goda nog, men de förra äro ofta illa wolda och det hela ej wäl anordnadt. Denna bok påminner om åstillsiga från medium af 1600:talet. Således börjas Prosodien nedst på sidan 215, der blott en definition på trenne rader sät rum; och på näst den sista sidan, i sammanhang med Figuris prosodicis, widtager en kort uerrättelse om de gfsorda förbättringarna, hwilken lämpligare hade sät sitt rum frammanföre såsom förord. Man tyckes wänligen anse för litigtigt, huru en skolbok ser ut; men det är dock i sin mån litet wigtigt, som att tillse huru en skolgoife ser ut. Han bör ej wänjas wid försången och grannlät; men ordenlighet och snygghet äro alldeles nödwändiga willkor för att wara sund till hjät och kropp.

Wi hafwa flera Latinska Grammaticor, som hafwa företråde för den närwarande. Schellers och Bröders, öfwerfatta från Tyskan, kunna med framgång studeras af dem, som äro mera för sig komna. Wallenberg har ty wär ej utgifwit mera än Syntaxen; Rec. wet ej, om de öfriga delarne finnas ännu i behåll och äro i det stiel, att de jemte Synnaxen skulle kunna gdras allmännare bekanta. Wallenbergs Latinska Syntaxis är ännu den bäst ordnade wi ega på Swenska. Höjers Grammatica är ganska god, men nog compendios. Dahls är af alla den som mest passat både för begynnare och den som längre studerat språket. Ordning, bestämdhet och klarhet

åro de egenfoper, som rekommendera denna bok ej mindre än ett sorgfälligt värdadt språk och stilfäkt. Synstapen skulle konhända wara ännu brukbarare, om man ej saknade en inledning ungefär sådan som Wallenbergs, och om reglorna i följe deraf hade blifwit något bättre ordnade. Men flitiga reglorna äro väl stillerade, korta och bestånda, upplösta med talrika exempel, hämtade ur clasiska författare. Man hor sig ej bekant, om denna Grammatica i någon publik Skola, mer än i Utsala Cathedral Skola, är till offentligt bruk anlagen.

Bref öfwer St. Petersburg. Af Fanny Tornow. Ubo, Frenckel & Son 1820. 218 och 34 sid. utom Företal.
(Forts. fr. No 25.)

4. Elefanten. — Himmelsfärdskyrkan, mera berömd än måtkärdig. 5. Grefliga Gudstjensten, den Förf. fann ganska högtidlig. Den berömmar den herrliga andakten, då SopranChorerna, insällande i den starka basistjens solo, söngo: Herre förbarma Dig (Ghosodi pomiluj) På en gång sörenade sig alla sånaarena till ett högtidligt hela templeet genomfallande Chor, — de gyllene flygeldrarnas som ddlo altaret sprungo upp, gardinen swäfwade undan; framför altaret stodo prästerne i sina rika guldfärdade kläder af silfwerthas, och med sina långa fladdrande hår; deras stägg räckte nästan till gördelen; — så skredo de underbara gestalterne långsamt fram, under Chorernas mer och mer stigande sång, buro stora helgade ljus i sina händer, och uppreste midt i kyrkan en högt värderad bild af den helige Alexander

Newsky. Under den tid folket framträngde för att kysa den, wandrade prästerne kring kyrkan, korskade sig och offrade rökwert för hwarje helgonbild. — Hwarför har då den fyrstämige sången förswunnit från vår gudstienst; Luther sjelf har dock bearbetat Missan för Chörer; men efter hans tid har chorale sången blifwit allsöder mycket försummad. — Proceffion till Newskys Kloster. En årlig nationalfest i Petersburg. Framst tåga sångarne, klädde i meshakar, derefter Archie mandriten med den hel. Guds Moders bild, hämtad från Kasanska kyrkan, Metropolitens, Biskopparne och de öfrige prästerne, bärande ständare (på långa stänger upphängde toffor, föreställande scener ur den hel. historien); derefter den kesserliga familjen, och så, i ett osändligt tåg af wagnar, höffolk, förnåmo, och alla classer af inwånare. Denna rörliga toffa fann Förf. söga högtidlig, men ogement praktfull genom juwelernas skimmer, wagaornas ståt och de lifliga, kontrasterande färgorna, hwilka af Nygarne, liksom af Ödberländnins garne mycket åskas. — 6. Klinger. Förf. uttdimmar sig i loford öfwer denne strittställare (af honom äga wi på svenska: Sänst, Resor före syndafloden, samt Raphael de Agvillas), och påstår, att Jean Paul och andra toffa Konstnare gjort honom allsöder mycken orätt i deras omdömen. Då Rec. känner ganska få af hans skrifter, och Förf. åberopar andra, hwilka skola wara hans yppersta verk, så will Rec. icke mojsäga henne, men fruktas dock, att det öfwerdrifna i hennes loford här flutit från hennes personliga bekanskap med denne redlige, stränge och äfwen i st. råwärf utmärkte man. (I Maj månad detta år har den äldrige Klinger erhållit nådigt afked från sina embeten, med bibehållande af lönen). —

7. Nationalegenheter: — intressanta jämförelser och uppgifter om prisens och lifsmidlens förhållanden, den otroligt stigna luxen, nationalsynner m. m. Den mest lärrika uppläsnen i detta arbete är dock *Bede Desfret*, som afhandlar Rysslands *Literatur*, hvilken hos oss är så godt som alldeles obekant, ehuru *Bede's* notiser äro mera korta än man önskar. Mellertid tyckes Rysslands witterhet icke wara annat än en hämmning af utländningar: i *Kesj. Catharinas* tid ägde allt en fransk prägel, men nu har man äfwen der börjat wärdera den engelska och spanska literaturen. Mellertid lägger censuren stora hinder i vägen för en fri utbildning: den sträcker sig så långt, att den till och med styrpar utländska verk. År 1815 utkommo i hela Ryssland endast 15 periodiska skrifter, hvilkas antal sedermera wexra af år tilltagit. *Rikes* mest berömda skald heter *Schukowsty*, f. 1783 i *Tula*. *Kesj. Alexander* har tillagt honom en pensjon af 4000 rubel, "ej blott såsom orden heta i utlösa" för att wisa honom ett prof af *Mor-narchens* ynnest, utan äfwen för att försäkra honom om det för en skald nödwändiga oberoende." Näst efter honom berömmes skalden *Lobanof*, samt Rysslands *Schiller*, *Detshawin*, f. 1743 i *D. 1816*, författare till *Tragedierna Oedipus*, *Fingal*, *Dmitri* och *Polyrena*. En af hans *Oder* till *Gud* har på *Kessarens* af *China* befallning blifwit öfversatt, skrifwen på en dyrbar, sin wäl och upphängd på väggen i en af hans praktsalor. Om nyare källor för *Ryska* Historien meddelas s. 204 några för oss hittills okända uppgifter. — 9. *Ermitager*: *Kesj. Stot*, som tillika innehåller en owarderlig samling af althanda konststicker, isynnerhet målningar, till en del af de ypperste mästare. Framför alle

utmärker sig det *Spanska* galleriet, deruti finnes de mest som *Kessarens* köptes i *Walmation*. Bland nu i *Ryssland* lefwande konstnärer omtalar *Janny Zarnow* sin landsman *Kügelgen*, såsom en landskapsmålare, den man satt i bredd med *Claude Lorraine*. — 10. Det sällskapliga *Lifwet*, hwarwid så wäl här som annorstädes hufwudsaken består uti att äta och dricka förträffligt. *Theater*, både den nationella och tyska äro under medelmåttan. *Musik*. — 11. *Peter den Stores Bild* (läs: *Bildstod*), redan förut omtalad i skrifwen. — 12. En hoffest. *Wattenwigningsfesten*. — 13. *Sakslagsweckan*. *Barmhertighetsstiftelser*. — 14. *Katharinenhoff*. — 15. *Kügelgen*, den redan förut nämnde landskapsmålaren. *Alexandrowsty*, en ort med en pappstafabrik och stora bomullsspinneryn, hwarst 7 till 800 människor sysselsättes. *Paulowsty* *Kesj. luststort* med en präktig trädgård och ett stort uppfyllt af dyrbara målningar. — Anmärkingar, innehållande topographiska och artistiska upplysningar. Vi wälja en öfwer den så mycket omtalade *tyska Hornmusik* en. "Den uppfanns år 1752 under *Kesj. Elisabeths* regering, af då warande *Öfwerjägmästaren* *Semen Kirilowitsch Marischkin* och *Hofmusikus* *Maresch*. För hwarje ton eller halfton är ett eget horn. Denna skena jagtmusik, med hvilken nu för tiden uppföras de största symphonier, utgöres af åtminstone 60 horn och lika många musikanter, hvilkas hufwudsakligaste konst består deruti, att riktigt råfna taktien och att hwar och en med sin ton insälla och sluta i rätt tid. Den liknar således lefwande orgor, och blott hofwet och några bemedlade stora kunna underhålla hornmusiksällskapet." — Åskilliga af dessa

anmärkingar synas vara en flink of öfversättaren. Man igenkänner i honom en skicklig hand, ehuru Det. här och der sunnit ett par starka germanismer.

Såsom b. Kant är, äga vi redan på svenska en Beskrifning af S:t Petersburg, utgifven af Eric Nider Storch. Decbr 1799. Den är vida grundligare och i många hänseenden intressantare än Fanny Tarnows anspråkfulla Resa, men mycket har sedan hans tid undergått förändring, i ett rike och en hufvudstad, som ännu kan betraktas såsom i ett förändrigt tillstånd.

Magnetismen och det onda Samvetet. Comedie i Fem Akter. Svensk Original. Stockholm 1820, hos Strinneholm & C. 118. Sdd. 8vo.

Wille t. ex. en utländning bedömma vår Nations komiska anlag efter detta nyf. framträdde Original-Lustspel, så skulle han verkligen ej finna skal att derom göra sig den bästa föreställning. Oppfinningen är trivial och platt; karaktererne utan individualisering, hållning och qvickhet i uppsättningen, utständer trögt, släpande, och dictionen snarare som den wote Skrifwen ur en dålig bok, än föreställande ett af olika personer hållet samtal. Det. kan således omöjligen tänka sig någon menstlig wärelse så beskaffad, att den skulle kunna föras till löse genom någonting i denna komedi, hwilken, i total mislyckning, endast kan jämföras med den grofwa, stela, of mislyckningar füllda gravur, hwilken är ställd som frontispice framför boken. Det

hufvudsakliga temat skal vara, att förbättra Magnetismen, men detta är urördt med större oskicklighet än tillämpligt är, af den som vill göra effect med sitt tal inför allmänheten; och för att göra sig ett klart begrip om halten af Det. verdensåsig, läse man dessa ord, sid. 105. "Hwars stånd, hwars corporation, hwars cloß, hwars weterst p och hwars skå har sina charlataner. Erdr Grefwen att Marhemet war stödre charlatan än Swedenborg? Cagliostro än Mesmer? Christina än Elisa beth? Bjugge än N. H. —? Sofka Baron är Grefwen sjelf? Den end hor sin talisman i sine cancellie, den andra i sin arwe, den tredje i sin cefian, den fjerde i sina ögon, den femte i sitt skal. —" — Då nästan alla personerna i Det. är Medicer och den egentliga dygdiga och med giftermål och penningar fulliga belånade ättaren, är en af dessa Emviter, hwilka finna alle theoretiskt studium endast vara ett öfwerflödigt pedanteri; så skulle man kunna deraf hämta anledning, att anse Det. för en Läkare, Dr. af det chirurgicala lärlingelaget, hwilka från handverkerierna såsom, enligt egen uppgift, "älskare i tyska språket," begifwa sig till wärstret att breda plåster och göra förbindningar. Det bästa af allt är, att i ett kort förord heter det att författaren är bortgången, som dermed menas att han är död; ty derigenom är nå. Litteratur bebyggad för den saram att nödgas se sig belästad med flere producter af hans hand. Den närwarande är neml. af den halt, att den utestänger all anledning till hopp om något bättre.

Utköft till gamla Geographien, af Paul Fredr. Achat Nitsch. Förbättrade och å nyo utgifwet af Conrad Mannert, Professor i Ulm. Öfversatt efter fjunde, år 1818 utgifna och omarbetade upplagan. Strögnås, Elmstedt, 1819, 311 sid. 8:vo.

Det bör icke förundra oss, om vi på moderemålet sakna en brukbar handbok i den gamla Geographien, då sällna den rika tyska Litteraturen, enligt Herrns anmärkning, icke äger en sådan. Wisserligen war det författarens öffigt, att med detta arbete afhjelpa denna brist: i wijsa delar har han verkligen uppfyllt alla billiga fördringar man kan göra af ett sådant Utkäfst, men i andra hänseenden är denna önskan förfelad. Den utgör ett medelsting af en beskrifning (eller af hwod man rätteligen borde förså med Geographi) och ett blott Register. Först anföras landets gränser, sedan dess indelning i landskap, derefter uppräknas berg, sjöar, floder, städer, hwarwid de nu brukliga namnen äfwen äro bifogade, hwarföre läsaren bör wara förf. verkligan förbunden. Den topographiska nomenclaturen är derjemte högt fullständig, ty man saknar här knapt någon ort, som omtalas af de gamle Auctorerne (naturligtwis med undantag af Plinius och Ptolemaeus, hwilka utpraga en mängd sör och alldeles obekanta orter). Förf. har i detta afseende snarare warit för mycket än för litet utdjeligt. Wore boken ämnad till egentlig läsning sör den studerande utgömen, så wore denna widlöftlicher, denna blandning af det wigtiga med det owigtiga, ett verkligt hinder: men nu synes den hufwudsakligen wara skrifwen såsom ett slags lexicon att rådfråga

wid studerandet af de gamle författarne, och i detta afseende är den fullkomlige brukbar. Härill kommer också den förtjensten, att Förf:s uppfattningar äro i hög grad pålitliga, och ehuru icke, såsom Mannert i föreläset uttalar, Nitschs ekonomiska ställning tillde honom att arbeta efter sällna grundfästerna, har han dock begagnat de tillförlitligaste bland nyare föregångare. Och då detta läromål blifwit genomfördt af en så stor kunnare som Mannert, så kan det af läsaren med allit förtröende besnyttas.

En annan fråga är åter: hwilket begrepp läsaren här af erhåller om de gamles Geographi? Der är först en osullkomlighet, att Förf. sör och på en tafsa framläggger en mängd föremål från de mest olika tider, från Abrahams tid och Gregorius, från Salomos och Augusti, utan att annat än bdest sällan gifwa oss en wint om deras successjon i tiden. Äfwen Geographien har sin historia, och om den ej behandlas på ett historiskt sätt, om man på en enda tafsa will utpraga icke copierande föremål, så sörwas endast orda och förwirring. Sådant är förhållandet med Förf:s landskapsindelningar, i der de homeriska, augustiska och byzantiska utan åställdnad förekomma, samt med hans stads ställningar. Wisserligen gifwas här om några winklar, men de äro långt ifrån att wara fullständiga, och man erhåller alldeles intet begrepp om ett wijs lands utseende wid en wijs tid, man erfar ingenting om det ena landets relation till och beroende af det andra, man ser icke, när och huru den ena staden uppblomsat, ofta på den andra stadens befostrad. När man läser att Alexandria och Tyrus, Aleppo och Tyrus, Babylon och Tenedon woro sordom blomstrande städer, så insbillar sig den mindre erfarna läsaren, att dea

ras stor varit samtidsigt, ehuru den sörta bland de nämde städerna alltid höjt sig efter den senares undergång. Om ländernas fysiska beskaffenhet, deras wettenskapliga och industriella odling, handel, geographiska betydelse (Nec. wet icke, huru han annorlunda Fall uttrycka hwad Tuskarne kalla Weltstellung) afhandlas wid Lutet af hwarje land blott i en så kallad Anmärkning, som wäntigen består af tre till fyra rader; så att det huswudsaktiga här blifwit ställt såsom bisak. Osta har förson ländernas naturliga beskaffenhet icke de klaraste begrepp, då han säger "att Agyptiens fruktbarhet war lika med Babyloniens" s. 223, då inga länder (med undantag af den jemswärelsewis ringa del af Agyptien, som låg wid Zigris) kunde wara mera olika: — Babylonien ett helt, af canaler genomskurit, lågland, utan en enda sten, utan andra träd än palmer, men med en egyptisk fruktbarhet: Agyptien åter ett uppstigaude terrassland, med skogar, lustgårdar, lefwande källor och äar; det södra sådesland, det senare betesland. — Originalt är äfwen För:s karakteristik af Egyptien, s. 197, och de som ej alldeles äro der, äro äminstone högst ysliga. — Så mycket mer tillförlitliga äro, såsom redan är anmärkt, de topographiska uppgifterna. Sid. 107 upprepas det gamla, att Zadmor Fall wara byggd af Salomo. Nyre Geographer hafwa bevisat det, och de bibliska böckerna säga det icke uttryckligt. — S. i. sägas Syrerne hafwa svartaktiga hy. Strabo uppger, att Luksyernerne i mindre Asien varit Husare än de lydligare, men deraf råder icke att dessa worit svartaktiga. — S. 196 omtalas Daphne wid Antiochia såsom en Köping. Nec erinrar sig aldrig hafwa sett annan uppgift om detta wällustens säte, än att det består i en

mångd palatser i en herrlig, werksäbelant land. — Sid. 215 saknas den upplysningen, att Uradus och Tylus, Syriernes colonier, äro de nu så kallade Bahrein-barne; en uppräckt hwilken Heeren will tillerkänna sig, men som redan finnes hos Volney helt enkelt angifwen. — Swenska upplagan är korrekt: några fel, utom de anmärkta, kunde dock tilläggas, såsom sid. 196 Hemy i st. för Hems o. s. w.

Drottning Copriciosa. Rimsaga. Öfvers. efter La Reine Fantasque, Prosaisk Översättning af J. J. Rousseau. Stockholm. Eckstein, 1820. 37 sid. 8:vo.

Nec. känner icke Originalt, och kan säledes ej bedömma denna Sogas värde, såsom Öfversättning. Men betraktadt såsom ett poem per se, så torde wäl läsaren komma att fölla följande omdöme derom: "Uppfinningen råder ett ganska torrt och prosaiskt huswud; den fantastiska drottningen Her allsingen fantast, och med rätta heter hon i Öfversättningen: Copriciosa. Handlingen är trög, styllt wandrande, långt utspänd, utan det lif och den raske gång, som måste finnas i hwarjesaga. Den har dock några lustiga detaljer. Af det hela har jag dock haft mera leddnad än nöje. Versificationen är utmärkt god och dictionen både flytande och bildad. Bedrager jag mig ej, så igentänner jag här samma hand, af hwilken allmänheten förut emottagit flera arbeten af samma slag. Är det icke Hr Stjernstolpe, så mycket bättre; wi äga då en flitlig Öfversättare mera. Men hwarjes

brarbetar man ej Voltaires *Princesse de Babylone*, den vapersta jag känner af de Sager, som Fransmännen på sin läse behandlat. Wi äga förut deraf en översättning, men den är gammelmödig och föga läsd. Den bde senare hälften af denna Saga, som innehåller de *Prophesies de l'Asie*, alldeles borttagas. Voltaire har dermed velat smickra sin tids frönta hufvuden, och lända dem, som icke hos honom stodo i gunst. Denna är således alldeles öpoetisk. Men den förra hälften är kryddad af en ironi, ett skämt, ett urbanit, som gifwer denna ditt ett högt värde. Närvarande Nimsaga kan på sätt dermed jämföras.

Sådant torde nu blifwa läsarens ömbedne, och sådant är ungefär äfwen Rec:s.

Måning af Madrid. Af Christian Aug. Fischer. Översättning. Upsala, Palmblad & C. 1820. 162 sid. 8:o.

Författarens skiffakt är lifligt och muntert, stundom lekande. Hans uppmärksamhet har omfattat alla föremål i en stor hufvudstad, hvilka höra till det allmänna lifvet, konsten, vetenskaperna och kulturen. Dock måste ofta läsaren, wid flera allvar samma, högst intressanta föremål beklaga, att han alls icke flyktigt, ofta lätesinnigt ilar från den ena ämnet till det andra. Den, som delar samma wana att betrakta tingen, skall här finna en rik, omväxlande läsning, en slags

contourteckning af föremålen; men mindre blästen blifwer den, som här wille söka en grundlig undervisning. Sällan upptager hwarje artikel mer än en enda sida. Man ser här somna intryck, som af en angenäm, wexlingsrik promenode. Rec. vill till pröf meddelas följande: "Klimat. När man betrakta Madrids läge. — Wärdt uti landet, med tusen fot öfwer hafsytan, i grannskapet af en hög bergskedja, på en naken och öppen slätt. Snart inser man orsaken, hwarför klimatet måste hafwa en wiss, under denna bred och måntad, hårdhet.

Lusten är i allmänhet förträfflig. Här är en renhet, finhet, torrhet, beständighet, som i nordea alldeles icke förekomma. Barometerns medelhöjd är 26 t. 1 l. En större förändring än 14 och en höll linea gifwes ej, således inom 24 timmar knappt 2 l.

Men desto sällre plåga förändringarna i temperaturen wara, i hänseende dels till dagstider, dels till vinter och sommar. Hwad de förra angår, så märker man i wanliga fall 15 a 18 graders skillnad mellan morgon och eftermiddag, ja, om hösten ganska ofta 38 a 39 graders; hwad årstiderna beträffar, så wisar Re-umurs Thermometer wanligen om sommarn 26—28 grader, de hetaste dagarna 34—36; om wintern deremot 7—9 grader, och, när den skarpaste kolden inträder, hela 10 grader under fryspunkten. Den mest råbande vinden är nordost."

S w e n s k
L i t e r a t u r = T i d n i n g ,

u t g i f v e n

i

S t o c k h o l m o c h U p s a l a .

---

1 8 2 0 .

S e x t o n d e B a n d e t :

J u l i — D e c e m b e r . (N : o 2 7 — 5 2) .

U p s a l a ,
h e s P a l m b l a d o c h C .

111111

111111 = 1111111111

111111

1

1111111111

1820

1111111111

1111111111

111111

1111111111

L i t e r a t u r - T i d n i n g.

No 27.

Lördagen den 8 Juli

1820.

Recensioner:

Svenska Akademiens Handlingar ifrån år 1796. Sjunde Delen. Sthm, Deleén, 1820. 363 sidb. 8:o.

Denna Del, af inifränktares sidotal än någon af de föregående, öppnas med Inträdes-Tal hållet i Svenska Akademien den 2 December 1813; af Cael Birger Rutström (sid. 1—35), hwilket Noc. ehuru med fullt medvetande om huru mycket han deernad säger, för sin del wille utmärka såsom det sämsta Inträdes-Tal hela samlingen af Sw. Akademiens Handlingar framwisar. Des föremål äre framl. Biskopen Dr C. G. Nordin; men den som tager denna biographiska målning i handen, i mening att här finna en klar framställning af hwad Nordin war såsom Statsman; såsom Biskopp eller Författare, eller som här söker äminstone en karakteriserande teckning af de i Akademiens Handlingar tid, efter annan införda Minnen, — den måste i alla dessa förhoppningar se sig alldeles bedragen. Undersökningen i förra fallet afhugges twert genom följande långa phras, sid. 21: "Hwem undrar om till följe deraf en så warm tillgifwenhet för Samhälls: ordning och Konunga-

makt, som Nordin aldrig underlät att både hemligen och uppenbarligen bekänna, skulle såsom ofta förhatlig, olika dömmas af olika sinnade medborgare; — men ännu engång, fruktom att sträcka derfarna blickar åt tider ännu icke mogna för pröfning och dom; och altom of att gå häfdateckningens upplystare rätt i förwäg, genom otidigt misbruk af des makt att först wid ranssakningens laga timma frambraga de skal, i stöd af hwilka felaktigheten af dens eller dens mening och åtgärd i ämnen af så stridig beskaffenhet, som Frågan om medlen till Samhällens wäl, må, med det ansvar som kan drabba des namn, äntligen genom ett fastare domslut afgöras; och nöjom of att det hopp, att oskulden skal inför denna domstol framstå ren och förklarad som den hämnande Rättsvisa, åt hwilken hon anförtrott sin sak med säker förtröstan." — Den senare frågan åter afgöres på detta sätt sid. 26: "En annan skuld återstår att granska, den, som åtföljde äran af den plats han intog wid eder sida; eller måhända denna ära, olit den hans efterträdare åtnjuter, war twerts om en skuldfordran tillhörig honom sjelf, genom förmågan af hans snille, tryggheten af hans smak. I begge fallen, genom hwad art af snille, hwad grad af säker smak har han

förmärswat denna fordran, eller ock betalt denna Skuld. Männe genom en främmande och hänförande Wältalighet (ty Staldens gåfwa lär icke warit hans lott)? Männe genom rikedom af bilder och en owanlig styrka i uttrycken? eller männe icke snarare genom klarheten af dessa, en jemn stil, och ett ädelt språk, utan prunkande öfwerflöd af bilder och metaphorer, intagande genom sin enkelhet och sin sanning? Mine Herrar, dessa frågor tillhör Er att beswara."

På detta sätt är Läsaren jemt lika klok, som förut. Deremot är talet fullt af dylika invecklade, labyrinthiskt slingrande ordställningar, ehuru ej alla äro så långa, som den först anförda tiraden. För att icke förmycket uttrötta Läsaren, will Rec. inskränka sig till anförandet af några få exempel. Sid. 3 "I den skumma dälb, der Snillet och Naturens tyfsta beundran utgjorde min enda åtrå (beundran?), min enda fria syfvelsättning, då eder kallande röst nådde mitt öra, med hwilken häpenhet och förundran borde den icke åhöras af mig! Hwilka blandade känslor af tillgifwenhet och fruktan, misströstan och erkännsamhet borde den icke uppväcka i en själ, som tackar Naturen för en enda gåfwa, den att sjelf känna måttet af sina förmögenheter, gränsen för deras billiga anspråk! och slutligen hwilken tweskan i wal af pligter, föranledd genom denna smickrande kallelse, en tweskan genom sin naturliga upprinnelse så ursäktlig äfwen i sitt längst fortsarande, att den nästan sjelf kunde anses för en pligt, om icke det höga samtycket till denna kallelse aflägsnade all annan känsla än wördnadens, all annan pligt, än den att lyda, utan annat uppstok af des uppfyllande än det, som trägna Embetsgöromål och en wacklande helsa gjort till en oundwilling nödwändighet." — Sid. 29 "En wärdig belöning för dessa omsorger och de egenfaper, som tillsynadät honom dem, fied han omsider med tacksam wördnad emottaga af en ädel Konungs hand, som tryckte på hans bröst det lysande tecken, hwilket wittnade äfwen här, att Nordens aldrig wacklande Sjernna blickade ännu

från sin höjd med lika nåd som fordom." — Denna ordmängd skall W. betyda, att Wikopp Nordin utnämndes till Commendeur af NordstjerneOrden. — Sid. 30 "Gräfwen suster (?) nu detta undan wår åsyn förswunna stoft." — Hwem, som läser dessa fläpande, långtrådiga ordstapplingar, dessa i gråsten huggna zivater, som ingen deklamerar utan häfswan för längsöten, skulle den wäl hafwa rätt att tro, att deras Författare är en af dem, som fått sig uppdraget att utbilda, försköna och rikta Swenska språket och swenska stilen *)? Dock i anledning häraf må nämnas, att Förf. försökt att rikta språket med twenne nya ord, sid. 7. Det ena, likartighet, som skall uttrycka homogenitet, torde åtminstone kunna ursäktas; men det andra, osammanmätlig i st. f. ojemmförlig, lära alla andra Swenska Författare — de neml. hwilka önska att skrifa sitt språk rent och behagligt — öfwerlemnna åt Swenska Akademien, såsom des uteslutande egendom.

Bland de i denna del införda Prisfrister måter of först Aremimne öfwer Johan Baner af Lars Magnus Enberg (s. 51—94), belönt år 1814. Förf. utropar sid. 92: "Hwi äger jag ej den höge talares penna, som skänkte Digers förtjenster och Gyllenhjems dygder odödlighet" (deras bragder lesna i häfverna; de behöfwa för sin odödlighet blott Sanningens enkla, lugna språk; icke en falsk wältalighets prunkande häroldsrop) "hwars snille, rikt och mångfaldigt som naturen" (opus diffusum, variun, nec minus variun quam ipsa natura: skref den yngre Plinius om sin frändes odödliga mästarwerk, men huru kan sådant sägas om en man, som blott sammanfatte wackra phraser?), "hämtade ur den fina färgen för att måla stora och rörande uppträden?" — Hr Enberg satte dock gräns för sin misströstan! Wäl låter det något besynnerligt att orda om en "Talares penna," men denna Penna — wiserligen sedermera något litet nött af yngre Granulats talares

*) Se Stadgarne för Swenska Akademien.

bruk — tyckes hafwa tillfallit Hr Enberg i arf. Det är redan flere gånger anmärkt, att dessa så kallade Ureminnen, som wi sått läsa, allt sedan Lehnbergs dagar, hafwa med hwarandra en sådan likhet i det historiska ämnets behandling i form, i uppställning, i rhetoriska circumlocutioner, i utrop, i diction och i så kallade flera taster, att sällan någon kritisk räkter till att afgöra, hwarföre det ena skulle anses bättre än det andra. Till exempel om man läser de låda nedanstående tiraderna bredvid hwarandra: "Hvilken är den unga hjetle, som först bestiger fästningens murar, drifwer den fiendtliga anbråren tillbaka, och genom sin häftiga tapperhet afgör stadens öfvergång? — Jag igenkänner Baner: jag förutser i detta hjetteprof den man, som fadersneslandet en dag skall hafwa att tacka för sin räddning. O Baner! med förtjusning har jag betraktat denna driftiga bragd, som ensam skulle göra dig ryktbar hos efterwerlden; jag lyckönskar dig till den glädje ditt hänyetta hjerta måste erfara, när, medvetande af din sköna gerning, du återwänder ur striden, helsad för den tappreste af Sveriges krigare, och belönad af Gustaf Adolf." — Och detta: "Hertigen ser med oro sitt folk på senare stället afslagit, förnyar anfallet, och har sjelf i spetsen för sina soldater bestigit muren. Men hvem nalkas der, hastande, blodig och med en segrares uppsyn? Är det en son, som troende sin far i wåda, söker hämnande nya strider till hans undfattning? Har Gyllenbjelm fullbordat sitt wärf, och will han understödja Carl, som möter honom på ett gemensamt segerfält? — Jag beskedar i tysthet detta upptrade." — Hwem finner här ej en så fullkomlig öfwerensstämmelse i manér, att om ej de förekommande nämnen gåfwo anwising, ingen skulle kunna skilja lärjungens tasta från mästarens.

Rec. lemnar detta Ureminne, för att i stället så mycket nogare betrakta en annan skrift af Hr Enberg, i hwilken — enligt ett djupsinligt uttalande af Akademiens Directeur sid. 327. — "Den känslofulle wältalaren satz

tat Filosofiens sакla, och trängt in med tankens forskning uti Själens sammansättning (Sic!), undersökt, skilt och jemfört des förmögenheter, deras werkan särskilt på hwarandra och deras gemensamma inslytande på människans bestämmelse och wårt släges moraliska förädling."

Denna skrift har till Titel: *Afhandling om Sambandet emellan en rätt Smak och en rätt förståndsodling, samt hwad inslytelse Smaken, under detta afseende betraktad, har på Sambället* (sid. 283—327), belönt med stora Priset år 1815. — Förf. börjar med den anmärkningen, att "bland företräden, hwarmed *) naturen welat pryda sin ädlaste warelse, utmärker sig den finare känsligaste, som wid utdelningen af förmögenheter blef människans lott" (Naturligt! emedan den war en af de företräden, med hwilka Naturen prydde människan, måste den blifwa Människans lott). — För bibehållandet af denna känsla finner Hr Enberg nödigt, att Människan måste "känna intryck af ting, så som nyttiga eller skadliga, eftersträfwade förra eller undfly de senare;" men finner detta dock ej vara nog för hennes bestämmelse. För dennas skull tror han, att hon tillika fått "en förmåga, att oegennyttigt röras af tingens skönhet, finna behag i deras blotta åskådning, och låta sin känsla likasom swäfwa kring deras form, utan att taga fäste i deras *swäfnings* form," och "denna ädlare art af känslighet — säger han — utgör grundläggningen till hwad wi kalla Smak i ästhetiskt hänseende" (sid. 35). Då vår Tänkare redan antagit, att nämnde förmåga hörer till Människans bestämmelse, har han wärligen full rätt att fordra, det hon skall wårda och underhålla detta anlag i hennes natur. Han anmärker neml. att "Känslan af det sköna kan antingen lemnas oppodlad, i hwilket fall wi draga ringa fördel af naturens frifostighet; eller kan den örrätt odlas och förwändas" (sid. 286). Detta

*) Skulle språkets Grammatik ej här fordra med hwilka? i sk. f. hwarmed, efter företräden så i Plurali.

twingar oss dagliga erfarenheten att medgifwa, liksom äfwen att "mistager man sig alldeles om det sköna, så är man ej långt ifrån att mistaga sig om det rätta," ty wi hafwa, ty wär! exempel derpå för ögonen. Hr Enberg frågar alltså med skäl: "huru förekomma detta mistag?" — Han har neml. märkt, att känslan är swag, osäker, lättböjlig efter olika riktningar och att derföre hennes förwillelser äro talrika. "Derföre — säger han med fastare ton — derföre tillhör det oss att efter förnuftets anvisning upphöja henne till den grad af riktighet och säkerhet, som icke tillåter mistag, och som gör henne till en måttstock på det nöje hwarje ting bör förorsaka oss" och så utbildad, ger han denna känsla namn af rätt smak (sid. 227). — Dock innan "den känslofulle Wältalaren" går vidare för att mera noga bestämma den sats han funnit, söker han episodiskt att nedslå dem, hwilka förklara sig såsom Smakens wedersakare, och det bör wara honom lätt, då han låter dem förwerla twenne särskildta begrepp med hwarandra, hwilka de dock aldrig förwerlat. Det är neml. wist att ingen någonsin angrivit någon annan Smak, än den, efter ett tillfälligt Societetsmode bildade, eller några andra reglor än de twetydiga, owäsendtliga, på auctoritet af missförstådda mönster föreskrifna. Med ett ord, de hafwa verkligen aldrig — och Hr Enberg skulle så swårt att bewisa motsatsen — fördömt Smaken i annat afseende än derföre, att des författare ansett "några tillfälliga omständigheter för hufwudsaken och tagit des misshand för sjelfwa des wäsende (sid. 226)." Hr Enberg will dock icke göra sig skyldig till en sådan förebräelse, utan blott hålla sig wid det "begrepp om smak, enligt hwilket den är af en vigtig och wälgörande werkan på witterheten" (sid. 229). Han fortsfar (i. s.): "Den som älskar sanningen och ej emwisas att bibehålla fördomar, skall lätt inse att den jemna förträfflighet wi beundra i ett mästerligt arbete, förutsätter något mer än blott en skapande inbillning och lifliga känslor; dessa äro de willkor, hwarför:

utan ingen stor konseffect kan winnas, men de utgöra ej ensamt ett arbetes fullkomlighet."

Med Hr Enbergs tillåtelse, torde Rec. så göra ett par frågor. Är ej den sak fullkomlig, som uppnår sitt ändamål? eller kan fullkomlighet under andra willkor ernås? — Ingen äldre Philosoph, ja ej engång det allmänna menniskoförståndet har någonsin gjort sig annat begrepp om fullkomlighet. — Widdare! betyder ej Konseffect den werkan, som ett Konstalter, enligt naturen af des art, bör frambringa? och är ej det det högsta och uteslutande ändamålet för ett Konststycke, att frambringa en sådan konseffect? — Om dessa frågor bejatas — och Rec. wore nyfiken att lära känna en möjlighet, att annorledes beswara dem — så följer ju påtagligt, att ett Poem, en Tafla, en Bildrod som frambringa en stor konseffect, har all den fullkomlighet dem tillkommer, att ock således ingen annan ny fullkomlighet dem kan tilläggas. — Eller är ett annat förhållande tänkbart? — Rec. frågar endast för sin upplysning. — Atervändom till vår Philosoph! — Han tror neml. att vår egen inskränkning förbjuder, att winnandet af en stor Konseffect skulle ensamt utgöra ett Konstwerks fullkomlighet. Hans skäl äro följande (sid. 229): "För en författare, han må hafwa så utomordentliga anlag som helst, är det likwäl omöjligt att alltid äga lika starka och lifliga känslor. Den lyftning i tankar, som utgör det stora och sublima (?), den rörelse och wärma som utmärker det pathetiska, fordra en owanlig spänning af Själens krafter (verkligen?), och röjas derföre äfwen hos de största författare blott tid efter annan; men hwad man hos dem aldrig saknar, är ett fortsarande intresse, ett wist behag, som går igenom alla delar af deras arbete och öfwer det hela utbreder en skönhet, som wi ofta njuta, utan att känna eller efterfråga des orsaker (?); så behagas wi af klarheten, ordningen, naturligheten, planens wisa inwäntning och delarnes sammanstämmeelse till ett enda och fullständigt intryck. Från Smaken härleda sig dessa be-

hag." — Hr Enberg gör således en grund-
 öfskillnad mellan Snillet, hwilket det till-
 kom att då och då dana det sublīma och pæ-
 thetiska och Smaken hvars function åter
 det skulle vara att frambringa klarhet, ord-
 ning, naturlighet o. s. w. Wi öfvertygas
 derom ännu mera, då wi läsa dessa ord,
 sid. 290. "Här se wi äfwen skillnaden mellan
 författare med blott snille och författare, som
 med denna gåfwa tillika förena smak. Hos
 de förra, ofta wunderligt lösliga och trött-
 samma, framblänker Snillet i några starka
 drag, like dessa blirtar om natten, hwilka fö-
 regås och efterföljas af ett tjockt mörker: hos
 de senare åter wijar det en bild af Solen,
 glänsande ej blott i det ögonblick, då hon är
 högst öfwer våra hufwuden, men ifrån hwar-
 je punct af sin bana spridande ljus och klar-
 het." — Ehuru rar Guds gåfwa än snillet
 är, så finnes dock ett icke ringa antal lycti-
 ga wareser, den alla tider och alla bildade
 folkslag beundrande erkänt som Snillen, och
 Rec. uppmanar Förf. att bland dessa framwi-
 sa en enda, hos hwilken blott några starka
 drag framblänka mellan det lösliga och trött-
 samma eller att utpela någon enda, som af
 wettigt folk erkänts för snille, hos hwilken en
 hastigt försvinnande blirt blifwit föregången och
 efterföljd af tjockt mörker. Det är således
 fara wärdt, att trots hela den prunkande
 wältaligheten i tiraden, Förf. med den lika
 så mycket tagit misste, som då han sid. 291,
 påstår att "efter en nyare tids bedömande,
 allt det, som ej röjer en wis sällsamhet och
 uppdrifning i tankar och känslor, bör så namn
 af trivialt." Ett sådant bedömande lärer
 det dock blifwa Hr Enberg omöjligt att
 framwisa bland alla dem, som kunna
 anses såsom till någon del bestämmande
 den nya Tidens riktning. Och alldeles i lus-
 ten faller Hr Enbergs swär, då han will så
 dessa genom anförandet af Homers; ty det
 är allmänt bekant, att det är just utur den
 säkallade nya skolan som det riktiga, full-
 ständiga och högsta wärderandet af Homer
 framgätt, hwarom en hwar kan öfvertyg-

sig, som t. ex. roar sig att jemföra Fr.
 Schlegels Kritik öfwer denne Skaldernas far-
 der med den wi äga af Napin, af Voltaire
 eller någon annan bland männen af den äk-
 ta smaken. Ingen af de nyare har derföre
 någon sin nekät att Homer är på engång i
 högsta grad "behaglig för alla läsare och be-
 undransvärd i Kännares ögon." Rec. will
 icke strida om ord med Förf., då han påstår
 att detta härleder sig från Homers smak.
 Rec. är icke sinnad att motsäga detta, ty det
 är hans öfvertygelse att så snart man tilläg-
 ger en Poet snille, har man tillagt honore
 smak och så twertom. Det ena kan ej vara
 utan det andra, emedan det är en och sam-
 ma sak. Den store Ehrenswärd, hwilken be-
 ständare och mera träffande än någon annan
 definierat Smaken, säger att den är känslan
 af naturens allrainnersta hemligheter. Med
 Snille åter kan icke förstås något annat än
 den högsta fullkomlighetsblemman af Själ-
 krafternas harmoni, än förmågan att i en ö-
 städning uppfatta det gudomliga och det mensk-
 liga, andewerld och sinnewerld, och en sådant
 genieblick är denna lyctiga känsla af natu-
 rens allrainnersta hemligheter: är Smak. Förf.
 sjelf tycket verkligen annat något sådant, då
 han, sid. 290 säger, att Smaken hos Homer
 werlade, som instinet; och så werkar den hos alla
 och wid alla tillfällen der den finnes. Men deraf
 följer, att det är och förblifwer den gräfska lo-
 gomachi, att med Hr Enberg sid. 290, skilja
 den fruktbarande inbillningskraften, det rika
 Snillet från Smaken, eller den urskillning
 som röjes i behandlingen af hwarje ämne. En-
 ligt sin Natur inser genast det af gudomliga
 ideer lifwade Snillet allt hwad det behöf-
 wer och huru allt skall anordnas, för att gif-
 wa en sänlig fluggritning af Snillenas arbe-
 ten, emedan det är just det wi wilja hafwa
 förklaradt, huru dessa skönheter komma att all-
 mänligen erkännas för sådana. Det torde så-
 ledes icke vara någon annan råd, än att st-
 ligen ändå söka upplysning hos Philosopherne,
 emedan det just tillhör dem att undersöka och
 reflectera öfwer sedekänslan och konstodlingen.

Rec. tycker alltså för sin del, att det är så godt att genast begifva sig till dem, ty det är wist, att man der aldrig skall stanna så willrådig om det rätta, "bland olika systemer," som man det gör wid Hr Enbergs och hans lifnande föregångares ytliga Empiri.

Sedan wi nu följt Hr Enberg genom hans deduction fram till hans högsta Princip, och funnit huru föga tillfredsställande den är, skulle det endast leda till en onödig widlöstighet, att vidare följa honom genom tillämpningen af denna princip. Rec. vill därför endast ännu blott fästa sig wid ett par ställen

af hans afhandling, för att derigenom winna en så mycket fullständigare bild af hans egenhet som Författare. Sid. 308 läsa wi: "Endast den sanna Filosofhen, endast människokännaren är fullkomlig domare och författare; han dömmar riktigt, emedan han förstår att jemföra hwarje drag af teckningen med dess förebild — naturen; han skrifer af samma grund med den bästa smak, ty han skrifer med den klaraste insigt, den mest kända af sitt ämne."

(Stutet följer.)

S m å r r e S k r i f t e r.

Wist-timmon. Komed i en Akt. Imitation efter Franka Nisen le Cercle af Kongl. Bibliotekar. N. d. Fr. Ristell. Första gången uppförd wid Kongl. Dramatiska Teaterns öppnande d. 2 Juni 1787. Upsala, Brunelius, 1820. 61 fidd. 12:o.

En högst osmaklig pjese -- utan en Pymt af intrig, och utan det lif och den rörlighet i dictionen, som wänligtvis plåga utmärka de fransyske komedierna. Charaktererna äro antingen triviala eller långt för detta urmodiska, och en wan läsare kan ungefär dömma så wäl om personerna, som om deras handlingar, af Översättarens förtjenst genom blotta nammens anförande: Fru Gyllengantz, Fröken Henriette, Hr Sprettensfelt, Hr Ehrenman, Hr Romberg, Fru Sippenerantz, Fru Wippsterna, Doktor Dasten, &c. -- I en tid, då man tillräckligt undfågas med de magra sakelbsa rätter, som inom dögnblicket tillverkas och åter bortkastas, kan Rec. ej inse nyttan af, äswen i speculationswägen, att uppvärma längesedan inöglat och fömurknadt fram, om det ej sker för att bespara kostnaden af en ny kock.

Kongressen i Carlsbad. Af Hr de Pradt, s. d. Årkebisfopp i Mecheln. I:a Delen. Översättning. Stum, Jnnelius, 1819. 75 fidd. 8:o.

Det är bekant, att denna skrift är författad, innan Kongressen ännu war börjad. Läsaren har således ej här att wänta någon egentligen historisk öfwerfigt af resultaterna af detta diplomatiska möte. Men Görz's Karpa öga, hans wana att intränga i irrgångarna af politiken för dagen, hafwa beredt möjligheten af en sansfärdig utgång af Görz's statsborgerliga prophetor. Gör den som med uppmärksamhet följer de senare ärens handlingar och gjort sig reda för deras motiver, innebälda dessa betraktelser alldeles ingenting nytt; men det motsatta partiet torde dock på dessa blad träffa nyttiga lärdomar. Gör icke medicinen fortfara, så länge det onda warar? om än de Pradt, såsom Heeren kallat honom, blott är en Bucher macher; om han, liksom den ädla Benjamin Constant, äger ingenting af en Steffens', en Görres' genialitet; så äro hans arbeten beskända för en annan nation, för en krets af läsare, som hatar spekulationen och blott ropar på popularitet, på praktisk evidens. "Man har anklagat mig, säger Görz, att jag skrifer för mycket; men hwarför gifwer man mig sådant nya anledningar dertill?"

L i t e r a t u r = F i d n i n g.

No 28.

Lördagen den 15 Juli

1820.

R e c e n s i o n e r :

Marfaks Sömlösa Nätter. Första Natten. Sthm 1820. 90 sid. 8.

I fall den witttra polemik, som kämpar om besittningen af vårt swenska Helikon, ännu (såsom det synes) några år bortåt måste gång efter annan återwäcka sitt härgny, innan endera af de krigande makterna fullkomligen blifwer jagad från platsen: så war det i sanning hög tid, att gifwa dessa på sistone gangsa enformiga och släpande krigsoperationer ett glättigare, ett för allmänhetens nöje och stridsfrågans närwarande ställning mera passande lynne. Rec. bekänner, att han genomläst så böcker af satiriskt innehåll med så utmärkt tillfredsställelse. De läsare, som draga sig till minnes wisa skrifter i det fordnar weckobladet Polysem, t. ex. den Tungusiska Tragikomediens Nimmabandet, märka lätt af titeln, att jemwäl denna har samma äfstyning och bestämmelse. Fullständig förklaring deröfwer finna de i ett förespråk till Allmänheten (sid. 3—9), undertecknad af ett Sällskap, som kallar sig Committera-

de för Marfaks sömlösa Nätter. Det berättas i denna inledning, huru den store Tungusen Marfak, "likt en ny Cadmus eller Aneas", efter hwarjehanda äfwentyrliga och misflyckade bemödanden i sitt fädernesland, flyttat med sina husgudar från Tungusien till Sverige, der han sägs hafwa uppslagit sina bopälar i Halland, och nu rusta sig som bäst att bispringa Hr Cansli-Rådet Wallmark i dennes widtutseende litterära fejder. Men oaktadt han, enligt erhållna tillförlitliga underrättelser, skal "med oinfränkt bifall" stude-dera nämnde redaktörs Journal, ja wara för- enad genom ett så innerligt wänkskapsband med den swenska stallbrodern, att han förhåller sig till denne såsom det "fylgia eller wälbad", påstås det likwäl, att han i sin Halländska fristad esomostast oroas af de mulnaste för- ställningar om den goda Smakens, Upplys-ningens, wännen Wallmarks och sitt eget framtida öde. "Mången natt wrider han sig, intill gryningens ankomst, omkring på sitt sömnfria läger: utbristande wid hwarje qwar- slag, under en hetta som gränjar till feber, i höga klagerop öfwer sin lott, att hwar- ken Allmänna Journalen, eller något af de

odödliga snilleverk, hwilkas ära hwilar på des loford, kunna med all sin kärnfullhet och smäl åstadkomma så många clasiskt tungusiska tankar, att de förstå till ett värdigt tidsfördrif under hans långa ömnlösa nätter." (s. 7—8.) Det är af detta Skil, som "några människowänner, hwilka skatta såsom en dyrbar pligt att astorka den lidandes tårar", beslutit inrättandet af en Committé, hwars ändamål och befattning är att anskaffa åt den beklaganswärde fränlingen en wederswickande läsning, "tjenlig att under hans sjuklighet leda de öfwerspända fjälkrafterna på glada och angenäma föremål. Så ofta man likwäl förmodar, att patientens elegiska sinnesstämning blifwit en smula muntrod, will man, med hans tillåtelse, blanda in det nyttiga med det lufwa, medelst en och annan allwarsammare undersökning; kommandes hwarje fält af litteratur, konst, samhällslära och lefnadswisshet att dertil stänka of anledningar, på bekant är, att Markall, om än hans bättnad i sådana uppsatser mindre omedelbart åsyftas, dock är hemmastadd i alla hemligheter af menskelig wetskap och forskning. Och ärna Committéerade, så fort de genom bref eller telegrapher erfarit, det Markall riktigt hunnit digerera hwad för honom framfatt blifwa kan, att genast och utan afseende på ämne, tid eller storlek hålla en förnyad portion i beredskap; hwarwid man hyser den billiga förwäntan, att han aldrig med fog må kunna bewära sig, det han blifwit öfwergifwen af sina wälwilliga skaffare och provideurer." (s. 8—9.)

Rec. har anfört detta ställe i hela des widd, såsom det lämpligaste att bibringa läsaren en tydlig föreställning om bokens plan och affigter. Det första försöket, hwarmed Committéen gått Markalls önskingar till mötes, är ett till uppfinningen lika quickt, som till utförandet af den högsta tekniska fullkomlighet utmärkt skaldestycke, kalladt Markalainens Södelse. Sinst Runa (s. 10—14.) Det är helt och hållet uttänkt och affattadt i

de finna beswärjelse-sångernas anda, manér och allittererande versbyggnad; man känner sig wid des läsning owillkorligt förflyttad in om den finna poesiens werld, och frestas att tro sig höra någon af des trollmän i en af des kraftigaste, men tillika skönaste beswärjelser. Rec. önskar, att Committéen hade besljagat namnet Ilmarinen med någon anmärkning, för de i finna myths-läran mindre kunnige; samma önskan gäller ock i afseende på Hüsiss fågel. Deremot skola denna mythologis kännare sannolikt förundra sig öfwer den upptäckt, att Launawatar, "moder till Kalliken och några andra missfoster", jemwäl slutligen framfödde sångarguden Wainämörens motståndare Markalainen. Men ättledningen blir helt naturlig, när man besinnar huru detta under i alla hänseenden brås på sägten. Träffande karakteristiskt äro de egenheter teknade, med hwilka barnet begåfwades af Hüsiss fågel (s. 11.), och det kunde, i följd af denna sin ursprungliga natur, såsom wuren man ej ännorlunda uppföra sig wid åhörandet af Wainämörens härpa, än läsaren s. 12 och 13 finner Skilradt. Rec. will föröfrigt ej med något utdrag gå läsarns uppbyggelse i förwäg, wis att han med gamman skall deltaga i beswärjarens sista kraftmaning, då han förwisar Markalainen

"Med i midret till sin Moder,
Djupt i dyn, der helst han dwalde,
Hatande hwad hjerta heter,
Skjende hwar skymt af snille" (s. 14.).

Den tredje afdelningen af förewarande bok utgör likwäl des egentliga kärna. Den kallas Rimhusiad. Hjelteodikt. Öwersatt från Tungusiskan (sid. 15—90.) Utan att wilja förvinga den stora ironiska och humoristiska förtjenst, som stämplar åtskilliga wäpnelar i Polysem, twelar ej Rec. att för sin del tillerkänna denna hjelteodikt priset framför alla sina föregångare. Rimhusiad en är, inom quickhetens och satirens område, en äros

full eröfving för Sveriges witterhet. Ett swenskt motskycke till Pope's berömda *Dunciad*, täflar hon med den äldre systern i språkets elegans och versernas lediga correktitet, *) under det hon öfwerträffar henne i poetisk uppfinning, i en ofkyldigare fantasi (huru öfwerflödar ej Pope's satir af borgerligt personliga bitterheter!) och framförallt i den lyckliga tanken att använda den Homeriska Virgiliska Epikens troget efterbildade, ömsom patriarchaliskt enkla, ömsom heroiskt pathetiska styl i hela dess allvarsamma ståt på ämnen och personer, hwilkas egna oändliga litenhet, jemförd med den antika hjältebrägt som betäcker dem, gjort det lätt för Skalden, att från begynnelsen till slutet genomföra ett enda oafbrutet spelstje af den mest komiska persiflage, utan att ett ögonblick falla ur det wärdiga allwar, som tillhör stilen och costumen. Händelsen, som besjunges, är de Tungusiska Nimthusharnes mislyckade företag, att bestörma Pinden, säga Phoebus derifrån, och på Musernas berg stifta ett nytt wälde öfwer Sångens werld under sin öfwerkonungs, Polyhistorios, spira. Det Pindiska rikets invånare, de saliga Skalderne, hwilka förklarar af Nimthusharne för swärmare och fantaster, liksom Phoebus sjelf för ett af fordna tiders widskepelse diktadt phantom, segra omsider utan synnerlig möda öfwer sina dåraktiga fiender; och detta stridsförhållande, samt det slutliga straff, som drabbar Nimthusharnes ypperste hjelte, "den hjerneberöfwade Markfall" är det som bildar hjälteedikens egentliga föremål. Den är indelad i Sex Sånger, med följande öfwerkrifter: I. Syfis Sölan (s. 17—23.) II. Rådningen (s. 25—33.) III. Krigsbåren (s. 34—45.) IV. Offermåltiden (s. 47—60.) V. Drabningen (s. 61—76.) VI. Markfall (s. 77—90.) I de båda

*) Endast på ytterst få ställen, kanske högst tre eller fyra, har Göf. tillåtit sig öfwiikningar från den Alderbettska Metriken.

första sångerna öfwerwäger det Virgiliska måttet: i de fyra senare herrskar mera ensamt det Homeriska, och det tycks, såsom hade Författaren, under utvecklingen af diktens idé och ju längre han inträngde i sitt ämne, med det samma blifwit renare och kraftigare lifwad af det äkta episka sinnet, så att han i de senare sångerna endast haft för ögonen det mönster, som i Epikens Skaldeslag är och förblifwer det högsta. Den illistige Skalden har verkligen med den skicklighet och den listighet förstått begagna sig af faderen Homers arsenal, — som wiserligen ej till ett sådant bruk war beständ, men dock willigt dertill låter lämpa sig, — att hans arbete (betraktadt såsom ett fulländadt Helt) blifwit den mest poetiska epope wi ännu äga på vårt språk, och att han, ehvem han må wara, med glädte samwete kan utropa om sig sjelf:

"Doch Homeride zu seyn, auch nur als
Letzter, ist schön" *).

Handlingen framskrider med rörlighet och raffinet, berättelsen har en jern underhållen värma, intresset fördrer sig från sång till sång; de handlande personerna äro i allmänhet symboliserade med lika mycken tydlighet, som episkt. Och liksom de wälljudande namnen och de prydliga epitheterna (t. ex. Polyhistorios, skarornas konung — hjälteedikens Agamemnon — den wingelfotade Markfall — parodi på Homers *ποδας αχιλλεύς* — Journalionen, den Uggleburne o. s. w.) höja dem från den torftiga werkligheten och adla dem till poetiska gestalter; så böra de också, när de från den forntid, dit de nu förswunnit, här se sig återstrålande i Diktens spegel, hålla Skalden räkning för hans åtgärd, såsom det enda medel hwarigenom t. ex. en Markfall kunde för efterwerlden blifwa intressant och minneswärd. Alla förhållanden, i hwilka de framställas, äro målade med få, träffande grunddrag och dock med den mest

*) Goethe.

fullständiga äskädighet. Endast af Esaias torde läsaren kanhända sakna, såsom den wäsentligaste beståndsdel i hans karakteristisk, någon pointillerande och af liknelser sammanfatt oration, liknande en brodig arabesk i musiviskt arbete; deremot har Skalden med fintlig behändighet, i det ståtliga tal hwarmed Polyhystrio inviger denne kämpe till Nimthusiska härens tjänst (III S. v. 152—161), meddelat en wink om den utmärkta talent, som skiljer honom från de medbröder, till hvilka han endast af ett nyckfullt wankelmod har sålat sig. Föröfrigt spelar Esaias i denna dikt en så qwick och så harmlöst teknad rol, att han omöjliggör för deröfwer kunna förtörnas; han är sjelf dertill förmycket skald; han strattar säkert lika hjertligt som läsaren. Mindre nöjd är läsaren med Bernards öde, hvilket synes honom nog hårdt; Nimthusiadens Paris hade ej behöft så en så grym ändalykt. (V S. v. 110—115.) Den geyende förtjänst, till hvilken hos denna yngling icke saknas tecken, hade kanhända bort behandlas med skonsammare hand. Men rentaf misnöjd är Rec. med förwandlingen af den stupande Polyhystrios ande; man hade kunnat låta bero wid det tillräckligt bittra döendet af nysningen (V S. v. 224—231.) I den första Sängen, der

”Markall, Recordias son, som mot Pallas
wilja blef afslad,

Sedan Recordia tjust Gudinnans Ugglan till
älskog?”

och som derföre beständigt förföljes af denna Gudinnas wrede, rustar sig att under Polyhystrios auspicer angripa Winden, förekomma twenne uttryck, som prosaiskt erinra om den wisa, den närwarande tidens hwardagligheter: v. 16. der det talas om Markalls Dagblad, och v. 22. der det sägs att Nimmarne

— — ”wäntade på från den Systska
hålan”.

Rec. tycker också, att denna grotta och Tungusiska Drottarnes rådslägnings i henne hade för-

tjent en utförligare skildring; liksom det Kastaliska berget och Skaldernes rike hade kunnat ge anledning till en allwarfamt poetisktastla. I andra Sängen borde wid Saga (v. 2) blifwit anmärkt, att så heter en flod i Halland; i fall, såsom det synes, läget af Systs palats har något sammanhang med Markalls närwarande wal af boningsort, och kanske, liksom det heliga berget Meru för de åt nordden tågande fornindiska stammar, lockat honom med trollkraften af en urgammal tradition från Tungusien. Drottarnes räddning från getingarna är lustigt uppsunnen; särdeles de förwandlingar, som skeddade Nephans Flos och Markall, wid hvilken den tunga, wälbesutna v. 113 gör en förträfflig werkan. Markalls klagan ur lästolen och tryckswärtan som droppar ur dess läder, när Sysis med sitt trollspö piffar af den dammet, är en qwick parodi af Polidori jemmer och blödande i trädet, som Aneas will hugga. Tredje Sängen, der hjeltarne mönstras, är ypperlig; beskrifningen så på dem sjelfwa, som på deras wapen och riddaredeviser, är omotståndligt skattwärdande. Den oskyldige Snillarns figurerar der sannolikt endast för den komiska effekten af hans uppträdande och rustnings samt romanwarelserna som begråta hans död. Men culminationspunkten af diktens satire finner läsaren kanhända i fjerdre Sängen, der Nephans, liksom Helena hos Homer af de Troiske gubbarna för sin sägring, beundras af Tungusiens kämpar för sin näsa, —

”Ty han hfter sin näsa ju opp mot himlen,
en Gud lik” (v. 16.)

och der symmetri mötet, föreningen, twisten och återförsoningen mellan Markall och Posthumus Prius är ett mästerstycke, som i det följande blott uppnås af Esaias och Posthumus flykt i prosiantwagnen Skidbladner (V S. v. 158—199) samt af Markalls pathetiska Hektors-tal och kamp med Kellgren i den sista. *) Rec. wäljer till prof af Nimm-

*) Wist på correction är, att i begynnelsen af

thusiadens anda och styl beskriifningen om förhållandet mellan Posthumius Priscus (höfdingen för de

"Tecken för bidande Neutrer, som se med ett öga i sänder
Upp, likt hönsen, mot himlen och tro, att på flygande fåglar
Eller kometer beror, om de skola gå fram eller bakfram"

och den hjerneberöfwade Markfall, när de förbinda sig till gemensam fejd mot Phoebus, och detta förbund firas i Journalionens läger med en offermåltid.

"Så framträdde till altarets rand Posthumius Priscus
Med Markfallidernas Drott. Förut Lithorodon stod der,
Och Esaias bredwid, med en skål, af winet kredensad.
Se'n Hærolderne sköjt med watten Drottarnes händer,
Käckte hwarandra de dem. Och Lithorodon, mästern i spådom,
Öfwer dem göt på altaret ner tre droppar ur skålen,
Böjde sig fram och talade högt, med armarna sträckta:

"Hören mig, Syss, och I, Künthufarnes öfriga Gudar!
Eder till mittnen jag tar, att I wården det fasta förbundet:
Den, som ej fyller det upp, ej rätt och redligen delar
Med den andre det byte han gör i kamp och i sköfning,
Dennes blod låt flyta så ut på marken, som winet!"

Så han talande bad: dock Zevs ej hörde hans önskan. —

IV G. på v. 6. "Tält uppstog os i rad" -- följer strax i d. 8. "Kämparne ställdes i rad."

Men wellertid wid en flammande eld stod
Juniperimons,
Lagande till af oren en bog, med späck den belade,

Satte på spettet den se'n, wid stycken af lam och af grisar,
Stekte och sjudade wäl och skickligen redde till allting.

Se'n från arbete hwilade de och gingo till måltids.

Åtande, ej dem felades mat eller saknades hunger.

Flitigt ibland dem och gingo omkring de bekransade bägrar,

Fyllda med starkaste win: Esaias det noga beförjde.

Mången pröfwande skål nu kämparne tömde för segren,

Till des att Bacchus, Skaldernas wän, förwirrade sinnet,

Och i förnuftlöst yrande skål sig drinkarne glömde.

Då wid ändan af bordet så talte Posthumius Priscus:

"Mycket förstånd, i sanning, ej den på ertlig och frigsfätt
Åger, som lägret förlagt här midt på plätten, så öppet

För fiendtliga öfwerfall i skuggan af natten!
Till min här man wandre, och se, hur af torn och redouter

Tryggad han hwilar! — Men här sjelf Oskoheten förordnat!"

Bredgad swarade då den hjerneberöfwade Markfall:

"Mera beleswenhet wäntat jag har, i ord och i later,

Af den man, som delat mitt bord och tömt mina bägrar.

Har Du betryggat din här, så torde wäl den det behöfwa.

Desa kämpar likwäl — märk det! — anföras af Markfall,

Och för den tappre hans swärd och hans mod är
den bästa förkansning."

Stolt genswarade honom igen Posthumius
Priscus:

"Fastän fanan du bär, o hjerneberöswade
Markall,

Sänk din ton mot en man, som i allt är
mer än din like!

Höfves ett sådant skryt, för det att din hand
är så rimfull?

Hvem kan ej frihetens språk, som du, med
pladdrande läppar,

Länk från Galliska blad och från ädla Ger-
maners brochurer?

Mog man minnes den tid — då war du så
stor ej i orden —

När din ömkliga rygg war blå af de wäldi-
ga slagen,

Hwilla du fick af Cyklopernas Drott och E-
oiske kämpar.

Känn dig sjelf! — Följ klokares råd! —
Wi weta wäl, hwilken

Hederstrans du förwärfst, och hwilken ditt
snille förtjenat."

Honom, med blick af en tjur, då swarade
Journalionen:

"Wibethyngde, med öga af hund och hjerta
af haren!

Alltid Du mig förhatligast war af de dödlig-
ge alla.

Hur be-ognat har Du den tillit folket dig
skänkte?

Hwilken bedrift af Dig har förswärat Fan-
tasternas inbrott?

Då jag stridde som bäst, Du blott marode-
rade mellan

Båda härarnas trof, och opålitlig för båda.
Men nu kommer du hit och mig öfwerhopar

med smälek!
Jag dock säger dig det, som snart skall win-
na fullbordan:

Mera ej smäda du skall, ej mer, hundöga,
så wackla;

Ty med mitt swärd jag ditt hjerteblood skall
gjuta på marken."

Sade; och reste sig upp med högra handen
på fästet.

Gent emot, med besvär, uppsteg och Post-
humius Priscus,

Anletet likt en pion, af win och kokande
wrede.

Dock förrn kämparne hunnit att swärden dra-
ga från höften,

Lade på tallriken neder igen den wördige
Nestor

Det stekstycke, på hwilket han åt med stry-
kande matlust,

Och likt nattens susande wind frampustade
orden:

"We! hwad gräselig sorg nu drabbar Tun-
gusiska jorden!

Wist de fröjdade sig, Apollo och Skalderne
alla,

Om de förnummo, hur I uppwäcken twist
med hwarandra.

Lyden mig dock: ty båda I ären mig yngre
till ären.

Fordom jag lefwat med tapprare män än nå-
gon af eder,

Som stallbroder; och ingen af dem försmå-
de min talan.

Aldrig jag sett och aldrig får se så dråpliga
hjeltar,

Såsom d'Alembert, Konungen i Enkyklopa-
dela,

Marmontel, Condorcet och La Harpe, en
myndling af Voltaire;

Ståtliga prydnader förr bland på jorden
wandrande menskor!

Med dem wistades jag, långt bort från sä-
dernebygden,

Umgångswän; wi stridde mot Prest-centaurer
tillsammans,

Och man lydde mitt råd och man fryntligt
hörde mig orda.

Lyden berför och I! emedan att lyda är
 skickligt.
 Minnens wäl det förbund, som nyss I knu-
 tit, och weten,
 Tidens sorgliga skick ej tål, att wi krafterna
 splittra.
 Ej du, Markall, nu mer må hos Drottens
 tadla hans twetal,
 Då som en trofast vän han nalkas att slås
 för ditt bästa.
 Iswen, Posthumius, du, hvars fader mig
 fordom ju gästet,
 Månde betänka dig wäl, hwad ofog här du
 föröfwar,
 Då du retat till harm den mäktige Journas-
 lionen,
 Gwillken i farorna är för alla Tunguser ett
 bälwerk.
 Winet har hetsat er upp, och winet må skyl-
 las för skadan.
 Derföre gifwen hwarann nu händern, som
 hjertligt försonta!" —

Talande så, han återigen stadt gaffeln i
 steken.
 Men mellertid, på sitt håll, Polyhistris,
 Karornas konung,
 Nephanus, Hans, och Paidar, och du, E-
 saias den digre,
 Stormade ifrigt de twistande an, med war-
 ning och böner;
 Till des båda, glömmande bort det skedda,
 försonte
 Sönto hwarannan i famn, med werlad hjer-
 telig wänhy.

Såsom bewis på Förf:s metriskta ta-
 lent, och hur skickligt han förfår att blanda
 Hexameters daktyliska, trochaiska och spondai-
 ska elementer, kunde ännu anföras soljande
 ställe:

Knappt Aurora besigtigt ännu den höga
 Olympen,
 Rystande lätt på stjernornas dot med de ro-
 siga fingerar;

Och dock redan han fann den hjerneberöfwade
 Markall,
 Pansrad från huswud till fot, anordna sitt
 manskap till asmarsch.
 Längre ifrån han såg Esaias med hedrande
 iswer
 Iflås att rusta trofsen tillreds, och främst i
 des hwimmel
 Draga på fältet sjelf en fjällbrant: hög pro-
 wiantwagn.
 Sträff, ett den gnall ömsewis från gisnade
 hjulpar.
 Men der bredwid, med trompeten i hand,
 Küsterias ättling
 Öfwade in, om blod och om ljung, en prä-
 lande fältsång.

Wid drabbningen i femte Sängen kün-
 de tadlas, utom hwad redan blifwit anmärkt
 om Bernardo och Polyhistris, att Sänge-
 nymphen Annamaria framkommer nog
 omotiveradt, — oaktadt wiserligen i hennes
 tal till Posthumius orsaken angifs till hennes
 bistånd, — och att man ej wet hwadan hon
 kommer eller hwart hon far. Det är dock
 twifwelsutan Förf:s mening, att hon är en af
 Pindens invånare. Tilläfsventyrs hade ock
 compositionen wunnit derigenom i episk unders-
 barhet, em han lätit Tungusernas sak förfäl-
 tas af wisa fordna poeters och filosofers
 flugger, neml. af det slags poeter och philo-
 sopher, hwilka enligt Sysis och Kimthufarnes
 omdöme förwärswat sig en absolut klassisk myn-
 dighet, t. ex. Boileaus m. fl. Den sjetta
 och sista Sängen är en utmärkt poetisk, fastän
 till ämnets löslighet tillbörligt lämpad efter
 klang af Iliadens tjuguandra rhapsodi; den
 stillar Markalls slutliga öde, huru han förs-
 mätet inlåter sig i kamp med Kellgren, (hwil-
 ken här uppträder såsom den hämnande Achil-
 les), af honom snöpligen öfwerwinnes och
 släpas wid hans stridswagn upp till Apollo's
 thron, der han blir af en mängd Satirister,
 på Gudens befallning, förwandlad till en åsna
 och bortfogad i wilda skogar. Slutet af denna

Sång och af det Hela är herrligt, och sprider
öfwer allt det föregående en hög, djup, ja
majestätlig betydelse:

Se'n Nimbhusarne nu så straffade bliswit
och spridda,
Utkade Phoebus ljud: och blid, från den strå-
lande thronen,
Höjde den ewige Ynglingen sig, som är werl-
darnes tjuöning,
Anletet ljust af det lugn, som allena de
Himmelske känna.
Miskande rördes hans gyllene hår; ljust dar-
rade Pinden;
Och från hans harpa, på hwilken sin arm
Beherskaren stödde,
Breddes i rymden en lifswande ton; man för-
nam den på jorden,
Dock blott i hjertats lättade slag, och nämnde
den Glädje.
Nu han till Muserna ordade så och de heli-
ge Skalder:

"Fäfang är Trollens strid mot Snillet
ewärdliga wälde!
Nigtas från silfverbågen min pil, straxt dig-
nar wid klangen
Python i träsket, som ammade opp hans et-
trade iska.
J, som ännu från de Saliges hem för de
dödliga ömmen,
Sångens andar och barn! hwem skulle wäl
skaka min spira?
Ej i ett endaste land så starkt är Zoilemas
wanwett.
Ja, i Tungusien sjelf skall förgås den joll-
rande yra,
Som allt smådar, hwad ej är en tanktom
rinnare-qwickhet,
Blottad på känsla, på språkets musik, på an-
dakt och wisdom.
Då af Skalder ett slagte står upp, som lär
af Naturen
Albriga fädrens kraft, den heliga frihetens låga,
Stjernornas samljud, blommornas lif och
själarnas kärlek.

Några begynt att bereda den tid, om hwil-
ken jag talar;
Starkare skola dem följa: men och med de
swaga jag segrar,
Wore än Kronos sjelf af Marsyas wån och
af Markall.
Snart småsinnets föraktliga spel fördränks i
sin galla,
Och för ett manligt folk, som en gång i
stundande åldrar
Herrskar med sångens magiska konst på lys-
nande nabor,
Bliswer en wänjelse blott, hwad ännu som
klasifikt sig bröstar,
Utan att mälta ett hjerta, en själ upplysta
ur gruset.
Wär då, herrliga Wisja, i trots af maskar
och snöslaf:
Drick, i din blommas menlösa kalk, mitt lif
och min sällhet!"

Sade. Och Skalderne nu, i en ring med
de lustiga Sångmör,
Dansade Guden omkring, på de gröna ängar-
nas mattor.
Blommorna doftade sött: de gyllene stjernor
på fästet,
Der i en drömlig glans med dagen sig nat-
ten försmälter,
Logo mot Skönhetens fröjd och de salige an-
darnes lekar.
Psyche och Eros kyste sig ömt i en myrten-
beskuggning,
Medan på palmens kulle bredwid, för en for-
skande kretsrund,
Plato förklarade Skapelsens dikt och Pytha-
goras mätte.
Allt war glädje och sång. En werling af
ewiga wälljud
Skallade tacksamtt upp till Zevs på det höga
Olympus.

(Stutet följer.)

L i t e r a t u r - T i d n i n g.

No 29.

Erdagen den 22 Jull

1820.

R e v e n s i o n e r :

Svenska Akademiens Handlingar ifrån år 1796. Sjunde Delen. Sthm, Deleén, 1820. 363 sid. 8:0.

(Forts. fr. No 27.)

Då det i dessa Samlingar är så sällsynt, att finna något bemäddande till tänkande, än mindre en fullständig teori, så torde det dock wara oss tillåtet att något längre uppehålla oss wid detta försök, än wi i början ämnade och det i sig sjelft verkliken förtjenar. Sid. 292 heter det, att Smaken är en "verkan af sundt omdöme," eller "känslan bragt under begrepp;" men Smak är, som wi redan antydt, icke annat än smillet under det att detta hänföres ideal till förefonnande föremål, och en hwar wet, att den oändliga ideén aldrig af begreppet kan begränsas. Wisserligen är Smaken, enligt Hr Enbergs ord, sid. 293, en intellektuell förmåga, men i mycket högre begrepp, än han troligen tager det, i anledning af hwilket han förklarar smaken wara en gåfwa, att urskilja fel från skönheter, och delar den i

"en fin smak, som upptäcker en skönhet midt ibland fel; en rätt smak, som upptäcker ett fel midt ibland skönheter (sid. 294)," en analys, som hwarken kan wara fruktbringande eller riktig, då, som wi ofwansföree sett, hela Förf. åsigt hwilar på en förwillelse, uppenbarad under twenne olika former. Ty liksom han, till en början delade sänder hwad som är ofskjeligt, så blandar han här ihop, hwad som i sig sjelft är äfskildt, neml. smillets inre kritiska instinkt, att jag så må säga, eller smaken, och Filosofiens försök att wetenskapligt förklara denna såkallade smak, att i Revisioner uppfatta skönhetsideén, dess wäsende, verkningar och uppenbarelse-modificationer i den fria Konstens alla olika arter, korteligen, med den filosofiska kunskapsart, som, efter Baumgartens tid fått namn af ästhetik.

Att en sådan förwerling hos Hr E. verkliken ägt rum, blifflart deraf, att än, sid. 299, är smaken, i hans tanka, en slags instinkt, som kan tillhöra personer i alla tider och bland alla folkslag; än är det en, medelst ljusa och rediga förståndsbegepp, gjord vätenskap för hwad som i känslan innefattas (sid. 292); än en naturens frivilliga skänkt, som ofta synes

föregå omdömet och nästan göra det öfverflödigt; än ett sundt och genom betraktelser af konstens föremål öfwadt förstånd (sid. 294). Och likwäl råder det en ganska bestämd åtskillnad mellan den producerande konstnären, i och med hans snille gifna smak, och den ästhetiska kunskapsarten, hvilken enligt hwad erfarenheten visar, för snillet är tilfälligt öfverflödigt som den vetenskapligt deducerade Moralen är det för den dygdige. Båda kunskapsarterna, så Ästhetik som Ethik, äro likwäl högst wigtige, men blott såsom allt annat wetande, d. ä. den ur princip härledda förklaringen af den inre och yttre werldens phänomener, till bildningens besordran och utvecklingen af människans totalitet. Och på den utöfwade konsten kan Ästhetiken äfwen så wida hafwa ett gagneligt inflytande, att den undanrycker inflytelsen af ett godtyckligt mode och tyranniet af en främmande myndighet, att den för ögonen framställer, i reflexionens glas, en återspeglung af det Sköna.

Hr Enberg har ej heller förbigått detta i sin undersökning. "Det Sköna kännes, heter det sid. 292, och wi hafwa rätt att behagas deraf såsom skönt," (hvilken stor upptäckt!), "så länge andra instämna i vår känsla och dela vårt nöje; på samma sätt misshagas wi af ett oangenämt intryck, utan skäl att mistro vår känsla; så länge hon ej skiljer sig från hwad andra erfarit. Men när en stridighet mellan olika känslor uppkommer, när ett tycke upphäfwes det andra, en erfarenhet motsäges af en annan, då gifwes för tänkande wareser, som wilja förädla sin känslkraft och af nöjen endast njuta de fullkomligaste, intet annat medel till öfwerensstämmelse, än att jemföra sina känslor, rätta dem genom förståndets pröfning; och upplösa dem i begrepp, så långt det är möjligt." För detta ändamål tror han det wara nödigt att så swar på dessa frågor: "detta Sköna, hwari består det? Hvilka äro dess kännetecken?" (sid. 294). "Ty — säger han, ganska riktigt, sid. 295; — om afwikel-

ser från det Sköna äro möjliga, och en rätt smak egentligen består i att känna och undfly dessa afwikelser; så måste, för att utreda smakens yttringar, först undersökas principen för all rätthet i konsterna eller själfwa wäsendet af det Sköna, hvilket de hafwa för ändamål att uttrycka." Han finner dock swårigheter wid denna undersökning och är hardt nära att sätta sina läsare i en förtwiflande willkädighet om möjligheten att bringa den till ett lyckligt slut. Ty det heter vidare: "söker man upplösning af filosofherne, så skall man endast stanna willkädigt bland olika systemer; wänder man sig till hopen af människor, så anser den allting för skönt, som gör ett starkt intryck på dess oförädlade sinne. Det bästa wore utan twifwel att rådfråga stora snillen, som frambragt werk af en erkänd förträfflighet: skada blott, att de så sällan behagat meddela hemligheterna af sin konst." Hwart Sköna wi således wända oss, om ej Hr Enberg wil taga oss under armarne för att ledsaga oss till ljus och wisshet. Han har också denna godhet; och öfwerlygad: att "det enklaste begreppet om en sak är merendels också det rättaste," utropar han: "Försök om att af några minnar de (stora snillena) gifwit, och framför allt af deras egna arbeten skapa oss ljus i denna fråga" (sid. 295). Man kunde inwända, att intet menfullt snille, till följe af den inskränkning som utgör menlighetens grundwillkor, ännu warit eller någonsin kan blifwa så stort och omfattande, att det kan i sig upptaga hela möjligheten af det Skönas framställning eller totaliteten af den oändliga konstens formbildningar, och ännu mera, då hwarje nytt afgörande steg som menligheten gör på sin utvecklingsbana, frambringar derifrån, liksom öfwer det sanna, en ny utsligt öfwer det Sköna, som derifrån visar sig på en ny sida; — så skulle ett sådant förfarande endast bereda en död och inskränkande auctoritets-tro: det första fröet till en falsk och oklar åsigt af konsten. Men kanske visar Hr Enbergs skarpsinnighet att man har

orätt i denna invändning, och derföre ihågkommande detta orakel af Salomodets Skal:

"Mer än vägen, skåda dit den leder," må wi följa vår Författare under sin deduction, för att se hwart den slutligen leder of. "Förän det ännu gafs någon konst — heter det sid. 296 — hade menniskan fört intryck af det sköna. Detta ursprungliga sköna war Naturen som omgaf henne, och för hennes friska sinnen på en gång wisade sig i hela sin rikedom och mångfaldighet." — "Så hade naturens mäktiga intryck satt hennes själskrafter i rörelse." Långe kunde hon dock ej förblifwa i en blott owerksam utjuning af det sköna. Annad genom sin karakter af fritt wäsende, att under en själsständig utwedling af förmodgenheter, återverka på de intryck hon af naturen emottagit (se !), måste hon snart känna begär att själf förskaffa sig behagliga föreställningar." "Dertill gafs blott ett enda medel; att efterbilda naturen, att med imitationens tillhjelp å nyo framställa henne." "Mågra lyckligt danade själar, tjuste af det skönas urbilder (?), försökte att uttrycka sin tjustning, härmande i skapnad, toner, färgor, det som med ett lifligare behag satt deras deltagande känsla i rörelse (sid. 297)." Derefter meddelar of Förf. en i högsta grad compendios öfversigt af Konsternas Historia, under hvilken han begär ett par små uppenbara origtigheter, t. ex. att låta Skaldekonsten uppkomma efter de bildande Konsterna, då likwäl alla länders monumenter witna om motsatsen, eller då han framställer Tragedien och Komedien, såsom äldre än samfundsinrättningen. Emedertid leder denna Konsthistoria in uice honom till den satsen, att "hwad som för de bildande konsterna och witterheten redan i deras ursprung war gemensamt, hwarigenom de uppväcke angänna känslor, det måste utgöra konstens högsta förefrist, och denna förefrist blir i följe deraf, att framställa naturen med sanning och styrka. Men härwid bör anmärkas: först, att hwarje sådan framställning är ännad att för-

nöja wareser, hwilkas sinne, om ej redan förädladt, åtminstone kan mottaga förädling, hwilkas högsta intresse är dygd och sedlighet; för det andra, att wi med naturens sanna framställning ej förstå ett blindt och slawiskt apande af hennes olifartade mångfaldighet; utan en sådan, i följd hwaraf det förnuftiga wäsendet bibehåller sin förmåga att dömma om det mer eller mindre fullkomliga, att leda allt till en wis öfwerensstämmelse, ordna och sammanställa det sköna, begränsa det regellösa, kort, inrätta naturen efter konstens fria ändamål: så uppkomma såsom willkor för möjligheten att frambringa ett skönt konstwerk, twenne inskränkingar i vår ofwannämnde grundsatts, som uttryckt till sitt fullständiga innehåll, bjuder att framställa naturen med sanning och styrka, utan att störta sedekänslans eller konstodlingens allmänt erkända fordringar (sid. 300)."

Låtom of nu göra of närmare reda för hwad wi sät weta. Först måste det anmärkas, att denna lärdom icke innehåller något nytt, då den blott är ett återupprepande af den, på Lockes sats om alla våra föreställningars upphof från intryck af de yttre tingens, bygda Bateau'ska Ästhetiken, som bjuder imitation af den sköna Naturen, och den slutligen fundna principen, ingen annan än den Hr Leopold i sin Afhandling om Smaken och dess allmänna Lagar uttalat, der det heter: att "Konsteffectens fullkomlighet i förening med sinneswärdet, utgör den allmänna goda smaken, tagen i des högsta begrepp; hwarföre alla smakens fordringar kunna innesattas under följande hänseenden: Sedeodlingens, Förnuftodlingens och Konstodlingens." — Widare torde något hwar inse, att denna förklaring icke är tillfredsställande, emedan den, i stället för att ända alla frågor, retar till nya. Förförjar med att påstå, att menniskan kände behag då hon mottog intryck af den sköna naturen; men då denna Natur war det för henne ursprungliga, huru wiste hon att denna natur

var skön? Hvarje epithet som tillägges en sak, innehåller ju ett omdöme om den saken, och hvarje fallet omdöme förutsätter ju en regel, enligt hvilken dömes? Då nu allt härleder sig från intryck af naturen, hvarifrån hämtade hon då den regel, efter hvilken människan förfer, då hon tillade Naturen epithetet skön? Ännu mera; hvarifrån "det sköna urbilder," eller "Konstens fria ändamål"; då Konsten just är Naturens motsats och således dess ändamål smöjligen kan visa sig såsom intryck af naturen? Det är också längesedan bewisadt, att lika så litet man med vår Auctor, sid. 301, kan säga, att "Sanning är tankarnes öfverensstämmelse med naturen," — ty Förf. läser icke vilja nesa, att det är sanning i tanken; Gud; men huru öfverensstämmer denna tanke med naturen? — Likaså litet får man en tillfredsställande föreställning om det sköna, då man säger att det är öfverensstämmelse med naturen, ty hwadän då det sköna i själwa naturen? Och till en så ful tautologi, som det skulle vara att säga, det sköna i naturen är naturens öfverensstämmelse med naturen, läver Hr Enbergs smak icke vilja göra sig skyldig.

All Konsthistoria motsäger också den gamla, ärotrade föreställningen om att Konsten skulle hafwa börjat med härmning af naturföremål. Hvar finner man wäl minsta spår, att den först uppenbarat sig med efterbildning af enkla naturformer, med trån, landskaper eller det menfklige individuet? Öfwerallt har den börjat med danandet af sphinxer och chimæer. Man erinre sig de wunderliga productionerna af Indernes, Egyptiernas och afwen Greckernas äldste sculpsur *) , alla wittnande, att man ursprungligen, med sina bildningar, äsyf-

*) Förhållandet är äfwen detsamma i poesien; ty såväl de hesiodiska Theognierna äro yngre än de homeriska beröfka qwäderna, är det dock wist och bekant, att de föreställningar, hvilka ligga till grund för de förra, äro wida äldre än de sistnämnda.

tade något helt annat, än det realas idealiserande. Lika litet tillfredsställande är den slutliga princip vår Auctor uppställer. Den frågan blir alltid öfrig, hvilka äro dessa sedes känslans och konstodlingens allmänt erkända fordringar? — Hwaras weta wi att dessa fordringar äro allmänt erkända? — På dessa frågor finna wi inga svar, genom beskådandet af skönhetserna i de förra snillenas werk, ty swårigheten ligger just i att förklara, huru Sköheten, såsom sådan, hunnit blifwa allmänt erkänd. — Hurudan Philosoph Hr Enberg är, och huru klar insigt han äger i det ämne, han företagit sig att afhandla, det hafwa wi sett af det föregående. Och huru han dömer, derpå lemnar han exempel, på föregående stela, der det heter, med afseende på Shakespeares Tragedi, Richard den Tredje, att den fulländade Författaren "aldrig skall låta en förtwiflad maka wid sin mans blodiga lil skymfa des mördare i strickande antitheser; aldrig låta en till döden dömd beklaga sin olycka i wälfaliga likreder." I nämnde Tragedi förfemina twenne till döden dömda, såsom talande. Den ena — i slutet af 4de Actens 4:de Scen — är Hastings, och hans ord äro i mitt öfversättning ungefär följande: "We, we för England! — Intet dod för mig. Jag Däre, hade detta kunnat hindra: Ty Stanley drömde, att ett wildswin honom Afstötte hjelmen, men för ingen ting. Jag detta åttat och att fly försunnat. Tre gånger snafwade min häst i dag, Och skyggade, då detta torn han wälfte, Liksom owilligt han mig bar till sagtarbänken. — Den prest med den jag talte nu behöfwe; Du ångtar mig, att jag är häroldstjenaru. Så stolt har sagt, att mina fiender I dag, i Wensret, skulka blodigt falla. Då jag war trygg och wif på nåd och gunst. O nu, Margreta, faller tungt din dastan. På arme Hastings, dödmwigda hufwud. — O dödeliga wärens swaga ynnest, Den wi dock säta framför Herrans nåd!

Den som sitt hopp på edra blickar bygger,
 Han lefwer, druckne Skepparn lik i masten,
 Wid hwarje wändning, färdig ned att störta
 I afgrundens förderfuppskyllda stöt. —
 Blodnitne Richard! Olycksfulla England!
 Dig sorgesfulla där jag förespår,
 Mer än betryckta werlden förr har sett.
 Mig för till målet! honom gif min hjesa!
 Mot honom snart man händens swärd Falthwäsa?
 Den andra — i början af 5:te Actens 1:sta
 Scen — är Buckingham, hvilken föreställes
 så talande:
 "Hastings och Edwards barn, Rivers och Grey,
 Du helge Henrik och din ädle son,
 Vaughan, och alla andra I, som fallit
 Igenom mina dolda förfärliga ränker;
 Om edra dystra, wreduppskyllda själar
 Igenom molnen skåda denna stund,
 Så hämnas er och hånlen åt mitt fall! —
 Er icke alla sjäalars dag, i dag, go, wänner? —
 Nå, alla sjäalars dag är då min domsdag.
 Det är den dag, jag önskat öfwer mig,
 I konung Edwards tid, i fall jag falsk
 Emot hans barn och maka blef besunnen;
 På denna dag jag önskat mig mitt fall,
 Beredt af den jag mest af alla trodde;
 Ja denna, denna alla sjäalars dag
 Åte för min arma själ des syndahwila.
 Den Gud, som allting ser, och som jag gädat,
 Emot min hjesa wändt min falska bön;
 Mig ger på allwar, hwad på skämt jag ombedt.
 Så wänder han de onda menstors swärdsudd
 Förderfningsfukt mot deras egna bröst.
 Margeetha! din förbannelse blir uppfylld:
 "När han", hon sade, "tröskar grymt ditt hjerta,
 Minns då Margeetha, såsom Prophetisa." —
 Kom och mig snart fram till min stupstock för.
 Der last bestraffar lasten, som sig bär." —
 Du frågar Nec, i synnerhet dem, som genom
 hans swaga öfwerfärtning är i stånd att ana
 originalets höga poesi, om någotdera af dessa
 tal förtjenar det tadel. Hr Enberg dem til-
 laggt, eller om de ej i stället utmärkas af
 den högsta stenhets. Hwad åter den förtwifla;

de makan angår, som wid sin mans blodiga
 lik skymfar des mördare i stikande antitbetet,
 så finnes detta höga konststycke i 1:a Actens
 2:a Scen af nämnde Tragedi, hvilken kutas
 på det sättet att den förtwiflade makan, prin-
 seskan Anna, gifwer sin hand åt Gloster, hen-
 nes fordna mans mördare. Och den som be-
 sinner orsaken, hwarföre Skalden här gifwit
 hennes skymford en mer utfökt stikande än
 naturligt genomträngande kraft, den skall ock
 så inse huru längre Shakespeares, som
 ett af de största poetiska snillens smak väcker,
 och huruwida säkrare det träffar målet, än all
 en conventionellt bildad Empirikers grubbleri
 och tjonar detta så mycket mera att omkullslå
 hela hans steswa lärobyggnad. Annars har
 vår Auctor gifwit ett nytt prof på huru sö-
 ga Naturen danat honom till konstdomare, då
 han, sid. 311, ordar om "den ålder af föres-
 nuffets barndom, då ännu den nordiska War-
 den (fast, och emellan sagdt, det aldrig funnits
 Warder i Norden) slog några ensformiga slag
 på en oförädlad lyra." Deremot är det dock
 bekant, att läsningen endast t. ex. af Gudrun-
 nas Flagan, bland de eddiska Sångerna öf-
 wer Sigurd, måste öfwerlyga en hwar, att
 nordens äldsta Skalder hade en lyra så föräd-
 lad som någon Poet kan önska sig, och att
 de slog den, i stället för ensformigt, med en
 storla och ett hänförande behag, som de fleste
 af deras efterkommande aldrig förmått upp-
 hinna. Men werkligen löjligt är det att se,
 huru vår känslofulle Philosoph, i anledning af
 detta yttrande, med ett långt omböme af Gar-
 ve öfwer hans samtidige Landsmäns försök att
 bilda en fornuhermanisk Wardiet: poesi, will
 nedslå några yngre Swenskers bemödande att
 använda sina förfäders mytologi såsom poe-
 tisk symbolik; och huru han inbillar sig att
 det, hwarom Garve talar, och det hwad Hr
 Enberg akademiskt will motverka, i grunden
 är samma sak. — Men oakadt alla dessa
 origtigheter i sjelswa ämnets behandling, har vår
 Auctor dock en förtjenst, på hvilken man bör

göra så mycket större afseende, som den ej är vanlig i de swenskt-akademiska dogmatiska afhandlingarne, den neml. att han icke allenast har ett rent, behagligt språk, utan äfwen en klar, ofonstlad och numerös diction, utan den affecterade djupsinnighet eller de hårda språkförvriddningar, som röjas i en stor del af de öfriga.

(Slutet följer.)

Markalls Gömlösa Mätter. Första Mätten. Sthm 1820. 90 sid. 8.

(Slut fr. N:o 23.)

Af flera skäl att sluta, blir sannolikt en ny upplaga snart nödwändig af denna Hjelte-dikt; Förf:s korta företal ger oss anledning att i den nya upplagan wänta ärtilliga tillägg. Läsaren torde mellemtid icke upptaga ålla, om Rec. bifogar några betraktelser, som sjelfmant erbjuda sig. — Den strid, som alltsedan år 1810 blifwit förd mellan twenne hufwudpartier eller såkallade skolor i Sweriges literatur, och allra häftigast i des witterhet, antog, efter den glättiga Polyfems upphörande, i allmänhet en alldeles motsatt karakter, hwars mer och mer trumpna, harmsna och dystra beskaffenhet synes wisa, att man å den yngre skolans sida hade upphört att finna sina motståndare wolliga, och å den äldres att i naif bekymmerslöshet känna sig säkra om det ärfda herradömet. Antligen inträffade, såsom det tycktes, genom en tyft öfwerenskommelse af ömsesidig tröttnad, ett slags wapenhwila, som af de stilla i landena betraktades med wälbehag, såsom ett tröstligt förbud af ett snart instundande allmänt fredstillstånd. Äfwen Rec. glädde sig upprigtigt, både af fredskärlek och fosterlandskärlek, åt annalkandet af en tid, då blott sakerna skulle strida mot hwarandra

utan personernas inblandning. Den bästa polemik, emellan literära skolor liksom emellan enskilda literatörer, består twiswetsutan i en ömsesidig ädel täflan, att hwar och en i öfwerenskommelse med sin äfigt sjelf gör något bättre eller det högsta dugliga man förmår. Klandras man sedan, af anaorlunda tänkande och bildade, med anständighet och billighet, så kan endast en gränslös egoism deraf finna sig förolämpad eller frestas att bemöta sina gränskare med trots och förakt. Rec. är öfwerlygad, att om den ädla skaldinna, som äfwen af den yngre witterhets-skolan högakts, fastän icke förgudats, ännu lesde ibland oss, skulle hon ej beklaga sig öfwer den Recension, som för några månader sedan i närwarande tidning bedömde hennes arbeten. Kunde hon skärskåda denna gränskering med sina egna ögon, och oberöende af wisa wänners ingifwelser, skulle hon förmodligen icke anse des författare för en fiende, eller för en hätsk, uppåtligt förtydande och efter fel jagande tadtare; hon funne blott att han wore en man, som till en betydlig del betraktade Poesien, Kärleken, Qwinligheten o. s. w. andra synpunkter än hon, men som i denna meningarnas och känslans skilfaktighet icke såge något skäl att öfwerhöfja henne med skymf-ord och smädelser. Rec. wärdjar till hwarje onäddig läsares omdöme, som will med Recensionen öfwer Fru Lenngrens Skaldestycken jemföra den icke långt derefter i Allmänna Journalen införda öfwer Poetiska Kalendern för 1820, att afgöra på hwilkendera sidan kritiken utöfwas med måtta och sans, eller med en arghet, en illka, en ursinnighet, som förtjenar kallas fanatisk. Detta smuttsiga utbrott af en låg själs begär att förolämpa och sönderlita, oerhördt till och med i den journal der det tycktes, och detsföre också förfelände sin werkan äfwen hos mängden af dem på hwilkas bifall det war beräknadt, gjordes offentligt just i den tidpunkt, då af flera skäl alla Förståndiga rättwist förmodade, att be-

gymnasten af ett både för Gamla och Unga
 öfmligt lugn på det Swenska Helikon omsider
 wore upphunnen. Man kunde förutse, att den
 person, mot hvilken, med det plumpaste af
 alla konstgrepp, den Allmänna Journalens
 Thesites uteslutande riktade sitt angrepp, ej
 skulle derigenom låta förleda sig att åter blanda
 sig i en skriftwerling, från hvilken han,
 för flera år sedan, för alltid togit afsked.
 Men lika lätt war att förutse, att ibland den
 så wettlöst skymfade Skaldens talrika wänner,
 d. w. s. alla de som i något afseende med
 värma och förhoppning omfatta den nyare li-
 teraturens grundsatser och företag, mången
 skulle finnas, som icke trodde sig förpligtad att
 låta saken bero wid en dylik tyfnad; och så
 har sannolikt — ty Dec. är icke des medlem
 — den Committé bildat sig, af hwars st r a s
 fande arbeten det första häftet nu blifwit
 lemnadt i Allmänhetens händer. Det kommer
 troligtwis att följäs af äfkilliga fortsättningar
 — och hwem är ansvarig för den split, det
 larw, de ämsidiga bitterheter och förhånin-
 gar, de återwäcka passioner, hwilka nu änyo
 lära försättas i rörelse, ja kanske ännu storma
 igenom ett tiotal af år? Hwem, om ej Den,
 som gaf det föregående tiotalet en
 polemisk pregel; den, som i slutet af år
 1809 smädade personer, åsigter och bemödan-
 den, som då ännu ej framträdte i det offentli-
 ga; den, som genom utfallet mot det ann on-
 serade Lyceum gaf anledningen till utgif-
 wandet af Polysem, och genom sin rol af or-
 gan och härold för Swenska Akademien sys-
 tem och författare, ensam wällande att den
 såfallade nya skolans första uppträde tog en
 för hans principaler så r a r d e wändning?
 Dec. äger om denna märkwärdiga wändpunkt
 i Swenska Witterhetens annaler nog tillförlit-
 liga underrättelser, för att kunna försäkra på
 sitt hedersord, att ingen direkt polemise-
 rande rigning mot den då herrskande smä-
 lens och wisshetens hufwudmän, före det of-
 wannända utfallet mot Lyceum, war af det upp-

stigande yngre författar: släget ens påtänkt;
 än mindre beslutad. Alltsedan har Hr Wall-
 mark upphörligt dragit försorg, att underblå-
 sa och uppyaga elden, så ofta den varit nära
 att slocka, eller welat brinna med mildare
 flammer; och för de nog hårda saker, hwilka
 stundom blifwit sagda ut Leopold och hans
 medbröder, hafwa de endast och allenast att
 tacka sin riddare, mot hwars dåliga principer
 och tjenster de icke högtidligen förklarar sin o-
 wilja, och hwars öde således mer, och mer blif-
 wit med deras eget sammanwäfdt. Mellertid,
 då det numera swärligen kan wäntas, att
 Hr Wallmark och hans medhjelpare corrigera
 sig, lyfönskar Dec. den satiriska Committéen
 på det högsta, att hon i den polemik, som
 ännu en tid måste fortfara, återbörjat en e-
 och af glädje och skämt. Wallmark & C.
 äro icke tillgängliga för skäl och bewis: con-
 tra principia negantes non est disputan-
 dum. För hwilkas åsystade öfwertygelse
 skulle man, numera, draga mot detta skrä i
 någon allwarsam härnad? För wännernes
 af den Gamla skolan? De låta icke öfwertyg-
 sig. För wännernes af den Nya? De äro
 länge sedan öfwertygade. För de Neutralas?
 De skola smänningom öfwertygiga sig sjelfwa,
 i fall de annars äro i stånd att fatta en öfwert-
 tygelse. Hwad återstår då att göra? Att
 t i g a — eller skratta. Under det Allmän-
 na Journalens Utgifware, sedan flera år till-
 baka, ingenting annat producerar, hwar-
 ken i vers eller prosa, än små dagblads-arti-
 lar, plagiater och owettiga recensioner, hwil-
 kas wreslighet täflar med hans mulna lynne i
 ett oafbrutet crescendo; höfwes det dem, på
 hwilka han smädar, att glädt och sorglöft
 fortsätta banan till sitt mål, och hämnna sig
 på sina motståndare antingen med ett tyft för-
 aft, eller någongång med störtsloder af skrat,
 sådana som R i m t h u s i a d e n, dränkande i
 sitt swall hundradetal af quatrainer och wisor
 à la Blumauer. Wisserligen skall det på
 sådant wis lyctas Tungusen Mark all att

ernå ett högt rum i Sveriges witterhet: och efterwerlden, generation från generation, så länge Swenskan läses och talas, skall åt honom, liksom Phoebus i hjeltedikten, "Le de Odödligas löje".

Mollbergs Epistlar. Djurgården den första Maji. En Camera Optica uti Mio tafel. Andra Häftet. Stockh. hos Elmén och Granberg, 1820. 88 sid. 8:o.

Med ett dubbelt nöje har Rec. emottagit detta andra Häfte af Mollbergs Epistlar, hvilka först fögnade oss till förlöden Jul. Och detta icke allenast dertföre, att han häraf sett att den onamngifna Förf. ännu bibehåller och vidare utvecklar sin glada talent, utan äfwen emedan detta framträdande af ett nytt Häfte tyckes antyda att den större allmänheten, med lika bifall, som författaren måste hembära honom, uppmuntrat Författaren att fortfara. Vår Nation har annars icke, och minst på sednare tider, wisat synnerligt sinne för en äkta humoristisk composition, der en lefwande poetisk Genius, i en fantastisk spegel, mellan de renaste och skönaste bilder, framställer andra föremål i ett brokigt himmel ställda liksom på hufvudet. Denna Humoristisk stil ser sig således betydligt från Satiren, hwilken åstfstande att här och der säwa, under verklig hetens caricaturade afsmåning, derigenom bygger helt och hållet på en profaisk grund, hwaremot Humoristiken, ofskydigt och gladt, såsom det äkta himlabarnet Poesien, leker ibland blomstren, i fröjd öfwer sin medwänta mäktiga spelbrist och liksom parodierande sin egen förmåga. Fantasien är dertföre här utan alla band, intet slag af framställning försnår hon,

intet föremål är henne hwarken så lågt eller så högt, att hon ej öfwerdjuter den med sin narraktigt sammanordnade blomsterrikedom, och intet språng är för widt eller för stort att det icke wägas. Det enda som under allt detta stöter åskådaren, är om han skulle bemärka, att denna chaotiska lek icke är företagen till följande af en owilkorlig inre lust, och icke utförd med den oaffekterade punterhet, den öppna känsla för det efter sin art samma i hwarje föremål och det rena ofskuldssinne, som tillhör det wälbdanade barnets letalder.

De af våra äldre Skaldar, hwilka i egentligaste mening skulle kunna räknas bland Humorister, äro Wallenberg och den odödliga Bellman. Men i den förres verkliga förtjenstfulla verk: *Min Son på Galejan*, har det burleskt-koniska elementet för mycket öfwerwigt, och hos den sednare uttalar sig öfwerallt nästan endast en djup elegisk stämning, under det groteskt-bacchantiska wagnadslifwets fantastiska bilder. Som humorist i strängaste mening, kan man således säga, att nu ifrågaswarande Förf. bland oss på wist sätt skapat sin genre och uppträdt med lika mycket originalitet i sjelfwa maneret som i behandlingen. Dock har han wisserligen icke waktlåtit sig dium af sina stora föregångare, och detta har utbildat hans talent utan att lägga honom i hämningsband. Det partie i Mollbergs Epistlar som mest bellmanniserar, är Sjette Tafeln (sid. 47—53), så wäl i anseende till den herrliga Dryckesjungen, sid. 49: "Hwem är vår fader? Bacchus är fader" etc. som till den efterföljande beskriwningen af Festhopens larmande, och likwäl råder emellan båda Skalderna, Bellman och Förf. af Mollbergs Epistlar, en ganska beständ olikhet, hwilken dock snarare låter känna än beskriwta sig.

(Slutet följer.)

L i t e r a t u r - T i d n i n g.

No 30.

Lördagen den 29 Jull

1820.

Anmärkingar

Öfver Kgl. Akademiens för de fria Konsterna Exposition år 1820.

Katalogen innehåller 120 Numror, men dertill kommer ännu sex stycken, hvilka, under löppet af Expositionen blifwit uppsatte, utan att i förteckningen blifwa upptagna och utan att vara numererade. Af dessa äro No 1—7, 16—21, 37 & 38, 102—105 och 114—117, Arkitektur:Ritningar, och Ann. befinner upprigtigt, att han har söga intresse för dessa architectoniska parenthesiser, uppförda med ritstiftet på medianpapper. Och ännu mindre har han kunnat fästa någon uppmärksamhet wid No 63, "Landskap, lydt med silke i färger", då han omöjligen kan öfwertygga sig, att något dylikt artigt handtverkeri har sin rätta plats i en Konst: Akademiens salon. — Plastiska Konststycken woro åter No 25 & 26, 28—36 i marmor; No 27, 56, i gips; No 5 & 54, 96—98 Skurna i trä; No 65, steninideriarbete och No 66, 85 & 86 och 103, medaille:stofs. Alla de öfriga numrorna

äro pittoreska konststycken. Efter att sålunda hafwa gjort reda för denna Expositions rikedom, wil Ann. uttala sina individuella åsikter af de stycken, hvilka förnämligast fästat hans uppmärksamhet.

No 9—11 äro miniatyr:porträtter af Prof. Sparrgren, målade med den lifliga grazie, den säkra uppfattning af föremålen och den fineste i arbetsfärdet, som tillhör målningsfärdet och som är denne konstnär så egen. Då han i denna genre är en afgjord mästare, då miniatyren just ryckes vara danad för omsänget och förmågan af hans talent, må billigt frågas, hwarför Hr Profesör Sparrgren wil öfwerstiga des gränser? Att det icke sker med någon framgång utwisar No 8, föreställande "Belisarius, blind, tiggande wid sin triumfbåge; må ad på glas." Ett högst mislyckadt arbete. I anledning af denna taffla, kan man med fål säga att hjeten haft den olycka att verkliga och till alla delar blifwa förvandlad till tiggare; ty starkwor ser man öfweralt, men det inneböende heroiska, som gömdes bakom dem, ingenstädes. Den förunderliga misræckningen i de wiinda benen undslapp ej hjet ser någons uppmärksamhet.

N:o 12 och 13, twenne stora bataille-målningar af Profesör Kraft. Ann. säkade sig i synnerhet wid N:o 13, föreställande slagget wid Bornhöft d. 7 Dec. 1813, hwilken syntes honom mycket öfwerträffa sin pendant, föreställande Leipzigs intagande d. 18 Oct. 1813. N:o 13 är en stor och rik composition, men det som öfwen i en batailletafla är det swåraste att vinna, har Hr Prof. Kraft, — hitills endast berömd som porträtt-målare — icke ännu upphunnit. Taflan saknar enhet och varierad totalitet. Allt rör sig på en plan, så jemn som den varit dragen efter ett snöre, och dock ser man icke annat än en samling af särskildta grupper. Innom hwarje sådan har dock Målaren med dristig componering och lefwande colorit, ganska qwickt och underhållande, symboliserat det raske husarlifwet. Främst på taflan framstör en officer i swensk husardrägt, med upplyftad sabel, hwilken Målaren tyckes wilja hafwa ansett som hufwudfiguren i taflan, och derföre läggd i hans mine och hans ställning uttryck af den högsta affect. Efter Ann:s tanke har Konstnären just dermed mojarbetat sitt hyste. Det hör till naturen af den högsta affect, att den är ganska hastigt öfvergående och derföre torde Målaren, i sin permanenta framställning, icke böra söka att fixera den. Ty en den högsta affect, som räcker öfwer ögonblicket, blir öfwerdrift och onatur. Derföre har också allas deltagande, mer än wid den åsyftade hufwudfiguren, fäst sig wid den Uhlanen, som med lugn kraft wänder sig om på sin häst och afskar pistolen mot sin ända in i yttersta plumespetsen galopperande förföljare. En ohygglighet stöder öfwen i denna tafla. En hufar lutar sig utför sin häst, och med kall mine och för lång teknad arm, ficker sin sabel i bröstet på en redan till jorden fallen fiende. Sådant är canibalism, icke hjeltmod, och endast det idealiskt ädla bör konsten förewiga.

N:o 14, 15, twenne scener ur Gustaf I:s historia, målade i aquarelle af Profesör Linn.

nell, i hans redan wälbekanta styf. Öfwen dessa utmärka sig genom en ypperlig architectonisk omgifning och en lycklig och finrif gruppering. Decimet är coloriten nog matt och betydninglös.

Öfwen i år har Prof. Westin lemnat idel porträtter (N:o 22—24), en målningssart i hwilken han är och förblifwer mindre lycklig. Ett öfwertygande exempel derpå lemnar isynnerhet N:o 23. Ett fruntimmer med en resenkrans kring hufwudet, i hwit, modernt tillfuren sidendragt, men barfotad med sandaler, sitter på ett blomsterrikt landskap, med en guirlande i handen. Ställningen stel och liflös, ansigtet och minen af målarn pretentiöst framställd men utan uttryck. I allt råder affectation och i det hela någonting, jag wet icke hwad, af ytlighet, död och färgbjert, som snarare sätter taflan i samma class med de illuminerade figurerna i Magazin för Blomsterälskare, än med en artistisk och pittoresk produkt. Samma karakter utmärker N:o 24, hwilken dock ännu mer glänser genom skarpt skärande färgcontraster. Högrödt, violett, hwitt o. s. w. i fullaste skimmer äro här, utan öfvergång och schatteringar, lagda tätt bredwid hwarandra. Ställningen är här lånad från Girards porträtt af Hennes Maj:ts Drottningen och detta liksom den yttersta skicklighet och illusion, hwarmed sammetet i klädningen blifwit imiteradt, har skaffat denna tafla sitt bifall bland de fleste åskådare. Kännaren åter torde finna, att det är en arffynd hos Hr Westins porträtter, att de bara fittla ögat, och det så luffligt, att intet intryck af dem kan tränga till hjertat.

N:o 25—27, buster, de twenne första i marmor, den tredje i gips, af Prof. Göthe. N:o 25 anser Ann. för helt och hållet misslyckad, så utan adel och idealiserad likhet är hufwudet. Det wensra ögat är alldeles förlo-rad och spetskragen sitter så hårdt till halsen, som om den wore strypt. I N:o 26 råder

wäl en slags likhet, men snarare caricatur
mässig än idealisk.

N:o 22—36 äro åter arbeten i marmor
af Prof. Byström. N:o 30, buste af Ro-
mung Carl X Gustaf, är wäl ett wacker, i
fullkomligt antik anda wäl arbetadt hufvud,
men alldeles utan den driflige Carl Gustafs
individuella karakter. N:o 31 är en statue i
nära naturlig storlek, föreställande en Nymf,
som stiger i badet. Ställningen ypperlig.
Hon stöder den högra armen mot en stubbe,
öfwer hwilken sojau hänger, och wenstra han-
den trycker hon mot bröstet. Man tyder sig
se i hela figuren ett uttryck af förlägenhet,
halfredsla och känsla af wadnets kyla. Af-
wen ansigtet af intagande behag, öfra delen
af ryggen af ungdomlig fyllighet och det hela
arbetadt med wicket och delicatese. Men bröst-
sten äro för utwäldda, magen för slapp och
ryggpartiet näst öswanföre höfterna, för bredt,
så att det tydes, som om Sculptören bildat
underlifwet efter ett mindre jungfrueligt
modell.

N:o 32, 33, "Twenne ideala hufwuden,
föreställande ängsnympher." N:o 32, ett cha-
ractersfullt och skönt äkta antikt hufvud, med
en blomsterkrans kring hufvudet, arbetad med
öfwerträffande skicklighet. Deremot har N:o
33 ett nog modernt skaphune, och N:o 34,
som också angiswes för att wara ett idealt
hufvud, har i hela physiognomien något allt
för obetydligt, till och med för att wara ett
porträtt.

N:o 39, en ritning i swartkrita af Gref-
we E. E. Gyldestolpe, föreställande He-
be, som matar Jupiters örn. Är denna com-
position original, så förwäder den rikedom och
smak i uppfinningsgåwwan. Afwen arbetsfät-
tet är talentfullt. Örnens är mycket wäl teck-
nad och blirtrarne under hans klör af mycken
effect. Deremot är Hebe allt för fet och mo-
dernt hwardaglig, för att föreställa det grek-
ska ungdomsidealet.

N:o 46—52, målningar af Hr J. G.

Sandberg. N:o 46 föreställer H. R. H.
Kronprinsen i husaruniform, till häst. Huru
hälligt Hr Sandberg utbildar sig till täflan
med Bouwermann och Ehrenstrahl ådagalägg-
er denna hästfigur, hwilken har stor förtjenst
af precision, lif och eldighet. Deremet är
Kronprinsens figur — och ä icke fullkomligt
ännad till porträtt — både mindre lif och
mindre betydningsfull. N:o 47—50, äro por-
trätter, och dessa, jemförda med Prof. We-
stlins, säga tydligare och bättre än allt räsön-
nement, hwad det är som skiljer porträttet, så-
som äkta konstproduct, från porträttet blott så-
som sträfwande efter yttlig likhet, i frappanta
färger. Någon skall säkert finna det obehör-
rigt, att uttala offentligt en sådan jemförelse
mellan twenne lefwande Konstnärer och — om
man så behagar — rivaler, och Ann. är icke
blind för de obehagligheter, som honom i an-
ledning häraf kunna möta, då han känner wåra
Artisters ömtalighet och owana wid kritik.
Men nitet för konsten måste nedtyta alla dessa
sa betänkligheter, och hans medwetande säger
honom, att han icke gör denna jemförelse för
att upphöja den ena konstnären på den andres
befästnad, utan blott för att giswa den bör-
jande porträttmålaren en nyttig anwising.
Ann. är neml. öfwertygad, att det ej behöf-
wes mera, än att leda det unga öppna sinnet
framför dessa båda Målares porträtter, för att
wisa det på rätta wägen. I Hr Sandbergs
porträtter finnas allt som fordras för att upp-
höja dem till sjelfständiga konstwerk. En själf-
full innerlighet i uppfattningen af föremålet,
idealiserande sjelfständighet i charactersuttry-
kets återgisning i och med de individuella drag-
gen; full säkerhet i teckningen och uppfattande
af likheten; en wäl utbildad och öfwertänkt
färgton i det hela samt en grundlighet och ett
alshwar i arbetsfättet, som erinrar om de gamle
gode Mästarene ur Flamandska skolan. I
synnerhet är N:o 50, ett onämnd äldre frun-
timmer, med en slags wäderhufwa på hufwus-
det och en björnbrämrad swart sidenpäls, ett

ovanligt stort mästerverk, som också, efter hvad Ann. kunde förnimma, under flera besök på Expositionen, intog alla åskådare, oaktadt inga blänkande färgcontraster glidrade för ögat och lifsom ropade: kom och se på mig. — J. J. Kouffear förklarade skälet, hvarför hans skrifter så hänförde alla, vara det, att allt hvad han skref flöt från hans hjerta. Så wille Ann. äfwen säga, emedan Hr Sandberg doppar penseln i sitt eget hjerta, intränga äfwen hans målningar i allas hjertan. I samma class, fast icke fullt i samma bredd, med nämde porträtt N:o 50, wille Ann. sätta N:o 47. N:o 49 är åter en pendant till N:o 24, af Hr Westin. Wisserligen måste det vara ett tungt uppdrag för en artist med sans för något högre, att bortslösa sin talent på en intet sägande physiognomi och så betydningslösa attributer, som en trefantig hatt, ett par samsthandskar o. s. w. Och dock med hwilken wisdom — wille Ann. säga — har ej Hr Sandberg löst detta problem. Utan prunk, med sanning, och dock med adel, med en hållning och harmoni i coloriten, som är beundransvärd. I den sifwande raphönshunden har defutom alla igenkännt den fulländade djurmålaren. Der Hr Sandberg syns Ann. minst trogen sin ädla porträttstyl, är i N:o 48, men till torr uppblåst stånd har han dock icke nedsjunkit. Deremot presenterade sig wenstra armen på porträttet i en mindre naturlig ställning. — N:o 51. Ett landskap. Twenne resande till häst färdas i den herrligaste astonluft, på en öde ås. Jungen qwittrande fågel, intet träd med sitt sus störer den tystnad som hwilar öfwer det hela. Lugn är också totalcharakteren af denna herrliga composition, hwilket med det behagligaste intryck snart meddelar sig äfwen åt åskådaren. N:o 52 är åter en större composition, olika till karakter, men lika till artistisk förtjenst. Den föreställer de tre Walkyriorna, hwilka jemte Freya rida till en börjad strid, således nu en utförning i olja, af det utkast, hwilket för

twenne är sedan prydde Gøthiska Förbundets exposition. Nu ser man också denna sköna tafsla i all sin fulländnings glans. Annet har ej blott varit en död tradition i Målarens minne, utan lefwande i hans inre och dertföre framtråda här figurerna icke blott med historisk bestämmdhet utan med symbolisk betydelse och djuphet. Det är Eowinder Skaldespillers herrliga Drapa, sifwad på duken. Freya sitter på twären öfwer sin hwitglänsande häst. I den fulliga barmen, den bestämda men milda blicksen, ser man ej blott de ädlare känslors Gudinna, utan äfwen den karakter som Hyndla uttalade, då hon kallade henne "Eldwän." Walkyriorna åter rida på frigifft mannaöwis. Nota på en isabellfärgad häst, i rödaktig rustning med fladdrande hjälmbuske. Gudur åter i silfwerh Witt pansar, på en gråaktigt appelfastid och snyfande springare, med lanser redan fälld till anfall. Efter systrarna kommer den betänksamma Skuld i gråaktig drägt, på en mörkgrå, stark men lugnare häst. Spjutet håller hon, lifsom warnande, högburet, och ingen hjälmbuske fladdrar från hennes hjäsa. Så swäfwa de ned på mörka träckenfulla uteln, hwilka lifsom ett bärtäcke breda sig omkring de stridande härarna, ur hwars midt Hoffskalden synes wid härpan hålsa Odins hemhjudande Diser. Så har Ann. fattat denna tafsla, och i denna mening har han betraktat den och njutit.

Med djup rörelse fästades Annis blick wid N:o 56. Medaillon i gips, föreställande Professorens och Riddarens C. Fr. von Breda, af Hr B. E. Fogelberg. Ty med talande mästarhand äro här dragen bildade af den större Konstnär, hwars förtjenst det icke ensamt war att hafwa målat en mängd de yppersta porträtter, genom hwilka man kan säga, att han i sitt fädernesland danat det äkta porträttmåleriet och wisat huru detta konstslag är mäktigt af artistiskt sjelfständigt lif, utan som genom sitt nit för konsten, sitt intagande, wänliga umgängesfätt, sin grundliga kännedom och

sin liberalitet att öppna tillträde till sin dyrbara samling af konstproducter tillskådade sig den börjande konstidkaren, med säkerhet utskiljde hvarjes talent och arten af hans skicklighet samt derefter lämpade sin förtroliga undervisning och på detta sätt, mer än någon annan af sina medbröder inom Akademien, bidrog att utbilda det högre och säkrare sinne inom de bildande konsternas sfer, som på de sednare tiderna bland oss röjt sin tillwarelse. Och så verkade han, äfwen sedan otacksamheten och cabalen, under sitt allmänna krig mot en bättre tendens och högre idéer, rigtade sina anfäll äfwen enskildt mot honom, och växte en kränkande misaktning för hans värde och kånhandade derigenom för tidigt beredde det slag som ryckte honom utur lifwet. Då gaf den mörknad, tacksamhet och wänskap, som mot den store Mästern ledde i Hr Fogelbergs bröst, sig luft genom bildandet af denna medaljon, hwilken wäl förtjenar att sättas wid sidan af de ypperligare, som den äfwen i denna genre så förträfflige Sergell bildat. Af Hr Fogelberg hade Allmänheten denna gång icke det nöjet att se något annat arbete, och då han nu snart begifwer sig till sculpturens classiska land, för att ännu mera utbilda sina sällsynna anlag och man således icke snart kan hoppas att af honom så se några nya arbeten, will Ann. här nämna twenne andra nyligen af Hr Fogelberg utförda arbeten, hwilkas afskänning Konstnärrens personliga godhet för Ann. unnat honom. Det ena är ett colosfalt hufwud af Gustaf Wasa, uppfattadt med sådan säkerhet, tänkt med sådant poetiskt sinne och utfördt med sådan skicklighet, att det mer än något annat rättfärdigar fru Hendel-Schütz's utrop, wid åsynen af det sköna Gustaf Wasa-hufwudet: ah, der Schwedische Jupiter Olympius! — Det andra är ett gödhisht dryckeshorn, för Hans Majestät's räknning, med mycken skicklighet eiseleradt i silfwer, under Hr Fogelbergs uppsigt och efter hans modell. Walet af ämne war åt Hr Fogelberg öfwerlemnadt, och

han bildade omkring öfra kanten af hornet den äldrige Swithiod-drottens Gylfes mottagande af den wise Stridshöfdingen Odin, som kom från främmande land, för att åt Skandien gifwa ny kraft, ny ära och högre bildning. Inför Thors gudabild fattar Gylfe, med uttryck af det upprigtigaste förtroende, den prisfäde främlingens hand, som, nyss af den ungdomlige Yngwe Frey åtföljd, stigtit ur det wifranden liggande skeppet, och bakom Gylfe framträder Hejdi med wälkomst-bågaren. Under denna scen, liksom uppehållande den, fläta Gudomligheterna af Skandiens hof förtroligt sina armar tillsammans, och öfwersta kanten af hornet har på isländska denna inskrift, ur Nigs-Mal:

”Gaf honom sitt namn

Och erkände för son:

Hjöd honom ega:

Odaljorden,

Odaljorden,

Det äldriga hemmist.”

Så genialiskt denna lilla Haut-relief är uttänkt, lika skickligt är den äfwen utförd. Dessutom läser allmänheten snart så se twenne colosala Lejon, gjutna i tackfern efter Hr Fogelbergs modeller och ämnade att pryda entablementet för Konung Carl XIII:s statue. Wärdiga föregångare ej af den unga Konstnärren, planterade i fäderneslandet wid hans afresa derifrån.

N:o 58—62, sex porträtter, målade i pastell af Hr Salomon Hofling. Denna Artist borde icke måla porträtter. Allt blir fullt under hans hand, och de fyra barnfigurerna N:o 58—61, se redan utskafade ut. — N:o 63, 64, twenne landskaper af Conducteur Fr. Em. Werner. N:o 68 kunde Ann. på Expositionen icke igenfinna, utan måste således döma Hr Werners konstskicklighet efter N:o 64, ”Utsigt af Rådmanstö Kungsgård och Kyrka i Roslagen”, hwilken ej derom ger det bästa begrepp. Man må ej till försvar wilja inwända, att det är en verklig vne, och att

Konstnären således deraf varit bunden; ty dels är Konstnären ansvarig för sitt val, dels kunna naturföremål, de må nu vara verkliga på ett ställe sedda tillhoppa, eller blott så imaginerade, aldrig så någon enhet, om ej betraktarens känsla gifver den, och utan enhet i det mångfaldiga kan intet äkta konstverk existera. Det är således Målarens subjectivitet, eller som Ann. vill säga, inre lyrik, symboliserad genom hans sätt att uppfatta landskapet, som åt det samma gifver hållning och karakter. Har han derwid icke annat tänkt och erfärit, än att ett träd står bredvid en sjö; att bredvid sjön ligger en äng o. s. w., så måste hans målning blifva tom, kall och liflös, om han än med aldrig så trogen naturfanning aftecknat hvarje object. Sådan är äfwen Hr Werners Utsigt af Nådmanö. I en, som det tyckes, grumlig sjö — ty watten har ej den klara genomskinlighet, som man hos det plägar tänka sig, då det är rent och lugnt — utskjuter en udde på hwilken man ser en rödmålad herregårdsbyggnad med hög takkam, några uthus och en liten bondhyra, bland ett kort och lågt buschage, med gråaktig liflös färg. Midt emot på den åt åskådaren liggande stranden, ser man några får, samt ett quinsfolk med en gose wid handen, just ej i de riktigaste proportioner, och längst fram ett ofantligen högt, nästan jättelikt men gängligt och magert träd. Ann. har funnit hela denna framställning trivial, och skulle wilja förklara det för sig derigenom, att boningshusen för mycket framskjuta och bilda lifsom hufvudföremålen. Allt hwad, som i ett konstverk påminner om hwardagliga behof, blir alltid trivialt, och under detta omdöme äro onekligen alla wanliga boningshus. Därföre har Ann. trott sig hafwa funnit, att hvarje Landskapsmålare, som förstår sin konst, gemenligen så mycket han förmår, tränger dem i skuggan eller i bakgrunden, I landskapet äro producerne af naturens egen organisur hufvudföremålen, och i synnerhet äro de lummiga, så

uikt varierande träden, de färgtangenter genom hwilka t. ex. en Nuisdal och en Fahlcrantz weta att anslå förblifwande accorder på strängarne i våra hjertan.

I det nu sagda ligger äfwen skälet, hwarsföre Ann. fann No 67, "Hans Maj:ts Konung Carl XIV Johans Hyllning", målad i aquarelle af Hr A. Fr. Cederholm, så misslyckad. En oändlig mängd med små utpetade och färgade figurer, hwilka af ingen högre artistisk enhet sammanhållas, blir i ewighet aldrig annat än ett stelt fligramsarbete. Menniskogrupporna sågo också ut, som om de varit utkratsade i träd och Målarens watten som ett grönmåladt bräde.

Mademoiselle Evelina Stading hade i No 69 och 70 med berömlig flit och öppet sinne i olja copierat ett par landskaper, det ena af Salvator Rosa, det andra af Dominichino. Dock att denna Konstnärinna ännu behöfwer använda ett längre studium af dessa mästare, innan hon sjelfständigt och på egen hand kan utöfwa konsten, det wisade No 71, också ett landskap och original i olja, ty det war kallt och stelt och hela utsigten framställdes för ögat intet annat, än några raka trädstammar. Dock bekänner Ann. uppriktigt, att han sätter detta mycket öfwer Kamererarens G. J. Bretmarks fyra, i gouache målade utsigten wid No 72, i hwilken ingen, utan angifwelsen i katalogen skulle hafwa anat Drottningholm. För öfrigt äro de der förekommande mennisko- och djurfigurer, hwardera i sin genre, fullkomliga sträpukar, och målningssmak néret i det hela kallt och torrt.

Ann. känner icke G. B. Maderna, efter hwilken Madem. C. B. Aman i swartkrita copierat en scen ur Gustaf Wasas historia, No 76. Men efter denna att sluta, wille Ann. icke recommendera Maderna till mönster. Han tyckes wara anhängare af det affekteradt häftiga, öfwerdrifwit theatraliska manieristeriet,

som Språnger införde i den tyfka målarekonsten.

Såsom prisämne hade Akademien i år uppgifwit: Dymfen Egeria, som för Numa Pompilius dicterar de lagar han wille gifwa romerska folket, och bland de flere, som täflat med det högre stipendium, belönt Hr O. H. Wallgren och en hwar som betraktat hans i olja målade tafsa, under No 84, måste wisserligen finna detta fullkomligen rättwist. Amnet är werkeligen poetiskt uppfattadt, och, som det så wäl påskar sig, råder en mystisk högtidlighet öfwer det hela. Det är natt, och endast af den, genom molnen frambrytande månen, upplyses scenen; Tiberdalen, med staden Rom i fonden. Numa, en ätra italiensk figur, med svart hår, starkt utmärkte anletesdrag och allwarfam blick i dunkelblå underklädnad med högröd toga, sitter skrifwande på en tafsa. Bredwid honom, nästan i dunklet blett framskymtande, såsom ett högre andewäsende, hwilar Egeria i sijnrisk ställning — en mycket lycklig tanke! — bland sin flods höga waf, med wenstra armen lagd öfwer en watenurna. Det enda som wid denna wackra tafsa torde kunna erindras, är att denna Egerias wenstra arm är misteknad och för lång.

(Slutet följer.)

R e c e n s i o n :

Nollbergs Epistlar. Djurgården den första Maji. En Camera Optica uti Nio tafslor. Andra Häftet. Stockh. hos Elmén och Granberg, 1820. 88 sid. 8:o.

(Slut fr. No 29.)

Våda — Wellman och vår Förf. — hafwa det dock gemensamt med hwarandra att deras så wäl rent poetiska som fantastiska mål-

ningar äro fullkomligen nationala, ja nästan locala. Det är Stockholm och des omgifning, des natur, des seder, nöjen, dygder och oarter, hwilka utgöra föremålen för vådas pensel. I första häftet sågo wi egentligen några sommarwarma landskapstafslor af de herrliga trakterna kring Sweriges konungastad; i detta åter en rörlig och fullständig bild af det stöjande hwimlet under vårt fäderneslands Carnevalsdag den 1 Maj, då, enligt ett gammalt bruk, Stockholms innewånare sira de första tecken till wärmans ännu owiska seger öfwer vinterkölden, och på Djurgården med promenader, skiftande lekar och fyllda glas, helsa den sig ändtligen närmande wåren. Denna entusiasm har födt närwarande composition, som erbjuder oss en lefwande, intagande och objektiv bild af denna dagens så natur- som meniskolif. Solen är högre uppfstigen på vår horisont, och dertföre har ljuset flitit sig ur den dwala, i hwilket vintermörkret höll naturen bunden. Detta symboliserar i första tafslan genom Auroras waknande ur den gamle Tithons armar, och den helning som swanorna hembära henne. Men ännu har Wintern icke fullkomligen bortwifit; fastän till sin styrka förswagad, afträder han dock owiligt sitt wälde, enligt hwad andra tafslan framställer, låter Nordans stormen i en utmärkt lycklig sång (sid. 15) tolka sitt beröm och ännu engång försöka att med yrande wald upprätthålla hans thron. Men wärman är honom för mächtig, och denna firas af swanor och läklor med de herrligaste toner (sid. 19—23). Denna wärma har äfwen lofat Wätarns fjettrar. Huru des bölja åter blifwit listig, målas i tredje tafslan. Men sommaren, hwilken fröjdar de flesta, bereder dock här och der en enskildt bedröfwelse och detta uttryckes på det mest intagande sätt i en Fiskareslidans täcka sång (sid. 29), i hwilken hon söker sin nu bortseglade fästman. Ännu engång måste dock westans ljumma windar och solstrålarne wåga en strid med nordans kalla stäktar, hwilka

Det är egentligen framfara för att utropa vinterns slut (se fjärde taflan). Och nu börjas teckningarna af dagens glättiga människolik och beredelser till Djurgårdsfärden med en grotesk-poetisk och mycket väl lyckad målning af bacchanalen på Skomalårhärberget, i femte taflan. I de återstående taflorna se vi lifvet på Djurgården, först mera symboliskt, i början af sjette och hela sjunde taflan, hvar för sig, egnat hela åttonde taflan är teckningen af promenaden i parken, och uppdragit den så omvänder, är beskrifvande, än lyrisk, än dramatisk, än satirisk, än elegisk, som de förbivinnande föremålen i sig själwa äro. I nionde taflan, har med den påkomna aftenen naturlifwet återtagit sitt wärde, men i glättigare, mildare och lugnare gestalt, genom elfwors och wäntliga flögstrolchs lekar symboliserad och djupare i hjertat intryckt, genom den uttagande målningen af Fjäreins begrafning, sid. 85, och äntigen uppkommer sommens Genius, för att med en skön sång gifwa en lita luf hwila, som dagens fröjder-warit gyllande och aflydiga. Och denna sig utvecklande milda stämning, frukten af hwarje ren fröje, är just det som gifwer en så förträfflig hållning åt denna composition, liksom dess enhet bildas deraf, att allt står i ett nära förhållande till Wärens och Majs förening, och detta har målat att en hvar, med öppet sinne för friska och lefwande behag, måste med innerlig tillfredsställelse sluta läsningen af dessa Epistlar.

Deremot träffar man wiserligen här och der något som antyder icke ännu wunnen full mognad. De ideer, hvilka ligga till grund för det inledande Förordet, eller Brev från Lisette till dess Lusin på landet (sid. 1—4), äro wiserligen ganska goda, och det sätt, på hvilket Förf. tagit bildandet af denna Apologia Operis, rätt hylligt. Men stilen är icke väl hålen. Det är i det hela hvarken en sötas diction eller älta breften. Äfwen tutes på sjunde taflan, (utan fråga den mist lefwande och lyftliga af alla), ifrån orden: "Efter talets slut ropar Skomalår-ärdemannen" etc. (sid. 57), synes något generadt och icke

rigtigt ihoppakadt med det föregående. På hittet att i åttonde taflan använda i beskrifningarna så kallade Ba'finer, ehuru ledigt de äro behandlade, är äfwen kanske icke just att berömma. De hafwa i sig någon ting förälsdradt och stötande, som antyder den gifna antagonismen mellan den metrikska och den rimmade versen, och desutom hafwa de, på äfveliga ställen, än tvinga Förf. att utwäntna, än att afstypa sina målningar. Förefrigt träffar man ett och annat uttryck, wid hvilket någon anmärkning torde kunna anses skälige. — Till exempel i Nordanstormens ypperliga sång, dessa rader, sid. 16.

"Med åskan stred jag, och hon föll förfrosad
I haswets natt, för så wens åter loss."
Dessa föregående etc. tyckes wära tillkommet som rimhyllnad, ty det ger enast en blind mening. Man fattar icke hwad detta i samband med det föregående wil säga. — Sid. 55. "cåncimpen." Denna hureleska provincialim är wärkeligen oädel; ty den ger ingen ny ide, intet klarare begrepp, med ett ord, den säger ingenting.

Men dessa så fläskar undanförmnas aldeles af den rikedom på skönheter, hvilka här ofwerallt intaga och förtjusla läsaren. Felen kan man sålunda angifwa, men skönhetserna icke. Ty wille man särskildt utmärka, t. ex. Swanornas sång (sid. 7) "Det är M. j." etc. eller Nordanstormens Sång, sid. 15, eller Fiskarskärens Qwäde (sid. 29), eller Skomalår-Dalladen (sid. 40), eller Gabben med flådet (sid. 68), eller Dodens monolog (sid. 74) o. s. w., så finner man snart att man är orättwis mot t. ex. Solens hälsning till Aurora (sid. 12), och Swanornas Chor (sid. 19), och Parkas sång (sid. 21), och Neekens sång (sid. 26), och Folkflaras sång (sid. 49) etc. etc. Man ger derfore häst att icke utmärka några wisa ställen. Och det är just rätta tecknet på en god bok; att granskaren ut den icke kan utplöja några särskilda purpurlappor, liksom läsaren njuter fullständigast och innerligast, hwad han njuter såsom helhet.

L i t e r a t u r - T i d n i n g.

No 31.

Torsdagen den 5 Augusti

1820.

R e c e n s i o n e r :

Ovidii Metamorphoser. Öfversatte af
Adlerbeth. Sthm, Gadelii Sterbhus,
1820, XX och 416 sid. 8:o.

Med röd tacksamhet emottager svenska allmänheten denna sista hänk af framl. Frih. Adlerbeth, hwilken, undet det sista tiotalet af sina lefnadsår, med outtröttligt nit war sysselsatt att på wårt språk öfversöra den romerska skaldekunstens mästarstycken. Döden öfverras skade honom, sedan han wäl sjelf hunnit lägga sista handen wid denna öfversättning, dock innan han ännu kunde njuta den fögnaden att se den utgifwen.

Detta opus posthumum föregås af ett företal af Hr Professor Franzén: ämnet är, efter några inledande anmärkningar, betraktelser öfwer den svenska hexametern, eller "en pröfning af de skäl, på hwilka hexametern, oaktadt de lyckligaste bemödanden af Adlerbeth och andra att utbilda och fullkomna den, ännu af ganska många, i tyfthet, ogillas och förfästas." — Rec. kan wara så mycket kortare häröfwer, som samma ämne i denna tid-

ning ofta nog blifwit widrörde, och Rec. nästan i allt tänker fullkomligt lika med Förf. — Prof. Franzén wisar här genom grunder, hwad han redan wisat genom sin melodiskt versifierade Episka Sång i 3:dje Häftet af Swea, att han nästan i alla delar suter g till den stränga metriskä Theorien, hos oss införd af Adlerbeth och i detta Blad ej sällan försvarad. För Rec. hafwa de anmärkningar Förf. gör om skillnaden mellan tonwigten och kvantiteten, mellan rhytmen och metern, i synnerhet varit angenäma, emedan de upplysa en hufwuds punkt i principen för den svenska metrik, hwilken Rec. redan ofta yttrat, men aldrig lyckats att framställa med den klarhet och bindande kraft, som här. Han wedelägger Hr Regnérs på missförstånd af ett ställe hos Quintilianus grundade mening, att de gamle måste sjunga sina verser, på det drat ej måtte förolämpas af den ständigt misshandlade accenten, i fall verserne ej skulle läsas såsom prosa, — emedan han utgick "från den ur svenska språkets natur härledda förutsättning, att en stafwelse ej kunde uttalas kort och likwäl med accent." Förf. underrättar oss, att "finsta språket är fullt af ord, der accenten faller på en kort

stafvelse;" — "något dyligt, tillägger han, förkommer äfwen i fransyskan." — "Behaget af den strid, som uppkom emellan tidsmättet och konwigtet och bemedlades genom versen, kunna äfwen wi, om ej klart inse, dock dunskelt ana."

Förf. talar om den antika versen, och tyckes förutsätta att detta behag, uppkommet genom lösta disonancer, aldrig kan äga rum i den swenska. Om Nec. ej alltför mycket misstager sig, så äger dock ett sådant förhållande äfwen rum i de nordiska och germaniska språken, uti hwar och en i större stil skrifwen vers. Nec. will ännu engång försöka, att framställa sin mening öfwer detta ämne med all den tydlighet som är honom möjlig, hwarwid han tillika benyttjar hwad deröfwer är sagdt i den uti Phosphoros, 1811, s. 489—568, införda afhandling, hwars författare är den förste, bland alla hwilka skrifwit öfwer Metrik, som gjort öf uppmärksame på de twenne grundkräfterna i den metriske versen; en åtskillnad nödwändig att känna, men hwilken, ända tills nu Hr. Franzen, alla som hos öf mot och med skrifwit i detta ämne, alldeles lemnat ut sigte.

Meteren i poesien swarar mot taktten i musiken, mot symmetrien i de bildande konsterna. Om man föreställer sig tiden såsom en linea, så är meteren den delen af lineen, som ligger emellan de punkter, hwaruti lineen på ett alldeles lika afstånd från hwarandra är afmätt. Meteren är således en genom lika incisioner jemt afdelad tidslängd. Men det är klart, att denna blott kan vara en död, en negativ kraft, ty af blotta symmetriska delar, sammanfogade utan en gifwen ordnande idee, uppstår lika litet något arkitektoniskt helt, som en harmoni genom afmätta pendellag på någon ljudande kropp. Men lifwet, som uppenbarar sig, är hwad wi kalla rhythm, den fria lifsvörelsen, som genomgår hela naturen. Den finnes lika så wäl i molnens ewigt werlande tåg, i strömmens och hafswågens mera enformiga

brusning, i windarnas spel, som i menniskorösten och sångfogelns språk; med ett ord, öfwerallt der rörelse eller blott lif yttrar sig, ty äfwen i harmoniska gestalter, t. ex. i hellska blomman, igenkänner man rytthimen i hellska lifsprincipen, ehuru rörelsen der är fixerad. Säger läsaren, att meteren här uttryckes genom formen, så har han fullkomligt förstått öf. Klarast skönjer man dock dessa grundkräftes i de phänomener, som, för örat eller ögat förnimbara, ewolwera sig såsom framskridande i tiden. Men den rytthimiska rörelsen är oändlig (den warar så länge som phänomener); den är skenbart laglös, utan allhet, utan inom sig fullständighet. Skenbart — för öf wiserligen, men icke för en högre Ande, hwilken, liksom den gudomlige Upphöfsmannen, kunde öfwerse hela det oändliga konstwerk, som wi kalla natur, i hwilket hwarje ton, hwarje bild, som förekommer öf såsom regellös, sammanstämmer till den högsta enhet. Ty enhet måste det gifwas, i hwarje fulländadt helt; då äfwen menniskan försöker att skapa i smått, måste hon afföndra en wif del af detta oändliga, och inom rummen af sina fattningsgränser sammanfoga ett organiskt helt. På lika sätt har wiserligen werldshistorien sin enhet; men menniskan kan icke, om än ana, dock icke klart öfwerse sådana den. Skalden, om han derutur will skapa ett konstwerk, måste deraf afflära en wif period, hwilken han innesluter inom en wif begränsning, antingen i en fulländad konstprodukt, såsom dramat, eller i en mera extensift men mindre intensift fulländad, såsom Epos. Ännu närmare till naturen står den egentliga Sagan (Historien), men den förlorar i hellska tillwarelse, i organiskt hellska fullständighet, ju mera den winner i yttre storhet.

Wi komma nu wårt föremål närmare. I språket, det lesiwande ordet, wisar sig rytthimen, såwida man erhåller en fri, ej distinkt afdelad, continuitet af toner. Således har äfwen prosan sin rhythm. Men liksom

Poesien i sitt wäsende är begränsad, så måste också dess form vara det. Profans rhythm är gärdlig som sjelfwa naturens, men konsten måste genom tidsmättet (metern) stänga den in: om en gifwen rynd, skapa ett slags harmonisk sjelfbegränsad organism, som wi kalla vers. Dess harmoni eller enhet uppkommer således genom försönningen af tvenne sinsemellan stridiga krafter: rhythmien och metern. De äro stridiga — emedan rhythmien alltid sträfwär till frihet, under det metern på den lägger ständiga bojer.

I den antika versen uppenbarar sig herrligast denna sköna, oupphörligt bemedlade och åter uppväckta strid, så wida wi med Prof. Franzén antaga, att orden i det dagliga talet blifwit uttalade med en helt annan tonwigt än i versen (ehuru sannolikt wår accent på grekiska och latinska ord, der den afwiker från den metriskä, likwäl är ganska oriktig och alltför mycket skild från den fordrna werkliga, hwarigenom denna brytning förefommer och mycket starkare och hårdare än den war, eller kanske möjlig en kunde vara). Men en sådan harmonisk brytning äger, såsom wi nämde, äfwen rum i all metrisk svensk vers (åtminstone då den är af en wisk längd). Nämiligen: den metriskä Taktens erkänner inom sig endast quantiteter eller tidsmätt af en enhet (en längd) eller en half enhet (en kortstafwing); i musiken åter gifwes det en nästan lika så stor mångfald af tidsmätt som man behagar. Sådant är äfwen förhållandet i hwart och ett menckligt språk, åtminstone i wårt. Det består ej blott i stafwelser af en absolut längd, korthet, eller medellängd, utan det quantitativa förhållandet inom hwar och en af dessa classer är nästan oändligt mångfaldigt. Så äro t. ex. i 3:dje classen orden af, för, att, och, m. fl. medeltidningar, som i herametern kunna anses för kortstafwingar, då deremot från, bring, samt, må, bland, är, har mera närma sig till längder; ja, nästan hwart och ett af dessa ord har ej allenast en egen

tonwigt eller dryghet, i waldr olif de öfriges, utan antager jemwäl ofta efter meningswigten och ställningen i perioden en ombytt natur. Då åter metern, såsom wi sade, ej erkänner andra tidsförhållanden än 1 eller $\frac{1}{2}$, så måste naturligtwis striden redan vara böjd, i samma ögonblick man företager sig att metriskt indela en rhythmisk linea, hwilken ej egentligen består i en sammanhängande ledja, utan af en myckenhet efter hwarannan följande och oändligt olika delar. Nämversen, den romantiska poesien's tungomål, är skapad för musiken, och denna, såsom äfwen är nämndt, tillåter en lika stor mångfaldighet af tidsförhållanden: alltså är den rimmade versen icke egentligen metrisk, i detta ords strängare bemärkelse, utan följer friare lagar för sin construction. Den närmar sig mera till naturens friwerling och formrika yppighet, i afseende på rhythmens begränsning, men blifwer åter, genom consonancen, en konstprodukt, fast än af ett helt annat slag, som till en wisk grad sätter sig utom förhållandet af tidens afmätta nödwändighet. Alltså finner man häraf den i bådas inre wäsende grundade åtskillnad mellan den metriskä och rimmade versen: en åtskillnad, som de fleste i praktiken måste antaga, fastän de ej wilja erkänna den såsom grundad i theorien.

Nedan i den enklaste versrad måste man således erkänna en strid mellan de tvenne nu kända stridiga principerna. Wi skola försöka att bestämma detta förhållande, om wi antaga att första radens zifferor, hwaraf 16 swarar mot en längd, och 8 mot en kort stafwelse, utmärka ordens metriskä, men zifferorna i nedra raden deras rhythmiska wärde. Wi wälja ja först en högst enkel vers:

16	16		16 8 8		16	16		16 8 8	
Dagens			senaste		del	blef		egnad	åt
16	10 (6)		16 7 9		16	13 (3)		16 6 10	
			16 8 8		16 8 8				
			bordets för		friskning				
			16 8 8		16 10				

Vi se redan här af, i fall vi ej alldeles misslagit oss i utfattandet af stafwelseernas valör, (äfwen en något förändrad evaluation gör ingen rubbning i hufvudsaken) att den rhythmiska numerus icke fullkomligt sammanstämmer med den metriskä. Denna vers, som hör till dem man kallar lättflytande, är just genom sin ungefärliga coincidens en mindre behaglig, utan att dock wara egentligen ful. Ganska wärlkingande är dock denna:

1688	16 16	16 16	16 8 8
Zatius	deg; två	folk jem	li ka i
1679	16 14(2)	16 16	12(4)6 10
		16 8 8	16 8 . .
		rätt och i	lagar
		16 8 8	16 8 . .

emedan här, såsom vi se, röjer sig ej allenaft en brytning mellan metern och rhythmens quantitet, utan äfwen med des kvalitét, som ej med tecken noga kan bestämmas, i det andra stafwelsen i ordet jemlika genom sjerde versmåttets anslag eller arsis, tvingas att antaga en höjning, som den i sig sjelf icke äger. Denna hexameter är, liksom den föregående, lånad ur närvarande arbete, men längre gif sällan Frih. Adlerbeth. Med iakttagande af omwärling i takthwilornas lägen; omsorg i walet af lätta daktyler och de flesta öfriga fordringar man gör af en god hexameter, uppkår dock, enligt Rec's fritt yttrade öfvertygelse, den Adlerbethiska hexametern icke den Bopiska, eller den Brinkmanska, ej heller Trauers, i hans senare Rhapsodier, i rikedom och ykraft. Adlerbeths hexameter upptager alltför många trocheer *) (hwilka i synnerhet stöta då de

*) E. ex. Den Allsmåttige gaf sitt bifall. Lusten med mdrka XIV 816.

och bland Sabiniska, wård att hafwa warit tillförne, v. 833.

Don med en blygsam blick, som knapt från marken sig höjde v. 840.

Desa exempel äro utan sölande lånade från en enda sda.

stå nakna; (i hemistichen Dagen flyktade hän, är dagen en trocheus nudus, men i denna: Kommer i dag en man? kan andra versmåttet betraktas såsom halfspondaiskt), hwilka blott måste anses såsom en nödfällshjelp, samt derigenom, att Adlerbeth sällan mellan twenne versfötter wågat fördela en sponde, hwarigenom han med slit beröfwat sin vers en mängd incisioner, som högeligen bidraga till des skönhet. I stället för:

Konungen sjelf uppstår, och bestört framgår
han på fältet,

skulle Adlerbeth hellre skrifwit:

Konungen uppstår sjelf och på fältet går han
förwånad.

Den senare versen är ingalunda att förkasta, men upphäner ej den förra i majestät. Men wid läsningen af en sådan vers bör man iakttaga den af Regner missförstådda regeln af Quintilianus: Sit in primis lectio virilis et cum suavitate quadam gravis et non quidem prosæ similis, quia carmen est, et se poëtæ canere testantur; non tamen in canticum dissoluta. Det vill säga, med tillämpning på den svenska hexametern: man bör ej strängt scanbera hwarken denna, ej heller hwilken vers som helst, ty derigenom erhållas orden t. ex. uppstår och framgår en onaturlig accent, i det deras sista stafwelle alltför högt betonas, men man bör icke heller uttala des ord som i prosa, med en alltför dryg hwila på första stafwelsen. Följande vers:

Konungen skyndade ut för att skarorna ordna
på fältet;

hwarvöre, om den ej in i s hagar, hwarvöre behagar den åtminstone ej — i synnerhet om flera dylka (äfwen med iakttagande af takthwilornas omwärling i olika versmått) skulle följa hwarandra? Dersvöre, emedan meter och rhythm här i det närmaste coincidera; i det den förra, den döda principen, här herrskar ensam, underkufwande rhythmens frihet. På detta sätt kan ingen harmoni uppkomma, utan allt framskrider med en mekanisk och död monotoni.

Rec. wet wäl, att wännerne af säfallade lättflytande verser tänka olika härom. Gerna må sådana användas i idyller, satirer och alla slags dikter, som nalkas hwardagspråket, men i Skaldestycken af högre lyftning måste äfwen verskonsten anslå en högre ton, utan att versföre göra wäld på språk och uttryckets naturlighet. Så mycket möjligt är, bör äfwen en öfwerf. uttrycka sitt originals versification, ej blott i enskilda verser utan äfwen i charaktären af det hela. Så hafwa t. ex. Homeri hexametror någonting storsinnigt, omfattande, oändligt, fritt, rörligt; Virgilius vers, ehuru i sitt slag fulländad, förhåller sig till dessa som Eposen till det naturliga Epos, såsom en trögård till ett rikt och skönt landskap: man känner sig inom en trängare krets, man ser öfwerallt mästarens sorgfälligt putande hand. Ovidii vers, som i konst täflar med Virgilius, och kanhända är daktyltrikare än dennes (en förtjenst i latinet, der den spondaiska principen är öfwerwägande), äger, om Rec. ej berdrager sig, dock en wiß slapphet, en wiß fillogrammatisk utarbetning, som mera låg i denna skalds egen natur än den här ses härröra af en studerad spitsfundighet.

Innan Rec. lemnar detta företal, har han blott en och annan betänklighet att anföra. Prof. Franzén tydes vara böjd att tro, att då ordet åstamma i en Adlerbeths vers blifwit inrymd såsom en mindre jonifer (—), sådant stekt af oaktsamhet, såsom warande ett fel mot Adlerbeths egen teori. Rec. är icke af denna tanka. Det är wäl sant, att i åstamma är första staswelsen något längre än gu i gudinna, eller her i herdiina, men böra icke alla tre behandlas efter samma analogi, skalden dock förunnadt att efter behof nyttja staswelsen $\bar{a}l$ i detta ord såsom lång eller kort, liksom mel i mellerid? Förf. will äfwen, i olifhet med Adlerbeths teori, anse stasweri, r. seri helle såsom amphimakter än anapäst. Det är werkligen osakligt, att dessa ord ungefär hafwa denna

quantitet: 3. 2. 4, men då motern blott erkänner talen 4 och 2, så bör det wäl wara Versificatören tillåtet, att anse denna staswelse för anceps och således än producera den till drygheten af 4, än corripiera den till 2. "En annan sak, säger Förf., är det med de utländska orden melodi, politik." Rec. tillstår att han ej kan fatta denna skillnad i uttalet. Lätom of ej inskränka, utan snarare, om det wore möjligt, sträfsa att föröka det ringa antal af jamber och anapäster, som finnes i wårt språk!

"Man hör en och annan, som nitälskar för vår witterhets riktande med de gamlas versformer, fordra af dem i swenskan samma mångfaldighet och rikedom af cesurer, som de hafwa i grekiskan och latinen; men denna fordran leder, i sjelfwa werket, till samma följd, som den förra angående positionen, nemligen till deras förwifande ur språket. Genom sökta cesurer, blifwa verserna twungna och hårda.

Åf stenmassan i stället förtrycks stridsbrodern Kometes.

B. 12. v. 284.

Denna vers gör på sitt ställe en god werkan och är exprefiv genom sjelfwa sin hårdhet. Men om man ålades att rada ihop flere sådana: så blefwe det lika swårt att läsa, som att skrifa hexametrar."

Det wore obilligt, att af en swenskt Versificatör fordra samma mångfaldighet och rikedom af cesurer, som de hafwa i Grekiskan och Latinen, emedan detta är en omöjlighet. Men man fordrar, att han deruti skall gå de gånle så nära som möjligt, icke för det att dessa cesurer äro grekiska eller latinska, utan emedan de höra till hexameterns wäsende. Desså tydes Hr Prof. Fr. sjelf wara af samma mening, då han strax derefter medgifwer, att spondeer, fördelta på två versfötter, "omwerta och förhöja versens harmoni." Och dock förekommer denna behandling af spondeen det wid fulltoniga hexametror mindre wana örat wida mera hård, än den riktiga fördelningen af anticachier i twenne versregioner.

Då man så klart, som Hr Prof. Fr. Kriewitz om "behaget af den strid som uppkommer emellan tidsmättet och konwigten" i den antika versen, så bör man äfwen låta denna princip gälla i den nyderna. Det är sant, att de gamla språken och de nordiska hafwa ett helt annat lynne; men detta olika lynne gör, att wi aldrig kunna skrifa så vackra metriskä verser som de gamle. Men det är omotståndligt, att den grekiska eller latinska och den svenska eller tyska hexametern hafwa samma lynne, erkänna samma regler för skönhet, ehuru deras construction hwilar på andra grunder. Om man bildar en stob af marmor eller gjuter den i bronze, måtte ämnets olighet verka en förändring i formernas eller proportionernas lagar? Skulle det t. ex. vara möjligt att en istermage, en pyckel wanstälde en bildstob i marmor, men utgjorde zivater på en bronze-statu? Omöjligt — och lika litet som att trocheer, hwilka ej finnas i den antika hexametern, verkligen skulle pryda den svenska; att rikedom på incisioner, takthwilor och cesurer skulle utgöra skönheten i en antik vers, men göra en svensk tung och hård.

Adlerbeth, s. 256.

Tjust af mannens gestalt, Cytheras Drottning af sina
Stränder förnöjs ej mer: till Pasiska ön
hon ej färdas,
Gnidos som rikt är på fisk: och Amatus,
rikt på metaller.
Himlen hon äfwen styr, och väljer Adonis
för himmeln.

Ovidius, X: 529--56.

Capta viri forma non iam Cythereia
curat
Littora: non alto repetit Paphon aequore
cinctam,

Det är sant, hwilket äfwen Hr Fr. anmärkt, att Adlerbeth icke mycket bemödat sig derom. Det gifwes kånhandta ingen, som mera studerat och jemfört Frih. Adlerbeths tolkningar, ingen som mera aktar hans förtjenster än Rec., men han har för denne mästares eller hwarje annans auctoritet ingen superstitiös beundran. Eller skulle Adl:s exempel vara mer än naturligt, än fornålderns klassiska hexameter-skalders, än Voss, hans läremästares? Före Voss, och ännu hos Klopstock, saknade theorien för den metriskä versen en säker princip: det war Adlerbeths förtjenst, icke att sjelf hafwa funnit den, utan att hafwa tillämpat den på vårt modersmål och bestämt de skiljaktigheter i det talsen, som enligt vårt språklynne blefwo nöd-wändiga. — Icke för att förringa wärdet af den odödlige skaparn af vår metriskä vers, utan för att öppna väg för en teori, som bjuder att göra den svenska hexametern så harmonisk, som vårt språk möjligen tillåter, wilja wi här anföra ett ställe, taget utan urwal, ur Originalen samt från dess tyska och svenska tolkare:

Voss, s. 186.

Venus, im Herzen entbrannt für den wunder-schönen Adonis,
Achtet nicht mehr der Gestad, und versäumt die umflutete Pasos,
Gnidos, von Fischen umschwärmt, und Amathus, reich des Metalles.
Selbst wird der Himmel gescheut; mehr gilt, als der Himmel, Adonis.

Piscosamque Gnidon, gravidamve Amathunta metalli.
Abstinet et caelo: caelo praefertur Adonis.

Denne hon sällskap gör; tillförne wan att i
 Sköta sitt nöje med lugn och med prydnad
 Nu kring berg och i skog, bland stenar och
 Med bart knä i den lediga skrud som Diana
 Hundarne muntrar hon och: de djur som säl-
 Garar i fotsnällt språng, och hjortar med gre-
 Sindar jagar hon rastl: men tar sig tillwara
 Glupande ulfwar, med flor bewäpnade farliga
 Undanfyr hon, och lejon som blod af hjer-
 Dig Adonis förmanar hon och; (om förmanin-
 Att dig akta för. dessa: "Förfölj," hon säger,
 Och dem som fly; ej är mot de djerfwa, säker
 War ej, älskade yngling! på min befostrnad
 Eller till wrede reta de djur, som Naturen
 bewäpnat.

Hunc tenet: huic comes est: assuetaque
 Indulgere sibi, formaque augere co-
 Per iuga, per silvas, dumosaque saxa
 Nuda genu, vestem ritu succincta Dia-
 Hortaturque canes; tulaeque animalia
 Aut pronos lepores, aut celsum in cor-
 Aut agitat damas: a fortibus abstinet
 apris.

Ihn nur hegt sie und pflegt sie. Gewohnt senft
 Gütlich sich selber zu thun, und mit Schmuck zu
 Streift sie durch Höhn und Gehölz' und ver-
 Hoch zu dem Knie geschürzt das Gewand,
 Dort ermahnt sie die Hund', und verfolgt
 Bald den stürzenden Hasen, und bald den er-
 Oder die flüchtige Gem: doch scheuet sie tap-
 Auch raubgierige Wölff, und die klauigen Tar-
 Meidet sie gern, und Löwen, von Rinder-
 Dich auch ermahnt sie, Adonis, wenn nur die
 Sorgsam jene zu scheun. Sei gegen die
 Saget sie, gegen die Kühnen ist nicht ganz
 Handele nicht auf meine Gefahr so verwegen,
 Und nicht reizt das Wild, dem schreckliche
 Wehr die Natur gab.

Raptoresque lupos, armatosque ungui-
 Vitat, et armenti saturatos caede leo-
 Te quoque, ut hos timeas, si quid prod-
 Possit, Adoni, monet. Fortisque fuga-
 Inquit: in audaces non est audacia
 Parce meo, iuvenis, temerarius esse pe-
 Neve feras, quibus arma dedit Natura,
 lacesse:

Mig din ära för dyr kan bli. Ej älder, ej
 fägring,
 Eller de skäl som gjort dig så älsklig för Ve-
 nus, beweka
 Lejon och bröstbewäpnade swin och det bjuriska
 lynnet.
 Isten för i sin kvotiga tand wildgalten en
 äskwigg;
 Och gullfärgade lejonets kraft är stark som
 des wrede.
 Detta slagte mig är förhatligt." På fråga
 om skälet,
 Swarar hon: "Hör med förundran ett brott som
 fordom har timat! —
 Dock jag känner mig trött af en owan möda.
 I denna
 Popels flugga, se der hwad kuf förfriskning
 of hjudes.
 Gräset of säte beredt. Här önskar jag jemte
 dig hwila."

Stet mihi ne magno tua gloria. Non mo-
 vet aetas,
 Nec facies, nec quae Venerem monuere,
 leones,
 Setigerosque sues, oculosque, animosque
 ferarum.
 Fulmen habent acres in aduncis dentibus
 apri;
 Impetus est fulvis et vasta leonibus
 ira:

I fall man nu anatomiserar dessa 23 verser, så skall man finna följande förhållande:

	Hos Ovidius.	Hos Bos.	Hos Adlerbeth.
Trocheer *):	0	10	33
Deras trochæi nudi:	0	2	19
— halfspandaiiska:	0	8	23
Takthwilor:	72	32	43
Incisioner:	101	44	26

*) Vi räkna ej dem i sika versmättet, der de äfwen hos de gamle woro tillätta. Till Takthwilor äro ej heller räknade de oegentliga i sörsta versfoten, då den börjar på ett enskilt ord.

(Slutet följer.)

Daß nicht hoch mir stehe dein Ruhm. Nicht
 rühret die Jugend,
 Noch die Gestalt, noch alles, was Venus rühret,
 te, die Löwen,
 Oder die borstigen Säue, noch Augen und
 Herz des Gewildes.
 Stark sind, wie schmetternder Blitz, die gebog-
 nen Hauer des Ebers;
 Heftiger Zorn und Gewalt ward gelblichen
 Löwen zum Antheil;
 Und mir verhaßt ist das ganze Geschlecht. Du
 fragest: woher das?
 Höre mich an, und erkaune dem längst ver-
 schuldeten Unthier.
 Aber ich bin schon müde der ungewöhnlichen
 Arbeit;
 Und willkommenen Schatten erbeut uns die
 lockende Pappel,
 Sanft auch bettet das Gras: hier wollen wir
 ruhn mit einander.

Invisumque mihi genus est. Quae caus-
 sa, roganti;
 Dicam, ait; et veteris monstrum mirabe-
 re culpae.
 Sed labor insolitus iam me lassavit: et
 ecce!
 Opportuna sua blanditur populus um-
 bra:
 Datque torum cespes: libet hac requiesce-
 re tecum.

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

N:o 32.

Torsdagen den 12 Augusti

1820.

Recensioner:

Historia om Romerska Kejsardöriets aftagande och fall; af Edward Gibbon Esq. Övers. af E. G. Wadström och J. F. Hedblad. 1:sta Del. Örebro, Lindh, 1820. 300 sid. utom Förretal och Register. 8:o.

Bland Författare, som ej behöfde wän-
ta, för att af efterwerlden emottaga löf-
tesbrefwet om odödlighet, war Edward Gibbon,
hvars namnkunniga History of the Decline
and Fall of the Roman Empire, ge-
nast efter dess framträdde emottogs med ett
stort och allmänt bifall. Också är detta verk
fullkomligt så författadt, att detta icke kan
förekomma osöwäntadt. Smickrande den ti-
dens fördomar, jemngod med de ypper-
ste samtida författare i hänseende till stilens
styrka och behag, öfwerträffande dem i de
företräden, hwilka hos den tidens eleganta
skriftställare nästan blott woro idealiska —
grundlighet och allwarligt studium —, måste
Gibbon wara förwispad om en stor och owan-
lig framgång. Man öfwerenskom, att utom

honom och hans landsman, David Hume,
den nyare tiden icke ägde några egentliga
historie-skrifware, men desse, mente man,
kunde man tryggst ställa bredwid fornwerldens
utmärktaste häfde-teknare, en Thucydides och
Tacitus. Efterwerlden har icke bekräftat det-
ta omdöme — och Rec. skall bemöda sig, att,
så widt hans förmåga sträcker sig, undersöka,
huru wida Gibbon förtjenar, att, ur en po-
sitif synpunkt betraktad, ställas på ett så upp-
höjdt rum. Det är wisserligen ett föga glädjes-
fullt företag, att bortsläcka något af den
gyllene nimbus, som omwäpwar ett berömdt
namn. Men en sådan kritisk pröfning är nöd-
wändig. Utmärkte författare stå aldrig en-
samme: kring dem samlar sig en skara af be-
undrare och efterare, som i sitt blinda nit
rusar efter sin banerförare på alla hans wä-
gar. Mängden sällar sig alltid till den tjoc-
kaste hopen. På detta sätt tager ofta ett helt
tidswarfs smak, omdöme och sinneskrafter
en helt annan riktning, en helt annan wäg
än den som leder till fullkomligheten.

Om man jemför Gibbon med Sweitzars
Härdernas öfwerträfflige författare, hwilken
man så länge öfwerfåg, huru liten står icke

Engelsmannen der! För att börja med det blott negativa och det hwaruti denna jemförelse utfaller minst ofördelaktigt för Gibbon, sit och historisk forskning, så bör man lära af Müllers brefverling, med hwilken uppoffring af hwad werlden fallar lycka och njutning, wettenskapens lager köpes; huru inom kunskapens område ett werk, hwilket hinner den senaste efterwerld, måste utgöra medelpunkten för en hel lifstid, till hwilken des upphofswan hänför allt hwad han pröfwat, lärt, läst och erfarit, och hwilket, på wist sätt, måste innehålla den inre historien om hans eget lif. Wägen till konstens lustgårdar är mindre lång, men ofta icke mindre bitter; mången konstnär hinner dem icke med oförblödt hjerta, och det är endast hans psyche, som heljar det förlowade landet. Men läsarn erfar intet om pilgrimsvägens mödor: sällan, wid ett werk som utgör hats wällust och hans beundran, anar han, att det icke kunnat uppwäras ur midten af Skaldens hjerta, utan att näras med blodet af helstans friska lifsbrunnar.

Rec. är långt ifrån, att ej ge bra rättwisja åt Gibbons historiska beläsenhet, ehuru den ej kan mätas med Johannes Müllers beundransvärda sit och widtomfattande läshing. Vidan hade äfwen, i affecende på hjelpemedel till nya kunskapers winnande, mera gynnat G., som ägde en icke obetydlig förmögenhet, och således lätt kunde förskaffa sig ett rikt, eget bibliothek, för ingen oundbärligare än Häfdateknaren.

Men hwad betyda dessa yttre medel utan det inre lesiwande sinnet? Gibbon ägde ett wist sinne för det mest stora i Romerska werlden, i des lagstiftning och statens mekaniska hjulwerk. Men också söga någonting vidare. I hans själ fanns icke en gnista af poesi — eller hwad man än will kalla den fänsta, hwarmed man uppsattar lifwets innersta mysterier, de ideer, som dunkelt eller uppenbart leda folkslagen, tidehwarf eller enskilda personer. Utan detta gudomslän står

häfdateknaren utanför en theater, der man blott ser decorationerna, drägtorna, det yttre mimie-språket, blott hör gnistlingen af machinerna och dånnet af de naturkrafter, som stundom bereda katastrophen; men man förnimmer icke den inre handlingen, icke det lesiwande ordet, icke den iuwärtes boende anden, som allena sätter hela det yttre spelet i wertsamhet. Utan ett sådant sinne kan man icke bedömma någon enda individualitet, som höjer sig öfwer alldagligheten, emedan den egna scalan icke är tillräcklig för det främmande colosala måttet. Dersöre lägges man wider de handlande sin egen tids, sin egen persons mekaniska driffjädrar, äfwen då dessa förra styrts af ideella — ofta förwända och falska — dock icke cella motiver. Ett sådant historiskt sinne saknade Gibbon alldeles, och framför allt ett religiöst. Om den romerska hedendomen hade han några temligen ytliga (sid. 44 - 49) begrepp, men om Christendomens wäsende alldeles inga. Dersöre är denne författarens teckning af Trajanus och Antoninerne så trivial, af Julianus så högst enfaldig och af christendomens martyrer eller hjetar så högst orättwis. Dersöre, långt ifrån att göra sig löslig för sin framtid genom att wisa något spår af religion, går han så långt att han tillerkänner hedendomen ett uppenbart företräde. Dersöre gifwes det inom de tidehwarf, hwilkas häfder han företog sig att teckna, widlöftiga områden, en mängd af uppträden, handlingar, allmänna och enskilda karakterer hwilka han icke förstått, och således icke kan framställa. Dersöre gifwes det ingen ton i Gibbon, som förråder sig hafwa utgått från ett warmt, kärleksfullt, entusiastiskt hjerta. Det må icke nekas, att denna historia är skrifen i en wist grandios anda; men denna ligger mer i rustningen, som lånar sin prakt från storheten af det ännu i sitt fall lysande wäldet, af formen, af stilens ståt, som dock ofta gömmer en matt och allmän tanfa. Gibbons stil är ofta allt för declamatorisk der

enkelheten varit fönnast, stundom prälande, der ämnet påkallat en sänkning af tonen, men den har dock den förtjensten, att sällan vara affekterad. Originalen har också en numerositet i period-byggnaden, som öfversättningen ej kunnat uppnå. Ofta har dock detta manér twingat honom att förtiga omständigheter, kring hvilka man ej, utan löslighet, skulle kunna lägga den rhetoriska prakt-skuden; stundom hafwa andra måst iklädas några från sanningen afvikande modifikationer, på det att man måtte finna tillfälle, att anbringa en öfversärfande antithes.

Müllers skrifsätt är lika så litet enkelt som Gibbons; men det är dock af en helt annan art. Hans bemödande war icke, att wälja prunkande uttryck och ordställningar, men att i korta satser gömna stora, nya, lifwärfande tankar. — Född bland ett folk, som äger ett öppet sinne för naturens höghet, med ett hjerta, hwari fromhet, öfkuhd och ofonstlade seder bodde, redan från barndomen infertligwad med alderdomens kraftstorhet, war det Müller lättare, att djupare uppfatta individualiteten hos tider och personer, än den, som, inwecklad i sitt eget tidehwarfs sjelfinsbillningar, blott kände ett enda mått användbart för hwarje tidehwarf. Det är sant, att Müller, som skref sitt fosterlands häfder, ägde ett betydligt företräde i möjligheten att för sina hjeltar och sitt land ingifwa ett högre intresse, i det han sjelf kände det, framför den brittiske författaren, som syfvelsatte sig med skillingen af en långsam föruttnelse, hwaruti sällan framträdde några personer af en utmärktare individualitet, om ej widunder af laster och utswäfningar.

Med allt detta blifwer det ett ganfka förtjenstfullt företag att åt den swenske läsewerlden lemna Gibbons historiska werk, helst när man derwid går tillwäga med den berömliga omsorg, som dessa båda öfversättare, enligt hwad Rec., som ställwis jemfört denne tolkning med originalet, kunnat finna. Han

har derwid begagnat samma upplaga som Öfswers. (Tournaisens, Basel, 1789). Men denna innehåller i texten en mängd zifferor, som hänwisa på anmärkingar och citater, hvilka wid slutet af werket på engång äro aftryckta.

I Swenska öfversättningen äro dessa tecken utelemnade, med undantag af en och annan not, som nedanföre på sidan är aftryckt, hwars af således will synas, att Öfswers ännu utesluta dem alla, och derigenom beröfwa detta werk en stor del af dess brukbarhet. Skulle förläggaren fruktat, att köpare ej skulle wilja uttaga de sista volumerna, som ensamme bestode af noter, så hade dessa, liksom Rec. sett i några original-upplagor kunnat bifogas nedanföre, på hwarje sida. Man önskar att denna stympning wid werkets fortsättning ej widare måtte äga rum, helst dessa anmärkingar ej endast bestå i blotta citater, som dock wid ett kritiskt werk alltid blefwo af wigt, utan äfwen ofta högst intressanta excerpter.

För öfrigt må man alldeles icke föreställa sig, att Gibbons Historia om Romerska Rikets Afgående och Fall är någon fullständig historia om detta Rike, under samma tides hwarf. Dockadt werkets bandrifhet, är dess omfång dertill alltför inskränkt, då det omfattar en period af nära halfannat årtusende från Augustus till Constantiuopels sista eröfning. Förf. har blott upptragit och ordnat händelserna enligt den åsigt och den synpunkt, som är medelpunkten för hans arbete, neml. så widade medverklade till statens upplösning. Det utesfränger således icke wägen för en efterträdare, som wille fullständigt utarbete Romerska Rikets häfder, så att intet wäsentligt i statistiskt, literärt, artistiskt, eller med ett ord: rent menfkligt intresse härwid blefwe förbigånget.

Rec. will wid denna första del, som upptrager något öfwer två tredjedelar af originalets första band, så att hela werket på swenska torde komma att utgöra omkring 18 volumer, bifoga en och annan anmärkning.

Sid. 17. "Den dygd, som i forntiden

Kallades kärlek till fäderneslandet, hemtar sitt ursprung från den fasta öfvertygelse, att våra fördelar äro innerligt fästade wid den statsborgerliga frihet, sjelfbestånd och sällhet, af hvilken vi äro medlemmar. En sådan öfvertygelse hade gjort Romerska Republikens legioner nästan öfvervinnerliga; men kunde blott göra ett swagt intryck på en despotisk Furstes legda säsvar; och det blef nödvändigt, att ersätta denna brist genom andra, icke mindre kraftiga driffjädvar: religionen och hedern." En besonnenlig åsigt, att göra fosterlands kärleken till driffjäder för romerska republikens legioner, och religionen för en tyrans legda säsvar! Utomdes war religionen, som alltifrån Numas tid war ett af Republikens starkaste elementer, icke någon ny driffjäder, som uppkom med despotismen. Tverks om förwagades den allt mer och mer, ju mera yppigheten, Afsinnet och kolden för fäderneslandet tilltogo.

Den geographiska öfversigten, som begynner sid. 30, är alldeles icke lärorik, men den är tillika oredig, 1:o genom sammanblandningen af gamla och nya namn, t. ex. Lusitanien, Bætica och Tarragonien. Tarracona hette Tarraco. 2:o Derigenom, att indelningarne ej äro bestämdt upptagne. 3:o Derigenom, att ett nästan större afseende göres på nyare geographien, samt ländernas närvarande belägenhet och indelningar. Man läse t. ex. denna beskrifning: "Hela Medelhafvet, des kuster och öar, inneslötos af Romerska Kejsarrikets widsträckt besittningar. De Baleariska öarna, med afseende på deras inbördes storlek kallade Majorca och Minorca, höra nu den ena till Spanien och den andra till England. Det är lättare att beklaga Corsikanernas öde, än att beskrifva deras närvarande tillstånd. Sardinien och Sicilien hafwa blifwit upphöjde till Konungariket, och styras af Italienska Furstar. Creta, eller Candia, Cypern och större delen af Grecklands och Asiens öar, lyda under Turkarna, men den lilla klip-

pan Maltha trotsar hela Ottomanniska Porten, och har blifwit för alla tider ryktbar under styrelsen af en på engång andlig och militärisch Orden." — Swad wet man nu om Medelhafs öarnas tillstånd under Romarnes tid? Wid sistnämde ö ha Öfwerf., som i allmänhet förundra sig öfwer allt, tillsatt följande not: "1819 är (blef) Maltha en engelsk besittning. Händelserika tidehvarf!" — Eller hwad upplyser följande beskrifning om Moesien och Dacien Romerska rikets häfder: "Donauflodens erhåller namnet af Jiter, sedan den förenat sig med Teisze och Sawastoderne. Den skilde fordom Moesien från Dacien, en af Trajanus eröfrad provins, och den enda på andra sidan Donau. Om vi kasta en blick på dessa länders närvarande belägenhet, skola vi finna på flodens wenska strand Temeswar och Transilvanien, efter mångfaldiga omwringingar, införliswade med Ungeriska kronan, då deremot Furstendömena Moldau och Wallachiet erkänna Ottomanniska Portens öfverherrskap. På högsta stranden suckar Moesien under Turkarnas despotism, som äfwen sträcker sin jernspira öfwer de barbariska Konungarikena Servien och Bulgarien."

S. 30. "Bland landets infödingar woro Celtiberierne de mäktigaste: en öfvervinnerlig halsstarrighet utmärkte i synnerhet Asturierne och Cantaberne. Förwiskade, att finna en fristad i sina otillgängliga bergsklyftor, underkastade sig dessa folkslag sist Romarnas wälde, och blefwo några århundraden derefter de förste, som affkuddade sig Arabernas ok." För den rhetoriska antithesen har G. glömt att Spanien wid Arabernes tid hade andra inbyggare, än wid Romarnes, och att det war de Westgöther, som dragit sig undan till Pyreneiska bergstrakten, hvilka först affkuddade sig, eller rättare, aldrig buro, Arabernes ok.

S. 31. "Af kolonien i Marbonne (Marbo) fingo Languedoc, Provence och Dauphiné sitt namn." Den orimligheten att dessa landskap af denna stad skulle erhållit sina namn,

hvilka med Narbonne's ej ha minsta likhet, har uppkommit genom Öfvers. oaktksamhet, i det de öfverhoppat erdet provincial, då Originalet har: The sea-coast of the Mediterranean. Languedoc, Prov. and D. received their provincial appellation from the colony of Narbonne;" — ty dessa trenne provinser infattades den tiden under benämningen af Gallia Narbonensis.

S. S. Vid Öfversättarnes not: "Det (Frankrike) återvann dessa naturliga gränser i det nittonde århundrande; — Napoleon föll, och de förlorades;" — frågas enligt hvilken slags natur Frankrikes gränser, med inbegrepp af den goda staden Hamburg, och många goda besittningar söder om Alpena, under Napoleon, wero bestående? För öfrigt hafwa Öfvers. welat tälja med Gibben i wältalighet. Rhetorisk är hans stil, men icke så osmakligt patetisk. — Vidare då de så beställsamt med noter anmärkt tidernas förändrade förhållande, har det förefallit Rec. beynnerligt, att de ej äfwen upplyst, att en del af Moldau nu är afträd till Ryssland, hwilket kunnat skilrats lika emphatiskt.

S. 36. "Macedonien hade af Alexanders lysande eröfringar skördat mindre fördelar, än af de båda Philippernas statskonst." Hvilka fördelar Macedonien skördade af Philip II:s statskonst, wisar bäst willkoren wid Freden med Rom efter slaget wid Synosephalä 197.

S. S. "Men i stället att följa de godtyckliga fördelningar, som okunnigheten och despotismen uppfunnit, följom en mera säker och på samma gång för oss angenämare wäg: följom naturens outplånlige indelning." Wonders af wältalighet! Skada endast, att den naturlige indelningen ej widare iakttages.

S. 40. Herkuli stöder. Tryckfel.

S. 44 och ff. förekomma åtskillige enfaldiga anmärkningar öfwer Religion, wid hvilka det wore för widlöftigt att uppehålla oss.

S. 49 får man weta, att af alla Reli-

gioner wore Egyptiernas den uflaste, hwar öfwer äfwen wore mycket att säga.

S. 50. "Greklands gamla Republiker ansågo sig böra förekomma all främmande uppblanning af stamfädrens blod. Denna falska statskonst undergräfsde Athéns och Lacædemons lycka samt påskyndade deras undergång. Roms upåt sträfswande anda uppoffrade högmodet för ärelystnaden, och ansåg det wara både klokare och mera ärofultt, att öfwerallt erkänna och tillförbinda sig dygden och förtjensten, utan åtskillnad om den ägdes af slawar eller främlingar, fiender eller barbarer." Fanns då ej Romersk bergarrätt?

S. 107. Cäsar war ej Augusti Morbror, utan bror till Augusti mormor Julia. Öfvers. har låtit willa sig af det twetydige uncle.

S. 113 kallas Hadrianus Trajani broder son, hwilket är falskt. Spartianus C. 1 (i Historiæ Augustæ Scriptorum) säger, att Kejs. Hadriani far, Kei. Hadrianus, war consobrinus Trajani imperatoris. Af Euphilini Utdrag ur Dio får man weta, att Trajani Faster war gift med Kejs. Hadriani Farsfar.

S. 116. "Då man undantar de twenne Antoninernas regeringar, finnes måhända i historien ingen tidpunkt, under hwilken ett mäktigt folks oförda sällhet utgjort styrelsens enda föremål." En hård dom öfwer andra länders regenter.

S. 147 mistänkelig, ett föga bifalls-wärdt ord.

S. 183 dömdes bägge att förlora lifwet Om Albini dödsfätt säger J. Capitolinus C. 9. Ut multi dicunt, se ipse (Albinus) percussit: ut alii, a servo suo percussus, semivivus ad Severum deductus est. Multi præterea dicunt, a militibus, cujus nece (efter Calmasii correction qui ejus nece) a Severo gratiam requirebant. Ingen af dessa berättelser passas till Författarens.

S. 198. Till Noten hade Öfvers. kunnat

tillagt, att man numera äfven utdrömt, att Fingal ej war samtida med Caracalla, och att med (Karakul?) ej menas denna Förste (Se Fr. Schlegels affhandl. i Deutsches Museum, Geijers Företal till Sw. Folkwisor, samt Alzterboms företal till Poet. Kalender år 1816.)

S. 206. Seneca. Således efter samma accentuation, som förekommer i Markalls Sönnlösa Nätter, och Hr Valerii Tälaz mod (?)

S. 210. "Under sitt wistande på jorden erkände denne Gud (Caracalla) ingen hjetel wärd sin bemödan, Alexander den store, ensam undantagen. Han antog Alexanders namn och klädebrägt, uppsatte en Macedonisk Phalanx wid sitt garde, förföljde Aristotelis lärjungar." Det war i sanning ett eget sätt att wisa sin wördnad för Alexander, sjelf en lärjunge af Aristoteles.

S. 275. Captilianus. I Capitolinus äfwenfom Gibbon sjelf har Capelianus.

S. 276. "En Senator wid namn Trajanus." I. Capitolinus (hvilkens berättelse Först. föröfrigt har följt) kallar honom Decius Sabinus. Öfvers. äro dock denna gång icke Byldige till denna namnförändring.

S. 279. säges att den yngste Gordianus war sonson af den äldre Gordianus och brorson af den yngre. Jul. Capitolinus Gordiani tres C. 22 säger: Hic (Gordianus tertius) natus est, ut plures asserunt, ex filia Gordiani; (dermed öfwerensstämmar Herodianus: ἢν τὴν παῖδων ὑπὸ τὸν τὸν Gordianῶν θυγατρὸς τέκνον, τῆν πᾶντιν ὀμῶν μόνον) ut unus aut duo, (nam amplius invenire non potui) ex filio, qui in Africa perit. Att den sistnämde war den så kallade Gordianus junior, fadrens medregent, och ingen annan son, ser man af Cap. 4, der det heter: Filios duos habuit (Gordianus senior), unum consularem, qui cum ipso Augustus appellatus est, qui juxta Carthaginem in Africa bello absumptus est; et filiam Meliam Faustianam, quæ nupta

est Junio Balbo consulari viro. Sammanhanget wisar att filios står här för barn i allmänhet.

S. 299. Kejsaredömetts gränser sträckte sig till Tigris. Trajanus hade genom eröfringen af Armenien, Assyrien och Mesopotamien utwidgat Nilets gräns till Tigris, men sedan Hadrianus åter afsträdt dessa länder, förfle Cypreus, liksom förut, gränsen i öster.

Wid taflan af Römiska Finansernas tillstånd s. 240—53 nämmer ej Först. uttryckligt den wigtiga skilnaden mellan Fiscus och Aerarium. I den förra, som war Kejsarens privat- och militärcassa och öfwer hwilka han hade en emedelbar disposition, inflöto inkomsterna af Provincie Principis äfwenfom af de bland Provincie Senatus, som woro bestämda till Wälfärdens underhåll, affastningen af Domänerna, Vicesima Hereditatum. I Aerarium inkomsterna af Prov. Senatus och öfriga inkomster. Då med tiden hela Staten förenades i Kejsarens person och Senaten ej engång hade något sjenbart inflytande, måste Aerarium uppslukas af Fiscus. Ej heller finnes något ord nämndt om de genom Lex Poppæa bestämda böter för ogifta karlar, hwilkas beslopp war betydligt, då ofreden att lesa ogift war så allmän.

Rec. önskar att Öfvers. ej måtte tröttna i deras lofwärda bemödande att återgifwa oss ett werk, som med all sin ensidighet, dock äger ett utmärkt värde och i många hänseenden är högst underwisannde. Wi upprepa war önskan, att det ej måtte göras mindre brukbart genom uteslutande af noterna. Öfvers. hafwa sjelfwa kallat denna Historia ett clasiskt werk: de borde besinna, att dessa anmärkningar ej äro ditsatte utan ändamål, utan höra nödwändigt till det helas konstruktion.

Ovidii Metamorphoser. Öfversatte af
Adlerbeth. Ethm, Gadelii Sterbhus,
1820, XX och 416 sidd. 8:o.

(Slut se. N:o 31.)

Det är sant, att man genom en sådan grof
sönderdelning ej kan urskönja versens högre
skönheter; men ingen slags skönhet kan också
uppkomma utan de mekaniska villkoren för
formen. Denna tabell är fullkomligt tillräck-
lig att visa Latiniska hexameterns öfverlägsen-
het, (seuru detta språk är oändligt mindre dan-
nadt för vers än det grekiska) öfver de båda
medräktarne. Wille man på lika sätt anatomi-
sera de af Prof. Fr. från Ovidius och Adler-
beth anförda 10 verserne, så skulle wiserligen
ett ungefär lika resultat uppstå. "Hwad sak-
nar man i öfversättningen af originalets
klang?" säger Prof. Franzen. Wiserligen
ganska myck.: — men en sådan jämförelse
wore orättwis. Hwärt och ett ting måste be-
dömmas efter sin art. Man kan skrifwa två
och tre swenska hexametror, som kunna jämfö-
ras med de gamles, men Rec. twiflar om det
är möjligt att skrifwa tio, med bibehållande
af samma mening, af språkets art och uttryc-
kets ledighet.

Sammanliknar man åter Adlerbeths vers-
byggnad med Bosh, så torde man finna riktig-
heten af ofwansföre yttrade anmärkningar.
Man måste dock icke skjuta hela skulden på
wårt språk, mera harmoniskt men också min-
dre smidigt än tyskan, utan på Adlerbeths å-
sigt af hexametern; icke på hans förmåga,
ty hade han welat, så skulle troligen han
hafwa låtit ingen öfwertäffa sig på detta fält.
Ty märkligt är, att i rikedom på taktwilor,
hwilka i vårt språk äro swårare att åstadkom-
ma än i tyskan, kommer här Bosh temligen
nära; men i incisioner, hwarmed swenskan
dock temligen kan täfla med systerspråket, står
han långt efter.

De så metriskä anmärkningar hafwa upp-
tagit mera rum än Rec. i början förmodade.
Så mycket fortare kan han deremot yttra sig
om sjelfwa tolkningen. Wi hafwa redan nå-
gra gånger i denna tidning haft tillfälle att
göra rättwisa åt Fr. Adlerbeths öfverlägsen-
het i denna wäg. Man igenkänner här sam-
ma noggrannhet, samma af ådern oförswagade
skicklighet, samma wördnad för originalets an-
da och uttryck, i förening med omwårdnad för
wårt språks renhet, som utmärka hans öfriga
tolkningar. Det anförda metriskä proffstället
kan äfwen i detta hänseende gälla såsom be-
wis på sanningen af detta omdöme. Rec. öf-
werensstämmer fullkomligt i allt hwad Hr
Prof. Fr. derom så träffande och wäktaligt ut-
talar. Wille man äfwen i sådant afseende
jämföra den swenska Öfversättaren med hans
tyska föregångare, så skulle man lätt finna,
att han i ordaförståndets återgifwande är
mindre trogen än Bosh, också mera lätt och
behaglig, då denne på många ställen ej kan
miskännas från ett wist pedantiskt slasweri.
Någongång skulle man dock kanhända önskat
att han, i fall det warit möjligt, litet nogare
uttryckt wisa egenheter i Ovidii stil; man
saknar här och der flera af hans ordspel, wisa
emphatiska repetitioner, afsonancer och öfriga
lusus, t. ex. strax i 16:de versen:

Sic erat instabilis tellus, innabilis
unda.

Hwarken på jorden kunde man stå, eller
simma på böljan.

Hwilken upplaga af originalet blifwit be-
gagnad, är icke angifwet. Huru wida Adl.
rådfrågat Gierigs upplaga af Metamorpho-
serne, som anses för den bästa man äger, sy-
nes twiswelaktigt. Wid omtwistade läsarter
har han nästan alltid följt Bosh. Då Förf.
sjelf i detta hänseende icke försökt bryta sig
någon ny wäg, så torde Rec. äfwen kunna
friskalla sig från den öwisa och tröttande mö-
dan af en kritisk pröfning af läsarterna.

Alltså har Frjh. Adlerbeth tillägnat vår literatur ett arbete, hwilket såsom ett rikt "galleri af den grekiska diktens skönaste taflor," förtjenar vår uppmärksamhet och vår beundran. Mera märkwärdigt för tänkaren, men måhända mindre poetiskt skönt skulle detta verk blifwit, om Ovidius med sin spelande qwidhet och lättrodliga fantasi ägt ett mera djupt och speculatiskt sinne, en högre historisk åsigt, så att han ej åtnöjt sig att skildra dessa förvandlade gestalter efter deras senaste grekiska förvandlingar, — utan om han djupare hade trängt till dessa mythers ursprung. Menadels hwilande på en asiatisk grund, hafwa de, wandrande öfwer till Hellas, blifwit antingen omklädde, eller upplöste och åter ombildade, så att det mångfaldiga, som ofta innehölls i en enda bild, blifwit sönderdeladt i enskilda gudomligheter och gestalter, hwarigenom WestAsiens colossala gudasagor lika mycket wunno i formel skönhet, som de förlorade i symbolisk rikedom och finare yppighet.

Tysk Språklära och Läsebok, jemte fullständigt Ordregister, för Begynnare. Upsala 1820, Palmblad & C. 99, 147 samt 60 sid. 8:vo.

Denna Läroboks första afdelning består i ett utdrag af Heinsii Deutsche Sprachlehre für Schulen und Gymnasien, 4:te Auflage. Berlin 18. Hwad Rec. redan ofta förut önskat, har här blifwit verkställt, i det härutur blifwit uteslutet allt hwad som Tyskan har gemensamt med de flesta öfriga språk, eller hwad som hörer till den så kallade Allmänna Gram-

matiken. Derigenom har det blifwit möjligt, att på det korta omfånget af 6¹/₂ ark samla allt hwad som är nybegynnaren wigtigast att känna. Wisserligen kan här ej den största fullständighet wäntas: man har också med rätta anmärkt, att man här saknar en och annan anvisning, som finnes i Stridsbergs, Sommelii och i synnerhet i Heinrichs' werkligen goda och med omsorg utarbetade Språkläwa; men så finnes jemwäl i denna korta Grammatik åtskilligt, som ej är att tillgå i någondera af dessa läroböcker. Så är t. ex. före teckningen öfwer verba irregularia ej allena wid fullständigare än i någon på svenska hitills utgifwen lärobok, utan äfwen fullständigare än i Originalen. Föröfrigt har wid den antagna principen en och annan inconsequens uppstått, i det t. ex. s. 89—92 en under rättelse insluttat om de wigtigaste Kristecknen, hwilken kunnat umbäras, då Tyskan deruti ej har någonting eget.

Chrestomathien är urwald ur Tysklands ypperste clasiska författare, och des innehåll så beräknadt att det måtte kunna förnöja och bilda den unga läsaren. Man träffar här walda stycken ur Zimmermann, Herder, Joh. v. Müller, Salis, Hölty, Frau v. Helwig, och de flesta ur Schiller och Goethe. De äro indelade i Prosaische Aufsätze och Dichtungen.

Ordregistret är den minst wäl urarbetade delen i denna lärobok. Dock torde de ord, som finnas i Läseboken, men i Registret blifwit förbigångna, ej wara särdeles många, t. ex. Kutschieren, dock finnes Kutschen; — äfwen så så torde wara de afwikande, men här ej angifna bemärkelser.

Denna Lärobok recommenderar sig genom sitt owanligt ringa pris, då den säljes för endast 28 s. 6:0, hwilket ej utgör mer än i s. 5 r:st. arket.

L i t e r a t u r - T i d n i n g.

N:o 33.

Erborgen den 19 Augusti

1820.

R e c e n s i o n :

Homäros' Odyseia. Öfversatt af Marc.
Wallenberg. 1:sta Delen, 252 sid.
Linköping, Petré och Abrahamsson, 1819.
8:o.

Rec. tillstår, att han längre än billigt uppskötut den honom ålagda granskningen af detta verk. Under den samma tecknar Rec. sitt namn, på det att, såsom han hoppas, läsaren skall finna, att den skriftverling, som i anledning af den metriskä princip, hwilken blifwit följd i den swenska Iliaden, för några år sedan ägde rum mellan Hr Lectorn (nu mera Biskop, en) Wallenberg och honom, icke skall hindra honom att göra rättwisa åt närwarande toltning, och på det han, om Förf. sjelf skulle finna förhållandet annorlunda, ej må gömma sig i anonymitetens Fugga.

Billigt och gerna förklarar Rec. swenska allmänhetens tacksamhet för denna skänk, som inom så få år följt på den af Iliaden. Den endast, som sjelf lagt handen wid ett sådant

arbete, känner hwilken ansträngning af uppmärksamhet, hwilken tid och möda dertill erfordras. Den förswenskade Odyseen synes Rec. hämta en del af sin förtjenst af den ledighet, naturlighet, lätthet, hwarmed ett främmande språks lynne här blifwit återgifwet, i förening med en berömlig omsorg för vårt eget språks. Å andra sidan torde man åter finna, att det kanhända här och der varit möjligt, att komma urskriften närmare med iakttagande af samma villkor; äfvensom så ställen gifwas, der originalets mening blifwit mer eller mindre förfelad, men flera, hwarest den mera egentligt kunnat återgifwas. Rec. har nästan endast i metrisk hänsigt syfvelsatt sig med Hr Biskopp Wallenbergs Ilias, men det har förefallit honom, som om Odyseen framför denna ägde de företräden som öfningen gifwer. Den förra torde på många ställen ej kunna friännas från en wiss råhet, en ton af hwar daglighet och prosa: en ytterlighet, hwaruti Öfvers. fallit genom ett öfwerdrifwet begär att synas naturlig. Sådana stäcker, som Förf. wiserligen ej lärer underlåta att borttaga i en senare upplaga af Iliaden, har Rec. här icke träffat. Öfvers. har här mestadels funnit

den rätta medelvägen mellan den ojemförliga enkelheten i Homeri diction och den värdighet och den poetiska adel, som stämplat hans verk såsom ett epos. Hvad versbyggnaden åter beträffar, så har det redan blifwit anmärkt, att så väl Förf. af epopeen Odin som Homers tolkare skrifa wida bättre hexameter, än man efter deras theori kunde förmoda. Den svenska Odysseens verser äga till och med genom sin daktyl-rikedom ett företräde framför själwa Adlerbeths: deremot gifwas några, der tre till fyra trocheer i rad inmygt sig, hwilka göra versen mer eller mindre lam: — en oaktsamhet, som wiserligen icke skulle hafwa undfallit Adlerbeths uppmärksamma granskning. — Rec. går nu, att bilägga alla dessa omdömen med bewis.

B. 8. Därarne! fräckt de äto den högt framtågande Solens (Höfkap) kan hända rättare, enligt ordaförståndet och mythologien:

Därar, som Helios' höfkap, sonens ut-
af Hyperion, (Uto)
Νηπιαι, οἱ κατὰ Βουσι Υπεριονος Ηελιοιο
(H. 101)

B. 13. Endast honom, som brann af längtan till Mafka och hemfärd
Höll i de hwälfda grottor den wördnads-
wärda Gudinnan

Nymfen Kalypso qwar, till gemål be-
gärande honom:

Τον οιον, νοστον κερχημενον ηδε γυ-
ραικος

Νυμφη ποτυε ερωκε Καλυψω, δια θεων,
Εν σπεσι γλαφυροισι, λιλαιομενη ποσιν
ειναι.

Brann af längtan torde wara ett alltför modernt uttryck, och wördnadswärda ett alltför profaiskt. Med γλαφυρος menas wäl här, att grottan war urhälfad af naturen ej af konsten, än mindre hwälfd. Meningen blifwer då:

Honom allen, i saknad af återfärd och af mafa,

Qwarhöll nymphen Kalypso ännu, den höga
gudinnan,

I de hälliga klyftorna, ...

Det ofta återkommande versslutet . . . .

De γλαυκωπις Αθηνη, som här gifwes med . . .
blåögade Pallas Atänä, kan mera swenskt
och mera noggrant tolkas: . . . blåögda gud-
dinnan Athene. Likä är Hr W:s tolkning,
v. 50:

Qual på en kringfölsd ö, i medelpunkten
af hafwet

af: Νητω εν κρηφουτη, οδι τοι οφθαλος εστι θα-
λασσις

mindre noga, (man påminne sig dikten om
Zeus' båda örnar, som utsändes från jordens
längst i öster och i wester belägna ändar och
möttes i Delphi: sådana orter benämdes um-
bilicus terrarum), än:

(Länge) på hasomstödade ön, som är
nassen af hafwet.

B. 62. I Trojanernas land? . . . .

Då Öfwerf. öfwerallt bibehållit de grekiska
namnen, så är det en inconsequens, att skrifa
wa Trojaner, i st. f. Troer.

B. 63. Svarade nu molnstöckaren Zevs och
sade till henne:

för att bibehålla den betydelsefulla metriska
expressionen af ett manligt stutfall i sista vers-
mättet föreslår Rec.: . . . ljungarn i tjock-
nade moln Zevs.

B. 68. Jordomfarnaren dock Poseidaon wred-
gas beständigt.

En vers är alltid tadelwärd, som lemtrar min-
sta osäkerhet om scansionen. Nu kan läsaren
ej ana, om Öfw. will hafwa gudens namn ut-
taladt som Poseidaon eller Poseidäon. Det
första är det riktigaste.

B. 97. Och odödliga sälor, som, ...

Dära; hon tog sin wäldiga lans med
koppar i udden.

Grekiskan säger buro (βουρο): en lans med
koppar i udden är något annat än en lans,

hwars udd är af kopper. — Alltså:

Tog sin wäldiga lans, beslagen med uddiga
koppern (οὐραὶ καὶ χυῶ)

B. 119. Strax han skändade ut — ty oan-
ständigt det syntes,

Att wid dörren en gäst stod wäntande —
Ἐν δ' ἔδους προθύρου, καεστῆθη δ' ἐν
θύρῃ,

Ζεῦν δ' ἴδα θυγατρὶν φεστυμένην . . .

Tolkningen är lånad från Wosß. Men om Keck
ej bedrager sig, är meningen den, att den unge
Telemachos harmades och i sitt sinne tadel-
lade de ohöfliga friarne, som hwarken budo
gästen wara wälkommen, ej heller gingo hor-
nom till mötes. Tydligare kunde man således
sätta:

. . . ty harnsen han war i sitt sinne,

Att en gäst stod länge wid dörren . . .

B. 126. Afgjort tadelwårda äro följande
tader:

Först Telemachos lansen (stälde) mot längs-
sta pelaren, hwilken

I rustkammaren stod, den wälpanelade,
hwarest

Andra Odysseus' lansar i mängd kring wäg-
garna sågos.

Henne förde han se'n på en thron, och
bredde en matta,

Konstarbetad och skön, inunder; för fötter:
na fotpall (ställdes) . .

Ἐγχοῦ μὲν ᾧ ἔτιπτε Φερων προς κίονα μακρην,
Δουραδοκῆς ἐπιπῶθεν ἑξοῦ, ἐνθα περ ἄλλα

Ἐγχε' Ὀδυσσεὺς ταλασφρονος ἱστατο πολλὰ
Ἀύτην δ' ἐς θρονον εἶσεν ἄγων, ὑπο λίτα πε-
τασσοῦς.

Καλον, δαιδαλεον ὑπο δε θεῖνυς ποσειν ἦεν.

Telemachos stälde icke lansen mot längsta
pelaren, ty då Odysseus' hus war af trä och
ohwälsat, så woro sannolikt alla pelarne i
rummet lika höga. Μακρην är ett blott epi-
thet, wid hwilket ingen comparation är att
tänka. Widare gick han ej ur rummet (hwil-
ket synes af det föregående sammanhanget) och

in i ett annat, eller i en så kallad rustkammare.

Ty detta betyder ej δοκοδομη eller δοκοθυκη,
utan ett koger hwaruti spjuten förwarades (se
Lexica). Schneider öfversätter: Speerbehäl-
ter; Wosß: Speerverschloß. Må hända war
det uti en nisch i en af pelarne. Detta koger
(i fall wi så nyttja detta ord om ett för-
waringsrum för spjut) war ευζοος, d. w. s.
skönt-glattadt, ingalunda wälpaneladt. I
samma koger (ευζοα) — alldeles icke kring wäg-
garne hwarom Homerus ej nämner ett ord —
stodo andra spjut förnt. Widare förde han
främlingen till hederssädet i rummet; att öf-
versätta θρονος med thron, torde också wara
mindre lämpligt, emedan detta ord i grekiskan
och i synnerhet hos Homerus alldeles icke har
det högtidliga och förstliga, som i de moder-
na språken; widare ställdes pallen ej derun-
der, sedan gästen satt sig, utan hon stod der
(ευζοα) redan förut; detta tyckes åtminstone örs-
daksförståndet innebära. I orden bredde en
är också en obehaglig hiatus; de båda första
verserna äro äfwen enjamberade. Man kunde
hellre skrifa:

Lansen han bar och satte den ned wid den
resliga pelarn

Inom det glittade spjutförwaret, der äfwen
de andra

Den modfaste Odysseus' spjut riktallga
stodo.

Henne förde han se'n till en stol och ett
hyende bredde

Skönt, konstwirdadt, derunder: en pall stod
under des fötter.

B. 173 träffas spöndea Esömån nyttjad
som troché. Dylka från en oriktig theori
härstyande fel finnas i 11a Sängen endast på
följande ställen: v. 226 måttid använd som
troché; v. 319 utbyte. v. 376 inbörse som
daktyler. Vönar det wäl mödan för så ja un-
dantag, hwilka mestadels genom ett penndrag
kunna återställas i enlighet med en sund vers-
konst, att skapa sig en egen metriß theori?
Ty förmodligen är det ej i följd af princip,

som följande trochaiskt tunga hexameter insmygt sig:

Nyligen kom jag hit till Skepps med mina
kamrater, v. 183;

Dit Odyssevs gått på en snäll galeja att
söka, v. 261;

Gif dig ännu tillfreds ett år, ehvad du
må lida, v. 289.

B. 227 wet man ej om man skall läsa
Gästa|bud? *Ei* är|detta ett|Lag . . eller,
enligt Öfvers:s plägsed: Gäst|abud | *Ei* är i
detta ett|Lag. — Afwen|sä i v. 185:

Att för mitt blänkande jern i Temesa hand-
la mig kopyar
upplyses ej af metern, om man skall läsa *Tés*
mesa eller *Temésa*.

B. 177. Detta palats besöktes tillförne af
många;

Ty min fader förstod, att wäl med
menniskor umgås.

Af samma skäl, som *Nec*. ogillat thron, an-
ser han mindre lämpligt, isynnerhet då hus-
sets egare sjelf talar, att kalla det ett palats
(*πάλαιον*), eller v. 426 en borg (*πολις*), en freyer
lustiger Ort bey Homer vor der Wohnung,
wo zugleich der eigentliche Hof für das Vieh-
ist; daher auch s. v. a. cors. Hof:
s. v. a. villa, Landsitz. Schneider. Svarar
således närmast mot vårt gård, i nästan alla
dess bemärkelser). Af en motsatt anledning,
nemligen af fruktan för hvardaglig prosa,
kunde man tabla, att *ταμην* öfversättes med
hushållerska. Den sist anförda räden, som
skall motswara: *πει και επιστροφος ην ανθρωπων*,
är en ganska oegentlig tolkning, i st. s.

. . . ty redan ha fler anlänt till war
boning,

Ty öfverallt förspredd war min faders be-
kantskap med menskor.

B. 208. Du, som är redan så stor, är du son
af samma Odyssevs?

Ei *δη εξ αυτου τοσος παϊς εις Οδυσσεος*;
Öfvers. lärer här misstagit sig om meningen.

Den förklädda Athene frågar icke, såsom *Di-*
kopp W. tagit det: "Du, som inom den kort-
ta tiden blifwit så stor och fullvuxen, är det
möjligt, att du kan vara Odyssevs son"; —
utan twertom:

Är du, ty sådan syns du, en son af sjelfwa
Odyssevs?

så att meningen blifwer, du som synes mig så
fick och ädel, du är troligen en son af *Odys-*
sevs sjelf. Så har äfwen *Wos* återgifwit
denna rad:

Blif du, ein solcher, gewiß ein lieblicher
Sohn des Odysseus?

De bekanta verserna, 216, 217:

Μητις μιν τ'εμε φησι του εμμενου αυταρ
εγωγε

Ουχ οιδ' ου γαρ πα τις εον γονον αυτες
αεγυα,

kunde i stället för:

Nog har min Moder berättat, att han s
jag är; men jag icke

Känner det sjelf; af sig sjelf ej någon
kan weta sin härkomst;

med äminstone mera trohet gifwas sålunda:
Wifwelig säger min mor, att han är min
fader, men icke

Wet jag det sjelf: ty ej någon det gifs som
känner sin härkomst.

B. 235. Annorlunda dock nu de wredgade *Guz-*
darna welat;

Νυν δ'ερεως εβαλοντο θεοι κακα μη-
τιουαντες

Detta sista epithet hade alldeles ordagrant kunnat återgifwas med illrådige.

B. 240. Nest honom en Grafwård
(*ταφαι*). Hellre grafhög De gamle Grekernes
hedrade, liksom våra förfäder, sina begravn-
na hjeltar med högar.

B. 439 berättas huru *Telemachos*, sedan
han ingått i sitt rum, drog sin lifrock

Af och gaf den i hand åt den trogna, för-
ståndiga gumman;

Hon tog rocken och weckade wäl tillsam-
mans . . . .

Homerus säger egentligen att han kastade
(εμβαλετο) rocken till gumman; och Keck. tror,
att detta ord ej står utan ett wist eftertryck,
målande ynglingens hästighet och bildande en
liten antithes mot gummans beställsamma ord-
ningsföret. Hon hängde vidare denna kläd-
nad

på en krok wid den präktiga sängen.

Om den war präktig, weta wi ej, men wäl
att den war swa swad. Mången torde anse
förändringen af sådana smådrag såsom likgill-
tiga; men hos Homer äro de det icke.

Keck. tillägger några anmärkingar wid
början af 9:de Sängen:

B. 16. "Att I samfäldt mätten mig
känna" — i originalet står: att I jemwäl
(καὶ ἐμοί) må mig känna. — B. 19 finaste
klokt, ohomeriskt, oepiskt, opoetiskt. — B.
20. "Humnit." — himner. — B. 27. O-
fruktbar. τρηχὺς betyder asper, bergig, eller
hwad på tyska säges raub. Ett så beskaffadt
land är därför icke ofruktbart; utan twertom
hysa wänligen dessa de bördigaste dälder. Sär-
dan war också ön Ithaka. — B. 28 "Och ej
något jag ljuswäre wet, är fäderneslandet";
närmare: jag ljuswäre såg (ὄναμακ' ἰδοῦμαι).

B. 31. Äfwen på Nias ö af den listiga Kirka
jag qwarhölls,

Ὡς ἰ αὖτως Κίρκη κατέρηπυεν ἐν μεγά-
ροισιν.

Αἰωνίη, δολοπέσσα, λιλαιόμενῃ κοῖβιν εἶναι.

Man ser af orden och sammanhanget, att
här aldeles icke är fråga om någon Nias ö,
utan att Αἰωνίη är ett epithet till trollnymphen.
Så äfwen hos Bop.

So auch weilte mich die Nierin Kirke
voll arglist.

Föröfrigt erkänner Keck. att han ej wet, hwar-
af — om från sin slägt eller sin wistelse: ort
— Circe förde detta bi-namn.

B. 53. Undergång från Zeus och stora förluster
wi ledo.

Trochaisk vers. I Grekiskan står föröfrigt:
många bekymmer. — B. 54 Salt wi gjorde:
— ett opoetiskt uttryck. —

B. 55. Kämparne trängde hwarandra med kops
parlansar på lifwet.

Βαλλον ἑαλληλους χαλκηρεσιν εγχειρισιν.

De kastade spjut på hwarandra. I sådant
fall står man på något afstånd, utan att trän-
ga sig fienden på lifwet.

B. 99—127. Inom 28 verser föres
kommer här tre gånger ordet Toft, som mots-
swarar lika många särskilda ord hos Homerus.
B. 99 drog Odyseus ned sina stallbröder un-
der tofterna (ὑπο ζογῶ); kort derefter satte de
sig på tofterna (ἐπι κληῖον), och genast derpå
bygga Kykloper toftade snälla galejor (ὄνας
εὐσελμούς).

B. 143. "Ty ej wi sågo det minsta".
οὐδὲ προφαινετ' ἰδοῦμαι. Bop. lyckligt och nog-
grant: denn nichts erschien vor dem Anblick.
Kanske: ty ej en stråle oss lyste.

Men Keck. will här sätta en gräns för
vidare anmärkingar. I stället, på det att
läsaren må emottaga intrycket af något helt,
will Keck. affriswa början af 2:a Rhapsodien.
Han tager sig äfwen den friheten, att med-
dela det motswarande ur en af honom för
många år sedan gjord öfversättning, icke i
den tankan att denna är bättre än den
förra; men i fall denna senare ej är helt
och hållet mislyckad, torde den bidra att
wisa, att meningen här och der med mera
trohet och med möjligaste undwikande af en-
jambementer, hwilkas täta återkomst motfris-
der naturen af den homeriska sängen, kunnat
återgiswas. Man wäljer början af 2:dra
Sängen:

Dr Biskopp W.

Men när den tidiga Ros, den rosenfingrade,
 syntes,
 Sprang Odysseus' älskade Son ur sängen
 och pådrog
 Kläderna, hängde sitt äggade svärd på
 Skultran och fastband
 Under de glänsande fötterna se'n de skönaste
 sålor;
 Trädde så ned ur sitt rum, i gestalt en
 Gudarnas like,
 Och härolderna böd, att strax med ljudliga
 stämmor
 Kalla till Samling Achaiernas folk med läc-
 figa håret;
 Kallelsen ropades ut, och snart var Sam-
 lingen allmän.
 Nu då de samlade blifwit och skarorna när-
 mare trängt sig,
 Trädde han fram bland dem alla med kop-
 parlansen i handen,
 Ej allena likväl; ty två snabbotade huns-
 dar
 Följde hans fjät; gudomligt behag Atänaiä
 kring honom
 Gjöt, och honom, som kom, allt folket bes-
 såg med förundran.
 Undan weko de äldre, och upp han sig
 satte på Fadrens
 Thron. Då började först Agyptios, hjel-
 ten, att tala,

Mee.

Urfasödd än sågs ej den rosenfingrade
 Ros,
 Förru från sin bädd uppsprang den älskade
 son af Odysseus,
 Höljande kläder omkring, och ett skarpt svärd
 hängde wid Skultran;
 Under de glänsande fötterna band han för-
 träffliga sålor.
 Så ur kammarn han gick, en gud till anse-
 te lika,
 Och härolder befallte han strax, med ljudliga
 röster
 Sammanropa till tings de hufvudlockiga
 männer.
 Dese ropade nu och i hast sig församlade
 alla.
 Men så snart de församlade woro, och
 skokade mangrant,
 Gick han i samlingen, hållande kopparlansen
 i handen,
 Icke allen; han var följd af två snabbot-
 tade hundar.
 Och gudomligt behag förspredde kring hjel-
 ten Athene,
 Att allt folk, då han kom, med häpnad be-
 skådade honom.
 När han på faderns säte sig satt, de äldri-
 ge weko:
 Hjelten Agyptios började då bland dese
 att tala,

Homerus.

Ἄμω δ' ἠριγενεῖν Φανη ἑδοδακτυλος Ἦως,
 ὠρνυτ' ἀρ' ἐξ εὐνηθῆν Ὀδυσσεὸς φίλος υἱός,
 αἵματα ἔσταμενος· περὶ δὲ ξίφος ὄζυ θέρ' ὤμφη.
 ποσσὶ δ' ὑπο λικαροῖσιν ἐδησάτο καλά πεδίλα·
 βῆ δ' ἰμεν-εὐ θαλαμοῖο θῆψ' ἐναλιγκίος ἀτῆν.
 αἰψά δὲ κηρυκεῖται λιγυφθγγόισι κελύσει
 κηρυσσῆν ἀγορήνδε κερηκομωντας Ἀχαιοῦς.
 Οἱ μὲν ἐκηρυσσαν, τοὶ δ' ἠγείροντο μάλ' ὠκνῆ

Αὐτὰρ ἐπεὶ ἔ' ἠγέρθεν, ἐμνηστῆρες τ' ἐγεροντες,
 βῆ ἔ' ἰμεν εἰς ἀγορῆν, παλαμῆ δ' ἔχε χαλκῆορ
 εὐχος.

οὐκ οἶος· ἅμα τῶγε δὴ κύνες ἀργαὶ ἔποντο.
 θεσπεσίην δ' ἀρα τῶγε χερὶν κατεχέουεν Ἀθῆνη,
 Τὸν δ' ἀρα πάντες λαοὶ ἐπερχομένου θηῦντο.
 ἔζετο δ' ἐν πατρὸς θρόνῳ, εἰζῆν δὲ γέροντες.
 τοῖσι δ' ἐπεὶδ' ἦρας Αἰγυπτίος κερχ' ἀγορεύων

Hwilken war lutande re'n af Alder och kunnig i mycket.
 Dennes älskade Son war gången på rymliga Skeppen
 Jante Odyssevs borrt till det hästuppsammande Troja,
 Krigaren Antifos, Han af den grymma Kyklopen ihjällogs
 Inuti hwälfda grottan, och blef hans yttersta måltid.
 Öfriga Söner ägde han tre; bland Friaver skaran
 En, Eurynomos, fanns; de två förrättade Fadrens
 Syslor — den första han glömde dock ej att beklaga och förja —
 Upp bland folket han höjde sin röst och sade med tårar:
 "Hören, Itakas folk, hwad nu jag ärnar att säga!
 Ingen Samling ibland oss har stett till gemensama rådslag,
 Sedan Odyssevs, hjälten, på rymliga fartygen borrtgick.
 Hwilken har samlat oss hit? För hwilken bland antingen yngre
 Eller bland åldriga män är sådant behöfligt och nödigt?
 Har han tilläfwentyrts fått ett bud om en nalkande härsmagt,

ὅς δὴ γηραῖ κούρος ἐστίν, καὶ μυρία ἤδη
 καὶ γὰρ τοῦ φίλου υἱὸς ἄμ' ἀντιθεῶ Ὀδυσσεῖ
 Ἴλιον εἰς εὐπύλων εἴβη κοίλης ἐνὶ νηυσὶν,
 Ἀντίφος αἰχμητὴς τὸν δ' ἀγρίος ἐκτακτε
 Κυκλωψ
 ἐν σπηεῖ γλαφυρῶ, πυμάτων δ' ὠπλισσατο δορπόν.
 τρεῖς δὲ οἱ ἄλλοι ἔσαν· καὶ ὁ μὲν μνηστήρων
 ὀμίλει
 Εὐρυνομος, δύο δ' αἰὲν ἔχον πατρῴια ἐργα.

Hwilken, af Alder betyngd, war förfaren och kunnig i mycket;
 Ty hans älskade son med den gudalika Odyssevs,
 Till hästammande Ilios gick på bugtiga härskropp.
 Den lanskunnige Antiphos; honom den bitre Kyklopen
 Drap dock i grottans djup och beredde sin yttersta måltid.
 Tre han ägde öfriga än, men med friarna umgicks
 Eurynomos; två skötte alltjemt de ärtliga wärfwen.
 Aldrig dock fadern förgat den fallne, med klagan och suckar,
 Gråtande nu han ibland församlingen började orda:
 Wäl förniammen mitt tal, o Itaker, som jag er säger!
 Aldrig till tings wi bådades; aldrig wi sutit till rådslag,
 Sedan han gick på hållade skepp, den ädle Odyssevs.
 Hwem har församlat oss här; hwem trycker nöden så häftigt?
 Är han en ungerswen eller en bland åldrige männer?
 Eller kanske han en tidning förnam om en nalkande härsmagt,

ἀλλ' οὐδ' ὡς τοῦ ληθεῖ ὀδυρομένος καὶ ἀχέων.
 τοῖς ὄγε δακρυχέων ἀγορησατο καὶ μετεειπε
 Κεκλυτε δὴ νῦν μὲν, Ἰθακῆσιοι, ὅττι κεν εἶπω!
 οὐδε ποδ' ἤμετερον ἀγορὴ γενετ', οὐδε θωπος,
 ἐξ οὗ Ὀδυσσεὺς δῖος εἴβη κοίλης ἐνὶ νηυσὶ.
 νῦν δὲ τίς ὠδ' ἠγείρει; τίνα χρεῖω τόσον ἱκέει
 ἢ νεῶν ἀνδρῶν, ἢ οἱ προγενεστέροι εἰσιν;
 ἢ τι ἀγγελίην στρατοῦ ἐκλυεν ἐρχομένου;

Som, då han hörde det först, offentligt
han önskar förkunna?
Bet han annars ett råd, som är nyttigt
för folket, att säga?
Medligt han synes mig mena och fördelaf-
tigt, och måtte
Zeus fullborda det goda, han djupt i själen
begrundar!

Sagdt: och Odysseus' Son, glad öfver
den lyckliga början,
Satt ej vidare stilla; han trädde, begärlig
att tala,
Midt i Samlingens krets; härorden Peisä-
nor, i rådslag
Mägta bepröfwad och wis, sin staf gaf hor-
nom i handen;
Och till den gamla mannen han först sig
wände och sade:
"Aldrige! långt är ej beröta den man — själf
känner du honom
Strax — som har Samlingen kallat; ty mig,
mig trycka bekymren
Hårdast. . . .

ὄνχ' ἡμῖν σαφῆ εἶποι, ὅτε πρότερος γε πυ-
δοίτο;
ἢ τι δημῶν ἄλλο πιφασκεται, ἢδ' ἀγορεύει;
εὐθλὸς καὶ δοκίμει βίαι, οὐήμενος! εἶδε οἱ αὐτῷ
Zeus ἀγαθὸν τελεσιεῖν. ὅ,τι φρεσὶν ἦτι μνησιν.
'Ὡς φάτο' χαιρὲ δὲ φημὶ Ὀδυσσεὺς φίλος
υἱός,
οὐδ' ἀρ' ἐτι δὴν ἦστο, μνησινθησεν δ' ἀγορεύειν"

Slutligen blott en anmärkning. Öfvers.
skrifver öfverallt å i svenskan uti de namn,
der " förefommer. Att se Komāros Atāna,
Pānelopeja, har någonting stötande för ögat.
Högst sannolikt är det äfwen orätt. Atmin-
stone har Prof. Rask i sin Undersögelse om

Swilken han säga of will, då sjelf derom
kunnig han blifwit?
Eller will han berätta of annat hwad fol-
ket kan anså?
Medlig synes han mig dock, wäwillig! O
måtte dock framgång
Zeus förlåna det goda han bär i sitt hwäl-
wande sinne!

Talade så, och öfver hans språk sig yng-
lingen gladd.
Längre satt han ej mer: otålig att tala
offentligt,
Stod han i samlingens midt; i hans hand
härorden Peisenor,
Pröfwad och wis i förståndiga rådslag, far-
stade stafwen;
Wändande först till den gamle sig, började
så han att tala;
Fjerran, o gubbe, är ej den man, snart
känner du honom, —
Mig, som folket har kallat ihop, mest trycker
mig sorgen.

στη δὲ μὲν ἀγορῆ σκηπτρον δὲ οἱ ἐμβάλε
χείρῃ
κρητὺ Πεισηνωρ, πεπνυμένα μῆδεα εἶδως.
πρωτὸν ἐπιτα γέροντα καθάπτομενος προσεειπεν·
ὦ γέρον, οὐχ ἕκασ ὅυτος ἀνὴρ, ταχὺ δ' εἰσέειπεν
αὐτός,
ὅς λαὸν ἠγείρα· μάλιστα δὲ μ' ἀλγος ἔκασει.

det gamle Nordiske Sprogs Urwindelse be-
mötat sig att wisa, att det grekiska " alldeles
ide blifwit uttaladt som å, utan som ett bredt
e; såsom belant är, nyttjades äfwen twenne
grekiske " för att uttrycka denna bokstaf.

W. F. Palmblad.

L i t e r a t u r - T i d n i n g.

No 34.

Lördagen den 26 Augusti

1820.

R e c e n s i o n e r:

Första Grunderna af Grefiska Språkläran
för Begynnare, af L. Hammarföld.

Stockh. Hedmanska Boktr. 1818. 154
sid. 8:o och en Tabell.

Wid utarbetandet af denna Grammatik
har Förf. enligt sin egen uppgift, hufvud-
sakens följt: Kortfattet Veiledning i det
Gränske Sprogs Grammatik, ved Dr. S.
N. J. Bloch Kjöbenh. 1807. 8:o, men
tillika rådfrågat åtskilliga andra äldre och nya-
re Grefiska Språkläror. "Några nya upp-
lysningar öfwer Språket, någon ny upp-
funnen Method, m. m. söke man således
ide i denna bok, som endast har för affigt
att meddela de första anwisingar till
Språkets kändedom." Företalet sid. III.
Då Hr H. således sjelf angifwit de fallor,
hwarur han hämtat sitt arbete, wore det kan-
ske för Rec. nog att tillse, huruvida dessa
fallor blifwit tillräckligt och wäl begagnade.
Men här är fråga om en ny elementarbok,

som skulle kunna göra anspråk att få träda i
stället för de förut wid undervisningen brukt-
liga, hwarföre Rec. anser sin pligt vara, att
underlasta den en utförligare och strängare
granskning. Det är ej nog, då en allmän
brukad Lärobok ombytes, att den, som sättes i
stället, i något eller några afseenden har för-
tjensten framför sina föregångare. Den måste
hafwa dem i en utmärkt grad, — måste ge-
nom methodens förträfflighet och klarhet, ge-
nom användandet af de resultat, till hvilka
Philologiens studium nu hunnit, vara klassisk
för närvarande och således länge kunna brukas
innan nya förbättringar förmodas kunna blif-
wa nödwändiga. Om en Lärobok, som ej äger
sådana öfwerwägende förtjenster, uttränger äl-
dre allwänt brukliga, blir winsten deras ringa,
skadan mångfaldig och säker. Detta är en
anmärkning, som aldrig nog kan behjertas.
Om Rec:s granskning af närvarande bok afwen
kommer att syfsätta sig med småsaker, så må
man besinna, att intet fel i en Lärobok är o-
betydligt, att allt der måste vara wäl öfwer-
tänkt och på sitt ställe, att ett meningsförewil-
lande tryckfel är en brist, som ej kan ursäktas,
emedan det följer länge kunna wara skadliga

för nybörjaren. Resultatet af en sådan nogare pröfning skall kanske i det hela ej utfalla till förmån för boken. Detta kan Förf. ej mistycka, endast det är grundadt på riktiga skäl. — Rec. är ej ibland dem hvilka blifwit berömda eller för litet berömda af Förf.; har således intet skäl att hålla sig till Förf:s person, utan ämnar endast sysselsätta sig med hans bok, hwars förtjänster han till och med ej tror sig befogad att neka eller dölja.

Förf:s anmärkning, att wi på Swenska ännu sakna en tjenlig handledning wid första början af Grefiska Språkets studium, förmödar Rec. skall gillas af de fleste Skollärare. Han har åtminstone hört mången, hwars om-döme han värderar, fälla samma uttrande, och instämmer, enligt sin egen erfarenhet, fullkomligt deruti. Rec. tror äfwen att detta om-döme, som här egentligen gäller om Grefiska Grammatikerna, med fullt skäl kan utwidgas till de öfriga brukliga Gref. elementarböckerna. Förf. grundar sitt förkastande af *Sommeli Grammatik* derpå, att den är författad "ester gamla, nu mera som ogiltiga bewisade åsigter." Är detta des enda fel, så torde mången, med stöd af rätt goda skäl, finna henne antaglig. Doct. Dahls Grammatika deremot är författad ester *Hemsterhuysiska* systemet, hwilket Hr. H. också följer; men han ogillar det oakadt äfwen denna. De skäl, som anföras i Företalet, träffa dock, så widt Rec. kan inse, endast den större fullständiga Grammatikan, ej den mindre för nybörjaren beräknade, hwilken wist icke "är för mycket uppfylld af lingvistiska discurtioner." Deremot har Dahl, genom sitt bemödande att lätta formernas utanläsning och mekaniska inöswande, kastat lärostyckena om hwarandra i en nog willkorlig ordning och stundom alltför mycket sönderlittit dem. I synnerhet har, genom bruket af *Hemsterh.* Systemet och *D. Dahls* egen åsigt der-af, inom *Conjugationerna* denna styckning blifwit skadlig, och för den deraf uppkommande

påstadda lätthet och klarhet, har den enda verkliga klarhet, det högre sammanhanget mellan formen och den modification af ideen som derigenom uttryckes, blifwit uppoffrad. Ty man må säga hwad som helst till förmån för detta systems lätthet och regelmässighet: en fördomsfri granskning af skälen på båda sidor, understödd af en inärlig bekantskap med sjelfwa språket, torde dock framtwinga det erkännande att des ofullständighet i bemärksfernas förklarande och flera svårigheter, som allt mer kännas ju mer man intränger i språket, genom mycken finhet och skarpsinnighet snarare äro borträsonnerade, än verkligen häfna.

Wid Förf:s lära om Grefiska Alfabetet torde några små anm. böra göras. Den anm. att *ſ* aldeles swarar mot den i gamla *Clarinaviskan* brukliga ruman *þ* är temligen onödig, så länge ej kan tagas för afgjordt, att underwisning deri allmänt föregått underwisningen i Grefiskan, och desutom endast så wida sann, som det rör den tid då *þ* utmärkte ljudet *th*, och särskildt bokstafstecken fanns för dh. Då bägge dessa ljud sedermera betecknades med det enda *þ*, swarar det icke mera aldeles mot *ſ*. Då *Ph* förekommer i så många smethiserade ord, som blifwit hemtade ur grefiskan, och således som likjudande med *f* måste vara tillräckligen kändt, tror Rec. ingen nödwändighet warit förhand, hwarföre det wänliga bruket att exprimera *o* med *Ph* ej här bordt iakttagas. Fastmer tror Rec. detta i alla afseenden vara det rätta, för att tydligen wisa hwad aspiration will säga. Lärjunggen må nu försöka att uttala *þ* med aspiration, t. ex. *Phi* och intet annat ljud än *fi* kan deraf uppkomma. Att Hr. H. ständigt nyttjat *Parallelismen* ur swenskan är ganska bezömligt. Dock borde de alltid vara riktiga, t. ex. "*x* är stundom wårt *e* framför *vocealerne a* och *o*". Hwarföre icke så gärna: wårt *l*? Det är ju egentligen det allmänt brukliga tecknet, då deremot *e* endast förekommer såsom en slags irregularitet i swenska ord

thographien, och desutom aldrig framför a eller o annat än i utländska ord. I uncial-alphabeter hade C bordt upptagas såsom brukligt för Z, ehuru mindre wänligt. Afwenledes saknas den wänliga abbreviaturen s för sr. Den förekommer endast längre fram, sid. 18, bland Siffertalen. — Flere småsaker skulle wäl kunna anmärkas mot § 1, men då dessa anförda redan äro nog obetydliga, kan Rec. spara de öfriga.

Uttrycket måste i en lärobok alltid wara precist och grammatiskt riktigt. I detta afseende kan med skäl ett och annat anmärkas wid den närwarande. T. e. sid. 3 begynnes en mening med Deremot, ehuru ingen motsats mot det föregående äger rum. Sid. 5 § 5 heter det: "Utom dessa egentliga bokstäf-tecken hafwer Grefiskan twenne andra aspirationstecken m. m." I samma §, längre ner: "Dessa aspirationer är" m. m.

Rec. hade wäntat att ψ , ξ , ζ skulle upptagas under en särskild klass, hwilken wänliga namn duplices (dubbla) tillika utmärker deras beskaffenhet, såsom sammansatta af 2 consonanter. Egentligen kunna de ej upptagas i de anförda klasserna för mer än den ena af sina beståndsdelar. I de 3, efter Talorganerna benämnda, klasserna äro bokstäfverna i riktig ordning anförda, men hwardera klassens grundljud origtigt uppgifwet. I Läppbokstäfvernas klass är tydligen P, och icke, som här står, B grundljudet. Ty π är det enklaste ljudet (Tenuis), det som har den minsta tillsatsen af aspiration, β har redan starkare och ϕ den starkaste aspirationen, så att det just dersöre heter aspireradt (aspirata). Likaledes är κ och τ grundljudet i de andra 2:ne klasserne. För wighetens skull hade Förf. bordt anförda den benämningen, som wänligen brukas för att utmärka denna gradation i consonanternas aspirerande, nemligen Tenuis, Media, Aspirata. Exempel, som bewisa nödwändigheten häraf, finnas sid. 10 a). Bland de många betydliga tryckfel som wanställa denna bok, fö-

rekommer sid. 4 ψ för χ . Sid. 5, § 4. $\tau\theta\delta\epsilon\iota\varsigma$ för $\tau\theta\delta\epsilon\iota\varsigma$, s. s. § 5. bagios, allos, för bagias, allas, m. fl. st.

Wid § 2, som afhandlar läran om vokaler och § 4, som handlar om diphthonger, har Rec. åtskilligt att erinra. Definitionen, som der ges på Diphthong, är widlöftigare än som behöfs. Den kan förfortas till följande: Diphthong uppkommer deraf att 2 vokaler sammansmälta till ett eget ljud. För tydlighetens skull hade desutom bordt anmärkas, att 2 efter hwarandra ljudande vokaler, t. e. *bow*, ej bilda Diphthong. Riktigt har Hr H. anmärkt att Diphth. uppkomma derigenom "att ϵ eller υ tillsättas någon annan vocal." Det hade kunnat tilläggas, att de öfriga vokalerna bildas längre bort i gomen än ϵ och υ , och att således äfwen diphthong uppkommer om ϵ sättes till υ just af den orsaken att ljudet υ bildas bakom ϵ , men att υ ej är diphthong, hwarföre det också icke genom diäresis utmärkes att de höra till särskilda stäweller. Egentliga Diphthonger bleswo endast de, i hwilka den föregående vokalen war kort, och således ej genom sin öfwerwäggande längd drog hela ljudet till sig från den efterföljande, hwilket deremot inträffade der den föregående war någon af de långa α , η , ω . I dessa sednare blef det påföljande ljudet nästan alldeles omärkligt i uttalet, hwarföre det redan tidigt började utlemnas, såsom Strabo anförer att det redan af flere brukades på hans tid. I allmänhet bibehölls det dock i skrift, tills det i 12:te århundradet ej mera tecknades bredwid utan under den långa vokalen, t. e. α , η , ω . Detta ϵ är också merendels utlemnadt i de motsvarande orden i Latinen t. e. Thressa af $\Theta\eta\theta\tau\alpha$ Hor. Od. III, IX. Thresses af $\Theta\eta\theta\eta\epsilon\varsigma$ m. fl. Om ϵ uti α , η ursprungligen hörts i uttalet kan wäl swärigen afgöras, emedan Rec., så widt han kan påminna sig, inga spår dertill kunnat upptäcka; men att detta varit händelsen med υ tyckes med någon säkerhet kunna slutas deraf att t. e.

ἠῶ i Latinen skrifwer *Comœdia*, ehuru i andra ord af samma ursprung t. e. *ἠῶ* i Lat. *Prosodia* allt spår efter detta, aldeles är försvunnet. Den inskränkning af de egentliga Diphthongernas antal, som Förf. gjort, nemligen till *ei*, "emedan flere skal finnas för den satsen, att detta blifwit uttaladt som ett långt *i*," och *ou* (samt förmodligen, efter den gifna definitionen, äfwen *oi*, hvars uttal ö är ett "från de båda sammansmälta vokalernas ursprungliga olika ljud") då deremot *ai*, *au*, *oi* derifrån utelutas, torde ej så lätt kunna medgivas, äfwen med tillämpning af Förf:s definition, och påfallar derföre en nogare undersökning. Diphthongernas ljud har utan tvifvel i Grekiskan, så väl som i andra språk wid olika epoker af språkets och uttalets bildning, undergått förändringar. I det äldre språket saknades de nästan aldeles. Utminstone förekomma de ej i de kortare, såsom äldre erkände, formerna. I de sednare, mera utvidgade, förekomma de deremot så mycket oftare, t. e. *ἦω*, *ἦωω*, *ἦωωω*; *ἠω*, *ἠωω*, m. fl. Dels genom jämförelser med latinen, dels genom Grekernes egna underrättelser, ehuru dessa fallor dels äro torstiga, dels osäkra, finner man dock med temlig wißhet att en sådan olikhet i uttal på olika tider werkligen ägt rum. T. e. det af Förf. anförda *ei* hette sannolikt i början *ei*. Horatius har *Tejus*; äfwen förekomma *Atreides*, *Peleides* o. fl. Sedermera blef werelwis endera af vokalerna öfwerwägande *Atrides*, *Prytanæum*. Slutligen bibehöll sig *I*-ljudet ensamt i Mygreliskan. Samma förhållande war med *oi*. Det ljud i början af, såsom jämförelser med latinen utwisa, t. e. *Aias*: lat. *Ajax*, m. fl. emedan detta brukades samtidigt med det andra stafsningssättet *ae*, och således förmodligen uttryckte en lemning af det äldre uttalet. Att öfwergången till *ae* ej är sednare än af *ei* till *i* kan ses deraf att t. e. *Aiyeios* heter på latin *Aeneas*, *Aiyeios* lat. *Aegeus* o. s. w. Att *ei* i Grekiskan, såsom likljudande med *e*, före-

kommer samtidigt med *ei* ljudande som *i*, ses owerdsägligen af Callimachos bekanta *Epigr.* XXX, der *εχῆ* (läs: *echi*) utgöde *echo* af *νεχῆ* (läs: *nechi*). Dessa uttal äro således för Callimachi tid säkra. Huru kan Hr H. således, äfwen efter sin definition, antaga *ei* bland egentliga vokaler, men neka *ei* ett rum bland dessa? Hr H. säger att *ou* svarar mot *u*. Så läses det också hos öf. Dock har det Grekiska *ou* helt säkert warit närmare *o* än *u*. Det som sednare blef Diphthongen *ou* tecknas i äldre inskriptioner endast *o* (mikron). Det motsvarar således *Tyskarnes u*, mer än wårt. *oi*, i början uttaladt *oi*, men sedermera i latin uttryckt med *oe* (*Oidivous*, *Oedipus*) hade förmodligen alltid ett ljud hwaruti i ingredierade, troligtwis ungefär *oi*. Profesör *Rass* jemför det med gamla isländskans *ey* (wäre isl. *eo*), *Tyskarnes eu*. Af *Tyskar* lär det väl uttalas *ö*; dock är det wist icke något allmänt bruk hos öf. att uttala lat. *oe* med *ö* (således äfwen Grekernes *oi*, enligt hwad Förf. föreskrifwer) utan ljuder det snarare *e*. — Prof. *Rass*, som senast i sin *Åhandling om det gamle Nordiske Sprogs Oprindelse* undersökt reglorna för Grekiska uttalet, hwilken speciella undersökning, öfversatt på swenska, warit införd i denna *Tidning* N. 47 år 1819, har med sin wanliga skarpsinnighet och lärdom mycket upplyst detta ämne. Dock twiflar *Rec.* att alla hans resultat kunna antagas, emedan han fastat sig wänskränkt wid en i förhand uppgjord hypothes och förmycket stödt sig på det antagandet, att Grekiska språkets uttal under den klassiska tiden warit nästan oförändradt, hwilken uttalets och språkets oföränderlighet, under många seklar, han också alltid welat vindicera åt isländskan. Derföre söker han också afwisa alla motsträfwiga exempel i Grekiskan, såsom följder af dialektuttal. I alla fall är genom hans undersökning obestridligt bewisadt att det *Erasmiska*, eller wanligen antagne uttalet, hufwudsakligen och endast med en eller annan mos-

bification, är det rätta. Detta har äfwen Hr H. följt.

Förf:s lära om Diphthongerna, ehuru i sig sjelf alltför ofullständig, innehåller dock åtskilligt, som ej är för nybörjaren. Det är sant, att Förf. ej endast ämnat sin bok för den första nybörjaren, utan äfwen för den något mera för sig komne. Men ett grundfel ligger dock i sjelfwa planen, nemligen att der ej blifwit noga åtskildt, hwad som är ämnadt för den ena och den andra. Den inwändning kan wäl göras att detta måste bestämmas af Läraren, men då får ju icke det aldramest elementära stå i ett oafbrutet sammanhang med det, som är swårare, ofta i samma period dermed, såsom här inträffar. Saken hade lätt kunnat vara hjälpt. Det aldraelkaste och sent för nybörjaren är alldeles oundgängligt att weta, hade kunnat utmärklas med större tryck. Det öfriga, som hör till den andra elementar kursen, hade i hwar § kunnat tryckas under med finare stil, hwarigenom all fara för förwillelse fullkomligt varit undwiken. Många, ja nästan de flesta §§ hade derigenom naturligtwis blifwit utmärkla, såsom för nybörjaren alldeles icke bestående, ty hans Grammatik behöfwer ej sträcka sig mycket utom en kort undervisning i orthographien och läsning af Paradigmerna. Allt hwad som går deröfwer är för den kursen öfwerflödigt, skadligt. Deremot hade andra kursen, hwilken börjas efter utanläsning af formerna och öfwad färdighet att igenkänna dem, kunnat tillåta mer utförlighet än här finnes, utan att just ingå i några djupare philologiska undersökningar, hwilka tillhöra den sista grammatikaliska kursen, den blifwande Philologens studium af språket i hela dess omfattning, och förutsätta widsträcktare historisk bekantskap derom. Såsom boken nu är, instämmer Rec. gern i UppfostringsComiténs deröfwer afgifna yttrande. Låran om Diphthongerna, som innehålles i § 5, hör icke till elementarundervisningen, och hade således alldeles kunnat wäras borta. Den hör mera till

den historiska kannedomen om språkets utveckling, och angår således Philologen, ej nybörjaren. Så ofullständigt, som den här blifwit föredragen, upplyser hon desutom så litet, att dess främware icke skulle wäret någon affaktad.

(Fortsättn. följer.)

Annmärkingar

öfwer Kgl. Akademiens för de fria Konsterna Exposition år 1820.

(Slut fr. N:o 30.)

Måttwisan i det omdöme, som krönte Hr Wallgrens tasta, såsom den bästa, blir ännu klarare, då man jemförer den med N:o 27, af Herr A. M. Malmqwist, hwilken blifwit belönad med det mindre stipendium. Numra, en bred och kort figur, med ljusbrunt hår och skäg, och swårare med karakteren af en korporal än af en lagstiftare, stödjande skrifstafan mot en knäet. Han är i gulbrun drägt med rödt draperi. Bredwid honom står Egeria i gredelin klädsel. I figurerna råder lika litet något uttryck, som harmoniskt sarglif i det hela. I Hr Malmqwists trenne andra oljefärgstafor, N:o 28—90, råder samma mani att göra de manliga figurerna alldeles opropotionerligt breda; i synnerhet står detta i N:o 89, der Adonis, efter dessa förhållanden, tänkt i naturlig storlek, måste wäret ett par alnar i bredden. Han ligger utsträckt på en tigerhud och håller en liten kärleksgud i hwardera handen. Bredwid står, icke en stödjande, utan blott en ganska stel quinnofigur, hwilken låter skola föreställa Venus. De första figurerna och derföre äfwen bättre propotionerade finner man i N:o 90, föreställande Brage och Idun, som håller ödödlighetsens äpplen i en dosa. Idun till drappering, hvelure och uttryck, en modern figur med physiognomi af en rödblommig piga, är dock icke

utan ett wist behag. Brage åter med grått långt flägg, sitter wid harpan. Ann. tror det vara en falsk tanke att föreställa sig den ewigt unga Poesiens symbol och ungdoms-gemål gråhårig, och wet icke att man dertill har någon auctoritet. Långfläggig kallas wäl Brage, men detta epitet kan lika wäl passa till manna- som gubb-åldern. Dessa trenne gran-skade taylor af Hr Malmqwist hafwa dock en riktig och klar carnation; men i No 88, Pyramus och Thisbe, är den obehagligt grönaktig. Äfwen compositionen är lika fattig, som det landskap, hwilket utgör fonden. Priamus, en blottad figur, med ett blekrödt draperi öfwer knäna, ligger liflös i halfsittande ställning. Thisbe åter, i hwitgrå drägt, böjer sig i en högst affekterad positur, öfwer ett långt och bredt swärd, som rakt är upprest mot marken.

No 91 är åter en Numa Pompilius, målad i olja af Hr A. J. Fagerplan, och denna tasla är ännu sämre än Hr Malmqwists. Figurerna synas i profil. Numa, i gulhvit underklädnad och röd öfwerrod, sitter med ena benet högt fastadt öfwer det andra. Bakom hans stol står Egeria, en modern röd-kindad soubrettefigur, med korskrukslockar i ansigtet och i mattblå klädnad med brunt draperi, snarare som om hon skulle passa upp, än inspirera laglöshet.

Hr E. J. Lindström har äfwen ritat detta ämne i svart- och hwit-krita, No 93, och är denna Esquise, både till composition och gruppering, ganska trivial. Figurerna föröfrigt lika uttryckslösa, som i hans båda andra Ritningar, No 94 & 95, af hwilka endast den sista, genom sitt ämne, ådragit sig Annis uppmärksamhet. Man ser der, på ett landskap, nog fattigt för att vara italienskt, Giotto, såsom herdegoße, sittande på en sten i fluggan af ett träd, lyfellsatt med att, på ett bräde, afteckna den framför honom grupperade horden, under det att Cemabue, i den tidens cavaliersdrägt, framkommer bakom honom. Det är bekant att denna anekdot berättas, så

som orsaken dertill att Giotto eignade sig åt penseln. Äfwen walet af detta i sig self rörande och för hwarje utöfware af Malarekonsten heliga ämne, talar för ett äkta artistfinne hos Hr Lindström. Dock måste han ännu längre studera den konst, som dessa båda picturens heroer utöfwat, innan han kan med sin framställning tillfredsställa granfarens fordringar. Compositionen är wisserligen, i denna ritning, enkel och wäl uttänkt, men ansigtens aldeles uttryckslöse.

Af de i Katalogen icke angifna Konstfäcker, må först nämnas twenne stora Landskaper af Hr Fahlcrantz, hwilka, jemte Walfyrriorna och ett par af Hr Sandbergs Porträtter, woro denna Expositions pittoreska juweler. Dessa Landskaper äro också af den sällsynta förträfflighet, att de skulle bibehålla denna rang på hwilken exposition som helst. Det ena är en vue af Stockholm, tagen från Djurgårds sidan, der man genom omgifningarne af de herrligaste landpartier ser det Kongl. Slottet, denna högtidliga boning åt föremålen för Nationens kärlek, stolthet och hopp, beherskande och kring sig såsom enhetspunkt församlade de öfriga byggnader i staden och skeppen i des hamn etc. Nästan ännu mera tilldragande är den andra taslan, föreställande ett imagineradt Landskap, der, bland stora herrliga friskt löfrika trädgrupper, en ström störtar sig utföre en brant klippvägg och med forskande och återstudsfande fart bryter sig mot de stenar, som på marken blifwit fastade i des wäg. En ljus himmel breder sig öfwer landskapet och solstrålarne neddansa, förgyllande dem, på trädens blad, utan att dock kunna gifwa leende klarhet åt den besuggade och wredgade böljan. Så ser man en symbol af naturens omotståndliga allkraft, som äfwen i och genom sitt wilda frambrytande werkar skönhet och harmoni för det sinne som förstår att uppfatta sådant.

Den andra onummerade Taslan, som wid denna exposition fanns att se, war en, som det tycktes, med slit och sticklighet i olja gjord

copia af Wattonis ängrande Magdalena, till hvilken originalet förvaras i DresdnerGalleriet. Utanföre en grottå halfligger den skönt sonderfkan i ett mellanblått draperi, med långt ned på bröstet fallande ljusst hår, och läser i en upplagen bok, som stödes mot en dödsalle, ur hvilken några grässtrån uppspira. De blottade fötterna äro af mycken skönhet, och det i förlortad profil synliga ansigtet är täckt och mildt, men utan djupare uttryck. Det hela i compositionen har behag, men är nog matt liksom coloriten. Svarje betraktare måste också medgifwa, att A. W. Schlegel träsfände karakteriserat denna Magdalena, då han säger: hon har ställningen af en narcissa, som speglar sig i bäcken.

Widare såg man twenne i tusch laverade Tafflor, förmodligen af samma hand, af hvilka den ena föreställde Odens besök hos Mimer för att erhålla en dryck ur Wisshetens brunn under affen Ygdrasil. Den har dock icke lyckats. Mimer, Wisshetens symbol, ser ut som en caricatur, och den på Ygdrasils stam spetande Rotatofker liknar snarare en råf än en ekorre. Wättre är den andra ritningen, föreställande Skude Jarl, hvilken, i drägt af en på kryckor wandrande tiggare, på sin rygg bortför prinsessan Ingegerd. I ett verkliggen nordiskt landskap, stöter han på fyra kraftigt markerade hofstämpar, hvilka gifwa sig i samtal med honom. Compositionen är icke illa uttänkt och väl grupperad.

Slutligen såg man äfwen utan nummer och angifwelse i Katalogen, ett i olja måladt fruktstycke, föreställande en pomerans och twenne persikor, fastiga och väl imiterade. Enligt en räknan widhäftad papperslapp, skall detta stycke wara af en Hr Jägerplan. Ur det denamma, som målats No 91 i Katalogen, så tror Ann. sig hafwa skal att råda honom för framtiden att uteslutande egnat sig åt fruktmåleri, i hvilken genre han tyckes kunna upphinna en utmärkt skicklighet, men deremot lemna historiemålningen derhän,

för hvilken hans anlag synes ringa och inkränkta.

Senare Dikter af Vitalis. Första häftet.

Upsala 1820, Palmblad & C. 59 sidor. 8:0.

Wid granskningen af detta års Kalendar för Damer hade Rec. tillfälle att för älskarne af fosterländska Witterheten anmäla en ung Skald af utmärkta och owanliga anlag. Det omböme han då yttrade öfwer det hela, öfwer tendensen af denna poesi, finner han wid genomläsningen af denna senare samling bekräftadt; — endast har Skalden här då och då på sin luta anslagit några mildare toner. Rec. kan således utan någon inledning genast försöka, att i korthet yttra några ord öfwer hwart och ett af de här upptagna stycken.

1. Prolog. Den tonart, i hvilken detta helt och hållet lyckade Skaldeqwäde är diktadt, angifwes häft genom suteraderna:

Min själ är glad. Den älska kan och tjunga,
Han leswer ewigt i Guds himmel blå,
Och lifwets moln de wandra långt inunder,
De kasta nedåt blott sin blirt och dunder.

2. Wärsolen. En icke mindre fulländadt lycklig sång öfwer Wären: full af nya tankar, nya wändningar, genomandad af den mysödda glädjen, som den antågande Wärsolen wäcker i hwarte ungdomsstriff bröft, då

Mellan himlen blå och gröna jorden
Swäfwar läskan twelande och wet ej,
Hwar det skönast är, hwart hon skall flyga,
Och mig helsar wänligen i toner.

3. Wärsfantasi. En något mattare variation af samma thema, dock enkelt täck och icke utan ett wist rörande behag.

4. Höfbetraktelser. En klagesång öfver naturens och det äldrade menniskoliswets wispande förhoppningar och fördade fröjder.

De bådo upp till solen uppå himlen,
Men han ej syntes, han war fjerran borta
Och swarta manteln höll han för sitt öga
Att han de skönas dödd ej skulle ståda.
Då kom en Engel ifrån solens uppgång.
Den högre Solens, hwilkens rona strålar
Blott för trons ögon ned från himlen falla.
Han trampade ned alla jordens blommor
Med dem jag lekt, af dem jag gjort mig
kransar.

Denna Engel skall utan twiswel beteckna Religionen. Men kräfwer Christendomens milda Genius döddandet, förintandet af den jordiska glädjen? Är han icke en wän af barndomen, af ofskulden? Då hans fet rödde jorden, fortfarande skalden, framblickade små blommor ur wullen:

Jag sporde dem: hwad beten I, små Englar?

Då sade de: wi äro diktens blommor;
Men wära icke dessa blommor ömrigast på
Skaldens första baka, alltmära glesnande, i
den mån han fördjupar sig inåt lifwets öde-
märker? Endast den äkta skalden går

Den trognaste ibland naturens söner

Med alla årets tider i sitt hjerta.

De följande poemerna äro komiska, och i en diktart, hwaruti skalden förut med så mycken framgång försökt sig. — 5. Sång och uppmantran till det arma kreaturet Pegasus. Kanste det swagaste. — 6. Allmänheten. Satir. — 7. Komiska fantasier, 5—10. Alla dessa stycken äro utmärkta af sant genialiska drag, af en äkta humoristisk anda, af kraft, öfershet i uppfinning och utförande. Hwad man å andra sidan kunde tabla, wore att man här sånade full koncentrisk enhet, consinnitet i uttryck, och säkerhet i hållningen. Förf. tyckes antingen skrifa alltför fort, eller för sparsamt använda den höfsande stilen. Hwad ännu felas i komisk fulländning, skall öpmingen utan twiswel gifwa: såsom ett helt betraktadt är hwart och ett af de här upptag-

ne humoristiska styckena af en större förtjenst än de flesta i Kalender för Damer. Den tonart, i hwilken skalden spelar, är den rätta; hans sätt att betrakta wisa föremål i lifwet, konsten är äfwen så egen som komisk, i uppfinningen af nya ideer och ett nytt användande af de gamla, wisar han en stor rikedom, derjemte förenar han med satirens skenbara isköld i det yttre, ett eldigt hjerta och en poetisk hug; det är således att hoppas att Vitalis inom denna wäg med tiden skall lemnas af någonting äkta stort och fulländadt.

8. Natwakan. Efterbildning — eller rättare parodi. Detta stycke förefaller öfverlöstigt nog, då wi hålla det bredwid originalet; men såsom sjelfständig produkt måste det affäga sig allt konstwärde. — 9. Prolog till tragedien Wänämöinen har gjort Rec. så mycket nöje, att den önskan hos honom lifligt uppstått, att Förf. inom en större krets — t. ex. den dramatiska — wille förföka "det arma kreaturet Pegasus." — Denna samling slutas med twenne elegiska stycken 10. Enslingens klagan och Parabel. I den förra förekommer Rec. följande tanka ganska sinnrik:

Loths hustru! Din rysluga lott jag förstår.

Jag såg mig tillbaka, som du.

Derför som en saltstod i öknen jag står,

Jag skall stå der länge ännu.

Rec. önskar att den swenska läswerlden måtte emottaga dessa så, men rikhaltiga blad med allt det bifall de förtjena. Ty bifall är för konstnären hwad solen är för blomman: hwem skulle någonsin göra sig mödan att i ord uttrycka känslor, utan förhoppning på likstämninga hjertan, som ledo och fröjdades med oss? Huru ofta bedrages icke skalden derpå. En ton, som utgätt från den innersta kamunarn af hans hjertas strängaspel studfar, återkastad tillbaka, från mängdens wälförwarade och mot alla rörelser pansarklädda bröst; eller om den dit finner en wäg, klingar ihålig och tom, likt strömmen af det ordswall, som öfwerallt störtares till mötes.

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

No 35.

Lördagen den 3 September

1820.

Recensioner:

Eddornas Sinnebildslära, för Olärde, framställd af Ling. Stockh., Gadelius, 1819, 186 sid. 8:o.

Christendomens införande i Norden tycks på engång mäktigt och våldsamt hafwa förändrat de allmänna åsigtorna, hvarigenom de gamla hedniska föreställningarne och Mytterna aldeles förträngdes ur Nordboarnes minnen, i de trenne större staterna, Danmark, Sverige och Norrige. Det war endast på Island, der det poetiska intresset bibehöll deras helgd och der uteläsvandret af hästigare politiska skakningar tillät att detta intresse småningom öfvergick till nitet för historiska forskningar och teckningar. Vi kunna till detta sluta af den inskränkning och förvirring som råder i våra äldsta häfder, i afseende på framställningen af sädernas tro. Hos Cayo märker man, i hans mythologiska underrättelser, ett uttryck så wäl af hans embetes-owilja mot hedendomens dikter — ty han war en andlig man — som af hans nationalhat mot det rike, der Odin med alla sina Gudar utwalt

sitt hufwudsäte. Detta blir tydligt, genom det sätt, på hwilket han, i sin Historias 3:e Bok, omskapat och förmenskligat den höge Wolas-mythen om Balders fall. Odin och hans Diar woro icke annat än gycklande trollmän och härmästare; likwäl med allt detta wanmäktige mot öppen och klarfinnig menskelig tapperhet. De äldste swenske Annalisterne deremot, neml. Ericus Olai och Författaren till Rimchrönikan, tyckas hafwa mera lugnt och opartiskt anställt sin forskning, men icke kommit till högre eller widsträcktare ljus än till det om de tre högsta Gudabilderna i Upsala Tempel, och hwilket de tyckas hafwa hämtat från en uppgift bland den bremiske Munkens Adams anteckningar, men hwilken de missförstått. I synnerhet gäller denna anmärkning om Ericus Olai och i mindre grad om författaren till Rimchrönikan. Om man härtil lägger några obetydliga utsagor af Hamburgarn Albert Kranz' och den lombardiska Diaconen Paul Barnefried, så har man, så widt Rec. känner, nämnt alla de källor, ur hwilla det ensamt war möjligt att, under hela loppet af 16:de seklet, hämta några upplysningar om Nordens uräldsta tro. Hurudana dessa skäl

blifwa, är lätt att inse, och derom hafwa wi äfwen ofarenhetsbewis i de Capitel hos bröderna Johannes och Olaus Magnus, hwarest dessa ämnen affhardlas.

Ett renare ljus tändes, då Jens Martensen, år 1594, utgaf sin Danska öfversättning af Sturlesons Heims Kringla, men ännu mera derigenom, att de båda förtjente Isländarne Arngrim Jonä och Brynjulf Svendsen till Köpenhamn anskaffade exemplar af de båda Eddorna och gjorde dem tillgänglige för den store danske Antiquarien O. Worm; och hwad han ur dem hämtat, derpå se wi prof i hans Monumenta. Tillgängligare för hela det lärda allmänna blefwa dessa källor, då Resenius, år 1665, utgaf en betydlig del af Sturlesons eller den profaiska Eddan och tvänne fånger, neml. Woluspa och Havamal, af den Sämundiska eller poetiska. På dessa documenter grundade O. Rudbeck sin genialiska, men ofta godtylliga jämförelse emellan de nordiska och de latinska Mythologierna i 3:e Capitlet af 2:a Delen af hans Atlantica. Honom följde uteslutande L. Acharius i sin Mythologie, eller kort Beskrifning om the bedniffe Afgudar i Sverige och andra ländar, jemte nyttig Förklaring öfwer Poeternas Dikter. Stockholm 1743. 8:o med 28 kopparsk. Och i alldeles samma anda öfversatte J. Göransson 26 Dämesagor af profaiska, och Woluspa af poetiska Eddan; äfwenä är det oneligt, att denna åsigt af identiteten mellan de nordiske och de latinske Gudarne, betydligt inwerkade och gaf sin colorit åt Dalins framställning af de gamle Swenskas äldsta Gudalära och Afgudadyrkan, i 5:te och 6:te Capitlet af hans Swea Riks-Historias 1:a Del. Emedertid utkom några år sednare ett wäl utarbetadt mythologiskt system, med hwilket det hittills största feget gjordes till utredande af detta för den archeologiska forskningen högstwigtiga ämne, nemligen då Mallet, år 1756, i Köpenhamn utgaf sina Monumens de la Mythologie et de la Poesie des

Celtos etc. Då denna bok war författad på det allmänt bekanta franska språket, wäckt den store det öfriga Europas allmänna uppmärksamhet på den stätt af ofwupsinnig dikting, som Norden äger. Så öfversattes den Malletska skrifen år 1770, på engelska, af Thomas Percy, och mera sjelfständigt, efter den danska upplagan af Sämunder Eddan, behandlades detta förämål af A. E. Cottle i hans Icelandic Poetry, tr. i Bristol, 1797, 8:o. Deremot närmare till Mallet stöto sig Jacob Schimmelmann i hans isländische Edda, Götting 1777, 4:o, och Joseph Ehrade Montbron, i ett märkwärdigt arbete kalladt Les Scandinaves, Poeme traduit du Sweogothique, suivi d'observations sur les moeurs et la religion des anciens peuples de l'Europe barbare. Vol. 1, 2, Paris 1801. 8:vo. Med mera grundlighet gingo emedertid Danskarne Subin, Schöning, Thorkelin, o. a. tillwäga, såsom i närmare tillfälle att begagna de äkta handskrifteliga källorna af hwilka de gjorde en del mera tillgänglige, då de år 1787 utgafwo 1:a delen af Edda Rhythmica och Sandwig öfversatte den på danska. Deremot affswalnade hägen för detta studium nästan alldeles i Sverige, så att mellan 1750, då Göransson utgaf sin Woluspa, och till 1811, hos of ingenting annat, tjenande till utredande af fädernas Gudalära, utkom, än hwad tillfälligtwis inslutit i Lagerbrings Swenska Historia (1:a Del. 15:de Cap.), ehuru i det 1787 tryckta Odet till Swenska Folket, och i några theatraliska Divertissementer för Hofwet, äfwen här gjordes försök till Edda-Mythologiens poetiska användande. Den revolution inom Swenska Bitterheten, som med år 1810 tog sin början, berörde icke allena en närmare bekantkap med de yngre Danskarne genialiska och lärda arbeten öfwer de eddiska Mytherna, och af hwilka på swenska öfversattes Myerups Edda (tr. år 1811, omtr. år 1816) och Öfversigt af Nordens Mythologi af Grundtwig (tr. år 1818), hwarigenom den gamla kärleken

för detta studium återväcktes. Detta har berättat sig icke allenast genom åtfylliga efterbildningar af strödda Eddasånger och flere lyckade försök att använda EddaMytherna såsom poetisk symbolik i egna compositioner, utan äfwen genom ett par försökta tydingar, i Anmärkningarne till Hr Atterboms Skaldamal (Phosphoros 1811) och i Ordbok öfwer Nordiska Mythologien (tr. 1815, omtr. med tillägg och förbättringar, 1819). Och utom fäderneslandet samt utan inflytande af de förändrade tendenser inom det samma, hade svenske Vice-Consuln i Genna, Jacob Gräberg, år 1811 i Pisa, låtit trycka sin Saggio istorico su gli Scaldi, der några korta notiser om Scandinavernas Gudar förekomma sid. 159—163. Det är dock länge sedan bekant, att detta elegant och, i anseende till de lediga italienska öfversättningar efter isländska fornpoemer hvilka det innehåller, ganska artiga verk, dock icke i någon mån är egnadt hvarken att sprida nytt ljus öfwer undersökningens föremål, eller att derom meddela utländningen en fullständig eller vetenskaplig upplysning. Hvad åter de twenne på svenska utgifna Edda-Commentarier, som icke woro öfversättningar, angår, neml. Hr Atterboms Anmärkingar och den ursprungliga på dem grundade Ordboken, så äro de sällrare genialiska producter af en ungdomlig entusiasm och djurf combinationsgäfwa, än af ett säkert och grundligt studium af källorna, hvilka också först blefwo allmänligt tillgängliga, då, genom en förtjent litteratörs iswer och föranstaltande, de båda Eddorna i svensk öfversättning, utkomma.

Det ofwansagda ådagalägger, att redan den förtjensten att vara den förste, hvilken i systematiskt sammanhang efter ett grundligt jämförande af alla källorna, hopfogat alla mythiska berättelserna till ett helt, tillkommer Hr Ling, genom den bok, som är föremålet för närvarande granskning. Den brinnande iswer för gammalnordiska Gudalåtan, och den poetiska siareblick in i des innersta wäsende, som denne Förf. i flere egna skaldiska produktioner

uppenbarat, förklarar skälet till den stora förwäntan, som äfwen sällsinnige utländningar *) på förhand gjort sig om denna bok, liksom den berättigar oss att i den ana något verkligt föträffligt. Nec. är för sin del af den öfwerlystelsen, att ingen betänksam Läsare skall finna sig i denna sin wäntan bedragen, äfwen om han, liksom Nec., här och der skulle hysa en afwikande ångt från Författarens. Hr Ling har neml. icke enstamt gått ut på, att historiskt uppställa de uråldriga Gudafabellerna, att ordna ett mythologiskt galleri af Sagogestalter, såsom Walle, utan fastnera, att intränga till och för oss framlägga den betydelse-lärna, som döljes inom skälet af hvarje diktning.

Det har länge, bland de lärde, herrskat en empirisk åsigt äfwen af Mytherna, och som en sådan bör icke allenast räknas den, enligt hvilken Mythologien icke skulle vara annat än en fabuliserad, en i dikter förklädd historia — denna de sednare Grekiske Sophisternes, hvilka yrkade, att Zevs i sjelfwa verket blott war en kung på Kreta, hvilken t. ex. lät en sin skeppare wid namn Tauros (Tjur) röfwa en Jungfru, Europa, från Tyrus o. s. w. — utan äfwen den fysiska, enligt hvilken Gudnamnen endast skulle vara förtächta benämningar på wisa naturföremål; så t. ex. skulle Zevs blott betyda den högste himlen. Häre war atmosfær, o. s. w. Man har dock ändligen kommit ifrån denna inskränkta och inskränkande åsigt, sedan en djupare Philosophi uppräckt, att hvarje mytthild icke annat är, än ett försök att gifwa objectiv gestalt åt den ewiga ideen; att då, när den ursprungliga uppenbarelse, som medgafs Människoslägget wid des första inträdande inom jordiswets gränser, och hvilken länge bewarats i traditionen, började förlora sin klara liflighet i minnet, — hwad man föll på att söka det dunkelt anade eller hågkomna det oändliga, i det allt starkare och starkare påträngande ändliga — uppfom först

*) Se Merups Wörterbuch der Scand. Mythologie. Kopenhag. 1816. 8:0.

egentlig Mythologi. Men detta påträngande ändliga uppenbarade sig antingen såsom verkningar af naturkrafter eller menstliga krafter, och båda dessa sätt att se, finna wi ofta förenade i en och samma myth, så att den har på en gång både en fysisk — wäntligen astronomisk — och en historisk betydelse. Man föreställde sig neml. ideen sinnligt verkande genom den eller den himlakroppen eller den eller den hjetten; t. ex. då man tyckte sig finna ett analogt verkningsfatt mellan det klarfärgade allt genomträngande Snillet och Sol:n och den citterspelande deliske Herdens handlingsfatt, så sammansmältes alla dessa trenne olika föreställningar i en bild, som de gåfwo namn af Apollon, o. s. w. På detta sätt ligger alltid bakom hwarje myth, såsom dess basis, en hög gre, Rec. wet ej tjenligare benämning för den än theosophisk idé, med hvilken man förwerklade, icke ett wist naturting eller ett wist individuum, utan naturtingets eller individets idee. Att efterföka och upptäcka denna theosophiska idee, är juft den handling som skiljer Mythosofyen från Mythologen, hvilken endast går ut på att uppställa och ordna det historiskt gifna. Men en sådan djup inre betydelse måste ligga inom hwarje Mythologi, så wida den ej öfvergått till superstition, en werldsaftigt, enligt hvilken det wändliga är aldeles dränkt, kufwadt och till sin aning förstördt af det ändliga. Rec. kan således icke aldeles medgifwa Hr King den föreställning han tyckes antyda i början af sin Inledning, som om denna inre betydelsefullhet skulle vara något karakteristiskt utmärkande för den nordiska Mythologien från den grekiska och romerska. Det heter neml. sid. 1. att Nordbon måste bilda sin Skaldekonst så djupt betydelsefull, emedan han ensam hade i sin makt detta uppenbarelsesfatt af sin inre afledning, då han ej wiste att uttrycka sig genom målning, tonkonst, bildthuggeri eller skådespel; — ty hans grannar hade icke lärt honom detta, såsom Greken och Romern fick lära det i sin första

utbildning." Detta föregifwande saknar grund. Wid den tiden, då Homeriden söng sina qwäden om striderna för Troja och Achilleus' wredde, eller då Hesiodos med lågerqwiffen i hand den rhapsoderade sin dystra wisbet om Guldarnes släktledning och deras wilda strid med Titanerna, kunde Greken hwarken måla eller bilda i marmor. Dersföre tal äfwen det påstående sin inkränkning, "att Nordboens Skaldekonst omöjligen kunde blifwa det Grekens blef; utan den måste taga en lyrisk riktning (sid. 2);" ty man måste ihågkomma, att det första grekiska poemet icke genast framträdde som den sammanhängande, i 24 böcker indelade, Ilias eller Odysea. Dessa woro neml. ursprungligen troigtwis icke annat än strödda, inom sig fulländade episka fragmenter, lika med dem wi ännu hafwa på isländska, t. ex. Bryms Qwida eller Mirnirsför, eller de herrliga Qwäden om Sigurd och Brynhilda. Och det är synbart för en hwar, att de grekiska Episoderna t. ex. om Hektors och Andromaches affked, om Häres besök hos Zeus på Ida, om Rhesos nattliga död, m. fl. ännu äro lika mycket af det lyriska elementet, som de nämnda isländska. Deremot öfwertrygar oss den gammaltyska Hjälteängens Lied der Niebelungen, att, genom en riktig och konstnäsig dialektwäring, dessa isländska Qwäden, hvilka nu förekomma oss lyrisk, kunna blifwa lika rent episka, som trots de grekiska. Dock med denna entlighet i grunden, hvilken måste finnas i hwarje ursprunglig, sig utur mythen utwedlande poesi, wil Rec. icke påstå, att ej twenne olika sig sjelfständigt utwedlande Nationer måste gifwa sin originalpoesi wisa bestända yttre affickande egenheter; twertom tror han, att dessa ganska wäl kunna stå tillsammans med den ursprungliga entligheten, liksom den skiljaktighet, som skänjes i Grekens physiognomi, ifrån Swenssens, dock icke upphäfwet den identitet i menstliga anlag, som för denna olika physiognomi ligger till grund. Och dessa olikheter har Hr King ockeligen lika träffande

och förträffligt, som kort karakteriserat, sid. 3. der det heter: "Den österländska Skaldekonsten är yppig och retande, som en fullig, wällustig quinna; Grefens är mild och förtjusande, liksom den mest himmelska flicka; Nordbons deremot är dystert och hemlighetsfull, liksom bilden af hans djupsinniga Eierska Bala."

För öfrigt är denna Inledning till större delen af ett apologetico-polemiskt innehåll. Till en början förklarar Förf. sid. 4, den af de fleste yngre lärde antagna meningen, om Eddamythernas härstamning från Indien, för en tom gissning. Ett af hans skäl mot nämde hypotes, att wi icke hafwa några tillräckliga språkledningar för en dylik släktkap, är tillräckligen wedertagadt genom nästan alla de nyare Forskare öfwer Hinduernes kultur (man läse Afhandlingen i 2:dra häftet af Ewa, Specimen Glossarii till 2:ta Delen af den Köpenhamnska Edda Rhythmica, och framför allt i den för Hr King wiserligen walberkanta ypperliga Afhandlingen öfver Sammanhången mellan de gamle Nordboers, isär Skandinavernes og de indisk-persiska Nationers Religion, af Professor Finn Magnusen, belönt af det Kongl. Danske Videnskaberne Selskab, år 1818). Det andra war Auctors inläst är detta: att "wi finna icke i Nordmythernas sinnebilder andra än nordiska djur, hwarfen lejon, figurar o. a. s." Wäname denna anmärkning är så träffande, som den först låter? Nec. kan, åtminstone för sin del, icke inse att den mängd med gräsliga, gigantiska och förfärligt giftiga ormar, hwilka så yppigt i Eddamytherna förekomma, kan hafwa sitt ursprungliga hem i Norden, hwaremot det är bekant, att dessa slags Reptiler äfwen i Bedamythologien spela en stor role. Debutom kan det wara en fråga, om wi riktigt tollat de mythiska djurens namn. Det är åtminstone wißt, att den beskifning, hwilken i Eddorna förekommer på FenrisUlfwen icke wäl passat ihop med en nordiskt wargs natur, och att med Freyas spann icke menats för ofwan-

liga, utan orientalliske tiger-kattor, det har åtminstone Dehenschläger genem sin smilrika behandling i poemet Nordens Guder, gjort högst sannolikt. Widare heter det hos war Auctor, sid. 5: "De lärda hafwa ansett Österländarnes Buddha wara densamme som war Oden. Det bewis, som de häraf taga för wara mythers härkomst från Indien, bör anses gällande, så snart de bewisa att denna gudemlighet, till sitt mythiska lif, war lika med war Oden. Innu har detta icke stett." Nec. kan häröfwer icke yttra sig, och är för litet bewandrad i indiska Literaturen och Mythologien, för att kunna ersätta denna brist, om den werkligen finnes. Men hwad det påståendet angår, "att wi icke kunna, af Eddalärans inre anda, finna wara Nordmyther mera beslägtade med Persiens eller Indiens (Hindostans) myther, än med andra länders," så har Förf. på wißt sätt wedertagadt det sjelf, genom de täta och påfallande öfwerensstämmelser, dem han nästan wid hwarje myth anför, och ännu mera talande skall denna wedertagning blifwa, om wi betrakta resultaterna af Finn Magnusens lärda undersökning.

Till följe af denna, lära Brahminerne att den första lefwande productionen war Harangverbehaa, hwilken droppwis danades, dymedelst att elden befruktade watten. Igenom denna jättes tillkomst, — ur hwilken de tre store Gudarne Wisnu, Brahma och Schiwa framgingo, liksom Oden, Wile och We, i sammanhang med Ymer blefwo till — fulländades Brahmada (Wimir, som Ymer, i Woluspa, äfwen heter), eller det stora Werldsägget, som Brahmas kraft sönderbröt i twenne delar, af hwilka den ena blef himmel, den andra jord. Denne Werldsjetta förekommer äfwen hos Perserne, under formen af en Tjur, af hvars högra framfår, wid tjurens död, Kaiomorts, menniskornas stamfader, alstrades, men hwilken afled utan att hafwa sunnit någon maka. Af hans säd uppkom dock derefter Ribasbusfen, Aschun benämnd, af hwilket träd Ormuzd

Danade det första människopar. Swad åter den underbara asken Yggdrasil angår, så igenkännes den hos Inderne. Enligt Dupnekhat är hela werlden af Brahma skildad, i likhet med ett träd som har tre stammar. Det kallas än obodlighetens än wälsignelsens Träd, än Deu eller Träd, par excellence, och än Aschawa, samt säges wara planteradt i Askogere (Askgård) eller Kaschjar, belägen rätt in wid berget Meru, på hwars topp Gudarne hafwa sin boning, men på hwars midt eller medlersta del, en annan boning kallad Madhiana (Midheim, Midgård) är belägen. Gent deremot, men aflägsset i de norra trakterna wid werldshafwet, ligger åter den för Gudarne förhatliga Uttagani (Utgård). — Wäktwärdig är äfwen den berättelsen, att Indernas ännu allmänt erkände Gudar wid ett tillfälle blefwo oense med de, i Askua-Kara sig uppehållande Askurer eller Asher, och öfwerwann dem med en slags dryck som på Sanskritspråket heter Myd. Då drogo de sig undan till Korungariket Asham, ett af Indiens nordliga landkaper, och derifrån uppträdde de, wid början af wår tideräkning, i nejderne kring Kaukasus (Persernas Werldsträd, Albordj eller Bordj) under namn af Aorsjer, o. s. w.

Rec. twiflar att det låter sig göra att med en annan Mythologi, än den nordiska, uppvisa så mycken öfwerensstämmelse, just i omständigheter, hwilka röra des innersta wäsende, som här blifwit antydt; och således torde wäl den nordiska Mythologien, liksom den fromme Musulmannen, börja söka sin Raaba i östern. Dock är det obestridligt, att denna Mythologi, såsom wi känna den, fullkomligen antagit gestalt och skapenne efter Skandinavne, såsom en äkta nordboende Nation, så att Hr Ring har full rätt att yrka, sid. 5, att den i alla fall är wår. Att ett marmorblock, af Konstnärrens hand anfördesdt, blifwit funnit t. ex. i Grekland, gör icke den deraf formade bilden till grekisk, så snart en nordisk Skulptör danat den till framställning af en nordisk helle.

Det är af den yttre physionomien, af bänningen wi bedöma karakteren.

Alla de öfriga här upptagna inkasten: 1) de nordiska Mytterna äro endast fördomar och skr. (sid. 8); 2) de hafwa aldrig utgjort någon folkstro, utan äro af Munkar ihoppstade (sid. 9); 3) De utgöra nu mera ingen folkstro och kunna äledes icke af Konstnären upp-tagas (sid. 10); 4) Namnen i nordiska Mytterna äro så obehagliga (sid. 12); 5) Idem factas så många sköna sinnebilder, som finnas i den grekiska (s. s.), och 6) man kan ju icke weta om wåra säder ment någonting med sina mytter (sid. 13), beswarar han med segrande storta, och kröner det hela af denna Apologi, med ett uttrande öfwer wigten och wittan af en sådan känneedom om wåra mytter (sid. 15). Detta allt, i ett wärdigt språk, uttalar den klarfinniga entusiastin för saken, utan hwilken aldrig något rätt stort eller dugligt blir uträttadt.

Derestter begifwer sig Hr L. till redogörelsen för den method han i närwarande arbete iakttagit. "Omöjlig — heter det, sid. 22 — kan Eddaläran fattas, som ett helt, om den behandlas styckewis, medelst förklarings öfwer hwarje mythisk sång särskildt, ty derigenom sargas ännu mera den af ålder redan bräckliga Mumien." Annärkningens riktighet kan icke bestridas; men manne Eddaläran ännu har så genomgått den kritiska förberedelsen, att den redan är tjenlig, att som ett helt behandlas? Rec. är för sin del böjd att beswara den frågan med nekande. Twå år äro ännu icke försutna, sedan wi först erhöillo de gamla Sånger, hwilka utgöra Mythologiens hufswuddocumenter, till allmänligt bruk utgifna. Dermed är wiserligen ett stort steg gjordt till ännets utredande, men wiserligen icke allt. Dertill fordras ännu att efterforskas, i hwad inre förhållande, i anseende till ålder och äkthet, hwarje sång står till de öfriga, och alla tillhoppa till den Sturlesonska Commentarrien eller till den prosaiska Eddan, för att så

lunda kunna få afgjort, hvilken framställning är ursprunglig, och hvilken som är en sednare förfäring, en af misshärdet danad tillfats. Man ser också på hvarje sida, i denna bok, hvilka vänsfligheter Hr Ling kastat i sin väg, derigenom att icke en sådan urteckning, af det ursprungliga och det sednare tillfatta, föregår, utan att han antar en antydning i Wolas Sång och en för den skaldiska användningens behof, i sednare tider uppfunnen bild för lida ålta. En sådan propädeytisk undersökning tyckes dock vara så mycket nödigare, som Förf. indelat Eddalåran i trenne hufvudsstycken: 1) Fädernas begrepp om Allfader, om första Minnet samt Naturgudarnes tillblifvande; om Verdens och Menniskans Skapelse, och Verldsordningen, Eriden, samt de högre och lägre Skyddsväsenden. 2) Fädernas framställning af Verldslifvets särkildta förhållanden, under sinnebuder af Gudamakter, hvilka föreställa Naturkrafterna. 3) Naturkrafternas sammanverkning i lifvet eller Gudarnes stred; Menniskans tillstånd efter döden; Gudarnes och verdens undergång samt ett tillkommande lif." Förf. tyckes således antaga den här ofwansföre antyddas och i 2:a upplagan af Ordboken öfwer nordiska Mythologien (sid. 42) mera utförda indelningen af Mytherna, i theosofiska, fysiska och psykiskt-historiska. Men denna indelning råder icke blott, enligt hvad Nec. trott sig finna, inom wisa Myther, så att den ena är theosofisk, den andra fysisk o. s. w., utan man märker den äfwen ofta inom en och samma myth, allt efter des olika uppfattning i olika tider. Så t. ex. finner man i disterna om Oden ästidiga, hvilka icke kunna tydas annorlunda, än att man i honom ser en Representant af den almäna Verldsinneförmågan i sin modifikation såsom förfäring: af den egentliga vetenskapen, och detta är en theosofisk; andra åter, hvilka endast så betydelse derigenom, att man tänker sig honom såsom den lifgiva Himmelen, och detta är en fysisk åsigt i mythen; och slutligen gifwes

det andra, hvilka påtagligt hänvisa på, att wisa inträffade omständigheter med en verklig historisk person blifwit öfwerförda på föreställningen om den mythiska.

Men att Hr Ling icke fullt klart tänkt sig detta förhållande, synes af dessa ord, sid. 25: "Menniskan förd af ett inre behof till kunskap, och ledd af uppenbarelsens hemlighetsfulla ande, måste göra sig den frågan: huru allt blifwit till?" — Det är dock klart, att så snart man — som man väl äfwen bör — antager en ursprunglig uppenbarelse, måste man väl äfwen antaga denna fråga, såsom redan beswarad. Mythologien har neml. icke uppkommit derigenom, att menniskan sökte ett swar på denna fråga, utan derigenom att hon wille för sig försutliga det redan gifna och i minnet dunkelt bevarade swaret. Att genom den uraktlätta aftgifwelsen på detta förhållande, förklaringsne här och der måste blifwa något wacklande, följer af sig sjelft, liksom att detta skulle kunna hafwa undwikits genom en föregående uttömmande kritisk öfwer hwar och en af de gamla urkunderna, hvilken äfwen i det fallet varit så mycket angelägnare, som Hr Ling, enl. sid. 68, liksom Fira Magnusen (se hans ofwannämde Afhandling) antager twenne särkildta Mythlärores sammanblandning i Norden. Öfwer denna hypotes är swårt att ännu något utlåta sig, då ingendera af de båda Mythosofierne ännu förklarar sig öfwer det lokala och temporella förhållandet emellan dessa båda särkildta läror, så wida icke det skall lämpas hit, hvad Hr Ling uttrar, sid. 5: "Men vår Nord har icke haft en enda, utan twenne Mythläror. Finnares Runor, eller mythiska sånger, röja det uest egna lynne, hwilket, ehuru aldeles olit Åsarnes sånger, ändå liksom dessa, här ett nordiskt anlete." Wärdeligen hafwa de finiska Runorna en hög må wärdighet, innebärande ett djup af rå, men dristig och naturtro Poesi; men dessa, så wida Nec. känner dem af den Skyoteriska Samlingen, hafwa verkligt hys honom wärdt

den twiflande frågan: hafwa Finnarne verkliga haft någon Mythologi? Är allt hvad så kallat, annat än en själfständigt utvecklad blandning af från Sverige länta dels eddiska, dels christliga föreställningar, med egna originella naturåsigter, till beredandet af en besynnerlig Häre-superstition? Och i sådant fall tror Rec. icke, att man kan förmoda någon inslytelse af finska Sagor — hwilken äfwen Finn Magnusen är böjd för att antaga — på utdanandet af den Skandinaviska Eddaläran. (Fortsättn. följer.)

I. Reflexer öfwer Franska Revolutionens viktigaste Händelser, af Frih. Staël; efter hennes död utgifne af Hertigen af Broglie och Frih. Staël. Öfwers. 3:de Del. Stockh. Högström, 1819, 303 sid. 8:o.

II. Franska Revolutionen, dess verkliga Orsaker och lyftning. En undersökning, i anledn. af Fru Staëls Betraktelser öfwer samma ämne. Af J. Ch. Bailleul, f. d. Deputerad. Öfwers. (1:sta Häft.) Schm, Scheutz, 1820, 146 sid. 8:o.

De twenne föregående Delarna af No I. äro granskade i ärg. 1819, sid. 33 och 58. Wi hafwa der sökt gifwa ett begrepp om verkets karakter, och då denna bok nu är i allas händer, så skulle det blifwa alltför onödigt, att uppgifwa dess innehåll. Det har i den afdelning, hwilken wi här angifwa, en enda hufvudsäffigt: den att framställa Engelska Constitutionen och isynnerhet de nationella Repäsentanternes fördelning i twenne kamrar såsom den enda rigtiga ej blott för Britanien utan äfwen för hwar och en fri Stat. Man wet att dessa ideer mött mycken motsägelse, så wäl i Fru Staëls eget fädernesland, som nyligen i Spanien, och torde werkligen icke kunna frikallas från en stor ensidighet. Ty hwad är en Constitution, som ej uppwyrit ur roten af folkets egen existens, grundande sig på gamla lagar, wanor, forntida minnen, på en föregående historia? Fru Staël har, likasom så många andra nyare författare, tänkt sig detta

ämne alltför abstrakt, och föreställt sig att man skapar en Constitution — som bör wara spegeln af Nationens innersta lif — såsom man gifwer lagar åt ett enskildt Sällskap, en isolerad Corporation, hwars rigtning och omkrets det är lätt att bestämna.

Den Granskare, som uppträder i No II, söker hufvudsakligen wisa, att Fru Staël mindre fördelaktigt bedömt Revolutionen än han anser billigt, ehuruwäl han ej är nog rättwis att förblanda henne med dem, som wisa nya ta Revolutionens frukter, men aldrig kunna tala derom annat än med den högsta affky. Han sätter alla Frankrikes forna olyckor i Feodalismen och Adels oinskränkta makt; derföre, utan att moraliskt gilla sättet af deras försarande, prisar han Ludwik XI och Richelieu, dem han finner afmålad med alltför skarpa färgor. Han söker att wisa, att Fru Staëls bok, med allt dess snille, hwilket han icke nekar, är full af motsägelser. Werkligen kan icke nekas, att hennes begär, att göra rättwis åt alla ideer, alla åsigter, så wida de innehålla en skymt af storhet eller adelhet, någonsång dertill förledt henne, och att hennes omdömen här och der äro något halfwa eller wacklande. Men ofta ligga de förmenta motsägelserna mera i uttrycket än i saken, då isolerade satser, hämtade från särskilda ställen ur hennes bok, skarpt sättas emot hwarandra. De förwinna till en del då man läser dem i sitt sammanhang. Men för att uppträda såsom domare emellan Fru Staël och hennes Granskare, måste man hafwa den grundligaste kannedom om äldre fransyska Historien, ja kanske sjelf hafwa lefwat närmast före fransyska Revolutionens utbrott, särskädat sakernas dåwarande skick med egna ögon. Bailleul och Fru Staël hafwa bådadera haft dessa fördelar; men dem emellan råder den åtskillnad, att då den senare af Revolutionens utbrytande ström bortträngdes, war den förra en af dem, hwars existens skapades af de nya händelserna. Båda dessa omständigheter måste i hwar och ens sätt att se werka en betydlig åtskillnad.

L i t e r a t u r = F i d n i n g.

N:o 36.

Lördagen den 9 September

1820.

Recensioner:

Eddornas Sinnebildslära, för Olärde, framställd af Ling. Stockh., Gadelius, 1819, 186 sid. 8:o.

(Slut fr. N:o 35.)

Men det är tid, att Rec. begifwer sig till en närmare redogörelse af detta verkets egentliga innehåll. — Det wi redan äga, utgör likwäl endast den första Afdelningen, innehållande de, enligt Förfs: s åsigt, egentligen rent theosophiska och kosmogoniska mytherna. De båda andra framdeles utkommande Afdelningarne skola, enligt Förfs: s löfte, sid. 23, "följas af ännu en sjerde, hwilken skall komma att innehålla en namns och sakförteckning, samt ett Bihang, till bildande konstnärers gagn." Innehållet af denna första Afdelning är följande:

Den högsta, allt sammanhållande Enhetsprincipen för fädernas tro war Alfader (sid. 25—34), en endast sällan och hastigt framklytrande stråle af det högsta theosophiska wisdomsluset i det eddiska hwimlet af förkroppss-

ligade intelligenser och föräldade naturkrafter. Hr Ling tror, att denna åsigt framträder så dunkelt i fornqwädena, emedan den "war det högsta af förfädernas hemliga läror (sid. 28);" men Rec. twiflar, att tillwarelsen af några Mysterier, i den gamla Norden, historiskt låter bewisa sig. De kunde gerna icke finnas då man här i Norden icke hade någon särskild Prestcast *)), som bewarade de exoteriska lä-

*) I de rent historiska urkunderna finnes wäl icke dertill något spår, men Rec. måste dock medgiffwa, att i det gamla, sköna och högst märkwärdiga Rigsmål, hwilket innehåller en myctig förklaring öfwer uppkomsten af nordens Ständer, förekommer något som i detta afseende gör honom tvebägs. Den yngste af Tors barn (str. 38) hette neml. Koner, och om honom heter det i stropp. 40.

"Men Koner, den unge	Kunde äfwen
kunde runor,	Mån barga,
fortidsrunor,	swärdbeagg döfwa,
äldriga runor:	wäger stilla.

Skulle ej detta, med hwad som sedan, ända till Sängens slut, säges om Koner, antyda, att liksom Nordens folk utgjordes af Tråla: Karla:

vernas inre betydelse. Orsaken till denna dunkelhet tror Nec. således ligga deri, att man i tidernas längd förblandade begreppet om den mäktiga Urintelligensten med det om Alfader, och att den wärte ännu mera då den historiska Oden uppträdde och, enligt hwad Sturleson förmåder, lämpade på sig allt, hwad folkstron tillade den mythiska Oden. — Denna Enhetsprincip verkade dock dualistiskt, och denna tvåfaldiga princip till allt det synligt reala representerades af de båda "Urwerldarne", som Förf. kallar dem, eller Muspelheim och Niflheim, åskilda genom det absolut tomma Ginungagap eller Ginungahwalget (sid. 36—42), genom hwilka werldar Förf. tror att de gamle afbildat ande och kropp, af de båda skälen, att de trodde att Muspelheim war till före Niflheim — enligt en opåtlig angifvelse i profaiska Eddan *) — och att allt hwad som utgick från Niflheim tänktes såsom kroppsligt, men allt hwad Muspelheim gaf icke från sig, såsom okroppsligt — en uppgift hwars auktoritet Nec. ännu icke i någondera Eddan funnat igenfinna. Nec. tycker dock för sin del, att om de gamla tänkt sig den andliga och kroppsliga principen redan ursprungligen gifwen, så hade det mesta af den öfriga mythiska framställningen varit öfwerflödigt. Det behöfdes neml. lika litet någon Ymer, när

och Jarla-ätter, war der äfwen en fjerde. Vress- eller kunnige mäns ätt?

*) Bofa nämner ingendera af dessa urwerldar, men i sitta Stropher af Odins Korpsång, förebrämer Niflheim, dit det heter att Natten fødde, och i 3:re strof. af BastebrudnisMål lida wi:

"Ur Elmögger men gnistor deraf sågö
Stånkte etterdroppar, fram ur Söderhemmen
Wärte, tills det wardt en jätte, då gaf värmer till ät
frosken."

Således är här icke fråga om något sbr., hwarfen i afseende på den ena eller den andra werlden, och kunde ej heller gerna wara det.

wärmet redan war gifwet i Niflheim, som någon Odin, då Muspelheim redan representerade det andliga, intelligenta. Nec. föreställer sig derföre, att dessa båda werldar snarare beteckna expansions och contractionskräfterna, genom hwilkas conflict det första ännu i sin mån consoliderades — en åsigt som ej allenast igenfinnes i nya upplagan af Ordboken öfwer nordiska Mythologien, sid. 193, utan som äfwen Hr Ling antager, sid. 45; månne icke dermed motsäggande sin först antydda mening? Förf. har också, sid. 39, till förklaring af werkan ifrån Muspelheims wärman på Niflheims giftiga Elivog, antagit den af nyssnämde Ordboks 2:a upplaga, sid. 12, angifna alchemistiska satsen om föreningen af Mercurius, Sulphur och Sal, der använd till tydning af berättelsen om Bures, Intelligenternas stamfaders uppkomst, genom det, att Kon Audumbla, det flytande wattenets symbol, stekte rinfrosten af saltstenarna. Nec. är också för sin del öfvertygad, att den bättre pajar der är här, ty det är alldeles mot den alchemistiska åsigtan, att föreställa sig Mercurius och Sal, såsom giftigt, hwilket dock måste se, om de, enligt Hr Lings gifning, skulle tänkas innesattade i Elivågers isämnen. — Hwad försrigt Muspelheim angår, så tänkte man sig den, enligt Finn Magnusens anmärkning, begränsad och från wårt lägre verkssystem afskild genom Andlang, eller Himmelen. Och om Niflheim anmärker Hr Ling, sid. 38, att dess namn numera för öfverlorat betydelse. Men skulle detta icke stå i någon slags relation med de hebraiska Niphelim, de onda kräfterna (knäslarna?) och utmärka deras hem? — Emedlertid är det onekligt, att man genom dessa båda Werldars inbördes werkan tänkte sig uppkomsten af "Werldsämmet", eller Ymer (sid. 43—46), hwilket war Auctor med Finn Magnusen och Förf. trodde af den ofstannande Ordboken anfer för watten, en wätska — förmodligen det stillastående wattenet. Det tyckes neml. antydas genom berättelsen om "Ämmets

mångfaldigande, Ymers afkomlingar (sid. 46—47).” Det säges, att medan Ymer svettades, under sömnen framkommo derutas under hans wänstra arm, en man och en qwinna, och hans fötter födde en son med hwarandra. När Förfs tydning af denna dikt, är wiserligen på en gång lika qwick som skarpsinnig och Nec. skulle förmoda, att en hwar skall finna den alldeles tillfredsställande. Deremot tycker Nec. att Förf. användt en öfwerflödig möda och gjort sig en onödig twiflan öfwer meningen af det uttrycket, — enligt swenska öfversättningen af SamundarEdda, sid. 33, att Ymers fötter födde med hwarandra ”en sjelfständigt son”. I texten står serhaufPapar son, hwilket efter orden betyder en son med hufwid för sig; och detta uttryck kan ju ej angifwa annat, än en ensam son, utan maka, som den hwilken aflades under wänstra armen. Men utom detta urämne antager Hr Ling äfwen ett särskildt ”Lifsfrö”, för hwilket han anser Audumbla (sid. 50—54), den åter både Finn Magnusen och Förbättraren af den mythologiska Ordboken (sid. 19), ansett såsom en symbol af det rinnande wattenet. Och Nec. kan ej neka att han funnit Hr Lings förklaring och utveckling af den, rätt sjarif. Deremot tycker han det wara nog öfwerflödig, att wilja förswara denna myth, mot dem, som wilja finna den löjlig — ty dylila gäckar för tjena intet anseende — och mindre träffande att wilja utföra detta försvar med den anmärkningen, ”att Jupiter sjelf förwandlade sin älskarinna Io uti en ko, och att sjelfwa Öfwer gudinnan Juno af Homer kallas den örögda” (sid. 52); ty den till ko förwandlade Io är ingen mythologisk symbol, och Homers epithet *Βούρην*, asser intet annat än att Häve (ty Juno kände icke Homer) hade stora ögon, men ingen djupare mytisk betraktelse. — Nämda Audumbla framskiadade af de med rimfrost belagda saltstenarne, småningem en man, benämd Bur, i hwilka vår Auctor ser en symbol af ”Naturens Riken”, (sid. 54—59).

Det är redan erinradt, huru swårt det är, att beständigt säga: denna förklaring och ingen annan passar till en wis mythiserad idee, men Nec. bekänner upprigtigt, att han funnit sig fullt tillfredsställd af Hr Lings ypperliga utveckling af denna, endast i profaiska Eddan förekommande myth, och förmodar att hwar je tänkande Läsare skall wara det lika som han. Finn Magnusen, hwilken liksom Hr Ling förklarar namnet med Son, den berne, födde, tror det betyda den första ur watten uppkommande jordsläkt, den han tror att fäderna tänkte sig wara Caucasus, på persiska kalladt Vozz, genitivet af det gammalnordiska Vorr eller Vur. Från denne fortsatte sig vidare ”Naturens utveckling”, representerad genom ”Oden och hans Bröder”, (sid. 59—63). Dese bröder kallas i profaiska Eddan Wile och We, men af Wola, Häner och Loder, hwilka, enligt hvad Finn Magnusen bewisat, hafwa samma betydelse med We och Wile. När Auctor meddelar här ingen vidare förklaring öfwer dese symboler, än att de skulle sinnbildade af det till werksamhet öfvergångna liffsfröets naturyttringar; men Finn Magnusen har på etymologiska grunder gifat, att Odin skulle föreställa Werldssjelen, hwilken, såsom bekant är, representeras af luften, We eller Loder åter eldprincipen, och Wile eller Häner, ljuset. Antages denna tydning, så tror Nec. icke, att man med vår Auctor, sid. 60, kan säga, att Oden förträngt sina bröders namn; ty han förmodar att We eller Loder är densamma, hwilken sedermera förekommer såsom Thor eller Har: den twiflande, analytiserande och upplösende modificationen af den allmänna Werldsinuelligensen, och i fysisk mening, Askans lefwande princip, samt Wile eller Häner, såsom Frey eller Frigg: den wiljande förwägan och fruktbarhetens gifware, hwadan han, i Upsala Tempel, enligt berättelse af Adam från Bremen, som sjelf sett det, föreställdes med den, i alla gamla Mythologier så betydningfullt använda Precreations: symbolen,

Phallus, Ringam eller Priapen. Att Thor och Frey, i sednare framställningar angifvas såsom Odens söner, ja! Frey till och med såsom Njords, torde vara en genom de historiske Asarnes uppträdande förorsakad corruption. I följd af denna angifvelse af Odens och hans bröders födelse, omtalar Förf. fädernas sätt att benämna de högre werldsöfterna: Gudar, Asar, Makter och slutligen Waner, i anledning hwaraf han yttrar, sid. 61, "det poetiska uttrycket Makterna (Naturkrafterna) förekommer i synnerhet, då frågan är om Naturgudarnes slutliga undergång." Detta är ett misstag, ty redan i 6:te strof. af Voluspä, der första Skapelseverket omtalas, heter det:

"Då gingo å rådstolar
Makterna alla,

De helige Gudar" etc.

Det tyckes också, som om uttrycket "Makter" och "höga Makter", wore en omskrifning för namnet Asar, och att, åtminstone i sednare tider, dese Asar tänktes särskildt från de höge Gudar. Ty i Alwismal heter det, i 11:te str., att hwad Asar kalla land, heter "Grus bland höga Gudar"; widare i 17 str. att Solen nämnes "Stjernan" af Gudar, men "Werldsljus ibland Asar", och slutligen i 21 str. läsa wi:

"Wind bland menniskor

Men bland Gudar Ströfwarn,

Gnyende bland höga Makter." —

Widare fortgår Hr Ling till framställningen och tydningen af Fädernas begrepp om "Werldshyggnadens fulländning, Jmers dö" (sid. 65—69), om hwilket han, med Nyerup *) anmärker att det ungefär är detsamma, som det i Cochinchina rådande, enligt hwilket werlden skapades af den ofantlige Banios kropp (s. 64). Deremot se wi i vår Auctors betraktelser öfwer "Ljuset och Tiden" och öfwer "sol och måne" (sid. 72—79), hwilka swårigheter han åt sig beredt, dermed att han ej först kritiskt affskilt de ur-

*) Wörterbuch der Scandin. Mythologie, s. XIV.

sprungliga, betydningssfulla Mytherna, från de sednare corruptionerna, som äro ingen uppmärksamhet värde. Wola antyder både sol och måne — från hwilka ljuset kommer — såsom öfkapade, och detta äfwen, såsom också Hr Ling anmärker sid. 70, derigenom, att i Was-trudnersSången, solens och månens fader kallas Mundilför. Det oaktadt har vår Auctor icke försmått att till förklaring upptaga den prosaiska Eddans sladder om de gnistor, hwilka sig lösa under himmelen och af hwilka nämnde himlakroppar danades, ja! ej en gång den ofantliga och meningslösa sagan om Wids och Hjuhes wandring från brunnen Byrger och deras upptagande in i månan. Förörifare är derföre den wäl utarbetade Artikeln om "Natt och Dag" (sid. 79—83), som slutas med den anmärkningen, att de gamle Fäderne, ibland årstiderna, endast mythiserat Wintern, den de kallade Windaales son, och Sommarn, angifwen för Swasudurs affomma (sid. 82). I anledning häraf anhåller Nec. att få anföra några anmärkingar öfwer en af Eddasångerna, hwilken i poetiskt afseende är en af de wackaste, men som det oaktadt och i trots af de omistänliga spåren i hellska språket och dictionen, på hög ålder, dock af de fleste Mythographen och Edda-Commentatorer blifwit ansedt med sneda ögon, neml. FjölswinnsMal. Ja! Nyerup förklarar den rent af owärdig att räknas bland de mythologiska Odena, och hoppas derföre att man snart skall frantaga den sin kanoniska rang *). Nec. har redan, i anmälan af den afjelliska Edda-versionen, uttrat sin förmodan, att nämde sång skulle inne hålla en natur-allegori öfwer årstiderna, och då detta tjenar att sprida ljus öfwer ifrågaswarande ämne, torde han här få något närmare antyda skälen till denna förmodan. Nec. tror neml. att Menglöd, den tärnan, till hvars berg älfkaren nalkas, utmärker den af wär-

*) Wörterb. der scand. Mythologie, s. 35.

wärman först lifwade marken *), som ännu waktas eller betwingas af de kalla windarna från bergen, eller af Fjölswinn **). Den uppsökes dock slutligen af Sommaren, Sviptag ***), som enligt 42 str. är son af solskenet, eller af sol-luften. Wäl, säger han:

"winden dref mig bort å kalla wägar;

Urdas dommar

Ingen kan motsäga,

Fäst de tunga läggas."

Men, då sommaren alltid först uppenbarar sig i Norden, genom häftiga och svala wärstomar, förkunnar sig Sviptag först för Fjölswinn, såsom Windfall, son af wärhylan, eller Wärfall och sonson af den köld, som sprider sig från de snötäckt berg, Fjölhall, öfwer hvilka wärwindarne susat, (se 7:de str.). Fjölswinn, Bergstörmen, åter berättar att han bewarat den wärliga marken, Menglöd, inom en wall, kallad Gafstropner (måne ej den i töcken fördrjppande?), den han bildat af den förfrusne Ymers (Leir-Primers, som han här kallas) lemmar (str. 13), och med hwilken Wall, snödrifwor, troligen betecknas; samt inom en grind, Thymgjöll, Afklud, upprest af trenne solblindes, de mörka tjockmolnens söner (str. 11). Och i sammanhang härmed omtalas Solen, här förestäld såsom en Hane, kallad Widhofner ****), försedd med ljusa böjda fjädrar

*) Men betyder neml. gröntorf och guld värma, död eld.

***) Enligt Etymologien, den bergkunnige, den på bergen wälbekanta, af Fjöll, Fjäll, höga berg och swinn, kiof.

****) Den som framskundar dagen, den som gör att dagen hastigt tändes, af Swipa, framskunda, och dag.

*****) I Isländska texten skrifwes namnet Widhofner, troligen ett corrumperadt och förkortadt skrifsätt, för Widhofner. Widhof n betyder nemligen präktig ämthet, glans. Widofner

i fjerten, Ljusstrålar, och sittande i toppen af lifstrådet Ygdrasil eller Minnastrådet. Att denna tydning är riktig, kan slutas deraf, att det heter, str. 19, att twenne Willebråd ligga på Widhofners eller Solens wägar, hwilket säkert svarar mot den kända Edda-mythen om ulfwarne Gere och Frägne, hwilka wiisa uppsöka himlaluften. Men i 27 str. säges, att den af Surtur omsnärjda Widhofner slutligen skall falla för den af Lopter eller Loke blottade höga telningen, Hwatien här kallad, anmars Misteltein, och således ger detta ställe styrka åt den gissningen, att de gamle, i fysikalisk mening, tänkte sig Valder, Odens (eller himlahwalfwets) rena och sköna son, såsom solen. — Öfwer denna tydning af Fjölswinnsmal, skulle Rec. gerna önska höra de sakkunnigares omdöme, och emedlertid will han återwända till Hr Ring.

Det heter att Gudarne byggde hof och hamrade gull i Idawallen, och med denna werksamhet förmodar Förf., att "Daningsdriften" (sid. 83—90) betecknas, och hwilken slutligen frambragte "Naturförhållanden", genom dwergarne symboliserade (sid. 90—96); en tydning, hwilken han, på ett träffande sätt, ger styrka genom den anmärkning, att dwergarne utgöra mellanlänken mellan Gudarne — de lifgifwande intelligenserne, och Jättarne — det råa, oorganiserade ämnet. Han säger att Wola indelar dwergarne blott i 2:ne släkter (sid. 93), men wi se i Wotuspa, str. 10 16, att der ganska bestämdt utmärkes Mjotsegners dwergaskara, från Durins, och från Dwalins, hwilken sista skara härstammar från Losar. Denna indelning har förbättraren af den ostanämnda nordiskt-mythologiska Ordboken, efter Gudmundus Andrea, förklarar: Mjotsegner med Virtus in potentia, Durin med Virtus in actu och Dwalin med Virtus in effectu, en tydning som med Hr Rings

kunde åter etymologiskt betyda den wida foragnen.

ungefärligen sammanstämmer. Finn Magnusen åter ser i dvergarnes bilder af Elementarandarna. — Sid. 96, yttrar sig vår Auctor: "Skapelsens twenne tidpunkter woro nu förbi. Urämnat war redan frambragt, och omsider utbildadt till en hel world, full af hus och ordning. Naturens tre riken woro afdelta, och alla des krafter och förhållanden hade redan framträdt under sinnebilder af Gudar och dvergar." Men kronan felades, till des "Menniskans Skapelse" fulländades med "Åsk och Embla" (sid. 96—103), hvilka enligt Woluspa, bildades af trenne "mäktige, äsklige Åsar, neml. Oden, Loder och Håner", i hvilket treeniga upphof Hr Ling ganska skarpsinnigt och träffande, icke allenaft will se symbolen af urbegreppet om den högsta kraften i worldsanden, som wid menniskans danande war verksam, utan äfwen af "menniskans tredubbla wäsende; ty fäderna gånsgo menniskan bestående af själ, anda och kropp" — som befant är, ett orientalistiskt Philosophem i flere systemer upptaget. Deremot gör sig Förf. ett icke ringa, men i Nec. tanke öfwerflödigt besvär, att finna någon upphöjdare betydelse i det yttrandet att Åsarne kommo "ur det samqwäm." Nec. tror neml. att des tydning är ganska enkel och klar, ty om wi se på sammanhanget i den gamla Sagen, så omtalas först huru de helige Gudar gingo på sina rådstolar, för att besluta om dvergarnes Skapelse, och sedan de blifwit uppräknade, heter det omedelbart derefter i 17:de str. att trenne af dese Gudar kommo "ur det samqwäm", nemligen som hölls för att rådslå om dvergarnes Skapelse. Beträffande åter prosaiska Eddans berättelse, att det första menniskoparet först danades af twenne trån, tyckes Hr Ling (sid. 98 och 100) wäl antaga den i nya upplagan af Ordboken öfwer nordiska Mythologien framställda mening, att detta är en sednare corruption, för anledd af mannens namn Åsk, men hvilket han antyder, såsom stående i ett wißt samband med föreställningen om Åsken Ygdrasill, och

besutom anmärker han, med Finn Magnusen, betydelsen af att fäderna trott menniskorna härstamma från wärtriket, och likheten i denna föreställning med Persernes. — Den omständighet, att menniskorna Skapades af trenne Gudar, leder Förf:s tanke på "den mythiska Treenhgheten" (sid. 103—111) och på "Ödet" (sid. 111—116), wid hvilka wäl utarbetade artritlar Nec. icke har någon annan anmärkning att anföra, än den, om deras lärorikhet. — I Digtningarne om Åsken Ygdrasill, wil åter vår Auctor se en bild af "Werldslifwet" (sid. 116—124), och yttrar sig derom förträffligt, sid. 119 "likasom Gudarnes samling är en sinnebild af naturens daningsdrift eller sträfwanande till form, så är Gudarnes domsställe wid Ygdrasill en sinnebild af naturens nödwändig begränssning i des daning; det förra uttrycker förmågan, det sednare lagen hwarefter denna endast får yttra sig, det är: naturen werkar å ena sidan såsom ett gudomligt lifswäsende, och å andra sidan står den sjelf under den gudomliga wiljan eller nödwändighetslagen, utan hwilken hela Skapelsen skulle sönderfalla till oändliga delar, och aldrig kunna utgöra ett Universum." — Till de liknande föreställningar, dem Förf. igenfunnit hos Lamaisterne, Chineseerne, Juderne och de judiske Rabbalisterne, kan äfwen läggas den, af den gnostiska lättaren Bardesanes, som framställdes de Universum under bilden af ett träd, med twenne rötter (*ρίζαι*) och med sex werkande krafter (*ενεργειαι*) i des krona och på des stam; swarande mot de djur, hvilka löpa af och an på Ygdrasill och, enligt Finn Magnusen, äro symboler af windarne och öfriga atmosfärförändringar. I afseende på förklaringen af orsaken, hwarföre Åsken utwaldes till en sådan symbol, som den med Ygdrasill äfystade, (se sid. 123), torde den stora wigt och betydelse, som Alkemisterne och de theosophistiserande Läkarne lade på Åskträdet, böra komma i beräkning. Man kan derom läsa Grefwe G. Bondes präsidii, Tal i Wetenskaps-Akademien.

I afseende på Ygdrasills rötter, ser vår Auctor i dem bilder af "Grundegenskaperna" (sid. 125—133) neml. den moraliska intellectuella och den fysiska, och öfverensstämmer således ungefär med Förbättraren af den ostanämnde Ordboken, enligt hvilken de betecknade Anda, Organism och Materia (se derst. sid. 190). Vid dessa rötter står annars den boning, i hvilken Nornorna wistas. Det Capitel wår Förf. åt dem egnat (sid. 135—145) är verkligen det flygtigast utarbetade i hela boken. Den som hunnit inse huru mycket det ligger i denna djupa myth, skall wisserligen förwånas öfwer, att i förklaringen finna så ringa upplysning, och de, hvilka icke förr ät den egnat sin begrundning, skola komma till samwarsultat, om de jemföra de angifne sidorna i Hr Lings bok med Nornornas Artikel i den nya upplagan af Ordbok öfwer nordiska Mythologien. Orsaken till detta flygtiga behandlingsfätt torde ligga deri, att då denna myth ingår till en del i så många andra, Förf. ofta till den måste återkomma, och derföre icke här welat uttömma sig för att ej nödgas repetera sig sjelf. Man kan verkligen sluta detta af nästföljande Artikel: "Lägre Skyddswäsen" (sid. 145—152), der Förf. med sin waaliga skarpsinnighet uppdrager skillnaden mellan Nornorna, Guldrerna, Fylgiorna etc. I synnerhet tror sig Rec. pligtig att göra läsaren uppmärksam på wår Auctors förträffliga tydning af början på Krasnagaldr Odins, sid. 146, "Om man wille jemföra begreppen af Alfes och Nornor med hwarandra, antagande att de alltid wärit bestämde ärfkijde, kunde man säga att Nornorna woro de befallande makterna i hela werldslifwet, och Alferna blott de verkställande. Derföre heter det i Sam. Edda: Alfena urkilja, Nornorna wisa. De sednare förelägga hwad som bör ske, de förr ärfkilja för hwem det bör ske. Med detta begrepp om om Odet, hwilket genom Nornorna och de öfriga lägre Skyddswäsen representeras, sammans hänger föreställningen om de ursprungliga

Natur-intelligensernas första oskuldstid, eller "Gyllene Alder" (sid. 153—162) och sedar om deras fall, beredt genom deras fräcka tilltag, att, i förlitande på deras egen förmåga, skapa på egen hand, symboliseradt genom diktet om den första "Striden" (sid. 162—173). Wår Auctor har mycket riktigt häntydtt på den likhet i föreställningen om Edda-Gudarnes fall och om Ingelarnes, i den Heliga Skrift. Ser man efter i Woluspa, skall man finna att detta Gudarnes fall antydes derigenom att en dunkel warelse, Gullweig kallad, uppträdde bland dem, men greps och af dem lades på spjutsuddar och brändes å bål, trenne gånger, men alla gångerna förgäfwes, emedan han, det oaktadt, ännu lefwer. Och därefter inträdde några Thufamör, d. ä. sinligheten blandade sig med intelligenserna, och nu förräddes Ods rena mö Freya, den rena kärlekens symbol, åt Jättarna, eller de sinliga begärens. Att det är swårt att bestämma hwad denna Gullweig skall betyda (sid. 163) är wist; ty detta är en ganska djup, äta theosophisk idee, och derföre mångtydig. Rec. måste dock bekänna, att han helst wille antaga den hypotes till förklaring, som i den förbättrade mythologiska Ordboken (sid. 69) förekommer, enligt hvilken Gullweig skulle, med de gyllene fastorna hon wägdde, representera den ursprungliga uppenbarelsen om de individualiserade intelligensernas inskränkning och af Odet bestämde straff för deras egenmäktiga handling, hwilken det, öfwer sin egen productivitet stolta Förståndet, föraktade. Lärorik är emellertid alltid Hr Lings framställning; det kan likwäl Rec. icke medgifwa honom, att wäl så föreställa oss Hel, Midgardsormen och Fenrisulfwen, såsom barn af de inskränkta och onda warelserna Loke och Angurboda (sid. 154 och 173). Woluspa ger dertill ingen auctoritet, ty hon sjunger endast i 33 strofen:

"Öster ut den Gamla
Satt i järnsfogen,
Der födde hon

Ulfwens ungar;
 Wänd' af dem alla
 En mäktig warda,
 Wänens frätare
 I trollskpnad."

De trenne sista verserne utmärka ju tydligt, att hon endast menar Freke och Gere eller de Ulf-war hwilka förfölja månan och solen, förorsakande dessa himlakroppars förmörkelse; hwilket ännu mera bestyrkes af nästföljande stroph. Och då man erinrar sig den role, hwilken de trenne naturmagterna: Hel, Midgardsormen och Fenris wid Ragnarauk, skola spela, är det omöjligt att tänka sig dessa representanter af urmateriens inneboende förstöringskraft, hwilka också derföre slutligen skola upplösa de inskränkta intelligensernas skapelse, såsom barn af så i sig sjelft obetydliga wäsenden, som Lokke och den gamla i järnfogen. I synnerhet är det anledning att förmoda att Midgardsormen endast är en symbol af det gamla Chaos eller Ginungagap, då wi erinra oss att i Orientens hermetiska wisdom — hwilken med Eddamythologien har så många beröringspunkter — betecknas Abyffus genom en ringlad, förfärlig Orm eller Drake. — Det sista Capitlet i denna Afdelning af Hr Lings skrift, handlar om "de mythiska Werldarne" (sid. 174 — 186), och må detta jemföras med Finn Magnusens framställning i hans ofwannämnde uppsats. Under loppet af sin mythologiska undersökning, har Hr Ling anbragt 397 citationstecken, men sjelfwa citaterna finnas ingensstädes anförda. Ej heller nämner Förf. ett ord derom, hwar man skall finna dessa citater, hwilka om de skola komma wid slutet efter alla fyra afdelningarne, innehållande äfwen de i dem troligtwis förekommande citater, måtte komma att utgöra en icke obetydlig bok för sig sjelf. Rec. måste dock bekänna att det skulle warit honom intressant, att nu genast så se

auctoriteterna för åtskilliga här förekommande uppgifter. I synnerhet hade han gärna önskat se bestyrkelse på det, sid. 77 stående föregifwande det, att Bergens namn, i den grekiska Mythologien, sammanblandas med Solens. Rec. kan verkligen icke erinra sig någon bekräftelse på denna uppgift.

Sälunda tror Rec. sig hafwa fullgiltigt framställt för Läsaren öfvertygande bewis på huru lärorik denna bok är och med hwilken utmärkt genialisk skarpsinnighet den är utarbetad. Ufwen stilen är lefwande, raff, ren, korrekt och energisk, hwilket de, under loppet af framställningen anförda citader tillräckligt bewisa; och Rec. slutar derföre denna sin granskning, med en lyckönskan till vår literatur, att med detta werk hafwa erhållit något, som gör den verklig ära, under den sålra förhoppningen desutom, att de efterföljande Delarne skola likna denna första i wärde; äfwen som han delar alla deras känsla, som längta att snart se dem framträda i dagsljuset.

Almaida. En sann händelse under sist tillade Revolution i Spanien. Antecknad af en resande Fransman år 1820. Öfversättning. Sthm, Ortman, 1820, 99 sid. 120.

En ädel Grand, sex förälskade personer, som wid slutet af boken par för par bli wiggda, en nedrig munk, dollar, inquisitions-fängelse utgöra ingredienserna till denna Berättelse, som, om den är sann, dock är alldeles icke ny och föröfrigt icke intressant. Formen är till en stor del dramatisk. Skrifstillet ledigt, men utan kraft och originalitet; öfversättningen god.

L i t e r a t u r - T i d n i n g .

No 37.

Lördagen den 16 September

1820.

R e c e n s i o n e r :

Äreminnen och Inträdestal, hållne i Swenska Akademien, af Magnus Lehnberg. Ny upplaga. Stockholm, Deleen, 1819. 191 sid. 8:o.

Då det för någon tid sedan anmärktes om Lehnberg, "att han föga tänkte på saken han hade att framställa, utan uteslutande fästade sin uppmärksamhet wid orden och uttrycken — och deraf det tomma liflösa och söfka i hans diktion. Men deremot att han hade en gås wa att gifwa en wiß mildt insmicfrande ton åt det hela; att, med werfeligen beundrans-wärd konst afrunda perioderna för declamationen och undangömma det obetydliga och falska i tanken, genom constructionens sofist och ett skarpsinnigt ordwal". — "Att de så facta han framställer dränkas rent af i ett haf af allmänna reflexioner, eller rättare sagdt några torftiga anmärkningar, hwilka uppjas i anledning af hwarenda händelse som omtalas, och omsägas sedan hela sidor utåt", samt "att dessa anmärkningar till sitt wäsende merendels

äro ytliga, triviala, flakwa och blott halfsanna; men till sin form tävologiska, antithetiskt uppställda eller behynderligen hopsatta;" — när allt detta för någon tid sedan anfördes — säger jag — upptogs det illa, och derföre har man nu företagit sig att, utan att fly den mest mikrologiska kritik, utföra den ytterligare och noggrannare bewisning, som då lofwades, i anledning af den nya af Hr Delén utgifna upplaga som ligger framför Rec. Han skall dock wara så billig, att icke mäta dessa misstag, i den befintliga skriften, efter andra är de wanligaste fordringarne af allmänlig Logik och Grammatica.

Denna upplaga innehåller: 1) Birger Jarl, sid. 1-76. 2) Gyllenhjelm, sid. 77-152 och 3). InträdetsTal, hållit i Swenska Akademien den 17 Mars 1790, öfwer Riksrådet Gr. Hermansson, sid. 153-191. Då Äreminnet öfwer Gyllenhjelm, till en del redan i en annan skrift *) blifwit genomgånet, wil Rec. för att icke råka i allt för stor widlöftighet, i den detaljerade granskningen lemna det derhän. Men derföre icke undan-

*) Swenska Witterheten. 2:dra Del. sid. 87-90.

raga det från den anmärkningen att Förf., glömsk af sin egen ganska sanna anmärkning, sid. 24, att "händelserna alltid äro mest wäls taliga då de tala utan biträde", så författat alla dessa trenne skrifter, att ingen af dem är i stånd att sammanfatta sig en tydlig bild af personens karakter, ja! ej en gång är i stånd att så en öfkyddlig föreställning af hans öden, eller en pålitlig och fullständig underrettelse om hans gerningar. Dock, man torde swara Rec. detta tillhör Historieskrifwaren, icke till Hr Lehnberg. Han har sjelf förklarad, sid. 4, att då hjertens "förtjenst icke har kunnat dö", är det endast hans kall "att genom ett högtidligt förtäljande, gifwa den i medborgares hjertan den obödlighet, som den förut äger i grundläggningen af deras sällhet." — Rec. har således endast att tillse på hwad sätt Hr Lehnberg utfört detta högtidliga förtäljande; att egentligen fästa sin uppmärksamhet wid stilen och dictionen. — I afseende på den, faller först i ögonen Förf:s förklarset till wisa ord, de der beständigt återkomma. Ett sådant är till exempel ordet själ. Så t. ex. förekommer, sid. 4, "en mächtig själ" — Sid. 6, "en lycklig själ". — Sid. 10, "sin själ". — Sid. 12, "egen själ". — S. s. "stora själar". — Sid. 17, "högmödig själ". — Sid. 22, "sådan själ". — Sid. 24, "samma själ". — Sid. 26, "denna klarhynta själ". — Sid. 30, "pristiga själ". — Sid. 33, "öppna själar". — Sid. 34, "din själ". — S. s. "en hög själ". — Sid. 40, "det gifwes själar som gagna sitt slägte (själarnes slägte?) utan lön". — Sid. 73, "en ädel själ". — Sid. 91, "född med själ". — Sid. 92, "öfwerlägsna själ". — Sid. 96, "stora själ". — Sid. 98, "ärla själar". — S. s. "hans själ". — S. s. "själens ofskuld". — Sid. 99, "min själ". — Sid. 100, "själens smittor". — S. s. "som förfegar själen". — Sid. 101, "själens eldar". — Sid. 103, "duglösa själ". — Sid. 104, "sin själ". — Sid. 109, "en öm själ". — Sid. 116, "wanlig själ". — Sid. 118, "en

god själ". — S. s. om du wille låna din själ åt de förböner (sic!), dem din son fäller". — Sid. 121, "i sin själ". — Sid. 122, "owänliga själar". — Sid. 126, "hela naturen är mörk, hela naturen wannmächtig för själen". — Sid. 127, "min själ". — Sid. 130, "en af dessa själar". — "Sid. 133, "förbittring i själen". — Sid. 134, "wår själ". — Sid. 137, "en öm och ädel själ." — Sid. 138, "de själar". — Sid. 146, "själens forskningsstraf". — Sid. 149, "ädelmodiga själar". — Sid. 167, "en eldig själ". — Sid. 177, "denna sällhynta själ (?)". — Sid. 180, "en stor själs misshöje". — Sid. 185, "gynnade själar". — Sid. 186, den manliga själen rörelse." — S. s. "med sin enda själ." — Sid. 189, "den lätta och glada själ". — — Ett par andra af dessa jemte återkommande favorit-ord, äro händer och maffor, t. ex. sid. 1, "bära sitt offer åt de händer, som wårdat trädets stam." — Sid. 4, "den mörka barbariska maffan, som, så till sägandes, endast framwisar chaos till ett ordentligt samfund". — S. s. "den dristiga handen". — Sid. 9, "skulle någon wälgörande hand drista widröra en så förfärlig maffa." — Dock Rec. tröttnar och fruktar att trötta, om han skulle gå vidare. Fördörligt innehålla dessa skrifter en sådan rikedom af enformigheter, tautologier och tautophonier, att granskaren står willrådig wid hwilken han först skall fästa sig. Rec. will dock här gifwa några så prof af den enformighet i wändningar och constructioner, hwilka möta oss öfwerallt. Sid. 17, "De skola alltid ihågkommas, dessa sällsamma fofker af en bullersam tid, dessa städer, som idoghet, handel och gemensam bättnad förenat" etc. — Sid. 22, "Wi erinra oss denna gamla wärdighet, den högsta i riket näst Konungens, Jarlwardigheten", etc. — Sid. 155, "han framställer sig för min tanka den ryktbara mannen, uppsödd wid Alpernas fot, med herdarnes enfald och den wises säfanga: den mannen, i sina willor älskwärd, som wille

hafwa bortlytt samfundets lif mot den färdiga jemlikhetens hwila." — *N. D.* denna långa circumlocution skall betyda det korta namnet *J. J. Rousseau*. — *Sid.* 164, "Denna dubbla ära, *M. H.*, under hwars pratt han och bland *Eder* inträdde, rylltets och höghetens, jag kalkas den med en fri wördnad, att den närmare beståda". — Och hwad säges i allmänhet om en dylik rhetorisk wändning? — Men wi må lemna exempel på denna enformighet, framställande sig under andra wändningar. — *Sid.* 45, "Eller skall jag äro uppföra sorgespelet wid Herrewadsbro: wisa naturen i moln öfwer ett söndradt rike (?); wisa twenne härar af medborgare och blodsforwanter i läger emot hwarannan: på den ena sidan det förbittrade höghudet och en förförd folkmenighet, som rustar sig att wälde föra sin konung; på den andra, handen, som följer ett oförförigt swärd: wisa — men jag häpnar. Skall jag oflära hans minne?" — *Sid.* 52, "Skall jag prisa hans omsorg att stadga sitt hus på thronen, och förefomma nya sorgespel wid en förefallande ledighet; derigenom att han upphöjer sina söner till Hertigar? — Men denna torde wara den minst lyckliga, ehuru bland de mest wälmenande (?) af hans anstalter. Skall jag anföra, huru han med ett mäktigt biträde understöder den ryska Prinsen *Andreas*, i dess rättmätiga påståenden mot en hård broder, och skall jag här wid mera upphöja hans ädelmod att bistå en olycklig frände, eller hans statskonst, att genom samma medel sätta gränser för en tilltaggen grannes magt? Skall jag affillra hans smärta wid en älskad gemäls bortgång, och rättfärdiga ömma känslor genom en hjertes exempel? Skall jag framställa hans werksamma bemödaner att bibehålla enighet emellan *Norriges* och *Danmarks* Konungar" etc. — *Sid.* 47, "Mitt hjerta förwillar sig; jag tystnar". — *Sid.* 120, "Köckenhusen, som ej skall förebrå honom hans nederlag, och detta *Wolmar* — jag stannar". — — Ännu

ytterligare i annan form. *Sid.* 81, "Waktom och doct, då ett sådant förenäl kan hafwa mött våra undersökningar, waktom of att gifwa våra känslor för fritt utbrott i dess lof. Sågom icke åt werlden, att wi funnit en stor man. Uppoffrom ädelmodigt någonting åt menniskoernas ömmaste fördom, som alltid skall wilja mäta egenskaper efter den styrka hwad med de stöta på sinnet. Begår om ej för war hjelte den undersantmes rop: afbidom tänkarens wördnad. Forsökt om ej heller att, genom en öfwerflödig pragt och konstens förwillning, tillägga hans fullkomligheter den oförlikneliga höjd, som de ej äga; det gifwes ingen enda menniska, åt hwilken den wälgörande naturen icke gifwit förmåga, att med honouret jemföras. Framställ om hans bild i naturlig storlek och nedstäm om våra ljud i hans läf". Men då denna conjunctivform på om nog ofta förekommer, skulle det taga allt för mycket rum att anföra alla fraserna i sin helhet, och derföre will *Rec.* endast anmärka de fleste öfriga så konstruerade ställen. — *Sid.* 16, inom fjorton rader: Förundrom. Wördom. Lemnom. Anmärkom. — *Sid.* 22, inom elswa rader: Låtom. Erkännom. Medgifswom. Anmärkom. — *Sid.* 27, inom twenne rader: Wändom. Lemnom. — *Sid.* 57, inom fem rader: Låtom. Låtom. Medgifswom. — *Sid.* 67, inom twenne rader: Förhastom. Misfännom. — *Sid.* 87, inom åtta rader: Lemnom. Lemnom. Lemnom. Bedragom. — *Sid.* 108, inom fem rader: Tagom. Skyddom. Framställom. — *Sid.* 134, Gör om. Fastom. Lemnom. — *Sid.* 140, inom fem rader: Erinnom. Erinnom, o. s. w. — Och ännu må det tillätas *Rec.* att anföra ett nytt slag af denna enformighet i talets wändning. *Sid.* 51, "Han wänner krigets ändamål, utan krigets förödelser". — *Sid.* 109, "Då han oförmodadt fallas till en förwärtning, der han, lyckligare än sin far, skall segra utan blodsutgjutelse". — *Sid.* 111, "Genom en frigelst — har han redan utan swärd jagat fienden". —

Deſa ſitt anförddg tirader och i ſynnerhet den förſta från ſid. 51, erinrar Nec. om le cliquetis des antitheses, ſom ockſå hörer till apparaterna af ett wäl beſtåndt ärcminne. De ſaknas ockſå ej heller hos vår Auctor. *T. ex. ſid. 11.* "Om man påſtår att det är lätt att ſynas ſtor i ett mörkt tidehwarf, ſå må man åtminſtöne medgifwa, att det är ſwårare att bliſwa det." — *Sid. 16.* "Virger, ſom will förſona ſina ſlägtingars brott, under det han hämnar ſin Konungs oförrätt." — *Sid. 21.* "När, i en aflägsen framtid, ödet ſhall föra en annan Virger inom dina murar, icke ſegrande, men flyktig, icke aftorkande dina tårar, men pekande på ſina" (hvilken wärdig attitude för en hjelte!) — *Sid. 52.* "Han kom ſom en hämnare, han går bort ſom en fredsförſtare" m. ſ.

Men Nec. har hittills endast fäſtat ſig wid brifternas i formen, hvilka icke allenast genom ſitt beſtåndiga ſamma och ſamma bewiſa en ſtor fattigdom i framſtällningsförmågan, utan äfwen gifwa åt deſa ſkrifter en dödade tråktighet för en hwar, ſom want ſig att ſe allt i ett hojplänfadtt ſammanhang, eller att läſa, ej i halfslummer, utan med en munter och leſwande uppmärſamhet. Denna tråktighet bliſwer dock werkligen olidlig, när detta enfor: miga ſkal icke hyſer någon pikant ſmakande eller närande kärna. Och ſå är äfwen här förhållandet. Wanligen flöter man icke på annat än det tommaſte verbiage, det längſt drifna utwattnande af tanken i ett aldrig upphörande öfwerflöd af ord. *T. ex. ſid. 40.* "Snart lägger ſig en liten ſtorm af egenkärlek i ett hjerta, der kärleken för fäderneslandet är råddande. Den (kärleken för fäderneslandet?) liknar nordanwinden, ſom uppvärande på morgonen af en ſommardag, förlorar ſin wäldſamma art ibland ſolſtrålarne, och öfwerleſmer icke middagsſtundens wärma." Således för att ſäga: att hos patrioten kuſwas lätt hwarje rörelſe af egenkärleken, genom ett ſant

nit för fäderneslandets bästa — ſå många ord och deſutom en falſk bild; ty ſolſtrålarne äga ingen förmåga, hwarken att ändra eller att för mildra wäder och windar. — *S. 43.* "Jag har nämt ett rike, ſom våra händer förefälla öf under oupphörigen omwerlande ljus af wän och fiende, hwars namn icke nämnes, utan att wi erinras om den beſynnerligaste ſtrib emellan kärleken på den ena ſidan, ſom i förening med det ſanna ſtatsintreſet, ſå ofta bemödat ſig att ſtadga deſ wänſkap med wärt land, och förbiſtringsandan på den andra, ſom lika ofta brutit deſa helgade förbindelſer; Danmark, med ett ord, hwars åtanke endast wårt tids lycka kunnat göra för ſwenska hjertan behaglig". — Det ypperſta exempel på en fullkomligt blind mening! — *Sid. 55.* "Jag ſer en ſtad, hwars utſeende talar om rättighet att pryda och beſalla ett rike: hwars egenſkaper, närmare betraktade, wiſa honom ännad att ſprida lif, rörelſe och wälmåga ibland ett folk; palats, ſom gifwa begrepp om tankens widd (?): höga berg, öfwertächta med byggnader, eller jennade med jordytan: murar, ſom ſynas uppväxa ur hafwet: böljor, twungna att bära ſamma tyngder ſom bergen, eller att framgifwa ſamma frukter, ſom jorden: allt intrycker wördnad och förundran, allt wittnar om magt och ära. Sorlet af en beſtällſam folk mängd, ſom werlar ſina waror; idoghetens gälla och haſtiga ljud ifrån tuſende werktäder; hämnarnes trängſel af riklaſtade ſkepp, och de werlande färgorna af flera hundrade ſlaggor! allt andas lif; allt talar om treflighet och båtнад." — Denna beſkrifning ſhall utmärka Stockholm, men Nec. frågar, om den ej paſar på hwilken ſtor ſtad ſom helſt, och noga tillſedt, om ej, inom wärt fädernesland, ſarare på Götheborg eller Carlſkrona, under deras lysande tid, är på Stockholm? Och dock är det en regel, i ſakens natur ganſka wäl grundad, att alla dylika målningar, för att ej wara förkaſliga, måſte wara ſå karakteriſtiſka, att de

omöjligan skola kunna hänföras till något annat föremål än det, som dermed är menadt. I annat fall blir sådant en tröttande locus communis. — Sig. 158. "Om bland det folk, som en slump eller en faderlig swaghet ryckt ur arbetarens lugn, för att helgas åt embetsmannens förhoppning; om bland detta folk det wore en yngling, som, mellan saknaden af den glädje hans ålder begär, och trösten af den wisshet wedermödan påtvingar, häftades af gömda mödor på en kringstängd ban, och såg förgäfwes tillbaka på den sorglösa rymd han öfvergifwit: kanhända skulle ej naturens wän wägra honom sin tillgift, om någon gång han såg honom wäckas af den förfätliga myfikenhet att pröfwa ett ljusare öde. Till äfwentyrs skulle ej den wise bele denna fränling i lyckans werld, om af en benägen ändringslag framkändad några steg ur fluggan, han skulle öfwerlekna sig åt naturens enfaldiga rörelser: om under intrycket af en oförmodad omwerling, han såg honom glömma jemförelsen mellan den styrka han medförde till sitt nya rum, och den styrka det (rummet?) äskade; lemna åt en annan dag att tryckas af öfwerlägsna skyldigheter (dagens?); men hafsta till sin lyckas upphofsman, och i en luf förwirring helga dem deras löm: sanningen af hans känslor". Denna meninglösa ordmängd skall föreställa Magnus Lehnberg i Swenska Akademien!

Men ingenting öfwerträffar i historisk och förlitligt sanningslöshet denna början af hans InträdesTal, sid. 155: "Han framställer sig för min tanke den ryktbara mannen, uppfödd wid Alpernas fot, med herdarnes enfald och den wises fåfänga: den mannen, i sina willor älfkward, som wille hafwa bortbytt samsfundets lif mot den förswunna jennlikhetens hwila. Han skulle i dag skåda edert samhälle: han skulle fördömma edra yrken tillika med sina egna; men han skulle älska den lag, som Eder förenar: han skulle, wid Eder åsyn, glömma de widriga intrycken af en werld, der han sett

sina bröder ewigt kriga om sjelfgjorda företräden, och samsfunden darra under brakket af sammanskötande öden (Sic!): han skulle skåda bilden af en stat, der icke gifwes höghet eller lycka: der, stor genom naturens wärdighet, man ej känner annat öfwerwäld än själens styrka, annat begär än mödan (?), lugnet och friheten: han skulle i denna stiftelse se en smickrande teckning af det tillstånd, som hans känsla skapat och begråtit, ett äminne af menflighetens första rätt (?). Och jag dristar fråga, hwem helst, warm för sitt släctes ära, i dessa stunder betraktar eder författning, hwem helst ur sjelfwa skötet af ständs och ödens stiftaktighet, ser menniskor här samla sig att blifwa likar: ser rådsalarna, kriget, tempelen och den ensliga fluggan (!) framgifwa åt detta samsfund medborgare; ser dessa utan ringhet och utan företräden dela en smal, ett föremål och en ära: skulle han ej tro sig skåda en högtid, beständ åt naturen, och dess upplysta söner, höjande i en härnad oordning dess bild, ropa till werlden, att ej förgåta ett gemensamt ursprung". — Skulle man tro, att den som talar på detta sätt någonsin känd J. J. Rousseau. Rousseau hade, under den mest lysande tiden för Akademier, känd de berömdaste lärda och witra samsfund i Frankrike, Sweitz, Tyssland och England. Och alla dessa skulle blott vara en wäderhubbla mot Swenska Akademien? Hvilken grym ironi es mot det Samsfund, i hwilket Talaren inträder! Eller om det skall vara allwar, hwarföre slösa loford, som ingen kunde afhöra utan rodnad bland dem, som redan suto på sina säten och hwilka hwar och en, i sin ordning, börjat med att bedyra, att det Samsfund, som för den Nywaldna öppnar sin krets, wore en utwald samling af werldens störste Wise och fäderneslandets ypperste Skalder, men han sjelf åter den uslaste warelse på detta jordenes flot. Hörom Lehnberg sjelf: "Tänkare och Snillen: icke dessa undranswärda forskare, som genom ziffertal nedkalla begrepp från aflägsna werl-

bar; men inför hjertats Filosofer, som vålna ut menniskan genom sin erfarenhet."

"* Af denna halt äro alla vår Talares reflexioner, af hvilka Nec. må anföra några exempel. Sid. 6. "Stora egenskaper och ett olyckligt tidehvarf äro i allmänhet förträffligen afpassade för hvarandra. Det sednares behof gifwa outösliga ämnen till de förres ära. Men då det gifwes emellan båda en sådan jemförelse, att de förres förmåga svarar emot de sednares (behofvens) wannagt till hela dess widd; att denna förmåga har, så till sägandes, en särskildt fullkomlighet, att sätta emot hwar och en särskildt brist hos tiden: då är det i en hög och widsträckt mening, som en stor man kan sägas vara skickad för tidens upphöjelse och tiden för en stor man" — Huru halftänkt och huru förvirradt uttryckt! — En stor Man, en Alexander, en Cäsar, en Carolus Magnus, en Gustaf Adolph, är alltid stor, oberoende af tidens skick, det må nu vara lyckligt eller olyckligt. Det är ju det som utgör storheten, att den icke är en relativitet af tiden. Den tager blott formen för sina verkningar efter tidehvarfvet nödorst. Ser man åter på uttrycket, så skulle det wara Nec. kärt, om någon bättre förstår Förf. än Nec. För honom förekommer hela denna tirad högst orimlig. Ett olyckligt tidehvarfs behof skola, med sin wannagt, på det sättet motswara de stora egenskapernas förmåga, att denna förmåga har en särskildt fullkomlighet (är då en sådan förmågas fullkomlighet något annat än en stor egenskap?) att sätta emot behofvens wannagtsbrist. Men är ej wannagten redan en brist? Och kunna behof som hafwa wannagt, betyda annat än wannagtiga behof, d. ä. behof utan kraft, eller som intet behöfwa? — De, hvilka berömma dylik phraseologisk klingklang, såsom höjden af styltiff fullkomlighet, hafwa ju förträffligt rätt, att förebå andra för otydlighet och mörker. — Sid. 33. "Men det är här, som jag äger det sällsynta tillfället att gifwa Birgers äreminne

en prakt, hwar till hans förtjenst icke meddelat ämnet, och hwar för jag dock icke skall uppbära en enda förebräelse; den yppersta prydnad, som ett redligt hjerta kan gifwa åt en stormans läf: den, att drista nämna hans fel, midt ibland hans fullkomligheter". Är det då något så sällsynt att en människa, äfwen den aldrastörsta, har fel? Och bör ej hwar redlig bedömmare hafwa mod att uttala dem? I synnerhet må man wäl drista det, i afseende på en stor man, der ett öfvermått af förtjensker skymmer undan felen. — Sid. 165. "Grefwe Hermansson har lemnat åt sina efterkommande en wärdighet, den han af inga anor emottagit; det Stånd der wi sett honom lysa, dit har han sjelf upplyst sig: han war skapare af sin höghet och sitt namn. Så skall efterwerlden tala; och hon skall hafwa gjort en stor anmärkning för hans ära; om det är sant, at ingen skapar utan en gnista af gudomlighet. Atminstone är det en händelse, som nog sällan förekommer, att alltid wara ny, som förutsätter en följd af omständigheter, wärdiga samsfundsmannens och filosofens ögonkast." — Denna anmärkning är sällsam i ett land der det finnes öfwer 2000 Adeligä ätter, alla bildade af personer, hvilka gått till denna wärdighet ur de så kallade ofrälsestånd. Då man will säga ett smicker, bör man besinna om det motswarar alla omständigheter. På språkspelet i construction af det Stånd der, med dit; utan att detta det föregås af ett till, behöfwer wäl ej Nec. fästa någon särskildt uppmärksamhet. — Sid. 189. "Af sin neseld utan lynnets mildhet uppkomma tyrannen och misfdåbaren, af glättighet utan drift födes wellingen; men i den sälla stund, när glädje och werksamhet förentes till en warelse, då skaptes en konung och en stor embetsman."

Du äfwen några exempel på logiska och grammatikaliska böcker, ingen raritet i Lehnbergs skrifter. T. ex. sid. 34. "Kallande wä uppmärksamhet till den verkliga våtnad för staten, som hans wisshet wet att draga i se-

gerns spår" — Sid. 60. "Komma till händer för den wida känsla (!?), som desas betraktande uppväcker". — Sid. 3. "Och huru många namn, fördolda i seklernas mörker, som förtjena att framställas i dagen, ej allenast såsom föremål för efterwerldens tacksambet, utan såsom mönster, att åt alla åldrar lära huru man bör tjena sin fosterbyggd". — Då denna tirad ej är konstruerad såsom exclamtion, hwartill den äfwen wore något för lång, så är det gifwet, att här felar Apodosis. — Sid. 69. "tusende blodiga öden förstörda i sitt ämne". — Ämne till ett öde, hwad är det? Men dessa öden äro, liksom Själur och Händer, ett af elementarorden i den Lehnbergska orationen. Sid. 181. "Höra lossfänger af våra efterkommande, som han af oss njutit våra wällignelser och våra hjertan". — Hwem som känner reglorna för sitt språk, will wäl tala om att njuta våra hjertan af oss? — Men lika så warnande exempel uppställer Lehnberg, i användandet af personal-pronomenet Han, Sonom, och relativ-pronominet Som, hwilken, hwilket oftast sker på ett förwändt sätt.

Slutligen kan och bör Nec. icke underlätta att meddela några prof på de verkliga skesheter och origtigheter, hwilka här, till icke ringa antal förekomma. Så läser man, sid. 5. "Jag har att tala om Birger Jarl, en man, som med den äran, att femhundra år efter sin död finnas berömmward, förenar en annan, kanske lika stor, fast mindre sällsynt: att i femhundra år hafwa varit stackad af sitt fädernesland". — Hwad will det säga, att Birger Jarl varit stackad af sitt fädernesland? Står ej hans namn, med beröm, tecknadt i des häfder? Och hwilken annan tack begär wäl den store mannen af sina efterkommande? — Eller skulle det wäl mera smickra honom, att blifwa föremålet för ett dylikt så kalladt Åreminne, der det hör till sakens natur, att allt som rörer honom skall förskeswas. — Sid. 3, beskrifwes Swenska Folkets till-

stånd, under hedniska tiden, sålunda: "Detta folk, ännu nedstäkt i barbariets mörker, utan wetenskaper, utan ordentliga lagar, utan stadga i regementsförfattningen, hade sett en ny Religion införas i landet" etc. Annelunda beskriwer Sturleson och efter honom öfrige häfdebecknare fäderneslandets tillstånd. Hwad barbariets mörker angår, kan derom ingenting sägas, emedan det icke är bestämdt, hwad under denna phras skall förstås; men att nefa våra hedniska förfäder stadga i Regementsförfattningen, förutsätter att man försummat läsnningen af Sweriges äldsta Historia. Ett folk som är ordentligen skattlagdt, såsom Swenskarne blefwo redan af Ynglinga-ättens stiftare; som har uppdragen skillnad mellan krono-jord och fri jord, som det fick under Yagve Frey, då Upsala-Öde infördes; som öfwer Statens högsta angelägenheter sjelf måste afgifwa sin röst om de skola wara på ett gällande sätt afgjorda, såsom Sweriges allmoge, genom sina Lagmän, plögade göra å Allherjartingen, det saknar wäl ej stadgad Regementsförfattning. Lagar hade det äfwen, emedan Ingiald Jura:da redan låtit Wiger-Spa samla dem. Och Thronföljden war också ordentligt bestämd, ända till des att Religionsbrytningen häri gjorde förändring. Äfwen skilningen af Katholska tiden, sid. 9, är icke riktig: "Frågar man, — heter det — efter afskafade lagar; sådana woro icke påtänkta: efter rättegång; den afgjordes genom underwerk" o. s. w. Läser man åter Westgötha, Östgötha; och den så kallade Dable-Lagen, hwilka, äfwen i sin nuwarande form, äro äldre än Birger Jarl, så finner man, att enligt dem, ingen rättegång afgjordes medelst underwerk.

Då nu till allt detta lägges, att i alla dessa trenne Tal, det knapt kan upptäckas en enda djup eller originell tanke, som öppnar nya utsigter in i människohjertat eller öfwer de allmänna förhållanden — ty äfwen den oftast citerade, ur talet öfwer Gyllenhjelm, sid. 89. "Nej, mitt fädernesland, det är endast dygden,

som igenom åldrarnas längd och omväxlingar
 skyddat ditt wäsende; måttlighet, redlighet,
 mandom — se der dina härar, dina tillflykter
 och den ewiga borgen för ditt bestånd", är
 ganska sann och ganska trivial, och igenfinnes
 ungefärligen i samma form redan i den större
 Rim-Chronikan; — när nu sådan, säger jag, är
 dessa Tals beskaffenhet, såsom den ofwänföre
 blifwit framwisad, så är det gifwet, att då
 dessa gjordes till uteslutande mönster för den
 swenska profan och då en sådan författare upphöj-
 des till rang af den yppersta mästaren i stilen,
 så måste följden blifwa, att wårt obundna
 friffjätt skulle antaga det widunderliga stiel,
 hwarföre det i sednare tider så ofta blifwit
 tadladt. Men att de erhöillo ett sådant anse-
 nde, det är lätt förklarligt under en tid, då ett
 wifst luttlande i drat war nog för tillfredsstäl-
 lelse; då man aldrig bedömde något annat än
 ställwis, utan att intränga på djupet eller ta-
 ga en klar öfwerblick af det hela. Ty dessa
 Tal hafwa en stor, fast blott ytlig förtjenst.
 De hafwa — hwilket alla de anförda exem-
 plen utwisa, och hwilket äfwen Rec. wet wär-
 dera — ett i högsta grad behagligt tonfall,
 en utmärkt melodisk numerus, och inom hwar-
 je tirad, ett wäl granskadt ordwal, för fram-
 bringandet af en ögonblicklig effect. Detta
 gifwer åt dessa tal wiserligen en alltid blif-
 wande märkwärdighet, och göra dem wärda att
 studeras af den, som, sedan han genom en
 djupträngande philosophi gjort sig stielig att
 säga något, som är wärdt att höras, och ge-
 nom en sträng logik want sig att yttra sig
 med ordning, redighet och sammanhang, genom
 förwärfmandet af den yttre numerus behag,
 will bilda sig till en fulländad stylist.

Denne skall dock ganska säkert weta wal-
 ta sig från att anwända denna sin upphöjda
 författares förmåga till dysiska rhetoriska Chrior,
 som de, hwilka wi nu granskat, och de många
 wi, till en tyngd för wår Literatur, efter

dessa förebild, sedermera erhållit. Men, tor-
 de någon inwända, utan detta ägde wi inga
 Åreminnen. Uppriktigt sagdt, Rec. inser icke,
 att det är of nödigt att äga sådana. Hwarfen
 den tyska eller engelska Literaturen — så sjelf-
 ständigt och rent de utbildat sig — äga några
 sådana eller lägga någon wigt på att förwärf-
 wa sådana. Äfwen i sjelfwa Frankrike tyckas,
 så widt of är bekant, dessa Eloges hafwa
 alldeles kommit ur modet; och således är det
 endast wi, som ännu gå ut på att förderwa
 wår diction med en dylik Pseudo-wältalighet.
 — En äldre konstdomare har yttrat sig, med
 anledning af dessa Lehnbergiska Talen, att Åre-
 minnet är profans epopé, och har deruti rätt,
 men på ett annat sätt än han menat. — Lik-
 som epopén är det affigtligt beräknade, efter-
 gjorda epos, der de genuina och rena egen-
 skaperna af det äkta Skaldeslaget, uppskruswas
 och öfwerdrifwas, för att, i stället för Sa-
 gans lugna, ointereferade ensald, medelst ord-
 och bilderstöt förwåna, och göra effect; så för-
 håller sig äfwen Åreminnet till den rena Hi-
 storien. Men of så derföre, så högt den, som
 värderar natur, fulländad skönhet och konst-
 sanning, uppskattar Epos och Historia, så
 liten wigt måste han lägga på Epopeen och
 Åreminnet och så pinande tråkig måste läsning-
 gen förefalla honom af båda.

Julius och Julia, eller den Ösynliga Flickan.
 Af Gottl. Müller. Öfversätn. Del.
 1 och 2. Eshm, Nestius, 139 och 102
 sid. 120.

Planen har något tycke af Lafontaine's,
 utan att dock utförandet äger de rörande si-
 tuationer, ej eller de behag, som ofta framshymta
 hos denne författare, men wäl alla dess ofan-
 nolikheter, utnötta karakterer och platta fa-
 daiser. Med ett ord: man skall finna denna
 Roman ledsam.

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

No 33.

Lördagen den 23 September

1820

Recensioner:

Predikningar af Mag. Thorbjörn Morén,
Kongl. HofPred. Lärare i Theol. och
Mer. wid KrigsAkad. Ryrkoh. i Solna.
Första Samlingen. Sthm, N. Grahn,
1820. 197 Sid. 8:o.

Då Författaren icke i något företal tillkännagifvit de anledningar, som förmått honom att utgifwa en Samling af Predikningar, så antager Rec. för afsjordt, att Förf:s ändamål varit att tillfridsställa antingen blott den läsande Allmänhetens religiösa behof eller tillika äfwen sina närvarande och blifwande ämbetskamraters homiletiska intresse. Rec. är icke wan att ätskilja fordringarne i dessa begge hänseenden, emedan han anser dem alltid hörta och kunna förenas, och ur denna synpunkt wil han betrakta Hr Moréns arbete, så widt han förstår, med owäld och noggrannhet.

Med en Predikan på Första Advents Söndagen, Solna 1818, öppnas Samlingen. Att Förberedelsen står isolerad från ingångspråket och att sjelfwa betraktelsen är utan

sammanhang med dagens Text, hörer till det irreguliera i Homiletiken, som icke förtjenar efterföljd. Blott på Nyårsdagen torde ett afwikande ifrån Texten wara en tillåten frihet, sanktionerad af gammal häfd och högtidens religiöst-borgeliga betydelse. På Första Advents Söndagen gäller icke denna ursäkt. Si, Din Konung Kommer, säger Texten, och det är dagens hufwudämne. "En inbördes uppmuntran att fara efter det, som till frid tjenar, och det, som tjenar till förbättring", i anledning af Rom. 14: 19. kunde blifwa en tjenlig betraktelse på Gite Sönd. e. Trinit. Att Hr Morén nyttjar den på 1 Sönd. i Adv., med hwilken högtids text och egentliga christliga betydelse den har intet sammanhang, måste Rec. helt och hållet ogilla, om Predikan och annars wore förträffligare, än denna. En mening, såsom följande, behöfwer kanske någon rättelse: "Följom honom (Jesus) efter i tro och lydnad, till dess wi sjelfwe sitta stilla och förnöjde i våra boningar, och de, som oss omgifwa, äro stilla och förnöjda, såsom wi." Men skole wi då icke längre, än till dess esaterfölja Jesus? Predikanten kan aldrig på allwar mena, såsom det synes, att denna

efterföljd wore öfverflödig, sedan wi en gång funnit stillhet och förnöjdhet i våra boningar. Det förtjenar och anmärkas, att i denna Predikan (s. 11 och 12) börjas inom en sida uti samma stycke sju meningar med något af dessa ord: *Lätom, Förbättröm, wändom och tänkom.* Uttr Förf. älskar ändelseljudet på: —om, synes på flera ställen. (Inom mindre än en sida (s. 121) förekommer det elloswa gånger; inom syra rader (s. 149) sex gånger). Vidare följer på 2 Söndagen i Adventet för Kongl. Hofwet 1816, en Predikan, som framställer "Några warningar, hämtade af framtidens öfåkerhet." Charakteren af Hr Moréns diction framstår här nästan mest utmärkt än sina både förtjenster och brister. Den är epigrammatisk och således icke utan spifigt träffande drag; huruwida dessa kunna kallas de wisas ord, spjut och naglar, skrefwen genom församlingens Wästare, om hwilka den gamle Predikaren märkligen talar i c. 12: 11, 12., det öfwerlemnas åt Författarens begrundande och Läsares omdöme. Den sista warning här gifwes är "att wid omtanken och arbetet för framtidens lycka låta leda sig af något säkrare, än de skiftande händelserna." Svarföre bestämmes icke strax detta: något säkrare? Man ser i utvecklingen, att Förf. menar "en kraft i öfwerlygelsen och wiljan att sjätra händelserna, att wandra sin egen wäg genom brytningarna" m. m. Beskrifningen på denna kraft synes närmast träffa in på en werldslig slughet i större statsborgerliga förhållanden. Förf., som ock sjelf tyckes fruktat något missförstånd om rätta meningem, tillägger dertfore wisligen: "Har jag anwist honom (kraften) till ledare genom framtidens osäkra rynder, så war det med förbehåll, att Guds helighet bor i wår wilja och kärleken till honom i wårt hjerta." I denna Predikan talas för öfrigt om "lyckan, som med nyckfull ensidighet kringströr sina gåswor, om lyckans nycker, om den föränderliga slumpen och alla des nycker (s. 21—23)", åt hwilka uttryck

äfwen i det sammanhang de stå, en christligt religiös betydelse swärligen kan gifwas. Uttr andelig stil äro de alltid blottställda för misslydning och höra till profanum vulgus af Prediko-ord. — På JuledagsÖttesång Solna 1818 predikade Hr Morén, i anledning af Es. 25: 9, öfwer det ämne, "att Jesus är den Gud och Frälsare, som wi förbidat." Detta bewises bäst af hwad Jesus lärt, gjort och lidit, men Förf. wäljer en owanligare wäg. Jesus är den Gud wi förbidat, säger han, "ty han kom ifrån himmelen; ty han kom till oss, syndiga, olyckliga menniskor; ty han kom att frälssa, saliggöra oss." De 22ne sednare afdelningarne sammanträffa nära med hwarandra och den första röfer spår af petilitio-principii. Ur denna Predikan må en profit uttagas: "Inga legda tjenare uppraktade wid Jesu wägga. Den skrytsamma högridighetens åstor skallade icke genom lusten. Den befallda glädjens ljus strålade icke öfwer trakten. Ibland bygdens herdar (?) föddes han. Men till ersättning för den säfängliga ära, som nekades honom, fick han himmelens klarhet" m. m. "Han skadnade ej hos jordens wäldige, för att smidra och smiskas. Han förstörde ej allmänhetens trefnad och sparsamma tillgångar" (s. 32 och 33). Uttr Kongl. Hofpredikanten Morén på Nyårsdagen i Solna år 1820, predikat om "Sweriges lycka, i jemförelse med andra länders", förräder, för att här falla det lindrigaste omdöme, brist på sann homiletisk smak och känsla. Denna brist är dock icke den enda. Politiska eller, om man så will, Patriotiska Predikningar påsa egentligen till Nilsdags-Predikningar. Den, som annars önskar läsa Predikningar öfwer fosterlandskärlek, uti hwilka det religiösa elementet är det rådande och genomgripande, hänwisar Rec. till Posteth om "det allmänna bästa", till Bälter: "Gifwer kejseren om det kejseren om tillhörer" till Peterson, om "de stilla i landena" på 23 Sönd. e. Trin. Om någon Predikant hädan

efter får en oemotståndlig kallelse af inre känsla och yttre anledningar att på predikstolen framställa Sveriges lycka eller ett dermed likartadt ämne, så wore det önskeligt, att det skedde med stöd af någon Evangeliskt Predicop, t. ex. på 3 Sönd. i Fastan eller 23 S. e. Trinit. Önskeligast är likväl, att för Svenska hertan inskrändet af kärlet till Sverige, till dess jord och luftstreck, till dess Öfverhet och borgeliga inrättningar, högst föllan eller aldrig må finnas nödigt. Hr Morén har ansett sitt Nyårsdagsämne "böra wara wigtigt för sina åhörare, betraktade både såsom menniskor, medborgare och Christne". Rec. bör icke draga Predikantens noga beaktenskap med sina åhörare religiösa behof i twifwelsmål, men att författaren ej lika wäl känner sina Läsares, derom har Rec. af denna Predikans utgifsande blifwit öfvertygad.

— Predikan på Kyndelmessodagen Kongl. Slotts-kapellet 1813, om "en kristens önsningar och omtanke för en fridsam död" utmärker sig fördelaktigt bland de öfriga, i saken genom warmare känsla, i språket genom mera naturlighet, genom undwiskande af hufwudsfelet i närvarande Predikosamlings diction, nemligen af denna söka sinnrikhet, som förwandlar det hela till en samling af mer och mindre sammanhängande gåtor eller gnomer. Dock har Rec. ej kunnat förena äremnes- och apostropherna till "prunkande ärestoder", till "de yrande nöjen" m. m. med den andeliga stilens wärdighet. Äfwen wisar sig här för första, men icke för sista gången, en widtutswäfwande ordrilhet i uppdelningen, som dock, enligt all sund homiletik, utstakar ståndpunkter för Åhörarens tanke och dersöre äfwen i sin framställning bör wara enkel, kort och lättfattlig. I stället för detta långsträckt moment: (sid. 61, 62) "Mätte, när mitt lif nalkas slutet, inga twifwel störa mina saliga förhoppningar. Mätte det icke blifwa mig swårt, att tro på min bortflyttade andes fortsatta tillwarelse, och min återförening med

dem, jag älskat. Mätte jag icke förfäras för min Domare; utan kunna inslumra i den glädjefulla förtröstan, att Guds nåd sträcker sig äfwen till mig, att äfwen mina synder äro försontade!" borde Förf. helt enkelt uttryckt dessa fromma önsningar ungefärligen sålunda: "Mätte jag kunna tänka utan twifwel på min själs odödlighet och återförening med dem jag älskat och utan bäswan på min sista redögörelse och dom".

Wid predikans slut beder Predikanten: (s. 64) "Helige Förf. Nämna dig till oss, såsom fordom till Simeon". War det icke snarare twertom Simeon, som närnade sig till Jesus? Evangeliska berättelsen i Luc. 2 c. säger ju: "Och föräldrarne boro än barnet Jesum. Då tog Han (Simeon) honom (Jesum) i sin famn". Likaså närnade sig således Simeon till Jesum, och om något Jesu andeliga närmande till Simeon talar ej Evangelisten.

— "Onda menniskors dagligen förwärrade tillstånd" är Predikans net på 3:de Sönd. i Fastan Solna 1819. Sid. 74. "Wi kunne lifna lifwet, i dess början, wid en lysande högtidsal, full af det muntraste sällskap, de hufwaste nöjen. . . De och tanklös swärmar menniskan de första dagarna, de första ären igenom, utan möda och behymmer; roas allestädes, försöker allt och hoppas allt. Men då äldren gjort henne ryngre och gifwit henne sans, då faller det henne in, att se sig omkring uti det rum, der hon varit så lycklig; se sig omkring efter det muntra sällskap, som omgifsit henne. Swad ser hon? nästan en ödemark. Det ena nöjet har oförmärkt wifit bort efter det andra; den yra glädjen är förswunnen; det glädtiga stojet har laggt sig. Endast omsorger och wedermöddor wanka, såsom dunkla wältnader omkring henne i ensamheten. . . Står hon fördeswad, syndig, obenådad i den allwarsamma salen (?), hwad tröst är der att finna?" — Predikan på 5:te Sönd. i Fastan för Kongliga Hofswet 1817, är i högre stil affattad. Rec. måste åtminstone för sin del ensaldeligen ers

Fänna, att han mera gissar, än förstår wisa uttryck i förberedelsen. Till ingångspråk nyttjas Cyr. 25: 14, 15. Den som wis är, han är stor: men den, som fruktar Gud, öfwer honom är ingen. Därefter heter det: "Hade Syraf tänkt, såsom menniskor, i allmänhet, så hade han icke walt, till uttryck af mänsklig storhet, denna stilla, heliga låga, som tänd wid Gudomens eld, men utan näring derifrån, brinner jeuu och wälgörande, fastän matt, enslig och hemsk, såsom lampan i ett grafkor. Han hade då sökt sitt föremål inom det lusa, glada och bullersamma lifwets område". . . . Då Predikanten i det följande beskriver de "herliga, förwånande spår jorden framwisar" af menniskoandens storhet, säger han till bewis derpå: "Han har utur ewigheten nedhämtat den gudomliga Konstens tröst, att förljuswa sorglifwets tunga stunder". . . . Vidare: "Han (menniskoanden) har höjt den ensfilte, hos hwilken han innebott, öfwer des lycka och tid, intryckt hans personlighet i tusendes sinnen, i sammanlesnaden och i jorden". . . . Är det icke selagligt uttryckt i bilderna, dels att "nedhämta utur ewigheten", då ewigheten föreställes under liknelse af haf och djup, ej af höjd, dels att förljuswa det tunga? Hvad menas med den gudomliga Konstens tröst? eller: att menniskoanden intrycker en enskild stor mans personlighet i jorden? Detta allt lysar för Nec. med matt sken — för att nyttja Författarens egen bild; dock utan allt skämt, ty Nec. skämtar ej i heliga och allwarliga ting — såsom lampan i ett grafkor. Utvecklingen af sjelfwa ämnet: "Den, som Gud fruktar, öfwer honom är ingen" är lärorik. Men Försts försäl att wisa des samband med dagens Text (s. 81) är icke ett af de lyckligaste, ehuru böjligt ett dylikt universal-ämne, hwilket kan användas på hälften af årets Söndagar, lika wäl som på 5 Sönd. i Fastan, synes kunna wara i homiletens formande hand. — Utterligare följer på *Marias* (Maria?) *Behådelsedag* för

Hennes Majest Cafe-Drottningen 1818 en ästheticopractisk Predikan, textuel och wacker, der Predikanten betraktar "det gudliga sinnet, wid lifwets föränderliga och öwäntade händelser". — De 3:ne följande Predikningarne, alla på Långfredagen hållne för KrigsAcademien 1813, 1815 och 1817, den mellersta tillika för Kongl. Hofwet, hafwa wäsentliga brister. Atminstone är det Nec:s orubbliga öfwerlygelse, att på Långfredagen, Christenhetens stora Försoningshögtid, är all afwikelse från det höga, rika, outtömliga huswudämnet om Jesu försonande död, ej blott antihomiletisk, utan äfwen oförentlig med det christligt-religiösa sinnets både wäntan och behof. Att detta Långfredagens, som tillika är sjelfwa Christendomens central-ämne, betraktas nästan blott såsom i förbigående med en sidoblick i dessa 3:ne Predikningar, fördunklar helt och hållet det wärde de annars i några hänseenden ega. Första predikan, den bästa af de tre, har till ämne "de betraktelser öfwer sin förestående död, som (hwilla) en kristen anställer wid Jesu kors". När Nec. ser ett Predikämne börjas med: "de betraktelser" eller: "Några warningar", fruktar alltid Nec. att finna en fragmentarisk halfreligiös chria, en slags homiletisk Epopée, som liknar en gränslös öken med några få småtäcka oaser. En listlig eller oersaren Predikant är atminstone i fara att råka in uti en Labyrinth af swäfwande betraktelser, utan logisk hållning eller textuelt fäste. Hr Morén har här lyckligen undwifit denna irrwäg och fixerat sina synpunkter wid de 3:ne på korset döende. Med denna förhjenst i formen qwarstår dock det wäsentliga felet, att Predikanten fäster sina Åhöreres betraktelser huswudsakligast wid deras egen död, ej wid Jesu försonings död, till hwars minne högtiden är inwigd. Den andra Långfredags-Predikan har ett söga högtidligt ingångspråk: "När honom är wisshet" Job 12: 13 och en förberedelse, som kanske passas på sitt ställe, men icke här. Ty hwilken Christen wäntar,

än mer, hvem är på denna dag tillfridsställd genom talet om människowisshet, widsträckt och mångfaldig, som ibland allt annat wet "med verklighetens och inbillningens tillgångar skapa nöjen för våra sinnen", om "konstnären, som swärmar bland aningar" m. m., i stället för talet om Kristus den korsfäste, Guds kraft och Guds wisdom. Slutligen kommer dock Förf. till det resultat, att "wi hafwa be- höfwer, som menliga wissheten icke uppfyller"; att "hos Gud ensam är wisshet", samt på siffrone, att "i Jesu kors gafs sinnebild en af den fullbordade försoningen". Således sinnebild? Men Rec. förstår kanske icke Förf:s mening. Paulus Col. 1: 10. och på s. 11. talar ej om korset, såsom en sinnebild af den fullbordade försoningen, utan såsom dess under- pant och seger. Herrligt är denna Predikans ämne: "Jesu kors, en kristens wisshet"; men dess utförande har icke tillfridsställt Rec., emedan Förf:s åsikter äro vaga och icke gå på hufvudsaken, på den egentliga wisshet Jesu kors läver, försoningens behof, möjlighet, full- bordan och salighet. All annan wisshet, såsom t. ex. "att, i hvilken belägenhet som helst, finna tillfälle att göra det rätt och godt är", med allt sitt obestridliga värde, är dock underordnad denna högsta. — Huru Hr Morén i sin tredje LångfredagsPredikan funnat på ingångsspråkets ("kom, tog korset uppå dig och följ mig") och förberedelsens herrliga grundwal uppresa en så wanställd och osammanhängande byggnad uti sjelfwa afhandlingen, deröfwer har Rec. mycket förundrat sig. Han betrak- tar nemligen "det, som är oss närmast, det, som först räcker oss wälgerningarna af Frälsa- rens död". Detta är tydligen ett fruktlöst sträf- wande i konstlade ord, att med betydelsen af dagens högtid förena sitt ämne: Människowisshet, efter Jesu förebild. Wisshetligen är detta ämne högt och viktigt, men försöket att fätta det i inre sammanhang med den stora försoningsdagens idee, blir dock intet annat, än ett homiletiskt problem, som aldrig till-

fridsställande kan lösas, emedan i sjelfwa upp- giften ligger ett grundfel. Utvecklingen af äm- net har derföre helt och hållet misshätsats. Förf. upplöser 3:ne frågor: 1) hwad är men- niskowisshet efter Jesu förebild? Swar: "en sammansättning af beständigt föränderliga, of- ta oförutsedda, alltid osäkra händelser". Den- na synpunkt är en sammansättning af bestän- digt föränderliga, ofta oförutsedda, alltid osä- kra åsikter. Ty från sjelfwa uttrycket: Jesu förebild, kan ej söndras föreställningen af ett ethiskt-religiöst ideal, framskildt för menligt sträfswande att uppnå. Men uti Jesu jordiska lefnad, betraktad såsom en sammansättning af omvärlande och omwisa händelser, ligger ju ej det förebildliga för människors fria moraliska verksamhet, då Jesu och människors lif, från denna sida bestäddadt, ej står under människo- andens moraliskt-religiösa wälbe. Icke heller är det wäl denna Jesu lefnads blott jordiska del, om hvilken Petrus talar, när han säger, att "Christus låtit oss en efterdömelse, att wi skole efterfölja hans fotspår" 1 Pet. 2: 21. 2) hwad bör människowisshet vara? Swar: "en sammanhängande och sjelfständig verksam- het genom fasta föresatser och oförtrutet sträf- wande". Detta war nu den enda frågan, som, enligt ämnets ordalydelse och mening, skulle upplösas. Rec. hade önskat ett både i bokstaf och anda mera religiöst swar. Giff kommer en ny utvärt: 3) hwad kan men- niskowisshet blifwa? Swar: det "kan i sin ut- gång gifwa den herrligaste fullbordan åt haf- da (?) uppåt och den rikaste ersättning för gjorda uppföringar". Frågan är annars en af de widsträcktaste, ty möjligheternas werld är omätelig. Swarje af dessa trenne Lång- fredags-Predikningar slutas med ett Tal till Nattnards-Ungdom, om hvilken (sid. 142) säges, att den "ärnar för första gången utta- ga sin försäkran om försoning med Gud". Iolare och riktigare säges en Christen emot- taga eller söka denna försäkran. — Påsdags- gen Solna 1817, predikades öfwer "det

friskliga hjertats seger, genom kraften af Jesu uppståndelse". Utan att vara logiskt rigorist, kan man dock ogilla försarandet att i särskilda afdelningar åtskilja "styrkan att öfvervinna sitt naturliga förderf" och "förmågan att öfvervinna helgellsens swärigheter", då det naturliga förderfwet, såsom species, hör under helgellsens swärigheter. Underligt förefaller det dock att i samma moment förenas "helgellsens swärigheter" och "dödens fruktan". Denna sednare hade bort innefattas i den afdelning, som talar om "förmågan att öfvervinna alla det närvarande lifwets bekymmer", till hwilka äfwen dödens fruktan rätteligen hänföres. Såsom en sällsynt märkwardighet i en Predikan torde äfwen denna karakteristisk af qwinnor synas för många: "Desa lättörda, snarstrända wärelser, som wanligen darra wid blotta föreställningen utaf fara; hwilkas religa inbillning ser faror, och så der de icke finnas; hwilkas ömma känsla wåldföres utaf allt, som hemst och oangenämt är" (sid. 171). — Den trettonde och sista Predikan i denna Samling, på Annan dag Påst för Kongl. Hofwet 1816, framlägger "Grunderna för vårt hopp om ödblighet" med en tillfridsställande klarhet, sammanhang och värma. Om titelbladets påskrift: Första Samlingen betyder, att Författaren enar fortsätta, wore det önskligt, att han utwalde många Predikningar af lika art, som denna sistnämnda.

De rättelser Författaren sjelf anmärkt, äro blott fem. Rec. måste gifwa ett Bihang till dem. Sid. 20, äwara menniskor; läs: umbära. Sid. 35 säkra någons trefnad; läs: betrygga. Sid. 51, äwara känslor; läs: sakna. Sid. 54 och på flera ställen Kristens; läs: Christens. S. 55 derwid; läs: wid dem — förekommer ofta. S. 62 "Af alla våra önsknigar hwem är wigtigare, än denna?" läs: hwilken är m. m. S. 86 framwältra sina affigter; läs: befordra. S. 95 "Utom öf wältrare alt uti beständig rörelse"; läs; är allt m. m. Samma sida: "den för-

sigtige Sjömannen bärgar sig till en säker hamn" läs: räddar sig till m. m. S. 113, "Nå wäl" är förmodligen ett uttryck, som måste föras på den tankspredde Sättarens räkning. S. 124 "Men kunnen I då äwara Gud?" Detta verb: äwara måtte wara ett gammalt provincial-ord, kanske Bernländskt. Det synes betyda: sakna; umbära; wara utan; icke behöfwa m. m. Men ännu har det ej wunnit burflap i språket. Sid. 126 tidens ton; läs: tidens anda. Samma sida: ton; läs: sed. S. 141, r. 4, från slutet: honom. Har det affeende på: förs; så läs: det: förmodligen på: anledning; läs: den. Nu tyckes det affe Jesus, som och nämnes straxt förut, men Förf. kunde då ej nytja ordafsättet: begagna honom. S. 147, "taga detta förs af otwungna uppoffringar, af förföljelser utan händelystnad, lidande utan knot" Rec. förstår ej denna phras. Sid. 156. "För anden måste stotet böja och forma sig". I en ny upplaga kunde werbet: forma, utan förlust för meningen, borttagas. S. 157. "Till Gud måste Du (scilicet: taga Din tillflykt). Hos honom äro dygd och heder (!). S. 160 "flytingar bland öknens fluggor". Rec, inser ej, hwad bilden af öknens fluggor bör antyda. Wid sidd. 161 och 163 får man anledning till dessa frågor: Är det språkriktigt att säga: inflytelsen af ett steg, eller för tanken fattligt att gifwa hwarje steg sitt stöte? "hwarje steg bär mot Eder döden i sitt stöte".

Om Rec. wid sin nu slutade granskning; enligt sin önskan, synes gått till wäga med noggrann och sträng rättwisa, så har det stett med lit derföre, att det öfwerseende och den stonsambet man af medlidande någon gång bewiljar åt talanger, som aldrig kunna hinna öfwer medelmåttan, hade warit en förolämpning mot Hr Morén. Då han innehar en ämbetsplats, der hans både predikant-exempel och författare-auctoritet ofta leder till efterföljd, alltid fäster allmännare uppmärksamhet; så fordras med skäl, att af tretton Predik-

ningar, som utgifwas på trycket, flera, än tre, skola någorlunda bestå inför den rättvisa kriticens domstol.

Första Grunderna af Grekiska Språkläran för Begynnare, af L. Hammar sköld. Stoph. Hedmanska Boktr. 1818. 154 sid. 8:o och en Tabell.

(Forts. fr. No 34.)

Wid §. 5, 4) anmärkes att om en consonant är fördubblad, hör den förra till föregående stafwelsen, äfwen då det icke är någon af de flytande eller σ , t. ex. $\pi\sigma\sigma\tau\omega$. I samma §, momentet 5) undantages från sednare delen af regeln de ord, i hvilka en stum consonant står emellan twenne flytande, äfwen om den första (hos Förf. står mindre accurat den förra) är någon af dem, som ej kunna stå wid slutet af ett ord, t. ex. $\delta\mu\text{-}\epsilon\gamma\sigma\sigma\epsilon\iota$ ej $\delta\text{-}\mu\epsilon\gamma\sigma\sigma\epsilon\iota$, $\epsilon\pi\alpha\lambda\text{-}\nu\sigma\sigma\epsilon\iota$ m. m. Flere exempel hade här, som flerstädes annars, behöfts, för att göra regeln tydligare och sätta den lättare i minnet. I momentet 6) af samma § är exemplet illa waladt, ty man får först i följande § weta hwarföre ϵ elideras i $\epsilon\pi\lambda$. Lärjungen skulle annars kunna tycka att han enligt regeln likgerna kunde stafwa $\epsilon\pi\text{-}\tau\alpha\mu\mu\alpha$ som $\epsilon\pi\text{-}\tau\alpha\mu\mu\alpha$. Bättre exempel hade sammansättningar med $\epsilon\iota$, $\sigma\upsilon\upsilon$, o. st., hvilka ingen elision äro underkastade, kunnat lemna t. ex. $\epsilon\iota\text{-}\epsilon\mu\mu\iota$, $\sigma\upsilon\text{-}\nu\delta\delta\sigma$.

I §. 6, kallar Förf. Vokalförändringar, hwad han rigtigare bordt benämna: Fortsättning af läran om Vokalerna, eller dyl. ty af de 3 upptagna momm. är det endast c), som egentligen kan sägas handla om vokalförändringar. Genom bristande uppmärksamhet wid korrekturert är den motsvarande rubriken: Consonantförändringar i samma § alldeles

utlemmad. Hela denna lära tyckes i första elementerna af Grammatiken böra inskränkas till ganska få regler, såsom Doct. Dahl med mycket skäl gjort. Icke tillhör det Nybörjaren att undersöka huru verbernas enkla grundformer på ett eller annat sätt utwidgas. Detta förutsätter twertom en närmare bekantskap med språket, då han kommit så långt att han kan börja öfwerse des tillgångar. Icke eller kan man fordra att Lärjungen skulle läsa utantill denna långa lista på vokalernes contractioner, för att sedan på sina ställen i formerna använda dem. Twertom tror Rec. att läsningen af paradigmerna, i synnerhet af verba, måste förregå, för att sedermera med lätthet och tydlighet handleda honom att derifrån abstrahera reglerna. När t. ex. här anföres att $\sigma\eta$ blir $\sigma\iota$, och $\sigma\eta$ blir ω , huru skall han inse skillnaden mellan dem, förr än han sett de olika ställen der de förekomma? Rec. erkänner gerna att dessa ex. på contractioner af vokaler, hvilka Förf. anfört, äro temligen fullständiga. Dock kunna utan möda flere tilläggas, ty af $\sigma\eta$ blir ej endast ω utan och η t. ex. $\delta\eta\lambda\sigma\eta$, η ; af $\alpha\epsilon\iota$ blir och η t. ex. $\epsilon\alpha\epsilon\iota$, η ; af $\epsilon\alpha\upsilon$ ej blott $\epsilon\iota\upsilon$ utan och $\alpha\epsilon\iota$ t. ex. $\beta\sigma\phi\epsilon\alpha\upsilon$, $\alpha\epsilon\iota$. Detta exempel berättar också ofullständigheten af noten som är bifogad sidan 9, ty der borde äfwen i a declinationen wara upptagen. 4) af mom. c) hör egentligen tillhopa med slutet af mom. b), ty orsaken hwarföre α och ϵ bortfalla efter de uppräknade vokalerna, är just den, att de, efter de föregående långa, hafwa ett alltför swagt ljud, för att kunna höras. Wid mom. a) bör anm. att då sista meningen börjas med de orden: Af detta skäl, hade skälet tydligen bordt finnas uttryckt i det föregående. Mom. b) handlar om elision och syncope, ehuru alltför ofullständigt. Rec. hade här wäntat att på ett ställe funn hela läran om vokalernas sammansmältning ($\sigma\upsilon\upsilon\alpha\lambda\lambda\alpha\sigma\iota$), eller om krasis, elision, och aphæresis på engång afhandlad, åtminstone med så mycken widlöftighet, som i följande momentet äger rum rörande vokaler.

nas contraction. Förf. säger att $\pi\sigma\sigma$ aldrig i någon sammansättning förlorar sin vokal, och anför som exempel $\pi\sigma\sigma\epsilon\lambda\lambda\alpha\sigma$; men detta sammandrages ju ofta till $\pi\sigma\epsilon\lambda\lambda\alpha\sigma$. — Hvad den sednare delen af § 6, eller läran om consonantförändringarna beträffar, så kunde wiserligen ärfylligt derwid påminnas. Nec. will anse det hufwudsfalligaste. I mom. a) är regeln: Twenne omedelbart följande stafwelser begynna icke wanligen med en Aspirat m. m. så illa uttryckt, att undantagen derifrån blifwa nästan lika många, som de regels rätta exemplen. Den borde i stället heta: Om en enkel vokal inträder emellan en dubbel aspirat, så förwandlas den föregående af dessa aspirater till sin motsvarande tenuis. Ty olika aspirater undergå ej denna förändring, undantagande θ framför ϕ och χ . Den af Nec. uppgifna regel är wiserligen icke eller fri från undantog, dock är den mycket allmännare än Författarens. Följande consonantförändringar äro af Förf. alldeles utglömda. Om ett τ -ljud (τ , δ , θ) inträffar framför ett annat τ -ljud, så förwandlas det till σ , t. e. $\nu\sigma\tau\alpha\iota$ för $\nu\tau\tau\alpha\iota$. Ett τ -ljud framför μ förbytes också i σ , t. e. $\nu\sigma\mu\alpha\iota$ för $\nu\tau\mu\alpha\iota$. En stenbar motsägelse mellan momm. a) och b), men som har sin riktiga grund, kan för nybörjaren blifwa förwillande, då det på förra stället heter: "framför σ förwandlar sig oftast till σ ", och på det sednare: "bortfaller gerna framför σ " (tillägg framför ζ). Då den sednare regeln framwisar de flesta och oftast förekommande exemplen, hade det varit nödigt att anse något bewis på det förra, t. e. $\sigma\upsilon\sigma\tau\iota\lambda\alpha$, för att wisa att intet mistag här ägt rum.

Förf:s accentuationslära är oakadt sin förthet (det bifogade stycket om accenttecknens gagn hade utan affatnad kunnat wara borta) hade redig och temligen fullständig. Men då hwarje försök till accentuationens regelbindande hos lärjungen måste förutsätta något mera mögnad, och således denna lära endast påsar för den 2:dra kursen, så tror Nec. att Förf.

borde söka sig en princip för att derifrån sedan komma till de speciellare reglorna, hwarigenom de sätts sinsemellan ett närmare sammanhang än de nu äga. Hwarje stafwelse i ett ord har en egen betoning, högre (accentus acutus) eller lägre (accentus gravis). Stam- eller rotstafwelsen har ursprungligen den högre accenten, för att derigenom utmärka det öfwerwägande förhållande, som den har till de öfriga, hwilkas ton är lägre och swagare. Det tecken, som nyttjas för att utmärka denna lägre ton, utfättes dock endast i vissa fall, och då endast på första stafwelsen. Men fastän det icke finnes utsatt, får man dock ej tro att sådana icke accentuerade stafwelser äro alldeles tonlösa. Till och med de småord, som af gamla Grammatici kallades $\acute{\alpha}\tau\omicron\upsilon\alpha$ (Förf. har wid deras uppräknande utglömt $\acute{\alpha}$) äro det icke i sjelfwa werket. Då wid ordenas vidare utbildande nya stafwelser tillfogas framför eller efter stamordet, så erhålla dessa wanligen den högre accenten, emedan de just utmärka det närmare bestämmandet af begreppet. Från dessa enkla hufwudsatser kan accents läran utan swårighet utwecklas, och tillämpningen häraf till Förf:s regler är lätt att göra. Förf. har till prof på den högre och lägre accenten i Swenskan anført de begge orden Regel. Origtigt. Regel (hwarefter man handlar) ger ensamt prof på begge; ty den förra stafwelsen har den högre, och den sednare den lägre accenten. Ordet Regel (som man skuter för dörren) har deremot i sin första stafwelse circumflex, hwilken Förf. ganska riktigt säger beteckna ett sammansmältande af begge tonljuden. I 5:te regeln har ett litet mistag blifwit begånget. Kommer accenten efter sammandragning att hwila öfwer den sammandragna stafwelsen, så blir den circumflex endast så wida den föregående af de sammandragna stafwelserna förut acutus t. e. $\phi\acute{\iota}\lambda\epsilon\tau\omega$, sammandr. $\phi\acute{\iota}\lambda\epsilon\tau$. Men om den esters följande hade acutus, så får äfwen den contraherade acutus t. e. $\phi\acute{\iota}\lambda\epsilon\tau\omega$, sammandr. $\phi\acute{\iota}\lambda\epsilon\tau\omega$. (Förf. e. a. g.)

L i t e r a t u r - T i d n i n g.

N:o 39.

Lördagen den 30 September

1820

R e c e n s i o n e r:

Christendoms Frågor hörande till en inwertes Christendom efter innehållet af Doct. Lutheri Cateches, och nya kreaturets reglo Guds Ord, af Bernt Darin, Prost och Kyrkoherde i Sfraby och Brestads Församlingar. Förbättrad Uppslaga. Lund 1819. Berlingska Boktryckeriet. 194 sid. 8:o.

Förf. tillkännagifwer, att "desa frågor, som uppkommit efter några och trettio års ämbets tid, påsyfta i synnerhet tronens pånyttfödande och förnyande wälsignelse för Döpta af vår Herres och Frälsares döpselse", samt önskar, att "Han, som i sitt Dop öddelig af Gud inwigdes, förklarades och fullkomnades till Andans högsta Åmbete i Guds rike, måtte mer och mer, till Guds belåtes fullhet, förädlande döpa och med den Heliga Andan". Så widt uti denna önskan innefattas en önskan för unga Christnas undervisning och Församlingens uppbyggelse af denna Lärobok, fruktar

Rec., att i sjelfwa Bokens natur ligger ett öfverwinneligt hinder för denna önskans uppfyllande. Boken säges vara tryckt ett tusende, åttahundra och nitton år efter Christi börd, men wid läsningen känner man sig med smärta tillbakaflyttad i den forna Scholastikens högsta både begrepps-förwiring och språkförbistring. I en Catechetisk skrift wäntar man dock med skäl en enkel, lättfattlig och populär framställning af Christendomens herrligt konstlade grundfanningar, hämtade ur "nya kreaturets reglo Guds ord". *) Och hwad finner man? Rec. behöfwer blott citera. Sid. 45. "Hwad är i Guds Församling ett Christeligt ättenskap?" Swäret, utom ett bifogadt Weutrop, innehåller en omening af 19 rader och lyder sålunda: "Wår uppehållande gode Skapares fruktbara wårkstad, (?) genom förbindelse af en mans och en qwinnas ofstraffeliga kärlek till wårt dödeliga släktes bestånd; en

*) Recens. wif i förbigående anmärka, att, om detta behärliga ordasätt: "nya kreaturets reglo" är hämtadt och sammansatt af Gal. 6: 15, 16., så är både bopfogningen misslyckad och förklaringen exegetice origtig.

wärkstad, som efter fallet till vår upprättelse derutur, ibland Guds omförna folk genom Jesu mandoms alldräbeligaste affelse af den Helige Ande, för himmelen på jorden, omsider till tronens wälsignelse helig fullkomnades af Abrahams och Davids andeligen omförna säd, efter ordet, och af Guds döpta förbundsfolk ärkänd för den heligaste mennisklighetens ordning, bör hos dem, som wilja blifwa nya creatur i Christo allt mer tänka wishetens heliga kärlek, under stigande åtra, att af Christi Ande, genom andeliga omsfärelsens i Christo fullkomnade dop helgade, å sin sida föda Gudi en helig säd, som söker ett oförgängeligt och obesmittadt arf med Christo" — Ho förstår icke nu efter denna definition, hvad Äktenkap i Christelig betydelse är? — Ett ideal af oreda och förvirrande widlyftighet i erotematiskt hänseende framställer denna fråga sid. 97: "Om Jesus icke wore i menniskligt men högst omförnit Äktenkap genom helgade Föräldrar af den Helige Ande afad, hade då Paulus förklarad den uppståndne Kristus wara af Davids säd 2 Tim. 2: 8 eller Joseph till uppmuntran för äktenkap med Maria af Angelen hetat Davids Son Matth. 1: 20 eller Kristus låtit sig af Johannis Döparens Lärjungar kallas Josephs Son Joh. 1: 45, och då Johannis Embete war bygd på Esaiä Prophetia, Joh. 1: 23 måste han icke genom den Helige Ande hafwa förstått om Esaias (Esa. 7: 14) lofwat en omedelbar Immanuel els födelse eller ej och underwisat sina Lärjungar om det rätta?" Ingen menniska, som nyttjar till sin ledning allmänt antagen Grammatik och Logik, kan förstå denna Galimathias. Swaret är och lika blottadt på rediga begrepp. Men widare, sid. 98 "Är det genom menniskliga krafters helgande allena, i det omförnaste äktenkap, Immanuel är kommen i werlden och blefwen uppenbar?" "Nej förnämligast genom första fullkomliga öpnandet för menniskan till inwertes skapelse efter Guds beläte, af den himmelska Smörjelsens les-

wande wattukälla, Es. 41: 17, efter Angelens löfte till Jungfru Maria: Den heliga ande, m. m. Luc. 1: 35." Sid. 99. "War Jesu Moder både förr och efter Jesu födelse Jungfru?" Sw. "Ja, genom Andeliga Jungfruskapets och trolofningens fullkomlighet, som och af Guds Ande hos Joseph war stadgad, Upp. 14: 4. genom tro till Ingla: Wittnesbördet om Mariä fullhet af nåd och nådenes Ande till sitt äktenkap, hwartill han för egen del på Davids botsfärdiga sätt, utan uppsåt att öfwerigifwa äktenkapets förbund eller des uppfyllande i sinom tid, kände sig öwärdig före särskilda Änglatrösten: att det som aflades i Henne, war af den Helige Ande." Men Rec. trötnar att eskrifwa all denna samlade oduglighet. Här är desutom en mängd af särskilda tryckfel, hwilket icke är underligt, då Boken, i sin helhet, är det största Tryckfel Rec. någonsin sett. Rec. beklagar Catechumeni i Öfraby och Benestads Församlingar, om Prostén Darin catechetiserat efter denna sin Lärobok, wid hvars genomläsning man ofta är fallen för att tro, att man läser en Parodie öfwer någon gammal Cateches från 1500-talet. Boken innehåller 766 hufwudfrågor, emellan hwilka desutom äro inströdde, utan ordningsnummer, omkring 40 bisfrågor med sina swar, som skilja sig från de förra derigenom, att de äro inhölde i ett ännu djupare chaotiskt mörker, der ingen kan reda sig, som ej är inwigd i den secteriska Terminologien; ty tungomålet förräder allt för tydligt, hvars andas barn Författaren är. — Gud beware vår Literatur från sa kallade förbättrade upplagor af arbeten, som stöta all sund smak i språket och hwarje redigt förstånd, samt vår Kyrka och Religions- undervisning från allt uppenbart och hemligt gäckeri med de heligaste sanningar, och i synnerhet från Christendoms Läroböcker, genomsmittade af secterism, uppfyllda af förwridna, ochristliga religionsåsigter och framställda i det mest barbariska språk!

Första Grunderna af Grefiska Språkläran för Begynnare, af L. Hammarstedt. Stöckh. Hedmanska Boktr. 1818. 154 sid. 8:o och en Tabell.

(Fortf. fr. N:o 38.)

I §. 1. af Etymologien, sid. 20, 21, har Förf. gifvit en lång lista "på de ordentligaste Slagen af Derivata och Composita." Nec. har icke utan förundran deribland endast funnit Nomina. Skola Pronomina, Verba och Partiklar icke kunna hafva rum deribland? Äro icke *φίλος* af *φίλος*, *ἀναλω* af *ἀκω*, *ἐμδε* af *ἐμδ*, *μεγαλός* af *μέγας* ordentliga derivata? *μεγαλόφρονες*, *ἐμαυτά*, *παρῆν*, icke ordentliga composita? Nec. förmodade i början, då han såg denna fullständighet i uppräknandet af särskilda slags deriverade och componerade nomina, att han skulle finna samma utförlighet använd vid de följande partes orationis. Sådant är likväl icke förhållandet. Denna lista är således ämnad att vara fullständig, men då hon i själfwa verket icke är det, så kan Nec. icke på annat sätt för sig förklara detta, än att en del af §. genom vårdslöshet blifvit utelutten wid tryckningen. Dock anser han detta för så liten förlust för arbetet, att han snarare önskat, att de mesta öfriga exemplen såsom onödiga blifvit utelutna, och endast så många bibehållna som behöfts för att visa, att Grefiskan i derivationer och sammanfästningar följer samma analogi som Swenskan.

Sid. 23. §. 5. Säsom exempel på slägt-namn (Patronymica) har Förf. anført det enda *Διακίδης*, son af *Διακός*. Men då deras bruk är så wanligt i Grefiskan, i synnerhet hos Homerus, och deras former så litet varierande, hade Nec. önskat att finna alla upptagna. Masc. *-ίδης*, (*-αδης*, *-ιδης*) och *-ιδω*. Fem. *-ιδας*, och *-ων*, (*-ωνης*, *-ων*). Detta hade varit så mycket nyttigare, som lärjungen derigenom erhållit förklaring på dessa äfwen hos Latinska Poeter ofta förekommande former. Nec. är

wiserligen ense med Förf. deri, att kändedom af latinen icke bör förutsättas wid utarbetandet af en Grefisk Grammatica. Men så länge Latinen i undervisningen i allmänhet föregår Grefiskan, torde det icke vara utan nytta, att understundom derpå göra afseende. — I samma §. har Förf. melat wisa "huru homina appellativa ofta genom ändelsen utmärka något wist slag af de objecter som de beteckna". De flesta här upptagna klaser och ändelser äro äfwen väl waldade. Men wid klafen 2) torde med skäl åtskilligt kunna påminnas. Regeln lyder således: "*μα* liksom ändelsen *m*, *t*, i Swenskan utmärker Werkan, producten af en verkande person t. ex. *κρῖμα*, dom; *τεγμα*, arbet." Parallellismen med ändelserna *m*, *t*, i Swenskan är icke särdeles upplysande, ty ganska få af de många exempel, som höra under denna klass, hafwa i Swenskan dessa ändelser. Besynnerligt förefaller det att se att en af de aldra allmännaste klaser af ändelser här blifwit förbigången, nemligen ändelsen *ois*. Nec. tror att regeln skulle i alla afseenden wunnit om den haft följande form: ändelsen *ois* utmärker handling, verkande, och *μα* produkt, werkan; t. ex. *κρῖσις*, *κρῖμα*, *ποιησις*, *ποιημα*, *μαθησις*, *μαθημα*, o. m. fl. Nec. känner ej hwad auctoritet författaren har för ordet *τεγμα*. Det synes vara affkrifwet efter Dahl, der det äfwen läses sid. 155, troligen genom tryckfel. Egentligen borde det heta *τεγμα* af samma stam, som det på samma ställe upptagna *τευξίς* (af *τευξω*); men äfwen detta ord har ej någon säker auctoritet. Hos Dahl, l. c. är denna regel ännu fullständigare derigenom, att han äfwen upptagit ändelsen *ow*, verkande, (persona agens). I mom. 3) är *δικαστήριον* upptaget under ändelsen *ow*, såsom utmärkande ställe. I mom. 5) deremot ändelsen *τηριον* såsom utmärkande redskap, medel, utan någon förde exempel, ehuru Dahl har *ἀντηγήριον* öskat. Det hade varit så mycket nödwändigare att här ej spara exempel, som nybörjare

ren annars kunde tro att endera wore oriktig. Ordet *νεότης*, hade kunnat tjena till exempel wid begge dessa klaser. Förf. tyckes i detta stycke hafwa följt Dahl. Atminstone har han ej tillagt mer än en ändelse os, såsom utmärkande stånd, syftla, besattning. Då utom den ansenliga mängden af neutra på os äfwen en mängd masculina och feminina med denna ändelse från regeln undantagas, torde winsten af detta tillägg ej särdeles högt böra uppskattas. Två klaser af ändelser, som finnas upptagna hos Dahl, har deremot Förf. aldeles uteslutit, af hwilka den ena, diminutivernas ändelser, så mycket mindre bordt saknas, som deras bruk i Grekiskan är så wanligt. Rec. tror derföre att om äfwen alla de öfriga klaserne, utan någon förlust för begynnaren, blifwit uteslutna, så hade det dock varit angeläget att just denna uteslutna blifwit upptagna. Så mycket större är då felet att förbigå den, då mycket annat mindre nödmändigt erhållit plats.

(Satsfätn. följer.)

Familj-Gåfwan eller Stycken, egnade åt högtidligheter inom Familjerna, jemte andra Bitterhets-Försök, af E. E. U. Christianstad, Cedergréen, 1819. 454 sid. 8:o.

Det gifwes wäl i allmänhet ingen ofruktbarare och wanfligare hufvudsättning för Skalden än författandet af Namnsdags-, Födelsedags eller lika tillfällighetsverser, ty för ett läsbart poem fordras ett ämne, som icke blott lifligt intresserar Skalden, utan äfwen af honom kan uppböjas och erhålla intresse för Allmänheten. Nu händer wäl stundom att ett sådant tillfälle kan hos en inskränkt familjrets wäcka några warmare känslor, men att för ett

sådant lappri som en Namnsdag etc. kunna intressera en läsande allmänhet, det anser Rec. som ett det swåraste poetiska problem. Den föreställde person kan wäl finna sig road af att se sitt namn brinna uti transparent, att blifwa bekransad med myrten eller lager, och i närvaro af wänner och bekanta samt traktens Herrskaper besjungas såsom Apollos Son och Gunstling, bygdens Far eller Mor, en ädel Man, landets skönaste tärna m. m. Ännu mera smickrande måste det vara att se detta tryckt med swart på hwitt för sig. Äfwen kunna de som deltagit uti festerna, med nöje genomläsa dessa stycken, icke för poesien egen skuld, utan emedan de derwid påminna sig de nöjen de derwid njutit, och mången matrona med wälbehag erinras om den tiden då hon helsades för Flora, Venus, Hebe etc. Men en läsare som ej känner de föreställde personerna, och till och med en sådan, måste nödwändigt snart gäspa åt de gamla utsitna arctigheterna, som man nästan kan utantill förut. Härtill kommer att med all aktning för de personer, hwilkas högtider firas, man ändå måste smickra och berömma temligen öfwerdrifwit om det skall klinga något, och det är nästan att wäldföra så wäl barnens som föräldrarnas blygsamhet, att låta de färra inför ett församladt sällskap uti hyperboler och rim framdeclamera de känslor, som wäl kanske finnas i deras hjertan, men blott då och då i förtroliga ögonblick frambyta och utgjuta sig i så och afbrutna ord. Debutant har aldrig Rec. kunnat familjarisera sig med ideen, att så der periodiskt på Namns- och Födelsedagar utgjuta sitt hjerta, liksom man på wisa beständigtider mångenstädes aftappar Nilens watten.

Den här ifrågawarande Skriften, Familj-gåfwan, är till hela sin ansenliga volume fylld af ofwanomförmälte tillfällighetsfram. Författarinnan (ty i företalet ger hon sig som sådan tillkänna), har ej mäktat öfwerwinna de swårigheter, som så oundwiltigt måste möta på den bana hon walt, och oakadt ett lätt språk

och temligen ledig versification blifwa hennes stycken ganska långtrådiga.

Bokens innehåll är: 1) Dramatiserade Stycken. 2) Verser i blandade ämnen. 3) Namns- och Födelse Dags Sånger. 4) Bröllopssånger. 5) Grafskrifter. 6) Twenne Dramer.

1) Dramatiserade Stycken, till firande af Namns- Födelsedags- Bröllops- Examens- Fester etc. Dessa äro enkligt de minst lyckade i hela samlingen. De äro skrifna i Operetteform, spådade med en mängd gratulations- och artighetsverser, satta till någon gammal bruklig melodi. Som prof må meddelas de första stropher, som finnas i samlingen. De sjungas af några Pensionärer wid tillredandet af en fest efter slutad examen.

Mel. Solen glimmar blank etc.

Vi ska' lustigt dansa om —

Snipp, snapp, snorum:

Ad! om bara spelman kom —

Hej, cackhelorum.

Vi ska' dansa du och jag,

Fröjda oss på denna dag,

Lyda endast nöjets lag —

Colleri cum colorum.

Också i vår glada dans —

Snipp, snapp, snorum;

Ska' wi säa oss en frans,

Hej, cackhelorum.

Den wi åt Magistern ge,

Att han må vår vänskap se,

Sedan hurra, ett tu tre —

Colleri cum colorum.

Rec. anser alla reflexioner häröfver öfverflödiga: han försäkrar blott, att allt det öfriga har, hwart efter sin art, starkt syfttyde af dessa profbitar. Det härdsmlästa af allt är dock, att se den Deliska Guden nedryckas från Hindens lagerkrönta höjder och Camenernas sånger, för att efter slutad examen, der piltarne kanske läst några stycken ut

Cornelius samt explicerat Calypso ne pouvoit se consolert, tacka dem för deras slit, gratulera dem öfver deras framsteg, samt slutligen föra dem i procession till Magistern, liksom klockaren anför Chorgossarna mid ett liftåg, och då höra honom, Lyrans Gud, qwäda på melodien Ensam i min låga koja: eller Minerva sjungande 7 hustrur wilken 7 förså, en uppmuntran åt gossarne att läsa öfver deras läror.

2) Verser i blandade ämnen Häribland träffar man en och annan hyelig Charad, flere smånätta stycken, t. ex. Wisa, p. 196: Wären! Wären! p. 289, m. fl., af hvilka i synnerhet det sistnämnde utmärker sig ganska fördelaktigt.

3) Namns- och Födelsedags- Sånger. 4) Bröllopssånger. 5) Grafskrifter. Angående dessa will Rec. blott afskrifwa Författarinnans eget omdöme, att de äga "blott ett relativt och momentelt värde".

Till slutet följa twenne Dramer: Grafwen, eller den uppståndne Allstären, i tre Acter, och Den straffade Grymheten eller Görsoningen i dden, i två Acter. Ehuru mycket kan inwändas mot dessa twenne stycken, så wäl i afseende på plan som stil, så hafwa de dock handling samt ett stek af dramatiskt lif och intresse. Detta gäller i synnerhet om den förstnämde bland dem, hwilken dock skadas af Fröken Emmas mäta känslösamma karakter.

Ehuru det synes kanske ohemult att beswära ett Fruntimmer med Grammatikan, kan Rec. ej aldeles med tyfnad förbigå de språksfel, hvilka här till ett icke ringa antal finnas. I synnerhet har Författarinnan den stötande owanor, att oaktadt nominativen är pluralis sätta verbum i singularis; t. ex. "sic (singo) wi". — "wi blir (bli; blifwa)" — "De framsteg pryder (pryda)" etc. etc. Wäst obehagligt är wäl detta, då det synes häröra från behof af rim, t. ex. "De nycker, som . . . trycker (trycka)" — "tårar . . . sårar (sära)" etc.

Andra person i pluralis af verberna har äfwen varit vår Författarinna en föresten. An mindre har hon känt skillnaden mellan den verbala constructionen efter *J* och efter *Ni*. An slutar hon den på a t. ex. "Ni undandra-ga (drager)" — "Ni sakna (saknen)" — än på ar t. ex. "J som har (hafwen), — "Ni sakna (saknen)" — och blott sällan hittar hon på den rätta flexionen. Äfwen den orthogra-phiska delen af Grammatican har Författarin-nan försummat. Hon stafsvar "fiskhof, fant, skuter, menn, korra" etc. i st. för fiskhåf, (af hafwa, hafwa), fann, skuter, menn, skä-ra (substantivum af skära).

Om Rec. å ena sidan icke tror förhafse verk vara någon vinst för vår literatur, så anser han det också å andra sidan såsom gan-ska ofskadligt och menlöft; ty öfverallt fram-lisa godhet och wälmening, och om den bana Författarinnan walt, icke fört till Delierns och Pieridernas ynnest, så har den i des stäl-le säkert förwärfwat henne alla bekantas wän-skap och kärlek. Men att Författarinnan tror sig genom utgifwandet af dessa arbeten kunna bidraga till små familjefester (i hwilket asse-ende hon äfwen kallat dem Familjgäfwan), an-ser Rec. som en misräkning, ty wanligtwis finnes uti hwarje familj alltid någon Infor-mator, gammal Onkel eller Tant, som kan sammanskrifwa ungefär likaså goda verser, och det lilla behag en sådan sång skulle äga, för-lorar den helt och hållet derigenom att den är lånad, ty hjertat will ej uttrycka sig efter for-mulär. Desutom är det förnedrande för Förf. att på detta sätt liksom ställa sig i bredd med författarne på Carl Nybergs tryckeri, hwilka äfwen sammanskrifwa gratulations-formulärer för Namns-, Nyårs- och Födelsedagar, hwilka man köper för 6 s. stycket, skrifwer sedan dit namn och datum, och affänder till beständ ert.

Capitaine Maxwells Resa på Gula Hafwet, längs kusterne af Corea och öarne Liu-tchiu; jemte berättelse om des skeppsbrott uti Gasparfund, då Engelska Ambassaden på återresan ifrån Cina war ombord på skeppet Alceft; beskrifwen af John MacLeod, Besättningens Läkare. Öf-wers. från Franskan. Upsala, Palmblad & C., 1820. 168 sid. 8:vo.

Man känner, att Engelmännen, sedan deras ambasad till Chinesiska hofwet under Lord Macartney i början af 1790-talet full-komligt mishandats, år 1816 woro omtänkte att föranstalta en ny, anford af Lord Am-herst, hwilken dock erhöil en lika olycklig ut-gång. Den Resa, som här anmäles, är ett utdrag af denna beskicknings resa till floden Peiho, samt skeppet Alcefts widare fart längs chinesiska kusten till Canton, der Ambassadören åter steg om bord, sedan han slutat sin be-skickning wid hofwet och genomrest China till lands, samt skeppets widare återfärd till Eng-land. Den 9 Febr. 1816 hisades segel wid Spithead; man antrade redan d. 12 wid Mar-dera och d. 16 Mars wid San Sebastian i Brasilien. Den 31 Mars lemnade man åter amerikanska kusten, ankom d. 18 April till Tasselberget wid Goda Hopps Udden, och dröjde der till d. 6 Maj. Ankomst till Java d. 8 Juni, och d. 26 Juli till mynningen af Peiho. Sedan Lord Amherst d. 9 Aug. stig-it i land, asseglade Alceft åt norr, och fick snart den stora Muren i sigte. "Man såg den-na ofantliga förmur likasom uppstiga ur haf-wet, och gå öfwer det första lägre berget; den sträcke sig sedan på högra sidan om öf och med en sned riktning till spetsen af det andra berget, och än widare till det tredje som war något högre än de förra. Sluteligen syntes den öfvergå äfwen det fjerde ber-get, som war högst och längst aflägst ifrån öf. Mynen af detta förwånande stormverk, som i 20 sekler blifwit ansedt såsom ett af werks

dens förnämsta under, wäckte hos oss en känsla, som blef så mycket lifligare, ju mera owanligt det war att erfara den om bord på en Engelsk fregatt. Antingen man nu betraktar denna mur såsom ett förnämmande bemandande af människofskiten, eller såsom ett monument upprest genom en dåraktig möda, förblifwer den likwäl alltid ett föremål, som måste ingifwa förwåning, ej allenast för sin omätliga sträckning, utan och för sin stora ålder; och den har så sällan warit ett föremål för Europeers granskning, att nyfikenheten fann sig tillfredsställd genom blotta betraktandet på detta afstånd. Afstonden derpå ankommo de seglande till kusten af det Chinesiska Tatariet, hvars invånare beskrifwas. Man upptäcker en öflock, som fick namn af Sir James Halls öar; seglar längs utmed halfön Korea, hwilfens kuster man äfwen på de bästa chartor sann oriktigt tecknade, samt ankommer till Liutschiu öarna. De underrättelser som meddelas öfwer dessa sällan besökta öar i detta och följ. cap. äro högst intressanta för Geographien. Förut woro de endast kända genom Gaubils beskrifning i Lettr. éditiant. T. XIII. nya uppl., samt af Forskers öfwersatte och meddelade i 10de Del. af Sprengel's Beytr. 3. Völker- u. Länderkunde. Gaubils beskrifning är sjelf en öfversättning från en chinesisk resbeskrifning, hvars författare, såsom Kejsar Kanghi's ambassadör, besökt dessa öar. Capit. Droughton landade efter sitt skeppsbrott på en af dem, och hans anmärkningar bekräfta till större delen de chinesiska uppgifterna. Det hufwudsakligaste hwad man genom dessa äldre skildringar erfår består i följande: Nordost från Formosa, mellan Japan och Philippinerna är denna skärgård belägen, som består af 36 öar af hwilka Liutschiu är den största och ger sitt namn åt hela floaden. Marken är ganska fruktbar: man träffar der bland Chinas och Japans frukter och trädslag, äfwen sådana produkter som höra under Indiens himmel, såsom socker, ingefära och peppar; i samma

trakter ser man tallar wära bredwid ananas, pilang, lager, eben: och flera ädla färgträd. Af djur-riket: hästar, får, oxar, gäfs, ankor, duswor och påfåglar; silkesmaskar och bien; ur hafwet fångas wärter, hwaraf mattor och kläder tillverkas; Földpaddor, perlsnäckor, koraller och muslor, som med stor fördel säljas åt China och Japan. Föröfrigt sela icke salt, swafwel, koppar och tenn.

Alla dessa öar lyda under en enda Konung, som skall wara skattskyldig under China. Så berättat åtminstone Chineserne sjelfwe, men det är swårt att inse de skal, som skulle förstå denne förste att gifwa sig under en monarch, som icke äger en flotta. Invånarne höra till de mest bildade i Asien: af hwilken hufwudstam, är obekant. Tre språk talas, af hwilka intet liknar chinesiskan eller japaniskan, de lärde studera dock chinesiska litteraturen; religionen är den lamaiska: de afledne fäderna dyrkas liksom i China. Liken brännas, men benen förwaras. Man tillverkar papper, waspen, goda metallarbeten, och skepp af bättre inrättning än deras grannars både i norr och i wester. Staten är wäl befolkad och har en ordentlig organisation, tribunaler, arfadel och flera castor. Konungens inkomster skola wara betydliga; fastän inga tullar gifwas. Invånarne äro lika arbetsamma och konsthändige som Chineserne, men tillika gästfria, öppna, redlige, sällskaplige och älskare af glada tidsfördrif. I sanning är det undranswärdt, att dessa fruktbara och rika öar hittills kunnat, till invånarnes lycka, blifwa Europeerne obekanta.

Om man med detta jemför hwad som här öfwer dessa öar meddelas i 3:de och 4:de cap., skall man wärdera rikhaltigheten af Cap. Maxwells notiser. Deremot innehålla hans underrättelser om Chinesernes lagar, religion, regering, musik, ceremonier, barnamord ingenting som ej förut är bekant, men bekräfta det redan kända. Liksom den Macartney'ska am-

Andra person i pluralis af verberna har äfwen varit vår Författarinna en stöfsten. An mindre har hon kunnit skillnaden mellan den verbala constructionen efter *J* och efter *Ti*. An slutar hon den på a t. ex. "Ni undandra: ga (drager)" — "Ni sakna (saknen)" — än på ar t. ex. "J som har (hafwen)", — "Ni sakna (saknen)" — och blott sällan hittar hon på den rätta flexionen. Äfwen den orthogra: phiska delen af Grammatican har Författarin: nan försummat. Hon staswar "fiskhof, fant, skuter, monn, korra" etc. i st. för "fiskhåf, (af hafwa, hafwa), fann, skuter, männ, skå: ra (substantivum af skåra).

Om Rec. å ena sidan icke tror förhafde verk vara någon minst för vår literatur, så anser han det också å andra sidan såsom gan: ska ofskadligt och menlöft; ty öfwerallt fram: lysa godhet och wälmening, och om den bana Författarinnan walt, icke fört till Delierens och Pieridernas ynnest, så har den i des stäl: le säkert förwärfwat henne alla bekantas wän: skap och kärlek. Men att Författarinnan tror sig genom utgifwandet af dessa arbeten kunna bidraga till små familjefester (i hwilket affen: de hon äfwen kallat dem Familjgäswan), an: ser Rec. som en misräkning, ty wanligtwis finnes uti hwarje familj alltid någon Infor: mator, gammal Onkel eller Tant, som kan sammanskrifwa ungefär likaså goda verser, och det lilla behag en sådan sång skulle äga, för: lorar den helt och hållit derigenom att den är lånad, ty hjertat will ej uttrycka sig efter for: mulär. Desutom är det förnedrande för Förf. att på detta sätt liksom ställa sig i bredd med författarne på Carl Nybergs tryckeri, hwilka äfwen sammanskrifwa gratulations: formulärer för Namns-, Nyårs- och Födelsedagar, hwilka man köper för 6 s. stycket, skrifer sedan dit namn och datum, och affänder till bestämd ort.

Capitaine Marwells Resa på Gula Hafwet, längs kusterne af Corea och därne Lur: tchiu; jemte berättelse om des skeppsbrott uti Gasparfund, då Engelska Ambafaden på återresan ifrån Cina war ombord på skeppet Alcest; beskrifwen af John MacLeod, Besätningens Läcare. Öf: wers. från Franskan. Upsala, Palmblad & C., 1820. 168 sidd. 8:wo.

Man känner, att Engelsmännen, sedan deras ambafad till Chinesiska hofwet under Lord Macartney i början af 1790-talet full: komligt mislyckats, år 1816 woro omtänkte att föransalta en ny, anford af Lord Am: herst, hwilken dock erhöil en lika olycklig ut: gång. Den Resa, som här anmäles, är ett utdrag af denna beskicknings resa till floden Peiho, samt skeppet Alcests vidare fart längs chinesiska kusten till Canton, der Ambafadören åter steg om bord, sedan han slutat sin be: skickning wid hofwet och genomrest China till lands, samt skeppets vidare återfärd till Eng: land. Den 9 Febr. 1816 hisades segel wid Spithead; man ankrade redan d. 18 wid Ma: dera och d. 16 Mars wid San Sebastian i Brasilien. Den 31 Mars lemnade man åter amerikanska kusten, ankom d. 18 April till Taffelberget wid Goda Hopps Udden, och dröjde der till d. 6 Maj. Ankomst till Java d. 8 Juni, och d. 26 Juli till mynningen af Peiho. Sedan Lord Amherst ått norr, och fick snart den stora Muren i sigte. "Man såg den: na ofantliga förmur likasom uppstiga ur haf: wet, och gå öfwer det första lägre berget; den sträkte sig sedan på högra sidan om öf och med en sned rigtning till spetsen af det andra berget, och än vidare till det tredje som war något högre än de förra. Slutelig: gen syntes den öfwergå äfwen det fjerde ber: get, som war högst och längst aflägsset ifrån öf. Wsynen af detta förwånande storverk, som i 20 sekler blifwit ansedt såsom ett af werks

dens förnämsta under, väckte hos oss en känsla, som blef så mycket lifligare, ju mera oöwanligt det war att erfara den om bord på en Engelsk fregatt. Antingen man nu betraktar denna mur såsom ett förwånande bemödande af människofliten, eller såsom ett monument upprett genom en dåraktig möda, förblifwer den likwäl alltid ett föremål, som måste ingifwa förwåning, ej allenast för sin omätliga sträckning, utan också för sin stora ålder; och den har så sällan warit ett föremål för Europeers granskning, att nyfikenheten fann sig tillfredsställd genom blotta betraktandet på detta afstånd. Afstegen derpå ankommo de seglande till kusten af det Chinesiska Satariet, hvars invånare beskrifwas. Man upptäcker en öflock, som sigt namn af Sir James Halls var; seglar längs utmed halfön Korea, hwilken kuster man äfwen på de bästa chartor fann oriktigt tecknade, samt ankommer till Lintchiu-värna. De underrättelser som meddelas öfwer dessa sällan besökta öar i detta och följande äro högt intressanta för Geographien. Förut woro de endast kände genom Gaubils beskrifning i Lettr. edifiant. T. XIII. nya uppl. samt af Forskers öfversatte och meddelade i 10de Del. af Sprengel's Beytr. 3. Bölker; u. Länderkunde. Gaubils beskrifning är sjelf en öfversättning från en chinesisk resbeskrifning, hvars författare, såsom Kejsar Kanghi's ambasadör, besökt dessa öar. Capit. Broughton landade efter sitt skeppsbrott på en af dem, och hans anmärkingar bekräfta till större delen de chinesiska uppgifterna. Det huswudsaktigaste hwad man genom dessa äldre skilningar erfar består i följande: Nordost från Formosa, mellan Japan och Philippinerna är denna skärgård belägen, som består af 36 öar af hwilka Lintchiu är den största och ger sitt namn åt hela floren. Marken är ganska fruktbar; man träffar der bland Chinas och Japans frukter och träslag, äfwen sådana produkter som höra under Indiens himmel, såsom socker, ingefära och peppar; i samma

träcker ser man tallar wära bredwid ananas, pifång, lager, eben; och flera ädla färgträd. Af djurriket: hästar, får, orar, gäfs, ankor, duswor och påfåglar; silkesmaskar och bien; ur hafwet fångas wärter, hwaraf mattor och kläder tillverkas; Földpaddor, perlmästar, koraller och muslor, som med stor fördel säljas åt China och Japan. Föröfrigt fela icke salt, swafwel, koppar och tenn.

Alla dessa öar lyda under en enda Konung, som skall wara statskyldig under China. Så berättas åtminstone Chineserne sjelfwe, men det är swårt att inse de skal, som skulle förmå denne förste att gifwa sig under en monark, som icke äger en flotta. Invånarne höra till de mest bildade i Asien: af hwilken huswudstäm, är obekant. Tre språk talas, af hwilka intet liknar chinesiskan eller japaniskan, de lärde studera dock chinesiska literaturen; religionen är den lamaiska: de afledne fäderna dyrkas liksom i China. Liken brännas, men benen förwaras. Man tillverkar papper, wäpnen, goda metallarbeten, och skepp af bättre inrättning än deras grannars både i norr och i wester. Staten är wäl befolkad och har en ordentlig organisation, tribunaler, arfadel och flera castor. Konungens inkomster skola wara betydliga; fastän inga tullar gifwas. Invånarne äro lika arbetsamma och konsthändige som Chineserne, men tillika gästfria, öppna, redliga, sällskaplige och älskare af glada tidsfördrif. I samning är det undranswärdt, att dessa fruktbara och rika öar hittills kunnat, till invånarnes lycka, blifwa Europeerne obekanta.

Om man med detta jemför hwad som här öfwer dessa öar meddelas i 3:de och 4:de cap. skall man wärdera rikhaltigheten af Cap. Maxwells notiser. Deremot innehålla hans underrättelser om Chinesernes lagar, religion, regering, musik, ceremonier, barnamord ingen ting som ej förut är bekant, men bekräfta det redan kända. Liksom den Macartney'ska am-

basaden, Krusenstern och i allmänhet alla se-
nare resande, wisar sig vår Förf. icke såsom
någon beundrare af detta folk, hwilket fordom
af Jesuiterne så mycket upphöjdes. Efter af-
resan från Canton, besökte våra resande Ma-
nilla, i anledning hwaraf några anmärkingar
meddelas öfwer de Philippinska öarna; ledo
skrypsbrott i Gaspars sund, hwarifrån de ef-
ter åtskilliga utståndna faror och äfwenlyr råd-
dade sig till Batavia. Javas nyaste tillstånd,
och öns återlemnande till Holländarne. Förf.
påstår att denna ö, wid dess eröfring af En-
gelsmännen år 1811 befann sig i ett högst
eländigt stic, men att det nya styrelsesättet
betydligt ändrade sakernas ställning och ihyn-
nerhet förbättrade iusfödingarnes belägenhet.
”Bruket war att med wåld twinga dem till
att göra dagsverken wid offentliga arbeten,
utan att betala dem något, eller åtminstone
för ganska liten aflöning. Äfwen så ålades de
att anskaffa wisja förråd af lifsmedel, som of-
ta skulle hafwa utgjort mera än deras för-
lemnade. Deras näringsgrenar beständes af
den Holländska Monopolisten. — Nu deremot
affkaffades alla twångsarbeten och man lyhelt
satte sig utan twång med odlingen af de pro-
dukter som lemnade största winsten. Följden
war att Javanerne använde mångdubblad häg
wid produktionen, då de fingo sjelfwe draga
winst deraf. De publika inkomsterne iungo
af en måttlig beskattning på all egendom, med
blott få undantag, som ej genast kunde upp-
häfwas. Man öfwerlemnade åt distrikternes
Rajahs att upptaga allmänna afgifterna, utan
de förhatliga utwägar som förut blifwit dertill
begagnade, och anförtrodde dem lagspinningen
ander lämpligt öfwerinseende, sedan stadgarna
sjelfwe undergått myden jemtning. Torturen
affkaffades och verktygen dertill blefwo, upp-
brände på en offentlig plats. De Sineser,
som af Holländarne blifwit begagnade till att
indriswa skatten, och som ägde en särdeles för-

måga att pressa folket, blefwo dels afbandade
dels satte under den närmaste uppsigt af engel-
ska residenterna.” Återresan till England.
Två owanliga passagerare om bord på Casar:
en Orang Outang och en Boa constrictor.
Man har förut på swenska, i Journalisten,
läst en beskrifning öfwer denna gigantiska orm,
som angriper och slukar sjelfwa tigern. Den,
som här hemfördes till Europa, erhöill wanli-
gen till diner'n en get. ”Island fick han en
anka till desert; likwäl återkommo dessa mid-
dagsmåltider ej oftare än hwar tredje eller
fjerde wecka. Det matsförråd, som man med
sticket för hans räkning, och utgjordes af sex
st. getter, war beräknadt för 5 månader. Re-
dan i början af resan wisade han sin sticlighet
wid en publik spisning på däck, dit han blif-
wit upphämtad i sin bur.” Skillingen af hans
sätt att njuta detta rof är rysligt intressant.
Ankomst till Helena. Samtal med Buonas
parte. Ankomst till England.

Öfwerfattningen, så widt Nec. kan dö-
ma utan att känna originalet, synes wara cor-
rekt, men man träffar här åtskilliga gallicis-
mer, äfwen som flera öfwersatta ord, hwilka
lätt hade kunnat utbytas mot swenska.

Rättelser:

Sid. 549 rad. 27 och 28 står: ursprun-
liga, läs: ursprungligen. — S. 550 r. 2
nedifrån st. häglomma det oändliga, l. det
häglomma oändliga. — S. 552 r. 19 st. Mir-
nirsför, l. Skirnirsför. — S. 553 r. 23 st.
mellan, l. mellem — S. 555 r. 34 st. bör-
ja, l. böra. — S. 556 r. 10 st. sättas, l.
fattas. — S. 564 r. 30 st. werksystem, l.
werlds-system. — S. 568 r. 13 och 14 st.
Bils och Hjuhes, l. Biles och Hwites. —
S. 569 r. 16 st. Fjölhall, l. Fjölkal. —
S. s. r. 26 st. tjockmännen, l. åskmolnens. —
S. 574 r. 15 st. han, l. hon.

L i t e r a t u r = F i d n i n g.

No 40.

Söndagen den 7 October

1820.

Recensioner:

Handbok i Scandinaviens Flora innefattande Sveriges och Norriges Växter, till och med Mosorna. Med inledning, af handlande grunderna för Botanikens studium, samt twenne plancher, af C. J. Hartman, Med. Cand. Stockholm 1820, hos J. Huggström. 8:o. Sid. 32, LXIII och 488.

Företalet tillkännagifwer, som det synes på ett uppriktigt och lofwärdt sätt, ändamålet med detta arbete wara att lemna begynnaren en så säker handledning wid examineringen, som författarens eget trängna tolfåriga arbete kunnat medgifwa. Författaren har sjelf arbetat sig till kunskap om värtarna utan en sådan handbok som han tror behöflig, och på den väg som han sjelf gått synes han nu wilja leda andra, utan att sätta i fråga om denna väg är den rätta, utan att yttra mer än sin öfvertygelse om det som wetenskapens oåterhållbara utveckling fordrar. Recensenten tror

sig skyldig att med en allmännare öfversigt af wetenskaperna, deras samband och ändamål, som en större och upplystare allmänhet af honom kan fordra, pröfwa huruvida den lyftning som författaren tillkännagifwer är den mest lömpliga för wetenskapen i det hela.

Det är tydligt att en nybegynnare icke kan göra sig någon widsträcktare öfversigt i en erfarenhetswetenskap, utan att han, då han är utan muntlig handledning eller försår den, kommer att inskränka sig inom sin egen lilla synkrets och således fäster ögat blott på den ena punkten efter den andra. Härigenom kommer han att framleta sig på en bana, som blir ganska trång och å alla sidor omgifwes af det tjockaste mörker. Swart denna bana leder är honom obekant, men med smickrande hopp att skarpsinnigheten och noggrannheten skall ersätta all allmännare öfversigt, fortgår han derpå och will slutligen icke se annat än hwad som kommit för hans ganska litet omkring sig skådande ögon. Att härigenom först ensidighet och sedan blindhet kan uppstå och i mer eller mindre grad måste uppkomma, är oundwilligt. Det är således beklagligt, då begynnaren genom ett sådant sjelfstudium

kommit till blindhet; och ännu värre är det då han i sin blindhet vill inleda andra att följa sig in i sin tränga vrå. Är det icke wisda bättre om nybegynnaren från början har en lärare, som efterhand öppnar för honom en widsträcktare utsigt i vetenskapen, det helas sammanhang, slyftning, användbarhet m. m. som begynnaren omöjligen kan märka. Men att upplysas af andra, särdeles då det har stett af tvång eller förbindelse, auctoritet, o. d. är icke så behagligt och så smickrande, som att tro sig sjelf kunna se allt, och således fortgår han helst på den ensidiga banan och söndrar sig allt mer och mer från allt samband med annat. Slutligen då han märker sig ensam eller på sin höjd i sällskap med några lika förirrade likar, börjar han klaga öfwer vetenskapens förakt. Han ser icke att det är han, som fört draga detta förakt på vetenskapen, hvilket nu återfaller på honom sjelf.

Recensenten vill icke säga huru vida vår författare med jemna steg framgår rakt på den nu utmärkte afvägen eller huru nära han hunnit målet; men det kan försäkras att hans slyftning leder till dylligt. Då han nu uppträder för att locka andra med sig och det med full tillförsigt om sin ofelbarhet, till följe af vetenskapens som han säger oåterhållbara utveckling, så synes det vara tid att upplysa dess steg. Han synes i sin ensidighet föga känna och äfwen litet akta Linnéska principer. Linnés grundsatser woro att lika nyckel sammanhålla som åtskilda; deremot är de betecknade förirrades bemödande nästan ensamt att åtskilda och söndra eller åtminstone förändra. Som de icke se naturen på ett lefwande sätt, så märka de icke huru lätt den i sin likliga böjlighet förändrar all form; utan de äro straxt färdiga att med sitt stela konstsinne och efter sina ensidiga examinerings-fördringar upptaga denna form såsom något beständigt, deraf ett ständigt delande i nya genera och nya species; och häraf en vetenskapens widlyftighet, hwar-

uti de sätta dess oåterhållbara utveckling, men hwilken widlyftighet i sjelfwa werket skrämmet den större allmänheten, aflägsnar från användbarheten och, då den är förent med stor osliskämighet hos olika författare, icke kan annat än bringa vetenskapen i förakt, som synes än mer öfas af en barnslig fåsänga att benämna wärter efter författare. På sådant sätt har vår författare kommit derhän att han uti allt afwiker mera från Linné, som uti Swenska Botaniken wäl borde anses för den säkraste auctoritet, än någon swenskt författare efter Linnés tid. Det war en tid pläggdes den att förändra Linnés classer, och Prof. Lijebled hant härutinnan så vida att han tog bort en tredjedel och det som det sades för att lätta nybegynnaren; men derunder bibehölls ändock Linnés genera och species, och således war öredan blott partiell och sträckte sig icke till wärternas namn. Vår författare deremot synes under samma förwändning minst akta det wigtigaste och förändrar obehindradt genera och species efter sina ensidiga och sjelftagna grunder. På sådant sätt kan den wetskapliga byggnaden slutligen blifwa alldeles nedrujwen, på det att begynnaren må komma lika wäl fram öfwer gruset som den erfarnaaste.

Vår Förf. synes wäl ganska moderat uti att indraga Classer, då man blott saknar Polygami-classen; men han är icke lika återhållsam uti att beröfwa classerna sina hufwudgenera. Således, ehuru han bibehåller Monocotien, så förer han dock Carex, Sparganium, Typha m. fl. derifrån af den ringa grund att det finnes monstrofiteter, som närma sig till hermaphrodit beskaffenhet ungefärligen som det nog monstrofa Kobresiae genus; för två eller tre wanskapligheters skull skola då flera-hundrade ordentliga arter examineras till en annan Class, och detta skall vara en lättnad för begynnaren. Eupetrum, som så beständigt är dioicum, har kommit i Triandrien. Den consquens, hwaröfwer författaren tyckes brösta sig, synes aldraminist följd wid placcerin-

gen af Rheum och Polygonum. Det förra släktet ställes uti Enneandrien långt ifrån Rumex, oaktadt det enda svenska species verkligen har 6 stamina och hos Linné är en Rumex; deremot Polygonum, som är långt mindre förwandt med Rumex, sättes der bredwid i Herandrien, ehuru de egentligaste arterna med 3-kantigt frö hafwa ganska ordentligt 2 stamina, och de andra bäst eller flöknast blommande arterna hafwa till följe af calycis 5-delning egentligast 3 stamina, så att de komma närmare till Chenopodium i Pentandrien. Sedan Polygamien blifwit utelennad, så har Atriplex icke, till följe af sina så beständigt och nödvändigt afföndrade blomblommor, fått komma till Monoecien såsom hos Persoon, utan det har måst wandra till Pentandrien. Calla, som sedan Linnés tid fått flytta omkring nästan hela systemet, har nu kommit till Herandrien, der den aldrig förut varit. Det är märkwärdigt, att dessa förbättrare aldrig kunna bli ense om sina så kallade förbättringar!

Ordningarna hafwa hos Linnés sjelfmyndiga förbättrare för det mesta blifwit lemnade utan ofog. Syngenesi-clasen har i detta afsceende oftast blifwit antastad, och wi finna hos vår Förf. att den helt oföremodadt blifwit delad i blott två ordningar nämligen Monoclinia och Polygamia. Huru förwillande och opassande detta är, synes lätt. I anseende till släktenas ordning inom Claserna synes författaren långt mindre än Linné följa naturliga förwandtskapen och den principen att sätta de släkten först, som bäst swara mot clasens karakter. I Pentandriens början ser man helt oföremodadt de anomala genera Claux och Thesium, för hvilka Asperifoliae, som så väl figureerade i början af Clasén, måst tråda tillbaka. Convallaria och Asparagus skiljas genom Hyacinthus o. s. w.

Äldramest märkbara och skadliga äro de mångfaldiga förändringar som Förf. företagit med släktena. Att några Linnéiska genera äro

indragna måste falla mycket i ögonen, då deremot andra äro mångfaldigt delade. Sådant synes blott kunna försvaras med de ensidigaste principer, som kanske kunde mistänkas att vara walda af sjelfsklohet för att åstadkomma förvirring. Den mängd af nya namn, som derigenom uppkommer, är en börda för vetenskapen, som förmodligen alldeles icke uppwäges af den åberopade förmånen wid nybegynnarens examinering. Här kunna blott några exempel anföras. Sagina, som Linné skilde från de öfriga Caryophylleæ, blott för antalet skull, emedan uti en så naturlig ordning ofta artficiella genera behöfwas, förenar vår Förf. med Spargula; deremot Convallaria bifolia, hvilken Linné förenade med Convallaria, derföre att det naturliga genus Convallaria derigenom blir helt och afföndradt, behagar vår Förf. skilja och föra i en annan Clas; är icke sådant att sätta sig tvärs emot det som före på skäligare grunder blifwit stadgad? Förförigt är Majanthemum ett namn, som egentligen efter betydelsen tillkännagifwer Convallaria majalis, och således öfver än mer förvirradheten. En annan afwikelse, hwarmed Förf. utmärker sig, är att föra arter från det ena Linnéiska släktet till det andra, liksom kände Linné icke sina egna släkten eller liksom wille Förf. dem emellan sätta en annan gräns och i och med detsamma betydligt förändra dem. Således är han icke nöjd med den gräns, som är satt emellan Primula och Androsace, utan han förer de småblommigare Primulæ till Androsace blott derföre, att hos dem capselt spricker i färre stilar, icke inseende huru högst tillfälligt sådant är. Chenopodium maritimum föres här till Salsola, ehuru den icke har spiralt embryo såsom rättä Salsolæ. Swad de många nya släktena widkommet, så tillåter icke rummet att anföra mycket, utan Rec. tror sig i synnerhet böra fästa uppmärksamheten på några så naturliga ordningar, der de mest förekomma. Dessa ordningar äro Gramina, Umbellatæ och Orchidææ.

Ibland Gräsen har Förf. till de enblommige och stundom nästan tvåblommige *Arundines* under namn af *Calamagrostis* från de flerblommige; men deremot förenat de egentligen tvåblommige *Moliniae* med de flerblommige *Glyceriae*, hwilket synes föga consequent. Huru litet han wid slågternas uppräknande aktar naturliga förwandtskapen, kan synas deraf att *Anthoxanthum* fått sin plats midt emellan *Phleum* och *Phalaris*, ehuru flere Linnäiska arter fått gå från det sednare släktet till det förra. Mesta sönderdelningen har författaren gjort med släktena *Holcus*, *Avena* och *Aira*, af hwilka nära förwandta släkten, som många förenat, han antagit icke mindre än 8 släkten, de mesta med särdeles äfventyrliga namn ss. *Arrhenatherum*, *Deschampsia*, *Corynephorus*, så särdeles contrasterande mot de enkla och lätta Linnäiska; och det till följe af så småaktiga kännetecken som blomkronans tändning i kanten o. s. w. I allmänhet har Förf. alldeles icke gått till de djupare karakterer, som sås af fröets beskaffenhet och dess läge mot blomkronan m. m. Uti Umbellaternas naturliga ordning har Förf. antagit de Sprengelska så kallade förbättringarna, förmodligen derföre att de allra mest förändra det Linnäiska, så att Förf. får det nöjet att använda och wrida på mångfaldigt sätt, sätta *Hydrocotyle* i början och *Bryngium* till slutet, sammanföra i ett släkte så högst olika växter som *Sison mundatum* och *Podagraria*. Om Förf. deremot haft affeende på det Hoffmanska, så hade han wist fått något mera genomgripande, naturligt, säkert och brukbarare. — Med mesta affectionen har Förf. tagit sig för att förändra *Orchideæ*. Det hos Swartz i *Wetensk. Ak. Handl.* rätt sköna *Orchis*-släktet är här deladt i 5 släkten, *Ophrys* söndras i tre, *Neottia* kallas här *Goodyera* och namnet *Neottia* användes på *Nidus avis*. På det goda kännetecknet att *Antheræ* äro affallande, som står i så nära samband med hela växtens wekhet, hos *Ma-*

Jaxis och *Corallorhiza*, har Förf. intet affeende, utan sätter twenne andra släkten mellan dessa så nära förwandta genera.

Uti Arternas förökande har Förf:s examineringsprincip varit ännu fruktbarare. De mesta förändringar i form o. d. har måst bildas så kallade nya arter, hwarigenom naturliga förwandtskapen mycket lidit. Uti släktet *Rumex* höra mestadels två och två arter ihop: *maritimus* och *palustris*, *crispus* och *Nemolapathum*, *Hydrolapathum* och *acutus*, *conspersus* och *obtusifolius*, *domesticus* och *aquaticus*. Sådant har icke statnat wid namnens förökande utan också medfört deras förändringar, hwartill alla anledningar ligga så delda för sunda förnuftet, att man måste känna en god del af wetenskapens nyare historia för att inse deras möjlighet. Förf:s orsaken ligger uti de Linnäiska arternas sönderdelande, hwarwid naturligen uppstått den frågan, hwilken af de nya arterne borde bära det egentliga Linnäiska namnet. Många hafwa härutinnan följt den principen att det Linnäiska namnet borde alldeles förlämnas, och så gör vår Förf. wid *Eriophorum polystachyon*, *Cerastium vulgatum* och *viscosum*. Andra hafwa velat wara bättre Linnäer och då merendels efterfrågat hwad som ligger i Linnäiska herbarium, der de ofta funnit något, som alldeles icke varit swenst, utgisswit för att wara det o. s. w. hwilket de infört i det rätta Linnäiskas ställe. Således hafwa wi utligen i *Flora suecica* mistat *Hypericum quadrangulare* och fått *dubium* i stället. Vår Förf. utmärker sig mycket med sådana nyheter, och är så mycket felaktigare som han med bättre wettskap gör det, som utländningen gjort af brist på känneedom om det rätta Linnäiska. Då de nya arterna blifwit omtwistade, så har merendels någon hittat på att helga den omtwistade genom någon författares namn, och således har man fått en mängd arter som kallas *Morisoni*, *Halleri*, *Pilsebladii* o. s. w. Detta skall wara en stor ära, men

som är mycket tvetydig då den ofta verkligt påminner om mistag, och i alla fall kan Allmänheten tro att emottagaren är lika barnsligt fåfång som gifwaren. Exempel på sådant finnes hos vår Förf. i ymnighet. — Liksom Förf. således afsvikit från Linné uti reellitet, så har han också urafslörit den typographiska ordentligheten och tydligheten som Linné införde. Man behöfver i närvarande bok se noga efter för att kunna skilja släkten och arter, igenfinna hvad man söker, weta i hvad Class man är o. s. w. Dertill kommer en större mängd förkortningar än i någon annan bok, så att ofta hela rader äro fyllda med afförbrade bokstäfwer och tecken. Hwem skall instudera sig i allt detta? Widare finnes ingen ordentlig synonymi, som här mer än annorstädes behöfts. Detta allt ger boken ett ganska mörkt utseende. Att något ensidigt godt finnes inblandadt deri, är icke att neka. Således äro wärtorterna ofta goda, men detta är mera sällan Förf. förtjenst, utan twertom kan det räknas honom till last att han så ofta olofligen tagit dem från andra, som sjelfwa welat fungöra sina synder. Wid Callitriche autumnalis står (medl. Sw.) då den likwäl är rätt ymnigt funnen i Lappmarken. Med *Tilia europæa* synes Förf. mena *T. intermedia*. *Thymus angustifolius* finnes icke i Lappmarken. Under swenska språkets bruk har författaren ökat de osäkerheter, som dess införande i wetenenskapen medfört. Här är nu mera icke rum att anföra mycket härom. Rec. will blott fråga huru följande ställen skola förnas: sid. X styfbarig (*strigosus*), XLIX borst (*striga*), XXXIX borst (*seta*, *arista*), XXIII 1-3taggig (*aristata*), härkantad (*cristata*). (*Cotyledones* få icke mera heta hjertblad, som de så lämpligen kallades såsom delar af fröbjertat (*corculum*), utan de kallas nu för fröblad. *Nucamentaceæ*, hwilket ord är sammansatt af *nux* och *amentum* användes alldeles oriktigt sid. 243 och delas oriktigt sid. 335. Liljornas, Orchider-

nas m. fl. blommor hafwa här blott *Calyx* twert emot alla Linnäiska bestämnelser och allt allmänt språkbruk. — Slutligen saknas icke smärre felaktigheter. Wid hwart slägte tillkännagifwer Förf. naturliga Familjen, men ofta rätt opålitligt. Således säger han p. 68 att *Cuscuta* hör till Linnés *Convolvuli*. Enligt sid. 1. skall Linné hafwa satt *Zostera* bland *Inundatæ*, hwilken uppgift origtigt påbörjar honom en särdeles bristande kännedom. Linné har i Ord. Nat. utgifna af Giseke *Amaranthus* icke bland *Miscellaneæ* utan ganska riktigt bland *Holoraceæ*. *Menyanthes* står härnäst efter *Primula* med tillsatt *N. F. dens.*, utan att det nämnes något om fröhusets beskaffenhet, som likwäl hänwisar *Menyanthes* till samma naturliga ordning som den nästefterföljande *Erythraea*. På samma sida är också *Diapensia* ord. nat. oriktigt angifwen. — Wid Wärternas duration har Rec. mycket att påminna. Såsom ettåriga måste han anse *Agrostis spicaventi*, *Sclearanthus annuus* m. fl.; deremot äro de tre sista *Alsinellæ* wist fleråriga. *Linnæa* synes här hafwa mistat sina täcka skändigt grönskande rankor och endast behållit flerårig rot. — Såsom bestämt oriktigt skrifna namn, kan anmärkas *Narthesium*, så förekommande på tre särskildta ställen; hwilket ord likwäl till sin sednare del kommer af *theea*, och således, för att blifwa rätt igenkänligt, måste heta *Narthecium*. Afswenså bör *Menziesia* skrifwas *Menziesia* af namnet *Menzies*. — Bland de förfortade wärtorterna förekomma ofta orydigheter och fel. Sid. 101 under *Erythraea Centaurium* läses *Calm. län Stenh.* *Veronica montana* är knapt Dansk än mindre Norrsk. Sid. 283 läser man *Eitelstwen*, som bör wara *Eitelhem*. Sid. 301, *Songeholm* läs *Snogeholm*. Namnet *Alsinella* är med sin böjning infört af *Swartz*. Sådan finner Rec. närwarande bok. Om den wore en *Academisk Disputation*, utgifwen af nödtwång såsom något problematiskt, skulle

Han låta den passera opått; men då den utgives såsom en handbok för nybegynnare svarande mot vetenskapens återhållbara utveckling, så blir förhållandet helt annorlunda. Förf. synes hafva ett helt förvändt begrepp om nybegynnarens behof; skall man upphylla detta med det näst osäkra, det mest förändrade och sjelfstagna som kan påfinnas? Blir nybegynnaren belåten med detta, då han kommer in i vetenskapen och världen? måste han icke göra sig ledig från det mesta? Vär icke en nybegynnare börja med att lära det mest säkra, det näst antagna och det behöfligaste? Och hvad Vetenskapens demotståndliga fortgång widkommer, som Hr Hartman på den inkräktade orakelgifvande tresfoten förkunnar, så bör han sjelf betänka om den icke till en del är en verklig återgång till det barbari, hvarifrån Linnés Reformation frälste Vetenskapen. Hade man icke före Linné samma benägenhet att mångfaldiga och sammanblanda genera, species och varieteter samt sammanfösa allt i en mörk massa, utan afseende på användbarhet och öfverensstämmelse med andra vetenskaper. Recensenten gör sig ett helt annat begrepp om Vetenskapens önskliga fortgång, och tänker på helt annat sätt arbeta dertföre.

Svenska Folkets Historia under Konungarne af Wasa-ätten. Första Delen. Inledning. Sthm. Gadelius. 1819 sid. 232. 8:o.

Det är i våra dagar högst sällsynt att se något fröre grundligt och widtömfattande verk framträda; ty ej många finnas, som äro märkliga af en så varm och innerlig kärlek till sin wettenskap, att de äga hjerta att för den uppoffra allt annat, och wälja den icke till lifs-

tids födkro, utan till lifstids syfvelsättning, till föremål för hela sin själs kärlek och verksamhet med äjdosättande af alla andra enskilda biasfigter. Ett arbete af denna beskaffenhet är det hwaraf Rec. här med glädje anmälde första delen eller den så kallade inledningen. Han hoppas, att Hr Strinnholm, (Förf. ger sig i företaget tillkänna), innan han satte sig ned att skriva Svenska Folkets Historia under de stora älskade Wasakonungarna, har öfverwägat wigten och widden af sitt företag. Det är ej ett företag, som kan fullbordas wid lediga stunder; twärkom det fordrar, för att rätt utföras, kanske ett helt mannlifs odelade uppmärksamhet. Må ej Förf. deraf låta sig afsträcka; det synes af detta första häfte, som hade han med värma och kärlek omfattat sitt ämne; och Rec. önskar och hoppas att denna värma för saken må allt mer och mer genomglöddga Förf:s bröst; det skall lätta och förljuswa arbetet för honom sjelf, och gjuta en lefwande anda i hans skrift; och har han så engång riktigt fullbordat sitt företag, då kan han med väl sjunga sitt: Exegi monumentum ære perennius.

Denna första del, eller så kallade inledning, innehåller en tämligen omständlig återtagning af Sverges Historia under Calmare Union, dock har Förf. utelämnat det som närmare rör den iure författningen för att wid Gustaf Wasas Historia i en tasla kunna uppträda jemnförelsen mellan det tillstånd, hwari denne store konung emottog riket och det hwari han lemnade det.

Calmare Unions-Historia är, att jag så må säga, en pröfwosten för den Svenska Historiska öwäldigheten. Man brännmärker wanzligtvis med namn af Fäderneslandets förrädare dem som under dessa tider yrkade Unionens hållande, eller, som man säger, följde Danska Partiet. Rec. will ej gerna låta frändemma sig ett upprigtigt fosterlandswarnt hjerta, men will ändå förswara många af dessa så hårdt dömda Unionens författare. Öneklige

är, att många bland dem woro orolighets-
andar och förrädare. Men Calmare-Union
war wäl en så hög, så hänförande idee, den
lofwade i sanning så mycket i framtiden äswen
för Sverige, att man wäl kan antaga, att män-
ge Swenske män, på det den en gång skulle
komma till stadga, fördrogo de närwarande o-
lägenheterna deraf, arbetade på des bibehåll-
ande och trodde sig derigenom utmärkt be-
fordra sitt fäderneslands bästa; och då Erke-
Biskop Nicolaus Ragwaldi "på sitt sammwete
försäkrade, att han ej wisste bättre råd än att
taga Christoffer till Konung, rikena kunde då
blifwa förenade, som de varit förut", så
tror Rec. ej, att den Wärdige Fadern varit
ledd af något ständs-intresse, eller hat och af-
und mot Carl Knutson, som Botin säger,
utan helt och hållet följt sin sammwetsro. Förf.
gör också i allmänhet rättwisa åt hwarje fram-
trädande person, och framställer ingen ting uti
en fallt dager. Så t. ex. förtiger han ej
Johan II:s ädla uppförande mot Sten Sture
wid sin kröning, och gör full rättwisa åt Chri-
stian II:s stora politiska egenfapper; och om
för öfrigt det Swenska hjertat någon gång
skulle hafwa förrådt sig derigenom, att des
lågande fosterlandskärlek här och där bortsmält
den Historiska omwältighetens ispanfar och fram-
kastat några lågande gnistor derigenom, så må
wäl ingen förräuka honom deraf, då det ej för-
ledt honom till någon orättwisa mot weders-
parten.

Efter en høy strödda reflexioner och om
hwarandra anförda från hela Unionstiden hämt-
ade exempel, för att bewisa Swerges af
Danmärk lidna oförutiter och des olyckliga till-
stånd under Unionen, börjar Förf. den egent-
ligen berättande delen af sin Historia p. 32.
med Engelbrechts uppreisning. Detta sednare
anser Rec. ganska riktigt och planmässigt an-
lagt; ty den Engelbrechtska resningen war för-
sta början till Swenska Folkets motverkan så
wäl mot utländskt öfwerwäld som mot de
priviligierade ståndens då nästan segrande be-

mädande att uteslutande tillkynda sig riksstyrel-
sen; och denna nämnde Folkets motverkan slut-
tade med att lysta Gustaf Wasa på thronen,
och war den magt genom hwilken Wasarna be-
behöllo sig och styrde Sverige, så att i affe-
rende till styrelseprinciper kan man wäl säga,
att Engelbrecht och Sturarna hörde till den
äkta Wasastammen. Men Rec. anser deremot,
att det varit bättre beräknadt om uti den tuffa
öfwer Swerges olyckliga tillstånd, som föregår
berättelsen om Engelbrechts uppror, Förf. ha-
de hämtat exempel derpå blott från Margare-
tas och Eriks regering, och ej från hela U-
nions-tiden. Det ser nu ut för Läsaren, som
Förf. behöfde hela denna widlyftiga framställ-
ning för att urskilda Engelbrechts uppror,
som wille Förf. af det efterföljande hämta o-
behöriga ursäkter för det föregående, då lik-
wäl en tvogen uppsättning af Margaretas och
Eriks regering skulle göra tillfyllest att rätt-
wisa Engelbrechts företag. Historien skulle
äswen wunnit mera i enhet om hwar och en
af dessa händelser blifwit hänförde till sin plats.
Rec. äskar ej i allmänhet dessa så kallade öf-
wersigter. Uti läroböcker för barn kunna dessa
Capitel om Tidshwarfswets Religion, Lagar,
Regerings-sätt etc. eller så kallade öfwersigter
wara på sin plats, ty der heter det: Qui bene
distinguit bene docet. Men för äldre
läsare böra dessa underafdelningar anses onö-
diga, till och med menliga, emedan de splittra
total-intrycket af Historien; och då Rec. ef-
ter genomläsningen af ett Tidshwarf kommer
till dessa wämliga öfwersigter, och der ser ut
det föregående utylöadt, först allt som wär
Religion, sedan Sederna, sedan Lagarna etc.
så förefommer det honom, som han efter en
resa genom en skön nejd skulle uppräknat först
alla skärna, sedan alla torpen, sedan alla bä-
kar etc. Owekligen bidrager detta mycket till
redighet hos nybegynnaren, men det Historiska
wetandets fulländning, består ej uti en mängd
sådana styckade kunskaper utan i en på en gång
allt omfattande lesnande bild af det hela, och

i en sådan kunna Religion, Lagar, Handel m. m. lika litet skiljas åt som byar, berg och sjöar uti inbilden om man skall äga en lefwande föreställning om den sköna nesden. Men nog här om, då det ej egentligen angår närvarande verk.

Förf. har med berömvärd noggrannhet begagnat de källor som äro att tillgå för Unionens Historien, ehuru Rec. ogerna sett, att Förf. utelämnat citationerna af sina källor, emedan de äro tillräckligen bekanta för egentliga kunskapsmän, och mindre efterfrågas af "läsare i allmänhet". Detta må gälla om Unionistiden hvars Historia är någorlunda utredd och hvars källor äro mera samlade och tämligen allmänt bekanta. Men wid arbetets fortgång längre fram under Wasa-perioden, då källorna icke mera äro så undannarbetade utan tvertom ganfka widtutspredda, skulle Förf. troligtwis inför Wetteuskapsmän icke litet öka sitt arbetes tillförlitlighet genom citationernas anförande. — Wi sade, att Förf. med noggrannhet följt sina sina källor, och Rec. wil blott anmärka ett litet tidsfel, som insmugit sig neml. p. 94:95, der det talas om de löften, som på Kon. Christophers wagnar gjordes Carl Knutson, att han ej skulle sätta sig emot Konungens infallande; det heter: "Mundtligen upprepades af Christopher samma försäkringar på ett möte i Halmstad; han tillfödde Nilsmarsken allt. etc. . . . Men mindre dessa herrliga löften, hwar på Carl icke mycket trodde, och hwaraf heller icke mycket hölls, än den allmänt bland de magtegende herrarna tilltagande benägenheten för Christopher, bestämde hans steg och beslut, när han på herredagen i Arboga om hösten 1440" . . . lät Christopher utväljas till Konung. Hwarje läsare kan här af ej fatta annat än, att Mötet i Halmstad skulle hafwa föregått mötet i

Arboga. Men Arboga möte hölls i Oct. 1440, då Christopher utvaldes till Kung och inföddes i riket till nästa midsommar 1441. Men då Christopher ej trodde sig kunna lita här på, utan wille än ytterligare försäkra sig om Marskens tillgifwenhet, höll han till den ändamålet i Halmstad i Jan. 1441, der de nämnda försäkringarne gafs.

Några tryckfel, som betydligt förändra meningen, hafwa utgått Correctorns öga. Pag. 60. "landstego på en flotta" l. stego om bord på en flotta. P. 114. "Biskop Sigge i Skara". l. Stregnäs. P. 216. "Biskop Matthias i Skara": l. Stregnäs. P. 122 "Gottland: "Oland. Drätt är äfwen att staswa p. 24. "trestie:" l. tredste. P. 55 "hafs-wiken Slättbaken:" l. Slättbaken. Men dessa fel tyckas blott gifwa tillfäna okunnighet ej wärdslöshet hos Correctorn, ty för öfrigt äro alla tryckfel med en berömlig noggrannhet för det bästa undwifna, och de, som insmugit sig, angifna.

Förf:s språk är rent och utmärkt wäl wärdadt, och de archaismer, den äldre särg, som han dock utan affectation uti skrifstätt antagit, göra det blott så mycket högtidligare; och i allmänhet har det wäl lyckats honom att i sin stil förena liflighet och klar åskådighet med den wärdighet och det allwar, som anstämmande händelse likwäl, då en utmärkt händelse lifwar Förf:s fosterlands-kärllek höjer han äfwen sitt språk och öfwer-går till en mera warm och Poetisk framställning, och Rec. wil som prof här af nämnda berättelsen om slaget på Brunkeberg 1741. hwilken förtjent anföras, om rummet så tillätet.

L i t e r a t u r - T i d n i n g.

No 41.

Erbdagen den 14 October

1820.

R e c e n s i o n e r :

Resa genom Skandinavien (Danmark, Sverige och Norge) år 1817. Af Friherre v. Hallberg: Broich. Öfvers. af Carl E. Mademine. Stlm, Nordström, 1820. 133 sid. 8:vo.

Denna Resa är hwad Fransmännen kalla en Promenade, en hastig och flyktig färd, hvarunder den resande i sin plånbok antecknar det som mest fallit honom i ögonen. Misfnöje med sitt fädernesland förmådde Förf. att besöka den kalla nordens; han wille se, huru "menniskan der mellan branta berg och klippor, midt ibland en ewig is och snö finner sin bergning; hwilka hjelpemedel naturen der räcker åt hennes idoghet; hwilken styrelseform der utgör hennes tröst och wärn." Wår resande tog sin wäg genom Bonn, Cöln, Bremen, Hamburg åt Altona, öfwer hwilka några utliga anteckningar meddelas, äfwen som några statistiska uppgifter öfwer Hertigdömena Holstein och Schleswig: deras areal angifwes till 309 qv. mil; folk mängden till 600,000. Wår

gen gick vidare genom städerna Schleswig, Flensburg, öfwer till Fyen och Seeland. På den sista ön fann Frih. Broich åkrarna goda och fruktbarande, men husen dåliga och låga; menniskorna syntes honom icke wälwäende. "Ett skäl dertill kan wäl ligga deri, att deras plog är för tung och olämplig. De spänn alltid fyra till sex hästar för den, då wi lika wäl plöje långt hårdare mark med 1 a 2 hästar. Också styras icke hästarna af plogföraren, som med beständigt krökt rygg går bakom plogen, och nedtrycker det långa styret, hwilket måste wara högst beswärligt och ohelsosamt; tre hästar och en a två menniskor mera erfordras således här till årens plöjning än hos oss." Anblicken af Köpenhamn föreskom honom förwånande. Omdömet öfwer språk och folk lyder sålunda: "Danska språket som talas med åtfylliga dialecter, är så nära beslägtadt med det Tyska, att man deri igen känner ganska många platt-tyska ord, till och med talesätt och constructioner, så att det i sin nu warande utbildning har bibehållit den gamla gången, ifrån hwilken wi afwisat, hwars före det och närmare liknar Engelskan och Flammändsk: Holländska. Det är längre än

Högtyfkan, och säkert angenämare för örat än denna, men därför också svårare att lära, än ett hårdt, skarpt uttaladt språk. Mellertid kunde Förf. icke lida, att: ich liebe ein schönes Mädchen, heter: jeg elsker en smukke Pige. Danskernes physiognomie, deras hår och ögon intyga omistänneligt, att de höra till Germaniska folkstammen. De gamle Danskarne woro utröttlige eröfrare, och ända in i medeltiden fruktade under namn af Norrmän. De nu warande äro fredlige och föga vågsamma. De röja ett lugnt, kallt förnuft; till entusiasm kan endast fäderneslandet uppelba dem, och jag tror dem wara tappra, om de blifwa väl anförda och deras nationalöra wäkes, hwilken ganska mycket har affwälnat. Emot främmande äro de höflige, men något kalla i sitt umgänge; i det hela äro de ett godt rasst folk, hwilket med förre utbildningskräft, lika som deras ursäder, länge sedan skulle hafwa utwidgat sina gränser."

Rec. har funnit följande anmärkingar värda uppmärksamhet: "Köpenhamn har den finaste hamn i den kända werlden. Med fulla segel inlöpa de största skepp. Ifrån alla werldsdelar anlända de; men flottan är förswunnen och handelen i wannagt. Det är beflannerligt, huru England kunnat rycka till sig spiran öfwer hafwen, och att ej Köpenhamn blef ett Rom emot detta Carthago. Men England lyser utan återbruk, och folket är fattigt. Här råder större wälmåga ibland allmänheten; ingen rikedom, men trefnad; och när folket i England ropar på bröd, så åter Danskén sig mätt. Öförelarligt är det dock, hwarföre Danmark ej har flera fabriker. Det låter sig ej göra, säger man, här är för dyrt att lefwa." I England är det ännu dyrare och hela landet är en fabrik. Det som, hos nationer med liflig utbildningskräft, folket sjelft företager sig, måtte staten afwinna trögare lymnen. Drottning Elisabeths regering är kanske den punkt, från hwilken Englands betydighet utgick. Kanske är Danskens

tarflighet skulden dertill, kanske också förra tidens politik, då England sysselsatte sig med konstflit, under det Danskarne outhörigt slogos med Swensarna. Danmark har frambragt stora Män; i Preussen äro flere af de högsta Embetsmännen Danskar. Förf. förundrade sig med skäl, att finna Köpenhamnsborna öfwerallt arbeta på sjelfwa Christi Gimmelsfärdsdag; han mötte en lifproceffion, många wagnar åtföljde den döda, men de woro tomma.

Fortsättning af Resan genom Helsingör. Fästningen Kronoborg, som egentligen borde kunna stänga inloppet, släppte dock, till föga heder för dess murar och kanoner, Engelska flottan igenom, för att bombardera det öfverberedda Köpenhamn. Det är sant, fästningen tarfwar för reparation, men äfwen sådan den nu är, sätter man dock möjligheten att sritt passera den i fråga, hwarom dock inbyggarna med egna ögon beklagligen hafwa öfwerlygat sig. Man säger, att Danmark ej war förberedt; ett ord, som aldrig borde finnas i en Stats dictionnaire. Engelska flottan seglade wiserligen så nära Swenska kusten, som hon kunde, ett skepp efter det andra; hon hade i förhand noga undersökt passagen; imellertid skadades några skepp mycket af Kronoborgs kanoner, hwilka genomsköto mästerna och segel; ett bewis derpå, att kulorna från Kronoborg kunde nå dem. Man sade mig, att Dancka kretet hade varit för swagt, och sådant måste väl förhållandet hafwa varit; men jag blifwer derwid, sedan jag sett batterierna och beräknat distancen, att ett väl öfswadt och rikligen försedt artilleri kan förswara Sundet. Hwarföre hade de inga kanonbåtar, inga flytande batterier, hwilka, skyddade och soutenerade af fästningen, skulle hafwa gjort stor fördelse? hwarföre inga 48-pundingar och godt krut? hwarföre träffade icke deras bomber, då de likwäl flögo till och med öfwer Engelska skeppen? Men det gick här såsom öfwerallt; en Stat, som ej på lång tid haft

något frug, har brist på allt, saktadt det första öfverflöd; den förstår till och med ej att använda sin tapperhet. Hvilka stora olyckliga bewis häryå hafwe wi ej gifwit i Tyffland?"

"Helsingborg, säger Förf. är en liten fattig stad, (med 1500 invånare), som i stillhet äfsådar den på Danska sidan i Helsingör råddande handeln och wälmågan, utan att för sig förwärfwa något af de nationers rikedom, som föra sina skatter dit, och det, ehuruwäl Helsingborgs läge är lika fördelaktigt." Deruti har dock Förf. mistagit sig, emedan Helsingör har en djupare och för handel mera bekväm hamn. Halmstad, Warberg, Kongsbacka, Göttheberg. "Des invånare, säger Förf. hålla sig för de gamle Götters sanna afkomlingar; onckligt äro de wädrare än Sveriges äfriga inbyggare." Trollhättan. "Ingen Nation har minneswårdar, sådana som Rom och Sverige kunna framwisa. Napoleon skapade wägen öfwer Simplon, Carl den store fattade för ett tusen år sedan planen, att förena Donau med Rhen. Märken det Tyffar! för ett tusen år sedan — några få Swenska patrioter utföra här det, som så många nationer ej skulle wäga. En obetydlig bro öfwer Siegflo den utgör redan i hundrade år invånarnes förnämsta önskan i den lilla wärd af jorden, der jag har mitt hem; kanske gör flodens uttorlande detta företag onödigt om ett tusen år." Uddewalla och Strömstad. "Sverige är ett ypperligt land för en natur-älskare; här ser man Schweitzer-landskap med deras Alper; folket är starkt och kraftfullt, upprigtigt och rättsskaffens, anletsbildningen och häreer är fullkomligt likt Rhenländernes: man skulle hos oss ej anse någon Götth från denna trakt för en utlänning. När det en gång blifwer mode, och Sveriges naturskönheter blifwa mera kända, skall man säkert resa dit, såsom nu till Schweiz, för att beundra naturens wraht och menniskorna i deras ursprungliga sköhet. Öfwerallt kardar och spinner folket ull till wäfnader, hwaraf landtmannen för-

färdigar sina kläder. Det goda fisket och boaskepsfötseln lemna honom tillräckligt underhåll; det hårda kornbrödet, som så mycket utskrifas, är rätt godt, och den, som blifwit wan derwid, äter det gärna; här finnes rågrödd och surt limpbröd, såsom hos oss wid Rhen, dock sås detta ej i alla byar. Jag wet ingen brist, öfwer hwilken man kan klaga i Sverige, som icke rönes i andra länder; fattiga ser man här sällan. Hos oss wid Rhen wäyer det bästa winet, men landtmannen dricker watten; potäter och surt bröd är hans mat, och många wore glad om han hade tillräckligt deraf. Swensken kan öfwerallt äta sig mätt af fisk, endast han will fånga den." Annu mer behagades Förf. af Norrige. Han tog der den wanliga wägen genom Fredrikshall, Moss, Christiania, Kongsberg, Lillehammer, Stav, Nörraas. Nedan wid inträdet i Norrige fann Förf. landet ombyta skynad: utsigtarna äro ej mera så täcka, så blomstrande, men naturen blir större och mångfaldigare. Öfwerallt såg han naturen i sitt wilba wäjestät. Nummet tillåter oss ej att följa Förf. på hans resa genom detta rike: Wi möta honom, då han änyo inträder i vårt fädernesland. Detta skedde wid Fämundsjön, hwarifrån Förf. färdades utför Dalelswen till Särna. Förf. är förwånad, att de resande på öfkenwägen mellan denna socken och Porphyrverket måste hwi-la i en usel koja, ehuru millioner ståtliga trär bortmålade rundt omkring, och ett beqwämt quarter ej skulle kosta Staten tio Riksdaler, då på de bättre wägarna öfwer Simplon och St Bernhards-berget hospicer äro inrättade för de resande.

Frib. Broich hade öfwerallt i Norrige och Sverige blifwit emottagen med denna gästfrihet, som är Nordboerne egen och hwilken främlingar icke kunna nog berömma. Wid Porphyrverket åter erfor han ett helt annat bemötande, hwarom wi här meddela berättelsen, på det den person, som här är ifråga, måtte få tillfälle att wederslägga den, i fall förhå-

landet är annorlunda. "Som här (wid Porphyrewerket) ej fanns något wårds hus, så redo wi utan krus in till Directeuren, Herr L., emedan man berättat os så mycket godt om den Swenska gästfriheten. Jag sade honom, att wi kommo från Ljusnedal och Körnaas, önskade att bese porphyrewerket, och anhöllo, såsom bekanta med den Swenska gästfriheten, om litet mat, hellst wi i två dagar varit utan bröd. Hans swar war: att wid porphyrewerket wore allsintet att se; och hwad maten anginge, så wore en mil härifrån en gästgäwaregård, der wi kunde få mjölk och bröd; jag erböd honom, för min hustrus skull, som war ganska utmattad, betalning, så hög han fordrade den, men det hjälpte ej. Då wi likväl icke wille lemna Sverige, utan att hafwa sett porphyrewerket, så måste jag beqwäma mig till att ytterligare anföra min begäran; men det war förgäfwes. Wi öfwergåfw följaktligen hans hus med ett djupt förakt, och sågo snart kyrkan i Elfdalen; hungern tände os, något wårds hus fanns ej heller der, wi nåddades således än en gång anlita Swenska gästfriheten, och redo in i prestgården, der wi emottogos med all möjlig wänlighet. Straxt dukades bordet, utan att wi begärde det, och allt, hwad huset förmådde, framsattes. Kyrkoherdens medhjelpare (Comminister) infann sig, och bad os följande dagen rastas hos sig, emedan Pastorn måste resa bort. Afwen anlände den förra Kyrkoherdens enkla; hon hade hört att resande ridit förbi, och wille uppsöka dem, för att bjuda dem hem till sig. Så täflade dessa redliga Swenskar om, hwilken skulle få andfågna os; wi begäfw os till Comministern, som följande dagen gick med os till porphyrewerket. Som wi ej wille inträda i Directör L:s hus, så gick Comministern in, och kom snart åter, åtföljd af en piga, som hade nycklarna; wi efterfrågade priserna på de färdiga piereerna, för att köpa ett och annat, men pigan kände dem ej, och Directören åtnöjer sig med sin lön, och behyrar sig ej om hela wer-

ket. Allt war od i ett högst uselt tillstånd; der arbetades allsintet, och detta öfwerallt utomlands Swenska nationen till så stor äradgång, hwilket dock ej är förundranswärdt med en sådan Directör, som försummar allmänna intresset till den grad, att de, som ha lust att köpa, ej ens kunna få weta priset på de färdiga piereerna."

Wägen gick vidare genom Falun, Sala, Upsala till Stockholm, hwilken Förf. sålunda skildrar: "På sköna, himmelska öar, kringskölda af sött och salt watten, ligger Stockholm mellan Mälaren och Östersjön; ur den praktigaste hamn i Europa segla skeppen till alla werldsdelar, och contrastera besynnerligt med holmarna och husen, mellan hwilka de bildade en annan stad på watten. Här ligger för fyra millioner jern; men likasom de öfriga iverdighetens och naturens producter, bortbrytas dessa nationalrikedomar emot tappri; bodarne äro uppfyllda med de ömlikaste, umbärligaste öfwerstödsartiklar, hämtade utifrån. Swensken glömmet sig sjelf, och hwad han varit, för att pråla med dessa glittrande uselheter; endast bouden går ännu stolt i sin nationaldrägt, tillwärdad med egna händer; han är nationens mönster; för de öfriga finnes blott la mode de Paris. Fransyska skraddare, stomakare och penadkrämare hafwa innästat sig i Stockholm, och adeln finner allt det förträffligare, som desse försärdiga. Ingen hufwudstad har så wackra allmänna lustplatser och promenader, som Stockholm. Djurgården, som sträcker sig en fjerdedel mil i längd, omkring Kronprinsens lustlott, liknar en feewerld. Hafswiken är täckt af supar och båtar, turkisk musik ljuder ifrån en och annan; stränderna prydas af täcka landställen, den mångskiftande grönskan contrasterar emot de gråa klipporna, hwilka i tusende former försköna promenaderna. Folket är muntert, och equipager af alla slag, ända ned till den lilla Swenska trillan, förändra scenen; musik, casse, confecturer, limos-

nad, punsch, win, dricka och mat; allt finnes här i öfwerflöd, och hwarje söndag är en här- lig folkfest i Stockholm. Ingen hufvudstad på Europeiska continenten har en skönare belägenhet, och ingen sådana allmänna folkspar- ker; die Linden i Berlin, Pratern och Nu- garten i Wien, sjelfwa Schönbrunn ej undan- tagna."

Förf. fullföljde sin väg genom Norrkö- ping, Wadstena, Christianstad till Ystad, hvar- ifrån han öfverför till sitt fädernesland. Res- san upphör dock ej härmed, utan fortgår ge- nom flera tyfka orter ända till Giefen.

Man torde af dessa utdrag till en del finna, att denna Resebeskrifning ej hörer till dem, som rikta Geographien eller någon annan wettenskap med nya uppgifter. Men Förf. röjer öfwerallt ett sundt, ehuru ofta nog inskränkt wett, en så warm känsla för folksla- gens stora sak, ett så öppet sinne för nordens allwarfamma skönheter, en sådan beundran och kärlek för dess bebyggare, att man gerna följer honom på en Resa, som synes blifwit både företagen och beskrifwen i släng. Man träffar således mestadels endast ytliga an- teckningar om hwarje ort, och träffande och fanna reflexioner stå bredwid enfaldiga och in- fränkta. — Öfversättningen är af förtjenst.

—
 Beskrifning öfwer Sko-Kloster. Af Carl Fr. Rothlieb. Stockholm, Delén 1819. 102 sid. 8:vo, med en planch (skentryck).

Mången, som besökt detta Herresäte — ett minne af våra Magnaters rikedom och pragt från 30-åriga krigets tider — har utan twiwel lika med Rec. känt bristen af en hand- bok, sådan som den närwarande, för att med fördel kunna bese stället märkwärdigheter. De

som härrefter besöka det, skola erklänna sin stor- ra förbindelse mot Författaren, som under De- dicationen till Hans Exc. Herr Grefwe M. Brahe, anmält sig wara Hr Kammarjunkaren C. F. Rothlieb. Utomlands finnes sådana särskilda beskrifningar öfwer märkwärdigare ställen oftast att tillgå. Bland de i vårt land belägna slott hafwa endast Drottningholm och Gripsholm förut erhållit sådana. Den, som Rec. nu företagit sig att anmäla, innehåller korta underrättelser om Skoklosters läge, Klosters och gårdens öden, förteckning på dess ägare, samt beskrifning om Kyrkan och Slot- tet och de märkwärdigheter der finnas. I all- mänhet äro uppgifterna någorlunda fullständi- ga, underkundern äfwen alldeles för mycket utförliga, t. e. den noggranna uppsatsen på Latinska, Italienska m. fl. devisor, som på flere ställen i slottet i stor mängd äro anbrag- ta och hwarfen på stället eller i beskrifningen kunna verka något särdeles intresse. I andra punkter deremot äro underrättelserna alltför torftiga. I synnerhet hade man om Biblio- theket, det största enskilda i Sverige, haft skäl att fordra mycket widlöftigare beskrifning. Det innehåller många rara tryckta böcker och i synnerhet en Manuskriftsamling, som säkerligen i förhållande till dess wigt är alltför litet känd och benyttjad. Så mycket större tacksamhet hade man varit skyldig Förf. om han, i stäl- let för det obetydliga, som derom blifwit sagdt, hade deråt lemnat en synnerlig uppmärksamhet. Han hade så mycket lättare i detta hänseende kunnat lemna något, som tillfredsställt åtmin- stone de inskränktaste fordringar, som, enligt dess egen uppgift, Slottets nuwarande ägare öppnat honom tillgången till alla stället märk- värdigheter, således äfwen till denna för de flesta resande annars tillslutna Manuskriftsam- lingen. Rec. nämmer ej detta, för att tadla ett sådant försigtighetsmått. Twertom är det ganska wäl, att en så dyrbar samling ej af en domestik får wisas för hwilken som helst. Af- wen har Rustkammaren — den största i Swe-

rige, och föremodligen en af de betydligaste som i något land finnes — nog fort blifwit affärdad. Utur inventarier och andra handlingar å stället hade wist förteckning å märk-wärdigare stycken i denna samling kunnat åstadkommas. Sitt första värde har denna Handbol genom förteckningen på den märk-wärdiga och talrika samling af Swenska Porträtter från äldre och nyare tider, hwarmed alla rum i detta herrliga Slott äro beklädde och hwilka man med denna Bol lätt kan bese. Bland den öfrige mängden af målningar, som här förwaras, är wäl icke många af särdeles högt konstvärde. Men just detta mindre antalet hade förtjent att så mycket nogare beskrifwas, då deremot de mindre märk-wärdiga endast registerlikt kunnat uppräknas. Det är detta mera utmärkta, som man under ett kortare wistande på stället önskar lära känna och där på bör en sådan beskrifning redan i förhand wäcka uppmärksamheten. Om den deremot kastar det goda och dåliga chaotiskt om hwartz annat, så har man ju ingen annan utwäg än att på stället mönstra stycke för stycke, och då gagnar beskrifningen föga. Förf. ursäktar sig dermed att han ej är nog konstännare för att tilltro sig ett säkert omdöme. Det är wiserligen berömmwärdt att han ej inlåtit sig i något hwartil han erkänner sig sakna förmåga; men manne ej någon Artists säkrare omdöme kunnat begagnas? och manne det ej för bolens fullständighet skull bordt begagnas? Den bisogade planchen i stentyck föreställer en utsigte af slottet och kyrkan. Det ritade titelbladet, som äfwen föreställer kyrkan, i obetydligt större scala, kunde gerna ha varit borta, i hwars ställe en liten charta öfwer trakten kring slottet varit mycket mera att önska.

Den Kona Mathilda, eller Sagan om det Klingande Löfwet. Romance eller Rid-darqwäde ur forntiden. Sthm, Nestius, 1820. VIII och 39 sid. 8:o.

En högst widunderlig produkt. I ett slott i grönskande marker bodde en sam en Prinsessa, som plögade två sin kind med den whitaste mjölk och skölja sin purpurmun med rosendagg. Det war också en Riddersman, som högg ner Hwar ädra af Turkemän, Maur, Saracén. För de mord de begått, men som wid Sagens början rider upp till Taborsbergstopp; sedan lägger sig att sofwa och drömma om Prinsessan. Hastigt bröt han upp till westerlanden:

Hans herta slog hårdt, — hwilken rikedom,
Att ha hjerta, med segern i handen!
Wältid hade diverse Dwergar kommit att
förlusfwa Prinsessans enslighet. Konungen ut-
breder för henne sina skatter:

Diadem af sköl, serpentin, krysolit,
Topas och de gröna Turkofer,
Opäler, Sardonir och Onyx
men der saknades Rubinen och Jaspis, och
Safirer så klar

. . . . deras brist

War märkbar, men — endast för dygden.
Derföre swallade hennes blod af innerlig affky.
Nu framrider Riddarn

Så härdad, så inwigd att trollhufwen slå,
Hans swärd hade den egenkapen.

Så framred Riddarn. Bispen war med
Grym, förskrättlig strid mellan de inwigde
hjeltarne och dwergaskaran. Seger. Nu wal-
nar Prinsessans swenner, hwilkas äde varit
Att rida wid midnatt som maror ibland

Och hwem, om ej Jungfrun, war med Rid-
darn förnöjd? —

Hwilken platt och orimlig intrig! Härtill
kommer den mest affekterade, det mest narvaf-
tigt pathetiska språk; coquetteri med heliga
bilder och uttryck, samt en vers, som stundom

rimmar, stundom är daktylisk, stundom trochaisk, stundom jambisk, allt efter som det varit Förf. beqvämligt.

Marci Aurelii Mæminne, af Thomas. Öfvers. från Fransyskan. Sthm, Grahn, 1820. 62 sid. 8:vo.

Man har i denna tidning så ofta nödgats förklara sig emot det slag af wältalighet, hwartil detta stycke hör, att Nec., då han dertill har ingenting att tillägga, icke will förelora ett ord att omsäga det redan ofta sagda. Detta oakadt will han icke neka, att planen till detta Mæminne är anlagd med snille, ehuru icke sannolik. Apollonius, en Philosoph, M. Aurelii vän och lärwästare, frantränger sig ibland dea folkmängd, som omgifwer den af lidne Kejsarens lidwagn, uppehåller tåget, för att hålla ett tal, som upptager fulla fertio sidor. Wäl erhöles de förnåma Romare ett slags liktal, men dessa upplästes, så widt Nec. känner, på Torget, ej wid det döda liket. Melkertid har denna uppfinning beredt Thomas flera fördelar; han har derigenom wunnit mera lif än man i sådana skrifter merendels finner, och då denna Panegyrik ofta afbrytes af de fringsstående, hade han, om han fullt komligt förstått att begagna sig af den dramatiska behandlingen, kunnat gifwa detta Tal både en djupare betydelse och tillika en färdre rikedom af åsikter. Lycklig war den tankan, att låta Apollonius uppläsa ett fragment ur sin Kejsarige wäns egna skrifter. Förf. har bemödat sig, att der samla de praktiska resultatet af siffiska filosofien, och i synnerhet af M. Aurelii egna skrifter. Men ty wär sigde Thomas dertill icke det speculativa djup, som dertill fordras och icke heller det skriftligt, som

är tjenligt då man mindre är angelägen att utwecla ett system, än att dermed lysa och göra effekrika wändningar. Swem kan i detta slag wäga mäta sig med Seneca, hwars skriftsätt så wäl är lämpligt till en disciplin, som med all sin sublimitet, dock har någonting onaturligt, affekteradt, ja omenckligt. Men ju mera man söker rädda sig från det Ondas, Lidandets och Olyckans mångfaldiga ingrepp i det menckliga lifwet, derigenom att man nekar dess existens, ju mera har man tillfälle och rättighet, att använda dessa snillets lusteldar, hwilla hwarken öfwerlyga eller trösta det hjerta, som blöder, utan att kunna häradas till en stöiff sten-natur, men förwåna och öfwerlyga.

Såsom prof åter, huru Th. behandlas detta ämne, anfore wi början af hans utweckling af Kejsar Aurelii filosofhi. "För att weta hwad dygden är, så wäfte man först weta hwad menniskan är. Jag frågade mig: hwem är jag? Jag fann hos mig sinnen, ett begrepp och en wilja, och jag fann mig fastad liksom af en flump och af en ofänd hand på ytan af jorden. Men hwarifrån kommer jag, och hwem har satt mig hit? För att swara mig, så war jag förbunden att gå ut ifrån mig sjelf och fråga naturen. Då wandrade mina tankar omkring mig, och jag begrundas de Skapelsen. I det jag betraktade denna oändliga samling af warelser, som sammansättes ter den, dessa werldskroppar förenade med hwarandra; och jag, så liten och swag, förwisad till en punkt af jorden, och liksom förlorad i den omätliga rymden, så blef jag för ett ögonblick medfäld. Hwad! sade jag till mig sjelf, är jag någonting i naturen? Höga konstet af mitt begrepp upplifwade mig hastigt. Marcus Aurelius! Den warelse, som kan tänka och begripa, kan ej gå förlorad ibland mängden. Då fullföljde jag mina undersökningar; och i det jag upmärkte allt, så undersökte jag werldens gång. Jag blef träffad af den öfwerensstämmelse, som jag fann

öfverakt. Jag såg, på firmamentet och på jorden, alla warelser låna sig ömsesidig hjälp. Skapelsen, sade jag mig, är då ett oändligt helt, hwars alla delar öfwerensstänna. Storheten och enkelheten af denna tanke upplyftade min själ. Af denna sammanställning upptog hos mig den nödwändiga tanken af ett upphof. För att sammanbinda så många medel och af så många åtskilda warelser dana, så till sägande, blott ett enda helt, fordras en förnustig själ. Jag kallade denna själ hela Skapelsens själ, jag kallade den Gud." o. s. w.

Öfversättningen är flytande och gjord med smak och omsorg.

Commentarii de Gente DeGeeriana,
auctore Ludovico DeGeer, Au-
lae Reg. Præf. Def. MDCCLVIII.
Sthm, Delén, 1816. pagg. 71. 8:vo.

Denna Biographiska uppsatts rörande en i fäderneslandets häfder minnesvärd Utt, har icke kommit i Boshandeln, och är således för de flesta af våra Läsare icke bekant. Den förz: tjänade dock att vara det, lika mycket genom dess Biographiska sakrihet, som framställningens werkliga behag. Genom dessa förtjenster förswarar denna skrift sitt rum bredwid de så åttartal och slägtbeskrifningar som hos oss utkommit och Nec. har dertföre trott sig böra på detta sätt anmäla denna sällhynta skrifts tillvaro. Att Original-handskriften blifwit wid afstryckningen följd, har Hr L. Hammarfeld medelst sitt namns undertecknande intygat. Det är skada, att de i hufwudskriften förekommande lacuner, i det mesta årtal och data an-

gående, icke innan tryckningen blifwit aningen i texten eller genom tillagde noter supplerades; hwilket ur familjeacter, eller utur Riddarhus- Archivets Genealogiska Tabeller utan synnerlig möda kunnat åstadkommas.

Abelard och Heloise. En Berättelse af N.
v. Kotzebue. Eshm, Nestius, 1820.
27 sid. 8:0.

"Hvem känner icke dessa twenne märkwärdiga namn, som man ogera skiljer, emedan kärleken förenat dem? — Men jag slår wad, fortfar Förf. att ibland tio herrar och tjuge Damer finnas knapt två, som weta hwilka de egentligen varit, deras lefnadsöden och tiden för dem." Hr v. Kotzebue torde hafwa rätt deruti, men wist är att okunnigheten föga undanröjes genom hans lilla bok. Man erskar deraf nästan endast namnen på de orter, hwilka Abelard och Heloise wexelwis besökte, men man lär alls icke känna detta älskandepars karakter, åtminstone icke från den sida, som för dem sästat efterwerldens beundran. Twertom wisar sig Abelard här dels såsom en pedant (hans filosofi kallas en outvecklade Spinozism (?), dels såsom en rå, af bräud tänd Faun. Mellertid måste man hålla Förf. räknning för några korta ur Abelards bref meddelade utdrag, men önska att detta ämne måtte utföras af en renare pensel och af ett hjerta, som äger någon aning om beskaffenheten af en sådan låga.

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

No 42.

Lördagen den 21 October

1820.

Recensioner:

Jorden och dess Inwånare; Historisk Taffla af det Adertonde Århundredets Uppstäder om fremmande folkslag och Länder; af E. N. W. v. Zimmermann. Sjunde Delen. Med 3 plancher. Gihm, Hæggström, 1810. 311 sid. 120.

Den del, hvilken wi här annåla, inneholder skildringen af de trenne ofantliga landskräkorna: Brasilien, Chili och Patagonien, enligt den method Förf. engång valt, och hwaröfwer wi redan ofta haft tillfälle att uttala oss. Bland dessa är det första, ehuru Portugiserne länge hållit detta land för främlingar tillspärradt, det som i senare tider blifwit mest bekant genom flera förtjentfulla resande, bland hvilka Rec., för att icke tala om Prinzens af Neuviéd's Resa, som nu också lärer vara utkommen, här saknat Schwegers Journal öfwer Brasilien, af hvilken dock Rec. blott känner förta Häftet. Men som Rec. icke wet öfretalet, då originalet af 3:3 beskrifning

utkom, så är det möjligt att äfwen nyutkomne de Journal senare utkommit. Öfverna saknar man i alla verk af denna art, och som göra minsta anspråk på wettenskaplighet, anförande det af de källor ur hvilka hwarje särskild uppgift är hämtad, eller åtminstone i spetsen för hwarje afdelning, enligt Tyfkarnes löfliga art, en såkallad Literatur, innehållande förteckning på de hjelpredor som Förf. haft att tillgå. Men wi weta redan, att 3:3 geografiska skrifter äro en art medeltung mellan wettenskapliga och så kallade pittoreska beskrifningar. Han har welat skrifa för älskare af båda manerren, och icke welat uppoffra de fördelar som båda tilljuda. Ett bemödande, som är swårt att förena — och hwaruti 3. också icke helt och hållet lyckats, med alla de förtjenster, som färdrikt här finnas. Dastadt en temlig utseendighet träffar man dock mångenstädes en viss ytlighet, hvilken söker gömma sig under granna målningar och på effekt beräknade scener.

Brasilien blef, såsom bekant, upptäckt år 1500 af Cabral, som under en fart till Ostindien blef wäderdrifwen till dessa kuster. Han uppsatte der ett fors, hwaraf nejden i början

erhöll namnet Santa Cruz. Förf. uppdrager en teckning af landets belägenhet, dess berg, strömmar, klimat. Det senare hör till ett af de angenämare i werlden. Hettan är här mindre tryckande, än i de flesta öfriga tropiska länder. En rik bewattning framkallar nästan öfverallt fruktbarhet, och stränderna öppna nästan öfverallt förträffliga hamnar, hwarifrån alla naturens rikedomar med största bekvämlighet kunna utskippas. Förf. beskriwer dem och får derunder tillfälle att omtala mången produkt, som är dessa olika werldstrakter egen. I synnerhet utförliga och intressanta äro de underrättelser, som meddelas om Diamanten. Wid meddela derur följande utdrag. "Bland alla ädla stenar, ja, man kan väl säga, bland alla mineralrikets producter, förtjenar diamanten, för sin mångartade förträfflighet, den första platsen. Han har ej blott en eld utan life; han skiftar i alla färger med högsta fullkomlighet; han har den renaste genomskinlighet och är tillika den hårdaste och mest oförstörbara kropp wi känna. Af denna sista egenkap, som redan war bekant hos de gamla, skall han hafwa erhållit namnet Adamas (obetwingbar). I anseende till färgorna förblifwer väl den fullkomligt ofärgade diamanten den skönaste, emedan han skiftar i alla färger med det renaste ljus; men det gifwes äfwen några färgade diamanter, som ganska mycket värderas, emedan det är sällsynt att finna den rådande färgen så ren, att färgskiftningen ej betydigen lider, och denna mätta medför något mildt och behagligt för ögat. Hit höra stenarne af ett smaragden liknande grönt. De förena behag och sällsynthet, och hafwa derföre första rangen bland färgade diamanter. — På dem följa de rosenfärgade, sedan de blå, citrongula, orangefärgade, ändtligen de med mörkare färger och grumliga. — Diamanten finnes antingen krystalliserad eller rundaktig, sphaeroidisk. I förna fallet bildar han wankligen en octaeder, en mer eller mindre noga bestäm-

ättkantig pyramid, eller en dodekaeder. I sitt originella tillstånd har han nästan ingen glans och är öfwerdragen med en brunaktig korpa. Blott genom polering wisar han sin eld. Men, innan han antager den helga glansen, måste denna mörka yta borttagas genom guidning mot en annan diamant. Detta kallat man att slipa diamanten (égriser). Dess polering har naturen af dess structur lärt oss. Han består nämligen af lägg, lameller, som äro på det närmaste med hwarandra fövenade, och allt beror derpå, att wid slipningen eller poleringen känna eller finna dessa läggens läge. Denna stratificerade bildning gifwer ett medel wid handen att klyfwa diamanten (eliver säga derföre Fransmännen). Men det gifwes äfwen stenar, som ej låta klyfwa, utan blott stycka sig. Dessa äro likasom knutiga, på samma sätt som läggen löpa i en rundning wid knutarna eller quistarna på ett träd."

"Konsten att bearbeta diamanten är ej mycket gammal. Nederländeraren Ludwig var Berguen i Brügge war den första, som skar denna den hårdaste sten år 1456 och gaf honom facetter medelst diamantpulwer (Diamant Port); ty hwarken silen eller de starkaste syror, eller smergel, ej engång diamantspath (Corindon), som angriper alla andra hårda stenar, kunna verka något på diamanten, då deremot han sjelf angriper alla andra. War Berguen invättade en slipmachine, hwarmed han genom diamantpulvret bragte facetteringen till mycken fullkomlighet. I sijn är sednare slipade han Hert. Carl d. Öfverwes af Burgund stora diamant. Den tiden war detta den största sten i Europa; — har wägd 136 och en half karat och gick samma år förlorad i träffningen wid Morat i Schweiz. En soldat köpte honom för en Ridal. Derpå kom han i Storhertigens af Florenz händer emot en betydlig summa. Här war han länge bekant som en af de förnämsta brillanter. Han värderades till 300,000 Rd. — Större diamanter än denna äro i synnerhet följande: Stora Moguls,

Som kom utur grufwan Colone i Coleonda, wägte 279 karat och war nästan lika stor som ett halft hönsägg. Tavernier wärderade honom till 6 millioner gyllen. — Den Ostindiska, hwilken Catharina II i Ryssland erhöil till namnsdagsgåfwa af Furst Orlow. Han köptes af en Armenian för 2 och en half mill. libr. och wäger 193 karat. — Äfwen Frankrikes eger en af de största stenar, känd under namn af Pitt eller Regenten. Denne wäger 136 och $\frac{3}{4}$ delens karat och wärderas till omkring 5 mill. livres. En i Indiens grufwor arbetande slaf fann honom, och som dessa menniskor twingas att arbeta nakna för att ej kunna gömma några stenar, gjorde han sig ett hål i kinden, der han gömde stenar, och förband det för det blödande såret wäddade honom för all efterspaning. Han sålde stenen till en Engelsk matros, som tillika lefwade slafwen att dölja honom sjelf i skeppet och derigenom gifwa honom tillfälle att fly. Men den trolöse matrosen, som hade tagit stenen i sitt förwar, kastade wid första tillfälle den olyckliga slafwen öfwer bord, och sålde den förra för några tusen pund till Pitt, dåwarande Engelska gouverneuren i Ostindien. Af denna erhöil honou Regenten för halfannan million livres. Slafwen blef på ett behjmerligt sätt hämnad. Matrosen öfwer gaf stötjensten och blef köpman; men wanan wid ett ewoligt lefnads sätt och hans böjelse för starka drycker beröfwade honom snart allt hwad han egde, och han dog i förtwiflan. — En annan sten, tillhörig Frankrikes fordua krona, och kallad den stora Sancy, har endast kostat 600,000 livres, men är wärd mycket mera. Konungen i Portugal, hwilken man med skäl kunde kalla diamanternas konung, eger twenue utomordentliga stenar, hwaraf den ena af det skönaste watten wäger 215 karat; den andra öfwerträffar i storlek alla wi hittills känna. Den sednare är ännu ej slipad och wäger 1680 karat eller 12 och ett halft uns. Hans wärdering till 229 millioner pund sterling är ganska osäker, emez

han ingen med säkerhet kan bestämna, hwat han blir wid slipningen. Wägge dessa stenar kommo från Brasilien. — De gamla förstådo ej att genom slipning gifwa diamanten den högsta grad af skönhet, som han kan antaga. De slipade blott tafelstenar, rosor och rosetter. En tafelsten har två stora ytor, den ena öfwanpå, den andra inunder, hwilkas sidor äro omgifna med facetter eller små speglar. Som reflexen eller hellska brytningen härvid ej kan wara särdeles mångfaldig, så är strålbrytningens werkan ringa. Wid en infattad tafelsten är delen inom infattningen, eller kisthan, lika med det yttre synliga, eller närmar sig diat. — Diamantens wärde är i qwarantifst förhållande med dess wigt, multiplicerad med det enkla wärdet af en karat. Om stenen wäger t. ex. 10 karat, och en karat wore wärderad till 50 R. d., så utgjorde stensens wärde $50 \times 100 = 5000$. Till och med barnen wid Ostindiens diamantgrufwor förstå ganska wäl att wärdera diamanter. De hära alltid en liten wäg i en påse och äro så öfswarde, att de efter blotta wigten i sin hand temligen noga säga wärdet. Mycket små stenar, serdeles sådana, hwilka som knutar ej låta klyfwa sig, eller skärfwor af de större, som affalla wid klyfningen, infattas af glasmästare och nyttjas till glasfäring. Man har ätzskilliga och ganska olika metoder att skära diamanten. Taille de Hollande har nästan dubbla wärdet af Taille d'Anvers. Af den sednare gäller t. e. en sten af 9 gran endast 450 gyllen, då deremot en lika tung af Taille de Hollande wärderas till 800 gyllen. — Diamantgrufworna, om man så får kalla dem, eller deras fädernesland inskränker sig allt hittills till en zon af ungefär 18 grader nor och söder om äquatorn. Wi känna diamantgrufwor endast i Asien och Amerika; men, som Plinius påstår, att diamanter äfwen kommo från Aethiopien, och som Afrika, enligt dess läge, klimat och jordmon är tjenligt till framalstrande af denna ädlaste af alla stenar; så

synes ganska sannolikt, att i flera delar af Afrika äfwen måtte finnas diamanter. I Asien träffar man dem i Bisapoer, Golconda, Carnatic och Bengalen, således i Englands besittningar och desutom på ön Borneo. Portugisarne hafwa wäl sedan år 1500 varit i besittning af Brasilien: men diamanterna upptäcktes först, genom en händelse, år 1628 i några armar af floden Carabelas (Capitan Porto Seguro). Bland det guld, slafwarne uppsökte, funnos små glänsande stenar, hvilka de bortkastade som omyttiga, till des Antton Nodrigues Cunha tillfälligt wis blef derpå uppmärksam och meddelade Stadsbällaren Almeida sina gisningar. Denna stälde en quantitet sådana stenar till Lisabon att undersökas, då Portugisiska Ministern Acunha i Holland genom der anställda försök bewisade, att dessa stenar woro wärfiga diamanter. Nu walnade winningslystnaden, och 1100 uns, således inemot 20 stälp, diamanter infördes på en gång i Europa. Följden deraf liknade oförsigtigheten. Diamanternas pris föll hastigt ganska mycket, och endast genom en klot återhållsamhet stego de åter till ett högt wärde. Derpå blef tillåtelsen att söka diamanter och handeln dermed af hofwet bortarenderad till ett sällskap, samt ingrepp i detta monopolium wid lifsstraff förbjuda. Sedan intog regeringen sjelf detta sällskapets ställe. Nyan stenarne affändas till Portugal, öfwerlemnas de till en Intendent, som lägger dem i en jernbeslaggen kista, försedd med 3 lås. Han sjelf har den ena nyckeln, Vicekongen den andra och Provador de la Hazienda den tredje. Denna kista ställes i en aman, som förseglas med dessa personers trenne sigill. Vicekongen, som ej har rättighet att eserse hwad den första kistan innehåller, låter ställa denna andra i en tredje, förseglar och affänder den till Lisabon. (Bougainville). Dessa kistor öppnas endast i Konungens närvaro, hwarpå han wäljer de stenar, han tycker om och betalar hwad de kosta till entreprenurerna. På det-

ta sätt föres öfwerhafswid omkring 60,000 karat diamanter till hofwet; och en enda köpmän, entreprenuren, betalar till kronan 3,120,000 livres, karaten räknad till 25 livr. De flesta säljer han sedan öfswade till England och Holland. Undersefwet räknas till ungefär 1-10:del. Raynal påstår, att hela diamanthandeln ännu ej gifwer regeringen 3 och en half mill. livres, således icke en million R. d. Måne taran på gruffslafwarne härwid är inberäknad? Ty hwarje slaf kostar entreprenurerna 1 piaster om dagen, och till detta arbete räknar man ungefär 200 slafwar (Negrer). — Contrabandshandel med diamanter straffas ännu ganska hårdt. Den fattiga kostar det lifwet. Den förmögne förlorar ej blott diamanterna; han måste desutom betala deras dubbla wärde och deporteras, efter ett års sängelse, till Afriskanska kusten. — Wärdet af alla i Europa hemligen införda diamanter utfätter Raynal till 134,000 livres; men detta synes ej öfwerensstämma med andra uppgifter.

Nec. hoppas att detta utdrag, ehuru widlöftigt, dock torde intressera åttillige. Sedan Förf. skillicat Brasiljens naturalster, des Flora och Fauna, kommer han sid. 77 till Mensiskan. Förf. betraktas den ursprungliga Juwånaren. Då Missionärerne först inträngde i dessa stegar, funno de detta, ett bland wärldens skönaste land, öde och menniskotomt. De måste uppstå på de högsta träd för att från deras toppar här och der upptäcka en familj eller röken från någon törstig hydda. Och efter alla ansträngningar, hwad funno de? Endast strödda och föga talrika horder, en hwar med ett eget språk, nästan alltid i fejd med hwarandra och af motiatta seder. Här ett litet jägarefolk, der ichthyphager eller menniskor, som lese af muslor och sällan ägde de en odlad torshwa besädd med mais. Men dessa menniskors hufwudbojelse war nästan allmänt för en kringflytande, djurisk och tanklös lefnad, som endast fastade sig wid ögonblickets njutning, hwarjemte mot alla öfriga

folklag uttrade sig ett beständigt hat, som wänligen steg till den grad af wildhet, att de äto sina likar. Till skapnaden egde de wäl likheter med hwarandra; men hwarje folklag hade ändå en wiss stämpel, ett familjedrag, hwar på dessa stammar wid första anblicken igenkände hwarandra." Ansigtets form och läacmenter liknade hos de Brasilianer Dacrow såg, ganfka mycket Malayernas. Kläder behöfde de icke. Papegojans skönaste fjädrar, bundna i en hög krans eller praktfullt diadem, prydde höfdingarnes hufwuden, och de stora skrotsfjädrarna såg lery än omkring höfterna, än omkring skulderorna. Andra fastslöblade på kroppen med ett slags låda fina och färgade fjädrar. Wid högtidliga tillfällen prydde toucanens swarta fjädrar på detta sätt panna och kinder. Ris och Maniok är bland de stammar, som odla jorden, den förmämsta spisen; deraf bereda de också en wänjelig dryck. — Brasilianerne taga många hustrur, men en äkta man får ej inlåta sig med andra än de af honom erkända hustrur. "När en ung man dödat några fiender, då först kan han göra anspråk på äktenkap. Den feges hand motages ej af någon flicka. Äktenkapsbrott är högst sällsynt och ådrager hustrun dödsstraff. Men före äktenkapet tunna flickorna ostrafadt erbjuda sina behag. Mängden af deras tidigare älskare hindrar ingen att taga dem till hustrur." En af de mest utspridda stammar är Copinambuerna. Alla hafwa dragit sig från kusterna inåt landet. Churu de sakna begrepp om en egentlig religion; sånn man dock, att de med ordet Tupan (äskan) förenade ideen om en öfwer naturlig magt, af hvilken de påstodo sig hafwa lärt återbruket. Afmenledes hade de begrepp om ett lif efter döden; ty de trodde, att någenting af dem blefwe öfrigt efter detta lufwets slut, och att flere af deras anhörige woro förwandlade till andar. Dersöde hafwa de spåmän, af hvilka de i synnerhet under sjukdomar begära hjälp och förutsägelse om deras öde. — Wiönare är

det ganfka märkwärdigt, att några af dessa folklag berätta en gammal saga om en ganfka stor öfwerwinning öfwer hela landet, med tillägg, att blott twenne menniskor, broder och syster, hade blifwit wid lif.

I dessa af naturen wälsignade werldstrakter rådde dock en ewig fejd. Enkild förölämpning gaf merendels förledning; men i händelsefejden deltog oftaft hela stammen. Under drabbningen är det ett skönt skådespel att se ett tusental af pilar med röda, blå, gula och gröna fjädrar glittrande framflyga i luften. Fångarna bindas; man lägger stenar och skärfwor framför fången och uppmanar honom att hämnas, under det man förkunnar honom döden. Ofjä anwänder han der till alla krafter, och ofta såras flere af hans fiender ganfka illa af hans stenkastningar, ehuru de betäcka sig med sina sköldar. — Sedan offret genom ett hastigt slag är slagtadt, sönderhugges kroppen, med blodet ingnides barnens ansigte och ihynnerhet hans mun. Der på fördelas de söndersturna styckena, rostas och förtäras under högljudt glädjeskri. Qwinornna få blott inelworna och hufwudet. Det sednare kokas med ett slags mjölkwälling. — Förf. anmärker, att ingenstädes har antropophagien varit mera allmänt utbredd än i Amerika; derwid wisar sig dock den olikheten, att folklagen i den nordliga werldsdelen förut med den utskäpste wildhet plåga sina offer, då deremot Brasilianerne med ett enda slag gifwa dem döden. I. tror att orsaken dertill måste sökas deruti, att den nya Continenten, och ihynnerhet den nordliga delen, äger ett wida större antal jägarenationer än Asien och Afrika; ett yrke, säger han, som är moder till all kånstlöshet. Under äquatorn åter tvingas folklagen, enligt Humboldts anmärkning, lifsom mot sin wilja till återbruk eller trögärdsförfel. Ej af behof synas Brasilianerne förtära sina likar, utan för att i sina inelworn gifwa dem en ärofull graf.

Förf. afhandlar derefter sid. 105 — 144

"Men i Brasilien bosatta främlingen," hvar under han tillika får tillfälle att meddela his torien om landets colonisation, des närvarande tillstånd, kultur, handel, o. s. w. Utom några Portugiser, som först hirkommo, blef Brasilien först befolkadt af Judar, som sedan de ur Portugal blefwo förjagade af Inquisitionen, här, i den nya werldsdelen, tillen stor del blefwo uppätne af wildarne. Brasilien blef sedan en tillflyktsort för de olycklige Huguennotterne, som efter år 1556 här började sina invandringar, och efter Brasiliens eröf ring af Nederländerna, från år 1624 till 1661, då Portugisiska Kronan åter fick denna dyrbara besittning, genom Holländare. Denna mångartade colonisation skulle säkert funnit ej mindre trefnad än i det nordliga Amerika, om dessa reformerta trosförwandter ej blifwit förföljda med detta blinda nit, som tillhörde tidens tänkesätt. Såsom ett prof derpå meddelar Förf., enligt Raynal, ett utdrag ur en Jesuits predikan, hwilken, för sin wansinniga fräckhet, är alltför märkwardig att ej här finna en plats. Predikanten wänder sig till vår Herre sjelf: "Wak upp, Herre! Hwarföre sofwer du? Hwarföre döjer du ditt ansigte och glömmet vårt elände? Jag will i dag ej tala till folket. Min röst skall upphöja sig högre; ja, den skall upphöja sig till gudomlighetens stöte. Förgäfwes hafwa Evangeliske talare försökt att förmå folket till omwändelse. Men, då menniskorna äro döfwa, så är det dig Herre jag will omwända; och, ehuru wi äre syndare, så är det Dig jag will föra till ånger."

"Jesua war heligare och tålmodigare än wi; likwäl war hans språk icke annorlunda än mitt, ehuru sjelfwa händelsen war mindre wigtig. När han gick öfwer Jordan och angrep staden Ai, blefwo hans troppar förskingrade. Hans förlust war ej betydlig; likwäl sönderref han sina kläder, wältrade sig på jorden och utropade: Hwarföre lät du, och gå öfwer Jordan? Säg, Herre, Redde det för att lemna öf till pris åt Amoriterna? Bör jag då icke

te, när frågan är om ett stort folk i ett widsträckt land, med rätta utropa: Har Du gifwit oss dessa trakter, endast för att åter framtaga oss dem? Har lättaren gjort dig så stora tjenster, att du bör rikta honom med våra arbeten? Förtär oss med eld, gör oss alla till intet; men i morgon skall du åter söka Portugisarne och söka dem förgäfwes. Skall Holland är dig uppreja de tempel, som behaga dig? Skall Holland egna är Dig samma tjenare? Ja! Du skall erhålla Gudstjensten från Amsterdam, Blesingen och andra orter af detta fullriga och kalla hellwete."

"Fordom ångrade Du, att Du hade skapat werlden; Du ångrade det framfarna. Se, huru Du är; och emedan detta är Din charakter, hwarföre will Du nu ej skona Dig sjelf, i det Du skonar oss? Tänk derpå och betrakta följderna af den nya syndaskod, som Du förehar. Bahia och det öfriga Brasilien är ett Holländarnes rof. De förhärja allt med eröfverens raseri. — Du sjelf, Herre, skall icke wäga deras wäldsamheter. Ja, Du får också Din del deraf. Rättaren skall uppreja Dina tempels dörrar, skall trampa under sina fötter brödet, Ditt eget kött, ja till och med förgripa sig på Din moder. Om Du än skulle fördraga denna skymf, blefwe jag deröfwer icke förundrad, emedan Du lidit ännu blodigare. Men Din moder! Hwar är Din barnliga trohet?"

"Med ett ord, Herre! när Dina tempel äro plundrade, Dina altaren förstörda, Din religion sloknad i Brasilien; när gräs wexer i Dina kyrkans förgårdar; när fastan firas utan Ditt lidandes hemligheter; när stenarne på gatan sucka; när kättarne bemäktiga sig samningens predikstol; när man en dag frågar deras barn, som nu omgifwa mig: gosfar, af hwad religion ären i? och de swara: Wi äro Calvinister; och i unga flickor? och dessa swara: wi äro Lutheranskor; då skall Du röras, då skall Du ångra Dig. Men då nu denna ånger säkert kommer efter, hwarföre will Du ej förefomma densamma?" (Slutet följer.)

Predikningar af Carl P. Hagberg.
Sjette Samlingen. Trym, 1820. D.
Grahn. Sid. VIII. 180. 8:o.

Denna samling slutar en fullständig årgång af Predikningar öfver våra Evangeliska pericoper. Ett kortt, men sakrikt och kraftfullt företal redovisar för de grunder försett wid sina predikningars utarbetning. Hans homiletiska regler äro så, men tillfridsställande: "Allmän uppbyggelse är en predikans ändamål. Predikanten bör derföre bemöda sig om enkelhet och klarhet i uttrycket, förenad med värdighet och värma. . . Predikningar böra vara Bibliska. Ett i sinom tid och med utställning användt och tillämpadt bibelpråk kommer, såsom en befallning från himmelen, som är upphöjd öfver alla invändningar eller såsom ett insegel på det fromma hjertans förhoppningar, som utsluter all tviflan och ovisshet. . . Christendomens försöningelära ändteligen är medelpunkten, kring hvilken alla en Christelig Lärarens föreläsningar böra vända sig."

Huru samwetsgrant och hellsständigt föref. tillämpat dessa Homiletikens enkla, men wigtiga grundregler, derom gifwer äfwen denna sista Prediko-samling det fördelagtigaste intyg. Bewis och exempel företer hwarje blad uti detta arbete, hvars både i religiöst och homiletiskt hänseende clasiska värde nu mera hwarken behöfwer besträffas eller kan bestridas. Af Författaren "änndt för enskilt andakt inom husliga kretsar," uppfyller det hwarje dag denna sin herliga bestämmeelse; och om man ännu och länge icke nefar Lehnberg, såsom Predikant, sin beundran, blifwer dock de fromma hjertans gård åt Hagberg wälsignelse. En rätt sinnig ordets Tjenare kan icke wara willrådig i wälet, hwilketdera af dessa offer han heldst bör änka åt sitt minne.

Rec. wäl korteligen angifwa innehålet af denna Prediko-samling och twelfar ej att desjemte framlägga några strödda anmärkningar inför en Författare, som, oagadt sitt allmänt erkända mästerskap, blyglamt försäkrar, att han "hels är ännu långt från det mål han eftersträfwat." Samlingen innehåller tio pre-

dikningar och ett liktal. I. 1 Sönd. e. Trettondedag Jul: Swad människans sät, det skall hon och uppsära. Numrets uppdelning är hämtad af Gal. 6: v. 8, hwilken wers måhända rätteligen hade bert förenas med den föregående till ingångspråk. II. 2 Sönd. i Fastan: En Christen under sina husliga bekymmer. Man har anmärkt, att Dr. H. med en wif förkätel såsom Predikant fastär sin uppmärksamhet wid det husliga lifwet, dels i allmänhet, dels särskildt wid des sorgliga förhållanden. Rec. upprepar ej detta, såsom fel. Det är endast en ung Predikant i lärsjungåren, som behöfwer warnas för de fetsteg, till hwilka ofta förnyade betraktelser öfwer detta ämne gifwit anledning. Wiserligen dröjer Dr. H. gerna wid skildringar af det enskilda lifwet. De utgöra hufwudämne på flera Söndagar, t. ex. Sönd. e. Jul, 1 och 2 Sönd. e. Trettondedag Jul, 2 Sönd. i Fastan, 16 och 21 Sönd. e. Hel. Tref. Söndag. Men här framkällas, öfwer allt, olika förhållanden af det husliga lifwet, hwar på människorna städse behöfwa göras uppmärksamme, då derifrån ursprungligen enskildtas och således hela släktets religiösa förädling utgår. I sammanhang hämed har Rec. hört anmärkas, att menflighetens sorgämnen, i symerhet skadomar och döden, neg ofta återkomma, såsom betraktelser, i dessa Prediko-samlingar. Det lärwika och rörande häruti erkänner Rec. gerna och tror äfwen, att Dr. H., som i sin widsträcktare werksamhetskrets, såsom Själaförjare, blifwit bekant med menfliga eländet i des twensaldiga stannader, icke utan goda grunder oftare framkallar det till förenål för sina offerliga religiösa framställningar. Detta kan ej med skäl ogillas, men Rec. har wid läsningen stundom funnit anledning till den frugtan, att det G a b a n d a uti särbehandlingen mdligen kunde förswaga det intret dessa mål när borde göra på människohjertat. Man jennföre härwid des Predikningarne på 3 och 4 Sönd. e. Trettondedag Jul, 4 Sönd. e. Påsk och 19 Sönd. e. Hel. Tref. Söndag, dels de på Påskdagen, Annan dag Påsk, 3 Sönd. e. Påsk, 24 Sönd. e. Hel. Tref. Söndag och Rensdelmeslodagen med hwarandra. III. 3 Sönd. i Fastan: Människans strider på jorden. IV. 3 Sönd. e. Påsk: Döden de Frommas win-

nin g. Första delen i afhandlingen både kanske, för att icke snåras ingå i de öfriga momenterna, fordrat ett beständare uttryck, i stället för det allmänna: Ljus och mörker. Här är nämligen blott fråga om kunskap och dess motsats i andeliga ting. I denna predikan (sid. 56 och 57) såsom äfven uti några andra, förekommer en förening af bilder, alla utmärkande samma föreställning, hvilka, oagadt sin förträffliga halt, dock i likhet med hvarje annan lure, trösta och behåra sinnet. "Vi se nu genom en spegel i ett mörkt tal. Det tillkommande är för oss en förseglad bok. Det hänger en förlott framför inången af det aldräbelligaste. Gud uppenbarar sig, för oss, i ett moln, som svävar öfver nådaskålen." Denna spegel, denna förseglade bok, denna förlott, detta öfver Nådaskålen sväfvande moln beteckna, hvardera för sig, både Klare och Skönt, Författarens tanke, som, genom deras omedelbara följd på hvarandra, hvarken förtydligas eller förklaras. V. Christi Himmelsfärdsdag: Himmelen är öppen för Tron, Kärleken och Hoppet. Härvid tillägges den förklaring: "De sitta, såsom hulda englar, upp och neder öfver människors barn." Denna förklaring är nödvändig, men ger också åt ämnets en helt annan betydelse, än det efter sin bokstafliga mening synes hafva. Det är dock icke föref. obekant, att ett prediköämne blir framställt så enkelt och tydligt, att ingen förklaring öfver blotta orden förbehålles. Aldrigt må förklaringen förändras, i stället för att blott upplysa ämnets mening. Uttrycket för detta betraktelsesämne borde värdeligen utnyttas mot ett mindre betydligt, t. ex. "Himmelen är öppen; derifrån nedfitta öfver människohjertat tron, kärleken och hoppet" såsom först. Helt uttrycket sina afdelningar, eller: "tron, kärleken och hoppet nedfitta ifrån den öppnade himmelen." För öfrigt, då Dr. H. uti sin prediko-samling förut på Palmisöndagen nyttjar samma trene synpunkter wid uppdelningen af ämnet, kunde man vänta på denna dag en annan schematisin. VI. 6 Sönd. e. Påsk: Den närvarande tidens otro och wänstro. Junehälsar wigtiga och hertliga ord i sinom tid, wärda att nogga begrundas och belystas. VII. Pingstidagen: Den gode Andens verksamhet inom Jesu församling. VIII. 4 Sönd. e. Tref. Söndag: Att det I miljen människorna skola göra eder, det görer I och dem. IX. 22 Sönd. e. Hel. Tref. S.: Det nödvändiga Sambandet emellan försöring med Gud och försöring med Nästan. X. 23 Sönd. e. H. Tref. S.: En Christen utan swet i sin Gudsfruktan, människokärlek och sösterandesänka. -- Till denna predikosamling bifogas ett tal öfver Fru Helena M. Quiding wid dess jordsättning i S. Clara kyrka d. 9 Oct. 1819 samt Register öfver alla ser Samlingarne.

Wid en allmän öfversigt af Dr. Hagbergs pre-

dikantcarakter och af detta hans arbete, en helgjuten product af tidens förädlade religiösa anda och homiletiska utbildning, finner hvarje öwärdig och upplöst Domare lätt, att Dr. H:s predikowerk bör och kan tjena till mönstret så wäl i afseende på innehåll, d. ä. den sanna högskolan, den kristliga andan, den ägta halten af religiösa ideer, som i afseende på formen d. ä. logisk hällning, schematiswens enkelhet, samt synpunkternas både omwärfning och bibliska fäste. Hvad åter egentligen blotta stilen angår, erkänner wäl Rec. med glädje, att den här 3:ne wäsendiliga essayer; den är ädel, biblisk, bjertlig. Det hjertliga, d. w. i. det milda, det ma, hjertwärdiga, är des hufwudscharacter. Men sundom, der Rec. brytat och wäntat det, har han saknat det wärdiga och djupa, det kraftrika och hjertskakande, en Johannis Döparens predikan om wänsfart till sotna, en Pauli lysning af det twedagade andans swärd, ett Petrus, hwarpå följer ett kong i susandes hjertan. Det wärdige långt ifrån Rec. att hämed wälla säga, det andans och kraftens bewisning saknas uti Dr. H:s predikowerk; hans mening är endast, att det mildare ewangeliska maneret är uti den det wärdige. För de många Predikanter, som, wiserligen till ähörarens glädje och upbyggelse, nu ifland öf sitta att bita sig efter Dr. H., torde dock den wärdige icke wäsa öfverhördig, att de ofta sitta för en afwäg, på hwilken stans Mästaren sitta någon gång synes stått, den nämligen att låta sitt prediko-maner stema till enformighet i diction eller wärdige som en wäl, liksom wärdige, fests af bilder. Det ser med glädje mot den tid, då Dr. Hagberg förenar dessa sju Predikowärdige uti en Afstilla, hwilken, ännu mer ifland allmänheten fringsprids, skall i torer och palats sitta upbyggelse och återgifwa författaren en minsk, för en Predikant den högsta af alla, somma herrans wärdige. Huru fördelagtigt detta arbete, wärdige från sitta första utgifwande, i rent homiletiskt afseende inwertat på religiöseten och allwärdige i det man kallar tidens predikoton, wärdige belystwer Rec. Hwarken gifwa ett intryck eller hälla ett löstaf, som kraftigare genlynder från alla, hwilka wärdige och bitat sig efter Dr. H:s predikowerk.

*) Wärdige är i detta hänseende, hwad en ifland Wärdige nu wärdige sitta homiletter uttrycker: "Eine jede Form unserer öffentlichen Vorträge, wie Beisatzwerth an sich sie auch immer geschätzt werden mag, hört auf dießen Beisatz zu verdienen, sobald sie eine stehende wird, ein Leisten gleichsam, über welchen die freie Betrachtung sich muß schlaagen lösen. Denn nicht für jede Materie und jeden Zweck kann sie doch in demselben Grade angemessen erscheinen, und selbst dadurch, daß Hörer und Leser sich an sie gewöhnen, verliert sie schon." J. H. W. Dräsekes Predigten für denkende Verehrer Jesu, Zweit. Samml. Nürnberg 1815. Vorw. S. IX.

L i t e r a t u r - T i d n i n g.

Nr 43

Lördagen den 23 October

1820.

Recensioner:

Jorden och dess Invånare; Historisk Taffla af det Abertonde Århundredets Upptäckter om fremmande folkslag och Länder; af E. A. W. v. Zimmermann. Sjunde Delen. Med 3 plancher. Schm, Högström, 1810. 311 sid. 12:0.

(Forts. och slut fr. No 42.)

Innan wi sluta denna uppsats om Brasilien, tillägga wi, att enligt en uppgift, som af regeringen innew. är blifwit meddelad, skall detta land hysa en befolkning af 3 och en tredjedels mill. människor; hwaraf en och en half äro Negrer, samt en Indianer. Enligt samma uppgift äger Chili, (Förf. Kristofer Chile) till hwilket Förf. nu kommer, 800,000 människor. Dess arealrymd utgör, enligt Z., 23,700 geogr. qu. mil. Om Italien är Europas trädgård, så kan man med rätta kalla Chile den nya verdens. Bägge dessa länders klimat, ja äfwen deras läge har mycken likhet; bägge hafwa sina betydligaste utsträckning

gar i längden; och bägge genomfåras på längden af ett sammanhängande högt berg, ty Cordillererna låta en gren löpa genom sjelfwa Chile. De dela landet i Östra och Westra Chile och äro des Apenniner; också är för bägge länderna inslytelsen af deras bergskedjor af lika högt värde, men för vulcanerna skull äfwen af lika wäda."

Man räknar i Chile, 14 "lefwande" vulcaner. Landet är underkastadt täta jordbäfningar. Lusten är mild och sund. Enligt en och annan skildring Rec. förut läst om Chili skall detta land vara ett verkligt paradys; åtminstone det skönaste i den nya verden. Detta synes hafwa kunnat ingifwa en Förf., som så mycket älskar den pathetiska stilen som Z., anledning till granna och ståtliga teckningar. Men man träffar här en lugn och modererad stil.

Chili är ett bergland, och rikt på metaller: guldet träffas ganska rent, ofta af 23, stundom 23 och en half karat. Af djurlägten beskriwer Förf., efter Azara samt Barton, det underbara Påsdjuret (Diadelphis), hwilken beskrifning wi här meddela: "Detta djuret wisar ett af de phänomener, wid hwilka

naturen synes wisa utur sin wanliga wäg. Här wisade sig ett djur, hwarom man påstod, att de redan födda ungarne återwände till moderlifwet och giingo deri ut och in efter behag. Djurets påse wid underlifwet, hwarid djuret är förwaradt och de nyfödda swaga ungarne undfå sin föda, likasom i ett af omsorg för dem uppmärndt rum, är inellertid ganska märkwardigt. De förträffliga anmärkingar, den namnfunnige naturalisten i de Nordamericaniska staterna, Hr Smith Barton, härom meddelat oss, wisa, att ungen framträder endast som ett outveckladt embryon, ofta till wigten ett enda gran; att det, ehuru knappt ett spår synes af det tillkommande ansigtet, likwäl i detta ytterst fina tillstånd förstår att uppöka moderns spena, för att hänga sig fast derwid samt skyddas och wärmas af den tillslutna påsen, till dess det uppnått den utomordentliga storleken af en medelmåttig hund. Här är likasom en fortsättning af den tidigare utvecklingen i moderlifwet. Påsen tjänar till en annan lifmoder; endast sättet att mottaga födan är förändradt. Förut erhöles embryonensamma genom nasvelsträngen; nu nästan icke widare utveckladt, mottager det den så snart wid spenan, medelst den obefristligt lilla trekantiga munnen. Ty wisserligen är embryon genom sugningen och framfoctornas till detta ändamål redan så wida utvecklade klor (hålfötternas kunna ännu knappt skönjas) så innerligen förenadt med spenan, att ett wäldigt samt fränslitande ofta bortryckte denna spena, ehuru man genom ett försigtigt behandlande kan skilja fostret derifrån, utan att skada modern. — En högst wigtig anmärkning af Barton är äfwen följande. Han fick en hona af detta påsdjur med 7 ungar, som af en rättas storlek födde sig dels af modersmjölken dels af annan mat. Efter 7 dagar märkte han, att modern åter hade födt lika många ungar. Några wägede blott en gran, men alla hängde fast wid moderns spenar. Modern, som redan bvägt sina första ungar litet öfwer deras half-

wa wert, hade å nyo parat sig; ty det wore onödigt, att här taga superfoctationen till hjälp. Detta djurslägte skall föda äminstone två gånger om året, och påsen blir för det samma nödwändig, emedan den korta tiden endast tillåter modern att framföda allt för litet utvecklade ungar.

I Chili träffas en hästart (Guemal) med klufwen hof, hwilken kan anses som de idislande quadrupedernas öfvergång till de ehofwiga. Verldsomseglaren Wallis såg först detta djur i Magellanska sundet nära Cordes bay (inmot 58 och en tredjed. grad. Med en åsnas utseende, säger han, hade det klufna klör och hjortens snabbhet. Molina gaf oss en bestämdare kännedom af Guemal eller Guemal, hwilket är detta djurets namn i Chile. Denne Naturalist kallar det den tvåhofwiga hästen (*equus pedibus bisulcis*). Tanderna äro den wanliga hästens. Dess wert, färg och hår äro åsnans; men hufwud, hals och utseende äro mycket wacrare, och dess gånghand de nästan som hästens. Det öfwerträffar guanicos i snabbhet och bebor de btillgångligaste delar af Södra Andes. Azata har äfwen sett hästar med horn; de äro 3 tum långa och sitta bakom öronen. Denna hästarts fädernesland är Chili.

Om Cuntura har Hörf. lemnat oss ett utdrag ur Humboldts ej längesedan utlemnade Beskrifning; hwaraf äfwen här följande må meddelas. Condoren utmärker sig ej så mycket genom sin storlek som genom sitt mod och sin styrka, och den utomordentliga höjd, hwarid han warligen lefwer, gifwer honom en ännu större ryktbarhet. I sällskap med Lama bebor han jordens största och högsta bergskedja från äquatorn ända ner till Magellandsundet, på en sträcka af 900 stömil; ty i detta sund blef den Condor skuten som ännu finnes i Leverska museum i London och kanske är den enda i Europa. Sitt bo bygger han ofta på klippor rätt utmed snölinen. Han älskar de högsta lustregionerna och dröjer i de lägre

traeterna endast så länge hans jagt tvingar honom dertill. Vid klar himmel håller han från en ofantlig höjd lifasom en general revue öfver ett widsträckt område, och från denna höjd störtar han med otrolig hastighet ner på sitt rof. Hans mod är kraftfullt. Två condorer angripa en kalf, ja till och med den unga Puma (det så kallade Americanska lejonet, felis concolor). De jaga och sára den unga kon, tilldes hon ändtligen faller till marken och utsträcker sin tunga af hetta. Condoren fattar denna genast och uttrycker kort derpå hennes ögon. Sedan dör det olyckliga kreaturet en långsam död. — När fogeln ätit sig mätt, sifter han klogmatiskt och sorgsen och höjer sig ganska tungt. Härpå grundar sig den ryktebara jagt, hvarmed man i Peru förnämligast roar fremlingar. En i detta ändamål dödad ko lockar innan kort till sig flere af dessa stora gamar. De äta med ett obeskripligt begär, börja alltid sin måltid med röfwets tunga och ögon, upprifwa det sedan bakifrån för att genast komma till inellworna, och fylka nu magsen så utomordentligt, att de alldeles öfwerlastade falla i ett slags omighet, hwilken ej tillåter dem att hastigt swinga sig upp i luften. Då kasta de i förjät liggande Indianerne sina snaror öfver dem och fånga dem, innan de hinna lyfta sig från marken. Ofta förorsakar förskräckelsen och den häftiga rörelse, de göra för att undkomma jägaren, att de återlemna sin omäktliga måltid och, på detta sätt lättade, lyckligt uppfuga i luften. Men beklagansvärd är den Condor, som blir fången! Då söka Indianerne att med de grymmaste marter hämnas den mångfaldiga skada dessa foglar tillfoga honom. Under sin fångenskap är Condoren i början sorgsen, men kort derpå blir han så elak, att det är wädligt att komma honom nära. Han är ganska segliswad, och naturen har förträffligt förjt för hans räddning. B. Humboldt såg en Condor strypas och upphängas med snaran, hwarjemte man drog honom i fötterna. Men knappt hade man los-

sat snaran, förrän han åter wandrade omkring. Härpå sköt man på honom med tre pistoler på 4 stogs afstånd. Alla träffade. Han sårades i halsen, i bröstet och i magen; men ändå höll han sig upprätt. En fjerde kula träffade läret, återstudsade och nedföll på marken. Ulloa intyggar äfwen, att 10 kulor träffat Condoren i de höggre och kallare regionerna, utan att skada honom. Nummet tillåter ej att följa Förf. wid hans beskrifning af Chilis öfriga märkwärdigheter i zoologiskt hänseende.

Denna werldskraft består egentligen af trenne hufwuddelar; 1) Det inre Chili, ö. om Anderna, en hög och till en del bergaktig landssträcka; 2) landet mellan dessa själlar samt värna, hwilka af Förf. nu skiltras. Deribland befinner sig också Juan Fernandes, som genom Alexander Selkirchs äfwenlyre bekommit en wiß märkwärdighet. Denne man, till börden en Skotte, war styrman på ett engelskt skepp, der han rådade i twist med sin Capitaine, af hwilken han år 1704 blef satt i land på nämde ö. Några skalp. frut och hagel, tobak, en yra, en knif, en kittel samt några böcker, utgjorde allt som medföljde honom till denna obebodda ö. Men naturens mäktiga drift till lifwets bibehållande lärde snart den beklagansvärde enslingen en mängd färdigheter: så blef han, sedan hans frut snart war bortskjutet, en otroligt skicklig jägare, som grep de wilda getterna midt under loppet och förföljde dem med en förwånande djerfhet från klippa till klippa. I detta bedröfliga tillstånd lefde Selkirch till den 1 Febr. 1709, då han blef warse ett engelskt skepp, på hwilket han äntligen återkom till sitt fädernesland. Det är märkwärdigt, att på denna tid hade Selkirch, ehuru han nästan alla dagar öfwade sig dels med läsning, dels med psalmers sjungande, så förgätit sitt modersmål, att han i början wid sin återkomst bland menniskor, endast uttalade de sista stafwelserne i orden, och blef således ganska swår att förstå. I London

gjorde detta äfventyr stort uppscende. "Han råfade i bekantskap med en wif Daniel Defoe, som lofwade att genom en af honom sammansatt berättelse spela en betydlig winst i hans händer. Selkirch meddelade denna Defoe troget alla omständigheter af sin lesnad, och den sednare gjorde deraf den så mycket lästa och så ofta efterhärjade Robinsön Crusoes historia, hwarigenom han wifserligen wunn en betydlig summa; men denna romans werkliga hielte, den godtrogna Selkirch, affpilade han med en ganska sparsam ersättning för sina märkwärdiga och lidelsefulla äfventyr. Likwäl hade han i förhand dertföre förordat en större belöning; ty, om han ej, på sin egen begäran, hade blifwit lemnad på Juan Fernandez, så hade han omkommit med denna hårda man och hela skeppet, som kort derpå förgicks i en storm." —

"Menniskan" — s. 214. — "Hos Chileserna äro i synnerhet slättmarkernas inwånare ganska olika bergstrakternas. De förra hafwa Europeernes statur och storlek, äro derjemte starkt byggda och wäl proportionerade. De äro kopparsfärgade, men ljusare än de öfriga Americanerna. Det sednare inträffar i synnerhet hos Baroaues, en liten stam af Araukerna, som bor i det inre af de öfriga Araukernas länder, inemot 39:de graden syd. br. Chilesernas hufwud och ansigte äro runda, pannan liten, näsan något intryckt, ögonen små men lifliga, bröst och skuldror breda, men dertfremot händer och fötter utom allt förhållande små. De äro alldeles utan skägg, emedan äfwen de, i likhet med flera Americaniska folkslag, med små tänger utrycka sitt redan af naturen tunna skägg. Imellertid gifwas härifrån undantag. Man ser wisa Indianer med lika starkt skägg som Spaniorerna. Van Coever säger äfwen om dem som ögonwittne: det är menniskor af medelmächtig statur, starkt och wäl byggda och med regelmässiga ansigtsdrag. De woro ej olika de nordwestra Americanerna. — Men dessa underrättelser hafwa

i synnerhet affcende på Araukerna. Som en af de starkaste och af Spaniorerna med rätta fruktade samt dertföre af dem mest kända nation, förtjena de den största uppmärksamhet. — De sjelfwa kalla sig Molucher af ordet Molun, krig, och Ebe, folk eller menniska. De finnas spridda öfwer hela landet, på östra och westra sidan om Chiles Cordillerer, från gränserna af Peru til inemot Magellanska sundet och dela sig i stammarna Picunchen, Pehuenchen och Huilichen. Den sista stamm men bor i synnerhet mellan floden Bueno (40° 20') och Chiloes archipelag." —

Araukerne woro de, som wid Chiles öfving gjorde Spaniorerne det största motståndet. Ä omse sidor wisades prof af den högsta tappet. Detta krig är besjunget af twenne spanska skalder, Alonso från Cecilia, och Alvarez från Toledo i skaldedikterna Araucana, den enda episka dikt denna Nation äger, hwilken förtjenar omtalas. Förf. beskrifwer detta folkslag temligen utförligt — öfwergår sedan till de hit inslyttade Europeerna, af hwilkas kultur, lesnadsätt, tidsfördrif, handel m. m. han gifwer oss en bild.

Patagonien. Efter några ord om det södra Americas configuration, i jemförelse med det nordliga, anmärker Förf. den stora skillnaden af klimat mellan i allmänhet hela den sydliga och nordliga jordhalwan. "Wi fara, yttrar han, om sommaren inemot den ättioandra breddsgraden åt Grönland och de öfriga mot norra Polen liggande länder, utan att betydigen hindras af is. Men i söder lyckades ej sjelfwa den outtröttlige Cook att, till och med midt under derwarande sommar, framtränga längre än inemot sjuttioandra breddsgraden. Under wår sommar stöta Grönlandsfarare sällan före polkretsens på stora massor af drifis, och stora isfält fördela sig under de varmaste månaderna inemot 77:de och 78:de breddsgraden. Mellan dem finner man wänligen en genomgång. — I söder fann sig Cook i December och Januari, således under

ben tid, då deß längsta dag inträffar, redan wid 52:dra graden omgifwen med stora ismassor. På andra sidan om 72:dra graden hånade öfverfynbara och fasta isfält att vidare fart. — Wid Statlandet, således inemot 35:te breddsgraden, stod thermometeren om sommaren aldrig högre än 3 grader (Farenh.) öfver fryspunkten. Deremot fann Lord Neals Grave (Santen Phipps) på sin resa mot norra polen, på en bredd af mer än 80 grader, i början af Augusti, wäderleken så warm, att becket flöt ner af flippet. Ett dylikt fenomen intygar Franz om det elstilla Grönland, och de der gjorda Brasenka wäderleksobservationerna wisa, redan i början af Januari, en värma af 64 grader.

Deßa observationer, och flera andra ådagalägga, att södra hämispheren äger en wida kallare sommar än den motsvarande norra, men deraf följer icke bestämdt, att den heliga medeltemperaturen ej kan ungefär jemna detta förhållande. Verkliga har också Humboldt (Geographi der Pflanzen, Tübingen 1807) jemfört uppgifterna om medeltemperaturen på Goda Hoppsladden, i Port Jackson, på N. Hollands östra kust, samt några under samma latitudsgrad liggande hamnar i södra Amerika, med medeltemperaturen i Europa och N. Amerika under motsvarande bredd, och funnit skillnaden för hela året ganska obetydlig, så att om den södra hämispheren njuter en kallare sommar, så är deremot wintren wida blidare. Mellertid är det dock icke omöjligt, att förhållandet tydligare än den 35:te graden åter kan ändra sig.

Daktadt det här rådande hårda klimatet, försökte dock konung Philip d. II, förledd af Pedro Sarmiento's bedrägliga berättelse, att här anlägga en coloni. Konungen wäntande denna romaneska sönman år 1581 med en flotta af 23 segel under Amiralen de Waldes befäl, jemte 3500 menniskor och 500 Balloniska troppar. Sarmiento hade föresatt sig, att man till den nya kolonien kunde wälja sådana

orter, der Magellansundets bredd wore föringa, att man med kanoner kunde hämma genomgången. Sarmiento utnämndes till Guvernör öfwer denna Magellanska koloni. Han anlade också verkliga ett par orter wid sundet och kallade staden Philippeville, hwilken har der under 53° 18' uppbyggde samt försåg med 400 menniskor, batterier och kanoner. Men landets hjälplösa läge och i synnerhet klimatet beskrifde alldeles detta stora företog. Ingen af de sädesarter och frukter lyckades, som de här hade utsäat. Kolonisterna omkommo nästan alla af hunger. När Engelske werldssoms seglaren Cavendish landade der 6 år sebnare, fann han i det tomma castellet de flesta Spanierernas lik ännu i deras uniformer. Blott några få menniskor, hwaribland Herrera war, hade med plats räddat sitt lif. Cavendish forde deßa olyckliga tillbaka till Europa och kallade detta misshäade nybygge Port Famine."

Förf. beskriwer derefter det sydliga Amerikas talrika bar, i synnerhet Malouinerna eller Falllands:öarna. — De blefwo upptäckte af Sir Hawkins år 1593, men först begare undersökte genom Bougainville, år 1764. Deßa bar äro namnkunniga för mängden af sine pingwiner (en art fetgås) samt skälur. Der finnes endast en quadrumed: Loup-rouard. emedan den är ett slags mellanting mellan deßa båda djurslagten. Märkwärdig är i deßa bars fattiga flora, den planta som lika som bildar landets yta. Denna yta är besatt med en otrolig mängd tuffwor. En hwar består af en enda planta med naken stängel af ungefär en fots höjd. Härpå ligger en wid concentrisk tratt af helt små, treuddiga och ljusgröna blad, så tät på hwarandra lagada, att man icke utan mycken sorgfällighet kan åta skilja dem, och derför äro hafwa utjucende af en enda nafsformig inbörd yta, hwarpå små blad äro ingräfsda. Det hela liknar en flat ärtstock eller ännu närmare en stor talkål (selum). men har en sådan fasthet, att det här en betydlig tyngd utan att brista, och en

haft med mycket wåld låter sitta sönder sig. Bougainville säger uttryckligt, att han med lika säkerhet kunnat sätta sig på denna besynnerliga wext som på en sten. Diametern af en sådan wext-tratt utgör ofta 6 fot och enligt Pernetty 10. Des blommor äro små och grå äfwen som fröhusen: Sjelfwa fröet liknar aniskorn."

Man träffar i Patagonien twenne folkstammar, som sinsemellan bilda twenne förwärande kontraster: Tehuelheterne och Pescherés. Då de senare till werten föga öfverträffa den nordliga hämisphærens Lappar eller Grönländare, men äro dem betydligt underlägsne i själs-gåfwor, så äro de förre en af de kraftigare bland Amerikas folkstammar, hvilka, under namn af Patagoner, blifwit beskrifne såsom verkliga jättar. Zimmermann anför, att denna sista fråga nu är fullkomligt afgjord, så att Patagonerne wäl äro att anse som högwärdige menniskor, men icke såsom resar. Af dem, hvilka Bougainville träffade, höll ingen under 5 fot 6 tum (Paris. wått) men också ingen öfwer 5 fot 10 tum. Men deremot är Commodore Byrons uppgift, hwilken man ej kan fränkänna en lika grad af sannfärdighet, helt olika. Hans Lieutenant Cummings war en man af 6 eng. fot och 2 tum; men bland detta folk förekom han sig såsom en dwerg. Det beror således af det begrepp man fäster wid ordet jätte, om man skall neka eller bejaka den uppgiften, att Patagonerne äro resar. Till deras gigantiska utseende bidrar mellertid den omständigheten, att de hafwa en ofantligt stor arelbredd; stora hufwuden och tjocka lemmar. "Desa menniskor wisade strax sin söda. Bougainville fann hela sferdingar af guanaker hänga wid deras hästar; ja, han såg, huru de äro rätt kött. Desä anför Magellan som en märkwärdighet, att en af dessa Patagoner ätit råttor, som matrosene sångade på skeppet. Likwäl äto de äfwen bröd och annan mat, som tillbjöds dem af Europeerna. Men för många woro spiritusösa drycker motbjudande. Guyots

manskap såg Patagonerna tillika fånga fisk, kräfter och wassnådor. — Jemför man de giltigaste wätnesbörd om denna nation, så woro wäl de flesta till häst: men jemte dem woro äfwen fotgångare, fullkomligt lika de förra. Quinnorna rida i samma ställning som männerna. — Enligt Byrons och Giraudais' berättelser liknade quinnorna manspersonerna till sin statur, i förhållande till sitt kön; men deras säg war mindre mörk. Det sednare beskriver äfwen Falkoner. — Männernas klädesel består i en mantel, lastad omkring kroppen och gjord af skinn, tagna af guanaker, chinchier (viverra mephilis) yaguanos eller uttrar. Denna mantel är med en gördel bunden om liewet. Desä bära de ett bredt läder midt omkring kroppen. I des ställe betäcka sig quinnorna med ett längre förkläde. För öfrigt äro de, oaktadt det kalla klimatet, nästan alldeles nakna. Reaumur's thermometer stod här midt i sommarn högst sällan 10 grader öfwer fryspuncten. — Fötterna betäcka de med ett slags halffötlar af hästläder, som äro öppna baktil. En spetsig trästicka wid hwarsdera hälen tjénar till sporrar. Det war ounderswärdt att se dessa kolosier på små hästar utan minsta fruktan rida i gallopp öfwer klippor och stora stenar. Desä hafwa de en mycket hundar, och dessa äro hos deras hästar de trognaste wäktare."

De plancher, som åtfölja detta häfte, föreställa: den stora Wattenledning i Rio Janeiro; några besynnerliga dräfter i Chili samt Eldsländerna, en egen slags familjgrupp. Öfwersättningen, som i de första delarne, knapt war medelmåttig, har under fortsättningen af detta werk så förkofrat sig, att wid denna afdelning föga skulle wara att påminna.

Anvisning att blifwa en god Predikstols-
Talare. Efter de af framlidne Herr
Swerhofpredikanten Dr. F. B. Rein-
hard sjelf dikterade sätter, och med tillägg
af andra berömda Predikanters grund-
sätter i detta ämne, för ynglingar, som
wilja egna sig åt Predikeståndet; som
(såsom?) och för begynnare häruti, utgif-
wen af En Reinhardts Åhörare. Swer-
sättning från Andra Trycka upplagan.
Stockholm, A. Gadellii Sterbhus 1820.
Sidd. 71. 8:o.

En trivial bok, föga skickligt öfversatt.
Uti det enftaldiga företalet läser man, att
"3:ne hufwudpunkter, en predikans disposition,
klädning och innehåll utgöra hela Homiletikens
System, som sådan (och således ej annorlun-
da?) betraktad"; "att ingen såfångt studerat
en vetenskap, helst då den engång utgjorde
hoppet om wår lycka"; "att goda Predikanter
och Predikstols-talare (sin skillnad!) kunna af-
wen i wårt irreligiösa tidevarf göra mycken
nytta"; "att alla ynglingar, som uppoffra sig
åt Predikämbet, böra på det högsta bemä-
da sig att blifwa goda Predikanter"; "att en-
dast folk af hjältsgäwor och skicklighet kunna
för det närmmande hafwa kallelse att studera
Theologie och uppträda som predikanter"; (har
utgifwaren af detta arbete haft kallelse till
Theolog eller Predikant?); "att Theokratie är
den högsta tendencen för statskulturen och upp-
lysningen"; "att Första afdelningen af denna
skrift är af Reinhard, de twenne andra, på
några ställen när, af författaren och utgifwar-
ren" (som på titelbladet således kallas beröm-
da Predikanter; hvilken blygsamhet!). Så
börjas detta arbete: "Den som will predika
wäl, måste äfwen kunna disponera wäl och
wara bekant med Rhetorikens regler". Detta
är principen uti denna Pseudo-Reinhardiska

Homiletik. På en sådan lös grundwal byg-
ges inter bestående werk. Denna skrift börjas
med en framställning af skillnaden emellan
Analytisk och Synthetisk behandling af predi-
korfarter. Derefter är boken sönderfargad i
3:ne stycken. I. om Dispositionen af en
Prediken; sid. 12-27. Här får man weta,
att "Cramer höll en Predikan, då konungen i
Dannemærk war ganska sjuk — denna Predi-
kan war alldeles icke disponerad", således för-
modligen derföre att konungen ej war dispo-
nerad; ty detta anføres såsom exempel på den
förut fastställda regeln, att "tankarne böra
ställas i den ordning, som efter omständighet-
erna (nemligen Åhörarnes?) synes för dem
wara den bästa". Ibland andra förefskrifter
må här antecknas, att "dispositionens alla de-
lar böra så ställas, att man har deraf en
wisk fördel. Denna fördel kan antingen wara
tydligheten, eller det naturliga (?) eller
slutligen intrycket" s. 13. "Men framför allt
bör man bemäda sig, att alltid göra sig rätt
tydliga begrepp om det, hwarom man will
tala" s. 14. Sannerligen en vigtig regel,
äfwen för dem, som utgifwa sin egen eller
andras homiletik. "Och hwem kan wäl helt
och hållit ut sitt eget hufwud skrifa en Ho-
miletik?" (säger företalet). II. Om Predi-
kingarnes Rön och påskande klädning. Sid.
27-45. Sedan utgifwaren ifrat emot den
gamla distincionen emellan andelig och werld-
lig wältalighet, hvilken skillnad, grundligt be-
gründ, ej torde wara så orimlig, som ifraren
menar, påstår han, att "Talare böra på lika
sätt behandla människorna wid Religionen, som
i hwarje annat fall, då de wilja öfvertala
människorna till något", (s. 30) samt att
"wältalighetens (således äfwen predikningars,
enligt hwad förut är wisadt) högsta ändamål
är att leda andras beslut och att bestämna de-
ras handlingar efter Talarens wilja" (s. 32).
Nec. trodde, att Guds wilja borde wid fråga
om Predikningar hafwa företräde framför Ta-
larens. Sedermera läser man mycket om tros

per, figurer, skilnader m. m. "Substantiverna böra ej alltid beledigas af adjectiver, dock stundom till och med af flera adjectiver" s. 35. Hur skall man nu weta, när inret eller flera adjectiver böra nyttjas? Jo — Sid. 67 läses wi, att "genom passande adjectiva uttrycka insickningar (?) och noggrannare beskämningar". Passande adjectiver äro åter "wisja allmänt abstraherade, naturliga, sinliga Epitheter, som alltid föreställa sakerna i rörelse och handling". De läras rätt hos Homerus: "Snabba, hafwet upprörande skepp; den falla hjertlösa lasten; det uppfriskande regnet i den torra sommaren" m. m. Hvilka märkwärdiga epitheter! Det hjertlösa bör äminstone wara borta ifrå Predikningar. III. "Om ett affigentligt och lärorikt innehåll d. ä. att tillbörligen bilda sina predikningar efter tid, ort och omständigheter" sid. 45—71. En föga lärorik afhandling om dogmatiska Predikningar och Christendomens moral föregår här Utgifwarens utfall dels rättwisligen emot inblandandet af Kants och Fichtes filosofi i Predikningar, dels orättwist emot bruket af fastställda ärliga Predikotexter. Men "i denna oangenäma händelse (neml. att Texterna äro stående och bestående) böra Predikanterna — och detta må tjena, såsom öfwerfigt af hela arbetet — högst sällan tala om ett stort helt och äfvenså sällan tala om dygd och pligt öfwerhufwud, utan oftast taga ett minimum ur det wida omfånget af moralitet och religiositet. Den ena gången kan man tala med sina Åhörare om wäderriken (?), en annan gång om frukten på jorden; likaledes om människornas sammanworo i ordentligt samhälle, eller om nåring och handtering (!)" sid. 65. Desutom underwisar öf utgifwaren, att "mid stora högtider, Bönedagar o. s. w. tala i en hög profetisk ton"; "wintertiden förwandla Predikningarne i blotta Förmanings-tal" och "stundom i Exordium ur de allmänna bladen meddela sina Åhörare en werlds-händelse" sid. 66, 67. Sluteligen antyder

förmödligen någon stor och djup idee, ehuru Nec. ej kan fatta den i dess höghet, uti dessa ord: "Om hwarje Individ's Religions-begrepp förbättra sig, och om mera Religiositet och Moralitet wisar sig i familjerna och husen, så skall detta smänigom frambringa en NationalReligion, en StatsReligion, hwilken består i aktningen för den Religion, som användes wid de offentliga underhandlingarne". s. 69. — Således består StatsReligionen i aktningen för Religion? Således gifwes någon särskild diplomatisk religion, som användes wid de offentliga underhandlingarne? Wätte den ej wara af samma art, som den, hwilken innehåles i G. Cobers 100 CabionettsPredikningar!

Utgifwaren må ej bestylla Nec. att hafwa rytt satser ur sitt sammanhang och wanställt dem. Genom bristande sammanhang har juft Utgifw. sjelf wanställt arbetet. Stulle det i affeende på innehållet, efter utgifwarens antagna trichotomie, uppdelas, så borde denna uppdelning ske sålunda: 1) sanna, men högst triviala satser 2) halfsanna påståenden 3) skeswa och förwridna åsigtter. Det, som här är santt, läses klart och sammanhängande i Ödmanns, Möllers, Bastholms Predikofatt. — Nec. är fullkomligt öfwertrygad, att ingen af denna Bok läser sig att blifwa en god PredikstolsTalare. Kunde de dödas andar beswärjas, så borde man framkalla den store Reinhard's flugga att hämnas på en Collegant, som så fragmentariskt uppfattat och wårdslost uttryckt de satser, dem Reinhard sjelf wiserligen dicerade i godt sammanhang och rent språk. Här gäller å Reinhard's wägnar den bekanta Philosophens önskan: Gud beware öf för våra wäpnar! —

Rättelse:

I Bihaget 14 & 15, sid. 118 r. 2
A. Nec. l. Författ.

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

No 44.

Lördagen den 4 November

1820.

A r m e n i e n.

Först till en geografisk-historisk skizze.

Armenien är ett bland de länder, som efter sina beherrskares werlande lycka, erhållit en ganska olita utsträckning. Den teckning vi här lemna, är uppdragen efter naturen och sammanfaller äfwen temligen noga med den politiska utveckling, som detta rike ägde under sin wälmahts häfta tider.

Wid Armenien bör man ej så egentligen tänka sig ett bergigt land, utan en höjdsflätt 1), som i norr och söder genom ansealiga fjällberg affskiljes från de djupt under liggande slätterna, men i wester och öster långsamt sänker sig. Deläget under samma bredd som Neapel eller Madrid, njuter denna bergstrakt ett luftstreck söga olift det mellersta Sveriges: man märker det, från hwilken sida man än uppfiger. Afståndet mellan Trapezunt och Erzerum, medelpunkten i Armenien, utgör i rak

linia endast 10 till 12 swenska mil 2), men wägen öfwer de höga Moschiska bergen (Misjidi) äfwen Mingol och Kalikala, eller öfwer de med dem sammanhängande Scydises, nu Dikmedeli ell. Paryadres, är så beswärlig, att den upptager 13 dagar 3). Uppstigande från Swarta hafwets flacka, bördiga, men trädlösa kufiland, der oliven och winstocken stå i den yppigaste wäxt, kommer man i wilda bergstrakter, i alla tider bebodde af barbariska röswarfolk 4) med barrskog, "träd utan frukt" 5) der marken större delen af året är täckt med

2) Ritter (Erdkunde II. 775), som öfwer detta land spridt mycket ljus, sammanklämnar detta lands luftstreck med Norra Tysklands, men wi erfara snart, att klimatet der är mycket hårdare.

3) Tournefort III. 178.

4) Xenophon och Strabo upprätna deras namn. Byzantinerna kallade dem Tzaner (Strabo talar äfwen om Sanni) och påstodo att de tillhodo fåglar och träd, (Procop. de Bello Pers. lib. II.)

5) Procop. I. lib. II.

1) Πόλλα Οροπέδια, redan hos Strabo XI. c. 14, ed. Schaefer. Lips. 1819. Plateau, sierra. Hocheben.

snö och intet åkerbruk möjligt, och slutligen i dällden wid Erzerum, der det snögar d. 1 Juni, Snöskörden inträffar i Sept. och de kringgränsande, måttliga bergen, ännu i Augusti äro höljda af snö. Mångensstädes smälter snön alls icke, och wanligen quarligger den 9 månader; säden sås och bergas inom 4 månader. Den korta sommaren saknar dock icke sina nordiska behag, dock äro nätterna alltid ganska kalla 6). Mindre brådstupande, ehuru i alla fall ganska tröttsam, är den nordöstra vägen till Georgien, öfwer Kars till Erivan eller Tiflis. Här ligger, mellan Erzerum och Erivan, förmodligen nära det nuvarande Kars 7), en flera dagsresor bred slätt, *Xogean* hos Strabo och Procopius, hwaröfwer resande och krigshärar i alla tider tagat fram. Förmodligen är detta den sidan af Armenien, som kan lättast åtkommas, och som mest saknar bestämda naturgränser, hwaröfve den också nu mera, enligt en gammal orientalist sed, i flera dagsresors bredd, blifwit förhärjad, för att afskilja Turkiska och Armeniska riket. Sedan man färdats 4 dagsresor från Kars till den stora slätten, kommer man i en skogbewärd bergtrakt, som räcker ända till Erzerum-slättens början, utan att man träffar en enda by 8). Denna siffrämde slätt är 30 ital. mil lång och 10 bred 9). Så snart man nedstigit till dällderna öster om floden Kur, som ändock ligga högt öfwer Georgien, träffar man först ekar, almar, bokar, lindar, lönn, askar, hassel, äpple och plommonträn, och här och der minranor, samt äntligen wid Tiflis, nödträn, aprikoser och persikor, jemte rikliga winkullar 10). Deremot är den wanliga karawanvägen för all handel mellan Constantinopel och det nordliga Persien

6) Ritter, s. 777.

7) Ritter, s. 735.

8) Vorbeck III, 101.

9) Gemelli Careri.

10) Ritter, s. 743.

i SO. öfwer den sista turkiska gränsfästningen Bajassid till Tebris (Tauris) i Adherbidjan wida mindre brant, men erbjuder ej mindre rika kontraster. Först på Tebris-slätten riss kultur, canal-byggnad (Keriss), skogsbrist, en fattig och enformig vegetation, och allt hwad utmärker ett persiskt landskap; högre upp (wid staden Khoi) en romantisk bergnatur, med träd, almar, ask, poplar, fruktträn, smänningom äfwen barträn, åkersält, gräsrika ängar, samt äntligen W. om Bajassid, i ett land, hvars mark är brun och beströdd af en porös, pipig, lavalik sten (Sumysseisenstein, Drstein 11), hwilken betäcker hela armeniska högslätten. Mellan sjöarna Wan och Urmi ligger det höga berget Seilan eller Silam, som höljes af en ewig snö 12). Ännu wid Kars, NW. om Erivan, är utfädet i Juni ej stort mer än fots högt, om natten frös det 13). Lucullus förwånades, att wid höstdagjemningen finna Armeniens wattendrag redan frusna och soldaternes tält öfwerdragna med snö, hästarna togo döden af det kalla wattenet. Under Alexander Severi fälttåg omkommo en myckenhet soldater af källden eller förlorade de händer och fötter. Mest öfverräskande känner sig den resande, som, liksom de 10,000 Grekerna anförde af Xenophon, utbyter mot ett sådant land hastigt Mesopotamiens brännande sandhedar. Nedan i Diarbekrs herrliga dälld befinner man sig under ett ganska måttligt luftstreck, ty den ligger på en medelupphöjning mellan Armenien och landet mellan Frat och Tigris. Floden Schabur (fordom Centrites) anlågs såsom gräns mellan Mesopotamien och Armenien. Men ännar man sig åt nordn, har man en hög och bred kedja af Taurus (Miphates, nu Jendi) att öfwerstiga. Med dessa owägsamma fjällar förena sig Kurdiska bergen (der fordon

11) Derf. s. 741 efter Moqier.

12) Abulfeda hos Ritter, s. 756.

13) Tournefort III, 244.

Karducherne bodde, och woro fordom en gränsmur mellan Assyrier och Perler, och ärtusen den senare mellan Greker och Araber. I dessa trakter, i Bingheul (d. är tusen källor), der Aras samt westra och östra armarna af Eufkrat uppträda, sägo Grekerne (i Dec.) 6 foss djupa samt erforo den höjd och det löoade som andra resande 14) sedermera pröfwat. Långsamt sänker sig Armenien åt W. och låter sig förden för de stora fororna från norra halssön djupare inåt Asien. Ännu wid Mas-mahotun (wid Eufkrat) Armeniens naturliga gränse, en jern, kal och torr mark. En terrass djupare (wid Taraja, nesden der Kasals-mul börjar) poplar, blandade med nordiska träslag, återfält, svöglopp i Oct. 15); wid Karahissar röd, (mergel?) jord, horn och råg, som i Armenien ännu i slutet af Juli war grön, här redan i ar, — dock intet hwete, päron, baryträn (pines); wid Kulihissar war så den wid samma tid mogen, körsbärstiden förbi, plummon, aprikoser, persikor, de första winberg och acacier 16). Ännu wid Malatia, i SO. derifrån, är det ännu gaaske kallt 17), och det westligare Kappadocien ända till Hazlys är ännu ett högt terrassland, af steppnatur, foglös saltblandad jordmån, bete, men föga återbruk, här och der några menniskor, kall och oblid wäderlek 18).

Så snart utan utpräkt på Armeniska Bergslätten, träffar man ett alldeles icke bergigt land, utan twertom en i det hela gaaske widlyftig slätt, endast här och der asbruten af några jemförelsewis mindre betydliga berg, men alla, äfwen de medelmåttigare, snöklädda. Sjelfwa landytans egen höjd är deremot så betydlig, att Ararat sjelft, då man kommer från Armenien, icke synes så utomordentligt högt. Denna berg öfverdolas endast af en från Ararat framgående arm, (Alla Dagh, fordom Amanas), som löper från SO. till NW. liksom alla Westasiens berg. Denna höjd tvingar allt watten, som ligger nordligt, att samla sig till Aras, och skuter alla strömdrag i S. och W. åt Frat. Wid des westra ända ligger Erzerum, der nordwestra greken af Frat (Kara-su) börjar; wid den östra ändan af Alla Dagh, Dajassid, der man mente att östra Frat (Murad) hade sitt upphof, men detta ligger ännu 6 mil längre i SW. i Bingheul-trakten 19). Dessa floder flyta ej, såsom Ganges i början, innan de nedforssa på slätterna, genom labyrinth af klyftor och sträckfulla berg, utan endast genom ett ödsligt hedeland. Den owäntade nordiska natur man deruppe finner, förklarar sig, då man wet att Armenien (i Erzerum-dalen) ligger 7000 fot öfwer hafwet (de omgifwande bergen äro dubbelt högre 20), således wäl icke

14) Tavernier.

15) Morier hos Ritter, 773.

16) S. 775.

17) Admodum frigida regio. Abulfeda.

18) Icke alldeles noggran är således Ritters uppgift (s. 776), att samma naturtypus — voll Korn, Reben und Obstreichthum, mit Fälsken zu übersteigenden Zwischenketten, romantisch, von mäßiger Höhe, aber weniger milde Flora, und wärmern, gleichreichlich begabten Thälern, — råder från Tokat och Amasia ända till Konstantinopel. Ty man träffar wid

Equin, NO om Malatia, hålder med winberg. Otter, II, 306; ja till och med i Erzerum-dalen, men winet är högst dåligt. Tournefort, II, 122. Då Charadin (I, 210) säger att Armenien är en af de skönaste och fruktbaraaste länder på jorden, och att des win ej eftergiffwer Mirdeliens, so menar han nesden kring Erivan.

19) Morier, s. 306.

20) Kennell, Illustrations of the history of the expedit. of Cyrus &c. London 1816, pref. XV. p. 331.

så högt som Tibet eller Quito (10,000 fot öfver hafvet), — men ändock tillräckligt för att åstadkomma en skillnad i luftstrecket af ungefär 25°. Armenien är icke annat än en fortsättning af den ofantliga bergslätt, som genomgår hela Asien i midten från Ö. till W. och blott sänker sig för att lemna rum åt Kaspiiska hafvet, som sjelft icke är annat än en ofantlig alp-sjö, liksom Urmi och Wan och andra sjöar, som ligga inom detta område. Om man således i detta land ej träffar de närgränsandes milda alster, så gifwes här ett ömningt och saftfullt bete, så att Turkomanerne, som till en del nu innehafwa landet, kunna underhålla talrika hjordar af hästar, getter och får. Detså woro deß bebyggare i alla tider herdar; Phoeniciens handelsstäder köpte af dem deras boskap 21), och då Perserne woro Armeniens herrar, lemnade Sazeranen till Mithrasfesten (? τοις Μιθραϊσταις) ärligen till Konungen 20,000 hästar, som wäl woro mindre än Persiens, af medelst race, men rasare och modigare 22). Winträdets upphör i wester wid Kulibisjar och wid Erivan i öster; fruktträden wid Khoi och Malatia 23). De enda trån, som wära i Armenien, äro barrtrån, wide och i bergassatjerna några poplar. Driften på skog är medertid så stor, att man måste elda med kodynga och

halmt. Landet saknar icke alldeles åkerbruk, liksom wäl trifwas nästan endast råg och korn, som dock endast sårast återgifwa utsädet 24). Man måste draga djupa säror, dels för att få upp den fetare matjorden, dels för att säden må komma djupt ned och brädden sålunda må skyddas för kylan. För plogen spännas stundom 12 par oxar 25). Hwetet mognar två månader efter utsädet och kornet efter en 26). Säden är i medlet af Juli ej högre än wid Paris i slutet af April 27). Det är således ett fattigt land, bergen innehålla wäl mineralier, men blifwa icke begagnade, dock wigtigt dels såsom en militärisch position, dels för sina tullinkomster, (äfwen resande utan handelsgodis måste betala en afgift) då hela det mellersta Asiens handel går genom Erzerum. — Husen i Armenien äro bygda af jord.

Klimatet är sundt, ehuru stundom pesten wisar sig 28), som dock försvinner wid nordwind. Alla tider på året faller en ömning nederbörd, åtföljd af hagel och häftiga stormar. Det är dessa skurar, som framkalla den herrliga grönskan på denna eljest nakna och jordsfattiga bergslätt 29).

I sydöstra hörnet ligger kring sjön Wan det lilla paschaliket af samma namn. Denna föga bekanta alp-sjö, af Ptolemäus kallad Ariska. skall enligt den turkiska geographen Kinneir hålla 33 g. mil i omkrets, hafwa salt watten, som dock är sötare än Urmi's, och wara ganska siffrigt, samt isynnerhet innehålla ett eget slags sill, som insaltad eller soltorkad för-

21) Hezechiel, 27: 14.

22) Strabo, XI, 14.

23) Det är ett mistag af den annars så noggranna Heeren, då han säger (Ideen I. 242) att win, jemte säd och skalfrukter, här är "reichlich gedeihet"; i synnerhet då han derwid återoppar Strabo, som försäkrar motsatsen: *εἰ οὐκ οὐδ' ἀμυγδαλὸς φέρται οὐδὲν*. Men han har förmodligen tagit Armenien i Herodots bemärkelse, enligt hwilken det äfwen innefattar norra delen af Mesopotamien, som är ett winland.

24) Tournef, II, 122.

25) Tournef, II, 155.

26) Borbeck, III, 102.

27) Tournef, II, 122.

28) Salvatori i Fundgrub. d. Orients I, s. 15.

29) Ritter, s. 779.

res wida omkring 30). Den upptager floden Wendmabi, nära invid hvilken ligger hufvudstaden Wan (det gamla Semiramocerta), en gränsfästning mot Perser och Kurder. Bergen i norr om denna stad skola alltid wara snöberäckta samt innehålla magnetgruswor; stränderna kring sjön åter kornrika. Bland dessa berg är ett, Warak, äfwen Bagdistan, der alla armeniska patriarker begrafwas.

Armenierne falla sitt land sjelfwe Sajotszor (Häikernes, eller hjeltebragderns dal); Perser, Araber och Syrer Jaminia, äfwen Aram och Armenieb. Werkligen har man 31) i namnet Armenien, som först förekommer hos Herodotos, welat igenkänna samma rot som till Aram (Syrer, Arameer, Aramener, Armenier), och werkligen bodde Syrer nedanförend ända till Halys, och på andra sidan om bergön Armenien wid Pontus, ty Kappadocier woro utan twifwel af denna stam. Deremot försäkrar Herodotos 32) att Armenierne woro en phrygisk coloni, härstammande från Thracien, deras språk, war också, enligt Eudoros, närslägtadt med det phrygiska. I persiska hären gingo de också lika wäpnade som Phrygierna "hvilkas afkomlingar de woro", samt hade samma fältherre 33), men en styggelse woro dessa stamsfäder för Armenierne 34; Antipater 35) härleddede dem från Armenus, som åter skulle kommit från Rhodus. Äfwen Strabo förenam en gammal saga, som omtalar en inwandring från wester. Men äfwen landets inhemska häfdateknare, Moses från Rhos-

rene 36) (år 400), talar om en hjelte Aram, hvilken såsom segerwinnare, icke såsom folkets stamsfäder infom i landet 37). Redan före dessa i forntiden allmänt omtalade wandringar från wester, ägde denna bergö inwånare, hvilkas börd man enligt dessa underrättelser skulle anse för aramaisk, (syrisk, chaldaisk), om ej hos Xenophon mötte os en swärighet, som dock kanhända endast är skenbar. Denne fältherre träffade i Bingheul en byföreståndare, för hvilken hans persiska tolt, som förmodligen talade pehwi, gjorde sig förstådd. Antager man att det nedra Mediens språk war beslägtadt med den gamla, nu oäkända Chaldaiskan (Elam), så försvinner denna swärighet. Därför är i alla fall, om denne byfogde war af verklig armenisk ätt, eller ej snarare en der nomadiserande Kurd (Kir?) 38). Werkligen försäkrar Strabo 39) att Armenierne hade nästan lika seder och bruk med Mederne, och samma gudsdyrkan gemensam med Perserne; i de sagor han anför, äro namnen persiska 40). Herodotos 41) känner Armenierne blott såsom handelsmän, hvilka på fartyg, sammansatta af djurhudar, seglade ner till Babylon, men som Euphrat endast är segelbar från Elbir, så kommo dessa ej från egentliga höglandet.

Infödingarne sjelfwe, enligt uråldriga genealogiska sagor, afleda sin ätt från Häik, Noachs efterkommande i femte led genom Japhet. Det war en hjelte, stor, tapper, skon, med skarp blick, gladt ansigte, kraftiga armar; den ypperste lågskytt. Wid Babelska tornbyggnaden, blef han oense med Bel, tog

30) Ebn Haukal och Abulfeda.

31) Hartmanns Aufklärung, I, 33. Samma gifning finnes i Adelungs Mythridates, 1:re Th. 420.

32) VII, 73.

33) Herod. VII, 73.

34) Chahan de Cirbied, 160. Ritter 782.

35) Steph. Byzant. 112, 65. Jfr. Bend Avesta, übers. v. Kiecker, II, 45.

36) I. c. 13. Ritter s. 717.

37) Mos. Chor. lib. I. c. 11.

38) Ritter, s. 783.

39) XI, 14.

40) Ritter, s. 785.

41) I. 194.

300 af sin stam, och drog till bergen i nowden. Del följde honom med en stor här; Hail wäntade honom wid saltjön (Wazun, Wan?), och genomsköt med en pil den stötte fienden der han på en klippa stod, öfwerstädande hären. Segraren bygde på slagfältet staden Hail, och kallade dalen Hatos-Dor. Hails son, Armenak, begaf sig åt W., och nedfätte sig i en djup, bergomkransad däl (wid Erivan), hwarest i öster källor och bäckar susande blandade sig, liksom lustwandrande jungfrur och ynglingar. Mot middagsolen reste sig ett högt berg (Ararat), med bländande hwitt hufwud, tre dagsresor i omkræts, liksom en gudde öfwer det yngre bergsfolket. I dessa nejder, nor om herget, hwarest ännu funnos få menniskor, bosatte sig Armenak och gaf sitt namn (Arzagasi) åt ort och själl. — Dennes son Ara-mais byggde sig, i nejden af det senare Artarata och det ännu senare Erivan, på ett berg en fast borg, Armavir, der man sedermera förwarade den kongliga skatten, och der man ända till de senare tider hämtade orafel af susande cypreser. — Hans son Erast gaf sitt namn åt floden Aras, som på armeniska heter Erastch; efter hans bror, Amasia, nämndes berget Masis (Μασις ορος: Strabo) 42). Och blef så hela nejden af dessa förstar upptagen och odlad. Med stor makt herrskade deras efterkommande ända till den afyriska drottningen Semiram, hwilken besegrade den armeniska konungen och gjorde honom skattskyldig. I den kyliga bergstrakten anlade hon till sitt sommar-residens, wid sjön Wan, en präktig stad, Semiramocerta, uppbyggd af ofantliga quaderstenar genom babyloniska byggmästare. Af detta slott, som woro täckta med inscriptioner, sirligt ingrafna på stenarna liksom på wartastor, funnos wid Moses Khor. tid ännu qwarleswor, hwilka då likwäl beboddes af wildjur.”

42) Moses Khor. lib. I.

Så förtälja landets sager, upptecknade af Moses af Khorene, (år 440 e. Chr.) som begagnade, jemte inhemska traditioner, en äldre kronika af Maribas, chaldaiska anteckningar i archiverna i Nineveh, samt för de senare tiderna, persiska ärböcker, armeniska sänger samt tempelarchiverna i Edeffa, Misibis och Sinope 43).

Efter afyriska rikets fall bleswo äfwen Armenierne Persien underdånige. De woro i detta tidshvarf ännu herdar 44); boende i öppna läger fann dem Xenophon, (sijeswa persiska Satrapen bodde i ett sådant, eller också i jordkulor, hwarest de äfwen hade sin boskap. Hwarje ort hade sin föreståndare, hwilken de bewisade mycken wördnad och tillät honom tagga hwad lifsmedel han wille. Till den sedan öfwerhandtagande handelsandan funnos då inga spår 45).

Perserne låto styra Armenien — så wäl det så kallade stora, S. om öfra Euphrat, som det westra, i mindre 46) — af tvenne Satraper; Alexander den store förordnade der en; då landet derefter blef syrisk provins, erhöoll det af Antiochus åter tvenne ståtshållare, af gamla hälliska konungahuset: Artaxias i stora, och Zariadres i mindre Armenien. Hit flydde Hannibal undan Romarne; dock äfwen i dessa wilda afägsna nejder hunno honom hans förföljare, som hade på sin sida wunnit ståtshållarne, och nödgade honom att söka en annan fristad. De mistänkte honom att med en förenad här af Parther, Armenier samt Celter och Galler wilja framtränga längs Jstern och änyo från norr åter wilja inbryta i Italien. Mellertid hade Hannibal wid floden Aras, ej långt från nuwarande Erivan, utsett

43) Ritter, s. 119.

44) Herod. V, 40.

45) Heerens Ideen, I, 242.

46) Herodotos gaf namnet Armenien sin naturliga utsträckning åt wester.

läget för en konungastad, som blef kallad Artaxata. Snart förenade sig dessa förstar, gjorde Armenien sjelfständigt och nämde sig konungar, hvar och en i sitt landskap. Befter om Euphrat herrskade Zariadres ätt, ända till dess Storarmeniens konung Tigranes gjorde sig till herre öfver öfver nabolandet. I början måste dock mellan dem herrskat mycket endragt, ty de utvidgade båda på alla sidor riket genom eröfringar från Meder, Iberer, Chalyber och Mosyniker, Syrer och Kartaginer — "folkslag, hvilka alla talte samma språk 47." I stora Armenien hade Artaxias ätt endast tresnad i 40 år 48). Då reste sig missnöjde magnater och begärde af Artaces II, konung öfver de i deras gränslap mäktigt uppblomsrande Partherne, en förste af detta kraftfulla folk. Nationalökansan stöttes ej deraf, ty Hail och Parth, sade de, äro bröder och ingen skillnad mellan deras språk och seder 49). Artaxias gaf dem sin egen bror, Bal-Artaxias, som utan slagning, utan blodsutgjutelse satte sig i besittning af sitt nya rike 50). Den siffte Haisförsten, Artaxias (Ortoadistes hos Justinus 51) kastade sig i sitt residens Artaxata på sitt swärd och nedstörtade i Aras.

Bal-Artaxias (152-30) blef sålunda stiftare af ett mäktigt förstehus, ehuru det erkände Parthernes skyddshögheit. För att försäkra

sig om de maktägande i landet, isynnerhet Haiserne, indelade han landet i 18 landskap och satte öfver hwardera en satrap (Goufagal Nahar, de flesta med ärftlig rätt, upphöjde 28 arfsförstendömen, hvilka i Minii 52) tid vörde till 120, tillsatte twenne Markgrejwar, (Petrach) som skulle skydda gränserna i N. Ö. och S., och gaf hwardera befäl öfver 10,000 man, samt skapade andra ståtliga hofembeten och titlar: Örnävarare (arzruni), Falkemierer (Savunit), Stalmästare (Svanduni), Snöbewartare (Trunabied), Vin-munskänkar (Dasgebied), liksom hos Frankerne. Derjemte stredde han med framgång mot Mindre Armenien, mot Mithrobarzanes wid Pontus och wilda folkslag wid Kaukasus. På en äng wid berget Nemawir, plögade han till ett läger, (liksom på ett Mars- eller Mojsfält under Carolingerne) samla landets förstar för att öfverlägga om dess bästa eller sina härskarer, då ett fälttåg förestod. Efter honom herrskade sonen Artaxias II (130-18), hvars son den tappre Artaces (118-95) antog titel af konungarnes konung, och siffte Tigranes I (95-60), den pontiska Mithridates mög, och blef, såsom hans bundsförvandt, inwecklad i denna storsinnige förstes lycka och undergång. Genom dennes bistånd eröfrade han Mindre Armenien, Kappadocien och Syrien, men måste i freden år 63 afträda dessa båda siffte eröfringar. Hans son Artavases (60-30) blef med list uppsnappad af Antonius 53), och landet indeladt i trenne delar. Sonen Alexander erhöill den större delen af lägre Armenien mellan Euphrat och Atropatene, och från Mesopotamien till Atropatene; mindre Armenien väster om Euphrat förlänades åt konungen Ptolema wid Pontus, och öfra Armenien, mellan Araxes och Kur, åt konungen i Medien.

47) Strabo, XI, 14.

48) Grekiska och Romerska häfdateknare känna icke denna omvälfning. De räknar 8 till 10 regenter af Artaxias ätt ända till Armeniens underkufwande af Romarne.

49) Chahan de Erbieb, s. 222.

50) Ritter, s. 723. Jäse så fredligt tillgick denna omvälfning enligt persiska upskunder. D'Ohsson, Tableau de l'Orient, T. II.

51) Histor. XCH, c. I.

52) Præfecturas, quas *στρατηγικὰς νο-*
cant. Hist. Nat. VI, c. 10.

53) Tacit. Annal. II, 3.

Men Partherne upphöjde der en annan förste Artaxias, som blef skattskyldig. Äfwen i Armenia superior insatte de en annan konung, Arsames, som snart afföll och gaf sig under Romarne. Från den tiden blef detta gränsländ en lekbo för dessa makter, som ömsewis upphöjde nya thronpretendenter. Enligt inhemska ärböcker kall en konung Ervand II, samtidig med Vespasianus, under sig hafwa förenat de båda dubbelländerna (o. år 60 e. Chr.); men sedan år 114 e. Chr. nämde Romarne Armenien för provins under det stora riket, ehuru Armenierne, sedan 117, betraktade sig såsom sjelfständiga, och ehuru de på en annan sida lika mycket oroades af Sassaniderne, som fordom af Partherne, hwilla af dessa störta des. De Romerske Kejsarne blefwo snart allt för wanmäktige att längre bibehålla sin inflytelse i dessa orter, och då den gamle kejsar Valerianus blef tillfångatagen af Schapour 259, föll Armenien under persisk öfverhöghet 54; det gick änyo förloradt under striden mellan Galerius och Marsi V; återtog af Schapour II år 375, dock endast för en kort tid, men blef 412 persisk provins under Isdegert, kom 420 tillbaka under Byzantinerna, genom Theodosii II eröfring, men äntligen 530 under Muschirvan införlifwadt med Persien. Under denna ständiga omwexling af skyddsherrar, fortfor Armenien mellertid att hafwa egna konungar. Wid en thronstridighet (540) sökte en äldre Prins Tigranes hjelp hos Perserne, den yngre brodern, Arsaces, hos kejsarn i Byzanz. Båda bibehöllo sig, och landet blef deladt dem emellan. Den westra konungen erottog från hofwet i Byzantium, såsom tecken af sin länskyldighet en krigskläddning 55), och

54) Moses Chor. II, 201.

55) Chlamyden ex pinna marina. Procop. de Bello Pers. lib. II.

han samt hans efterträdare betraktades såsom ärtliga Ståthållare. För att skydda Romerska rikets gränser, anlade kejsar Justinianus fästningar i synnerhet wid passen; så skedde äfwen i Armenien, hwarest ännu af dem synas mäktiga qwarleswor 56; äfwen förlade han dit troppar, ty före Justinianus hade ännu inga romerska soldnärer beträdat Armenien 57.

Den historia, hwilken wi här antecknat, angår dock icke egentligen höglandet — det egentliga Armenien som i S. ej äger någon af naturen beständ gräns — hwars bebyggare förmodligen fortfor att wara herdar. Alla dessa hwälfningar tilldrogo sig hufwudsakligen i östra gränsländet, kring Arax, söder och öster em Ararat. Den gamla Haiernes konungaborg Armawir, lag, såsom redan nämdt är, i dessa trakter, äfwen så Artaxata, som bygdes efter Hannibals anwisiung. Wid foten af detta berg, låg äfwen borgen Anium, de äldsta inhemska konungarnes gräfsälle, hwaraf minner bibehöll sig långt inuti medelåldern 58). De senare parthisk-armeniske konungarne hade dragit sig söderut, och höllo sitt hof i Atsibis (Edeffa, nu Urfa) i Mesopotamien; men Tigranes bodde i Tigrano-certa, hwilken han anlagt wid öfra Tigris, öfwerlemnande Artaxata åt sin son Artawastes, som war hans medregent.

(Slutet följer.)

56) Otter Voy. II, 223.

57) Procop. II, p. 428.

58) Den arabiske författaren Sakui (år 1403) nämner att i bergen Hareth och Harivath, lågo de gamla Armen. konungarne med deras skatter begrafne.

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

No 45.

Lördagen den 11 November

1820.

A r m e n i e n.

Förefte till en geografisk-historisk Skildring.

(Forts. och slut fr. No 44.)

Konung Ernad II flyttade sedermera residenset närmare floden Aras, hwars watten han behöfde till Ormuzdtjensten. Bygde så en borg och en stad, omgifwen med murar och i klippan sprängda grafwar, ledde strömmen in, och kallade staden Eruanda-certa (deraf troligen det senare namnet Eriband). Men fruktande för folkets sammanlopp under gudafesterne, flyttade han idolerna (simulacra) från Armawir, till en ny ort, Bagarana, med altaren och ett tempel, och satte sin broder till Öfwerste-prefst i den nya tempelstaden, 40 stadier från Kongsgården. Ordet Bagarana (simulacrorum receptaculum 59) har samma betydelse som Medsi-kent (idolernas hus), hwilket war gamla namnet på Boshara, den stora handelsstaden wid Sogd, och hellska

namnen Bagarana och Boshara, synas jemte wäl wara desamma 60). Deraf skulle följa, att de Parthiske konungarne icke woro några Ormuzd-tjenare. I hellska werket kullsgogs också Cassanderne, zoroastriska lärans nitiska besfrämjare, jemte andra afgudabilder äfwen dem i Bagarana, och upptände i stället den heliga elden.

Land och folk antogo under sådana wexlingar ett utländskt skick. Under Bal Arsal och hans efterträdare infördes parthiska seder och ett parthiskt styrelse-sätt. I Armawir byggde han ett präktigt tempel åt Solen (Mithras?), Månan och Förfäderne. Tigranes gräncerade; sedan han förstört 12 grekiska colonier på halfön, flyttade han deras inwånare till sitt nya residens 61), inkallade grekiska prestes, byggde i flera städer tempel åt deras Gudar, tvingande sina undersätare att åt dem offra. Samma lag gällde äfwen för de judiska sams

59) Enligt Whiston, öfwerfättaren af Moses af Rhorene.

60) En snillrik sammanlikning af Ritter; 732.

61) Strabo XI, c. 14.

gar, hvilka han eröfrat under sina felder mot Makkabeerne, och hvilka fördes till Artarata. För Sassaniderne, Armeniens nya herrar som woro nitiska Ormuzd-tjenare, och isfrigt bemödade sig att återwäcka Irans forntida hjelteanda, war åter allt grekiskt, liksom allt främmande, en styggelse: de nedbröto ej allenast afgudatemplen, utan låto uppbränna äfwen grekiska böcker, sökte, så mycket de förmodde, göra persi-språket herrskande, så att slutligen tolkar samlades mellan de folkslag, som talade grekiska och semitiska 62).

Armenierne suckade 63) öfwer all denna hårdhet, ty en stor del af folket hade redan öfvergått till christendomen (år 325) som först predikades af S:t Gregorius Illuminator, Armeniens äldsta Patriarch. Redan år 405 blef den hel. Skrift på detta språk öfversatt af Moses, hwars lärjunge war den af öfstaten nämnde Moses af Khorene 64).

Men hvilka woro de gudomligheter, hwilkas dyrkan före dessa främmande, i en senare tid införda religioner, war inhemsk i landet? Det war Anaitis 65), densamma som tillbads i de båda dubbelstäderna Komana, i Kappadocien och Pontus, och åter samslägtad med den stora Syriskä Gudinnan. Ett helt landskap war henne inrymdt, och på des tempelgods, hwara ett talrikt presterskap drogo rikliga inkomster, arbetade heliga slafwar. Präktig war gudstjensten, af gull gudinnans bildstod, som wid Antonii tåg mot Partherne blef Romarnes rof 66). Man offrade slafwar. Liksom i Lydien och Babylon, så war här äfwen sed att också landets ädlingar lemnade sina döt-

trar till templet, der de en tid tjente gudinnan med uppoffring af sin kyskhet, utan att någon friare sedan förmodde dem. Strabo tillägger, att Meder, Perser, Armenier för öfrigt wördade alldeles samma helgedomar (ἄπαντα ἰερα), men att de senare särskildt (Ἰουδαίων) dyrkade Anaitis. Dock berättar Herodotus 67) att Konung Artaxerxes Mnemon först i Susa, Babylon och Ekbatana uppriktade åt den Anaitiska Aphrodite bildstoder och gaf sina undersätare föredöme af hennes dyrkan, tilläggande, att Perserne som fordom haft en renare kultur, jemwäl förföllo i afgudadyrkan. Sannolikt införde Artaxerxes den assyriska Gudinnans dyrkan enligt den art, hwarpå hon dyrkades i Armenien des hufwudsäte (såsom Anaitis), från hwilket des cultus spridde sig åt många werldstrakter 68).

Efter nyperiska rikets fall (650) blef Armenien Araberne underdanigt (o. 700), och försvinner sedermera nästan alldeles ur historien. Under medeltiden hör man åter talas om konungar i Armenien. En af dem, Hattho (1224—70) blef munk, öfvergiel till Katholska bekännelsen och omändrade bibelupplagan efter Vulgata. Abbas den store besät, för att förswåra Turkarnes anfall, att förwandla Armenien i en ödemark; största delen af des inwånare bortfördes till Persien. Kort före Turkarnes eröfring, hade åter Armenierne twenne konungar. Selim skall hafwa låtit afhugga den förstens hufwud, hwilken beherrskade mindre Armenien, samt släkat det till Benedig såsom ett bewis på hans segrar; ders efter följde eröfringen af det större 1522, under hans efterträdare. Landet är nu deladt

62) Moses Khoren. II, 12, 199, 297.
Kitters Erdkunde 786.

63) Moses Khor. II, 201.

64) Adelung, Mythrid. I, 421.

65) Strabo XI, 14.

66) Plin, Hist. Nat. XXX, 24.

67) Clem. Alexandr. Protrept. p. 575,
ed. Potter.

68) Heyne de Sacerdotio Comanensi i
Nov. Comment. Soc. Scient. Gotting. XVI, 117. Creuzer Symbolik,
II. 25.

mellan Turkar och Perser. De förra besitta den westra delen (Turk-Armenia, äfwen Turcomannia), indelad i 14 districter (liwa) hvilka tillsammans bilda paschaliket Erzerum, ett af de största men mest oberoende ståtshållardömen i Ottomaniska riket 69). Efter en gammal orientalist sed är en flera dagsresor bred landssträcka med lit förhållad, för att utgöra en gräns mellan båda rikena 70).

Förlusten af sjelfständighet hade på Armenierne samma verkkan som på Judarne, hvilka, ifrån att wära herdar och jordbrukare, blefwo främare och utwanbrade. Man träffar Armenier äfwerallt i medelhafwets hamnar, öfwer hela Turkiska området, i alla större handelsstädter i medel-Asien, ända till nordliga Indien. Såsom handlande, har man i Turkiet för dem ett måttligt förtroende. Det är en trög och tungsinnt nation. Deras språk är hårdt och står ensamt, utan förbindelse med andra bekanta; så säga Armenierne sjelfwe, men europeiske lärde erkänna det såsom ett syston-språk till Zend, Pehlwi, Sanskrit 71). Af Zend länte Wiesrob 10, rättare 15 bokstäfwer, (inalles finnas här 38), blott omvändt tecknade, ty Armenierne skrifu från wenster till höger. Det gifwes deraf 4 skriftformer, som dock utwisa samma grunddrag. Det har många hwarfande och aspirerade bokstäfwer, samt brist på vocaler. Des syntax och grammatiska byggnad närmar sig mera grekiskan än något annat asiatiskt språk, tillåter rika ordfammansättningar; tonwigten på sista stafwelsen. Substantiva könlösa; Pronomina separata, de personala åter affixa; ingen dualis; 10 declinationer med casus, bildade genom ändelser, utom de wan-

69) Kinneir, Geogr. Mem. s. 318. Ritter, 733.

70) Morier, 304.

71) Anquetil, Zend Avesta, öfers. v. Kleuzker II, 46, 63. — Eichhorn, Gesch. d. neuern Sprachenkunde, s. 349.

liga äfwen narrativus, commorativus, instrumentalis och circumlativus 72). Liksom Ryssarne hafwa Armenierne twenne språk, ett äldre kyrkospråk, och ett yngre, hvilka dock synas mindre åtskilda än Slavoniskan och den nyare Rysskan, såsom torde kunna dömmas af nedanstående, ehuru korta, prof:

Gader wär, som i himlen åst; Warde

1) Hair mir, uer hierkins ies; Surb

2) Hair mir, vur girkinas jess; Surb

beligt namnet ditt; Komme riket ditt
iegitsi anun khue; Jekiesse arkhajuthium khue
jehyzy anun ku; gekiesze arlagatium kudy.

Man måste förundra sig, att detta språk på inemot halfannat årtusen undergått nästan inga förändringar, så wida man kunde antaga att No 2 wore fullkomligt modern armeniska och ej snarare såsom bön, bibehållen från gamla språket. Bulgarspråket är åtminstone uppblandadt med många turkiska och nyperiska ord.

Af Armeniska literaturen har i Europa ej blifwit bekant mer än deras Bibel, som skattas högt men ännu saknar en kritisk upplaga, en obetydlig Grammatik jemte Logik, en Meteorologia Physica, en Universal-Charakta (Amst. 1695) samt Moses af Khorene ofta återopade historia.

Armenierne hafwa renast bibehållit Christendomen i den äldsta asiatiska kyrkans form, hwarwid ännu flera judiska ceremonier bibehållit sig. Så wäl i gudstjenst som i dogmer sammanträffar den närmast med den grekiska kyrkans. Liksom denna, antaga de att

72) Mithridat. I, 422.

1) Ur Wiesrobs bibel, efter en infödd Armeniers läsning. 2) Efter en grusinisk Prins år 1804 uppskrifwen i Petersburg Mithridat, s. 427.

den Heliga Ande endast utgår af Fadren; hos Sonen erkänna de endast en Natur, den gudomliga. De hafwa sju sakrament, Döpet, Consecrationen, Mattwarden, Botgörelsen, Åktenskapet, Prestwigningen och sista Smörjelsen. Wid döpet begjuter Presten tre gånger barnets hufvud, och hela kroppen doppas lika många gånger i watten. Brödet utdelas, doppadt i rödt win, och transsubstantiationen hör till trosartiklarna. Deremot förkastas Påswens och Kykomötenas myndighet, äfwen som läran om Skärselden; många hafwa dock, med några förändringar i culten, erklänt Påswens myndighet och styras af en Patriarch, som bor på Libanon och utnämnes af Rom. Jungfru Maria och Helgonen wördas högt. Den andliga styrelsen föres af en Patriarch, som residerar i ett kloster i Persien.

W. F. Palmblad.

R e c e n s i o n :

Samling af de äldsta Folkslagens Religions-
Urkunder öfwer deras Religionsbegrepp
och Mysterier. Första Del., Stockholm,
Gadellii Sterckhus, 1820, 693 sid. 2:o.

För att meddela en föreställning om ett Folks religiösa begrepp, gifwes det twenne wägar; den ena genom en trogen framställning af hufwudsatsfema, den andra genom meddelandet af urkunderna sjelfwa. På den förra wägen hafwa i senare tider med framgång arbetat: Görres, medelst sin *Mythengeschichte der asiat. Welt*, Heidelb. 1810, Th. 1 & 2; Kanne medelst flera mythologiska arbeten, Creuzer medelst sin *Symbolik u. Mythologi*, hwaraf tredje upplagan förledet är i 4 Band läser wara utkommen, samt på wist sätt af-

wen Majer medelst sitt *Allg. mythologisches Lexicon*, welche die nicht altklassischen Mythologien enthält, Weimar, 1803, Th. 1, 2. Den förknämdes werk utmärker sig genom en hög grad af genialitet, ett träffande snille, i förening med en widt omfattande lärdom och beläsenhet; men han låter alltför lätt hänföra sig genom tillfälliga combinationer och hans arbete är ej författadt med den kritik, som gör det nyttjande fullt tillförlitligt. Annu wänstligare är begagnaudet af den nästan icke mindre snillrike och lärde, men i polyglottisk kunskap öfwerträfflige Kannes mythiske arbeten, i det han, med en djerfhet som täflar med sjelfwa Rudbecks, beträddt den etymologiska banan och derunder, såsom mig synes, sammanblandat det likartade med det olikartade, så att hans skrifter quarelema ett intryck af oreda och förwirring. Nec. bekänner åtminstone, att han gjert flera försök att studera twenne af denne författares berömdaste arbeten, men att han måst lägga dem olästa isidan sig; ja, att under sjelfwa läsningen ofta twifwelsmål uppstått, om, oaktadt de blirtar af snille som öfwerallt framlysa, denna man werkligen öfwerallt wore wid sina sinnen. Creuzers Mythologi är ett i alla hänseenden clasiskt arbete, men omfattar blott de mythiska cykler, som stå i förbindelse med den grekiska gudawerlden; också innefatta de flesta artiklar mera hänwisingar och — hwad författ. sjelf tillstår — "Andeutungen", än de äro att betrakta såsom fullt utarbetade compositioner. Majers Lexicon är utfördt med berämlig flit; hans werk, utom att dermed äro förknippade de olägenheter, som i wettenskapliga ämnen alltid åtfölja den alfabetaiska formen, är dock ty wärre ofullständigt, i det att det upphör med bokstafwen L.

Bland de män, som under förra århundradet utmärkt sig såsom upptäckare af trenne berömda folkslags panthea, nämna wi trenne namn, hwilka i culturens historia skola omgifwas med ewig glans. Den förste, DeGuignes — tolkaren af Chinesernes och så många

andre folkslags borgerliga och religiösa häfder, så att Chineseerne sjelfwe tillstått, att de af honom lärt känna sitt eget fäderneslands äldsta historia, liksom Japanarne, oaktadt deras egen literatur ej äger brist på geographier och historier, dock gifwa första rummet åt Kämpers; — den andre, W. Jones och den tredje Anquetil du Perron. De båda sistnämnde äga det med hvarandra gemensamt, att de öppnat Europeerne vägen till en literatur och till ett språk, hvilkas tillvärelse man förut dels alldeles icke dels dunkelt hört omtalas. De kunna fullkomligt jemföras med hvarandra i wigten af deras upptäcker, i deras entusiastism för wettenskapen och kärlek för sanningen; men då Stiftaren af den asiatiska Societeten i Kalkutta efterlemnade en skola, som fullföljde hans bana och tillerkände hans namn en rättwis gärd af beundran och tacksamhet; så war Anquetil, ända tills ännu i dag den ende Europe, som förstått dessa twenne språk, på hvilka dock förwaras Zoroasters werk, — öwärderliga minnen från fornwerlden; — men då all uteslutande egendom lemnar des ägare ett pris för afunden, så måste äfwen Anquetil röna denna bittra erfarenhet, på ett sätt, som wi nedansföre skola omtala.

Wi hafwa förutskändt denna inledning, för att wisa, att en Förf. som wille egna sin möda åt en framställning af de äldre folkslags religionshäfder, ännu, oaktadt förträffliga föregångare, har ett widt fält för sig öppet. Ett sådant arbete skulle dock på intet sätt förminska wärdet af hwad titelbladet på nu anmälta Werk lofwar: en fullständig Samling af de betydligare folkslags religiösa Urkunder wore någonting högst önskanswärdt, någonting som icke finnes i någon nations literatur, men skulle wära till en volum, som hos oss gjordes des utgifwande omöjligt. I företal let inskränker Utg. sin åtgärd till ett blott "sammmandrag", och detta sammmandrag skall nu tjena till "en handbok för den uppvärande ungdomen". Detta sista är en orimlighet:

böcker, af den systning som denna, äro hwarken lämpliga till skole-undervisning, ej heller till ett, "angendamt tidsfördrif för mognade män": de kräwa ett allwarligt studium.

Förf. har lofwat oss "de äldsta folkslags religions-urkunder". De ämnen hvilka han ännar upptaga, enligt den efter företalet utgifna planen, äro: "Parsernes Religionslära, den phoenicisk-egyptiska kosmogonien, fragmenter ur Hindostanernes hel. skrifter, Hesiods Theogoni, Latinernes och Skandinavernes gudalära, Esäernes Bekänneelse, Judaismen efter talmudiska uttydningar, den påswisk-kriftna Trosbekänneelsen, samt Islamismen". Emot denna plan kunna betydliga inwändningar göras. Werket är fördeladt i twenne band; der utaf upptages det första, ensamt af Parsernes Religionslära: det andra skall deremot inrymma åter tio nationers religions-urkunder (deribland Hinduernes, det widlöftigaste systemet af alla) samt dertill ännu twenne afhandlinger. En sådan plan kan icke kallas symmetrisk. Man saknar widare all underrättelse om Syreernes, Babylonierne och Arabernes äldsta stjerndyrkan: deremot är Islamismen upptagen, hvilken wiserligen hör till de nyare religionerna, — all underrättelse om den Buddhistsiska religionen, som bekännes på östra indiska halfön och, såsom dogmatisk religion, troligen är den äldsta af alla religioner; om den Lahmaisiska, hvilken, jemte Islamismen, sannolikt är den mest utbredda af alla troslärer; förbigången är äfwen den mosaiska Jehovah-tjensten, en af de äldsta och den mest märkwärdiga. Oss lofwat "den phoenicisk-egyptiska kosmogonien". Nu är, såsom ett noggrant studium af Phoenicierne gudalära öfwerhygat Rec., denna sammansatt af egyptiska och syrisk elementer: alla tre måste således afhandlas särskildt, annars åstadkommes endast förwirring. Då andra delen utkommer, skall Rec. wisa att Utg. der icke begagnat de hufwudkällor wi, på europeiska språk äga att tillgå. Will man studera Grekernes äldre mythologie,

så är Hesiodi Theogoni väl af wigt, men också ensam på intet sätt tillräcklig. Då Utg., enligt sitt uttryck i företalet, will lemna ett "sammandrag af alla okristna hufwudfolkslags werkelige Religions-urkunder", så är det förwånande, att här äfwen lofwat oss en framställning af "den Påswiska trosbekännelsen".

Vi bespara, såsom billigt, alla vidare anmärkningar öfwer denna senare del, till dess den werkelige utkommit, och begifwa oss till den här anmärkta delen, hwars innehåll, såsom wi nyss uppgifwit, utgöres af Zend-Awesta, det lefwande Ordet, Parsernes hus-religion.

Allt hwad man, ända till medlet af fjörårhundradet, wiste om Parsernes religionslära, hämtade man ur Hydés bok De religione veterum Persarum, hwilken man, såsom ett orakel, öfphörligt excerperade eller affskref. Denna Förf. ägde en djup kunskap i de nyare asiatiska tungomålen, men alldeles ingen om det språk, på hwilket Zoroasters skrifter äro att tillgå. Hydés skrift har melkertid, äfwen efter Zend-böckernas utgifwande, för en grundlig kännedom af Ormuzd-religionen icke blifwit öfwerflödlig.

Wid den tid, som sist nämndes, genom bliftrades en ung, ädel Fransmans själ af den ideen, att studera de gamle Hinduers och Parsers språk samt religionsystemer. Sedan han dertill förberedt sig, så mycket som omständigheterna och hans egen otålighet tillåto, lät han, till sin famijs häpnad och smärta, inskriswa sig såsom gemen soldat bland indiska Compagniets troppar. Mellertid hade dock befälhafwaren det ädelmodet, att redan, innan han steg om bord, återgifwa honom friheten. I Paris skrattade man hjertligt åt den entusiastiske ynglingen: men twenne ädla wetenksapsmän, Abbé Darthelemy och grefwen Caylus, som woro upphöjde öfwer tidens lätt sinniga ton, misskände icke den unge Anquetil, utan utwerkade honom en obetydlig pension, som dock snart förhöjdes. Efter ankomsten till Indien, war Anquetil, enligt sin

egen bekännelse, nära att blifwa ett offer för det lustiga far-niente, och det begär efter sinnliga förströdelser, hwartill det wällustiga klimatet så mycket lockar. Men den bättre naturen segrade; snart insåg han det oändliga tomma, hwilket dylika syfvelsättningar måste wäcka i en själ, sådan som hans, och han begynte nu åter med allwar tänka på sin lefnads mål; dock åtgingo flera år under ett temligen plantöst studium äf af de nya indiska dialekterna (i stället för att genast gå till källan: sanskrit-språket), än af nyperiska, till dess han slutligen egnade sig alldeles uteslutande åt den zend-pehwisiska literaturen. Under beständiga strider, dels mot sina egna Landsmäns nycker, hwartill Anquetil's eget hetfuga och oböjliga uppförande wäl gaf någon anledning, dels mot de parsiske presternes afund, girighet och bedrägerier, öfwerfätte han, med tillhjälp af flere lärde Destur's, Zend-Awesta på nyperiska, samt derefter på fransyska. Dertill hade inemot 8 år åtgått. Under tiden hade Engelsmännen förstört de fransyska colonierne och flottan i Indien, så att då Anquetil äntligen war färdig att återgå till sitt fädernesland, ansåg han icke säkert, att med sina statter anförtro sig åt ett fransyskt Skepp, som lätt kunde uppbringas af de till sjöss redan då öfwermåktige Britterna. Daktadt den förbittring, hwarmed kriget i Indien å ömse sidor fördes, begärde Anquetil af Engelska Gouvernementet att på ett engelskt Skepp blifwa öfwerförd till Europa. Engelsmännen, ehuru öfwerfästade af denna begäran, hade dock den storinnigheten att förklara, att Wetenksapsmän af hwilken nation som helst, woro att betrakta såsom neutrala, och att de, äfwen under hwilka förhållanden som helst, ständigt ägde att påräkna gästfrihet och beskydd. Efter ankomsten till England, blef dock A. förklarad för krigsfånge, men friheten dock inom kort honom återgifwen. Sitt wistande i England begagnade mellertid A., för att besöka Oxford, och der jemföra sina handskrif-

ter med dem, hvilka man der redan länge ägt, utan att dock kunna läsa dem.

Wid detta universitet hade, alltsedan Hy-de's tid, de persiska antiquiteterna blifwit betraktade såsom de derwarande Lärdes privata egendom. Anquetil fann här män, hvilka osnekliggen ägde en djup insigt ej allenast i persiska litteraturen, utan till och med i persispråket, men söga eller intet begrepp ej engång om tillwarelsen af de språk, på hvilka de zoroastriska urkunderna woro förwarade. Främlingen blef wäl med all höfslighet hemdött, men ändock ungefär på ett sätt, som man emottager en half literär äfventyrare. Då den fransyska Zend Awesta sedermera utkom (år 1771), funno de Oxfordska Professorene, i den Resebeskrifning som utgör inledningen, sig afmåla såsom uppblåste pedanter, hvilka gifwo sig mine att förstå tungomål af hvilka de ej engång kände alfabeten. Man fann det först öfwerhufvud näs Witt och löjligt, att en ung Fransos wille förstå persiskan bättre än de allwarfamme Männen i Oxford; sedan retades deras personlighet, icke utan skäl, så wäl af lätt sinnigheten, som (till någon del) af öfwerdriften i Anquetils måtningar. Skälet till detta angrepp å den senares sida war, så widt Rec. kunnat dömma, dels ungdomligt öfwermod, dels äregirighet att sjelf blifwa ansedd för den förste, som gjort denna litteratur bekant i Europa, i förening med en wis öppenhet i Anquetils karakter och begär att afmåla ting och personer sådana de förekommo honom. Denna twist blef nu ansedd som en national-sak. De förstnämdes wän och lärjunge, den store W. Jones, som dock ännu ej munnit sin namnkunnighet, lånade sin pen-na till en smådeskrift mot Anquetil, uti hvilken han dock mindre uppehåller sig wid saken, utan wid hans otacksamhet, att tala illa om dem, som frakterat honom med thé. Swad W. Jones, äfwen som sedermera Richardson samt Meiners (i en afhandling, införd i Göttingiska Wetenskaps Societ. Handl.) i huf-

wudsaken anförde, består i följande: antingen war Aliqu. sjelf en bedragare, eller har han låtit bedraga sig af de persiske presterna, af hwilkas literära swet han sjelf i sin Resa anför flera prof med en öppenhiertighet, hwar af hans fiender nu lånade wapen; de Zoroasteriska eller Zendiska skrifterna äro i sig sjelfwa alltför orimliga och mot allt sundt wett stridande, för att kunna härleda sig från en för sin wisshet så berömd man, som Zoroaster: desutom skulle, om sådana funnits, de omöjliga hafwa kunnat förblifwa så länge obekanta, utan att Grekerne (hwilket dock är ogrundadt) ej heller senare resande erfarit det minsta här om; lika litet är det troligt att de skulle undgått Alexander och de muhamedanska eröfrarne, hvilka nitiskt låto uppbränna alla religiösa böcker; äfwen så förekom dem otroligt att Parserne i så många århundraden kunnat bewara dessa skrifter och hålla dem hemliga för sina nu warande fanatiska förtryckare.

Man måste tillstå, att Anquetil mot sina fienders besymlingar försvarade sig temligen lamt, så att den lärda werlden länge nog war delad i sitt omdöme om dessa böckers äkthet. Antligen uppträdde Zend Awesta's tyffe öfwerfättare, Kleuter, och wisade med tyff grundlighet, att oftanämde böcker, om de ej woro skrifne af Zoroaster sjelf (hwilket Anquetil i början onödigtwis påstått), dock borde betraktas såsom innehållande dennes Lära, den gamla persiska hushäran i sin äkta gestalt. Resultatet af hans wedertläggning har också, så widt Rec. är belant, blifwit antagit af alla lärde, äfwen i England; en af vår tids strängaste Kritici, Heeren, yttrar äfwen, i sina Ideen, samma öfvertygelse och fagnar sig att Meiners och hans föregångares inlast gifwit anledning till en så grundlig pröfning af dessa för den asiatiska fornforskningen högst wigtiga skrifter.

Wi hafwa ansett dessa underrättelser som umbärliga, innan man börjar det widlöftiga studiet af Parsiska Ormud-läran. Den svenska

Se Sammandragaren (hvilken i allmänna papper gifwit sig tillkänna vara Hr Exped. Sekret. Schoerbing), har wäl lemnat oss någon del af bewisen för dessa skrifterens genuitet, men ingen om Anquetils fynd, hans försarande wid tolkningen, ej heller om de twifwelsmål och den twist som blifwit förd om deras äkthet, o. s. w. Likwäl kunde man påstå, att Anquetils lefnad och karakter för upplösningen af dessa twifwelsmål är oss nästan äfwenjä wigtig att känna, som de fabler man kallat Zoroasters beswern; ty då han war den enda Europe, som hittills förstått zend- och pehliwisk språket, så beror dels på den sanningskärlek dels på den sticklighet man kan tilltro honom, en stor del af öfversättningens wärde, såsom en trogen afbild af originalet. I det senare fallet kan man anmärka, att Anquetil, enligt sin egen utsago och hwad man kan dömma af det urådbriga lynnet i språket, lyckligtwis bemödat sig att gå sina urskrifter så nära som möjligt; ja, han har icke flytt för den föresbräelsen, hvilken så wäl hans landsmän, som till och med utländningar ej underlåtit att göra honom, den att hans diction är i hög grad hård, tung och ofransysk. Ja, det är sannolikt, att Anquetil i detta fall gått allmänhetens önsknigar närmare än sjelfwa W. Jones, hwars öfversättningar från sanskrit Fr. Schlegel funnit nog periphrastiska, åtminstone den af Menu's lagbok. Men deremot är det att beklaga, att det språk, på hvilket den första öfversättningen af i frågawarande Zendskrifter blifwit gjord, ej warit någon af de germaniska eller nordiska munarterna, då de öfriga europeiska tungomålen äro wida mindre stickliga att återgifwa färgen och grundtonen af hvilket original som helst. I synnerhet är fransyskan, utom det att den saknar all förmåga att återgifwa uttryckets alla skiftningar, alltför abstract och metaphysiskt torr, för att kunna uttrycka det målande, det poetiska i en urkund, som är inemot tre tusende år gammal.

Anquetil har sjelf lemnat oss ett prof, hwaraf wi någorlunda kunna bedömma den förändrade gestalt, som dessa skrifter, wid deras europeiska omklädnad, antagit. Ordagrant öfversatt lyder början af Wendidad sålunda:

Ego dedi, o Sapetman Zoroaster, locum voluptatis (et) abundantiae, non (alius) qui det voluptatis. Puro abundantia (et) paradisi est, (qui) purus est, purus ille qui sanctus bonum et coelo dignum (operatur).

Detta lyder i tyska öfversättningen (ty Rec. har ej den fransyska till hands) sålunda:

"Ich habe, o Sap. Zor., einen Ort der Annehmlichkeiten und Ueberflusses geschaffen: Niemand vermag einen gleichen zu machen".

Ännu tydligare är ett annat ur Jescht Farwardin, 25:te Earde:

Kusch-taspis lucidis vigoribus laudes! Fortis corpore agili radians splendore Orozmasdis. Qui rectus purior lumine radiante venit: Qui tectus purior lumine radiante sapit; Qui brachiiis (nititur) sursum levatis pro lege hac Orozmasdis Zoroastris; Qui ferit hostes palam brachia jactans super turmas eorum; Qui profert inter nos gaudia ingentia sublimia; Impertiens pura nutrimenta armentis gramina, educens greges pascuis.

"Lobpreis dem heiligen Feuer Ke Gustasps, des Starkens des Körper Gehorsam, des Glanz Ormuzdglorie ist, der gerecht, sehr rein, sehr licht und scharfverständig ist, und der seinen erhabnen Arm zur Gunst des Gesetzes Zoroasters, des Mannes Ormuzds, gebraucht; der dieses Gesetzes Feinde schlägt mit Größe und auf ihr Heer die Schwere seines Arms fallen läßt; der in der Völker Mitte große und erhabne Freuden schafft, und reine Speise und Kraut den Heerden und ihnen fette Weiden gibt".

(Fortsättn. följer.)

L i t e r a t u r = F i d n i n g.

No 46.

Lördagen den 18 November

1820.

R e c e n s i o n :

Samling af de äldsta Folkslagens Religions-
Urkunder öfver deras Religionsbegrepp
och Mysterier. Första Del., Stockholm,
Gadeli Sterbhus, 1820, 693 sid. 2:o.

(Forts. fr. No 45.)

Äfven af denna jemförelse skall man finna,
att Anquetils tolkning blott är en blek och färg-
lös afbild af originalet, som understödt af
sång och metern, utan twiswel måste fram-
bringa en helt annan werkan. — Men det är
tid att komma till den swenska öfversättningen.

Den innehåll är följande: I. Inledning,
innehållande Undersöning om de Zoroastris-
ka Böckernas ålder. Twenne afhandlingar
i samma ämne finnas i den tyska upplagan af
Zend Avesta: den ena, författad af Anquetil,
begrinner det andra Bandet; den senare det
fjerde, och är af Kleuker. Då Utgifw. på
titelbladet namngifwer Kleuker såsom sitt ori-
ginal, utan att sedermere, annat än citations-

wis, nämna Anquetil, så skulle man förmoda,
att denna afhandling antingen wore af Kleu-
ker eller af swenske Utg. sjelf. Men den är af
ingendera, utan tillhör den franska öfvers.,
med undantag af ett par sidor i början och slut-
tet, innehållande notiser dem Utg. hämtat från
spridda ställen ur detta werk. Rec. nämner
detta såsom brist på kritisk noggrannhet, ty ett
annat förtroende äger ett anförande af An-
quetil eller Kleuker, ett annat åter ett af Hr
Exped. Sekr. Schoerbing sjelf. Föröfrigt tor-
de det hafwa varit det rättaste, om ej det be-
qwämligaste, att sammansmälta de båda för-
ras afhandlingar till en enda, hwarwid man
äfven kunnat anföra, andra berömda mäns
tankar, såsom Fouchers, Fr. Schlegels, Her-
ders, Heerens, m. fl., i fall man sjelf hade
intet att tillägga. Men Hr Schoerbing wi-
sar på intet ställe något prof att han, utom
den tyfka Zend Avesta, läst någon enda hit-
hörande afhandling. Detta hade isynnerhet
 varit tillfället wid den följ. afhandl. II. Om
de gamle Persers eller Chaldeers Religions-
begrepp, Tjenst (bör heta Gudstjenst, he-
liger Dienst) samt statsförfattning. Den är
af Kleuker, men tillägget eller Chaldeers

härleder sig från svenska Öfversätt., som der-
 wid alldeles onödigtwis blottat sin ofunnighet.
 Det är twifvelaktigt, ehuru — enligt Rec:s
 mening — sannolikt, att de gamle Parsernes
 Religions-lära före Zoroaster varit densamma
 — ämnastone till hufvuddragen — som A-
 rabernes eller de babyloniske Chaldäernes.
 Men Zoroaster war juft den, som reformera-
 de, och förmodligen äfwen till en del förän-
 drade den gamla Läran, ty i hans Lefwernes-
 beskrifning omtalas juft de inhemske Magerne
 eller Chaldäerne såsom hans och hans religions-
 förbättrings fiende. Således kan icke en fram-
 ställning af Ormuzd-läran "nach den Zendbü-
 chern" tillika innehålla Chaldäernes. — Vid
 öfversättningen af sådana skrifter, erfordras
 den största noggrannhet samt warsamhet, om,
 genom ett förändradt uttryck, äfwen ej själf-
 wa meningen skall förändras. Nedan de för-
 sta raderna wisa, att Hr Sch. ej welat bin-
 da sig wid en slawisk noggrannhet: "Parsens
 själ förlorar sig wid eftertankan öfwer tillstän-
 det förre werldens, warellernas och Tidens
 början, hwilket tillstånd han kallar den Ewiga
 Ewigheten, den Börjanslösa Tiden utan
 mått, följd och gräns. Han stiger derföre
 ifrån Warellerna under sig uppföre till allt
 tings werkande, skapande och lefwande, och
 kommer till urgrunden för allt synligt och o-
 synligt. Här liksom dränkes des själ och tan-
 kekraft uti detta haf af outgrundlighet, här
 stannar han, tiger och tillbeder den Ewiga
 Ewigheten." På tyska: Des Parsen Geist
 verliert sich beim Nachdenken des Voranfanges
 der Welt und Wesen und Zeit in Anbeginns
 losen, dem Ewigen ohne Zeit und Maas,
 Folge und Grenzen. Unter sich die Leiter der
 Wirkenden, Schaffenden und Lebenden hinaus-
 steigend, kommt er zum Urgrund alles dessen
 was sichtbar ist und unsichtbar. Er nennt ihn
 Zeruane Akerene, die grenzenlose Dauer, in
 die sich sein Gedanke, wie in ein unergründ-
 liches Meer verliert, und die er nur schweigend
 anbetet. —

2:dra Cap. begynner sålunda: Durch die
 urenste Action oder Emanation des Anbeginns-
 losen entstanden vermittelst Honovers, vor als
 len Wesen Ormuzd und Ahriman, "des un-
 endlichen erstes Volk und Reich, zweite Wes-
 sen nach ihm, lebendig, wirkend, schaffend,
 Wurzeln aller Geschöpfe" — 1. "Ormuzd,
 aus ewiger Kraft des Unendlichen erzeugt" . .
 Detta lyder i svenska öfvers. sålunda: "Den Öm-
 delige och Börjanslöse fodde Ormuzd och Ahri-
 man, sitt första folk och Rike, af en gudome-
 lig ewig säd. Det andra Wäsendet efter Ho-
 nom sjelf, lefwande, werkande, skapande och
 grunden till alla Wäsende(n) war Ormuzd.
 1. Orm., född af den Dändeliges ewiga säd" . .
 Dessa så rader innehålla nästan ett fullstän-
 digt exempel på alla synder, som en öfwer-
 sättare kan begå. Grunden till hela det per-
 siska dualistiska systemet, ligger till en stor del
 i denna enda period, hwilken Öfw. så wanställt.
 I stället för att Ormuzd och Ahri., och med
 dem hela den synliga och oynliga werlden, äro ut-
 gångne genom Ordet (Honover) ur den Dänd-
 lige, så låter åter Hr Sch. dem födas genom
 kroppslig aflelse ur den Ewiges säd, och upp-
 ställer således en helt annat kosmogoni än
 Zoroasters — en sinnlig i stället för en rent
 öfwersinnlig. Detta är ett prof på de will-
 korliga förändringar, som Hr Sch. öfwerallt i
 sin öfversättning företagit; om affigten här-
 med warit att reformera Zoroasters Huslära,
 liksom denne reformerat Chaldäernes, så har
 man föga skäl att wara honom förbunden; ty
 det torde för de fleste wara intressantare att
 känna den gamle Propheten Zoroasters religiö-
 sa ideer, än Hr Exped. Sekret. Schoebings.
 Den följande raden lemnar ett prof på hans
 bristande kannedom af tyska språket. I Origis-
 nalet heter det, såsom man ser, om både Or-
 muzd och Ahriman, att de woro de andra Wä-
 senderna efter Honom, den Ewige, samt röt-
 ter (Wurzeln står i plur. num.) eller urgrun-
 den till alla Wareller både skapande och wer-
 kande. Hr Sch. hänför detta ensamt till Or-

muzd. Men Ahriman war också i början god, och äfwen sedan han blifwit en Dem, fortfor han att werka och skapa, och sålunda blifwa källan och upphofwet till allt ondt och orent. Utom detta förstår man ej grundöf-
 ten af den persiska dualismen. — Hr Sch. påstår, s. 42, att "föräderna" (d. w. s. wå-
 ra förfäder) bekant ett "Emanations-system."
 Kleufer skrifer die Alten, och menar Pars-
 serna. Då Kleufer T. I, s. 15 säger att Or-
 muzds tanke (Gedanke) skapade Zoroasters
 Feuer, öfversätter Hr Sch. helt enkelt: "då
 Ormuzd skapade Z. Feuer", förmodligen anseende
 de af annan skapelse än den kortsliga afseelsen
 för en onödig spetsfundighet.

Kanhända har dock Utg. varit mera nog-
 grann och samvetsgrann wid hellska de heli-
 ga skrifternas öfversättning? Låtom oss tillse!
 Bönen framför Zschöne börjar sålunda: Jag
 beder med hela hjerstat; jag beder med tanz-
 lars, ordens och gerningarnas renhet. (Ich
 bete mit Weite des Herzens; ich bete mit
 Reinigkeit des Gedankens, mit Rein. des
 Wortes, mit Reinigkeit der That) . . . Jag
 helgar mig åt Amshaspands; desse odödlige,
 förträfflige och helige, jag lofsjunger . . .
 (Ich weibe mich den Amshaspands; ich lob-
 preise . . .) I noten läses, att med Am-
 shaspands betecknas "die sieben ersten Him-
 melsgeister", och att de beta "unsterbliche,
 Vortreffliche, Herrliche". Dessa epitheter har
 nu Hr Sch. inryckt i texten. — "Den helige
 är ren — ren är den, som gör himmelska och
 rena gerningar, (tre gånger)": (Der Heilige
 ist rein, der himml. u. reine Werke thut,
 dreimal). Här har åter Öfw. twertom ställt
 bestämningen tre gånger, som står inom par-
 renthes och utmärkes med en särskild stil, så
 som om detta uttryck ej wore originalets eget
 uttryck, utan en Glosators eller en Commen-
 tators. — Sådana willkorliga förändringar
 finnas öfwerallt; men ty wårr gifwas här
 nästan lika många mistag om originalets or-
 daförstånd. T. ex. redan på första sidan af

Zschöne: "Vendidad, som gafs till Zoroa-
 ster": — i st. f. Vend., som gafs af Z.
 (V., der Z. gegeben). Så läses i föregåen-
 de afhandling s. 55. "Ormuzd är den förste
 af Amshaspands-Konung för de Sex, hwilka
 äro Hans wärelser och af Honom — för den
 förste af wäsenderna, liksom för allt hwad som
 lefwer och är till, — urkälla — Guds kon-
 ning". Denna period är ett fullkomligt chaos,
 hwaruti man blott urskiljer så mycket, att
 Öfwerf. alldeles icke förstätt originalet, som
 dock är ganska klart: Ormuzd ist Erster der
 Amshaspands; der sechse König — die seine
 Geschöpfe sind, von ihm, — dem ersten der
 Wesen, und alles dessen, was lebt und ist,
 Urquell — geborenen. Wispered s. 213.
 "Jag anropar och lofsjunger den förste i him-
 meln; den förste (die ersten) på jorden;
 den förste (det första) af kreaturen i watten
 och på landet "das erste der Wassergeschöpfe,
 das Erste der Landgeschöpfe"; (öfversättningens
 mening är riktig; men hwarför får ej också
 uttrycket bibehållas?) . . . den förste af heli-
 ge, den rene och stora Tschengregatscha."
 Läs: den förste af de helige, (de) rena och
 store Tschengr.: "den Ersten der heiligen,
 reinen und großen Tschengregatscha's."

Att höpa dubbla bewis, skulle tjena till
 intet, då de finnas på hwart blad man upp-
 står, utan att behöfwa företaga of den os-
 tadsamma mödan att med originalet wid sidan
 genomgå alla dessa 600 sidor. Utg. utbeder
 sig i företalet läsarens tillgift för de fel, som
 i ett arbete af sådan widd kunnat insmyga
 sig. Mellertid har man rätt att af hwarje öfwerf.
 fordra, att han fullkomligen skall förstå det
 språk, hwarifrån han öfversätter. Mången
 läsare torde till och med yrka, att Hr Sch.
 hade bordt lägga fransyska texten till grund,
 på det man ej måtte läsa en öfversättning af
 en öfversättning af en öfversättning. Den tyska
 upplagan af Zend Avesta äger wiserligen företräde
 i afseende på de rikhaltiga commentarier och
 afhandlingar, som åtfölja den; Kleufers tolk-

ning berömmes defutom för dess trohet och noggrannhet; mellertid är det afgjordt, att det ursprungliga uttrycket, desto mera brytes och förvandlas, genom ju flera media det måste gå. Genom en jemförelse med franskiskan, ett språk, hwaruti Hr Sch. förmodligen är mera kunnig, hade han sannolikt kunnat undwika de klippor, för hwilka hans obekantskap med ty-

”Zend lär oss att Ormuzd och Deetiare Ahriman erhöilo i Urbörjan deras tillwärelse, samt att Werlden derpå erhöil sitt ursprung, sådan hon är och kommer att blifwa intill ändan; intill kropparnes återförynande. Så står det tydeligen uti de Rättroendes (Mehestans) Sag: att Ormuzd är upphöjd öfwer allt, lefwer med högsta wisheit, med högsta renhet uti Ljusketten. Denna Ljusthron, Ormuzdes Boning är, hwad man kallat Första Ljusket; och denna allt öfwerträffande Wisheit, denna Renhet, Ormuzdes werk, är Lagen.

Båda — Ormuzd och Ahriman — äro, under löppet af deras tillwärd, ensamme den Obegränsade Tidens folk, nemligen den härlike Ormuzd med Lagen: Ormuzd war således i Tiden — är och blir i ewighet.

Ahriman, äfwen genom tiden till, bodde med sin Sag i Mörkret. Han har alltid anfallit; warit från sitt upphof elak, är det ännu; men skall likwäl en gång ej mera blifwa elak. Dess Urboning war — Första mörkret; han — den elake — war ensam uti medelpunkten deraf. Dessa båda wäsen, förbjupade i det Godas och det Ondas oändlighet, och utan gräns för deras framtid, blifwo genom blandning synbare; deras boningar — det första, Ljusket, för Ormuzd, Ur-Mörkret för Ahriman — hade likaledes inga gränfor. De lefde ensamma-mitt (midt) uti dessa Afgrunder: den ene kallades änteligen till den andre. Hwardera af dessa Stamwäsen war dock i anseende till kropparne, begrän-

sa grammatiken och i synnerhet med bruket af der, die, das, honom nu utfatt.

På det att läsaren, af något förrer sammanhängande stycke, dels må bedömma swenska Öfversättarens Åtgärd, dels få något begrepp om fornpersiska skrifterne, wilja wi här anföra början af Bundenesch, tyska och swenska Öfversättningarne sammanställda:

”Zend lehret uns, daß im Urbeginn Ormuzd und Deetiare Ahriman das Wesen mitgetheilt sey; wie darauf die Welt ihrem Ursprung nach geworden, (und was sie seyn wird) bis ans Ende, (bis) zur Wiederherstellung der Leiber. Denn so steht deutlich im Gesetz der Mehestans, daß Ormuzd, erhaben über alles, mit höchster Weisheit, mit Reinigkeit im Lichtkreise der Welt lebte. Dieser Lichtthron, Ormuzd's Wohnung, ist, was man ”Erstes Licht” nennt; und diese allibertreffende Weisheit, diese Reinigkeit, Ormuzd's Geschöpf — ist das Gesetz.

Beide — Ormuzd und Ahriman — sind im Lauf ihrer Existenz — allein das Volk der ungrenzbaren Zeit, nemlich der herrliche Ormuzd mit dem Gesetz: Ormuzd war also in der Zeit — ist — und wird seyn in Ewigkeit.

Ahriman, auch durch die Zeit da, wohnte mit seinem Gesetz in den Finsternissen. Er hat immer geschlagen, und ist von je her böse gewesen, und ist's noch, wird aber einst nicht mehr böse seyn, noch schlagen. Seine Urwohnung war — Erstes Finsterniß; er — der Böse — war allein in ihrer Mitte. Diese beide Wesen, in Unendlichkeit des Guten oder Bösen verschlungen, und ohne Grenzen künftiger Fortdauer, wurden sichtbar durch Vermischung; ihre Wohnungen — des großen Ormuzd Erstes Lichtreich, und Ahriman's Urfinsterniß — hatten auch keine Grenzen: Einsam lebten sie in der Mitte dieser Abgründe; und Einer nähete sich zum andern. Jedes dieser Urwesen war begrenzt nach seiner Um-

sade. Ahriman wet äfwen så wäl allt, som Ormuzd. Båda hafwa skapat allt det som är till. Ormuzd är begränsad; men Zan sjelf utan gränser; emedan han genomskådar de båda i oändeligheten fördjupade Wäsenders magts gränser: Ahriman är slaf — men Konung.

Ormuzdses folk skall, wid uppståndelsen efter döden, utan ända fortsara — ewigt — äfwenå Wäsendernas lopp.

Ahrimans tillhörige, skola när de döda en gång uppstå, förswinna, men han sjelf blifwer utan ända. Enligt sin alltomfattande kunskap, kände Ormuzd Ahrimans elaka önsningar och (och) listiga företag; huru han intill ändan skulle försöka att bland sina verk med det goda Wäsendets verkningar, och huru hans magt skulle ändas.

Du sade Ormuzd: Jag måste genom min magt skapa himmelens folk. Då skapade han, i tretusende år, Himmelen (och dess folk). Men Ahriman, oupphörligen begrundande det onda, för att emotstå det goda, war obekymrad om hwad som nu skedde, ty Ahriman kände ej hwad Ormuzd wiste (wiste).

Intelligen upplyfte sig den Grundarge och nalkades Ljuset. Då han nu såg Ormuzdses ljus, så wille han, som aldrig tänker på något godt, som aldrig tänker annorledes än att som en Darudj förfrödra och nederslå allt — han wille uppsluka Ljuset; men förblindad af dess skönhet, glans och majestät, störtade han af sig sjelf tillbaka i sitt förra mörker; der alstrade han en här af Dewes och Darudjs till werldens plåga.

Ormuzd, som wet allt, höjde sig och besåg Ahrimans folk, — ett fasetligt förkräftligt folk! dess andedragt är blott förruttnelse, elakhet och skapelsens owärdigt — Ahriman märkte Ormuzdses folk — folk i skaror — folk i härlighet; öfwer hwilket det i ewigheten fördjupade Wäsendet, yttrade sin wisshet

hülle. Ahriman weiß alles, wie Ormuzd. Beide haben alles was ist, geschaffen. Ormuzd ist begrenzt; er selbst ohne Grenzen; denn er durchschauet die Schranken der Macht beider in Unendlichkeit verschlungenen Wesen: Ahriman ist Sklav — und König.

Ormuzd's Volk wird zur Todtenauferstehung endlos dauern, ewig — wie der Lauf der Wesen.

Die Genossen Ahrimans werden, wenn einst die Todten leben, schwinden; — Er selbst wird ohn' Ende seyn.

Ormuzd kannte nach seiner allumfassenden Wissenschaft das listige Unterfangen der argen Wünsche Ahrimans; wie er bis ans Ende seine Werke mit den Wirkungen des guten Wesens vermischen dürfte, und wie seine Macht sich enden würde.

Darauf sprach Ormuzd; Ich muß durch meine Macht das Volk des Himmels schaffen. Da schuf er in dreitausend Jahren den Himmel (und sein Volk). Und dieser Ahriman, fort und fort auf Böses sinnend — zum Widerstand des Guten, war unbekümmert um das, was vorging; Ahriman wußte nicht, was Ormuzd wußte.

Endlich erhob sich der Grundarge und näherte sich dem Licht. Wie er nun Ormuzd's Licht erblickte, so wollte er — dem nie Gutes in den Sinn kommt, der nichts denkt als wie er als Darudj alles schlagen und zerstören mag — er wollte das Licht verschlingen: aber durch dessen Schöne, Glanz, Erhabenheit geblendet, stürzte er von selbst in seine vorige dicke Finsterniß zurück; und zeugte ein großes Heer von Dewes und Darudjs, zur Plage der Welt.

Ormuzd, der alles weiß, erhob sich; sahe Ahriman's Volk — gräßlich-schreckliches Volk! sein Hauch nur Fäulniß, Bosheit, der Schöpfung unwerth. — Ahriman erblickte Ormuzd's Volk — Volk in Schaaren — Volk in Herrlichkeit, über welches der Ewigkeit verschlungne den Schöpfungs Rath fassen mußte,

till en det samma wärdig Skapelse — Ormuzd
 sjelf har förklarad den högstwärdig.

Ormuzd, som kände att Ahrimans verk
 måste taga en ända, behöll lidväl fred med
 honom och sade: Ahriman, understöd den
 werld, som jag Skapat, och ära den, så skall
 och ditt verk blifwa obödeligt, ej äldras, ej
 råta i oordning, ej lida någon brist.

Ahriman svarade: jag förkastar allt wän-
 skapsförbund med dig. Ditt folk skall ej hafwa
 min hjälp, eller blifwa ärat (äradt) af mig. Plå-
 ga skall jag deremot ditt folk så länge tinnar
 äro till. Jag — en grundfiende till allt hwad
 du Skapat, — jag skulle blifwa din vän! Så
 sade Ahriman. Ormuzd kunde ej vidare
 uträtta. Ahriman förkastade den fred, som
 Ormuzd honom tillbudit och hotar honom med
 krig.

Du yttrade sig Ormuzd: Ak, du hwar-
 ken wet allt eller kan allt — Ahriman! du
 skall ej göra mig omak. Ännu kan du intet
 widkomma mitt folk, emedan jag ej wiler frän-
 det och wet utom des all ting, till felske af
 min högst oinskränkta kändedom. Under när-
 warande tidpunkt will jag ej kriga med dig;
 om du börjar krig, räcker ej din magt till att
 förstöra mitt folk: men en gång får du wer-
 ka, emedan människorna stela sig föröka och
 sjelfwe åstadkomma mycket ondt. Ormuzd —
 den rene — sade: O, Ahriman! Om du un-
 der loppet af Tioårtusenden bekrigar mitt
 folk, så wet, att du, efter denna tidrymd för
 din werksamhet, skall af wanmagt öfverwäl-
 digas.

Utän eftertänksamhet och kloshet svarade
 Ahriman på dessa wäl öfwerlagda ord: Lik-
 wäl skall jag, så snart två människor sig un-
 der denna tid förena, intill sista dagen be-
 storma din werld.

Ormuzd wiste (wiste) uti sin allerhögst wis-
 het, att han uti de Tio årtusenden skall ensam

das der Schöpfung werth war und welches
 Ormuzd für würdig erklärt hatte,

Ormuzd indessen, welcher wußte, wie
 zuletzt Ahrimans Werk doch ein Ende nehmen
 müßte, hielt ihm Friede dar und sprach: "O
 Ahriman, hilf der Welt, die ich geschaffen
 habe, ehre sie; und dein Geschaffenes soll
 unsterblich seyn, nicht altern, sich nicht zerrüt-
 ten, nicht Mangel haben.

Ahriman antwortete: "Ich verwerfe allen
 Freundschaftsbund mit dir. Dein Volk soll
 meine Hülfe nicht haben; vor mir nicht ge-
 ehrt werden; zu keinem Werk der Reinigkeit
 werde ich mit dir einstimmen. Plagen will
 ich dein Volk so lange Aeonen dauern. Ich
 — ein Grundfeind all' deines Geschaffenen —
 ich — mit dir Freund werden!" So sprach
 Ahriman. Ormuzd konnte weiter nichts thun.
 Ahriman verwirft den Frieden, zu dem sich
 Ormuzd neigt, und drohet ihm Krieg.

Ormuzd spricht: "O du weißt nicht alles
 und kannst nicht alles — Ahriman! Du sollst
 mir nicht Unruhe machen (mich durch Krieg
 bestürmen). Ist hast du meinem Volk nichts
 an, weil ich nicht von ihm weiche, und alles
 weiß nach meiner allerhöchsten Wissenschaft.
 In dieser Zeit werd' ich nicht mit dir kriegen,
 und wenn du Krieg aufregst, wird deine Macht
 nicht reichen bis zur Zersthörung meines Volks:
 aber du selbst wirst wirken können, weil die
 Menschen durch Einigung sich vielfältigen und
 viel Uebels schaffen werden." Ormuzd — der
 Reine — sprach also: "O Ahriman, wenn du
 im Lauf der neun Jahrtausende mein Volk
 bekriegst, so wisse, daß Ahriman nach Ablauf
 dieses Zeitraums seiner Wirksamkeit — von
 Ohnmacht überwältigt werden wird."

Ohn Vorbedacht und Weisheit antwortet
 Ahriman auf diese abgewogenen Worte: "Den-
 noch will ich, wenn zwei Menschen sich ver-
 binden, wenn diese Zeit kommt, deine Welt
 bestürmen bis an den letzten Tag."

Ormuzd wußte in seiner allerhöchsten
 Weisheit, daß in neun Jahrtausenden er

herrska Tre årtusenden; att des verkån i de följande Tre årtusenden skulle blifwa blandad; att Ahriman war gifwen (woro gifne) Tre årtusenden, att Ahriman skulle wid årens slut blifwa magtlös och att det Ondas fader då skulle flitjas från allt Skapadt. Ormuz kände sin sluteliga triumf öfwer Ahriman genom sin rena wiljas uttalande, det är, han blifwer en och tjuge gånger magtöfswande, det är Ormuz's wilja, som öfwer Ahriman talar och segrar. Ahriman blifwer wannmächtig och alla Dew's förswinna. Med de dödas uppståndelse och alla kroppers återställande skall werlden renjas från allt öndt och utan Ahriman fortlefwa alla tider igenom.

Ahriman såg sig i framtiden kraftlös och sina Dew's förswinna; af förkräckelse sönt han tillbala i en swarta beiningen; såsom det står i lagen: En gång talade Ormuz: det är Ormuzdes wilja — och Ahriman daråde trärt igenom; biskwade åter — och hans knän sönto. Ormuz fulländade helt och hållet (En och Tjugu gånger) — och den elake blef nedslagen och beröfwad sin magt. Ormuz wakade öfwer sitt folk och Ahriman blef för tre tusende år lagd i bojon. På denna tid, under hwilken den elake war som dödt, skapade Ormuz sina Wasen. Först Bahman, den förnämste i Ormuzdes werld.

Ahriman, lögnens fader, bildade Akuman. Himmelen war Ormuzdes första Skapelse af den rena werlden; öfwer den sattes Bahman — öfwer denna Huswerld med Mebestans (den rättroendes) rena lag. Han såg, att des werk skulle räcka in till uppståndelsen. Derpå lät han i sin ordning framkomma Ardibehsch, Scabriver, Sapandomad, Rhordad, Amerdad. Utur mörkret framdrog dere mot Ahriman — Akuman, Ander, Savel, Nakaed, Tarik och Zaretsch. Till Huswerld skapade Ormuz först Himmel; derefter Jordan, sedan Träd — Djuren — Människan.

(Ormuzd) drei Jahrtausende hindurch allein regieren müßte; daß in den drei folgenden Jahrtausenden seine Wirkungen vermischet seyn würden; daß 3000 Jahre Ahriman gegeben wären; daß Ahriman am Schluß der Jahre machtlos seyn und der Vater des Bösen von den Geschöpfen würde geschieden werden. Ormuzd wußte seinen endlichen Triumph über Ahriman durch sein Sprechen konovers, das ist, er würde ein und zwanzigmal gewaltiglich "das ist Ormuzs Wille u. s." sprechen und über Ahriman siegen; Ahriman ohnmächtig seyn und alle Dew's verschwinden; seit der Todtenauferstehung und Wiederherstellung der Leiber würde die Welt von allem Bösen geläutert — ohne Peccatäre alle Aeonen durchdauren.

Ahriman sahe sich in Zukunft kraftlos und der Dew's Schwinden; zurück sank er vor Schrecken in die schwarze Wohnung, wie im Gesetz geschrieben steht: Einmal sprach Ormuz: "Das ist Ormuzs Wille" — und Ahriman schauderte durch und durch; wiederum — und seine Knie sanken; Ormuz vollendet's ganz (ein und zwanzigmal), und der Böse war zerschlagen und Macht beraubt. Ormuz hatte Acht auf sein Volk, und Ahriman war hingeworfen in Fessel dreitausend Jahr. Die Zeit, da der Böse wie todt war, schuf Ormuz seine Wesen. Zuerst Bahman — Herzog in Ormuz's Welt.

Ahriman — Lügenvater — bildete Akuman.

Himmel war das Erste der Schöpfungen Ormuzs zur reinen Welt, dem Bahman vorgesetzt ward — diese Lichtwelt mit dem reinen Gesetz der Mebestans: Er sahe, daß seine Schaffungen bis zur Auferstehung dauren würden. Darauf ließ er Ardibehsch — Schazriver — Sapandomad — Rhordad — Amerdad der Folge nach werden. Aus der Dunstwelt zog Ahriman — Akuman und Ander und Savel und Nakaed und Tarik und Zaretsch.

Zur Lichtwelt schuf Ormuz Ursprungs Himmel; dann Wasser, dann Erde, dann Bäume — Thiere — Menschen.

Om vi få dömma af ofwänstående prof, måste vi göra Hr Sch. den rättwisa, att han här, så mycket än wid enskilda uttryck wore att erindra, dock wisat mera sorgfällighet att fatta och återgifwa urskriftens mening.

Zend Awesta består af följande skrifter: af I. Bendidad Gade, hwilken åter utgöres af a) Jeschné: en samling af liturgier, hwillas innehåll är dels loffsångar öfwer Demuzd, öfwer Amshaspands, "belysande rensödda konungarna, som hwila under Bahmans beskydd", öfwer Gah's, tidernas Genier, öfwer Stjernorna, "förträfflighetens sfinande folk", öfwer Elden, "Demuzd son", öfwer watten, träden, den stora, hel. oren, jorden, det heliga ordet, öfwer Zoroaster hans fränder och hustru, öfwer konungen Ke Kustasp och hans embetsmän, o. s. w., dels böner om ljus och renhet i hjertat, seger öfwer Dewerne och deras Skapelser. Några Gah's (afdelningar) äro upptagna af samtal mellan Zoroaster och Hom (IX ha), ett annat (XIX ha), hwaruti Propheten af Demuzd begär att få weta det stora Ordet, det af Gud gifna, Lifwets ord, som war innan himmelen war och watten och jorden och elden wore, innan människorna och Dewerne. Ett dylikt samtal om Skapelsen utgör äfwen föremålet för den XLIIIde ha. Mig synes början af den Lide Ha wara ett fragment af wälsignelsen wid Zerduschts dotters wigsel. Alla de öfriga äro åter af en rent praktisk användbarhet och wore bestämda, att föresjungas wid gudstjensten. Redan Strabo, Pausanias äfwen som Dion Chrysostomos tala om *ἱεροὺς λόγους*, som förelästes i Parsernes Pyräer 1). Af samma form och inre beskaffenhet, men mera rent liturgi, är

1) Kleuter, Anh. 3. ZendAw. II. 1, 10.

2) Inf. st. sid. 115—27.

b) Wispered. Att denna senare är skrifen någon tid efter, sedan den Zoroastriska läran wunnit insteg öfwer hela riket medgifwer Kleuter; deremot yrkar han 2), att Jeschné är utgifwen af Propheten sjelf, emedan der på flera ställen talas om Ke Kustasp, hans embetsmän, propheten och hans dotter, hans swärfar, moder och andra släktingar, såsom ännu lefwande. Herder åter 3) anser båda dessa böcker wara författade i en wida senare tid, under Cassaniderna, emedan Propheten der uppträder i den högsta glans, i ett slags förklarings-gloria: hans släkt och förfäder äro redan canoniserade: han sjelf wördas såsom stiftare af national-gudstjensten, af det i hela riket gällande ritual- och moral-systemet: hans feruer anropas: hans anseende ger kraft åt lagen. — Werkeligen synes mig antalet af dessa liturgier (äfwen om vi ej medräkna Wispered) wara alltför stort, för att kunna tänkas hafwa uppkommit genast wid stiftelsen af den nya religionen, hwars cultur är en af de enklaste i werlden, helst dessa Ritualer sjelfwe så wäl till ämne som uttryck äro ganska enformige. Deremot neta vi icke heller giltigheten af Kleuters anmärkningar, utan mena att denna Kyrkohandbok (om vi så få säga) består af uppsatser från olika tider, bland hwilka många sannolikt äro älta eller från Zoroasters tid.

(Stutet följer.)

3) Die Vorwelt, s. 293.

R ä t t e l s e :

Sid. 711 r. 2 nedifr. st. tredje uppslagan, l. andra upplagan.

L i t e r a t u r - T i d n i n g.

No 47.

Lördagen den 25 November

1820.

Recensioner:

Samling af de äldsta Folkslagens Religions-
Urfunder öfver deras Religionsbegrepp
och Mysterier. Första Del., Stockholm,
Gadelii Sterbhus, 1820, 693 sid. 8:o.

(Forts. o. Slut fr. No 46.)

Widare höra till de zendiska böckerna följande: 1) Den egentliga Vendidad (d. ä. uppenbaradt mot Diwerne), som lemnar det enklaste begrepp om Zoroasters läror; denna skrift är för Parserne hwad Menu's lagbok är för Hinduerne och de trenne senare böckerna af Pentateuchen äro för Judarne. Formen är helt och hållet dialogisk; ett samtal mellan Ormuzd och Propheten. I första Fargard (så beta här afdelningarna) uppenbarar Ormuzd att han skapat 16 paradis — öfverflödets och förlusternas orter: Lerine Veedisj Iran, Soghd do Soghdiana, Moore Merv, Bakhdi Balkh, Mesae, Misa, Zaroin Herat, Veeckeréante Kabul (Serken, enl. Görres), Oruan Lahor,

(Aria, enl. Görres), Klednté, Kandahar, Zerekeheti Arrokhadji eller Arachosia, Zee-tomeante en ort wid Hindmend, Raghan Rey (Raga, Strabo), Tschekhre staden Tscharschikh i Khorasan, Verene någon nejd nära Ghilan, Hapte Heando Penjab, samt Xengbeias: det nedre Armenien eller nejden wid öfra Tigris (Tatariet, enl. Görres) 1). Herrliga woro dessa lustorter, då Ormuzd skapade dem, men Ahriman förgiftade enhwar med en egen plåga. 2 Farg. innehåller en

1) Kleuter, Zend Av. II. 303, Görres Mythengesch. I. 240. Dock är tydingen af de Zendiska namnen osäker och till en del endast grundad på gissningar. Då Nec. ej funnit någon uppgift om det land, som svarade mot Hapte Heando, har han sjelf wägat den gissningen att detta betecknade öfra Indus-landet, emedan i texten är fråga om Indien och en pehlewiglofa upplyser att Hapte Heando war sjufallt deladt, hwilket, om jag ej bestrager mig, sjelfwa namnet tillännas gifwer.

Skilning af den gyllene tiden under Djemschid, som undfick den första lagen och blef menniskoflägtets wälgörare. Hvad här tillskrifwes Djemschid, tillegnas i 20:de farh. Feridun och på andra ställen Hom. Ämnet för de följande (III-XIX) samtalen utgör sedan ordnandet af en religiös cultus, affkaffandet af wilda eller orena seder, samt menniskornas pligter såsom Mazdeesnan's eller Ormuzdtjenare. Dessa bestå i jordens planterande med sädeskorn eller fruktträn — ty då frukt-bärande frön nedmyllas i marken tjuta Diverne — jordens bewättning och aftappning af sumpwiga nesder, i ett oupphörligt krig mot de onda Makterna, derigenom att man förför deras Skapelser (Scharfeters) såsom ormar, myror och i synnerhet all för återbruket skadlig ohyra. Märkwärdigt är att då fastor och sjelf-marter i de flesta orientalska tros-lärer anses såsom ett prof på den högsta helighet, säger Ormuzd twertom: "Utän spis är menniskan kraftlös och förmår ej göra rena werk. Under längtan efter föda gifwes det hwarfen starka arbetare, eller starka och sunna barn. Werlden, såsom hon är, lesner blott genom näring. Hunger werkar mångfaldig död (III farh.)" Intet enda drag förekommer, som förkunna en undergörarens willkorliga fantasier, utan synes allt wara grundadt dels på menniskoflägtets sanna wäl, dels på gammal häfd. Ibland de föreskrifter, som förmodligen böra räknas till denna senare ordning, höra wäl de besynnerliga anordningarna om de dödas utställande (hwarom här ej är stället att tala), hwilka ceremonier upptaga det mesta rummet, den ytterliga omwårdnaden om hundar, mot hwilka försummade pligter straffas nästan lika som mot menniskor o. s. w. I de följande fargards (XX-XXII) handlas om menniskorna af den första lagen, om menniskoflägtets födelse, Ormuzds och Ahrimans strid samt Zoroasters sändning efter det Ondas upphof, såsom ett insegl på hela boken, som till formen skiljer sig från de öfriga zendskrifterna,

derigenom att den icke är liturgisk, utan antingen legislatorisk eller berättande.

Dessa trenne skrifter utgöra sålunda tillsammans Vendidad Gade. De återstående zendböckerna beta: 4) Jeschts Sades, dels böner och åkallelse, dels lofsånger, dels syndabekännelse, rigtade till de heligaste bland Amshaspands och Zjed's (Parserne tro att hwar enda af dessa Genier fordom haft en egen Wön), ämnade till användande ej allenast wid de årliga fester och särskilda bönestunderna om dagen, utan äfwen wid särskilda tillfällen, såsom för att: ej tala om de högtidligare (t. ex. gistermål, hwarför finnes ett eget formulär, äfwen wid härets och naglarnas klippning, tillskärandet af en klädning, då man nuser, kastar sitt watten. Dessa ritualer äro isfrån en helt olika tidsålder; då några äro på zend och tala om Guichtasp och Zoroaster, såsom ännu lefwande, så äro andra ursprungligen skrifna på pehwi eller ännu nyare språk, hwaruti förekomma Ardeschir Babekhan, Nuschirwan, ja, bland lärarne, äfwen dens namn, från hwilken Darab, Anquetils lärare i zendspråket, härstammade i 6:te led 2.) Siruze betyder på persi 30 dagar: namnet kommer af innehålet, emedan denna bok utgör ett slags liturgisk kalender, afdelad efter månadens dagar, hwilka äro benämnda hwar och en efter dess skyddsande 3), af hwilka till hwar och en rigtas en kort bön.

Alla de nu nämnda skrifterna äro ursprungligen författade på zend; men man har äfwen af dem till en del ganska gamla öfversättningar på pehwi, sanskrit och persi, äfwen som på den nyare persiskan samt på det nu lefwande indiska landspråket. Men ibland den samling af heliga skrifter, som inbegripes under namnet ZendAvesta, gifwes det ännu en urs

2) Zendavesta II, 132. Anhang II, 1. 60-63, 132-36.

3) Anh. II, 1. s. 137.

kund, 6) *Bun-Dehesch* 4) kallad, af en wi-
 da senare ålder och författad på pehlvi-språket.
 Här talas om Aschkanidiska eller Parthiska
 dynastien, ja om Rikets undergång under Sas-
 saniderne, äfvenså benämnes den W. om Eu-
 phrat belägna delen af Asien för Num. E-
 mellertid är Anquetil 5) mycket böjd att anse
 detta såsom ett senare tillägg, då föröfrigt
 bland Frans stender nämnas Afrasiab, Tura-
 niernes konung, men hwarken Alexander eller A-
 raberne. *Bundehesch* grundar sig på de föregående
 skrifterna, hvilka den ständigt återoppar ("Zend
 lär of" . . . eller: "så står det skrifwit i la-
 gen" . . .), ehuruwäl det mesta af de ämnen
 hvilka här afhandlas, icke finnas i dem, hvil-
 ka wi äga att tillgå; det gifwes till och med
 några motsägelser mellan denna och de äldre
 skrifterna. Så säges här (1:sta Afdeln.) att
 Ahriman redan från begynnelsen varit arg
 och kämpat mot det goda, men enligt Zend-
 böckerna war han wid sin första Skapelse icke
 ond. Onekligt är, att mycket, kanske stö-
 re delen af *ZendAvesta*, genom Macedo-
 niernes och Muhammedanernes förföljelser,
 äfvensom genom sjelfwa tidens medverkan
 gått förloradt; å andra sidan bör man enligt
 min öfvertygelse, icke tänka sig, att Zoroa-
 sters lära, genom honom sjelf, genast blifwit
 utbildad, som den här framställer sig; åtmin-
 stone i alla religions-läror, som jag känner,
 har Stiftaren blott framställt grunddragen,
 men den systematiska uppställningen och theo-
 logiska formen är sedan wanligen ett verk af
 senare lärare. Mellertid innehåller ej blott
Bun-dehesch en theologi samt kosmogoni, utan
 äfwen en fysisk historia, efter omsånget af
 den tidens kunskap. Först handlas om Or-
 muzds och Ahrimans urbegynnelse och deras
 strid, som går genom hela naturen; — sedan
 om werldens upphof, den heliga urstjurens,

4) Betyder: Noten är delad.

5) Företal till *Bun-dehesch*.

himmels, planeternas, jordens, bergens, el-
 dens, de zwattuenas upphof, samt slutligen de äld-
 sta konungarnas ättartal, Zoroasters genealo-
 gi och en chronologi från Kaiomertz ända till
 den arabiska eröfringen.

Widare har den swenska Utgifw. öfversatt
 twenne afhandlingar, den ena innehållande
 Parsernes borgertliga och religiösa bruk, den
 andra Zoroasters Lefnad. Denna senare hade
 lämpligast bordt ställas främst. Till jemförel-
 se med denna Biographi wilja wi meddela en
 annan, hwilken Rec. ihjinnerhet hämtat från
 Firdusi, en Förf. hwilken Anquetil kanske allt-
 för litet begagnat. Sjelf har han wid still-
 ringen af Prophetens lif hufwudsalligast be-
 gagnat *Zerdusht-nameh*.

Zoroaster (på zend *Zerethoschire*,
 på pehlvi *Zertoscht*, på Parsi *Zerduscht*, på
 Persiska *Zerd bischt*), äfwen kallad *Sapetman*,
 föddes i Adherbidjan 6) och sannolikt i stä-
 den Urmi 7), måhända wid samma tid då
 Pythagoras, Pythagoras lärare, sjelf under-
 visad af Phoeniciska skrifter, lärde Grekerne
 känna Gud, naturen och själens odödlighet;
 då Confucius i China gaf föreskrifter om ett
 rent lefwerne och Himmelsens dyrkan, samt
Sommona-Kodom i Siam gaf lagar och in-
 förde en ny dyrkan. Sin ätt ledde *Zerduscht*
 i 16:de led från *Feridun*, en af Persiens äld-
 sta konungar 8). Under föregingo hans fö-
 delse: de stjernkunnige förkunnade *Dogdo*,
 hans moder, "att hon skulle föda en son, hvil-
 ken hon skulle kalla den wälsignade Zoroaster."
 Han log, då han helsade den första dagens
 ljus 9). *Divernes* förste traktade efter bar-

6) Sadder; ett sammandrag af Zoroasters
 lära.

7) Anquetil, *Mém. de l'Ac. d. B. L.*
 XXXI. 370. *Tyska ZendAv.* III 5.

8) *Bundehesch*.

9) *Zerduscht-nameh*. Detsamma berättar
 äfwen *Plin. Hist. N. VII, 16. Risisse*

nets lif; öfwer des hjesa lyfte Duranserun, Magernes höfding och den förste bland den onda lagens lärjungar, sin sabel, men hans hand förtorrkade. Under ständig bön uppnådde Zerduscht det 15:te året; sedan började han höra de Wise från Chaldeen, i sitt 30:de år gief han öfwer en flod (Uraz?) och inträdde i Iran, sista dagen i året: dagen derpå firade man Farvardians (lagens Själars fest). Om natten såg han en syn, men ännu hade ej Ormuzd uppenbarat sig för honom. Kort derefter gief Zoroaster öfwer hafwet Daeti (det Kaspiska) drog sig derefter inåt bergen, och här uppenbarade sig för honom Bahman, strålände såsom solen, händerna höljda i en flöja, befalte honom tillsluta ögonen och wandra friskt sin wäg fram. Då han öppnade dem stod han inför den Ewige. Han wisade honom allt, hwad skett och hwad ske skulle, tydde honom werldens under och sin wiljas lag, det heliga ordet (ZendAvesta). Detta skulle han uppenbara för Gushtasp, K. i Balkh.

Så Zerduscht-nameh. Firdusi berättar, att Zerduscht i många år lefwat i en grotta 10) och der författat tolf af sina heliga böcker, hwardera skrifwen på 100 koshudar. Då förtunnade han, att en prophet wore född, jemlik med Moses, hwars röst hela werlden skul-

eodem die, quo genitus esset, unum hominem accepimus Zoroastrem. Eidem cerebrum ita palpitasse, ut impositam repelleret manum, futurae præsagio scientiæ. Äfwenså Solinus, c. I.

10) Tradunt, Zoroastrem in desertis caseo vixisse annis viginti, ita temperato, ut vetustatem non sentiret. Plin. Hist. Nat. XI, 42. En håla inwigde han åt Mithras, allskaparen, såsom en bild af werldskapelsen, berättar Cubulos hos Porphyrius de Nymph. antro, ed. Cant. p. 253.

le hörsamma: och han wore denna propheten. Till Gushtasp sade han: jag är den propheten, som Gud sändt hafwer, och denna bot är det heliga, ewigt lefwande ordet. Konungen begärde prof. En cypres uppstog wid parlatsets port och warte inom få dagar till en höjd af 10 famnar. Men Magerne, afundsjuke, lade hemligen katt och hundben, hår och naglar i den nye prophetens gömmor och anklagade honom för trolldom. Då wid ranssakingen denna orenlighet fanns i Zerduschts rum, blef han kastad i fängelse. En tid derefter sjuknade Konungens lifvakt: magerne wisste ingen bot: Zerduscht tillbödd sig att läka honom. Konung, sade han, denna läkedom är ganska swår: men jag skall lyckas, om du af hertat tror, att den lära jag fökunna, är sannfärdig och af Gudi. Konungen trodde: med sin hand rörde han wid hästens ena framfot, och strax återtog den sin rätta ställning. För att läka den andra framfoten yrkade Zerduscht, att konungens båda söner skulle omwända sig: för att läka den ena bakfoten, fordrades att äfwen drottningen skulle antaga samma lära, och för att återställa den sista foten, åskades, att portwaktaren, som under Prophetens framwara, på Magernes inrådan, i hans rum instuckit de nämnda trollmedlen, skulle tagas i förhör. Allt detta skedde: hästen blef frisk, siarens oskuld uppdragad och hans lära antagen af hofwet, samt smänningom af allt folket i Iran. Någon tid derefter begärde Konungen att Zerduscht skulle bewilja honom uppsyllandet af följande fyra önskingar: att ännu i lifwet låta honom få skåda all paradisetts herrlighet; att göra honom osårbar i alla krig, som han nu war sinnad att företaga mot de otrogne; att lifa klart, som han nu kände det närwarande, gifwa honom kunskap om allt hwad hända skulle ända till domedagen, samt slutligen skänka honom ett lif som skulle räcka till tidernas ända. Endast Gud, swarade Zerduscht, kan ensam wara i besittning af alla dessa stora fördelar;

men wälj sjelf endera, och utse tre andra personer, åt hvilka jag måtte af den Högste bedja fördrummandet af de trenne öfriga; en åt hwardera. Guschtasp walde sjelf den första: tömde en winbägare, hwilken profeten räckte honom, och såg under en dwala, som warade i trenne dygn, paradiset och det rum, hwilket der war honom bestämdt. Dshjamasp, hans äldste son, fick en inwigd ros, hwars luft gjorde honom kunnig om alla händelser, som till werldens slut skulle tilldraga sig. Beschurten, hans andra son, drack en skål helgad mjölk och blef odödlig; den tredje sonen, Isfendijar, åt en granat-kärna och hans kropp blef hård som koppar 11).

Samma under berättas äfwen i Zerduscht-nameh 12); som tillägger, att Guschtasp lät bygga ett hwälfdt rum (att des tal skulle wara en bild af himlahwälfwet), ställde deruti halfmånans tecken, en gyllne, betäckt thron, och bragte deruti den heliga Elden. En sådan Ateschzagah skulle på alla orter upprättas. De berömdaste woro de wid Burzin, wid byn Kaschmer, båda belägna i Khorosan, på berget Kbaresom wid Kasbin, på berget Asnevand i Adherbidsjan o. s. w. och kring alla dessa orter planterade han cypresser 13). Äfwen till Indien utspredde sig ryktet om Zoroaster. Tschengregatscha, den wifaste af Brahminerne, hwars böcker den tiden woro allmänt lästa i Iran, kom för att mederlägga honom, sedan han i tvenne år besinnat sig på de djupsinnigaste frågor, hörde en Röst af Awesta, och bekände det öfwer-

11) Firdusi's Schahnameh, enligt utdraget i d'Ohsson, Tableau de l'Orient.

12) Den ligger såsom sagdt är, till grund för Anquetil Vie de Zoroaster, Zend Avesta éd. de Paris, I, 11.

13) Detta träd förekommer äfwen, såsom karakteristiskt för Iran på afbildningarna i Persepolis.

menskliga Guds werk. Mer än 80,000 höfdingar och wisa trodde det nya Ordet. Deres ter omwände Zerduscht äfwen Chaldäerne i Babylon, och påstås det, att Pythagoras på denna resa skulle blifwit inwigd i hans hemligheter 14) och antagen såsom förste Destur. På den tiden betalade Irans konung en skatt till konungen i Turan. På Prophetens råd, angrep honom Guschtasp och segrade. Men under detta, sedan denne rålade i twistigheter med sin egen son, och gjorde ett tåg till Sistan mot Kustan, hwilken han twingade att också antaga den nya läran, lät fienden bränna Balkh. Någre berättelser intyga att Zoroaster omkom i blodbadet: andra, att han underkom det, begaf sig till Iran och dog der. Zoroaster hade då uppnått sitt 77:de år.

Man har mycket twiflat om det tidehwarf, i hwilket Zoroaster lefwat. Det är först märkwärdigt, att bland äldre skriftställare hwarken Herodotos eller Xenophon 15) nämner ett ord hwarken om denne prophet sjelf eller hans lära. Anquetil förklarar det på det sättet, att den wäl då war utgifwen, men icke allmänt bekant i de delar (de sydligare) af Persien, hwilka dessa Författare blott besökte. Så widt man känner, war Atesias den förste,

14) Anquetil's gifning ZendAv. IV, 836. i anledning af ställena hos Clem. Alex. Stromat. I 302-04; Jamblich. Vit. Pythag. c. IV, samt Apulej. Flor. II, p. 422 ed. Paris. 1601.

15) Heeren (Ideen I, 199) anför äfwen Atesias bland de äldre Grefiske författare, som skrifwit om Persien men ej nämt Zoroaster. Men Atesias har om honom handlat utförligt i en skrift, som nu gått förlorad: "Zoroastres . . . Bactrianus, cujus Atesias res gestas historiarum exponit in primo." Arnob. contra Gent. I, fol. XI (Romæ 1542).

som gjorde Grekerne bekanta med denne My-
 stagog. Sedan kall Hermippus från Smyr-
 na, en berömd författare, som lefde 300 år
 f. Chr., hafwa kommenterat 120,000 verser,
 som ansågos för Zoroasteriska 16). Men
 ibland alla grekiske författare, hvilka wi äga
 qwar, är Plato den förste som nämner denne
 Theosoph. Redan wid Plinii tid tveklade
 man, om man borde antaga en eller flere Zo-
 roastrer. Han 17) nämner Eudorus och Ari-
 stoteles såsom de, hvilka Kulle yrlat, att Z.
 skolat lefwat 6000 år före Platos död, och
 Hermippus, enligt hvilken han skulle uppträd
 5000 år före trojanska kriget 18). "Under
 persiska kriget i Grekland, fortfar Plinius,
 följde en Oshanes med Xerxes, hvilken ända
 till raseri upptände Grekernes sinnen för den-
 na lönlige wetenskap; men mera forskande
 författare, tillägger han, antaga kort före
 honom en annan Proconnesisk Zoroaster."
 Mellertid är Dion Chrysostomus den förste,
 som tyckes weta något mer om honom, än att
 han war Magernes läromästare. I senare ti-
 der blifwa underrättelserna om Propheten me-
 ra önniga, men lika litet enstämme. En af
 de österländske författarne 19) sätter honom

16) De ea arte (magia) diligentissime
 scripsit, et vicies centum millia ver-
 suum a Zoroastre condita, indicibus
 quoque voluminum ejus positus ex-
 planavit. Plin. Hist. Nat. XXX.

17) c. I.

18) Med Plin. sammanstämmer Hermo-
 dorus, citerad af Diog. Laert. in
 in proöm. Xanthus från Lydien sätter
 Zoroaster 600 år f. Chr.

19) Abulfarag. Dynast. ed. Poffocke, p. 83.
 Äfwen Apulejus Flor. l. II, p. 422 yttrar
 sig: "Sunt, qui Pythagoram eo tem-
 poris inter captivos Cambysæ regis
 Aegyptum cum adveheretur, Docto-

under Cambasus (Cambyses), en annan gör
 honom till Cyri samtiding 20): de öfrige
 till Guschasp's. För att hafwa alla dessa mot-
 sägelsor, har man antagit twenne, ända
 till sex Zoroastrer; ja, det är icke otroligt att
 den äldste religionsstiftaren hos Perserne, om
 hvilken Eudorus och Aristoteles sått någon
 kunskap, varit Hom (på zend: Hoemo) 21),
 hwars länjunge Zoroaster sjelf kallat sig; ko-
 nungen, hwars palats, buret af hundra pelar-
 re, står på berget Albordsj, han med gullö-
 gonen, dödsafslagsnaren, lefwande i Djem-
 schids tid. Denne tillhör således sago-åldern,
 och det blifwer säfångt, att närmare bestä-
 ma hans tid. Den senare synes åter tillhöra
 historien: äldre forskare 22) i vår tid hafwa
 i stöd af namnlsheten icke tvekat att denne
 Guschasp wore antingen Darius, 'Hystaspes'
 son (som således sjelf icke förde detta namn;)
 eller också hans far, (som dock war hwarken
 förste, ej heller till sin börd en Bactrian).
 Denne Darius, säga de 23), hade enligt
 Grekerne, verkliigen företagit sig en reform i

res habuisse Persarum Magos ac et
 præcipue Zoroastrem omnis divini
 arcani antistitem."

20) Hystaspes, Darii fader, war samtiding
 med Cyrus, och att den persiske Zoroas-
 ter lefwat länge för honom, är icke wist.
 Elmacin, anford i Stanley's Hist. phil.
 XIII, I, c. 2. ed. 1711.

21) Anquetil, tyska ZendAv. IV, 367.

22) Hyde, Pridcaur, författarne af Alm.
 Werldshistorien, Brucker, Stanley, An-
 quetil, Kleuker, Herder och senast Mal-
 colm, som säger att det är omöjligt att
 betwifla, det ej Zoroaster lefwat under
 Darius Hystaspes son.

23) Herder, die Vorwelt, I, 229.

magismen: till och med på sin grafvård lät han invista, att han var Magernes lärare 24). Slutligen kommer dertill Ammiani Marcellini ehuru twetydiga (denna twetydighet ligger i ordet deinde) vittnesbörd 25).

En nyare mening, först uppställd af Foucher, och sedermera försvarad af Tychsen och Heeren, gör Zerduscht 100 år äldre och sätter honom under den medicke konung Snyares regering. Bewisen för denna hypotes, som synes mig wida sannolikare, äro hämtade ur Zendböckerna sjelfwa. Zoroaster meddelar sjelf en temligen utförlig förteckning på alla landskaper och de större städerna i det rike, hwaruti han lesde, och detta register omfattar, från och med Adherbidschan, Prophetens fädernesland, alla länder, öster om Kaspiiska hafwet ända till Indien: men intet ord föreskommer om Persis, Sufiana eller Babylon. Man drager deraf det resultat, att Zoroaster omöjligen kunde wara en persisk konungs undersåte, utan måste hafwa lefwat under en monarch, som beherrskat dessa, och ej flera landssträcker 26).

Hr Sch. har icke känt dessa frågor, som i synnerhet efter ZendAvestas utgifwande ofta sysselsatt den lärda werlden. Han har åmöjt sig att rentas öfversätta Kleuter och Anquetil.

Den swenska ZendAvesta åtföljes af ett Register, som egentligast borde heta Förklaring af de i de hel. böckerna förekommande namn, emedan det ej åtföljes af en enda

24) Porphy. de Abstin. l. IV.

25) Cui scientiæ (magiæ) sæculis priscis multa ex Chaldeorum arcanis Bactianus addidit Zoroastres: deinde Hystaspes rex prudentissimus Darii pater. Hist. l. XXIII.

26) Tychsen, De Religionum zoroastricarum apud veteres gentes vestigiis, i Comment. Soc. Goetting. Vol. XI, 112. Heeren Ideen, I, 494 f.

anwisaing på något ställe, der dessa namn förefomma. Emellertid har dock denna lista sitt värde, i fall den är tillförlitlig och fullständig. Huru den i förra fallet är, har Rec. ej haft tålamod att undersöka, men fullständig är den icke, emedan det första namn, Tschengregatscha, hwilket Rec. sökte, ej här stod att finna.

Rec. har nödgats med stränghet yttra sig öfwer Hr Schoerbings 1:sta Del. Han skall dock alltid högaktat hans goda wilja, att rikta swenska Literaturen med ett werk, som, riktigt utfördt, hade uppfyllt en werklig lucka. 2:a Delen af nu anmälda Werk har nyss utkommit, öfwer hwilken Rec. framdeles skall yttra sig.

Religiös Underwisaing för Ungdom, af John Elwes. Öfwerf. från Engelskan. 1:a Häft. 26 sid., 2:a 41 s., 3:e 29 s., 4:e 35 s. 12:o. Eshm, Elmén och Gransberg, 1820.

1. En kort ascetisk sammanfattning af de christliga lefnadsreglorna. Delar med de flesta af detta slag en wiss matthet och förnöthet uti utförandet, men har det företräde framför så många andra, att den icke såsom torra, ur lefnadsersarenheten och klosheten abstraherade sätser, utan ur en äkta christlig källa, kärleken till Gud och den Han sändt hafwer Jesum Christum, härskytande bud, framställer dem.

2. Det häfte som Rec. för sin del anser minst lyckadt. En tämligen hopad och nött allegori öfwer den smala och breda wägen. Wisserligen erkänner Rec. att det andliga lifwelsespråket har på alla, och i synnerhet på unga sinnen, ett kraftigt inflytande; men enkelt stort och barnsligt lifligt skall det då wara.

Äf det förwa gifwer Bibeln sjelf prof; af det senare påminner sig Rec. med hjertlig glädje Bunians (En Christens och Christinnas Resa till Ewigheten) så widt spridda och i sitt slag ypperliga allegori öfwer samma ämne, som detta lilla häftes.

3. Är affattadt uti en sammanträngd, kraftfull, klar och beständ erotematisk form; ett förträffligt barnstycke. Första afdelningen om Gud och Skaparen. Andra om Jesus Kristus Återlösaren. Hwi saknar Rec. här, såsom i så många andra böcker öfwer denna christendomens rot och krona, och således utförlighet och klarhet hufwudsakligen fordrande artikel, ett fullständigt åtgifswande på de tre nne Christi embeten, denna Apostlarnas och vår Kyrkas totalsammanfattning af Återlösningens verk? Ty först genom framställningen af dessa treggehanda Jesu embeten förklarås och bestämmes allt hwad Jesus gjort till syndares frälsning; och derpå kan först Ungdomen fatta och anamma huru det tillgått, att Jesu verk på jorden åstadkommit, såsom och i detta häfte riktigt kan vara uttryckt: ett berättande från satans wälde och undöfande af gudomlig kraft att blifwa Guds barn. Rec. saknar Artikeln om den Hel. Ande. Trov man Fadren och Sonen, hwi lärer man då ej om den af Fadren och Sonen från ewighet utgående, ewiga i ordet och nåden verkande Kärleken — Sanningens och Hugswalelsens Ande, i hwilken Jesus blifwer när oss intill werldenes ända? Den tredje om den Hel. Skrift eller Guds ord. Uti den sjerde, annars så fromma och sköna afdelningen, fruktar blott Rec. att möjligtwis kunde missförstås, hwad (sid. 25) står: och så mycket menniskjan älskar detta meddelande och inflytelse ("af Anglar såsom H. Erans tjenare, alltid tillreds att meddela menniskjan goda böjelser") så mycket blir hon sjelf en Ängel: jemte hwad som, och i samma språk yttras sid. 23. Ty Jesus säger först om dem som i H. Eranom dö, att de warda Anglarne like.

4. Ett litet intagande, i den ofsyldigaste och ljusligaste ton sammanfattadt stycke. Här ledes barnet från betraktelsen af Guds hus: hållning i naturen, icke till dessa mislyckade räsorneringar öfwer orsakerna och skalen och nyttorna, hwarföre Gud så och så inrättat, utan till den betydelse och lärariska åsigtan, att Skapelsens ting för det skola wara wäckande, lärande, underwisande symboler af de inre och andeliga lif. Samtalen hafwa en enkel och oaffecterad gång, och skola säkert göra intryck på de unga sinnen.

Öfversättningen är lofwärd, hufwudsakligast wäl för den fromma nitälkan för en god sak; men derjemte och för det rena, enkla och andeliga språk, hwaruti den återgifwit originalet. Och ju sällsyntare de äro och ju anspråksfullare de framtråda, som antingen genom egen skriftställning eller genom gudliga Skrifters öfversättning och fringspridande, arbeta för Gudaktighetens sak, desto mera tack äro wi dem skyldige. Om och icke Rec. med Öfversättaren delar öfvertygelsen om denna Öfversättares "högga och förwånande förmåga att wäcka Läsarens deltagande", så tror han dock, att dessa Skrifter genom sin enkel och fromhet kunna, med Guds hjälp, något godt åstadkomma. Och detta är den glädje, hwilken Rec. är öfvertygad derom -- så Öfversättaren som Öfversättaren mer än all öfversättare söker. Rec. önskar derföre, att dessa häften måtte spridas fring städer och land till ett allmännare bruk för barn af alla stånd; hwilket och Öfwerf. synes hafwa för afsigt, då han föranskaltat det förwa häftets omtryckning med svenska stilar. Om då, såsom Rec. hoppas, det kommer till en ny upplaga, wille han underståla Öfversättaren, om icke, i skället för detta, för wärt språk och en stor del af wår allmänhet ännu främmande uttryck på hellska de häftens titelblad: "Religieus" kunde läsas Gudelig eller Andelig. I den affigt wille han och anmärka det främmande ordet: s i r m a m e n t (sid. 3 i:sta Häft.), Pedambter (sid. 5) i hwilkets ställe wi hafwe det i andlig stil manligare uttrycket: m e d l e m m a r eller l e m m a r; W ä n (sid. 5) i hwilkets ställe bde läsas w ä n j; jemte en och annan mindre iakttagen strängbet uti periodbyggnaden, sådan som denna (sid. 15) "Påminn dig att det förwa är af himmelskt ursprung m. m. och om (att om) du håller dig troget derwid m. m. "Men det att det) senare" m. m. Öbetydigheter, hwilka Rec. ej skulle anmärkt om icke öfversättningen ägde alla andra egenheter af fullkomlighet.

L i t e r a t u r = F i d n i n g.

No 48.

Lördagen den 2 December

1820.

Ullmann, No

R e c e n s i o n e r :

Anekdoter om Konung Gustaf III:s Hof
och Regering. Sthm, Högström, 1820:
292 sid. 8:o.

Innan wi försöka att lemna läsaren ett begrepp om sjelfwa hufvudskriften, torde wi några ögonblick böra fästa oss wid inledningen, eller, såsom den namngifwer sig: En blick på gårdagen i Sveriges Historia. Des föremål ähystar en apologi öfwer K. Gustaf III och hans tidehvarf. Den är författad i en ganska bildad stil, i ett rent och ädelt språk. Äfwen wi wilja alldeles icke neka, att man ofta dömt oblidt, ja orättwist om detta tidehvarf. Man irrar sig wänligen, då man med ett enda ord uttalar anathemet öfwer individer, öfwer grundsatser och lefnadsåsigter, som under en lång följd af år tillwunnit sig en hel nations bifall eller beundran. Wellextid anse wi för lika ensidiga de åsigter, hwilka denna Förf. bemödar sig att göra rådande. Han bewisar att det hwad man kallar „det älskwarda, das Liebenswürdige, l'aimable är det

högsta wi genom bildning och förädling kunna ernå; men att både ordet och saken tyckas nu vara nära förgättna" (sid. V.). Huru det förhåller sig med denna senare sats, derom will Rec. ej ingå i någon undersökning; hwad den förra anmärkningen åter angår, will Rec. på låter här neka des grund, ord och sak nemligen riktigt förstådda. Wi neka det åter i den mening, då man med älskwardhet förstår en wis passif welhet, en slags omyndig godhet, som af klenmodighet upproffrar ej blott sig utan äfwen sjelfwa det ädlaste; ännu mera, då man såsom ofta sker, tillagnar detta namn åt denna lättfärdighet och inre tomhet, som skylar sig inom ett förgylt och glänsande skal. Men det högsta af allt är älskwardheten, då den är förenad med en fullkomnad renhet i tänkesätt och lefwerne. Stora och upphöjda karakterer hafwa ofta en wis stränghet, ett wist förakt, affräskande bitterhet och intolerans mot mindre sedligt fulländade naturer; dessa uppnå först höjden af fulländning, då dermed parar sig denna mildhet, detta oskuldsfulla sinne, som Christendomen kallar kärlek, som likt solen wärmer och lysar, utan att hämta näring af öadlare föremål, dem hon förtärer. Kraft och

godhet, sammansmälta, utgöra mannsinnets högsta fulländning: kraft utan godhet beundras men älskas icke alltid; godhet utan kraft kan äfwen hos mannen stundom behåga, men icke högaktsas. Begge måste, såsom första willföret, hvilat på moralisk renhet; i annat fall flyta de från en oren och grumlad källa, hvars ångor förgifta allt som de beröra.

Wi twifla att Inledningens Förf., oakadt sin långa afhandling om det älskwärda, gjort dessa grundsatser för sig klara. Werkli gen war Rec. på wägen att tro, det han med honom delade nästan samma öfwerlygelse, ändä till dess han sid. XXVI. läste följande: Öfwerf. har icke utskrifwit de namn, som tillhödde denna galanteriets werld, icke derföre att han trodde, det de skulle lida något i den bildade läsarens ögon". . . . Du upptages en stor del af dessa Anekdoter af Charakters-skillingar utaf de på den tiden i modet warande damer och cavaljerer. Förf., som aldrig är njugg på beröm, tillägger wanligen en hwar så många fullkomligheter, att nästan hwarje individu kunde spela hjelterolen i en medelmättig roman; men i suite med dessa söfjade loford, tillägger han wauiligen: denna älskwärda fröklens eller Zeus galant war Ze ***, alldeles såsom det naturliga i werlden, och utan en enda tadlande anmärkning. Rec. kan för sin del alldeles icke inbilla sig, att det gifwes en bildning, inför hvars ögon sådana karakterer kunna framställa sig utan blygsel, äfwen så litet, att man är obillig, om man ej inrymde åt den seicre själs utwäckling, Koffesnaden medför någon wårighet att förklara mycket, som i wäniga förhållanden ej ursäktas". Förf. tydes såwunda höra till de moralphilosofher som åt hwarje särskildt stånd i samhället medgifwa en särskild spber af dygd, fordrande af den ena ett wift mått af uppfyllda pligter, af de öfriga andra, allt efter som för en hwar är beqwämligast. — För öfrigt kan Rec. icke gilla att de flesta i denna bok nämnda personers namn

äro betecknade antingen med blotta initials bokstafwen eller också med ***. Är det werkli gen sannt att dessa personer eller anhöriga ingenting skulle lioit i allmänna omdömet, om deras fulla namn blifwit utskrifna; så har det warit en orimlighet af Öfwerf. att uteluta dem, emedan han derigenom beröfwat sin bok en stor del så wäl af sitt wärde som af sitt intresse, emedan de anekdoter och Charakters-skillingar som här berättas merendels i sig sjelfwa äro obetydliga. Just derigenom lenas ett så mycket större utrymme åt squallret och gifningar, som ofta kunna träffa den oskyldiga, den mest obefläkade. Äro åter dessa Charaktersmåningar af en mindre ofskyldig natur, än både Förf. och Öfwerf. tyckas förut sätta, så hade warit bäst att alldeles förbigå dem, och endast bibehålla de drag som kunna tjena, att gifwa en mera åfsädlig bild af tidehwarfwet.

Öfwerf. har äfwen framdragit många älskwärda sidor af Gustaf III.; men med dessa drag, ehuru mestadels sanna, är dock denne Konung icke karakteriserad, just emedan man blott ser honom från den ena sidan. Rec. har länge och ofta begrundat denna karakter, af hwilken man äger så många motsatta drag, och har äntligen kommit till den öfwerlygelsen, att man origtigt bedömmar den, då man derwid will utgå från en enbetspunkt, som här icke finnes. Man torde swärligen kunna förklarar sig denna twetydighet annorlunda, än att hos Gustaf d. III. oupphörligt stridde twänne fullkomligt olika naturer, ware sig att fröret till denna dubbelhet war honom werkli gen medfödd eller blott tilkom genom tiden och omständigheterna. Det ena elementet i Konungens lynne war ädelt och stort: derifrån hans sinna för historien, och hans efterwäntade wördnad för festerländska minnen: så war han en ibland de få, som på sin tid wigtigt bedömde Carl d. XII. (Tefin och Tefinitana). Uppriktigt älskade han wisserligen chevaleriet, konsterna och wettenskaperna och gjorde allt

för att i sitt land bringa dem till mognad. Men med allt detta förenade sig en stor slårfullhet, som spridde öfver alla denna Konungens handlingar en wiß twetodighet, och gåswo ofta äfwen dem, som flöto från rena afsigter, utseende af affectation. Ofta förenade sig detta element med denne Konungs ädlaste tänkesätt, hwaraf en sällsam, men ingalunda harmonisk blandning uppkom. Så kunde den, som sökte den sanna äran, dock ej utstånga begäret att wisja lysa genom småaktigt glittrande medel; så kunde den, som beundrade det äkta stora, dock icke hindra sig från att hylla tidens dårskaper, slår och falska grundsatser; så contrasterade många handlingar, af egoism och falskhet, från hwilka historien en dag skal draga täckelset, med ett hjerta som i grunden war öppet, mildt, försontligt, och mennisköälskande; så måste konsterna och wetskaperna, dem han dock upprigtigt älskade, tjena till tomma decorationer för hans hof och regering; så sträfswade han, som werkligen beundrade allt fosterländskt, att gjuta det samma i en främmande degel och påhänga forn tidens allwarsamme hjeltar en broligt glittrande skrud. Derigenom uppnådde wanligen denne Konung mindre den sanna storheten, än en theatralisk, som skimrade på afstånd, och äfwen i grunden war god, och skulle warit det ännu mer, om utan warit mindre bländande.

Öfwer detta, äfwen som öfwer åtskilliga andra föremål, på hwilka Öfwers kastar sina bliekar, skulle ännu wara mycket att säga. Så t. ex. yttras i föret. sid. XXII. "Tyssland war, trots mängden af sina hufwudständer och hof, trots de mer än 40 millioner menniskor, som läsa och skrifa des språk, länge det fattigaste på poesie, konst och smak, så snart man dermed jemförde England, Frankrike och Italien; men det behöfdes blott, att en bland des små Furstar gjorde sitt hof till ett smakens hem, kallade till sig landets första witten, en Goethe, Schiller, Herder, Wieland med flera, och Tyssland erhöll äf-

wen en sön literatur, en egen theatralisk konst, ett smakens centrum. Man begår en orättwisa mot Hertigen af Sachsen Weimar, man gör Tyssland en ännu större orätt, när man kallar den nya Tysska literaturen den Tysska. Den borde blott heta Sachsen-Weimars".

Förf. har glömt, att innan dessa stora män uppträdde, hade redan Klopstock, Lessing, Winkelmann, som icke lefde i Weimar, börjat en omhwalning som lade grund till den egentliga så kallade nya literaturen; att sedan i Göttingen, men innan den Weimarske perioden, bildade sig en annan skola, Bröderne Stollberg, Wos, Hölty, Bürger m. fl. som snart intogo ett wigtigt rum i tysska literaturen; att Hertigens af Weimar wänskap för Wieland och Goethe lika mycket war personlig som literär, och att för öfrigt Tysska poesien alldeles icke är en drifhus-wärt, som med konst blifwit uppdrifwen "i något hof" eller i något wist "smakens centrum", utan den sträcker sine rötter kring hela det tysska landet, och har ur en gemensam grund uppvuxit, men bredt sina grenar widt öfwer hela des fosterjord. Rec. behöfwer endast påminna om Schillers bekanta sång: Die deutsche Kunst. Öfwer sjelfwa boken är der emot ganska litet att förmåla. Wi underrättas af företalet, att detta är en öfwersättning; för öfrigt erfara wi ej, om dessa Anstecningar äro gjorde af en främpling eller af en Landsman, som begagnat ett främmande språk — det förra war Rec. af wisja inre critierier böjd att tro, ehuru alsmänna ryktet nämner en Swensk såsom Förf.; — ej heller från hwad språk denna öfwersättning blifwit gjord; dock tror sig Rec. af de germanismer, som ännu qwarblifwit såsom cruditeter, hafwa funnit, att originalet warit tystt; ehuru den första utskriften, som äges af Upsala Uniwersitets Bibliothek, är på engelska — ej heller tiden då denna bok blifwit skrifwen, hwarom man dock snart blifwer kunnig.

Denna bok äger ganska så af de förtfenz

sker, som man är wan att träffa i de fransyska Memoires, hwarfen i hänseende till innehåll eller stil. Man finner här föga, som sprider något ljus öfver denna tiderymd i swenska historien: det mesta rummet upptages af så kallade characterskildringar; hwad man egentligen kallar anekdoter, finnes här ganska litet. Men antingen har Förf. icke ägt någon djup blick att uppfatta olika individualiteter, eller också funnos här icke verkliga många att afteckna, — måhända werlade begge dessa orsaker — men det wisa är, att nästan alla dessa målningar på ett här när likna ena den andra; det är äfwen wist, att denna läsning i själen qwarleamar en stor tomhet, och pinsam slapphet, så att man wid bokens slut är rätt glad att icke lesa i detta „älskwärldhetens gyllene tidehwarf”. De flesta af de portraiter, som här utan namn framställas, äro igenkänliga, ehuru Förf. stundom sammanblandat titlar, i synnerhet bördens, och t. ex. upphöjt Baroner till Grefwar o. s. w. För att åter dömma om den historiska pålitligheten af dessa Anekdoter, måste man wara mera bewandrad i la chronique scandaleuse du siècle än Rec. — och saknar man tillfälligtwis denna kännedom, så lönar det föga mödan att förwärfwa sig den. Mellertid will Rec. gerna tillstå, att ett och annat drag här warit honom både intressant och nytt; men merendels äro personerna med alltför mycket smicker afmalade; det hela består också mest i omöden, utan facta, och när dessa ansöras, påstå dertill ofta icke skildringarna. Till prof af war Förf. ytliga förfarande will Rec. meddela den afdelning som handlar om swenska witterheten.

Den nya Swenska akademien, hwilken inrättades för att befördra Swenska språkets odling, är äfwen bildad efter Francka akademien, som eger en lika bestämmeelse; likwäl äro ledamöternas antal wid Swenska akademien blott aderton, i stället för fyratio, som är antalet af Francka akademiens ledamöter.

De aflidna Riksråden, Grefwarne Höpken och Carl Fredrik Scheffer, innehade äfwen de första platserna wid denna akademie. Den sistnämudas rum är redan åter besatt genom akademiens eget wäl och Konungens gillande, hwilket alltid erfordras wid båda akademierna.

Grefwe Scheffer har till efterträdare Konglig Secreteraren Elmberg (Edeleranz), som innehar directionen öfver Kongliga operan etc. Han har gjort sitt namn fördelaktigt kändt i den literära werlden, genom ett poem till minne af Entedrottningen Lewisa Ulrica. He äfwen författare till en dramatisk prolog för operan Alys, som uppfördes wid Hans Majestät Konungens återkomst från des resa till Italien och Frankrike, samt ett diversissement för den 19 Augusti till minne af revolutionen år 1772; han har äfwen författat tredje acten af operan Andromache, som på Hans Majestät Konungens befallning skulle uppföras så hastigt, att man war nödsakad dela de trenne acterna mellan honom, Kellgren och Ristell.

Biskop Celsius, som redan blifwit nämnd, då det war fråga om den andra akademien. Jag kan icke säga, om det war stilen i hans båda historiska arbeten, eller hans poem med titel Gustaf Wasa, som förfäffat honom en plats i denna akademie.

Konglig Secreteraren Kellgren war redan wid akademiens inrättning känd som en allmänt beundrad satirisk skald. Har sedan erhållit twänne stora priser i Historie-, Antiquitetens- och Witterhetsakademien. Detta, jemte hans sköna poem öfver de tre gracerna, hafwa gifwit honom all rätt till den plats, han wid akademien innehar. Och hans dramatiske arbeten hafwa tilldelat honom ett rum bland Sveriges största poeter.

Hans Excellence, Riksrådet Grefwe Hermansson, Ridhare af SeraphimerOrden; han war under förra regeringen en bland de mest godkända politiska författare.

Doctor Wingård, Biskop i Göttheborg och Riddare af NordstjerneOrden, är bekant som en bland de mest wältaliga och rörande predikanter: hans lifpredikan öfwer Hennes Majestät Enkedrottningen Louisa Ulrica och hans tal wid Nilsdagens öppnande år 1786 öfwerflöda af sköna ställen, öfwerensstämmade med dessa ämnens wärdighet.

Hans Excellence Grefwe Axel Fersen, som ofta redan tillförene blifwit nämnd. Swenska språket har sällan hunnit en större styrka än i de tal, han hållit på Riddarhuset.

Hans Excellence Grefwe Örensjerna, som redan blifwit nämnd wid uppräknandet af Witterhets- och Antiquitetsakademiens ledamöter.

Herr G. Adlerbeth, Secreterare wid sistnämnda akademie.

Herr Botin, som äfwen redan är nämnd. Landshöfdingen Rosenstein, Swenska Akademimens beständiga Secreterare, är wåra läsare redan wäl bekant.

StatsSecreteraren E. Schröderheim har äfwen redan blifwit omtalad. Utom hans utmärkta egenkaper, som embetsman, är han äfwen känd i den litterära werlden, genom sitt äminnelsetal öfwer afidna Nilsrådet och Nilsmarskalken Grefwe Lewen.

Grefwe Gyllenberg, den redan nämnda, ännu lefwande författaren till hjetedikten Tåget öfwer Belt.

Baron Armfelt, öfwerste Cammarjunkare och Riddare af ElephantOrden, har gifwit tillräckliga prof på, att han skulle kunna lysa i den litterära werlden, om hans tid icke blefwe upptagen af besattningar wid hofwet och i arméen.

Herr Nordin, den samma, som blifwit nämnd, då fråga war om den andra akademien.

Konglig Secreteraren Leopold, nu Kongl. Bibliothekarie. Hans erotiska oder och ett betydligt antal strödda poesier hafwa förwärfwat honom ett stort rykte. Han är nu sysselsatt

att sluta en tragedie, som man berättat mig skall göra mycken ära åt hans land och författaren sjelf.

Herr Muhrberg, äfwen medlem i Witterhets- och Antiquitetsakademien.

Herr Sjöberg, en ung poet, som blifwit wald till ledamot af akademien, efter att i den hafwa wunnit twänne stora belöningar.

Jemte dessa aderton är Konungen wänligtvis den nittonde, emedan Hans Majestät, då han wistas i staden, sällan försummar att öfwerwara akademiens sammankomster, så wäl som akademiens för historien, antiqwerterna och witterheten.

Samlingsrummet för akademiens wänliga sammankomster, som hållas en gång i weckan, är en sal på Kongliga flottet. Men de stora offentliga sammankomsterna hållas i den stora Boursealen, den samma, som begagnas wid de redan nämnda afsembleerna.

Akademiens handlingar komma att blifwa ganska intressanta, emedan det åligger akademiens ledamöter att en gång hwarje år, hwar och en i sin ordning, genom ett äminnelsetal fira hågkomsten af någon namnkunnig afiden stor man inom nationen, hwilket uppläses wid den årliga stora högtidsdagen den 20 December, som är den stora Konung Gustaf Adolphi födelsedag. Medailler, slagne af Witterhets- och Antiquitetsakademien, till minne af samma stora män, utdelas äfwen wid detta tillfälle.

Utom de poeter, som hafwa blifwit upptagna i endera eller båda dessa akademier, esger Sverige äfwen några andra med så utmärkta talenter, att det icke wore tillbörligt förbigå dem alla med stillatigande.

En bland dem är Herr Thorild, hwilken föraktar allt slags poesie, som icke är sublim. Han är en stor beundrare af Oshias och har sjelf skrifwit ett poem i samma stil med titel Passionerna, hwilket lätteligen skulle kunna tagas för ett bland den stora Skaldens arbeten, som han walt till sitt mönster.

Herr Lidner har redan utgifvit tvänne delar af sina arbeten, som äga en hög grad af originalitet och annat poetiskt värde. Hans poem öfver Grewinnan Spastara, som söker att rädda sitt barn ur lågorna wid jordbäfningen i Mesina, samt ett annat, kalladt Ottersta Domen, äro stycken, hvilka öfversöda på sublima ideer. Man skulle blott kunna önska sig en mer correct stil. Hans Medea har icke ännu blifvit gifven, och hans tragedie Christina Gyllenstjerna väntas med otålighet. Hjeltinnan i detta stycke war maka til Niksföreståndaren Sten Sture, som blef skjuten i en bataille mot Danskarne; hon förwarade en lång tid huswudstaden mot Christian den Andra och uppgaf den icke förr, än han hade bewiljat Svenskarne en fred på ganska hedrande och billiga villkor, som han likväl ej längre höll, än det icke stod i hans förmåga att bryta dem."

Spaniens Historia, i sammandrag; af Thomas de Priarte. Öfversatt från Spanskan, af J. W. Carlberg, f. d. Huspredikant. Stockholm, Ecksteinska Tryckeriet, 1820, 254 sidor, 8:o.

Rec. har sett Priarte nämnas såsom en af Spanska Nationens ypperste häfdateknare under förra århundradet. Antingen betyder nu detta loford i sig sjelf icke så synnerligt, eller också är Förfs namn ett af dem, hvars glans något mattas, då man träder närmare. Möjligen torde också denna Historia wara ett sammandrag af ett större verk. Ty om närvarande brochure är den Nikshistoria, som gjort Priarte's namn äradt och ansedt, så måste Rec. tillstå, att detta rykte är köpt för temligen godt köp. Wäl torde denna historia

hafwa förtjensten af pålitlighet, men också har Rec, hvars kännedom om Spaniens häfder dock icke är tillräcklig för att med säkerhet dömma derom, icke kunnat upptäcka något spår af djupare forskning och egna åsikter. Framställningen — äminstone i svenska öfversättningen — är stel och utan lif, och, genom sin korthet, så torr, att Rec. oaktadt twenne särskilda försök ej kunnat fullborda läsningen deraf. Detta gäller synnerhet om de äldre tiderna. — Det är för öfrigt icke grundadt hwad som yttras i Företalet och sedan i Allm. Journalen (i Rec. öfwer detta verk) på god tro blifvit upprepadt, att wi på vårt språk ej förut äga någon Lärobok i Spanska Historien. Ty redan år 1760 utkom Prof. Er. Ziervogels Utörligt Begrep af then Almånans Historien, hwaraf den senare delen ensam handlar om Spanien. Det är sant, att denna ej går längre än till Kejs. Carl V:s död, (år 1558). Priartes Historia går wäl längre, men på långt när icke till närvarande tid. Innehålls-förteckningen slutar med dessa Ord: "Deurboniska Husets herrawälde, som tog sin början med Philip V. år 1700, och ännu regerar." (Denne Konung dog 1746). Men detta Register läser wara skrifvit 10 år före boken sjelf, som går till år 1756. Öfverskriften af sista Capitlet i sjelfwa boken lyder alltså: Ferdinand VI:s regering ända till lyckliga upphöjelsen på thronen af vår nuvarande Monark, Carl den Tredje, som Gud beware.

Denna motsägelse, som Öfvers. lätt kunnat ändra, är dock af föga wigt. Men det tyckes att hans samwete derifrån hindrat honom. Då fråga war, icke om Priartes Spanska Historia, utan om en Lärobok i Spanska Historien (för hwilken willkoret är fullständighet), så hade Öfversätt. nästan varit pligtig att fortsätta den ända till vår tid. Af öfvers. drifwen samwetsgranhet eller okunnighet har han bibehållit den spanska orthographien ej blott af de inhemska namnen, utan äfwen af

tyska, fransyska, holländska städers namn, hvilka derigenom till en stor del blifwit oigenkännliga; å andra ställen äro åter de wanliga benämningarna bibehållna, så att någon wisshet icke är iakttagen. Hr Carlberg säger sjelf derom: "Då Länders, Städers och Orters namn i Spaniskan betydligt förändras (t. ex. Sardinien till Cerdeña), så är det möjligt, att något sådant namn, oaktadt all använd uppmärksamhet, antingen icke blifwit rätt öfversätt, eller bibehållit i sitt spanska Skick." — Något sådant borde dock knapt vara möjligt för en, som anmäler sig att utgifwa en språklära i spaniskan. Vidare har Hr C. troget efterskrifwit allt det saba smick, som Författare af en wis rang pläga utdela åt de fästare, som regera den tid då de utgifwa sina arbeten: talesätt, som sedan borttagas i de följande upplager i fall samme Regent dött, för att öfverskrivas på Efterträdaren; ett förhållande, som wi sett upprepas i den Lärobok

Ziervogel.

— — Han (Carl) som tillföre tyktes sträfwä efter Herraväldet öfwer hela werlden, blef nu en Privat Person, och hade ej att besälla öfwer flera än sina så berjenter, och i stället för hela Spaniens skatter, hvilka han hiintills efter eget godtsinnande förwaltat, förbehöll han sig nu allenast 100,000 Ducaters årlig inkomst, och denna Summa feel han ända aldrig fyllest ut. Til hemwis för sig, lät han upbygga et litet hus med sju wäningsrum, i neyden af Klosteret St. Just i Lerren. Dura, och i samma Kloster, höll han, lika med de andre Munkarne, måsor och andra andagtsöfningar. Tiden emellan de stunder som vertil woro förordnade, använde han på trädgårdsvärdet och till att göra ur, och han wille ändtilligen att alle klosterne i Klosteret skulle så i ett och samma ögnablick. Detta kunde han dock ej med allt sitt arbete åstadkomma, och drog derföre deraf den lärdom, att då urwärd, som göras af en och samma

af fäderneslandets Historia, som upplefwat de flesta upplagorna. Så läser man följ. platta tirad sid. 245: "Spaniorerne erhöillo då i denne Monark den store Filip den femte, som Lorenzo Gracian förutspådde dem i det förslutna seklet, då han, långt ifrån att ana det hans spådom skulle inträffa på en Bourbon, yttrade: "Jag undrar, om ej de der ryktbara och ypperliga Femmorne (Quintos) komma att åter wisa sig i werlden: en Ferdinand den femte, och en Pius den femte. Gud gifwe att så skedde, och att det föddes en Filip den femte i Spanien! Och huru skulle han kunna komma att der födas! Hvilken stor Konung skulle det ej wara, som förenade hos sig sina företrädares tapperhet och insigter!"

Rec. som nyss nämnt, att wi i Spaniens Historia tillföre äga en Lärobok, will till slut meddela ett prof, huru Ziervogel och den nu förswensgade Priarte behandlat sitt ämne. Rec. wäljer Carl V:s Thronaffägelse.

Priarte.

— — Dröttad till slut wid waynen, och beswärad af bräckligheter, ishunnerhet af gift, gaf han (Carl) det offentligaste och märkwärdigaste exempel af det bedrägliga i werlden och dess herrligheter, i det han affade sig Spaniska Kronan till förmon för sin son Filip den andre, och Tyska Kejsarekronan till förman för sin bror, Ferdinand II, då Romersk Konung. Han drog sig undan för att lefwa som enskilt man i Klosteret Geronimos de Juste, sju mil ifrån Plasencia i Gamla Castilien. Der förblef han ifrån år 1556 då han gjorde sin affägelse, ända till 1558, då han dog, sedan han i fromma öfningar användt de twenne sista åren af sin lefnad, till hela den christna

hand, och invättas på ett och samma sätt, ej kunna tvingas att gå lika, så är så mycket omöjligare, at tvinga flera tusende människor at tänka lika. Han förebrådde sig dermed, at han gjort orätt, då han velat tvinga Protestanterne til sådana tänkesätt, som stridde mot deras öfvertygelse. Man wil och säga, at han sjelf på dödsfängen bekänt sig til Protestantiska Lärnan, och hans Bigtsäder Caranza och Ponce måste derföre, efter hans död, oundgå förhör af Inquisition, och de blefwo äfwen hårdeligen straffade. Ja, man menar, at Inquisition förehaft, at efter döden förklarade Kejsaren för lättare, samt at någre styrt til, at hans lik skulle utur grafven upptagas och brännas, hvilket oförnuftiga råd dock hvarken blef widtagit, eller väckställt. Kejsarens död inföll den 21. September 1558. hvilket war hans femtjonde ålders år. Han började bititida at få oro och bekymmer, och derföre tröttnade han och snart. Han war en skulig Herre, hade blekgul hy, men muntert ansigte. S arbete war han oförtruten. Om dagarne stötte han näst sådana saker som hörde til hans widlöftiga krigswäsende, mönstrade sina Krigshärar, och öfwade sina Troupper i Militariske exercitier, och en del af nattetiden tilbragte han med Cabinets ärender.

På Öfvers. räkning måste Rec. sätta följande oattsamheter: s. 10 Galia i st. f. Galia. s. 121 Biblia Complutensis i st. f.

werldens uppbyggelse, som icke mindre förundrade sig öfwer det hjeltmod, hwarmed Carl wiste att förakta meniska storheter, än öfwer de ädla bemödanden, hwarmed han förwärsivat dem. Til sina Staters försvar och Religionens befrämjande, gjorde han nie resor till Tyssland, sex till Spanien, sju till Italien, tie till Flandern, fyra till Frankrike, två till England, samt tvenne andra till Afrika; åtta gånger hade han besökt Werldshafwet, och två Medelhafwet,

B. Complutensia; att förtiga flera orthographiska ojemnheter.

U n m ä l a n.

Denna Tidning fortsättes äfwen för nästa år. Pränumeration är 4 Rdr 24 f. Dico, som på wämliga ställen emottages. Efter årets slut nedfattes priset på denna årgång till 3 Rdr; de föregående årgångarna 1814—1818 kosta hwardera lika mycket; årgången 1813 (den första) 2 Rdr 32 f. Endast ett inkränkt antal är ännu att tillgå.

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

No 49.

Lördagen den 9 December

1820.

Recension:

Iduna. Nittende Häftet. Ehm, Nestius.
1820. 161 sid. 2:ö.

Då Rec. går att anmäla ett nytt häfte af denna förträffliga tidsskrift, kan han ej fördölja den glada känsla, med hvilken han i henne ser ett af de klaraste himmelsteden, som daga den svenska witterhetens närvarande synvidd. Icke heller torde han sela, om han förklarar sig betrakta detta häfte, åtminstone i poetiskt afseende, såsom ett af de yppersta bland sina berömliga systers antal, ja det enda, som i jemförelse med det oförgätliga första icke förlorar, utan rättwist kräfwer det loford, att med ett wäldigt steg hafwa ryckt vidare fram på den der så herrligt antydda utvecklingsbanan. Liffom det första, tillkännagifwer och det åttonde på det mest bestämda sätt en ny period af poetisk progression: och de efter of uppvärande släpser skola ej förgäta, till hvilken de stå i förbindelse för detta lyckliga båndkap; — om än samtiden, wört och förvirrad genom en mångfaldig

splittring och stridande åsigtens tvedrägt, icke för än småningom lär sig förstå, huru stor den utsigt är, som Herr Tegnér, särdeles genom sin behandling af Fritziöfs Saga, i siffrämnda häfte öppnat för sitt fäderneslands ur långvariga fördomar befriade känslöstämning och skaldestäng.

Utom de meddelade profwen af denna sago-behandling, mid hwilka Rec. ämnar något längre uppehålla sig, har detta häfte lemnat of åtta skaldestycken, alla undertecknade med det allkända T—r, och äfwen utan signaturen lätt igenkännliga till sin härkomst. De äga, till största delen, ett utmärkt värde; med bibehållande af det glada, raske, färgs kimrande och bildrika, som wäsentligen tillhör lynnet af denne skalds owanliga diktarförmåga, lida de betydligen mindre af de brister, dem man wäl icke utan allt skäl, ehuru kanske icke utan all öfwerdrift, någongång anmärkt hos den Tegnériska Sångmön: nemligen det stundom alltför mycket söta epigrammatiska och påhittiga, så i tankar, som troper och uttryck, det öfwerlastade i liknelser, det prälande i färgor, korteligen, allt det smink, som all:

raminst behöfs der så mycken verklig hellsa, sprittande liflighet och omotståndlig skönhet borde genom sig sjelf vara säker om sina segrar. Det gifs en oräfnelig mängd läsare, hvilka i alla poetiska konstverk, så större, som smärre, egentligen läsa 'blott rader', men aldrig ett helt — ty raderna, tänka de, utgöra ju tillsammans tagna det hela? — och som derföre fordra, att hvar och en rad skall undfåna dem med ett slags för sig sjelft bestående poem, eller — för att närmare uttrycka deras innersta mening — ett för sig sjelft bestående infall. Sådana läsares beundran vinnas endast genom det på effekt beräknade, som i rad efter rad blifftwis frapperar och förwånar; de se i Poesien ingenting annat än en präktig fyrverkeri-tillställning, och klappa sina händer ömna, när Skalden nedlåter sig att gifva dem skådespel af raketer, brandhjul och eldqvastar, som med frälsande och sprakande ideligen stiga åt höjden. Om än denna synpunkt må förätas dem — huru få äro ännu hos oss de, som t. ex. begripa Goethes enkla, naiva, lugna, lifte en ocean werldsomfattande snille? ja huru få de, som begripa Naturens eget? — så må dylika läsare likwäl ej inbilla sig att vara den allmänhet, som Skalderna önska sig. Herr Tegnér fortfar, att allt mer och mer höja sin bärna och sin konst ur deras låga synkrets; och utan att wilja förvinga det pris, hwarom tänkas af de wackraste bland hans äldre sånger, wåga wi dock påstå, att han i de romanser, till hvilka Sagan om Frithiof gifwit ämne, råkat företrädeswis den rätta, till en sann odödlighet ledande vägen för sin talent, d. w. s. vägen till de läsares hjertan, för hvilka ingenting är kärkomnare, än framträdet af en kraftig själ och en rik bildningsgåfwa i den skära, fulla strålkronan af egen och inreburen sågning.

Not: Iduna har änyo framburit guldfrukter till Diktens ewigt wederkwäckande hög-

tid; det är vår pligt, liksom vårt nöje, att taga dem i närmare skärfsådning.

Den första kallas Sängen: ett Skaldestycke, som med skäl kunde ställas i spetsen för en samling af sin författares diktningar. Det framställer i tjugande, till tankar, bilder, språk och byggnad lika harmoniska verser, hans ångt af sin konst; och denna ångt är sådan man borde wänta den: det mest poetiska uttryck af ett sangwiniskt temperament och ett lyckligt lynne, som aldrig af werlden blifwit hemsoft med några grundliga lidanden. Då detta stycke författa gånge trycktes, i Stockholms Posten, sadet det äga en polemisk åsiftning; ett rykte, som af den nu borttagna parenthesen i öfwerkriften (Till Wederbörande) tycktes vara bekräftadt. Det sadet vara menadt såsom en wederslägning af en annan takt och ljuf, men till innehåll och ton elegiskt Skaldedikt, som under samma namn läses i Poetisk Kalender för 1819 och Skilrar Sängens wäsende med icke mindre behag, fast än ur en motsatt synpunkt. Herr Tegnér ser nemligen i Sängen blott glädje och seger; Herr Grassström åter blott längtan och tröst. Egentligen hafwa begge rätt; det wore ej swårt att bewisa, att Sängen lika mycket är en "ewig längtan" som en "ewig seger", och att "Skaldens sorg" kunna lika billigt sägas vara alla, som "inga". I denna sak gör hvar och en Skald förmodligen bäst, om han obekymrad följer ingiswelsen af sitt ursprungliga och enkla lynne. Rec. begriper ej, hwarföre den ena ångten skulle behöfwa fiendtligt utpräda mot den andra. Öfer det likwäl, så önskar Rec. wiserligen, att alla strider inom Witteshetens område fördes lika ädelt och poetiskt, som denna. Wi kunde således med fog behandla nämnda twist, såsom en de båda älskwärda Skaldernas ensak, som icke widare anginge oss; men den angår icke allena dem. Rec. har, under de senare åren, i åskiftliga offentliga uttranden af Herr Tegnér förmodat sig märka, att

denne Skald anser en wijs oupphörligt sorg-
bunden och klagande sinnesstämning såsom en
wäsentlig hufwudegenskap hos den i Sverige
så kallade nya witterheten, — till hwilken
han föröfrigt, i trots af alla sina protester,
och änsfönt han wille aldrig så ofta upprepa
dem, sjelf är med hull och hår forskrifwen, —
likfom han och i asseende på den filosofi,
hwilken denna witterhets flesta repräsentanter
bekänna, synes föreställa sig dem ungefär så-
som flugor, fångade i spindelnätet af en mor-
diske metaphysik, ur hwilken de aldrig mer sk-
la lösa sig. Det müntra, beqväma och mar-
fattliga i detta föreställningsfäte kan ej bestris-
das: bliw åter frågan om att granska det
sanna deraf, så har Herr Tegner utan twi-
wel lika orätt, då han tror att de Skalder,
hwilka han påtagligen har i sigte, wilja upp-
höja Elegien till den högsta af Poesiens for-
mer, som då han besatrar att de och deras
wänner genom besittningen af ett wijs phi-
losophiskt system förmena sig wara i besittning
af alla Guds och Naturens hemligheter. Den
senare af dessa beskylningar ligger här allde-
les utom wårt swaremål: wi hänwisa honom,
och alla som med honom tänka lika, till en
nyligen utgifwen bok 1), den yppersta som på
swenska språket ännu öfwer Werld, Förnuft
och Uppenbarelse blifwit skrifwen, — att der
närmare pröwa, om den nya (!) Philosophien,
hvars hufwudsakliga riktning går ut på att
tillintetgöra alla slag af ensidigheter och kärn-
lösa abstraktioner, förtjenar tillwitelsen att
wara ett "abstraktionens träswård"; ett uttryck,
på hwilket wi föröfrigt ej lägga någon wigt,
då det icke mindre, än hela det Jubel: Tal
der det paraderar, så till sammansättning,
som innehåll här en förmycket outplåntig pre-

1) Thorild. Tillika en philoso-
phisk eller ophilosophisk Be-
kännele — af E. G. Beijer. Upsala
1820.

gel af öfwerilning och förhetsadt missförstånd 2).
Swad åter den förra beträffar, så will Rec.
begagna den gifna anledningen, att här en-
gång för alla beswara den. Beskylningen kan
tydligtwis blott grunda sig på den omständig-
het, att en elegisk individualitet, såsom det
påstås, mer eller mindre stämplat de flesta
productioner af en wijs ung Skald, som emot
all sin wilja och alla sina bemödanden ännu
anses af många såsom ett slags Tartar: Khan
i spetsen för de så kallade Phosphoristernes
horder, eller såsom en Dalai Lama i medel-
punkten af sin wälorganiserade kyrkostat.
Rec. är likwäl tillräckligt nära bekant med
den anlagades tänkesätt, för att kunna för-
säkra, att denne ingalunda betraktar Poesien

2) Man jemföre den förträffliga Recensio-
nen öfwer detta Tal i No 10 och 11
af Arg. 1818; en granskning, som i af-
seende på allt det hufwudsakliga
klart och bestämdt utreder hwarje knut af
däwarande besynnerliga stridsförhållande.
Ett och annat förmycket bittert utbrott
af harm kunde wisserligen med skäl öns-
kas bort: men denna harm war likwäl
i följd af sin anledning ganska förlätlig.
— Bland förebräelser, som i nämnda
Tal synas rakt syfta på Utgifwaren af
Poetiska Kalendern, förekommer en, mot
hvars fulla riktighet denne ej har det
ringaste att inwända. Det är neml. den,
som tadlar hans beundran för wisan om
"Skön Jungfru i Rosengård" (se Poet.
Kal. s. 1816 sid. 14). Utgifwaren bekän-
ner, att han ännu i denna gamla wisa
finner och alltid skall finna en utmärkt
poetisk skönhet; ja han önskar, att så
wäl han sjelf, som våra öfriga Skalder
förmådde rätt ofta lemna prof af en dik-
targåswa, som kunde mäta sig med nyss-
nämnda wisas anda i helig sinnrikhet,
hjärtlighet och offuld.

såsom "en mörk saga om trånad utan mod och hopp", och att hans hjerta, så väl som hans öfvertygelse, känna något Högre än "den wela klagan, de misfjud som ej lösas opp". (sid. 4). Förelomna några sådana i hans skrifter, hwilket wäl är möjligt, särdeles i de äldre, så ogillar han dem sjelf på det högsta. De oupplösta misfjuden, i den mening som Herr Tegnér här använder detta uttryck, förhåda wärligen en skullighet i själen: men detta skulliga ligger ej i en sinnesstämning, som uppdymer af en genom födofel gifwen och genom öden utvecklad personlig känslas walfrändskap med sorgliga ämnen och föreställningar, utan i den swagheten, som twiswelsutan en och annan gång öfwerkräftar äfwen de kraftigare af dyllila lynnen, att sätta Sorgens werldesåfsättning liksom i teori, och behandla den såsom en absolut sann, eller till sin grund för alla gällande. I och för sig sjelf är Sorgen, såsom sådan, lika litet ett sjukdoms-tillstånd, som Glädjen; båda äro lika ursprungliga, nödwändiga, oundwiltiga grundbeständsdelar och hälfter af menniskolifwet; eller hwem skulle öfwerwas påstå, att Dagen kunde umbäwa Natten? och dennas präktiga stjernhimmel, går han ej fullt opp i majestät, fastän af en oliffemig art, mot den förras ljusa och bländande liflighet? Den högsta poetiska skönhet torde wäl böra sökas der, hwarest båda sammanmälta; såsom wi se i Morgon- och Aftonrodnad, der ögat och känslan förgäwes bjuda till att särskilja, hwad som af det himmelska skenet är Dagens eller Nattens tillhörighet. Swärligen läwer detta kunna nekas; men lika swårt är att inse, hwareföre det innerligare tycke, som en myckenhet menniskor hysa för skådespelet af solens nedgång, mera wore någon skullighet, än det slags öfwerwigt af nöje, hwaremed andra betrakta hennes uppgång. Skulle dessa olika tycken råfa på det underliga infallet att uppträda i kamp mot hwarandra, och Morgonrodnadens anhängare börja öfwas öfwer hwad de kanske täctes kalla sin utespuz-

tande helva och nordmansfriskhet, så kunde man wäl ed ej förtänka Aftonrodnadens, om de å sin sida trodde sig äga tillräckliga skäl, att förklara de förra för hjertlösa storstyrtare och fantaster. Det är blott i fall af en frambryttande herrsklyften ensidighet, som den i detta fall straffbara Sorgen bör med prädicatet af själs sjukdom tillrättawisas; men des motpart, i händelse att den ytrar sig lika nyckfull och lika ensidig, förtjenar det nämnda prädicatet icke mindre. Om Sorgens öfwermod är en feber af afmatning, så är Glädjens en feber af öfwerpåspanning; men öfwerpåspanningen är blott en annan form af krafternas förlorade styrka. Jemwigt och mäta, — under hwilken skynad och färg som helst af personliga tycken och höjelser, — är helva, kraft, waraktigt sinnesmod; allt annat är gäsring, fladder och wannakt, eller står åtminstone på branten deraf och har redan swindeln i hufwadet.

Wåra läsare skulle ofantligt mistaga sig om de i dessa anmärkingar öfwer ett ämne, som i våra dagar så häftigt ontwistas, wille finna ett stycke polemik mot Herr Tegnér. Han är sjelf, i sina helligaste dikter, t. ex. just i den tafsa af Sångerna, som föranledt oss till lika betraktelser, det wadrafte och fullständigaste bewis, att i hwar och en warm skaldisk känsla, den må wara skänd af lust eller smärta, de ljusa och de dunkla elementer sammanträffa, genom hwilkas förmälning den lågande bildningens stanuna skapar ett uttryck af Skönt, Nörande och Sant. Det ljusa lifwar och tänker, det dunkla förmilstrar, fäster och wedergwicker: en högre harmoni, än den som uppkommer af våras förenade färgspel, maktar ej Gud sjelf inom den närwarande sinnewerldens gränser wisa oss. Det är till denna harmoni, hwilken, ehuru af begge född, dock i sin utbildade rena och heliga tilwärelse är oändligt lyftad öfwer både Sorgen och Glädjen, som Rec. förmodar att den Författare hysar, om hwilken öfwasföre

nämndes, att han af mängen anses på en gång såsom en egenfär, bister, wildsinnad parti-chef, och dock såsom förälskad i bara wemod och tårar — en sinnesstämning, som äminstone hos en dylik witterhetens Tamerlan wore alltför mycket löjligt fanslofsul. Wisserligen tror denne Författare, att Skalden, i alla stunder af allwarlam besinning, känner sig ej mindre än hela det öfriga människoläget drifwen ur det Eden, hwarmed i smärt hwarje persons lefnad, liksom i stort Naturens och Historiens, tager sin begynnelse; wisserligen tror han, att en wida högre wäg är behöflig till detta Edens återwinnande, än den som Sängen, åt sig sjelf lemnad, erbjuder: emedan en wettfatt tro, eller den blinda själs-tilliten hos en Poesi, sen i en tid af all möjlig andeförwiring will rådhäja blott sitt egna orakel, rakt leder till det wädliga fantasteriet af en ästhetisk pantheism, ett inbildningens godelspel, äfwer hwar grundloshet och tröstlöshet han wäl torde synas befogad att dömma, då han sjelf under flera år af sin första ungdom warit wärd Sängen i des glittrande förwillelse. Men detta föreställnings-sätt, denna orubbliga öfwerlygelse hindrar ej den åttagade Författaren, att äfwenledes tänka sig den äkta Skaldens bestämmeelse såsom ett med glädje och mod intill ändan fortsatt bemödande att undanrödja, besegra, underkufwa, så inom sitt eget bröst, som inom sina läsares och åhörars, allt det Usla, Småaktiga, Oklara och Förgångliga, hwarigenom så ofta, ömsom under skepnad af Öfwermod, ömsom af Förwitkan, det Kraftiga i människosinnet söndersplittras och det Huswa massfingres, Ofskulden warställes till hyskande Fåjänga, Swrkan förhindras att wara mild och Behaget att utgöra blomman af en fast characters djupa, owanfliga rötter. Ja! hwar och en Tazlent, äfwen af den uvmärktaste förmåga, är, i fall den ej tjenstskyldigt bildar det meddelande organet för en stor och sann Character, blott ett glänsande lappri för ögon-

blicket, i förhållande till utvecklingen af Lifwets dram och Historiens ewiga allwar. Så erkänner och Nec. ingen annan kraft för suad, än den som i fulla känslan af sin makt ej glömmar att wara ödmjuk och from; icke heller någon annan hellsa för sann, än den som främför allt grundar sig på en psykisk jemwigt mellan persontlighetens tillgångar och utgifter. Slutligen wägar han tillika yttra den mening, att Skalden, i en tid sådan som den närwarande, wist ej handlar oflokt, om han förwärsvar sig några fastare stödjehjelp och utgångspunkter, än det egenblickliga glädjeruset af en skön instinkt och en ymnig ingiwelses uppblöfningar. Sådana fastare, ja oföränderliga punkter finnas tweinc: en djup filosofi och en klar religion. Den sista är twiswelsutan den högsta: men tidehwarfwets rikast begäfwade andar synas wanligtwis ej uppnå den, förrän de i förwäg tagit den förra i besittning. Mennekeslägget är nemligen kemmet derhän, att numera ingenting är swårare att fatta och erinä, än just det Enkla, och att ingenting förefommer hepen mera gärligt, än just det genem sig sjelft Endliga, som fordom låg öppet i dagen för alla med friska ögon utrustade själar. Hwilken wäg till det ewiga Ljuset kan wara smplare, än den som t. ex. Thomas a Kempis företecknat i sin bok de imitatione Christi? Och likwäl är denna wäg den barna, utom hwilken ingen högre, genare och wisare gifwes.

Deha betraktelser äro egentligen ej skrifna för Herr Tegnér: ty wi äro öfwerlygade, att han i allt det wäsentliga deraf med oss delar samma tänkesätt. Det skulle dock smädra oss, om en sådan demare bewärdigades dem med uppmärksamhet och bifall. Desså begå wi förmodligen ej något mistag, om wi af den renaste och ljuswaste bland hans lyriska sånger, Preswigninien, draga den slutsats, att äfwen han med lifligt medwettande förnärbildar in i hjertat af den innersta lifsprincipen

för all Poesi. Och huru stode han annars på den lysande plats han intager bland våra Skalders antal?

Denna princip, hvad är den? — Mystik: ett ewigt öppnande af en ewig hemlighet, tillgänglig endast för klara, menlösa, barnsligt friiska sinnen, och för sådana, som genom stränga reningar aftwagit sig det jordiska skenlivets besmittelser. Sjelfwa Naturen, Poesiens moder och amma, förräder blott genom sinbilder sin glada, ömjukt drömmande uppfattning af Gudawäsendets första uppenbarelse; man borde då ej kunna förtänka Poesien — hwilken både såsom Konstens allmänna och Skaldekonstens enskilda 3) själ är Naturens

3) Hwarför har Skaldekonsten, ensam af alla sina syskon, sått besålla i wänligt bruk den gemensamma Konstsjälens (Poesiens) namn? Emedån Poesien i denna konst werkar mest fri; hon skapar der i den mest återiska materia, som tillika är menlighetens mestligaste samband och den magi, hwarigenom andarne utöfwa på hwarandra en gränslös inflytelse: ord och tal, — ett bildningsämne, som redan i och för sig sjelft är mäktigt af hwilket hon från Musiken lånar meterns, rytmens, rimmens; melodiens okroppsliga och dock så ljusa sinnliga skönhetswillkor. Musiken är nemligen den Konstform, i hwilken hon lefwer och framträder endast såsom en aning om outsägliga ting, i glädje eller smärta, i andakt eller wällust, i jubel eller förtwiflan; och såsom sådan kan hon ej begagna sig af något annat meddelningsmedel, än rena toner, som, i matematiskt sjelfnödvändiga följder och configurationer af wälljud, på engång säga oss ingenting och likwäl bebåda oss allt. Hwad Poesien tilltrov sig att förmå ut-

inom Frihetens område upptagna och fortsatta skapelseöret (π ω ω), bildande efter ett mönster af organisk fullkomlighet, som är hennes Ide, hennes enda bestämmande lag — man borde då, säga wi, ej miskunna Poesien hennes medfödda rättighet, som hon i alla fall aldrig låtit och aldrig låter fåuröfwa sig, att wära symbolisk i alla sina skenader, och således i sitt wäsende, i sin anda mystisk, eller ofattlig och förborgad för oinwigda gäster. Dersöre kan och intet besvaradt missförstånd tvinga oss till förtigande af den sanning, som för hwar och en grundlig kännare af Poesiens häfder omöjligt kan wära förböld, att Mystiken är det ewigt änyo eggande och tändande element, som efter hwarje fullbordad splittrings- och afmattningsperiod på reflexerions och samhällslivets områden åter står klyswande ned igenom de dunkla skarne af qualmig, wannaktig människosfärd, gör sanningens himmel blå och visar jordens barn den ursprungliga eldens herrlighet. Från Österlandet, der solen strålar warmare på lifwets nära liggande wägga, härstannar denna det Omedelbaras

säga, öfwerflyttas derigenom ur Musikkens område inom Skaldekonstens, tager med sig ur den första regionen en beständ musikalisk pregel, men tillwällar sig, såsom det för Poesiens affigt och mening gifna fullständigare uttrycket, såsom skildt hennes namn, i känslan af sin triumf. Huru mycket Outsägligt ändå i hwar och en Skaldedikt återstår, — och i de fullkomligaste mest, — inlyser tydligast af den omständighet, att Poesien (såsom Skaldekonst) aldrig werkar mera trollkraftigt, omotståndligt, öfwer alla äadlighetens fjettrar upplystade, än då Musiken åter genom någon stor Componists förmåga räcker en wänlig hand åt sin på en gång stolta och tacksamma syfter.

hemlighetsfulla åskådning, som der i tidernas förlopp ej kunde undgå den wällustiga berusningen af en yppig sinnewerlds öswermatt, och derigenom förlorade sin första skära och saliga renhet; nykrare, men också klarare, har den i Europa utvecklat alla wäsentliga gestalter af Religion och Philosophi, samt i följd af hwarje dylik omskapelse alltid gifwit Poesien ett nytt ämnesförråd och en ny krafterigtning. Den som ej ser, att den tidsafdelning, i hwilken wi lesa, ger ett förnyadt uppträde af detta städspel, gifwar förgäwes på gatan af de widronitalade tidens tecken, och gåskar sig sjelf med försöken att i tillsälliga omständigheter finna orsakerna till nödwändiga handlingsfätt. Mystiken har åter lifsom gjort en utflyttning till oss från Orienten; och i likhet med den Förstens ledning, enligt hwilken Göthernes och Germanernes ursäder slutligen i Europas Nord klimatiserade sin första, österländska hembygds husreligion med ett allwar, som intygar att de djupast af alla hedningar anade den enda lösningen af skapelsens uppgift, och hjertligast af alla christna uppfattade andan af denna lösning, när dess ledtråd erbjöds, — nemligen den efterföljande högre, ja ensamt fullkomliga orientalska uppenbarelsen, — har jemwäl nu en förnygrad inslytelse af Österlandets solwarma lif, företrädeswis, gjort sig gällande hos dessa uråldriga Gothers och Germaners affomlingar. Med det wärdiga begär efter en sannt mänsklig och fullständig borgerlig Frihet, som de äga gemensamt med alla äkta europeiska stammar, förena de ett lifwärdigt sinne för en sannt gudomlig och fullständig monarkisk Nödwändighet, ett sinne för det Ursprungliga, Waraktiga, Oförgångliga i Natur, Myth, Poesi och Historia, em hwilket lyne man (Äminstone ännu) icke kan säga, att det i samma djupa och wieskrättat mått är de hydreneuropeiska, de latiniserade nationernas tillhörighet. (Enarismännens bildar i detta hänseende öfwergångs-

länken). Så är det närwarande, ännu mest i Norden 4), men dock mer eller mindre öfwer hela Europa kända och gälande andliga brytnings-tillståndet, i sjelfwa werket, ett nytt förhållande af inwärtas wexelwerkning mellan Orient och Occident, hwilket t. ex. med tids-hwarfwet näst efter Korstågen — mutalis mutandis — framwisar märkwärdiga jemförelsepunkter. — Man skrifer från ett håll opphörligt mot Mystik och Mysticism; från ett annat inbillar man sig vara dess wänner, härolder och utbredare, under det man dock tror sig finna dess kärna och märke t. ex. i en Müllners wanskapliga abstraktionsfoster 5),

4) Emedan i Norden, Gudi lof! en betydlig fond af intellectuell werksamhetsdrift finnes öffrig, som icke disponeras utefter slutande af juridiska, stats-ekonomiska och konstitutionella spekulationer. Ware det långt ifrån oss, att tadla de många wälmenande, högsinta, lofwärda bemödanen och företag, som numera äfwen inom Sverige hysförläta patriotens och medborgarens omtanke i affecnde på allt det nödwändiga för statens timliga wäl. Wi önska blott, att detta berömliga nit icke må urarta till ett inkränt, orimligt misfännande af de mindre handgripligt praktiska wetenskapernas och i allmänhet den egentliga inre själsodlingens mera stilla, mera långsamt sig utvecklande, men grunddjupa och himmelshöga kraft, — utan hwars erkännande och rätta begagnande ingen Ståt blifwer annat, än i werkligheten en disciplinärisk wälplagnings-arskalt, der likwäl de flesta opphörligt må illa, och i begreppet ett fortöus af tomma ensidigheter, abstrakta maximer som beständigt falla omfull öfwer hwarandra.

5) Ett uttryck, som icke vill neka den talent, hwarmed han särdeles i sin första

eller i en Berners ädla, sibiriska, men sju-
 klar formiorade fondabekännelset har man å
 någondera sidan meget öfvervägat, hvad det
 sonnsköldigt mystiska egentligen är? My-
 stiskt är just det, som till medvetandets och lärs-
 lars utveckling ewigt förhåller sig, såsom
 deras urgrund och urämne; det, som,
 emedan det af ingen öfödmåning fullständigt
 kan omfattas och af ingen reflexion
 tillräckligt analyseras, på engång ligger ut-
 tom det åskådande medvetandet såsom det
 högsta föremålet för dess betraktelse, och tillika
 inom det, såsom betraktelsens enda organ
 för detta föremål; det, som ur den absoluta
 Enhetens heliga natt upphörigt, såsom ljus-
 bilder af den rådbande Gudamittan, uppstiger
 för sjäens öga i egenkap af urbilder för werl-
 dens mångfald, och tillika i hvar och en själ,
 som på waruhernas rangoroning bibehållit sin
 plats ofwan djuren, tid efter annan stilla
 blifvar fram ur hjertats aningsfulla helgedom,
 såsom hynnet och gestalten af Psyches egen him-
 meliska urpersonlighet. Mystiskt är således,
 till sin natur, allt det i lifwet Reella, O-
 medelbara, Sjelfberoende, Sanna och Skona;
 mystiska fenomenen äro all Tro, all Kärlek,
 all Wänskap; all personlig tillwärelse, äfwen
 den fysiska, är en oafbruten fortsättning af
 underwerket; Religionen lemnar deras mycket ge-
 nom det högsta uttrycket af all Mysticism:
 "Så älskade Gud werlden". Stulle då
 Poesien, denna människohjertats barnligt le-
 kande offerläga, ensam af alla det högre
 andliga lifwets ytringar förgäta, hvad en
 gammal, oförgänglig filosofi så herrligt ut-
 talat i sitt Amor Descendendo elevat? en-
 sam glömma, att hon i sitt ursprung war en
 religios hymn, begripligt endast för inwigda

tragedi, "Die Schuld", sökt gifwa en
 skön gestalt, en poetisk kropp åt en ab-
 solut falsk och osammanhängande
 theori om Gde och Försoning. —

hörake, och att hon nedsjunker till ett platt
 tidsfordrif för jollrande sällskapskretsars omäts-
 liga ledsnad, om hon ej wid hwarje äfspög-
 ling af Natur, Gde och Mensklighet röjer,
 genom ofkulden af sin glädje, harmlösheten af
 sin quickhet G), heligheten af sin smärta, att
 hon anar Gudomlighetens A och D, att hon
 har i sigre Tidens begynnelse och ända, att
 hon är ännu i dag, hvad hon war för tusen-
 de år och alltid skall förblifwa, den ursprung-
 liga Frihetens lyxaliga hängisning åt den ur-
 sprungliga Kärleken; förtligen, att hon inom
 alla sina glänsande löfor är den obestäflade
 Wishetens himmelska jungfru? — Mystiskt är
 i sjelfwa werket hwarje människa, som, enligt
 Goethes förträffliga uttryck i sin Westfäl-
 cher Diwan, — det nyaste profwet att den-
 ne Skaldernes Konung icke kan förvädras, —
 "aus dem Ganzen und im Grunde
 lebt"; huru mycket mer hwarje författar-
 re, om hvilken med skäl kan påstås och be-
 wijas, att han är enskildt, hvad han är alle
 mänt, och twertom, — eller att hans lif lik-
 som i helgjutna former svarar mot en of-
 föränderlig inre modell? hwarje författare,
 hwars bekantkap gifwer intrycket af en inner-
 ligt fullbordad sammanklang mellan allt det
 högsta i känsla, inbillning och öfvertygelse,
 en natur, som fullkomligt genombräutit det lif-
 förslutna tidehwarfwets egoistiska östronskal?
 (Berisart. följer.)

G) De, som inbilla sig att den såkallade
 Nya Skolan bannlyser Quickheten,
 såsom någon owäsentlig, eller till och med
 syndig egenkap, ur sitt föreställningslätt
 af Skönhet och Konst, — bebraga sig i
 detta fall lika utomordentligt, som i mån-
 ga andra. Den nya Skolan will blott,
 att man skall wara quid med besked
 och i stor styl. Men om Quickhetens
 plats i systemet af en sund och allsidig
 Aesthetik, ämnar Rec. en annan gång ut-
 förligare förklara sina tankar.

L i t e r a t u r - T i d n i n g .

No 50.

Lördagen den 16 December

1820.

Recension:

3duna. Åttonde Häftet. Sthm, Neffius,
1820. 161 fidd. 8:o.

(Fortf. se. No 49.)

Sådana äro, bland nyare utländska kriststäl-
lare, fastän under den nödvändiga enskilda
olikheten af slag och grader, — Goethe, No-
valis, Jean Paul, den älskwärde Fransman-
nen St. Martin, Schelling: hos alla dessa
finna wi, såsom själfva musten och själen af
deras skrifter, en äkta, sund, naif, natur-
kraftig mysticism; d. w. s. ett lif, som
gripit det Verkliga wid själfva roten och kär-
nan, samt i följd af detta tillgrepp (ej
verkställbart utan en wis karakterens till-
tagelsehet), endast af djupt städande sinnen,
hvilka ej själfva stannat wid skal och yta, kan
fullständigt njutas och bedömmas. De äro
derföre alla, hwar och en i sin art, moderna
Soroastrer, sannfärdigt orientalistiska wäsenden.
I Sverige har, så widt Rec. känner des lit-
teratur, blott en enda författare funnits, hos
hvilken Mysticismens element (M. i den me-
ning som detta ord af oss användes!)

utbildat sig till fullkomlig gedigenhet och klar-
het — eller åtminstone står på närmaste trap-
pan intill en sådan gloria; ty denne författar-
re lefwer än midt ibland oss: — men äfwen
Wänskapens mysterier äga sin jungfrulighet,
sin lyska, blygsamma helgedom, som icke will
offras genom alltför högljudda påaner af bi-
fall och tacksamhet.

Wägade man alltså den paradox, att i
Poesi, liksom i Philisofphi och Religion, just
det Obegripliga är det enda, som kan reellt
begripas: så wore detta påstående ett sådant,
som i egenkap af isolerad sats wiserligen bu-
re pregeln af nog öfwermodig widunderlighet;
men som icke deknindre grundade sig på en
ganska djup sanning, betraktadt i sammanhan-
get med war i det föregående utvecklade ångt.
Dock följer af denna ångt lika bestämdt, att
det Obegripliga, som Rec. menar, ej är en o-
begriplighet, hwars mörker uppfommer endast
och allenast genom ord, phrafer och deras sam-
manställningar. Att wara tydlig, lättfattlig,
klar i behandlingen, — så långt nämligen äm-
nets beskaffenhet medgifwer, — är alltid och
afstedes en owillkortlig skyldighet. Hvad han
sjelf i detta hänseende kan hafwa felat, och

möjligtwis ännu vidare torde fela, må gerna Koningslöft upptäckas af alla slags granskare; de illwilliga och förbittrade äro någon gång mera lärorika, än de vänliga och ursäktande. Härvid är blott en omständighet att anmärka: den, att det för de förra egentligen obegripliga merändels ligger i sjelfwa saken, d. w. s. i sjelfwa sättet att se, tänka och känna. De befinna sig ej blott med sina hufvuden, utan ock med sina hjertan i en helt annan werld, mellan hwilken och vår är ett swalg, som aldrig kan öfverstigas; hwarföre deras reflexion, lika uppblåst, som trång, stjuter skulden af sin begreppslöshet på den antastade författarens styl och grammatik, då de likwäl i ett höfligt samwete borde känna, att det ohjelpliga Dunkla ligger i otillräckligt beten af deras klokskaps curta supellex.

Rec. yttrade någorstädes redan i andra ärgången af tidskriften Phosphoros, att Poesien i närwarande tid wille återwinna sin ursälfsta karakter: populär theosophi och finlig religion. Hans tanke om denna sak är ännu densamma, och han ser med stor tillfredsställelse, att den numera blifwit temligen allmän. Blott will han påminna, att Poesien, ehuru till sitt innersta lynne den vänligaste och gladaste förmedlarinnan mellan det Ewiga och det Timliga, dock i förhållande till den egentliga Religionens mysterier snarare är en blomsterpydd tempeljungfru i förgården, än sjelfwa öfverprestiman wid högaltaret; fastän hon jemwäl dertill icke sällan uppsvingat sig. Uppenbarelsens eller Nådens rike kräfwer, af den som der will besökta sig, en wida högre synpunkt, än all möjlig ästhetik; och Religionens värde hwilar till sin grund på något helt annat, än ett slags smak, eller poetisk känsla af lust och lust.

Efter denna långa episod, hwilken likwäl ej torde finnas öfverflödigt af läsare, som nogga öfwerwägar huru många wacklande och osmogna åsichter ännu gå i swang öfwer åtskilliga uppträden i Sveriges nyare litteratur,

återvända wi till vår högaltade Skald och hans i förewarande häfte meddelade dikter.

Den andra i ordningen kallas *Wintern*, och är en munter, rift och glättigt målande winterwisa. Skönt har Förf. sammanslättat hågkomsterna från sitt majestätliga fäderneslandskap, Wermland, — burna, såsom det tycks, af en fullkomligt nordiskt winter till hans nu mera sydliga wistelseort, — med sitt ädla beslut att hel och hållen inwiga sig åt sängen om

— — "Walhall's throner,
Fosterland och hjeltars lag";

inwiga sig åt

— — "friska toner,

Klingande Nordmannaslag!" (s. 8.)

Endast på ett ställe tror sig Rec. böra anmärka en liten stylistisk otydlighet, neml. denna:

"Se i himlen opp, och lär:

Som på Samso fördomtimma

Brinna Fädrens höggar der" (s. 7.)

Hwarest läsaren skulle kunna inbilla sig, att Skalden såge ättögarna brinna uppe i sjelfwa himlen, i fall ej en på näst föregående strof åter fastad uppmärksamhet ledde honom på den förmodan, att detta "der" har afseende på den i nämnda strof skildrade "stilla nattens fred". Rec. sägnar sig, att nu äfwen Herr Tegnérs upptagit imperfektet "hang" (af hänga); ju flera variationer af ordbesjningar, liksom af ordställningar, desto bättre. Swenska språket fortfar hurtigt att lösa på det tränga utländska snävelis, i hwilket det för tio år sedan war nära att utpusta sista lemmingen af sin anda.

Det tredje Skaldestycket har till öfwerkrift *Wid en skämmande Nglings araf*, och är en lika djupt känd, som melodiskt utbildad elegi öfwer en i första blomningen förordad ung man, Swenskt till sin börd, men i Tyskland född och uppfostrad. Äfwen Rec. kände denne alla wackra förhoppningar gifwande yngling, och gick med honom många gånger bland hans

— — — "Barndoms kullar,

Der de rika trån

Frodas med sitt gull och floden rullar

Mellan winberg hän" (s. 10.)

innan hans älskwärda familj med obeskriplig, förbådanade smärta stekade honom ur sin krets fjerran till den "fulna Norden", der han genast fann

"Allt, hvad menskan vinner högst på jorden:
Kärlet och en graf". —

Det närmast följande, ett Skaldebref till vår witterhets affomnade patriark, Adlersbeth, är också elegiskt; men af antik art och form, och således betydligt gladare till innehåll och färgton. Det är egentligen en Heroid, ny till sitt slag på vårt språk: det wär digt fintliga i uppfinningen, det qwicka och träffande i de korta teckningarne af de saliga Skaldernes förfarande, död och ärbörder, det lugnt och rafft framskridande i utvecklingen, synes oss lika berömligt, som det sköna, rent af elegiska slutet (sidd. 14 och 15.) Ovidii ton och manér klinga rätt individuellt igenom det hela, liksom ett echo i "göthiska ljud" (s. 13.)

— Efter denna wälförtjenta minnesblomma i den lagerkrans, som ewigt skall kröna Skaparen af Sweriges öfversättningskonst och metrik, möta wi ännu en annan Skaldedikt i den grekiskt-romerska elegiens anda och skenad, men öfwer ett sorgligt ämne: Den drunknade Gofen. Egen nog, men genom Sångarens skicklighet allsicke stötande, är sammansmältningen af ett par erinringar ur Grekernes mythwerld med den gamla, betydningfulla Nordbo-sagan om Hafsfrun och hennes rike. Rec. kan ej neka sig nöjet att här anföra de förträffliga werker, der detta beskrifwes:

— "badande pilt! dig äfwen snappade
hafwets

Blåbetsljade Mör, wågornas lurande
folk.

Öirigt de drogo dig ner bland undren som
dwäljas på djupet,

Jugen lycksalig dem säg, Diktaren kån-
ner dem dock.

Blek som en måne och kall är solen, som
skiner der nere,

Wäsen med underlig form spöka i skym-
ningen der.

Skogen är der af korall och willebrådet är
fotlöst,

Liljor med döswande luft frodas i gyl-
lene sand.

Men i midteln är Hafsfruns flott, en or-
fantelig perla,

Hållad som himmelen ut, präktig att
skåda som den.

Dit de släpade dig i musfellsalen, och
swängde

Wilba i rasande dans bleknade gästen
omkring.

Ty de hata allsjemt hwad helst som lefwer
i huset,

Wattnets oroliga slägt tål ej den fasta
gestalt.

Icke de släppte dig för, än anden ur lem-
marna flyktat;

Då, åt den hatade dag, gåswo de liket
igen" (s. 16, 17.)

Wiserligen skulle Rec. wid båda dessa Skaldestycken kunna utmärka en och annan metrisk öwårdsamhet: men hwar och en läsare, som förstår metrik, hör dem själfmant, och emot en Skald, som Herr Tegnér, bör Kritiken ej förhålla sig alltför mikrologiskt. Då han i det hela följer, liksom wi, systemet af den Adlersbethska Metriken, så har han förmodligen genast insett dem själf; men trott att dyrlika små bristers alltför ängliga undwifande kunde någongång förlama uttrycket af hwad som wiserligen alltid och allestädes är det wigtigaste, nemligen känslan och tankan.

Klosterruinerne (s. 18), äro en själfständig, inhemskt localiserad och färgad bearbetning af Marthiåssons wackra elegi Das Kloster. Denna Skildring af klosterlifwet,

wiserligen blott ensidigt sann, nemsigen enligt den rationalistiska och sentimentala synpunkt, hwarur Protestantismen älskar att betrakta det, men icke desmindre tåf och rörande, — är hos Matthiesson, i följd af hans bekanta manér, för mycket elegant, pretiös och långdragen; Herr Tegnér har undvikit dessa brister, koncentrerat det hela och gifwit det en wärdigare hållning. Sådana slags bearbetningar kunna ej med fog räknas till hwad man förstår med plagiat, och skalden har rätt i att ej under öfverskriften anmäla dem såsom öfversättningar eller imitationer; ty de äro ingendera. Enligt Rec:s tanka har Konstnären samma rättighet i Konstens rike, som i Naturens: att begagna utifrån gifna former såsom råämnen för egna försök till nya, skönare gestalter. Will man förneka detta, så leswe i våra dagar ingen oförskämdare plagiator, än sjelfwe Goethe: ty han har ej gjort sig sannwete öfwer att ibland sina lyriska sånger, utan allt uppwisande af sina första urskrifter och fallor, utgifwa en mängd omarbetade, utbildade, oändligt förskönade äldre wisor och dikter, särdeles gammaltyska och italienska; utan att man i Tyskland kallar honom till doms för deras förtegnade ursprungliga beskaffenhet. Beskylningen för plagiat kan då egentligen gälla blott strödda lån och utplockningar af tankar, bilder, werjer, uttryck utifrånwande Skalders arbeten; och i denna hänseft har det wäl aldrig funnits någon mera menlös allmänhet, eller någon mera skonsam kritisk reflexion, än i Virgillii och Horatii dagar 7): likwäl will Rec. gerna medgifwa, att

7) I hwilken behynderlig sjelfmotsägelse dessa Skalders oinskränkta tillbedjare äro fångna, skönjer man kanske ingenstäds tydligare, än i den lärde Heynes föröftrigt ganska berömliga edition af Virgilius: contrasten i hans commentarier mellan en oupphörlig panegyrisch beundran och

senare tider utsträckt Kritikens fordringar äfwen i detta fall ända till pedanteri.

Twenne följande högtidliga tillfällighetsstycken, Sång på Carl XII:s Minnesfest år 1818 (sid. 22.) och Sång på Oscarsdagen (sid. 25), äro wäl icke i wärde fullt jämförliga med de öfriga dikterna i samlingen: men denna underlägsenhet beror endast på skaldeslaget, icke på skaldesförmågan. Rec. twelar ej att gifwa företrädet åt Sängen på Oscarsdagen. Det nya, sinnrika sätt, hwarpå der den gamla bilden af Götha Lejon blifwit använd, det ofonstlade, oaffekterade i ton, språk och wers, utmärka denna Sång fördelaktigt framför den förra; der wäl endast första, fjerde och sista strofwen kunna kallas fullkomligt lyckade, men deremot den andra och tredje äro nog tillfrusnade, ja här och der osvenska 8). Men Rec. wet af egen erfarenhet, huru swår uppgiften är att lyckas i Tillfällighets-Poesi, der man wanligtvis med föga framgång söker lösa sig fram mellan trivialitetens Snylla och affektationens Charybdis; och Herr Tegnér är i sanning, bland alla Sveriges Skalder, den ende, som med

en obarmhertig beläsenhet, som rad för rad wisar att de flesta blifwit nästan ordagrannat låuade från grekiska Skalder, är lika löjlig, som ymlig för alla, hwilka dock ästunda något mer hos Virgilius att beundra, än latinen och hexametrerna. Också fins hos Virgilius, twifwels utan, ett sådant mer: men här är ej tillfället att deröfwer förklara oss.

8) T. ex. detta ställe:

"Från kämpeu tjugeårig

Hon wände ohörd om" (s. 22.)

der tjugeårig lika wäl kan höra till Aurora, som till Carl XII, och deri alla fall consequensen af Hr T:s grammatik hade fordrat kämpe tjugeårig.

glänsande skicklighet plågar genomgå detta äfventyr. Hvarföre? Emedan det ymniga förrådet på bilder och färgor, förenadt med de utediga, genombliftrande behagen af det Qwicke och Epigrammatiska, egenfäper som i sådana slags qwäden alltid äro på sitt ställe och aldrig kunna undgå att lifligt verka på mänden, tillika äro de egenfäper, i hvilka denne skald af ingen annan Swensk mäktar upphinnas. Likväl gifs det en Tillfällighets-Sång, som enligt Rec:s tycke öfverträffar alla dem de senare ären framafstrat, Herr Tegnér's icke undagna: det är den, som afhögs i Upsala år 1818 på en fest till samma Hjeltes ära. Denna Sång är så omedelbart, så simpelt, så enfaldigt fluten ur ett stort, ett lågande mannhjerta, hwars innersta blod och lifsluft är Swenska Historiens egen, att den som engång hört den bäras till sin själ på den enkla, gudomligt rörande Marwa-Marchens wågor; aldrig kan förgäta des intryck. Man har berättat, att den blott i Upsala blifwit gillad; om detta rykte är grundadt, så lemjar det ett nytt bewis på ömkligheten af en mängd samtidingars känsla och omdöme.

Wi hafwa nu i vår granskning hunnit till de romanfer, som Fors. kallat Fragmenter ur en poetisk behandling af Frithiofs Saga (sid. 27—48); men Rec. fruktar, att hans kritik här serwandlas hel och hällen till ett lestat; ty ehuru ofta han än läser och återläser dem, så är det och förblifwer honom omöjligt att i dem hitta någonting tadelwärdt, utan i stället blåsa med hwarje gång hans njutning och erkänsla. Wäl måste man medge, att Frithiofs Saga redan i sin första text är en af de mest poetiska, som wi äga till ans efter Isländarnes historiska romanfer, och således en af dem, som erbjuda de flesta och mångfaldigaste ämnen till rika, skimrande skaldetaster: men denna sanning föreingår på intet wis det sjelfständiga Skaphynnet, det höga wärdet af Herr Tegnér's behandling, i hvilken hjetten och hans öde fram-

träda med hela skönheten af en fullkomnad utweckling, och förhålla sig till den äldre sagans första djupa, karakteristiska, oförgångliga, men grofwa och blott halft antydda drag ungefär så, som en gud ur den grekiska sculpturens blomstringstid förhåller sig till sin tempelbild ur tidehwarfwen före Phidias. Ja, detta förhållande visar sig, wid anstånd jemförelse mellan sagans urskrift och Herr Tegnér's bearbetning, allraklarast just wid de profderaf, som han denna gången lemnat of. De äro till antalet fyra: Frithiof och Björn (s. 27.) Frithiof kommer till Rung Ring (s. 31.) Isfarten (s. 38.) och Frithiofs feststelse (s. 40); alla wiserligen i den gamla sagans elste, tolste, trettonde och fjortonde capitel embryoniskt besintliga, men företecknade på ett så dunkelt och felaktigt utfäst, att Rec. ej kan annat än anse dessa capitel för betydigen sämre utförda än de flesta föregående, och således fullkomligt gillar de ändringar, som någonsång sträcka sig till sjelfwa grunddragen. Det är Rec:s pligt att bewisa sin mening: se här de wigtigaste exempel. I Sagan råder Björn sin fosterbroder, när denne ledsnat wid sina fyraåriga wifingsfärder och will öfverwinttra hos Konung Ring, att fara norder i Sogn och dräpa Rungarne Helge och Halsdan (de tvenne Ingeborgs bröder, som af bögfärd — ty Frithiof war en odalbondes son — nekaf honom sin huster, ödelagt hans by, tagit hans egendom och förklaraf honom bannlyst): Herr Tegnér deremot låter Björn föreslå honom, att hämnas på den, som gift sig med hans fästwid, nemligen den gamle Ring, bränna hans lungsgård och taga hans drottning; och detta sista råd af Björn, hvilken hela sagan igenom haft tillräckligt många tillfällen att inse hwad ämne som närma st swäfwade för Frithiofs tankar, förekommer äfwen Rec. långt naturligare. Widare är ur hans uppträde wid Konung Rings hof (utom det att beskrifningen af detta uppträde

i allmänhet blifwit oändligt mycket wäkrare) med skäl borttaget det caricaturmessiga namn af Thiof som han der gifwer sig, det långa ordspel som drifwes med detta namns egentliga betydelse (tjuv), och Drottningens högst owänliga, alltför litet gästfria förfarande mot den ankomne främlingen. I affeende på denna sista omständighet har likwäl Sagoförfwaren sannolikt welat antyda, antingen att "Skön Ingeborg" försunkit i ett swärmodigt och bittert lynne efter sin twungna förmäling, eller ock att hon i kraft af kärlekens mäktiga aningsförmåga begrep, genast wid Frithiofs inträde, hwem den förklädde egentligen war, och föreställde sig den brydsamma belägenhet, de olyckor, som skulle föranledas genom hans ankomst. Att Sagoförfattarn förmodligen tänkt sig en sådan skarpshüt aning hos den unga Drottningen, bestrykes jemwäl deraf, att Frithiof i sagan kläder af sig blott den ludna kostan, så att man ser honom i den mörkblå dräkten, silfwerbältet o. s. w. men behåller för ansigtet ett slags obehaglig masque af härigt skinn, som han under hela wintern icke aftager, och att Drottningen, då hon märkte på hans arm den öfkända stora gullringen, "wardt blodröd i ansigtet, men dock wille inga ord med honom skifta", samt allt efteråt, hela tiden, "war såtalog med honom"; hwar emot den sluge hedersgubben King, som ifrån begynnelsen förstod sakens sammanhang, oupphörligt bemötte honom glättigt och språksamt. Sköna tillägg af Herr Tegnér äro dryckeslagget och löftena i kungasalen, Frithiofs Fridskofart (i sagan löper han blott bredwid på isen), samt framförallt den herrliga jagten, som förorsakar hjeltens frestelse (i sagan står endast, att Kungen en wärdag rider till Skogs med många hirdmän "för att skämta och se på sagert lands läge"; Drottning Ingeborg är der allsike med på lustfärden, och hwarken den swarta eller den hwita fågeln låter höra sig.) Antligen tör det wäl ock för mången synas mera passande, att den gamle Kungen

genast efter denna frestelse, ännu ute i Skogen, förklarar Frithiof sina innersta tankar, och denne derpå yppar sitt bestut att draga bort från hans hof för alltid, än att detta samtal, såsom det sker i Sagan, föregår bittida på en morgonstund i hallen (salen), den "Kongen och drottningen sofwa i med många andra män", walnande wid Frithiofs klappning på dörren: och i sanning, ehuru naif denna scen är, framställd i all sin ofskuld af den fordna tidens anda, så nödgas man smäle, när den inträdande Frithiof, qwädande en wisa om ewigt affked, kastar gullringen till den ännu i sängen liggande Drottningen, Kungen åter, genast utskickande sina tjenstemän att inkaffa mat och dryck, säger: "I Skolen nu alla äta och dricka, förrän Frithiof far bort; sitt ock du, Drottning, upp och war lustig. Hon swarade, sig icke kunna så bittida äta; men Kongen sade: Wi skolen nu allasamma äta! och de gjorde så". Swaresfter, "när de hade druckit en stund", Kungen håller till Frithiof ett tal, i hwilket han förklarar sig wara sjukt, lofwar honom Ingeborg, gör honom till Jarl och utnämmer honom till sina små söners förmyndare. Rec. deltagar dock icke oinskränkt i dessa läsares öfwertygelse; det är ej någon ofullkomlighet i Sagan, att Kungen strax efter Frithiofs frestelse blott säger sig hafwa känt honom alltifrån första qwällen, samt yttrar sin tacksamhet endast med att bjuda honom qwar och förespå att "något Mycket (Godt) wore honom förelagdt": ty uppmärksamheten spännes derigenom på möjligheten af en förestående wänlig upplösning på den inweklade knuten, och denna lösning besparas wisligen till ett annat capitel, för att juft mot berättelsens slut, der hela intresset bör concentreras, desto listigare träfsa åhörarens eller läsares sinne; och hwad swarigheten beträffar med det naiva, men halfkomiska morgonuppträdet i det kungliga parets sofrum, så twiflar Rec. alldeles icke, att en diktningsförmåga, sådan som Herr Tegnér i

alla dessa romanfer uppenbarat, skall kunna lyckas äfwen i behandlingen af denna uppgift, d. w. s. Skilja det tillämnade affskedet med lika nycken gammalnordisk godtrogenhet och naturlighet, som med en efter våra ömtåligare tycken lämpad gruppering och färgläggning. Sist är det tid att nämna, hwad som i hela denna sago-bearbetning är Herr Tegnér's största förtjenst: det är uppfattningen af Hjeltens individualitet, ännu djupare och grundligare än sjelfwa den isländska urskriften förmått verkställa. Frithiof är hos vår Skald icke blott en ung, skön, sangvinisk, öfwerdådig, nyckfullt godhertad kämpa, i uppbrusningen af lidelser lika trotsig mot gudar, som mot menniskor; han är mer: han känner ej blott misödet af att wara stämplad till warg i weum, — en olycka, hwars medvetande han i Sagan blott på ett ställe och temligen flygtigt 9) antyder, — utan han är nog högsinnad, att kunna straffas af en inre bannlysning, att öfwerallt bära med sig inhyttelsen af den förolämpade Baldurs hämnd:

”Öförsonta Gudars wrede hwilar på mitt
hufwud tung:

Baldur med de ljusa lockar, han som har
hwar döddlig kär,

Se, han hatar mig allena, ensamt jag
förkastad är!” (s. 46.)

Genom denna utveckling af Frithiofs karakteristik har Skalden satt sig i besittning af äwene utmärkte fördelar: först, att diktens hjelte blir för oss mer än en skön, segerrik wiking:

9) — ”nu tekur bal at brenna

3 Baldurs boga með þian,

Þvi mun ek þargur i veum

Þeit ek þvi mun heitit!”

sjunger han, när han seglar ut på Sognessfjärden efter att hafwa påträdat Baldurs Disarjal.

förste, nemligen en menniska i orbets ädlaste bemärkelse; sedan, att hans öde, ögonskenligt, wisas i dess sammanhang med Asas lärans egentliga mysterium, som war — saknaden af Balder och känslan af ”grymma Gudars” öfwerherrskap, mot hwilket den hämmade, öfwermodiga hieltekräften wäl stundom, liksom Frithiofs, kunde känna sig redebogen till formligt uppror.

”Ty de hata menniskors ätter, skåda deras
fröjd med harn,

Och min rosenknopp de togo, satte den i
winterns barm”

(s. 42.)

Till detta rättfärdigande af de afwikelser, som Herr Tegnér tillärit sig från Sagans boksta, kunna wi söga den allmänna anmärkning, att affigten med all poetisk sagobehandling aldrig kan wara någon annan, än att genom en lika fri och egendomlig, som ren och kärleksfull uppfattning af det äldriga ämnet verkställa en spegelbild af sammansmältning, af förmälning mellan den bättre forntidens anda och den bättre samtidens. I hwarje dylik produktion upptaga de och vnsamma merelwis hwarandra, och icke blott sönerne begripa sina ursäders röster, utan sjelfwa fädernas förklarade fluggor wandra emellan oss med en utwidgad åskådningsskrets, och tyckas på engång wara hwad de warit och hwad wi se framför oss såsom önskansvärdt att bli. Äfwen den isländske bearbetaren af Frithiofs Saga, som wisserligen till sin första uppsinring och gestalt war århundraden äldre än han, wille twiswelsutan, då han (sannolikt) öfwersatte henne från mers på prosa, genom sitt sätt att berätta föra henne närmare till lynnet af ett slägte, som wäl ännu bar Nordmännens blod ganska ungt i hjerta och äror, men dock redan war ett annat Närwarande än Frithiofs, och således med det samma en annan lustkrets för färgbrytningen af det Förstunns aftonsol. Man bör då ej förtänka den swenske Skalden, som börjat återställa Sæ

gan i alla deß ursprungliga poesis misfända rättigheter, att han derwid förfarit såsom skald, d. w. s. såsom poetisk tolf för en tid, mot hwilken redan den isändske berättarens tidevarf är en grånad formwerld. Ett noggrannare samhängande wid den äldre förebilden kan föröfrigt med skäl fordras, när behandlingen träffar sådana Sagoer, som till sin art äro antingen rent af mythiska eller frängt historiska. Men Frithiofs tillhör dem, som stå midt emellan begge och bita de nordliga formerne af det element, hwilket man i det sydliga Europa gifwit namn af det romantiska. Herr Tegner har gjort, hwad hwar och en verklig skald i dylika fall gör och bör göra: nemligen fört en urgamal ström af Saga och Ditt in i en djupare och bredare flodbödd.

Att närmare wilja leda läsarens uppmärksamhet på särskilda skönheter i dessa romantiska fragmenter, skulle wara att från början till slutet affriswa dem. Rec. måste inskränka sig till det yttrande, som gemensamt träffar dem alla, att teckningen så af grupper, som personer, är ej mindre individuellt karakteristisk än hurtig och säker; anordningen grundligt uttänkt och färgblandningen mästertlig; tonen naist manlig; stilen konstrikt konfliktlös och med smaktigerad af en lätt ålderdomlig tillsats 10); änt-

10) Det är bekant, att man i Herr Tegners behandling af swenska språket ofta finner en anstrykning af Danska, liksom man förebrår en wiß annan skald, att han stundom låter påskina förmycken Tyshet.

U n m å t a n .

Settes, enligt Kongl. Maj:ts nådiga stadgande af d. 15 December, alla så i Huswudstaden som i Landsorterna utkommande Tidningar så, emot nedsett porto, hädanester med Posten afslutas, anser Redaktionen sig höra härmedelst tillkännagifwa, att P å n u m e r a c i o n å Swensk LiteraturTidning för år 1821 erläggas med 4 Rdr 24 f. Wico jemte 32 f. s. m. PostPorto. Utom nämnda Porto, erläggas det officiell stadgade af swedet för Herr Posthållaren med 2 Rdr: Wico. R sp. P å n u m e r a n t e r i Huswudstaden, som i Hr W. a. Wiborgs bokhandel wilja utgå så 10 exemplar, erläggas endast 4 Rdr 24 f. såsom förut; men de som postdagligen få sin den tillhand, betala lika med pränumerationerne i landsorterna. Man anhåller att Rec. P å n u m e r a n t e r i Landsorterna med första på vederbörliga ställen måtte insända sina requisitioner och bitägga betalning. — No 1 af nästkommande års gång utkommer d. 8 nästa Januari månad.

Redaktionen af Swensk Lit. Tidning.

ligen de omwärfande wersarterna med lika mycken urskilning walda, som använda med harmonisk takt och modulation. Genom romanfen om Frithiofs ankomst till Kung Ring har Herr Tegner verkställt ett af Rec. länge byst uppsåt, att införa i Swenskan werslaget af Lied der Niebelungen, redan förut af Oehlenschläger användt i Danskan och ypperligt lämpande sig till vårt modersmåls majestätiskt ståtande gång: dock tror Rec. för sin del, att man bör, liksom Oehlenschläger, mera närma sig till den swäfwande, ej på bestämdt uträknade stafweller beroende rhytmik, som är den ofwannämnda gamla hjelteängens egen, i fall man wil begagna det för någon längre skaldedikt. Med ifrågawarande romans, hwilken deputom står midt emellan syfkon i skiftande wersarter, är förhållandet wiserligen annorlunda, och man hinner der ej märka någon entonighet. Ett fullkomligt mästestycke af wersbyggnad är romanfen om Frithiofs frestelse: det är icke möjligt, att i någon teknisk form uttrycksfullare måla innehållets hvimlande liflighet.

(Fortf. följer.)

Såsom ett par danska drag skulle man wäl t. ex. kunna utmärka dessa ställen:
 Norges de fasta, de älskade skallar! —
 "Se will jag åter de lockarna gula,
 Höra deß stämmas, de älskade ljud"
 (s. 27, 28).

Men Rec. ser ej något ont här, och lyckönskar modersmålet till vinsten af en ny ledig ordställning.

L i t e r a t u r - T i d n i n g .

No 51.

Torsdagen den 23 December

1820.

Iduna. Åttonde Häftet. Eshm, Nestius,
1820. 161 sid. 2:o.

(Fortf. se. No 50.)

Rec. slutar alltså med den innerligaste önskan, att Herr Tegn r snart måtte skänka oss sin Fritziöfs Saga fullständigt utarbetad; och gläder sig i förväg åt de nya, herrliga träffor af bragder och äfventyr, som i det fullbordade Hela skola framställas för våra blickar. Huru ofskuldsren skall icke den värdade skalden förstå att skilja det unga parets gemensamma barndom och uppfostran! huru nordiskt hemsk den döende Thorstens önskan, att jordas gent emot konung Beles hög på andra sidan fjärden, på det att de skulle kunna ropa åt hvarandra ur sina högar och "samtala mot tillståndande tidender!" huru näst de äskandes ömsjeldiga frieri! huru tjuasande deras förbuderna umgänge i Baldurs hage! Huru praktfullt skall han icke utbilda Fritziöfs och Björns werelång under den af trollqwinor åstadkomna fjönöden! huru brinnande måla den mordbrand, hvarigenom Fritziöf gjorde sig

till gudars och människors fiende! — Korteligen: när denna hjeltedikt blir färdig, äger Sveriges witterhet att uppvisa ett skalderwerk, som med hwarje romantiskt epos i werlden förmår att utbärda täflan och jemförelse.

Iman Rec. lemnar (för denna gång) Fritziöf och hans hjeltelångare ur sigte, will han bifoga ännu en allmän betraktelse, som osnelligen sjelfmält erbjuder sig. Det sätt, som Herr Tegnér walt till förtäljandet af sin kamps händelser, är — en cyclus af romanser, sammanhängande till ett epos genom ämnets och grundtonens enhet, men försrifigt, liksom sjelfwa äfventyren och deras olika skaphyppen, fritt omskiftande i tonarter af behandlingar och verslag. De la Motte Fouqué äro de skalder, som egentligen öppnat denna nya bana för poetisk hjelteberättelse, ledsna wid det mellan poesi och prosa swäfwande surrogat för epik, som i nyare tider under namnet Roman länge varit den episka konstskriftens enda tröst och tillflykt. Särdeles har den förstnämnde i sin Helge lemnat ett ännu af ingen medtäflare öfwerträffadt prof, huru Nordens romans

tit bör formas för affigten af episk be-
handling. Vi twifla ej att Herr Tegnér,
som beträdt samma väg, skall med sin full-
bordade Frithiof mer än upphinna sina föres-
gångare, och med det samma gifwa ett oemot-
sägligt bewis för vår öfvertygelse, att detta
behandlingsfätt är den enda form, under
hvilken det nu för tiden är möjligt att ly-
fas i någon episk composition, som åhystar en
widsträcktare omfattning än romansen och
en mera bestämtd poetisk form än romanen.
Atminstone är det för den berättande skalden, un-
der andra villkor än detta, förknippadt med
de största svårigheter att bli populär, det
will här säga: gripa sjelfwa folksinnet wid
des hjerta och affpegla sagan i des willigt
uppmärksammas öga. Så speglade sig fordom
de Homeriska rhapsodierna lika klart, som fa-
derligt, i Grekernes nationalkänsla; så blef,
i senare tider, twertemot allt sitt bemödande
att i Virgiliis spår försärdiga en theoretiskt
complett Epopé, Tasso Italienarnes mest äl-
skade folkskald, endast genom det rena, fulla uttryck
hans lifswa personlighet gaf åt allt det wackra,
som ligger förborgadt under den italienska sinn-
lighetens yta. Wäl hafwa båda dessa hjelte-
skalder, i sina odöbliga qwäden, icke blott iakt-
tagit den inre enheten af ämne och händel-
sernas sammanhang, utan ock en strängt ge-
nomförd yttre i tonart och versform;
men båda handlade så i öfwerensstä-
melse med sin tids ästhetiska fordrin-
gar. I Tassos riddardikt wisa den theoretis-
ka motivering och den retorik, som ofta
öfwerljuder sjelfwa poesien, ja ej sällan inta-
ger hennes ställe, att Medeltidens romantiska
diktningens förmåga der uppslammade för sista
gången; och hans Gerasusalem Liberata är
Chevaleriets swanefång, efter hvilken det i
Don Quixote gjorde sitt ironiska testamente
åt en efterwerld, på hvars ägon, till slutna
för den fordnade Andalken och Kärleken, ej en-
gång sjelfwe Calderon förmådde operera star-
ven. Denna operation war förbehållen åt de

Heroer, som Skapat Bitterhetens närvarande
tidehwarf; och wi kunna med skal påstå, att
lynnat af den ästhetiska bildning, som man
kallar vår tids — rättwiist, emedan den yttre
satta, eller den förflutna fransyske ensidiga
periodens, numerera yppar sin rest af lif i
blotta negationer, smärtfulla utbrott af en
polemisk framphofsa — åter är ett afgjordt
romantiskt i sin af och höjsser; en omständig-
het, som hwarje inför denna tid uppträdande
episk diktare alltså först och främst bör nega
besinna. Vi förutse här ett infast. Liksom
Philosophien, så har jemwäl Kritiken —
den filosofiska teorien använd på det i
Konst och Wetenkap faktiska; eller teoriens
historiska och praktiska utveckling såsom der
granskande omdömers lagskipningsmakt — i
våra dagar fullbordat en andlig werldsom-
segling, till hwilken Winkelmann, Lessing,
Kant, Jacobi och Herder, hwar och en på
sitt wis, djupsinningt anade och till en del på
ännu oumbärliga sjöfort företeknade kosan. I
följd af denna werldsomsegling har den öfwer-
lägsenhet af intellectuell odling uppkommit,
som onckligen tillhör och utmärker detta när-
varande tidehwarf, och som egentligen består
i en öfwer alla blott temporära, blott conven-
tionella begrepps- och omdömesgrunder utwid-
gad filosofisk, historisk och ästhetisk reflexion;
en ur alla fördomar af traditioner, auktorite-
ter, moder, enskilda tyden befriad förmåga
att skåda, känna, jemföra och dömma, —
genom hwilken det för hwar och en, som ej
dwäljes rentaf utom denna odling, göres
möjligt att med förre lättbet, än någonsin
tillföre, förflytta betraktelsen och inbillnings-
kraften in i det wäsentliga och individuella af
hwarje utmärkt historiskt och poetiskt phäno-
men. Alltså, kan man påstå, bör det ej blott
låta tänka, utan ock verkställa sig, att ännu i
dag behaga genom berättande skaldewerk, hwil-
ka, till anda och form mera främmande, och
helst bildade enligt den wankastadt clasiska An-
tikens idealer, mindre omedelbart lämpa sig

efter det lynne, som nu synes allmännaft rå-
dande bland witterhetens wänner. Wisertli-
gen! Men för att på denna wäg lyckas,
måste man, liksom t. ex. Wof i sin Louise
och ännu fullkomligare Goethe i sin Her-
mann und Dorothea, förstå att uppfatta
just de sidor af samtidens lif och lynne, i
hwilka den bibehållit grunddragen af den oför-
änderligt enkla werldsåfskådning, som tillhör
hwarje med Naturen innerligt sammanknippad
mencklig lefnadsart; de sidor, hwilkas äkta
poetiska framställning, i följd af ämnenas egen
beskaffenhet, alltid skall närma sig till den pa-
triarkaliska enfald, som i Grekernes konst så
hjärtligt och förtroligt genomandar den episka
stylen. De föremål, som Rec. således anser
för tjenliga att ännu behandlas i den gamla
grekiska Epikens tonart, äro — de idylliska
och de husliga; förhållanden, der Naturens
första plastik och Mennekostgötets första nai-
vetet än i dag och oupphörligt sira sitt gyllne
arkadiska samband 11).

För dem passat och

så naturligt den homeriska berättelsens lugna
spegelbild, att denna sannolikt ej af några ny-
uppsunna, mera romantiskt utswäfvande wa-
riationer skulle kunna ersättas. Will åter skal-
den med sin episka sång förtälja om hjeltar
och hjeltars äfwenlyr, så inträder han helt
och hållet på ett fält, som den romantiska
smaken redan uteslutande tagit i besittning,
och blottställer sig, om hans natur ej själfs-
mant väljer den till ledstjerna, för en knapp
undwiflig fara att frambringa ett saftlöst mel-
lanting af versifierad retorik, en virgili-
serande abstrakt epopé, som lefwer hwarken i
den antika werlden eller i någon annan 12),
och som derföre merändels — oaktadt all den
ficklighet man ofta sett Författarne använda
på dessa olycksbarn — förbar af allmänheten
den tack, att man funnit läsningen tröttnande
ledsam. Hwarföre? Ty vår tids poetiska lyn-
ne är ej blott ett afsjoradt romantiskt, — det
är tillika ett afsjoradt lyriskt; och detta ä-
den andra wigtiga omständighet, som ingen
modern hjelteskald får förglömma. Denna
karaktär af lyrisk romantik uppenbarar
sig nu i alla slag af Skaldekonst. Man bes-

tautologiskt och förwirradt terminologise-
rande compendier låter ej Esthetikens el-
diga, glada, poetiska wetenskap insnöra
sig.

12) Framförallt fordrar den hexametris-
ka formen icke blott den högsta vir-
tuositet i versbyggnad, utan och den
högsta naivetet i ton och styl, för att
icke bli alldeles onjuttbar. Hittills äger
swenska språket blott en enda episk dikt
att uppvisa, der denna form, fastän pa-
rodiskt nyttjad, bibehållit sitt första fris-
ska, spelande Homeriska lif; det är den
ryktbara, af en ännu oupptäckt författare
Krisna Rinthusjaden, — hwars ins-
nehåll och slyftung Rec. föröfrigt hwar-
ken behöfwer ogilla eller försvara.

11) Med hwilka ögon, eller rättare, med
hwilket sinne måste Fr. Ast ha läst
Goethes Hermann u. Dorothea, för att
i sitt System der Kunstlehre kunna
derom fälla ett så lydande omdöme:
"Nur wem die Form schon genügt, kann
es für ein Epos halten, und wer die
Göttlichkeit der wahrhaft epischen Welt
in der leeren Gemeinheit des
bürgerlichen Lebens wiederfindet" —
? — Kan man wäl wärre misförstå den
"vollenbete Eintracht objektiver und sub-
jektiver Bildung", den "Berklärung
der antiken Kunst", som han sjelf på ett
annat ställe riktigt angifwer såsom den
moderna Konstens ideal? Men detta
domslut är ej det enda misftaget i en bok,
som gör sin i åtskilliga andra hänfigter
aktningwärde auktor temligen föga heder.
Nej! i dylika liflösa, skelettiskt magra,

trakte uppmärksamt den nyare poesien Drama, och man skall äfwen der med lätthet igenkänna den, om den ock, liksom i Goethes *Lago* och *Ischiaenia*, bär stöjan af det största lugn, och en nästan episk continuitet i ämnets utveckling. Ja, då uppgiften och ändamålet för all Dramatik — nämligen, att genom Poesiens harmoniska begränsning gifwa en individuellt åskådlig totalbild af Människolifwets strid med sitt Öde och försoning med sin Idée, — tillika är hela Skaldekonstens högsta uppgift och ändamål: hura skulle det icke följa ur en tydlig inre nödwändighet, att tidens poeti just här mest karakteristiskt uppenbarade sig? Och så har det skett i de bästa af Schillers, Werners, Tiecks, Fouqués, Dehenschlägers dramatiska arbeten; arbeten, hwilkas lätta tillgänglighet för Sveriges witterhetsälskande ungdom öppnar en ypperligt förberedande skola till Shakespeares och Calderons ämnar af ingen öfwerträffade diktarverk. Det kraftigaste intyget för skarpheten af Herr Tegnérs snällblick torde wäl således der med wara gifwet, att han med sitt sagoqwäde yppar det klaraste medvetande om den poetiska riktning, som är hans verkliga samtids; en riktning, hwilken med samma nöje ser sig återfrälad i riddardikten och den samma nordiska kämpasången, som dess onöje för den så kallade *Epopé* en är afgjordt och öfwerwinnertligt. Wi nyttja här det sista konstordet i dess wanliga, temligen illa kända bemärkelse: ty dess egentliga etymologiska är wisserligen högst öfkyldig och betecknar blott ett artistiskt utbildande af saga, berättelse, äfventyr; men detta utbildande har i senare århundraden hos de flesta, som dermed wolat besatta sig, utartat till en efter wisa conventionella manier företagen fabriksställverknidning af hjeltedikter, som ordentligen täflar med hwarandra i att wisa the art of sinking in poetry, ända till dess att Voltaires *Henriad* och den hederlige Gyllenborgs *Tåg öfwer Bält* upp-

ställde de idealer af minimum, under hwilka deras beundrars smäl icke tillåter att djupare sjunka 13).

Våra ursprungliga stamförwandter Perserne äga en hjeltedikt, på hwilken benämningen *Epopé* kunde användas i dess wördnads-wärdaste och wärfaste betydelse: det är Firdusis *Schah-Naméh*, hwilken Rec. hittills tywar blott styckwis känner genom öfversättningar. Samtidig med Olof den Hellige och sannolikt blott ett århundrade äldre än den sista bearbetaren af *Lied der Niebelungen*, tillbragte Firdusi 14), som af en trädgårdsmästare, trettio år af sin lefnad på författandet af den poetiska häfdabok, som innehåller alla hans fäderneslands öden, ifrån den första rentaf mythiska gynnningen af dess historia, ända till skaldens egen samtid. Det orättligt rika ämnet af inhemska sägner och urekunder, hwilkas alla archiver stodo honom öppna på hans beskyddares Sultans Mahmuds befallning, utbildades genom honom till en cosopol romantisk rimkrönika 15), der icke

13) Rec. medgifwer föröfrigt lika gerna, att Gyllenborg icke saknade all poetisk talent, som att Voltaire ägde en ganska stor — så stor, som ett dämoniskt wäsende utan hjerta kan äga den. Men i *Epopéen* hafwa de båda så ytterligt mislyckats, att man blott förwånas, huru de ståt ut med att rimma dessa massor af den kärwaste prosa till slut, utan att dessförinnan dö af ledsnad.

14) Hans egentliga namn war *Ischak*; det bekantare, *Firdusi*, är ett tillnamn och betyder den paradisiske.

15) Bemärk i rhythmik och rim närmar sig denna Persiska hjeltedikt till den form, som stämplat den äldre Nordeuropeiska (eller Germaniska och Skandinawiska) poesians utförigare berättande dikter, allt

blott allt hvad Persten tror sig hafwa ägt stort och herrligt, allt hvad des folklyne har ridderligt och des natur förtjusande, är bewaradt ät ewigheten i Diktens trollspegel, som här skimrar i Österns hela färgglans; utan ock all Historias grundbetydelse och centrala dualism, striden mellan det Goda och det Ondta, är i den oafbrutna kampen mellan Iran och Turan symboliserad med öfwerträfflig djupfinnighet, makt, prakt och majestät. Åsweu Schah-Naméh är en sammankvänad af romanser, ehuru de i det yttre äro mera lifformiga än våra ware romantiska sagocykler, och på det närmaste fäkt hopslätade genom Skandens egna personliga betraktelser. Kunde ej ock Standinaviens häfder öfswa ämne nog till en lika majestätlig episk måling, fastän med en nordligare färgton af lif, karakterer och deras omgifningar? Äga wi ej ämn i dag vårt Turan, som hotar vårt ljus och vår frihet? och wore ej detta slag af Epos möjligtwis det herrligaste af alla? — Utan twifwel: men till verkställningen af ett så hänryckande förslag fordras ingenting mindre, än att — en swenskt Firdyshi uppträder, och att han af Förfannen begäwas med en lika lång lifstid som den persiske.

En erinran torde här, icke opaschande, kunna göras. Utgifwars af Poetiska Kalendern begiet, enligt Kees tanka, ett betydligt misstag, då han i företalet till Nordmansharpän foreslog att öfwerfatta det Romantiska med "det christligt Skona." Det är twifwelsutan sannt, att Christendomen gjorde den romantiska principen herrskande i he-

sedan den äldsta Skynaden af Nordens Skaldelofst begäfwit sig under spillrorna af Islands underbara republik; om hwilken wäl kan sägas, att des frihet och sällbestånd grundade sig nästan ensamt på en i alla samfundets medlemmar lefwande och lögande kärlek för Rättshet.

la de Skona konsternas område; men "Christligt Skönt" bör dock endast kallas, hvad som är den omedelbara glansen af Religionens egen gloria; såsom en mängd af den Katholska kyrkans äldsta latinska los och böneängar, eller — för att wälja ett nyare exempel — den berömda psalmen af Novalis. "Wenn alle untreu werden" (Nov. Schriften, 2. Th. s. 136). En sådan poesi, der under öfwerwämmandet af en englaren känsla hjertat kastar af sig fantasiens hela brokiga flöja, och i himlabyren genomskynlighet blottar sig för den högre werldens milda solblik, är wida mer, än romantisk; den är uranisk, — i fall till des betydande skulle kräwas något särskildt konstord. All Romantisk, den må wäa så ock skuldsfull som helst, wiskas dock och trifs blott inom kretsen af en förtrolning, öfwer hwilken Christendomens gudomliga tjusning är lika mycket upphöjd, som de af Moses verkställda underwerken öfwer de ägyptiska hieroglyphaternes mystifikation. Härmed är ej meningen, att sätta Romantikens hämnliga fantasispel i jennbred med des brottliga talspelier; men wäl, att Religionen är från hwarje möjlig synpunkt, såsom gudalära något oändligen Högre, än Poetien såsom menniskokonst. Förhållandet mellan begge är ganska enkelt det följande. Lydligt födda, rikt begäwade själar innersta och högsta behof, är egentligen behofwet att beundra och älska. Det är naturligt, att detta behof gern uppsöker de fullkomligare gestalterne af Natur och Mensklighet, de gestalter, hwilka ometståndligt upplysta den betraktande uppmärksamheten ifrån deras formers begränning till gränslösheten af des formers lifwande tanke eller inre andliga wäbild. Men då man såunda betraktar de upplysande föremåten, — hwilket är att betrakta dem i deras Jdeer, d. w. s. i deras rena uregenstapen, — finner man att de (allt efter deras olika mått och arter behaga, röra, förwäna, hänycka genom en i alla wäsentliga delar siune

ligt fullbordad öfverensstämmelse, en i sjelfwa Kroppsligheten andligt och omedelbart åtfärdlig enhet af Vändligt och Andligt, af Själ och Materia, af Tanke och Warelse: sinnet och förståndet, känslan och begreppet upplösa sig wid deras åsyn i hvarz andra till en enda öfkißelig act af full och sällig njutning. Det är denna genom sin ånsblick alla ädlare menniskor glädjande, vederquickande, upprißande enhet, som wi beteckna med Skönhetens namn; och hon sjelf söker, i kraft af en djupt i samma Natur och samma Menßlighet innesödd bildningsdrift, att i oändlighet upprepa och förnya sig genom oräkneliga afbilders mångfald. Denna det Skönas sjelfbildningsdrift, friast och herrligast uppenbarad genom de andar, som enligt Platos uttryck brinna af begär att afslä det Odödliga, är hvad wi förstå med Poesi, i ordets ursprungliga och widsträckt bemärkelse 16); liksom dess handlingsfätt är Konst i allmänhet och den högsta sammanfattningen af menskliga alstringsförmågans Kunna 17). Men

- 16) Poetiskt kalla wi således, i allmänare mening, hvarje föremål, der denna det Skönas sjelfbildningsdrift yttrar sig, antingen såsom utvecklade i fullkomligheten af föremålets form, eller äminstone såsom dess egendomliga beskaffenhets eldände lifsprincip. Det poetiska sinnets omdömesförmåga har man gifwit namn af smak: och man må gerna med detta ord benämna den fina, läckra, mellan instinkt och medvetenhet sväfvande känslan för det Skönas behag och det Styggas obehag, om man blott icke derunder tänker sig en smak som blifwit förskänd genom någon ensidigt nationlig (t. ex. fransysk) kokkonst, utan en som ännu förstår smaka ut det ursprungligen Söta och Bittera, Kraftiga och Wämjeliga i tingen.
- 17) Af Konsten, tänkt i detta sitt allsamt

bet Sköna förekommer öf, på en wiß stände

nande omfång, skulle omsider det fullständigt organiserade Samhället, den fulländade Staten, blifwa det Skönaste, det herrligaste Konstrverket: emedan en sådan Stat, i den personliga mångfalden af sin lifvande frihet och den gudomliga enheten af sin styrande kärlek, framställde twißeis utan den mest sublima sinnbild af werldens alltets harmoniska sammanfättning. En sådan Stat blefwe och ganska säkert en Monarki med Ständer; och liksom Gud i den positiva Religionen, så wore och Konungen i det positiva Samhället den gemensamma kärlekens individuella medelpunkt. Alla så kallade Republikker äro i Rees öfvertygelse ingenting annat, än mer och mindre lyckade, men alltid ensidiga theoretiska experiment, hvilka nödwändigt sluta med att antingen rentaf utplånas från jorden, eller och omstöpa sig till monarkiska formationer. De verkligt liberala tyckas och numera öfverallt i Europa hysa derom ungefärligen samma tänkesätt. Ännu är likwäl på långt när ej ur samtidens Statslära den klumma, negativa åsigten utrotad, enligt hwilken Constitutioner äro blotta kontrakter, afflutna mellan ursprungligt stridande myndigheter, som ömselidigt måste inskränka hwarandra, emedan de i följd af sin ställning egentligen skulle wiisa upphäfw hwarandra och derigenom tillintetgöra sig sjelfwa. En samhällslära mera grundad på förskörelse, låter näppeligen tänka sig. Den tyckes dock på fullt allwar ägas och förskäts af en mängd ihälig uppblåsta Demokrater, för ingen del mindre absurda, än de arma Ultras på hvilka de skjuta hela skulden af en ny gullålders gäckande dröjsmål.

punkt af känslans och medvetandets utveckling, icke såsom i och af den för oss synliga Naturen fullständig uppenbarhet. Twertom? sedan barndomens (eller den första ungdomens) naiva, reflexionslösa åskådningförmåga, som utpreglade grunddragen i den Grekiska Konstens betande, sinnedruckna, rentaf plastiska skaplynne, gifwit wila för en öfwerförmilig werlds närware till själen trängande underbara maningar, skulle det Sköna småningom för oss förlora all den retelse, som är wärdig des Idee, em det ej nu wisade sig i skenad af anlag och företal till ett högre Godt, ett ljuswara Sällt, än hela den närwarande tingens ordning kan bära och inrymma. Enligt denna åsigt är således äfwen det fullkomligast Sköna, som det jordiska lifwets åtriå kan ståda, njuta och dana, lifw. I blott en fragmentariskt gifwen, prophetiskt symbol af den Enhet, som är allt lifs gudomliga och högsta: ja, i ju rymligare mått det sköna på honom synes oss med finnlign tjustrakt framställa sitt oändliga begrepp, i desto tydligare mån förråder det oss, huru det egentligen Ewiga, hwaraf alla wändliga begrepp äro särskilda skälur, lefwer och lyser, såsom det enda sannfärdigt Sköna, hafom deras skimrande förlåt. Det gifs i människosjälen blott ett enda synorgan för det Urfjus, som förborgar sig inom denna aldrig tillfyllest utransfälliga helgedom: och det ögat är icke Fantasiens; det är — Trons. Tro är den omotståndligt mäktiga kraften af det renade hjerzats och det renade förståndets öfwerensstämmelse i ett gudaktigt Sinne 18), hvars ödmjuka tilltaggenhet klappar på himmelrikets portar, och aldrig förfelar att derur nedkalla så mycken wisheit, som för de jordiska ban-

dens långtände sängar kan räcka till tröst, försoning, försköning och förhoppning. Ja, äfwen sjelfwa Wantron, Öfwertron, Wiskepsen, så länge den i anspråkslös oskuld yttrar sina högsta ofta genom en djup naturinstinkt uppkomna föreställningsfätt, står såsom Trons aning och sinnliga förberedelse lik ett wäntande barn inwid det Heligas tröstel, då deremot sällan någon strimma från Guds mens klarhet mäktar werka på så omätligt afstånd, att hon träffar den mulhwadsblick, med hwilken en lösligt högmödig Otro inbillar sig kunna utstaka gränsmurarna mellan warande natur och den osynliga andewerld, hvars inflytelse i Godt och Ondt på menniskan och hennes öden hwarje kraftfull Wisja, Tankta, Känsla nödwändigt och oupphörligt ersar. Men hwad är för oss Religionen, i sin skära, obestämda warelse, om ej sjelfwa rymden af Trons himmelska åskådning? och har hon icke genom Kristus blifwit denna åskådning från alla dimmor befriade uppenbarhet? Man gränke nu hela gången af war tankeledning i detta ämne; och man skall troligen finna till fullo bewist, att Religionen förhåller sig till Poesien, detta Fantasiens mångfärgade område, såsom ett Högre till ett Lägre, med hwilket hon endast i och genom Kärleken — den dragningskraft som det Gudomliga utöfwar på det Menckliga — kan sägas wara identisk och jemlik. Så är då Poesien, i grunden af sin natur, det inom ändlighetens gränser fjättrade lifwets bön om förlöfning, och Religionen deremot det ewighetens rymder ljudande swaret, som gör att det Sköna strålar klarast på brädden af sin graf och känner sjelfwa törnekronans rofor dofta af den första wärens ungdom. Detta förhållande anades redan af de wisaste, de snillrikaste bland Grekerne; huru nära stod ej Plato intill des fullkomliga utredande! och borde det ej för den närwarande tiden, som lysas af Christendomens stjerna, wara uppdragt i hela sin tydliga beskaffenhet? — Wi

18) Rec. använder här ordet Sinne i samma bemärkelse, som det af Geijer i hans bok Thorild m. m. filosofiskt begagnas: nemligen liktydigt med det tyska "Gemüth."

hafwa bjudit till att utveckla den; och i wår ästhetik är Poesien i allmänhet, såsom det Skönas lust att spegla sig i bildningar af Natur och Meniskobrust, icke med Religionen jemnhög i helgd och anpris på wördnad, utan måste nöja sig med sitt drottningswälde öfwer de jordiska tingen, som hon beherskar med den propheeterande Fantasiens magiska spira. Men i och med det ämnas af ju åsagalagdt, att det Romantiska, såsom en art af Poesi, omöjligan kan i den blotta emedelbara egenheten af Romantiskt vara tillika det Christligt Sköna, d. w. s. Religionens egen öfwer all poetisk framställning upphöjda, gudomliga fågring.

Med allt detta faller det öf wiserligen ej in, att wilja neka det af den nyare Ästhetikens fäder insedda, djupa sammanhanget mellan Christendom och Romantik; twertom, wi hafwa sjelfwe sagt att Poesiens romantiska element först genom Christendomen upplystades till ett poetiskt werldswälde, och

likom condenserades till de fasta, oförögängliga gestalter af Andakt, Kärlet och Ära, dem wi äro wane att ofskilfaktigt förknippa wid begreppet af allt hwad wi kalla romantiskt Skönt. Det återstår alltså, att noggare göra redo för wår åsigt af det, som wi anse för det Romantiskas egentliga wäsende: ett ämne, hwars behandling äfwen hos de bästa af samtidens ästhetiska författare lemnar mycket öfrigt att änska. Churu den inskänkt rymden af en recenserande tidningsuppläts nödgar öf att widröra det blott i förbigående, kunna wi dock ej rentaf undwika swårigheten att deröfwer någorlunda bestämt yttra wår enskilda mening; emedan hwar och en läsare, som icke lagt denna recensionsartikeln i sin hand genast wid dess början, eller som icke äfwen weta blott hwad Rec. tänker om Herr Tegnér, sannolikt fordrar och har rätt att fordra en sådan redogörelse.

(Fortsätn. följer.)

Anmälan.

Sedan, enligt Kongl. Maj:tes nådiga stadgande af d. 15 December, alla så i Huswudstaden som i Landsorterna utkommande Tidningar så, emot nedfatt porto, hädanefter med Posten afståndas, anser Redaktionen sig böra hädmedelst tillkännagifwa, att Pränumeracion å Swenskt LiteraturTidning för år 1821 erläggas med 4 Rdr 24 f. B:co jemte 32 f. s. m. PostPorto. Utom nämnda Porto, erläggas för officiell stadgade arswobet för Hrr Postförwaltare med 2 Rdr B:co. R. s. Pränumeranter i Huswudstaden, som i Hr Mag. Wiborgs bokhandel wilja uttaga sina exemplar, erläggas endast 4 Rdr 24 f. såsom förut; men de som postdagligen få sig den tillhand, betala lika med pränumeranterne i landsorterna. Man anhåller att Res. Pränumeranter i Landsorterna med första på wederbörliga ställen måtte inlemnna sina requisitioner och bitägga betalning. —

Redaktionen af Swenskt Lit. Tidning.

L i t e r a t u r - S i d n i n g .

N:o 52.

Erbdagen den 30 December

1820

Ibunda. Attonde Häftet. Eshm, Neftius,
1820. 161 sidb. 8:o.

(Forts. se. N:o 51.)

Då det Sköna, betraktadt i sin Idee, är en sinnebild — en bild för våra sinnen — af det ewigt Fullkomliga, som aldrig till fullo af dessa sinnen kan uppfattas; och då Poesien, såsom de sköna Konsternas gemensamma werldsfäl, är det Skönas odödliga drift och förmåga, att fylla tiden och rummet med täckande liknesser af sin egen ursprungliga sinnebildsnatur: så är den satsen icke längre något postulat, att Poesien jemväl i sin vanligare, gängse betydelse, d. w. s. såsom Skaldekonst, aldrig kan annorlunda uppenbara sitt sanna, oförfälskade lif, än i mysterier och symboler; det mystiska är hennes wäsende, hwilket såsom sådant nödvändigt bildar åt sig en symbolisk form — nödvändigt, emedan det annars icke kunde existera för några sinnen. 19). [Men detta Mys-

19) Swaras således är tydligt, att sym-

stiska, eller Hemlighetsfulla, är tillika såsom sådant något för blotta begreppet, för blotta ratiocinationen Oförklarligt, och uppväcker derigenom, så snart det yttrar sig i Naturens och Mensklighetens högsta energier, hos betraktarn och åhdrarn en Undran (förundran, beundran), som allt efter det Underbara's olika beskaffenhet får uppmärksamheten med olika intryck. Stärskåda wi nemligen denna beskaffenhet med noggrannt åtgifswande, så märka wi der tremme wäsentliga slag eller arter. Såsom dämoniskt väcker det Underbara en djup fräckt 20) för de förborgade

bolen icke är något annat än wäsendet själft, neml. wäsendet såsom sinnligt phänomen. Föröfrigt må ännu engång erinras, att poesien's mysterier icke äro några ordens hemligheter, utan dyppna, likt den wida Naturen, för hwar och en, som af Försynen är ämnad att förstå och njuta dem.

20) Hwilken dock — i ästhetiskt affeende — alltid medför en känsla af njutningsfull hemlighet, af wällustig rysning; emedan i alle

andar eller krafter, som wistas i den "gamla Natten," i det irrationella chaos, öfwer hwars lurande afgrund den synliga Naturens höga, milda, klara gudatempel är uppbyggt. Såsom theurgiskt är det Underbara den magiska werkelserkan, som uppkommer genom de naturliga tingens, de inom den harmoniskt ordnade sinnlighetens omkrets bosatta ädlare andarnes behöfwande, dyrkande och offrande sträfvan uppåt en ewig och himmelsk sakernas ordning, der en werld af ännu ädlare, mäktigare och wisare andar förmodas beherrska denna närvarande lägre i öfwerensstämmelse med heliga, oföränderliga lagar: kortligen, det theurgiskt Underbara är upphöfwet och själen af all den om werldslifwets innersta hemligheter aningsfullt drömmande Naturpoesi, som man kallar Mythologi, och som aldrig förr, än i sitt förfall, blir. (liksom t. ex. den fordna Göthiska och gruffigast den närvarande Judiska) ett rof för det dämoniska elementets fajor och dystra förmiselser. Såsom g u d o m l i g t, framträder äntligen det Underbara i sin högsta sanning och glans; detta är den Underbarhet, hwars hulda, rena, wälgörande stimmer strålar såsom det myfiska inseglet på all egentlig Religions uppenbarelser. I sin allmänna egenkap af oförklarlighet är det Underbara således ej blott grunden för all Poesi, utan och det högsta innehållet af dess behandling; genom hwilken det Oförklarliga blifwer ett för den ästhetiska åskådningen omedelbart werkligt, d. w. s. ett Werkligt, som, utan all förmedling af sönderdelande reflexion och logisk slutledning, med sin blotta anblick ger den fulla känslan af sin ewiga tillwarelse. Philosophien underwisar oss ej mindre än Religionen, att det gifs en Werklighet, som är själen och wäsentligheten af all annan: det är den, som är evident genom åskådning:

Underbart den poetiska grundbeständsdelen gör sig gällande.

philosophen åskådar den såsom det i alla påhängomener absolut werkliga för Tanken; den religiöse såsom det i alla påhängomener till ett allmänt Godt ledande och öfwer dem alla upphöjda heligt werkliga för Tron; poeten och konstnären såsom det ur alla påhängomener framglänsande symboliskt werkliga för Skönhetsfinnet. I egenkap af denna sistnämnda werklighet öppnar det Sanna sjelfst för Dikten eller Konsten allt hwad i Naturen, Historien, Menniskohjertat är förwaradt såsom anlag för tidens fullbordning; och hwarje bild, som konstnären hämtar ur detta omätliga och outtömliga galleri, är, om den och endast af hans fantasi lånat sin skapnad, mera sannfärdigt werkligt, än allt hwad en i sin tomhet förälskad hwardaglighet från morgon till afton utan återwändande upprepar. Den ältä konstnären, den inspirerade skalden, erkänner alltså och söker med skäl ingen annan werklighet, än der poetiska; och sann är hwarje särskild form af denna werklighet i det mått, sem den uttrycker i skön gestalt en oändlig betydelse. Det will säga: meddelar en åskådning, i hwars enhet känsla och begrepp aldrig finna den gräns, wid hwilken de kunna ställa sig åt och liksom göra räkenkap för hwarandra öfwer hela bestäffenheten af hwad de erfarit. Ett konstwerk, ett poem, som genom det hullrika i uppfinning och utarbetning tillfredsställer denna fordran, — det må föröfrigt wara af hwad art eller omfång som helst, — är i sitt slag fulländadt, eller hwad man kallar Klassiskt; när man nemligen ej, såsom ofta timar, misbrukat detta ord till betecknande af en wis in abstracto idealiserad lingwistisk korrektet 21).

21) Då lingwistikens och grammatikens gränser aldrig i något lefwande språk äro fullkomligt bestämbara, öfwerträdas de naturligtwis allsomofraft just af de författare, genom hwilka lifwet och den pro-

Här af är jemväl klart, att begreppet klassisisthet, riktigt genomtänkt, för ingen del kan utestyrande tillhöra det förträffligaste i Grekernes och Romarnes litteratur, och att Fru Staël-Holstein, i sin genialiska bok öfver Tyskland, mindre välbetänkt walde epithetet klassisist till allmän släktbenämning för den antika witterheten i motsats till det nyare Europas, eller den af henne och hennes wänner så kallade romantiska.

För långt ifrån målet skulle det föra oss att visa, huru oröddigt, orimligt, ja wämjligt de flesta ästhetiska teorier äflats, att med en godtyckligt atomistisk klysning upphinna en tillräckligt beständ och fullständig klassifikation af de olika sätten, på hvilka konstnären (och sär-

grekiska principen i språket Skapande utvecklar sig. Ehuru gällt sådana författare, alltid och allestädes, hört kritikas emot sig af en wis mikrologisk kritik, som aldrig kommer längre än till ett änd- och bottenlöst mäklande med ord och phraser, så gå likwäl de flesta af de klandrade öfwerträdelserna smänigem in i den allmänna språkmasan, och de auktorer, som först wägade dem, citeras efter ett par årtionden af andra glos- och phras-recensenter såsom mönster af språkrigtighet. Det är på detta sätt, som språk utwidgas och fullkomnas: en fixerad grammatikalisk korrekthet är endast möjlig sedan språket är dödt, eller sedan maximen att så behandla det blifwit herrskande. Prisa man därför, så mycket man wil, sin Latin och sin Fransyska! Wi hafwa ingenting deremot; men tacka Gud för vårt friska, lifliga modersmål, och ämna obekymradt fortsara, så godt wi förmå och förstå, att i öfwerensstämmelse med dess ursprungliga lynne bidrağa med vår lilla skärf till dess widare utbildning.

deles den, med hwilken wi här isynnerhet äge att beställa, neml. Kalden) uppfattar och i en koncentrerad bild återgifwer det poetiskt Werkliga. Så mycket ser genast en reflexion, som tränger till kärnan af tingen och icke blott räsionerar ofwarpå ytan, att denna synrigtning och återspeglning, i affeende på det subjektiva deruti, eller behandlingen, kan i Skaldekonsten sammanfattas under trenne huswudaktliga formationer: den episka, som frambringar sin äfädlighet genom berättelse, den lyriska, som frambringar sin genom entusiastisk själs individuellt framträdande känslorörelse, och den dramatiska, som frambringar sin — den fullkomligaste — genom skådespelet af personligt werckverfande handling. Afwen den didaktiska diktningarten, om hwars bibehållande och wärderande många läsare och teorister äro så ytterligt ömtåliga, innefattas i denna enkla uppställning; och med det förbehåll, att hwarje lärodikt, som hämtar sitt ämne och sin synpunkt ur alldagslifwets innehållslösa erfarenhetsbegrepp, är i och med detsamma utesluten från Poesiens rike, förklara wi att wi wörda denna diktningart så högt som någon, fastän wi ej kunna tillerkänna den sjelfbeståndet af en inom sig begränsad urformation: ty den är egentligen en lyrik, som lugnar och upplöser sig till filosofiskt betraktelse 22). Wända wi nu åter uppmärksamheten till det, som i sätet af det poetiskt Werkligas framställning genom Natur och Konst är objektiskt, eller det sakens egna skaplynne som speglar sig i det personliga skaplynnet hos konstnären: så nöds-

22) Icke blott den nyare tidens lyrik i allmänhet syftar (skundom kanske, liksom hos Schiller, förmycket) åt det didaktiska; jemwäl den antika äger tydligen, der den visar sig mest sublim, samma syftning: t. ex. i chorerna hos Tragöden, ja hos Aristophanes.

gas vi der finna och erkänna twenne, i grunden wäsentligt förenade, men i apparitionen formalt skiljaktiga hufwudarter af den själfuppenbarelse, genom hwilken det Sköna träder konstnärns önskingar till mötes. I och förmedelst den ena framställer sig det Skönas idee i en sinnebild, som är ett af sinnliga formers högsta fullkomlighet smyckadt och sitt fulländningsmått synbarligen uppfyllande naturting, en idealfön organism, men till alla delar fysikaliskt begränsad: i och förmedelst den andra framställer sig det Skönas idee såsom ett öfvermått af andlig herrlighet, åt hwilken sinnebildens organism i all sin harmoniska utbildning dock ej förklarar att liksom inrymma en tillräcklig bönig; ett förhållande, som låter den sköna sinnebildens egentliga skönhet uppkomma genom den mellan synlighet och osynlighet swäfwande ideen såsom sårdan, d. w. s. ideen såsom ett åskådnings-ämne, hwilket wäl är alla formers själ och alla gränfers fyllnad, men sjelft sträcker sig utom alla former och alla formers begränsning. Den förra hufwudarten af Skönhet och Konst visar oss den ewiga Ideen såsom ett närwarande; den senare visar den tillika såsom ett tillkommande, ofta defutom i gestalt af ett förflutet, och sammanfogar så de båda ändarne af Tidens linea till en i oändlig känsla sig upplösende närvaro af Ewighetens cirkel. Den förra är Poesiens Realism, och den Karakter, som i allmänhet — ehuru wäpeltigen ej, såsom mången synes mena, med oinskränkt utslutning af sin motsats — gifwit sin stämpel åt det i witterhet och plastik så kallade antika 23): den senare är Poe-

23) Dit höra således af de lydligare bland senare tidens bemödanden att fortsätta Grekernes art af lif och konst; wid hwilka man dock snart, mindre på grekernas form, än på deras färg och doft, märker att frödet varit af annat slag och den

siens Idealism, och har, fastän ej owillkorligt förknippad med Christendomen, dock i följd af denna religions werldsomskapning blifwit den christliga konstperiodens utmärkande lynne; fortfarande intill våra dagar, och nyligen åter igenkännande sitt ursprungliga Sjelf, efter det korta afbrott som förorsakades af en i Frankrike till snillets och smakens allena saliggörande idol upphöjd förskämd Antik. Den realistiska principen i Konsten framställer det Sköna i bildningar, som i sin naiva begränsning medwetslöst göra anspråk på att inom denna begränsning till fulla mätta åskådarns fordran och längtan; liksom Letande slätar sig der det poetiskt Werkliga, i egenkap af den oförklarliga Omedelbarhet som är barnomens och ofskuldens enda garanti för all erfarenhets wisshet, in i det alldagliga människolifwet, och till och mid när det Oförklarliga stegrat sig till ett i högsta mätta Underbart, framträder det ur sin fördolda werld med en menlöshet, en ensald, såsom wore det mest öfwnaturliga en själ som förstodes genom sig sjelf och omöjligen kunde wara annorlunda. Gadant är t. ex. hela de sälla, sangwiniska Olympiernes alltför menckliga lif och regerings-system. Den idealistiska principen deremot utelater ej ur sina bildningar, — när ämnets natur ej tillhör en annan region, — det naiva och det lekande; men den öppnar bakom dem en perspektif, en utsigt i ett wändligt sjerron, en gåtaktigt lockande omätlighet, hwari det småningom till Synligt öfwergående Synliga utgör liksom den anade synhuden till det, som äfwen af den möjligaste sinnliga formskönhet aldrig fullständigt kan omfattas

bärande jordmånen annorlunda tillredd. Exempelvis betrakte man, utom de förut nämnda idylliskt-episka måstarwerken af Goethe och Vos, Neubeds Gesundbrunnen, A. W. Schlegels Jon och bildhuggarn Thorwaldsens arbeten.

(och är ej Sdets, af all Realism omsider nödvändigt insedda, dunkla öfverwäldet det realistiska föreställningsfättets dystra slutbekännele ej mindre af sin ästhetiska, än af sin religiösa stillrädlighet?) I denna den poetiska Idealismens perspektiviska widd, denna bortom det närvarande fortsatta blick i ett tjuusande fjerran, ligger wäsendet af hwad man med det så kallade Romantiska förstår, — om man är mäktig att i reflexionen göra sig någon tydlig reda för dess intröck. Romantiskt är det Sköna framställt med en underbar oändlighet såsom bakgrund; hwaraf också Skälet är klart, hwarföre all sann Romantik är pittoresk, och allt fannat Måleri är romantiskt — liksom att Musiken måste vara det, och i desto högre mått, som åskådningsinnuet i hennes konstföyer är ett ännu andligare, nemligen ett afkultiskt 24). Ehrenwärd säger, att Behag (Charis) är den egenkapen hos det Sköna (hwilket, i sin renaste sinnliga uppenbarelse, är ett ideal af naturfullkomlighet omstråladt med en stilla salighet af gratie och lugn) att "i första känslan", d. w. s. i omedelbarheten af sin anblick, "lofwa ett Gode"; wille wi tillägga i hans stäl, att ett Skönt, som i första känslan lofwar ett Friskt, är Naift, och ett som i första känslan lofwar ett Stort, är Sublimt, så kunde wi och i samma stäl så definiera resultatet af vår undersökning, att

24) Här ihynerhet påfar den wackra lifnelse, som Jean Paul i sin osystematiska, men högst lärorika och intressanta Borshule der Ästhetik använder på det Romantiska, när han beskriwer det såsom "das wegende Aussummen einer Saite oder Glode, in welchem die Fenzwege wie in immer ferneren Weiten verschwimmt und endlich sich verliert in unselber, und, obwohl außen schon still, noch innen lautet."

ett Skönt, som i första känslan lofwar ett Gränslöst, är Romantiskt.

Härwid torde dock uttryckligen böra nämnas en hufwudsaklig omständighet, som widdiska theoretiska in- och afdelningar så ytterst ofta plägar förgätas. I den poetiska werkligheten sjelf, sådan som den genom Poesien och Konsterna meddelar sig, föndras sig aldrig så strängt och absolut beständigt de theoretiskt beskriwa olika elementerna, grundarterna, konstformerna och skaldelagen från hwarandra, som i tanken och på papperet, när man öfwer dem ästhetiskt reflecterar. Just i de fullkomligaste bildningar af Natur och Konst händer det wanligast, att en enda af de egenkapen, dem wi öfwanföre i forrhet skilvat, i och under sig tillika inbegriper flere af de öftriga, ja egentligen alla. Så är t. ex. en herrlig astrorödnad på engång romantisk och sublim; och i grunden är det Sublima en åskådningsart, som utgör öfvergången ifrån det blott Naturesanna till det Romantiska. Så är Raphaels Madonna Sestina, fastän dess herrskande karakter är romantisk, dock tillika på engång naif, behaglig och sublim; och den Florentinska Niobe, fastän dess herrskande karakter är sublim, dock tillika naif, behaglig och romantisk 25). Blott naif och behaglig är deremot den Mediciska Venus; med en lätt tillsats af romantik kan detsamma sägas om Correggios flesta målningar. Naif och sublim är Dystroms Juno, som, utan att sjelf vara romantisk, väcker genom den stannrande belägenheten af sin wällustigt höga skönhet ett nästan romantiskt intröck. Hos

25) Det romantiska i Niobe ligger i hennes begynnande förstening — som hänwisar det af hennes tragiska undergång sänderstena sinnet på det djupa förborgade af Sdets mysterium och nödwändigheten af en högre, gudomligare rättwisa.

Homer förenar det naift Sköna de öfriga uppnämnda grundegenskaperna under sitt her: råwålde; och det är en lika utomordentlig blindhet, att icke i allmänhet hos Grekerne och Romarne urskönja de många förekommande drag af hwad man i senare tider under namn af Romantiskt och Sentimentalt welat göra till wår uteslutande tillhörighet, som att icke sinna huru ofta den idealistiska och romantiska poesien yppar den realistiskas naivetet och gladda naturbehag. Redan Iliaden lemnar oss ett godt förråd på sentimentala och romantiska ställen; wi nyttja här ordet sentimental i ädel bemärkelse, och beteckna dermed hwarje mildt lyriskt uppflyttande af den idealistiska poesien lättförda känslolikheter. Hwad kan, i denna mening, wara mera sentimentalt, än Hektors midtberömda affked från sin maka? eller Achilles rörelse wid åsynen af den siltwerlodiga Priamus, som knäfallande lyfter handen af sin sons baneman och ber om skänken af den älskades lif? Och hwad kan wara mera romantiskt, än den blick, med hvilken Devs från sin Olymp på engång öfwerfådar de af krig och mord uppfyllda slätterna omkring Ilium, och de i det aflägsnaste fjerran af samma folksken bestälade fredliga Arkadernas ängder? Wida mer äger dock detta förhållande rum i Odyseen, hvilken, fastän i en naift tonart och lyktande med en föga tillfredsställande realistisk begränsning, dock är afgjordt romantisk i beskaffenheten och gången af den kringirrande hjeltens äfwenlyr, samt den mot dem kontrasterande stillare, men icke mindre äfwenlyrliga belägenheten af den trogna gemålen och hennes husliga omgifning. Romantiska äro hos Pindarus de saliga värna i werldsoceanen, der de af Gudarne högst gynnade dödliges odödliga skuggor bo och wandra; romantiska äro hos Tragierna Odets sjelfst och des omedelbara härölder, t. ex. Eumeniderna; och är ej Ujar' monolog hos Sophokles; då han warfsinnig will falla på sitt swärd, lika så warmt sentimental, ja romantisk, som

någon af de mest beprisade hos Shakspeare eller Schiller? Romantisk är Musai Leander och Hero, af wår affidne Regner så ypperligt öfwersatt; romantisk är hos Apulejus den beräkanta sagan om Amor och Psyche, af Raphael förteollande målad af fresco i det lilla romerska palatset Farnesina; romantiska äro hos Virgilius lugentes Campi och Didos i halfstymningen framträdande wälbad, som genast åter försvinner i den mörka myrtenstegen —

— — — coniunx ubi pristinus illi
Respondet caris, aequatque Sichaeus
amorem 26).

Sådana exempel skulle kunna hundradetals anbringas: likaså skulle, å andra sidan, prof af den friskaste naivetet och den muntraste, i det Närwarandes njutning lefwande realism kunna midt ur sjelfwa den renast romantiska poesien och konstens framaltkringar uppräknas till en mängd, som ändligt hänförde wår afhandling utom all mätta och gräns. Man läse blott med öppna ögon, ej endast Ariosto och Cervantes, hwilkas romantik är ett sig sjelft parodierande fantasispel (ett ömdöme, som likwäl gäller blott om ett enda af den senares arbeten, der desutom i romanens andra hälft saken tager en allwarfammarer riktning, än författaren från begynnelsen tycks hafwa ämnat); utan man läse tillika Shakspeare, hwars smille återspeglar och återklingar allt, Goethe, som i en annan, mera episkt lyrisch 27) art gör desamma, Tieck och Fouqué,

26) Wid detta utfägligt rörande ställe, som visar att den på jorden brottligt glömda första gemålen i underwerlden war henne lika trogen och nu hennes enda sällskap och tröst, faller det gubben Heyne högst ofskidligt in att göra sig lustig, och pika Dido med följande frivola anmärkning: "an ei de Aenea multa narrauerit, nolim affirmare."

27) Härmed karakteriseras naturligtwis

hvilka väl båda två i de bästa af sina diktningar (t. ex. Genoveva, Die Elfen, Rothkäppchen, Eginhard und Emma, Undine) hafwa med den naivaste framställningsförmåga bewisat, att själwa det i Romantiken mest ätheriska kan målas med den allraenklaste barndomsfriskhet af inbillning och natur. Korteligen: det Skönas toner, färger och former äro många; ty den aflande Ideen är ewig och den födande Naturen outtömlig: men öfwerallt, hwar tonen klingar skärfast, hwar färgen lyser klarast, hwar formen tjuvar ädlast, uppträder snart det skådande fördomsfria sinnet, att i alla möjliga radier det Skönas sol gläder och värmer såsom allestädes en och oförlöslig. Då likwäl Troubadourernes glättiga wishet icke blott är en konst, utan tillika en vetenskap, och såsom sådan icke kan utveckla sig utan beständigt utredda begrepp, hvilka åter fordra bestända begreppsbenämningar, så taga wi dessa från den i hwarje konst- och Skaldeslag tydligt öfwerwägan de egenkapen, men alltid med sorgfällig hägfkomst, att denna egenkap icke derföre der är den enda. Såsom ensam kan ingen egenkap någorstädes existera; hwarje punkt af Universum innefattar ett *et ceterum* i den blott skenbart afföndrade monaden af sin tillwarelse.

Användom nu på Christendomens uppträdande i Poesiens Historia de begrepp om (poetisk) Idealism och Romantik, som blifwit skörden af våra forskningar. Wi finna då twiswelsutan, att det sätt, hwar på Christendomen med sin allmänna werldsinflytelse bemäktigat sig dessa ästhetiska elementer, har utbildat dem (så till sägandes) i sista instansen och inrymt dem ett oförgängligt wäld: de öfwer all werkligt christlig och europeisk konst: men öfwerastas tillika af en billig för-

blott det personliga lynnet af hans poesi, hvars rikedom på objektiva gestalter föröfrigt är tillräckligt allkänd.

undran, huru nyheten af namnet kunnat förvirra en mängd nyare Theoretici till den grad, att de i sina ästhetiska läroböcker och schematiska antagit själwa saken för att wara ny och först genom Christendomen hit till werlden kommen. Namnets upphof och härledning är sannolikt för de fleste af våra läsare bekant: dess ursprung är den benämning af romana, romance, romanzo, som man gaf åt de syd-europeiska språkarter, hvilka uppkommo ur det forn-romerska språkets af de nordiska eröfrarne betydligt omskapade öfwerleswor; de språkarter, hvilka sedan skänksina namn åt det ridderliga Skaldeslag, som i romanzerne och romanerne äfständligast framställde sin anda, och derföre af dessa sina mest älskade förstlingsbarn med rätta hämtar sin gemensamma titel. Men är ej, fastän under annorlunda organiserade former, den indiska poesien romantisk? den persiska? den göthiska? den gaeliska? Sakontalas författare war lika litet kristen, som Firdusi och Hafis, lika litet som Eddans Skalde och Ofsian; och likwäl möter os hos alla dessa den mest omiskännliga romantik, ehuru lifstade i blic och ton enligt climater och folkskallar. Hos Inderne är den ett naist, men outgrundligt drömmande blomsterlif; hos Perserne ridderligt hjeltsaga och lustillbedjande naturnjutning; hos Götherne och Swearne är den en dyster, men beligt aningsfull mythisk tragedi, der krigiska dämoner och ensidiga kraftspänningar störta hwarandra och sig själwa, samt begrafsna de ädlaste själsförmågor under förwirringen af en lång och blodig norrskenstätt; hos Ofsian ett sorgligt, men lustmusikaliskt echo af en förflutenhet, som aldrig mera kan bli närware. Att wi hos Inderne och Perserne se fantasien herrska, hos Götherne och Gaelerne deremot känslan, är lätt förklarligt; Orientalismen i allmänhet äger samma öfwerwigt af fantasi och instinkt, som Occidentalismen i allmänhet äger af känsla och förstånd. Den omedelbara in-

verkningen af den förra öfverwigten på den senare, och sammansmältningen af begge till en förut ingenstädes befintlig jemwig, på hwilken Christendomen tryckte sin ordnande och helgande stämpel, utgjorde den stora winst som Poesien förvärdade af denna religions ämtliga seger, och den grund ur hwilken den christna (eller europeiska) romantiken, såsom sådan, spårade upp i sin yppiga wår af poetisk blomstring. Det wår genom folkvandringarna, som den christligt-orientaliska inflytelsen egentligen satte sig i besittning af det slags romantik, som hos Götherne och Germanerne redan innehöll i sig hela den blifwande nya sollofen: den äldsta Edda-lärens melancholiska, men kraftigt prophetiska religiositet quarlesde, oaktadt den yttre mythiska omklädnadens förfall, i öfvet af alla ädlare sinnar såsom ett öfversinnligt behof; en hög, tjusningsfull åsigt af Qwinmans wärde, af Ryskhetens helgd och af obrytlig Trohet, går igenom hela ledjan af våra urgamla sagor och

sånger såsom en gyllne tråd af ett i stora och enkla mannhjertan utsködnadt himmelst minne; och en brinnande hög för de mest fantastiska äfwenly, förenad med en wåldsam längtan efter solwärmare länder, tycktes hos samtliga folkstam blott wänta på någon wis mera koncentrerad riktning, — en hänsyftning som den och genom Christendomen erhö. Till fullständigt organiserad Fönhet i dikt och konst blef Europas nya romantik ihinnerhet efter Korsstågen, genom hwilka det sista ännu öfriga så intellectuella, som geographiska afståndet mellan Asien och Europa uppfylldes för den ständande inbillningen med ett retande chaos af lyckliga bildningsämnen. Så uppkom under Medeltidens wackrafte århundraden denna myligen åter af ett upplefwande poetiskt slagte widtbeprisdariddaråldrens poesi, der det Goda in concreto är Gud för Andakten, det Eldna in concreto är Qwinnan för Kärleken, och Hjeltesinnat in concreto är Ridderskapet för Aran.

(Forts. följer i No 3 af nästa årgång).

Märkwärdiga Händelser ur Vittorio Alfieris Lefnad, af honom sjelf antecknade. Öfversättning af E. D. Jir. Andra Delen. Upsala 1820, Palmblad & C., 127 sid. 8:vo.

Wi anmälte sid. 123, 1:a delen af detta werk såsom en af de intressantaste Biogra-

phier som blifwit skrifne. Denna del innehåller till större delen Förfis resor i främmande länder, under hwilka han småningom bildar sin råhet och tånjer sitt wilda lynne. Det intyck som wårt fädernesland gjorde på denna söderlandets naturson, är i hög grad karakteristiskt; — också äro hans omdömen om Ryssland och des Beherskarinna, Preussen och Fredrik den Store nog märkwärdiga.

B i h a n g

III

Svensk Litteratur-Tidning.

N:o 1.

Januari

1820.

F anledning af Recensionen af Under-
teknads Skaldestycken, införd i Sv. Litt.
Tidu. N:o 46 och 48 år 1819.

Om det vore möjligt, att besvara Hr
Recis omdöme öfver mina Skaldestycken,
med samma anda, hvaraf han synes mot
mig hafva varit intagen; så vore kanske
detta, det enda sätt, att komma honom
att inse ofogheten af sådana, i ordets rätta
bemärkelse, *otidige* och icke *bevisande* re-
censioner. — Men jag önskar ej i något lik-
na honom.

Flere våre Store Författare, hvilka ännu
inför sin Samtid finnas lika upphöjda öfver sine
Vederdelomån som dessa från sitt lägre af-
stånd väsnats att fråta på deras förtjenster
eller i vanmäktiga anfall oroa Dem i deras
lugn: Dessa, säger jag, en *Leopold, Blom,*
Tegnér, (må de förlåta att jag här intager
deras namn) hafva med förakt och *tystnad*
kunnat låta dessa maskar stinga; deras åra är
som kopparn, mäktig att utehålla hvarje för-
sökt ingrepp; och hafva de redan, utan liden
skada, styrt sin kosa ur dessa oroliga farvat-
ten. Jag deremot, som ej har någon
litteraire storhet att förlita mig på, — jag
finner mig tåras af det gnagande säret; och
gör jag väl orätt, om jag från mitt ryck-
te söker bortskudda den obudne Gåsten!

Jag känner ej personligen, knappast
till namnet, de så kallade *Nyare Litteratör-
er*, hvilka med sina evigt samma praedi-

cater berömma hvarandras högst medelmät-
tiga försök; — hvilka, utan afseende på det
sanna godas tillväxt, villja instänga hela fäl-
tet för sig sjelfva, för att, som det nu vi-
dare synes, beså detsamma med *vemodig-
hets blomster*: men i denna Tidning, och
egentligen i de Recensioner som hafva rört
Vitterheten, har jag, för att åga kännedom
nog, gjort en och annan bekantskap. Är
då Vitterheten från den sidan, mera än från
någon annan, ett blott *Skrå*; och skall
men i en Litteraire Tidning misshandlas, —
kanske hufvudsakligen därför, att man ej
deltagit i en viss förening, hvars afsigter
förmodligen varit bättre än dess verkningar
blifva, eller bildats till vitterhet vid samma
tid, samma Universitét o. s. v.? Ensidighe-
ten i flera af de vittra recensionerne, hvarur
man snart sagt kan de berömmande och
lastande uttrycken utantill, behöfver jag ej
bevisa; — den är allmänt känd.

Då Recensenten i ofvannämde Tidnings
Nummer fränkänner mig all Poëtisk Talent,
är detta påstående lika löjligt, som ensidigt.
Jag har från ungdomen älskat Vitterheten:
mine enskildte öden hafva åstadkommit län-
ga mellantider, på hvilka jag varit helt och
hällit upptagen af andra för mig viktigare
görömmål; i dessa sednare åren har jag lik-
väl skrivit mer än förr, och kanske i ett
Skaldeslag, som ej är det lyckligaste. Om
jag skrifer något hädanefter, blir det säker-
ligen mera i en annan väg. Men att mina Styc-
ken, med alla sina brister, likväl utmärkas

af bildning och smak, är något, som jag, då med Hr Rec. ingen blygsamhet är af nöden, kan säga honom att jag vet:-- och att hans uppgifter, hvarpå han i N:o 46 grundar sitt omdöme, som han vill envisas att ej återtaga, äro, med undantag af en enda, falska eller annars förvridna, vill jag nu inför en vördad Allmänhet, som i öfrigt må sjelf dömma om värdet af mina försök, ådagalägga.

Den enda anmärkningen som af mig medgifves, är att *Sången öfver Sveriges och Norrhiges Förening förräder en nyss föregående läsning af Hr Tegnér's Nore*.— Vidare säges, att en lika Idébljd skall förekomma i början, äfven som upprepar det af *Suea* och *Nore* sittande på fjället, samt att *Rota* har röda vingar, hvarom underrättelsen skall vara hämtad från *Tegnér*. Härvid vill jag ej invända, att dessa Ideer, som dock äro alldeles olika uttryckte, möjligen af mig kunnat påfinnas, äfven om Poëmet *Nore* aldrig existerat: jag hade verkligen läsit detsamma och åtskilligt deraf låg för min tanke; men monne det i *Svenska Akademien* belönta *Skaldebrefvet till den som söker ett odödligt namn* förlorar i sitt sanna stora värde derigenom, att man förut ägde Hr *Leopolds* Ode, af samma ämne och innehåll? Jag frågar de oväldige Läsarne. -- Och dessutom, hvad säges som ej är sagt förut. Smäaktigt anmärkes i denna Tidning, att Hr *Tegnér* i sitt Poëm *Suea* nyttjat *Racines* bekante vers. Det är ju en förtjenst att från andra språk öfversätta eller imitera hela arbeten; skulle man då ej i ett Original-Stycke någon gång med andra ord kunna få uttrycka en enskild, förut nyttjad tanke eller mening?

Vid uttrycket: *gröna barkens svall*, har Rec. satt frågotecken; -- förstår han då ej *Svenska*?

Hvad Rec. derefter, i en *allt förderfvande* ton, om folkets plöjande m. m. upprepar, säges väl bättre i sjelfva Stycket; och är synbart huru dessa tankar, då de flyta genom hans penna, förlora. Den meningen,

som Rec. nedsuddlar genom uttrycket: *ynsig silfångst*, ljuder väl renare sålunda:

Det skygga havets folk, som landets Rikdom är,
skall söka sig ett hem uti en fredad skär &c.

Den Strof som Rec. ytterligare framfäller till föremål för sitt bedömande, lyder i poëmet:

Vid denna skapelse af tingens nya lopp
en nyfödd Snillet's eld i masan väckes opp.
Den brann ock fordom der i Nordens
kämpa tider,
och mäktig flammen var, som glansen
af defs strider.
Nu ser jag samma Nord, fast leende
och mild,
upphämta glömda drag utaf sin fordna
bild,
och ändtlig, undergifven ingen,
i egen tankes form omfatta sig och
tingen.

Vidare:

Jag ser i hvarje konst det sinne för allt
stort,
som Nordens rycktharhet bland flyd-
da Sekler gjort.
I djerfva toners fall dem smakens bojor
tvinga,
kring fjellarne på nytt hörs Brages har-
pa klinga.

Den veka flöjtens ljud &c.

Rec. tror, att den skyhögt burna *Elfvens* bölja, (äfven om den från den höga själen, der *Brages* harpa säges klinga, nedstörtar) skall vara *upprörd*: må ske! men icke *grumlig*, att ej den lefvande Naturen med flere defs omgifvelser kan, i ett *Metaforiskt* talesätt, sägas spegla sig deri. Annorlunda är det förmodligen med den låga pöl, hvarur Rec. lärer ösa.

Styckets slut är:

Och svårom evig tro, så grävande som ung,
för lagens helga bud, för landens dyre Kung,
och för den Prins, hvars hjeltedyder
förenat Nordens folk och fredat deras bygder!

Detta stycke må hafva varit svårt eller lätt att skriva; det torde ändå vara någon

förtjenst, som ej på ett förödmjukande sätt bör mötas, att, innesluten i en aflägsen landsort, 40 mil från Stockholm, och utan att ens till namnet vara känd af någon i den Akademie der belöningen vanns, hafva författat det. Att det varit lättare den gången, än annars, att vinna Stora Priset, är jag ej så egenkär, att jag ej skulle kunna medgifva; men juft Rec. omdöme att så skulle varit, väcker hos mig den säkra öfvertygelsen att han, sålänge han med så avogt sinne yttrar sig om andra, ej är skicklig att vinna något pris i Poësi eller våltalighet. Från dens spegel, der sålunda allt, med skål och oskål, står skeft och vidunderligt, reflecterar ingen skönare ljusets stråle.

Stycket: *Segren vid Dennevitx*, antyder Rec. såsom ganska platt. Har han likväl i det föregående visat sig så hederlig och sannt tänkande Karl, att man må tro honom på hans blotta ord? .. Emedlertid saknar styc. ket sådana detaljer, som egentligen tillhöra ett bataille Stycke, hvarföre jag också ej kallat det: *Slaget vid Dennevitx*.

I de 2:ne Strofer (ej versar), som Rec. anført, hvilka ock äro *de sämsta* i hela stycket, stöter han sig på uttrycket: *grunder svalla*, det han okunnigt nog, kallar *omening*. Vet han ej då allmänna Svenska ords betydelse, att nemligen ordet *svalla* betyder: *höja och sänka sig från sitt förut jemna läge*? De högsta Torns fastaste grunder förhålla sig så, vid inträffade Vulkaniska rörelser; och ordet *svalla* är juft nyttjadt, för att leda tanken på sådane. Franska Armeen stod på en Vulkanisk grund, som redan börjat svalla i flere våldsamma skakningar. o. s. v. Jag har dessutom ej afseende på det *framrusande* anfallet, utan på den *tyngd*, den *masa*, hvarmed fienden hotade, att falla in på *Bulow*, och *krossa* honom. Här är ingen *orimlighet*. Men att utsöka det svagaste ställe i ett arbete, och begagna det såsom grund för omdömet om det hela, har ej sållan varit Recenserternas i Litt. Tidn. vana. Jag vill anføra som exempel den händelsen i år, såsom den sedanste, då stycken och meningar ur Prisskrif-

terne *Svea* och *Sång öfver Carl August* i Recensionen intogos. Hvarföre infördes ej ur den sednare den oändligt vackrare början, och ur den förra det herrliga slutet? Nej, man synes hafva antagit, såsom en Ordens Regel, att nödvändigt låta vissa stycken; och att pris belöningar i Svenska Akademien gifva *anseende*, har jag ej förr än nu, af Rec. i Litt. Tidn. (N:o 46) sett medgifvet. Med sanning kan man säga, att intet af mina stycken kan jemföras med de ofvannämde; men huru mycket ovärdigare, att lika ensidigt och skeft behandla äfven de bättre! Den invändningen, som jag redan ser sväfvande på Rec. läppar, att *det som ej är uslast*, kan ändå vara *uselt*, vill jag icke höra. Man får väl icke med stora, oförsynta ord gåcka allt förnuft och all tolerans! Väl ser jag skenbarligen vår *Recenserande Hjelte* i många hänseenden vara oändligt lik den *Ridderlige*, som *Cervantes* så måsterligt målar, äfvensom hans *Sancho* (om jag får sluta af de puslerlige noterne, frågo- och utrops tecknen m. m, med hvilka man vid de fleste repliker genast under tryckningen plågar infinna sig), skulle på visst sätt kunna finnas personifierad: -- men om han, den förtnämde neml. i anseende till sin godtrohet om andra människors tålmod, sin löjliga stolthet och den myckna galimatias som han ibland talar, verkligen visat sig villja framstå en Ridderlig Narr inför sunda förnuftet; så har han dock hittintills varit *Cervantes's Hjelte* deruti olik, att han, som Epigrammet lyder, merendels tagit fastningar för Väderquarnar och krigshårar för fårahjordar. -- Säg nu att jag hör till de sednare, så är det en af Rec. vänlige quickheter.

I afseende på det Rec. vidare anför, får jag nämna, att Samhellsbandet eller förningen i Samhelle syntes vara det band som fasthöll de stridande vid *plikten*, -- att nemligen kämpa och dö för fosterlandet. Negren har äfven ett fosterland, men har han ej antagit någon Samhells Ordning, -- så uppstår hos honom hvarken känsla eller *plikt*, att med fara af lif och egendom kämpa för det land der hans fäder bodde, och han *sjelf fostrades*.

Vid författandet af Stycket *Nordens Sång Gudinna*, hade jag visserligen till föremål en större kraftyttring och så kallad Nordiskhet i Sången, hvori jag då sett ett och annat lyckligt försök, och som jag trodde vara öfverensstämmande med tidens lynne och smak. Jag trodde att det *blida ljufva* (ej milda ljufva -- se rättelsen) som utmärkte mången period i den förra tiden, skulle väl åter uppkomma i poetisk skrift; men att man förut mera allmänt måste återgå från de ännu rådande tänkesätten: jag skref detta stycke för vid pås 3 år sedan; och kanske är någon slags återgång, till vår förmon eller skada, nu mera nära. Emedlertid lära väl de bägge namnen *Franzén* och *Atterhom*, med all tolerans å min sida som är möjlig, ej kunna nämnas i bredd med hvarandra, såsom milde, Melodiske Skalder. Om den sednare skall, såsom Författare, älskas och värderas, synes mig ännu bero på *något* — och detta något är han sjelf. Hvad Hr Geijer, som äfven omnämnes, beträffar; så är han så stor i andra afseenden, och har äfven af mig i min obetydlighet för sine Prosaiske Skrifter, alltid varit så högt aktad, att jag ej kan inse, hvarföre Rec. behöfver, på rättvisans och Sanningens bekoftnad, taga den så kallade Nordmansharpan ur Hr *Tegners* och *Lings* hand, för att lemna den åt honom.

Att smakens *nyck* följer tiden, såsom skuggan kroppen, trodde jag mig ej behöfva förklara: eller är ej all smakförändring, som kan kallas *nyck*, en declination, åtföljd af mera skugga än ljus? I förening med tidens öfriga lynne och väsen står den äfven.

Hvad det vidkommer, som Rec. yttrat om de öfriga Fosterlands-Sångerne, så visserligen förekommer der mycket Nordiskt; men äro de dålige, utan fantasi, klarhet m. m. derföre? De äro här säkerligen införde för många på en gång, i svit efter hvarandra. För den likväl, som ej äger min lilla Samling får jag nämna, att de fleste af dem finnas intagne i Stockholms Posten för år 1817 och 1818; och hvar ett och ett af dem särskildt läset, torde ej lem-

na anledning till det omdöme, som Rec. framkrystat. — Detta sednare ord har jag nu nyttjat, som jag tror, på sitt rätta ställe; det är annars ett favorit ord i Sv. Litt. Tidn., der det förekommer oändligt oftare, än *hållar* och *själlar* i mina Sånger.

Slutligen säger Rec. följer *Sens moralen af denna orediga framställning*. Rec. menar väl, att den framställning är *oredig*, som han sjelf lemnat; så är det ock. Men hvarföre så med sitt enda öga, ty begge tycks han sällan nyttja, skriva sig till sidan, då det är tydligare att se rätt fram? Är ej den bilden, att sippan uppstår ur den frusna jorden, liksom en död ur grafven, sedan han åter lifvats, ty annars kunde han ej uppstå, — är säger jag den bilden, då naturen dessutom gjort sippans kinder bleka, liksom lätt att igenfinna, som den, att hon är en Herold för det vaknande lifvet? Hon är ju sjelf det ur jorden vaknande lifvet!

Här stadnar jag: för närvarande har jag, då Tidningarne hinna till mig så sent, ej läst mer af Rec. anmärkningar, och tror mig hafva läst nog, för att dömma om Rec. anda och mening. Jag frågar likväl hvilka skal Rec. framlagt, för att antyda de stora brister, han i sitt på förhand gifna omdöme förkunnat? Hvilken Smakens domare är han, som ej kan annat än göra sig fadd och osmaklig med all denna ensidighet, immoderation och okunnighet, hvarigenom han synes ej villja eller kunna jugera hvad som är *mening* eller *omening*, *rimligt* eller *orimligt*, *vers* eller *strof*!

I min lyckligare lott behöfver jag ej skriva hvarken för bröd eller heder; — den hedern likväl, om det är någon, att i bunden stil, med klarhet och på ren Svenska kunna uttrycka mig, låter jag ej Hr Rec. taga ifrån mig. Jag har nu svarat på Rec. anmärkningar: vill han lefva i frid, så ser jag det gerna; annars vill jag i förtroende säga honom, att om han blott vill vänta 2 å 3 månader, utkommer ännu ett häfte af mina Skaldestycken, då för honom öppnas å nyo ett fält, der han må intrycka sina grofva fjät.

d. 21 Dec. 1819.

DAVID ASPELIN.

B i h a n g

— III —

S w e n s k L i t e r a t u r - T i d n i n g.

N:o 2.

Februari

1820.

Stockholm:

I K. Witterbecks Historie och Antiquitet-Akademiens sammankomst d. 30 sista Nov. tog CanzlRådet, Kongl. Bibliothekarien P. A. Wallmark sitt inråde, med ett Tal om det Nationella i Witterbeten.

I K. Wetenfäns Akademiens sammankomst d. 29 Dec. nedlade Hans Exc. En af Rikens Herrar, HofCanzlern m. m. Grefve G. af Wetterstedt der nära ett år förda Präsidium. Till Präses för följande halfår waldes Förste Archiaren, C. B. O. Doct. E. E. von Wetzel — Wer. Akademien har stadgat, att Präsidii ombyten hållas efter skola ske i Jun. och Decemb. månader hwarje år.

Uppsala:

I K. Wetenfäns Societerens sammankomst d. 17 sista Nov. som af Präses Illustris, H. R. H. KronPrinsen bewistades, waldes till Hederledamot: ErkeBiskopen och ProCanzlern, C. N. O. Doct. E. von Rosenstein samt till Ordinarie Ledamöter: CanzlRådet, LL. DD. Profesorn i Lund, N. N. O. Doct. Matth. Norberg, CanzlRådet, N. N. O. Mag. N. M. Lannström, Histor. Profesorn härstädes, Mag. E. G. Beijer samt Ålshorn i K. Bergs Collegio P. Lagerhjelm.

Lärda Nyheter.

Uppsala:

Under förelödna Hösttermin har de Studerandes antal wid Akademien härstädes utgjort

1386, af hwilka 832, enligt tryckt Catalog, varit närwarande, samt 554 inuom 2:ne år skänwarande. Antalet af de Studerande Nationer na s Ledamöter har varit som följer:

Stockholms Nation	57
Uplands	52
Norslags	24
Fierdhundra	15
Gestrictio-Helsing	16
ÖstGötha	164
WestGötha	67
Södermanlands och Nerikes	120
Westmanlands och Dalia	73
Smålands	37
Götheborgs	41
Estmare	22
Bermelands	49
Medelpado, Jemtlands	26
Bothniska	42
Gothlands	15
Finska	12

Summa 832.

Enligt Akademiska Tabellerna woro 127 Adelsmän, 333 Prästlöner, 219 Borgareslöner, 223 Bondeslöner, 410 Civil, och Ståndspersoners löner samt 74 Militärstatens löner. Af dessa studera 253 Theologi, 248 Lagfarenyheten, 82 Läkare, Konsten, 485 Philosophi samt 318 utan wigt vitæ genus. I anseende till åldern har de Studerandes antal varit först emellan 20 och 25 år neml. 621, derneft emellan

15 och 20 är 412, emellan 25 och 30 är 222 under 15 är 58, o. s. w. Stipendiaternas antal har varit 200 neml. Regii 36, Medicæ & Theologi 21, Magnatum & Privatorum 143. Under denna termin hafwa 174 Studerande blifwit wid Ak. demien inskrifne. En Utlänning från New-York i Nordamerika forfar att studera härstädes.

Den 29 Nov. Slutades de publika Föreläsningarne, hwarefter Examina till Kongl. Conzler, Cammeral och Adregångs werken togo sin början d. 30 Nov. Hans Kongl. Höghet Kron-Prinsen täcktes d. 7 Dec. öfwerwara Conzlers Examen, samt efter des slut bewista Consistorii Academici Zestion.

Efter utskäddt Program öfwerlemnade Akadem. Rector Magnificus, Mathes. Profesorn, R. N. O. Mag. Jöns Swanberg d. 14 Dec. Rectoratet till Astron. Profesorn Mag. Joh. Fredman.

Decani för nästkommande Wårtermin äro i Theologiska Faculteten: Profesorn Doct. Em. Lundblad. I Juridiska: Profesorn Doct. L. G. Rabenius. I Medicinska Profesorn och Cammerendren Doct. C. P. Zinberg. I Philofophiska: Mathes. Profesorn och Ridd. Mag. Jöns Swanberg.

Eter twenne månaders wistande härstädes, ofreste Hans Kongl. Höghet Kron-Prinsen från Upsala d. 18 Dec, sedan Hans Kongl. Höghet dagen förut kl. 4 eft. midd. täcktes emottaga Akademistatens och Nationernas Curatorers afskedsuppwagning. Hans Kongl. Höghet har denna Termin afskred Profesorn Geijers publika samt Profesorene Wibergs, Rabenii och Driessels privata föreläsningar; ätwensom Hans Kongl. Höghet begagnat den från sin utrikes resa nyligen återkomna Magist. Atterboms undervisning i Tuska språket och Literaturen, hwarmed denne, på nådig befallning, kommer i Stockholm att fortfara. Förendämde Hrr Profesorer samt förste Archiatern, Prof. V. von Alzelius, hwilken under Hans Kongl. Höghets wistande härstädes såsom Läkare uppwaktat, hafwa wid afskedsgåndes erhållit Gulddosor. Samma nåd we,

derför Ställmästaren Malmerfeldt, under hwaret inseende Hans Kongl. Höghet begagnat Monégens härstädes.

Lund:

H. H. Biskopen och Proconzlern har i sist. Dec. smånad till Prestembetet inwigt Histor. Prof. Mag. A. O. Lindfors samt Astron. Observatorn Mag. A. F. Kuiberg.

Om Konung JOHAN III:s Graf Monument i Upsala Domkyrka.

(Insändt.)

Sedan Kon. Johan III:s Monument numera blifwit uti K. Jagelloniska Grafchoret af härvarande Domkyrka uppsatt, torde följande underrättelser om detta Konststycke icke obemärkt upptagas.

Uppmärksamheten deruppå blef först allmänt väckt genom Joh. Bernoulli, hwilken, vid dess Resa genom Danzig 1777, fann desamma uti derwarande Tyghus uppsatt, och intog uti sin Resebelkrifning 1) en berättelse derom, hwilken, af K. Veten. sk. Akademiens Secreterare, P. Wargentin öfverfatt, infördes i Stockholms Magazin för 1780, pag. 565, följ. och, såsom innehållande en nära fullständig beskrifning af Monumentet, här intages, med bifogade Noter och tilläggningar.

"Detta sköna Konststycke hade Konung Sigismund låtit förfärdiga i Italien till Grafvård öfver sin afledne Fader, Kon. Johan III i Sverige. Det var ämnadt, att skickas till Sverige, men skeppet, som skulle föra det ditöfver, fades hafwa strandat på kusten vid Preussen, hwarefter K. Sigismund skall haf-

1) Joh. Bernoulli's, *Reisen durch Brandenburg, Pommern, Preussen, Curland, Russland und Pohlen, in dem Jahren 1777 & 1778*, Leipzig, 1779, Th. 1, p. 335.

va skänkt det åt staden Danzig 2). Det blef sedan länge stående styckevis uti Kistor eller Lårar, på Stadshuset uti en bod förborgadt till des man uti detta århundrade tog fram det, sammanfatte alla stycken, och uppställde hela Monumentet uti undra våningen af Tyghuset. Den döda Konungen ligger på en Paradfång, under en Himmel, som hänger på fyra Pelare 3). Han har omkring halsen en skön Ordenskedja, och i handen en dyrbar Scepter 4). Kroppens läge är otvunget, med Benen korsvis öfver hvarandra, det öfra något uppdraget, så att ett stort öppet rum är lemnadt emellan dem begge, alldeles liknande en man, som ligger och hvilar på sin Soffa. Konstnären har derigenom fått tillfälle, att visa sin skicklighet: Dock tyckes mig, att ett utsträckt läge, efter Göthiska sättet varit tjenligare 5). Vare dermed huru det vill, kan jag ej neka, att ju Konstnären förträffligen väl utfört den ställning han valt. Mig behagade också ganska mycket de fyra små Genjer, af hvilka två stå framföre och två bakom Konungen 6), samt en förjande Qvinnobild äfven bakom Konungen. Desutom uppstiga trappvis, på hvardera sidan om Thronen, tre stora Statuer.

- 1) En annan berättelse förmåler, att K. Sigismund, som under tiden blifvit dethroniserad i Sverige, förgätit, eller för tidens ställning ej kunnat, låta föra Monumentet dit, hvaran det kom att i Danzig qvarståna och glömmas.
- 2) Colonner af sammanfatta Ordningen.
- 3) Sceptern befinnes nu vara afbruten, och Ordenskedjan mycket skadad. Om detta skett vid flytningen ifrån Danzig, eller sedermera, är obekant.
- 4) Ut i detta omdöme torde ej många med Hr Bernoulli instämma.
- 5) De tvenne frammanföre, hålla ovala sköldar, och stå på hvar sin sida om Riksvapnet: de tvänne bakom, omgifva den förjande Qvinnobilden. Den ena håller Hjelmén, den andra Vapenhandskarne. Öfvanför dessa sistnämnda Bilder, eller emellan dem och Thronhimmelen, sitter en svart marmortafel, som innehåller Konungens elogium på latinska språket.

Fyra af dessa föreställa Friden, Rättrådigheten samt Konungarne David och Salomo 7). De två öfversta på hvardera sidan äro kvinnliga, sittande, och skola utan tvifvel föreställa visfa dygder 8). Alla dessa statuer äro vackert draperade, men uttrycka ej väl den Character, som hvardera bör föreställa. Mig förekom Arbetet vara af den berömda Toskanske Konstnären Donattellis hand. Ansedt uti sitt hela är detta stora Monument verkligen mycket ädelt, och så mycket vackrare, som det är af hvit rödådrig Marmor 9) utom de 4 Pelarne som är af röd marmor med hvita ådror."

Sedan tillvarelsen af detta Monument, på sådant sätt, blifvit bekant i Sverige, hemställdes RiksRåderne Grefvarne Gyllenstjerna och Bjelke, samt Öfver-Intendenten Baron Adelcrantz, uti ett af dem, i anledning af föregången besiktning, år 1783, till Högstsal. K. Gustaf III ingifvet förslag, till åtskilliga reparationer i Upsala Domkyrka, att desamma måtte från Danzig requireras, och till nämnda Domkyrka, der K. Johan III med des 2:ne Gemåler ligga begrafne, aflemnas. Detta verkställdes äfven, efter träffad öfverenskommelse med Vederbörande,

- 7) Sinnbilder af Gudsfruktan och Visheten.
- 8) De föreställa, enligt en annan underrättelse Svea och Götha personifierade.
- 9) Med undantag af Rättrådighets bild, samt af sjelfva Hvilsoffan och ThronHimmelen, hvilka äro af Träd. Att den förstnämde, lika som de öfriga Bilderna, från början varit förfärdigad af marmor, synes säkert, och är det äfven sannolikt, hvad de sednare delarne af Monumentet angår. Redan i Danzig var dock det felände på nämnda sätt erfatt, och är bristen nu, så vida sike kunnat, afhjelpat genom passande, och marmorns egen färg imiterande målning. -- Författaren har glömt att anmärka tvenne till Monumentet hörande, en basrelief i marmor väl arbetade stycken, som föreställa Belägringar, och hafva deras platser, det ena på framsidan af sjelfva Hvilsoffan, och det andra på taket af Thronhimmelen. Colonnernas Soclar prydas äfven af vackra basrelief-arbeten i hvit marmor.

år 1785 *). Men mellankommande omständigheter hindrade Monumentets uppställning. Sådant skedde äntligen, enligt Domkyrkorådets beslut, åren 1817 och 1818, sedan K. Jagelloniska Grafchoret, der Monumentet, midtemot Drottning Catharina Jagellonias, anlägs hafva dess bästa plats, förut blifvit på Domkyrkans bekostnad repareradt, och försedt med planstensgolf och jerngaller, i stället för det förra vanprydande Tegelgolfvet och Tegelmuren med trädportar. Anmärkas bör sluteligen, att de Regalier af förgylt Koppar, som tillhört detta Monument, och på ett särskildt bord bredvid detsamma, i Danzig varit upplagde, samt det hit till Upsala årföljt, till följe af K. Gustaf III:s i listtiden yttrade vilja, år 1797 blefvo på Konglig befallning till Wästerås Domkyrka aflemnade, för att pryda Kon. Eric XIV:s dertfädes upprättade Monument.

Den prunkande Inscriptionen, såsom icke tillföre tryckt, torde förtjena att till slut bifogas.

D. O. M.

Divo Johanni III Suecorum, Gothorum ac Vandalorum Regi potentissimo: alternantis fortunæ vicissitudine in primis exercito: utriusque fortis victori: omnibus corporis, animi, industriæ ornamentis cumulate instructo: prudentiæ, justitiæ, clementiæ, munificentæ, solertissimi ingenii, perspicaciæ ac plurimarum lingvarum peritiæ laude ornatisimo. Qui, cum, testamento Patris sui Regis Gustavi, Finlandiæ Dux factus esset, ab Erico fratre, rerum potito, per vim loco motus, dignitateque per summam indignitatem spoliatus, in carcerem compingi-

*) *Elers*, (*Vitterh. Hist. och Antiquit. Acad. Handlingar* 5 Del. p. 312) uppgifver, att Monumentet redan 1782 fördes ifrån Danzig till Stockholm. Detta kan vara likgiltigt: men att det ej anlände till Upsala förrän 1785, är säkert.

tur. Inde vero merito liberatus, opportune, suffragantibus popularium studiis, ad Regni solium evectus, se ac nobilitatem, in quam a fratre, indicta causâ, crudelissime defævitum fuerat, capto Tyranno, ac supplicio, more majorum, de immanis laniæ auctoribus sumpto, in libertatem non minus iuste quam fortiter restituit. Bellum cum Danis internecinum, terra marique septennio gestum, facta pace diremit. Moscoviæ Tyranno, gravissimis injuriis ac bello lacescitus, Careliam, Ingriam, Wodtschoviam, Esthoniæ, urbibus, propugnaculis, præfidiis factis munitas Provincias, suis auspiciis eripuit. Maximas hostium copias, perexigua suorum manu, collatis signis, multoties fudit fugavitque. Religionis Ceremonias, castigatis profanis ritibus, pio instituto, in meliorem formam redegit. Regna sua oppidis, arcibus, fanis, palatiis, aliisque structuris, cum ad elegantiam voluptatemque spectantibus, tum ad publicam utilitatem, exornavit. Subditos suos leni ac paterno imperio in quieti et officio continuit. Externis juxta ac suis justitiam ex æquo et bono administravit. Scelerum ut erat vindex acerrimus, sic in virtute uniuscujusque æstimanda, meritisque compensandis, justissimus ac liberalissimus. Sigismundum Filium ex Catharina Jagellonis, sacratissima et augustissima fœmina, in carcere susceptum, Poloniæ Regem inauguratam et creatum vidit. Tandem majorum suorum fortuna, multorumque præcedentium Regum gloria, longe superata, vita ac regno defungitur Stockholmiæ VIII Calend. Octobris, Anno Christi MDCCXCII Ætatis suæ anno - - - Regni vero XXV - - - Funus Filio Sigismundo, Sveciæ ac Poloniæ Rege, cum bonorum omnium lachrymis, prosequente, huic sepulchro illatum est calendis Februarii Anno MDCCXCIII, quod Parenti dilectissimo mœstissimus Filius

P. P.

B i h a n g
till
S w e n s k L i t e r a t u r - T i d n i n g .

No 3.

Februarii

1820.

Historisk-kritisk Förklaring

i anledning af den i Stockholms Posten, No 283, för d. 6 Dec. 1819, införda Recension öfver Första Grunderna af Grekiska Språkläran för Begynnare. Stockholm, 1818. 8:o.

En vis Person, troligtvis med Byxor, har, antingen af vansöre eller okynne, kommit att slicka hufvudet i en Bikupa, och derföre af de ädla Insecterne fått hela sin physionymi sönderstucken. Dylika sårnader svida, som man vet, obeskrifligt, och ingen må således undra på, att mannen icke kunde sofva. Förbryllad af sveda och sömnlöshet, rusade han upp, och för att hafva något att slicka harmen på, hoppnade han några dödfödda infällen öfver den lilla Grekiska Språklära för Begynnare, den jag förledet är utgifvit, och desä sammanfattade, skaffade han, under Rubriken *Litteratur*, en plats i StockholmsPosten — en åtgård, för hvilken detta Dagblads Redacteur, i fall denne verkligen hade för affigt att, med sitt blad, endast fatta rigtiga anmärkningar i omlopp, icke blir honom mycken tack skyldig. —

Att författa en ordentlig, hela verket omfattande granskning — om vi också, *per bonam consequentiam*, icke antaga att han, i allmänhet, af en sådan vore capabel — det var nu, af flere skäl, på intet sätt hans mening. Det hade kanske då kommit att brista honom skenskäl till otidigheter mot mig, och dem kunde han icke undvara. Men, som det nu hade ändt, tillfölje af våra Stockholmska Tryckeri-ARBETARENS ovana vid att uppfatta Grekiska, och bristande

öfning i correcturen, att, ty värr! ett ganfka betydligt antal Tryckfel insmugit sig i ConjugationsSchemat, som desutom icke är ordnad på det i äldre Grammatikor vanliga sätt, så slog han ned öfver detta Schema, i hopp att här snart och lätt kunna skjuta victoria. Min Hr Rec. bör dock betänka, att det endast var Carl XII gifvit, att eröfra Fästningar med en tagelpiska.

Rec. gör ofs, till en början, förtroende af "att han knapt ville tro sina ögon, då han, sid. 69, läste ett Futurum Imperativi: *Τίσε*" &c. Han hade aldrig förr sett något sådant, och derföre slöt han, att det icke kunde vara rätt, glömlk af den gamla regeln: att mycket är till, som Maths icke tror på. Han betygar också, med hela sömnyrslans driftighet, att ingen Grekisk Grammatica, icke en gång Doct. Blochs, den Förf. säger sig hafva följt, "har någon sin antagit ett Futurum för Imperativus". Min Hr Recensent! blott ej er lärdom kommer på skam. Det är fara värdt, i fall någon står upp för Eder, en liten bok, förlagd af J. H. Schobathe och tryckt hos J. G. Schultz i Köpenhamn 1807, under titel: *Kortfattat Veiledning i det Græske Sprogs Grammatik ved Dr Sören Nic. Joh. Bloch, Rector ved Nykjøbings lærde Skole*; antagen till allmänt bruk vid de lærde Solorna i Danmark, och, som den förtjenar, högt beröm i danska och tyfka Litteratur-Tidningar. I denna Bok befinner sig, vid sid. 46, en Tabell, märkt med Bokstafven A, innehållande den activa Conjugationen af Verbum *τιω*, och der i 4:de Columnen, under Imperativus, läses Futurum:

Τίθε, αἴρω
Τίθετον, αἴρωτον
Τίθετε, αἴρωσαν ell. *αἴρωσαν*

Hvilken förtret! — Behagar Rec. vidare att åkåda få väl nämde, som nästföljande Tabeil B, hos Dr Bloch, skall han visserligen derefter finna sin nåsa betydigen förlängd, ty der läses, likfå väl, som i min Språklära, Futurum Coniunctivi, både i Activum och Passivum. Vill han sedan rådfåga sig med någon god vän, som åger en smula SpråkPhilosophie i hufvudet, skall han tvifvelsutän få lära, att då Futurum är ett primitift Tempus, och i synnerhet radicalt i Grekiskan, kan det omöjligen felas i ett så bestämdt Modus, som Coniunctivus. Det har också vist aldrig varit äldre Grammatikers mening, att det skulle bresta, fastän de icke utfatt det, emedan dess form är den samma, som Aoristi. Detta torde dock icke så genast bli tydligt för Rec. Åtminstone bevisar hans gjorda försök att visa sig lård, att han först behöfver komma till fullvaken fans. Han tackes ytterligare sig: "Märkvärdigt är äfven det sätt, hvarpå detta nya Futur. Conj. bildas. Ty af *τιθησμαι* borde väl Coniunct. om den funnes, vara *τιθησμαι*, men den heter hos Hr H. *τιθησμαι*." Kan någon svarfva ihop sådant sladder utan i nattmössan? — *Τιθησμαι*, är Futur. Indicat. Pass. af den förlängda Formen *τιθηω*, hvilken således omöjligen kan vara grund för Formen af Futur. Coniunct. för *τιθηω*, så mycket mindre, som ett Futurum i det ena Modus aldrig af någon, hvilken vetat hvad Grammatik är, antagits till bestämningsgrund för Futuriformen i ett annat Modus, utan förhållandet är, att, genom inskjutandet af bokstafven *σ*, bildas Futurum, i hvilket Modus som helst, af Præsens formen i samma Modus. Således, då Præsens Coniunctivi heter *τιθησμαι*, måste nödvändigt äfven Futurum heta *τιθησμαι*. Och så heter det ej allenast hos mig, utan äfven hos Dr Bloch.

Att åter uteflutandet af Perfect. Indic. & Coniunct. Passivi, måste skrivas på Sättarens räkning, — hvilken öfverhoppat

det, utan att det observerades af Correctorn; emedan Aoristen slöt och Plusquamperfectet började en ny sida — men icke att det rimligen kan påbörjas mig, att jag skulle hafva trott, det Indicat. och Coniunct. Passivi sakna Perfectum, — det blir ganska tydligt, af den lilla Taflan öfver Temporum danande, sid. 56, och suppleras derifrån ganska lätt, af den uppmärksamme Läraren, som skulle vilja begagna min bok för undervisningen. Likafå vet denne ganska lätt att stryka bort det origtiga *τιθησμαι* i Aorist. Passiv. Imperat. inseende klart, deraf, att en 1:a Perf. Dual. i intet annat Tempus Imperativi anföres, att det, genom ovärdighet vid tryckningen, inskjutits från motsäende form. Det är visserligen ganska förargligt och ledsamt, att dylika fel, utan en stackars Auctors förvällande, komma att vidlåda hans arbeten. Men just därför tillräknas de honom också aldrig af någon annan än den, som gerna vill ha anledning att småda, och i sin nöd icke vet något annat att ta till.

Att vidare formen på *οινη*, i Præs. och Imperf. Optat. Act. äfven åger rum vid andra än Verba Contracta, derom kan Rec. vinna underrättelse i Dr Blochs större Grammatik (tr. i Köpenhamn, år 1803) sid. 107. Att denna form förekommer sällan, har jag anmärkt. Men då den dock förekommer, lærer det icke vara ett fel af mig, att jag egnat tvänne råder deråt, att göra den för mine Läsare bekant.

Att *τιθησθην* och *τιθησθη* äro Imperfecter och inga Aorister, det visar Formerna lika så omotfägligt, som den gör det påtagligt, att *τιθησθησθην* — af Aorist. Indicat. Act. *τιθησθη* — är den rätta Aorist. Passivi. Men nu har den besynnerliga omständighet inträffat, att intet regelrätt Verbum finnes, som ej har äfven ett Imperfect eller som det i gamla Grammatikor heter, en Aorist på *θη* eller *σθη*, skundom äfven med båda ändelserna. Vidare att desse Aorister på *θη* eller *σθη*, ensamt tillägnat sig den Passiva betydelsen, derifrån utefångande den rätta Aorist. Pas-

sivi, som fått i stället en reciprok betydelse. Annat har jag icke sagt, och aldrig har jag påstått, att *ετιδην* icke lika väl har passiv betydelse, som *ετιην*. Med anledning häraf, gjordes — som kan ses af Dr Dahls Grammatik — den hufvudakligaste invändningen mot antagligheten af det Hemsfærhuysiska ConjugationsSystemet, att Nybörjaren förleddes att gifva passiv betydelse åt en Form (*ετισημην*) som sällan eller aldrig hade någon annan än en reciprok, hvaremot han icke fick lära den öfverallt förekommande Formen (*ετιην* eller *ετιδην*), som antagit den passiva. I anledning häraf, beslöt jag, på inrådan af en ganska grundlig Språkkännare, att, under namn af passiv — till följe af betydelsen — upptaga detta ursprungliga, men som Aorist brukade, Imperfectum, med dertill äfven hörande Futurum. Dock, att i Schemat upptaga både *ετιην* och *ετιδην*, anslåg jag så mycket mera öfverflödigt, då jag ändå särskildt skulle anmärka båda dessa former och ändelsesförändringen, efter Person och Numerus var gifven för dem båda, så snart den för den ena var känd. Jag valde därför *ετιην* till Schematisk, emedan den hade sin tillhörande Futuriform *ετισημει*. Och öfver detta förfarande, har ofvannämde Språkkännare (Prof:essor Rask) yttrat sig: "På detta sätt blifva nästan alla rena Verba och många andra reguliera, utan alla föråldrade Former. Och det har äfven den förman, att det tyckes hålla medelvägen, på något sätt, emellan den gamla och nya methoden". — Detta utlåtande torde, för hvar och en, som kan fatta saken, och hvarom fråga är, vara af vida mera betydelse, än allt hvad Rec. häröfver behagar yttra, tydligen dock, utan att redigt veta hvad han vill säga, ehuru han, för att så mycket mera imponera, uttöfferat sitt bak- och fram-tal med tvenne grekiska Glofor, såsom exempel. Med dessa tvenne ville han visa, att det förlängda Imperfectet, eller, af mig så kallade, passiva Aoristen, också har reciprok bemärkelse. Det ena af dessa exempel är *σταλημι*, i sig sjelft ett Imperfect.

Infinit. af Dialectformen *σταλημι*, som gått förlorad, och därför upptages under *σελλω*. Det betyder således att *vara skickad*, att *sändas*, och därför ligger den reciproka betydelsen af den anförda Formen redan ungefär i betydelsen af sjelfva verbet. Hvad åter *απελλαγην* angår, Passiv. Aor. af *απελλατω*, jag *befriar*, *afslägsnar*, så hör det till saken, att äfven hela verbet, i alla både activa och passiva Former, underkastad användes i Neutral-mening, och denna anförda enskildta Form gör således intet undantag.

Efter att med denna grundlighet hafva utlätit sig om, icke hela min Conjugations-Theori, utan blott om det ena Schemat för Verberna in *ω*, går han öfver till Dialect-Läran, liksom min Bok icke innehöll något annat än ett ConjugationsSchema och några underrättelser om Dialecterna *). då den visserligen skulle vara en besynnerlig Grammatik. Recens. börjar med den anmärkningen, att hvad jag om Dialecterna anför, väl är riktigt, men ofullständigt, dock utan att angifva, hvilken högre grad af fullständighet öfver detta ämne, han fordrar af en Grammatik för Begynnare. I stället är han så mycket qvickare öfver de anförda Dialect-Exemplen. Jag medger att jag hade orätt, att, genom anförande af få korta exempel, helt hämtade från Poeterna, tro mig kunna göra Dialectförhållandena åskådliga; men giltigheten af de anförda Exempeln torde dock, tills vidare, bestå. Det var väl icke nödigt att, i Exemplet upprepa de egenheter hos hvarje Dialect, som redan blifvit anförda i Regeln, utan blott att antyda andan af hvarje munart. Det torde också bli svårt för Rec att angifva i hvilken annan munart, än den joniska, det från

*) Jo det är sant, äfven i början anmärker han, att orden hos mig: "dock gifvas här några undantag af ord, dem bruket bestämt att vara Feminina, t. ex. *ἡ μήτηρ*, moder", äro löjliga. Rec. är att gratulera, som så lätt finner anledning till löje i denna mödosamma världen. —

Anakreon likade Exemplet är affattadt. Hvad attiska Dialecten åter angår, så är det juft dennes karakter, att hålla medelvägen mellan Jonismen och Dorismen, så att den, i vissa ord, har former ur den förra, i vissa åter ur den sednare. Så t. ex. skrifver Platon: *ουσιαν, σοφιαν, αμαθιαν, δειλιαν, ανδριαν* m. fl. allt Accusativer, hvilka, enligt Jonismen, skulle lyktas på *ην*. Vidare träffar man hos Euripides *Εκαβαν, Κασσανδραν, ja, Έλληνας* och *Έλληνας*, i Genit. och Sophokles har öfver allt *αδουενης, Αθανα* o. s. v. Men Platon, Euripides och Sophokles skrefvo väl icke Attiska. Det lemnas således derhån, hvilken mest lekt blindbock, antingen jag med Dialecterna eller Rec. med de grekiska Poeterna, då han förklarar att Doriskan blifvit den uteslutande munarten för det lyriska Skaldeflaget. Hittills har man, alla Elegikerne undantagne, trott åtminstone att Sappho, Simonides, Bachylides, Alkaios, Ibykos m. fl. voro Lyriske Skalder, och deras Språk är Æoliskt eller Joniskt. Äfven bland de, under Anakreons namn, bevarade Qvåden, finnes ett Exempel, att en lyrisk Skald skämtat öfver det breda i den Doriska munarten.

Bland den stora mängd exempel, som jag, i min Språklära, nödgats anföra, har Rec. anført fyra, hvilka han funnit icke vara precist gifna. Han har dock icke kunnat utvisa, att de i den del, som skulle egentligen tjena till bevisande exempel, äro origtiga, och för öfrigt, är det kanske icke alltid så lätt, att gifva åt dessa, ur sitt sammanhang ryckta satser, deras precisa tolkning. I alla fall skola vi se hura det förhåller sig med Rec. gravamina. — *Αδικει*, betyder egentligen: *han anses hafva afsvikit från det rätta*, och således blir tolkningen: *han är sakfärd*, eller *han sakfärdes* lika lätt försvärlig, som den: *han är brottslig*. — Att infinitivet ofta nyttjas i bemärkelse af Imperativ, är ganska vilst, och således var det väl egentligen sammanhanget som skulle bestämma, om *μη ερωτην*, här borde tagas i den ena eller andra meningen, hvilken här var likgiltig, emedan det åsyftade exemplet ej låg i dessa tvenne ord, utan i *εισε*. Att

jag ganska väl vet att tvenne Genitiver varligen uttryckas med *Δα*; det synes af flere ställen i min Bok, och utan att veta det, kunde väl icke jag haft intresse att skrifva en sådan. Denna mening ligger äfven i min tolkning af *Δαρειου διδουτος*, hvilka ord jag på detta fått uttryckt, emedan det hörde till affigten att dermed styrka regeln, att Activet ofta icke blott uttrycker sjelfva handlingen, utan äfven uppfåtet att handla. Då nu detta skulle verkställas, med bibehållande af Participial-formen af verbet, kunde det ej ske, utan tillsattsen af *ατ* i Svenska. Ty construction: Då Dareios tillbudande, sade Parmenion, blir omöjlig i Svenska. — Att *λοιδορεω*, i Activ, betyder småda, nekas icke, men *λοιδορομαι*, i Passiv har verkligen betydelsen af tråta, disputera. Så t. e. säger Theophrastos, på ett ställe, *διαλεγω μενων και λοιδορουμενων προς αυτους*, och nyttjar det således som apposition till ett ord, som betyder Samtala. Dessutom derivera gamla Etymologer ordet af *λαον δεραν*: dråpande folk — och, i ordom, dråper man ingen med otidigheter — det synes deraf att jag är i full vigueur efter genomläsningen af Recensionen i StockholmsPosten — utan med anförande af skäl och bevis — och man får se, hvad dessa rader verka på Recensenten.

Slutligen, efter han gifvit mig råd, så vill jag äfven gifva honom ett. — Då det är ändamålet med all Recension, att lemna ett fullständigt begrepp om en Boks innehåll och beskaffenhet, så bör han icke företaga sig att Recensera, innan han fatt sig i stånd att öfverse det hela, att utmärka, hvad som i Boken är det egna och karakteristiska — hvilket naturligtvis ej är Tryckfelen — o. s. v. Men förnämligast bör man akta sig att fälla dom öfver ett sådant verk, som sjelf angifver sig att vara ett sammandrag af andras arbeten, innan man först eftersett om dessa angifna, alla, riktigt blifvit beagnade. Ty är man, som nu min Recensent, en gång besunnen med att hafva uraktlätit detta, så, i fall han en annan gång vill yttra sig, löper han fara att mötas med de orden: *τις αν σοι τι λεγουση πιστευσεις*. — Stockh. d. 8 Dec. 1819. L. Hammarströmd.

Bihang

III

Svensk Litteratur, Tidning.

N:o 4.

Mars

1820.

Prisämnen, Prisutdelning.

Stockholm:

D. 20 silt. Dec. Svenska Akademiens Högtidsdag var förmidd. Subsistens i Slotts-Capellet, då R. Hofpredikanten, utn. Kyrkoh. i Carlshamn Mag. C. L. Wählin höll ett Tal från altaret. Est. midd. hade Akademien, i H. K. H. KronPrinsens höga öfvervaro, offentlig sammankomst, som öppnades af des n. w. Direkte, ConzilsRådet A. E. af Kullberg. I Bältaligheten hade öfver de utsatte Prisämnen 7 lästingskrifter inkommit, men är ingendera hade Akademien kunnat tillägga någon belöning. I Statdefkonsten hade 10 Lästingskrifter inkommit, bland hvilka Akademien tilldömte stora Priser åt Kaldestocket Mins Drömmar, af Lieutenanten A. Vindeberg, samt andra Guldpennningen åt Sinnesstyrkan, af Lagmannen C. von Becker. Lundbladsta priset för 1819 har Akademien tillagt Rgl. Secreteraren P. A. Granberg. — Akademien utsätter samma Lästingsämnen som förledit är. (se Bih. 1818. N:o 12). Priset är en Guld-Medals af 26 Ducater, och böra Lästingskrifterna inom d. 8 Oct. 1820 till Akademiens Secreterare inlemnas. Slutligen utdelades den Skådepenning Akademien lätit prägla öfver Amiralen Jacob Wagne, hvars minne, författadt af Professorn Doct. F. M. Franzén, uppläst.

D. 3 Jan. ombettes Öfverande i R. Witterhers. Historie, och Antiquitets. Akademien, då JustitiärRådet m. m. S. N. Blom huf Präs-

dent och förste Exped. Secreteraren Frsh. Jac. Adlerbergh Vice Präsident för förra hälften af innevarande år.

D. 24 Jan. firade R. Akademien för de fria Konsterna sin ärliga Högtidsdag med en allmän sammankomst, som H. K. H. KronPrinsen räddes bewista och derwid med egen hand utdela de Stipendier och Prismedaljer, hwilka detta år blifwit Akademiens Elever tillagde.

D. 28 Jan. var Kongl. LandtBruffs. Akademiens ärliga Högtidsdag, som firades med en offentlig sammankomst, hwilken H. K. H. KronPrinsen, i egenkap af Akademiens Präses räddes öfverwara, och hwarwid den wankliga årsberättelsen om Akademiens arbeten och årgårder under förledna året af des Ledamot, Professorn Mag. O. Carlting upplästes.

Götheborg:

Kongl. Vetenskaps och Witterhers Samhället härskades firade d. 24 Jan. sin Högtidsdag, då Öfverfältmästaren och Ridd. L. Hollberg, öfverlemnade Präsidium till Majoren och Ridd. Gust. Hjerta. Öfver det Antiquariska Prisämnet (se Bih. N:o 2, 1817) hade ingen Skrift inkommit; men på frågan om Menneiskostlagets odling hade 3:ne Swar inkommit, hwilka, ehuru förhånande uppmärksamer, likwäl icke ägde den fulländning, att de kunde belönas, hwarfdre Samhället utsätter denna Prisfråga å nyo, mot en förhöjd belöning af 18 Ducater. I Statdefkonsten hade ett stycke inkommit, hwilket icke kunnat belönas. Någon öfversättning af

Ciceros Acad. Quæst. L. I. hade icke infommit, hvarföre detta ämne å nyo till råflan framställes, äfwensom följande nya Prisämne: Bestämmes det sått, att i Ungdomens undervisning framställa Nordens fabellära och fordna Skaldekonst, hwilket wärdar folklynnets rättighet till sjelfständighet i Konst, utan att tråda för nära den Clasiska ålderdomens anspråk på efterbildning. Veldning å 12 Ducater. Läsningskriterierna böra inom Decob. månads slut till Skolskapers Secretare, Biskopen L. N. O. Doct. E. F. af Wingård insändas.

III:de Delen af Samhällets Nya Handlingar 8:0 med 8 illuminerade Tabeller har nyligen af trycket utkommit. Den innehåller 2:ne Natural-Historiska Afhandlingar af C. P. Thunberg, samt 1:sta afdeln. af en Beskrifning öfwer Bohuslänska Fiskarne af L. Høllberg.

Lärda Nyheter.

Upsala:

Kongl. Maj:it har, uppå underdånig ansöknings, under d. 12 Jan. i nåder bewilljat förke Archiatern, N. N. O. Doct. Pehr von Uzelius afsted ifrån Medicinæ Theor. & Pract. Professionen härstädes, med ånsjukande af Emeriti lön; hwarjemte Kongl. Maj:it. under betygande af Dets Mådiga wölbefrag öfwer de af Archiatern von Uzelius under sin mångåriga tjenstetid ådagalagde förtjenster, i nåder welat förunnas honom tillstånd, att enligt sin derom gjorda anhållan, till widare fortfara med den honom i nåder uppdragna befattning, att såsom Præfectus Nosocomii äga wård öfwer det wid Akademien inrättade Sjukhus, samt att der gifwa Clinisk undervisning, äfwensom att, hädanefter som hitills, deltaga i Consistorii Academiæ och Medicinæ Facultetens göromål.

H. K. H. KronPrinsen, Akademien Cangelier har under d. 1. Febr. nädigst utnämnt och förordnat till Jurispr. Decon. & Commere. Adjunct: E. O. Adjuncten wid Lunds Akademi, Juris Cand. Mag. Hans Sam. Collin, samt till Marches. Adjunct: Phys. Theor. Docens här-

städes, Mag. Pehr Schönberg, hwilken med första återwäntas från sin utländska resa.

Akademiens Cangelier H. K. H. KronPrinsen har nädigst förordnat Chem. Laboratoru Mag. L. P. Wilmstedt att förestå Chemiæ Professionen, under Prof. och Ridd. Mag. Johan Uzelius tjenstledighet, äfwensom Theol. Adjuncten och Licentiaten Mag. E. Bergström att till den 1 Maj bestrida de till Primar. Theol. Professionen hörande föreläsningar, under Dom. Prof. sen, L. N. O. Doct. Joh. Winboms tjenstledighet. Likaledes har Astron. Docens Mag. J. Bergman erhållit förordnande, att förestå de offentliga Föreläsningarne i Astronomien, under Astronom. Prof. Mag. J. Wredmans Rectorat.

I anseende till ett erhållet Historisk uppdrag, har Histor. Prof. Mag. E. G. Geijer erhållit ledighet från offentliga föreläsningar under Febr. månad.

Akademiens Natural-Historiska Museum har åter blifwit rikadt med en samling Foglar, några Mammalia, samt åtskilliga Naturalier ifrån Brasilien. Detta är den 4:de donation, hwarmed Upsala Akademi blifwit ihogkommen af GeneralConsuln och Ridd. L. Westin i Rio Janeiro.

Lund:

Kongl. Maj:it har i nåder utnämnt Histor. Prof. Mag. N. O. Lindfors att tillika wara Kyrkoherde i Oxie och Wieres hogs Pastorat.

Kongl. Maj:it har under d. 19 Jan. uppå underdånig anhållan, i nåder bewilljat Cangelier Rådet L. N. O. Doct. Matth. Norberg afsted ifrån Lingu. Oriental. Professionen wid härwarande Akademi. — Cangelier Rådet Norberg erhåll, såsom E. O. Theol. Adjunct wid Upsala Akademi, denna genom Prof. Wjdenståhl's ödd ledighlefnas Löroffol 1780, och tillträdde densamma efter återkomsten från sina utländska resor, i Mars 1782.

Decon. Adjuncten Mag. Ewen Nilsson, bekant såsom förtärrare af Ornithologia Svecica, ännar af trycket utgifwa en Scandina-

wist Fauna, som kommer att innefatta alla de Djurarter, hvilka hittills blifwit funna i Sverige och Norrige eller i Hafsuet wid dessa rikens stränder. Första delen, som innehåller alla Scandinaviens Vaggande Djur, och som dertföre för sig utgör ett helt, kommer först att utgifwa. Författaren har redan omkring 8 års tid samlat materialier till detta arbete och så som Zoolog besökt de flesta Provinser af den Hålfö, hwars Fauna han kritiskt.

E. O. Adjuncten, Professor J. G. Eljögren wistas, med publikt understödd, wid Universitetet i Köpenhamn, för att begagna derwarande Biblioteker och Isländska Manuscriptes samlingar.

Lindöping:

Härwarande Gymnasti Bibliotek har erhållit en betydlig tillökning, genom framl. Erkebiskopen och ProCanzlern m. m. Doct. J. A. Lindbloms ansefliga Bibelsamling, hvilken, jämte dess efterlemnade Manuscripter, genom Stadsbursens försorg icke länge sedan kommit Biblioteket tillhanda. — Kongl. Maj:et har i betraktande af de wiktiga tillökningar Lindöpings Gymnasti Bibliotek de senare åren wunnit, uppå Uppfostrings-Commitéens underdåniga hemställan, under d. 30 Apr. 1819 i nåder tilllagt Gymnasti Bibliotekarien härstädes (som hittills af Piperska Donationsfonden uppburit såsom lön 78 Rik D:ko årligen) på Interims Lönestaten 30 Tunnor Spannmål.

Skara:

Eloqu. & Poëti. Lectorn och Prosten Mag. Jon. Kjellander öfverlemnade d. 9 Dec. efter hållet tal: de arte Linguae vertendi, Gymnasti Rectoratet till P. f. Horn och Mathes. Lectorn Waa. J. Kullberg.

Dom-Prosten i Upsala L. N. O. Doct. J. Winbohm har till Biskopen och Consistorium härstädes öfversändt 20 Rik D:ko, att wid Comen anniversarium tilldelas en riklig och behöfwande Studerande i öfwersta Classen af härwarande Gymnasium. Till minne deraf att Hr Dom-Prosten wid detta Lärarverk erhållit

sin sörsta bildning, har Hr Dom-Prosten bifogat det löfte, att i sin lifstid ärligen till samma ändamål öfversända en lika summa.

Carlstad:

Den 10 sista Dec. slutades Høstterminen wid härwarande TrivialSchola och Gymnasium, då Prim. Theol. Lectorn Doct. W. Euren öfverlemnade Gymnasti Rectoratet till Histor. Lectorn och Ridd. af R. W. O. Mag. Hr. Fryrell. Studerande Ungdomens antal har under sista termin varit i Gymnasium 34 samt i TrivialScholan 114, Summa 148. Wårtermin tager sin början d. 19 Febr.

Calmar:

Wid härwarande Gymnasium hafwa följande Rectorater blifwit tillsatte:

Historiar. Lector: Gymnasti Adjuncten Mag. J. N. Wellin.

Græc. Lingu. Lector: Rector Scholæ Theol. Cand. Mag. L. Werén.

Philosophiæ Lector: Med. och Philos. Doctorn J. Berggren.

Christiania:

På Kongl. befohnd har en af Universitetets Lärare härstädes utgifwit följande Wårwårtdiga arbete: Untersuchungen über den Magnetismus der Erde von Christopher Hanskeen, Professor der Angewandten Mathematik an der Norwegischer Universitæt. I Theil: Die Mechanischen Erscheinungen der Magnetism. Christiania, J. Lehman & C. Grøndahl, 1819, 502 sid. 4:o m. Anhana 148 sid. och 5 Tabeller, samt Magnetischer Atlas gehörig zum Magnetismus der Erde von Chr. Hanskeen, Christiania 1819, innehållande 7 Tabeller in Folio, graverade af S. Anderson i Stockholm. Författaren har dedicerat sitt arbete till Hans Maj:tes Konung Carl XIV. Johan.

Till Recensenterne

af Poetisk Kalender för år 1820 i Svensk Lit. Tidning och i Stockholms Posten.

Så olika än mestadels desä båda Recr: vifatt sig i sina öfriga åsigter, så sammanstämna de dock gemenfamt att förkasta den i denna Kalender införda Berättelse af Hoffmann, kallad Magnetisören. Öfverf. af detta stycke kan icke dela samma öfvertygelse, och har af de skäl, som blifvit anförda, ej kunnat förändra den han alltid hyft, neml. att denna Novell är den bästa i samlingen af alla Hoffmans skrifter — en författare, som med all den affectation och det manér, från hvilket äfven Öfverf. ej vill frikalla honom, dock omöjligt kan skriva en så usel product, — som Rec. i Sv. Litt. T. i nog öfverdrifna uttryck målar den, ej heller en så medelmättig, att, enl. Rec. i Stockh. Posten — Öfverfis egna originaler vore bättre: — en åra, hvilken Öfverf. på intet sätt vågar tillerkänna sig. Sedan några år har Hoffman af de bildade bland den läsande allmänheten i sitt fädernesland nästan varit förgudad; och om än en sådan glans stundom kan vara falsk, vinner man dock aldrig ett så utmärkt bifall utan ett rikt mått af talenter.

Den förfrånade Recr:s omdöme är alltför hårdt, för att vara rättvist, och den senare tyckes i en del af sina öfriga anmärkingar röja ett alltför mycket eget tycke, för att man skulle kunna fatta fullt förtroende till hans dommar. Så finner man Goethes *Mahomets Sång* nog svårmande, fastän Goethe aldrig svårmar och fastän detta är ett fysikaliskt - vetenskapligt poem; så finner han Hedborns *Regnbäck* — kanhända det mest originella stycke i detta årets Kalender, — vara en imitation af Gfms *Bäck*, förmodligen emedan ungefär de hafva samma titel; så finner han *Besöket i Sorrent* innehålla reminiscenser ur Goethes *Tasso*, ehuru ingen rad, ingen tanke är gemensam, emedan desä båda dikter utgå från alldeles olika, till en del alldeles stridiga ideer.

Männe således Hoffmanns båda svenska Rec. fattat verkliga betydelsen af hans Novell? Bedrager jag mig ej, så har han der velat framställa makten af en dunkel, ännu föga förstådd naturkraft, det färliga och rysliga spel som dermed kan drifvas, då en man, utan sedliga grundsatser, utan religion, bemäktigat sig trollnyckeln; då man behandlar magnetismen, såsom virtuos, för att dermed anfälla ett lättfönnigt experimenterande, för att lära känna höjden af dess verknin- gar, makten af sin egen förmåga. Man beklagar sig öfver mörker och otydlighet. Ligger ej detta redan i själfva ämnet? Dessutom skall man här siona allt klart, om man vill göra sig den mödan att ånyo omläsa denna Berättelse. Endast en omständighet — Albans likhet med Majoren — är lemnad i dunklet; det står läsaren fritt, att förklara sig den såsom en blott fantasi af Majoren eller såsom ett verkligt factum. För min del tror jag, att Förf. med flit lemnat denna fråga obesvarad. Lösa sig då alla gåtor i människans och naturens högre lif? Hvarföre då begära det af dikten? Hör det också verkligen till desä väfande, att borttrycka alla Isis-slöjor och för åskådaren framställa det nakna skelettet.

Förf. af desä anmärkingar vet ganska väl, att man ej inom känslans värld kan demonstrera skönheter såsom man bevisar matematiska sanningar. Det bästa råd han kan gifva Hoffmanns båda Recr och de läsare, som dela deras åsigter, är att ånyo omläsa vår Novell, för att erhålla ett sundare omdöme om denna dikt. Han vågar försäkra, att desä ögonblick icke skola vara förlorade, liksom han själf på intet sätt ångrar, att han gjort en så djupsinlig och genialiskt framställd Berättelse bekant för svenska allmänheten. Det vore för honom ganska smickrande, men det skulle bevisa föga smak hos de läsande, om de verkligen trodde sig böra för denna Berättelse föredraga samma slags små original-Romaner i Poetisk Kalender, som man der läst de förra åren.

Öfverf. af Magnetisören.

Bihang

III

Svensk Litteratur-Tidning.

№ 5.

April

1820.

Prisämnen, Prisutdelning.

Stockholm:

Öfver de Prisämnen R. Bitterhets-Historie och Antiquitets-Akademien för 1819 års täflan uppgaf, hade blott 2:ne Skrifter neml. i Wärdeligheten samt i Inskrifts och Sinnesbildskonsten inkommit, men hvilka icke kunnat belönas. Akademien utfärdar för innewarande års täflan följande Prisämnen:

I Historien på Swenska, en afhandling i Sweriges Kungas Wetenskaps- eller Konst-Historia, ifrån Kon. Gustaf I:s antråde till Regeringen, till slutet af sjuttonde Seklet, efter Författarnes eget wäl. Priset en Guldmedaille af 26 Ducater. I Wärdeligheten, på Latin eller Fransyska: Jemförelse mellan de hafwunne sakligaste wethoder att författa Historien, med deras fördelar och brister. Priset en Guldmedaille af 26 Ducater. I Inskrifts och Sinnesbildskonsten, på Latin: Förslag till Inskrifter och Sinnesbilder öfver märkwärdiga händelser i Sweriges Historia samt öfver des Konungar, Förfatar eller enskildre Personer, som wunnit namnkunnighet och gjort sig af Fäderneslandet berömligen förtjente, efter Författarnes eget wäl. Akademien förwäntar att de, som täfla om Priset, insända förde så wäl uti Inskrifts- som Sinnesbildswägen. Priset en Guldmedaille af 12 Ducater. I Antiquiteterna, på Swenska eller Latin: Afhandling i något ämne, hörande till kännebomen af Swerige i fornaldern eller medeltiden, räknad till Kon. Gustaf I:s antråde till Regeringen, wärd sig om Regerings- Brottmåls- eller TwistemålsLagarne, Rytswä-

sendet och Underwisingss-werket, Wetenskaperna, Konsterna, Handeln och Sjöfarten, Seberna och Lefnadsättet; hwarwid äfwen i fröga komma Fäderneslandets äldre Minnesmärken och deras förklaring, efter Författarens eget wäl. Priset en Guldmedaille af 15 Ducater. I Skriftstiftelserna, förbedde med walspråk och förseglade namnsedlar, höra till Akademien wärd insända före den 20 Jan. 1821.

Kongl. Maj:tt har under d. 30 Mars i näder utnämnt och förordnat Medicinal-Rådet, Secretären i K. Landtbruks-Akad. och Patriot. Sällsk. m. m. Doct. Carl Birger Ruteström att wärd Secretere i Bitterhets-Historie och Antiquitets-Akademien samt Garde des Medailles, efter Caustik-Rådet och Ridd. Mag. J. Hollenberg.

I K. Wetenskaps-Akademien sammankomst d. 12 Apr. blef det Lindbomska Priset *) (en Guldmedall af 100 Riksd. Wico wärde) tilldelade Bruck-Patronen Aug. Arfwedson för des uppsäkt af ett nytt eldfast Alkali i några Minerallier från Urdn.

Sedan Upsala Akademi 2 gånger å rad tillfäst Byzantiska Rese-Stipendium **, har K. Wetenskaps-Akademien, i följe af framl. Envoyén D. O. von Upsa Testamente, nu i sin ordning till Byzantinsk Stipendiat utnämnt E. V. Hellström s. d. Studerande af Stockholms Nation

*) Stiftadt af Akad. framl. Redanot Bergmässaren i Wermland G. W. Lindbom.

***) 1810 tillfästes Doct. G. Wahlberg, Botan. Demonstrator, och 1814 Mag. N. Schönberg, Matbes. Adjunct.

wid Upsala Akademi och nu mera Inspektant i Kgl. Berge Collegium, hvilken i nästkommande månad antråder sin utländska resa.

I LandtBruks Akademiens sammankomst d. 7 Apr. waldes till Canzler för nästa Hallsår Hans Ere. En af Rikets Herror, Öfwerste Marskalken, m. m. Hr Grefwe Er. Ruth.

I Swenska Akademiens offentliga Sammankomst d. 5 April 109 ErkeBiskopen o. ProCanzlern Doct. E. v. Rosenstein inträdde med ett Tal öfwer sin företrädare, ErkeBiskopen, ProCanzlern, Ped. och Commend. af K. M. O. Hr Doct. J. A. Lindblom.

Värda Nyheter.

Upsala:

Uppå Hans Kongl. Höghet KronPrinsen, Akademiens Canzlers underdåniga hemställan, har Kongl. Maj:it under d. 12 Jan. i nåder förordnat ErkeBiskopen och ProCanzlern Doct. E. von Rosenstein, att i framl. ErkeBiskopen m. m. Doct. J. A. Lindbloms ställe wara Ordförande i den af Kongl. Maj:it nedsatte Committé, för utgifwandet af *Scriptores Rerum Svecicarum Medii Aevi*, hvarjemte Kongl. Maj:it nådigst förordnat, att fortsättningen af berörde Historiska werk kommer att utgifwas af Histor. Professorn Mag. E. G. Geijer med biträde af Histor. Litt. Docens Mag. J. H. Schröder.

Akadem. Canzler, Hans Kongl. Höghet KronPrinsen har nådigst förordnat Professorn och Med. Adjuncten Doct. E. Zetterström att, under vacancen, förestå Medicinæ Theor. & Pract. Professionen wid härwarande Akademi.

Akad. Canzler, H. K. H. KronPrinsen har utnäm och förordnat:

D. 16 Mars, till Docens i Theologiska Faculteten: E. O. Bibl. Amanuensen, Theol. Cand. Mag. And. Jac. Broman.

D. 27 Mars, till Ordinarie Amanuens wid Akad. Bibliotheket: E. O. Amanuensen, Histor. Litt. Docens, Mag. Joh. Henr. Schröder, efter Ord. Amanuensen Mag. Sam. Zörner, som på underdånig begäran erhållit afked.

E. O. till Extra Ord. Amanuens wid Akad. Bibliotheket: Mag. Pehr Wilh. Afzelius.

E. O. till Canzlist wid Consistorium Academicum: Juris Patr. Docens, Doct. Jac. Ew. Boëthius.

D. 15 Mars höll Upsala ErkeStiftsBibelSällskap på Consist. Academ. Consistorium sin 3:dje offentliga Sammankomst, hvilken öppnades af ErkeBiskopen och ProCanzlern Doct. E. von Rosenstein. Där wid sådana tillfällen öfliga Tal hölls af Prosten, E. M. O. Doct. J. Åström.

H. H. ErkeBiskopen och ProCanzlern har i DomCapitelts Session d. 15 Mars utnämte DomkyrkoAdjuncten Mag. Joh. Börjesen till Synfloman wid Upsala Domkyrka, efter Kyrkoherden Theol. Cand. Mag. N. J. Anjou, som instundande Maj:it månad tillträder Huesby och Skederids Pastorat i ErkeStiftet.

Westerås:

Under namn af Westersås Stiftes PsalmsboksSällskap har ett Samfund härstädes constituerat sig, hvars föremål är den af Kongl. Maj:it stadfästade Nya Psalmbokens lärtade åtkomst för Stiftets Innbojare. Till följe af sina Stadgar öppnar Sällskapet utwäg för hwarje Stiftets medlem att genom smärre bestända bidrag, med söga lånbar kofinad förskaffa sig och de sina denna andaktsbol, och aflägger sig på goda grunder all gratis udelning; men skulle allmänna deltagandet i den grad gynna Stiftelsen, att tillgångarne öfverskuta det ärliga behöfvet, så aflättes återstoden till en fond, att framdeles anskaffa stående stilar till en Psalmsboksupplaga, som kommer att till möjligast nedsatia pris hållas Stiftet tillhanda. Inga offentliga Tal eller högtidliga Sammankomster hållas, endast en årsberättelse, med summariskt utdrag af de granstade räkenskaperna, utgifwes af trycket. Ödförande för året är DomProsten Doct. J. O. Wallin.

Nekrolog.

Fritherre Samuel Gust. Hermelin.

Den 4 Mars 1820 afled i Stockholm Fritherre, S. G. Hermelin, BergsRåd, Ridd. af Kongl. Nordstj. Orden, 76 år gammal.

På Landemån hafwa i senare tider, med större uppoffringar, gagnat och hedrat Fädernes.

land och Wetterkap. På ardsen af Norrbotten och Lappland eröfrade från wilmarken Frih. Hermelin en londssträcka, i widd söga mindre än Konungariket Portugal, för att ega den åt kultur, sprida lif och rörelse öfwer detäen, gifwa sysselsättning åt tusende armar. Fullständad ligger på 32 blad bilden af Sverige, och så widt wi mera, gifwes det iater land (wål provinser i särflita riken), som kan herdinna sig att äga en Atlas, som så wål i hänseende till räkningens noggränhet som till gravurens skönhet, kan jemföras med hwad wi äga i Hermelins*).

Wi anteckna de förnämsta dragen af denne fullsynre Portors lefnadsöden.

Född 1744 d. 4 April.

Son af Hans Ere RiiksRådet Frih. Carl Hermelin, till Moor i Upland, och Hedwig Ulrica Wenzelsjerna. Sonen af den i Carl XII:s Historia bekante StatsSecreteraren Olof Hermelin, hvars sluteliga öde efter Pultawa slaget, der han blef fånge, ännu är obekant.

Studerade i Upsala Bergswetenskapen. Blef tidigt Stipendiat i K. BergsCollegium samt Bergmästare.

Gjorde i yngre år en resa till Norra America. Genomgick der Swarta flutan med stor fara för sit lif. — Om denna sin resa har han ej mera bekantgjort, än hwad han i ett Præsidii Tal i W. Acad. 1785 anfört om Landet och Landhushållningen i Norra America. Det är ännu oröfadt. Lik så de anmärkningar han till W. Societet. i Upsala inlemnar.

Afsejor i K. BergsCollegio 1774.

Berg-Råd derstädes 1781 och härmed war hans tjenstemannabefordran slutad.

*) Wår tids ädste Geograph, Ritter, (Erdfunde I. 29) nämmer bland Chartor af yppersta ordningen följande: "La Condamine und N. v. Humboldts Karten von Peru und Mexico, Kennells Atlas von Bengalen, v. Hermelins Atlas von Schweden, Camis Karten von Frankreich, Rizzi Ranonis Meisterblätter von dem Kaiserlande Campagna Felice, Peter Anichs erste Karte von Tyrol, Grens Werk über Bayern, Anman und Bohnenbergers Werk über Schwaben, de Coq über Westphalen."

Tog affsed 2 år före sin död från detta ämbete. — 1809 wåh Kröningen blef han omförd Riddare af K. Nordst. Orden.

Erhöll genom Kgl. Resol. af d. 20 Jan. 1797 tillstånd, att under 15 års tid wigifwa W. Skrifning öfwer Sverige i anseende till dess Geographiska betägenhet och Naturalhistoria. KammarCollegium fick befallning att ur LandtsmåteriContoret låta till honom utlemna specialChartor.

Men Frih. Hermelin ändjde sig ej med att i en mindre skala sammandraga dessa provinshartor. Han förenade med sig ett antal Wetterstapsåfskare, som i de flesta landskaper bereste riket, för att dels astronomiskt bestämna orternas lägen, dels anteckna alle, som hörde till dessa provinsera physiska, geologiska och naturhistoriska märkwärdigheter. Frih. Hermelin bekoftade ossa dessa refor, som då de werkställdes af män, sådana som en af Schultén, Wahlenberg och Hällström, mångsaldigt bidrogo att utwidga kannedomen om fäderneslandet.

År 1810 woro 27 Chartor färdiga. Utgifwären har öfwer kostnaden af hwarje Höfdingdmes Charta (efter meddeltal) sjelf meddelat följande beräkning:

Hammans Chartors transporterande först i fdrre, sedan i mindre skala, och sammansättning deraf till Soeknes och Hårads Chartor, något mer eller mindre	Rdlr B co 300
Observations Resor för utrönande of Latitud och Longitud, kostnaden reporterad emellan flera Län	100
W. sigtungs Resor i hwar Landsort för tilläganingar och rättelser	200
Provinshartans författande, 200 Rdlr till	150
Gravursplåt, 30 Rdlr till	40
Gravering	250

Summa Rdlr B:co 1,040.

Med afskilliga mindre omkostnader, steg hela summan för dessa 27 Chartor till 30,000 Rdlr, hwaraf 10,000 genom bokhandels influitt; 3,000 Rdlr, som Frih. Hermelin 1808 erhölet såsom lån af Manufakturfonden, blefwo enligt 1810 års Ständers beslut affskifne. Kostnaden för de trenne återstående uppgafs till 2,500 Rdlr.

Walleritb fann sig den förtjente Urafwaren af smidigheterna förordnaren att föreslå Ständerna, att Landmäteri-Contoiret skulle mot 15,000 Rdlr inköpa hela samlingen af Chartes, plåtar, Instrumenter samt ritningar. De trenne första Ständerna biföll denna motion, som framställdes af Landmäteri-Contoirets Chef, Frih. Eric af Wetterstedt och blef tillförkt af Statsll. Rottet; men Denne Ständer förwägrade dertill sitt samtycke. Under öfwerläggningarna härmed hade twenne Ledamöter af det Ständ, som hade den äran att räkna Frih. Hermelin såsom Ledamot, dåvarande öfwerste Kammarjunkarn Frih. Carl Bonde, samt öfwersten Frih. E. G. Adelswärd, partifiskt erbjudit sig att hufwa inköpa oswans nämnde samling. Derwid läro Ständerna det hero. I följe häraf organiserades en Geographisk inrättning, bestående af 200 aktier, hwardera på 100 Rdlr, af hvilka Aktier, Friherre Bonde antog 50, Frih. Adelswärd 50, Frih. Hermelin 50, och de återstående lemnades till anteckning för de medborgare, som deruti wille delaga. I följe deraf fastställdes wisa Grundreglor för den Geographiska Inrättningen, som af trycket utkom i April 1810. Ds förremål war ej allenast utgifwandet af de 3:ne ännu återstående chartor, utan äfwen, att "genom Beskrifningar, bidraga till allmän och enskilt kunskap om såderneslandet." Den förra affigten har numera gått i fullbordan, men de statistiske, geographiske beskrifningarna wäntas ännu af allmänheten, hwilken dock af enskildre medborgare har ingen rått att fordra det, hwad hon sjelf kunnat utdrä, men hwad hon, genom sina Repräsentanters beslut underlåtit.

Om Frih. Hermelins wida betydligare uppföringar till anläggningen af Gellivari nybrogge, kan läsas hans år 1804 utgifna Mineralhistoria öfwer Lappmarken, samt Hr A. Romans år 1818 utgifna Berättelse Om Norrbotten och dess Lappmarker. Wi tillägga endast att Frih. Hermelin mot slutet af sin lefnad måste ossid detsamma till sina Borgendärer.

I ett land, der man wanligen först äro förtjensten, sedan det förmlutnade stöter ej mee kan glädjas deraf, rönne Frih. Hermelin ett sällsynt

prof af Ridderkapets och Adels utnämning, — ett prof som lika mycket behrär honom sjelf, som dem, hwilka samlade hufuer derom — då detta Ständ wid 1800 års riksdag öfwer denna sin Medalj preglade en Medaille.

Wi hafwa redan nämt, att 1809 års Ständer bewilljade honom afskrifning af det Å Manufacturfonden erhållna Lån 3000 Rdlr Rico. 1818 års Ständer bewilljade honom änteligen en årlig Pension, hwilken hans fde sådernesland och Wittenstads uppeffrade förmögenhet nödgode honom emottaga.

Till Ledamot af R. Wittenstads Akademien i Stockholm kallades Frih. Hermelin redan år 1772; och war twenne gånger der Präses åren 1773 och 1785. Af R. Wittenstads Societeten i Upsala utnämndes han till Medlem år 1800, och af Landbrukets Akademien år 1813. Desutom war han Ledamot af Wittenstads Societeterna i Waston och Philadelphia samt Naturforskeres Sällskapet i Berlin.

Friherre Hermelin war gift med Demoiselle Söderling, dotter af Commers-Rådet Söderling. Honom efterlefwis twenne söner, hwar af den yngre, som upptagit Morfadrens namn, Frih. Söderling Hermelin, är ägare till Herrresätet Gripenberg i Söby Socken af Östernorrlands land; den äldre äger Rådernegotset Moor; samt en Dotter gift med Hans Exc. Riks-Säckhållaren i Norrige Grefwe J. A. Sandels.

Frih. Hermelins utgifne Verken:

- 1) Om Kopparlaggens smältande efter Röstning. Stockholm 1766.
- 2) Tal om de i Hushållningen nyttige swenske Stenorter. Stockh. 1771.
- 3) Tal om Nöringarnes förhållande i Rikets särskilde Landsorter. Stockh. 1773.
- 4) Geographiska Chartor öfwer Swerige. Afdeln. I. Norrland — II. Finland — III. Svea Rike — IV. Götta Rike. Stockh. 1797 och följ. Fol.
- 5) Födsel till en Mineralhistoria öfwer Lappmarken och Westerbott. Och 1804 m. Tab.
- 6) 8 särskilda afhandlingar insäds i R. Wett. Akad. Handl.

B i b l i o t e k

III

Svensk Literatur-Tidning.

№ 6.

Maj

1820

Anmärkingar

vid Recensionen öfver skriften: Något om reglorna för Svensk Hexameter.

Den, i Svensk Literatur Tidning, N:o 18, 19, införda Recensionen öfver en liten afhandling, om antagna regler för Svensk Hexameter, har sannat Förf:s spådom att han skulle finna mycken motsägelse; och denna motsägelse synes honom — hvilket han ock väntat sig — mer grundad på regler, hämtade från andra språk, mer på ett uppfördt systeme, riktigt i sitt sammanhang, om hufvudprincipen vore det; mer på ett ideal, än på verkliga förhållanden i vårt språk. Men, som Rec. äfven uppfyllt Förf:s önskan att se sin mening bestridas med skäl, ej med maktspråk eller invectiver — i närvarande tid, en sållsynt lycka — är Förf. honom skyldig att offentligen erkänna det, hvilket ock nu sker genom besvarande af hans anmärkingar.

Att ej trötta läsaren med en allt för lång discussion; vill Förf. här endast fästa sig vid några hufvud-punkter af hvilka det öfriga beror, och för öfrigt i största korrekthet besvara en och annan af de viktigare anmärkningarna.

Vid den af Förf. upgifna grundsats: att då uttalet i ett språk ej efter behag kan förändras, måste reglorna lämpas efter det allmänna uttalet, anför Rec. "att han heldre skulle skrifvit *riktiga* än *allmänna*;

ty uttalet är lika omvexlande hos oss, som i andra språk." Men, om ordet *riktiga* hade införts, som Rec. ville; hade ju deraf upstått en omening, och premissen hade ej passat till slutsatsen. Om uttalet i ett språk kan förändras när och hur man vill; då kunna regler göras efter hvad systema som behagas; annars ej. Men då ingen makt lär gifvas, som efter behag kan förändra en nations uttal, torde satsen få blifva riktig som den är. Med allmänna uttalet, då fråga är om vitterhet, kan ej menas pöbel-uttal eller province-dialekt, utan det uttal som är vanligt hos den hyfsade delen af nationen; och detta är ej så omvexlande som det kunde tros. Tvert om, märks det mycket väl i de hyfsade kretsarna, om någon talar med frommande accent.

Rec. bestrider Förf:s mening, att all vers bör vara metrisk. Men för att gå till grunden af ämnet, hvad betyder ordet *metrisk*? Utan tvifvel, versens egenskap att hafva en taktmässig rörelse. Och kan man tänka sig en vers utan denna egenskap? Äfven i den lyriska poesien måste hvar vers hafva en viss taktgång, ehuru flere sins emellan kunna hafva den olika. Men, säger Rec., den rimade versen hvilat på en annan grund. Skulle då den omständigheten, att lika ljud inträffa vid slutet af tvänne eller flere verser, närmst hvarandra, eller alternativt, eller efter vissa afstånd, kunna medföra befriesen från all fordran af taktmässig rörelse? Då blir ock all rimad prosa en god vers. Skillnaden mellan vers och prosa, kan liknas vid skillnaden mellan att dan-

sa och att gå utan takt. Man kan dansa på hundrade sätt; men att gå blir dock ej att dansa. Således torde Förf. lå förblifva vid sin mening, att *all vers bör vara metrisk*.

Men, huru många ljufva, harmoniska, högtljudande verser hafva icke Tasso, Metastasio, Racine, — man våpre sig emot den sistnämnde och läse honom blott! — huru många hafva icke Creutz, Gyllenborg, Oxenstjerna, Kellgren, att förtiga en eller annan ännu lefvande skald, som intagit ett så högt rum i deras tidevarf och som torde behålla det i alla — huru många sådana verser hafva de icke författat, utan annat rättesnöre än det poetiskt musikaliska örat? Hvarföre skulle då andra rättesnören fordras för Hexametern? Men, säger Rec., alla hafva ej denna fina känsla för väljud. Männe den då kan vinnas genom regler, som, utan afseende på ljud eller uttal, indela ord och stafvelser i positivt långa eller korta? Tvärtom; de som med full frihet i valet, ej kunna begagna ordens väljud, sådant som det i uttalet förekommer, skola än mindre kunna det, då de bindas af regler, som i grund af ordens grammatikaliska egenskåp, ofta förbjuda väljud och befalla missljud. Uplysom detta med några exempel: (här är ej fråga om meningens, utan om versens skönhet). Efter regeln får man ej låta en förskuten olycklig säga:

*[Köm minä] barn! oss här en tillflygt
icke förunnas.*

ty ordet *mina* får ej pyrrichiseras. Man får ej säga om en lycklig talare:

*[Att, genöm] talets kraft han allas
hjertan bevekta.*

ty ordet *genom* får ej pyrrichiseras. Man får ej skriva:

*Thilda! min] äfgud äd] är, med] örö
ä] fyller mitt hjerta.*

ty orden *Gud* och *ro* äro stamord och böra vara långa. Men, i stället för denna vers, som af Rec. aldeles förkastas, anför han tvänne, som af honom gillas:

*Thilda är Ernsts äfgud, ord hon väcker
i hjertat.*

*Bort, äfgud! O förskona Sophie! ord
du ju väcker.*
vilken senare han anser aldeles förträffelig.

Hvad den förra angår, förekommer, utom det stora missljudet *är Ernsts* med 5 consonanter i rad, som knapt kunna uttalas, den omständigheten att sjelfva meningen förändras vid upläsningen, så att man tror att *Thilda är gifven åt Ernst, af Gud*. Man säger ju: *att rättfärdighet kommer af Gud*; och detta af Gud bör ej kunna förblandas med äfgud (idolum). Hvad den senare versen beträffar, finnes i början det samma i orden *Bort af Gud*, liksom vore det *borrt från Gud*; och Förf. kan ej finna någon skönhet i *oro du ju väcker*, så infördt i hexametern. Förf. ber läsaren utan fördom jemföra den af Rec. förkastade versen, der hvart ord förekommer med sin naturliga accent efter språkets allmänna uttal, med dessa två, efter de af Rec. med fler antagna reglörna sammansatta verser; och dömma, om sådana regler böra följas.

Men, hit hör att nämna den större vigt, första stafvelsen i en versföt, har framför den andra, om också ansedd som lång. Rec. långt ifrån att bestrida denna accent, uppgifver att den redan varit nämnd i de Grekiska prosodierna, och kallad *Arsis*, hvilket hade undfallit Förf. som med sorg bekänner att han ej förstår det Grekiska språket. Men då denna märkelige vigt så afgjordt tillhör första stafvelsen i en versföt, måste ett tvåstafvigt ord, som jemt fyller den, nödvändigt låta som en troché, och ett tvåstafvigt ord, som delas mellan två versfötter, som en jamb, om ock dess första stafvelse Grammatikaliskt vore ansedd som lång. Denna skillnaden har Förf. utmärkt med | — | och — | —. Då nu en såkallad Sponde, som, på det ena sättet införd i Hexameter, är väljudande, alltid är illa ljudande på det andra, så vida *arsis* iakttages — man försöke det med hvad tvåstafvigt ord som helst — då det ej gifves ett tredje sätt att införa så kallade spondeer i Hexametern än detta trocheiska och detta jambiska — då det som

låter lika, också är lika i vers, torde vara ända till öfverflöd bevist, att ingen sponde (ord bestående af två långa och lika viktiga stafveiser), som sådan kan finnas i Svensk Hexameter.

Förgäfvets eluderas detta bevis genom Rec:s påstående, i frågan om begynnelsen: *Hvad dryck* hvarom mer framdeles — att den vikt som faller på arsis är *qualitativ* och den på anakrusis, *quantitativ*, hvaraf skulle följa att en stafvelse kunde hafva och ej hafva företrädet i vikt. Men om denna distinction hade någon verklighet, förhåller saken sig tvärtom; ty den vikt, som genom versens taktgång, faller på första stafvelsen, är nödvändigt *quantitativ*, och den som skulle upstå af ett ords grammatikaliska kvalitet lika säkert *qualitativ*.

Men, då blott detta är bevist, torde redan grunden vara stadgad för det hufvudsakliga af Förf:s mening om reglorna för Svensk Hexameter. Helt äro att trötta läsaren med lika utförliga bevis för allt det öfriga, vill han hänvisa honom till de skäl som äro anförda i den lilla afhandlingen; och endast här tillägga några strödda anmärkningar.

I de dialoguer, der A är Rec. och B är Förf., svarar B ofta helt annorlunda än Förf. hade gjort, om samtalet varit verkligt. Då frågan är om några vers, der hvar versfot jemt fylles af ett ord, säger B. *det alla skulle förena sig att finna verser sådana som dessa, goda och lättflytande.* Men Förf. har sagt: *Någon som utan att känna regeln och utan fördom läste dessa verser, torde finna dem lätta och flytande.* För öfrigt hänvises läsaren till hvad om detta ämnet är sagt i afhandlingen, pag. 10.

Vid frågan om de följande verserna:

Snart uppstår Cytherea &c och: *Blickar omkring &c.*

hade Förf. ej svarat som B, att de äro tunga, hårda, pedantiska, utan snarare önskat att så fulltoniga och betydningfulla verser ofta skulle omvexla med sådana, mer lättflytande, som de af B nyss förut anförda. Förf. har ej förklarar sig partisk för något

skaldeslag; han skattar högt det sanna sköna, ehvar det finnes, i ny eller gammal vitterhet.

Förf. tror sig hafva bevist att verser kunna vara vackra, men felaktiga mot de regler han bestridt. Om hans bevis ej kunna med verkliga skäl vederläggas, torde ock den slutsatsen vara sann, att då äro reglorna falska.

Rec. yttrar sin tillgifvenhet för regler, i följande uttryck: "Hvad är hvarje vetenskap, utan en fast medelpunkt, utan säkra grunder, utan bestämda regler för dess form?" Visserligen gifvas regler som äro oomkullstötliga, de som positivt grunda sig på förnuftet och sakens natur. Men detta gäller ej om ett systeme, uppjort eller tillämpadt efter behag. Förf. har sökt utreda orsaken till de mest kunniga och lärda anhängighet vid regler gällande i andra helst classiska språk; den ligger egentligen i vanan, ända från ungdomen inrotad, att följa dessa regler och anse dem som helgedomar. Om det behöfdes, och man ville uppjora regler för Svensk Hexameter, grundade på språkets uttal, på vällyudet, på den omväxling som fordras, att göra läsningen behaglig, på den högre eller lägre ton, den hastighet eller jämnhet som passa till tankarnas höjd eller sänkning, till häftiga eller resonerade och lugna uttryck m. m. skulle visserligen ej blifva brist på regler. Men den, som har naturligt anlag för Poesi, och öra för versification, behöfver dem icke; och andra kunna ej begagna dem. En oblidkelig anhängare af de tvingande och öfverflödiga reglorna liknar — må han ej säras af liknelsen, den skall ej blifva förolämpande — han liknar ett väl upfostradt fruntimmer från den tid då snörlifvets bruk var i sin höjd. Det skulle för ingen del vilja aflägga ett tvång som vanan förvandlat till behof; det beklagar hjerteligen ett upväxande släkte, som fritt får utbildas af naturen.

Rec. som erkänt första stafvelsens vikt i en versfot, och uppgifvit dess namn i *Grekiska prosodien*, gillar likväl att en *Hexa-*

meter börjas med ett kortt ord, som behöfver att föregås af en paus, för att fylla dess rum i versfoten. Han försvarar denna Hexameter-begynnelsen:

Hvad dryck måktar det vilda haf &c och påstår att det korta ordet *hvad*, som behöfver en paus till fyllnad, höjs genom arsis eller ictus—det blir både kortt och långt, och Gud vet hvad. Men, att återföra saken till sin enkelhet, uttalas alltid orden *hvad dryck* så sammansatta, med jambisk accent: *hvād|dry'ck*, ej med den trocheiska, som i den anförda versen gifs dem. Besynnerligt är att tillåta en paus i början af versen, der första taktslaget sker. Och huru skall denna pausen vid läsningen tillkännagifvas? den tycks förflyta obemärkt i den föregående tidens rymd, och lemnå ordet *hvad* åt sitt öde att här låta illa. Dessutom sammanstötta två stafvelser med stark accent, nemligen *dryck måktar*, som är stridande mot Hexameterns taktgång. Bättre vore den nämnda begynnelsen om en stafvelse i början tillades, såsom Men *hvad|dry'ck* kan det &c.

Förf. tror sig finna att de väsendliga skillnaderna, mellan Rec:s systeme och hans, bestå deruti att Rec. tror hvart ords grammatikaliska beskaffenhet böra afgöra dess läge i versen och dess accent; då deremot Förf. tror detta böra bero af den vigt, ordet eller stafvelsen får i allmänna uttalet; att Rec. ingår i en mängd af subdivisioner af litet mer eller mindre korrtighet för långa och långd för korrtta stafvelser, då deremot Förf. tror att då sjelfva accenten faller på den stafvelsen som bör hafva den, så att till ex. ett ord med trocheisk accent ej får den jambiska eller tvärt om, ett ord med den anapestiska ej får den dactyliska; eller tvärtom, får det öfriga bero af örat; och till örats fordringar hör, att consonanters trångsel och tomhet eller tröghet lika sorgfälligt undvikas.

Rec. bestrider Förf:s anmärkning vid verserna:

Tre skepp Notus för &c och Tröghvarf &c. Den grundar sig likväl på allmänna uttalet, som här instämmer med den af Förf.

i allmänhet bestridda regeln om stamordets vigt. Man säger *tre skepp*, *tre hvarf*. Deremot säger man *ängskepp*, *lufiskepp*, *krigsskepp*. (Förf. har förut i anseende till första stafvelsens vigt, och i enlighet med hvad ofvan är anfördt, förklaradt att han anser —|— lika med o — och|—|— lika med — o, då fråga är om ljudet; och att till en så kallad spondé som har ett trocheiskt ljud kan, så vida consonanters trångsel eller skarphet ej det hindrar, ännu läggas en stafvelse för att fylla versmättet). Men om det ej sker, behöfs visserligen ej en paus för att fylla foten, ty den andra stafvelsen är i alla fall korrtt i anseende till *anaksusis*.

Rec. fruktar att Förf. oriktigt scanderat denna vers: *Ungdomen bort. Ej bördig att|Canna|och Meo|nidens*. Men om den scanderas efter Rec:s mening *|Canna och|Meo|nidens*, faller ju trögheten och tomheten än mera märkligt på den 5:te versfoten, som fylls af stafvelserna *meo*, då likväl denne 5:te versfoten, så vida intet skäl af imitatif harmoni, m. m. det hindrar, helst af alla, bör hafva den dactyliska rörelsen.

Att Förf. med tanken fästad på den satts, han med exempel ville bevisa, oriktigt scanderat den första af två anförda latinska verser, erkänner han gerna; men den andra, den Lukaniska versen, är tillräckelig för att bevisa hvad Förf. ville säga.

Slutet följer.

Anmälan.

Tysk Språklära (efter Heinsius) och Läsobok; jemte fullständigt Ord-Register, för Begynnare har af Trycket utkommit och säljes hos de flesta Bokhandlare i Hufvudstaden och Landsorterna: För att göra anskaffenhet af denna Lärobok så lätt som möjligt för Ungdomen, säljes den till ett pris, som förmodligen är det lindrigaste, för hvilket sedan 20 år tillbaka någon skrift (Nya Psalmboken undantagen) blifvit såld, eller för knappt mer än 2 sk. 5 rst. arket. Den består af nära 20 ark, på godt papper, och säljes till 28 sk. i ex och 32 sk. häft. Skollärare, hvilka af undertecknade requirera minst 25 exemplar, samt bilägga penningarna, erhålla ännu 25 procent Rabatt.

Palmblad & C,

B i h a n g

till

Svensk Litteratur-Tidning.

N:o 7.

Juni

1820.

Stockholm:

I K. Vetenskaps Akademiens sammantråde förel. Maj månad blef Amianserol öfver Akademiens framf. Ledamot, Profesörn och Ridd. af K. W. O. Doct. Er. Acharius hållet af Kongl. Förste L. Medicus Doct. J. P. Westring.

I K. Witt. Histor. och Antiqu. Akademiens sednaste sammankomst skedde ombyte af Ordförande, då Statsrådet, Generolen m. m. Grefve U. F. Skjöldebrand blef Præsident och Cenzur-Rådet P. U. Wallmark vice Præsident för senare hälften af innevarande år.

Kongl. Maj:it har under d. 30. Maj i nåder förordnat Medicinal-Rådet och Ridd. af K. M. O. Doct. W. C. Rutström att jemte Sekreterariet i nämde Akademi tillika vara Rikshandlingarie.

Medicinska Societeten i Marseille har meddelat Diplomer af d. 23. Nov 1819 till Corresponderande Ledamöter kallat följande Svenska Läkare: neml. Præsidenten Doct. D. von Schulzenheim, förste Archiatern Doct. C. E. von Weizgel, Prof. Doct. Berzelius, Konungens förste tjenstgörande L. Medicus Doct. C. Edholm, Prof. Doct. E. Crauwensfelt i Stockholm samt förste Archiatern Doct. P. von Alzelius i Upsala.

Profesörn Doct. C. Zetterström i Upsala har blifwit kallad till Heder-ledamot af Meteorauische Gesellschaft för die gesamte Naturkunde uti Honau.

Trondhjem:

Kongl. Vetenskaps-Sällskapet härstädes har till Ledamot kallat Bruks-Patronen Wih. Hisinger.

Upsala:

Hans Kongl. Höghet Kron-Prinsen, Akad. Cenzuren har under d. 8. Maj i nåder förordnat Ord. Biblioteks-Amanuensen, Histor. Litt. Doctens Mag. Joh. Henr. Schröder att vara Præfektus Nummophylacii.

I Förslag till den, efter förste Archiatern och Ridd. Doct. P. von Alzelius lediga Medicinæ Theor. et Pract. Professionen har Consistorium Academicum d. 9. Jun. enhälligt uppfördt 1:o Prof. hörn, Med. Adjuncten Doct. Carl Zetterström. 2:o Prof. hörn Anst. Professorn Doct. H. W. Romanson. 3:o Med. Adjuncten wid Lunds Akademi Doct. J. Rabben.

Efter utgåadt Program af Gustavianiska Stipendii Inspector, Histor. Profesörn, Mag. C. G. Geijer, blef ett Svenskt Tal öfver H. M. Konung Gustaf III. d. 15. Jun. hållet af Gustavianiska Stipendiaten, E. O. Adjuncten Mag. Joseph Wallin, W. Goth.

D. 16. Jun. skedde Rectorombyte, då Rector Magnificus, Naron. Profesörn, Mag. Joh. Bredman, efter hållet Tal, innefattande: Incrementorum, quæ Astronomia ab initio hujus sæculi experientie ope cepit, memorabiliorum succincta enarratio, öfverlemnade Rectoratet till Eloqu. & Poes. Profesörn Mag. Carl Joh. Lundwall.

E. O. tillfäres Decani, i Theologiska Faculteten: E. O. Theol. Prof. hörn Doct. J. Thorsander. I Juridiska: Prof. hörn Doct. J. D. Drikel. I Medicinska: Förste Archiatern och Ridd. Doct. P. von Alzelius. I Philosophiska: Eth. & Polit. Profesörn Doct. N. F. Wiberg.

Under sist. Wårtermin har Theologiska Faculterten anställt Theol. Licentiat-Examen med Magisteri Docentes i nämnde Facultet, Gust. Nibelius, W. Kim Dalek. Promotus 1812, Theol. Candidat 1816 och And. Jac. Broman, Gothob. Promot. 1812, Theol. Cand. 1816.

Juridiska Faculterten har anställt Juris Utrique Candidat-Examen med Magister Casp. Wijkman, Rosl.

Medicinska Faculterten har anställt Med. Licentiat-Examen med Med. Candidaterne Carl Wihl. Henr. Ronander, Stockh., Slots-Prædikanter Dan. Malmberg, Gestr. Helt. samt Med. Candidat-Examen med And. Georg Frank, Gothob., Nils Lor. Rahmström, Bochn., Ol. Gothén, Wermel., Salomon Freder. Sårwe, Gothland., Pehr Er. Stagnell, Wedelp. Jeml., Ol. Håggström, Bochn., Freder. Aug. Djerberg, Stockh., Carl Joh. Hartman, Gestr. Helt.

Philosophiska Faculterten har anställt Philosoph. Candidat-Examen med C. G. Ahlberg, Upl., S. J. Silén och G. J. Wetterling, Smol., N. Lorenzon och N. W. Wennersten, Wernsk.

Inför Consistorium Academicum hafva undergått Examen till Kongl. Consiliet 6 till Måttgångs-Verken 28 samt till Kammar- och RåttensKaps-Verken 5.

Genom lagligen bewakad Testamentarisk Disposition af d. 18 Jun. 1819 har numerat afledna Enkefru Åhsborns Anna Marg. Platin sistat ett årligt Stipendium af 100 Riksd Banco, att tilldelas någon behöfwande och skicklig Studerande Yngling af Smålands Nation wid härwarande Akademi, för 3:ne år i senader och efter behöfligt öfwerwägande och wal af Kongl. Öfre BorgRåttens i Stockholm.

Till Akademiska Biblioteket härstädes har CommerceRådet J. Medling förätrat en samling Böcker samt årsfulliga Handskrifter äynnnerhet rörande Sveriges Handel och Financer. Årenledes har Majoren wid Amiralteter, Riddaren af Kongl. Swärds Orden L. G. Folkman till Akademiens Naturaliska Museum öfverlemnar å skilda Naturalier förnämligast Conchylier och Zoophyter.

Seminarii Docenten, Theol. Cand. Mag. Carl Georg Rogberg har, i C. O. Theol. Ad-

juneren, nu mera Lectorn Mag. J. Bodins ställe, blifwit antagen till Brunnspredikant wid den K. Akademien tillhöriga Sårta HållsBrunn.

Kongl. Hofpredikanten och RegimentetsPastorn wid Femlands Reg. Mag. J. Dillner har af Patronus Hans Eric. En af Rikets Herrar m. m. Hr Grefwe M. Bräbe blifwit utnämnd till Knekoherde i Östra Nyds Pastorat af ErkeStiftet.

Strengnäs:

D. 16 Maj höll Theol. Lectorn Th. Cand. Mag. J. Bodin å Gymnastii större Lärosal sitt Intrådestal: de usu, quem scientiarum alumnus præstat genuinum eruditionis Græcæ studium.

Wexid:

Dimission från härwarande Lärowerk steds de den 16:de Juni efter föregångne Examine på Gymnasium och i Scholans ossa Klöster. De studerandes antal uelorde på Gymnasium 43, af hwilka 15 afgå till Rikets Akademier och uti Scholan 178, af hwilka 13 blefwo uppflyttade på Gymnasium.

Wexörsombytte förättades d. 7 i samma månad, då Rectoratet öfverlemnades till Andre Theol. Lectorn Mag. Joh. Blomstrand af Philosophiæ Lectorn Mag. Christ. Heurlin, som wid detta tillfälle höll ett Tal: De iusta ætimatione Philosophicæ Constructionis. Följande dagen höll utnämnde Conrectorn, Theologiæ Candidaten Mag. L. D. Theolander sitt Intrådestal: de pretio Græcarum Litterarum.

Uti den af framl. Domprosten och Ordens Ledamoten Doct. Håkan Ejdgren förättade Rättig Schola hölls Examen d. 19 i samma månad, i öfverworo af denna Scholes Lärare, Läns Högskole, Stiftets Biskop samt Domprosten härstädes. Antalet af de fattige barn, som här undervisas, war för närwarande 71, af hwilka hälften flickor, som jämte undervisning i Christendomen, äfwen läros att spiana, wäfwa, sticka strumpor m. m. De fattigaste af barnen njuta understödd till söda och kläder, dels af senoden, som uti utlånade Koritaller är circa 7000 Rikdr Banco, dels genom Wännisföwänners ådelmodiga stiftlighet. Scholan, hwart barnen un-

berättas, och som blifvit uppbagd af Sjögrenska dertill anslagne Medel, är ett rumligt hus med 2:ne våningar, hvarst Schoold. Läroren äfven njuter fria huserum. Denna Schoold. Inrättning har redan wisat välgörande verkningar.

Åbo:

Änöt. Profeforn härstädes, Archiatern och Midd. Doct. Gabr. Wonsdorff har i Jun. månad sista år till Univ. sitters Naturalhistoriska Musæum donerat en ganska betydlig Samling af Naturalier, neml. ett Herbarium (urväxande öfver 6000 Specimina) Insecter (4000) Snäckor (2300) Petrificater (500) Zoophyter (47) Lithophyter (63) sam: Mineralier (2300).

Archiater Wonsdorff har kort derefter af Hans Maj:ts Resfaren blifvit upphöjd i Adligt Stånd. Akad. Adjuncterne Wog. Joh. Jac. Tengström och Doct. Joh. Wagn. af Tengström hafva i sista Decemb. månad bli återkommit från en 2 årig Utrikes resa.

Univ. sitters Senior, s. d. Hist. Natural. Profeforn Wog. Carl Nic. von Hellens (Hellenius) afled härstädes d. 16 Jan. wid 82 års Alder. Han var en af von Linnés lärjungor och Ledamot af K. Wärenska Akademin i Stockholm.

Anmärkingar

vid Recensionen öfver skriften: Något om reglorna för Svensk Hexameter.

(Slut från N:o 6)

Rec. försattes i mycken förundran af Förf:s yttrande i 2:dra Bilagan: att af de reglor som i det föregående bestridas, ganska få blifvit antagna och följda af de Classiska Poeternas förträffliga öfversättare på vårt språk. Men anför om resultatet af den Adlerbethska metriken, (se näst sista sidan af företalet till öfvers. af Virg. Æneis):

"Till fullkomligheten af en Svensk hexameter anser jag hära 1:o Att stafvelsernas accent är så noga iakttagen, att en o-

kunnig läsare, blott efter det högtidligare uttalets och örats med språklynnets instämmande vana, läser versen riktigt." Här förbigås ju helt och hållet all inflytelse af ordens grammatikaliska egenskaper på deras accent som lemnas åt uttalet och örat att bestämma. Och detta är aldeles enligt med Förf:s yttrade mening. Möjligheten att alltid vid första påseende rätt läsa äfven goda Hexameter i större längd är en annan fråga. Den värde öfversättaren tyoks dock hafva medgifvit detta, då han någon gång fast sällan, i sin Æneis infört de accentuerade stafvelserna med cursiv styl. Till ex. Pag. 227. vers. 136. jag har ock Orakel. Pag. 231. vers. 267. - - vi kämpa oss till Italiens spira. Pag. 243. vers. 623. Bågen och åt sig drog &c. Pag. 143. vers. 370. - - - och för mig med på den vådliga färden. "2:o Att de tre versmåten spondéer, trokéer och daktyler få med hvarandra omskifta, att harmonien ej blir entonig". Denna omvexling har ock Förf. yrkat, ehuru han tror sig hafva bevisat att positiva spondéer ej finnas i Svensk Hexameter. "3:o Att incisioner ofta nyttjas m. m." Man märke att ordet ofta ej betyder alltid, och att en vers således efter denna regel kan vara fullkomligt god utan incision. Förf. har påstått att incisioner ej äro nödvändiga, men ej att de böra undvikas; således är här icke heller någon väsendtelig stridighet. "4:o Att cesuren ej beständigt eller i många på hvarandra följande verser faller på samma versmått." Författarn har yrkat nödvändigheten af omväxling i alla afseenden. "5:o Att örat skonas för misshaget af alltför hårda konsonant-möten i daktylerna." Hvem har mer yrkat detta än Förf? "6:o Att konstruktionen blir naturlig, &c. och fri från länge fortsatta och ofta upprepade enjambements," detta har Förf. ansett så afgjort, att han ej trott sig behöfva nämna det. "7:o Att den imitativa harmonien, så vidt möjligt är, sökes" m. m. Långt ifrån att b strida detta, har Förf. i Bilagan omsatt att läsa Hexametern, äfven uppgifvit

sättet att under läsningen göra den imitati-
va harmonien mera märkbar.

Efter dessa 7 punkter, säger Aneidens
Öfversättare: "Se der det ideal jag haft för
ögat, men är ej nog förmåten, att tro mig
hafva uppnått." Det är således ett samman-
drag af hela hans systeme. Då läsaren nu
sett, i huru få omständigheter det skiljer
sig från Förf:s, torde han ej dela Rec:s för-
undran öfver begynnelsen af 2:dra Bilagan.

Men säger Rec. det är svårt att inse
hvilken det efterstående tadel skall träffa;
"I anseende till största mängden (af ord)
är regeln aldeles falsk." Detta torde vara
besvaradt genom följande ord i 2:dra Bila-
gan. "Endast granskare som ej genom eget
arbete (naturligtvis med Svensk Hexameter)
vunnit kännedom af ämnet, hafva dels i re-
censioner, dels mundteligen dömt efter så-
dana föreskrifter, och som redan är sagdt,
blifvit allmänt trodda." Förf. har sett bland
andra kritiker i detta ämne en öfver hjel-
tedikten Odin i Stockholms Posten, der ver-
sifikationen i detta Poem förklaras till det
mesta förfelad, och der dess Auctor uppma-
nas att omskrifva det i samma ton som rå-
der i några få anförda verser. Och allmän-
na omdömet tycktes instämma med Gran-
skarens; ja, Förf. till den afhandling, hvar-
om här är fråga, började att tvifla på rik-
tigheten af sin fattade mening, att *örat är
den rätta domaren öfver versification*. Men,
sedan han, i anseende till ämnets interesse
i närvarande tid, närmare betraktat det, och
jemsfört olika meningar, har hans öfverty-
gelse om riktigheten af den ofvan anförda,
blifvit bekräftad. Rec. är den enda som of-
fentel. förklarar versificationen i Epopéen Odin
hafva någon slags förtjenst.

Rec. anför den Tyska Metriken som en
grundlag för de nordiska språkens. Men,
huru skiljer sig icke det klart ljudande Sven-
ska språket, med sina rena vocaler som lik-
na Italienskans, från uttalet af det gutturala,
nazala, med hårda eller svassande conso-
nanter öfverhöjda Tyska, hvilket — det kan

ej nekas — i energi och lika rikedom af
uttryck för vitterhet, som för vetenskap,
står högt i rang bland språken. Men, som
metriken beror af uttalet, ej af ordslägt-
skap, torde den Tyska metriken vara den
minst passande för vårt språk.

Mycket skulle ännu kunna anföras att
bestrida Rec:s anmärkingar; men, att en
gång sluta, vill Förf. endast framställa re-
sultatet af sin afhandling, innefattadt i en
enda regel för Svensk Hexameter, ej nämnd
af Rec. Den föreskrifver: *att utan rubb-
ning af metern, men med begagnande af de
omvexlingar, den medgifver; med undvi-
kande af tröghet genom för många långa
vocaler, afvensom af trängsel genom för
många och skarpa consonanter; hvar ord
bör förekomma sådant, som det, mer eller
mindre hastigt, med afseende på meningen,
och utan province dialekt, allmänt uttalas af
den hyfsade delen af nationen.*

Förf. har ansett denna regeln tillräck-
lig. Är den oriktig, måste motsatsen vara
riktig; är den otillräcklig, måste något vä-
sendteligt och riktigt kunna tilläggas som ej
der innefattas i allmänna uttryck. Dömmet
den fördomsfrie läsaren.

Förf. har vågat en svår strid. Han har
att kämpa mot antagna meningar, mot Rec:s
erudition och vana vid vittra och lärde dis-
cussioner. Mot allt detta har han blott haft
att ställa enkla, men, i hans tanke, klara
skäl. Nu återstår honom endast att förnya
uttrycket af sin erkänsla för det värdiga sätt
på hvilket hans afhandling blifvit recenserad.
Om alla kritiker så författades, skulle litte-
rära tvister lända till sanningens utveckling,
och ej urarta till personliga anfall, som of-
ta förnedra vitterheten.

Som årliga Prenumeranter på innewarande
ärgång af Svensk LitteraturTidning ännu icke erlagt
Prenumerationsmedien, så får Redactionen härmed
gifva tillkänna, att Tidningen efter Julu månads
slut icke vidare affändes till dem, som innom denna
tid icke inskickat betalning.

Bihang

111

Svensk Litteratur-Tidning.

№ 2.

Julii

1820.

Ärda Nyheter.

Upsala:

Under förlödna Vårtermin har de Studerandes antal vid Akademien härskades utgjort 1357, af hvilka 892 varit närvarande samt 465 frånvarande. Enligt uppräntade Tabeller voro 137 Adelsmän, 329 Prästlöfner, 205 Borgareslöfner, 187 Bondeslöfner, 248 Civil och 64 Militärstatens samt 187 andra Ständepersoners söner. Af dessa studera 264 Theologi, 236 Lagfarendet, 79 Läkarekonsten, 492 Philosophi samt 236 utan wist viræ genus. Jansseende till ålder har de Studerandes antal wist störst emellan 20 och 25 år, neml. 611, dernäst emellan 15 och 20 år 397, emellan 25 och 30 år 220, emellan 30 och 35 år 55, under 15 år 52 o. s. w. Stipendiaternas antal har varit 212, neml. Regii 36, Medicos Theologi 19, Magnarum & Privat. 157. Under denna semester hafwa 73 Studerande blifwit inskripte. Fem Utlänningar hafwa härskades studerat. Finska Nationen har haft 13 närvarande medlemmar. *)

Utgifne Disputationer, Vårtermin 1820.

Under Theol. Professor Kallsen. Doct. Swen Lundblads Präsidium:

Compendium Historiæ Dogmatis de præsentia corporis & sanguinis Jesu Christi in

*) J. Kbjern af sistl. Jun. bittommo 8 Studerande från Universitetet i Dorpat, hvilka, efter en weckas wistande härskades, fortsatte resan till Sahl och Bohlen i Upsala Län samt vidare till Gahla och Sahlun; hwarefter de ännu under sommarferien na besöka någon del af Norrige och Öhtra Sverige.

sacra coena. Pro Candidatura Theologica Mag. Carl Fr. Björkman, Rosl. Gymnastik Adjunct i Gisle. 1 och 34:del's ark.

Under Med. & Bot. Professorn, Com-mendören af R. W. O. Doct. Carl P. Thun-berg:

Museum Naturalium Academiæ Upsaliensis. P. XXX. (innehållande Donatio Regis Caroli XIII. anno 1815). Joh. Er. Åker-man Snderm. Neric. 1 och 1:4:del's ark.

Om Häckars plantering till lefwande Sär-desgårdar. Senare Del. Jon. Unger, Wers-mel. 1 och 1:4:del's ark.

Om utländske Träd, Buskar och Blomsters växter som kunna råta Swenska Klimatet. Del. 1. Joh. Isr. Hammarin, Upl. 1 och ett halft ark. — Del. 2. Joh. Magn. Almquist, Smol. 1 och 1:4:del's ark. — Del. 3. Ad. Henr. Humble, Smol. 1 och ett halft ark.

Under LL. O. Professorn, Doct. Gust. Knös:

De recta methodo Sacras Litteras in vernaculam vertendi. P. I. pro Gradu Philol. Gust. Wetterling, Smol. 1 ark.

Under Hist. Professorn, Mag. Er. Gust. Geijer:

Acta & Litteræ ad Historiam Sveca-nam, Fasc. XIII. Magn. Florén, W. Goth. 1 och 34 del's ark.

Under Professorn, Anat. Professorn Doct. Henr. Wilh. Roman-son:

Myologiska Dissectioner eller Afhandling om Musklerna i menniskokroppen. St. I. Paul Hvasser, O. Goth. 1 och 3:4:del's ark. — St.

II. *Carl Gust. Lodin*, O. Goth. 1 och ett halft ark.

Under Professorn, Litt. Hum. Adjuncten
Mag. *Joh. Franér*:

Nona Iliadis Homericæ Rhapsodia Græce & Svethice. P. I. *Er. Wilh. Kinnander*. — P. II. *Joh. Bergvall*, O. Gothi. — P. III. *Lars Emil Noring*. — P. IV. *Alexis Noring*, W. Gothi. — P. V. *Joh. Göthberg*, Söderm. Medic. — P. VI. pro Gradu Philol. *Simon Joach. Fiden*, Smol. — P. VII. *Claës Wahlund*, Wermel. — P. VIII. pro Gradu. *Nils Lorentzon*, Wermel. — P. IX. *Sam. Joh. Sewén*, O. Goth. Hwardera 1 och 1:4:del ark.

Decima Iliadis Homericæ Rhapsodia Græce & Svethice. P. I. *Ivard Thord Thorild*, Gothob. SubRector wid Lyfka Skolan i Stockholm. 1 och 1:4:del ark.

Suadæ Chrysofomicæ Specimen. P. I. pro Gradu. Auct. *Pehr Selander*, W. Goth. 1 och 1:4:del ark.

Under Oecon. Præc. Adjunct. Borgströmins
an. Mag. *Nils Jac. Sillén*:

Fragments Medicinam Empiricamque Naturæ disquisitionem spectantia. Auct. *Joh. Ol. Lagberg*, Söd. Medic. 1 och 1:4:del ark.

Under Ord. Bibliothek. Amanuensen, Hi
stor. Litt. Docens Mag. *Joh. Henr. Schröder*:

Monumenta Diplomatica Svecana nuncprimum in lucem edita atque animadversionibus Historicis illustrata. Fasc. I. P. I. *Fredr. Bernh. Uffsparré*, Nöb. Söderm. Medic. 1 och 1:4:del ark. — P. II. *Claës Ephr. Günther*, Nöb. Söderm. Medic. 1 och ett halft ark.

Under C. O. Bibl. Amanuensen Mag.
And. Abr. Graffer öm:

De statu rerum Svecicarum ad mortem Ingialdi Illræda. P. I. *Pehr Ephr. Oldberg*. — P. II. *Joh. Pet. Bosen*, Medesp. Jemtlandi. Hwardera 1 och ett halft ark.

Under Cathedr. Scholæ Adjuncten, Mag.
Gust. O. Sjögren:

Vaticinia Prophetæ Malachie Latine versa & notis Criticis atque Philologicis illustrata. P. VI. *Carl Wilh. Baggstedt*, Westm.

Dotef. — P. VII. *Gust. Eberhard Grund*, Wermel. Hwardera 1 och 1:4:del ark.

Under Mag. *Jac. Fr. Arwedson*:
Conjectanea in Danielelem. P. I. *Joh. Wilh. Gezelius*, O. Goth. 1 och ett halft ark. — P. II. *Er. Dan. Selander*, Wothn. 1 och 3:4:del ark.

Under Magister *Er. Aug. Schröder*:
De notione Libertatis in summis Philosophiæ principiis vindicanda. P. I. *Lud. Westerberg*, Gothob. 1 och 3:4:del ark.

Nekrologer.

Professorn och Riddaren af K. Wasa Orden *Doc. Eric Acharius* var född i Gese d. 18 Octob. 1757. Son af TolageCammeroren och Controllören wid Tullverket *Joh. Er. Acharius* och Cath. Marg. Hagström. Sedan han wid Lärverket i sin födelsestad börjat sina studier, fortsatte han dem wid Upsala Akademi, der han 1773 blef i skrifwen till Student. Under von Linnés prästium 1776 utgaf han sin *Exercitii Disputation: de Planta Aphyteia*. Afreste till Lunds Akademi 1782, der han, efter undergången Examen och utgifwen *Gradual Disputation*, med Akad. Cenzlernas särskilda tillstånd samma år erhöll Doctors Diplom. StadsPhysicus i Landskrona 1785. Provincial Medicus i Wadstena 1789. Föreståndare för Veneriska Curhuset derstädes 1795. Erhöll Professors namn och wärdighet 1803. Riddare af K. Wasa Orden 1809. Afled hastigt d. Aug. 1819 när ra 62 år gammal.

Ledamot af Physiographiska Sällskapet i Lund 1795. WetenskapsAkademien i Stockholm 1796. Physiographiska Societeten i Göttingen 1800. Linnéiska Societeten i London 1801. Natu. Historiska Sällskapet i Moskwa 1807. Wetenskaps Societeten i Upsala 1810. Physiographiska Societeten i Sorenska s. å. Swenska LäkareSällskapet 1813. Corresponderande Ledamot af LandtDrufsAkademien 1817. Fr 1818 wor han jämte Bonpland föreslagna till Correspondent af National Institutet i Paris, hwilken plats den sifnämde wid woteringen erhöll.

Acharii utgifna skrifter äro: 1. *Licheno-graphia Sveciæ*. Linköping 1798. 8:0. — 2.

Methodus Lichenum. Stockh. 1803. 8:o. —
 3. Lichenum Supplementum. Lips. 1803. 8:o.
 — 4. Lichenographia Universalis. Tom. I.
 II. Göttingen 1810. 4:o. — 5. Synopsis Li-
 chenum Lund 1813, 8:o (med författarens
 Porträt graveradt in 8:o af Rickman).

Anmärkning rörande 2:dra delen af Adjun-
 ten Liljegrens Hjeltesagor.

Undertecknad Recensent af förra delen äm-
 nar ingalunda att här ingå i någon ny Recen-
 sion öfver fortsättningen, hvilket wore ett o-
 tackligt och öfverflödigt arbete, emedan andra
 delen är så lif den förra, att Rec. endast behöf-
 ver hänvisa läsaren, som önskar känna hans
 tanke om densamma till N:o 14 och 16, 1819
 af Lit. Tidningen, som innehålla Recensionen af
 första delen. Äfwen i den andra förekommer hos
 honom wälet ganska olyckligt, emedan de twenne
 deruti innehållne sagorna (inneh. Orvarodds och
 Saelmanns) aldeles ingen gemenskap äga sin
 emellan, utom äro hwarandra nästan rak mot-
 sätte. Den förra är aldeles historisk, den sed-
 nare romantisk, den förra gammal, enkel och lä-
 rorik, den sednare ny, konstlig och utan alle hi-
 storiskt värde. Rec. känner äldre Lärdes omöds-
 men om den förra; men emedan äldre upplagan
 ligger till grund derföre, så torde de icke tröffa
 egentliga sagan, som är helt annorlunda. Man
 får wäl icke utan vidare granskning antaga des
 alla uppgifter för historiska sanningar, endast är
 det tydligt att författaren troget uppkritiskt en
 uråldrig tradition, som tiden och oförsäkerheten
 något wansållt, men att det varit herran från
 hans affär att själv dikta den allreminsta om-
 ständighet. Den sednare åter är så ren dikt,
 att icke den allreminsta sanning tyckes ligga till
 grund, ja de deruti förekommande widundren
 äro så betydliga att författaren tyckes lika litet
 bekymrat sig om den ästhetiska som om den hi-
 storiska sanningen. Rec. måste derföre här äf-
 wensom med förra delen berömma och beundra
 utgifwarens ihärdighet och flit, men beklaga det
 han saknar all handledning i sitt studium; ty det
 är bekant att det för och efter codices wäl ut-
 gifwa eller öfversätra och förklara gamla an-
 myna skrifter, dömma om deras ålder, värde

o. s. w. i hvilket som helst språk det wara må,
 erfordras en så djup kannedom och så fin känsla,
 som det sällan lyckats någon utländning att på
 egen hand förwärfwa sig, äminstone icke utgif-
 waren, så wida Rec. derom kan dömma.

Detta må för närwarande wara nog om
 hellska boken. Antikritiken deremot är så rak
 stridig emot utgifwarens karakter, att Rec. är
 öfvertygad det hwarje kännare af de nyare upprä-
 den i swenska litteraturen, som läser den, skall se-
 ga med honom: Kösten är Jacobs röst, men
 händern äro Esaus händer. Den är så full
 af motsägelser, förvirringar och hwarshanda
 kritik konst, samt skrifen i en för den lärde
 så oansändig ton att man icke kan läsa ut nå-
 gon sida utan att genast igenkänna des författa-
 re. Men må författaren wara hwem han will!
 Här endast några få prof af hans sätt att an-
 tikritisera. Utom underteknad har äfwen en in-
 södd Swensk Lärde *) i Lit. Tidn. N:o 9, år 1819
 recenserat första delen af Hjeltesagorna; såg-
 ge utan att hafwa känt hwarandras recensioner,
 diwerensstämma deruti, "att Gänge-Rolfs
 Saga är mindre wäl uppfunnen och berätt-
 sad" det will säga, att hwarken Materien eller
 Formen duger, hvilket de sågge med skal sökt
 bewisa. Wår författare svarar härtil sålun-
 da: "Att den, som Roman betrak-
 tad, icke saknar sina wäsendtliga
 förtjenster skulle kanhända också
 låta bewisa sig. — Efter tankstrefet, som
 innehåller bewisen, går han öfver till ett an-
 nat ämne. Sid. III. yppar författaren att
 "Denna Recension (neml. i N:o 14 och
 16 af Literat-Tidn.) tyckes wara ett
 foster af en ensidig hätskhet och
 partisk förutfattad mening" o. s. w.
 men han har ganska mycket misbragit sig häruti,
 och har förmodeligen haft ett oredigt begrepp om
 sin egen Antikritik för ögonen. Rec. har al-
 drig host den ringaste omwilla emot Ug. utan
 har allid varit och skulle ännu wara redobogen
 att lemna honom alle möjliga kunnade, om han
 icke nu hunnit wida längre i Tysländska philoso-
 gien. Rec. har icke yppat något påstående utan

*) Äfwen denne Hr Prof. Liljegrens Rec. är en
 utländning. — Num. af Redaktionen.

Kål, hvarom han wåblar till hwarje bilbed och
 wåldig läsare, som gör sig mddan att Åfwen
 genomdagna boken. Rec. har öfwerhufwud aldrig
 nedläst sig till ett skrifwa "Libell" och skall
 aldrig göra Antikritikens författare denna konst
 stridig. Han har Åfwen tydligen yppat orsaken
 hwarföre han welat recensera boken, neml. eme-
 dan den såsom det enda betydliga werk i denna
 wåg, hwilket i sednare tider af någon infödd
 Swenskt blifwit bearbetadt, torde komma att äga
 afgörande inflytande på den riktning, som detta
 studium i Sverige skall taga. Att han häruti
 icke misstagit sig, tyckes försäkningen wisa. S.
 XIV. förswaras en felaktig indelning af Isländ-
 ska Literaturen, hwaruti Åfwentyren blifwit År-
 stilda från Romanerna, ehuru de föra i Is-
 ländskan äro ganska få, nya och usla, och således
 borde innefattas under allmänna klassen af pro-
 saiska dikter. "Den æsthetiska theorien
 (utropar författ.) är icke Rec. starka si-
 da. Det synes då han will hop-
 blanda Romanen med Novellen,
 ehuru det dem emellan råder sam-
 ma specifika skillnad, som emellan
 Linguisten och Håfdeförskarn". En
 träffande jemförelse, som wisar förf. styrka i
 Æsthetik och Logik! Straxt efter, der Rec. utom
 fyra andra slag, welat räkna (Isländska*) Dan-
 ska och Latinska af Isländare författade (juridi-
 ska ofhandlingar, lagstycken), förordningar och
 tryckta tingböcker för en egen klass af nyare Is-
 ländska Literaturen; utbruyet författaren: I
 hwilket land räknas dylika skrifter
 inom Literaturens område? Förmo-
 deligen blott der, hwarifrån be-
 skedliga pigors (texten har puella) bref
 upphemtas (quas benigne mecum com-
 municavit Finnis Magnæus Prof.) och in-
 sättas i Läsböcker." Det skulle wara
 såfångt att bestrida så oemottägeliga bewis. An-
 nu blott ett prof af författarens skrifter: "Gif-
 wes det wäl (till förklarande af förment
 smottägelse) något annat medel än att

*) Detta ord har författaren sorgfälligt på alla
 fem ställen utselemtat, hwilket råder hans konst
 att antikriticera.

antaga den af Prosten Gr. Schwe-
 rin wid sista Riksdag yppade hypot-
 thes, att Isländska Literaturen möj-
 ligt wis, liksom Islands får, efter
 någon tids wistande utom sin fäs-
 derne ö, förlora öfelbarheten i sin
 Isländska natur." Märk wäl: fårens
 öfelbarhet i sin Isländska natur!
 Hwilken ljus och redig tanke, hwilken sön och
 träffande bild har icke vår författare welat wäl-
 ja. Här måste man wäl säga med gamla Holo-
 berga:

Lycksaligt er det Land, lycksaligt er den By,
 lycksaligt er det Herred,
 som ejer saadan Mand. O! havde han
 studeret;
 han kunde have ført med mangen Præst i
 Ring:
 i Werlden havde han gjort mange høje
 Spring.

Wiserligen lära alla numera medge att ett
 land, som äger dylika mästare, på en gång lika
 utmärkte i Æsthetik, Kritik, Logik, Philologie
 &c. &c., icke behöfwer frammande lärde till
 upphjelpande af någon Literaturgren; de skulle
 endast blifwa till störsten för de inhemska lysan-
 de snillena.

Liflis i Georgien d. 10 Febr. 1820. N. Ross.

Som åtskilliga Prenumeranter på innewarande
 årgång af Swensk Literaturtidning ännu icke erlagt
 Prenumerationsmedlen, så får Redactionen härmed
 gifwa tillkänna, att Tidningen efter Julii månads
 slut icke widare afsändes till dem, som innow denna
 tid icke infickat betalning.

I tredje häftet af Swea äro ytterligare
 följande trycksel anmärkte:

- S. 202 r. 21 står: personers läs: personens.
 — 205 r. 9 st. redlig l. redig.
 — 206 r. 22 st. Madonner l. Madonnor.
 — 232 r. 5 st. Villa i Massimi l. Villa
 Massimi.
 — 240 r. 1 efter förswunnit säres colon.
 — 248 r. 5 st. till ett ädlare l. till ädlare.

Svensk Literatur-Tidning.

N:o 9, 10.

Augusti

1820.

Anmärkningar

vid Recensionen af Ovidii Metamorphoser, öfversatte af G. Adlerbeth, och vid tvenne andra Recensioner i Svensk Literatur-Tidning.

I. I det företal, som åtföljer denna öfversättning, hade jag med få ord, — ty mitt ändamål fordrade ingen närmare förklaring, — anmärkt den särskilta modulation, som i den antika versen måste hafva uppstått genom striden emellan tidsmättet och tonvigten. I anledning deraf tillägger mig Recensenten (s. 485) den mening, att denna strid skulle härrört deraf, "att orden i det dagliga talet blifvit uttalade med en helt annan tonvigt, än i versen." En sådan mening har jag likväl hvarken yttrat eller hyst. Tvertom har det alltid förekommit mig otroligt, att Greken eller Romaren skulle i vers annorlunda uttalat sitt språk, än i prosa. Det förstås, att här icke är fråga om det slags höjning öfver prosan, som hör till all högtidligare läsning af vers, hvarom Quintilianus talar i det anförda stället, utan om en sådan förändring af ordens naturliga uttal, att de i vers skulle haft en annan tonvigt eller quantitet, än de hade i obundet tal. Om det någon gång skett, såsom det sker äfven i den moderna poesien, så har det hört till de friheter, dem Skalderne i vissa fall våga. Derföre anser jag det icke endast sannolikt, såsom Rec. säger,

utan alldeles otvifvelaktigt, att vårt vanliga prosaiska uttal af Grekiskan och Latinerna är oriktigt i den mån, det afviker ifrån det uttal, som versen fordrar. Min tanke derom röjde sig tillräckligt i mitt yttrande angående betydelsen af de Grekiska accenttecknen. Men just derigenom, att orden i versen uttalades lika, som i det vanliga, städade talet, utan att likväl metern blef bruten, uppkom den harmoniska striden emellan rhythmerna och metern.

2. S. 483 heter det: "Förf. talar om den antika versen, och tycks förutsätta, att detta behag, uppkommet genom lösta dissonanser, aldrig kan äga rum i den svenska." Jag har ej sagt annat, än att det slags strid emellan meter och rhythm i den antika versen som härrörde af skillnaden emellan accent och quantitet, ej kan äga rum i den Svenska mer än i den Tyska versen, så vida i dessa språk korta stafvelser ej kunna få tonvigt, utan att förvandlas till långa *). Dermed har jag ej nekat, att äf-

*) Långa stafvelser deremot kunna genom sammansättning med andra förlora sin tonvigt, utan att förlora sin längd, t. ex. stafvelsen *vigt* i ordet *tonvigt*. Vid de flera strider, som hos oss blifvit förda öfver Språkets metrik, skulle åtskilliga frågor t. o. den om spondeerna lättare kunnat afgöras, om man ej öfversett skillnaden emellan accent och quantitet. Äfven i de gamla Språken hade den ena stafvelsen i sponden en märkbar öfvervigt, dock icke alltid den föregående utan ofta den efterföljande. Då den förra blef lång endast genom position, eller utgjorde blott ändelsen af

ven i Svenska verser, af andra grunder, uppkommer en beständig strid emellan metern och rhythm. Tvertom tror jag, att in- tet versslag, rimmadt eller orimmadt, kan sitta den, utan att blifva mer eller mindre obehagligt. Man jemföre till exempel dessa tvenne versar:

Med dygd, förstånd, behag, Eglé förtjust
Orest;

Och snart af hans förtjenst hon sjelf be-
fann sig fast.

Med tåren på sin kind hon log, som sor-
gen ler.

Rörd nalkades Orest, och intogs mer och mer.

De föregående raderne, med all sin metrisk fullkomlighet, missbaga likväl genom rhythmens sammantråffande med metern. En mängd af sådana verser efter hvarandra blefve alldeles odräglig. De sednare deremot behaga just genom den brytning, som uppkommer icke endast af cesurerna (så vida versarten är jambisk) och af takt- hvilat vid *log*, utan ock deraf att stafvelserna *vörd* och *togs* icke äro så korta, och *på* och *des* icke så långa, som meterns stränghet skulle fordra. Sådana fel emot metern vågade Kellgren tidigare och oftare, än någon annan af våra Skalder, för att vinna åt versen ett rhythmiskt behag. Dock kan det vinnas äfven med ett strängt iakttagande af metern, och bör ej saknas i någon versform, antik eller modern. En dylik beräkning i zifferor af det metrisk och rhythmiska värdet, som Rec. gör vid de hexametrar, han jemför, kunde göras vid de här anförda alexandrinerne, och vid hvilka verser som helst.

3. S. 492 förekommer denna fråga: "Skulle Adlerbeths exempel vara mer än naturen, än fornälderns Klassiska hexameter Skalder(s), än Voss, hans Lärömä-

ott ord, fick den sednare, dels genom sin accent, dels genom sin naturliga betydenhet, en stor öfverlägsenhet. Hvem finner ej, att i denna vers

Italiam fato profugus Lavinia venit
Am och *gus* ej kunnat uttalas med den vig, som *sa* och *la*.

stares?" Deremot ville jag fråga: Är icke Naturen, som Adlerbeth följde, mer än hans Lärömästare? Och var han ej, ehuru deras Lärjunge, likväl i det afseende sjelf en Mästare, att han bildade den Svenska hexametern efter lynnet af det Svenska språket? Såsom Klopstock, oaktadt den högre fullkomlighet, hvartill Voss bragt den Tyska hexametern, likväl alltid behåller den äran, som Rec., jag vet ej på hvad grund, tycks vilja bestrida honom, att förat hafva uttänkt den rätta principen för de Nordiska språkens metrik: så kan icke heller Adlerbeth någonsin förlora den förtjensten, hvilken ej heller bestrids honom af Rec., att först hafva tillämpat den på Svenska språket; ehvad förbättringar den metrisk versen framgent må vinna genom hans Lärjungar, för hvilka det visserligen är lika fritt, som det var för honom sjelf, att följa *Naturen*, d. v. s. lynnet, så väl af det språk, som den versart, de behandla.

Huru skildt detta är, icke endast ifrån det Latinska, utan ifrån det Tyska, visar sjelfva den sammanställning, som Rec. gjort af de ur Ovidius, Voss och Adlerbeth anförda stycken. Det blefve vidlöftigt, att ingå i en omständlig förklaring af denna olikhet. Den faller hvar och en opartisk Läsare genast i ögonen. Jag inskränker mig till en enda anmärkning. Rec. har räknat hos Voss 44 incisioner, och hos Adlerbeth 26, således 18 flera hos den förre. Ibland dessa 18 äro icke mindre än 12 uppkomna endast genom prefixen *ge*, som fins i Tyskan, men ej i Svenskan, utom i ett par från Tyskan lånade ord. Utom denna, har Tyska språket äfven andra korta prefixer, som i det Svenska antingen alldeles saknas, eller äro långa, och därför mindre användbara; att förtiga artickeln och andra egenheter i Tyskan, som göra att hon, mer än Svenskan, kan närma sig till antika hexametern, i synnerhet till den Grekiska, ehuru hon visst icke kan fullkomligen uppnå dess skönhet.

Men hvarom stride vi? Säger icke Rec. sjelf s. 491 "att de gamla språken hafva ett helt annat lynne än de Nordiska", "att vi alldrig kunna skriva så vackra metriskas verser som de gamle", och "att constructionen för den Grekiska eller Latinska och den Svenska eller Tyska hexametern hvilar på olika grunder?" På den andra sidan har hvarken Baron Adlerbeth sjelf, eller den som skrivit företalet, bestridt, att rikedom på incisioner, takthvilor och cesurer förskönar äfven den svenska hexametern; så vida den kan vinnas utan våld på språket. Hvad takthvilor angår och sådana afskärningar, som ske i versfoten, ehuru icke i ordet: så lär ingen sätta i fråga, att de höra till de nödvändiga villkoren för hexameterns behag äfven i Svenskan. Hvad åter ordens fördelning på särskilda versfötter beträffar, så ökar den utan tvifvel versens skönhet, då den sker otvunget, och utan uppoffring af den första egenskapen i all vers, såsom i alla konstens alster att omedelbarligen, utan reflexion på medlen dervid, behaga och förnöja. Men är det väl så, den skett i dessa hexametrar, dem man sett framställda som mönster:

Thilda är Ernsts afgud, oro hon väcker i hjertat
Bort afgud, o förskona Sophie, oro du ju väcker.
Männe ej genom sådana förhaatade prof, hos
en mängd Läsare, allt det kullhåfves, som
genom teorien blifvit uppbyggt? Dock, sanning förblir alltid sanning; och ingen, som intresserar sig för Svenska språket och dess metrik skall misskänna värdet af de upplysningar, Rec., ehuru utgången från en nog djupsinnig metaphysik, lemnat oss öfver den viktiga, men föga bemärkta skillnaden mellan metern och rhythmerna. Icke heller lär någon med öra och känsla för versens harmoni neka sitt bifall åt så lyckligt valda exempel, som detta i Sv. Lit. Tidn. p. 279:

Snart uppslår Cytheréa, förnöjd, svartglänsande
ögat
Blickar omkring; men gamla omslöt den bestörta
gudinnan,

Endast för sakens skull meddelas dessa anmärkningar. Hvad min person angår, har jag ej att beklaga mig, hvarken öfver tadel, eller, hvad stundom mer sårar och skadar, berömmet. Beggedera röjer en granskare, som håller sig endast vid ämnet och ej har annan afsigt än dess utredning. Då jag engång befinner mig på antikritikens öftast obehagliga fält, nyttjar jag tillfället att vidröra äfven en annan Recension i denna tidskrift.

I N:o 24 för år 1819, der 6 delen af Svenska Akademiens handlingar, recenseras, förekommer s. 373 denna anmärkning vid ett af inträdestalen: "Sid. 49 omtalas Gr. C. F. Gyllenborgs farbröder, Olof och Carl. Men dessa båda, åtminstone enligt Gezelius, voro icke bröder. Olof var son af Kongl. Rådet Jacob Gyllenborg och Carl åter af Riksrådet Johan Gyllenborg." Förfsom undrade huru Gezelius kunnat misstaga sig i en så bekant sak, slog opp hos honom Artickeln Gyllenborg, Carl, Del. I p. 351 och fann dessa, både till tryck och mening ganska tydliga ord: "Var en broder till R. R. Grafve Johan Gyllenborg." Huru Rec. af broder kunnat göra son vore oförklarligt, om ej flera ställen i denna Recension röjde en domare, som, för att afgöra en skrifts värde, ej behöfver mer, än en flyktig blick, hvarmed han icke ens hinner urskilja bokstäfverna deri. Denna lyckliga gifva kommer honom väl till pass, i synnerhet då frågan är om Svenska Akademiens handlingar, ty huru skulle han stå ut att läsa skrifter, der "det är så sällsynt att finna ens något bemödande till tänkande." Ifrån den höga domstol, der han så många år suttit och bedömt hela vår Litteratur, ej mindre än vår konstverld, nödgas han likväl fälla ett ord också öfver dem. Hvad gör han då? Jo, han läser Tittelbladet med mycken sorgfällighet; och då han finner, att der står 1817, (då tomen begynt tryckas), ehuru den icke utkommit förrän år 1818, är han ganska förnöjd,

att efter en så vigtig upptäckt (i en sak, som rör boktryckaren) kunna begynna i denna höga ton. "Först kan Rec. icke underlåta, att anmärka den plågsed, denna Akademi antagit, att *alltid* datera hvarje del af sina handlingar ett år tidigare än de utkommit." Sedan bladdrar han här och der i sjelfva boken med den doppade pennan i sin hand, och faller en plump än öfver ett, än öfver ett annat namn i vår Literatur, som genom mångåriga och mångfaldiga förtjenster vunnit hela allmänhetens aktning. Någen enda gång anför han äfven ur de skrifter han bedömmar ett och annat ställe, som olyckligtvis ej bekräftar, utan tvertom vederlägger det magtspråk, hvarmed han tror sig hafva afgjort en Författares värde. Så t. ex. befinnas de i Recensionen af 7 Del., (se N:o 27 för detta år) der man åtminstone styckevis ej kan misskänna samma hand, ur ett annat inträdestal utdragna ställen vara ibland de mest rena, klara och väljudande perioder, man kan läsa, ehuru Rec. kallar dem "labyrinthiskt slingrade ordställningar, slåpande, långtrådiga ordstapplingar, i gråsten huggna sirater," med ett ord tillägger dem sådana egenskaper, som karakterisera hans egen styl i sjelfva denna Recension, i sjelfva dessa phraser. Samma spratt göra honom de exempel, han anför, då han åtager sig att föra ordet för "alla andra Svenska författare — dem neml., hvilka önska att skriva sitt språk rent och behagligt" — och på deras vägnar öfverlemnna åt Svenska Akademien, såsom dess uteslutande egendom, de nya ord, han funnit i detta tal. Ty dessa nya ord: *likartighet, osammanmätlig* befinnas vara både förut nyttjade och ganska goda, lätt fattliga och hämtade ur vårt eget språk; kort sagdt, af en helt annan natur, än de onödiga och obäkliga, som Rec. plär öfversätta ifrån Tyskan eller sjelf sammanflickat: ex. godmodig, m. fl.

Då ja tog pennan i handen, för att skriva dessa anmärkningar, var det icke min

afsigt, att sträcka dem utom deras första och egentliga ämne, hvarom jag kunde yttra mig, utan att på minsta sätt störas i mitt sinneslugn. Men under den föreställningen, att jag offentligen framträdde i Svensk Lit. Tidning, väcktes hos mig minnet af den harm och förödmjukelse, jag mer än en gång lifligt och bitert känt, att der finna mitt namn, med ett otidigt beröm, och utan någon anledning framställt vid tillfällen, då i de mest förolämpande uttryck skugga blifvit kastad, dels på ett Samfund, hvaraf jag har den äran att vara Ledamot, och som jag har att tacka icke endast för min litterära lycka, utan för den, att vara Svensk, dels på personer, hvilka jag af hela mitt hjerta högaktar och värderar och med hvilka, till en del, jag varit och är lycklig nog att stå i en nära förbindelse af mångårig vänskap och tillgifvenhet. Detta missöde har träffat mig också i recensionen af Fru Leנגrens Skalde försök, hvilken dock äfven, utan denna orsak, skulle väckt hela min förtrytelse genom det sätt, hvarpå icke så mycket hennes Skrifter, som hennes person der blifvit bedömd.

Svensk Lit. Tidn. berömmar sig emellertid ännu efteråt (se p. 460) af sin rättvisa emot "den ädla Skaldinnan." Huru kan med den "högaktning" den för henne yttrar förenas, att den anklagat henne för det lägsta och gröfsta begrepp om kärleken och ägtenskapet, för saknad af all varm känsla för religionen (d. v. s. af all religion, ty den som icke har den varm i hjertat, har den alldeles icke), och för brist äfven på den granlagenhet, den känsla för det skickliga, som tillhör könet? Om man häpnar öfver sådana beskyllningar emot ett sådant Fruntimmer, hvars personliga värde Rec., om han annars icke känt det, bortlära känna af företalet; så vet man ej, om man skall tro sina ögon, då man läser de skäl, på hvilka de grundas. Den grofva beskyllningen t. ex. att Fru L. ej haft be-

grepp om någon annan kärlek än den sinliga, (Rec. nyttjar dervid ett ord, som ingen med uppfostran tillåter sig i umgänget) stödes på följande fem bevis: 1:o Fru L. låter kärleken ledas af dårskapen, sedan denna rifvit af honom hans ögon. 2:o Hon varnar för honom unga flickor på en bal. 3:o Hon yttrar sin vämjelse öfver den oseeden hos förlofvade att smekas i sällskap. 4:o Hon låter en till förakt framställd välustling drömma om sådana föremål, som syselsätta honom väken. 5:o Hon har öfversatt ett satiriskt stycke om ett rendez vous med andar. Det slag af kärlek, som hon på detta sätt bestraffar, skulle då vara det enda, hvarom hon haft något begrepp! Hvilken orimlig slutföljd! Samma Rec. har för öfrigt, nyss förut, prisat Fru Nordensflykt, icke blott för "dessa småktande herdavåden, der Herdinnor än utgjuta sin förtjusning öfver den älskades omarmning, än sin klagan öfver hans glömska; och dessa långtansqväden, som glöda af en förborgad läga, och ofta frambräta såsom jemmerrop af en försmädd kärleks förtviflan." utan ock för "den sentimentala håftighet hvarmed hon längtade efter den tid och de rum, då ingen falsk conveniens, ingen blott på yttresken beräknad anständighet lade hinder i vägen för uppfyllandet af hjertats önskuingar." Ja, han förebrår Fru L. att hon ej varit så *älskogskrank* (att låna ett uttryck af Kellgren) som Fru Nordensflykt "denna rena kvinna, i hvars hjerta, med förtärande lägor, kärlekens trånad flammade." Men icke nog dermed: han förebrår henne äfven, att ej deri hafva undervist sin supponerade dotter, utan endast lärt henne, att vara *huld* emot sin Man!!

Fins väl i Svenska språket något tjenligare ord, än *huldhet*, för att uttrycka det slags kärlek, hvarom i detta moderliga stycke kunde bli fråga? Det omfattar väl också kärleken hos barn, föräldrar, syskon; men det utesluter ej dertföre den emellan

makar. Emellertid drar Rec. deraf den slutsats, att Författarinnan ej haft annat begrepp om äktenskapet, än att det är ett contract.

Det är blott på negativa grunder, Rec. bygger sina anklagelser, äfven den svära, att Fru L. ej haft någon religionskänsla. Han saknar den i hennes *Hymn*. Likväl medger han, att deri råder "en theophilanthropisk natur-religion." Hvad annat borde der råda, då det icke är eller skulle vara en christelig psalm? Han saknar den i Adams och Evas morgonsång och anmärker om detta stycke att det "hvilat på en blott pligt-kärlek till Gud, som Naturens upphofsman." Kanske ville Rec., att den skulle hvila på en christelig känsla af skuld och nåd. Kallas den icke Adams och Evas *första* morgonsång? Är det då icke i Paradiset, före syndafallet, den föreställes sjungen, innan någon skuld eller nåd eller frälsning, med ett ord, innan något christligt kunde tänkas. Äfven stycket Kyrkogården är ej någon psalm och bör ej derefter bedömmas. Ett annat motsvarande stycke, *En blick på grafven*, ehuru icke heller till ett sådant ändamål författadt, är likväl införd i Nya psalmboken. Men äfven det förra bär vittne om en sann religiositet, ty utan den kunde man väl icke med ett sådant lugn, som denna moraliskt sublimesång andas, vandra öfver de dödas läge. För öfrigt vore det utan tvifvel, att missförstå Rec., om man trodde honom hafva velat fälla en dom öfver Fru L. religiositet i annat afseende, än såsom den yttrar sig i hennes skrifter. Detta missförstånd torde likväl hos mängden Läsare uppstå, och förleda till ytterligare falska omdömen om detta aktningvärdas Fruntimmer. Följande ställe ur hennes minnesteckning i Svenska Akademien torde dertföre icke vara onyttigt att här meddela.

"Endast Gud förnam hennes Gudsdyrkan, äfvensom hennes människokärlek var

känd endast af dess föremål. Begge voro hos henne oskiljaktige ända från hennes späda ålder. Hennes fader yrkade både i philosophie och religion den grundsats att *Kärleken är allt*. Också följde han den sjelf; äfven så hans maka, hvars hela lif var ömsom ett leende af välvilja, ömsom en suck af apdakt. Dottren afvek med tiden från deras sätt att yttra sin Gudaktighet, men bibehöll dess grund innerst i sitt hjerta, ehuru den icke var synlig för världen i annat än en oförvitelig lefnad. Hon ville, att det heliga skulle vara tyst. Allt sken, äfven af det goda, var henne vidrigt, liksom allt skryt, äfven af det stora.”

Ibland de exempel, som skola bevisa hos Fru L. brist på kvinlig känsla för det skickliga, anföres *Contrasten*, som likväl är ett alster just af denna känsla. Den vämjelse-Rec. yttrar för de comiska drag, hvarmed Fru L. i detta och ett par andra stycken tecknar ålderstegna fjollor, är uppenbärligen en affectation; och då han skyller henne att i ålderdomen ej se annat än stygghet, motsäger han sig sjelf, då han i det samma medger att den är skildrad högst intagande i de tvenne tablorna *Gumman och Mor och Dotter*. Vid hela denna kritik har Rec. förgåtit, att Fru L. icke är af de Skalder, som måla sig sjelfva, utan hon försänker sig i sitt föremål och framställer det i all sin verklighet och sanning. Det anstötliga, han söker i hennes comiska tablour, som vunnit hela Nationens beundran, skulle således om det än funnes i dem, angå endast hennes skicklighet som konstnär. Men hvarken på den, eller hennes person, kan det lyckas Rec. att kasta skugga genom en kritik, så full af motsägelser och inconsequencer. Det är dock icke af dessa, utan af andra skäl, man har anledning till den slutsats, att samma hand icke fört penan på alla ställen af denna recension, som här och der utmärker sig genom träffande omdömen och en liberalare ton, ehuru den,

äfven hvad Fru L. poesij angår, är långt ifrån att göra henne fullkomlig rättvisa.

Hvem, eller hvilka de än må vara, så är det fåfängt att de, eller Redactionen, trygga sig vid den anmärkningen, att Fru L. sjelf, om hon lefde, ej skulle beklaga sig öfver denna granskning. Det är sant, hon skulle ej beklaga sig: i det afseende hafva de visserligen träffat ett karaktersdrag af detta förträffliga fruntimmer. Men hvarken med hennes tankesätt för öfrigt eller med könets i allmänhet äro de bekante om de tro, att hon ej, såsom kvinna, skulle känt sig sårad, djupt sårad, af en sådan karaktärisering. I allt fall beklaga sig deröfver icke blott *vissa vänner*, hvilkas högt yttrade missnöje tyckes hafva kommit till Red. kunskap, utan hela den allmänhet, hvars oföränderliga högaktning och odelade bifall, hon ägt snart i ett halft sekel, både som ett mönster för sitt kön och en af våra yppersta Skalder,

F. M. FRANZEN.

Lärda Nyheter.

Stockholm:

I K. Vetenskaps-Akademiens sammankomst d. 21 Juni öfverlemnade Kärste Archiateren m. m. Doct. E. C. von Wigels Præsidium till Præsidenten m. m. Frid. G. E. Wirsén, som blifwit wald till Akademiens Præsides för senare hälften af innevarande år.

Wid K. Landshufts-Akademiens allmänna sammankomst d. 28 Juni waldes till Canzler för nästa höstår, i af. Hans Exc. Grafve E. Karls ställe, Hans Exc. Justitiae-Stats-Ministern Grafve Fr. Gyllenborg.

Till Seraphimer-Ordens-Gillet äro af en okänd öfverlemnade 100 Rikdr. Wico för att af Seraphimer-Ordens-Gillet utdelas såsom ett Præmium är den Studerande som född i Bohus Län, wid Upsala, Lunds eller Christiania Universitet Præsidente eller Respondendo offentlig

förswarar den efter Seraphimers Ordens Gillets bestämmande bästa afhandling, af Historisk, Ekonomisk eller Statistisk innehåll rörande Döhus Län. Sättningsstiden är af Gisswaren utsat till slutet af år 1821, inom hvilken tid Sättningskrifterna i 2:ne Exemplar till Seraphimers Ordens Gilleter insändas.

Hans Majestät Konungen har i sista Maj månad i Näder förklarad sig för Beskyddare af det i Hufvudstaden år 1817 stiftade Samsund för utgifswandet af Handkrifter rörande Skandinaviens Historia; äfvensom Hans Kongl. Höghet Kronprinsen Nådigst behagar förklara sig för Samsundets första Ledamot. Det Kongl. Samsundet har utsett Gustaf I:s Födelsedag, d. 12 Maj, till sin ärliga Högtidsdag. Samsundet har kallat General-Lieutenanten m. m. Grefwe Fr. De La Gardie till Ledamot samt Biskopen i Linköping Doct. Marcus Wallenberg och Amanuensen wid Upsala Akad. Bibliothek, Mag. Docens J. H. Schröder till Corresponderande Ledamöter.

Professorn och Riddaren Doct. C. Trafwentfelt har blifwit kallad till Honorarii Ledamot af Kessler. Naturforskare Sällskap. i Moskwa.

Upsala:

Theol. Docenten och Candidaten Mag. J. Herm. Rinnander, numera utnämnd Theol. Lector wid Linköpings Gymnasium, i slutet af Juli månad har från en 2-årig utrikes resa till läberneslandet återkommit, och tillrädder insända öfverstermin sin Lektion wid sista nämnda Läroverk.

Magister Docens J. H. Schröder fortsätter denna sommar sin Antiquariska resa genom Södermanland.

Lund:

Härvarande Akademi har inom kort tid förlorat svenne utmärkte Lärare, hvilka under en lång tid af år hedrat detta Lärofste, neml. s. d. Eloqu. & Pres. Professorn, P. N. O. Doct. Joh. Lundblad samt Philos. Theor. Professorn, N. N. O. Mag. Marcus Fremling, af hvilka den förstnämnde i Juni och den sistnämnde i Juli månad med döden afgår.

E. O. Theol. Adjuncten, Theol. Licentia-

ten, Mag. J. G. Waldenström har medelt fullmakt af d. 25 Juli blifwit förordnad till Gymnasti: Adjunct i Carlstad.

Linköping:

Den wanliga Examen annoverfarum med Gymnasti: och Scholæ Ungdomen härstädes anställdes d. 15, 16 och 17 Juni, hvarstier flytning och Præmiernas utdelning fördröjades d. 19 och Ungdomen hemförswades, sedan Rector Gymnasti, Professorn, Mathes. Lectorn Mag. G. Arhn, efter hållet tal: Considerationes quædam circa distantias corporum coelestium totiusque Universi immensitatem, öfwerlemnar Rectoratet till Cangli: Rådet, Hist. & Mor. Lectorn Mag. G. N. Sillwersholpe.

Stiftets Biskop, H. H. Eckebisken m. m. Doct. C. von Rosenstein har sammankallat Stiftets Wörd. Prästerskap till allmänt Prästmöte, som öppnas härstädes d. 12 nästl. September.

Skara:

Andre Theol. Lectorn, Th. Cand. Mag. J. Torin har erhållit Kongl. Maj:tes Nådiga Fullmakt af d. 16 Maj att vara Ryrkoherde i Wings Präbende. Pastorat.

Srenengås:

Efter öfwerståndne Examina, sedde Rectors ombyte wid härvarande Gymnasium d. 22 Juni, då Eloqu. & Poet. Lectorn Mag. P. O. Grauvander, efter hållet oration: de vera forma Temporum Præteritorum et Futurorum Verbi Latini ad genium Lingue restituta et exemplis illustrata öfwerlemnade Rectoratet till Histor. Lectorn, Theol. Cand. Mag. G. Kjerseen.

Wid Stiftets Läroverk här har Studerandes Ungdomens antal, enligt tryckta Förteckningar, varit: wid Gymnasium 91, Srenengås Trivial: Schola 130, Nyköpings D:o 90, Srebro D:o 188.

Westerås:

Efter anstälde Examina sista Wårterminen wid Gymnasium och Trivial: Scholan härstädes d. 16 Juni, då Mathes. Lectorn, Professorn och Prosten i Hubbo, Mag. J. V. Fredberg efter hållet Öfverförel: Om de Opriiska förwilselser, hvaraf en jordisk äfvidare af Himlas

hwalfwet mislides," öfwerlemnade Rectoratet till Cloq. & Poet. Lectorn och Gymn. Bibliothekarien Mag. N. H. Scheringsson.

Enligt tryckta förteckningar har Studerande Ungdomens antal varit wid Gymnasium 68, wid Trivial-Scholan i Westerdås 178 samt wid Trivial-Scholan i Fahlun 113.

Göteborg:

Examen med Studerande Ungdomen anställdes wid Gymnasium d. 5 och 6 Juni samt wid Trivial-Scholan d. 8 och 9. Hwarefter Rector Gymnasti, Log. & Phys. Lectorn Mag. E. O. Ekman, d. 10 efter hället tal: de diversa corporei mundi idea, in diversis Philosophiæ systematibus obvia, öfwerlemnade Rectoratet till Hist. & Mor. Lectorn Mag. N. Godhe; och Ungdomen hemförlofwades till d. 2 nästf. September.

Enligt tryckt förteckning war Ungdomens antal wid Gymnasium 77, hwaribland söner af Prestståndet 8, af Civillståndet 24, af Borgarståndet 17, af Bondeståndet 16 och af andra folkslaget 15. Wid Trivial-Scholan är antalet i Rectors Class 16, i 3:de Classen 13, i 2:dra 15, i 1:sta 24, i högre Apologist-Classen 15 samt i den lägre 32, tillsammans 115. Till Akademien blefwö 13 Gymnastier dimitterade.

De under loppet af detta läse-år utdelade Stipendier, utgåfva tillsammans 6504 Riksdaler 15 Skill. i r. st. Banco, hwaraf den Kongl. och Hwitsfeldtska Donationen, efter den i sednare siders skedde förmonliga reglering med Stipendiegodsen, ensamt uppgår till en summa af 6000 R. dir; hwilka för året blifwit utdelade till Studerande Ungdomen så wäl wid Gymnasium i Göteborg som wid Akademierna i Upsala och Lund. (Se Scifis: Tidn. Juni 1820.)

Carlstad:

Efter öfwerståndne Examina hemförlofwades Studerande Ungdomen wid härwarande Läroverk d. 21 Juni. Dess antal har under förel. den termin varit wid Gymnasium 39 och wid Trivial-Scholan 168, tillsammans 207, hwaribland Nobites 10, Prästbåner 33, Borgares söner 43, Bondesöner 46 och Ståndspersoners söner 75.

Con-Rectorn Mag. P. Tollin har blifwit utnämnd till Rector wid härwarande Trivial-Schola. Wed Maj månads början hafwa tillträdit Mag. N. C. Silbén 1:sta, Mag. E. W. Wågenholm 2:dra samt Mag. E. L. Salla 3:de Collegater, äfwenjom E. O. Bibl. Amanuensen wid Upsala Akademi Mag. N. Peterson i sistl. Juni månad blifwit constituerad till vice Apologist härstädes.

Calmar:

D. 14 Juni öfwerlemnade Rector Gymnasti, Professorn, Theol. Lectorn L. N. O. Doct. C. N. Wahlbom, efter hället tal: de nimio Antiquitatis pariter ac novitatis in Theologia studio, Rectoratet till Græc. L. Lectorn Mag. L. Bersén. D. 15, 16 och 17 derpå följ. hölls Examen wid Gymnasium och Trivial-Scholan, hwarefter skottningen Frode och Ungdomen hemförlofwades. 4 Gymnastier dimitterades till Akademien.

Hernösand:

D. 13 och 14 Juni hölls Examen wid Gymnasium och Trivial-Scholan och d. 15 öfwerlemnade Rector Gymnasti, Græc. L. Lectorn Mag. D. Lindahl, till Philos. Lectorn Doctore N. W. Berlin Rectoratet, efter förut hället oration: de dubiis quum de lingua, qua primitus exaratum sit unum alterum sacrarum litterarum monumentum, quod Codex Novi Foederis complectitur, tum de maxime vexata auctoritate canonica quorundam scriptorum quæ in eodem codice conspicienda se præbent.

Wishy:

Förberedande anfalter göras för ett blifwande Gymnasium härstädes. Af de 4 Lectorer, hwarmed det kommer att förles, är redan en utnämnd, neml. Prosten i Roma Doct. P. Särve, som är förordnad till Theol. Rector.

Bihäng

III

Swenskt Litteratur-Tidning.

№ 11.

September

1820.

Underrättelser om Sirengnäs
Gymnasium och dess Bi-
bliothek m. m.

Härförande Gymnasii Bibliothek har nyligen erhållit försäkran om en ganska vigtig tillökning. Hr Biskoppen m. m. Doct. Tingstadius har bestämt en betydlig del af sin boksamling, att efter sin död dermed förenas. Denna Donation blir i synnerhet utmärkt af många rara och dyrbara böcker i den del af Literaturen, som varit Hr Biskoppens älskings-studium, den Bibliska och Österländska Philologien. Detta Lärosäte får således ännu efter sin vördade Styresmans fränfälle emottaga ett prof af samma varma tillgifvenhet, som han under hela sin Styrelsetid visat. Han emottog Styrelsen deraf vid en tidpunkt då Gymnasii byggnader voro förfallne, des oekonomiska omständigheter ej i det bästa tillstånd, och Bibliotheket aldeles saknade tjenlig plats, hvarpå det kunde uppställas. Nu är alt detta, som det närmaste behöfvat påkallade, verkställt, och mycket, som man då ej ens vågade påtänka, äfven utfördt. Nästan hvarje år sedan 1806 har varit utmärkt af något nytt företag bidragande till nytta eller prydnad. Emedan alt detta blifvit utfördt endast af nit och kärlek för saken, utan något anspråk på offentligt lof, har det också till större delen blifvit obemärkt. Då jag dels genom ett kortare vistande på stället, dels genom begärda

och erhållna skriftliga upplysningar, inhämtat tämligen fullständig kännedom häraf, tror jag mig genom Litt. Tidn. Redakt. böra låta det hufvudsakligaste komma till allmänhetens kunskap.

Första uppmärksamheten fordrade Gymnasii oekonomiska ärender. Besittningen af de hemman, som till detta Lärosäte skänktes af Kon. Carl IX:s Enke-Drottning Christina, hade genom långvarig efterlåtenhet blifvit vacklande, och en betydlig del af inkomsterna var på vägen att derigenom gå förlorad. Detta kunde nu mera ej fullkomligen hjälpas; men Hr Biskoppens verksamma nit hade Lärosätet att tacka dertföre, att dessa inkomster blefvo på ett säkert och fördelaktigt sätt reglerade.

Dernäst företogs Gymnasiihusets reparation, hvars bosälliga tillstånd ej tillät ett längre uppskof. År 1807 föransåltades af Hr Biskoppen en besigtning på de bristfälliga byggnaderne, ritningar och förberedelser gjordes och år 1808 börjades reparationerne. I Gymnasiihuset uppdrogos några förstärkningsmurar och stenpelare från grunden, genom källarne och nedersta våningen upp till första bjelklaget. År 1809 infattes 8 stycken Doriske Colonner och 8 ft. Pilastrar med sitt entablement i stora Auditorium, sållida i 2:ne rader genom rummet, målade med oljesfärg i gulaktig marmor. Nya fönster och dörrar infattes och väggarne rappades och hvitlimades invändigt. Taket, som

förut hotade att instörta, blef förfärdigt, paneladt och gipsadt. I Riksfalen, i tredje våningen, infattes 8 Pestiska Colonner, hvilka uppbära bjelklaget; men föröfrigt är detta rum till sitt gamla utseende bibehållet. År 1814 undergingo de öfriga Gymnasii rummen en dylik reparation, med den skillnad att inga Colonner der infattes. Samma år inreddes halva öfversta våningen, som förut utgjorde en stor vind (den andra hälften upptogs af Riksfalen) till ett stort och 3:ne mindre rum, till hvilka Bibliotheket skulle flyttas. Böckerne stodo förut i brist af utrymme hoppackade i skåp och kunde nästan icke benyttas. Detta anmärktes i en Recension öfver Prof. Aurivillii Catal. Bibl. Reg. Ac. Upsal. tryckt i denna Tidning ärgången 1814, just då man som ifrigast var sysselfatt med denna brists afhjelpande, hvarigenom, visserligen emot Rec:s affigt, en osörtjent skugga kastades på Läroverkets dåvarande styrelse. Ett af de mindre rummen intages nu af Domkyrkans dyrbara Bibliothek, till en stor del bestående af Palæotyper, tillika med några MSS. En lycklig slump har gjort, att denna samling deri jemt inrymmes, hvarigenom den, till sin beskaffenhet aldeles skild från de öfriga böckerna, äfven till rummet blifvit från dem aföndrad. Deremot hafva de böcker, som tillhört Biskopp Johannes Matthiæ, fått sin plats i det större rummet tillfamman med det egentliga Gymnasii Bibliotheket. Ett af de mindre rummen är eldrum, hvarigenom blifvit förjdt för Bibliothekariens bekvämlighet och deras, som på stället skulle vilja begagna böckerne. I detta rum står för närvarande uppställd den samling af naturalier, som genom Södermanlands Kongl. hushållsfullskaps föranstaltande blifvit till Gymnasium öfverlemnad. Bibliotheksrummen äro ljusa och glada och hafva en aldeles ovanligt vacker och vidsträckt utfigt utåt Målaren. Skulle böckernes antal framdeles så ökas att utrymme åter fattades, så kan den så kallade Riksfalen dertill användas. Ingen kan mer än jag afsky allt våldförande af gamla monumenter; men jag tror dock

att emot ett sådant användande intet betydande inkaft med skål kan göras, ty här återstår endast tomma rummet och nakna väggarne, således ingenting som utvisar huru det var prydt på den i vår historia minnesvärda dagen, då Gustaf I här upphöjdes på Sveriges Thron. Här fins således intet, som ge om ett sådant användande kan förföras eller vanställas och rummets helgd kan väl icke kränkas genom ett så gagneligt och ädelt bruk. Helt annat är förhållandet när ett sådant rum som Unions-falen i Calmar, der ännu målning och dekorationer voro bibehållna, måste undergå en större förändring, för att befördra inrättandet af ett bränneri. En sådan våldsgärning kan ej urfåttas, ej en gång genom en betydlig oekonomisk vinst. År 1815 afputades och ströks Gymnasii-huset utvändigt. 1819 uppfördes vid stora ingången en ny trappa med portar af huggen sten efter Doriska ordningen, och med denna inskrift: *Dono Regis Gloriosissimi Gustavi II Adolphi A. MDCXXVI*. Alt detta efter Conducteuren Mäsbecks ritningar och under des infående.

Äfven i Domkyrkan hafva betydliga förbättringar blifvit verkställda. År 1813 besunnos Chorbvalfvens och Sidomurarnes gamla remsnor så betydligt ökade, att snar hjälp måste påtänkas, om det vackra Choret skulle räddas från instörtning, hvarsöre ock flere jernankare då öfver hvalfven infattes. S. å. uppfördes i kyrkan 2 nya läktare. Följande året fortfattes reparationerne i Choret. 1815 grundlades den nya Altarbyggnaden, som blef färdig till Jubelfesten 1817, då äfven reparationerne i choret hunnit fulländas. Den gamla Altartaflan af rikt förgylt bildverk, föreställande Christi pinos historia i flere särskilda afdelningar, uppfattes på norra sidan om Altaret. Den nya Altarbyggnaden består af 2:ne 13 alnar höga Korinthiske Colonner med Soubassement, Piedestaler, Entablement, samt 2 Joniska Colonner med sin Arcade och ett i Ceder måladt kors i midten. Ehuru sådana moderniserande reparationer i våra gamla Gotiska kyrkor ofta och med skål blifvit tadlade, såsom vanställande byggnaden, kan detta dock ej så

ges om den närvarande, emedan choret, så som en yngre tillbyggnad, har en mycket ljufare och modernare karakter än själva kyrkan. De som sett kyrkan efter denna reparation skola också utan tvifvel erkänna, att den i det hela väl lyckats. Hela Altarbyggnaden är 30 alnar hög och 15 alnar bred, och till hvalfvets uppbärande äro 4 massiva stenpelare bakom Altaret uppdragna. 1818 infattes flere nya fönster, den gamla delen af kyrkan hvitlimades, och 1819 infattes deri nya bänkar. Till Altarbyggnaden hade Hof Intendenten och Ridd. Sundvall gjort ritning; Conducteur Mäsbeck, under hvars uppsigt reparationerna blifvit utförda, hade gjort ritningarna till det öfriga.

Denna korta berättelse, hvartill kan läggas att Biskoppshuset och Lectors-boställen samt Scholæ huset med Consistorium, också undergått total-reparationer under Biskopp Tingstadii tid, visar tillräckligt hvilka förbindelser läroverket i detta hänseende har till sin nu varande Ephorus, utan att jag behöfver tillägga något mera, hvartill ämne dock ej fattas. Jag vill deremot bifoga några underrättelser om Bibliotheket, föranledda af den närmare kännedom derom, som jag på stället kunnat inhämta, hvilket jag till en stor del skyller Bibliothekariens förekommande godhet.

Såsom bekant är utkom en förteckning på Domkyrkans och Bisk. Joh. Matthiæ böcker från trycket i Strängnäs redan år 1776, genom Biskopp Serenii föranstaltande. E-huru uppfatt af en välkänd Litterar-Historicus är den dock illa redigerad och full af fel. Till prof vill jag anföra ett par. I afdelningen D, för N:o 80, står i katal. s. l. & a. Deremot i själva boken med tydliga ord: *Hoc Conradus opus suæynheym ordine miro, Arnoldusq. simul pannaris una e-de colendi Gente theothonica rome expediere sodales. In domo Petri de maximo MCCCCLXVIII.* Vid N:o 4 af Joh. Matthiæ donation står i katalogen s. l. I boken deremot: *in urbe moguntina. o. s. v.*

Utom denna för sig själf stående samling, som förtjenar en nogare uppmärksamhet, utgör det egentliga Gymnasii Bibliotheket endast omkring 1700 Voll. Det erhöll år 1813 efter Prosten J. Ehrling i Husby Rekarne, en Disputations-samling, som genom sin fullständighet är af stort värde. Den utgjorde 468 bundtar tillika med ett ex. af Lidéns katalog, af samlaren riktadt med handskrifna anmärkningar och tillägg.

Bland märkvärdigare Böcker i Gymnasii Bibliotheket böra följande särskildt nämnas: I. Revelationes S:æ Birgittæ. Lüb. 1493 Fol. en skänk af Prof. J. H. Lidén till betygande af erkänsla för den af Biskoppen i Strängnäs Doct. C. J. Benzelius till Linköpings Bibliothek aflemnade härliga Benzeliiska Manuskript-samlingen. II. Lyras Commentarier, från typografiet. s. l. & a. På permen läses följande anteckning: *Malma kyrka. Derifrån inkalade till Gymn. Bibl. i Strängnäs d. 24 Febr. 1774. Jacob Serenius.* Så egnade denne verksamme och för sina tjänster mot stiftet oförgätlige Biskopp sin uppmärksamhet år alt, som hörde under hans styrelse och lagade att både personer och saker kommo på de ställen, der de bäst passade och mest kunde gagna. III. Vidimerad afskrift af Riks-Amiralen Herr Carl Carlsson Gyllenhjelmns egenhändig Concept, af dess berättelse om K. Sigismundi inkomst här i riket med krigsfolk och fiendskap mot sin Fader-broder, då varande Hertig af Södermanland. In Folio Stilen redig. Ett löst blad med åtskilliga annotationer är bifogadt, på hvilket till slut läses följande: *Utur Archivi Acter utdragne af Riks-Archivarius Baron Ribbing hörande till Gyllenhjelmska biographien, tilläggas den samma i bibliotheket att i sinom tid nyttjas. Str. d. 4 Febr. 1772. J. Serenius.* IV. Album Amicorum Axelii Oxenstjerna. På första bladet läses: *In Philothes. Nobiliss. viri Dn. Axelii Goff. Ochsenstern:*

Isto liber meus est: inscribat nomina mecum
Jam sua perpetuo qui meus esse cupit.
Nomine Nobil. viri.

Dr. Ochsenst.
scr. Witteb. A. 1602
M. julio

Joh. Georgius Hochstatenus
Pr. Ph:

Innehåller åtskilliga sentenser skrifna åren 1600-3, af åtskilliga Tyska Lärda och Svenska refande i Tyskland, samt på några ställen målade vapen och figurer. Här läsas namnen Salom. Gesnerus, Fabricius, Mulmannus, Hunnius, Hutterus, Tarnovius, Johannes Achatius a Tijdöön Svecus, Baldasar Rhau, Ruangius, Bacmeisterus, Sylvefter Phrygius Svecus, m: fl. På främsta permen står följande antecknad: "Denna bok som den store Riks Canzleren i sin ungdom burit i fickan under sina resor i Tyskland, der han sedan blef Arbitrer Rerum, har jag upptagit på golvvet i det förskingrade Oxenskjerniske Bibliotheket 1738, och nu lemnas till Strengnäs Bibliothek annan dag Påska 1774. Jacob Serenius. Secula nec sperent ulla videre parem". Boken är liten 8:o, inb. i pergament med guldfnitt.

(Slut följer.)

Lärda Nyheter.
Uppsala.

Rongl. Majst har under d. 29 Sept. i nåder utnämnd och förordnat Med. Adjuncten, Professorn Doct. Carl Suterström att vara Medicinæ Theor. & Pract. Professor wid Akademien härstädes, efter Förste Archiatern, R. M. O. Doct. P. von Afzelius, numera Professor Emeritus.

Rongl. Majst har under d. 29 Sept. i Nåder bewillat Chemiæ Professorn R. W. O. Mag. Johan Afzelius öfsted istån des innehafwande Professjon wid Akademien härstädes, med Emeriti Edn, samt med bibehållande af wården öfwer Akademien Mineral-Cabinett.

H. K. H. KronPrinsen, Akad. Cansler har nådigst förordnat Juris Ur. Doctorn Mag. Stephan Joh. Wiltman till Jurispr. Docon. & Commere. Docens; E. O. Vibl. Amanuensens Mag. And. Abr. Grassström till Historiæ Pa-

trixæ Docens samt Magister Et. Aug. Schröder, Geohob., till Philos. Theor. Docens.
Lund.

D. 27 sistl. Jun. promoverade Juris Patr. Professorn Doct. J. Holmbergson Jurispr. Docon. & Commere. Adjuncten wid Upsala Akademi Mag. Hans Som. Collin samt Jurispr. Crim. Scand. & Rom. Docens wid härwarande Akademi Mag. C. J. Schlyter till Juris Ultrinsque Doctoret. Doctores Frågan: Quo modo, quo tempore et qua caussa ita mutata fuit Judiciorum Patriorum ratio, ut Judex cum Nembda de facto et Nembda cum Judice de jure judicaret? framställes af Juris Adjuncten J. U. Cand. Mag. Ebbe S. Bring och beswarades af Doct. Collin. Sedan Akademien afstfelse är detta den andra här anställda Juris Doctores Promotion. Den första stede wid Akademien Jubelfest 1768.

D. 22 sistl. Jun. stede åmwen Philosophiæ Magister Promotion, hwartill Græc. L. Professorn Doct. Et. Zegnér såsom Promotor utaf sårdar Program: de Platone artem poëticam improbane. De promoverades antal war 37, af hwilka 27 woro wid acten närwarande. Magistersfrågan: An e conformatione Grammatica linguæ Græcæ argumenta quædam peti possunt ad originem ejus e linguis Semiticis repetendam idonea? framställes af Philos. Adjuncten Mag. P. Dahl och beswarades af Primus Mag. J. Åkerman, Scand. hwarester acten steds med wanliga tackfågelsstal af Ultimus Mag. Malmström, Scand. Af de wid detta tillfälle promoverade 10 JubelMagistrar war icke någon närwarande.

I förslag till Eloqu. & Poës. Professjonen har Consistorium Academicum d. 27 Jun. uppsårdt: 1:o Eloqu. Rom. Adjuncten Mag. Elias Lidfors. 2:o Histor. Adjuncten, Mag. Bengt Magn. Wolmeer. 3:o Juris Patr. Adjuncten J. U. Cand. Mag. Ebbe Sam. Bring.

Föreläsningen af framl. Professorn Mag E. G. öfver Lins Boksamling bdrjas å Akad. Auktionstammare d. 28 October efter tryckt Catalog, som i Postkåldörne utdelas.

Bihang

till

Svensk Literatur-Tidning.

N:o 12, 13.

September

1820.

Till Herr Doctor FRANZÉN.

Svar

ifrån trenne Recensenter i Sv. Lit. Tidn.

A. 1. Rec. af Adlerbeths öfvers. af Metamorphoserna är ledsen, att han missförstått Hr Doct. Fris mening angående uttalet af de gamla språken. Han har likväl uppmärksamt återläst både stället i boken och anmärkningen i Bihang N:o 9; men utan att ändock tydligt fatta den, och han skulle ännu vara osäker derom, om icke en af Hr Doct. Fris vänner, för hvilken Hr Fr. muntligen fullständigt förklarar sig, meddelat honom upplysningar öfver Hr Fris egentliga föreställning. Enligt denna skulle Grekerne och Romarne haft tvenne ljudskiften: det ena det *quantitativa*, betecknande stafvelsens dryghet eller mekaniska längd; det andra det *qualitativa*, utmärkande stafvelsens accent, des musikaliska expression. I de nordiska språken sammanträffa bådaderna; i de sydligare tungomålen är åter den senare öfvervägande. Denna hypotes — och för mer öger Hr Doct. Fr. den icke — är verkligen genialisk, i fall den skulle kunna bevisas; Rec. anser den för icke osannolik. Men om, såsom det synes, Hr Fr. antager, att de Gamle skrifvit sina verser med iakttagande af båda dessa ljudlagar, så torde svårighet uppstå att förklara möjligheten af

de så kallade *incipites* i prosodien; ty i det dagliga uttalet, hvilket Hr l'r. anser för fullkomligt identiskt med det metriskt, kunde svårigen denna obestämthet äga rum.

2. och 3. Efter de förklaringar Hr Doct. Fr. här lemnar, så frågar äfven Rec. i sin fida: "hvarom stride vi?" Rec. har med nöje sett, att den skenbara olikhet, som förut syntes finnas mellan Hr Fris och Recis åsigt af några mindre väsentliga momenter af den Svenska Metriken, mera består i ord och olika uttryck, än i sjelfva saken. Endast i afseende på de tvenne hexameterne,

Thilda är Ernsts afgud, oro hon väcker i hjertat.

Bort afgud, o förskona Sophie, oro du ju väcker —

(vilka Rec. väl ej "framställt såsom mönster," men ansett den senare såsom något bättre än dräglig), måste Rec. till sitt för svar anmärka, att han icke bildat dessa båda verser för att gälla såsom vackra hexametrer, utan för att upplösa ett problem som Förf. af afhandl. Något om Svenska Hexametern framställt, i det denne uppgifvit en hexameter, innehållande orden *afgud, oro*, hvilka han ansett det vara omöjligt att enligt den stränga metriken fordringar inrymma. Rec. har försökt, att af den uppgifna hexametern, med förändring af endast ett eller tvenne ord, bilda en korrekt vers; och det har förvänat honom, att af

den sjelf, som framställde problemet, blifva tadlad för det som icke stod i hans förmåga att ändra, så vida det af nämnde Förf. bestämda villkoret skulle uppfyllas. Der valet af ord varit fritt, har han försökt bilda ett par andra, som skulle nalkas idealet af den svenska hexametern; och det har fågnat honom, att de af Hr Fr. icke blifvit ogillade.

B. Rec. erkänner sitt misstag vid citaten ur Gezelii Biographi. Deremot kan han icke återtaga, hvad som blifvit yttradt i anledning af Sv. Akad. Handlingars sista Band: han kan hvarken sinna Hr Rutströms prosa "ren, klar, väljudande," eller Hr Fr:s egen höljäd med ett "otidigt beröm." Om Hr Fr., af en granlagenhet, hvars orsak man värderar, ogerna i denna tidning sett sig berömmas bredvid namnen af några Medbröder, dem Redaktionen mer eller mindre tadlat: så är detta en omskändighet, som ej kunnat hjälpas; utan måste fortfara så länge, till dess de senare hinna lära att skriva bättre, eller han sjelf att skriva illa. Hvarje Recensions-anstalt (så ofullkomlig den än måtte vara — och när har Redaktionen af Svensk Literatur-Tidning utropat sin för fullkomlig?) måste föreställa en literär Domstol: dess enda lagliga rättföndre är att vara samvetsgrant oveldig och rättvis; detta åter kan den ej vara annorlunda, än enligt beskaffenheten af sina insigter och sin öfvertygelse. Hvad vill man, att det skall bli af all literär gransknings värde och ändamål, om man fordrar, att Granskaren, till sin ledning, bör egentligast taga i sigte det intryck, som hans omdömen, i tadel och beröm, kunna verka på sjelfva parternas enskilda personlighet? — Det är sannt: en annan sed här i Sverige varit bruklig, då det var en vana att öfver hvarje tillfälligtvis välstämpladt namn utgjuta en ström af omotiverade loford, som stegrades allt efter Förf:s politiska eller literära

reputation. Endast då och då, på det ändock rättvisan skulle skipas, kastade man sig öfver någon stackars Rimmare eller Romanöfverfättare, hvilken ej förtjent mer än att med ett enda slag affärdas, men nu, medelst alla möjliga mer och mindre lyckade infall, måste långsamt pinas och till döds rådbräkas, till bevis, att Gudinnan Justitia ej alltid står med fockerord i munnen. På den tiden var det ljust, så väl att vara Criticus (— en menniskovän, hvarmed hela världen var nöjd —), som att vara en medelmåttig Författare: ty de goda kunde svärigen smickras af loford, som (gifna nästan åt hela skrif-verlden) ägde intet pris, och som, affattade i ungefär samma uttryck, lika så väl kunde tillhöra alla som en, eller också ingen*). Det är skada, att slika fullmakter på odödligheten redan jäfvas af oss, det närmaaste släktet.

Mellertid kan det ej förvåna någon af Redaktionen medlemmar, att i vårt land, der Kritiken hittills varit ungefär okänd, mängden af dem som medarbete i denna tidning, från flera håll skördat hat och smålek för sina omdömen. Man har ej kunnat undvika att ofta sära den kånhända ömtåligaste af allt slags säfånga, den

*) Prof på dylika kritiker förekomma ännu ofta nog, i ett par Tidningsblad, hvilka, i hela sin inrättning, äro gengångare ur ett begrafvet tidevarf, så mycket de än bemöda sig att i åtskilliga grundsatser synas nya och levande. Det senaste profvet är en Recension öfver Sade häftet af Iduna, införd i en vis tidning, hvars födelse visserligen tillhör vår tid, men hvars anda bär alla drag af ålderdom och förgångelse. Granskaren börjar der att försäkra om Förf. af en historisk afhandling, att hvarje bokstaf, som flyter ur en sådan mästares penna, ej kan undgå att vara förträfflig; och slutar med att förklara, att i samma afhandling icke finnes en enda ny idé, intet resultat, ja ej engång sammanhang.

auktorliga; man har ej öfverallt lyckats att förebygga oförtjenta misstankar om bevekelsegrundernas firånga renhet. Det är naturligt, att detta misfödo skulle ifynnerhet drabba dem, som i vår tidning yttrat sig öfver Svenska Akademien; ehuru ingen af dessa har det ringaste skäl till enskild ovilja mot detta medborgerligt aktningssårda Samfund, eller mot någon af dess lika aktningssårda Ledamöter. Tvertom ligger det för hvarje fördomsfri läsare af Sv. Lit. Tidning öppet i dagen, att de öfverklagade Recensenterne med lifligaste nöje gripa hvarje möjlig tillfälle att berömma de män, af hvilka ofvannämnda Samfund består; exempelvis må nämnas inledningen till just den af Hr Doct. Franzén så håftigt klandrade kritiken öfver Fru Lenngren. Det är dock blott en sådan anklagares misnöje, som kan förtjena vår uppmärksamhet; om vrångheten af den stora skrivande mängdens ondömen, ytliga, vacklande, på auktoriteter och tillfälligheter byggda, har Redaktionen aldrig bekymrat sig. Med ett enda mål i sigte, nyttan af ett kritiskt institut i vårt fädernesland, förtår oss oegennyttan af våra affigter, samt medvetandet att ständigt af alla, om än ganska inskränkta, krafter hafva bemödat oss om uppfyllandet af de pligter vi åtagit oss. Föröfrigt har den Recensent, som här uttalar dessa tänkesätt, ingenting mot Hr Doct. Franzén att förebrå sig, om ej att alltförmycket värda och älska honom; men detta fel torde svårligen kunna ändras.

C. Det heligaste af alla skäl, en varm och oförgånglig vänskap, har förtledt Hr Doct. Franzén till en, upprigtigt sagdt, likväl alldeles oväntad orättvisa mot Recensenten af den bortgångna Skaldinnan Lenngrens samlade Skrifter. Denne tror sig verkligen, på fullt allvar, hafva bedömt henne overdigt och med den aktning, som hennes i sitt slag utmärkta talent förtjenar; men han har till föremål för sin granskning icke haft fruntimret, hvars personliga bekant-

skap han aldrig ägde lyckan att förvärfva; utan Skalden, hvars tryckta skrifter innehålla och framställa den enda individualitet som angår en recensent. Han tror sig hafva skrivit *sine ira et studio, quorum causas procul habuit*; och ingen billig kan fordra, att hans omdöme skulle blifvit diceradt af deras oinskränkta beundran, för hvilka en närmare kännedom af hennes förträfflighet så som vän, qvinna, maka o. s. v. var tillgänglig. Likväl säger Hr Doct. Fr. att denna recension "väckt hela hans förtrytelse genom det sätt, hvarpå icke så mycket hennes skrifter, som hennes person, der blifvit bedömd." Derefter följa beskylningar, s. 72 och 73, att Rec. anklagat henne för brist af högre begrepp om kärlek och äktenskap, af varm religionskänsla m. m. och likväl medgifver Hr Fr. sjelf efter allt detta, s. 74. att det "utan tvifvel vore att misförstå Rec. om man trodde honom hafva velat fälla en dom öfver Fru L:s religiositet i annat afseende, än såsom den yttrar sig i hennes skrifter." Hvarföre antog icke Hr Fr. strax i begynnelsen möjligheten af ett sådant misförstånd? När kan det, i en literär Tidning, som vill förtjena detta namn, någonsin bli fråga om en annan personlighet, än den som står att läsa i en persons offentliggjorda skrifter? — Det gifvs i hela recensionen intet enda ställe, som hos någon läsare bordt väcka en motsatt föreställning. Det är ganska möjligt, ja på hennes ädla vänners ord troligt, att Fru L. kunnat äga, för egen och för deras räkning, långt högre och mera poetiska åsigter af lifvet, kärleken, religionen och dikten, än hon funnit för godt att använda såsom ämnen för sin skaldegåfva. Allraminist har Rec. velat släcka hennes rättvist glänfande rykte med en så afskyvärd beskylning, som den Hr Doct. Franzén lägger i hans mun, nemligen att hon "ej haft begrepp om någon annan kärlek än den finliga." För en sådan förebräelse "mot ett sådant Fruntimmer,"

skulle Rec. visserligen själf "häpna" så mycket som någon annan. Recis egna ord äro: "Känslornas varmaste rörelse, kärlekens hänförande — desä känslor hafva aldrig sunnit en ton på hennes tyra (s. 168). I några Ord till min k. Dotter m. m. träffas intet, som angår förhållandet mellan Älskarinna och Älskare: äktenskapet framställles såsom ett blott moraliskt contract, icke såsom ett heligt sacrament" (s. f.) "Såsom en grundtänka fra m ställes här (nemligen i hennes Skrifter) öfverallt den föreställningen, att Kärleken blott är sinlig, en blott kåttja, en aberration från det vanliga och bestämda, hvilken gifver anledning till löjligheter" (s. 169). Har Rec. med desä ytringar, tydligen syftande blott på hennes verser, angripit sannolikheten deraf, att Fru Leנגrens egen själ inrymt mera sköna, kärnfulla, väsentliga ideer, och att hennes personliga umgänge på det älskvärdaste vis ådagalagt deras verklighet? Efter detta förbehåll vill Rec. å sin sida gerna uppoffra det ord, hvilket Hr Fr. synes vilja bannlysa ur svenska språket; ehuru Rec. ej inser något skäl, hvarföre man ej i en lärdd tidning och inför ett literärt publicum skulle få nyttja ett ord, som visserligen ej förekommer i conversationstonen eller omkring thébordet, men annars är brukligt både i bok- och skriftspråk, samt har korthetens förtjenst framför paraphrasen sinligt kärleksbegär eller hvilken annan dylik man behagar*). Att åter Fru Leנגren, i det hela af sin poesi, aldrig målat förhållandet mellan könen på andra sidor, än antingen på en blott moralisk eller en blott parodisk och komisk, derom bära hennes poemer själva, från samlingens början till desä slut, tillräckliga vitt-

*) Det framställer ämne icke för inbillningen en vidrigare bild, än t. ex. de vederstyggliga "brede rona," som så ofta figureta i desä Skaldestycken. Det är sannt; jemväl

nesbörd; förmodligen emedan den egenskap, som Fransöferne kalla *esprit*, var den herrskande i hennes författarlynne. Recis val af enskilda exempel var härvid egentligen ej mindre likgiltigt, än tillfälligt. Och då man ej kan antaga, att hon af en alltför långt drifven qvinlig sinnkänslighet och modesti undvikit att i någon taffla skillra den högre, den egentliga kärleken, emedan en sådan ömtalighet då också skulle visat henne parodien och caricaturen af samma sak såsom ett ännu betänkligare konstnärssämne för ett fruntimmers behandling: hvad återstår annat att tänka, för den som bedömmar hennes skrifter, än att det gudomliga ämne, hvilket jordens yppersta skaldinnor aldrig tvekat att besjunga med lika mycken ejd och passion, som driftig och ädel upphöjning öfver hvardaglighetens trånga maximverld, varit frammande för hennes inbillningskraft, ja, förekommit henne såsom någonting, hvilket ej utan *ridicule* kunde i sin omedelbarhet blotta sig för andras åtkädning, fastän det under en medborgerligt moralisk synpunkt, under formen af ett heligt och angenämt pligtbud, var lefvande i hennes öfvertygelse och känsla? Det är för hvarje opartisk läsare klart, att Rec. ej kunnat mena något annat än detta, när han i recensionen yttrade, att hon (neml. såsom Skaldinna) "tyckes hafva varit kall för känslornas varmaste rörelse, för kärlekens"; hvarvid han visserligen ingalunda nekar, att han aldrig kan erkänna en sådan åsigt, en sådan sinnesstämning för poetisk, ehuru berömlig den annars må vara och synas; ty poetisk, i ordets innerliga och strängt verkliga bemärkelse, är blott den själ, der känslan och bildningslynnen enrådigt beherrska alla andra egen-

hos Bellman förekomma dylika uttryck, och ännu värre, ja, de må ursäktas i Caricaturens skaldeflag; men skillnaden af kån torde dock härvid böra tagas i någon beräkning.

skap, böjelser och förmögenheter *). Rec. har ej förebrått Fru Lenngren, att hon i sina skaldeverk följt riktningen af sin individuella organisation och fantasi, (deri har hon gjort ganska rätt, och hon har derigenom blifvit, i sin spher af snille och konst, en prydnad för vår vitterhet): han har blott faktiskt anmärkt att det så förhåller sig; liksom han i hela sin recension blott gått ut på, att historiskt utvisa det rum, som hon, enligt hans mening, kommer att behålla i Svenska litteraturens tideböcker. Således har han ej heller förebrått henne, att hon i Rådet till Bett i icke lemnat sin Dotter fullständigare undervisning om belägenheten af Ålskarinnans och hustru; blott erinrat — med någon förundran, det är santt — att dessa förhållanden, som dock äro kvinnans hufvudsakliga, blifvit nog ytligt vidrörda, och att den der "huldheten i förtreten" ej är honom särdeles uppbyggelig **). Rec. vill ej tvista med Hr Fr. om den utvidgade bemärkelse han ger ordet huldhet; men då han påstår, att i "detta moderliga stycke" aldrig kunde bli fråga om hvad man egentligen kallar kärlek, nödgas Rec. vara af annan tanke; sambandet mellan Ålkarinna och Ålskarinnans, eller, om man så vill, mellan fästman och fästnös, är ju, nått själfva äktenkapets, det högsta personliga på jorden? — Beträffande Fru Lenngrens religionskänsla och religion, har Rec. med beaktad tydlighet yttrat, att han saknar den hos "Författarinnan" (s. 170), nemligen så "arm" som

*) Naturligtvis är det icke vår grundfats, att detta vålde bör utövas på förnuftets och sedlighets bekostnad. Detta anmärkes, ej för Hr Doct. Franzén, utan för de läsare, som alltid i våra skrifter läsa den raka motsatsen af allt hvad som står der.

***) Uppenbart är, att Rec. ingenting invändt mot rådet att vara huld, utan mot rådet att vara det i förtreten, d. v. s. icke huld;

han föreställer sig den för att svara mot namnet af äkta religiositet; skulle man väl mycket misstaga sig, om man i anledning af hennes Skrifter förmodade den hafva snarare varit en moralkänsla, utvecklad till något mer eller mindre abstrakt begrepp om Naturens Upphof och människans bestämmeelse, d. ä. hvad Rec. kallat en theophilanthropisk Deism? Men af en billig skygghet att intränga i det, som tillhör blott Gud att ransaka, det förborgade af en människas enskilda personlighet, lemnar Rec. denna förmodan derhän, åt dess fanning eller ofanning; han påminner endast, att han i sin recension ingenting vidare sagt, än hvad han funnit i hennes Skrifter, och Hr Fr. själf gör honom på detta ställe den rättvisan, att medgifva det. Hvad åter den i hennes allvarsammare skaldestycken framställda åsigten af moral och religion angår, så gifs det, som Hr Doct. Franzén själf vet bättre än vi, två slag af dygd och två slag af sätt att ordna sig under inflytelsen af världens gudomliga Styrelse. Antingen är man dygdig och resignerad af pligt, i följd af förnuftets hyllning af sedolärans föreskrifter, i följd af ett ädelt hjertas gård åt förståndets kraf, och i trots af alla de uppoffringar en sådan gård kan kosta; man tyglar sina begär af öfvertygelsen om en moralisk verlds-inrättnings verklighet och helgd, man lyder det evigt nödvändiga med lugn och sinnesstyrka. En sådan lefnad är sublim; men att stanna på denna ståndpunkt, är (med all tänkbar upphöjning

ty denna fordran, om man betraktar kärlekens natur och hjertats rätt, innebär en motsägelse och kan icke uppfyllas. Rec. förstår ganska väl, hvad Fru Lenngren med detta så ofta upprepade och prifade uttryck velat säga; men han har sett tillräckligt många äktenkap, der makarna bjuda till att vara hulda mot hvarandra i förtreten, för att han icke skulle anse dylika nödfalls-förbindelser såsom högt illa motivarande äktenkapets idé.

i karakter och fedlig verksamhet) att ej komma längre, än, med få undantag, de visaste och bäste af Hedningarne, om hvilka man lämpligast kunde säga, att de voro "hulda i förtreten". Eller också lefver man och handlar af en till natur blifven tjustning för det eviga sköna och goda, af en med Allt harmonisk kärlek, som ej lemnar något val af handlingsfätt — och som, djupt kännande det mörker, till hvilket synden har förnedrat människan och sinneverlden, med desto klarare öga ser, på den trångtande ödmjukhetens himmel, Försoningens tröstrika stjernskrift. Christendomen är Kärlekens religion, och kärleken är världens hjerta; båda hafva tillsammans skapat en poesi, som är en helt annan än den Plato förföljde. Hvilken religiositet kan man tillerkänna en skaldekonst, för hvilken begges mysterier äro främmande? Den skära, ofkuldssfulla, af lagbud i sina handlingar medvetlösa, allt med godhet och ödmjukhet omfattande mildhet och fromhet, om hvilken Rec. påstår, att den icke blott är blomman af all filosofi, utan ock kvinnans egentliga och enda — utstrålar den ej endast och allenast från dessa mysterier? Rec. vill ej uppehålla sig vid det yttrande, som Hr Fr. anför till bevis på Fru Lenngrens religion: "endast Gud förnam hennes gudsyrtan" (hvarigenom således Recensenten, i fall han be- tviflade den, vore tillräckligt ursäktad): tvertom upprepar han med glädje, hvad han utförligt förklarar i sin recension, och hvarvid ännu ett par smärre stycken hade kunnat införas, att denna Samling innehåller visst, der den ljufhet och ömhet, som hos människan i allmänhet och kvinnan isynnerhet är själens enda sanna skönhet, på ett ofminskadt och omotståndligt intagande sätt, le ofs till mötes; och man må i dessa gerna läsa bekräftelsen, att hon (enligt Hr Fr.) ärft af sin fader den grundfats, som tvifvelsutan är religionens centralpunkt, neml. "K ä r l e k e n ä r

allt". Men då man skärskådar just dem af hennes skaldestycken, hvilka med affigt äro ämnade till direkta framställningar af religiösa och moraliska ideer, samt der finner ingen djuptträngande rot, ingen frisk och fastfull kärna, utan i stället förnimmer blott en torr och aildaglig gouvernant-visdom: har man ej då rätt, icke att neka hennes personliga ålkwärdhet och gudsfruktan (en fräckhet utan like, från hvilken Rec:s samvete och hans recension lika frikänna honom), men väl att neka hennes poesi, eller hennes konstnärliga värde, i andra skaldestug än det enda, hvari hon inom vår vitterhet är oöfverträfflig? — Och hvilket är nu detta? Derom äro vi väl alla ense. En quick och naif uppfattning af det moderna sällskapslifvet, sådant som det framträdde inom kretsen af hennes åskådning, stundom tecknad i dess förgängliga, men täcka behag, oftast i dess sjelfparodiska förvändhet — se der det naturliga, det medfödda området för hennes sängmö. "Vid sin kritik," säger Hr Franzén, "har Rec. förgåtit, att Fru L. icke är af de Skalder, som måla sig sjelfva, utan hon föränker sig i sitt föremål och framställer det i all sin verklighet och sanning". Det borde likväl ej med fog kunna tänkas, såsom något för Rec. obekant eller förborgadt, att Fru Lenngren icke tillhör den lyriska och musikaliska klassen af skalder, utan den mera plastiska och sinligt målände; ehuru han ej i sin granskning uttryckligen anmärkt en omständighet, som tycktes vara klar genom sig sjelf, och hvari han visst icke såg någon artistisk ofullkomlighet. Men Hr Fr. sjelf förgäter, först, att valet af föremålen här är det ocharakteristiska, och sedan, att total-omdömet beror på hvad man efter denna "föränkning i föremålen" upphämtar. Detta senare är hos Fru Lenngren — och härmed vare Rec:s total-omdöme öfver hennes Skrifter i största korthet framställt — qvintessensen af det hufvudstads-lif,

i hvilket hon utgjorde en medlem; måste af detta lufs begrepp, favorit-ämnen och åffigter, sammandestillerad med en lätt och ovanlig talent, här och der en smula idealiserad, men dock icke mer, än att hvar och en, som själf i sitt väfande är en integrerande del af denna societets-verld, öfverallt, vid läsningen af hennes poëmer, med bekvämlighet och nöje igenkänner sig, de fina eller fina grannar. Det är, åtminstone i förhållande till närvarande tid och umgängsbildning, den elegantaste conversations-poësi, som är möjlig. Den är alltså, i det hela tagen, precis afmättad efter den skönhetslinia, som i de så kallade sällskaper af god ton en gång för alla är uppdragen, när fråga blir om de njutningar vitterheten skänker. Den är jemt opp så hög, varm, qvinnlig och finkänslig, som det inom sådana kretsar i vårt fädernesland tillåtes att vara, om de ej skola förskräckas för snillet och ropa, såsom Landshöfdingen Festus till Aposteln: "Paulus, Paulus! mycken läsning hargjort dig rasande". Detta är föröfrigt icke sagdt i en elak, eller en tadlande mening; utan i en sann. Till och med de brokiga fransyska orden, af hvilka dessa skaldestycken hvimla, bidraga hos mången läsare och läsarinna att öka deras behag; emedan det barbariet, att uttrycka sig till hälften på svenska och till hälften på fransyska, ännu ej hunnit bli förvifvnr de sällskapskretsar, der Fru L. allmännaft läses och förgudas. Men, torde någon invända, nekar Ni då en sådan art af skaldekunst allt artiftiskt värde? Visst icke: den åklagade Recensionen ådagalägger, med mångfaldiga och välförtjenta loford, att den äger ett ganska högt. En stor talent är på hvarje sätt stor och beundransvärd. Alla daniogar äga lika rätt att existera, i Konsten som i Naturen; alla former, som väl uppfylla de organiska villkoren för sin tillvarelse, äro i sitt slag förträffliga. Den enda verkliga Smaken fins hos sådana betraktare och läsare, som äro i stånd att njuta dem alla;

ty endast hos dem är Smaken, enligt Ebreusvärds ypperliga definition, känslan af Naturens hemligaste sanningar. Hos dem åter, som ej äga denna känsla, är Smaken blott ett tycke, en nyck, en sedvana, en tradition, vid hvilken de hänga fast af intet annat skäl, än derföre att de i sin ungdom tillfälligtvis kommo att vänja sig vid just de och de intrycken, de och de auktoriteterna, och vid inga andra. Men Konstens och Diktens rike är, liksom Naturens, nog vidsträckt, att man der ej behöfver trängas om rum; begges alstringskraft är lika outömlig, som den rena åskådningen af begge föraktar, i sin omätlighet, alla ensidiga skansverk af systemer och smakläror. Orsaken, hvarföre Redaktionens ledamöter och bundsförvandter skundom med en skenbar öfverdrift af hetta och bitterhet kämpat mot den fransyska vitterhetens grundfäster och svenska efterhärmingar, var endast den, att den åsthetiska dogmatism, som Fransoserne och deras efterföljare kalla Smak, är, theoretiskt betraktad, själfva ensidigheten bragt i system, och (såsom sådana) den rena fiendskapen till alla, icke inom paragrapherne af denna Dogmatism passande, gestalter af skönhet och sanning. Aldrig har det varit vår affigt att neka det verkliga värde, som jemväl det vackrafte af den fransyska vitterheten här, nemligen betraktadt enligt sin natur och inom sina gränser; aldrig, att på gruset af den öfvannämnda dogmatism, hvilken det icke genom vår, utan genom samtidens och ådla läromästares förtjenst lyckats oss att störta, uppbygga en annan lika ensidig, en utslutande tysk, nordisk, phosphoristisk, eller huru man behagar titulera den. Universaliteten af Smak, friheten för det svenska skaldelynnet att yttra sig i all möjlig individuell mångfaldighet, har, i afseende på vitterhet, alltid varit Redaktionens system. Detta är vunnet — och polemikens tid, hvarf i Sveriges åsthetiska literatur är förbi, åtminstone för årtionden: det

fortsatta utmanande oljudet från en viss sida väntar förgäfvets på något svar, och kan hädanefter, på sin höjd, blott ge anledning till en och annan skämtsam skärmytsling. Äfven philosophien har på sätt och vis spelat till slut det positiva af sin role; Naturen, Historien och Religionen skola erfatta henne. Tillämpningen af desä allmänna sätser på vårt omdöme öfver Fru Lenngren är den, att Redaktionen, af ingen anledning, kan med annat än bifall stämpla det, som i hennes Skrifter är verkligt berömligt och bifallsvärdt. Men likfom ingenting förolämpande, eller orättvist klandrande, ligger deruti, att man jemför ett fenomen af Natur eller Konst med ett annat, och finner, att ehuru hvardera äger sitt mått af lif och fågring, dock det ena, tilläfsventyrs, närmare och fullkomligare uttrycker den högsta skönhetens idé: så förringas ej Teniers, ypperlig målare af nederländska folkscener, derigenom att konstkännarn fåstar en större och långvarigare uppmärksamhet vid Raphael; likaså ej Fru Lenngren, derigenom att man icke kan tillerkänna henne alla de prädicater, med hvilka man i en kritik skulle kunna karakterisera en Sappho, en Fru Stael, en Fru Helwig. Och då det ej kan vara Hr Franzéns mening, att af kritiska omdömen fordra, såsom en god egenkap, det oegentliga, det obestämda, det ocharakteristiska, det på himmelsvidt olika föremål lika mycket och lika litet pasfande: hvarom har då, i sjelfva verket, hela denna strid blifvit förd? Om ett blott och bart missförstånd af några uttryck, dem Redaktionen, det är sannt, före tryckningen lätt hade kunnat å Rec:s vägnar utbyta mot några andra, i fall den befarat möjligheten, att af en så opplykt, så rättfinnad läsare missförstås. Men hjertan, som sjelfva äro mäktige af vänskap, älska lågan af desä enthusiasm, äfven då den uppflammar sårande för dem sjelfva: och Redaktionen tror sig, i detta nödtvung-

na försvar, ingenstädes hafva öfverskridit gränforne af den vördnad, som hon är skyldig Hr Doct. Franzéns sällsynta förtjenster. Efter allt detta återstår ingenting mer att betyga, än ledsnaden, att i mångas ögon synas öfverskugga det lysande minnet af en Skaldinna, som visserligen, i den himmelska rymd der hon viftas, föga bekymrar sig om jordens lekverk och tvister; men hvars välnad, qvarlevande i hennes sånger, aldrig borde framkallas annorlunda, än såsom en ällkvärd medelpunkt af frid och förlåtelse.

Värda Nyheter.

Christiania.

Under d. 6 Maj har Kongl. Maj:te i nåder stadfäst en Uniform för Studerande wid härvarande Universitet, hviiten i det närmaste öfverensstämmar med den söut i Upsala antagna, nemligen svart frack med Sammetkrage och silkesbroderi, samt Cocord.

I den Kongl. Höfdomning, som Kongl. Maj:te, till togtagande wid Embetsförändringar och andra högtidliga tillfällen, under d. 26 Juli i nåder föreskrifvit, hafva Universitetets Professorer erhållit Rang lika med ÖfversteLieutenanter wid Ingenieur och Artilleri-Brigaderne. Rectorer wid de Värda Scholor lika med Majorer. Lectorer (Adjuncter) wid Universitetet lika med Capitener, samt Adjuncter wid de Värda Scholor lika med PremierLieutenanter.

Kongl. Maj:te har under wiftelsen i Norge i nåder utnämni Histor. Nat. Professorn G. Harthe till Ridhare af Nordstjerne-Orden samt Med. Professorn Doct. N. V. Sdrenjen samt Rectorn wid Bergens Värda Schola, Professorn G. U. Arantz till Ridhare af Wisas Orden.

B i d n i n g

III

S w e n s k L i t e r a t u r T i d n i n g.

N:o 14, 15.

October

1820.

Anmärkingar

vid Recensionen af Handbok i Skandinavien
Flora af C. J. H a r t m a n — införd i Litt.
Tidn. N:o 40, Lörd. d. 7 Octob. 1820.

Förf. af denna Handbok har i företalet till sin bok uppgifvit de grunder och synpuncter, som gifvit arbetet den form det förete, och behöfver således blott hänvisa till detta för att gifva granskaren tillfälle att jämföra Recensentens ideer med Författarens. Emedelertid känner denne sig mycket smickrad af en uppmärksamhet, som han ej äfytat, beklagande blott att han i Recensionen ej funnit den opartiskhet och den eftertanke, som på något sätt kunnat rättfärdiga des bittra utfall mot Botanikens af skyvärda Neologer, hvilka samfällt Recensenten tyckts ämnat i förf:s person dräpa med ett enda hugg. Huru vida detta lyckats kan af nämnde jämförelse inhämtas, men för deras skull, hvilka icke äga tillfälle att taga en djupare kännedom af saken, anser sig Författ. för att ej missförstås, skyldig att vid Recensionen meddela följande anmärkingar.

Första § slutas med löftet "att med en allmännare öfverfigt af vetenskaperna, deras samband och ändamål pröfva huruvida förf:s syftning är den mest lämpliga för vetenskapen i det hela." I hvad grad

Rec. fullgjort detta svåra och vidt omfattande företag lemnar Författ. derhån, enligt hans omdöme synes Rec. ganska trängt inskränkt sig till en enkel pröfning, huruvida författ. färvilt följt v. Linné, eller i hvad mån han från honom vågat afvika. För att döma om författarens syftning är den mest lämpliga för vetenskapen i det hela, hade visserligen en annan behandling varit af nöden, en mera modererad, mera liberal och mera upplyst än denne, som i alla afseenden synes vara foster af en sådan bildning, som Rec. i andra § med en så äkta Hogarthisk pensel teknat, att förmodligen ganska få kunna afhålla sig från löje. "En lärare, som efter hand öppnar för Lärjungen en vidsträktare utfigt i vetenskapen" med sitt faderliga: se hit åt, min son, här har Fader Linné utstakat din bana; frukta dessa skolor af Brownar, Sprenglar, Smithar, Hookerar, Perfoonar, De Candoller, Swartzar, som ideligen söka locka dig på afvägar; jag vill lära dig att se på mitt sätt, hvilket jag med visshet vet äfven var Linnés, och följaktligen, det enda rätta. Den person hvars muntliga handledning kan upväga studium af hundrade hittills högt aktade författarens arbeten, hade dock förtjent en mentio honorifica — hvem skall ej flyga att lyda och beundra honom! *) Dock älsvarsamt,

*) Huru mycket närmade du dig icke detta ideal, oöförgätlige Swartz! Hvar öppnades Lärjungen en faderligare sams å din?

for
da
håc
till
ver
spe
ren
he
fer
der
ka
be
ocl
olå
de
tur
att
fåg
re
sk
yp
de
oc
el
m
di
ku
St
ve
or
de
te
lil
h
bl
fö
d
k
d
få
M
fl
d
•

författarens tanke är att såsom freden är dot-
tren af det politiska, så södes fanningen af
meningarnes krig.

Den uplysning Rec. går i 3 § att gif-
va Läsaren, är nys tillkännagifven. Då
Rec. vidrörer "det stela konstfinnet
och de ensidiga examineringsford-
ringar" synes han medgifva att författa-
ren lemnat något mera i diagnostiken än
hvad man vanl. finner — författ. håller ger-
na till goda epitheterna, om den examine-
rande snarare och med mera säkerhet hinner
till artens bestämmande än hittills, ty det
lärer väl ej undgått Rec. att författarens
grundfats är tämligen öfverensstämmande med
en viss Tysks, som kallar "die spezifische Cha-
rakteristik der Pflanzen das eigentliche Fun-
dament der Botanik." Med en Handbok i
en Flora förstås vanligen en bok, som är
ämnad att föra den okunnige till den speci-
fica kännedomen af vexterna, der är alltså
en god diagnostik hufvudsaken, i andra ar-
beten af en vidsträktare syftning kunna kan-
ske mindre goda characterer passera t. e.

*VERONICA longifolia: foliis ternis op-
positis lanceolatis basi subcordatis acumi-
natis duplicato-ferratis cauleque pubescenti-
bus.*

*v. maritima: foliis ternis oppositis
lanceolatis longe acuminatis profunde dup-
plicato-ferratis cauleque subpubescentibus,
calycibus subaequalibus capsula brevioribus.*

o. s. v. Författaren vet dock att myc-
ket kan anmärkas vid hans egna diagnoser
långt ifrån att tro sig ofelbar skall han alltid
med erkänsla mottaga alla billiga anmärknin-
gar. Emedlertid kan förstås att Förf.
kanske mera än de fläste andra, vidkänts
och undersökt de svårigheter, mot hvilka
nybeggynaren äger att kämpa då han ej ä-
ger Läsaren vid handen — och huru få äro
dessa lyckliga! Om han i någon mån afbul-
pit dem tillhörer blott den att döma, som
helt tråkar eller tråkat undersökningens ba-
na kanske den enda, som nödgår till sido-

blickar och ett mångsidigare betraktande af
tingen. *) Att Författ. "mera afvikit
från v. Linné än någon annan svensk
Botanist," är bland de ganska få arbetare
i stort, som vi sedan hans tid ägt, lätt
gjordt. Och hvarföre är det så mycket klan-
dervärdt i botaniskt afseende, att våga tän-
ka något olika med en gammal auctoritet,
då man i andra vetenskaper icke drager i
betänkande att göra det? Onekligen fordras
det en skickligare hand än För:s att, taladt
om vetenskapens hela omfång, obemärkt till
de Linneiska genera ympade några och tret-
tio tusende arter, som sedan Linnés tid blif-
vit upptäckta. Äfven i vår lilla Svenska gren
tror han sig hafva upptäckt oäkta ympquistar
andra hafva vågat afsliva dem och gått klan-
derfria. Således, för att ej tala om andra
författare, har Hr Demonstrator Wahlenberg
ej dragit i betänkande att med nyare au-
torer, af Linneiska genera bilda åtskilliga eg-
na t. e. af *AIRA MOLINIA*, och af *POA* och
FESTUCA GLYCERIA, hvilka bådas väsendtli-
ga skilnad Författ. har svårt att af Fl. Upsal.
inse, ännu mindre af Recensentens Skrift.
Denne sednare synes nemligen söka diagno-
sen uti *MOLINIAE* "gentligen (?) tvåblom-
miga" (Dem. Wahlenberg, som åtskilljer des-
sa genera med flere högst heterogena släk-
ten: *MELICA*, *HOLCUS* etc., räknar "flos-
culos binos ternosve") och *GLYCERIAE*
"flerblommiga" *spiculis*; hvar gäller om
ej här dessa ord: "som de icke se natu-
ren på ett lefvande sätt, så märka
de icke huru lätt den i sin lifliga
böjlighet förändrar all form; och ä-
ro de straxt färdiga m. m. "Har det
då undfallit Rec. att af de två arterna,

*) Har Rec. då aldrig ägt anledning att fördö-
ma den klene diagnostiken i vissa verk, der
man slutligen nödgas stadna lika klok, som
förtut? Hvarifrån då den mängd frågeteckn
i våra arbeten? Likväl kan naturligtvis härut
aldrig lemnas något fullkomligt.

M. caerulea ofta har 3—4 blommiga spiculæ, samt att *M. aquatica*, hvad äfven Römer antyd i sin "var. *γ spiculis 3-4 floris*" är lika föränderlig? Ännu mera, äro var. af den "flerblommiga" *GLYCERIA distans*, med 2 blommor, hvilka förledt till och med auctorer att förblanda denna art med *MOL. aquatica*, så obekanta? Om någon difference ligger i *MOLINIÆ* styli persistentes, hvilka omtalas i Flora Upsal. kan Författ. ej af detta arbete döma, ty stylosum egenkap är i Glyceriæ karakter förbigången. (Denna af R. Brown i Flora Nov. Hollandiæ, vid *SCIRPUS*, *RHYNOSPORA* etc. använda egenkap, är desutom i Fl. Ups. negligerad, der det heter vid *SCIRPUS "stilo vel basi persistente, vel toto deciduo."*) Då naturen af ofvannämnde båda sligten så tydligen synes sträffa till förenig. har väl Författ. gjort rätt att förena dem i sin *MOLINIA*? I Flora Upsal. träffas äfven *HIEROCHLOA*, skild lika väl från *HOLCUS*, som i Handboken; *TRIODIA*, *BRACHYPODIUM*, *SESLERIA*, *LISTERA* etc. etc. idel för Linné lika frammande förändringar som Handbokskrifvarens, hvarföre ej äfven här ropa om "stelt konstsinne, Allmänhetens bortskrämmande, ensidiga och skaldiga förändringar i genera, sjelfklökhet och orakel (språk"?) Måne det ej varit Recensentens pligt att bestämma huru, och hvad man får vidröra af Linnés bestämningar, att man ej måtte syna *per ignorantiam*?

Hvad den vetenskapliga byggnaden angår, bärer väl hvar och en, äfven med sitt lilla ensidiga goda, en sten dertill; såsom man sett nya Alexandrar, torde väl försynen äfven möjligen sända en ny

*) Skulle man ej kunna tro att Rec. som genom att följa med strömmen, ej kan utmärka sig, valt den methoden för att bli rätt beundrad, att ställa sig, som en hämmande stolpe midt uti den? Är detta mindre egoisme än att lämpa sig efter tidens fordringar?

Linné, som förstår bortkasta de odugliga och behålla de goda stenarne.

Hvem äger Sverige att tacka för de yngre Botaniker det ännu äger i sitt sköte? Professor Liljeblad. Ehuru förödmjukande detta än må synas för den, som föraktar det sköna, till allt — här till och med mera än Latinet, böjliga Svenska språket, hvilket snarare befördrat än hindrat den latinska terminologiens lärande, — för den som nekar den lätthet vid examineringen hans redaction af beslägtade, efter Linneiska grunder svårt igenkänliga släkten medfört, så är det icke des mindre så, och denne skall visserligen finna det oförklarligt, hvarföre de i 4 § vidrörda flyttningar ägt rum. Författaren har sagt, och som han tror med skäl, att Linneiska systemet, ehuru det snillrikaste någon vetenskap sedt, icke kan anses utan såsom ett nödfalls system under forskningen efter det naturliga — botanikens yttersta mål — hvarföre Linné sjelf kallar det ett Systema artificiale, och ofta nog behandlar det sjelf omildt, icke alltid dragande i betänkannde att för det naturliga systemets skull handla mot egna grundsatser. Hvarföre t. e. har v. Linné fört nästan ett tjug. Monadelphiska släkten till *DIADELPHIA*, det Syngenesistiska *SOLANUM* till *PENTANDRIA* o. s. v. om han icke stundom tvekat att söndra hvad Naturen förenat? Huru mycket mindre skäl hade han dertill, som icke likt Författ. till Handboken, skref för rybegynnaren, hvilken säkerligen lättare igenfinnet. e. *KOBRESIA**) och *TYPHA* vid de öf-riga gräsen, än han examinerar dem till *MONOECIA TRIANDRIA*, För öfrigt igenfinnas de med hänvisning, på sitt ställe i denna sista klass, i händelse någon skulle råka taga den omvägen. Författarens classification skadar ingalunda Naturliga systemet utan underlättar

*) ett "monster öfr" genus! Äfven dessa o-skyldiga ihogkommas med titlar då de ej accommodera sig till Recensentens ideer.

ifin mån sammanhags-begreppet, följaktligen vågar han ännu tro sig hafva handlat ganska betänksamt och rätt.

Hvad EMPETRUM "som är så beständigt dioicum" angår, vågar väl ej Författaren åberopa sina egna nog själfsväldiga ögon, hvarsföre han blott får åberopa Linné som i Gen. Plant. Ed. VI. p. 515 säger *vidi olim hermaphroditicam*, och Jusieu Gen. Plant. Ed. Uteri. p. 181: "*vidi in E. nigro, flores numquam masculos (!), interdum femineos, filamentis tribus sterilibus; sæpe hermaphroditos filamentis univo fertili*" Har då Författ. syndat så förkräkligt i att föra det till Triandria, för des 3 ständares skull, häst hävisning träffas i DIOECIA? Har Recensenten någon bättre erfarenhet än andra, så är jag nöjd att hafva lemnat honom lägenhet att själf "kungöra sitt fynd." - Då POLYGONUM, som Rec. själf anmärker, äger arter med 5, flere med 6 och 8 ständare, tror författ. sig med allt skäl fört fört slagte bredevid sin närmsta granne RUMEX i Hexandria, en plats, som Naturen tydligen själf tillvinkar examinatoren; mäna ej också det åberopade trekantiga fröet mera tyder hit än på den främmande platsen i Octandrien, der det väl också har en släktninge, men vida mera afvikande, i COCCOLOBA? RHEUM har författaren ej flyttat af det enkla skäl, att den enda svenska arten är för anomal till de öfriga för att kunna bestämma hela släktets plats. Likväl vore det ej någon synnerlig olycka om det skedd. Att ATRIPLEX står vid CHENOPODIUM i Pentandria, är ej utan exempel äfven hos frångare Linneaner. Nybegynnaren, för hvilken jag skriver, torde ej sinna det så orimligt. Då den arma CALLA efter Recensentens ord, fått så länge flytta omkring systemet bör hon vara rätt glad att åtminstone få stanna vid en släktninge ACORUS i HEXANDRIA. Att Aroidæ ej skäligen höra till Gynandrien kan väl ej bestridas; Linné säger om CALLA:

"*difficile est singulo flosculo certum eorum (staminum) numerum assignare; conjectura ab analogia Palmarum crederem stamina 6 in flosculo esse numerum appropriatum.*" - Hittills synes väl författaren vara någorlunda ense, om ej med Rec. åtminstone med sunda förnuftet, vid sina så kallade förbättringar.*)

5 § Det "förvillande och opasfande" i Författarens delning af Syngenesi-classen hade bort ådagaläggas, NB med afseende på des ändamål dermed. För den som vill känna Linnés alltid snillrika indelning deraf är sid. LVII ämnad. Desutom är Författaren långt ifrån den tanken att någon botanist skall, såsom Rec. synes frukta, inkränka sig till studium af hans bok allena, tvärtom har ju denne enl. företalet och allt förnuft ingen annan affigt än att göra nybegynnaren skicklig att studera våra författare. Att ASPERIFOLIÆ ej "figurera" i början af 5 klassen må de ej förtryta; de träffas säkert af examinatoren der de stå. Det synes eljest tämeligen naturligt att de enkla formerne föregå de mera sammansatta, hinc illæ lacrimæ! Eller ge äfven här kläderna någon prioritet? Att tala om anomala släkten i en artificial klass är löjligt.

6 § Om släktförändringen är nog handlad; nu till exemplen. Majanthemum skiljer ej Författaren från CONVALLARIA utan den eljest ej odugliga Desfontaines; han må således försvara så väl släktet, som det nog finligt tolkade namnet. Förf. tror för sin del att släktet är på god grund afskildt;

*) Hvarst författaren kallat sin ätgärd förbättringar, önskade han dock veta; han har blott sagt sig "vågat några förändringar, om ej, som han dock vågar tro, grundade i sakens natur, åtminstone i des fyfemål att lätt examineringsen." Om han förfelat detta ändamål det är en annan sak; systemet måste här lämpas efter ändamålet, att förbättra är helt annat.

eller vill Rec. utan afseende på inconsequen-
cen förena desse, men skilja SAGINÆ? att
Linné ofta sjelf åtskiljde hvad han nys förut
ansåg högst naturligt förenadt, behöfver ej
beviljas; detta händer äfven dagligen de
mest orthodoxa författare, men desfas pri-
villegier böra naturligtvis ej sträcka sig till
Handbokskrifverens "tränga vrå."*) Pri-
mula och Androface har den — jag vet ej
af hvilka grunder, föraktade — Curt Sprengel,
i en af sina Pugilli plantar. i likhet
med författaren åtskiljt. Om fröhusets brist-
ning i 5 eller 10 likar vore "så högst
tillfälligt," huru kan då Linné sjelf så
bestämt säga: "*Androfaces . . . capsula 5-fa-
riam dehiscens*, och *Primula . . . decem-
dentata*"? Författaren har hittills funnit den-
na karakter constant. — Embryon hos CHENO-
PODIUM *maritimum* är fullt ut så myc-
ket krökt som hos en stor del SALSOLÆ,
hvilka Rec. förmodligen ej ännu affärdat till
CHENOPODIUM. Detta är likväl ej hela
grunden till Författarens åtgärd; se boken.
Hvad de många nya släkten Rec. så öfver-
seende förbigår, får Författ. upplysa att des-
sa inkränka sig till ett enda: COELOGLOS-
SUM om man ej vill räkna Molinia; de öf-
riga tillhöra vetenskapens målt utmärkte för-
fattare, hvilkas namn alltid ännas tillagda.
Författaren har i denna väg trott sig böra
vara eklekticus — och hvilken bör ej vara
det? Detta gäller äfven om species, af hvil-
ka blott 6 till 7, bland ett antal af nära
1800, tillhöra Författaren, hvilken Rec. ej
hållit räkning för de många species spurisæ,
från hvilka han rensat vår Flora; han kan
dock ej neka att han blifvit narrad att prop-
ter auctoritatem hafva behållit ett par af
siffrånörande slag. I afseende på artbestäm-
ningen borde väl författaren äga något vitts-
ord, då han sannolikt äger det fullständiga-

*) Rec. medger att artificiella släkten behöfvas;
Linné säger tvärtom; "*omnia genera naturalia
sunt.*" (1)

ste och på egenhändig exemplar rikaste
svenska herbarium, som sunmits. För sina
efter Pal. de Beauvois m. m. fl. antagna
och bestämde grässläkten har Författ. annor-
stådes gjort reda; han hoppas att de försva-
ra sig sjelfve. Äfven tror han Sprengels
omarbetning af UMBELLIFERÆ och Richards
af ORCHIDÆÆ föga lida genom Rec:s omo-
tiverade anfall. Förf. lembar gerna Rec. den
fruktbara mödan att ur de chaoticiskt sam-
manblandade Hoffmanska idéerne utleta det
så kallade "genomgripande" förmodl.
emedan det ligger så djupt begrafvet i ord.)*
Författaren måste beklaga att han hvarken
i characterer eller i habitus kunnat finna
den stora affiniteten mellan MALAXIS
och CORALLORHIZA, förmodl. emedan in-
gen lärare upplyst honom derom för än nu.
Han tror likväl ännu att de 4 pollenmasfor-
na hos den sednare utmärka något synner-
ligt eget. För öfrigt om någon förändring
på ett eller annat ställe skulle träffas mellan
närsläktade, är det ganska försläppligt i ett
verk af detta omfång. Rec. torde tvärligen
kunna neka att vi hittills knapt äga någon
bok, der de äro mindre förändrade, tvärtom
har man sett böcker, att ej tala om de of-
vannämnde GLYCERIA och MOLINIA i
Flora Upsal. — der t. e. de knapt skiljbara
Carices fulva och *binervis* Wg. äro åtskilda
af 34 extraeuropiska och andra afvikande
arter. (Se Caricographie af Wg. i
Vet. Ac. Handl.) och *SALIX arbuscula*
i Fl. Lapp. skild från *S. majalis* med *glauca
myrtilloides* m. fl. helt differenta arter.

7 S. Att Rec. ej känner författarens,
knapt de öfriga *Rumices*, ses grant af den
härliga sammanställningen; dessa kunna sle-
des förbigås. Författaren har i sin bok
nämnt de grunder han följt vid namngifvoin-
gen, han hänvisar dertill. Han får til-

*) Förf. har blott sett första delen, kanske är
det nys utkomna redigare.

lägga att han anser hvarje lärde för verdensborgare som bör arbeta för den allmänna saken, och ej på dennes bekostnad uplyfta sin egen person eller födelse-bygd. Till upplysning af sitt tadlade behandlingsfätt vill Författ. bruka de anförda *HYPERICA*. En Utlänning fann att i Linnés *H. quadrangulare* innefattades 2 skilda arter; den ena skall således namngifvas. I Linnés Herbarium ligger en art under ofvannämnde namn, denne behåller således det Linnéiska, och den andra kallas *dubium*; Hvad hånder? Svensken finner att allt hvad som hos oss finnes är detta emedertid af hela Europa antagna *H. dubium*. Hvad vill nu Rec. göra? kalla den i Sv. allmänna arten *dubium*, *ob locum*, för *H. quadrangulare* och dymedelt omrängera alla andra hjertor, och gifva den andra *H. quadrang.* ett nytt namn, då han ej lærer neka deras difference. Är ej detta stt, som det heter, för sitt eget kära fädernesland skull, väcka en ny oreda der allt redan är klart och öfverensstämmande? Författ. har antagit de af nästan alla författare godkända namnen.* Det äkta *H. quadrangulare* är dock nu också funnet i Sverige. Hvad *CERASTIA* angår, är det ej bättre att antaga tvänne såkra namn, af hvilka ett är gammalt, än att i evighet kriga om hvad Linné förfätt med sina? vi veta nu efter Rec. att Linnés herbarium ej har något vitsord. Vi ha sett den författare, som 1814 kallade *vulgatum* hvad han 1812 kallade *viscosum*, och tvärtom — jemnför desutom Smith's, Wahlenbergs, Fries's skrifter i detta äfseende. Förmodeligen lærer väl ingen misstaga sig på Förf. arter och detta är nog för honom. — Detta, om det reella (?) hvaruti Författ. afvikit från Linné.

Hvad det typographiska angår, är boken efter andras omdöme så snygg och redig som den efter sin åsigt kan vara. Att

*) Äfven D. Wahlenberg har i Fl. Carpath. kallat den utländska för *H. quadrang.* och följ. måste väl äfven denna Förf. kalla vår allmänna art för *dubium*.

klafsernas namn saknas öfver sidan är en brist, som Förf. ej anmärkte förr än ändringen var för sen. Rec. synes vilja hafva generiska namnen i en egen rad öfver hvarje för sig, synonymien i flere rader, Figurer för sig, loca för sig o. s. v. förkortningarne till en half timmes besparing, det högsta som behöfves till deras inhämtande, fullt utskrefna — samma önskingar hade visserligen äfven författaren, men han har ej velat utan motsvarande nytta, påtvinga köpsren af den i alla fall nog dyra boken, ett par v. mer. Synonymien är för sitt ändamål tillräcklig, vi hafva i helt nys utkomna fundamentalverk sett den proportioneradt mindre. — Huru glädande skulle det icke varit för Författ. att se det (fastän "ensidiga" d. v. s. egna) goda i hans bok närmare utpekadt! Dock vextorterna! Här hade det ålegat Rec. att framställa de Botanister, hvilkas synd författaren olofligen begagnadt, ett uttryck lika skamligt i en mans mun, som synes vilja predika motsatsen af det ensidiga d. v. s. det mångsidiga och liberala, som det är förolämpande. Författaren vet med säkerhet att ingen af de vänner, hvilkas vexter pryda hans bok, deröfver finner sig förolämpad att des namn på ett hedrande sätt framställes för publiken innan Rec. hunnit dertill lemna sitt bifall. Allmänheten äger ock sina anspråk, och det första är fullständighet, huru förena dessa med Recensentens monopoliska jalousie, stridande mot all hittills bestående praxis (då växten ej är ny) i vetenskapen, och endast förklarlig genom Recensentens tydligen något egoistiska grundsatser.

Det återstående skall vara rättelser, ehuru i öfverensstämmelse med allt det öfriga framställda i en något annorlunda ton än den som andas i följande recension i bladet, hvilken tyckes med flit vara associerad till den botaniska, lika som för att rätt åskådligt framställa en recensent sådan han bör och sådan han icke bör vara. Att *CALITRICHÉ autumnalis* bort utmärkas för Lapp-

land är riktigt, dock torde den större delen af allmänheten knapt förstå hvad "rätt öm-nigt" vill säga, då det läses i Dr. Wahlenbergs Flora Lapponica: "*in Lapponia varius; mihi obvia tantum fuit ad Wuollerim in fluvio ipso Lulensi.*" Rec. förmodligen ej nöjd med att utmärka en brist, ville äfven sätta ett synglas under Läsarens öga för att se den rätt stor och tydlig. Att Haynes Tillia *intermedia* af Rec. anses för egen art kan Författ. i anledning af Rec. tillkännagif-na grundsatser, svärigen tro. De beskrifna exemplaren äro så vilda, som om de vuxit i Helsingfors Godtundabergen. *THYMUS Serpyllum* (*Perfoons angustifolius* se pag. 236 och 451) vexer enl. Dr. Wahlenbergs Flora Lapp. "*ad Flumen Tana,* och "*ad Lacum Mandusauri Utsjokiæ,*" om detta ej är i Lappland kan man fråga huru vexten då kommit i Flora Lapponica? Funnes vid vext-orterna blott detta att anmärka, vore väl arbetet i detta afseende ganska försvarligt. Anmärkningen att *arista*, hvartill författ. anser *seta* för synonymon, och *striga* båda orrigtigt tolkas med borst är grundad. Författaren tackar Rec. för denna påminnelse. Dock har denna omständighet ej skadat bo-ken, ty ingenstädes i detta och sålän i andra verk, förekomma *striga* i substantif form. Att *strigosus* öfversattes med styfbråg är väl characteristiskt (borst bärande kal-las *setosus* p. XX); äfven så 1—3 taggig, *aristata*; snarare skulle man kunna förebrå den latinska termen för inconsequence och och tvåtydighet än den svenska, ty *arista* vid *antheræ* och *folia aristata*, som man stundom läser, är väl något helt annat än *arista* hos *Avena*? Besser har, efter hvad författ. känner, först i Tetradynamien brukat och desloierat ordet *Nucamentaceæ*, af Plinius *nucamentum*; han säger: *Nuc. Pericarpia ovalia hinc sponte non dehiscensia, coriacea v. sublignosa.* (se Fl. Galic.) Så har Författ. äfven måst förklara det. Vigtigen ligger ej i namnen utan i de begrepp vi sätte vid dem, d. ä. i de-

finitionen. Af engammal i skolan inplantad plög-sed sönderstafvar Rec. om riktigt eller ej, är ej här stället att afgöra, de latinska orden så-lunda: *se. fertium, fero. cia, Ale. xander, ma. camentum.* Många godkända redacteurer af gamla författare hafva haft samma sed. Lil-jornas och Orchideernes blomfoder sma-kar Recensenten ej, emedan det är "mot alla Linneiska bestämmelser" jag beklagar! Författaren har följt Jusseu, Swartz, Richard, m. fl. goda nyare vextphysiologer. Recensentens språkbruk torde väl ej alltid vara så afgörande.— Dessa de stora felaktighe-terna, nu de smärre. Bokstafven L. i slutet af pag. 68, har af skrif- eller tryck-sel influtit, den bör elimineras, slägtets plats är hos Linné ej bestämd*). Att Linné slut-satt *ZOSTERA* bland *Piperitæ* är rätt an-märkt, men Linné måtte väl själf 1751 haf-va haft "en särdeles bristande kän-nedom" då han i *Philosophia Bot.* satte den just bland *INUNDATÆ*, hvilket förledt författaren minne till detta skriffel. *Amaran-thus, Diapensia* och *Mengyanthes* äro hos Linné verkligen att träffa på de af förfat-taren uppgifna ställen, i det arbete han be-gagnat, hvilket Rec. först bort efterse. Hvad det sistnämnde slägtet angår, har författ. sagt nog för sitt ändamål, då han i afdelningens öfverskrift har "fröhusen enrummiga" om Rec. t. e. af fröens vidfästning, sunnit en större affinité till *Gentianæ*, så är det en heder, som nu är honom besparad. De nämnda *Arisnellernas* duration är väl ännu något problematisk, i alla fall mottagas gerna alla rättelser i denna väg, hållt författaren själf

*) Det läter väl ej undfallit någon Läsare att författaren inkränkt sig inom citationen af de ordines der Linné själf och Jusseu satt sina släkten. De böcker han härvid ägt till-fälle att begagna äro Linnés *Genera plantarum* Ed. VI, ett af hans mest fulländade verk, samt Jusseu *Gen. plant.* Ed. Usteri, så-län har han anført någon annan författare.

observerat några tryckfel. *) Linneas ständigt grönskandens rankor har författ. ej mera kunnat frälla än *Veronica Beccabunga*, *Pyrolæ* med fl. De fyra öfriga skrif- eller tryckfelen skola tagas ad notam **). *Veronica montana* har författaren med vextort: Sæland, Daniz; Swartz har den utan tecken i Sum. Veg. Scand. jag har derföre anført den, likväl med frågtecken. Hvad fordrar Rec. mera?

Sådan finner författaren närvarande recension, skrifven med en öfvervilning, hvars motiver allt för klart äfven för de minst deltagande samtycka, och hvilken det verkliga gjort författaren ondt att begagna för att afvända de klumpiga pilar Recensenten slungat föga mindre mot författarens person än mot arbetet. En djupsinigare och billigare recension skall han veta värdera; ägde hans arbete ej viktigare fel än hvad här har blifvit öndragit, så skulle han anse närvarande recension för en verklig triumf. Skulle för öfrigt Rec. fortsätta sin forskning efter verkets brister lofvar förf. att samvetsgrant antekna det dugliga i sitt interfolierade exemplar af boken för att i händelse af en ny upplaga med erkänsla begagnas; ledsen öfver förlusten af den tid han med detta svar redan dragit från viktigare studier, nödgas han att åtminstone tills vidare lemna Rec. fältet.

Carl Johan Hartman.

*) Af hvilka tvänne ledsamma må här tillkännagifvas: vid *Carex lagopina, norvegica* och *glaziosa* omtalas honstblommor, bör heta: h anbl. samt sid. 377 r. 1. smala l. tjocka.

***) Måne det är så afgjort att et botaniska Narthecium kommer i likhet med Ciceros ord af *theca*? Känne skarare af *Narthecium*?

Correspondent, Underrättelser.

Från den berömda Sverksforskaren Prof. Kist hafwa underrättelser ankommit, dat. Escheran d. 9 Maj. Han war då i begrepp

att öfver Senahan öfåg till Persopolis och Schiraz. I början af Septemb. hoppades han wara i Bombay

Lund:

Disputationer: Höftermin 1819.

Under Mathem. Professorn Mag. E. E. Kjelens Praesidium:

In Doctrinam de Justificatione hominis coram Deo (ex spec. S. R. M. gratia) P. J. Magnus Gabr. Wahlgren, Gothob. P. H. Lars Börjeson, Gothob. Gwardera 1 och ett halft ark.

Under Hist. Professorn Mag. N. O. Lindfors:

Analecta Historiæ Acad. Lundensis. Pars Post. Sect. VII. Sam. Emilund, Scan. 1 och 14dels ark Sect. VIII. Salomon Henschen, Diel. 1 och ett halft ark.

Under Astron. Observatorn Mag. N. S. Kullberg:

Præcipuæ rationes, quibus Religio Christiana contra Ethnicos ante Constantinum Magnum defendebatur, (ex spec. S. R. M. gratia) Sect. Prior Nic. Georg Harslow, Diel. 2 ark. Sect. Post. Joh. Er. Engström, Calm. 1 ark.

Under Botan. Adjuncten Mag. Cl. Fries:

Novitiæ Floræ Sveciæ. P. V. Nic. Löfberg.

Specimen Systematis Mycologici. J. Kleen.

Under Magister Simon Christoph. Elg:

De prima Evangelii in Svecia annotatione. Carl Christian Söderberg. Diel. 1 och ett halft ark.

Under E. O. Bibl. Amanuensen Mag. Nils Löwen:

Memorabilia Bibliothecæ Lundensis. Tom. II. P. IV. Pet. Nyman, Smol. 1 och ett halft ark.

De Ystadio. P. I. Carl G. Körner, Scen. 1 och 14dels ark.

B i h a n g

liii

S w e n s k L i t e r a t u r - T i d n i n g .

N:o 16.

November

1820.

Om Strengnäs Gymnasium och dess Bibliothek m. m. slut från N:o 11.

V. Sveriges Räckes Landzlagh med sina femton balcker; item Stadslagh, med sina femton balcker. Vidare åtskillige Recenser, Ordinantzier, Stadgar, Gårdsrätter m. m. Slutligen: Ett kort dogh nyttigt uthog aff åtskillige Trovärdighe Crónikor och Schribenter sammandragidt på alle the konungar och Regenter som öfver Sverige och Gjötha Rijket, sedan de blefve först med fällk besatte regeradt haffue hvilket år skedt 88 år efter Syndafloden. Börjar med Magog och slutar med Hertig Carl 1592. Ett vackert Mst i folio. Titelbladen prentade och med ritade border. Initialerne röda eller gröna inlagde med guld. Börjar med en kort undervisning för domaren, hvarpå följer en Index uthskrefvenn 1592.

VI. Breviarium Strengnense etc. Holmis, utbytt ur Krönprinsen Gustafs Bibliothek af Bisk. Serenius, till Strengnäs Bibliothek mot Breviarium Upsaliense d. 20 Mars 1765.

VII. Biskop Alstrins anteckningar under dess utländska resa. Mst. skänkt af dess dotterson Hr StatsSekret. och Ridd. Bergstedt.

Bibliothekets oeconomiska affärer äro desutom i det tillstånd, att till årliga inköp omkring 150 Rd:r B:co kunna påräknas. Skulle tillika i stället för de böcker, hvilka från Presternas Sterbhus till Bibliotheket utan urval aflemnas och emottagas och hvarigenom det ofta med onyttiga duppletter besväras, den i författningarne bestämda

penninge-afgiften i stället upptagas, så blefve derigenom den årliga inköpsfonden än mera förökad. Den kunde då blifva någorlunda tillräcklig att efterhand, för Lärarnes behof, anskaffa de nyaste och viktigaste böcker i särkilta vetenskaper och kanske till och med för Landsortens bildade inhånare tillfälle derigenom öppnas, att få låna goda böcker (icke Romaner och Hushållsskrifter, som icke egentligen der hafva sin plats, om de ej genom ett aldeles klassiskt värde dertill äro egnade) hvilka ej utan svårighet kunna anskaffas utan af de förmögnaste. En sådan Boksamling, som annars ofta är en död och obegagnad skatt, skulle derigenom för flere klasser af Medborgare få ett mycket större intresse och befordra bildningens utspridande, hvarigenom dess egen tillökning säkerligen efterhand äfven skulle beredas. Att bestämna den endast eller till någon del för Lärjungarnes nytta, är ett missförstånd. De hafva visva Scholeböcker, hvilka de sjelfva måste skaffa sig. Jag är långt ifrån att derföre tro det vara skadligt, om någon redan vid Gymnasium så utmärker sig, att han sträcker sina studier utom den der vanliga och bestämda krets; men jag tror ock att för en sådan alla hämmande band måste aflägnas, som hindra honom att begifva sig till Akademien, för hvilken han då genom graden af kunskaper blifvit mogen.

Hr Bisk. Tingstadii donation är icke den enda hvarpå Gymn. Bibliotheket erhållit löfte. Hr Domprosten Doct. Hans Graffman, som genom välgörande Stiftelser inom det Pastorat, hvars lärare han varit, och ge

nom donerade Stipendier till den Nation vid Akademien, bland hvars medlemmar han fördom själf räknades, på dessa ställen gjort sitt minne kärt, — har äfven förordnat, att desfs Boksamling, efter hans fränfäle, skall med detta Gymn. Bibliothek förenas, som ses af Stregnås StiftsTidningar. Detta blir en tillökning, ej i blott anseende till bökerns talrikhet, utan äfven derigenom, att bland dem finnas flera dyrbara nyare i åtskilliga vetenskapsgrenar. Hans minne skall genom denna nyttiga stiftelse blifva oförgätligt vid det lärosäte, der han själf erhållit sin första bildning, och der han sedan själf genom lärdom lyft och gagnat.

(Insändt)

Uti Sv. Litt. Tidningen N:o 41 anmäles en Öfversättning af Friherre v. Hallberg Broich's Resa genom Skandinavien år 1817. Utan att bedöma värdet af en Resa, hvilken, enl. Recensentens yttrande, synes förtrogen och beskrifven i fläng, får jag, för att göra den mera fanningsfull och oväldig, bifoga följande upplysningar.

I slutet af Julii månad år 1817, om jag rätt minnes, inträffade vid Porphyerverket, hvad jag nu till min förundran kan sinna, en Friherre Hallberg med sin Friherinna. Att efter deras då varande klädedrägt och utredning, anse dem för Personer af Stånd, tillhörde ett skarpsyntare öga än mitt. Att de voro Utlåningar, kunde på tungomålet röjas, men efter utseendet, af de kringvandrande Riddares afkomlingar. De emottogos, väl ej på Riddar-manér, men dock på ett sätt, som aldeles icke stridde emot Svenska Gästfrihetens lagar. Mat blef dem offererad, och för att bevisa bjudningens alfvare, framdukades bordet; men då husrum vägrades, af orsak, att Verkets Styresmän dagligen väntades, och således alla rum för deras räkning voro i ordning ställda, fann Herr Baron sig deraf så förfördelad, att de höga resande med yttrad harm afstogade, till det dem anviste och en sjer-

dedels mil (icke efter Herr Barons falska uppgift en mil) ifrån stället belägne Herberget. Vid återkomsten till Verket andra dagen, erbjöds förklaring öfver det den föregående dagen uppstadda missförstånd, men då sådant förkastades, fann Föreståndaren sig ej pligtig till någon förödmjukelse, utan öfverlemnade nycklarne till Verkstäder och Magazin åt Bokhållaren, hvilken på intet sätt utstyrd som piga, öfver allt ledfagade de Resande. Af honom kunde alla priser å det säljbara uppgifvas, helst inga andra pjecer singo å stället afyttras, än Smöraskar, Salt-kar och Snusdofor. Af honom kunde också den underrättelsen erhållas, att alla Tillverkningar voro att bese i Stockholm, å Verkets der befintliga Vahru-Magazin.

Sådant var det verkliga förhållandet under Herr Barons sejour vid Porphyerverket. Hvad åter angår Herr Barons klarfynta öfverskådning af Verkets skick och Directörens oduglighet, så hänföres anmärkningen deröfver till illviljan och okunnigheten; hvilka broderligen förenade, synas här i fläng hafva genererat och framställt den. En Resande, han må vara nytöding eller utlåning, hvilken vill med nytta och oväldighet publicera sine rese-observationer, bör vara noggrann, att framställa dem med den sannfärdighet, som utgör det förnämliga af deras verkliga värde; men att lösligen falla omdömen, utan sagtmod och sak-känndom, blottstället för åtlöje och ett välförtjent förakt. Huru sådant hit må lämpas, lemnas opartiskheten att afgöra, då jag nu får upplysa: att Porphyerverket år 1817 på intet sätt var i Lågervall, utan att det, efter vanligheten, var i full drift ifrån d. 1:sta Oct. 1816, till medlet af Julii Månad 1817, då alla arbetare under sommar-månaderne hemförlofvades för att ombestyras Slotter och Skörd. De besitta egna hemmansdelar och hafva förbehållit sig denna årliga ledighet, hvilken alltid blifvit dem förunnad. Herr Baron kunde denna årstid således icke sinna några arbetare, icke heller de Tillverkningar, som

på vinter-föret voro till Stockholm af-
fände. Med bristande kunskap härom, fal-
ler Herr Barons ogrundade utslag, hvilket
till Honom återförvises med all den med-
ömkan, som vrångsidighet och en obillad,
men felaktig sak-känedom förtjena.

Detta är hvad jag trodt mig skyldig
att i korthet meddela, för att gifva en vör-
dad Allmänheten rättigare åsigt af sakens
sanna förhållande; hvilket torde, jag vågar
hoppas det, minska opinionen om den obe-
lefvnenhet och oduglighet Herr Baron Hallberg
så ogünstigt mig behagar tillägga.

L. . . .

Lärda Nyheter.
Upsala:

H. H. Erke-Biskopen och Pro-Canzlern Doct.
C. von Rosenstein antände i slutet af Octob.
till Upsala; hvarrefter Kongl. Bibel-Commissionens
sammankörden genast togo sin början.

Kongl. Maj:it har, uppå underdånig ansö-
kan, i nåder tillagt Extraoord. Theol. Professorn
Doct. J. Thorsander en Extra lön å Akade-
miens Stat af 65 Lunnor Spannemått.

Efter utfärdadt Program af Akademiens
Doctor Magnificens, blef utnämnde Med. Theor.
& Pract. Professorn Doct. Carl Zetterström d. 2
Nov. installerad, och höll dermid sit Intrådestal:
de ordine in Medicina practica observando
et officii, quæ præter curam morborum
Medicis commendanda sunt.

Till Akademiska Biblioteket har Bisko-
pen i Carlstad, L. N. O. Doct. O. Bjurbäck
fördrat en Samling, af nyare Skrifter rörande
Indiska Fornhäfverna, Afvensom Kleukers
berömda öfversättin. af Zend-Avesta VII Tomer
4:o. Likol:des har Swenska Pastorn i Phi-
ladelphia Doct. L. Collin för andra gången öfvers-
sändt en samling af nyare Böcker till följere des-
sen tryckta i Noord-Amerikaniska Fristaterna. Icke
långesedan har Consistorium Academicum erhållit
del af en Testamentarisk Disposition, hvarige-
nom Öfver-Kammarherren, Commendören af R.
N. O., Riddaren af R. Carl XIII:s Orden,
Frib. Ad. Ludw. Stjerneb förordnat, att des
Bibliotek och dyrbara Historiska Samlingar, es-

ter Friherrl. Stjernebiska Ättens utgång på
Swärdsidan, komma att tillfalla Akademiska
Biblioteket härstädes.

Genom Testamentarisk Disposition har
framf. Presten och Kyrkoherden i Gudmunrå af
Herndsunds Stift, Doct. Isaac Norberg*) till
Upsala Akademi fördrat en Stipendiifond af 4000
Rd. Banco, hvaras årliga Intercket kommer att
tillfalla 2:ne Studerande, en af Bothniska och
en af Medelpado-Jemtiländska Nationen härstädes.

Linköping:

Den 12, 13 och 14 Sept. hölls Prestmöte
härstädes. Den första dagen, sedan Presten
och Kyrkoh. i Skällwif J. Brunnius predikar i
Domkyrkan öfver 1 Mos. B. 1: 27, öppna-
des Mötet på Gymnasti stora Lärosal af Stift-
ters Biskop, utnämnde Erke-Biskopen och Pro-
Canzlern m. m. Doct. C. von Rosenstein
med ett Latinsk tal, om de löstwande omständiga-
heter, i hvilka den Evangeliska Lutheriska Förs-
samlingen i allmänhet och den Swenska i syn-
nerhet sig wid närwarande tid befina. Derefter
börjades Disputationsacten, under Primar.
Theol. Lectorn och Kyrkoh. Doct. J. Namstedts
präfidium, de Initiis Generis Humani. Efter
middagen höllös Parentationer öfver Stiftets
framf. Biskop, Doct. Magnus Lehnberg
af Græc. L. Lectorn, numera utnämnde Bis-
kopen, L. N. O. Doct. Marcus Wollenberg,
på Latinska Språket, samt på Swenska öfver
framf. Med. Doctorn Herman Gideon De Ros-
gier af Gymn. Bibliothekarien Mag. C. Neur-
ling. Andra dagen, sedan Predikan öfver 1 Joh. 3
& 8. var hålles of Prosten och Kyrkoh. i Årvid
Mag. N. G. Dandenelle, fortsattes Disputa-
tionsActen å Gymnasti Lärosal, hvarwid extra
ordinem opponerade Prosten och Kyrkoh. i Hets-
restad Mag. J. Lundborg samt Professorn,
Prosten i Åby, Doct. G. Rosen. Efter Dis-
putationsactens slut onstälde vice Præses, Pro-
sten och Kyrkoh. i Saby Mag. N. Wibblad
den wanliga Examen med de yngre af Presters

*) Född 1748. Yngre broder till Canzli-Rådet,
Doct. Matthias Norberg. Philos. Magister i
Upsala 1773. Commisiter i Stödd 1780.
Kyrkoherde i Gudmunrå 1798. Prof. 1801.
Theol. Doct. i Upsala 1818. Död 1819, d 31 Jan.

skapet, efter förut trockte och utsläpde frågor. Eftermiddagen höllos Parentationer öfver Stiftets framf. Biskop, sedermera Erkebiskopen, Proconzlern, Ledamoten och Commendaren af Rgl. Majest. Orden m. m. Doct. Jac. År 1781 ind. blom, af Philos. Lectorn och Kyrkoh. Mag. Swen Lidman på Latin samt på Svenska öfwer framf. Bergskåder, C. W. O. Doct. Nils Dalberg, af Prosten och Kyrkoh. i Börnewalla Mag. Christian Stenhammar. Tre dje dagen, sedan Committéerna i S. Husby S. Emanuelson predikar öfver Ephes. 4: 24 samlades Presterskapet till afskrande af Stiftets Deconomiska angelägenheter, efter hvilkas slut och sedan Officiarii till nästa Prestmöte blifwit utnämnde, Presterskapet afsat till Domkyrkan, hwarest H. S. Erkebiskopen inwigde den till efterträdare i Embetet i näder förordnade Biskopen Doct. Marcus Wallenberg. Efter Inwigningsactens slut, skedde åter sammanträde på Gymnasti Lärosal, då H. S. Erkebiskopen uppträdde i Cathedern och höll till Stiftets Presterskap sitt afskedstal, hwilket af Biskopen Doct. Wallenberg besvarades, hwarefter Prestemötet upplöstes.

Nekrologer.

H. S. Eloqu. & Poes. Professore wid Upsala Akademi, Präfectus Numophylactii, Mag. Eric Gödelin föddes 1744 i Septemb. uti Wintroska Socken i Nerike, hwarest fadren Olof Larsson war Rusthållare. Modren Christina Jönsdotter. Började i Strenghåns sina studier och fortsatte dem i Upsala, der han 1773 blef Philos. Magister. Extraord. Amanuens wid Akad. Bibliotheker 1774. Philosophiska Facultetens Notarius 1775. Docens i Gschiffka Literaturen 1776. Erhöll C. O. Vice Bibliothekarie fullmägt 1779, med särskildt förordnande, att värda Palmköbiska Samlingarne. Ordinarie Bibliothekers Amanuens same Präfectus Numophylactii 1781. Såsom ett bewis på det nit, hwaremed han i nära 40 års tid förestod denna sist anförda besättning, må endast nämnas, att WagnCabinetet, hwilket, då han 1781 emottog

desamma, utgjorde 5547 stycken, wid hans skänfalle befunns wara öfadt till 11,039 stycken Wagn och Medaljer och således mer än fördubb. ledd. Undärdes till Liter. Human. Adjunct 1787. Erhöll Professore fullmägt 1794. Före ordnades genom Konal. Resol. of d. 19 Jan. 1796 till Professor i Numismatiken, med säte och stamma i Philosophiska Faculteten och Confe. storio Academico, samt rättighet till wunera ambulatoria. Efter af. Prof. Doct. P. Swerdelius, utnämnd till Eloqu. & Poes. Professor 1806 från hwilken beskäftning han 1812 erhöill nöddigt afsked, med Emeriti lön. Efter återgått ga giftråmpor afsed han d. 26 Febr. 1820 i sit 76 år.

Under hans präsidium äro utgifne 8 Disputationer, hwaribland må nämnas Dis. de Numis Cuficis R. Acad. Upsal. P. I. 1803, hwari 50 Cufiska mynt beskrifwas. Af des på började Historia Numophylactii R. Acad. Upsal. äro 3 Delar utkomna, som endast innehålla en Inledning till Numismatiken.

Framf. Professore och Mathes. Adjuncten wid Upsala Akademi, Mag. Jonas J. Brändström war född d. 11 Dec. 1779. Son af ContracrsProsten och Kyrkoh. i S. Wästra Socken af Norra Upland Doct. Jon. Brändström. Började i Gessle Trivialis Schola och Gymnasium sina studier, dem han sedan fullbordade wid Upsala Akademi, der han i Febr. 1797 infördes bland de Studerandes antal. Efter undergångne examina blef han Philos. Magister 1803, med första hedersrummet wid Promotionen. Följande året blef hon af Akad. Conzler förordnad till Nitrosomid Docens härskades. 1810 blef han Extraord. och 1812 Ordinarie Mathes. Adjunct, samt hugnades 1818 d. 4 Febr. med Professore Fullmakt. Förestod, enligt Akad. Conzlers förordnande, Mathes. Professionen åren 1811, 1812, och 1818. Afsed efter en kort sjukdom, i Upsala d. 20 Maj 1819 i des 40 ålders år. Han har utgifwit 5 Dissertationer, af hwilka den sista af år 1816 handlade de Eclipsi Solis proxime die XIV Nov. Upsalix apparitura.

B i h a n g

111

S w e n s k L i t e r a t u r - T i d n i n g .

N:o 17, 18.

December

1820.

Något mera om C. J. Hartmans Skandinaviska Flora, i anledning af Anmärkningar i Sv. Litt. Tidnings Bihang N:o 14, 15, 1820.

Rec. tänker icke svara på de personliga antydningar, som Hr Hartman inblandat i sina anmärkningar, icke heller upptaga till besvarande de återfall, som Hr H. gjort på den förmente Rec:s skrifter, än mindre tälla med Hr H. uti färdighet att infoga andras uttryck i egna meningar. Allt sådant synes söga upplysa den bok, hvarom fråga var och hvarifrån Rec. icke kan låta afleda sin uppmärksamhet. Hr Hartmans svar tyckes också mycket förklara anledningen till det förtryttsamma språk, som inlöt i Recensionen, och från hvilket Rec. har så svårt att afhålla sig, då han ser en på god grund antagen ordning och den största auctoritet, som finnes i vetenskapen, behandlas så pass föraktligt inför dem, som minst borde lära sådant. Sedan Rec. förklarat att des omdöme om boken icke till någon del blir återtagit, så synes det för honom blott återstå att bekräfta hvad han sagt med flere exempel, samt bifoga sådant som en närmare kännedom af boken gifvit honom vid handen. Rec. skall derunder icke uraktlåta att hafva det afseende på Hr Hartmans svar, som ämnets upplysning kan fordra.

Förr än Rec. går vidare, synes en förklaring angående det Linnæiskas värde vara nödvändig såsom grund för en stor del af

det som följer. Att någon patriotisme ingår i Rec:s förhållande, nekas alldeles intet, men den är sådan att äfven den, som minst kan deltaga deruti, alldeles icke bör finna sig stött deraf. Det synes ganska lofvärdt att uppföka sitt fäderneslands naturliga förmåner och begagna dem, att efterfinna hvartill samma natur mest gjort oss skickliga eller i det hela att på bästa sätt begagna vår belågenhet. Rec. äger en sådan öfvertygelse om den inflytelse, som hvarje lands natur har på inbyggarnes verkingsfätt i det hela, att han icke kan anse det för en slump att en Linné danades i vår nord, utan han tror det vara en stor naturenlighet. Den mogna estertanka, den djupa känsla för naturen och den kärlek för ordning, som så mycket utmärkte Linné och gaf des vetenskap sin form, tyckes icke vara främmande för nationen. Botaniska Vetenskapen har derigenom blifvit reglerad på ett sätt, som världen med tacksamhet emottagit, och man har således erhållit något i hög grad allmänt gällande i en vetenskap der allt så mycket beror på likstämighet. Vetenskapens terminologie är nästan att anse som ett språk gällande genom allmän öfverenskomelse, des nomenclatur nästan på samma sätt, och des konst-system äfven söga anorlunda. Att utan största nödvändighet gå ifrån sådant synes obetänksamt, ty fördelen af förändringen uppväger så seäriligen den olågenhet som derigenom uppkommer. Rec. tager således för afgjort att ingen ändring

bör göras som icke är en väsentlig förbättring, och han är således van att tro det hvar och en som ändrar inbillar sig förbättra. Till dessa redan nog stora skäl att i det längsta bli vid det Linnæiska, kommer ännu dess stora haltighet och dess djupa grund i naturen, eller dess afseende på naturen i det hela som så föga i konstspråket kan uttryckas, aldraminst med en enda term. Vidare skulle Rec. tro att Linnæiska Botaniken, i anseende till sin mera concentrerade beskaffenhet, bättre räcker all sund Naturphilosophie handen än den mera excentriska, som andra infört. Af samma skäl är den också närmare all reel användning i allmänna lifvet, hvarpå den som har medborgerliga pligter att uppfylla, bör hafva så mycket afseende. Detta allt antyder något hvad Rec. menar med en allmännare öfversigt af Vettenskaperna, deras samband och ändamål, hvilken Rec. icke kan annat än hafva i sinnet, äfven då tillfallet icke tillåter dess utveckling såsom i föregående Recension.

Om nu Rec. i stället för detta fosterländska, allmänt antagna, haltiga, användbara Linnæiska hos en Svenskt finner något sådant ytligt som det Tournefortska sättet att bestämma släktena blott efter ett enda mindre betydligt kännetecken, eller något sådant micrologiskt som det Ehrhartiska skiljandet af arter; så anser han det hos honom mindre ursäktligt än hos andra. Om vidare en svensk skulle förena detta Tournefortska med det Ehrhartiska, om han skulle tillägga sig nästan allas afvikelser från det Linnæiska och öka dem med egna, så finner Rec. åberopandet af enskilda utländska författares auctoritet och efterdöme, hvilka författare hvar för sig blott i mera enskilda delar lemnat det Linnæiska, för mindre lämpligt. Den brist på öfverensstämmelse, som i många delar genom afvikande från det Linnæiska uppstår, nödgas sjelfva utländningarna att förr eller sednare återgå till det Linnæiska såsom den säkraste föreningspunkt. Många erkänna också att i händelser, då de Lin-

næiska Samlingarna icke lemna nog säker underrättelse om Linnæiska arterna, så blir den natur, som Linné beskrifvit, den sista och säkraste tillflykten. Man har således bland dem sett den för sin godhet och rena character mycket prisvärda Swartz återgå till den efter localen bestämda Linnæiska benämningen för *Carex canescens*, och *leporina*, *Sonchus alpinus* m fl. De många örtpacket som ärligen afländas från Upsala och hvilkas innehåll har föga annat värde än att vara samlat i Linnés fotspår, bevisa nog den stora auctoritet som Linnæiska naturen äger för utländningar. Men må därför icke tro sig förvärfva alla utländska Botanisters aktning dermed att man uti att afvika från det Linnæiska kappas med dem, som ofta icke betänka hvad värde en säker auctoritet äger eller i anseende till sin belägenhet äro ur stånd att inhämta den. — Hvad de stora upptäckter af nya växter, som sedan Linnés tid blifvit gjorda, och deras inflytelse vidkommer, så är den dels mindre dels annan än de mesta förmoda. Att dessa upptäckter förändra de Linnæiska grundsatserna i allmänhet kan man väl icke säga, utan tvärsom kunde man påstå att dessa derigenom bekräftas och blifva nödvändigare för att hålla i ordning den förökade mängden. Dessa upptäckter angå för öfrigt mest den tropiska och australiska vegetationen, och verka således ganska litet på de Svenska växternas uppställning. Mera inflytelse kan man tillägga de Gärtnerska undersökningarna af växternas frön och frukter; och i anledning af dem och dylikt medger också Rec. att nya släkten kunna antagas, men han yrkar att det bör ske med stor måtta och enligt Linnæisk anda, ehuru detta icke är så lätt som att göra nytt utan att fråga efter öfverensstämmelsen med det förut varande. Man bör vid deras bildande hafva möjligast afseende på alla delar, geographisk utspridning, användbarhet eller allt som är en följd af växtens hela lif; och icke fåta sig vid en liten enskild del. Således tror han att *Helianthe-*

ma, som tillhöra det mera nordliga Europa och utmärka sig strax med gula i racemus sittande blommor, kunna rätt väl skiljas från egentliga *Cisti*, som tillhöra medelhafstrakten och hafva stora blå eller hvita blommor i knippe, (för hvilkas likhet med törnrosor de också kallas *Cistrosor*), då nemligen detta skiljande för öfrigt grundar sig på stora olikheter i calyx, fröhus och fröens inre bestaffenhet. Deremot att tilfva *Erica vulgaris* från de öfriga Ljungarterna blott för des mera färgade blomskärm och längre inåt gående skiljeväggar i fröhuset, synes mindre riktigt, då den i allt annat likom blandar sig med de öfriga *Ericæ*; äfven mindre nödigt, då den är ensam i anseende till de nämnda skiljaktigheterna. I öfverenssammanhållning med Linnés sätt att skilja *Aira* från de slerblommiga Gräsen synes också *Molinia* kunna skiljas från *Glyceria*, hvilkas öfriga skiljaktigheter äro antydda i Append. Flor. Upl.

Vid Terminologien blir naturligtvis först frågan om ordningen, hvaruti växternas delar beskrivas, är den bästa. Linné sade äfven så enkelt som vackert præstat naturam sequi a radice, ad caulem, folia &c. Derigenom vinnes den förmån att man så väl kan utmärka hvarst herba upphör, och fructification, såsom grunden till all indelning, vidtager. Dessutom kan man dervid så väl tillika hafva ögonen på delarnas utveckling, öfvergång i hvarandra och sedan återfammandragning, som Göthe så vackert visat i sina Växternas Metamorphoser. Växternas lif kan i detta afseende som i annat sammanliknas med menckliga lifvet, och det är icke oriktigt att äfven jemföra bådas beskrifvare. De måsta Biographer hafva också följt menckliga lifvets utveckling, status och aftagande; och detta sätt har till och med ingått i loftal och äreminnen. Blott några hafva så vida afvikit derifrån, att de i sina minnestal först tagit mannaåldern såsom den märkvärdigaste, och till slut kommit med tillväxande och aftagande åldrarna.

Man kan också icke ogilla om någon växtbiograph först skulle anföra fructificationen och sedan det öfriga mindre väsendtliga; men att än mera flyga af och an, synes icke förtjena bifall, minst för begynnare. H. H. börjar ordentligen med Roten, går sedan till Bålen och Bladen; men här gör han ett stort språng till sjelfva fröredningsdelarna (eller äktenskapet) och frukten (efterkommande). Derefter hoppar han tillbaka till det så kallade blom-bihaget, som är Calyx och Corolla, (i likhet med hvilket man kunde anföra frieriet och kalla det äktenskaps-bihang). Slutligen kommer H. H. till Blomningsfattet (inflorescentia), som förenar blomman med örten och sist till ört-bihangen (Bractææ, Stripler, Cirrhi, vapen, betäckning m. m.). Denna mångfaldiga förändring af all gammal ordning skall väl hafva någon förmån med sig, men att denna skall uppväga olägenheterna, är svårt att föreställa sig. — Sjelfva termerna, i synnerhet de adjectiva, förklaras mera sällan med ordentliga definitioner, utan upplysas blott med ett eller annat temligen flygtigt inkastadt ord. Såsom oriktiga termer måste anmärkas: Bålen *krypande* (*repens*) då bålen är fullkomligt nedliggande och slak; *rotstående* (*radicans*), då den i lederna eller bladvecken utskjuter rotträdar, hvilka fästas i jorden i egen skap af rötter. Hos Linné heter det: *C. repens* terræ incumbens radicularumque agens; *C. radicans* altis se affigens radiculis lateralibus; och vid dessa Linnæiska bemärkelser hafva också alla författare hittills blifvit. *Caulis obliquus* har hos Linné icke afseende på stjelnens vridning utan på des direction. *C. virgatus* har hos Linné grenar, på hvilkas beskaffenhet termen beror. *C. imbricatus* är hos Linné icke bladtäckt, utan fast mer täckt med fjäll. Angående *Coma* får man här blott veta att den betyder toppblad. *Folia gibba* skall vara motsatsen mot *scariosa*; men Linné säger *utraque superficie cor-*

vexa mediante copiosiore pulpa. *Vena* synes här vara delar af nerverna (sid. XIX). Framställningen af de olika blomningsfätten, som spela så stor roll i sexualsystemet, finnes sid. XXII, vara både oriktig och ofullständig. *Monogami* säges här vara samkönade blommor, som hafva dessa (fröredningsdelar) i samma blomma; men Linné brukade *Monogamia* blott i Syngenesi-klassen, der den betydde ett äktenskap, eller en blomma för sig, till skillnad från *Polygamia* i samma klass, som betecknade flere äktenskap uti en sammanfatt blomma. Sedan några nyare borttagit *Monogamia* ur Syngenesi-klassen, så har *Polygamia* derfäddes förlorat sin motsats, och således har rätta betydelsen af *Polygamia* i den klassen kommit i glömska, ända till den grad att H. H. förändrar ordets hela bemärkelse. Att detta är mycket förvillande och opasfande kan Rec. ännu icke frångå. Det visar för öfrigt huru i en sådan byggnad som Linnæiska Sexualsystemet ingen sten kan borttagas, utan att de nästvarande förlora sitt stöd. — Vidare skall *androgyni* betyda både skildkönade och enkönade. *Androgynus* tyckes dock icke vi vocis kunns beteckna enkönad, utan, såsom många författare hafva det, verkligen tvåkönad. Linné brukade *androgynus* om ax eller andra sammanfatta blommor, som emot vanligheten hade både han- och honblommor, t. ex. *Carices spiculatæ*. *Anthera versatilis* skall betyda en som är fästad med ändan vid midten (förmodligen af filamentum). Sid. XXIV. läser man: "Ståndarnes antal i en blomma skattas efter knapparnes, eller ock, då en eller flera strängar sakna knapp (castrata), efter strängarne, med uppgift huru många äro knapplösa." Detta oaktadt bibehåller H. H. *Herniaria* i Pentandrien och *Erodium* i Monadelphiens Pentandri. Han synes således hafva glömt att följa sin regel. På Frukt ger Hr H. ingen ordentlig definition, som vist borde upptaga att pistillen varit fästad derpå. Sid. XXVII. läses följande: "någon

gång finnas 2-3 fröhus för en enda pistill, då frukten kallas 2-3 hufad (2-3 capsularis)." Detta är stridande både emot antagen terminologi och emot begreppet om naturliga ordningen Multiflora, som har sitt namn just deraf att den äger lika många pistiller som fröhus i hvar blomma. *Perispermium* tager Hr H. icke i samma bemärkelse som Jusieu, utan det betyder endast yttre fröinnan. Den väsentliga del, som hos Jusieu har nämnde namn och hos Gärtner heter *albumen*, och som uti sådeslagen föder millioner människor, finnes icke ens omnämnd! Den synes icke ens vara bekant att sluta af det uttrycket: i ring omkring fröbladet (*periphericus*); som borde vara omkring fröhvitan (*albumen*). Sid. XXXVII. läser man att kronor med längre pip kallas trättformige (*infundibuliformes*), med kortare pip fatlike (*hypocrateriformes*); då likväl skillnaden mellan dessa begge former förr berott af brämets eller rättare öppningens beskaffenhet. Vid Blomningsfätten (*Inflorescentiæ*) saknar Rec. ogera bestående definitioner på *Capitulum*, *Spica* &c. hvilka enligt dess tanka förr med rätta gjordes till och med idealiska, d. ä. sådana att desamma sällan förekomma i naturen fullkomligt så som de definieras. De betydliga termerna *caducæ*, *decidua* och *persistentes* bestämmas sid. XLVIII. dels allt för lösligen dels oriktigt. — Många termer kan man blott af det inom parentes tillfatta latinska ordet bedöma, och det är då desto besynnerligare att svenska och latinska ordet icke till betydelsen öfverensslåmma. Till de exempel härpå, som anfördes i Recensionen, kunna flere bifogas såsom: Hängande (*nutantes*, egentligen penduli) påronligt (*turbinata* i stället för *pyriformi*), sammanflytande (*decursiva*), ihåliga (*tubulosa*) (som skulle vara inania), odelt (*integrum*), 2-7 klufna (2-7 lobam), som väl borde vara 2-7 fidum, deremot 2-7 flikigt (2-7 fidum), hvilket borde vara 2-7 lobum. — Ibland är samma ord på olika ställen olika uttydt, såsom sid.

VIII. trädaktig (*suffruticosus*) och sid. xxxvi. samma ord (*lignosus*), sid. xxv. förekommer stympad (*dimidiata*) men sid. xlv. ensidig (*dimidiata*). -- Hvad svenska språket vidkommer, så är det sant hvad Hr H. säger, att det är böjligt; det har här till och med mått böja sig allt för mycket. Ordet Stjelm; som väl egentligen skall betyda *caulis*, har här mått blifva icke allenast till blomstjelm, som förklaras vara *pedunculus communis*, utan man finner också sid. xxxi. hinnstjelkade frön, hvilket betyder femina arillata. Kotte är *strobilus*, men blomkotte är *spadix*. Blomster, som i svenskan så bestämdt betyder större blommor på marken (till skillnad från de på träden) måste här beteckna småblommorna hos Syngenesisterna, och sedan läses att pipblo stige betyder discoidel o. s. v. *Corymbus* heter här blomqvast och *thyrsus* blomspira, tvärs emot den allmänna benämningen blomkålspiror, rotkålspiror m. fl. -- Den som beträcker huru nödvändigt det är att begynnaren får riktiga och bestämda begrepp om termerna, må säga om denna terminologi är tjenlig för begynnare eller duglig till grund för en lärobok.

Ehuru Rec. kunde hafva mycket att invända vid växtplatserna, i synnerhet vid det som anföres sid. lx. om fjällregionerna, så måtte han skynda till systemet. Sid. lvi. ser han ogera åtskilliga modificationer i classernas bestämmelser. Vid *Syngenesia* läses blommorna sammansatta af pipformiga blomster inom blomhulk, ehuru man sid. xxxix. lärt skillnaden mellan pipformiga och tungformiga blomster, som båda höra till Syngenesien. Att *Solanum* är lika syngenesistiskt som *Viola* &c. kan Rec. icke finna. Hos det förra släktet är sammanhanget ofta ofullkomligt (t. ex. *Dulcamara*) och tillfälligt; hos det sednare deremot nödvändigt såsom beroende af de utskott, hvilka nedskickas i spotten. Om *Gynandris* lärer man att ståndarne äro 1, 2 fästade omödelbart utan sträng. Sådant allt är att oreña de annars så tydliga Linnæiska classernas de-

initioner. Genom sådant förändrande förlorar systemet en stor del af sitt värde, som är att vara ett strängt konksystem. Vid släkternas omflyttande i konksystemet efter som naturliga släktkapen hetes fordra, har *Rhodiola*, fått quartz i dioecie-klassen, ehuru andra rent af förent den med *Sedum*. Man finner icke en gång naturliga familjen utfatt under *Rhodiola*. Hvad *Empetrum* vidkommer, så flyttade Linné desamma till Dioecien just därför att han icke kunde återfinna den hermaphrodit-blomma, som han för sett derpå. Genom de omflyttningar af genera efter naturliga förvandkapen som Hr H. till konksystemets skada företagit, tyckes han i sin tanka liksom fullgjort allt hvad naturligheten fordrat och befriat sig från förbindelse att gifva någon tillräcklig anvisning på naturlig method och några kännetecken på naturliga ordningarna. Man finner icke en gång Gräsen characteriserade till skillnad från andra växter. Icke heller nedstiga släkternas characterer så långt att de anvisa naturliga förvandkapen, som mest beror af fröen. Till exempel vid *Erythraea* och *Menyanthes* hade det väl bort sägas att Capseln är bivalvis, hvilket kunnat sätta förra släktet i jämförelse med *Gentiana*, under hvilket släkte *Erythraea* för varit species. Detta anförande hade varit mycket viktigare än det 5-väggiga fröhufet under *Androsace*, ty skillnaden mellan två och tre är större än mellan 3 och 5; och den sednare skillnaden ännu större än emellan 5- och 10-väggig, hvilket blott beror på om hvar slik ännu klyfver sig i tu från toppen eller icke. Men icke nog med brister i anvisningen af det naturliga; det finnes också släkten, hvilkas characterer strida mot den naturliga familjs kännetecken, hvartill de höra. Således läser man om *Centunculus* enfröigt fröbus, hvilket, om det vore sant och icke, som det nu är, högst oriktigt, (ty det har omkring tjugu frön), skulle ansenligt afslagsna detta släkte från *Rotaceæ*. *Agrimonia* anföres oriktigt hafva 2 enfröiga

rum i frukten, hvilket är så frammande för naturliga ordningen Senticosæ. Angående *Diapensia*, så är det väl sant att Linné satte den ibland *Preciæ*, hvilket kunde ursäktas honom då frukten på hans tid var föga känd, men det öfverfes icke med lika skäl hos Hr H., som bordt veta att hos *Diapensia* nedtigger receptacula från toppen af frukten, hvarföre den kommer bland *Bicornis* nära *Pyroia*, då deremot hos alla verkliga *Preciæ* receptaculum uppstiger från fröhusets basis. Uti att på sådant sätt förbättra Linné, hade Hr H. enligt Rec:s tanka bordt visa vetenskapens framsteg. — Innan Rec. går vidare, måste han något återställa de Linnæiska naturliga ordningarna från det förakt som Hr H. sid. LII. synes kasta på dem. Hr H. säger: "vid uppställningen af det andra rådfrågade Linné isynnerhet yttre utseendet (habitus) m. m." Här har man åter inom parentes ett latinskt ord, som icke svarar mot det svenska uttrycket; ty yttre utseendet heter på latin *facies externa*; *habitus* deremot betyder enligt Linnés egen definition *conformitas quædam in plantatione (cotyledonum beskaffenhet), radicatione (sättet huru radícula utväxer), ramificatione, intorsione, gemmatione, foliatione (huru bladen äro sammanvicklade), stipulatione &c.* Ehuru således *habitus* hos Linné är någonting mycket väsendtligare än Hr H. tror, så höll sig dock Linné egentligen vid fructificationen, hvarpå han grundade hela vetenskapen. Han säger: *qui clavem (ordinum naturalium) fabricare student, sciant nullam partem universalem magis valere, quam illam a situ præsertim seminis.* Detta har ju förträffligt blifvit bestyrkt. Hufvudorsaken hvarföre Linnés ordines naturales råkat i förakt hos nyare Botanici är att de stå så nära medelpunkten af den sphæroid, hvilken växtriket liksom bildar, hafva en så concentrisk sifting eller äro så stora; men detta är ur en mera filosofisk synpunkt betraktade just deras företråde framför de nyare. Hvar och

en Linnæisk ordo innefattar merendels flere Jusseuiska, och derföre är det icke allenast olämpligt att Hr H. sätter bådas ordningar i parallel, så att merendels de Jusseuiska komma först, utan han hade af alla skäl bordt åtminstone sätta de Linnæiska först, så att de Jusseuiska kommit nästan som underdelningar efter de förra. En särdeles världsöfhet är det att under *Rumex* står *Vaginales* L., men under *Rumex* *Holoracæ* L., hvaraf begynnaren lärar sluta att Linné förde dessa två sligten till olika ordningar. Under *Daphne* har Hr H. satt *Daphnoideæ* Jusl. i stället för *Thymelææ*.

Uti slägt-charactererna upptäcker man efterhand spår efter mera flygtig bearbetning och flere fel än man i början kan fömoda, då så många nya genera tillkommit, hvilka bordt skärpa uppmärksamheten. Man finner snart att de gamla icke blifvit med samma uppmärksamhet ansedda som de nya, och att derigenom olikstämmighet uppstått. I bland *Asperifoliæ* nämnes intet om fröens vidfästning hos de 4 första slägterna. Om *Cynoglossum* heter det: frön fästade med sidan vid fröredningsfäst t; så vida detta lista ord betyder *Receptaculum fructificationis*, d. å. både ståndarnes och pistillens vidfästning, så är det felaktigt, ty fröen äro fästade vid pistillen eller stylus. *Echinopspermum* skall hafva frön fästade med en vinkel vid fästet, men *Myosotis* med sidan. De som riktigt skiljt dessa sligten säga om det sednare semina (f. nuce) basi umbilicata. Vid *Anchusa* läser man: frön fästade med kanten, hvilket är alldeles oriktigt; ty intet slägte har dem tydligare basi perforata, så att vidfästningen är omgifven af en valk. Att under *Anchusa* sätta *Lycopis* var väl ganska onödigt, då så väl corolla som frön hafva en rätt märkvärdig snedhet. — Angående *Umbellatæ* kan Rec. icke ingå i någon utförlig undersökning, men tror att många med honom skola finna de efter Sprengel tillkomna ryggsåarna, åsdålderna, fröfogningarna och dylikt allt för ytliga

och att Hoffmanska olj canalerna (vittæ) m. m. både ligga mera på djupet och hafva mera sammanhang med det hela. Det synes allestädes, som hade Hr H., i öfverensstämmelse med den af honom i inledningen yttjade omöjlighete natt anatomisera, för alltid affvurit knifvens bruk vid växternas underforskning. Det uttryck om Sprengel som Hr H. nyttjar för Recis räkning, tillhör honom alldeles icke; utan tvärtom har Rec. mycken högaktning för Profesör Sprengel så länge han forskar i litteraturen och kungör resultaterna deraf, ehuru icke alldeles så stor då han vill förbättra Linnés naturbeskrifning. Att frön på *Aclepias* angifvas som sjunbärande och hos *Populus* samt *Salix* förseddamed sjun, synes icke öfverensstämma med Hr H:s egna terminologi. Det tvårummiga och tvåfröiga fröhuset på *Scleranthus* lærer Hr H. så svårt för att i naturen uppvisa; ty der befinner det enrummigt och enfröigt. *Trollii* fröhus angifver Hr H. för att vara 1-2 fröiga, hvilket mycket afviker från det verkliga antalet, som är åtminstone 10. *Pyrolæ* ståndare äro vid basen tvåpipige, och med tiden vändas piporna uppåt, men i verkliga toppen finnas aldrig några pipor. *Coronilla* fröbalja har icke tvåskaliga leder, utan, som det i konfispåket heter, evalves. Ett särdeles fel begär Hr H. mot våra allmänna Pilars och Aspars fröhus, som han gör tvårummigt, då det i verkligheten är enrummigt. På *Cakile* blir nästan aldrig mer än ett frö moget i hvar skida, aldrig flere, (hvilket ord hos Botanici betyder åtminstone fem, som dock i denna handbok ingentädes synes vara angifvet). Vid *Coronopus* hade det väl bordt anmärkas att skidans skal aldrig utsläppa fröen. Charakteren af *Galeopsis*-släktet, jemförd med *Lamium* har mycket förlorat i tydlighet och riktighet. Hos *Lamium* hette det förr med fästa att pipen var uppbläst och derföre förvandlades sidoflikarna af nedre läppen till blott tvenne fina nedvikna tänder. Deremot hos *Galeopsis* är pipen icke upp-

bläst och derföre kvarblifva sidoflikarna, och nedre läppen får således tre nästan likstora flikar, ofvanför hvilkas förening ihålliga tänder uppkuta sig. Hvarifrån Hr H. nu fått på *Galeopsis* den å ömse sidor nedvikna tanden och den i spetsen tretandade nedre läppen kan Rec. icke inse. Under *Dracocephalum* anmärkes att Blomfodret är hos en del utländska annorlunda inskurit, men är det icke äfvenså hos *Ruyschiana*? *Salvia* har icke ståndarnes strängar upptill tvåklufne, utan det är anthera, hvars båda loculamenter skiljas från hvarandra med en lång sträng, bildad af loculamenternas förlängda skiljeväggar, hvilken sträng likfom en balancerstång fästes med midten på filamentispets; och till följe häraf är det alldeles omöjligt att få detta slägte från Diandrien, om man vill bli vid clasens character. Vid *Veronica* var den gamla characteren, som sade rent ut att corollæ nedre lacinia är mindre, mycket bättre än den här brukade mindre bestämda. Hvad Hr H. menar med *Utriculariæ* nedre huflika läpp är svårt att inse, då man finner i terminologien att huflik betyder cucullata, ty sådan är den icke på nämnde slägte. Hr H. är ofta alltför snar med uttrycket "som föreg." t. ex. om *Myosuri* kronblad, som Rec. finner vara rätt olika med *Rauuncle*ernas. Också hade man bordt få veta något om fröens beskaffenhet hos *Myosurus*.

I anledning af de många nya slägterna, kan Rec. icke annat än påminna om Linnés förträffliga grundsatser. Han sade bland annat character non est ut genus fiat, sed ut genus noscatur; hvarmed han mente att man först af det helas beskaffenhet skulle pröfva om det var ett särskildt slägte, och sedan tillsätta characteren såsom varande blott ett märke för igenkännandet. Härigenom fick han bestående slägten, som naturen bekräftat. Tvertemot sådana regler handla de nyare och få derföre beständigt omgöra slägterna. För några år sedan upptäckte man en hinna i Rönnbären och strax

kommo de till Påronslägtet. Nu har man påfunnit tvenne glandler i Orchid-blommorna och allt efter som dessa sitta närmre eller fjärrre hvarandra, skall man hafva en mängd nya släkten, hvilka förmodligen åter i sin tour skola lemna rum åt andra grundade på hvem kan veta hvilket veck, här e. d. icke inseende huru liten vikt naturen i det hela lägger vid sådant. Här är följande Linnés yttrande ganska användbart: Tyro primum dissecans flores, observat speciales notas, format nova & falsa genera; credit se primum flores vidisse, sed maturus Botanicus factus, se sæpius elusum sentier; med tillägg likväl, att Botanisterna kunna för alltid blifva omogna och äfven göra vetenskapen sådan.

Samma regler som Linné gaf för släktena äro också rätt nyttiga att ihågkomma vid arternas bestämmande. Derigenom undgår man att lägga för mycken vikt på ensidiga smärre kännetecken, som den ena kan taga af en del, den andra af en annan, så att beständig skillaktighet hos olika författare uppstår. Om man, sedan ensidigare karakterer blifvit följda, också antager att allt, som oföränderligt genom generationer (Hr H. säger icke huru få eller huru många, icke heller om fortplantningen skall ske i samma jordmån och samma klimat), bibehåller samma karakterer, är särskildt art, så har man nog spelrum att bilda nya arter och äfven förändra de gamla. Hr H. synes förebrå Rec. att han icke erkänt dess åtgärd uti att reducera sina föregångares arter; men Rec. är så van vid att den ena risver ned hvad den andra uppbyggt, till följe af ofvannämnde ytliga grundsatser, att han anser det för nästan oundvikligt. Således tänker han icke mycket tvifla om hvilka af de på så lös grund byggda arterna för dagen skola stå eller skola falla. Det är fast mera den ytliga eller excentriska espien hos Botanisterna, som Rec. vill bestrida. Denna har

väl kommit till anseelig höjd, då man kan påstå att Vetenskapens säkerhet ligger i arterna och att arterna böra bestämmas efter hvarje förekommande form. Det skall nu vara viktigare att t. ex. känna den med ovanligt breda blad förekommande *Rumex acutus* vid Fatebursjön, och skilja den från den allmänna, än att hafva ett någorlunda fullständigt begrepp om *Rumex*-släktet i allmänhet, veta att dess frövalver ligga på fröens plansidor och icke på anglarna, såsom hos *Polygonum* o. s. v. Man skall se på släktena med den ytlighet att man af de hos somliga *Polygona* förekommande 6 ståndarne, hos andra trekantiga fröen förer släktet intill *Rumex* i sexualsystemet, då det synes långt grundligare att af den omsändigheten att 6 ståndare och trekantigt frö aldrig finnas tillsammans hos samma art i detta släkte, sluta det släktet icke kan höra dit, utan efter de fullkomligare arternas beskaffenhet måste föras till octandrien, der Linné satte det. Men att hafva mesta afseende på de fullkomligaste arterna, (d. ä. de som hafva de mesta delarna eller största antalet såsom hos *Polygonum* de med trekantigt frö) är en Linnæisk grundsat, som man vill divergifva och antaga en motsatt, såsom mera enligt med den söndrande lysningen i det hela. Då man enligt Linnæiska sättet först anförde det fullkomligaste och det som mest öfverensstämde med släktets ideal, så kunde man sedan genom ett litet minskande få in det som kom närmast, och således slutligen öfvergå till det mera afvikande. Detta var att följa naturen i sina modificationer. När man deremot tager det ofullkomligare eller som det heter enklare först, så blir man mera nödsakad att afföndra allt som icke noga pasfar med karakteren och deraf bilda särskildta släkten. Genom flere släkten får man ofta anledning att skilja ännu flere arter, hvarpå *Gentiana Cantaurium*, L. lemnar ett exempel. — (Forts. följer.)

B i h a n g

till

Svensk Literatur-Tidning.

№ 19.

December

1820.

Något mera om C. J. Hartmans Skandinaviska Flora, i anledning af Anmärkingar i Sv. Litt. Tidnings Bihang N:o 14, 15, 1820.

(Fortf. och Slut fr. N:o 17, 18.)

- - - Således syster nästan allt till arternas förökande; och detta äfven, som det kunde synas någon, af skäl att dessa ensamt duga att lägga i samling. Man tyckes ofta få anledning att fråga om vetenskapen är för samlingens skull och icke samlingen för vetenskapens skull? Botaniken kan för många tyckas blifva konsten att göra en stor örtfamling. — Nu hafva vi fått veta att Hr H. har den största Svenska örtfamling som finnes, och detta skall berättiga honom att derefter behandla Svenska växterna; men det frågas strax huru denna samling är erhållen, ty deraf beror kunskapens beskaffenhet hufvudsakligen. Vi veta att Hr H. icke rest särdeles mycket, och att han således måste hafva erhållit en stor del af sin samling genom andra. Men ehuru rask man är att skaffa sig hvad andra samlat, så får man derigenom nästan alltid ofullkomligare exemplar och saknar nästan all kunskap om dessa exemplars sammanhang med öfriga naturen på ort och ställe der de vuxit. Således uppträ, oakadt samlingens storhet, en ganska ofullständig kännedom. Det enda som förenar växterna med fäderneslandet, nemligen växtorterna, måste blifva mycket både ofull-

ständig och oriktigt, hvarpå Hr Hartmans bok lemnar nog exempel. Men innan Rec. går vidare till dessa exempel, måste han yttra sig emot den grundsatsen att allt hvad som icke har nytt namn kan kungöra huru man vill. Att lägga så stor vikt vid nytt namn är en nyhetsanda, som Rec. icke särdeles gillar. Genom erfarenheten har han lärt att sådant nytt ofta duger blott för en kort tid, och han värderar således långt mera upptäckten af en säker Linnæisk växt inom Fäderneslandet. Huru aktning för andras rätt att göra bekant hvad de funnit, kan stämpas med *egotismo*, lemnas åt andra att bedömma; för öfrigt har Rec. andra skäl, som redan något äro antydde, att önska det uppfinnaren också sjelf må få kungöra sina fynd. På detta sätt måste det ske som riktigt, och detta ligger Rec. mycket om hjertat. Han har med förtryksamhet sett huru växtorter, som en gång blifvit oriktigt angifna, ofta fortplantat sig i alla böcker, ehuru mycket man sedan sökt rätta dem. Det en gång uppgifna är icke lätt att utplåna. Således önskade Rec. att man härutinnan icke förhastade sig, och hans önskan får ny vikt af Hr H:s förhållande. Många af de växtorter, som härmed i synnerhet äfystas, äro antingen oriktiga hel och hålla eller innehålla något oriktigt. Således ser man att *Ranunculus Philonotis* skall vara funnen på Öland af Rosén, men Hr Rosén fann den blott på Gottland. De tre växtställen med tillagdt &c. som anföras vid *Phaca pilosa* efter Ro-

fén måste reduceras till blott tvenne, utan något etcetera, ty den fanns blott i Väskinde (icke Vestkünde) mellan Bredfunds fiskeläger och Skälsö, (hvilket enda växtställe Hr H. delte i tvenne medelst det emellanfatta Lummelundsbruk), samt sedan vid Lummelunds bruk. Uppgiften om *Epipactis rubra* på Gottland är mycket ofullständig, och namnet Vestfö måste rättas till Vestö. Den af Hr H. så kallade *Hordeum europæum* växer icke på backar norr om Vänge Kyrka, utan i Mickelsängen vid Vänge myr. — Sedan vi således sett huru måhända muntliga eller på mindre ordentligt sätt meddelade underättelser blifvit uppgifna, vill Rec. anföra några växtställen, tagna ur Linnés skrifter. Att Linné, på en tid då man icke egde några goda Chartor öfver landet, stundom skref namn mindre riktigt och i allmänhet icke med full noggranhet anvisade växtställen, det bör ursäktas; men det är icke lika förlärligt om dessa växtställen ännu, sedan Sverige kan skryta öfver det makalösa Hermelinska atlasföt, anföras lika litet noggrant, och än mindre ursäktligt är det om de förfärras. I denna del hade det för Hr H. varit ganska lösligt att förbättra Linné. Vi skola se huru han på flere ställen förhållit sig. Under *Inula Helenium* läses följande: Christianstad nära sjön vid Snogeholm och Harastorp. Här af skall väl begynnaren sluta att Snogeholm ligger vid den sjön, som är utmed Christianstad; men då han ser efter på Chartan, så finner han Snogeholm vid en annan sida af Skåne, och hvar skall han sedan söka Harastorp? ett namn som förekommer både i Malmö- och Christianstads län. Ur denna förvillelse lär ingen kunna reda sig utan att slå upp Linnés Flora Svecica, der man läser: *juxta lacum ad Snogeholm & Harastorp versus Christianstadium Scaniae* D. D. Leche. Här af lærer man att växten skall sökas först vid Snogeholms-sjön och sedan vid det Harastorp, som är hortvid Christian-

stad och enligt Gillbergs beskrifning om Christianstads län hörer under Araslöf. — Under *Trapa natans* står Misterhult Sn. sjön Kåksmåla L.; men någon sjö som heter Kåksmåla finnes icke, utan blott en by som kallas Kåksmåla, (måla betyder ungefärligen präbende-hemman, och lärer således icke kunna tilläggas en sjö), bredvid hvilken icke är någon sjö. Då man sedan går upp Linnés Flora Svecica, så finner man der ofstald Solhögns by, och då begriper man lätt att detta skall vara Sulegång; och i sjön söder om denna gård är växten också verkligen i nyare tider tagen af Professor Liljeblad, tvärtemot Hr H. anförandet. — Vid *Anthericum Liliago* står Maltesholm. Bärestad, samt Wä L. Detta tyckes vara tre växtställen, men det lärer knappt blifva mer än ett; ty af Linnés skånska resa ser man meningen vara att Bärestad, (som lätteligen på Chartorna heter Borrestad) ligger nära Maltesholm; och hvad Wä vidkommer, så fann Rosen (se der mera Rosenblad) der blott *Anthericum ramosum*, som förmodligen blifvit förblandadt med det förra. — Under *Phaca frigida* läses Torneå L. (d. å. Linné), men Linné säger Torneåträsk; som enligt hvad man väl vet ligger vid påfs 40 mil norr om Torneå. En verklig ^{blott} på loken-känedom tycker man sig röja, då man under *Phaca pilosa* och *Orchis odoratissima* ser Smol. Omberg, samt vid *Weissia cirrata* Smol. Omberg, som förmodligen hör till de nästan otaliga tryckfelen och äfven skall vara Smoland; liksåledes Smol. ofvanför på samma sida under *Weissia nigrita*, som Rec. vet vara funnen på Omberg, (ehuru otroligt det är att Smol. skall komma någon att tänka på Omberg). Östgötha-botanisterna lära icke medgifva att det härliga Omberg beröfvas dem, hvilket så alldeles hör till Östergöthlands natur, såsom till större delen omgifvet af dess öfvergångsformation och äfven upptagande på sina sidor dess första anläggningar, som hafva så myc-

ket samband med bergets utmärkta vegetation.

Hr H. visar sig mycket uppbragt öfver Rec:s yttrande om *Callitriche autumnalis*; men Rec. behöfde verkligen icke förtjora den saken, ty det finnes nog många andra exempel som kunna betydtyrka hvad han sagt. Hr H. kan således först efterse huru det är med den största blomman i hela Skandinaviska Floran, nemligen *Nymphæa alba*, om den icke finnes i alla Lappska Floror, ehuru han säger den upphöra i Helfingland. Ungärligen på samma sätt är det med *Brasica campestris*, *Ribes nigrum*, *Melampyrum sylvaticum*, *Potamogeton perfoliatum* och *pustillum*, *Didymodon glaucescens*, som alla anseeligt öfverfliga de af Hr H. förskrifna gränserna och komma in i Lappmarken. För mycket inkränkt växnings-regioner anmärker man föröfrigt vara anförda för *Rhamnus catharticus*, *Chenopodium hybridum* och *glaucum*, *Cakile maritima*, *Androsace septentrionalis* (som nedstiger ymnigt till Skåne). — Deremot för mycket utvidgade växnings-regioner synes vara andra växter tillagda, ehuru det härutinnan icke är möjligt för Rec. att yttra sig med lika visshet, ty det kan hända att i Hr H:s stora samling finnas exemplar, som uppgifvas vara från ganska oförmodade ställen. Tills vidare tror Rec. icke att *Festuca montana* är Lappska, utan han anser den för en rätt sydlig ört, som kanske icke en gång uppm Stockholm är rätt bosatt. Äfvenså vet han icke att Lappland öppnat sina gränser för *Sesleria cærulea*, *Arabis thaliana*, *Cardamine hirsuta* och *Verbascum Thapsus*. För öfrigt, då vid *Carpinus Betulus* står Sml., så skall väl det vara tryckfel och betydta Smöland. Hvad *Thymus Serpyllum* L. vidkommer, så är derom temmeligen mycket att säga. Från början kallade man *Thymus angustifolius* en så smalbladig varietet af *Serpyllum* att en dylik knappt finnes i Sverige. Sedermera fann man att detta

var blott en artförändring af *Serpyllum*, men då skrufvade man om så att Linnés *Serpyllum* blef en annan. Hvad den Lappska angår, så har den i sådan hög grad *folia obovata*, att namnet *angustifolius* högst illa passar derpå. Att den finnes i Lappland är blott på visst sätt sant, ty den växer eadast vid Tana-elfven och den invid varande sjön Mandujaur, som nu hör till Ryssland, förmodligen från början diförd af främmande skepp. Orden Lappland och Lappmarken, (hvilka båda förekomma bland förkortningarna, utan att man får veta skillnaden dem emellan), tyckas hos Hr H. på olika ställen få olika utsträckning; ibland inefatta de Norriska Nordland och Finmarkerna, ibland utsluta de dem. Under *Gentiana glacialis* står både Lpl. och Lpm. bredvid hvarandra. Såsom värdslösheter i tryck kan anmärkas t. ex. vid *Astragalus arenarius* Sk. — Hvitköfle, som enligt tecknens uttydning vill säga från Skåne allt till Hvitköfle; vid *Cochlearia danica* N. ÖG. Ö., som kan synas ge tillkänna att Norrige innefattar Storgäthland och Öland. På mångfaldiga ställen, eller så vida Rec. kunnat finna allestädes, läser man Otterby i stället för Ottenby på Öland. En felaktig växtduration af särdeles betydighet är det fleråriga tecknet som står vid *Geranium pyrenaicum*, ty den växt som här så kallas är hos oss blott annuel, och det är ganska troligt att den verkliga *G. pyrenaicum*, som har mycket flerårig rot, och växer på alpiska skogsberg, är derifrån vida skilld. Man kan icke särdeles lita på sådana långväga acquisitioner för Flora Svecica, emedan nyhets-begäret allt för mycket varit verksamt. Såsom underliga växningsställen förekommer under *Rubus arcticus* odl., under *Carex hirta* lerjord, då den likväl mest växer i sand.

Att arternas namn och differentier äro på sitt sätt med noggranhet anförda, vill Rec. gärna tro, då Hr H. deruti sätter Vetenskapens grund. Men att icke alla namn

äro så riktiga, tyckes bevisas af *Lychnis arvensis Willden.*, hvilken växt Willdenow verkligen såsom en bättre Linnæan än Hr H. kallade *L. dioica*. Namnet *arvensis* finner Rec. icke förut för denna växt hos någon författare, och således torde Hr H. der- efter så sätta sin egen stämpel. *Hierochloa odorata* finnes icke hos Römer under detta namn. Vid *Epilobium tetragonum* finner Rec. icke uppgifvet att sjelfva bladkanterna nedgå på stjelen. Emellan de båda *Coronopi* skulle Rec. hafva uppgifvit skiljemärken mera grundade på skidans beskaffenhet i det hela. Den rätta vildtväxande *Tilia* har oformlig frukt, hvilken icke undersökes af många, sedan den blifvit riktigt mogen.

Rec. måtte slutligen försvara sig för den tillvitelsen att icke hafva anført det egna goda, som finnes i boken. Han har medgifvit att sådant finnes der, och mera kan han svårligen göra. Boken betraktades enligt Hr H:s egen anvisning, såsom ämnad för begynnaren, och Rec. inser icke så noga huru detta goda, som finnes deri, skulle på ett allmänt sätt kunna anvisas så att begynnaren kunde riktigt begagna det. Rec. vet icke heller, efter den kännedom han nu eger om verket, huru mycket man deruti fullkomligen och till alla delar kan lita på. Han tror att Hr H. gjort bättre om han utgifvit det verkliga nya särskildt, och på ett sätt att man kunnat sätta full tro dertill. Rec. hade då varit en ibland dem, som egenat honom den största tacksamhet.

Det som redan är sagdt tyckes väl så temligen fria Rec. från alla tillvitelser för illiberalitet. En annan fråga kunde sedan bli om Hr H:s sjelfstagna frihet uti att göra förändringar och des's följder. Det är ingen tvivel att begynnaren tycker om allt som har utseende af frihet, men huru länge bli detta tycke utan inskränkning, då han snart finner sig i behof af skrifter, hvilkas bruk genom den afvi-

kande friheten blifvit för honom försvaradt? Rec. tror det vara bäst att söra begynnaren till allvare och eftertanka, såtom gifvande den mesta tillfredsställelsen i framtiden, och att meddela honom sådan kännedom, som sätter honom i stånd att bruka skrifter, hvilka Hr H:s bok alldeles icke gör umbärliga. Rec. skulle derföre råda Hr H. att icke uti mindre aktning för bestående vetenskaplig ordning allt för mycket föregå sina yngre kamrater med exempel, och icke allt för obetänksamt derutinnan triumfera.

Särda Nyheter.

Uppsala.

Efter utfärdade Program, afverlemnade Rector Magnificus, Equ. & Poet. Professorn Mag. C. J. Lundwall d. 15 Dec., efter förut hållet tal: An Linguae Latinae ea sit paupertas verborum, ut hanc ob causam sit ab Artium pertractatione excludenda, Akademiska Rectoratet till Log. & Metaph. Professorn Mag. Sam. Grubbe.

Decani under nästa halfår äro i Theod. legiska Faculteten: Dom-Prosten, L. N. O. Doct. J. Winbom. I Juridiska: Professorn Doct. L. G. Rabenius. I Medicinska: Anat. & Chir. Professorn Doct. Jac. Åkerman. I Philosophiska: Astron. Professorn Mag. J. Vredman.

Kungbreffer.

Framl. Envoyéen och Ridd. af R. N. O. Frih. Göran Silfverhjelm's efterlemnade talrika och kostbara Bibliotek (8,500 voll.) försäljes under hand i Stockholm i Husar No 3, Nwart. Cefanten wid Stora Mattugränden. Tryckt Catalog är utkommen. (Stockh. Junnius, 234 sid. 8:o.)

Catalogus Disputationum in Academiis Scandinaviae et Finlandiae Lidenianus continuatus a Gabr. Marklin har af trycket utkommit. Priset för Resp. Subscribers är 3 Rtd., för Kopare 5 Rtd. 28 f. Banco.

I Sm. Lit. Tidning för 1821 prenumereras å alla Post-Contor med 4 Rtd. 24 f. lemte Postporto 32 f. samt stadgade Arfwode för Hrr Postförwaltare 2 Rtd. Banco, då Lit. Tidn. postdagligen kommer Resp. Prenumeranter tillhanda.

